

G

51-

C. PLINII SECVNDI
HISTORIA NATVRALIS

CAII
PLINII SECVNDI

HISTORIA NATVRALIS

EX RECENSIONE I. HARDVINI

ET

RECENTIORVM ADNOTATIONIBVS

TOMVS OCTAVVS.

AVGVSTAE TAVRINORVM

EX TYPIS IOSEPHI POMBA

ANNO MDCCCXXXII.

PARS QVINTA
CONTINENS
MATERIAM MEDICAM
EX ANIMALIBVS
CYRANTE

JO. B. F. STEPH. AJASSON DE GRANDSAGNE.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXVIII.

I.

Dictae erant omnium rerum naturae, inter caelum ac terram nascentium, restabantque quae ex ipsa

Si medicae historiae incunabula eodem animi atque animalium ac plantarum historiam contempleri velia, non sine quodam molestiae sensu invenire ea supervacua saepius tentamentis, gravibus ineptiis perniciosisque erroribus contaminari, veritalia luce nonnumquam carere, et paucissimis experimentis usu comprobata stabiliri. Dum Aegypti filia et alumna nobilis, antiqua illa Graecia splendidam scientiarum artiumque laudem ubique diffunderet, fabularum et mythorum tenebria involuta dubios moliebatur gradus Therapeutice, lenta temporum et studiorum progenies. Tunc enim seminarum inter manus saepissime versabatur: quod si in controversiam vocaretur, Circeae et Medesae fama aetatum victrix hodie etiam fusus comprobaret. Pluribus iam elapsis saeculis, nuper tardiori adhuc et impeditiori gressu ad novas

opes et auxilia comparanda procedebat. Nam aspiens naturae normam aspernati, medicaminum effectus male scrutati, et anorem anxium iurandi in verba magistri aervantes medici per diutinam annorum seriem vituperanda aestuarunt dubitatione, et longe tantum philosophos secuti sunt. Non igitur mirandum est, si, dum Vespasianus et Titus habenas imperii moderarentur, celeberrimi Plinii eruditus eximiusque liber non potuerit omnem omnino medicinae caliginem depellere; si scriptoris periti secundissimum, at nimis credulum, nimis prodigiorum avidum ingenium, opinionibus vulgi abreptum aliquando in errorem fuerit, et boni iuxta Homeri, quandoque somniiatorem inter et rudes observatinnis ipse dormitaverit. H. CLOQUET. — Hoc in libro Noster de iis pharmacis sermonem habet, quae ipsius tempore usurpa-

tellure fodiantur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transversos, ex ipsis animalibus quae sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo dixerimus herbas, et florum imagines, ac pleraque inventu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, caeteraque genera remediorum inter nos viventia? quum praesertim,

bantur ut plurimum, et ex animalibus hausta erant quorum morbis medendum fuit. De usu agit, quum interno, tum externo. Medicaminum species vel series duplex: quarum prior illa pharmaca continentur quae praxia invenit; altera vero, quidquid superstitiosa somniavit antiquitas. Noster saepissime, dum de his agit, Criticus, historicum dumtaxat sese praestat, ubi circa priora versatur. Caeterum medicaminum series tota in tres partes ahire videtur; prima scilicet quae animantium solidae partes suppetunt; secunda quae ex humoribus derivata; tertia demum quae ex animantibus integris veniunt. Durat et in therapeutice hodierna animalis substantiae non unus usus. Ergo quum examinandum aedulo sit nobis, quatenus illa quae Nostro placent, experientia approbet, et ratio sauciat, nec inutile aane esset experientiae et rationis discrimina ac convenientias narrare, acatimure: sed quum plerumque, ubi de physicis rebus tractandum est, deficientibus theoriis, minime aliquis valeat eo scientiae devenire, ad testimonium solum provocabimus atque auctorum experientiam, qui felicissime in id artis incubuerunt. A.

I. *Remedia auferrent transversos.* Vos. *transversus*. Alter *transverso*. Sic lib. XXI, 4, *tralatatione quoque, ut vites, optime ocyssimeque pervenit*; lib.

XXIX, 3, *donec candida fiat ac translucida*. Eodem lib. c. 4, *distinguente linea alba et transversum altera*; l. XXI, 7, *glebis poene translucetibus, ibidemque translucidus et odoratissimus*; lib. XXXIII, 6, *candidae nitentesque, non tamen translucetes*. Eodem cap. 9, *depressa an elata, traversa an obliqua*; lib. XXXV, 11, *adversum eum pinxit, non transversum*; lib. XXXV, 11, *tralatam tamen magis mirabantur*; lib. XXXVIII, 8, *maculosi atque non translucidi*. Sic omnibus his locis liber optime. Gron.—Caeterum si de sensu requiriveris, agi et auferri transversum dicimur, quum veluti vi ac impetu quodam ab instituto deflectimur. Livius: *Abstulerunt me vult de spatio Graeciae res immixtae Romanis non quia ipsas operae pretium esset perscribere, sed quia, etc.* Et in celeb. Prologo Laberina: *Necessitas... cuius transversae impetum Multi effugere voluerunt, pauci potuerunt*. A.

Quid in ipso homine prosit homini. Quod si, ut ait Cicero, Tusc. I, cap. 22, nihil maius est, nihil utilius homini quam se noscere, i. e. *animum suum*; non membra, aut statuerim figuramve noscere; ego censeo nihil peius, nihil foedius ignorantia, superstitutione, credulitate, vel fraude illorum, qui affirmant in homine remedia homini vivere, et infers conditionem animalium Regem ipsum ani-

nisi carenti doloribus morbisque vita ipsa poena fiat. Minime vero omnemque insumemus operam, licet fastidii periculum urgeat; quando ita decretum est, minorem gratiae, quam utilitatum vitae respectum habere. Quin immo externa quoque, et barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantum auctores appellet. Quamquam et ipsi consensu prope iudicata eligere laboravimus, potiusque curae rerum, quam copiae institimus. Illud admonuisse perquam necessarium est, dictas iam a nobis naturas animalium, et quae cuiusque essent inventa (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quam prosunt praebendo): nunc quae in ipsis auxiliarentur indicari, neque illic in totum omissa. Itaque haec esse quidem alia, illis tamen connexa.

II. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obvia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, ut viventibus poculis,

mantium deprimunt. Indignatur quidem sanae mentis vir, quotiescunque circulatores, pharmaceutriae, sagae, et hoc omne veteratorum infamium genus, qui hominem praescribunt in remedia eadem resolvi ac hirundines, bufones, rubetas, angues, lacertas, lupos, vulpes, canes, mures, etc. Sordent igitur nobis, et contemnimus haec ridenda amuleta, quorum usus omnino proscribendus est, sive ab ignaro medico iubeantur, sive ea invocet atque adhibeat infelix, qui non minus animo quam membris aeger, nihil omittit quod ad se sanandum pertinere credat. Temporibus tamen Plinianis ignoscendum. II. CLOQUIT.

Fides. Ad obtinendam fidem auctores tantum iussit appellare.

Neque. Neque in tractatione anima-

lium, ea remedia, quae ex iis pendenda sunt, penitus a nobis sunt praetermissa. HAAN

II. *Sanguinem quoque gladiatorum bibunt.* Idem Septimius Florens in Apologetico, Aurelianus, lib. I. celerum pass. cap. de epilepsia: *Gladiatore iugulato, qui occiderat, et confoderat, eius sanguine prolucebat manus vel in victoriae signum, vel ut sic immotus ac interitus effundendo hominis sanguini assuesceret. Qui vero carduo morbo vexabantur, eum adhuc calidum ex plaga manantem sorbeant, ut remedium sui mali praestantissimum.* Vide Lipsium, Saturnal. lib. II, cap. 22, DAL. — *Sanguinem* Cels. III, 23, de comitali morbo: *Quidam iugulati gladiatoris calido sanguine epota, tali morbo sese liberarunt: apud quas mi-*

comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem arena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sorbere efficacissimum putant calidum spirantemque, et una ipsam animam ex osculo vul-

serum auxilium, tolerabile miserrimum malum fecit. Tertull. in Apol. c. 40: Item illi, qui munere in arena noxiorum iugulatorum sanguinem recentem avida siti comitali morbo nudentes auferunt, ubi sunt? Sic etiam Coel. Aurelian. L. Chron. cap. 4, de epilepsia. Simile istud remedium est, quod Scribon. Largus affert, comp. 18: Item ex iecinore gladiatoris iugulati particulam aliquam novies datam consumant. Quaeque eiusdem generis sunt, extra medicinae professionem cadunt, quamvis profuisse quibusdam visa sunt. HAN.

Vt viventibus poculis comitiales morbi. Apographon nostrum, ut bibentibus populis comitiales morbi. Legendum reor, ut procul sint comitiales morbi: nam verbum bibentibus, glossulam, ut dicunt, interlineas fuisse puto. PINT. — *Vt viventibus poculis comitiales morbi.* Sic Gelenius, quum ederet: ut bibentibus populis procul sive comitiales morbi. Pintianus reddit: ut procul sint comitiales morbi extrito tñ bibentibus: quum in scripto reperisset: ut bibentibus populis comitiales morbi: quod etiam in Chifflet. notatum. Quatuor penes nos: ut bibentibus procul sint comitiales morbi. Praestantissimus: ut viventibus populis comitiales morbi. Coniicio: sanguinem quoque gladiatorum bibunt, ut iuvantibus poculis, comitiales morbi. Fortasse morosum minus alicui videretur: ut iuvantibus poculis comitiales morbos. Sed quia omnes scripti favent tñ morbi, et id dictioni Plinii satis congruit, illud praefero. Comitiales morbi,

inquit, id est, comitali malo adfecti, sanguinem quoque bibunt gladiatorum, tanquam iuvantibus poculis, adversus eius morbi diritatem. GROS. — Viventia pocula eleganti translatione vocat ea, quae calentem adhuc et quasi spirantem sanguinem continerent: quod et habere in se vitam, et praestare haurientibus eam videntur: plane ut animam ipsam et salutem sorberi in ipsis crederes. Vi, ventib. Sic libri omnes, tum editi, tum exarati manus, quos vidi, quosque non vidi. Eadem sententia dixit idem paulo ante Plinius: nec tacebimus quid in ipso homine prosit homini, caeteraque genera remediorum inter nos viventia. Quod qui non animadvertere, has voces versis modis sollicitarunt: Pintianus extrita v. viventibus, Gronovius, ut iuvantibus poculis: Ille audacius paulo: ingeniosius iste, quam verius. Adde his ea quae diximus in not. prioribus. HAN — Bene Harduin. quanquam in hoc fallitur, quod pocula credit cum cyathis συσώματα: at h. l. pro potionibus sumendum, me iudice, est. Ergo gall. verte boisson vivante. AZ.

Sanguinem quoque gladiatorum bibunt. ... quod spectare facientes, etc. Quae Plinius imprecatur hoc loco, possis iure tuo contra quosdam et nuperis temporibus regerere qui falso medici nomen sibi circumdederunt, dum iubent, forte post Celsum, Tertullianum, et Scribonium Largum, sanguinem bibi e vena exeuntem, quasi epilepsiae id barbariae genus medeatur. Vade id falso Ludovico

nerum: quum plagis ne ferarum quidem admoveri ora fas sit humana. Alii medullas crurum quaerunt, et cerebrum infantium. Nec pauci apud Graecos, singulorum viscerum membrorumque etiam sapes dixere, omnia persequuti usque ad resegmina unguum: quasi vero sanitas videri possit, feram ex homine fieri, morboque dignum in ipsa medicina: egregia hercule frustratione, si non prosit. Adspici humana exta nefas habetur: quid mandi? Quis ista in-

XV iam seni obiectum a criminantibus fuit. Sed id laudatum a quibusdam, res est in dubium nequaquam vocanda, et cuius certiores nos fecit iuvenis doctissimus Bouchet, non modestia minus commendandus, quam perpulchris circa epilepticos observationibus. Commentarius, sagacitatis et doctrinae specimen grandis, et praemio in concursu litterario donatum, pauca tamen continuit e numerosissima exemplorum suppellectili quae ipse colligenda de hoc morbo curavit. Ad., et cf. volumen, cuius haec inscriptio est: *L'épilepsie considérée dans ses rapports avec l'aliénation mentale*. Lut. Paris. 1826. As.

Fas. In Reg. 1, *fas sit humanus*, in Reg. 2 et Ch. *mos sit humanus*. Quid magis arrideat, arbitrii esto legentium. Haan.

Alii medullas crurum quaerunt. Nostris fere temporibus, medullam ussuum hominis, more linimenti, ut oleum emolliens ac penetrans, commendat Guettard. Qui nunc hoc exemplum sumere non timeret, maximo esset explodendus cachinno, quum sciant cuncti illam virtute medullis bubulae, equinae, suillae, cervinae, ovillae, caprinae nullo modo antecellere. II. CLOQUET.

Singulorum viscerum .. sapes di-

xere. Quum olim Cannibales (fas sit hoc nomine Anthropophagos vocitasse), viatores interrogarent de varis carnis humanae saporibus, hi respondere Europaeorum omnium durissimos Hispanos, et in deliciis maxime caleaneum. Nec satis scio, an ulli Hispanorum, ingravescente belli paene ultimi incendio, captivos dentis attingerint, quos saepissime assandos curaverant. Quanquam alicui sciscitanti (Blanqui, *Voyage en Espagne*), quid saperet miles Gallus, rusticus vir responderit: *Nescimus, nam ad canes praeda iactabatur*. Pauci anni effluxerunt, ex quo Versaliis reus ante tribunal constitutus est foede famosus Léger, quem manifestum et humanae carnis esae, et, intra trucidatorum viscera immisso capite, humani sanguinis epoti, iudices morte mulcaverunt, at medici dementem pronuntiavere. Conf. D. D. Georget, quem extinctum morte ante diem luget scientia, libros de Armentium medicina legali. Lutet. Paris. 1825. As.

Morboque dignum, etc. Simulque morbo dignum fieri, qui tam crudeli medicina utatur. Haan.

Adspici... nefas habetur. Vnde et apud veteres anatomicae rei ignorantia medicina laboravit. As.

Quis ista invenit ostenta? Hic Pin-

venit ostenta? Tecum enim res erit, eversor iuris humani, monstrorumque artifex, qui primus ea condidisti: credo, ne vita tui oblivisceretur. Quis invenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis veneficia innocentiora effecit, quam remedia? Esto, barbari externique ritus invenerint: etiamne Graeci suas fecere has artes? Exstant commentationes Democriti, ad alia noxii hominis e capite ossa plus prodesse: ad alia, amici et hospitis. Iam vero vi interempli dente gingivas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: Miletus, oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon calvaria intercepti, neque cremati, propinavit aquam e fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspensio interempti

tianus: Scribo, *Quis ista invenit?* Ostanes. De Ostane Mago, et Plin. alibi saepe, et Suidas, et Dioscorides passim et omnes. Confirmatur haec lectio verbis statim sequentibus: *Tecum enim res erit*, etc. PIET. — Falso. Nam id quare Ostani potius quam magicae rei inventori Zeretocho (vulg. Zoroastri), datum a Pintiano? Tum memento magorum eo tempore artem non eam fuisse quam postea sagae et circulatores coluere mendacii et vanitatis plenam sophiam. *As.*

Quis. Quis effecit, ut innocentiora iam veneficia videri possint, quam remedia talia? HAAD.

Scarificari. MSS. omnes, Reg. Colb. alique *scarifari*. H. — *Dente gingivas in dolore scarificari*, etc. Hodie quoque usitata res medicis est gingivarum scarificatio eiusdem gratia curationis; sed acumine instrumenti chirurgici operatio fit, nec deum applicat hominis qui violenta morte diem clausurit. *As.*

Miletus. Reg. 2, *Meltes*. Ch. *Melitos*. Forte *Melitus*, ut diximus in Auctorum Indice. At Reg. 1, *Miletos*. HAAD.

Oculorum suffusiones felle hominis sanari. Tobiae historiam, vel pueri, novimus, quem angelus felle sanavit piscis cuiusdam, quem, ai pervellat nosse, suadeo ichthyotheologistas adeas, speciem et genus tamen statuisse haudquaquam visio. Equidem dubito, quidquid auctoritatis praefertur tradita a maioribus, placere hodie physiologistis tale quoddam pharmacorum genus. *As.*

Artemon. Et Scrib. Larg. comp. c. 2, ad comitalem morbum, comp. 16: *Sunt et qui sanguinem ex vena sua missum bibant: aut de calvaria defuncti ternis cochlearia sumant per dies triginta.* Q. Serenus, cap. 58, de comitali morbo pag. 161: *Praeterea pluvias hominis quas calva supina Excepit proiecta sine, consumere proleat.* HAAD.

catapolia fecit, contra canis rabiosi morsus Antaeus. Atque etiam quadrupedes homines sanavere: contra inflationes bouum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: ubi homo occisus esset, aut crematus, sili-ginem quae pernoctasset, suum morbis dando. Procul a nobis nostrisque litteris absint ista. Nos auxilia di-cemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum usus mederi potuit, sicubi saliva, tactusve corporis, cae-teraque similia. Vitam quidem non adeo expetendam censemus, ut quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, aequè mori etiam, quum obscenus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: EX OMNIBVS BONIS, quae

Nos. Nos ex homine, inquit, re-media quæremus dumtaxat vulgaria, et paratu facilia: Sicubi lacte mulie-rum, sicubi aliquo tali opus fuerit: caetera quasi piacula vitabimur. II.

Tactusve corporis. Magnetismi nunc assertores ingerunt sacerdotes Aegy-ptios magnetismi apprime gusros, quem ad sanandos morbos non semel transtulerant. Hinc et si quem scro-phulosum (sanatio certa) langeret modo aseratus rex vel imperator: quæ quidem dos magna, postquam ab imperatore Vespasiano ad nostrâ ferme tempora fluxit, Galliarum re-gibus propria diu, repente cessit, maiestatem usurpante democratia. At.

Aequè mori etiam, quum obscœ-nus. Pintianus e cod. suo probat *quam obscœnus*: ut et est in Vossiano: ta-men ea particula locum hic habere non videtur. Hoc enim dicit, non magis fore ut mortem effugiat, qui proferre vitam sibi videatur obscœ-nus snt nefandus ob Thyestææ epulas aut ob hominem impensum, quam si mansisset purus et anima sancta atque

istius culpæ inscia descendisset ad manes. Recte igitur quum vel cum inde fecerunt. Facilius ferrem tō quam, si tō etiam abesset. Gæox.

Vitam quidem... aut nefandus. De-clamatorie, etiam quum in hæc co-rollaria desinit quæ ratio approbat. Ergo has medelas illa de causa an-no-vendas dicit, quod piacula sint, et talibus auxiliis incolumem obscœneis aut nefandis annumerat. Bella sane peroratio! ergo hæc auxilia sunt et incolumem aliquem efficere? Quid obscœnitatis ergo habent, aut nefa-rii piaculi? quid sceleris, bone vir, si interemptum vi, suspendio, aut quolibet modo, ego dentibus, ossi-culia, carne minorem fecerim? Nil, me iudice. Sed non eadem responsio, si dicerem: Quid absurditatis, si ex interemptorum vi, suspendio, aut suicidio quolibet, nec crematorium, reliquiis credatur posse utiles confici medelas? At.

Ex omnibus bonis... tempestiva morte. Evanescente libertate apud Romanos, subito grassata est doctrina de suici-

homini tribuit natura, nullum melius esse tempe-
sta morte: idque in ea optimum, quod illam sibi
quisque praestare poterit.

III. (u.) Ex homine remediorum primum maximae
quaestionis, et semper incertae est, valeantne aliquid
verba et incantamenta carminum. Quod si verum est,
homini acceptum ferri oportere conveniet. Sed viri-
tim sapientissimi cuiusque respuit fides. In universum
vero omnibus horis credit vita, nec sentit. Quippe
victimae caedi sine precatione non videtur referre,

dio. Bruti, Cassii, Vicensis, et Por-
ciae exemplis vestigia impressa quae
in aetatem longam duravere et vi-
vendi poenitentiam generosissimis ani-
mis intulerant. Post Plinianam aeta-
tem obtinuit minus auctoritatis me-
lancholia, nec plus duravit disciplinae
feralis imperium quam amissae rei-
publicae memoria: quamquam saepe
ipsi sibi manus solebant conscire qui,
purpura assumpta, iam in eo erant ut
vincerentur, traderentur, aut qui ab
imperatore damnati erant. A1.

III. *Valeantne aliquid verba et in-
cantamenta carminum.* Res de qua
hodie apud solas anus disputandum.
Sed olim quaestio fuit. Hinc Vindi-
cianus: *Sume igitur medicum pro tem-
pore, proque labore: Aetate atque ha-
bitu, summa ratione paratus, Gramine
aut malis aegro praestare medelam,
Carminis seu potius. Namque est res
certa soluti Carminis, ab occultis tri-
butus miracula verbis.* Hinc et Eurip.
in Hippolyto coronato: *Νοσούσθ δ' ἐν
πῶς τὴν νόσον χαταστρέψου. Εἰσὶν δ' ἰ-
πώδαι, καὶ λόγοι θελάτῃριοι Φανή-
σιται τι τῶσδε φάρμακον νόσου.* A1.

Quod si v. est, etc. Voss. tres, Gud.
Acad. *acceptum fieri oportere.* Sic lib.
XXXIV, 14: *quamobrem culpa eius*

*non naturae fiat accepta; et eodem:
in Cappadocia tantum quaestio est,
aquae aut terrae fiat acceptum; lib.
VIII, 17: Nam quae de infantibus fe-
rarum lacte nutritis, quam essent ex-
positi, produntur, sicut de conditoribus
nostris a lupa, magnitudini fatarum
accepta fieri aequius, quam ferarum
naturae, arbitror.* Sic enim Chiff. et
Vossiani duo ubi vulgo etiam ferri.
Scio tamen, lib. II, 7: *huic omnia
expensa, huic feruntur accepta; et lib.
XII, 18: quae hoc acceptum superis
ferat.* Plinius alter, lib. II, epist. 4:
*quidquid mihi pater tuus debuit, ac-
ceptum tibi ferri iubeo.* Vbi tamen
membranae Acad. non spernendae,
acceptum tibi fieri. Nam et sic, lib.
VI, ep. xxxiv: *tu tamen meruisti, ut
acceptum tibi fieret.* Gaos.

Homini. MSS. dant *acceptum fieri.*
HARD.

Credit vita nec sentit. Credit vulg.
opinio valere verba, vel certa cogni-
tione et rerum sensu id persuasum
habet. DAL.

Quippe victimas, etc. Lego ego:
*Quippe victimas caedi sine precatione
non videtur, referri ad Deos, rita
consuli.* Vbi *non videtur victimas
caedi sine precatione; idem est, ac*

nec Deos rite consuli. Praeterea alia sunt verba im-

non videmus victimas caedi. Et statim sequitur: Praeterea alia sunt verba impetrati, alii depulsarii, alia commendationis. Vide Salmas. pag. 585 b. — Et sane in sacris; apud antiquos, sacerdotes primum precabantur: mox hostiam mola, vino, costo, thure mactabant: deinde libabant, e symphulo fictili, vel ligneo vinum gustantes, et adstantibus propinantes: tum victimariis seu cultuariis, popis, agonibus immolari, et excoriari victimam iubebant, ac excepto psteris sanguine, mortuam proscindi: hinc exia inspiciebant, et, si litatum fuisset, postea reddebant, id est, diis, quod debetur, ministris adstantibus partiebantur: ac postremo epulabantur, carne perpetuo tosta vel assa, nisi ex ariste, quae elixabatur. His peractis, Graeci λαὸν ἄριστον denuntiabant: Romani vero, licet proclamabant, eos qui adstiterant, dimittentes. Alex. ab Alex. IV, cap. 47. Vide et quod notatum est cap. XXIV, 9, et XXXIV, 42. Dalec. — Quippe victimas, etc. Haec corruptissima exclamat Salmasius ad Solinum, pag. 585, nec sententiam ullam, bona quae sit, elicere: veteres libros omnes legere, referri adeo rite consuli: restituendum autem, quippe victimas caedi sine precatione non videtur, referri ad deos, rite consuli. At, hoc mihi multo molestius ad aures accidit. Quod ille omnibus in vet. libris esse ait, exstat etiam in nostris, sed sequioribus. Vossianus nihil demutat, nisi quod habet aut deos pro nec deos. Vtram autem particulam recipias, plana erit sententia: sine precatione caedi victimas referre (i. prodesse sacrificii, vel caedi utiliter victimas) aut deos rite consuli non videtur. Itero,

sine precatione non videtur referre (id est, nihil iuvare putatur, nihil prodesse vulgo creditur) caedi victimas, nec videtur deos rite consuli. Quo significat necessario preces adhibendas. Vnde apparet etiam error Iac. Gutherii, lib. IV de iure Pont. cap. 14, qui victimas caedi sine precatione non videri referre, accipit quasi diceretur, nihil interesse, preces ad sacrificium funderentur, annon; eoque tō referre delet. Quis est qui confiteatur sese ignorasse, refert, esse interdum, ad rem pertinere, iuvat, utile est? Plautus Curcul. IV, 3: Quid refert me fecisse regibus, ut mihi obedirent, si hio me hodie umbratius deriserit? Epidico, lib. II, nam quid te igitur retulit Beneficium esse oratione, si ad rem auxilium emortuum est? in hoc tamen tota difficultas: Non videtur referre victimas caedi sine precatione, est, non videtur ad rem pertinere, nihil agitur sacrificando sine precibus. Gaon.

Sine precatione. Eius initium fiebat a Iano et Vesta, ut per eos aditus pateret ad Iovem Opt. Max. Apollinem, Vulcanum, Mercurium et reliquos, ut volentes ac propitii aaseris adessent et precationi qui in eundem Ianum fiebat. Alex. ab Alex. IV, cap. 47. Dalec.

Referre. Male Dalec. Pium, assuetum, ac legitimum esse. Sensus est: Non videtur prodesse, nihil iuvare vulgo creditur; non videtur ad rem, ut rite peragenda est, pertinere; nihil enim agitur, sacrificando, sine precibus. Quoad scripturam, libri omnes editi, nec Deos rite consuli: caetera cum optimae notae exemplis Reg. 2 plane congruunt. Vt intelligas

petritis, alia depulsoriis, alia commendationis: vidimusque certis precationibus obsecrasse summos magistratus. Et ne quid verborum praetereatur, aut praeposterum dicatur, de scripto praeire aliquem: rursumque alium custodem dari qui attendat: alium vero

quantum sit facienda Salmasii emendatio, ita legentis in Solin. pag. 685: quippe victimas caedi sine precatione non videtur, referri ad Deos, rite consuli. Quanti quoque Iac. Guthrii interpretatio qui de iure Pontif. IV, 44, pag. 434, sic accipit, quasi dioce-
retur nihil interesse, preces ad sacrificium funderentur, annon: ideoque rō referre delet. HAZO.

Impetritis. Impetrata rem divinam fieri solitam M. Valerius scribit lib. I, cap. 4, quum aliquid foret inquirendum extis vel sortibus, addo et auspicio, precatione, quum commendandum: voto, quum esposcendum: gratulatione, quum solvendum. Impetrato vero contineri eorum precationes quae ostentis aut fulguribus denuntiantur. Vide Turn. Advers. 48, cap. 40, lib. XXXIII. *Impetratum* est quasi in petra fixum, extum, firmum, stabile, augurio, extis, sortibus impetratum. Plaut. in Asinaria, *impetratum, inauguratum est quodvis admittunt aves*. Vide Festum. DAT. — *Impetritis.* Sic libri omnes conditivi, moxque *depulsoriis*, non ut editi, *impetrantis et depulsoris*. Impetratum dixere quondam auspices, pro *impetratum*. Impetrata sacra, quae laetis prosperisque fulguribus evocandis, aliisque auspiciis sunt addicta: conciliandorum numinum causa, ut certa, firma, ac secunda, petentibus denuntiarent: depulsoria, quae sunt ostentis omnibus averruncandis seu depellendis dicata. Quid vero commendationis sacra sint, nondum explora-

tum. *Commendationis* forte legi satius fuerit, quum Val. Max. statim initio lib. I dicat: *Præco instituto rebus divinis operam dari, quum aliquid commendandum est, precatione... quum inquirendum vel extis, vel sortibus, impetrato: quum solemniori ritu peragendum, sacrificio: quo etiam ostentorum ac fulminum denuntiationes procurantur*. Quae tria ipsa sacrorum genera videntur esse, quae Plinius modo recenset. Impetratum et in Plauti fabula leges, quae Asinaria inscribitur, act. II, scen. 4, vs. 44. HAZO.

Depulsoriis. Depulsoria, sunt, ut est apud Valerium, depulsa, ad potentia pertinebant, quae conceptis verbis depellebantur et avertebantur. Quod idem Valerius scribit, precatione diis quod salvum esse volebant, commendabant. Turn. Advers. lib. XXIII, cap. 40, et lib. V, cap. 48. DALZG.

De. Recitare et quasi praelegere. Huius moris exempla vel unius Latinae linguae Thesaurus plura suppeditabit. Subintellige porro hoc loco *praeire aliquem alicui*. Nam verbum infiniti modi *praeire*; ante se accusativum hunc *aliquem* habet, non regit, admittit post se. HAZO.

Alium vero praeponi, etc. Verba illa fuerunt, *εὐχόμενοι, ἀγχαίς*, favete linguis. Ovidius: *Prospera lux oritur, linguis animisque favete: Nunc dioecunda bono sunt bona verba die*. Cicero de Divinat. II. Euripid. in Ione: *Στόματ' εὐχόμενοι προσηύχθητ' ἄγχα*.

praeponi, qui faveri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiat: utraque memoria insigni, quoties ipsae dirae obstrepentes nocuerint, quotiesve precatio erraverit: sic repente extis adimi capita vel corda, aut geminari victima slante. Durat immenso exemplo Deciorum patris filique, quo se de-

θύν, Φήμας ὡς ἀγαθὸς τοῖς ἰθὺσιν
Γάλασσας ἰδίᾳς ἀνταγαίνων. Attius in
Oenomaio apud Nonium: *Per urbem,*
ut omnes qui arcana aeternaque neco-
lunt *Cives*, *tonnibus sanctis augustam*
adhibeant Paventium, ore obscena
dicta segregeant. DAL.

Qui. Ita libri omnes. Tarnebo magis placet *faveri*, Seneca lib. de vita beata, cap. 26: *Favete linguis: Hoc verbum, non ut plerique existimant, a favore trahitur: sed imperatur silentium, ut rite peragere possit sacrum, nulla voce mala obstrepente.* Quae Plinii quoque hoc loco mens est. Aliter forte Festus, verbo *faventia*: a praecones elamantes, inquit, populum sacrificiis favere iubebant: favere enim est bona fieri. De veteres poëtae pro silere usunt favere. » HASE.

Tibicinem, Ovid. Fast. VI, v. 657, lepide: *Temporibus Veterum tibicinis usus avorum Magnus, et in magno semper honore fuit. Cantabat fana, cantabat tibia ludis, Cantabat moestis tibia funeribus.* Iterumque: *Quaeritur in scena cava tibia: quaeritur aris.* Hostias apud Romanos aut tibicinem immolatas, haec Tullii quoque verba testantur in Rullum II, n. 82: *Erant hostiae maiores, in foro constitutae, quae... prodest, ad tibicinem et praecorem immolabantur.* Et in consecratione solitum adhiberi tibicinem, idem est auctor, orat. pro Domb sua, n. 125. Sacra peragentem eum adstante tibicine lapis antiquus exhibet,

apud Gruter. pag. 4007, nummique Domitiani, quibus haec adiecta epigraphe eos. XIII. LVD. SATC. V. *Ludos adculares fecit HASE.*

Exaudiat. Ab eo qui precatur, quod eius mentem occupet et avertat. DAL. — *Exaudiat.* Ab eo qui sacra peragit: ne quid mentem eius a precatione avocet.

Utraque. Est illud utrumque sane dignum memoria; notatum in Animalibus esse, quoties, etc. HASE.

Ipsae dirae. Vt Grassus apud Ciceronem, de Divinat. lib. I. DALEC. — *Quoties.* Vel dirae obscenaeque vulceres: vel execrationes potius, ut cap. 3. q. imprecationesque, quae ab inimicis effunduntur horrendae, dens quosdam inauditos compellantibus, quibus quicumque devotus erat, credebatur maximo affici infortunio. Cicero de Divinat. I, n. 29: *M. Crasso quid acciderit vidimus, dirarum obnuntiatione neglecta.*

Adimi capta. » Caput lecinoria; inquit Livius, a familiari parte caesum dicitur aruspex ostendisse » Caput id, venarum hepatis truncus est, aut portae ingredientis, aut cavae prodeuntis. Familiaris pars fuit interior, nempe cava, sive sima: hostilis exterior, nimirum gibba. Hepatis λόφος (filtras), Cicero, de Divinat. lib II, *fissa* vocat Vide Turn. Advers. cap. 48, V, XI, et 27. DAL.

Durat. Carmen quo se Decius pater devovit, exstat apud Liv. VIII,

vovere, carmen. Exstat Tucciae Vestalis incestae precatio, qua usa aquam in cribro tulit, anno Urbis DCIX. Boario vero in foro Graecum Graecamque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res es-

pag. 139, alterum quo filius, X, pag. 180. Hæd. — *Durantque*, Gronov. et vulgg. *Durat* deest in codice Dalec.

Carmen. Precatio, qua se devovit ad Vesperem Decius pater, exstat apud Liv. decad. 1, lib. VIII. Eodem carmine, sed adiectis præterea quibusdam execrationibus ac dirarum minis, filius se devovit apud eundem auctorem, lib. X, eiusdem decad. Apud Graecos eadem pietate erga patriam Menoeceus Creontis filius vitam et sanguinem Thebanis suis largitus est, gladioque se transfixum e muris praecipitem dedit, auctore Cicér. Tusc. I. Papirius Thebaid. X: *Sanguine nunc spargit turre, ac moenia lustrat; Sequæ super medias acies, nondum ense remisso, Iecit, et in saevos cadere est conatus Achivos.* DALEC.

Exstat. Tuxlav, Tucciam vocat Dion. Halic. Ant. II, p. 129, ubi hoc ipsum refert, quod Plinius. Val. Max. VIII, 4, num. 5, pag. 369: *Eodem auxilii genere Tucciae virginis Vestalis incesti criminis reae castitas infamiae nube obscurata emeruit: quæ conscientia certae sinceritatis suae, spem salutis ancipiti argumento ausa petere est. Arrepto enim cribro, Vesta, inquit, si sacris tuis sacras semper admove manus, effice ut hoc hauriam e Tiberi aquam, et in aedem tuam perferam. Audacter et temere iactis volis sacerdotis, rerum ipsa natura cessit. Memineret et Augustin. de Civ. Dei, X, 16; Tertullian. in Apol. cap. 22. Est apud Patinum, pag. 75, n. 3, post*

Vrsinum, nummus argenteus, sic inscriptus: C. CLODIVS C. F. Caput deae Florae, cinctum floribus: retro, flos, vel papaver. Vestalis capite velato sedet, lucernam dextra tenet. Epigraphæ: VESTALIS. Sententia est. Caius Clodius, Tribunus plebis, ut videtur, Cui filius, pariter Tribuni plebis. VESTALES inclusit Septetis. Percussus hic nummus est sub P. Clodius Marci filio Tribuno plebis, qui memoriam rei gestae ab uno celaberimo e maioribus suis, sic revocavit Hæd.

A. V. DCIX. Constanti hæc est libræritæ omnium, sive editi. sive MSS. lectio: frustra enitente Paulo Merula, in Ennium, pag. 177, annum V. DXIX substituere, ex epitome Liviana, lib. XX, ubi sic legitur: *Tutia Virgo Vestalis incestus damnata est. Bellum Illyris, etc.* Gestum enim id bellum ponitur anno DXXV. Verum aliam esse Tucciam a Tutia haud temere affirmamus: quum Tutiam Livius incestus damnatam; Tucciam Plinius, Dionysius Halicarn. alique quos appellavimus, criminis suspitione liberatam prodant, hausta cribro aqua; et longo perlata spatio: quod miraculum Livii etiam Epitomator delibasset, si de Tutia vere affirmari potuisset. H.

Boario in foro Graecum Graecamque defossos. In vetustis exemplari, Boario vero in foro Graecum Graecamque defossa: lectione notanda pro Grammaticis: P. Boario vero in foro, etc. Livius, lib. II, decad. 3. Plu-

set, etiam nostra aetas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet praeire Quindecimvirum Collegii magister, si quis legat, profecto vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum eventibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa Vrbe mancipia fugitiva retinere in loco precatione; quum si semel recipiatur ea ratio, et Deos preces aliquas exaudire, aut illis moveri verbis, confitendum sit. De tota coniectione prisci qui-

tarebus in problemate, Cur Bletonensis interdictum sit a Romanis, ne hominem immolarent. Idem in Marcello. Vide Brod. lib. V, cap. 49. DAL. — Boario. Fuit in Urbis regione octava, in qua et forum rom. II.

Etiā. Plutarchus, qui non Graecum Graecamque modo, sed et Gallum simul Gallamque defossos refert, id quoque haud multis ante se annis contigisse ait, οὐ πολλοῖς ἔτιςιν ἔμπεροθεν, in Quaest. Rom. p. 283, ut ad Vespasianoi tempora referendum id videatur, vel certe Neronis. Sed et illud prius accidisse Livius narrat XXII, p. 225. H.

Quindecimvirum. Erant tria apud Romanos veteres amplissima collegia sacerdotum. Pontificum videlicet, augurum, et decem, vel quindecimvirorum sacris faciundis, qui Sibyllini vocabantur. His deinde et quartum accessit aruspicum. A Sylla quindecimviri instituti sunt, quum prius decem omnino forent: ad hos ludorum saecularium procuratio pertinebat. H.

Octingentorum. Haec certa anni illius nota, quo Plinius haec condidit: Urbis annus scilicet DCCCXXX. H.

Quum si semel recipiatur ea ratio et deos preces aliquas exaudire. Scribendum reor, quod si semel recipias,

tur ea ratione et deos preces, etc. PIST. — Chiff. *precationis*; et vet. Dalec. *quod si semel*, etc.

Confitendum sit de tota coniectione.

Prisci quidem nostri perpetuo talia prodidere. Verbum *confitendum* praecedentibus annecte: caetera sic legenda reor: *sed decepta coniectione prisci quidem nostri perpetuo talia credidere*; nam vetus exemplar *credidere* legit, non *prodidere*: et in eodem *sed* legitur, non *sit*. PIST. — *Confitendum sit de tota coniectione.* Pintianus: *quod si semel recipiatur, ea ratione et deos ... confitendum.*

Sed decepta coniectione prisci quidem nostri perpetuo talia credidere: Voss. et Chiff. *coniectione*. Idque censaeo admittendum; in caeteris mutandum nihil. Perinde est ac si dixisset, *de tota lile*; *de tota quaestione*. Verbum iuris est *coniciere causam*. Duodecim apud Gellium, II, 47: *Ante meridiem causam coniciunt*. Vbi frustra sollicitant: Afranius: *Causam coniciere hodie ad te volo. Ambon adentis? profuturos arbitror*. Gellius ipse, XI, 5: *litem cum Evathlo contestatur, et quam ad iudices conicienda coniciendaque causae gratia venissent*. Quemadmodum autem multae aliae locutiones, quae propriae et actus unum e multis so-

dem nostri perpetuo talia prodidere, difficillimumque ex his etiam fulmina elici, ut suo loco docuimus.

IV. L. Piso primo Annalium auctor est, Tullum Hostilium regem ex Numae libris eodem, quo illum, sacrificio Iovem caelo devocare conatum, quoniam parum rite quaedam fecisset, fulmine ictum: multi vero magnarum rerum fata et ostenta verbis permittari. Quum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum invenissent, missis ob id a se legalis, Etruriae celeberrimus vates Olenus Calenus praecla-

rentium solemnium significant, pro tota actione saepe ponuntur; ut postulare, iurare columniam, subscribere, pro accusare: sic et conicere causam, proprie pars et initium agendi, interdum nihil aliud fuit quam agere, ut Nopius interpretatur, quod excusabile mihi satis videtur: etsi P. Faber haudquaquam sese id probare scribat. Hinc etiam solum conicere est contendere, certare. Idem Afranius: *noli maxime praesente cum patre conicere: non, si me virum vis, meum*. Inde quidam paullo ulterius progressi coniectionem pro causa sive controversia dixerunt, Pliniusque hic eos imitatus. GRON.

Coniectione. De tota quaestione, lite, controversia. — Sic MSS. nomen, Reg. Colb. Ch. alique: non ut editi, *coniectatione*. Coniectio hoc loco controversia est: quum in iure dicatur *causam conicere*, pro agere. Frustra Pintianus igitur, *decepta coniectatione*, vel *contestatio* legendum monet. Controversiam Plinius intelligit eam quam multo pertractavit uberius, II, 5, non curam agendi superi rerum humanarum. H.

Difficillimumque. Et quod est ex omnibus his difficillimum, posse

etiam fulmina elici prodidere. HARD. *Vt. Lib. II, 54. HARD.*

IV. L. Piso. Refert hoc etiam Livius, lib. XII: *Ipsam (Tullum) tradunt valentem commentarios Numae, quum ibi quaedam occulta solemnium sacrificia Iovi Elicio facta invenisset, operatum his sacris se abscondisse: sed non rite initum, aut curatum id sacrum esse... et fulmine ipsum cum damo conflagrasse*. Val. item Max. IX, 12, pag. 452. Perstrinxit eam historiam iam supra Plinius, II, 54. HARD.

Multi. Subintellige, auctores sunt, ex antecedentibus. HARD.

Quum. Rem narrat festivo Dion. Halic. A. R. IV, pag. 258, tacito modo valis Oleni nomine proprio. Camillus apud Livium, V, sub finem: *hic Capitolium est, ubi quondam capite humano invento, responsum est, eo loco caput rerum, summamque imperii fore*. Varro de L. L. IV, 3: *Capitolium dictum, quod hic quum fundamenta foderentur aedis Iovis, caput humanum inventum dicitur. Hic mox ante Tarpeius ductus, a Virgine Vestali Tarpeia, quae ibi a Sabini necata armis, et sepulta, etc.* HARD.

Missis ob id a senatu legatis. Hermolai est, quum In. Andreas edi-

rum id fortunatumque cernens interrogatione in suam gentem transferre tentavit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: hoc ergo dicitis, Romani? hic templum Iovis optimi maximi futurum est: hic caput invenimus; constantissima Annalium affirmatione; transiturum fuisse fatum in Etruriam, ni praemoniti a filio vatis legati romani respondissent: non plane hic, sed Romae inventum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, quum in fastigium eiusdem delubri praeparatae quadrigae fictiles in fornace crevissent: et iterum simili modo retentum augurium. Haec satis sint, exemplis ut appareat, ostentorum vires et in nostra potestate esse: ac prout quaeque accepta sint, ita valere. In augurum certe disciplina constat, neque diras, neque ulla auspicia pertinere ad eos, qui quamque rem ingredientes, observare se ea negaverint: quo munere

disset: missis ob id a se legatis. Certe a rege potius quam a senatu missi sunt, teste Dionysio, lib. IV, Voss. missis ob id a delegatis; Men. ob id a se delegatis. Forte: missis ob id ad se legatis. Sequitur enim statim, *Hetruriae celeberrimus vates*, Euth. respicit pronomen Gaon. — *Missis*. Ab illa qui fodientes caput humanum invenissent: vel ad se fortassis, hoc est, ad vatem Etruriae Olenum. In libris post Hermolaum editis, ipso auctore a senatu legitur. In Parm. et Reg. Colb. aliisque, a se. Harb.

Iterum. Corum figlinum Tuscis opificibus Iovis Capitolini fastigio imponendum Tarquinius locarat, qui in fornace in tantam molem creverit, ὥστε μὲν εἰς αἰθέρα τὴν ὀροῦν ἀποσπενταμένην τοῦ καμίνου, καὶ τῶν τοίχων περιβαλόντων, ita ut fornacis ablato culmine, parietibusque

deiectis, aëgre educeretur. Id quia visum est vatibus caeleste felicitatis prodigium iis, scies quos ea quadriga foret, statuere Veientes repetentibus Romanis non tradere, inquit Plutarchus in Poplic. pag. 103; innox tamen alio augurio territi, quod reulimus VIII, 65, dedidere. Sic panis, quem Macedonum regina Perdiccae famulo coquebat, quum in furno cresceret, duplo maior quam erat, regnum ei portendit, ut est auctor Herodot. Vranla, VIII, n. 137, pag. 508, ἀπλῆτος ἐγένετο αὐτῷ ἔντρον. H.

Praeparatae quadrigae, etc. Hanc historiam vide fuisse narratam a Plutarcho in Poplicola. Victor. lib. XVII, c. 18. Festus in voce *Ratumena*. Dab.

Observare. Vel, ut in aliis codicibus legitur, *observasse* se. Vidit hunc Veterum morem Servius, ad hos

divinae indulgentiae maius nullum est. Quid? non et legum ipsarum in duodecim tabulis verba sunt? qui fruges excantassit. Et alibi, qui malum carmen incantassit. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus

Maronis versus, statim initio Aeneidos XI: *Aeneas (quanquam et sociis dare tempus humanis Praecipitant curae, turbataque funere mens est) Vota Deum primo victor solvebat Eo.* » Consuetudo, inquit, Romana fuit, ut polluti funere minime sacrificarent. Si tamen contingeret, ut uno eodemque tempore fuissetaretur quis, et cogeretur operum dare sacrificiis, elaborabat ut ante sacra compleret, quam funus agnosceret. Vnde etiam Horatius Pulvillus, in Capitolii dedicatione quum ab inimicis ei filius nunciaretur exstinctus, ut quidam putant, falso, ut alii, pro vero, sit, Cadaver sit: nec voluit funus agnoscere, donec templa dedicaret. Secundum quem ritum etiam Aeneas inducitur ante operam dare sacrificiis, et sic ad sociorum et Pallantis sepulcrum revertit. » HARR.

Quid? non et legum ipsarum. Neque Romae solum et decemvralis ignorantiae temporibus deliramentis anilibus refertae leges; sed neoterica etiam aetate, ne longe exempla quaeramus, multa contra fascinatores, incantatores, succubos, incubos regum auctoritas decreverat. Quae tandem in Francia, Anglia, Germania aboluit ratio et humani generis conscientia; sed Hispania servat religiosissime; aream, ut aiunt, Domini nefarie tactam arbitrata, si tandem Veterum commentis et romaniis demonographorum aliquis vale dicat. At.

In duodecim tabulis verba sunt. Versus ille sunt: *Ne pelliceundo alienas*

segetes excantanto: Ne incantanto, ne agrum defraudanto: Ne frugem aratro quarsitam noctu furtim depascunto. Puberes si seposito, Ceresi eos suspendunto. Impuberes arbitratu praetoris verberanto. De noxam duplionem (noxae deinde talionem) decernunto. Gaudentius Merula, cap. 4, t. Vid. supra, lib. XVIII, c. 3; Raedardus, c. 23, in leges XII tab. Seneca, Natur. Quaest. VI, cap. 7; Apuleius, apologia t. Maleficos hos indamnatos uniusque licebat interimere. Scalig. in Fest. ultima voce casum, quae a P. incipit. DALLER.

Qui fruges exc. Vulg. excantasset. Aprior, ut sentio, lectio erit, excantassit: verbum antiquum ab excanto, extantatio: ut a levo, levasso, ap. Cic. Catone M. curamve levasso. PIST. — *Qui.* Tabula VIII, cap. 2. Excantare hoc loco est magicis carminibus obligare, seu impedire quominus quid crescat, adolescat, vel in maturitatem perducatur, imbris forte intempestivis attractis, vel bonis necessariisque repulsis. Quod Seneca Nat. Qu. IV, 7, de ea re agens, sic docet: *Apud nos, inquit, in XII tabulis cavetur: Ne quis alienos fructus excantassit: Rudis adhuc antiquitas credebat, et attrahi imbres cantibus, et repellere: quorum nihil posse fieri tam potest est, ut huius rei causa nullius philosophi scholae intranda sit.* De incantamentis huiusmodi multa erudite congerit Gothofredus, in Cod. Theod. L. tit. 46, de maleficiis, etc p. 117. HARR.

credat, in oppugnationibus ante omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset, promittique illi eundem, aut ampliorem apud Romanos cultum. Et durat in Pontificum disciplina id sacrum; constatque ideo occultatum, in cuius Dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris de-

In oppugnationibus, etc. ad eum ritum Macrobi. et Servius pertinere volunt hos versus Virgilii: *Excessere omnes adytis, arisque relictis, Di quibus imperium hoc steterat.* Muretus tamen Var. V, cap. 19, eius loci abstrusorem sensum monstrat, ex Aëschylo et eius scholiaste petitur. DAL.— *In.* Macrobi. Saturn. III, 9: constat omnes urbes in alicuius Dei esse tutela, moremque romanum arcanum, et multis ignotum fuisse, ut quum obsideretur urbem hostium, eamque iam capi posse confiderent, CEREO CARMINE evocarent Deos tutelares: quod haud aliter urbem capi posse non crederent: aut etiam si posset, nefas existimarent Deos habere captivos. Nam propter ipsi Romani, et Deum in cuius tutela urbs Roma est, et ipsius urbis latinum nomen ignotum esse voluerunt. H.

Aut ampliorem ap. Romanos cultum. Olim, *ampl. locum ap. R. cultumve.* Sed nec tō locum, nec tō ve exhibentur in Vossiano, sed tantum, promittique illi eundem aut amplio-rem, etc. ut exhibemus. GROS.

Constatque. Sic Macrobius loco alato. Sed et ignotos aliarum similiter urbium Deos, ex carmine in obsidionibus praecini solito a pontifice, intelligi sane potest: cuius haec formula est, ex Samponico; et Furio, quos Macrobius appellat auctores, Sat. III, 9, p. 405: *Si Deus, si Dea est, cui*

populus, civitasque Carthaginiensis est in tutela, teque maxime ille qui urbis huius populi que tutelam receperis; precor, venerorque, veniamque a vobis precor, ut vos populum, civitatemque Carthaginiensem deseratis: loca, templa, sacra, urbemque eorum relinquantis, obsequie his abeat: eique populo, civitatisque metum, formidinem, oblivionemque iniiciatis, proditque Romanam ad meosque veniat: nostrasque vobis loca, templa, sacra, urbs acceperit probatioque sit: mihi quoque populoque rom. militibusque meis praepositi sitis, ut sciamus intelligamusque. Si ita feceritis, voveo vobis templa ludosque facturum. Plutarch. in Qu. R. p. 278: *cur tutelarem Roman Deum, masne sit an femina, dicere nefas est quum Valerium Soranum male perisse narrent, qui illud edidisset.* Hoc spectat velus apud Gruterum inscriptio, pag. 7, si tamen vetus: *AVE. DEO. AVE. DEAN. C. TER. DEXTER. Ignoto Deo, quo sensu sacrificasse Athenienses dicti sint ab Apostolo Paulo, exposuimus in Commentariis, quos in Acta adiuvante Deo conscripsimus.* H.

Defigi. Simili, si meamini, forma loquendi usus Seneca, in libris de Beneficiis: *exsecraris enim illum, et caput sanctum dira imprecatione defigis.* Sane defigendi verbum sortilegorum est. Paulus, Sentent. 5, tit. 23, ex MSS, *qui sacra impia, nocturnave,*

precationibus nemo non metuit. Huc pertinet ovorum, ut exorbuerit quisque, calyce, cochlearumque, protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Graecos, Catulli apud nos, proximeque Virgili incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas recanere: et hunc unum

ut quem obcantarent, defigerent, obligarent, fecerint, etc. Apuleius lib. de virt. Herb. e. de Leontopodio: si quis devotus defixusque fuerit in suis mptiis, sic eum resolves. Vetus interpres Horatii: ita te defigam novis et insolvilibus maleficiis, ut mentem nunquam recipias. Glossae Philoxeni: defixiones, *νικησικαυτίζα καταδυσμός*. Huius porro execrationes vim eam habere Romani arbitrabantur, nemo ut sie devotus posset evadere. Seneca idem ep. 94, p. 418: Nocent qui execrantur: nam et horum improcatio falsos nobis metus inserit, etc. Horat. Epod. 5, v. 89: *Dixi agam vos: dira detestatio* Nulla expiatur victima. Execrationum formulas vide apud Brissonium lib. 1, e. 4, p. 140. H.

Huc pertinet ovorum. Veteres quum nomina, simulacra, testae ovorum acut perforarentur, hoc veneficium et maleficium aliquos laedi putabant. Ovidius: *Sagaque Phoenicea defixit nomina cera, Et medium tenues in lecor urget acus*. Itaque ne hoc eveniret, ovorum, cochlearumque putamina frangebant et pertundebant, ut maleficium occuparent et averterent. TERTIUS. — Huc. Quum nomina, vel simulacra, vel ovorum testae acu pungebantur, hoc veneficium laedi homines existimabant. Id maleficium ut occuparent, averterentque, ipsi ovorum, cochlearumque putamina frangebant

qui mos hodieque alicubi durat, ut ipsi vidimus. HARO.

Aut eosdem cochlearibus perforari. Duo illa verba, eosdem cochlearibus, falsis intertia mihi videntur. PINT. — Cochlearibus. Horum iam olim usus in sorbendis ovis et cochleis Martialis, in Xenius, XIV, ep. 121, cuius lemma, *Cochlearia*, subintellige, lingua: *Sum cochleis fabulis: sed non agnius utilis ovis*, etc. HARO.

Hinc. Ex uno Virgili discere reliquos: oculus Ecloga octava, a v. 64, est incantamentorum amatoria cantilena: *Effer aquam, et molli cinge haec altaria vitta, Ferbenasque anole pingues, et macula ihura: Coniugis ut magis sanos avertere sacris Experiar sensus: nihil hic nisi carmina demant. Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim Carmina vel caelo possunt deducere lunam: Carminibus Ceres vocis movavit Flysei: Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis*, etc. Praeclarior tamen Theocritus, non styli modo et poetici oestri impetu, quem nostras Racine quam maxime mirabatur et antiquitatis servidissimum monumentum dictitabat, sed et incantamentorum habitatio. Illa in Theocriti operibus ordine est secunda. AL.

Serpentes. Ita Reg. et 2, alique optimae notae codices, non, ut editi, incantari. Ut cantu angues rumpi Ve-

illis esse intellectum, contrahique Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque inessabilia abrogent fidem validius, an latina inopinata, et quae ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum exspectans, ac dignum Deo movendo, immo vero quod numini imperet. Dixit Homerus, profluvium sanguinis vulnerato femine Vlysem inhibuisse carmine: Theo-

teres existimarent: sic aegres ipsos cenabant, si praesentirent, recanere, et incantationem referre ac diluere. Nec recanere modo, sed et praecanere, quum veneficium subodorati aegres, ante occuparent. Tibull. I, ecl. 8: *Cantus et iratas detinet anguis iter*. In sacra ipsius codicibus, Ps. 57, mentio est, *aspidis surdae*, et obturantis anres suas, quae non exaudiet vocem incantantium, et venefici, incantantis sapienter: hoc est, incantatoris in ea arte experti, ac periti. HARD.

Recanere. Turnebus sic legit; et in sensus est, retorquere et dissolvere incantationem. Cantu ut rumpi angues prisci putabant, sic aegres ipsos credebant, si praesentirent, recanere, sive incantationem diluere ac exsolvere! Lucilius, Satyr. lib. XX: *Iam dirumpitur pedius: iam ut Marsus colubras Dirumpit cantu, venas quum extenderit omnes*. Eo loco colubram dicit posita feminino genere. DAL.

Contrahique. Congregari. H.

Incendiorum. Ad deprecanda depellendaque incendia. HARD.

Conscribuntur. Lego circumscribuntur, hos est, definiuntur, terminantur, ne flamma longius evagetur. De-

precatio illa ex Afranio nota fuit, si in pariete scriberetur *Arse Vorse*. Vide Featun in dictione *Arse*. DAL.

An. Cuiusmodi plurima habet Marc. Emp. lib. de med. at ante eum Cato, de R. R. passim.

Et quae ridicula videri cogit animus, Vossianus: et quae irridicula. Non temere est. Plautus Casina, V, 2: *Ita nunc pudeo, atque ita nunc paeo, atque ita nunc irridiculo sumus ambo*. Penulo, V, 4: *Neque ab iuventute ibi irridiculo habitae*. Quemadmodum irridere est ridere, ita irridiculus est ridiculus. GRON.

Dixit. Vlyssis humerum carmine sanasse filios Autolyei, et inhibuisse sanguinem, scribit Homerus. Odys. T, v. 457, *ἰπποειδῆ δ' αἶμα μάλιστα Ἐσχεθον*. Plinius *ἰσχεθον* legit, ut ab ipso Vlyse carmen pronuncialum indicaret. HAAR.

Vlysem inhibuisse carmine. Homerus Odys. T, de Autolyei filiis id scribit; non de Vlyse, cui tum aper dextrum humerum sauciaverat: *ἰπποειδῆ δ' αἶμα μάλιστα Ἐσχεθον*, inquit. DALEC.

Theophrastus. Libro de entusiasmo. DALEC. — *Theophrastus*. Opere de *ὑπονομιῇ*, ut quidem docant

phrastus, ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliare, M. Varro podagris. Cae-

Athen. XIV, pag. 624, et Apollon. in Histor. Mir. cap. 49. Vide etiam Gellium, 13, pag. 320; Martianum Capellam, IX, pag. 213, ubi multa de Musicae vi ac laude. Caes. Aurel., I, 5, ubi de Phrygio, Dorio, caeterisque numeris ac modis, ad sanandum morbum insaniae utilibus. HAAD.

Ischiadicos sanari. Ἀνθρώπους διατλάειν ἐκ κατανύξεως τις ἐπὶ τοῦ πόνου, τῇ πρῶτῃ ἀρμονίᾳ, σινὲ morbo permanere, si quis quum dolore vexatur, coequentu Phrygio tibiam inflet. Athen. lib. XIV. HAAD.

Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliare. Sic Voss. ut et Chiff. auxiliari. Optime prius Ovid. Met. VII: *Neve parum valeant a se data gramina, carmen Auxiliare canit.* Gaos. — Vt MSS. omnes Reg. Colbert. Chiffet. non, ut editi, *auxiliari*. Sic etiam Ovid. Met. VII, v. 437: *Neve parum valeant a se data gramina, carmen Auxiliare canit, secretasque advocat artes.* Sic etiam nomen auxiliare a Q. Sereno Samonio traditur, medico, ut credunt, Basilidiano, in remedium hemitriciae, scriptum graecis characteribus: est enim C pro Z usitatum, etiam in nummis antiquis, a temperibus Domitiani praesertim. Sic ergo Serenus: *Inscribes chartae quod dicitur ABRA-CADABRA: Saepius et subter repetis: sed deirahis stumman, Et magis atque magis desint elementa figuris Singula, quae semper rapies, et singula figes, Donec in angustum redigatur littera conum.* Figura nimi-

rum huiusmodi delineanda a Samonico praecipitur:

ABPAΣΑΑABPA
ABPAΣΑΔABP
ABPAΣΑΔAB
ABPAΣΑΔA
ABPAΣA
ABPAΣA
ABPAΣ
ABPA
ABP
AB
A

Hoc artificio conditum illud vocabulum est, ut primum quidem ex litteris singularibus existat haec sententia gemina: *Deus unus, in personis trinus, homines salvat per eructum. Pater, Filius, Spiritus Sanctus Dominus Deus unus est.*

A Ab	Pater
B Ben	Filius
P. Rousch haka-	Spiritus Sanctus
dosc.	
A Ἀνθρώπων	homines
Z σώζει	salvat.
A ἄγιν	per sacram.
Δ δένδρον	arborem
A Ab	Pater
B Ben	Filius
P Rousch haka-	Spiritus Sanctus
dosc	
A Adonai	Dominus Deus
	unus est.

Est enim ἄγιον δένδρον sacra arbor, per metaphoram pro eructe positum. Priore loco haec nomina: *Pater, Filius, Spiritus Sanctus*, posita sunt pro eo quod est, *Deus unus in per-*

sarem dictatorem post unum ancipitem vehiculi ca-

sonis trinus: posteriore loco eadem sunt pro distinctis ipsis singulatim personis posita. Deinde ab ea littera A quae coni. acumen efficit, ascendendo sursum latere sinistro, eadem rursum occurrit

A Ab .ΑΒ
B Ben .Β
P Rousch .ΡΥ
bakadosc .ΒΑΚΑΔΩΣΚ
A ἀνθρώπου
Σ σώζει
A αἴτιον
Ε ξύλον.

Nam crux παγισσαρτωδῶς αἴτιον ξύλον sacrum lignum, ut supra αἴτιον δένδρον sacra arbor est. Apparet autem quamobrem nihil fere intersit, utrum ΑΒΡΑΣΑΣ scribatur, ut plerumque vox ea occurrit: an ΑΒΡΑΣΑΣ, ut etiam occurrit interdum. In gemmis antiquis insculptum persaepe reperitur, sed sculptura recentiorē multo, ad longo rudioris operae, quam sit in eodem lapide insculpta effigies, si qua sit. In aversa deinde parte gemmarum sculptum illud plerumque nomen est, rarius in antica superficie; ne videlicet rudior illius nomina sculptura elegantiae imaginis, quae est multo vetustior, et operae sive artis exquisitioris, minime responderet. Et ab otiosis quidem hominibus nunc pie, nunc ridiculae imagini in lapide sculptae, nomen illud adiunctum occurrit. Amuleti vice fuisse in sententia; atque in basi, seu primo versu integro. Similis artificii est nomen famosum ΑΒΡΑΣΑΣ: quod videtur habere hanc senten-

tiam, singulis litteris singulas voces, partim Hebraeas, partim Graecas exhibentibus, superiori similem: *Deus unus ac trinus homines salvat per crucem*:

{ Pater } Deus
{ Filius } unus
{ Spiritus } ip. tribus
{ sanct. } personis.

huminea
salvat

{ sacro } per crucem,
{ ligno }

sculptae eo nomine gemmae creduntur ab hominibus haud satis suspicios: quoniam in una legitur, quae est in Museo Canonieorum regularium S. Genovefae Parisiensis: ΑΒΡΑΣΑΣ. ΑΔΩΝΑΙ ΔΑΙΜΟΝΩΝ. ΔΕΞΙΑΙ. ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΦΥΛΑΣΣΑΤΕΣ ΟΥΑΒΙΑΝ (pro ΟΥΑΒΙΑΝ) ΠΑΥΛΙΑΝ. ΑΠΟ. ΠΑΝΤΟΣ ΚΑΚΟΥ. ΔΑΙΜΟΝΟΣ. *Domine Deus: spirituum dextrae Virtutes, servate Vlpiani Paulinam ab omni maligno daemone.* Hanc. — Ipse Abraxas, Abraced, Abracs, Abrasax vel Abrasax, quocumque istius nomen modo sive finxeris, sive depravaveris, Deus fuit quem Basilidii commenti sunt, secunda post Christum natum aetate, haeretici superstitionibus addicti Orientalium virorum et putido mysticismo. Abrasax ergo e Dis summis unus videbatur, cuius sub imperio, et natu plurimi debebant daemones, quibus id mandatum ut caelos quinque et sexaginta ultra trecentos temperarent. Virtutes quoque iis assignabantur tricena-

sum, ferunt semper, ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum.

V. Libet hanc partem singulorum quoque conscientia coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem laetis precationibus invicem faustum ominamur?

quinque et sesaginta, tot scilicet quot in anno dies. Satagaot alii utrum id errori ansam praestiterit quod Abrahæ nomen, si litteras pro nomerabilibus notis acceperis, 365 efficiat (nam Z, 200; P, 100, Z, 60; B, unus et A triplex, 5), an aliis e causis delirium manaverit. Caeterum potes utiliter meminisse Salmasium, qui tamen Aegyptium Deum Abrahæ esse contendit, de ipsius figura multa scripsisse. Conf. et D. Montfaucon, *Ant. expliq.* tom. II. A. — Cito. Locum retolimus XVII, cap. ult. HARD.

Casum. De eo casu Suet. In Iulio, XXXVII: *Galliei triumphi die Velabrum praetervehens, palme curru excussus est, axe diffracto, etc.* Vide et Dionem, XLIII, p. 224; HARD.

V. Licet hanc in partem singulorum quoque conscientiam coarguere. Voss. quoque, ut Chiff. Libet hanc partem, neglecta et praepositione: sed Vossianus insuper conscientia. Egregie, Libet, inquit, hanc partem singulorum quoque conscientia coarguere. Et quae sequuntur, sunt, quae singuli se facere sibi erant conscii. Gaon. — Libet, Placet hanc doctrinae partem iis rebus confirmare, quae singuli se facere sibi sunt conscii. HARD.

Primum anni incipientis, etc. Priscis saeculis anni primus dies fuerunt Kalend. Martiae itaque tum novum ignem Vestales accendebant, lauræ

virides in consulum fascibus, aedibus Regis sacrorum, Flaminum, Vestalium, curia, pro veteribus mutabantur, magistris merces solvebatur, vectigalia lotabantur, matronae feriis Matronalibus servis coenae apponebant, viri mulieribus dona mittebant, ut Saturnalibus mulieres viris, comitia celebrabantur. Alexander ab Alexandro, lib. III, cap. 24. DAL. — Cur. Ad Kalendas Martias perperam hæc Dalecampius transtulit, quum ad Ianuarias spectent, teste Ovidio, ad Ianum, Fast. I, v. 175: *At cur laeta tuis dicuntur verba Kalendis, Et damus alternas accipimusque preces? Tum Deus incumbens baculo, quem dextra gerebat: Omnia principis, inquit, inesse solent.* Et de Ponto, IV, el. 4, v. 23: *Ergo ubi, Iane biceps, longum restaveris annum; Pulsus et a sacro mense December erit Curia te excipiet, patresque ex more vocati Intentent aures ad tua verba meas. Hos ubi facundo tuq. vox hilaraverit ore, Utque solet; tulerit prospera verba dies;* etc. Prudentio quoque contra Symmach. I, v. 237: *Iano etiam celebri de mense litatur Auspicio epulisque sagris,* etc. Certe iam tum a primordiis fere urbis Romae Numa rege instituente, Ianuarius anni mensis primus est habitus, ut refert Macroh. Sat. I, 13, pag. 250. Columella, XI, 2, et ipse Ovid. Fast. I, 449: *Bruma novi prima est, veterisque novissima Solis: Principium capiunt*

Cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur et fascinationibus adoratione peculiari occurrimus alii, graecam Nemesin invo-

Phoebus et annus idem. Romuli quidem aetate principium anni ductum est a Martio, sed id antiquum a Numa, Naso testatur, Fast. III, v. 25t. De strenis Kalendarum Ianusri frequens apud Suetonium mentio, in Augusto et in Tiberio. Vide Lexic. Iurid. verbo *Kal. Ian.* II. — Cae-terum vides et in nostris usque dies id moris prorogatum; quomquam non primo ubique anni incuntis die salu- tandi vices frustra precatio, sed exe- untis hebdomade ultima, ac prae- sertim die quo natus Christus est, 25 dec. As.

Cur. Inter ea quae boni omnis gratia superstitione magis quam reli- giose servabantur, haud postremum id fuit, quid quum Censor populum lustraret, inquit Cicero, de Divin. I, n. 102, *bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur.* Quod idem in delectu Consules observabant, ut pri- mus miles fieret bono nomine. In publicorum quonque vectigalium loca- tione, Lucrinus, propter lucri so- num nomini inliserentem, primus locabatur: quod Festus tradit, alia- que exemplis omnium religiosam ob- servationem confirmat. Laetus, inquit, *Lucrinus in vectigalibus publicis pri- mus locatur suendus, omnis boni gratia: ut in delectu census primi nominantur Valerius, Salvius, Sta- torius.* Vide plura apud Brisson. de Form. I, pag. 14 et 92. Augusto ut- que apud Actium descendenti in aciem omen victoriae fulsisse fertur agnostis occursum, cui nomen Euty- chius, cum Asina, cui Nicot erat, ut est a Tranquillo notatum in Au-

gusto, cap. cxvi: *Prospera nomina, bona nomina, nomina sunt bene omi- nata.* HARD.

Nomina victimas, etc. In sacris Veteres quaedam bona nomina dicis causa proferebant: in nuptiis Caiam, Caeciliam, et Thalassionem; in capi- enda Vestali, Amatam: Nonis Ca- prolinis, Caium; Marcum, Lucium: in censu vel delectu faciendo, Vale- rium, Salvium, Statorium: in Sa- liari carmine, ut ait Varro, de Ling. Lat. lib. V, Luciam, Volumnium, et Mamurium. Veturium; ac, ut ait Cicero, in lustranda colonia ab eo, qui deduceret, et quum Imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias deduce- rent eligebantur. Quod idem in de- lectu consules observant, ut primus miles fiat, bono nomine. Plutarchus in Quaest. Rom. p. 30 et 31. DAL.

Nemesin invocantes. Quae fuerit Nemesis vide apud Rhod. fusc dispu- tatum, XI, 19. Pausanias scribit pi- ctam illam coronam gestare, in qua spectantur corvi et fortunae imagi- culae: dextra fraxineum gestare ra- mum, sinistra phiolam, Aethiopiis insculptis. Aristoteles Nemesin esse vult indignationem conceptam es- improborum prosperis rebus, sicut misericordiam, dolorem ex adversis bonorum. Apuleio X Asini, Ceres est. DAL. — *Graecam.* Arrogantiae, insolentiaeque vindicem Deam. Vide Constantinum in Lexico, verbo *Né- mēsis.* Alii esse Fortunam aiunt. Fa- vent antiqui lapides apud Gruter. p. 80: DEAE. NEMESI. SIVE FORTUNAE. VIR- GINI. VICTRICI. SANCTAE. DEAE. NEMESI.

cantes: cuius ob id Romae simulacrum in Capitolio est, quamvis latinum nomen non sit? Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari? Cur impares numeros ad om-

Et pag. 73: ΠΟΣΤΕΡΑΝ ΨΑΜΜΥΣΙΑΣ. Est enim Ψαμμία Nemesis, ut dicimus, XXXVI, 4. Invidiam esse alii arbitrantur. Ausonius: Ecce ubi se cumulat nea purpura (mitibus audi Auribus hoc, Nemesis): post me dignatur oriri Augustus Consul. ΠΑΣΩ.

Cuius: Ad fascinationes smolendi.

ΠΑΣΩ.

Capitolo. Plinius, de Nemesi, XI, 403: Quae Dea latinum nomen, inquit, ne in Capitolio quidem invenit. ΠΑΣΩ. — Plinio id mirum videbatur, nam nec Diis maiorum gentium duntaxat aliud graece, aliud latine nomen impositum fuit (v. g. Ζεύς, Iupiter; Αρtemis, Diana; Αφροδίτη, Venus; Ερμής, Mercurius; Αδης, Pluto, etc.), sed et minoribus: sic Επίς, Discordia; Ειρήνη, Pax; Ηβή, Iuventus. ΑΙ.

Cur ad mentionem defunctorum Πυμιαί, inquit Plutarch. in Cicérone, μή βουλόμενοι δυσχερεῖν, ἐξέλθαι λήγουσιν, τὸ τελευτᾶν. Diserunt et Graeci ταύτης τῆς εὐφημίας χάριν, ἀποστρεφῆναι, quemadmodum et Latini abire, mortis mentione abstinere, et de eo, qui obiisset, vixit. Hinc lethum ἀπὸ τῆς λήθης, quod si minime sollicitandi, et a quiete avocandi, quamvis Priscianus a leo, levi ducat. Graeci εἰσιόντες qui vita migraverunt, μεταπίπτειν dicuntur, bonae sceleris omnes, et πλείονες potius quam νεικτοί, unda νεκρῶνδεσποιν, sepulchretum, Latinis letho dant. Festus Ollus Quiris letho datus est. Cicero, de legibus, III: *Mavium iura sancta suto. Hos letho datos divos habebito.* Scam. — Cur ad. Etiam et apud nos vulgus pacem iam

mortuos precatur, ubi eorundem mentio incidit: *Deu huius fuisse paxis.* Et hos παραπίτας dicimus. Horatius: omnes componi: *Felices.* Sollicitare nunes et Seneca dixit in Octavia, act. I, sc. 3. ΠΑΣΩ.

Cur impares Festus: imparem numerum antiqui prosperiorem hominibus esse crediderunt. Virgil. Ecl. 8: *Número Deus impare gaudet.* Vbi Servius: *Impar numerus immortalis, quia dividi integer non potest: par numerus mortalis, quia dividi potest.* Licet Varro dicat Pythagoreos putare imparem numerum habere finem, parem esse infinitum, ideo medendi causa, multarumque rerum, impares numeros servari. Quare etiam in illis ἐντομαίς, κριτάντοις, et amictis, quibus suos liberos Marc. Empiricus, Apuleius, Alexander Trallianus, et alii refererunt, frequens iam numerus occurrit. Vide Gellium, I, 40: *ne si de numero multum loquimur, ut ait Augustinus de Civit. Dei, XI, 43, mensuram et pondus negligere iudicemur.* Hanc — An id ipse Noster intellexerit quae hic spargit, in incerto mihi videtur. Verba inania hic pro rebus esse quis non hodie fatebitur? Quanquam forte non haec ita aspernanda, ut duas notulas vel tres non subiciamus: 1º nempe e Pythagoreorum quidem ista mandasse fontibus, qui dum formulis tentant non quidem algebricis, sed et geometricis et arithmeticiis astronomum vias et mundi vices assequi, poetice et italice, ut sic loquar, vim describunt formularum et numeralium notarunt: unde plebi litteratorum mox creditum

nia vehementiores credimus: idque in febribus dierum observatione intelligitur? Cur ad primitias pomorum, haec vetera esse dicimus, alia nova optamus? Cur sternumentis salutamus? quod etiam Tiberium Caesarem, tristissimum (ut constat) hominum, in

formulas et numeros revera esse, et vi quasi corporea aut eerte substantiali pollere; 2° in mathematicis notabiles inprimis quos numeros *primos* vocamus *nombres premiers*; atqui istos impares esse, modo 2 excipias, quia nempe omnes pares divisorem rō. 2 habebant; 3° demum io. formulis vero imparibus saepe non esse locum numeris, quum e multiplicationibus confecta primas partes habebant; porro e multiplicationibus confecta ut plurimum paria sunt. A2.

Idque, Cels. III, 4, ubi de febrium curatione agit: *Est autem alia*, inquit, *de diebus ipsis habitatio*: quoniam antiqui potissimum impares sequebantur, eoque, tamquam tunc de aegris iudicaretur, *χρυσίους* nominabant. *Hi erant dies tertius, quintus, septimus, quartus decimus, vicesimus primus*: ita id summa potentia septimo, deinde quarto decimo, deinde uni et vigesimo daretur. Itaque sic aegros nutriebant, ut dierum imparium accessiones expectarent, etc. Scripsit libros tres de diebus decretoriis Galep. tom. VIII, quos consule. HARD.

Ad primitias pomorum. Meditrinalibus ovum et vetus vinum libantes se degostantes medicinae gratia dicebant, *novam vetus vinum bibo*, nova veteri morbo medcor. Voss. Idem fere Athenis fieri solitum ἐν τοῖς μεδιτρινοῖς, seu Vinalibus Plutarchus tradit Sympos. I. III, quaest. 7; de Meditrinalibus item Verrus Flaccus. SCAL. — *Cur*. Simile quoddam carmen tritum antiquitus sermone vulgi, in vini novi

degustatione, recitat Brisson, de Form. I, pag. 94. HARD.

Cur sternumentis salutamus. Captatis auguriis sternumenta quum superveniuat, illa sive bona, sive mala sint, confirmant et rata faciunt. Apud Homerum Penelope procis infortunium nuntiante, Telemachus sternulat. Hippiae sternutanti dens escussus magnam calamitatem portendit, Xenophontem coquosootem ducem militum creasot, quoniam eo loquente quidam sternulasset. Matutina sternumenta tristitia et infelicia: meridiana praecipue a nare dextra, laeta et prospera putaverunt. Ales. ah. Alex. II, cap. 26. Vide quod notatum est infra cap. 6. Plutarchus lib. de Homero sternutationem felicem et laetam esse tradit. Ea scilicet omisa est cur sternutantes salutemus. Vid. Jan. Dusan. super Arbitrum, lib. II, cap. 4. SCAL. — *Cur sternumentis salutamus?* Men. Acad. et Gud. salutamus; Andeg. cur sternumentis salutamus. Ex Chiffli. asserunt: *alia sternutamentis salutamus*. Praecipuus ooster ruanu prima: *alia sternumentis salutamus*. Posterior masous inducto rō. alia superposuit cur, tum litteram M voci sequenti, quasi interlicieodam i inter V et E, ut fieret sternumentis. Necd vera lectio est: *cur sternumentis salutamus?* Catullus, *dextram sternuit approbationem*. Ovidius, *Sternuit et launen*. Græc. — *Cur stern.* Sic MSS. Reg. Colb. Ch. et Parm. ed. non, ut reliquae, *salutamus*. Quin et *sternuentes*, magis arrideret. Vide Aristotelem, s. 33, probl. 7 et 9, p. 829,

vehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin et absentes linnitu aurium praesentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi praefatus Africanum. In caeteris vero gentibus, Deos ante obtestatur, ut velint. Nam si mensa adsit, anulum ponere tralatitium videmus. Quin etiam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliva post aurem digito velata, sollicitudinem animi propitiat. Pollices, quum faveamus, preinere etiam pro-

ubi docet cur sacra res sit habita sternulatio. Cur sternumenta valentur Athenae. II. Vide et Xenoph. Κύρου παῖς. III. Haro.

Et Sternuentes, inquit, appellato nomine proprio consulant. Petronius in Sat. pag. 353: *Giton collectoris spiritus plenus, tor continuo ita sternutavit, ut grabatum conculceret: ad quem motum Eumolpus conversus, salvere Gitona iubet. Graeci non nomine compellabant, sed verbis aliis, ut Ζεῦ, αἰῶσον, Iupiter, servato: Ammian. in Anthol. Epigr. II, cap. 43: Οὐ δύναται τῇ χειρὶ ὑπὸ χλοῆς τῆς βίης ἀπομύσσειν, Τῆς βίης γὰρ ἔχει τὴν χεῖρα μικρὰ τέρψιν. Οὐδὲ ἵγαι, Ζεῦ αἰῶσον, εἰς πταρξ· οὐ γὰρ ἀκούει Τῆς βίης, καὶ γὰρ τῆς ἀκοῆς ἀνέχει.* *Mungendo Proeli manus est nec idonea naso, Quid mirum? naso nam minores ipsa manta. Nec sibi sternutans, ait, ait, bene: quippe nec audit Nasum qui tantum distat ab auriculis.* Haro.

Quin. Aristaeonetus, Epist. II: Οὐκ ἐθέλει σοι τὰ ὦτα, ὅτι σου μετὰ θαυμάτων ἐμύνην. Non tibi tinniebant aures, quum tui lacrymans meminiss-

aem? Virgilius, aut quisquis est alius, in Catalectis: *Garrula, quid totis resonans mihi noctibus auris, Nescio quem dicas nunc meminisse mei?* Et illud etiam adiciebant, si auris sinistra tinniret, inimicum nostri tum meminisse; amicum, si deatera. If.

Tinnitu aurium. In catalectis vetus poeta, vide supra et adnotata inf. in c. 6 proximum. Scal.

Attalus. Nempe Philometor.

In Africa. Nemo in Africa aliquid agere destinat, quin prius hanc vocem efferat, Africa: vel phoeniciam, semper Africa aliquid apportat novum. Haro.

Anulum. Sic MSS. Reg. 2, et Ch. Prius ridicule, nullum ponere. Haro.

Quin. Sic laudati codices. Editi, etiam quoniam, ut et Reg. 4. Forte pro, Et iam, quoniam... manifestum est, alius saliva, etc. Haro.

Sollicitudinem. Eius rei quae sollicitum habet animum, prosperum procurat eventum. Haro.

Pollices, quum faveamus. Vide Aog. Pohl. Misc. cap. 42. Eo pertinet Glyceræ dictum apud Menandrum,

verbis habemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus: quod in

τοὺς δακτύλους ἑαυτῆς πιῶναι, ἢ ἀνὰ κροτάλην τὸ δάκτυλον. ΤΥΡΝ. Advers. lib. II, c. 6. DAL. — Pollices. Antiquitus in pollice, inquit Erasmus Ch. I, cent 8, ad. 46, favoris erat, studiique significatio. Qui faveret pollicem premebat: qui minus faveret, pollicem convertebat. Qui gestus in proverbium abiit: ut iam premere pollicem dicatur, qui quoque pacto favet: convertere, qui male vult. Iuvenalis: *Converso pollice vulgi. Quamlibet occidunt populariter.* Certe presso ad medium relapso digito pollice, et in indicem relapso, sonitum dare consuevimus, et rebus sic favorem significare. HAED.

In adorando dexteram. Apuleius lib. IV Astini, de formosa virgine, quam ut Deam mirabantur, *Multi inquit, denique civium admoventes oribus suis dextram, priore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam Venerem religionis adorationibus venerabantur.* Idem in Apologia prima: *Si sanum aliquid praetereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admoovere.* Ad Pet. Pitib. advers. I, cap. 7; Barn. Briss. form. I. DAL. — In. Sive, ut loquuntur alii, manum ori: sive, ut Apul. Metam. IV, dextram oribus admovent. Sicut apud Orientis populos veneratio ostendebatur variis thetæodi corporis formis: ita apud Graecos manum ad os admovento, quod proprie est προσκυνῆναι, a πρὸς et κυνῆναι, quod est osculari. Nec aliud significat latium adorare, non ab orare id est, precari, fictum, ut imperiti homines existimant: sed ab eo quod manus admoventur ori. Lucianus φιλεῖναι θεῶν

dixit: Galli quoque, *baiser les mains.* De eo ritu vide Brisson. de Form. I, p. 37 et seq. Et ea his adice, si lubet, quae Muretus habet Varr. lectt. X, 4: *Quam vetus sit consuetudo, in honore alicui habendo, manum suam ad os admoventi.* Veri tamen similis est, adorandi verbo Plinium hoc loco adorationem Numinum intellexisse, aequè quam altero huius orationis membro, sive circumlatione corporis. Huic ipsum adorandi luminaria caeli ritum apud oationes lobus ipse respicit, 31, 26, seq. *Si vidi solem quem fulgeret, et lunam incedentem clare: et lactatum est in abscondito cor meum, et ostendatus sum manum meam ore meo.* Parvasit haec idolatria, sive cultus solis ac lunae in Iudaeam ipsam sub Manasse, ex 4 Reg. 23, 5. H.

Totumque corpus circumagimus. Caelestis vertiginis quadam imagine, vel, quod Aegyptine rotæ significabant, quia nihil in rebus humanis constans et stabile sit. Rhod. XII, c. 2. Plaut. Quo me vestram nescio. P. A. Si Deos salutas, dextrorsum cecero. Pithæus, I, cap. 7. In symbolis Pythagorici προσκύνει περιπαρόμενος. Suetonii in Vitellio, c. 11: *Lucius Vitellius primus Cnium Caesaris adorari ut Deum insituit, quum reversus ex Syria non aliter adire auno esset, quam capite velato, circumvertensque se, deinde procumbens.* DALCO. — Circumagimus. Praeceptum id Numæ fuit, ut apud Plutarch. in eius vita, pag. 69: *Προσκυνῆναι περιστρέφοντες.* Circumagere te, quum Deos adoras: cuius moris varias ibi causas affert, quas tu vide, si vacat. HAED.

laevum fecisse, Galliae religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensas profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conviva, mensam vel repositorium

Galliae. Huius gallicae adorationis typum exhibet marmor perantiquum quod parieti adfixum est Divonae Cadurcorum, explicatum prolise a Ioh. Bapt. Bello de Templ. augur. ix, pag. 472. Romani e contrario a dextra sinistram versus in orbem convertunt sese: quod et a nostris sacerdotibus in suis ad aram conversionibus hodie religiosissime observatur: aliter atque priisci illi Galli, qui sinistresum, et a laeva dextram versus circumagebantur. Quod et, opinor, Pausanias intellexit, quum de Celtis agens, apud Athen. IV, p. 452: Τοὺς θεοὺς προσκυνοῦσιν, inquit, ἐν τῇ δεξιᾷ στρεφόμενοι. Romani moris Plautus commemorat in Curcul. act. I, sc. 4, v. 69: Quo me vortam, nescio. *P.A.* Si Deos salutas, dextro verum censeo. HARR.

Fulgetras, etc. Tenuibus sibilis ore emissis. Alexand. ab Alex. I. V, c. 43, vel, leviter complosis manibus cavla, velut ad deliniendum Iovem iratum. Turneb. Adv. I. IV, c. 6. Manus cavae complosae popysmum efficiunt. Ea vox fictitia est ad soni expressionem. Aristophanes, ἐν Σφη. κὲν ἀστράφω πομπύζουσι. Interpres adnotat, ἰθὺς τοῦτο γέγονέναι. Sophocles, πομπύζουσι ζευγυάτρει. Desippo Commentariis in Categorias Arist. ἐν πομπυμάτων ἀναφύει ἐστὶ τις ψόφος. Politianus, Miscellaneorum cap. 33. Dicitur. — *Fulgetras.* Hoc est, complosione manuum. Πομπύζω enim non modo est sibilus, hoc est, labris compressis acutiorum quemdambris sonum edor

sed et demulceo, blande attrecto, quomodo equos nondum perdomitos adulamur: denique collisis manibus inter se plausum edo. Apud Aristophanem in Vesp. pag. 474, Philocleo quidam senex ita loquitur, ut se dicat poppyssantibus fulguraturum. Tunc interpres antiquissimus morem hunc esse ait, uti ad fulgetras poppyssetur. Verba senis haec sunt: Κὲν ἀστράφω πομπύζουσι. Tum Interpreter haec: ἰθὺς γὰρ ταῖς ἀστραταῖς πομπύζουσι. Quasi complosis manibus ad deliniendum Iovem. HARR.

Incendia. Ita Reg. 1. At Reg. 2 et Ch. sub mensam. At non aqua solum, sed mero etiam profuso incendiis occurrere sese significabant. Petron. in fragm. Sat. pag. 279: Haec dicente eo gallus gallinaeque cantavit: qui voce confusus Trimalchio: vinum sub mensam iussit effundi, lucernamque etiam mero spargi: imo amulum traiecit in dexteram manum: et non sine causa, inquit, labuocino-signum dedit: nam aut incendiū oportet fiat, aut aliquis in vicinia animus abiciat. Longe a nobis, etc. Haec videtur fuisse abominandi, seu deprecandi incendii formula. HARR.

Mensam vel repositorium tolli. Mensas Turnebus lib. XXI, cap. 22, exponit fercula, magidas, lanceas. Ego vero praeteres panis quadras, et abacos, quibus imponebatur e lance sumptus cibus discindendus et mandendus. Virg. Hec etiam mensas conaurimus, inquit Iulus. Hac superstitione persuasi Graeci sub epularum

tolli, inauspicatissimum iudicatur. Servii Sulpitii principis viri, commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit: nondum enim plures, quam convivae, numerabantur. Nam sternumento revocari ferculum mensamve, si non postea gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Haec instituerunt illi, qui omnibus negotiis horisque interesse credebant Deos, et ideo placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. Quin et repente conticescere convivium adnotatum est, non nisi in pari praesentium numero: isque famae labor est, ad quemcumque eorum per-

finem *ἀγαθὸν δαίμωνος* poculum, merum circumferebant, ac libebant, deinde protinus auferri mensam iubebant. Itaque Dioysius quum auream mensam ex Aesculapii fano vellet tollere, tanquam veteris instituti studiosus, ad honi daemoneis poculum invitavit Vict. lib. I, cap. 4. DALAC.

Servii Sulpitii principis, etc. Quod ex Servii commentatione tradit Plinius, Scaliger apud Festum, in voce, *Mensa migrare*, intelligi vult de mensis in templis Deorum positis, super quibus sacrificio peracto epulabantur. Oratio tamen Plinii spectare potius videtur ad privatas epulas. *Mensas* hic accipio, quodram, cui obsonium et lance et patina sumptum imponebant, ac frustatim concidebant, ut mundius et commodius manducarent: vulgo *tranchoirs, assiettes*. Ea fiebant ex argeoto, aere, stanno, et alia eiusmodi materia, panis velut abaco superaddito, qui obsoniorum pingue exciperet, et quem comesse oñinosum fuit, ut vel ex superiori versu Virgilii intelligitur. Eo pertinet poetæ hemistichium, *miscrum est aliena vivere quadra*. Linquebat mensam, qui festinata voracitate inquit-

nassent, quod incivile est. Subest fortassis et hæc superstitiosa cogitatio, mensas nec Deorum esse mutandas, nec nostras, quae illas repraesentant. DALAC.

Nondum enim plures. Mensae non mutabatur, quod luxuriosa posteritas excogitavit in singulos ferulorum missas, ut constat ex Alex. apud Athenaeum lib. IX, et Plutarcho in vita Pelopidae: sed coconvivarum cuique sua, et tantum semel dabatur. DAL. — *Non*. Mensae videlicet. Moras temporum suorum scilicet sugillat, quum mensae plures, quam convivae forent, ad ostentationem luxus, sumptusque profusi, sterocreptur. Libris omnibus invitis Fulvius Vrsinus in append. ad Petrum Ciacon. pag. 145, legit *Nondum enim plures, quam tres convivae*. HABO.

Aut omnino non esse. Non edere. HABO.

Conticescere convivium. Convivas. HABO.

Isque. Tunc vero singulorum coconvivarum fama periclitatur, nam in quemlibet eius silentii culpa conferlor. HABO.

Famae labor est. Augurium est,

tinens. Cibus etiam e manu prolapsus reddebatur, utique per mensas: vetabantque munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquenti cogitante id acciderit: inter execratissima, si Pontifici accidat Ditis causa epulanti. In mensa utique id

conviviarum quemcumque famæ et existimationis periculum subiturum. DALEC.

Cibus etiam e manu prolapsus, etc. Quidam contrarium existimantur; quæ inter epulas e mensa decidunt, heroiibus sacra esse, unde symbolum Pythagoricum, τὰ προσεὶτα μὴ ἀναίσιχθαι. Ideoque nec tollenda; nec gustanda. Alex. ab Alexand. V, cap. 22. Puit et inauspicatum, convivam atrâ veste jadulum accumbere: quod Vatinius Cicero exprobravit. PINTIAN. — Lumen in lucerpis accensum sponte emori sinebant: extinsisse religiosum fuit, ut et mensam sic vacuum tollere, quin aliquid superasset reliqui. DAL.

Condita. Certa, statutaque diversa auguria, prout quid loqueretur, aut cogitaret is, cui accideret. TIARO.

Quid loquenti cogitante id acciderit inter execratissima. Si Pontifici accidat Ditis causa epulanti, etc. Erratum esse existima in ordiné verborum, et legendum sic esse, ut duo illa verba, *inter execratissima*, principium præbeant colo sequenti: *Inter execratissima, si pontifici accidat Ditis causa epulanti*, etc. Considerandumque an hoc loco scribendum sit non *accidat*, sed *quid cadat*, aut aliud simile. Alioqui fateudum habebimus locum esse hincitem, ut nonnullus alius hoc capite. De cæterò non postremæ quæstionis esset, inquirere quid significet, *Ditis causa*, quod non apud Plinium modo, sed

ICTOS etiam invenio. Nam et lib. XIII Digestorum titulus Commodati vel contra, Caji verba sunt: *Sarpe enim ad hoc commodatur pecuniæ, ut Ditis gratia numerationis loco intercedant*; quem locum nonnulli quo volunt, detorquentes, corrumpere nituntur; et libro undetricesimo, tit. 5: *Excusantur*, inquit Vlpianus, *servi, qui auxilium tulerunt sine dolo malo. Nam si finxit se quis auxilium ferre, vel Ditis gratia tulit, nihil hoc commercium ei proderit*. PIET.

Ditis causa epulanti. Turneb. Adv. lib. XIII, cap. 26, legit: *dicis causa*, ex manuscripto: Quum inaugurationes et sacra fierent, epulis interesse solebant quondam pontifices, ad vetustatisque memoriam et imitationem quibusdam in sacris epulatio retinebatur: quod siebant, *dicis causa* fieri. Constantinus exposuit, *dicis omnia expiationis causa*. Ἀποκατάστασις ἐνταῦθα, *dicis*, vel *δίκαιον χάρις*; nimirum, ut amen triste averterent, sacris rite peractis quum epulabantur. Interpretatio hæc ex Capro grammatico, et Modestino iuriconsulta petita est. Duar. Annivers. I, cap. 47, exponit, non serio, non vere, sed perfunctarie tantum, et per simulationem. Vide locum. Olim in mancipationibus interveniebat, et quod ait Iuricons. I, §, ff. commodati, commodabatur pecunia, nempe scelerius nummus, ut dicis gratia numerationis loco intercederet, præsertim in donationibus, quæ fiebant per emancipationem.

reponi, adolerique ad Larem, piatio est. Medicamenta, priusquam adhibeantur, in mensa forte deposita negant prodesse. Ungues resecari nundinis Romanis tacenti, atque a digito indice, multorum pecuniae religiosum est. Capillum vero contrectari, contra defluvia ac dolores capitis XVII luna, atque XXIX. Pagana lege in plerisque Italiae praediis cavetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos aut omnino detectos ferant, quoniam adverse-

Græci exponunt *ἀποῦ χάρις*, ut satisfacti iuris solemnitatibus; vel *λόγῳ χάρις*, nempe, *verbi gratia*, ut dicere possint se numerasse, ac, ut inquit Cicero, se misisse, Cuias. Observ. lib. X, cap. 37; *At nob. princ. lib. IV, Advera. gen. Dicis causa*, clarissime usurpat pro boni laetique ominis gratia. Dal. — *Disis*. In epulis feralibus. Tamen Reg. 4 et 2, *dicis causa*, quod est forte sincerius, quasi *διὰ τὴν εὐεξίαν*, hoc est *λόγῳ χάρις*, perfunctorie, ac per simulationem. De ea voce vide Vossium, in *Etymolog.* verbo *dicis*. *Dicis causa fiebant quaedam*, inquit Varro, de *Lingua latina* lib. V, neque item facta, neque item dicta semper. Haro.

Ad Laribus offerri solitae primitiae epularum: quod Horatius innuit, lib. II, satyr. 5, v. 23: *dulcia poma, Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores, Ante Larem guslet venerabilior Lars divæ*. H.

Piatio est. Piaculo dignum, eius inauspicati infelicitisque omina et augurii purgatio, lustratio, expiatio, deprecatio, averruncatio. Nam Laribus rerum primitias offerebant, non quod homines ac convivae gustare dedignati fuissent. Quin et ipsas primitias semel in mensa depositas, Laribus, iam ab homine contrectatas,

et tanquam inquinatas, sacrificare piaculum erat. Dal. — *Piatio est*. Expiatio infelicitis ominis, augurisque mali depulsio, averruncatio est. H.

Ungues. Similis superstitinnia illud quod refert Aesius quidam apud Petron. in satyr. pag. 369: *Audito, inquit, non licere cuiquam mortalium in naribus, neque ungues, neque capillos deponere, nisi quum pelago ventus irascitur*. Haro.

Atque a digito indice multorum pecuniae religiosum est. Praepositionem ignorant MSS.

Multorum. Nundinantium scilicet. Hoc est, male his cedebant res, sive emerent, sive venderent. Quod suspicabatur Gronovius legi commodius posse, *Atque digito indice moveri pecuniam religiosum est*, audacius multo est, quam ut sic lacessenti tentum saveamus. A.

Pagana. Quae in pagis scilicet obtinebat. Inde et paginalia sacra quorum peculiaris ratio fuit. De voce *paganus* multa eruditi disputant, quae sunt ab instituto nostro; et argumento eo in quo sumus, longe abhorrentia: Consule, si otium est, quae de eo argumento congerit Goltzfred. in Cod. Theod. lib. XVI, t. 10 de paginis, pag. 251. et sq. H. — *Ne mulieres*. Hinc vocem *mulieres*, quae abeat a

tur id omnium spei, praecipueque frugum. M. Servilius Nonianus, princeps civitatis, non pridem in metu lippitudinis, priusquam ipse eam nominaret, aliusve ei praediceret, duabus litteris graecis P et A, chartam inscriptam, circumligatam lino, subnectebat collo: Mutianus ter consul, eadem observatione viventem muscam in linteolo albo: his remediis carere ipsos lippitudine praedicantes. Carmina quaedam exstant contra grandines, contraque morborum genera, contraque ambusta, quaedam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia in tanta animorum varietate. Quapropter de his, ut libitum cuique fuerit, opinetur.

VL (III.) Hominum monstrificas naturas et veneficos aspectus, diximus in portentis gentium, et multas animalium proprietates, quae repeti supervacuum est. Quorundam hominum tota corpora praesunt: ut ex his familiis quae sunt terrori serpentibus, tactu ipso levant percussos, suctuve modico. Quorum e genere

multis, restitimus, quia max. da fuis agitur.

M. Servilius. M. Servilius Rufus Nonianus consulatum gessit cum C. Sestio, extremis fere Tiberii Imp. temporibus, ut quidem Fasti Consulares produnt. HARO.

Duabus litteris graecis P et A... subnectebat collo. Quid haec sibi litterae voluerint nec scio, nec fructuose aliquis scire pervelit. Nam ad lippitudinem spectata vix videntur, quum lippus sit proprie λυπαλδος, λημα vero lippitudo Α.

Praedicantes. Servilius et Mutianus. HARO.

Carmina. Plura tibi suggeret Mare. Emp. Etiam e sacris paginis repetita,

Fernelius de abditis Rerum Caus. II, pag. 90, seq. II.

VI. Hominum. Lib. VII, 2. HARO.

Suctuve modico. Leg. suctuve modico; id est, medicato. Validus enim succus ille est non mediocris. Primum enim saliva tangebatur vulnus, ne serperet: deinde venenum carminibus et verbis eliciebatur. Haec si non iuvissent, abctu valido extractum expuebatur. Apud Lucanum, lib. IX, de hac re elegantissimi versus exstant. Vetus exemplar habet, *tamido*, itaque fortassis legi potest, *venidos*, ut percussos tantum Psylli eurent solo tactu, iam vero tamentes, suctu. CONTRA. — Suctuve. Sic etiam Reg. 4 Cod. in Reg. 2, et Chiff. *tamido*

sunt Psylli, Marsique, et qui Ophiogènes vocantur

male. Deterius vero Chiffi. ipsa, *structure medico*. Egrege in eam rem Celsus, V, 27, cuius verba ex parte tantum retulimus, II, v. 2: *Ad serpentium morsus*, inquit, homo adhibendus est, qui vulnus exsugat. Neque herodes scientiam præcipuam habent hi qui Psylli nominantur, sed audaciam usu ipso confirmatam. Nam venenum serpentis, ut quaedam etiam venatores venena, quibus Galli præcipue utuntur, non gignit, sed in vulnere nocent. Ideoque colubra tuto estur, ictus eius occidit. Et si stupente ea, quod per quaedam medicamenta circulatorum faciunt, in os digitum quis indidit, neque percussus est, nulla in ea salvia noxa est. Ergo quisquis exemplum psylli secutus, id vulnus extruxerit, et ipse tutus erit, et lutum hominem præstabit. II.

Quorum e genere sunt Psylli Marsique, et qui Ophiogènes vocantur in insula Cypro. Si hic locus cum alio Plinii coöferatur, apertissimum fiet hunc locum insigniter depravatum esse. Scribendum igitur: Quorum e genere sunt Psylli Marsique, et qui Ophiogènes vocantur in Hellesponti Pario. Est autem Parium celebra Asiae oppidum ad Hellespontum magnae mentionis apud geographos omnes, et plerosque ex historicis ac poetis. Plinius, lib. VII, cap. 2: Crates, inquit, Pergamenus in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogènes vocant, serpentium ictus contactu levare solitos, et manu imposita venena extrahere corpori. Similis et in Africa Psyllorum gens fuit. Horum corpori ingenuum fuit virus exitialis serpentibus, cuius odore sopirent eas. Et in

nostro spogr. non Cypro habetur, sed Pario: facili lapsus, unius litterulae omissione. Stolidi videlicet librarii seu correctores pro Hellespon, substituerunt insula, pro. sipario, Cypro. Sed quid opus est citare codices antiqui fidem? Audi Strabonem, gravissimum ac diligentissimum auctorem, ad hunc modum, lib. XIII, de Pario et Ophiogénibus disserentem: Parium civitas est iuxta mare quas maiorem portum habet quam Priapius ex ea aucta. Nam Pariani, Attolicis obsequentes, sub quibus est ager Priapensis, multum ex horum regione abseverunt, permittentibus quidem illis. Hoc in loco finxerunt Ophiogènes cognationem, quendam cum serpentibus habere, proditum est enim maris serpentium morsus remedium esse, si eos continuo attigerint, quemadmodum incantatores: ac primo livorem transferri, postea tumorem ac dolorem sedare. Gentis huius auctorem tradunt heroem quendam ex serpente immutatum, qui fortassis unus aliquis fuit ex Libyis Psyllis. Vis autem ea aliquandiu in genus permansit. PRAT. — Quorum. Vide quae diximus lib. VII, cap. 2. De Marsia convenit; quos Marrubios vocat Poeta, Quia et Marrubia venit de gente sacerdos. DAL.

Ophiogènes. Ap. Prisc. lib. X, Varro primo Rerum humanarum Pharios vocat. Vt habet, inquit, Pharii, qui vocantur Οφιογενείς, et in Africa Psylli, quorum ophiogénistum si arbitrantur suppositum esse aliquid in stirpe, admovent ut purgat colubra. Si non sit, mori quam pupugerit: si de gente sit, vivere. Meminit horum Aelianus, de Animalibus, lib. XIII, c. 39. DALEG.

in insula Cypro: ex qua familia legatus Evagon nomine, a consulibus Romae in dolium serpentium coniectus experimenti causa, circummulcentibus linguis miraculum praeiuit. Signum eius familiae est, si modo adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum sudor quoque medebatur, non modo saliva. Nam in insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, ut vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interventum quoque mederi constat: sicuti aggravari vulnera introitu eorum, qui unquam fuerint serpentium, canisve dente laesi. Idem gallinarum incubitus, pe-

In insula Cypro. Leg. *Paro*. Et pro suctave modico, leg. *suctave humido*, salivorum suctam ita vocat: nam saliva praecipue medebantur. *SALV. 348, a.* — *In.* De hac voce *ὀφρυσις* diximus VII, 2: *Crates*... genus hominum fuisse tradit, quos *Ophiogenes* vocat, etc. *In.* Sic libri omnes editi et MSS. praeter *Chiff.* at *Reg. 2*: in quibus *insula* *Paro* legitur, haud dubio errore. Nam etsi de *Pasio* *Hellesponti* oppido paria Varro prodiderit, ipseque *Plinius*, VII, 2: de *Paro* tamou *insula* nihil apud caeteros scriptores compertum adhuc eiusmodi est. Neque quidquam idcirco causae est, cur *Plinium* *Salmasius* in ius vocet, in *Solinum*, p. 348; quasi praepostere *Patios*, de quibus *Varro*, *Pari* *insulae* incolas esse arbitratus sit: quum id ex vitioso tantum noo, vel forsitan altero exemplari colligat: et ipse *Plinius* de *Pario* *Hellesponti* recte acceperit, VII, proxime appellato: ac denique *Cyprum*, non *Parum*, libri caeteri praeeferant: in qua existisse olim eiusmodi *ὀφρυσις* ex eo simile veri videtur, quod *Ophusa* ipsa olim

eognominata est, teste *Ovidio*, *Metam.* X, 229: *Ipsa* *mas* *urbes* *Ophiu-*
is *aeque* *urva* *parabat* *Deserere* *alma*
Veneri. *HALD.*

In dolium serpentium coniectus. *Voss.*
in nidulum serpentium. Quidam m. p.
in *dolum*. *GRONOV.*

Ex qua familia legatus... miracu-
lum praeiuit. Dolendum est nobis
quod nec consules signaverit quorum
imperio id tentatuq; nec auctorea
suos afferat. *AL.*

Nam in insula Nili Tentyri nascentes,
tanto sunt, etc. In nostro exem-
plari, nam in *insula* *Nili* *Tentyri-*
centes *tanto* *sunt,* etc. Scribo, *Nani*
in insula *Nili* *Tentyritae* *gens* *tanta*
sunt, etc. *Plinius* ipse, lib. VIII, c.
25: *Quia* *et* *gens* *est* *huic* *bellinae* *ad-*
versa *in ipso* *Nilo* *Tentyritae,* *ab in-*
sula *in* *qua* *habitant* *appellata.* *Pier.*
— *Nam.* *Vida* *quae* *diximus* *VIII,*
38. *HALD.*

Horum omnium generum in sua re-
pugnantia interventum quoque mederi
constat. Verisimilior lectio: *Horum*
omni *vi* *sua* *repugnantia* *interven-*
tum, etc. *DAL.* — *Horum.* *Homines*
horum *omnium* *generum* *si* *interven-*

corum fetus, abortu vitiant. Tantum remanet virus, excepto semel malo, ut venefici fiant venena passi. Remedio est, ablui prius manus eorum, aquaque illa eos, quibus medearis, inspergi. Rursus a scorpione aliquando percussi, numquam postea a crabronibus, vespis, apibusve feriuntur. Minus miretur hoc qui sciat, vesiem a tineis non attingi, quae fuerit in funere: serpentes aegre praeterquam laeva manu extrahi. (iv.) E Pythagorae inventis non temere fal-

nerint, mederi eos, constat vel sola praesentia, demoris a serpentibus, quibus adversantur. Hæro.

Tantum remanet virus excepto semel malo. Scribo: *Tantum remanet virus ex accepto semel malo*, ex antiquo exemplari, et paulo post aspergi, non inspergi. Dalec.

Excepto. Ex accepto semel veneno tantum virus sese in corpus insinuat, ut omnia veneno deinde ipsi inficiant, qui venenum zacepere semel. H.

Minus miretur ... fuerit in funere. Res falsa omnino est, vnodo de his vestihus sermo sit, quas a tineis attritari vulgare est. As.

Serpentes aegre ... extrahi. Vtrique extrahuntur aegre, quum omnium fere cutis lubrica sit; nec non periculose, si viperinum sit genus. As.

Pythagorae inventis non temere fallere. Vossianus, *E Pythagorae inventis non temere fallere.* Neque aliter codex Ferdinandi Nonii. Ponit idem considerandum, an sit peccatum in serie ac dispositione verborum? quantum enim assequatur coniectura, scribi debere hoc pacto: *E Pythagorae inventis, non temere fallere impositivorum nominum clauditates oculorumve orbitates ac similes casus, impari vocalium numerum dextris, etc.* Quid

sibi velit, Ignoro: nihil autem in Plinio traiciendum esse satis acceptum habeo. Igitur huius capituli pendet a fine praecedentis, quippe quum harum sectionum ductor ipse non fuerit. Intelliges igitur inde, qui sciat illud ea inventis Pythagorae non temere fallere. Quod illud? Nempe prout impositivum cuiusque nomen vocalibus constet paribus imparibusve, si cui eveniat, ut claudus fiat aut cocles, si nomen eius impositivo sit impares vocales, dextro pede claudum aut oculo dextro captum fure; si pares laevis. *Oculive, Chiff. et Vossianus, non oculorumve.* Gaoxov. — *Pythagorae inventis non temere fallere, impositivorum nominum impari vocalium numerum, clauditates, oculorum orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parem laevis.* In scripto exemplari, com praepositione e legitur, e Pythagorae inventis. Considerandum vero an sit peccatum in serie et dispositione verborum: nam ut coniectura assequor, scribi debet hoc pacto: *E Pythagorae inventis, non temere fallere impositivorum nominum clauditates, oculorumve orbitatem, ac similes casus impari vocalium numerum dextris assignare partibus, parem laevis.* Pirr. — *E Pythagorae.* Subintellige, sciat,

lere, impositivorum nominum imparem vocalium numerum, clauditates, oculive orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parem laevis. Ferunt difficiles partus statim solvi, quum quis tectum, in quo sit gravis, transmiserit lapide, vel missili, ex his, qui tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, ursum. Probabilius id facit hasta velitaris, evulsa e corpore hominis, si terram non attigerit. Eosdem enim illata effectus habet. Sic et sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus, amatorium esse, Orpheus et Archelaus scribunt. Quin et comitalem morbum sanari cibo e carne ferae occisae eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicae sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi Pelopis costa, quam eburneam affirmabant. Naevos in facie tondere, religiosum habent etiam nunc multi.

ex antecedente periodo. Vnde plannit filii, quam imperite egerint Pliniani editores, qui distracta praeposere auctoris sententia, ab his verbis novum caput auspicati sunt. E Pythagorae vero inventis istud raro fallit, quo docet in hominibus quae imponuntur fere, si sit impar vocalium numerus, portendere ea clauditates, orbitatem oculorum similesque casus (siquidem si futuri sint), a dextra parte fore: si par a laeva. Hæd.

Hasta velitaris. Celibatem quoque olim vocaverunt, ea soliti comam in fronte sponsum digere, ac discerninare, vel argumento quod sponsas maritorum imperio subditas esse conveniat, vel augurio felici, quod fortes strenuosque bellatores pariturae sint. Alex. ab Alex. lib. II,

cap. 5. DALAC. — *Hasta.* Ea est quae ad velites pertinet. Sunt autem velites, qui et expediti cognominati, milites armorum levioris. H.

Illata. In domum illata. H.

Quin. Plin. Val. II, 58, ad comitales: Dantur item carnes edendae bestias occisae eo ferramento quo homo occisus est. Serih, Larg. Comp. Medic. cap. 2, num. 43: Item hinnulei cervi coagulatum... benefacit ad morbum comitalem... Hoc remedium qui monstravit, dixit ad rem pertinere, occidi hinnulum euliro quo gladiator iugulatus sit. Hæd.

Elide solebat ostendi Pelopis costa. Voss. *Pelopis ospiliani.* Quatuor alii ostilia vel hostilia. Lege: *Pelopis scopula.* Numerus, ἀποπλάτη. Gæron.

Pelopis costa. Panssenius in Eliacis optatae scopulae Pelopis mentionem

VII. Hominum vero in primis ieiunam salivam, contra serpentes praesidio esse, docuimus. Sed et alios efficaces eius usus recognoscat vita. Despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Si-

facit, nullam autem bulis eburneae. rustae. DALEC. — *Pelopsis*. Tantalus filius fuit, a quo Peloponnesus cognominata. *Humero Pelops insignis eburno* a Virgilio dicitur, Georg. III, vers. 7. Costam eburneam. non memini me alibi legere. In R: 1 et 2, non costam, sed *hostiliam* vidimus. Quid si *scapula* legas? De Pyrrhi regis pollice, vide supra VII, 2. II.

VII. *Hominum*. Lib. VII, 2. Insigne est in eam rem quod habet Albertus M. de Animal. lib. VII, tract. 2, cap. 5, pag. 236: *Sed de mirabilibus*; inquit, *quae visa sunt in talibus*, est unum quod refert Aristoteles, in libro de regimine domitorum, quem scripsit ad Alexandrum: quod videlicet puella fuit missa Alexandro, ex cuius moru moriebantur homines, sicut ex moru serpentium: et humor salivialis in ipsa fuit venenum. Et possibilitas huius probatur ex eo quod sagitta intincta in salivam hominis ieiuni intoxicatur, quando vulnerat alium. Et quod unicuique saliva propria est medicamen contra venenum, et alteri non est salutaris, etc. Sola ieiuni hominis saliva, absque ulla incantatione, scorpionem interemptum scite se ait Aetius de Re medica, II, 107, pag. 65. Habdarrishmanus Aegyptius, interprete Ecchellensi, cap. 4, pag. 4: *Si quis ieiunus expuit super scorpionem, interimit illum*. Item sputum ieiuni si moribus serpentium, et tumoribus applicatur, etc. HARD.

Sed et alios... recognoscat vita. Quam vim salivae tribuunt ad elevandam ulcerum malignitatem, illius sane

origo est, quod sodii et potassialis hydrochlorati salivae inest; at vis illa quantula est, si est! Δ1.

Despuimus comitiales morbos. Plautus in Captivis: *Aegio, hic homo rabiosus habitus est in Aulide. Ne tu quod fabulatur in anres immittas tuas, Nam isthic hostis insectatus est domi matrem et patrem, Et illic isti qui inaputatur morbus, interdum venit*. DAL. — *Despuimus*. Abominamur, a nobis eius morbi contagium deprecamur. Plautus in Captivis, act. III, sc. 4, vers. 21: *Et cum morbum mihi esse, ut qui me opus sit inaputariet*. Heg. *Ne verere, multos iste morbus homines macerat*: Quibus inaputari saluti fuit. Apul. in Apol. In cubiculo deponuntur caduci comitiales. Theophrast. in Char. de superstitioso: *Μαγνόνανός τε ἰδών ἢ ἐπιληπτός, φέρεται εἰς κόλπον πύλαις*. Rabiosum intuens aut comitalem, horresco in sinum despuo. Neque hunc morbum modo, sed et ea quae abominabantur, ne evenirent, vel obiter audita, despuebant. Plaut. in Asinar. act. I, sc. 4, v. 25: *Neque hercle ego istud dico, neque dictum volo. Teque obsecro hercle, ut, quae locutus, de, quae, etc.* Seneca in Consol. ad Marciam, c. 9: *Quis non si admoneatur ut de suis cogitet, tamquam dirum non respiciat, et in capita inimicorum, aut ipsius intempestivi monitoris abire illa iubeat?* H. — *Despuimus comitiales morbos*, *Επιληψία* sic posse vitari (morbum alicuius et maiorem Cels. morbum raticum Gell. morbum caducum Parac.) ob id forte creditum, quod multam salivam ore expuant qui hoc

mili modo et fascinationes repercutimus, dextraeque clauditis occursum. Veniam quoque a Deis spei alicuius audacioris petimus, in sinum spuendo. Etiam eadem ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atque ita effectus adiuvaré: incipientes furunculos ter praesignare ieiuna saliva. Mirum dicemus, sed experimento facile: si quem poeniteat ictus eminus cominusve illati, et statim expuat mediam in manum, qua percussit, levatur illico percussus a poena. Hoc saepe delumbata quadrupede approbatur, statim a tali remedio correcto animalis ingressu. Quidem vero aggravant ictus, ante cona-

laborant miserrima peste. Veteres autem poluere, dum perpetuo effectus in eorum trahunt eiectae salivae, quae quidem effectus est, assignare causam levaminis. *As.*

Simili. Ad fascinum similiter depellendum id Veteres usurpare soliti. Iuven. satyr. 5, vers. 112 (vide infra not. 7). Vbi vetus Scholiastes: *Propter fascinum verborum ter sibi in sinu spuant, et videntur fascinum arceré, ut Persius de matertera: Vel incipiunt multa sibi promittentes, in sinum spueré, etc.* Tibullus 1, eleg. 2: *Ter cané, ter diotis expué carminibus.* Et Theocriti idyllio 7: *Ὡς μὴ βροχυνθῶ δέ, τρίς τίς ἐμὸν ἔπτυσσά κολπον.* *Hasp.*

Fascinationes. De iis Plutarchus, Sympos. Quaest. lib. V, 7. *Dal.*

Dextraeque. Si quis occurral dextro pede claudus, omen adversum abominatur expuendo. *Hasp.*

Spei alicuius audacioris. Frustra Pinianus venditis audaciorib. Neque enim emimus vel tijvillio. *Spe audacior* est, quae Iustino *spe improba*; lib. XXII: *Qui spe improba regnum totius Africae amplexus*; l. XXIX: *Imperium spe improba totius orbis ana-*

plexi. *Gnos.*—*Speci.* Si cerle, qui spe aliqua ducti insolentius paulo se effecerunt, et qui sunt iactantiores, spueré similiter in sinum solent. Quae sententia Iuven. est, Sat. 5, v. 112: *Tunc immones ovi spirant mendacia folles, Conspiciturque sinus.* Diogenianus, Cent. IV, proq. 82: *Εἰς κόλπον οὐ πῦρε. Ἐπὶ τῶν μεγάλων.* Libanius, ep. 191, ad Modestum: *Ὁ μὲν τὰς γὰρ ἐλπίδας ἀνέλεν, ἀλλ' εἰσι καὶ λαμπρά.* Πῦρε δὲ εἰς κόλπον, τῇ παρουσίᾳ πεσόντων. Vide Erasmi. Chil. 1, cent. 6. *Hasp.*

Deprecatione. MSS. omnes, *prædicatione.* *Hasp.*

Ieiuna saliva. Ieiuni oris saliva. *Hasp.*

Mirum dicemus, sed experimento facile. Cavillari videtur Noster dum ad experimenta nos mittit de talibus narras, nec rem falsam ipse pronuntiat. Nonne dixeris nec ab ipso experimentum tentatum, nec male investigationem cessasse? *As.*

Aggravant ictus... in manu ingesta. Res iterum falsa. Dura quidem illa in manus inspuendi consuetudo, dura aliquid conantur laboriosum ac diffi-

tum simili modo saliva in manu ingesta. Credamus ergo lichenas leprasque ieiunae illitu assiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie velut inunctione: carcinomata, malo terrae subacto: cervicis dolorem, saliva ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata, laeva ad sinistrum: si quod animal aurem intraverit, et inspuatur, exire. Inter amuleta est, editae quemque urinae inspuere: similiter in calceamentum dextri pedis, antequam induatur: item quum quis trans-
eat locum, in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrneus, qui de simplicibus effectibus scripsit, rumpi scolopendras marinas sputo tradit: item ru-
betas, aliasque ranas: Opilius, serpentes, si quis in hiatum earum, expuat. Salpe, torporem sedari quo-

cile: sed hinc laborem levare fabula est et anilia imaginatio. *As.*

Credamus. Salivae scilicet. Credidit sane Galen. de fac. simp. Med. X, 2, pag. 287. *Haen.* — *Credamus li-
chenas*, etc. Quae Neoterici pathematon observatores dantes dicitant, Noster appellat lichenas, non Romanorum sano tempore in talem nomen et lot in species abisse viros, quam aetate haec nostra fieri videmus. *As.*

Malo. Aristolochiam intelligit, quod malum terrae vidimus appellari XXV, 54. *Haen.*

Cervicia. Plin. Val. I, 54: *In cervicium dolore*, inquit, *poplites utiliter fricantur*; et e diverso in poplitum dolore cervicem fricari remedium est. Salivam ille adhibere praetermisit. Diligentior Marc. Emp. esp. xviii, pag. 127: *Ad cervicium dolores*, inquit, *remedium physionum sic: ieiunio dextram manum saliva tange, et dextrum poplitem perfica: glebula sinistra manu sinistrum: et hoc ter per singulos*

poplites facito: statim remediabis. *H.*

Si. Plin. Val. I, 9, et Marc. Emp. esp. ix, pag. 81. *Haen.* — *Si quod animal... exire.* Potest tunc animal depelli, non vi incantamenti et *tyngis* cuiusdam, sed dum pressus a se ut salivam eiciat aut introrsum agit. *As.*

Marcion. Ita libri sane omnes, etiam MSS. sed errore laud dubio, ut in Indice auctorum monuimus. *Haen.*

De simplicibus effectibus scripsit. Simplicium. Sic Galenus anos libros inscripsit: *περί τῆς τῶν ἀπλῶν θεραπεύσεως.* *Dal.* — *De.* Ita MSS. Restius forte, *de simplicium.* Vt Galenus libros inscripsit undecim, *περί πρᾶσάν-
τε καὶ θεραπεύων τῶν ἀπλῶν φαρμάκων.*

Rumpl. Id enim prodidit Aelianus, Hist. Anim. IV, 22, et VII, 26. *Haen.*

Si. Vide Galen. de simplici Med. fac. X, pag. 288. Saliva hominis scorpionem obtorpescere scribit Aelianus, Hist. Anim. IX, 4; interire viperam Idem Hist. Anim. II, 24. *Haen.*

Salpe... si quis in sinum expuat. Veteres in sinum expuebant, id rati

cumque membro instupente, si quis in sinum expuat: aut si superior palpebra saliva tangatur. Nos si haec, et illa credamus rite fieri: extranei interventu, aut si dormiens spectetur infans, a nutrice terna adspui: quamquam illos religione tutatur et Fascinus, im-

contra incantamenta valere. Theocritus, hoc quod supra modo laudavimus Idyllio II: τρεῖς σὺν ἑνὶ ἄνθρωπῳ κλῆ-
ρον. Sed neque id e vero est. At.

Nos si haec et illa credamus rite fieri. Omnes quinque: Eos haec credamus rite extremi extranei. Tam si. Et illa, fieri, nusquam. Deinde optima: quamquam illos religione tutatur. Locus est egregius et dignus quem assequamur. Quod sic tentabam: Etsi haec credamus: item extranei interventu, aut si dormiens spectetur infans, a nutrice terna adspui. Quamquam illos religione tutatur et Fascinus, imperatorum quoque, non solum infantium custos: qui deus inter sacra romana a Vestalibus colitur; et currus triumphantium, sub his pendens, defendit medicos invidiae: iubetque eosdem respicere similis medicina linguae, ut sit exorata Fortuna gloriae, a tergo carnificem. Dixerat superius: Credamus ergo et lichenas leproaque, etc. Huic respondes, eis (Marcioni, Opilio, Salpae) haec credamus, et quod sequitur. Illos puta infantes, quos adspuendo terna tutari volunt nutrices, religione tutatur et Fascinus, cuius insigne amuletum, suspensum e collo gerebant. Iubetque eosdem recipere etiam Vossianus, Iohannisque Andrae et hanc acutae editiones: sed quem sensum eorum fingunt Turn. et Dalec. nulli, opinor, sano probaverint (vid. 23): et frequenter haec duo verba confudisse librarios observavimus. Fascinus autem sub curru pendens iungere

sive recipere sive respicere quemadmodum potest dici? At similis Fascino medicina linguae, id est, servus publicus, alter invidiae medicus (qui portatur eodem cursu, et identidem capil, respice post te) quum ibidem ait κλέων et μάστιξ, instrumentum carnificis, quomodo iubet triumphantes a tergo respicere carnificem, facile mihi capere videor. Mirum autem, in quatuor eodd. eandem locutionem continenti a scriptura dissimulari. Sic enim omnes praeter optimum: qui Deus inter sagora eadem strigmenta a balneis et ideo misceri suppuratoriis, etc. Media desunt. Acad. inter sacra eadem strigmenta. Gron.

Terna. Ter adspui cum terna precatione. Sic paulo ante, terna despicere praedicatione in omni medicina mos est, etc. Haro.

Religione tutatur. Turnebus scriptum invenit in antiquis exemplaribus, religione nutretur. Ea syllaba Veteres utebantur, ad invidiae, mali, fascini depulsionem, itemque ad imperandum et ominandum silentium. Lucilius, Nec laudare hominem quemquam, nec nu facere unquam Mū facere, mutire. Dalec. — Quamquam. Nutricem simul et infantem. In libris hactenus editis, quamquam religione nutatur et fascinus. In antiquis exemplaribus legisse se Turnebus ait, religione nutretur. Vnde nos edingebamus olim, religione cum tutatur, infantem videlicet, de quo dictum est antea proxime; Sed in Reg. 2 eodd.

peratorum quoque, non solum infantium custos, qui Deus inter sacra romana a Vestalibus colitur, et currus triumphantium, sub his pendens, defendit medicus invidiae: iubetque eosdem recipere similis

vidimus, *quamquam illos religione mutuatur et fascinus: quae sunt sinceræ lectionis haud obscura vestigia, quam representamus. II.*

Fascinus. Fascinum, pudendum virile, quod fascinum depelleret, collo appensum puerorum. Varro: *Pueris turpicula res quaedam in collo suspenditur; ne quid obsit, bonae scaevae causa.* Turneb. IX, cap. 28. Appendebatur olim triumphantium curru Fascinus deus, ut in auctores fascinum reiiceret, eosdemque fascinum et invidiam recipere inberet. Vide Rhodig. lib. IV, cap. 6. Vide quod annotatum est supra lib. IX, cap. 49, et II, 7. Dalac. — *Et. Hoc est, non nutricum modo cura tutantur infantes, sed fascinus, religione sua, cuius insignis amuletum suspensum e collo gerebant. Alii et ex annulo appendebant. Iconem vide apud Th. Bartholinum l. de purpur. vet. pag. 161.* HASE.

Sub. Subter currum triumphantium appensus, ad repellendam invidiam. HASE.

Medicus. Invidiae magnam esse vim ad nocendum antiqui existimabant: quum eam vel ipso afflatu et contagione maleficam, et venenatam esse, et hominibus, quibus mala vellet, obessa graviter censerent. Hinc Horatius, epist. I 24, vers. 37: *Non istis obliquo oculo mea commoda quisquam Lintat, non odio obscuro morumque venenat.* Idcirco ad eam repellendam; da collo puerorum, et de triumphantium curru suspendebant amuleta. Nullum hic locum habent

obscenae coniectationes, quas ad explanandum hunc locum ex Varrone, Glossariis, librisque aliis, Critici con-gesserunt. HASE.

Iubetque eosdem respicere. Lege, *iubetque invidiam recipere.* Appendebatur enim Fascinus deus ut in auctores fascinum reiiceret, eosdemque fascinum et invidiam recipere iuberet. Vel, *iubetque eos deum se respicere:* nimirum humanam suam sortem cogitare, ac conditionem, quae triumpho gloria et honoribus elata, deum tamen curru suo subiectum at pendulum habet: nisi quia malit ad triumphantium morem referre, quibusquidam a tergo stans, identidem clamabat et inculcabat: *Respice post te, hominem te esse memento.* Septimius Florens in Apol. Rhod. lib. III, cap. 7. Iuvenal. satyr. 9: *... magnaeque coronae Tantum orbem, quanto cervix non sufficit ulla. Quippe tenet sulans hunc publicus, et sibi consul Ne placeat, curru servus portatur eodem.* DALZ. — *Similis.* Non dicit aliam similem, sed hanc ipsam, hoc est, Fascinum ipsum, curru appensum triumphantium, similiter ventosae eorum linguae melleri: iubet anim eos de victoria sua silere, tantumque in se recipere, sive curam eam suscipere, ut Fortunam subsequentem neque proptiam experiantur, ac fuit antes: dent operam, ne ab invidis, qui nemini demunt, de adepto gloriae colmine deiciantur. Nam per eos saepe Fortunae priorem gloriam iugulat et exstinguit. Haec genuina Plinii sententia est. Nullus hic

cervicalibus, de veneficio deficientis, evocare indicium, ut ipse dicat quid sibi datum sit, et ubi, et quo tempore: auctorem tamen non nominare. Fulmine utique percusso, circumactum in vulnus hominem loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui, liciu telae detractum alligantes novenis septenisve nodis, ad singulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguini adalligantes. Licio et clavum aliudve, quod quis calcaverit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori vulnus. Verrucas avellunt a vicesima luna, in limitibus supini ipsam intuentes, ultra caput manibus porrectis, et quidquid apprehendere, eo fricantes. Clavum corporis, quum cadit stella, si quis dstringat, vel cito sanari aiunt, cardinibus ossiorum aceto affuso: lutum fronti illitum, capitis dolorem sedare: item laqueum suspendiosi circumdatum temporibus. Si quid e pisce haeserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus, cadere. Si vero ex aliis ossibus, impositis capiti ex eodem pisce ossiculis. Si panis haereat, ex eodem in utramque aurem addito pane.

De. Si quis ex veneficio labe deficiat, cogetur vel sic indicare, ac dicere non quis insidias pharmaco oblato struxerit, sed quid, ubi... cur, quomodo, quando, obtulerit. Quod prius dicunt, nulli etiam sceptico dubitabile est. *As.*

Inguinibus. Inguinum panis et bubonibus. *Dal.* — Haec totidem verbis *Plin.* Val. II, 43, et *Marc. Emp.* 32; pag. 225. *Haso.*

Liciu. Filum, stamen. *Haso.*

Atque ita inguina alligantes licio. Et clavum. *Voss.* inguini adalligantes licio. Forte: liciu telae detractum alligantes novenis septenisve nodis, ad

singulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguini adalligantes. Licio et clavum aliudve, quod quis calcaverit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori vulnus. *Geor.*

In. In semitis, visque transversis agrorum. *Haso.*

Si. Non e piscium modo, sed etiam ex animalium ossibus. In libris haetibus edil, ex eodem osse ossiculis. In R. 2 et Ch. ex eodem vase: quos nitro codices sequuti sumus. Favet *Marc. Emp.* XV, p. 112: Si de pisce os faucibus haeserit, spinam mediam eiusdem piscis infringes: et aliquam partem ex ea, pollice et medicinali digito, super

XIII. Quia et sordes hominis in magnis fecere remediis quaestuosorum gymnasia Graecorum: quippe ea strigmenta molliunt, calefaciunt, discutiunt, complent, sudore et oleo medicinam facientibus. Vulvis inflammatis contractisque admoventur. Sic et menses cient: sedis inflammationes et condylomata leniunt: item nervorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem; strigmenta a balineis, et ideo miscentur suppuratoriis medicamentis. Nam illa, quae sunt e ceromate permixta coeno, articulos tantum molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius: sed ad caetera minus valent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes virilitatis contra scorpionum ictus singularis remediis, celeberrimi auctores clamant. Rursus

verticem eius, cuius os vel splena haerebit, appones: sed stilus erit, si nescienti id facias. HARO.

XIII. *Gymnasia.* Plinius supra XV, 5, ubi de oleo: *Essum eius ad luxuriamvertere Graeci, vitiorum omnium genitores, in Gymnasiis publicando. Notum est, magistratus honoris eius octogenis strigmentis olei pendidisse.* HARO.

Quippe, ha sordes appellant, quae dstringebantur, deradebanturque de athletarum corpore: constabant sudore et oleo: et quod medicatum vim haberent, diligenter colligebantur, magnoque venum ibant. Valer. Max. IX, 44: *Gymnicorum servo strigmenta gymnasi colligenti.* Easdem porro in medicando vires strigmentis gymnasticorum Dioscorides attribuit, I, 36. Ad maturandas eerte duritias, collectiones, strumas, a Theod. Prisc. de furunculis lib. I, commendantur haec sordes de parietibus palaestrae collectae. HARO. — Immerito et hinc plus

periculi, quam auxilii. Nam si cui delicatior cutis, post et ulcera hinc facile orientur. AR.

Contractisque admoventur. In alterutrum latus reclinatis: sursum procurrentibus. DALAC.

Menses. Menstrua, καταμήνια.

Efficaciora. De his eadem Dioscor. I, 34, ex Cratæva, a quo hausit et Plinius. HARO.

Nam. Κήρυμα inguentum est, quod si subacta oleo cera, permixtoque luto: hoc luctatores ungebantur, in eo palaestrae aut gymnasii loco, qui ceromalis etiam nomen inde habuit. De his idem Diosc. I, 35: *Ο δὲ ἐν τῆς παλαίστρης προσελθὼς τὸν πότον, τοιῶς δὲ ῥύπον, τὰς περὶ ταῖς νεφύλοις αὐστηρῶς ἐπιτίθεται* ὡπλῆ, etc. Quae vero strigmenta in palaestris pulverem sibi adscivere, similia sordibus, articulorum collectiones et nodos imposita iuvant. II.

Qua sordes. Sordes virilis seminis. HARO.

in feminis, quas infantium alvo editas in utero ipso contra sterilitatem subdi censent: meconium vocant. Immo etiam ipsos gymnasiolorum rasere parietes; et illae quoque sordes excafactoriam vim habere dicuntur: panos discutiunt. Vlceribus senum puerorumque, et desquamatis ambustisque illinuntur.

XIV. Eo minus omitti convenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abstinere cibo omni, aut potu, alias vino tantum aut carne, alias balineis, quum quid

Quas infantium alvo, etc. *Loge*, quas reddunt infantes alvo, ex utero editi, contra, etc. *μηκόνιον* excrementum nigrum et fetidum, quod pueri nati primum emittunt: vulgo, *le sirop de l'enfant*. *DALC.*

Meconium. Cf. *Arist. H. A. I. VI, c. 43*; *Reines. in varr. lecti. I. II, c. 7, p. 474*. — *Meconium*. *Μηκόνιον* excrementum quod primum emittunt pueri, quod cruentum est, atrum, foedique odoris. *Arist. H. A. VII, 43, pag. 844*, de infante primum nascente: *Ἀγένοι δὲ περιττώματα τὰ μὲν εὐδὲς, τὰ δὲ διατρίβω, πάντα δ' ἐν ἡμέρᾳ καὶ τοῦτο τὸ περιττώμα πλεον ἢ τοῦ παιδὸς κατὰ μέγεθος ὁ καλοῦται αἱ γυναῖκες μηκόνιον. Χρόμα δὲ τοῦτου αἰματώδες, καὶ σφόδρα μέλαν, καὶ πιττωδὲς: μετὰ δὲ τοῦτο, ἤδη γαλακτώδες*. Emitterit etiam excrementa quidam illico, quidam hauri multo post: omnes autem intra diem. Cuius excrementi quantitas maior quam pro pueri magnitudine: quod appellant mulieres papaverculum. Color eius cruentus, ac valde ater, et piaceus: post illud, mox lacteus. *II.*

Immo. *Diosc. I, 36*, totidem verbis: *Καὶ ὁ ἐν τοῖς τῶν γυμνασίων τοῖς χοῖς βύπος, καὶ ὁ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν τῶν, θερμαίνει δὲ καὶ διατρίβει τὰ δύσπαντα φύματα*, etc. *HARD.*

Vlceribus senum puerorumque. *Vösa*, quoque rarumque. An puerperarumque. *Gron.* — *Vlceribus*. I. e. *Πρὸς ἑλκὲς πρεσβυτικὰ ἄρρωστα*, etc. *H.*

XIV. *Abstinere*. Ita *Reg. 4* et editi. *Reg. 2* et *Ch.* *abstinere se cibo*. Balineis quando utendum, quando abstinendum sit, ex *Celso perdisces*, *II, 47*, de sudore. Idem scite admodum, *III, 2*: *Igitur si quid morbi incidit, omnium optimo sunt, quies, et abstinentia. Si quid bibendum, aqua... ioloque abstinentia sine periculo medetur... Et si leviori indicio fuerint, satis sit a vino tantum abstinere, quod substractum, plus quam si cibo quid demotur, adiuvat. Si paulo gravaro sint, non aquam tantum bibere, sed etiam cibo carnem subtrahere... Satisque sit, tum ex toto a cibo, a vino, ab omni motu corporis abstinere, quum vehementer notae terruerant*. Rursum *IV, 2*, in dolore capitis: *Satius est abstinere o cibo, si fieri potest, etiam a potione: si non potest, equam bibere*, etc. *HARD.* — *Abstinere cibo omni, aut potu*.... in praesentissimis remediis habetur. Quod medicis dicitur a graeco sermone dixit; neque ullus est qui hanc methodum ac viam plurimum valere nesciat. Dehinc multa quae sequuntur vera sunt. *As.*

eorum postulet valetudo, in praesentissimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, ungui, fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis vero prodest ambulatio, ge-

Exercitatio. Exercitationum genera haec sunt apud Galen. de San. tuenda, II, 8, pag. 83, lucta, pugilatus, cursus, saltatio, disci iactus, pilae ludus, et similia. Exercitationis simul et laboris nomine ceosentur, remigatio, fossio, aratio, gestatio oneris, equitatio, venatio, longior ambulatio, etc. HARD.

Intentio. Sive ut Celsus ait, I, 2, clara lectio. Et esp. 84. Si quis stomacho laborat, legere clare debet: post lectionem ambulare, etc. Et mox: Prodest adversus tardam convectionem clare legere, etc. Denique IV, 4, de tussi: Oportet lectione uti vehementi: quae primo impeditur a tussi, post eam vincit. Hoc vocis exercitium, inquit Cael. Aurel. Chron. I, 4, Graeci ἀναφωνεῖν vocant. HARD.

Ungui. Sive ut vane obliet usus loquendi, ungi. Cels. I, 2: Exercitationem recte sequitur unctio, etc. — *Ungui.* Ungui et unguo dici pro ungi, unguoque, vetusto more ex Prisciano scimus. In libris hactenus editis, ungue fricari, absurde: nam dispario ac diversa sanitatis luendae remedia nunc praescribuntur, neque ungue frictio peragitur, sed mahunin iniectio, eircumactuque, τῶν χειρῶν ταῖς ἐπιβολαῖς τε καὶ περιχυθῆς ἢ ἀνατριψαῖς γέγονται, inquit Gal. de Sanit. tuenda, II, 3, pag. 170. Frictione vero unctio praemitti solita erat, ut docet idem, II, 69. Et Cels. I, 3: Tum multo oleo ungi, leniterque perficari, etc. Et de labe, lib. III, 22: Praeter haec convenit ambulare locis

quam minime frigidis, sole vitato.... si infirmior est, gestari, ungi, perfricari, si potest, maxime per se ipsum, saepius eodem die.... Tum paulatim cibi dandi, adiectis exercitationibus, unctionibus, frictionibusque. Iterumque, IV, 5: Post exercitationem opus est unctione, frictione, balneo quoque nonnunquam, etc. Ungui porro hoc loco, ut scribere mus, codex B. 2, admonuit et Chiff. cum Galeno. H.

Vehemens. Totidem verbis Cels. ex Hipp. II, 14: Neque dubitare potest, inquit, quin latius quidem et dilucidius, ubi et quomodo frictione utendum esset, Aesclepiades praeceperit: nihil tamen reperit, quod non a vetustissimo auctore Hippocrate, paucis verbis comprehensum sit: qui dixit, frictione, si vehemens sit, durari corpus: si lenis, moliri: si multa, minui: si modica, impleri, etc. HARD.

Ambulatio. Plaut. in Curcul. act. II, sc. 4: Ambula: id lenis optimum est. Cuiusmodi porro debeat esse ambulatio, Celsus declarat, I, 2: Commode vero, inquit, exercent clara lectio, arnia, pila, cursus, ambulatio: atque haec non, utique plana, commodior est: siquidem melius adscensus quoque et descensus cum quadam varietate corpus moveat: nisi tamen id perquam imbecillum est: melior autem est sub divo, quam in porticu: melior, si caput patitur, in sole, quam in umbra: melior in umbra, quam parietes, aut viridaria efficiunt, quam quae tecto subest: melior recta, quam flexuosa. HARD.

tim impositae. Melius e percussi auribus prosunt: ita et reduvias sanari. Serpentium vero ictum, contusi dentis humani farina.

IX. Capillus puerorum, qui primum decisis est, podagrae impetus dicitur levare circumligatus: et in totum impubium impositus. Virorum quoque capillus canis morsibus medetur ex aceto: et capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, a revulso cruci, quartanis. Combustus aequae capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, ut terram non attingat, inclusus in armillam, et assidue in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede alligatusque proximo digito, tumores

vntum, vasculorum, immo et ossium, imprimis si magnus atque iratus hostis assulter, qualis. v. g. sul molossus in furorem actus, aut equus qui vel fame laboraverit diu. Quam vero puerile e cerumine pharimacum existimandum sit, vix monendus es. *As.*

Ita. Abscessus circa radices unguium, Latini reduvias vocant, Graeci *παρυχίαν*. Festus: *Reduvia... morbus est, quum cutis extra ungues se solvit, quia redivire solvere est.* Eiusdem medicamenti meminit et Marc. Emp. 18, pag. 108: *Parotychiae stercus ex auriculis impone, et linteolum superalliga, mirabere remedium.* *Hard.*

IX. *Capillus.* Totidem verbis Marc. Emp. 36, pag. 216. Sext. Plst. 17, de puero, tit. 3, Ad podagram: *Pueri primi capilli a nativitate si pedibus dolentibus impositi fuerint, sanabuntur.* *Harro.* — *Capillus puerorum, etc.* Quae sequuntur fabulis etiam propiora quam illa quae prius fabulosa attesuit. Notas igitur iam

inutiles adumbraturi non sumus, nisi quum forte aliquid verum occurrat. *Asas.*

Et. Et universe omnium impubium capillus impositus iuvat. *II.*

Impubium. Sic Naso, *impubibus annis*, Metam. IX, 418. *II.*

Virorum quoque capillus. *Habdesrhamanus Aegyptius*, interprete Ezechellensi, cap. 4, n. 5: *Capilli hominis aceto madefacti, si statim applicentur morui canis, praesentem offerunt utilitatem.* *Harro.* — Et revers hoc fit, nec sane mirandum, sed fit, aceti dote quae cauterizantis vice est, inutili admodum capillamento. *As.*

Et. Quaelibet vulnera hominum capillis cum thure contusis aequo pondere glutinari, prodidit Theod. Prisc. I, 19. *Hard.*

Pueri. Alios in usus hunc pueri dentem Sext. Platonius adhibet, lib. 4: *Pueri deus annorum septem, inclusus auro aut argento, et in brachio suspensus, efficit ne mulier concipiat.* *Hard.*

inguinum sedat. In manu dextra duo medii lino leviter colligati, destillationes atque lippitudines arcent. Quin et eiectus lapillus calculoso, alligatus supra pubem, levare caeteros dicitur, ac iocineris etiam dolores; ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorē ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerat vicinos, ex quo quaeque conceperit, si cinctu suo soluto feminam cinxerit, dein solverit, adiecta precatione se vinxisse, eundem et soluturum, atque abierit.

X. Sanguine ipsius hominis, ex quacumque parte emisso, efficacissime anguinam illini tradunt Orpheus et Archelaus; item ora, comitali morbo lapsorum: exsurgere enim protinus. Quidam si pollices pedum

In. Marc. Emp. 10, p. 87: Si in manu dextra, inquit, duo digiti medii lino simul compedantur, statim proderit adversus pituitum, et gravēdinem, et destillationem marium, Plin. Val. I, 28: Ad stillationem marium ex humore: In manu dextra duo digiti medii lino alligati inter se, destillationem compescunt. HARR.

Quin. Sic libri omnes editi, et manu exarati: etsi in quibusdam exemplaribus Dalecampius legi dicat: Quin ex eiectis: eiectosque interpretetur, caeso matris utero natos. Astute nimis excogitatum id sanē, ac difficile nimis inventu remedium. Cave tu quidquam immutes, receptam scripturam defendente et explicante Marc. Emp. 26, pag. 183: Lapis, inquit, ex vesica hominis qualibet curatione sublotus, si teratur, et ex vini cyuthis tribus calculoso posui datur, lapides vesicae humanae innatos efficaciter dissolvere creditur. Haldarrhmani quoque Aegyptio, interprete Eechellensi, cap. 1, num. 38: Item si suspendes

super laborantem calculis vesicae calculos, quos alius egerit, comminuentur calculi, et curabitur laborans. H.

Ad. Marc. Emp. 22, pag. 158. Ad dolorem iocineris physicum remedium sic: calculus, sive lapillus, qui a calculoso fuerit eiectus, super iocur dolentis alligatus, statim proderit. H.

Partus accelerat vicinos. Voss. partus celerat haecmas. Aut. haerentes. GROS.

Ex quo. Vir ipse, ex quo mulier quaeque conceperit. HARR.

Adiecta. Hoc est, hac formula: Te vinxī, te quoque solvam. HARR.

X. Sanguine. Plin. Val. I, 52. H.

Comitali morbo lapsorum. Ex Clifflēt. notant malo cum lapsorum. Voss. conlapsorum. GROS.

Quidam. Similis Haldarrhmani praeceptio, interprete Eechellensi, cōp. 1, num. 22: Maniaci curatione ita fit: Incide maniaci hominis pollices, sanguinem inde effluentem exoripe, commisce cum farina, etc. Item Theodori Prisc. IV, In ipsis vero commotionibus,

pungantur, exque his guttae referantur in faciem: aut si virgo dextro pollice attingat: ac coniectura censentes virgines carnes edendas. Aeschines Atheniensis excrementorum cinere anginis medebatur, et tonsillis, uisque, et carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu solvuntur, primoque feminarum mense. Aut si hoc non contingit, longiqua fiunt, maximeque comitiales. Quin et a serpente ac scorpione percussos

si sanguinem de eius pedum digitis elicias quoquo puero, et eius frontem ex eo tangas, et labia: continuo exurgit. HARD.

Virgines. Quod virginem vel uno tactu prodesse intellexerint, idcirco extulorum carnes, qui ante coitum caesi fuerint, edendas comitialibus morbis praecipiunt. HARD.

Aeschines. In libris ad hunc diem editis, ex excrementorum cinere legitur, insigni menda; quam praeter codices Reg. 2 et Ch. editionesque Venetam et Parmensem, quae sunt omnium vetustissimae, in quibus excrementorum diserte legitur, emendat egregie locus Sexti Platonici, c. 17, de puero, tit. 9, ad canceromata: *Hominis ster- cus canebustum*, inquit, et in ulcera cancerosa et insanaabilia adpersum; eo pro magno remedio utitur, quod melius appellatur botrys. HARD.

Hoc medicamentum vocabat botryon. Sexto Platónico, *Botrys*, de puero, c. 17, non quod uvae morbo medebatur, ut putat Humelbergius: hanc enim uvam nemo botryn appellat: sed quod uvae forsitan maturae modo nigrescat. H.

Multa. Hinc etiam Hippocrates prodidit, S. III, sph. 28, quem Celsus, II, 1, sic interpretatur: Si qua etiam genera morborum in infantem incide-

runt, ac neque pubertate, neque primis coitibus, neque in femina primis menstruis finita sunt, fere longa sunt. Vide quae diximus VII, 51. II. — Multa... mense. Id verum quadamtenus, quamquam nec in ista inquisitum satis, et vix possis decernere an quod semel evenit postea sit successurum feliciter. As.

Maximeque. Cels. de comitali morbo, III, 23: *Saepe eum, si remedia non sustulerant, in pueris, Veneris, in puellis; menstruum initium tollit.* Scrib. Larg. de morbo comitali, comp. 18: *Illud tamen, inquit, non oportet ignorare. pueros vel virgines liberari post complexum et devirginationem.* Cael. Aurel. Chron. de epilepsiae morbo, I, 4, quosdam ait vel unum venerem, vel contra eunuchismum faciendum probare: quod ipse paulo post improbat. Et paulo ante: *Solet haec passio pubertatis tempore, sive novae purgationis in feminis... fuisse detergi: quod si minime evenerit, plerumque patienti consuevit, etc.* Caeterum, ut id cotollarii vice adiciam, morbus comitalis, ut Celsus animadvertit, II, 8, post annum quintum et viciesimum ortus, aegre curatur: multoque aegrius is qui post quadagesimum annum cepit: adeo ut in ea aetate aliqui

coitu levare produnt: verum feminas Venere ea laedi. Oculorum vitia fieri negant, neque lippire eos, qui quum pedes lavant, aqua inde ter oculos tangant.

XI. Immatura morte raptorum manu, strumas, parotidas, guttura, tactu sanari affirmant. Quidam vero cuiuscumque defuncti, dumtaxat sui sexus, laeva manu aversa. Et e ligno fulgure icto, reiectis post terga manibus demorderi aliquid, et ad dentem qui doleat, admoveri, remedio esse produnt. Sunt qui praecipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus: et eum qui caninus vocetur, insepulto exemptum adalligari. Terram e calvaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba vero, si qua ibi genita sit, cominanducata, dentes cadere. Ulcera non serpere osse hominis circumscripta. Alii e tribus puteis pari mensura aquas miscent, et prolibant novo fictili: reliquum dant in tertianis accessu febrium bibendum. Idem in quartanis fragmentum clavi a cruce, involutum lana, collo subnectunt; aut spartum e cruce: liberatoque condunt caverna, quam sol non attingat.

XII. Magorum haec commenta sunt: Ut cotem, qua ferramenta saepe exacuta sint, subiectam ignari

in natura spei, viz quidquam in medicina sit. HARR.

Oculorum. Marc. Empir. totidem verbis, 5, pag. 56, et Sext. Platon. de puero, etc. 17, tit. 3, ad lippitudinem oculorum. HARR.

Aqua inde ter oculos tangant. Eadem commendatur ad ventris dolores lib. XXX, cap. 7. DAL.

XI. Sunt. Innocentior paulo Habdarrahmani Aegyptii medicina, cap. 4, p. 35: *Si nse demortui hominis tanges dentes dolores inferentes, curantur.* Et n. 40: *Molarem hominis*

demortui dentem si suspendas super hominem laborantem dentium doloribus, dolores illi mitigabuntur. HARR.

Terram e calvaria. Vel quae intra calvariam reperitur, vel qua calvaria abducitur. DALC.

Accensa. Sic MSS. Reg. 2, et alii. In Ch. a decessu. HARR.

Idem. Plin. Val. III, 6: *Quartanae curandae: caput clavi, quo aliquis in crucem fixus est, alligatur panno.* H.

XII. Magorum. Allata nempe superiore capite remedia, ut et ea quae hoc ipso dicuntur. HARR.

phali seni deiciebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, servo suo facilius parere, quam sibi.

XV. (vi.) Sternumenta pinna gravedinem emendant: et si quis mularae nares, ut tradunt, osculo at-

est narratiunculis et fabellis, quibus operis sui severitatem condidit Plinius, tam suavis et delicata, ut facile Sicularum et Sybariticarum mensis prae illis spernas. Hanc autem astitit auctor ipse, lib. XXXV, 48, uno vocabulo, quam ait rectorem L. Luculli. Sic enim et Voss. Acad. Gudianus, Menagius: nam Andegavi nos destituit cum sine fere libri XXXII. Gaon.

Deiciebatur. Retinebatur. Sic MSS. non ut editi auctore Gelenio, deducebatur. Haan.

Putenda. Sic etiam MSS. editique Plinianum istud moris est, pro pudenda res. Sic tibi, *Magno solatio*, similesque formulae passim obviae. Il.

Servo suo facilius parere. Medico fortassis: nam eo saeculo inter servitium habebantur medici. Heronem Luculli servum domino gratissimum auctor memorat, lib. XXXVI, cap. 48. Nominatur et Callisthenes inter Luculli aervos, quem pharmaco herum suum dementasse, animoque alienasse, vulgus auspicabatur. Dal.

XV. *Sternumenta*, etc. In tabula sic locus hic citatur: *sternumenta capitis gravedinem levant*. Vnde apparet hic pro voce pinna, legendum *capitis*. Alii legunt *capitis et narium*. Nam *κόρυξ*, quam Latini *gravedinem* vocant, fluxio est a capite in nares, ut *βράχχος* in fures, *κατάρχος* in pulmonem. Dal. — *Sternumenta.* Sternumentum pinnae motu excitatum gravedinem capitis abnat, excusso vel sic humore qui destillat e capite. Hanc vocem pinnae, quam

libri omnes etiam MSS. exhibent, conquire Dalecampius non potuit: maluit itaque, *sternumenta capitis gravedinem legere*. Alii, ipsomet ita prodente, *capitis et narium*: utrique contra exemplarium fidem, sententiamque scriptoris, cui lucem affert Philosophi locus, c. 2, 35, probl. 8, pag. 834: *Διὰ τί περὶ τὰς ῥίνας κινήσαντες πτόρνουνται...* *Πλούτως καὶ ἐπὶ πταρμῶ τῷ περὶ διαθρημνάντες, διελύτταν εἰς πνεῦμα πλείονος δι' ἑνὸς ἐξώσαντι.* *Cur narium penna tentatis sternumentum movetur...* *Sternumentum quoque ratio eadem est: quam enim pennam movemus ac tepefacimus nares, humor in spiritum solvitur, quem mox redundantem expellimus.* Et alter Hipp. de Morb. Mál. II, text. 48, p. 547: *Ἐξ δὲ τὰς ῥίνας... πτόρνουν οὕτω βράχαι, καὶ καθήραν διαλείψαι δὲ τὰς ῥίνας ἢ τοῦ πταρμακοῦ προσθεῖναι*, etc. *Si nares vero... aut pennam aceto tincto, et immittito, naresque illinito: aut sternuntorium apponito.* Haan.

Et si quis muris nares, etc. *Lege: Et si quis muli nares, ut tradunt*, etc. Vide Reines. Var. lect. lib. III, cap. 45, pag. 585 et 586. — *Et.* Et hoc, inquit, emendat gravedinem. Libri vulgati, *si quis muris nares*, ita resingente barbaro Barbaro. Nam in Parmensi, *Si quis muco nares*. In Reg. 4, *Si quis mutare nares*. In Reg. 2, *Si quis muta nares*. In Ch. *Si quis mutare nares*. Vt mularae scriberemus, fecit impitima auctoritas clarorum virorum, praeter vestigia sincerarum scripturae; quae sunt haud obscura:

XIII. Quia et sordes hominis in magnis fecere remediis quaestuosorum gymnasia Graecorum: quippe ea strigmenta molliunt, calefaciunt, discutiunt, complent, sudore et oleo medicinam facientibus. Vulvis inflammatis contractisque admoventur. Sic et menses cient: sedis inflammationes et condylomata leniunt: item nervorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem; strigmenta a balineis, et ideo miscentur suppuratorius medicamentis. Nam illa, quae sunt e ceromate permixta coeno, articulos tantum molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius: sed ad caetera minus valent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes virilitatis contra scorpionum ictus singularis remediū, celeberrimi auctores clamant. Rursus

verticem eius, cuius os vel splina haerebit, appones: sed utilis erit, si nescienti id facias. HARO.

XIII. *Gymnasia.* Plinius supra XV, 5, ubi de oleo: *Usum eius ad luxuriamvertere Graeci, vitiorum omnium genitores, in Gymnasiis publicando. Notum est, magistratus honoris eius octogenis strigmentis olei pendidisse.* HARO.

Quippe. Ita sordes appellabant, quae dstringebantur, deradebantque de athletarum corpore: constabant sudore et oleo: et quod medicamentum vim haberent, diligenter colligebantur, magnoque venum ibant. Valer. Max. IX, 44: *Gymnicorum servo strigmenta gymnasi colligenti.* Eisdem porro io medicando vires strigmentis gymnasiarum Dioscorides attribuit, I, 36. Ad maturandas certe duritias, collectiones, strumas, a Theod. Præc. de furunculis lib. I, commendantur hæc sordes de partibus palaestrae collectae. HARO. — Immerito et hinc plus

periculi; quam auxilii. Nam si cui delicatior cutis, panni et ulcera hinc facile orientur. AR.

Contractisque admoventur. In alterutrum latus reclinatis: suzum procurrentibus. DALAC.

Menses. Menstrua, καταμηνια.

Efficaciora. De his eadem Dioscor. I, 34, ex Cræteva, a quo hausit et Plinius. HARO.

Nam. Κέρωμα, unguentum est, quod fit subacta oleo cera; permixtoque luto: hoc luctatores ungebantur, in eo palaestrae aut gymnasi loco, qui ceromatis etiam nomen inde habuit. De his idem Diosc. I, 35: *Ο δὲ ἐκ τῆς καλαίστρας προσειληγὼς τὴν κύνιν, ἐπιχρᾷ δὲ ὅπως, τὰς περὶ τοὺς κενόουλας εὐστροφᾶς ἐπιτιθεμένος ἀπὸ λαῖ, etc.* Quae vero strigmenta in palaestris pulverem sibi adiciere, similia sordibus, articulorum collectiones et nodos imposita iuvant. II.

Qua sordes. Sordes virilis seminis, HARO.

in feminis, quas infantium alvo editas in utero ipso contra sterilitatem subdi censent: meconium vocant. Immo etiam ipsos gymnasiolorum rasere parietes; et illae quoque sordes excafactoriam vim habere dicuntur: panos discutiunt. Ulceribus senum puerorumque, et desquamatis ambustisque illinuntur.

XIV. Eo minus omitti convenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abstinere cibo omni, aut potu, alias vino tantum aut carne, alias balineis, quum quid

Quas infantium alvo, etc. Loge, quas reddunt infantes alvo, ex utero editi, contra, etc. μηκώνιον excrementum nigrum et felidum, quod pueri nati primum emittunt: vulgo, le sirop de l'enfant. Daler.

Meconium. Cf. Arist. H. A. I. XI, c. 13; Reines. in varr. lectt. I. II, c. 7, p. 174. — Meconium. Μηκώνιον excrementum quod primum emittunt pueri, quod cruentum est, atrum, foedique odoris. Arist. H. A. VII, 13, pag. 814, de infante primum nascente: Ἀρίστωι δὲ περιττώματα τὰ μὲν εὐδύς, τὰ δὲ διατεχέως, πάντα δ' ἐν ἡμέρᾳ καὶ τοῦτο τὸ περιττώμα πλεον ἢ τοῦ παιδὸς κατὰ μέγεθος ὁ καλοῦται αἱ γυναικες μηκώνιον. Χρόμα δὲ τοῦτου αἰματώδες, καὶ σφόδρα μέλαν, καὶ πιττωδὲς: μετὰ δὲ τοῦτο, ἤδη γαλακτώδες. Emittit etiam excrementa quidam illico, quidam hanc multo post: omnes autem intra diem. Cuius excrementi quantitas maior quam pro pueri magnitudine: quod appellant mulieres papaverculum. Color eius cruentus, ac valde ater, et piocus: post illud, mox lacteus. H.

Immo. Diosc. I, 36, totidem verbis: Καὶ ὁ ἐν τοῖς τῶν γυμνασίων τοῖς χοῖς βύπος, καὶ ὁ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν των, θερμάσκει δὲ καὶ διὰ χεῖ τὰ δύσπικτα φύματα, etc. Haro.

Ulceribus senum puerorumque. Voss, quoque farumque. An puerperarumque. Gron. — Ulceribus. I. c. Πρὸς ἑλκὲ προσελυτὶκὰ ἀρμύζα, etc. H.

XIV. *Abstinere. Ita Reg. 4 et editi. Reg. 2 et Ch. abstinere se cibo. Balineis quando utendum, quando abstinendum sit, ex Celso perdisces, II, 17, de vulpre. Idem scite admodum, III, 2: Igitur si quid morbi incidit, omnium optima sunt, quies, et abstinencia. Si quid bibendum, aqua... itaque abstinentia sine periculo medetur... Et si leviora indicia fuerint, satis sit a vino tantum abstinere, quod subtractum, plus quam si cibo quid dematur, adiuvat. Si paulo graviora sint, non aquam tantum bibere, sed etiam cibo carnem subtrahere... Satisque sit, tum ex toto a cibo, a vino, ab omni motu corporis abstinere, quum vehementer notae terruerant. Rursum IV, 2, in dolore capitis: Satis est abstinere a cibo, si fieri potest, etiam a potione: si non potest, aquam bibere, etc. Haro. — Abstinete cibo omni, aut potu In praesentissimis remediis habetur. Quod medicis dicitur a graeco sermone dixit; neque illud est qui hanc methodum ac viam plurimum valere nesciat. Delinque multa quae sequuntur vera sunt. As.*

eorum postulet valetudo, in praesentissimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, ungui, fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis vero prodest ambulatio, ge-

Exercitatio. Exercitationum genera haec sunt apud Galen. de San. tuenda, II, 8, pag. 83, luctus, pugilatus, curus, saltatio, disci iactus, pilae ludus, et similia. Exercitationis simul et laboris nomine censentur, remigatio, fossio, aratus, gestatio oneris, equestro, venatio, longior ambulatio, etc. Hæb.

Intentio. Sive ut Celsus ait, I, 2, clara lectio. Et cap. 8: *Si quis stomacho laborat, legere clare debet: post lectionem ambulare*, etc. Et mox: *Prodest adversus tardam conactionem clare legere*, etc. Denique IV, 4, de tuasi: *Oportet lectione uti vehementi: quae primo impeditur a tussi, post eam vivit.* Hoc vocis exercitium, inquit Cael. Aurel. Chron. I, 4, Graeci ἀναρρώσιν vocant. Hæb.

Ungui. Sive ut nunc obtinet usus loquendi, ungi. Cels. I, 2: *Exercitationem recte sequitur unctio*, etc. — *Ungui.* Ungui et unguo dici pro ungi, unguoque, vetusto more ex Prisciano scimus. In libris hactenus editis, ungue fricari, absurde: nam disparia ac diversa sanitatis tuendae remedia nunc praescribuntur, neque ungue frictio peragitur, sed manuum iniectum, circumactumque, τὸν χειρῶν ταῖς ἐπιβολαῖς τε καὶ περιχωγῆς ἢ ἀναρρῶσαι, inquit Gal. de Sanit. tuenda, II, 3, pag. 150. Frictione vero unctio praemitti solita erat, ut docet idem, II, 69. Et Cels. I, 3: *Tum multo oleo ungi, leviterque perfricari*, etc. Et de tabe, lib. III, 22: *Præter haec convenit ambulare locis*

quam minime frigidis, sole vitato... si infirmior est, gestari, ungi, perfricari, si potest, maxime per se ipsum, carpius eodem die... Tum paulatim cibi dandi, adiectis exercitationibus, unctionibus, frictionibusque. Iterumque, IV, 5: *Post exercitationem opus est unctione, frictione, balneo quoque nonnunquam*, etc. Ungui porro hoc locum ut scriberemus, codex R. 2, admonuit et Chiff. cum Galeno. H.

Vehemens. Totidem verbis Cels. ex Hipp. II, 14: *Neque dubitare potest, inquit, quin latius quidem et dilucidius, ubi et quomodo frictione utendum esset, Aesclepiades praeceperit: nihil tamen reperit, quod non a vetustissimo auctore Hippocrate, paucis verbis comprehensum sit: qui dixit, frictione, si vehemens sit, durari corpus: si lenis, moliri: si multa, minus: si modica, impleri*, etc. Hæb.

Ambulatio. Plaut. in Curcul. act. II, sc. 4: *Ambula: id leni optimum est.* Cuiusmodi porro debeat esse ambulatio, Celsus declarat, I, 2: *Commode vero, inquit, exercent clara lectio, ardua, pila, cursus, ambulatio: atque haec non, utique plana, commodior est: siquidem melius adscensus quoque et descensus cum quadam varietate corpus moveat: nisi tamen id perquam imbecillum est: melior autem est sub divo, quam in porticu: melior, si caput possit, in sole, quam in umbra: melior in umbra, quam parietes, ut viridaria efficiunt, quam quae tecto subest: melior recta, quam flexuosa.* Hæb.

tim impositae. Melius e percussi auribus prosunt: ita et reduvias sanari. Serpantium vero ictum, contusi dentis humani farina.

IX. Capillus puerorum, qui primum decisis est, podagrae impetus dicitur levare circumligatus: et in totum impubium impositus. Virorum quoque capillus canis morsibus medetur ex aceto: et capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, a revulso cruci, quartanis. Combustus aequae capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, ut terram non attingat, inclusus in armillam, et assidue in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede alligatusque proximo digito, tumores

vorum, vasculorum, immo et ossium, inprimis si magnus atque iratus hostis assuliet, qualis. v. g. aut molissus in furorem actus, aut equus qui vel fame laboraverit diu. Quam vero puerile e cerumine pharmacum existimandum sit, vix monendus es. A1.

Ita. Abscessus circa radices unguium, Latini reduvias vocant, Graeci *παρωρυχίαι*. Festus: *Redivia... morbus est, quum cutis extra ungues se solvit, quia redire solvere est*. Eiusdem medicamenti meminit et Marc. Emp. 48, pag. 408: *Paronychia stercoreis ex auriculis impone, et linteolum superalliga, nitrabere remedium*. HAARD.

IX. *Capillus*. Totidem verbis Marc. Emp. 36, pag. 246. Sext. Plal. 47, de puero, tit. 3, Ad podagram: *Pueri primi capilli a nativitate si pedibus dolentibus impositi fuerint, sanabuntur*. HAARD. — *Capillus puerorum*, etc. Quae sequuntur fabulis etiam propiora quam illa quae prius fabulosa attexuit. Notis igitur iam

inutiles adumbraturi non sumus, nisi quum forte aliquid verum occurrat. A1AS.

Et. Et universe omnium impubium capillus impositus iuvat. H.

Impubium. Sic Naso, *impubibus annis*, Metam. IX, 418. H.

Virorum quoque capillus. Habbdrhamamus Aegyptius, interprete. Echellensi, cap. 4, n. 5: *Capilli hominis aceto madefacti, si statim applicantur morbi canis, praesentem afferunt utilitatem*. HAARD. — Et revera hoc fit, nec sane mirandum, sed fit, aceti dote quae cauterizantis vice est, inutili admodum capillamento. A1.

Et. Quaelibet vulnera hominum capillis cum thure contusis aequo pondere glutinari, prodidit Theod. Prisc. I, 49. HAARD.

Pueri. Alios in usus hunc pueri dentem Sext. Matonicus adhibet, tit. 4: *Pueri dens annorum septem, inclusus auro aut argento, et in brachio suspensus, efficit ne mulier concepat*. HAARD.

inguinum sedat. In manu dextra duo medii lino leviter colligati, destillationes atque lippitudines arcant. Quin et eiectus lapillus calculoso, alligatus supra pubem, levare caeteros dicitur, ac iocineris etiam dolores; ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorē ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerat vicinos, ex quo quaeque conceperit, si cinctu suo soluto feminam cinxerit, dein solverit, adiecta precatione se vinxisse, eundem et soluturum, atque abierit.

X. Sanguine ipsius hominis, ex quacumque parte emisso, efficacissime anguinam illini tradunt Orpheus et Archelaus; item ora, comitali morbo lapsorum: exsurgere enim protinus. Quidam si pollices pedum

In. Marc. Emp. 10, p. 87: Si in manu dextra, inquit, duo digiti medii lino simul copulentur, statim proderit adversus pituitam, et gravitatem, et destillationem urinarum. Plin. Val. I, 28: Ad stillationem urinarum ex humore: In manu dextra duo digiti medii lino alligati inter se, destillationem compescunt. Hæro.

Quin. Sic libri omnes editi, et manu exarati: etsi in quibusdam exemplaribus Dalecampius legi dicit: Quin ex eiectis: ciclosque interpretetur, caeso matris utero natos. Astute nimis excogitatum id sane, ac difficile nimis inventu remedium. Cave tu quidquam immutes, receptam scripturam defendente et explicante Marc. Emp. 26, pag. 183: Lapis, inquit, ex vesica hominis qualibet oratione sublatus, si teratur, et ex vini cyathis tribus calculoso potui datur, lapides vesicae humanae innatos efficaciter dissolvere creditur. Halldarrhmann quoque Aegyptio, interprete Éschellensi, cap. 1, num. 38: Item si suspendas

super laborantem calculis vesicae calculos, quos alius egressit, comminuetur calculi, et curabitur laborans. H.

Ad. Marc. Emp. 22, pag. 158. Ad dolorem iocineris physicum remedium sic: calculus, sive lapillus, qui a calculoso fuerit eiectus, super iecur dolentis alligatus, statim proderit. H.

Partus accelerat vicinos. Voss. partus celerat hecinos. Aut. haerentes. Gæox.

Ex quo. Vir ipse, ex quo mulier quaeque conceperit. Hæro.

Adiecta. Hoc est, hae formulae: Te vixi, te quoque solvam. Hæro.

X. Sanguine. Plin. Val. I, 52. H.

Comitali morbo lapsorum. Ex Chifflet. notant malo cum lapsorum. Voss. conlapsorum. Gæox.

Quidam. Similis Halldarrhmanni praeceptio, interprete Éschellensi, cap. 4, num. 22: Maniaci curatio ita fit: Incide maniaci hominis pollices, sanguinem inde effluentem excipe, eo misce cum farina, etc. Item Theodori Prise. IV, In ipsis vero commotionibus,

pungantur, exque his guttae referantur in faciem: aut si virgo dextro pollice attingat: ac coniectura censes virgines carnes edendas. Aeschines Atheniensis excrementorum cinere anginis medebatur, et tonsillis, uisque, et carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu solvuntur, primoque feminarum mense. Aut si hoc non contingit, longiqua fiunt, maximeque comitiales. Quin et a serpente ac scorpione percussos

si sanguinem de eius pedum digitis elicias quoquo pacto, et eius frontem ex ea tangas, et labia: continuo exurgit. HARO.

Virgines. Quod virginem vel uno tactu prodesse intellexerint, idcirco capulorum carnes, qui ante coitum caesi fuerint, edendas comitialibus morbis praecipiunt. HARO.

Aeschines. In libris ad hunc diem editis, ex crematarum cinere legitur, insigni menda; quam praeter codices Reg. 2 et Ch. editionesque Venetanae et Parmenses, quae sunt omnium vetustissimae, in quibus excrementorum diserte legitur, emendat egregie locus Sexti Platonici, c. 47, de puero, tit. 9, ad caeceromata: *Homini sterco combustum*, inquit, et in ulcera cancerosa et insanabilia adpersum; eo pro magno remedio utitur, quod melius appellatur botrys. HARO.

Hoc medic. vocabat botryon. Sexto Platonico, *Botrys*, de puero, c. 47, non quod uvae morbo medebatur, ut putat Humelbergius: haec enim uvam nemo botryn appellat: sed quod uvae forsan maturae modo nigrescat. H.

Multa. Hoc etiam Hippocrates prodidit, S. III, sph. 23, quem Celsus, II, 4, sic interpretatur: Si qua etiam genera morborum in infantem incide-

runt, ac neque pubertate, neque primis coitibus, neque in femina primis menstruis finita sunt, fere longa sunt. Vide quae diximus VII, 51. H. — *Multa...* mense. Id verum quadamtenus, quamquam nec in ista inquisitione satis, et vix possis decernere an quod semel evenit postea sit successurum felicitari. A.

Masimeque. Cala. de comitiali morbo, III, 23: *Saepe eum, si remedia non sustulerunt, in pueris, Pueris, in puellis, menstruum initium tollit.* Scrib. Larg. de morbo comitiali, comp. 48: *Illud tamen*, inquit, non oportet ignorare. *pueros vel virgines liberari post complexum et devirginationem.* Cael. Aurel. Chron. de epilepsiae morbo, I, 4, quosdam ait vel usum venerum, vel contra eunuchium faciendum probare: quod ipse paulo post improbat. Et paulo ante: *Solet haec passio pubertatis tempore, sive novae purgationis in feminis... facile detergi: quod si minima evenerit, plerumque patienti conveneseit, etc.* Caetorum, ut id corollarii vice adiciam, morbus comitalis, ut Celsus animadvertit, II, 8, post annum quantum et vicecimum ortus, aegre curatur: multoque aegrius is qui post quadragimum annum cepit: adeo ut in ea aetate aliqui

phali seni deiiciebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, servo suo facilius parere, quam sibi.

XV. (vi.) Sternumenta pinna gravedinem emendant: et si quis mularae nares, ut tradunt, osculo at-

est narratiunculis et fabellis, quibus operis sui severitatem condidit Plinius, tam suavis et delicatis, ut facile Siculas et Sybariticas mensas prae illis spernas. Hanc autem satis tustur auctor ipse, lib. XXXV, 48, uno vocabulo, quum ait *rectorem L. Luculli*. Sic enim et Voss. Acad. Gudianus, Menagius: nam Andegav. nos destituit cum sine fere libri XXXII. Gaon.

Deiiciebatur. Retinebatur. Sic MSS. non ut editi auctore Gelenio, deducebatur. Hasm.

Pudenda. Sic etiam MSS. editique Pliniani istud moris est, pro *pudenda res*. Sic alibi, *Magno solatio*, similesque formulae passim obviae. IL

Servo suo facilius parere. Medico fortassis: nam eo saeculo inter servitia habebantur medici. Heronem Luculli servum domino gratissimum auctor memorat, lib. XXXVI, cap. 48. Nominatur et Callisthenes inter Luculli servos, quem pharmaco herum suum dementasse, animoque alienasse, vulgus suspicabatur. DAL.

XV. *Sternumenta*, etc. In tabula sic locus hic citatur: *sternumenta capitis gravedinem levant*. Vnde apparet hic pro voce *pinna*, legendum *capitis*. Alii legunt *capitis* et *narium*. Nam *καρύχ*, quom Latini *gravedinem* vocant, fluxio est a capite in nares, ut *βράγχος* in fauces, *κατόρροος* in pulmonem. DAL. — *Sternumenta*. Sternumentum pinnae motu excitatum gravedinem capitis sanat, exussio vel sic humore qui destillat e capite. Hanc vocem *pinnae*, quam

libri omnes etiam MSS. exhibent, concipere Dalecarnpius non potuit: maluit itaque, *sternumenta capitis gravedinem legere*. Alii, ipsomet ita prodeute, *capitis et narium*: utriusque contra exemplarium fidem, sententiamque scriptoris, cui lucem affert Philosophi locus, c. 2, 35, probl. 8, pag. 834: *Διὰ τὴν πτερὰ τὰς ῥίνας κινήσαντες πτόρνυνται ... ὡσούτως καὶ ἐπὶ πτερῶν τοῦ πτερῶ διαθερμάναντες, διελύσαντες εἰς πτερύμα πλειονοῦ δι γινώσκοντες ἐξώσαντες*. *Cum narium penna tentatis sternumentum movetur ... Sternumentum quoque ratio eadem est: quum enim pennam movemus ac tepesfacimus nares, humor in spiritum solvitur, quem mox redundantem expellimus*. Et alter Hipp. de Morb. Mul. II, text. 48, p. 547: *Εξ δὲ τὰς ῥίνας ... πτερὸν ὅθεν βήσαι, καὶ καθῆραι διαλείπει δὲ τὰς ῥίνας ἢ τοῦ πτερύματι προσθεῖναι*, etc. *Si nares vero ... aut pennam acetum tinguo, et immittito, naresque illinito: aut sternuntorium apponito*. Hasm.

Et si quis muris nares, etc. *Legere: Et si quis muli nares, ut tradunt*, etc. Vide Reines. Var. lect. lib. III, cap. 45, pag. 585 et 586. — *Et*. Et hoc, inquit, emendat gravedinem. Libri vulgati, *si quis muris nares*, ita resingente barbaro Barbaro. Nam in Parmensi, *Si quis mucos nares*. In Reg. 4, *Si quis mutare nares*. In Reg. 2, *Si quis muta nares*. In Ch. *Si quis mutare nares*. Vt mularae scriberemus, fecit imprimis auctoritas elarorum virorum, praeter vestigia sinterae scripturae; quae sunt haud obscura:

tingat, sternumenta et singultum. Ob hoc Varro suadet palman alterna manu scalpere. Plerisque annulum e sinistra in longissimum dexteræ digitum transferre, aut in aquam ferventem manus immergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit.

XVI. Venerem damnâit Democritus, ut in qua homo alius exsiliret ex homine. Est hercule raritas

auctor libri qui Kirani falso inscribitur, II, pag. 79: *Si quis habet frigidum catarrhum, et osculatus fuerit nares burdonis, sanatur, etiamsi coryzam habet.* Ad foetorem narium idem commoedat Mare: Emp. 10, p. 86: *Cui nares foetebant, inquit, remediabitur, si nares muli osculetur: similiter proderit mulieri, si nares mulæ basiaverit.* Quibus e testimonio intelliges obiter mulum quoque burdoem, vocari quamquam alii de asino accipi volunt: qua de re Du-Cangii glossarium consulte. II.

Sternumenta. Subintellige, emendat, ex antecedentibus, Arist. c. 33, probl. 5, p. 829, et probl. 17, pag. 831: *Διὰ τί τοὺς λυγμοὺς οἱ παρμῶν παύονται:* nempe Hippocratem sequitur, cuius est hic Aph. 43, e. 6: *Υπὸ λυγμῶν ἰχθυῖν παρμῶν ἐπιγινόμενοι, λύουσι τὸν λυγμὸν. A singultu cohibito quæ sternumenta fiunt, solvant singultum.* Causa quoque cuius hoc effatum, I, 8, cui lemma: *Quæ notæ in quoquo morbi genere, etc.* Singultus, inquit, sternutamento finitur. Vbi et illud animadversione dignum, quod adiecit: *In pulmonis morbo periculum etiam, quod alias salutare habetur sternutamentum esse.* Et Mare. Emp. cap. 47, p. 126: *Singultus compescit sternutamentum in tempore excitatum.* Hæd.

Ob hoc Varro suadet palman. Vt singultus sedetur, vel sternutatio. Du

singultu intelligendum puto. DALEC. — Ob. Vel ut Ch. et Reg. 2, ad hoc, unde sensus omnino idem.

Plerisque. Nempe ad comprimendos singultus. Mare. Emp. I. e. *In aquam calidam, inquit, manus missæ, dæque illic retentæ, singultus crebrior inhibere dicuntur. Annulus in sinistra manu in medio digito positus, vel ibidem translatus, singultus statim compescit.* Hæd.

Theophrastus. Fortè in eo opere quod iussit, προβλημάτων συζήτησιν, collectionem problematum, cuius meminit Laërt. V. Sic enim Arist. c. 33, probl. 12, pag. 830, ipsum istud proponit: *Διὰ τί πρὸς βότρυας χαλεπὸς πτάρνυται.* Cur series laboriosus sternunt. II.

XVI. *Venerem damnâit Democritus.* Huc pertinet quod ait Pythagoras, Venerè tunc esse utendum, quum reipsa fieri vis infirmior, et quod Celsus ait, rarum concubitum corpus excitare, frequentem solvere. De raro concubitu πείζουσι, καὶ ἀμάρττουσι, inquit Aristot. III Ethicor. ad Nicomach. Homer. vero ult. Iliad. Τίχρον ἔχον, τίς μὲν γὰρ ἐδωρόμενος καὶ ἀχέων Σὴν ἔδεικεν κρείσσον, μετνήμενος οὐδὲ τι σίτου, Οὐτ' εὐνῆς ἀγὰθον οἷο γυναικὶ παρ' ἐν φιλότῳ Μειγιστῇ. Vide Gilen. cap. 46, artis parvæ. Plutarch. de Sanit. tuend. DALEC.

Homo alius exsiliret ex homine. Fu-

eius utilior. Athletae tamen torpentes restituuntur Venere; vox revocatur quum e candida declinat in fuscam. Medetur et lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis.

XVII. Assidere gravidis, vel quum remedium alicui adhibeatur, digitis pectinatim inter se implexis, veneficium est: idque compertum tradunt Alcmena Herculem pariente. Peius, si circa unum ambove genua. Item poplites alternis genibus impoui. Ideo haec in conciliis ducum potestatumve fieri vetuere maiores, velut omnem actum impediencia. Vetuere et sacris, votisque, simili modo interesse. Capita autem aperiri adspectu magistratum, non venerationis causa iussere, sed (ut Varro auctor est) valetudinis, quoniam firmiora consuetudine ea fierent. Quum quid

retet et insaniret libidine percitus, extra se esset. DALEC.

Est. Cels. II, 4: *Concubitus vero neque nimis pertimescendus est. Rarus, corpus excoitat: frequens, solvit*, etc. HARO.

Medetur. Renum dolori prodesse auctor est Avicenna, lib. III, Fec. 20, lr. 4, c. 10, p. 889. Melancholicum item, caliginem oculorum, vertigini, gravitati capitis, etc. II.

XVII. *Capita autem aperiri adspectu magistratum.* Vide Plutarchum in Quaest. Roman. pag. 266. Cur homines exlubetur Diis aperto capite, hominibus aperto. HARO.

Non venerationis causa iussere. Contra sententiam auctoris, Rod. III, cap. 23, honoris caput id fieri contendit. At instituti veteris fuit, ut qui Diis sacrum faceret, excepto Hercule ac Saturno, caput is operiret. Virg. Aen. III, 404: *Et positus aris iam vota in litore solves, Purpureo velare onus adopertus amictu.* Plaut.

in Amph. invocat Deos immortales, ut sibi auxilium ferant, manibus puris, capite aperto. Quamobrem Pindari Scholiastæ haud vere scripsit, *δίζα τινός ἐν τῇ κεφαλῇ καλῶματός, οὕτω γὰρ ἔθος ἦν εὐχεσθαι.* Mos ille etiamnum Judæis servatur, caput inter orandum ephod suo tegentibus Brod. V, cap. 8. Alex. ab Alex. II, 19, qui ei ejusdem lib. cap. 22, tradit Opi et Honori capite relecto sacrum fieri solitum, Aeneamque operiendi capitis morem invexisse dum sacris operaretur. DALEC.

Quoniam firmiora, etc. Aegyptiis, qui capite nudo vitam agunt, eam corporis partem firmissimam esse Veteres prodiderunt, Herodotus praecipue. Persis vero qui perpetuo mitra conteguunt, tam invalidum, ut vel ictu leni offendantur. Hannibal, Dux Iulius, Massinissa Numidarum rex, Hadrianus Severus, aperiendi longa consuetudine tantum firmitatis adepti sunt, ut sive sol esset, sive imber,

oculo inciderit, alterum comprimi prodest. Quum aqua dextrae auriculae, sinistro pede exsultare, capite in dextrum humerum devexo; invicem e diversa aure. Si tussim concitet saliva, in fronte ab alio afflari. Si iacet uva, a vertice morsu alterius suspendi. In cervicis dolore poplites fricare, aut cervicem in poplitum. Pedes in humo deponi, si nervi in his cruribusve tendantur in lectulo. Aut si in laeva parte id accadat, sinistrae plantae pollicem dextra manu apprehendi. Item e diverso. Extremitates corporis vel aurium perstringi contra horrores corporis, sanguinemve narium immodicum. Lino vel papyro principia genitalium; femur medium, ad cohibenda urinae profluvia. In stomachi solutione pedes pressare, aut manus in ferventem aquam dimittere. Iam et

sive frigidum tempestuosumque caelum, etiam hieme saeva et nivosa, aperto capite prodirent iterque facerent, obdurato contra omnem aeris iniuriam et inolementiam capite. Alex. ab Alex. II, cap. 19. DALEC.

Quum. Plin. Val. I, 9: Si aqua intraverit in auriculam dextram, sinistro pede desultare oportet, capite in dextrum humerum inclinato: si sinistram, e diverso. HARD.

Si tussis concitet, salivam in fronte ab alio afflari. Vetus codex: Si tussim concitet, saliva, frontem ab alio afflari. PIST.

In. Vide quae diximus supra cap. 7. HARD.

Extremitates corporis vel aurium perstringi. Addit nostrum exemplar verbum velleribus: Extremitates corporis vel aurium velleribus perstringi, et paullo post, figere, non defigere.

PIST. — Extremitates. Vide quae dicturi sumus lib. sq. c. 9. II.

Lino. Marc. Emp. 10, p. 86: Linum vel papyrus ligata summitati veretri virilis, sanguinem profluentem, naribus mire reprimat. Et mox: Si feminae sanguis ex naribus nimie defluat, mamillae eius vinciantur corrigio caprino. Q. Serapion, c. de profluvio sanguinis, utrumque complexus: Praeterea Phariis caput emetere papyris, Detrahe quod super est: alio genitalia necite. Femineas prodest illino vincire mamillas, Menstruus immenso si profluat impetu sanguis. Theod. Prisc. 1, 12, de fluxu sanguinis narium. Aliqui fasciis lineis naturam et testes eorum alligando mollius constrinxerunt: si in feminis, femoralia. HARD.

In stomachi solutione, etc. Quum os ventriculi, ut exsolutum ab humore acris morsu et affluxu, animi deliquium parit. DALEC.

Aut. Sic libri omnes, etiam MSS. Sic et in torminum dolore, pedes

statio, et ea pluribus modis. Equitatio stomacho et coxis utilissima: phthisi navigatio: longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera adversum destillationes. Aristoteles et Fabianus plurimum somnari circa ver et autumnum tradunt, magisque supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri

Gestatio. Exercitatio est, qua gestamur, aut vehimur, equo, lectica, etc. De ea satis elegans Senecae locus, in libro ep. 55: *A gestatione quam maxime venio, non minus fatigatus, quam si tantum ambularem, quantum sedi. Labor est enim et diu ferri: no nescio an eo maior, quia contra naturam est, quae pedes dedit, ut per nos ambuleremus: oculos, ut per nos videremus*, etc. HARR.

Et. Celsus II, 45: *Genera autem gestationis plura sunt adhibenda, quae sint et pro viribus cuiusque, et pro opibus...* *Gestationum lenissima est navi, vel in portu, vel in flumine: vehementior, in alto mari, navi: vel lectica aut scemino: acrior, vehiculo. Atque haec ipsa et intendi et leniri possunt. Si nihil horum est, nespindi debet et moveri*, etc. Hippocratis graeca sunt e libro κατ' ἐκτασιον, sive de officina medici, quae Galenus recitat de Sanit. tuenda, II, 3, tom. VI, p. 70: *Ἀνὰ τριψὶς δύναται λῦσαι, δῆσαι, σπυκῶσαι, μινυθῆσαι: ἢ σκληρὰ, δῆσαι ἢ μαλακὰ, λῦσαι ἢ πολλή, μινυθῆσαι μετρίῃ, σκληρῶσαι. Quorum effectuum dissimilium dispares causae ibidem persequitur*. HARR.

Phthisi navigatio. Praesertim in mari. DALC. — *Phthisi.* Vide quae dicturi sumus, XXXI, 33. H.

Longis morbis locorum mutatio. Hip-

poerat. aphor. 20, cap. 5, lib. VII Epid. DALC. — Ecce verba Γενεταμνίσιν, σύμφορον ἐνὶ τοῖς μακροῖς νοσήματι. HARR.

Rara vomitione. Nam frequens et continuata ventriculum offendit. DAL. — *Aut.* De ea multa Cels. I, 3, et II, 13. HARR.

Aristoteles. Vide Plutarch. Symp. Qu. VIII, 40, p. 734: *Cur autumnalibus somniis minimum fides sit habenda*. HARR. — *Aristoteles et Fabianus...* tradunt... cubitu. An ver et autumnus in somniis vere valeant, et quatenus valeant, in incerto est; at supino cubitu frequentius somnari verum esse videtur. Suspiciot tamen pro somnio acceptum saepe ἐπιλάττειν, quod supinis et in laeum latus cubantibus perpetuum accidit. AZ.

Somniari circa vernum. Plut. Sympos. VIII, quaest. 40. Somnia Veteres e terra nasci crediderunt, mittique ab inferis et Manibus. Inde Euripidi in Ilecuba, terra μελανοπτεράγων μήτηρ ἐνέειπεν. Inde Homerq et Virgilio figmentum de duabus somniorum portis apud inferos. Turnebus, XXVIII, c. 46. DAL.

Theophrastus. Ita nunc in libro περὶ ὕπνου καὶ ἐνυπνίων, de somno et somniis, cuius Laërtius meminit V. HARR. — *Theophrastus...* diffici- lius a supinis. Vere, et hoc in causas,

lateris incubitu, difficilior a supinis. Sol quoque remedium maximum ab ipso sibi praestari potest, sicut linteorum strigiliumque vehementia: perfundere caput calida ante balnearum vaporationem, et postea frigida, saluberrimum intelligitur. Item praesumere

quod cubantis in dextrum latus stomachum minime se comprimat; et laboris minus ad coquendum iam necesse sit. *As.*

Sol. Nam ut superius dictum est, optime in sole, si caput patitur, inambulatio est. In libris hactenus editis solum quoque legebatur: solum alii, ex coniectura substituere ausi, hoc est, vas in quo sedentes lavantur. Verum et Chiff. codex, teste Dalecampio, et probatissimi alii, quos vidimus, sol incredibili consensu exhibent: in quem nunc sane id commodum cadit, ut remedium maximum appelletur. Sed praeter exemplarium auctoritatem maximum emendationi nostrae pondus addit Corn. Celsi testimonium: quo auctore didicimus id quod a Plinio deinde adducitur: de perfundendo capite, calida, frigidaque, tum solum, vel tum certe imprimis adhibere oportere, quum accepta a sole aliqua offensio fuerit: qui quum sit per se quidem remedium maximum, si nimium tamen eo utare, nocere potest. Sic animus ille, 1, 3: *Si quis vero exustus in sole est, huic in balneum protinus eundum est, perfundendumque oleo corpus et caput. Deinde in solum bene calidum descendendum: tum multa aqua per caput infundenda; prius collido, dein frigida.* Vbi et solum ipsum, et calida, frigidaque contra exustionem a sole remedium est. Et capite quidem proxime subsequente, etiam citra solis injuriam quae sunt balnei leges explanans, perfundi pa-

riter calida frigidaque caput praecipit: verum ibi solum abdicat: plane ut utrumlibet ex illis locum spectes, solum hoc loco dicere minime possis: alicui enim Celsus: *Si in balneum venis, sub veste primum paulum in tepidato inaudare; ibi ungi: tam transire in calidarium: ubi sudabit, in solum non descendere; sed multo calida aqua per caput se totum perfundere: tum tepida uti, dein frigida diutiusque ea caput, quam caeteras partes perfundere: deinde id aliquamdiu perficere, novissime detergere, et ungere. Capiti nihil atque prodest, atque aqua frigida,* etc. Sol certe inter remedia recensetur ab eodem III, 21: *Paulatim, inquit, evocandus est arger od exercitationes, frictiones, solem, sudationes, navigationes, et idoneos cibos, donec ex toto convalescat.* Et IV, 16: *Exercitationes... et cum his sol, ignis, balneum.* *HAR.*

Sicut. Vincti oleo Veteres strigilibus radebantur sudantes: deinde linteis ad id paratis tergebantur. Apul. Asin. aur. II: *Ac simul ex promptuario oleum unctui, et lintea tersui, et caetera huic eidem uni profer ociter, et hospitem meum produco ad proximas balneas.* Hanc frictionem sibi quisque praestare poterat, uti ex Celso quoque intelligimus, IV, 4. H.

Perfundere. Cels. I, 2, totidem verbis. In balneis et calida in frigidam transire solitos olim; testis Aristides aet. serm. tom. I, orat. 2, pag. 515. *HAR.*

Item. Ante cibos frigidam aquam

cibis, et interponere frigidam, eiusdemque potu somnos antecedere, et si libeat, interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideoque non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus: frigida matutinis impari numero ad cavendos dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt (v): sicut totius corporis valetudini in varietatem victus inobser-

praesumere, et inter cibos interponere: Vide Cels. I, 8. HARD.

Mero ante somnos colluere ora propter halitus. Voss. propter nolitus. Quod Acad. et Menapius reddiderunt propter anhelitus. Non videtur tamen satis rationis, quare discedatur a vulgari, quod in And. est et Gudiano Gron. — *Mero.* Plin. Val. I, 33: *Ad foetorem oris: Dormituri vadens... vino suavi os colluat.* Et cap. 29: *Nero quoque ante somnos colluere ora propter halitum foetidum utile dicit.* Insulse is apud Nostrum pro mero, Nero, legit. HAAN. — *Mero ante somnos colluere ora.* Hinc Placcus Serm. lib. II, sat. 1, 8: *Transanto Tiberim, somno quibus est opus alto, Irriguumque mero, sub noctem corpus habento.* AS.

Halitus. Putres, aut alioqui fumosos a cibo, dum coquantur in ventriculo, exhalantes. DALB.

Impari numero. Semel, ter, quinquies, etc. DALB. — *Impari.* Ter, quinquies, etc. Numerus ille substitutione non caret, quam Celsus iure neglexit, I, 2: *Vbi expectatus est aliquis, paulum intermittere: deinde, nisi hiems est, fovere os multa aqua frigida debet.* HARD.

Sicut totius corporis valetudini in varietate victus observata. Dioscorid. valetudinem iuvare ratione victus observata, longe a mente Plinii digres-

sus. Acad. victus et observata. Chiff. tres Vossiani, Gudianusque: *inobservata;* Scribe a sicut totius corporis valetudini varietatem victus inobservatam. Intelligendum enim ex praecedenti capite (neque enim eam distinctionem agnoscit liber fidelissimus) soluberrimam esse certa experimenta sunt. Vox, qualis Suet. Aug. LXXVI: *Vescebatque et ante coenam, quocumque tempore et loco stomachus desiderasset.* Ex hac inobservantia nonnunquam vel ante initium, vel post dimissum convivium solus coenabat, quum pleno convivio nihil tangeret. Sed Suetonius loquitur de permissa sibi ab illo principe licentia tantummodo, quod ad tempus cibi sumendi, et ventrem ei fuisse salarium, ut parasitus apud Plautum, et de Persis Ammianus iocantur. Nimis enim laze interpretantur indifferenter circa rationem victus animum, contrarium morositati certis legibus adstrictae. Plinii mentem recte cepit et Hermolaus Barbarus. Gron. — *Sicut.* Sic totius corporis valetudinem promitti non observantibus varietatem victus, certum experimentum est. Apparet divulsa praepostere hactenus haec fuisse a superioribus, ut inde novi capituli initium sumeretur. Habet etiam hanc legem Celsus, II, 4: *Sanus homo, qui et bene valet, et suae aetatis est, nullis obligare se*

sermoni parci, multis de causis salutare est. Triennio Maecenatem Melissum accepimus silentium sibi imperavisse, a convulsione reddito sanguine. Nam eversos, scandentesque ac iacentes, si quid ingruat, contraque actus spiritum cohibere, singulari praesidii est: quod inventum esse animalis docuimus. Clavum ferreum defigere, in quo loco primum caput delixerit corruens morbo comitali, absolutorium eius mali dicitur. Contra renum, aut lumborum, vesicaeque cruciatus, in balinearum solis pronos urinam reddere mitigatorium habetur. Vulnere nodo Herculis praeligare, mirum quantum ocyor medicina est. Atque etiam quotidiani cinctus tali nodo, vim quamdam habere utilem dicuntur: quippe quum Hercules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Deme-

in calidissimam aquam demitti suadet Marc. Emp. 27, pag. 194. H.

Maecenatem. In Reg. 4 et libris vulgatis, *Messium*. In Ch. *Melissimum*. Rectissime omnium Reg. 7, *Melissum*, ut diximus in Auctorum Indice. HARD.

A. Ex contractione nervorum ac musculorum. HARD.

Nam. E curru. HARD.

Quod. Melius, opinor, qui sufflatae carnis distentu letus hominum et canum morsum arcent, ut dictum est. VIII, 58. HARD.

Contra. Totidem verbis Marc. Emp. 25, pag. 171. HARD.

Vulnera nodo. Herculis praeligare. Ηερκλειωτικόν ἄμμα: de quo Athenagoras in Apologia. Ηερκλειον ἄμμα describit Orihasius, DALEC.—*Vulnera.* Hoc est, arctissimo. Hunc nodum dracones duo repraesentant, in virga Mercurii mutuo implicati. Macroh. Sat. I, 19, p. 295: *Hi dracones parte media voluminis sui invicem nodo,*

quem vocant Hercules, obligantur, etc. HARD.

Atque. Talem cinctum ad fecunditatem prodesse Veteres arbitrati sunt. Festus verbo *Cingulum*: *Herculeo nodo vinetam vir solvit omnis gratia: ut sic ipse felix sit in nasciendis liberis, ut fuit Hercules, qui LXX liberos reliquit.* Quo nexu id fuerit, id non satis exploratum. In caduceo hunc nodum Hercules, et in curru Gordii fuisse legimus. HARD.

Cinctus tali nodo vim. Sponsas olim eingulo ex usia lana confecto, et Herculeo nodo vineto, obstringi mos fuit, quod maritus in genitali thoro congressurus solveret, fecunditatis augurio, quod Hercules septuaginta liberos genuisset. Alex. ab Alex. II, c. 5. DAL.

Quippe quum Hercules eum prodiderit. Sic Hermolaus. Sed, ut antea edebatur, Vos. *Herculeum prodiderit.* An *Herculeam*, ut vim intelligatur? *Prodiderit*, est, fecerit, vel

trius condito volumine, et quare quaterni cyathi sextarijve non essent potandi. Contra lippitudinem retro aures fricare prodest, et lacrymosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est, non timendi mortem in aegritudine, quandiu oculorum pupillae imaginem reddant.

XVIII. Magna et urinae non ratio solum, sed etiam religio apud auctores invenitur, digesta in genera. Spadonum quoque ad fecunditatis beneficia. Verum ex his quae referre fas sit, impubium puerorum contra salivas aspidum, quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum expuant: contra oculo-

effecerit vi quadam magica. Pinthianus haec verba adulterina esse suspicatur. Sed ille huius suspicionis nimius. GROS. — Quippe quum Herculeaneum prodiderit. Haec verba adulterina esse suspicor. PIAT. — Quippe. MSS. REG. 4 et 2: Quippe quum Heroules eum prodiderit. Ex Barbari coniectura est vulgata lectio. Forte Herculeaneam, vim subintelligo, quam Hercules magica arte ei nodo indiderit. H.

Et. LXX est convivalis, expressa ab Ausonio, MYLL. 13, Ter bebe. H.

Augurium. Huc pertinet, quod alii Iul. Capitolinus de Pertinace: Ea die ipsa occisus est, negabant in oculis eius pupulas, eum imaginibus, quas redolant spectantibus, videri. HARN.

XVIII. Magna et urinae... invenitur. Putida haec quae ex ucina cavillantur medicamina derivari, iam nemo negat obsolevisse, nisi quaedam adhuc anus et superstitionum curiosiores quam medicinae. AN.

Spadonum quoque ad fecunditatis beneficia. Mallem scribere, veneficia. Pinthianus, Spadonum quoque. Spadones in universum vocant infocundos naturos, qui coeunt, non gignunt;

castratos, quibus exsecta est virilitas, quales fuerit Galli Cybeles: τοὺς ἐκ-
τομῆς τοὺς θλασῖας καὶ θλασῖας, qui-
bus attriti, collisive sunt testes, atque
adeo, ut quidam censeant, iam τοὺς
ὄστρομασῖας. Praeciax Gallos fanat-
icos proprio nomine Veteres appel-
larunt. DAT. — Ad fecunditatis bene-
ficia. Si in uterum iniicitur, ut de
meconio puellulorum traditum est
paulo ante. DAT. — Ad. Si iniicitur
in uterum, sicut meconium puerorum
contra sterilitatem subdi admonuit,
c. 13. HARN.

Quas. Πρωὰς spatatrix, species aspi-
dis, Paulo Aeginetæ etiam memo-
rata, ἀπὸ τοῦ πρῶτον, ab inspundo
veneno corporibus sic nuncupata. H.

Contra. Marc. Empir. 3, pag. 60;
Sext. Platonius, 17; de puero, etc.
tom. 4, ad oculorum albuginem, et
aures purulentas: Pueri vel virginis
investis lotio inunges eos: extenuat
leucomata (sive glaucomata)... et ali-
quatenus claritatem, et angulorum aspe-
ritatem sedat, etc. Habbarrahmanus
Aegyptius, interprete Ecchellensi, c.
4, n. 13: Si coquetur urina in vase
aliquo aereo cum melle, et indetur

rum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras, et cum ervi farina contra adustiones, contra aurium pura, vermiculosque, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato novo fictili. Vaporatio quoque ea menses feminarum ciet. Salpe fovet illa oculos firmitatis causa: illinit sole usta, cum ovi albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac et atramenti liturae abluntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, adversus eruptiones in corpore infantium, et omnia ulcera manantia. Ea exesis, ampustis, sedis vitiis, rhagadiis et scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas

oculis, albuginem... absterget strenue.

HABD.

Contra adustiones, contra aurium pura. Contra purulentas aures. Ita libri omnes, sive editi, sive manu exarati. Tamen nescio quo vetusto exemplari legi *pituitam*, non *pura*, Dalecampius admonet; sed frustra ac mendose. Nam Habbardiahmanus Aegyptius, Ecchellensi interprete, cap. 1, n. 11: *Fluxum puris et saniei ex auribus sistit urina, si calefacta cum malo granatorum corticibus instillatur auribus: nec non vermes qui ibi evasari solent, educit.* Sext. item Platon. 17, da puero, etc. 111. 1: *Pueri vel virginis investis lotii*, inquit, ... *infunduntur faeces etiam auricularis quas puer habent*, etc. Marc. Emp. c. 9, p. 75: *Pueri investis urina roechi auriculae dolenti et ulceroae instillata, omni humore siccato, et dolorem tollit, et ulcera mira celeritate persanat.* El p. 81: *Pueri impubis mingentis lotium exceptum et recens, ac tepidum, auriculas suppuratae instillatum, humore exsiccatto dolorem tollit*, etc. Diosc.

II, 99, de urina tetere: *ἐγκλυόμενον δὲ ὡς πνεύματος οὐκ ὀστροῖς, purulentis auribus infusa, puris curam supprimit.* HABD.

Vermiculosque. In malicorio decoctam urinam, mox infusam in aurem, vermiculos abigere scribit Dioscor. II, 99: *Ἐκκίλλει δὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς (ὡρί) σκώληκας, ἐφόμενον ἐν οὐδίου πόας.* El Habbardiahmanus Aegyptius, laudandus a nobis inferius. HABD.

Hac et atr. liturae abluntur. Forte verum, ob urinae elements non pauci acidae naturae (ac. phosphor. uric. etc.). Sed fiebat apud Veteres atramentum e sepias humore. Pers. Sat. III, 13: *Nigra quod infusa vaneat aspia lymphæ.* AS.

Argumento fullonum. Fulloniam urinam propterea Plinius alibi vocat. Plutus vero in Asinaria fullonicam. Mirum, inquit, nisi fullonicam habere sit solibus. DAL.

En. Diosc. l. c. HABD.

Obstetricum. Nobiles obstetrices. De hac formula diximus, XXII, 69. H.

non alio succo efficacius curari pronuntiavit corporum pruritus: nitro addito, ulcera capitum, porrigines, nomas praecipue genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maxime prodest, confestim per se, canis morsui, echinorumque spinis inhaerentibus, et in spongia lanisve imposita: aut adversus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto; contraque serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, vertice tacto urinae suae gutta, liberari protinus laesos.

Nitro. Nitrum addi antea in medicinae, hoc est, sanandis corporum pruritibus, observata hactenus in libris vulgaris interpunctio admonet: nos posteriori assignavimus, admittit Marc. Emp. 4, pag. 41: *Puerile lotium, inquit, nitro admixtum, ulcera quae erumpunt, toto capite mire delinunt: expertum remedium. Senti quoque Platonici, cap. 17, de pueris, etc. lil. ad capitis et corporis exulcerationes, et furfures. Hominis lotium admixto nitro impositum, omnia vitia superscripta sanat et emendat. Et lit. 7: Ad callum in vetro, etc. Habbard: rahmaui denique; Aegyptii medici, interprete Echellensi, cap. 4, p. 3: Urina cuiuscunque hominis, nitro admixto, si canis morsui, aut scabiei, quae in hucera versa est, vel impetigini infundatur, eas absterget, et curat. Urina inverteata, et contrita validius absterget humida ulcera capitis, et porriginem, ac scabiem, quam recens: nec non maligna hucera, ne ulterius serpent per corpus, impedit. HARD.*

Quod fas si dixisse. Melius nostrum exemplar, quod pax sit dixisse. PINT.

Confestim per se canis morsu. Voss. *confestim per se canis morsu.* Vel, in-

quit, per ac aine alin adiumento imposita vel in spongia lanisve morsui, si malis. Sic cap. 7: *Cinere per se rosaceo mixtum.* Cap. 9: *Et per se axungiam.* Sic saepe alibi. GROS. — *Confestim.* Hoc est, sola ac separatim, sine ullo alin adiumento, et in spongia deinde etiam imposita. Ita Reg. 2. cod. At Reg. 4, ut editi hactenus libri, *confestim per se.* HARD.

Canis. Theod. Prisc. 1, 49: Si canis morsu quis fuerit vulneratus, eiusdem vulnerati lotio vulnus fomentandum est. HARD.

Echinorumque spinis. Terrestrialium, marinarum, castanearum. Ergo terrestrialium intelligo. DAL. — *Echinorumque.* Explicatio ista Marc. Emp. cap. 34, p. 233: *Spongia, inquit, vel lana lotio madefacta, appositaeque, nec dolore quia corpori inhaerent, eximuntur. Si echini autem pedibus inhaerent, aut alicui corporis parti; in lotio humano calenti pedem dia desine; et facile exstolentur.* HARD.

Ex ea. Cinere ex sua cuiusque hominis a cane demorri urina subacto. HARD.

Contraque. Plin. Val. III, cap. ult. Q. Sciren. cap. 47, p. 455, ex Varro: Si vero horrendum vulnus fera fecerit aspis, Urinum credat propriam

XIX. Auguria valetudinis ex ea traduntur. Si mane candida, dein rufa sit; illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubrae, pessima nigrae: mala bullantis, et crassae: in qua quod subsidit, si album est, significat circa articulos aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis, morbum viscerum: pallida, bilis: rubens, sanguinis. Mala, et

conducere potu. Varronis fuit ista senilis sententia. Haldtrahmanus Aegyptius, interprete Echellensi, cap. 1, n. 7: *Urina hominis recens epota strenue curat a viperarum morsibus, scorpionis marini ac similitum animalium.* HARD.

XIX. Auguria... ex ea traduntur. Diagnostice sane illius inspectio saepe adiuvat, nec ullus diluatur. At.

Si mane. A Corn. Celso haec pariter traduntur, 1, 2, pag. 3: *Scire autem licet integrum corpus esse, quia quotidie mane urina alba, dein rufa est: illud, concoquere: hoc concoxisse significat.* Vide eundem Celsum de malae urinae indicibus II, 5. HARD.

Mala. Mala signa bullas emittentia, mala et crassae, Hipp. IV, aph. 71. E latinis Celsus II, 4: *Mala urina est; in qua subsidunt vel rubra, aut livida: deterior, in qua quasi fila quaedam tenuia, atque alba: pessima ex iis, si tanquam ex furfuribus facta nubesculas repraesentat.* Diluta quoque, atque alba villosa est, sed in phreneticis maxime. HARD.

Pessima. Hipp. de victu in morbo acutis text. 46, p. 306. HARD.

Mala. Hipp. VII, aph. 34, p. 408, tom. IX Opp. Galeni: *οὐδέναι δὲ ἐν τοῖσιν οὖρου ἐπιστάται πομπύλης, νιφρτικῆ σημαίνουσιν, καὶ πολλὴν ἀφρώσειν ἵσται.* Quibus in urinis bullae superstant, iis nephritin atque longum morbum fore significant.

Bullare, est, bullas facere, hoc est, tumorem illum excrescentem, qui spirito in aqua vel in urina excitatur. Celsus II, 7, *Si urina bullat.* H.

Significat. Abscessu circa articulos liberare urinam eiusmodi auctores clari testantur: Theophilus, lib. de urinis, Opp. Galeni, tom. VIII, c. 6, pag. 364: *Οὖρον παχὺ καὶ πολὺ λευκὸν ἔχον, ῥύεται ἀπόστασις ἐν ἄρθροις γινόμενα τοῖς προσέτοιμας ἐστίν.* ... *Urina crassa, et multa, et alba profusa, liberat abscessu in articulos facto, in iis qui antea eo morbo laborarant.* Hipp. clarius, aph. 74, t. IX, p. 484: *οὐδέναι δὲ ἐν τοῖσιν οὖρου ἐπιστάται, ῥύεται τῆς ἀπόστασις οὖρον, πολὺ καὶ παχὺ, καὶ λευκὸν γινόμενον, etc.* At Cels. II, 7: *Urina autem crassa, ex qua quod desolet album est, significat circa articulos, aut circa viscera dolorem, metumque morbi esse. Eadem viridis, aut viscerum dolorem, tumoremque quousque periculo subesse, aut certe corpus integrum non esse testatur, etc.* Risum vel Heraclito moveat Dalecampius medicus, qui morbum viscerum hoc loco icterum interpretetur. H.

Bilis. Morbum nempe, ut et mox sanguinis. At.

Mala. Auctor libri de urinis, tom. VIII Opp. Galeni, cap. 4, p. 352: *Τούτων δ' ἐν κακίους αἱ πιτυρώσεις.* Idem habet et Hipp. in Progn. text. 28, p. 633, rursusque IV, aph. 71.

in qua veluti furfures, atque nubeculae apparent. Diluta quoque alba vitiosa est: mortifera vero crassa, gravi odore: et in pueris tenuis ac diluta. Magi ventant eius causa contra solem lunamque nudari, aut umbram cuiusquam ab ipsa respergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne Deum aliquem nudatio offendat. Osthanes contra mala medicamenta omnia

Et Cels. II, 5, inter signa longi morbi, haec affert: Si levia atque alba, rubrare sunt, quae in ea subsidunt: aut si quasdam quasi maculas repraesentat, aut si bullulas excitat. Et cap. 6: Urina vero rubra et tenuis in magna cruditate esse consuevit: et saepe antequam spatio maturescat, hominem rapit. Itaque si talis diutius permanet, periculum mortis ostendit. Pessima tamen est, praecipueque mortifera, nigra, crassa, mali odoris, etc. HARD.

Atque nubeculae apparent. Aphor. lib. IV, 77. Pro nubeculae, legendum censo, squamulae, ut et sphoris. 83, lib. IV, nisi quis legendum malit, furfures, atraeque nubeculae. DALEC. — Atque. Atrae videlicet nebulae, νεφέλαι δὲ μέλαιναι, φέουσαι. Auctor proxima laudatus de urin. loc. cit. Hippocrates de victu in morbis ac. text. 44, pag. 304, τὰ οὖρα νεφελοειδία, urinam nebulosam vocat. Et nebulas appellat Theod. Prisc. II, 1. Nubeculae, Cels. II, 4. Vt inanis ac futilis coniectura Dalecampii liquido intelligatur, qui squamulae, pro nubeculae reponere nititur. HARD.

Diluta. Ασπτά δὲ καὶ λευκὰ χάρτα φαύλαι. Tenuis et alba, admodum mala. Auctor libri de urin. loco citato. At Cels. II, 6: Pessima tamen urina est, praecipueque mortifera, nigra,

crassa, mali odoris: atque in viris quidem et mulieribus, talis deterrima est: in pueris vero, quae tenuis et diluta est. HARD.

Mortifera. Auctor libri de urin. loc. cit. Θανατωδέστερα δὲ τῶν οὖρων τὰ τε δυσώδη, καὶ ὑδατώδη, καὶ μέλαινα, καὶ παχέα: τοῖσι μὲν ἀνδράσιν, καὶ τῇσι γυναιξὶ τὰ μέλαινα τῶν οὖρων·λάχιστά· τοῖσι δ' αὖ παιδίοισι τὰ ὑδατώδη. Vide et Theophr. de urin. cap. 7, pag. 366, et Hipp. in Progn. text. 32, pag. 634: seq. utrumque Opp. Galeni, tom. VIII. HARD.

Magi. Est in Pythagoricis symbolis, Πρὸς τὸν ἥλιον τετραμμένον μὴ ὀμχεῖν. Quod quidam ἀλληγορικῶς sic accipiant, ut sententia sit, contra magnos et honestos viros nihil proterve, nihil irreverenter agendum. HARD.

Contra solem lunamque nudari. In Symbolis Pythagoricis, πρὸς τὸν ἥλιον τετραμμένον μὴ ὀμχεῖν. Hesiodus ἐν Ἔργαις: Μὴδ' ἀντ' ἡλίου τετραμμένους ὀρθὸς ὀμχεῖν, Ἀντάρ' ἐπεὶ νε δὴν, μεμνημένος ἔς τ' ἀνιόντα. Μὴτ' ἐν οὐρῷ, μὴτ' ἐκτός οὐοῦ, πρεβιάδην οὐρῶσσι, Μὴδ' ἀπογυμνωθεὶς μακάρεσσιν τοὶ νόκτες ἔκασιν. Εὐχόμενος, δ' ὅγε θεῖος ἀνὴρ πεπνομένα εἶδος, ἢ ὅγε πρὸς τοῖχον πελάσας τυράχους αὐλῆς. DALEC.

Iuxta. Iuxta parietem oppositum. HARD.

promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

XX. (vii.) Quae ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, ut sileamitis divisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quaeque alia non obstetrices modo, verum etiam ipsae meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore vulvae morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati; vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac prurigines emendari; item verrucas, et infantium ulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, et omnium ulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo, sacrum ignem, sanguinemque sisti illito, et fornicationes corporum.

XXI. De lactis usu convenit, dulcissimum esse mollissimumque, et in longa febre, coeliacisque uti-

XX. *Abortus.* Abortivos fetus. H.

Capilli. Simile illud est quod Habdarrahmanus Aegyptius refert, c. 4, n. 4: *Satam terram vermiculis obnoxiam si mulieris suffumigabis capillis, statim Deo permittente inde fugantur.* HARR.

Eodem. Habdarrahmanus Aegyptius, Echellensi interprete, 1, n. 23: *Capillis hominis si suffumigabitur mulier, quae matricis doloribus laborat, sanabitur.* Et lethargicos quoque excitari en, scribit Plin. Val. III, 9: H.

Cinere eo quidem. Invertendus verborum ordo, cinere quidem eo, ex antiquo codice. PIST. — *Cinere.* Marcell. Emp. 8, pag. 60. HARR.

Sanguinemque. Sic Reg. 2 et Ch. non, ut editi, illico. In reg. 4, *Illito*, vetusto more. HARR.

Fornicationes corporum. Vel pruritus instat fornicarum pungentium,

vel τὰς κρυπνίας. DAL. — Et Fornicatio hoc loco pruritus cutis significat, qualem efficerent fornicatae pungentes. Sic XXX, 41, *donec formicet cutis.* Alias fornicatio vitium quoque corporis est, quoniam parvula tubercula rotunda et pinguis corpus infestant. Graecis, *μυρμηκίασις*. Claviculum vocat Sext. Platon, ut dicemus, XXX, 22. H. — Gall. nos *fourmillement*, quae vox fuit necessaria; nam hicce pruritus nulli par est, sed omnino sul iuris.

XXI. *De usu lactis.* Muliebris scilicet. Diosc. II, 78: *Τὸ δὲ τῆς γυναικὸς γάλα γλυκύτατόν ἐστι καὶ τροφωτότατον.* HARR.

Coeliacisque. Marc. Emp. VI, 27, pag. 193: *Coeliaco, ut ei qui electionibus vel doloribus acutis alii variis vexabitur; poterit necures, si mu-*

lissimum, maxime eius quae iam infantem removerit. Et in malacia stomachi, in febribus, rosionibusque efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cum thure, oculo ab ictu cruore suffuso, et in dolore, aut epiphoris, si immulgeatur, plurimum prodest: magisque cum melle et narcissi succo, aut thuris polline. Semperque in omni usu efficacius eius, quae marem enixa sit; multoque efficacissimum eius, quae geminos mares; et si vino ipsa cibisque acrioribus abstineat. Mixto praeterea ovorum candido liquore, madidaque lana frontibus impositum; fluxiones oculorum suspendit. Nam si rana saliva sua oculum asperserit, praecipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur instillaturque. Eum qui simul matris filiaeque lacte inunctus sit, liberari omni oculorum metu in totam vitam affirmant. Aurium quoque vitiis medetur, admixto modice oleo;

liebre lac quamplurimum ieiuno potui dederis, donec persanetur. HARD.

Infantem. Quae lactenti puero mammam subduxerit I. lac. Chiff. Dae-dalm. II, 5, pag. 36, sic interpretatur: quae infantem pepererit, atque in lucem ediderit. Haud sane recte. HARD.

Et in malacia stomachi. Sic etiam Reg. 4. Alii *malicia*, male. Mollities est languentis et euncta fastidientis stomachi. Dioscor. II, 78, *στυμάχου φθίσιν* vocat. HARD.

Rosionibusque. Diosc. I, c. *ὀρεῖαι δι' ἐπὶ τὰς ὀφθαλμούς, στυμάχου δὲ ζῆν.* *Manus inunctum prodest ad stomachi rosionem.* A bile sit ista stomachi rosio. HARD.

Oculo. Diosc. I, c. *Μύτην δὲ λίαν-ωσὶν λέιν, ἐνστάται τοῖς ἐκ πλεγῆς αἰσχυρίσιν ὀφθαλμοῖς.* *Thuris admi-*

xum pollini, oculis ab ictu cruore suffusis instillatur. HARD.

Et. Oculorum. HARD.

Nam si rana saliva. Rana rubeta, cuius est venenata maxime saliva, H.

Contra morsum eiusdem bibitur. Fal-litur Plinius: non enim rubeta mor-dent, sed pestilens virus ei aculantur. DALEC.

Admixto oleo. Vel. *Opio* ei recte, inquit Chiffetius. Idem medicamen-tum tradit Archigenes apud Galen. I; III, κατὰ τὸν οὖρον. DAL. — *Admixto.* Sic omnes editi, cum Reg. 4, cod. In Reg. 2: *admixto modice apio.* In Ch. opio. Vulgatae lectio favet Marcell. Emp. 9, p. 82: *Purulentae*, inquit, et obtusae auriculae, et dolorem tol-les, et auditum confirmatissimum red-des, si prius eluas cum lasere, cum recenti caprino, aut mulieris lacte

aut si ab ictu doleant, anserino adipe tepesfactum. Si odor gravior sit, ut plerumque fit longis vitiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, iastillatur cum elaterio. Peculiariter valet potum contra venena, quae data sunt e marino lepore, buprestique, et ut Aristoteles tradit, dorycnion: et contra insaniam, quae facta sit hyoseyami potu. Podagris quoque iubent illini cum cicuta. Alii cum oesypo et adipe anserino: qualiter etiam vulvarum doloribus imponitur. Alvum etiam sistit potum, ut Rabirius scribit, et menses ciet. Eius vero quae feminam enixa sit, ad vitia tantum in facie sananda praevaleret. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur: cui si admisceatur impubis pueri urina, vel mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, murmura quoque aurium eiici invenio. Eius quae marem peperit lacte gustato, canes rabiosos fieri negant.

permixto, deinde inatilles tepidum fel caprinum, cum oleo cedrino, aquis portionibus mixto. Chiffetianae, Archigebes apud Galen. κατά τόν. III, 4, pag. 397: Τὰ ὑπ' Ἀρχιγέβους γεγραμμένα φάρμακα πρὸς ὧτων ἀλγῆματα. Μηκωνίου ὄλγον σὺν γάλακτι γυναικίῳ. HARN.

In. Qui oculos adhuc felleo colere suffundat. HARN.

Peculiariter. Diosc. loc. cil. Ἀρμάζει θεὶ καὶ πρὸς λαγυνοῦ θαλασσίον πόνον. HARN.

Buprestique. Scribon. Larg. Comp. 490, ad buprestim. HARN.

Podagris. Diosc. loc. cil. cum cerato et opio, σὺν μηκωνίῳ καὶ κρητῇ κατὰ χρῆσιν. HARN.

Alii. Vide XXX, 23. HARN.

Et. Est fortassis C. Rabirius poeta

epicus; cuius Quintilianus meminit X, et Ovid. de Ponto IV, el 16, v. 5: *Quam foret et Magnus, magnique Rabirius oris.* Seeca de Benef. VI, 3: *Egragie mihi videtur M. Antonius apud Rabirium potum,* etc. Medicusne idem ac vates ipse, an de rebus medicis in ea re hospes, carmen ediderit, obscurum est. HARN.

Eius. In ratione viget loci eiusce- modi laudat Galenus, de remed. facite parab. tom. X, lib. II, pag. 659. HARN.

Ad vitia. Lentigines, maculas a sole contractas, ruborem, et caetera id genus.

Pulmonum. Ad pulmonis hunc, et ad tabem commendat Galen. lib. de bonil. ei vitia succor. tom. VI, c. 4, p. 426. HARN.

XXII. Mulieris quoque saliram ieiunae potentem diiudicant oculis cruentatis. Et si contra epiphoras, ferventes anguli oculorum subinde madefiant: efficacius, si cibo vinoque se pridie ea abstinerit. Invenio et fascia mulieris alligato capite, dolores minui.

XXIII. Post haec nullus est modus. Iam primum abigi grandines turbinesque contra fulgura, ipsa in mense connudata, sic averti violentiam caeli: in navigando quidem tempestates etiam sine menstruis. Ex ipsis vero mensibus, monstrificis alias, uti suo loco indicavimus, dira et infanda yaticinantur: e quibus dixisse non pudeat, si in defectu lunae solisve congruat vis illa, irremediabilem fieri: non segnius et in silente Luna; coitusque tum maribus exitiales esse atque pestiferos. Purpuram quoque ab his eo tempore pollui: tanto vim esse maiorem. Quocumque autem alio menstruo, si nudatae segetem am-

XXII. *Mulieris.* Marc. Emp. c. 8, p. 69. HARD.

Et si contra epiphoras, Marc. Emp. c. 8, p. 57: *Si mulieris saliva, quae purros, non puellas ediderit, et abstinerit se pridie vino et cibis acrioribus, et in primis si pura et nitida erit, angulos oculorum tetigerit, omnem acritudinem lippitudinis lenies, humoremque siccabit.* HARD.

Et fascia mulieris alligato capite, dolores minui. Mirum, quum doloribus capitis maxime sicut obnoxiae mulieres. DALEC.

XXIII. *Contra.* Assuetus purpurae pannus hae voces videntur: atque ex ora libri in contextum irrepsisse. H.

Ipsa. Quam est in menstruis mulier. HARD.

Vti. L. VII, 43. HARD.

Vis illa. Menstrua purgatio, et in-

terim mulier concipiat, comitalem morbum insanabilem fieri, quem ideo lunaticum vocant. DAL.

Coitusque tum maribus, etc. Aliquando viri ob eam causam elephantici fiunt. DAL.

Tanto. Tanto plus virium menstruis tempestas ea adicit. H.

Quocumque. Pallad. I, lit. 35, p. 28: *Aliqui mulierem menstruatam nusquam cinctam, solatis capillis, nudis pedibus, contra erucas, et caetera, hortum faciunt circumire. Columella de cultu horticorum X, ubi de animalibus pellendis, quae carpunt segetes: At si nulla valet medicina repellere pestem, Dardaniae veniunt artes, nudataque plantas Femina, quae iustis tum demum operata iuventae Legibus, obsceno matat pudibunda erucis. Sed resoluta sinus, resoluta*

biant, erucas, ac vermiculos, scarabæosque, ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Capadocia inventum prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arva, relectis super clunes vestibus. Alibi servatur, ut nudis pedibus eant, capillo cinctuque dissoluto. Cavendum ne id oriente sole faciant: semētem enim arescere. Item novellas vites vius tactu in perpetuum laedi: rutam et ederas, res medicatissimas, illico mori. Multa diximus de hac violentia. Sed praeter illa certum est, apes tactis alveariis fugere: lina, quum coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: aēs contactum grave virus odoris accipere et aeruginem, magis si decrecente luna id accadat: equas, si sint gravidae, tactas abortum pati. Quin et aspectu omnino, quamvis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit, aut in virgine aetatis sponte. Nam bitumen

moesta capillo, Ter circum arrolas, et septem ducitur horti. Quae quum lustravit gradiens, mirabile visu, Non aliter quam decussa pluū arbore nimbus, Volvitur ad terram distorto corpore campe, etc. Hoc ipsum repetit idem extremo, cap. 3, l. XI, p. 405, ex Democriti libro, qui inscribebatur, *πρὸ ἀνταναβῶν*. Sic et Aelian. H. A. VI, 36, de erucis. HARR.

Item novellas vites tactu in perpetuum laedi. Verbum *vites* desideratur in nostro codice, et *novella*, ibidem legitur, non *novellas*. PIST. — *Item MSS. Reg. 2, et alii, itē novella tantum.* HARR.

Res. Res ad medicos usus aplissimas. HARR.

Multa diximus de hac violentia, etc. Legend. Multa diximus de hac violentia: sed praeter illa certum est, apes tactis alveariis fugere, lina cum

quibus eulantur, inquinantur, nigrescere. SALMAS. — *Multa.* Magna, inquit, et numerosa videntur ea, quae hactenus retulimus, hoc capite: sed praeter ista, etc. HARR.

Linae quum coquantur nigrescere, aciem in cultris tonsorum hebetescere. In V. C. *Luna quum coquantur, nigrescere, aciem in cultris tonsorum hebetari:* quod et melius, ut infra, *Bythus Dyrrachianus hebetata aspectu specula, etc.* et paulo post, *contactu, non contactum.* PIST. — *Lina.* Sic etiam Reg. 2, et alii. Si nempe coquantur aere, quod menstrua ea contigerint. Delibata ex his iam antea plurima, VII, etc. HARR.

Aut. Pinl. scribendum putat: aut in virginitate sponte assumpta. Cod. Menap. Acad. carent tū spontanea. Vossianus: *virgine aetatis sponte.* Quod sincerum putō: si purgatio illa post

in Iudaea nascens, sola hac vi superari; filo vestis contactae, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta; cinisque etiam ille, si quis aspergat lavandis vestibus, purpuram mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem feminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino praegnans supergrediatur. Quae Lais et Elephantis inter se contraria prodidere de abortivis, carbone e radice brassicae, vel myrti, vel tamaricis in eo sanguine extincto: item asinas non concipere tot annis, quot grana hordei contacta ederint: quaeque alia nuncupavere monstrifica, aut inter ipsas pugnantia: quum haec fecunditatem fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, praenunciaret, melius est non credere. Bythus

virginitatem prima sit aut in virgine aetatis sponte. Mutatum ab illis; qui nesciebant, quod esset rō sponte: quod interdum ponunt Latini pro eo, quod alias dicunt opera studio, beneficio, culpa, facto. Tacitus Annal. VI, nomine tantum et auctore opus, ut sponte Caesaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur. Lib. XII Annal. Transfertur regimen cohortium ad Burrhum Afranium, egregiae militaris famae, gharum tamen, cuius sponte praeficeretur. Columella, lib. IX, cap. 4: Et utraque cytinus: est enim sativa, et altera uvae spontis. Plinius, lib. X, c. 54: Quaedam autem et extra incubitum sponte naturae gignunt, ut in Aegypti simetis. Subiecerunt nonnulli, sponte natum gignit: quod longe infra illam est elegantiam. Caeterum hic me rursus destituit Andegav. cui desunt omnia ab istis verbis cap. 7, iussit odor gravior sit ut ple, usque ad cap. 11, contractum ut constim collamur vino: sic enim utrobique legit. Gaon. — Aut in virgine

aetate spontanea. Scribendum puto, aut in virginitate sponte assumpta. Nam virginitatem per se annis resolvi, prope finem capitis palefiet: et paulo post, illitu, non illitus, in vetusto exemplari. PIST. — Aetatis. Sponte naturae in ea aetate, ut ipse ait X, 75. HARD.

Nam, L. VII, 43: Quin et bituminum sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudae, qui vocatur Asphaltites, certo tempore anni supernatans, nequit sibi avelli, ad omnem contactum adhaerens, praeterquam filo, quod tale virus insecerit. HARD. — Inter. Est enim aliarum menstruum alia xenenum.

Abortum. Diosc. II, 97: Γυναικός δὲ ἐπιμήνιον, περιχλεῖται καὶ ὑπερβαλόμενον, ἀσπληπτον δὸ καὶ ποικίλ γυναικός. Menstruus feminae sanguis existimabatur circumlithi efficere ne conciperent mulieres, itemque si super eum ipsae supergrediantur. HARD.

Bythus Dyrrachenus, etc. Alii, Pythus. Leg. Buhus, SALMAS.

Dyrrachenus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem aversa rursus contuentibus; omnemque vim talem resolvi, si mullum piscem secum habeant. Multi vero inesse etiam remedia tanto malo ajunt: podagras illini: strumas et parotidas, panos, sacros ignes, furunculos, epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais et Salpe capum rabiosorum morsus, et tertianas quartanasque febres menstruo in igna arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Dio-
timus Thebanus, vel omnino vestis ita infectae portiuncula, ac vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanisque efficacissimum dixit plantas aegri subterlini, multoque efficacius ab ipsa muliere, et ignoranti. Sic et comitiales excitari. Ictidas medicus quartanas coitu finire, incipientibus dumtaxat menstruis, spopondit. Inter omnes vero convenit, si aqua potusque formidetur a morsu canis, supposita tantum calyci lacinia tali, statim metum eum discuti: videlicet praevalente sympathia illa Graecorum, quum rabienicanumeius sanguinis gustatu incipere dixerimus, Cinere eo iumentorum omnium ulcera sanari certum est, addita caminorum farina et cera. Maculas autem

Hebetata. Mulierum scilicet aspectu, quae profluvia tali laborant. Nam earum aspectu speculorum fulgor hebetatur, ut dictum est VII, 43; reddi eundem, si esse postea speculi partem averram conluentur, credidit Bythus, HARD.

Podagras. Dioscor. II, 97: Ποδάγρας; δὲ ἐδύνας καὶ ἰπποκράτα νοσήματα καταχρηστέον. HARD.

Vel. Menstruo mulieris iniquinalae. HARD.

Ac. Vel tenui filo, brachiale speculorum, ornamentum brachiorum: armilla a caeteris appellatur. HARD.

Ictidas. El Q. Serenus, c. de quartana medicanda: Quidam etiam miranda ferunt, veniente calore Iurantes ludum Venereis munusque petendum. HARD.

Si. De eo aquae metu post canis rabidi morsum, vide quae diximus, VIII, 63. HARD.

Lacinia. Lacinia tali tincta menstruo, HARD.

Quum. L. VII, 43: In rabiem aguntur gustato eo canes. HARD.

Caminorum farina. Fuligine. H.

e veste eas, non nisi eiusdem urina ablui. Cinerem per se rosaceo mixtum feminarum praecipue, capitis sedare dolores illitum fronti, asperrimamque vim profluvii eius esse per se annis virginitate soluta. Id quoque convenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes, generis vanissimi, ut aestimare licet. Ponam enim vel modestissimum e promissis eorum: ex homine siquidem resegmina unguium e pedibus manibusque cera permixta, ita ut dicatur tertianae vel quotidianae, vel quartanae febris remedium quaeri, ante solis ortum alienae ianuae affigi iubent, ad remedia in iis morbis: quanta vanitate, si falsum est? quantave noxia, si transferunt morbos? Innocentiores ex his omnium digitorum resegmina unguium,

Cinerem per se rosaceo mixtum. Apographum nostrum, *Cinerem per se rosaceo mixtum*, ut ait figura tmesia. PINT.

Asperrimamque vim profluvii eius esse primis annis virginitate resoluta. Legendum, *Asperrimamque vim profluvii eius esse per se annis virginitate resoluta*, ex cod. notanda castigatione. PINT.

Per se. Aetatis ac naturae sponte, ante coitum, menstruis fluentibus. Ita MSS. Reg. 2, et alii: non, ut editi, *primis annis*. HARO.

Generis. Quae sunt plenissimae vanitatis, ul vel ex eo aestimare licet. HARO.

Tertianae vel quotidianae vel quartanae febris, etc. Scribo alio ordine, *Tertianae vel quartanae vel quotidianae febris*, ex cod. PINT.

Quanta vanitate si falsum est, quantave noxia, si transferunt morbos ad innocentiores? Ex illis omnium digitorum, etc. etc. Praepositio ad superfluit,

ex eodem, et suppunctionis ratio corrupta est. Legatur igitur in universum sic: *Quanta vanitate si falsum est, quantave noxia si transferunt morbos. Innocentiores ex his omnium digitorum, etc.* PINT.

Noxia. Injuria. HARO.

Si transferunt ad morbos innocentiores. Quis hoc decernet, ad magis an minus noslos transferantur? Praepositio ad non in Academ. non Men. non Voss. conspicua est. Haud dubie, ut decet: scribendum enim, *quanta vanitate, si falsum est? quantave noxia, si transferunt morbos?* Innocentiores ex his omnium digitorum resegmina unguium ad caavernas formicarum adici iubent. Vbi tamen Voss. *ibici*, et supra primam litteram O, quasi velit obici. Et est in eo nescio quid salis: nam obici et caavernas videtur dictum, ut apud Livium oppositi ad exitus elaudendos. Cicero ad Div. VI, 4, ad omnes caecos subito periculorum magis obiecti sumus.

ad cavernas formicarum abiici iubent: eamque quae prima coeperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum.

XXIV. (viii.) Haec sunt quae retulisse fas sit, ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia et infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. In caeteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephanti sanguis, praecipue maris, fluxiones omnes, quas rheumatismos vocant, sistit. Ramentis eboris cum melle Attico (ut aiunt) nubeculae in facie, scoe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor levatur, efficacius si et sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata, impetus libidinum stimulat. Sanguis et syntecticus prodest; iecurque comitialibus morbis.

XXV. Leonis adipēs cum rosaceo cutem in facie custodiunt a vitiiis, candoremque servant. Sanant et adusta nivibus, articulorumque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe, faciliorem gratiam apud

Idem in Pisonem: qui non noiam opponas ad malum verum, sed potam armis persequere. Innocentiores ex his, puta magis. Et hoc fere. Gaon.

Omni. digitorum. . . subn. collo. Nil enim ex his nocivum aut aelestum, quatenus impudentissimis hic mentitur qui talia suadet ac lactat. Ar.

XXIV. *Honore.* Honorem praefati: uti solemus quum quid turpe dicturi sumus: tum enim sic praefamur, si commemorare fas est, honore dicto, honos sit auribus, aut res ipsas eo verborum ambitu exprimimus, qui virorum bonorum alque ingentorum non offendat aures. Haan.

Claritates. Clariora animalia, ut disimus XXII, 69. H.

Nubeculae. Nubeculae hic appellat

Plinius (sic enim MSS. omnes), quia Sext. Platon. cap. 12, de elephante, plagas et maculas. Sic enim ille, tit. 1: *Ad maculas tollendas: « Ebor cum melle contritum et impositum, mire sanat. »* Et 1. 2: *Ad plagas de facie tollendas: « Mulier si quotidie de pulvere eboris faciem suam fricaverit, plagas mundabit, »* Haan.

Sternuat. Si et elephantis sternuat. Haan.

XXV. *Leonis.* Plin. Val. III, 46.

Articulorumque. Sext. Platon e. 10, de leone, tit. 4: *Ad nervorum et geniculorum (hoc est, articulorum) dolorum: « Adipem leonis cum medulla et lactuca teres et commiscebis*

populos regesve promittit: praecipue tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, ubi esse nullum potest. Similia dentis, maxime a dextra parte, villique e rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit: et cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, levi gustu, et ut protinus, qui sumpserunt, cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur: adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiae fugiunt. Resistere etiam insidiis videtur.

XXVI, Cameli cerebrum arefactum, potumque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potum: hoc et anginae. Cauda arefacta solvi alvum: fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potusque quan-

um demum perunges corpus, et sanabitur. v. H.

Comitiales. Ad comitiales morbos fel leoninum pariter commendat Diosc. Edm. I, 48. H.

Cor. Plin. Val. III, 6. H.

Perunctos. Abdarrahanus Aegyptius, interprete Ecchellensi, cap. 42, p. 231: *Adipe leonis coctus cum alio niquis corpus suum oliniet, non timebit feras, imo fugabit eas. Hoc utuntur Monachi qui in desertis sunt et montibus, medicamine, ne laedantur a bestiis.* H.

Resistere etiam insidiis videtur. Numero plurium legendum, videntur, non videtur, ex antiquo eodice. Dal. — *Resistere.* Dioscorid. II, 94. Φαρμακον (φάρμακον στίχον) καὶ ἀντιφάρμακον ἐπιβολαίουσι τῆς. Aiunt etiam leoninum adipem insidiatibus resistere. HARR.

XXVI. Cameli. Sic etiam Galen. lib. de theriaca ad Pison. cap. 9, p. 942. Et Caes. Aurel. Chron. I, 4,

de epilepsia: *Dant etiam cameli cerebrum fumo siccatum, atque contumum, sed infantibus vel pueris odorandum: perfectis autem aetatibus bibendum ad modum cyathi, cum melleo et aceto tribus cyathis.* Auctor libri qui Kiranidum Kirani inscribitur, II, 81: *Cerebrum cameli cum rosco inunctum capiti anterieus et posterius, epilepsiam sanat: quod et admirabile et excellentissimum.* Medullam stomacho frontique illitam prodesse comitialibus, auctor est Plin. Val. III, 40. H.

Item. Vide quae de cameli felle diximus, XI, 74. Inter remedia porro quae peli ex camelo possunt, miror praetermissum a Plinio, quod is eius animalis lacte hodieque oriens omnia singulare esse intelligit, sanandae hydropisi, teste, αὐτόματη Tavernerio II. tom. I, lib. I, 41, p. 116. HARR.

Et Idem Kiranus l. c. Arida quoque et trita stercorea cameli, et super

tum tribus digitis capiatur, et comitialibus morbis. Urinam fullonibus utilissimam esse tradunt: itemque ulceribus manantibus: Barbaros eam servare quinquennio et heminis pota ciere alvum. Setas e cauda contortas, et sinistro brachio alligatas quartanis mederi.

XXVII. Hyænam Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, ut pote cui et ipsi Magicas artes dederint; rimque qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutationis sexus annua vice diximus, caeteraque de monstrosa natura eius: nunc persequemur quaecumque medicinis produntur. Praecipue pantheris terrori esse traditur, ut ne contentur quidem resistere: et aliquid e corio eius habentem non appeti. Mirumque dictum, si pelles utriusque contrariae suspendantur, decidere pilos pantherae. Quum fugiant venantem, declinare ad dextram, ut praetergressi hominis vestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac vel ex equo hominem decidere. At si in laevam detorserit, deficientis argumentum esse, celeremque capturam. Fa-

aspera aqua et bibita, dyentericos sanant. H.

Urinam. Ad splenis tumores ac ictericis hunc tradit. Imprimis Habdashimons Aegyptius, cap. 59, p. 36, ad humido fiam ulcera, ac scabiem, porrigentia, ad aurium vitia. Hahn.

XXVII. *Hyænam.* Adib. Arabes vocant; Dabuth, et Jejel. De hac re supra, Conf. Aristotel. Hist. Anim. lib. VI, cap. 32.

Qua alliciat ad se homines, etc. Quoniam sermonem humanum inter pastorum stabula assimilat, et pomen alicuius addidit, quoniam foras evoca-

lum lacere. Vide supra lib. VIII, c. 30. Sic et canes simulato vomitu prodeuntes corripit et vorat. Aelianus, de Animal. VII, cap. 22. Dact.

De iterum tibi aditendus Noster, lib. VIII, 44. Hahn.

Caeteraque de monstrosa natura eius. Hyænae et Foæ pellem fulmine non tangi Veteres crediderunt. Rhod. XXIX, cap. 6. Vide lib. II, cap. 55. Dact.

Praecipue pantheris terrori. Pantherae hyænae inimicitiam, esse scribit Aelianus, Hist. de Animal. lib. VI, cap. 22. Dact.

cilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellumque imperitans equo septenis alligaverit nodis. Mox ut est solers ambagibus vanitas Magorum, capi iubent Geminorum, signum transeunte luna, singulosque prope pilos servari. Capitis dolori alligatam cutem prodesse, quae fuerit in capite eius, Lippitudini fel illitum frontibus; aut ne omnino lippiat, decoctum cum mellis Attici cyathis tribus, et croci uncia inunctum: sic et caligines discuti, et suffusiones. Claritatem excitari melius inveterato medicamento. Asservari autem in Cypria pyxide. Eodem sahari argema, scabritias, excrecentia in oculis: item cicatrices. Glaucomata vero iocineris recentis inassati sanie, cum despumato melle inunctis. Dentes ejus dentium doloribus tactu prodesse, vel adalligatos ordine humeros humerorum et lacertorum doloribus. Eiusdem dentes, si de sinistra parte rostri eruti sint, illigatos

Lippitudini. Hausta haec esse ex Democrito, Marc. Emp. dicit cap. 9, p. 51: *Democritus*, inquit, *affirmat felle hyacintae si frons perfricetur, epiphoras incipientes, et omnem oculorum dolorem posse sedari.* Sic et Diosc. II, 96, et Galen. de Theriaca ad Pison, 9, pag. 942. HARD.

Excrecentia. Carunculas excrecentes. HARD.

Glaucomata vero loc. *Γλαυκωμα* vitium est oculi; quum praeter naturam glaucescit. Seu morbus humoris crystallini, mutati in glaucum, seu album, aquosumve colorem: insanabilis fere. Plaut. in Mil. act. II, sc. 4, v. 70, *glaucomam* vocat. HARD. — *Glaucomata vero iocineris recentis sanie.* Sub Glaucomatis nomine olim palthemata quaelibet confundeantur quae humoribus aut membranis oculi opacitatem oculis impedimento erant quin

ad retinam usque luminosi radii advelerentur; donec Remig. Larnier varias cataractae species melius signavit. Glaucomatis delinc, sentias non tam late patere. Nec nostra diebus quidquam per hanc vocem significatur nisi humoris vitrei aut hyalodis membranae opacitas; cuius morbi nulla curatio est. AL.

Ordine humeros humerorum et lacertorum doloribus. In apographo nostro humeros ordines humerorum, lacertorum doloribus. Ego vero, etsi duriore correctione, legendum contenderim, non doloribus, sed lacertos, ut omnia sibi mutuo respondeant: dentes doloribus dentium, humeros humerorum, lacertos lacertorum. PURR.

Eiusdem . . . eruti sint. Sibi semper in hoc similes quod illa tantum fieri iubeant quae subtilissima sunt, fictaeque semper his qui se minime

pecoris aut capri pelle stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos, coeliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. Nervis, medullas e dorso cum oleo vetere ac felle. Febribus quartanis, iecur degustatum ter ante accessiones. Podagris, spinas cinerem cum lingua et dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atque illita hyaenae pelle. In eodem morbo prodesse et fel cum lapide Assio. Tremulis, spasticis, exsiliantibus, et quibus cor palpitet, aliquid ex corde coctum mandendum, ita ut reliquae partis cinis cum cerebro hyaenae illinatur. Pilos etiam auferri hac compositione illita, aut per se felle, evulsis prius quos renasci non libeat. Sic et palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes e lumbis edendas, illinendasque cum oleo. Sterilitatem mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza et anetho sumpto in cibo, promisso intra tri-duum conceptu. Contra nocturnos pavores, umbrarumque terrorem, unus e magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, et circumligari ante pectus, cum adipe renium, aut iocinere, aut pelle praecipiant. Mulieri candida a

sanatos obiciant, respondere non haec otienino facti quae in mandatis erant. Sic ibi de hyaenae dentibus; sed et si hyaenae dentes haberes, quis novit an vere e sinistra parte rostri erutos? Ipse eruas, at forte aliquis vim his divinam suspicatos, furabitur, apponetque e dextra parte tractos? *Ne.*

Nervis, medullas, etc. Haec pariter Marc. Emp. cap. 36, pag. 240, ubi Democritum rursus laudat auctorem. *Haad.*

Podagris. Vide Marc. Emp. c. 36, p. 246, ubi calcipimenta hyaenae pelle

si quis in usu quotidiano habuerit, podagrae morbo curaturum ait. *Haad.* *Hac compositione illita.* Pelle cum lapide Assio: vel cinere cordis cum cerebro subiecto. *Dal.*

Aut. Conf. Marc. Emp. cap. 8, pag. 70. H.

Sic. Subintellige pilos. Marc. Emp. loc. cit. H.

Furentes. Dentes isto suffiri, eundemque circumligari ante pectus, etc. *Haad.*

Ante. Reg. 2 et Ch. ante pectus quam, cum adipe renium, etc. Haad.

pectore hyacinae caro, et pili septem, et genitale cervi, si illigentur doreadis pelle, collo suspensa, continere partus promittuntur. Venerem stimulare genitalia ad sexus suos in melle sumpta, etiamsi viri mulierum coitus, oderint. Quinimmo totius domus concordiam, eodem genitali et articulo spinæ cum adhaerente copio asservatis, constare: hunc spinæ articulum, sive nodum, Atlantion vocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxilla comminuta in aniso, et in cibo sumpta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses evocari: tantumque est vanitatis, ut si ad brachium alligetur superioris rostri dextræ partis dens, iaculantium ictus decurturos negent. Palato eiusdem arefacto, et cum alumine Aegyptio calefacto, ac ter in ore permutato, foetores et ulcera oris emendari. Eos vero qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari a canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, sive hominum, sive quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Cervicis carnes, sive mandantur, sive bibantur, arefactae, lumborum doloribus. Nervis a dorso armisque, suffiendos nervorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum labris amatorium esse. Iecur in potu datum, torminibus et calculis mederi. Iam cor in cibo

Ad sexus suos. Pro sexum diversitate. HARD.

Spinæ. Dorsi, sive lumborum. Nam colli spina, sine articulis, cuius continetur riget, lib. VIII, cap. 30. DAL.

Atlantion. Et sane ἄτλας est extrema colli vertebra, quæ pondus sustinet. Iul. Pollux, II, 4, de collo et vertebra eius, pag. 401. O te-

λευταῖος (σπέρδουλος) οὗς ἀρρηγορεῖν. ἄτλας εὐνομήσεται. Translatione ducta ab Atlante, qui ea corporis parte sustinere caelum pingitur a poetis. HARD.

Rostris Maxillæ. Rostrum, quod avium est; de animalium usurpatur. DAL. — Rostris, Cons. t. D. II.

potuere sumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem: lienibus: omentum, ulcerum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus spinæ et nervorum lassitudini. Renium nervos potos in vino cum thure, fecunditatem restituere ademptam: veneficio. Vulvam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum vulvæ. Adipe e lumbis suffiri difficulter parientes, et statim parere. E dorso medullam adalligatam contra vanas species opitulari. Spasticis, genitales e maribus sufflito. Item lippientibus, ruptis, et contra inflammationes, servatos pedes, tactu: lævos dextris partibus, dextros lævis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, lethalem esse: dextro illato, facile equiti. Membranam quæ se continuerit, cardiacis potam in vino, vel in cibo sumptam, succurrere: vesicam in vino potam, contra urinæ incontinentiam. Quæ autem in vesica inventa sit urina, additis oleo ac sesamo, et melle, haustam prodesse ægrimonie veteri. Costarum primam et octavam, sufflito ruptis salutarem esse: ex spina vero parturientibus ossa: sanguinem cum polenta sumptum, torminibus. Eodem tactis postibus, ubicumque Magorum infestari artes, non elici Deos, nec colloqui, sive lucernis, sive pelvi, sive aqua, sive pila, sive quo alio genere tententur. Carnes si edantur, contra canis rabidi morsus efficaces esse: etiamnum iecur efficacius. Carnes vel ossa hominis, si quæ in ventriculo occisæ inveniantur, sufflito podagricis auxiliari. Si ungues inveniantur in his, mortem alicuius capientium significari. Excrementa sive ossa reddita,

Renium. Sic MSS. Reg. Ch. aliique.
HARD.

Ægrimonie. Vos Tullio Horatioque
nota, pro ægritudine. H.

Sive lucernis. De his Magice generibus opportunius agetur XXX, 5.

HARD.
Sive pila. Sive sphaeris. H.

quum interimitur, contra magicas insidias pollere. Fimum, quod in intestinis inventum sit, arefactum, ad dysentericos valere potum: illitumque cum adipe anserino opitulari toto corpore haesis malo medicamento: a cane vero morsis adipem illitum, et corium substratum. Rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelae, perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quod extremam fistulam intestini contra ducum ac potestatum iniquitates commonstrant, et ad successus petitionum, iudiciorumque ac litium eventus, si omnino tantum aliquis secum habeat. Eiusdem caverna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam praesens, ut illico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris, qui sint probrosae mollitiei, severos, non modo pudicos mores induere.

XXVIII. Proxime fabulosus est crocodilus, ingens quoque ille, cui vita in aqua terraque communis. Duo enim genera eorum: illius e dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulant. Capini eris dentes febres statas arcant thure repleti, sunt enim cavi: ita ne diebus quinque

Extremam fistulam, etc. Postremam et ultimam partem intestini recti. *Dan.*

Eiusdem. Foramen, quo exitus excrementorum est. Alibi caverna Plinio auris est, sive quoddam aurium loco alicui animalium est. Sic. XI, 50, de vitulo marino ac delphino: *Hae cavernae tantum habent aurium loco.* Et paulo post, de avibus: *Caeteris cavernae ad auditum.* II.

XXVIII. Duo enim genera eorum. Prior in aquis et terra aequo degit, alter in terra tantum. *Dan.*

Illius. Prioris, sive amphibii. Autor libri, qui Kiranidum Kirani indubitanter, II, p. 83, 141, *Dentes autem (Crocodili) dextri abstracti, eoque vivo dimisso gestati, coitum stimulant: sinistri autem mulieribus. Si vero utrique adaptentur, faciunt incontinentiam.* II.

Canini. Hahdarrahmanus Aegyptius, interprete Ecchellensi, cap. 11, pag. 88: *Dens crocodili ex sinistra maxilla appeasus laboranti vehementi febre, curatillum.* Hahn.

Arcant thure repleti. in antiquo co-

ab aegro cernatur, qui adalligaverit. Idem pollere et ventre exemptos lapillos, adversus februm horrores venientes tradunt. Eadem de causa Aegyptii perungunt et adipe aegros suos. Alter illi similis, multum infra magnitudine, in terra tantum odoratissimisque floribus vivit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore referta: Crocodileam vocant, oculorum vitiiis utilissimam, cum porri succo inunctis, et contra sulfusiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit: ex aqua vero morbos omnes, quorum natura serpit in facie, nitoremque reddit. Lentigines tollit ac varos, maculasque omnes. Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses

dice, *Arcet ut rapleri*: ex quibus verbis dicitur quisque veriorum sensum. *PART.*

Alter illi similis. Cordylum vocant. *DAL.*

Iucundo nidore referta. Propria exemplaria non faceta habent, sed refracta: scribe, referta, ex nostro apographo. *PART.*

Crocodileam vocant. Nempe eius sterco. *PART.* — *Crocodileam.* In eo animal, inquit, id quod crocodileam vocant, oculorum vitiiis sanandis utilissimum est. Stercus est sive simum crocodili, de quo multis Albert, M. de Anip. XXIV, p. 632. Cave R. Stephano credas in Thes. Lat. linguae scienti crocodileam esse animal simile crocodilo. H. — Quidni tamen ipsa intestina, h. e. membranas intestinalis tubi? Nam id magis obvium. Sed e sequentibus patet de stercore esse sermonem, quod cosmetici lyco usurpaverunt. Vide not. seq. et loc. Horat. a Dal. allatum. *AL.*

Serpit in facie. Horat. nec illi iam manet humida creta, oculoque Stercore fucatus crocodili. Antiphanes apud Clemen. Alexand. Paedagogi III, προκοδύλων ἀποπάρτοις χρώμεναι καὶ σπιπιδόνων ἀρροίς ἐγγράμνται, καὶ ταῖς ὀφθαλμοῖς τὰν ἀσθενῶν ἀναμαρττόμεναι, καὶ ψιμμουδίῳ τὰς παρειάς ἐντραβόμεναι. Victorius, XI, cap. 4. Putreū spiritum, quod Victorius non exposuit, hic vocat Alcyonium, odorem gravem et putridum spirans, qualis est algae, ad smegetata seminarum vtile, et lentigines, lepras, nigritias, vitilignes, maculas omnes. *DAL.*

Nitoremque. Diosc. II, 99: Ἡ δὲ τοῦ χειμαλίου προκοδύλου (ἄροδο;) ἀρροῖσι ἐκ τῶν γυναικῶν, πρὸς τὴν χροῖαν καὶ στυδῶσιν τοῦ προσώπου. *Terrestis crocodili simum mulierilas confert ad confortandam illustrandaque faciem.* *LIAN.*

Lentigines. Galen., de fac. simpl. m. X, p. 294. Haro.

ciet. Optima quae candidissima, et friabilis, minimeque ponderosa: quum teratur, inter digitos fermentescens. Lavatur, ut cerussa. Adulterant amylo. aut Cimolia, sed maxime, qui captos oryza tantum pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones, nihil utilius praedicant. Intestinis et reliquo corpore eius suffiri vulva laborantes salutare tradunt. Item velleribus circumdari vapore eiusdem infectis. Corii utriusque cinis ex aceto illitus his partibus, quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis utriusque claritatem visus inunctis donat, et cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum, excepto capite pedi-

Optima. Totidem verbis Diosc. I. c. HARD.

Fermentescens. Quum teritur inter digitos, resolvitur, levior, solutiusque efficitur. Dioscorides, loc. citat. *Ζυμώσασα τὴν ὀσπὴν, fermentescens redolens:* minus recte, ut arbitror. H.

Adulterant amylo aut Cimolia. Adulterant sturnocistis limo, quos captos oryza pascunt, simum id quod simile est vendentes. Alii amyllum vel Cimoliam miscant. Dios. DAL. — *Adulterant.* Δολοῦντι δὲ ἄμυλον ἢ κίμωλον οὐραντίαι. HARD.

Sed maxime, qui captos oryza. Sentit enim Plinius, crocodileanti ex captivis deteriore esse, utpote longe deteriorem, minimum mutato animalia victu. GEL. — Sed. Crocidolus scilicet. Existimat enim crocodileam ex captivis deteriorem esse, mutato scilicet animalis victu. Haec vim esse oryzae, ut stercus sturnorum qui ea pascuntur, praestare, eadem existimatur, quae crocodiles efficiat, docent Diosc. I. c. Oribasius de virtut. simpl. II, pag. 75; Aegineta, XXVIII, 8, aliique. HARD.

Felle. Auctor Kiranidum, II, 8, de crocodilo terreno: *Stercus quoque cum felle mixtum, et inunctum oculos auferit:* albugines oculorum intelligit. Habbacrahmanus, 47, p. 87: *Fel crocodili illitum oculis per modum collyrii amaret ab illis albuginem.* II.

Circumdari, vapore. Furo, nidore calido. HARD.

Corii. Tum amphibii, tum terrestris. De terreno, auctor Kiranidum, II, p. 83: *De huius pelle combusto si quis fecerit ἔσπιν, id est, aridum pulverem, et superadperserit membro quod debet comburi vel inculdi, absque dolore fiet.* HARD.

Sanguis utriusque claritatem visus inunctis donat, et cicatrices oculorum emendat. Duo illa verba donat et, redundant, ex antiquo codice. PERR. — *Sanguis.* Auctor Kiranidum, p. 84. *Sanguis autem eius inunctus hebetationem oculorum perfecte curat.* Negst Galen. de fac. simpl. m. VI, pag. 279, id expetiri se voluisse. II.

Corpus. Sic et Marc. Emp. c. 25, p. 174. HARD.

busque, elixum manditur ischiadicis, tussimque veterem sanat, praecipue in pueris: item lumborum dolores. Habent et adipem, quo tactus pilus defluit. Hic pertinctos, a crocodilis tuetur; instillaturque morsibus. Cor annexum in lana ovis nigrae, cui nullus alius color incursaverit, et primo partu genitae, quartanas abigere dicitur.

XXIX. Jungemus illis simillima et peregrina aequae animalia; priusque chamaeleonem, peculiari volumine dignum existimatum Democrito, ac per singula membra desecratum, non sine magna voluptate nostra, cognitis proditisque mendacijs graecae vanitatis. Similis et magnitudine est supra dicto crocodilo; spinae tantum acutiore curvatura, et caudae ampli-

Item. Marc. Emp. l. c. H.

Hic. Habet aliquid admirabilis, si tamē credimus, auctor Kiranidum, II, p. 83: Si quis fixerit crocodilum, et unxerit de eo, quaecumque vulnera vel plagas recipiet, nullo modo sentiet. Propius vero, placitoque Pliniano alius illud, quod Habbarchamānus refert, 47, pag. 28: Adops crocodili applicatus morsui viperae aliorumque reptilium, plurimum proderit, et sanabit patientem. HARD.

Instillaturque. Ita Galenus de ther. ad Pis. 40, p. 944. H.

XXIX. Chamaeleonem. Sic MSS. ubique, non chamaeleonem. H.

Desecratum. Varils destitutum, consecratumque morbis. Sic paullo inferius: Sinistrum humerum quibus, monstra, consecrat... pudes refert. H.

Graecae. Quum plenissima haec vanitatis esse Plinius fateatur, eoque consilio tantum referat, ut vel rursu refellat, temere in eam virus acerbissimum suae vomuisse Gellium perspicuum est, quum hunc locum ita

coarguit, X, 42: Librum esse Democriti, nobilissimum Philosophorum, de vi et natura chamaeleontis, cumque se legisset Plinius Secundus in Naturalis Historiae vicinimo octavo refert, multaque vana atque intolerabilia curibus deinde quasi a Democrito scripta tradit. Inter Democriti sine opera istud de chamaeleone a Laertio non censetur. Forte fuit Boli Mendesii, ut in Auctorum Indice monuimus, verbo Democritus. HARD.

Similis et magnitudine. In eodem similis ex magnitudine: scribendum forte, . similis extra magnitudinem. Pint. Similis et magnitudine est. Lage: Similis et magnitudine supra dicto crocodilo spinae tantum ut in pisce curvatura, et caudae amplitudine distans. SALMAS. p. 873 b. 784 a.—Similis. Posteriori videlicet, sive terrestri, qui multum infra alterum, sive amphibium, magnitudine est, ut dictum est sup. cap. HARD.

Spinae. Spinae chamaeleoni eminet

tudine distans. Nullum animal pavidius existimatur; et ideo versicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahare enim supervolantem ad se traditur, et voluntarium praeberè lacerandum caeteris animalibus. Caput eius et guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium et tonitruum concursus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis ustum. Reliqua ad veneficia pertinentia quae dicit, quamquam falsa existimantes, omitemus, praeterquam ubi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si viventi eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperii. Eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi: si vero inferatur, perniciosissimum. Linguam, si viventi adempta sit, ad iudiciorum eventus pollere. Cor adversus quartanas illigatum nigra lana primae tonsurae. Pedem e prioribus dextrum, hyaenae pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terroresque nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines, pavoresque. Sinistram vero pedem torteri in forno cum herba, quae aequè chamaeleon vocetur, additoque unguento in pastillos digeri: eos in ligneum vas conditos praestare, si credimus, ne

et recurvat, ut piscibus: crocodilo non item. HARD.

Versicoloris esse mutationis. Variat colorem chamaeleon, quod potest ad libitum aërem servare in pulmionibus, quo eistem distendit. Tunc variè varie colores reflectuntur. Observatum quoque est coloris genus a ferarum situ pendere, ratione luminis, ut patet, habita. AJ.

Detrahare. Gellius X, 42; p. 522, haec transcribens: *Accipitrem, ait, avium rapidissimam, a chamaeleone humi reptante, et si cum forte super-*

volet, detrahi et cadere vi quadam in terram, caeterisque avibus leniartidum sponte sua obicere sese ac dedere. H.

Caput. Totidem verbis, haec Gellius, l. c. HARD.

Eundem salutarem esse parturientibus. Geta. Sensus est: Chamaeleonem salutarem esse, si mulier ante parturitionem illatus sit: sin idem parturienti iam superveniat perniciosissimum esse. GEL.

Sinistram. Et haec ad verbum Gellius, l. c. p. 523. HARD.

cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos adversarios vel hostes valere, utique si abjectos eiusdem nervos calcaverit. Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quae velis, et quibus velis, mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede resolvit: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dexter. Capitis dolores, inperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari. Feminis sinistri, vel pedis cineri si misceatur lac suillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucemata et suffusiones corrigi prope creditur, tridui inunctione: serpentes fugari ignibus instillato: mustelas contrahi in aquam coniecto: corpore vero illito detrahi pilos. Idem praestare narrant iecur, cum ranae rubetae pulmone illitum. Praeterea iocineri amatoria dissolvi. Melancholicos autem sanari,

Quibus. Quibus veneficiis. H. — Cave tamen ne hic suspicere de pudendis aut obscenis indicatum. Monstra potius innuit, quas supra fidem omnino sunt. A.

Omnia ea dextro pede resolvit. Similia magis aridet quam opus. PINT.

— *Omnia.* Nempe spinnia. H.

Quos fecerit dexter. Pedem subintellige. In editis hactenus libris, dextrum. Sed exemplaria primitiva sequimur Reg. 2, et Chiff. aliosque. HARD.

Femina. Femoris. H.

Felle. A Marcello, sive Emp. creditur, 8, p. 59. A Scribonio Largo, Comp. 38, ad suffusiones commendatur. HARD.

Mustelas. Hoc est, colligi, congregari. Sic infra, cap. 42, contrahi serpentes dicitur: cui verbo mox dissipari opponitur. HARD.

Amatoria dissolvi. Ta. q. 12. p. 1. Illis utebantur piatres, sagae, simula-

trices, fistrices, venatrices Stygiabus, sive Cocytibus aseria, ad pellendos in amorem sui quos vellent. Virgilius: Sacris Iovi Stygio quae rite incepta paravi. Horatius: Nec tu inultus riseris Cocytia. Philtra recenset apud Apuleium Laetius postea, Philtra omnia undique erunt: Antipathes illud quaeritur: Trochili iunges, taeniae, Radiculae, herbae, nervuli, Auriplices bitortilae, Hinnientium dulcedines, Antipathes notum est. Trochisci, rotulae, instrumenta magica, quibus sortes circumagebant, ut et rhombi. Funges, hyages, avis nota, de qua Theocritus in Pharmaceutria. Hinnientium dulcedines, hippomanes. Auriplices bitortilae, laminee in quibus insculpebatur eius effigies, quem devotebant, et desigebant: ipaplices vocat Festus, et desigebant, alii legunt, ipadlice. Sculptisqum insigni locis interdum cereas statuas singebant, et eas fasciis, lenis,

si ex corio chamaeleonis herbae succus bibatur. Intestina et factum eorum, quum id animal nullo cibo vivat, cum simiarum urina illita inimicorum ianuae, odium omnium hominum his conciliare. Cauda flumina et aquarum impetus sisti, serpentes soporari. Eadem medicata cedro et myrrha, illigataque gemino ramo palmarum, percussam aquam discuti, ut quae intus sint omnia appareant: utinamque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palamque est, virum alias sagacem et vitae utilissimum, nimio iuvandi mortales studio prolapsum.

XXX. Ex eadem similitudine est scincus, quem

vittis religabant. Inde simulatrices et fictrices dictae magae. Dido apud Virgilium, *Effigiemque toro locat haud ignara futuri. Veratrias praeterita, quia se vera dicturis profitebantur.* SCALIG.

Melancholicos. Melancholia dicta, inquit Cael. Aetolius, lib. 6, quod nigra fella segrotantibus saepe per vomitum veniant. Graeci enim nigrum *μύλα* vocaverunt, fel autem *χολή* appellant: et non ut plerique existimant, quod passionis causa vel generatio nigra sint fella; hoc enim est aestimantium magis quam videntium veritatem, vel potius falsum, sicut in aliis ostendimus. Nam Tullius hanc bilem dixit, veluti altam iracundiam. Item Virgilius, Hercule alta iracundia moto. Illic vero, inquit, Alcidae furis exarserat atro felle dolor. Si quidem melancholici semper tristes, etc. HARR.

Si ex corio chamaeleonis herbae succus bibatur. Ex Chifflet. assertor chamaeleonis mucus herbae. Sed praeterea Voss. chamaeleonis succus herbae de-

bente bibatur. Acad. herbe habente bibatur. Menap. et Gud. habente. Nunc quid herbae gentilis? i. cognominis. GRONOV. — Si. In Reg. aliisque: si ex corio chamaeleonis herbae mucus habente bibatur. Forte, tepente, corio videlicet, vel tepens succus bibatur in vase quod ex corio animalis confectum sit. HARR.

Intestina et fenum eorum. Qui Chifflet. contulit, notavit ex eo falsam et coniicit *factum*. Quod ille coniicit, id ipsum est in Voss. manu prima: *Intestina et factum meorum.* Acad. omisso dubia voce *intestina et eorum.* GRON.

Quum id animal nullo cibo vivat. Errat cum vulgo Plinius: muscas enim, culices et alia id genus animalia sectatur et vorat. DAT. — Quam. Vide quae diximus, VIII, 51. II.

XXX. Scincum. Hanc erodilum terrestrem sed sui generis Dioscorid. appellat, II, 71: *Σκινός ... ἐστὶ δὲ κροκόδειλος χερσαίος, ἰδιότροπος*, etc. HARR.

quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt; candi-
diore autem, et tenuiore cute. Praecipua tamen dif-
ferentia dignoscitur a crocodilo, squamarum serie a
cauda ad caput versa: Maximus Indicus, deinde Ara-
bicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius et pedes in vino
albo poti, cupiditates Veneris accendunt: utique cum
satyrio et erucacae semine, singulis drachmis omnium,
ac piperis duabus admixtis, ita ut pastilli singula-
rum drachmarum bibantur: per se laterum carnes
obolis binis cum myrrha et pipere pari modo potae,
efficaciores ad idem creduntur. Prodest et contra sa-
gittarum venena, ut Apelles tradit; antea posteaque
sumptus. In antidota quoque nobilia additur. Sextius
plus quam drachmae pondere in vini hemina potum,

*Squamatum s. u. cauda ad caput
versa. Scribe, serie, non seta, ex ar-
chetypo nostro. PIR.*

*Maximus. Triplici in regione nasci
Dioscorides est auctor l. c. in India
primam, tum in Arabia, postrema
in Mauretinae parte. II.*

*Afferuntur. Addito nasturtio sale
conditi. Diosc. l. c. παριχυόμενοι σιν
καρόμυ. HAAR.*

*Rostrum. Nicetas in Andronico, U;
n. 2, pag. 206: Ἰσθίος δὲ καὶ ὤμων
Νιλικῶν, προποδίστα πάντοτε ἐμπε-
ρίς, σελύκων ὀφθαλμοί, ἀπόστοις βίω-
τοῖς μὴ τὰ τοιαῦτα βρωτὶς κραινόντα
διαβιβάζον· ὁ ὅμως καὶ διαμαρτυρῶν ἐν
ταῖς οὐλίαις πρὸς συνουσιασμένον. V c-
cedatur item Nilotica bestiola, cro-
codilo non abimili, quem sciscitum
vocant: a quo etiam quoniam plerique ab-
horreant, tamen ignigine excitat,
et ad rem veneream paratos facit. H.*

*Utiq. Theod. Prisc. II, P. 1, c.
11, de satyriasi, vel impedimento*

*usui venerei... Viride semper offi-
cium reparaverunt, et piper, satyrium,
et sinchus, et erui semina. Lege et
silicis, et erucacae semina. HAAR.*

*Per. Partem eam, quae renes ap-
plectitur, drachmae pondere in vino
potam, venerem accendere Dioscor.
l. c. prodiderit θωρί δὲ δινάμει ὄξος
μοβίς τὸ ἐπὶ τοῖς νεφροῖς αἰσθῆναι μί-
σος. ὅσοι < πλῆθος μὲν αἰσθῆναι, ὅσον-
ταυτὸν πρὸς τὸ ἀναδύνα. A Sextio
Nigro videtur Dioscor. id hausisse. A
Diosc. Galenus, de fac. simpl. med.
XI, pag. 305. HAAR.*

*In. Dioscor. Μήγροντι δὲ καὶ ἀντι-
δότης, loc. cit. et in Alexiph. praef.
pag. 396. HAAR.*

*Sextius. Et ex Sextio, auctor lib.
de simpl. med. ad Patern. tom. XIII
Opp. Galeni, pag. 1001: Ad venerem,
inquit, facit, drachma una cumru-
lidae illius (scinei) ex vini cyatho po-
tata: si enim plus sumatur, affert
periculum. HAAR.*

perniciem afferre tradit. Praeterea eiusdem decocti ius cum melle sumptum, Venerem inhibere.

XXXI. Est crocodilo cognatio quaedam amnis eiusdem, geminique victus, cum hippopotamo, repertore detrahendi sanguinis, ut diximus. Plurimi autem super Saiticam praefecturam. Huius corii cinis cum aqua illitus, panos sanat: adeps frigidas febres; item sinum suffitu. Dentes e parte laeva doloris dentium, scarificatis gingivis. Pellis eius e sinistra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiusdem cinis alopecias explet. Testiculi drachma ex aqua contra serpentes bibitur. Sanguine pictores utuntur.

XXXII. Peregrinae sunt et lynces, quae clarissime omnium quadrupedum cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficacissime in Carpatho insula tradunt. Hoc cinere poto propudia virorum, eiusdem adpersu, feminarum libidines inhiberi; item

Praeterea. Non scinci, sed lentis, hoc est, non *στύχου*, sed *παχύ* decocto cum melle, venerem scinci potu excitatum inhiberi prodidit Dioscor. II, 74, quem Galenus sequitur, de fac. simpl. med. XI, pag. 305. At Sexilius aliter, quem ideo Plinius auctorem appellat. HARD.

XXXI. Est crocodilo cognatio quaedam amnis eiusdem, geminique victus cum hippopotamo, repertore trahendi sanguinis. Corrigendus, ut puto, ordo verborum, legendusque ad hunc modum: Est crocodilo cognatio quaedam gemini convictus cum hippopotamo amnis eiusdem, repertore trahendi sanguinis. PIER.

Vt diximus. Conf. lib. VIII, c. 30. HARD.

Panos. Galen. de theriaca ad Pison. esp. 9, pag. 642. HARD.

Adeps frigidas febres. Cum frigore invadentes: aut horribiles: aut in quibus aegri vix, vel numquam incallescunt. DAL.

Scarificatis. MSS. omnes, *scarificatis.* HARD.

Testiculi. Nicander in Ther. pag. 40, adversus serpentes *Isudal*, τι *ναστρος ούλου σπην*, *Η ιππου τή Νεϊδος υπέρ Σαίν αλλαδίστου Βότται*. Gorræus interpret: *Vt Castoris accipe testem, Aut pascentis equi per Nilī magna Saites Flumina.* Id delinde suttii habet ex aqua, adiectis ei alijs medicamentibus Diosc. II, 25; per se tritum e vino bibi suadet. II.

XXXII. Hoc cinere poto propudia virorum, Pudeandam libidinem, II.

pruritibus corporum: urina, stillicidia vesicae. Itaque eam protinus terra pedibus aggesta obruere traditur. Eadem autem et iugulorum dolori monstratur in remedio. Hactenus de externis.

XXXIII. Nunc revertemur ad nostrum orbem; primumque communia animalium remedia atque eximia dicemus: (ix) sicuti de lactis usu, Vtilissimum cuique maternum. Concipere nutrices exitiosum est: hi sunt enim infantes, qui colostrati appellantur,

Urina. Quam *ὑρὸς* vocant, ut disimus VIII, 57. Haec etiam pota calculos frangit prodidit Phise, de Propriet. anim. pag. 108. Negat Plin. id esse verum, lib. XXXVII, c. 13. Haec.

Itaque eam protinus terra; etc. Id scilicet natura magistra facit, ne lotii odor praeterit, quibus insidiatur; abigit: qua ratione feles sterces pulvere contegit. DIL. — *Itaque.* Vel nobis hominum invidentes, vel ob causam aliam quam loc. cit. attulimus, libro VIII, cap. 57. Haec.

XXXIII. Nunc revertemur ad nostrum orbem. Voss. praevertens. Laga, praevortemur, id potius nos vertemus. Sic c. 14 huius libri: *Hinc deinde praevortemur ad genera morborum.* Et cap. ult. *Hinc deinde praevortemur ad animalia, ad generis.* Id est, primum vertemur, l. XXX, c. 10: Nunc praevortemur ad ea, quae totis corporibus metuenda sunt. Haec tot locis consentiens praestantissimarum ment. beanarum scriptura est. GAZ.

Vtilissimum cuique maternum. Potest generaliter hoc inseri materno lacti omne, lac postponendum, tum quod variate, prout aetates lactationis procedunt, lactis chymica essentia, et utilitas variat: pretiosissimi humoris, tum quod ob illam quae

existit puerum inter et matrem sympathicam relationem, assimilatio sit vere facilius ac gratior. Notandum: quam tamen a nutriendo, filio debet abstinere mater, seu morbo laborat, seu vetus socialium consuetudinum catenam, nobili muneri inimica. Ad. et J. J. Rousseau (*Émile*), primum quidem se medicum agens, sed optimum Ethnographum in hac quaestione. AG.

Concipere. Exitiosum ea re id videtur, quod purius alimentum fetus, qui in utero est, nutriendo, non mammae rependis natura tum sufficit. Haec. — *Concipere nutrices exitiosum:* Verum. Nam physiologistae hoc actionem habent, excitato organo quolibet, nipi vel inaniri alterius organi excitationem cui cum priore sympathica relatio fuit, modo latius acta identidem diutiusque eveniant; nec perpetua sunt ad vitae necessaria. AG.

Qui colostrati appellantur. Fallitur Plinius. Colostrati dicuntur, qui praepropere statim a puerperio crassius lac matris, ideoque in ventriculo episcensens, suxerunt. Lac autem satum, quae concipiunt, ob id noxium esse censetur, quoniam fetus et infanti nutriendis, sanguis ex quo lac conficitur, non sufficit; tum etiam, quia, quae in utero superant excrementa,

densato lacte in casei speciem. Est autem colostrum, prima a partu spongiosa densitas lactis. Maxime autem alit quodcumque humanum, mox caprinum: unde fortassis fabulae Iovem ita nutritum dixere. Dulcissimum ad hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. Magnorum animalium et corporum facilius redditur. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis, quam herba, vescuntur. Bu-

a nutrimento fetus in mammas recurrunt, natura, quod purius est in alimentum fetus retinente: totum quia gravidæ primis mensibus consueta cibos fastidientes alienis utuntur, ex quibus vitiosus sanguis fit: tum quia sub horam conceptus magna fit humorum in corpore perturbatio et agitatio: quæ bonos cum pravis miscet. Vide lib. XI, cap. 41. DAL. — Qui. Et hoc superius indicavimus, IX, 96. HAN.

Est. Ita Nonius, Servius, Palladius, alique, quos laudat Vossius in Etymol. verbo *colostrum*. Vide quæ diximus XI, 96. HAN.

Colostrum. Bisodiendo vocem eam Plautus usurpat: in *Penulo*: *Meum mel; meum cor, mea colostrum; meus molliculus caseus*. Martialis in *De primo matrum lacte colostrum damus*. Vide Aristot. Hist. VI, 21. DAL.

Maxime autem alit quodcumque, etc. Non quidem maxime alit, sed hominis naturæ convenientissimum et familiarissimum est. Ovillum, bubulum, caprinum, multa plura alimenti præbent. DAL.

Fabulae. Quem a capella, Amulthea nympha, nutritum servavit. Vide Hygin. in *Astron. Poët. cap. Menelochus*. Nummus est ex aere maximo Antonini Pii in *Thesouro flegio* sine

epigraphe, in quo Iupiter puerulus caprae insidet: e regione laurus e basi emicat: in ipsa basi aquila Iovem et caprum respicit. Significat Antoninum Pium segregatum lacte caprino nutritum fuisse, et nutrirum dignum, ut Iovem, olim. Aquila imperatorem denotat, laurus, domum Caesaris, ex Plinio, XV, 39. Confer. nummum Commodi imperat. qui nepos Antonini, inscriptum, IOVI IVVERE II.

Maxime, dulcissimum. Quotquam variatio in his integralium partium mutuis relationibus multa est, potes cum W. Deyers et Parmentier sic ordinare lactis humores: nempe, si casei abundantiam spectabis, caprinum, ovillum; bubulum, asinum, fectineum, equinum; si butyri, ovillum, bubulum, caprinum, fectineum, asinum, equinum; si sacchari lactei, fectineum, bubulum, equinum, bubulum, caprinum, ovillum; tum si seri, asinum, fectineum, equinum, bubulum, caprinum, ovillum. AL.

Ad. Post humanum. HAN.

Magnorum animalium et corporum facias redditur. Aptior lectio, ut sentio, e corpore, quod et corpore. PLIN.

Facilius redditur. Per alvum exit. DAL. GON. HAN.

bulum medicatius. Ovillum dulcius et magis alit, stomacho minus utile, quoniam est pinguis. Omne autem vernum aquatius aestivo, et de novellis: probatissimum vero, quod in ungue haeret, nec defluit. Innocentius decoctum, praecipue cum calculis marinis. Alvus maxime solvitur bubulo. Minus autem inflat quodcumque decoctum. Usus lactis ad omnia intus exulcerata, maxime renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones: foris pruritum cutis, eruptiones pituitae, post abstinentiam. Nam ubi in Arcadia bubulum biberent phthisici, syntecticique, et cachectae, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla,

Bubulum. Maius est, inquit, efficietiae in medendo. Medicamentorum Cato dixit de R. R. De omnibus bracteis nulla est medicamentosior. H.

Ovillum. Totidem verba facit de ovillo lacte Diosc. II, 75. H. ab.

Quoniam est pinguis. Et ob crassitatem aegius coquitur. Dal.

Omne. Sic etiam Dioscor. loc. cit. ὁ ἀριστοτελες μόνος τὸ φαγνόν τοῦ θειοῦ, καὶ τὸ ἀπὸ χλωρῆς νοτίης ἐκάλειν ἴσθι παλατικῶν νοτίης ἴσθι δὲ καλὸν γὰρ τὸ λευκόν, καὶ οὐκ ὁλόν τῇ παχύτητι, καὶ συσπρόμενον, ἐπεὶ δὲν ἐκσταγῇ, ἐνυγί. I' erant tamen aquatius aestivo, et quod e viridi passum est, alvum magis emollit. Probatur maxime candidum, et appropinquat crassitudini, quod insillatum pingui conglobatur. H. ab.

Aquatius aestivo. Serosius, ideoque caseus et eo minus pinguis. Dal. — *Aquatius.* Dilutius. H. ab.

Et Et de novellis pratis, paucis que viridibus. H. ab.

Innocentius decoctum. Quoniam minus in nidorem corrumpit ventriculus. Dal. — *Innocentius.* Diosc. I. c. Ἐφαθέν δὲ πᾶν γὰρ στεγνωτικὸν γί-

νεται νοτίης, καὶ μάλιστα τὸ διανύ-
πος νότιον ἐκσταγῇ, etc. *Lao*
omne decoctum, et illud quidem pra-
cipue a quo lapillorum seu calculorum
ignitorum vi tenuior pars exhausta
est, ventrem adstringit, etc. Cullen-
log. marinos Plinius adhibet: suavia-
tiles Dioscorides: hos enim, Suida
teste, signat vox graeca νότιον. Porro calculorum vicia, ferreos cy-
lindros, ignitar inmittere se lacti so-
litum Galeus testatur de Fac. Simpl.
Medic. X, pag. 180, atque id quidem
multo efficacius. H. ab.

Alvus. Bubulo, asinino, equino, inquit Diosc. I. c. H. ab.

Minus. Minus inflat quodcumque semel fervefactum est ἀροσθὲν ἀπαρῇ, inquit Diosc. I. c. H. ab.

Vna. Haec omnia totidem fere verbis Diosc. loc. c. H.

Eruptiones pituitae. Pusulas ineco-
pituitoso tumentes, τὰ ψωρῶντα.
Ruellius apud Diosc. cap. de butyro,
vertit pusulas albas. H. ab. — *Er-*
uptiones. Sen populatam, ut diximus
XXIV, 5. Diosc. I. c. ἀπὸ ἐκσταγῆται.
H. ab.

Diximus. Libro XXV, 55: *Aspades*

qui asininum bibendo liberati sint podagra, chira-
grave. Medici speciem unam addidere lactis gene-
ribus, quod schiston appellavere. Id sit hoc modo:
sictili novo fervet caprinum maxime, ramisque ficul-
neis recentibus miscetur, additis totidem cyathis
mulsi, quot sint heminae lactis. Quom fervet, ne
circumfundatur, praestat cyathus argenteus cum fri-
gida aqua demissus, ita ne quid infundat; ablatum
deinde igni, refrigeratione dividitur, et discedit se-
rum a lacte. Quidam et ipsum serum iam mulso po-
tentissimum, decoquunt ad tertiae partes, et sub dio
refrigerant. Bibitur autem efficacissime herminis per
intervalla singulis, diebus quinis: melius a potu ge-
stari. Datur comitialibus, melancholicis, pafalyticis,
in lepris, elephantiasi, articularibus morbis. Infun-

*quidem non medicaminibus uti, sed
lacte circa ver, quoniam tunc maxime
suavis herbae turgeant, medicamentumque
ubera pascuis. Bibunt autem vacuorum.
Adiuvat etiam Cels. III, 22: Lac
quoque, inquit, quod in capitis do-
loribus, et in acutis febribus... pro
veneno est: in phthisi tamen, sicut in
omnibus longis difficilibusque febribus
recte dari potest. HARD.*

*Medici haec totidem verbis Diosc.
II, 77. HARD.*

*Quod. Σχιστόν, hoc est, lactis ge-
nus, ex quo serum exemptum fuit.
Theod. Prisc. II, P. I, cap. 9: Ven-
trem provocabis ex lacte decocto, quod
schiston aliqui vocavere. HARD.*

Id, Diosc. l. c. HARD.

*Ramisque. Καὶ κινούμενον κλάδων
συκίνης νεοτμήτων. HARD.*

Miscetur. Movetur, agitur.

*Cyathis. Diosc. acetum mulsum ad-
sciscit, ἐξήμαλτ. HARD.*

Quam. Diosc. l. c. HARD.

*Infundat. Ne quid aquae in lac
infundatur e cyatho. HARD.*

*Quidam. Le petit lait; le lait clair.
HARD.*

*Iam. Sic restitimus admonitu cod.
Ch. quin et ipsa scriptoris sententia
ita postulante: antecedit enim, ad-
ditis totidem cyathis mulsi, quae tunc
verba special. In editis perperam
mutato. Ip. R. 2, multo. HARD.*

*Bibitur. Diosc. I. c. Πρωϊστὰς δὲ ὁ
ὀρθὸς ἐκ διαστήματος, κατὰ κοτύλην
ἄχρι πέντε κοτύλων ἐν δὲ τοῖς μεταξὺ
διαστήμασι περιπατιέτωσαν οἱ πίνοντες.
Bibitur porro serum, heminis per in-
tervalla singulis, usque ad quinos:
ita ut intercedentibus spatiis potantes
deambulent. HARD.*

*Datur. Nempe serum lactis. Haec
sere omnia Diosc. II, 76. H.*

*Elephantiasi. Q. Scroa. cap. 11, de
elephantiasi propellenda, pag. 130:
Nonnulli dixere serum prodessē bi-
bendo. HARD.*

ditur, quoque hac contra rosiones a medicamentis factas. Et si urat dysenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptisana hordeacea. Item ad rosiones intestinorum, bubulum aut ovillum utilius. Recens quoque dysentericis infunditur: ad colum autem crudum: item vulvae, et propter serpentium ictus; potiusve pityocampes, buprestis, cantharidum, aut salamandrae venenis. Privatum bubulum his qui Colchicon liberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum; sicut asinum contra gypsum,

Et si fuerit cum alvi excoriatione coniuncta dysenteria, propter bilem quae intestinis adurit, infunditur decoctum candentium silicium ope, aut cum hordeacea. Diosc. l. c. II.

Item, Diosc. loc. cit. II.

Ad colum autem crudum. Intestinali coli cruciatum, praesertim ex acri humore. Dalec. — Crudum. Minime coctum. Haro.

Item vulvae, et contra serpentium ictus, phthisicis, cantharidum, aut salamandrae aut buprestis aut pityocampes venenis. Velus exemplar: Item vulvae et propter serpentium ictus potiusve pityocampes, buprestis, cantharidum; aut salamandrae venenis. Pint. — Item vulvae. Excoriatas vulvae infundit utiliter Dioscōr. quoque adthoet locō citatō: ἐγνώριται δὲ καὶ μᾶλλον σίλικον. H.

Potiusve. Sinceram lectionem ex Reg. 2, cod.: et eo quem Pintianus vidit, totidem apicibus representamus: neglecta librorum hactenus editorum scriptura: phthisicis, cantharidum, aut salamandrae, buprestis, aut pityocampes venenis. Cui orationi prior eo nomine anteponi debet, quod expeditionem ac planiorem intellectum habet; nec venena modo extrinsecus excepta, sed et intus hausta declarat.

Sic etiam Diosc. II, 77: Ποιὶ δὲ τὸ πρόσφατον γάλα καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν θρασέων φαρμάκων θηγμούς, καὶ πυρώσεις, ὡς καυθρίδος, ἢ πινυοκάμπης, ἢ σαλαμάνδρας, ἢ βοῦν πρόστις. Hoc autem recens etiam efficax est contra rosiones et inflammationes a medicamentis exitialibus factas, ut a cantharide, pityocampe, salamandra aut bupreste, etc. II.

Privatum. Diosc. l. c. et IV, 84; Scribon. Larg. comp. 184, 186, 189, 190 et 191. H. — Privatum... dorycnium. Ad iacras, vel potius xeranthema, C. Bauhin dorycnium Diosc. refert, quod sic in Pjn. acceperat. Canthospermum nostrum Cordus existimavit, Coadreus solanum majicum (e daturis aut belladonis). Dorycnium Clusii est liseron Labelii, dorycnium Tournef. quod cum loto iunxit Lion, ac separaverunt Haller cum aliis, probante Wildenow. Aliis postea leguminosis nomen impositum est. Eandem vocem alio Noster usurpavit, ut venenum quoddam signaret, quod crediderim a Dodataus planta derivatum. A.

Colchicon. Diosc. ἐρύσπον et Κολχικόν, in Alexand., cap. 5. Herba venenata est, ut quidem suspicamus, de qua XXV, 107, ἄλαν.

Contra. Contra haec venena Diosc.

et cerussam, et sulphur, et argentum vivum: item duræ alvo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exulceratis utilissime. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos atrophos vocant: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis asinini heminam dari, aut si exitus cibi rosiones sentirent, antiqui in arcanis habuerunt: si hoc non esset, caprini. Bubuli serum orthopnoicis prodest ante caetera, addito nasturtio. Inunguntur etiam oculi, in lactis heminis sesamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes sanantur, post bidui inedia tertiam diem edera pastis capris, per tri-duum poto sine alio cibo. Lactis ustus alias contrarius

læe quodvis adsciscit, Etm. II, 161 seq. HARR.

Et sulphur. Mirum quod sulphur inter venenata recenseat, quum citra noxam dari possit. Suspicio in graeco fuisse ὀφύον, id est, solanum nani-con, Pliniumque legisse Οὔον, id est, sulphur. Dalec. — Non insulse quidem Dalec. quamvis audacior æquo Harduinus neget citra noxam sui genera omnia sulphuris, si praesertim paulo largius hauriantur. Innoxium sulphur, si aliquid misceatur venenosum, quod in sulphate, ut aiunt, vel sulphurio non uno saepe potest fieri. Caetertum non errasse in verlando Nostri om̃ id praecipue reor, quod minime res thira est, si Graeci crediderint. inesse sulphuri viris. Ai.

Gargarizatur. Diosc. II, 77, et Marc. Emp. 14, p. 103. HARR.

Quos atrophos vocant. Supra lib. XXII, cap. 25, atrophos illos vocat qui cibum non sentiunt. Dalec. — Quos. Qui sint atrophæ Celsus docet III, 22, de tabe et eius speciebus: Una est,

inquit, quæ corpus non alitur; et naturaliter, semper aliquibus decentibus, nullis vero in eorum lacum subueni-bus, minima machæ oritur: et, nisi occurrat, tollit: ὀρεσπίλιν hanc Graeci vocant. Ea duabus fere de causis inci-dere consuevit: aut enim nimio timore aliquis minus, aut aviditate nimia plus quam debet, assumit: ita vel quod dicit, infirmat: vel quod superat, corrumpitur. HARR.

In febri. Celsus, loco paulo ante a nobis allato. HARR.

Aut si sit exitus cibi rosiones senti-rent. Voss. aut si exitus cibi rosiones sentirent. Exquisitius. Mox, si hoc non esse e caprino: Lege, si hoc non esset, caprini. GSON.

Rosiones. In intestinis, τὸν ἐντέραν δόξιν Diosc. II, 77. H.

Caprino. Scrib. Larg. comp. 132: Inflatibus lienosis dare oportebit aquam, in qua candens ferrum de-missum, vel lac caprinum, capra tan-tummodo edera pasta. H.

Lactis asini ustus contrarius, etc. Quia crassum sanguinem gignit, quam-

capitis doloribus, hepaticis, splenicis, nervorum vi-
tio, febres habentibus, vertigini, praeterquam pur-
gationis gratia, gravedini, tussientibus; lippis. Stil-
lum utilissimum tenesmo, dysenteriae, nec non phthi-
siccis. Hoc et mulieribus saluberrimum qui dicerent,
fuerunt.

XXXIV. De generibus caseorum diximus, quum de
uberibus singulisque animalium membris diceremus.
Sextius eosdem effectus equino, quos bubulo, tradit.
Hunc vocant hippacen. Stomacho utiles qui non sint
salsi, id est, recentes. Veteres alvum sistunt, corpus-
que minuunt, stomacho utiliores; et in totum salsa
minuunt corpus, alunt mollia. Caseus recens cum
melle, sugillata emendat, mollis alvum sistit. Sedat
tormina pastillis in vino austero decoctis, rursusque

vis bonum. Hippocrat. aphoris. 65,
lib. V. Dalz. — *Lactis*. Ita Cels.
III, 22, Hippocrates quique S. V.
aphor. 64, ἡ ἀλλὰ διδοῦναι κατὰ ἀλγούσι,
κακόν, etc. Hano.

Splenicis. Lienis morbo, dulcia
omnia iniunda esse, item lac ac ca-
seum, auctor est pariter Cels. IV,
9. Hano.

Praeterquam. Nisi si cui purgatio-
nis gratia achistum exhibeatur; hoc
est, lac sero, divisum, iuquit Diosc.
II, 78. Hano.

Purgationis gratia. achiston detur.
Dalz.

Stilium. Ita libri omnes; etsi nihil
Dioscorides de stillo. Quamobrem
haud temere suspicamur unius litle-
rae immutatione ovillum legi for-
tassis place commodius: nam ovillum
tenesmo pariter et dysenteriae pro-
deste scribit Dioscor. II, 77, H.

Mulier saluberrimum. Morbis supra
recitatis vexatae, Dalz.

XXXIV. De generibus, etc. Lib. XI.
96 sq. Hano.

Sextius. Et Diosc. quoque II, 80.
Hano.

Hunc. Equinum. Dioscor. loc. cit.
Π δὲ καλουμένην ἵππου, τυρὸς ἴσθιν
ἵππου, etc. Sic et Hippocr. de Morb.
IV, t. 25, p. 144. H.

Stomacho. Totidem verbis Diosc.
II, 79. Hano.

Veteres. Diosc. l. c. Ο δὲ παλαιό-
τερος, κοιλίας σταλτικός. Π.

Stomacho utiliores. Vti vix verba
inutiliores stomacho idem, quum
recens positi sunt: ο δὲ κατὰ, κακο-
στόμχος Diosc. l. c. H.

Caseus. Dioscorid. loc. cit. H.

Mollis alvum sistit. Legend. *vetus*
alvum sistit Ο δὲ παλαιότερος κοιλίας
σταλτικός. Dioscorid. Dalz. — *Mollis*.
Sic rursus idem c. 53, caseum re-
centem vaccinum infundi suadet ad
dysenterias et tormina. Vim alvum
sistendi caseo attribuit passim Gale-
nus. Vide Brassavoli indicem. H.

in patina tostis cum melle. Sapon vocant, qui cum sale et sorbis siccis e vino tritus potusque medetur coeliacis. Genitalium carbunculis caprinus tritus et impositus: item acidus cum oxymelite. Maculis in balneo illitus oleo interlinitur.

XXXV. E lacte fit et butyrum, barbararum gentium lautissimus cibus, et qui divites a plebe discernat. Plurimum e bubulo, et inde nomen: pinguisimum ex ovibus. Fit et ex caprino, sed hieme, calefacto lacte: aestate, expresso tantum crebro iactatu in longis vasis, angusto foramine spiritum accipientibus sub ipso ore, alias praeligato. Additur paululum aquae, ut acescat. Quod est maxime coactum, in summo fluitat: id exemptum addito sale, oxygala appellant. Re-

Sapon. *Sapôu*, quasi marcidum, putrem, vetustate putidum. H.

Interlinitur. Vicissim illinitur. H.

XXXV. *E lacte fit et butyrum.* Butyro, Romani non utebantur: quod in regionibus quoque, ubi ob calorem olivae, frequentissimae sunt, saepius evenit; et notum est a Romanis barbaras vocari, quidquid septentrionalium gentium ubi ne esset. Vide quo pacto parent butyrum, apud Pallas, *Samml. historisch Nachrichten v. d. Mongolischen Völkerschaften*, I Theil. A.

Qui divites a plebe discernat. Nam divites plurimum quotannis e suis armentis reponunt, quod vendunt: plebei parum, et quod in usum quotidianum tantum satis sit. Itaque locupletibus in censu et reddito est. DAL.

Et. *Βούτυρον*, quod sit quasi bovis caeum, qui plurimum e lacte fit bubulo. HAN.

Pinguisimum. Dioscor. lib. II, cap. 24. HAN.

Fit. Agitato scilicet tandiu in vasis lacte, donec pingue secernatur a

sapo, acidoque lacte. Ita Dioscor. l. c. HAN.

Expresso tantum crebro, etc. Frequenti catilli lignei, qui baculi extremo affixus est, ictu diviso, sic ut hinc butyrum, illinc acidum lac secernatur. Nota ea est ratio in tota Gallia. DALC.

Alias praeligato. Vel panniculo, qui foramini advolutus manu sinistra continetur; obturato. DAL. *in Praeligato*, ne scilicet butyrum effluat. H.

Additur paululum aquae, ut acescat. damo ut facilius dividatur. DAL.

Fluitat. Leg. *fluitat*, id butyrum est, oleosum natura. Reliquum decoquant in ollis: ibi quod superducat, exemptum, addito sale, oxygala appellant. Butyrum quo minus virus respicit, etc. Si emendandus hic locus Plinii: alioqui huius rei fuisse ignorantissimum fatendum est. DALC.

Oxygala. Το οξύγαλα. Etsi Columella oxygalam vocat, quasi lac acidum dicat, eiusque compositionem docet II, 8. Est illud porro lactis acidi genus, ita prodeunte Busbequio, ep.

liquum decoquant in ollis. Ibi quod supernatat, butyrum est, oleosum natura. Quo magis virus resipit, hoc praestantius indicatur. Pluribus compositionibus miscetur inveteratum. Natura eius adstringere, molli-
lire, replere, purgare.

XXXVI. Oxygala fit et alio modo, acido lacte addito in recens quod velis inacescere, utilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis.

XXXVII. Proxima in communibus adipi laus est, sed maxime suillo, apud antiquos etiam religiosius. Certe novae nuptae intrantes, etiamnum soleant ha-

†, pag. 38, hodieque in cibatu Turcis familiare; iugurtam id appellant: diluunt aqua frigidissima, panemque interunt; eoque utuntur in magno satietate et siti: cibus is quum palato et ventriculo gratissimus sit, tunc ad extinguendam vehementiorem sitim vim habet admirabilem. Copia eius passim venalis, ubicumque Turcarum diversoria sunt. Hæd.

Oleositas. Quod vim habet olei, ἔστιν δι' ὀνόματι διακρινόμενον, Dioscor. II, 81. Hæd.

Quod magis virus resipit. Odorem insuavem, agitato Iselti peculiarem. Dalec.

Hoc. Ad medicinam. Hæd.

Natura. Dysentericis idcirco prod-esse infusum docet Diosc. II, 81, nec alvum laxare, nisi largiore mensura potum, μέδον ποτόν, quod et Plinius docet inferius, cap. 58. Caelena de butyro eadem Dioscor. locum citato, Τὸ δὲ αὐτὸ πλεονεχὲς καὶ καθαίρει, καὶ σαρκώει. Replet, purgat, et carnem creat. Ac paulo antea, μάλα πικρὸν; ἔστι δυνάμειος, molliendi vim habet. Hæd.

Adstringere. Propter additum salem. Dalec.

Replere. Replere carnem ulcera. Πληροῖ τὰ ἔλκη, inquit Diosc. Eum. I, 188. Hæd.

XXXVII. In. In communibus remediis. Hæd.

Nuptae. Id vero vel uisillo fieri adipe, vel lupino solebat, ne quid mali medicamentum inferretur, ut dicitur extremo hoc capite. Dooat in sc. 2, act. I, Hecyr. Terentii: Vxor dicitur vel ab ungendis postibus, et figenda lana, id est, quod quum puellae nuberent, maritorum postes ungebant, ibique laqueum figebant, etc. Serv. in Aen. IV; Moris fuit, ut nubentes puellae, simul ac venissent ad limen mariti, postes, antequam ingrederentur, ornarent laneta vittis, et oleo ungerent: et ideo uxoribus dictas quasi uniores. Quae verba Isidorus in suam etymologiarum sacraginem transtulit IX, cap. ult. Acnob. contra gentes III, O egregia numinum, ac singularis interpretatio potentatum! Nisi postes virorum adipati unguine obli-merantur ab sponsis, et quae sequuntur; ubi etiam unctionibus iis, Veneriam deam praefuisse scribit. Vide plura apud Brisson. de Ritu nupt. p. 493. Hæd.

bent postes eo attingere. Inveteratur duobus modis, aut cum sale, aut sincerus: tanto utilior, quanto sit vetustior. Axungiam Graeci etiam appellavere iam in voluminibus suis. Neque est occulta virium causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur. Itaque etiam fimo innumeri usura. Quamobrem non de alia loquimur suae, multo efficaciore femina, et quae non peperit. Multo vero praestantior in apris est. Vsus igitur axungiae est ad emollienda, excalfacienda, discutienda purgandaque. Medicorum aliqui admixto anseris adipe, taurorumque sevo et oesypo, ad podagras uti iubent. Si vero permanet dolor, cum cera, myrto, resina, pice. Sincera axungia medetur ambustis vel nive: pernionibus autem cum hordei cinere et galla pari modo. Prodest et confectis membris, itinerumque lassitudines et fatigationes levat. Ad tussim veterem recens deoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle, Vetus etiam phthisin in

Postea eo attingere. Vide quod notatum cap. 2 sequentis libri. Vnguentis postibus nullis adipe utebantur augurio felici, ut tam fecundae essent, quam acrophae, quae denos pariunt. Mox tamen hoc ipso capite ex Masurio palma in hunc usum lupigo adipi datur. Dalec.

Axungiam etiam Graeci appellavere. Seculo Plinii alioqui vox prius fatina est, ab atibus dicta, vel ipso auctore post paulo. Dalec. — *Axungiam.* ὀξύγιον. Vnus et voce Diosc. II, 3, laudandus a nobis XXXII; 23, iterumque III; 404. Hase. — *Axungia,* est medicina cuiuslibet animalis adepi.

Quamobrem non de alia loquimur suae, multo efficaciore femina. Scribo partim ex coniectura: quam pl rem

non de alia loquimur. Eae multo efficacior est femina, et paulo post: Eae quae non peperit; aptissime utuntur, etc. PINT. — *Quamobrem,* etc. Quam quae ad pascua exii, et radicibus altius, non autem de illa, quae in haca dopi conclusa saginatur. Dalec.

Vnus. Diosc. similiter, II, 94.

Sincera. Quae sine admixto sale. Diosc. II, 94, de sulto adipe, xai purinabaton; ἀπίστα. Hase.

Vetus etiam phthisin in pilulis sumpta sanat. Vide an commodius legi possit *Vetustam phthisin in pilulis,* etc. Nam sequitur illico: quae aloe sale inveterata est. PINT. — *Vetus Merc.* Emp. 16; p. 419: *Axungiae nullae,* inquit, novae tres, ex vini vetustissimi

pilulis sumpta sanat, quae sine sale inveterata est. Omnino enim non nisi ad ea quae purganda sint, aut quae non sint exulcerata, salsa petitur. Quidam quadrantes axungiae et mulsi in vini cyathis tribus decoquunt contra phthises, quarto quoque die picem liquidam in ovo sumi iubent, circumligatis lateribus, et pectoribus, et scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Tantaque est vis, ut genibus etiam adalligata, redeat in os sapor, eamque expuere videantur. E suae quae non peperit, aptissime utuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem vero quivis, admixto iumentorum sevo, pro parte tertia, et pice, pariterque subservefactis. Sincera partus in abortum vergentes nutrit, collyrii modo subdita. Cicatrices concolores facit cerussa admixta, vel argenti spuma. At cum sulphure, unguium scabritias emendat. Medetur et capillo fluenti; et ulceribus in capite mulierum cum gallae parte quarta: et infumata pilis oculorum. Datur et phthisicis unciatim, cum vini veteris hemina deeocta, donec tres unciae e toto restent. Aliqui et mellis exiguum adiiciunt. Panis illinitur cum calce,

cotyla una decoctas, polius phthisicis datae potenter remediatur. H.

Salsa. In MSS. Reg. 2, et Chiffi. Gallia recipitur. Harb.

Et mulsi in vini cyathis, etc. Dupl. illa verba in vini, non leguntur in nostro apographo. Pint.

Quarto quoque die picem, etc. Quinto quoque die picem liquidam, in eodem. Pint. — Sed Harb. et recent. nostram lectionem servant.

Tantaque est vis, ut genibus etiam adalligata redeat in os sapor. Considerandum an non genibus adalligata, legendum sit, sed genis illita. Pint. — *Tantaque est vis, etc.* Ilinc

putant quidam unguenta ad morbum gallicum solempnia, ex axungia parata magnam salivae copiam per os educere. Dalec.

Contra. Hoc est, quavis, qualibet: sive e suae quae non peperit, sive quae peperit. Harb.

Sincera. Minime sale condita, aut aspersa. Harb.

Co, Marc. Emp. 4, p. 40.

Donec. Sunt in hemina drachmae sexagenae, ut dictum est XXI, 409, atque adeo unciae in hemina septem cum sensisse, ut ibidem ex Cleopatra diximus. Harb.

Panis. Ad panos signandos. Harb. —

item furunculis, duritiæque mammarum. Rupta convulsa, et laxata sanat. Clavos, et rimas, callique vitia, cum esseboro albo; parptidas admixta farina salsamentariae testae: quo genere proficit et ad strumas, Pruritus et papulas in balineo perunctis tollit; alioque etiamnum modo podagris prodest mixto oleo vetere, contrito una sarcophago lapide, et quinquefolio tuso in vino, vel cum calce, vel cum cinere. Facit et peculiare emplastrum LXXV X. ponderi centum spumae argenteae mixtis, utilissimum contra inflammationes ulcerum. Adipe verrino inungi putant utile, quæque serpant, illinire cum resina. Antiqui maxime axibus vehicorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum utebantur: unde nomen: sic quoque utili medicina cum illa ferrugine rotarum, ad sedis vitia virilitatisque. Et per se axungiam medici antiqui maxime probabant renibus de-

Rupta, convulsa et laxata sanat, relinemus, omittentes spasmoda, quæ dant alii, et Valpy.

Admixta farina. Pulvere testæ, in qua salsamenta condita:

Salsamentariae testæ. Salsamentariae testæ farinam vocat salsuginis pulvèrem, qui testæ et fundo, et lateribus inhaerescens decutitur, vel testæ minutim litæ pulvisculum. Dalec.

Peculiare emplastrum LXXXV pondo. MSS. Facit et peculiare emplastrum LXXV X. ponderi centum spumæ argenteæ mixtis. Id est, septuaginta quinque denarium ponderi centum denariis. Gaon,

LXXV X p. Hoc est, septuaginta quinque denarium ponderi axungis, centum spumæ arg. utræque denariis mixtis. Harp.

Inungi MSS. omnes, vetusto more,

inungi. Vt supra cap. 14: Vngui, fricari. Harp.

Quæque. Etiam huleera quæ serpant Harp.

Vnde. Axungia nempe ita dicta, quo ex curruum assecunguntur, ut facilius circa eos volvantur rotæ, brevique tempore maids conficiant spatium. Graecis plerumque λίπος est. Glossæ Philoxeni: Axungia λίπος ἐν τοῖς ἄξονας ἔχουσιν. H.

Ferrugine. Hoc est, cum ramentis illis, nigrisque sordibus, quæ ex attritu ferramentorum in modiola et axe crescunt. Harp.

Medici. Quos etiam sequutus est Diosc. 41, 81, ubi de suillo adipe: Ἀσὼν τὸ ἀπὸ σφαγῶν καὶ κραιπνῶν, ὅσων ἐστὶ τὸ σφαγῶν, εἰς ὕδωρ θάψας ὑγρῶν ὥς ὅτι ψυχρότατον ἐξυμύσσων, καὶ ἐπὶ ταῖς χερσὶν ἐπιμύλλας ἀνατίθων αὐτὸ, etc. Sumito re-

tractam, exemptisque venis aqua caelesti fricabant crebro, decoquebantque fictili novo saepius, tum demum asservantes. Convenit salsam magis emollire, excoalfacere, discutere, utilioremq; esse vino lotam. Masurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo novas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur.

XXXVIII. Quae ratio adipis, eadem in his quae ruminant sevi est, aliis modis, non minoris potentiae. Perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum, aspersa marina. Crebro postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo sole ad candorem reducitur. A renibus autem laudatissimum est. Si vero vetus revocetur ad curam, liquefieri prius iubent: mox frigida aqua lavari saepius; dein liquefacere affusa vino quam odoratissimo; eodemque modo iterum ac saepius coquunt,

centem praepinguam, qualis is est, qui renibus detrahitur, et in largiorem aquam caelestem quam frigidissimam exemptis pellibus immittitur, manibusque teritur, ipsum accuratè fricans, ac veluti distringens, etc. Idem cap. 90: ἰχθυῖος σποδῖος, valde confri-cando. HARD.

Decoquebantque fictili novo saepius, tum demum asservantes. Scribe: decoquebantque fictili novo semivustum demum asservantes, ex antiquo codice. PIST.

Masurius palmam lupino adipi, etc. Cuncti haecenus Masurius; mirasane errare, et ubi ad memoriam recurrere libuerit, evidenti. Scribendum unctum tantum; s. Masurius primam enim habet brevem: ut in illo Persli: Excepto si quid Masuri rubrica vocavit. Ad adipulante etiam nostro archetypo; recentiores eliam et im-

pressi codices sic habent. PIST.

Ideo. Vide quae de uillo adipi dicimus initio huius capituli. Vide et Sext. Pl. cap. 8, de lupi, l. 4, ubi de lupini adipis facultate ad pellendi phantasmata, daemones, umbras. H.

XXXVHI. *Perficitur. Haec totidem verbis Diosc. II, 89: Καὶ τοῦ βαλεῖος δι' αἰσῆτος ἐξυμνιστὶν τὸ νεφριζόν, καὶ θαλάττῃ πελαγίῳ πλεῖστον: εἴτα εἰς ἄλμυρον ἐμβλητὸν, καὶ κοπτεῖον ἐπιπύλλως, ἐπεὶ ῥαγενομένης τῆς θαλάττης, etc. Budido quoque seu renibus maximo detracta eximendae pellidulae, ipsamque equa marina ex alto petita eluendum: mox in pilam coniectam, ad aspersa maris aqua, tundendum diligenter, etc. HARD.*

In. Mortorio. HARD.

Si vero vivoetur, etc. Eandem et in recenti curam adhibet Dioscor. II, 90. HARD.

donec virus evanescat. Multi privatim sic taurorum, leonumque, ac pantherarum, et camelorum pingua curari iubent. Usus dicitur suis locis.

XXXIX. Communis et ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. Laudatissima cervina, mox vitulina, dein hircina, et caprina. Curantur ante autumnum recentes lotae, siccataeque in umbra: per cribrum dein liquatae, per lintea exprimentur: ac reponuntur in fictili, locis frigidis.

XL. Inter omnia autem communia animalium vel praestantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, et ideo ad oculorum medicamenta utilius existimatur. Taurino praecipua potentia, etiam in aere pellibusque colore aureo duccendis. Omne autem curatur recens praeligato ore lino crasso, demissum in ferventem aquam semihora, mox siccatum sine sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum, tantum inter venena: ideo Fla-

XXXIX. Omnes. Dioscorid. II, 95: *Απαντες δὲ σίσι μαλακτικοί, θορακωτικοί, πνευματικοὶ ὀνύχων. Omnes porro medullae molliunt, rarefaciunt, ad curationem faciunt, et hucera explent.* HARR.

Expleunt. Carne replent ulcera

Excalfaciunt. Hoc falsum, nisi ex calidissimis animalibus fuerint. Sunt enim natura temperatae. VAL.

Laudatissima. Dioscorid. loco cit: Νυκίαν δὲ κρείστος ἐστὶν ἐλάγιος, εἴτα βοτρυς, καὶ μετὰ τούτων τὸ γρινός, εἴτα αἰγίως καὶ προβάτιος. Id et Galenus de Fac. simpl. med. XI, 1, p. 602. HARR.

Curantur. Dioscorid. fere ad verbum, loco citato. HARR.

Dein. Dioscor. loc. cit. HARR.

XL. Inter omnia. Inter remedia. H. *Vid. Eὐρί δὲ πᾶσαι αἱ χυλαὶ δριμύτι διαρραγνύται, etc. HARR.*

Taurino. In medicinae usu taurinum ovillo, hircino, suillo, ursinoque anteponit Dioscorides, loco cit. HARR.

Praeligato. Quia folliculi, quibus fel confinetur, lino praeligandum. Dioscorid. loco citato: Χολή: πάντα ἀποτίθειται τούτῳ τῷ τριπύ. Αὐτῶν τὸν πρόσφατον, καὶ ἀποθήσας τὸ στόμα αὐτῆς λίνω, καθεὸς αἰ: ὁδὸν ζῖον, etc. HARR.

Ideo. Afferri causam aliam Festus: Equo vehi Flamini Diali non licebat: ne si longius digrederetur, aera negligenteretur. Gellius: X, 45, p. 528, ex Fabii Pictoris libris annalibus:

mini sacrorum equum tangere non licet, quum Romae publicis sacris equis etiam immoletur.

XLi. Quin et sanguis eorum septicam vim habet. Item equarum, praeterquam virginum, erodit, emarginat ulcera. Taurinus quidem recens inter venena est, excepta Aegira. Ibi enim sacerdos Terrae vaticinatura, tauri sanguinem bibit, priusquam in specum descendat. Tantum potest sympathia illa, de qua loquimur, ut aliquando religione, aut loco fiat. Drusus tribunus plebei traditur caprinum bibisse, quum pallore et invidia veneni sibi dati insimulare Q. Caepionem inimicum vellet. Hircorum sanguini tanta vis est, ut ferramentorum subtilitas non aliter acius induretur, scabritia poliatur vehementius, quam lima. Non igitur et sanguis animalium inter communia dici potest, et ideo suis quisque dicetur effectibus.

Equo Dialem Flaminem veli religio est.

Quum. Festus: October equus appellatur, qui in campo Martio mensis octobri immoletur, quotannis Marti, etc. Et verbo Panibus; Panibus redimebant caput equi immolati filibus octobribus in campo Martio, quia sacrificium fiebat ob frugum eventum: et equus potius quam bos immolabatur, quod hoc bos frugibus parandis aptus. Idibus item decembribus, equestribus ludis dexter equus victor Marti sacer immolabatur, teste Plutarcho. in Q. R. pag. 387. Fuit et is mos aliarum gentium: ut Persarum exempli gratia, Ovidio teste in Fastis, I, 385: Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum, Ne datus caeleri victimam tarda Deo. II.

XLI. Quin. Dioscor. II, 97: Τὸ εἶναι τὴν οὐρανὴν ἰσχυρὰν πλεονάζειν αἵματι. Equorum admixturam san-

quis in aegyptia, hoc est, erodientia medicamenta additur. Hase.

Taurinus quidem recens, etc. Eius potu Midas et Themistocles mortem sibi consciverunt. Aristophanes in Equitibus: βέλτερον ἡμῖν αἶμα ταύρινον ὁ Θεμιστοκλῆους γὰρ θάνατος αἰσθώτερος. Vide Rhod. I. XIV, cap. 42, et supra lib. XI, cap. 30. Dat. — Taurinus. Vide Diosc. in Alex. 25. Hase.

Vt. Ea est aliquando vel religionis, vel soli-vis, ut sympathia, consequensque, et concordia inde sentitur, inter res aliqui adversas, ita ut no veniens quidem tum nocerant. Hase.

Drusus. De Druso et Caepione dicitur lib. XXXIII, cap. 6. Meminit caprini sanguinis a Druso spoli, ut Latinorum postulata differret, qui civitatem per illum sperabant, Aurel. Vict. de Vir. Illustr. cap. 66, addicit quo repente concidisse, semianimen-

XLII. Digeremus enim in mala singula usus plurimumque contra serpentes. Exitio his esse cervos nemo ignorat, ut si quae sunt, extractas cavernis mandentes. Nec vero ipsi spirantesque tantum adversantur, sed membratim quoque. Fugari eas nidore cornus, eorum si uratur, dictum est; at, e summo gutture ustis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratae, securos praestant ab eo metu somnos. Coagulum quoque ex aceto potum ab ictu: et si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoque eius inveterati, vel genitale maris sa-

que domum relatem, vota pro illo per Italiam publice suscepta, etc. II.

XLII. *Digeremus.* Prius legebatut in animalia singula, plane contra veterum exemplarium fidem Reg. 2, et Chiffi, quem religiose secuti sumus: contraque scriptoris sententiam, qui toto hoc deinde reliquo volumine, ab hoc primam loco aspicatus, non in animalium, sed morborum genera, medicinas digerit. Adde huius loci indicem: in quo dicitur legitur: *Privatae ex animalibus medicinae digestae in morbos.* HARN.

Plurimumque contra serpentes. Scribendum reor primum, non plurimum. PINT.—*Plurimumque.* Ita libri omnes. Providentiam naturae commendat, quae plurima suggerat remedia contra malorum omnium pessimum, hoc est, serpentium ictum. HARN.

Exitio. Serpentibus. Vide quae diximus VIII, 50. HARN.

Et si quae sunt, extractas cavernis mandentes. Scribo: *Etique spiritus extractas e cavernis mandentes:* aequitur enim continuo, nec vero ipsi spirantesque tantum, etc. Causa erroris librarum fuit dictio illa, spiritus, com-

pendin scripta: pro *spu* enim accepit, sunt, PINT.

Nec vero ipsi spirantesque tantum adversantur. Nec vero ipsi spirantes tantum adversantur, in nostro exemplari. PINT.

Fugari. Cf. supra lib. VIII, cap. 50. HARN.

Pelles. Q. Seren. Simonon. de serpentium morsibus excludendis, §. XLVII, v. 23: *Discendum et quae sit praecox medicina timenti Cutilis namque potat diras, praevertere morsus...* Si ta cervina per noctem in pelle quiesces, Aut genere ex ipso dentem portabis amicum. Sest. Platon. de Ceruo, cap. 1, num. 23: *In cervina pelle si iacuerit, nullus ad hominem serpens accedit.* HARN.

Et si amvino tractatum sit: Tractum legerem potius quam tractatum: nam in vetere codice tractum habetur. PINT.—*Et.* In M&S, tractum: forte, tractum. HARN.

Vel. Nicand. in Ther. pag. 43; Dioscorid. II, 48; Sest. Plal. de Ceruo, cap. 1, num. 15: *Naturae cervi (hoc est genitalis) siccatae et corrotae, xi drachmam unam in sorbitione ovi potaveris, omnis morsus serpentis*

lutariter dantur in vino: item venter, quem centipellionem vocant. Fugiant et omnino dentem cervi habentes, aut medulla perunctos; seovve cervi, aut vituli. Summis autem remediis praefertur hinnulei coagulum, matris utero exsecti, ut indicavimus, Sanguine quoque cervino, si una urantur dracontion, et cunilago, et anchusa lentisci ligno contrahi serpentes tradunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adiciatur pyrethrum. Invenio apud auctores graecos ani-

apud te innocuus fiet, etc. Hæro.

Item. In cervis, caeterisque ruminantibus, geminus venter est, ut diximus XI, 78. Ex his alter in cervis centipellio nuncupatur, a Gr. echinæ et reticulum, quod multis constet plicaturis sinibusque, ac veluti pellibus. Nostris, *la double*. — Sic optime cōd. Reg. 2, et Chifflet. non, ut editi, *ventres*, centipelliones qui vocantur. Signa enim e gemino cervi ventre alterum tantum, ut diximus: seutus videlicet summum rei medicae auctorem Nicandrum, in Theriac. pag. 40, ubi hoc pariter medicamentum adiaciat adversus serpentium morsus: ἢ ἰλάρου νηδύν, τὴν δὲ καλεοῦσιν ἐχίνον. Ἄλλοι δ' ἐγκατένευα κεκρύφαλον ὧν ἀπέρουας δραχμῶν ὅσον τε δῶρα καταβalles μείρας τέτταρον ἐν πυάθαις μένος πολλοῦ ἀπομύζας. Hoc est, Gorræo interprete: Aut cervi ventrem, quem multi nomine echinam, Reticulumque vocant, alio sub ventre latentem. Exempta hæc præbe dracontiarum pondere binum, Antiqui cyathis teneti mixta quateru. Scholiastes velut in eum locum, pag. 27: Ἰστέον δὲ οὐτὶ τρεῖς τίσι κοιλίαι, καὶ ἡ μὲν πρώτη καὶ ἄνω κεκρύφαλος καλεῖται, παρὰ τὸ κρύπτειν τὴν προήν. II δὲ δευτέρα, ἐχίνος, διὰ τὸ ἐχέσθαι ἐκὶν τὴν τροπὴν, ἢ διὰ τὸ τραχύ, ὅ

ἢ πολὺντροχός. Τρεῖς δὲ, ἡ ἀπορρετιχὴ, caeteraque quae sequuntur, digna lecto, Hæro.

Centipellionem vocant. Nos vulgo vocamus *le mirefaulles*. Echinum Aristoteles vocat: ἡνυστρον, omnesum, *le nullachon*: κεκρύφαλον, reticulum, *la coiffe*: ἐλ μεγάλην κοιλίαν, *la double*. Dal.

Fugiant. Q. Serenus, loco autē citato a nobis, Hæro.

Seovve Dioscorid. II, 94. Elephantinus adeps, inquit, et cervinus perueni, serpentes fugant. Τὰ δὲ διατάντων καὶ ἰλάρου στήνα, ἐπὶ τὰ διώκει καταχρῶμενοι. Hæro.

Antipellio. Sic MSS. Reg. 2, aliique, non hinnuli, ut libri editi. Hæro.

Summis Scholiast. Nicandri in Theriac. pag. 27: Νηδύον ἐν ταῖς θυάμεισι, ἀρίστην τὴν πυάαν εἶναι φησι, πρώτην τοῦ νηδύ, δευτέραν δὲ τὴν τοῦ λαγώου, καὶ τρίτην τὴν τοῦ ἐρίφου. Vide Scrib. larg. comp. Med. cap. 2. Hæro.

Et. Lib. VIII, esp. 50. Hæro.

Si. Si simul utantur lentisci ligno. Hæro.

Contrahi. Congregari. Hæro.

Pyrethrum. Πυρεθρον Dioscor. III, 86, in notis, pag. 486, Παιμζιοι, σάλισμας. Salivarem Latini appellere: quod, ut ait Dioscorid. loco

mal cervo minus, et pilo demum simile, quod ophion vocaretur. Sardiniam id tantum ferre solitam. Hoc interiisse arbitror, et ideo medicinas ex eo omitto. (x). Apri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inveteratum cum ruta potum ex vino. Item adeps cum melle resinaque. Simili modo verrinum iecur, et fellis dumtaxat fibra,

citato, commanducata radis pituitam extrahit. In officinis retinet pyrethri nomen: Gallis, *piel d'Alexandre*. Pingitur a Lobelio in Obs. pag. 447. Haad.

Ophion vocaretur. Impositum nomen id fuit, quia serpentibus adversetur, et insectum sit. Musmonem esse puto descriptum supra l. VIII, cap. 49. Fit et ejus mentio sub finem lib. XXX, cap. 45. Vel obliuiscens, vel parum attentus hic Plinius fuit. Hal.

Hoc. Notabile in primis id iam in suspitionem venisse quod nostris diebus clarissima ingenia fauce inseruit. Nec plus de his dicendum quae omnes intelligent. Negabatur hoc loco Harduinus. A2.

Apri. Contra serpentes Scat. Plat. de apro, tom. III, c. 7, ad serpentium morsus cerebrum apri laudat, ex melle contritum, impositumque. Haad.

Iecur. Nicand. in Theriac. pag. 40; Dioscorid. II, 48. II. — Iecur etiam inveteratum cum ruta potum, etc. Haad quidem hic iecur, potius vero ruta inservit, quae tunc stimulantium more, aristolochicum anguicidae et serpentariae, exempli gratia, venenum acie vehementer expellit. Agrino enim iecore uti perinde est ac si terviso, viperino, aquilino, vulpino, lupino, erinaceo et aliis utaris, ac si etiam vitulinam aut bovinam argrotanti car-

nem administres, illumque oxis butyroque ingurgites. De hoc autem aprini iecoris usu apud Nicand. in Theriac. et Dioscoridem, lib. II, c. 48, legendum est, ut Haad. supra indicavit. Al. Cloquet.

Verrinum iecur exemptis dumtaxat fibris quatuor obolorum pondere. Voss. *verrinum iecur et fellis dumtaxat febris* (consensit hacenus Chifflet.) XIV *pondere*; hoc est, denariorum quatuor Gud. et Menap. *Verrinum et iecore fellis dumtaxat librae pondere.* Vt et Acad. nisi quod *iecore* pro *iecore*. Gossow. — *Exemptis dumtaxat fibris.* Et *fellis dumtaxat fibra*, in velusto exemplari. Pinn. — Et. Et fibra quae vergit ad fellis folliculum. In libris hactenus vulgatis, *exemptis dumtaxat fibris*, ex interpolatorum videlicet officinis, imperite prorsus: nam quid exemptis fibris superesse iecoris ad medicinae usum, amabo, possit? Id R. 2 cod. et eo quem Pinnianus vidit, totidem plane apicibus et *fellis dumtaxat fibra*, quae sincera sane scriptura est, egregie stabilita Nicandri testimonio in Theriac. pag. 40, ubi hanc ipsam medicinam tradit et explicat: Η ἀπὸ κάρπου Ηπατός ἀπαράτοις κίτραις ὀλίγον, ὃς τε τρυπῆται; Εξέρχεται, πρὶν δὲ γολῆς ὀχρῶδες ὁλὶ ποτῶν. Καὶ τὰ μὲν αὐτὸ ἀρμυραν πῖλον ὀδῶν, ἀνδρῶν καὶ τῶν ὄντων ἢ αἰῶν; καὶ τὸν δ' αὖτος ἔπειτα πῖλον.

x. quatuor pondere, vel cerebrum in vino potum. Caprarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cineremque e cornu potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum uva faminia, vel urinae cum aceto scillite: casetum caprinum cum origano impositum, vel sebum cum cera. Millia praeterea remediorum ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, quum febris negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia vero et hircis. Democritus etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, et recentis cinere in vino: atque in totum difficilior se recollit.

Goraeus interpres: *Aut cape summam Aprugni fibrā iecoris, quae nata trapeza Vergitur ad bilis follem, portisque propinquat: Haec tasa, et mixto diluta bibantur aceto, Aut vino: virtus sed longe maxima vino Τράπεζα et πύλη τῆς τραπεζῆς, partes sunt iecoris anatomicis cognitae. Sic paulo post, ubi scripsimus X quatuor, hoc est, denarium quaternum pondere, interpolatorum pari oscitantiā, quatuor obolorum in libris hactenus editis legebatur. HARD.*

X quatuor. Hoc est, denariorum quatuor. HARD.

Caprarum. Sest. Plal. de capro et capra, tom. III, cap. 5: Ad serpentis morsum: Pulverem de cornu caprae et uias hoc cum origano, et vini cynthis tribus bibat, venenum excutit. HARD.

Cineremque eorum potum vel illitum. Voss. cineremque et cornu. Scribe, Cineremque e cornu potum vel illitum: ut Oud. Academicus, Menapius. GROS.

PLIN. N. H. Tom. VIII

Casetum caprinum cum origano impositum. Res forte, si casetum velus salissimumque sit, et, ut aiunt chymici; ammoniaci impraegnatum, fieri potest. Aliter haud concipitur. H. CLOQUET.

Quam febris negetur curere. Obnoxist quidem esse morbo edmittali Plutarchus scribit in Quaest. Roman. quaest. 3. Dat. — Quam. Vide quae nos supra diximus ad lib. VIII, c. 76. HARD.

Amplior. Silvestribus: capreis, micapris, aliisque, de quibus VIII, 79. HARD.

Qui. Qui solus ex matre sit genitus. HARD.

Fimo quoque caprarum in aceto, etc. Quidni? Aceti vis, una parte; salis evidens; dum; altera parte, ammoniacam stercori hulus quadrupedis inclusam aliquam certe virtute quoque vigere non minus clarum est. Nemin ammoniaci volatililis et liquida, sive Gallorum alkali volatil fluor, chymicorum recentiorum aetatis ammoniac.

II

gentes a serpentium ictu, in capribus optime convalescunt. Qui efficacius volunt mederi, occisae caprae alvum dissectam cum simo intus reperto statim illigant. Alii carnem recentem hoedorum pilo suffiunt, eodemque nidore fugant serpentes. Utuntur et pelle eorum recente ad plagas, carne et simo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contraque scorpionem et murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagula perunctos. A scorpione percussis, fimum caprae efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iusque decocti potum his, qui buprestim hauserint. Quinetiam si quis asino in aurem percussus a scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt, venenataque omnia accenso eius pulmone fugere. Et simo vituli suffiri percussos a scorpione prodest.

XLIII. Canis rabiosus morsu facta vulnera circumcidunt ad vivas usque partes quidam, carnemque

car, aqua Luciae macinata et alcalectis ut ferunt codices pharmacopaei, quotidie a medicorum universa fere gente laudantur, nec immerito. H. CLOQUET.

In capribus. Caprile, locus est, in quo caprae servantur. Vox etiam Columellae familiaris. HARR.

Qui. Nicand. in Theriac. pag. 67. HARR.

Pilo. Cum pilo. HARR.

Utuntur. Habdasherhamanum Aegyptius, IX, pag. 68: Hoedi statim atque excoriat, si pellis occipies particulam, eamque morsu serpentum applicabis, educetur venenum, et curabitur patiens. HARR.

Coagulo. Dioscorid. II, 21, pariter ex aceto potandum: e vino praebet Sexi. Plat. de legere, l. XVI, cap. 2.

Imponi cum propolis iubet auctor Kiranidum, II, pag. 86. H.

Lardum. Scrib. Larg. comp. 190 ad buprestin: Adjuvantur item passo plurimum, et lacte muliebri, et iure nullo pingui excepto, etc. H.

Quin etiam si quis asino, etc. Res fere supra fidem, neque ulli umquam credenda fuit. Tamen Auctor Kiranidum, pag. 90: Si quis autem a scorpione percussus fuerit, et dixerit in auricula asini, Quantum scorpione percussus! percussus quidem sanabitur, asinus autem morietur. AS.

XLIII. Canis rabiosi morsu facta vulnera circumcidunt, etc. Non tum sane ius aut applicatio vitulinae carnis, non axungia cum calce lassa praesunt, sed recte valet ad vivas usque partes et nunc cauterii atque adustio-

vituli admovent, et ius ex eodem carnis decoctae dant potui, aut axungiam cum calce tusam. Hirco iecore imposito, ne tentari quidem aquae metu affirmant. Laudant et caprae simum ex vino illitum: melis, et cuculi, et hirundinis decoctum et potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, et bibi iubent; ad hominis morsus carnem bubulam coctam, efficacius vituli, si non ante quintum diem solvant.

XLIV. Veneficii rostrum lupi resistere inveteratum aiunt, ob idque villarum portis praefigunt. Hoc idem praestare et pellis e cervice solida existima-

nis ad instar praedicata circumcisio. H. CLOQUET.

Hirci iecore imposito ne tentari quidem, etc. Olim, *Laudant hirci iecur quo imposito ne tentari quidem aquae metu firmant.* Brevior scripta lectio. Reliqua redundant. PIR. — *Hirci iecore imp.* Absurda et inepta fabula, quin quotidiana debellare facile possit experientia. H. CLOQUET.

Laudant. Habdarrhamanus Aegyptius, interprete Ecchelleusi, cap. ix, p. 68: *Capri simus cum aliqua parte seminis raparum applicatus morsui canis rabidi, praeferit non parum, et sanabit etiam.* HAR. — *Laudant et caprae simum ex vino.* Non omnino reiiciendum hocce remedium, quippe quod stimulans causticis haud absimile se praebet. Abdarrachman ben Abigenad, quem Galli Habdarrhaman l'Égyptien vocant, non igitur immerito, in hoc casu, istum simum, ut ex Harduino potest nosci (vid. not. init.), cum raparum seminibus commendaverit, interprete Abrahamo Ecchelleusi. Rapae enim semina vino acriora et ideoque praestantiora. H. CLOQUET.

Ex vino illitum. Olim *ad melle.* Duo postrema verba delenda erant. DALG.

Ad reliquos bestiarum morsus, etc. Q. Serenus, cap. de ictibus scorpion, etc. *Ad cunctos autem morsus, ictusque minorum, Cascu aptus erit simae de lacte capellae; Cumque hoc assumi debeat origani herba: Haec duo mirificis curabunt ista medella.* H. — *Caprinum caseum siccum cum origano imponunt.* Sic iam, ut vides, Q. Serenus Sammonicus, et alii bene multi, sed immerito. H. CLOQUET.

Ad hominis morsus carnem bubulam coctam, etc. Non absurdum, sed inutile, nec alio efficacius emolliente remedium. Tantum ut refrigerans et aquosis infartum principis sese gerit hoc pseudo-medicamen. Sic non sentit lamen Plinius Valer. Plinil Secundi auctoritate fretus, lib. III, cap. 52. H. CLOQUET.

XLIV. *Et pellis e cervice.* Integra. MSS. Reg. 2, et Chiff. *e cervice solida mauea existimatur.* H.

Solida existimatur. Sola; absque carne subjecta. DAL.

tur: quippe tanta vis est animalis, praeter ea quae retulimus, ut vestigia eius calcata equis afferant torporem.

XLV. His qui argentum vivum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte potio venena restinguuntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut viscum, aut cicuta, aut lepus marinus, aut opocarpalum,

Quae retulimus. Lib. VIII, cap. 34. HARD.

Vestigia eius calcata equis offerant torporem. Dicitur de ea re iterum cap. 80. HARD. — Res ea sane non neganda est; et hodie legibus physiologicis plane explicatur; sic, calcando canis vestigia, perdis, lepus, phasianus, cuniculus, coturnix subito fugiunt; sic acute sibilante cro-talo, sic vastis faucibus insatiabilique gula hiantē boā, horrent contremiscuntque passerēs, dum gelidus imā currit per ossa pavor, et, ut ita dicam, magneticus, omnis cynegeticae venationisque fundamentum. H. CLOQUET.

XLV. His qui argentum vivum biberint, lardum remedio est. Quod argentum vivum statu, ut aiunt, metallico est, illud veneris nequaquam annuerant. H. CLOQUET.

Asinino. Plin. Val. III, 53. H. — Asinino lacte potio... veneno restinguuntur... aut cicuta. Vbi irritando nocuerit venena, non sine auxilio lac iubebis ebulli, quippe quod emollire solet; at quum non irritatio, sed torpore narcoticis incedit laboranti, iis, verbi gratia, qui citutam, hyoscyamum, et caeterum id genus haurere, inutile lac erit, et quae e vegetalibus acida deprompta sunt, illa non certissime praestant. A. — Asinino lacte venena restinguuntur. Nihil

sane recentiori medicinae magis consentit, si quaedam duntaxat intelligas. Ab Scribonii Largi aetate (composit. 181) hocce quotidie lac alicom-mendatur, praecipue si venenum acre ac causticum, aut exulcerans, se praebet, quod iam Guettardus animadvertat. H. CLOQUET.

Peculiariter. Scrib. Largus in comp. 181, ad alterum, sive hyoscyamum? Adinatur lacte potio asinino quam plurimo: vel quolibet alio reperi per se, vel decocto, etc. HARD. — Peculiariter si hyoscyamum potum sit, etc. Non est hyoscyami lac asininum antidotum. Valent hic et emetica, et acidula. H. CLOQUET.

Aut. Scrib. Largus, comp. 179. H. — Aut cicuta. Sic de cicuta, ut antea de hyoscyamo. H. CLOQUET.

Aut lepus. Scrib. Largus in comp. 186. HARD. — Aut lepus marinus. Vterum lepus marinus, aut λαγώς θάλασσιος, est Recentiorum, Gmelini peculiariter, aplysia depilans, quae laporia terrestres colorem tantum; sed nec formam, nec agilitatem ullo refert modo, et quae Oceani simul ac mediterranei maris, littora frequentat. Odorem virosi nauseosumque spargit, sed veneni specialis ferocisque videtur expers; nam experientia quotidiana Plinio, Aetio, Scribonio Largo, Nicandro, Dioscoridi, Galeo, Avicennae, Paulo Aeg.

aut pharicon, aut dorycnium, et si coagulum alicui nocuerit: nam id quoque venenum est prima lactis coagulatione. Multos eius et alios usus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti utendum, aut non multo postea tepefacto. Nullum enim celerius evanescit. Ossa quoque asini confracta et decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadem onagris efflicaciora. De equiferis non scripserunt Graeci, quo-

ginetae, Apuleio, Aeliano, et per multis aliis, qui, inter ea quae venenum habent, nullum lepore marino pestilentius aestimabant, repugnans planissime. H. CLOQUET.

Aut opocarpathon. Ea vox carpäthi succum significat. Dioscor. in praef. Alex. et cap. 13, τὸν τοῦ καρπῶν οὖρον et ὀμοκαρπῶν vocal, atque in letalium censu ponit. Apparet ex Galeno I de antidot. myrrhae speciem odore mentiri, et venenum esse. HARD.

Pharicon. Pharicon quibusdam ab insula Pharo: aliis ab Arcadiae Pharis: aliis a Pharis Thessaliae: aliis a Pharide Lacedaemoniae: interpreti Nicandri ab inventore Pharico, Cretensi, venefico. Dioscorides inter simplicia venena recenset; cum taso, doryenio, solano, manico etc. Hesy-chius et Scribonius Largus compositum esse volunt. Evanescit mortifera vis illius, auctore Phylarcho, vel odore solo mali cydonii: quod quum accidat et veneno parari solito ab Hispanis, ex albo veratro, tingendi in venatu sagittis, Guilandinus Hispanicum id venenum Pharicum esse suspicatur. DAL. — *Aut pharicon.* De Pharico pariter Dioscor. in Alex. cap. 49. Scribon. Largus, compos. 195: *Pharicum et ipsum dicitur et compositum componi, gustumque habere nauti.*

Potum autem facit spanton, cito examinat, etc. A Phario Cretensi venefico alii, alii a Pharo insula nomen deducunt. Tam nobis incognitum, quam praecis notum. H.

Aut dorycnium. Scrib. Largus, compos. 194: Dioscor. in Alex. cap. 6. HARD.

Coagulum alicui nocuerit. Lac coagulum est enim illud venenum, quum epotum in stomacho coagulatur. HARD.

Nam. Adversus lac intus coagulum remedia alia Dioscorides sufficit in Alex. cap. 26. H.

Lactis coagulatione. Supra lib. XX, cap. 14: *Menta, coire denique lac non paritur: quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu stragulentur.* Primam lactis coagulationem, coagulationem vocal, cuius supra meminimus, lib. XI, cap. 41, et proximo superiori huius. DAL.

Vnus dicemus. Vtrum carnis asinae in tabidis Plinius tacet, quam, sanato Bathylide Cretensi, veluti per locum, apud Aelianum, de Animal. lib. XI, cap. 35, Serapis dens dōnti-φάρων θηρῶν καὶ τῶν vocal. DAL.

Onagris. Ex aspis silvestribus petita. HARD.

De equiferis non scripserunt Graeci. Vide lib. VIII, cap. 45, et lib. XVI, capite 9; apud Aelianum de Animal.

niam terrae illae non gignebant. Verumtamen fortiora omnia eadem, quam in equis intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini, et toxica expugnantur. Nec uros aut bisontes habuerunt Graeci in experimentis, quanquam bove fero refertis Indiae silvis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maxime supra dicta: et si ephemerum impactum sit: aut si cantharides datae, vomitione omnia egeri: sic et caprinò iure cantharidas. Contra ea vero quae exulceratione necant, sebum vitulinum vel bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugae potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod et per se prodest contra ve-

Arist. Problem. Quæst. 44, cap. 10. Idem *ἐπιχρίποις* memoravit, *ἱλίστορ*, cap. 4, urosque ac bisontes boum silvestrium nomine. DAL. — *De equiferis*. Equiferum credimus esse eum, quem Germanorum *voczbulg êkon* appellamus: equicervum Albertus, ut diximus VIII, 16. II.

Lactē. Scribon. Larg. comp. 136. II.

Efficaciora. Quam e domesticis et nostris. HARD.

Maxime. Hoc ipso cap. II.

Elai. Dioscorides, II, 77. H. — *Et si ephemerum impactum sit*. Id olim nomen digitalis impositum Columna vult, Fuchs *convallariae*, Matthioli uni e *Lysimachii*, Hermannus *eranthemo capensi*, Plukenet eisdem *clamicæ*, et non uni *Commelinæ*; at Tournefort generi huic quod postea *Tradescantiam* Linnaeistæ dixerunt. AL.

Aut si cantharides... egeri. Si cantharides stomachum adhuc compleverent, vomendo expelli illae possent, sed hausto lacte nequaquam: non

inutilis tamen liquor evaderet, dum emolliget vi solita. AL.

Sig. De caprino iure Diosc. suffragatur, lib. II, c. 94. Etiam de agnino Scribonius Larg. comp. 139: *Ad cantharidas adjuvat bene et ius pingue agninum, et ex bubula carne factum*, etc. HARD.

Exulceratione Stomachi et intestinorum. HARD.

Sebum. MSS. fere ubique, *sebum pro sevo* scribunt. II.

Nam. Marc. Emp. cap. XVI, p. 121: *Ita eo aceto, inquit, in quo prius ferum fervens sit extinctum, butyrum missum, et calefactum, paulatim, si absorbeatur, eiciet de stomacho sanguisugas*. HARD. — Vid. inf. not. 24.

Contra sanguisugae potas butyrum remedio est. E butyro auxilium nullum; sed Recentiores id experimentis monstraverunt meo velere parce pote illas mox in ilibus necari. AL.

Per se. Solum, ac sine alio adjuvamento. HARD.

vena. Nam si oleum non sit, vicem eius repraesentat. Multipedae morsus cum melle sanat. Omasi quoque iure poto venena supra dicta expugnari putant, privatim vero aconita et cicutas: itemque vitulino sēyo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint: lac vero contra cantharidas remedio est; et contra ephemeris potum cum taminia uva. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hoedinus contra reliqua. Coagulum hoedi contra viscum, et chamaeleonem album, sanguinem-

Nam si. Diosc. similiter de butyro II, 81: Καὶ πρὸς τὰ θανάσιμα, μὴ παρόντος ἐλαίου χρησιμεύει. *Vrur-pur et contra venena, si desit oleum.* HARO.

Omasi quoque iure poto, etc. In vetusto exemplari, *omasia si coquuntur iure*, quae lectio castigatores impulit, ut sic emendarent, uti dixi: quum tamen impressi codices habeant, *omasi sēyati quoque iure poto*, etc. quam lectionem non omnino spernendam censo, quum Dioscorides, libro secundo, sesamum contra venenatorum animalium morbus pol- lere tradit. PARR. — Omasi. Neque omasi modo, quod pinguius est, cras- siusque bovis intestinum, sed et car- nis bubulae iure aconita pelli Nicand. admonet. Sic libri omnes post Hericolaum editi. Parmensis editio, *omnia sēyati quoque iure poto*, im- probanda penitus lectione, quamquam Pintiaens approbat: neque enim me- dicinae modo tractantur, quae ex frugibus, sed quae ex animalibus peti possunt. Neque veto ex omaso tan- tum, ut diximus, sed et e pingui bu- bula carne ips prodesse ad aconita pellenda, auctor est Nicand. in Alex. pag. 132: Καὶ τὸ βοῦς πρυγύστα πρὸς

ρίγλιδωντος ἀλοιφῇ, Τηξάμενός πο- ρίσαιο πότερ ὄγχανθία νηδύν. Vbi Scholasticus vetus: Καὶ μοσχρίον, inquit, κριάτος (sic enim einendo, pro κίρατος) ἐφύσας περισφραγίσαντος καὶ περιπλήθοντος τῷ λίπτι, πλήρωσον τὸ ποτὸν ζωμοῦ. Καὶ ὑπὲρβολὴν ἔχῃ ὁ τοιοῦτος ζωμός ἀρίστ. Corraeus Ni- candrē versus sic transtulit: Pocula aut etiam, quibus extaturere, liqua- men Excocti vituli, atque in pingula iura soluti. Ζωμόν βοείον, et κρέως λεπαροῦ ζωμόν, ius bubulum e pingui carne bubula adversus aconita com- mendat etiam Dioscor. Euph. II, num. 137, pag. 120, et Scribonius Largus, comp. 188. Quin et omasi cocti iure poto satius fuerit fortasse scribi, quum in codd. Reg. 2, et Chifflet. omasi quo- que legator. HARO.

Lac. Caprinum videlicet. Sext. Pla- ton. cap. v, de capra et capro, tit. 33: Si quis cantharidas liberit: Caprae lac bibat, liberabitur. H.

Sanguis. De caprino hoedinoque sanguine contra toxicum subscripsit et Dioscorides in Alex. c. 20. H.

Viscum. Ἰξίον. Viscus is humor est, qui ex radice et fructu chamae- leogitis albi, quum praeciduntur, ma- nat. DAL. — Contra, etc. Hoc est,

que taurinum, contra quem et leporis coagulum est ex aceto. Contra paslinacam vero et omnium marinorum ictus, vel morsus, coagulum leporis, vel hoedi, vel agni, drachmae pondere ex vino. Leporis coagulum et contra venena additur antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus advolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum: sicut fel veneficiis ex mustela rustica factis. (xi.) Hinc deinde revertemur ad genera morborum.

XLVI. Capilli defluvia ursinus adeps admixto ladano et adianto continet, alopeciasque emendat, et raritatem superciliorum, cum fungis lucernarum, ac fuligine, quae est in rostris earum. Porrigini cum

contra viscum; quem et champagneonem aliam vocant, ut diximus lib. XX, cap. 51. Figura haec est quam grammatici vocant, *ἐξ δαῦ δουὲν*, familiaris praesertim poetis. H. — Caecutit Dalec. dum vult innoxium Plinio visum viscum.

Contra paslinacam. Totidem fere verbis Plin. Valer. lib. III, cap. 54. Hæd.

Leporis. Nicand. in Theriac. psg. 40, et in Alex. pag. 132. H.

Ex mustela rustica factis. Nam eius fel contra aspidem efficax, caetero venenum est, infra lib. XXIX, cap. 4. Dalec. — *Ex.* Vide quae diximus IX, 109. Hæd.

XLVI. *Capilli.* Haec pariter Mare. Emp. cap. vi, p. 45 sq. Sest. Platon. tit. I, cap. xiii de urso, *Ad capillos fluentes, et ut crescant: Prunus adeps cum ladano vino et vetere mixtus*, etc. Dioscorides etiam, l. II, p. 94; Galemus de Fac. simpl. med. lib. X, c. 4, p. 302. H. — *Capilli defluvia...* emendat. Hodie quoque, nec forsam om-

nino nugantes, iactant olea, illi imprimis quibus commercium circa haec versantur. Per eam nempe lentis humoribus molliori capillitium, atque eo devenire, ut nec findantur comae, nec tabescant. Quin cuti non parum accedere firmitudinis, ergo non mirum comas quoque sic adherere ac tenaciores fieri, si quis praesertim ladano addiderit, confortativum, ut aiunt, gummi genus. Viderint de his chymicae rei studiosiores. A.

Admixto ladano. Plantae campestris et *galeopum* genere: docti vocant *galeopsis ladanum*. Ladanium quoque vel *labilanum* dicunt piceam quandam substantiam quae solet e variis cisti speciebus in insulis et circa oras interni maris colligi. A.

Adianto. E prieva littera et dialbo, unde sensus: planta quae numquam madet, non gratis dato nomine, si quidem humorem non servant folia et laevis, et minuta; capillarum vulg. vocant. A.

Rostris. Pars acuminata lucernae,

vino prodest. Ad hanc et cornus cervini cinis e vino, utque non taedia animalium capillis increcant. Item fel caprinum cum creta Cimolia et aceto, sic ut paulum capilli inarescant. Item fel scrofinum cum urina tauri. Si vero vetus sit, etiam fursures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini spissari capil-

rum, quae manubrio adversa est. Icones variae lucernarum apud antiquos Fortunius Licetus exhibet, opere singulari de Lucernis, pag. 600 sqq. Habemus et nos in Museo nostro. H.

Porrigini. Adeps ursinus. H.

Ad hanc, etc. Ad porriginem emendandam, Marc. Emp. cap. vi, pag. 46. HAAR.

Taedia increcant. Lendes, pediculusque intelligit. In libris editis, inhaerent. Nos ex Reg. 2, et Gh. increcant. Favet Marc. Emp. cap. iv, pag. 41: Cornu cervinum in scobem limatum, et cum vino potum, lendes enecat, renascique non potitur. Et p. 45: Cervinus cornus scobes limatae, et ex vino potui datae, pedunculos in capite, lendesque nasci non sinunt. H.

Item. Nempe ad porriginem tollendam. HAAR.

Sic ut paululum capilli inarescant. Sic ut paululum capilli inarescant, in vetusto codice, ut infra hoc ipso capitulo: ad palpebras vero evulso prius pilo cum succo oleris, ita ut unctio inarescat. PIXT.

Item fel. Libri omnes editi hactenus: item fel hircinum. Nos scrofinum restituis, admodum codicem Reg. 2 et Chiff. tum vero adducti testimonio Marc. Empir. cap. iv, pag. 41, ita scribentis, Lotio taurino caput si laveris, porriginem vetustissimam tollit. Vetustam porriginem mire adimeris, si herbas cyclaminis, id est, orbicularis, neco sulphuris aliquan-

tum miscueris, et fel scrofinum, atque inde caput in balneo bene perfri-cabis. Et sulphur quoque Plinius mox adicit, ad porriginem vetustam. HAAR.

Fursuris adi. sulphure emendat. Furfurum species non quidem paucae, antiquum probe nescient, medici voluerit utcumque pelli, nec apud Veteres solum multiplex in hac therapeutica parte incessit variatio, sed et inter Neotericos, qui nunc acidum nitricum applicari iubent exanthemata, nunc oxida complura metallica, quorum princeps sane oximum e manganese, interdum cicutam, tum aquam phagedenicam, arsenicum, cobaltum, aquam saturatissimam, unguentum citrinum, butyrum ex antimonio, etc. etc. nam sciendum de horribili emplastro quod Ambrosii Parei tempore in elevandis fursuribus praedicabatur, et de isto molliori quidem, nec tamen probando, quod vulgo sicut calotte. Videtur praestare ipsissimum id quod hoc loco Noster commendat, sulphur scilicet, nam fel scrofinum inutile est. Nostris Albert, qui in nosocomio Parisino de Saint-Louis exanthemata multa observavit, nihil aliud puritati restituendae utilius quam axingiam, ubi flores e sulphure, tum injectam cuti molli-ter et saepe aquam sulphuream fictitiam huic similem, quam Neapolis mittit et oppidulum nostrum Barreges. AI.

lum putant, et a canitie vindicari, si rasis illinatur, plumboque tritus cum bleo. Denſari. et asinini pulli cum urina: admiscentque nardum fastidii gratia. Alopecias felle taurino cum Aegypto alumine tepefactis illiunt. Capitis ulcera manantia urina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adiciatur et sulphur. Efficacius tamen et vitulinum fel: quo cum aceto calefacto et lendes tolluntur. Serum vitulinum cum sale tritum, capitis hulceribus utilissimum. Laudatur et vulpium adeps: sed praecipue felis fimum cum sinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina vel cinis, magisque hircini, addito nitro et tamaricis semine, et butyro oleoque, prius capite raso, mire continent ita fluentem capillum. Sicuti carnis

Si. Si rasis capillis capiti illinatur.
HARD.

Plumboque tritus cum oleo. Nam plumbum contactu colorem nigrum iocucit. DAL.

Densari. Subintellige genitali. H.

Fastidii gratia. Ne fastidium mor-
veat urinae gravis odor. DAL.

Alopecias. Marc. Empir. iv, pag.
42, cum nitro et vino adhibet. H.

Tepefactis. Tepefactis prius capil-
lis. HARD.

Capitis. Habbarrhamanus Aegy-
ptius, cap. vi, pag. 49: *Qui caput
lavabit urina boum, capillorum impe-
diens fluxum, et si quae sunt in capite
hulcra, sanabuntur.* Ad porrigoem
eximendam eodem medicamento uti-
tur Marcellus Empiricus, capite iv,
pag. 41, adiecto similiter sulphure et
cyclamino. HARD.

Efficacius. Plin. Vol. I, 5, et Marc.
Emp. iv, pag. 41. HARD.

Serum. Plin. Valer. I. tit. et Marc.
Emp. iv, p. 40. HARD.

Laudatur. Item sanguis, Habbar-

thamano auctore, ad abigendos fur-
fures, scabieque capitis, commen-
datur in prius, cap. xxix, pag. 111.
HARD.

*Sed praecipue fel et fimum cum
sinapis.* In vetusto codice, *Sed prae-
cipue fel lupinum cum sinapis*, etc.
PEYR. — *Sed.* In Reg. 2 cod. et eo
quem Pintiaous vidit, *sed praecipue
fel lupinum.* In libris ad hunc diem
editis, et in Colbert. 3, caeterisque
MSS. *sed praecipue fel et fimum.* Nos
ex indubitata coniectura, *felis fimum*
rescripsimus. Auctor enim sic emen-
dandi Sext. Platon. existit, cap. xvii,
de cata, tit. 1, *Ad capitis alopecias*
« Catae stercus siccum cum sinape
aequis ponderibus cum aceto contri-
tum, et impositum, capitis alopecias
sanat. Felem vero ab astutia catum
vocari, trahitum est, tritumque
iam sermone vulgi. HARD.

Caprini. Sext. Plat. cap. v, de ca-
pro et capra, tit. 8, *Ad capillos fluen-
tes:* « Caprae cornu fursure mixto
cum oleo myrtino, capillos fluentes

cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: simo cum melle alopecias expleri: item ungularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis dolorem sedat: item aqua pota, quae e bovis aut asini potu relictæ est: et, si credimus, vulpis masculae genitale circumligatum: cornus cervini cinis illitus ex aceto aut rosaceo, aut ex irino.

XLVII. Oculorum epiphoras bubulo sevo cum oleo cocto illinunt. Cervini cornus cinere scabrities eorumdem inungunt: mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circumlini suffusiones prodest. Cinere eorum cum Aitico melle inungi

retinet, et crescere facit. » H.

Lacte. Alopecias eo sanari egregie Marc. Emp. prodidit. cap. vi, p. 45. HARD.

Item. Dioscor. II, 46: Οἱ δὲ τῶν αἰγῶν ὀφθαλμοὶ καὶ τῶν ἀλμυρῶν καὶ ταχυδακρυῶν οὖν ὅτε θεραπεύονται. H.

Leporinus. Plin. Val. I, 6. H.

Item aqua. Plin. Val. I, 4, et Marc. Emp. cap. 4, p. 35. HARD.

Et. Credit Sextius Platon. cap. iii de yulpe, tit. 10, Ad capitis dolorem: » Natura vulpis circumdata capiti, dolorem statim tollit. » Naturam Veteres genitale dicere. H.

Cornus. Marc. Empir. 1, ad capitis dolores, p. 37: Cornus cervini exuti cinis, illitus fronti ex aceto et rosaceo prodest. Et Plin. Valer. I, 4: Cervini cornus cinis illitus ex aceto et rosaceo prodest. MSS. omnes hoc loco, aut rosaceo, prae se ferunt. HARD.

XLVIII. Oculorum epiphoras. Quod viii genus lacrymantium sponte ac perpetuo, nec urgente causa turdoleas et reluctantis voluntatis imperio, est. Lasiore sæpe membranae incutuntur, interdum et irritati. Quod si

posterius vere in causa fuerit, Pliniusque medicamen forte non inutile. At.

Cervini cornus cinere scabrities eorum inungunt. Vosjanus, scabrities eadem. Lege, scabrities eorumdem inungunt. Acad. Gpd. Men. eodem ungunt sanat: mucrones etiam ipsos. Usor. — Cervini. Dioscor. II, 63, hanc cinerem impense laudat; ad fluxiones oculorum et hucera, πρὸς τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔλκη καὶ πύματα. Addi in collyriis auctor est Sext. Platon. esp. 4, de cervo. HARD.

Suffusiones prodest. Palpebras in suffusione. DAL. — Suffusiones. Hoc est, palpebras circumlini eo simu juvat, in suffusione oculorum. Marc. Empir. cap. viii, pag. 59: Lupi simus diu perfrictus ad summam levitatem, cum melle mixtus et inunctione adhibitus, oculorum ὑποχύσις discorsis, et ad summam claritatem eos perducit, suffusione siccata, De eiusdem felle Habbarrhamanus, cap. xxiii, pag. 95: Lupi fel inditum oculis per modum collyrii, ipsorum abiget caligationem,

obscuritates: item felle ursino. Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo. Vngulae asininae cinis inunctus e suo lacte, cicatrices oculorum; et albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis et palpebrarum vitiiis angulorumque occurrit: calliblephari modo fuligo in hoc tista temperatur: optime ellychnio papyraceo, oleoque sesamino, fuligine in novum vas pennis deteresa. Efficacissime tamen evulsos ibi pilos coërcet. Felle tauri cum ovi albo, collyria fiunt: aquaque dissoluta inungunt per quatrimum. Sevum vituli cum anseris adipe et ocimi succo, genarum vitiiis aptissimum est. Eiusdem medullae cum pari pondere cerae et olei vel rosacei, addito ovo, duritiæ genarum illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphorae sedantur: si tumor sit, ex melle. Vtrumque vero

et aquam in eos descendentem impediet, ne coalescat. HAEN.

Item, Marc. Empir. cap. viii, p. 62.

HAEN.

Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo. Cave, ne credulus male haec in præxi adducas. Epinyctides pustulae acri humore refertae, unde rubet quam maxime ulceris ambitus. Nec parum Pliniano linimento inflammatio cresceret; quae sane mali causa imprimis est. AL.

Vngulae. Marc. Emp. xii, pag. 68. Sed cum asinino, muliebre lac idem adascit: caetera sibi paria. H. — Nihil hinc auxilii; nec cineris via inest, aut quam Plinius asserit, aut de qua ullus uspiam cogitaturus est. AL.

Medulla. Marc. Empir. viii, pag. 70: *Lucernam fetilem de papyro, et medulla vaccina concinnato, atque eius sumo sive fuligine pro callible-*

pharo utere, quo palpebras exesas et glabras saepius inungendo, decentissimas facies. HAEN.

Genarum. Hoc est, palpebrarum. Vide quae diximus lib. XI, cap. 36 et 57. HAEN.

Eiusdem. Marc. Emp. viii, pag. 71: *Vituli medulla cum cera et oleo rosaceo aequis ponderibus liquefacta, et permixta, et ad emplatri modum imposita, duritias palpebrarum, et si quae illis in modum pilularum nascuntur, commollit ac discutit.* H.

Duritiæ genarum illinuntur. Duri ac scirrhosi tumores, grandines Pauli, calcoli Aetii. DAL.

Caseo. Marc. Emp. viii, pag. 57, et Plin. Val. I, 14. HAEN.

Vtrumque vero sero calido fovendum. Epiphora cum tumore palpebrarum et oculorum, ei sine tumore. DAL. — *Vtrumque.* Viraque epiphora: ei quae cum tumore coniuncta, et

sero calido fovendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum exustis atque contritis, et impositis, tollitur. Capras negant lippire, quoniam eae quasdam herbas edant: item dorcadasi: et ob id finum earum cera circumdatum nova luna devorare iubent. Et quoniam noctu aequae quoque cernant, sanguine hircino sanari lusciosos putant, nyctalopas a Graecis dictos: caprae vero iocinere, in vino austero decocto. Qui-

quae sine tumore. Serum asprinum idcirco Plin. Val. adhibet, quo foveri oculis praecipit, per quindenos dies, I., 22. HAAR.

Sicca lippitudo. Ξηροφθαλμία Graecorum, arida lippitudo Celso, in qua non fluunt oculi, sed tument, rubent, cum dolore et prurigine gravescunt, palpebris nocturna pituita cohaerentibus. DAT. — *Sicca lippitudo.* Ξηροφθαλμία, arida lippitudo Corn. Celso: quum in oculorum angulis asperitates et prurigo, et veluti hucera sunt, pruritus oculorum sine rheumata: a siccitate nomen habet. HAAR.

Lumbulis suum totis atque, etc. Musculis lumborum interioribus, quos χῶας vocant: totis potius, quam re-torridis. DALC.

Item. Hic nomen est ab ἀγία, a subtilitate visus. ἀσπράς, παρὰ τὸ βλεπεῖν. Οὐδάρης γὰρ τὸ ζῶον, καὶ εὐ-άματον, inquit Etymologus. Plura vide apud Bochart. part. I, lib. III, de Anim. cap. 25, pag. 925. HAAR.

Sanguine. Marc. Emp. viii, pag. 70. HAAR.

Nyctalopas. Νυκταλώπας. Graeca νυκταλώπ, proprie is olim esse videtur, qui noctu melius quam intardim cerneret: a nocturno enim aspectu vox haec deducta est. Sic Theod. Prisc. I., 40: Nyctalopes vero, qui per noctem vident, et per diem obscuritatem

potiuntur. Eadem his deinde remediis suggerit, quae mox a Plinio afferuntur: Festus Luscio, vitium oculorum, quod clarius vesperi quam meridie cernit. Sic Hipp. Praed. II, tit. 40, pag. 517. Sic in Isagoge sua Galenus. Sed idem rursus ibidem nyctalopas etiam dici testatur, qui contra parum die, vespere autem noctuque nihil aspiciant: atque ita proctus nyctalopas Paulus Aegineta, a Latinis Cornel. Cal. VI, 6, fere accepit. Eosdem et lusciosos, et luscippos dicere Latini, parum et ipsi sibi quique dam Graecos sequuntur; in eorumdem vocum significatione constantes. H.

Caprae. Sext. Plat. de caprea, cap. iv, tit. 2, ad eos qui ab hora decima (hoc est, binis horis ante solis occasum) non vident: Iecur capreae in aqua calida salia coquatur, et eius vaporem oculi excipiant, et ex eadem aqua oculos foveant: sed et iecur edant, et ex liquefacto inungantur. Quidam, iecur eius assunt in craticula: et fluentem saporem colligunt, et ex eo inunguntur. Quidam coctum vel aspum iecur capreae cum pane edunt, et idem bibunt. Quod de capris domesticis Plinius retulit, hinc Sextus de capreis: quoniam, ut Plinius animadvertit, cap. 42, amplior potentia est feris eius generis. HAAR.

Quidam. Cel. VI, 6: Praeter haec

dam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle caprae, carnesque eas vesci, et dum coquantur oculos vaporari his praecipiunt. Id quoque referre arbitrantur, ut rutili coloris fuerit. Volunt et oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte; contra glaucumata: cum vino, contra cicatrices, et albugines, et caligines, et pterygia, et argemata: ad palpebras vero evulso prius pilo, cum succo oleris, ita ut unctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia inveteratum fel efficacius

imbecillitas oculorum est, ex qua quidam interdum satis, noctu nihil videntur. Sic laborantes inungi oportet humore iocineris, maxime hircini: si nimis, caprini, ubi id assum cogitur, excepto: atque edii quoque ipsum secur debet. HARD.

Id. Habdarrhmanus Aegyptius, c. ix, pag. 61: Rubrae caprae iocur si iocrebis, et instillabis ex eo in oculos, proderit eorum caligationibus, et sanabis eos. HARD.

Si rutili coloris fuerint. Ut rutili coloris fuerint, in antiquo codice, et paulo post, Ruptas in ea parte, lege contrario ordine, In ea parte rupta. PIST.

Fel. Sext. Plat. de caprea, tit. 5 et 8, haec totidem sermo verbis. H.

Cum melle. Q. Serenus, cap. xiv, de oculorum dolore mitigandū, pag. 433: Hyblari mellis succi cum felle caprino, Subveniunt oculis dira caligine pressis: HARD.

Cum vino. Plin. Val. I, 20. Cui melle contra albugines Habdarrhmanus addibet, cap. ix, pag. 247. H.

Ad palpebras vero evulso prius pilo.

Pilo pungento. DAL. — *Ad.* Habdarrhmanus Aegyptius, cap. ix, p. 63: Si redundantes in palpebris pilos depilabis, et abduces locum felle caprae, nequaquam amplius renascuntur. H.

Oleris. Brassicae. HARD.

Contra ruptas tuniculas. Sext. Plat. loc. cit. HARD.

Ad omnia. Ad oculorum malaissime numerata. Haecendū legebatur, ad omnia inveterata, quum vel ipsa locis sententia fel inveteratum scribi h. l. posuisset: id quod egregie confirmat Sext. Plat. cap. iv, de caprea, l. 8, ubi eadem protinus cum Plinio tradit. *Ad caliginem oculorum;* inquit, *fel capreae drachma 1 et modicum vini cum melle, ut possit, teri, indigescere sanantur: idem facit et ad cicatricem, et argemata, et naphellon, et glaucumata, et pterygia, si ex eo felle inungantur. Item ex eo felle inungantur palpebras cum oleris succo: extractos pilos non sinit renasci. Facit et ad ruptiones exietu tunicularum cum lacte mulieris tepido. Hoc autem fel quanto vetustius fuerit, tanto melius erit.* HARD.

putant. Nec abdicant finum ex melle illitum, epithoris: contraque dolores, medullam, item pulmonem leporis: et ad caligines fel cum passo aut melle. Lupino quoque adipe, vel medulla suum, fricari oculos contra lippitudines praecipiunt. Nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant.

XLVIII. Aurium dolori et vitis medetur urina apri in vitro servata: fel apri vel suis, vel bubulum cum oleo cicino et rosaceo aequis portionibus. Praecipue vero taurinum, cum porri succo tepidum, vel

Nec abdicant finum. Plin. Val. 1, 44. HABO.

Item pulmonem leporis. Sest. Plat. da lepore, l. c. tit. 3, ad oculorum dolores: Pulmo leporis superpositus, et alligatus dolores oculorum mirifice sanat. HABO.

Sedat caliginem fel cum passo. Ex Chifflet. praebent caligines. Sed praeterea Voysianus: item pulmonem leporis. Et ad caligines fel cum passo aut melle. Idque multo commodius orationi, quam praecesserit: Ad omnia inveterata. GAOS. — Et ad caligines. Sext. Plat. II, de lepore, tit. 8, ad caliginem oculorum: Leporis fel cum melle mixtum et inunctum, oculos clarificat. HABO.

Nam vulpinam linguam habentes. Similis superstitionis et illud est quod refert Marc. Empir. cap. vii, pag. 66: Ad albuginem oculorum detergendam efficitur hoc remedium. Vulpem vivam capies, aequis linguam praecides, ipsamque vivam dimittes: linguam autem eius urefaciam phoenicio ligabis, et collo ejus qui albuginem patitur suspendes. HABO.

XLVIII. Aurium. Marc. Emp. ix, pag. 75: Urina apri servatur in vitro, sed melius cum vesica ipsius, quo modo ei subacta fuerit: haec tepens infusa

auribus unice prodest. El pag. 81: Apri lotium infusum auriculae valde medetur: quod quia vetustum magis prodest, collectum servari debet in vase vitreo, ut sic ad remedia praeparatum. Sic etiam Plin. Val. lib. IX, et Sest. Plat. cap. vii de apro, tit. 42. H.

Fel. Sic MSS. Reg. 2 et alii. Sic Marc. Emp. pag. 75, sed aprugnum, aut verrinum, porcinumve, dummodo non de scrufa, ad eos usus commendat. HABO.

Fel. Pro cicino taurinum habet Habdarrhmanus Aegyptius, nisi vitium interpretis est: sic enim ille c. vi, p. 39: Tauri fel addito oleo lauri, vel unguento rosarum, inditum auribus, halocera ibi enata curat, et mitigat dolores. In cod. Ch. citrino, mendose. HABO.

Praecipue. Sic libri omnes editi, cum Reg. 2, cod. aliisque. Dalecampius ex Ch. si superet, subintellige dolor, inquit, plana contra auctoris sententiam. Est enim ejus loci intellectionis, si suppuret, si pus auricula faciat, mel adici oportere. Plin. Val. I, 40: Si putaverit auricula, aut vermiculos fecerit, fel taurinum ex melle decumato aequis menturis mittes in testam rudem, quam impones carbonibus, ut lento igne ferveci, donec in

cum melle, si suppuret. Contraque odorem gravem per se tepesfactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam ingravatas aures sic perluendas putant. Alii cum senecta serpentium et aceto includunt lana collutas ante calida aqua. Aut si maior sit gravitas aurium, fel cum myrrha et ruta in malicorio excofactum infundunt: lardum quoque pingue: item simum asini recens cum rosaceo instillatur: omniaque ea tepesfacta. Uttilior equi spuma, vel equini fimi recentis cinis

utrum aliquisecatur. Hocque medicamen in vase vitreo colliges: et quum necesse fuerit ad curam tepesfacies in calyce, et mundata aure ex lana medicamentum infundes: Mel Plin. Val. adhibet tantum: mulsum Sext. Plat. cap. ix de tauro, tit. 5, ad aurium dolorem: Fel taurinum multo infusum, et auribus instillatum sanat. Porri modo succum, ut noster Habbardhamanus Aegyptius, interprete Ecchelleni, cap. v, pag. 38: Fel boum liquefactum in aqua porrorum, et instillatum auribus, ipsarum sedat dolores, H.

In ea parte rupta. Nempe fractas auriculas. Habb.

Quidam etiam in gravitate aures sic perluendus putant. Ingravatas non in gravitate, in eodem. PINT.

Ingravatas. Audiendi gravitate laborantes. Habb.

Alii. Dioscor. II, 19 Marc. Emp. cap. ix, pag. 81: Cum felle vulgino, et aceto pari mensura, serpenti senectus, id est exuviae decoctae, et lardula madesfacta medicamentum auriculae insertum, maximae utilitatis esse creditur, si prius ferventi aqua de sponsia aurem foveris. Habb.

Includunt. Noo, ut editi haecnon libri, tanas, Ipse paulo iohannis hoc capite: Lana autem medicamina eu

includuntur. Vode nostrae scripturae coostat optime fides. Habb.

Aut. Habbardhamanus, cap. vi, p. 49: Fel vaccae liquefactum cum aliqua parte corticum malgranatorum contusorum, et instillatum auribus proderit tinnitui et sonitui. Habb.

Lardum. Marc. Emp. cap. ix, pag. 79: Ad aurium dolorem, quae pus emittit, lardum vetustissimum teres in mortario, et succum illum lana delicata collectum, in auriculam immittes, et subinde aqua calida foveris, et iterum succum illum infundes: mira velocitate sanabis. Habb.

Item simum asini, etc. Quiddam fimi e lumentis est, particula constat saae animalibus quarum vis diversa; namque haec, ut aiunt, volatiles, aptiores vero illae ad solvendum, quaedam ut plurimum, calfaciunt. Sed etsi ex his aliquam fateamur in sanando malo non inutilem, patet vim eius caeterarum accessione dimiui, meliusque principium hoc, quoddamque est, solum et sincerum, remotis illis quae put adulterant, aut despectant, usurpandum. Ergo empirica et rusticis ista linquenda. A.

Uttilior. Marc. Emp. cap. ix, pag. 81: Spuma equi recens detracta et cum

cum rosaceo. Sevum bubulum cum adipe anserino, butyrum recens. Urina caprae, vel tauri, aut fullo-
nia vetas calfacta, vapore per lagenae collam
subeunte, Admiscunt et aceti tertiam partem, et ali-
quid urinae vituli, qui nondum herbam gustaverit.
Fimum etiam mixto felle eiusdem. Et cutem, quam
relinquunt angues, excalfactis prius auribus. Lana
autem, medicamina ea includuntur. Prodest et sebum
vituli cum anseris adipe, et ocimi succo: eiusdem
medulla admixto cumino trito infusa. Virus verrinum
e scrofa exceptum priusquam terram attingat, contra
dolores. Auribus fractis glutinum, e naturis vitulo-
rum factum, et in aqua liquatum. Aliis vitiis adeps
vulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut
porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, e lacte mu-

oleo roseo infusa, auricularum quam-
vis vehementes dolores resolvit. H.

Vel. Ad verbum Plin. Valer. I, 9.
HARD.

Sevum. Vel ut in MSS. sebum.
Plin. Val. loc. cit. HARD.

Butyrum. Marc. Emp. cap. ix, p.
81. HARD.

Prodest. Plin. Val. loc. c. et Marc.
Emp. cap. ix, pag. 75. HARD.

Eiusdem: Marc. Empir. c. ix, pag.
41. HARD.

Virus verrinum. Quod verres in
coitu effundit. DALC. — Virus. Se-
men quod effundit in coitu. Marcel.
Emp. l. c. Verres quum scropham
saliet, priusquam in terram destillet,
de verendis eius virus exceptum tepe-
factumque, et cum aquae modico au-
riculae inditum, quamvis molestos,
dolores relevat. Quod etiam circa au-
riculam illitum plurimum prodest. H.

E naturis. E genitalibus. Naturas
Latini genitalia appellaverunt, ut
alibi monuimus. Ita Sext. Plat. c. iii.

PLIN. N. II. TOM. VIII

Naturam vulpis dixit. Id vero Dale-
campius quum nesciret, e naribus vi-
tulorum emendare nitebatur. At Plin-
ius infra, cap. 30, glutinum factum
e genitalibus vitulorum aperte dixit.
HARD.

Aliis vitiis. Aurium et gravitati.
DAL. — Aliis. Aliis autem dolori-
bus. Sext. Plat. cap. ns de vulpe, tit.
15, ad aurium dolorem: Adeps vul-
pis remissus, et instillatus sanat. Dio-
scor. II, 41, de vulpe: Καὶ τὸ στέλας
αὐτῆς τὰς αὐρὰς καὶ τὴν ὀφθαλμὸν, αὐτὸς νόσος
παύει. Adeps lupinus liquefactus, in-
funasque, etc. Sic et Galen. κατὰ τὸν.
III, 4, p. 403. HARD.

Item. Plin. Val. I, 9. Apollon. ap.
Galen. κατὰ τὸν. III, 4, p. 395, ad
verbum. Et Abderrhamanus Aegy-
ptius ix, pag. 62: Recipe de felle ca-
prarum; admisce aliquid aquae porro-
rum, instilla in aures doloribus affectas,
mitigabuntur earum dolores. H.

Aut. Ita libri omnes editi. Reg. 2:
Aut si rupta sint aliqua ibi. Non pla-

I

lieris. Si gravitas sit audiendi, fel hybulum cum urina caprae, vel hirci, vel si pus sit. In quocumque autem usu putant haec efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant et coagulum leporis tertia denarii parte, dimidiaque sacopeni in ammineo vino. Parotidas tirsinus adeps comprimit pari pondere cerae et taurini sevi. Addunt quidam hypocisthidem, et per se butyrum illitum, si prius foveantur feni Graeci decocti succo. Efficacius cum strychno. Prosunt et vulpium testes, et taurinus sanguis aridus tritus. Vrina caprae calefacta, instillata auribus: simumque eiusdem cum axungia illitum.

cet tamen ea scriptura Dalecampio: legi si sint suppurata, vel suppurantia ibi ab qua mavult. Defendit vulgatam lectionem Marc. Emp. c. 12, p. 76: *Fel ovillum, inquit, cum lacte mulieris instillatum, etiam ruptas interius aurículas certissime sanat.* Sic paulo ante hoc capite Plinius idem in ea parte, hoc est, in auricula, felle taurino dixit cum lacte muliebri efficaciter rupta sanari. H.

Si. Q. Sereus, cap. 122, de aurium vitia, pag. 452: *Felque bovis aurdis etiam prodese loquuntur, si iungas olidae grave quod mihzere capellae.* Marc. Emp. cap. 12, pag. 79: *Adversus gravitatem audiendi, inquit, fel bubulum cum urina hirci, auriculae, quae molestiam surdiginis patitur, instillabis, etc.* Lotium caprae per se laudat Sext. Plat. v, tit. 48, ad aurium dolorem. Haro.

Vsa. Sive ad aures facias, sive ad audiendi gravitatem, sive ad alia vitia haec adhibeantur. Marc. Emp. 12, p. 181: *Lotium caprinum instillatum dolorem sedat; quod magis prodese suppuratis auribus affirmatur: ob quam causam praesentis auxilii, plu-*

res exceptum, ex cornu caprino inditum, in fumo suspensum, diligenter ad necessarias medelas reservant. H.

Laudant. Sext. Platon. ii de lepore tit. 45, ad aurium dolorem: *Leporis coagulum auriculae infunditur.* H.

Ammineo vino: Quod scilicet Dupinet, not. in Gall. Plinii interp. a prunis ait fieri solet quae uvarum Narbonensium campoles magnitudinem assequuntur: caeterum cf. Plin. lib. XIV, cap. 2. Az.

Parotidas. Plin. Vol I, 43, et Marcell. Emp. xv, pag. 407. H.

Hypocisthidem. Succus h. l. indicatur e cisti fructibus tritis et certis solitus manare, qui vi multa fertur attingere, Az.

Prosunt et vulpium testes. Marcell. Emp. c. xv, pag. 409. Sext. Plat. c. de vulpe tit. 7, ad parotidas. Et auctor Kiranidum, p. 403. H.

Vrina caprae. Non externo igne et adventitio, sed nativo calore, si Marcell. Empirico credimus, cap. 12, pag. 79: *Lotium caprinum, inquit, sub eo momento quo egeritur, tepidum auri fistulae infundes.* H.

Fimumque eiusdem, etc. Sext. Pla-

XLIX. Dentes mobiles confirmat cervini cornus cinis, doloresque eorum mitigat, sive infricentur, sive colluantur. Quidam efficaciorē ad omnes eosdem usus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia utroque modo fiunt. Magnum remedium est in luporum capitis cinere: certumque est in excrementis eorum plerumque inveniri ossa. Haec adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores: et capitis eorum cinis dentifricium est, adiectoque nardo mulcet graveolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui os simile: hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bu-

ton: cap. v, de capro et capra, tit. 21, ad parotidas, etc. Caprae steruus cum melle commixtum huius sanat. Sic etiam Plin. Valef. I, 43. HARD.

XLIX. *Dent. m. confirmat.* Affectum eum eodem citato remedio Galen. lib. V *κατὰ τὸν οὖρον, γομφιάσιν* vocat, ut et Dioscorid. lib. II, c. 63. DAL. — *Dentes.* Marcellus Emp. XII, pag. 92, et XV, p. 109. Sexl. Plal. c. 4, de cervo, n. 2: *Cornu cervi combustum (hoc est, redactum in cinerem) dentes qui moventur, confirmat, si pro eo dentifricio quis utatur.* Sic et Dioscor. II, 63, et ante hos Cels. VI, 9. Scribon. Larg. Comp. 60: *Hoc eum eo quod candidos facit dentes, tum etiam confirmat; Augustam constat usam. Nam Messalina Dei nostri Caesaris (Clandii) hoc utitur. Cornuum cervi ustorum in ollam novam ad cinerem redactorum sextario uno, etc.* HARD.

Doloresque. Conf. Plin. Val. I, 36. HARD.

Quidam. Marc. Emp. cap. XII, p. 94. HARD.

Crudi. Non etusti. HARD.

Dentifricia. Hoc est, et ex eisdemque combusti cornus cervini, et ex scobe crudi. De his Q. Serenus, cap. XV, p. 434: *Quod vero assumpsit nomen de dente fricando, Cervino ex cornu cinis est, sua ungula porcat Torrida: vel cinis ex ovis: sed non sine vino; Muricis aut tosti, vel hylbi exstincta savilla, etc.* HARD.

Item leporina coagula. Seal. Plal. II de lepore, lit. 45. HARD.

Et capitis eorum cinis. Marc. Emp. cap. XI, pag. 88. HARD.

Adiectoque. Marcell. Empir. I. cili. HARD.

Aliquā. Huc pertinet quod ait Marc. Emp. loc. cit. *Muricus cinis, id est, pulvis exusti muris, cum melle, dentibus infrius, haktum foetidi, oris emendat.* HARD.

Acui os simile. Acutum et mucronatum processum intelligit, quem analomes perit, ob eandem cum acu similitudinem: *βελονοειδὲς ἀπόφυον* vocant. Simile est id os in latere capitis ad maxillae radicem. DAL.

Hoc scarificari dentes. MSS. Reg. 2, aliique, hoc scarificare. HARD.

bulus accensus, eos qui labant cum dolore, admotus confirmat: eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoque ex ungulis suum combusta, eundem usum præbent: item ossa ex acetabulis pernarum, circa quas coxendices vertuntur. Iisdem sanari, demissis in fauces iumentorum, verminationes notum est: sed et combustis dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu vexatos, aut dentium eiusdem cinere: lichene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium o-mitto, sed in equorum genibus, ac super ungulas.

Eos. Dentes. HARD.

Ossa. Q. SEREN. loco all'alo. Marc. Emp. XII, pag. 94, et Plin. Val. I, 36. HARD.

Lichen ossa. Marc. Emp. XII, p. 99: Pernæ scrofinæ os, inquit, quod est amplissimum, combustum, tritumque, opimum, et salubre dentifricium præstat: gingivas enim siccat et adstringit: dentesque ab humoris iniuria et tumore defendit. HARD.

In fauces iumentorum. Cornu indito, ut sit a veterinariis. DAL.

Verminationes notum est. Verminea Festo: dolores corporis cum quodam minuto motu; quasi a vermibus scindantur: tormina, στρόφους. DAL. — Verminationes. Dentium vermes. Ea vox vernulum proprie ortum significat, sive in dente fiat, sive in aure, sive in ioterancia, seu in alia quacunque parte corporis. Hinc verminare aurem dixit Martial. XIV, epigr. XIII, ubi verba: Si tibi morosa prurigne verminat auris, Arma dainus tantis apta libidinis. Nunc de morbis dentium sermo est. HARD.

Lichene. Dioscorid. II, 45: Λειχήνες ἵππων, οἷσι δὲ τῶσι καὶ ἐν γράσῃ ἐκτεταμένοντι παρὰ τοῖς γό-

ύσι καὶ παρὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς. Lichenes equorum calli sunt, tuberosæ verrucæ instar, circa genus et ungulas, in earum partium flexu indurati. Veterinariis in Gallia, αἰ-οσ. H.

Est autem hoc non, etc. Non illud nimirum est, de quo egimus lib. VIII, cap. 66.

Hippomanes. Aspera tuberosaque verruca: vulgo les soubrots.

Sed io equorum genibus. Hippomanes tria significat: primum quidem herbam in Arcadia nascentem: de qua Theocritus ἱππομανίς; φυτόν ἐστι παρ' Ἀρκάδων: Alterum, catunculam nigram, magnitudine caricæ, frontis pulli recens nati adhaerescens, veneficium amoris, quon statim devorat foeta, aut ad ubera partum non admittit (lib. VIII, cap. 42); leuitium, virus geniturae simile maris, sed liquidius, quod ex equæ pudendo ad venerem concitæ fuit, veneficis expellitur, et hippomanes pariter vocatum infra cap. 49 huius libri. Vide Victorium VII, 6; Aelianum de Animal. XIV, 18, quo loco etiam πῶδιν vocatum fuisse scribit. DAL. — Virg. G. III, 280; adi. nost. edit. t. I, pag. 465. Ed. P.

Praeterea in corde equorum invenitur os, dentibus caninis maximis simile: hoc scarificari dolorem, aut exempto dente emortui equi maxillis, ad numerum eius qui doleat, demonstrant. Equarum virus a coitu in lychnis accensum Anaxilaus prodidit, equinorum capitum usus repraesentare monstrifice: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in beneficio vires habet, ut affusum aeris mixturae in effigiem equae Olympiae, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus et fabril glutinum, in aqua decoctum; illitumque, et mox paulo detractum, ita ut confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur et caprino lacte colluunt dentes, vel felle taurino. Talorum caprae recentium cinis dentifricio placet, et omnium fere villaticarum quadrupedum, ne saepius eadem dicantur.

Praeterea in corde equorum, etc.
Vide quae diximus J. XI, c. 70. II.

Invenitur os. Cordis id ligamentum est, cartilagosum, in vastis animalibus, ut equo, bove, cervo, tam durum et crassum, ut hinc exemptum in ossis naturam facile solidescat. Venatores vocant, *la croix du cœur*. DAL. — In iumentis illis dumtaxat invenitur quibus per vitam multus labor. Causa est fibrarum tendinosarum solidatio; hinc ossificatio; virtus autem nulla. AS.

Dentibus caninis maxime simile.
Voss. Gud. And. Menap. *dentibus caninis maximis simile.* Hoc libro, c. 19 *Dentes quidem eorum maximi equis alligati.* Lib. XXX, 4: *Caninus dens sinister maximus.* Acad. quoque *maximis.* Gronov. — *Voss. Elz. vici.* Eo. P.

Hoc scarificari. MSS. hoc scarifari. HARD.

Maxillis ad numerum eius qui doleat. Scribendum reor, *admove*, non *ad numerum*. PERT.

Anaxilaus. Forte e Praegnīs suis, hoc est, ladicationibus, ni ipsum aliquis ludibrio habuerit circulator. ALASS.

Affusum aeris mixturae. Intra aeternam statquam reconditum fuisse hippomanes tradit Aelian. de Anim. lib. XIV, cap. 18. At equum fuisse opus Dionysii Argivi, non equam, scribit Pausan. lib. V. DAL.

Effigiem equae, etc. Vt simul cum aere fuscum mixtum in effigiem equae Olympiae, etc. HAZO.

Effigiem. Plin. Val. I, 42; Sest. Platon. v, de capro et capra, l. 32. Q. Serenus, cap. xv, p. 134: vel lacte capellae Sanescunt dentes, vpl tauri felle iuvantur. HARD.

Villaticarum. Quae rura nutriuntur. HARD.

L. (XII.) Cutem in facie erugari et tenerescere, et candorem custodire lacte asinino putant: notumque est quasdam quotidie septingenties custodito numero fovere. Poppaea hoc Neronis principis instituit, balnearum quoque solia sic temperans, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitae in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerussa. Sincero vero vitia quae serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana e partu bovis madida. Frivolum videatur, non tamen omit-tendum, propter desideria mulierum, talum candidi iuveni, quadraginta diebus noctibusque, donec resolvatur in liquorem decoctum, et illitum linteolo, candorem, cutisque erugationem praestare. Fimo

L. *Cutem in facie...* put. Pelliculam nullem et flexilem aliquatenus illa efficiunt quae glandibus milliaribus libertatem addunt. Omnes hac vero patet ad illud praestandum non sine vi esse posse. De asellarum lacte, nescio an cuiquam comperium aliud sit quam de caeteris. Quidquid rei est, nullus sane talem usum merito vituperaverit: nallum enim cosmetici generis magis innoxium. Immo optandum, quando is usus incessit, nec mox cessaturus videtur, ut vulgo et pulchritudinem aucupantibus utriusque sexus mulierculis pecuniam certatim furentur unguentarii, illa solum venalia poni, quae lacte asinino non sint periculiosiora. A.

Quasdam. Nonnullas feminas septingenties fovere cutem quotidie servato numero. H.

Septingenties. Reg. codicis secundi fidem secuti sumus, sententiamque ipsam, ut remur, scriptoris, quae est eiusmodi: nonnullas feminas cutem fovere solitas quotidie usque ad se-

ptingentas vices, Plinius XI, 96, quingentas asinas a Poppaea trahi solitas quum dixit, coniecturam facit aliis, hoc quoque loco non *septingenties*, ut cod. Reg. 2, alique exhibent, sed *quingentas* scribi oportere. At non asinarum hoc loco numerum recenset, sed assiduitatem in cute fovenda nimiam irridet. Occupavit hoc ante nos Hieronymus. H.

Poppaea. Egimus iam de eo illius more, XI, 59. H.

Sincero. Cui nihil aut talis aut cerussae admixtum, eo emendentur vilia quae serpunt, etc. H.

Talum candidi iuveni. Habbarrhamanus Aegyptius, interprete Echeleniensi, cap. vii. *Ad faciem egregie emundandam recipe talum tauri, conjunde, et accipe ex illa xx partes, et unam ex piscium glutine, itemque unam ex draghanto. Maceretur gluten tepida aqua, et madescat draghantum, donec dissolvatur: tum contundantur omnia simul, donec fiant instar mellis. Tunc bene lavetur facies et mundetur, ab-*

taurino malas rubescere aiunt; non crocodileam illini melius; sed foveri frigida et ante, et postea iubent. Aestates, et quae decolorem faciunt cutem, simum vituli cum oleo et gummi manu subactum emendat. Ulcera oris ac rimas, sebum vituli vel bovis cum adipe anserino, et ocimi succo. Est et alia mixtura, e sevo vituli cum medulla cervi, et albae spinæ foliis una tritis. Idem praestat et medulla cum resina, vel si vaccina sit, et ius e carne vaccina. Lichenas oris praestantissime vincit glutinum factum e genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure vivo, ramo ficulneo permixtum, ita ut bis die recens illinatur. Item lepras ex melle et aceto decoctum, quas et iecur hirci calidum illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiam unguentum lepras ac furfures, tauri fel, addito nitro: urina asini circa Canis ortum: maculas in facie, fel utriusque per sese aqua infra-

stergaturque diligentissime: deinde illinatur ea mixtura, et sic per mediam horam relinquatur, postea abluuntur aqua frigida, et optime abstergetur. HARD.

Non crocodileam illini. Nec crocodileae, inquit, simum taurinum ulla re cedit. Vt crocodiles molestias in facie enascentes tollat, nitoremque reddat, dictum est superius, cap. 28. HARD.

Aestates et quae decolorem faciunt cutem. In apographo nostro, Testas aequae faciunt cutem. PINT. — Aestates. Maculas ab aestivo sole. H.

Ulcera. Marc. Empir. II, pag. 88; Plin. Val. I, 29 sq. H.

Lichenas. Marc. Emp. ad verbum XIX, pag. 129, et Plin. Valer. II, 56. HARD.

Liquatum aceto cum sulphure vivo.

In apographo nostro, Liquatum ex aceto cum sulphure vivo. PINT. — Liquatum. Aceto remissum, inquit Marc. Emp. I. c. vel liquefactum, ut idem ait, XVIII, p. 239. H.

Ramo ficulneo permixtum. Agitatum. HARD.

Item lepras. Marc. Emp. et Plin., Valer. II. cc. H.

Etiam unguentum lepras ac furfures tauri, vel addito nitro. Scribe, etiam unguentum lepras ac furfures tauri si addito nitro; tum ex nostro apographo, tum etiam ex Diosc. I. II, de tauri felle agente cum nitro, inquit, cretave Cinctolia lepras furfuresque efficacissime extertit. PINT. — Etiam unguentum Dioscor. II, 96: Πρός δὲ λέπρας καὶ πύτρας οὖν, αἰνρόν ἢ γὰρ κραινὲν σμῆγμα κράτιστον. H.

Maculas. Tauri et asini. H.

ctum, evitatisque solibus ac ventis post detractam cutem. Similis effectus et in taurino vitulinove felle, cum semine cunilae, ac cinere e cornu cervino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino sevo cicatricibus ac licheni leprisque maxime color redditur. Hirci fel et lentigines tollit, admixto caseo, cum vivo sulphure spongiaeque cinere, ut mellis sit crassitudo. Aliqui inveterato felle uti maluerunt, mixtis calidis fursuribus pondere oboli unius, quatuorque mellis, prius defricatis maculis. Efficax eiusdem et sebum cum melanthio, et sulphure, et iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla cervina resinaque et calce. Invenio apud auctores, his qui lentigines habeant, negari Magicis sacrificiorum usus.

LI. Lacte bubulo aut caprino tonsillae et arteriae exulceratae iuvantur. Gargarizatur tepidum, ut est expressum, aut calefactum. Caprinum utilius, cum

Similis effectus in taur. sevo vitulinove felle. Verbum sevo redundat, ex eodem. PINY.

Hirci. El capreae quoque, teste Sexto Platonico, cap. iv, tit. 10, ad lentigines. Et tauri, eodem iterum titi prodente, 2, xi, de tauro, tit. 6, ad lentigines in facie. H.

Cum vivo sulphure. Simili temperamento ad tollendas e facie lentigines felle capreae Sext. Platon. utilitur, c. xv, tit. 10, ad lentigines in facie: Fel capreae cum melle et nitro commixto, et spongia combusta, et sulphure vivo ad mellis crassitudinem relictum, et in faciem illitum, emendat. Haeo.

Efficax eiusdem et sebum. Hirci. Haeo.

His qui lentigines habeant. Eos qui lentigines habeant, non esse idoneos ad sacra magica peragenda. H.

LI. Lacte bubulo, etc. Marc. Emp. xv, p. 106: Lac caprinum, vel bubulum, vel ovillum recens multum, dum calet, vel etiam calefactum gargarizatum, tonsillarum dolores et tumores cito sedat. Et cap. xiv, pag. 103: Lac bubulum recens multum, et leuto igne calefactum, gargarizatumque, arteriam constrictam infuso entarrho, et fauces exasperatas, pristinae sanitati restitutas persanat. H. — Lacte bubulo aut caprino tonsillae. Nullus non novit lacte potissimum in mali genus pelli: bubulum postponunt, si laxatas partes aliquantulum adstringere opus fuerit. A.

Tonsillae et arteriae exulceratae iuvantur. In eodem, non levantur, sed iuventur legitur: scribo, iuvantur. PINY.

Caprinum. Haec totidem verbis Marc. Emp. cap. xv, pag. 108; sed pro malva myrrham adsciscit Plin.

malva decoctum et sale exiguo. Linguae exulcerationi et arteriarum prodest ius omasi gargarizatu: tonsillis autem privatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitique: anginae fel taurinum vel caprinum cum mello. Iecur melis ex aqua oris gravitatem, hulce-
raque butyrum emendat. Spinam aliudve quid faucibus adhaerens, extrinsecus limo perfricatis, aut reddi, aut delabi tradunt. Strumas discutit fel aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis e vino in linteolo exulceratis dumtaxat imponitur. Discutit et ungulae asini vel equi cinis, ex oleo, vel aqua illitus, et urina calefacta: et bovis ungulae cinis ex aqua: simum quoque fervens ex aceto. Item sebum caprinum cum calce, aut simum ex aceto decoctum, testesque vulpini. Prodest et sapo:

Val. I, 45, sinuensium, ut remur, errore. HARD.

Prodest ius omasi gargarizatu. In MSS. Reg. 2, aliisque, *prodest ius magis.* HARD.

Tonsillis. Plin. Val. I, 45: *Tonsillis privatim medentur renes vulpis aridi, cum melle triti et illiti.* Marc. Empir. cap. xv, p. 406: *Tonsillis renes vulturini aridi in melle triti, vel decocti mirum remedium praestant, si pro emplastro opponantur.* Sext. Platon. cap. III, de vulpe, l. 9, *ad faucium tamen: Rene vulpis in melle saepius fauces tumentes confrica.* Ex Plinii notati praesertim loco, quem vel ex eo sacrum esse constat, quod de quadrupedum, non de avium medicinis hic agitur, Marcelli textum in mendo cubare perspicuum est, ac pro vulturini scribi vulpini oportere. H.

Anginae. Marcell. Emp. xv, p. 406. HARD.

Aut reddi, aut delabi tradunt. Nam foetore tantum impetum vomendi

concitat, ut vehemens h conatus affixas spinas revellat. DALZG. — *Aut.* Aut reddi vomitu, aut delabi in alvum. HARD.

Strumas. Sic. MSS. Reg. 2, alique. Sic totidem syllabis Plin. Val. III, 29. Malui ego tamen, si quid audendum, *caprinum* legi: tum quia haec fellis genera duo a Plinio sere copulantur, caprinum ac bubulum: tum vero maxime quoniam ita Marcell. Empir. prodidit, cap. xv, pag. 408, praesente Plinio, ut apparet: *Fel bubulum*, inquit, *vel caprinum, ad incipientes strumas optime facere experimenta docuerunt: nam penitus crescere non sinitur, si eo assidue tangantur.* HARD.

Discutit. Marc. Emp. cap. xv, pag. 408, et Galen. de Simplic. med. Fac. XI, pag. 305, cum Dioscor. III, 44. HARD.

Item sebum caprinum. Marc. Emp. xv, p. 409. HARD.

Galliarum hoc inventum rutilandis capillis: fit ex sebo et cinere. Optimus fagino et caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: uterque apud Germanos maiore in usu viris quam feminis.

LII. Cervicum dolores butyro aut adipe ursino perfricantur: rigores bubulo sevo: quod et strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem (opisthotonon

Galliarum. Vnde Gallicus sapo nuncupatur a Theod. Prisc. I, 3, *decrementis capillorum*. . . *Attamen gallico sapone caput lavabis.* Qui mos deinde translatus in Latium: nude Martialis, VIII, ep. 33: *Et mutat Latias spuma Batavia comas.* Quod romanae mulieres flavedinem eo sapone roentirentur. Valer. Max. II, 1, n. 5, de romanis feminis: *Ceterum ut non et horrida pudicitia, sed honesto comitatus genere temperata esset, indulgentibus maritis et auro abundantis, et multa purpurae usae sunt: et quo formam etiam concuniorum efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarent.* HARR.

Fit ex sebo et cinere. Nunc patet nomen saponis latissime, et omnia haec complectitur quae ex oleo quolibet fixo aut volatili, aut sebo constant, et terris, oxidisque metallicis, et alcalinis. Quadruplex genus nempe alcalinorum, terraneorum, metallicorum, saponulorum. Nec propositi nostri est singulorum species ulterius dividuas indicare, aut quanam saponificationum sit ratio. Patet, quomodo Veteres in hac arte antecellamus, non parum illis ea abunde fuisse, quae saponis bases necessariae sunt, sebum nempe (a quo multiplex olei genus modice recedit) et cinis, cui audem ac potassidem (*soude et potasse*) inesse constat. Saponum in cosmeticis usus frequens, sed non

ut capillitia adulteretur color. Illis non credendum, qui saponis ordinem asserunt Plinio posteriorem fuisse, et a muliercula inventum Savonne in urbe Italiae. AR.

Optimus. Optimus e fagino cinere, et caprino sevo. HARR.

Apud Germanos. Auctor libri de Simpl. med. ad Pat. tom: XIII Opp. Galeni, pag. 400: *Sapo conficitur ex sevo bubulo, vel caprino, aut vervecino, et lixivio cum calor. Optimum iudicamus Germanicum: est enim mundissimum, et veluti pinguisimum: deinde Gallicum.* Hinc saponis globuli a Martiale, XIV, ep. xxvii, Mattiacae pilae vocantur, a Mattiaco Germaniae oppido: *Si mutare parcas longaevos eana capillos: Accipe Mattiacas (quo tibi calva?) pilas.* Et epigr. xxvi, cuius lemma, *Sapo: a Caustica Teutonicos accendit spuma capillos, etc.* a Denique Q. Seren. de capillo tingendo sic praecipit: *Ad rutilam speciem nigros flavescere crines Vnguento cineris, praedixit Tullius auctor.* Hinc pro Germanis Tertullianus ad Vxor. II, 8, *cinerarios dixit, peregrinat proceritatis.* HARR.

LII. Cervicum. Plin. Val. I, 54, et Marcell. Emp. xiv, pag. 127.

Rigores bubulo sevo. Marcell. Emp. loc. cit. HARR.

Dolorem, etc. Totidem verbis Marc. Emp. l. c. *Cervicis dolor inflexibilis, quem opisthotonon Graeci vo-*

vocant) levat urina caprae auribus infusa, aut sinum cum bulbis illitum: ungues contesos fel cuiuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel tauri aridum aqua calida dissolutum. Quidam adiciunt sulphur et alumen, pari pondere omnium.

LIII. Tussim iecur lupi ex vino tepido sanat: urinumque fel admixto melle, aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: vel saliva equi triduo pota: at equum mori tradunt: pulmo cervinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle, quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo cervo-

cant, levatur urina caprae auribus infusa, aut bulbo trito cum fimo eiusdem caprae cervici illito. Plin. Val. I, 54. Q. Seren. cap. xvii: *At si cervices, durataque colla rigeant, Anseris aut pingui torpentia colla fovebis: Illinitur valido multum lens cocta in aceto: Aut capras finus et bulbi, aut cervina medulla.* Egimus de eo morbi genere, XXIII, 24. II.

Opiathotonon vocant. Supinum et proterganeum raptum vocat Aurelianus lib. III, c. 6 acutorum. - DAL.

LII. Tussim. Marc. Emp. xvi, pag. 417, et Plin. Val. I, 58. H.

Vrsinumque, etc. Plin. Valer. I. cit. HAN.

Fel. In libris hactenus vulgatis, triduo potu eam mori tradunt: ut esset sententia, triduo salivae potu mori tussim. An vero hoc medicae, an romanae aures fecant? In reg. 2, triduo potae commori tradunt. Nihil est nostra emendatione certius: ecom atmanenses scilicet, pro equum scripsere: librarii denique eam pro ecom, Sext. Platon. xvi, de equo, tit. 4, ad phthisicos, et qui male tussunt: «Equi salivam si biberint, sani efficiuntur: expertissimum; sed equus morietur.» Marc. Emp. xvi, pag. 420:

Ad phthisicos, inquit, remedium est praesens, et maximum (nam etiam vitae dubios sanat, et quibus spes superesse nulla videatur): equi salivam vel spumam cum aqua calida bibendam per triduum dabis: etiam quem tussi intoleranda et diutina laborare videris, hoc remedio liberabis: aegrum quilevis sine curatione sanabis: sed equum mors subita consequetur. Theod. Priso. IV: *Ad tussim facit, et maximum remedium est: Equi salivam ex aqua calida, bibat per triduum: is qui tussiterit, vivet: equus morietur.* Simile est, quod suspiriosis praecipit idem Marc. Emp. cap. xvii, pag. 424, ut spumam ex ore mulae collectam hauriant: isti ipsi saluti fore: mulam morituram. Plin. Val. I, 58: *Salivae equi triduo potatae ternis potionibus ex aqua calida tussim sanant: equum morti tradunt, hominem sanant.* H.

Pulmo. Iisdem verbis Marcell. Emp. xvi, pag. 419, et Plin. Val. I, 8. Et ad suspirium pulmonem cervinum in olla siccitè redactum ad cinerem, datumque cum aquae calidae cyathis tribus, commendat Scribon. Larg. Comp. 76. HAN.

Subulo cervorum generis. Subulones cervi, quorum cornua in ramos acut

rum generis. Sanguinem expuentes, cervini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarii cum terra Samia et vino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus, nocturnas tusses: pili quoque leporis insiti, extrahunt pulmonibus difficiles exscreationes. Purulentas autem exulcerationes pectoris pulmonisque, et a pulmone graveolentiam halitus, butyrum efficacissime iuvat, cum pari modo mellis Attici decoctum, donec rufescat, et matutinis sumptum ad mensuram lingulae. Quidam pro melle, laricis resinam addere maluerunt. Si sanguis reiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem, modice et cum aceto sumptum: nam de taurino credere, temerarium est. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis exscreatione.

LIV. (XIII.) Stomachum exulceratum lactis asinini potus reficit: item bubuli. Rosiones eius caro bubula

explicantur, sed acuminata, oblonga, simplicia crescunt, et attolluntur. Vide infra cap. 47 huius libri, et supra, XI, 37. DAL.

Sanguinem. Marc. Emp. xvi, pag. 420; Plin. Val. I, 64, et Dioscor. II, 63. HARD.

Coagulum. Marc. Emp. cap. xvi, pag. 420: *Coagulum cervinum, sive leporinum, sive hoedimum, in potione solutum, bibitur utiliter ab empyicis vel haemoptoicis.* Et cap. xvii, p. 424: *Benefacit ad arteriae eruptionem ... cretae Samiae denarius unus, sumptus ex aquae frigidae rigore detracto, cyathis tribus, etc.* HARD.

Purulentas autem exulcerationes. Purulentos abscessus post pleuritidem, et peripneumoniam. DAL. — *Purulentas.* Totidem verbis Marcellus Empiricus, cap. xvi, pag. 419. II.

Ad mensuram lingulae. Vel lingulae, ut alibi diximus. Singula cochlearia dari matutinis iubet Marc. l. c. Idem paulo antea *plenam lingulam.* HARD.

Si sanguis reiciatur. Ad verbum laetec Marc. Emp. xvi, pag. 420, et Plin. Val. I, 64. HARD.

Sed. Marc. Emp. ad verbum l. c. HARD.

LIV. Item, Marc. Emp. xx, p. 448: *Lac bubulum tepidum incoctum, subinde sumptum, exulceratum quoque stomachum sanabit.* De lacte autem asinino refert scriptor libri gallici, *Mélanges d'Histoire et de Littérature*, tom. II, pag. 430, audivisse se à Patino medico, quum diceret, plurimos se novisse, qui quum constanter annis singulis per hebdomadas se septemve asinino lacte usi fuissent, ad

admixto aceto et vino cocta. Rheumatismos cornus cervini cinis. Sanguinis exscreationes hoedinus sanguis recens, ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo fervens potus, coagulum tertia parte ex aceto potum.

LV. Iocineris dolores, lupi iecur aridum ex mulso: asini iecur aridum cum petroselinī partibus duabus, ac nucibus tribus, ex melle tritum et in cibo sumptum: sanguis hircinus cibo aptatus. Suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis. Proxime lactis asinini tepidi cum bulbis decocti, ita ut serum ex eo bibatur: addito in tres heminas cyatho nasturtii perfusi aqua, deinde mellē diluti. Iecur

annum octogesimum vitam produxis-
sent. HARD.

Rosiones. Marcell. Empir. xx, pag. 443: *Rancorem stomachi, inquit, temperat caro vaccina, ex viui et cœti aequa portione disopota, et cibo sumpta.* HARD.

Rheumatismos. Fluxiones. H.

Sanguinis. Marc. Emp. xvi, p. 120.

HARD.

Coagulum. Marcell. Empir. loc. cit.

HARD.

LV. *Iocineris dolores.* Ex obstructione natos. DALSC. — *Iocineris.* Q. Serenus, cap. xxiii, de *iecoris vitilis*, pag. 139: *Nec non et iccoris quarretur fibra lupini, Iungenturque simul coctum, foliumque, piperque: Quae diluta mero dantur potanda Lyaeo.* Scrib. Larg. comp. med. xxx, num. 123: *Ad tumorem et dolorem iocineris, item ad duritiem facit bene lupi iecur primum in aqua ferventi dimissum, atque ita arefactum.* H.

Asini. Totidem syllabis Marcell. Emp. xxii, pag. 160. HARD.

Sanguis. Marcell. Empir. xxii, p. 156: *Hircinus sanguis adhuc valens*

supra prunas excoctus, et cibatus itatus ieiun, iocineroso mederi traditur. HARD.

Equiferorum sanguinis. Equorum silvestrium. Horum meptio, sit lib. VIII, cap. 45. DALSC.

Nasturtii albi. Hortensis. Silvestre nigricat. DAL.

Iecur. Ita Celsus, IV, 4, de *difficultate spirandi*: *Est etiam non vana opinio, vulpinum iecur, ubi siccum et aridum factum est, contundi oportere, polentamque ex eo potioni adspersi: vel eiusdem pulmonem quam recentissimum assum, sed sine ferro coctum, edendum esse.* Marc. Emp. xvii, pag. 122: *Profuit multis, inquit, ad suspirium, vel dyspnoeam depellendam pulmo vulpis, vel iecur in olla fictili exutum, atque ad cinerem reductum, et datum ad diem ieiunio, mensura cochleariorum trium, cum aquae calidae cyathis tribus, si febricitabit: si sanus erit, ex vino vetere. Pulmone vulpino asthmaticos invadere scribit etiam Diosc. II, 41, et Sexi. Plat. iii, de vulpe, tit. 5. H.*

quoque vulpinum, aut pulmo, in vino nigro, aut fel ursinum in aqua, laxat meatus spirandi.

LYI. Lumborum dolores, et quaecumque alia molliori opus sit, ursino adipe fricari convenit: cinerem aprini aut suilli fimi inveterati adspergi potioni vini. Afferunt et Magi sua commenta. Primum omnium, rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari: eadem praecisa, non abire eos in alienum gregem. Huic admiscent fimum caprinum, et subdito linteolo uncto, cavā manu, quantum pati possit, fervens sustinere iubent: ita ut si laeva pars doleat, haec medicina in dextra manu fiat, aut e contrario. Fimum quoque ad eum usum acus aereae punctis tolli iubent. Modus curationis est, donec vapor ad lumbos

Ant. Sext. Platon. cap. xiii, de urso, tit. 3. Marcell. Emp. cap. xvii, pag. 424: Ad aspirosos sanandos bibendum, optime datur, etc. H.

Laxat meatus spirandi. Impeditos ei infartos pitsith crassa, faciliusque anhelitum praebet. DAL.

LVI. Lumborum. Sext. Plat. vii, de apro, tit. 43, ad coxendices. Marc. Emp. xxv, pag. 472: *Adipe urina dolentes coxas perfrica, continuo sanabis. HARD.*

Cinerem. Marc. Empir. xxv, p. 474. HARD.

Afferunt et Magi sua commenta. Hae duae clausulae reponendae ei legendae sunt ante initium illius, aspirosis ante omnia, etc. Nam eo loco proxime fecit hircini sanguinis mentionem. DAL.

Si. Si infricetur barba tali medicamento, hoc est, cinere aprini vel suilli fimi cum vino. HARD.

Rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari. Hircinam, ursinam, equinam rabiem eo populi ratio et

rerum naturalium observatio, quo tot delirantium hominum mera somnia: de canina sola et humana sub iudice lis est. A.)

Huic admiscent fimum caprinum. Aut ursino adipi, aut vino, aut cineri fimi aprini suillive. Ego potius adipem intelligo, quo perunctum fimum quum igni admoveatur, facilius ardet: aut cum Dioscoride lego, oleo admiscent. In lib. II, cap. 98, id remedium paulo aliter explicat, de ischiade; his verbis: Utilem ischiadici nationem hunc in modum accipiunt. Eointerstitiobus brachiali pollex committitur, cava veluti lacuna subidet, in qua lana oleo imbuta subternitur: deinde sigillatim ferventes caprini stercoris pilulae imponuntur, dum vapor per brachium ad coxam sentiat pervenire, et coxendicis dolorem mitigare. Adutio id genus Arabica vocatur. DAL. — Nempe fimo aprino suillive. H.

Laeva. Lumbus sinister. HARD.

Punctis. Extremo acumine. H.

Vapor. Calor. HARD.

pervenisse sentiatur, Postea vero manum porro tuso illinunt, item lumbos ipso fimo cum melle, suadentque in eodem dolore et testes leporis devorare. Ischiadicis fimum bubulum imponunt, calfactum in foliis cinere ferventi. In renumque dolore leporis renes crudos devorari iubent, aut certe coctos, ita ne dente contingantur. Ventrís quidem dolore tentari negant talum leporis habentes.

LVII. Lienem sedat fel apri vel suis potum, vel cervini cornus cixis in aceto. Efficacissime tamen inveteratus lien asini, ita ut in triduo sentiatur utilitas. Asinini pulli fimum, quod primum edidit (po-

Manum porro tuso illinunt. Idem præcipit Antylus apud Aetium; quum pollicem pedis atterere caprae sic accenao in Ischiade ussit. *Dalec.*

Suadentque. Marc. Emp. xxy, pag. 472: *Qui testiculum leporinum coctum icimus comederit, cito coxarum dolore relevabitur.* *HAAD.*

Ischiadicis. Monel Dalecampius in vetere nescio quo exemplari legi in *soliis*. Sane minus commode. Nam folia brassicae Plinium intellexit, uti ex Plinio altero Valeriano discimus, eadem prodente, II, 45: (*Scias hoc est, ischiadi*) *sanandae. Fimus quoque bubulus calefactus in cinere ferventi, locis dolentibus, in foliis cuiuscunque oleris imponitur.* Habet idem medicamentum et Marc. Emp. xxv, pag. 474; sed eas voces in *foliis*, quas non intellexit, omisit. Repetitur iterum forma loquendi hæc eadem, cap 63, ubi Hermolaus in *foliis*, nescio quis in *pulte* legendum somniat. *H.*

Renumque. Marc. Empir. totidem verbis xxvi, p. 476. *HAAD.*

Dolore. Sext. Plst. de lepore, II, t. 18: *Ad ventris dolorem* Hoc vgro cū muliercularum commentum irri-

det Plin. Val. II, 20. Refert quoque Marcell. Emp. cap. xxvii, pag. 494, et cap. xxviii, p. 200. *HAAD.*

LVII. *Lienem.* Ad verbum Plin. Val. II, 48. *HAAD.*

Vel cervini cornus cixis in aceto. Vetustus codex, *Vel unicornis eius in aceto.* Posset legi unicornis: nam de unicornis bove. in octavo disseruit c. 24, et paulo post in eodem, *Caelius Bion, non Caccilius.* *PINT.*

Efficacissime. Marc. Empir. xxiii, pag. 466, totidem verbis. *HAAD.*

Asinini pulli fimum, quod primum edidit (poleam Syri vocant) datur in aceto multo. Contra lienis dolores. Syriaca lingua sic dicit falsum *proleam* enim, vel *proleam* Graeci id vocavissent, haud Syri. *Poleam* etiam nominal capitib. æqq. Sed Afist. Hist. Anim. VIII, cap. 29, *proleam* appellari id quod egerunte quæ antequam pariant, scripsit: reddunt *pollum*. Vide et Salmas. pag. 939; Reines. Var. lect. lib. II, cap. 7, p. 173. — *Asinini.* Etiam ei muli, teste Marc. Emp. xxiii, pag. 464: *Stereus mulinum*, inquit, cum oximelle lithosis potui datum, dolores efficaciter tollit.

leam vocant Syri) dant in aceto mulso: datur et equi lingua inveterata, ex vino, praesentaneo medicamento, didicisse se ex barbaris Caecilius Bion tradidit: et lien bubulus simili modo: recens autem assus vel elixus in cibo. In vesica quoque bovis, allii capita xx tusa, cum aceti sextario, imponuntur ad lienis dolores. Eadem ex causa emi lienem vituli, quanti indicatus sit, iubent Magi, nulla pretii conatione: quoniam hoc quoque religiose pertineat: divisumque per longitudinem annecti tunicae utrimque, et induentem pati decidere ad pedes: dein collectum in umbra arefacere. Quum hoc fiat, simul residere lienem aegri, vitiatum, liberarique morbo dicitur. Prodest et pulmo vulpium cinere siccatus, atque in aqua potus. Item hoedorum lien impositus.

Vt infantium primum stercus a partu meconium appellari superius vidimus, cap. 43, sic asinial pulli a Syris poleam dici significant. Quam vocem de secundis, sive membranis, quibus fetus involvitur, perieram Salmasius intellexit, in Solin. pag. 939, a Reinesio eo nomine reprehensus. H.

Datur. Plin. Val. II, 48. Marcell. Emp. xxiii, pag. 464: *Equi lingua arefacta, inquit, et laevitatem trita, atque ex vino potui data, protinus utilitatem suam sedato lienis dolore manifestat.* Haro.

Lien. Cels. lib. IV, 9; de lienis morbo: *Lien quoque bubulus utiliter eius datur.* Haro.

Vesica. Plin. Val. II, 48, vesicam bubulam praetermisit: caetera ad verbum reddidit. Haec Marc. Emp. adhibet, xxiii, pag. 463, sed idem sinapi pro allio, et aeris florem adiecit. Allia tamen et in hunc usum laudat idem, pag. 465 et 468. H.

Eadem. Haec totidem fere verbis Marc. Emp. xxiii, pag. 465.

Indicatus. Aestimatus. Haro.

Nulla. Sine ulla cunctatione, aut percontatione pretii. Haro.

Umbra. In fumo suspendi, ibique arseri Marcellus iubet. H.

Prodest. Sexl. Plat. in, de vulpe, t. 4, ad spleojs dolorem: *Pulmo vulpis in cinere assatus et tritus, in positione datus, splenem sanat.* Marcell. Emp. xxiii, pag. 467, hanc vulpino iocineri vim adscribit. H.

Item hoedorum lien impositus. Verum *lien*, non agnoscit nostrum exemplar. PINT. — *Item.* Carere ait suum exemplar Pinianus ea voce *lien*. Excidit ergo amanuensis imprudenter. Nam et Marc. Emp. et Plin. Valer. agnoscunt. Ille cap. xxiii, pag. 465: *Hoedinus vero lien, inquit, similiter ut hircinus, super splenem infantis appositus, et tumores, et dolorem eius emendabit.* Iste, II, 48, cui titulus:

LVIII. (xiv.) *Alvum* sistit *cervi sanguis*: item *cornus cinis*: *iecur aprinum* ex vino potum citra salem, recensque: item *assum suillum*, vel *hircinum decoctum* ad quintam heminam in vino. *Coagulum leporis* in vino ciceris magnitudine: aut si febris sit, ex aqua. Aliqui et *gallam* adiiciunt, alii per se *leporis sanguine* contenti sunt lacte cocto. *Equini simi cinis* in aqua potus. *Taurini cornus* veteris ex parte ima cinis, inspersus potioni aquae. *Sanguis hircinus* in carbone decoctus: *corium caprinum* cum suo pilo decoctum, succo epoto. *Coagulum equi*, et *sanguis caprinus*, vel *medulla*, vel *iecur*, *alvum* solvit. *Fel*

Spleni quomodo succurrendum: *Hoedi* tien, inquit, *impositus idem praestat*. Agnoscit et Q. Seren. esp. xiv, de spl. ne curando: *Arida ficus item fervente* damatur aceto. Et trita illinitur vel splén apponitur hoedi. Denique et eam vocem habent Reg. I, cod. alii-que fere, quos vidimus. HARR.

LVIII. *Alvum sistit*, etc. Dioscorid. II, 97. HARR.

Item. Galen. κατά τόπον, IX, p. 616. HARR.

Iecur. Seat. Plat. vii, de spro, t. 3, ad ventris fluxum: *Iecur apri recens ex vino potatum*, mirè restringit. H.

Item. Marc. Emp. esp. xxvii, pag. 494. HARR.

Assum suillum, vel *hircinum decoctum* in vini hemina. Voss. ut et Chiff., decoctum ad quintam heminam in vino. Lege, *decoctum ad quintam heminae in vino*. Quatuor shi: *decoctum heminam in vino*. GROS.

Fel. In libris hactenus editis, vel *hircinum decoctum* in hemina vini. Probabilior nobis visa scriptura Reg. 2 eod. et Chiff. quam amplexi sumus, ad stipulante fere Marc. Emp. xxvii,

pag. 495: *Iecur hircinum*, inquit, *mixtum in ollam novam, cum vini custeri cotylis sex, ad tertias decoctum*: sed dum excoquitur, compunctum: ut humor eius cum vino permiscatur: postea dysenterico populi datum, efficaciter prodest. HARR.

Coagulum. Seat. Plat. esp. ii de lepore, t. 47: *Ad infantium ventris fluxum*, etc. Marc. Emp. esp. xxvii, p. 492; Plin. Val. II, 26, et Dioscor. I, II, capi 85. HARR.

Aliqui. Seat. Plat. loc. cit. II.

Aliqui et gallam adiiciunt. Adstrictivam nempe et alvo sistendae, ut hinc patet, sat idoneam; sed aleam periculosam eo ludente qui hanc hauserit: nam irritatio non raro medicaminis haustum secuta est, atque ipsa mors non semel. A.

Equini. Marc. Empir. xxvii, pag. 494 sq. HARR.

Sanguis. Marc. Emp. xxvii, pag. 494. HARR.

Fel. Annon illitum potius? Nam Plin. Val. II, 23, ventri molliendo: *Fel lupi*, inquit, *elateria ventriculo illiguntur*. HARR.

PLIN. N. H. Tom. VIII

K

lupi cum elaterio umbilico illigatum. Vel lactis equini potus: item caprini cum sale et melle. Caprae fel cum cyclamini succo et aluminis momento. Aliqui et nitrum et aquam adiecissee malunt. Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum. Coeliacis et dysentericis medetur iecur

Fel. Q. Serenus, c. xxix, de ventre molliendo, pag. 104: *Credē tamē potum meliorem lactis equini, Dicitur hīc validos asini pervincere succos.* Marc. Emp. xxx, pag. 218: *Scrum de lacte equino, ventrem mollior purgat.* HARD.

Item. Marc. Emp. cap. xxvii, pag. 189, caprino lacte per se vel ovillo utitur tepido, aut decocto etiam cum butyro. HARD.

Caprae Sexti. Plat. cap. iv, de caprea, l. 13, ad ventrem solvendum: *Fel caprae suppositum ano cum succo cyclamini herbae, et alumine aliquantulum, aut anetho combustum indulto.* E capra et coprea easdem fere peti medicinas alibi monuimus. II.

Cum cyclamini succo et aluminis momento. Voss. et Pintiani: et *aluminis momento.* Pulcherrime, nam pondusculum est certum. Lib. XXX, 7, ut cinis earum bibatur in vino, addito resinae momento. Eodem libro cap. 41: *sordis aurium aut mammarum pecudis denarii pondere aut myrrhæ momento.* Cap. 45: *Sorinas allieit oesipum cum myrrhæ momento in vini cyathis duobus.* Goss.

Lactis equini... caprini... Caprae... cyclamini. Lac equinum purgativo nequaquam simile; nec, si quando, eo potu, natus aut alter sanus evaserit, hoc credas ex ipso lacte proficisci. De quolibet lacte idem fere censendum. Quin caprino vis adtri-

ctiva. Quod vero cyclamini succum iungit, bene est: quippe cui purgandi potestas summa, et citra lactis auxilium spectabilis. AL.

Fel., etc. Suppl. et h. 1, et in seq. adieciisse malunt. AL.

Pastillo. Glandis loco quidam pastillum globulumve formant, et involutum linteolo ano induunt: quod auctor hic indicat. DAL.

Butyrum. Locus hic praepostera ad hoc diem interpunctione, et criticorum interpolatione laboravit, in hunc modum: *Butyrum largius sumptum coeliacis... medetur, et iecur vacinum.* Verum interpunctionis vitiosae non modo Reg. 2 cod. sed et res ipsa admooit: ad superiora videlicet, h. e., ad ea remedia quae alvo solvendae traduntur, quae de butyro nunc prodit auctor, refecti oportere: ut intellectus sit butyrum quoque largius sumptum alvum solvere, nedum coeliacis aut dysentericis eo pacto prodesset. Sic et Diosc. II, 81, de butyro, *ὄθεν κοιλίας τε ἐκλύει πλέον πόδις.* Itaque frustra illi Plinii editores, ut fucum facerent, voculam et adiecerunt: quam MSS. codicum nullus repraesentat, non Reg. 1, 2, Colb. aliis: quum etsi adesset illa, nihil tamen orationis perspicuitati obesset, aut veritati. HARD.

Coeliacis. Ob flavae bilis acrimoniam eo malo vexatis. DAL.

vaccinum. Cornus cervini cinis tribus digitis captus in potione aquae. Coagulum leporis subactum in pane: si vero sanguinem detrahunt, in polenta. Aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inspersus potioni tepidi vini. Vituli quoque ius vulgariter datum, inter auxilia coeliacorum et dysentericorum tradunt. Lactis asinini potus utilior, addito mellē. Nec minus efficax fimi cinis ex vino utrique vitio. Item polea supra dicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen appellant, etiam si sanguinem detrahant, vel fimi cinis, dentiumque eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur: et bubuli lactis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum praecipiunt: et si tormenta sint, cornus cervini cinerem; aut fol laurinum cumino mixtum, et cucurbitae carnes umbilico imponere. Caseus recens vaccinus immittitur ad utrumque vitium. Item butyrum heminis quatuor, cum

Cornus. Binum cochlearium mensura potus, inquit Dioscor. II, 63. Marc. Emp. xxvii, pag. 194: *Cervini cornus*, inquit, *de ipsis radicibus, quae capiti haerent, scabres lima tenuissima factus, et ad drachmas mensuram cum vini austeri cyathis datus, sistet nimios ventris fluxus, si vel triduo ingerit bibatur.* HARR.

Coagulum. Marc. Emp. xxvii, pag. 194. HARR.

Addito melle. Persuasum hoc Antiquis hulceris genus *δυσεντερία* esse. Vide, quomodo in finem aegritudo vergeret, mel ad hulcus detergendum, sumi iussere, quod deterisivum sane est. Al crassum in enarrando morbo vehementer. AL.

Item. sup. cap. HARR.

Equi. Totidem fore verbis Djs. II, 85. *ἢ δὲ τοῦ ἵππου, ἡνίκῃ καὶ λαβὴν*, etc. HARR.

Hippacen vocant. Anciori hippace nunc herba, nunc coagulum, nunc caseus, magna levitate, et instantia. DAL.

Cumino. Absurde: nam ex irritabilis cuminus est. Quamquam forte, si quando ea dysenteriae labores quam saeculentorum ciborum usus, ultra quam par est producat, genuerit in frigidis paludosisque regionibus, non inutiliter tuminant sumpturus es. AL.

Cucurbitae carnes. Si caesura et mordax bilis descendit. DAL.

Caseus recens. Eisdem verbis Plin. Val. II, 33. Sed, plane ab utroque abhorrens, mandti iobis Marcellus Empiricus, cap. xxvii, pag. 195. H.

Immittitur. Immitti hoc loco infundi clystere est, ut quidem videtur.

Item butyrum, etc. Alvum quo sisti et Dioscor. diximus superius, c. 35. HARR.

resinae terebinthinae sextante, aut cum malva decocta, aut rosaceo. Datur et seyum vitulinum, aut bubulum. Item medullae excoquantur cum farina ceraeque exiguo, et oleo, ut sorberi possint. Medulla et in pane subigitur. Lac caprinum ad dimidias partes decoctum. Si sint et tormina, additur protropum. Torminibus satis esse remedii in leporis coagulo poto e vino tepido, vel semel, arbitrantur aliqui. Cautiores et sanguine caprino cum farina hordeacea et resina, ventrem illinunt. Ad omnes epiphoras ventris illini caseum mollem suadent: veterem autem in farina tritum coeliacis et dysentericis dari, cyatho casei in cyathis vini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis. Iecur assum caprae coeliacis subvenit, magisque etiam hirci, in vino austero decoctum potumque, vel ex oleo myrteo umbilico impositum. Quidam decoquunt a tribus sextariis aquae ad heminam, addita ruta. Utuntur et liene

Cum resinae terebinthinae sextante.
Si hunc tergendum est. H.

Datur. Marc. Emp. xxvii, pag. 193.
HARD.

Item medullae, etc. Marc. Emp. xxvii, p. 193. *Medulla vaccina cum farina tenui subacta, et velut excoctus panis cibatus data, mire dysentericos sanat.* HARD.

Lac. Marc. Emp. xxvii, pag. 191: *Lac caprinum fervens, adiecto potentillae quantum satis sit, quam fuerit quasi tenuis pulicula, dabis dysenterico bibendam.* At Plin. Val. II, 33, vel sic infundi clystere iubet. H.

Protropum. Vinum quod ex uvis sponte fuit, ei antequam has aliquis praelo subiecerit. At.

Torminibus. Ad verbum Plin. Val. II, 22. HARD.

Cautiores. Haec totidem verbis Mar-

cellus Emp. xxvii, pag. 194. Item Sext. Platon. cap. v, de capro et capra, tit. 15, ad torminosos. H.

Ad omnes epiphoras Plin. Val. II, 23. Marc. Empiric. xxvii, pag. 194: *Ad omnes epiphoras ventris caseum vaccinum mollem calidum inponi oportet: quo tempore dysentericis potiones ferro candenti calefactas dari conveniunt.* HARD.

In farina. Sic libri omnes. Plin. Val. I. c. *In modum farinae, ut plase in farinam legisse videatur.* H.

In cyathis vini tribus. Nostrium apographum, in vini cibarii cyathus tribus. PINT.

Iecur. Marcell. Emp. xxvii, pag. 192. HARD.

Utuntur. Sext. Platon. cap. iv, de caprea; tit. 17, ad torminosos: *aplen caprae potulum mire sanat.* Eadem et

asso caprae hircive, et sevo hirci in pane qui cinere coctus sit: caprae a renibus maxime, ut per se hauriatur protinus; inque modice frigida sorberi iubent. Aliqui et in aqua decoctum sebum admixta polenta, et cumino, et anetho, acetoque. Illinunt et ventrem coeliacis, sive cum melle decocto. Utuntur ad utrumque vitium et coagulo hoedi in vino myrtite, magnitudinē fabae potō; et sanguine eiusdem in cibum formato, quem sanguiculum vocant. Infundunt dysentericis et glutinum taurinum aqua calida resolutum. Inflationes discutit vitulinum fimum in vino decoctum. Intestinorum vitiis magnopere prodest coagulum ceryorum, decoctum cum lente betaeque, atque in cibo sumptum. Leporis pilorum

in caprae llene vis, ut alibi diximus, quamquam imbecillior. H.

Et sevo hirci in pane qui cinere coctus sit. Dictio hirci non est in cod. Pini.

Caprae. Caprae sevo, inquit, quod maxime a renibus prodest. Marcellus Emp. cap. xxvii, pag. 195: *Adipem caprinum de renibus sublatum, misce cum polentae fursibus, atque adlice illis cumini, et anethum, et acetum, aequis portionibus: atque ex aqua decoque, et colatum, sorbitionis more, dysentericis dato sumendum, etc.* H.

Protinusque modice frigidam sorberi iubent. Acad. protinusque huiusmodi frigidum. Tres alii, protinusque modi frigidum. Antiquissimus et Chifflet. protinus lique. Vnde coniiciunt, protinus aliqui. Sed Vossianus etiam frigida. Scribe igitur: ut per se hauriatur protinus, inque modice frigida sorberi iubent. Sic mox, ita protinus hauriatur frigida aqua. Gron.

Et. Sic Reg. 4 et Marcell. Empir.

In Reg. 2 et Chifflet. *uero*, hoc est, animo. Haad.

Utuntur. Marcell. Emp. ad verbum, cap. xxvii, pag. 193. H.

Et sanguine eiusdem, etc. Aqua calida elixio, deinde in sartagine frisp. Allobrogibus *sanchet*. Dat.

Quem. Sic etiam Reg. 4. In Reg. 2 et Chifflet. *sanguiculum*. In Gallia *bon-din* vulgus appellat. H. — *Sanguiculum*. Praestat saepe vulgata lectio. Caelerum monuit Dupinet suo (non enim satis scimus an et hodierno) tempore hoc cibi genus ab Alpibus gentibus *sanchet* vocitatum. Aj.

Infundunt. Ad verbum Plin. Val. II, 33. Haad.

Inflationes. Plin. Val. loc. cit. *Impenditur item inflationi fimum vitulinum in vino decoctum.* H.

Intestinorum. His cervi medullam epitulari ait Sext. Platon. cap. 4, de cervo, lib. 49. Haad.

Leporis. Plin. Val. II, 32. Marc.

cinis cum melle decoctus. Lactis caprini potus, decocti cum malva, exiguo sale addito. Si et coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. Eadem vis est et in sevo caprino in sorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. Item feminum hoedi cinis rupta intestina sarcire mire traditur. Fimum leporis cum melle decoctum, et quotidie fabae magnitudine sumptum, ita ut deploratos sanaverint. Laudant et caprini capitis cum suis pilis decocti succum.

LIX. Tenesmos, id est, crebra et inanis voluntas desurgendi tollitur potu lacte asinino; item bubulo.

Emp. cap. xxvii, pag. 196: *Pilos leporinos adireto melle comprehendes, atque intus globulos parvos facies: hi singuli saepius deglutiti, intestina quamvis perniciose rupta, certa coniunctione connectunt.* HARD.

Cum. Plin. Val. l. c. eum melle et sale: forte mendose. II.

Si. Q. Serenus, cap. xxiii, pag. 146: *Quum colus inivum morbi genus intima corripit, Mande galecitam volucrem quam nomine dicunt; Aut pavidi leporis nudefacta coagula pota.* HARD.

Eadem. Hoc medicamentum refert ad hydropicos Sesti. Platon. cap. v, de capro et capra, tit. 17. H.

Fimum leporis, etc. Plin. Val. II, 32. HARD.

Ita. Quamvis perniciose ruptis intestinis, inquit Marc. Emp. c. xxviii, pag. 202. HARD.

Lepulant. Marc. Emp. cap. xxvii, pag. 196. HARD.

LIX. Tenesmos. Vel, ut alii scribunt, tennesmos: Graecis τενεσμός et τενεσμός, hoc est, ut Cels. ait, IV, 18, morbus in quo frequens desidendi cupiditas est. Hanc desurgendi vocem, quam MSS. omnes representant, Reg. 1, 2, Colb. 3, Cauff. alique,

quum quae vis ei subesset haud satis perciperent Plinii editores, eradendam duxere, atque egerendi verbum inseri satius fore, quod in hunc diem libri vulgati praefereunt. Desurgere, verbum est medicum, quo saepe Largus Scribonius utitur, praesertim vero in definitione tenesmi quae Plinianae similis est ac plane par. Est, inquit, irrita crebro desurgendi voluntas, hoc est, secedendi, ut diximus in interpretatione. Graeci ἀπιδρᾶσθαι dicunt. Cels. IV, 15: *frequentem, desiciendi cupiditatem: desidendi*, cap. 18. Hinc apud Marc. Emp. xxvii, pag. 187: *coeliaci propter frequentes desurrectiones viribus defecati.* Item Scribonius, proxime antea laudatus, cap. 38, cui titulus est, *Ad prolapsionem, et libidinem, nimiam desurgendi extrenam intemum*, Comp. 142: *Tenesmos est irritatio ultimae partis directi intemum, in quo ultimo saepius libet desurgere sine causa.* Non sic tamen intelligendus Horat. Sat. II, vs. 76: *Vides ut pallidus omnis Coena desurgat dubia.* Sed desurgat ibi dictum pro de coena surgat. HARD.

Desurgendi. Secedendi ad exonerandam alvum. HARD.

Taeniarum genera pellit cervini cornus cinis potus.

Item Plin. Val. II, 24, et Marc. Emp. xxxix, pag. 203. Haso.

Taeniarum. Ita MSS. non *tinearum*. Vide Cels. IV, 47, Sextum Plat. 4, de cervo, n. 8: *Cervinum cornu combustum datum in vino, vel aqua calida, lumbricos necat et efficit.* Sic et Plin. Val. II, 24; Scribon. Larg. comp. 122; Marc. Empir. csp. xxviii. pag. 280; Q. Seren. c. xxxi, de lumbricis et tinea purgandis, pag. 145: *Ergo cinis cornu cervini proderit haustus.* Il. — *Taen. genera.* Equidem mirarer taeniarum genus Pliniano tempore multiplex visum (nam nec ante sagacissimi Plateri, mox Cl. V. Andry et Bonnet, tempora in duas species typus vermis abiit; nec de his egit Plinius, quos mammalium caetera, tum aves, pisces, immo reptantia accolae habent), ni hoc succurreret, multos, ut aiunt, eliminatos cum veris taenis quoque, non quidem apto satis nomine, indicatos. Sexaginta fere nunc species novimus, quarum 6, ni falluntur ducti, humanitatis hospites. Celebrerrimus omnium *vermis cucurbitinus* Pall. et Plat. (Linn. *taenia solium*; *longiorum ampulorum taenia* Bonnet; *taenia articulos dimittens* Dionis; *lumbricus latus* Tyson, de Haen, Leclerc, Marx) quem nos *taeniam hominis armatam* dicimus (nam nec lumbricus est; nec articulorum longitudo, latitudo et moles, singularitas aut *παχύς* videtur). Armatam vero ideo, quod huic os hampli muniant *χρηστάς*, unde annuli effigies aut coronae duples (vid. icon. in sup. laudat. fere omni. tum Encyclop. tab. XLI, 45, 49; Linn. Amoenit. Acad. et Brera, tab. 3, 4, 2, 3, 6, 8, 9, 14, 46; II, 4, 2, 3, 5, 6, 7). Hinc certissime ac facillime ab illa excedebat

taenia cui hamulorum uncitas deerat, *inermi* propterea nominata. Ceterum uterque saevus parantus et tenax, quamsia non semel dolorum atrocitas in maius celebrata a vulgo. Certe longitudine hic valet portentosa, quae quam saepissime 25. pedum sit aut 30, ad 450 tamen (Vandaeveren, *Dissert. de verm. intest. hom.*), et 500 (Rosenstein, *malad. des enfans*), et 700 (Baldinger, *Archien.* II, B) pervenit; tum quadruplex huic osculum, cucurbitulae et officio simile, unde firmissimus his adhaeret quibus sese applicuit, et frangitur, lacinatur per partes facilius quam avellitur: idem, postquam truncatus ac fractus est, reparatur, et ad hoc incrementi rursus pervenit, quo miserrime aegrotantes vexaverat, modo integrum manserit caput. Hyperboles tamen illa causa apud vulgus fuit, quod olim crederent singulis articulis triplicem, aut quadruplem proboscidem inesse, unde succos mucosos ex intestinis ducerent, raperent; quod anatome solum decrevit. Caetera ignorantur, neque hic de his disceptandum. Therapeutice vero omnibus fere modis hostem aggressa, vix potest laboranti opem ferre. Quocumque vero modo utantur, id fere semper in consilio est, ut taeniam enecent, quod quinque tentatur medicaminum generibus, aqua nempe quam gelidissima, oleis (unde asphyxia, deficiente aëre), aërisformibus irritativis (qualia aether in vapores lapsus, acidum carbonicum; hinc quoque asphyxia), salibus (quos inter muriar e borytu, item nitrus e potasside), tum purgativis. Non raro quoque in id laborant, ut vermem anus egerat, quod purgantium ope

Quae in excrementis lupi diximus inveniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur, adalligata brachio. Polea quoque supra dicta, magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cumino in aqua rutae decoctae. Cornus cervini teneri cinis, cochleis Africanis cum testa sua tuis mixtus, in vini potione.

LX. (xv.) Vesicae calculorumque cruciatibus auxiliatur urina apri, et ipsa vesica pro cibo sumpta; efficacius, si prius fumo maceretur utrumque. Vesicam elixam mandi oportet; et a muliere, feminae suis. Inveniuntur et in iocineribus eorum lapilli, aut duritiae lapillis similes, candidi sicuti in vulgari sue:

fit, al fiat. Principes in hoc assertu curando, Rosenstein, Hertenschwand, nostr. Chabert, Odier, Rathier, Mathieu; sed praeterea varii variae hoc malum lacerant, nec ullus fere est optimae nolae medicus, cui non methodus quaedam sua prae caeteris placeat. Nullos tamen audio cervino cornu uti. Az.

Quae. Nemp. cap. 49. Haec totidem verbis Marc. Empir. xxix, pag. 202. HARR.

Polea. Cap. 58. H.

Cornus. Plin. Valer. II, 18: *Cornus cervini teneri cinis cum cochleis Africanis, quon testis suis tuis mixtus, datus in potione vini, fuit optime ad eolum*. Tenerum cornu vocat, quod ut ait Marc, cap. xxvii, pag. 194, de ipsis radicibus sumitur, quae capiti haerent. HARR.

LX. Vesicae. Marc. Empir. liadem verbis, xxvi, p. 180. H.

Efficacius. Sic libri omnes. At in Chiff. si prius fimo. Inepte: nam Marc. Empir. Plinium secutus, cap. xxvi, pag. 180: *Verris silvatici, in-*

quit, lotium cum sua vesica, in fumo suspensum et asservatum, stranguriosis cum potione mixtum, potius datum efficacissime prodest. Et Sexl. Plat. vii, de apro, lib. 9, *ad stranguriam et vesicae dolorem: Vesica apri cum lotio infuso, si suspensa et passa fuerit (solem nimirum, ventosque, aut fumum), donec aquaticus humor effluat, et discoctam dederis manducare iis, qui patiuntur, mire sanantur*. II.

Vesicam. Apri scilicet maris a viro, feminae a muliere mandi suadet. Plin. Val. II, 39, vesicae et calculo purgando: *Vesica apri in cibo elixa sumitur*. Apertius vero Marc. Emp. xxvi, p. 183: *Vesica apri recte advenit vesicae dolores in cibo sumitur; ita ut mulier feminae, vir masculi sumat*. HARR.

Lapilli, aut duritiae lapillis similes. Hi lapilli calculi sunt qui vesiculam fellis saepe tenent. His calculus natura saponis, alioqui in aqua facile solubilibus, quamquam inflammabiles fuerint. Orientalium virorum est tales calculos, quasi medicamina sint, prae-

quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos aiunt. Ipsi apro tam gravis sua urina est, ut nisi egesta, fugae non sufficiat, ac velut devinctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inveterati, in vino poti, calculos pellunt. In perna suum articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit urinae utile. Asini renes inveterati, tritique, et in vino mero dati, vesicae medentur. Calculos expellunt lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus xl. Prodest et ungulae equinae cinis, in vino, aut aqua. Item fimum caprarum in mulso, efficacius silvestrium. Pili quoque caprini cinis. Verendorum carbunculis, cerebrum apri vel suis, sanguisque. Vita vero, quae in eadem parte serpunt, iecur eo-

dicare. Inde fama Bezoardo non uni in Occidente, dum saepe de stultitiae palma visi sumus disputare. Lusitani praedicaverunt quoque aprugni calculi vim, cui nomen fecerant *pedra di poreo*. *As.*

Ipsi apro tam gravis sua urina est, ut nisi egesta fugae non sufficiat. In vetusto exemplari superfluit verbum *mas*: *effugere* legitur, non *fugae*. *PINT.* — *Ipsi apro tam gravis, etc.* Diximus ea de re supra lib. VIII, c. 77. *HARD.*

Leporis. Totidem verbis ac syllabis Plin. Val. II, 39. In sole coctos derasosque in potione dari Sext. Platon. iubet cap. 11, de lepore tit. 10, ad calculosos. *HARD.*

In. Cap. 49: *Item ossa ex acetabulis pernarum, circa quae coxendices vertuntur.* *HARD.*

Asinini. Marc. Emp. xxvi, p. 180. *HARD.*

Prodest. Plin. Val. II, 39, et Marc. Emp. xxvi, pag. 181. II.

Item. Marc. Empir. xxvi, pag. 177. *HARD.*

Pili. Marc. Emp. cap. xxvi, p. 180. *HARD.*

Verendorum. Sext. Plat. VII, de aspo, tit. 2, ad carbunculos et dolores veretri: *Apri cerebrum coctum, contritum ex melle, et impositum, mire sanat.* *HARD.*

Vitia. De arrhenico, sive arsenico, quod ad enarrandam lectionem palet, dicemus XXXIV, 56. Libri fere omnes editi, cum MSS. Reg. t, 2, Colb. 3, caeterisque. Editio Parm. cum charta Armeniaca; cod. Chifflet. carteti Armenico. Utrobique mendum. His nos neglectis sinceram priorum exemplarium non modo retinemus, sed etiam Marcelli Empirici auxilio defendimus, apud quem hoc medicamentum totidem fere verbis exstat, cap. xxxvi, p. 227: *Mirisce, inquit, hoc medicamentum purgat huloera quaelibet, etiam si cancer tentaverit. Est autem bene.*

rum combustum, maxime iuniperi ligno, cum charta et arrhenico, sanat: simi cinis: fel bubulum cum alumine Aegyptio ac myrrha ad crassitudinem mellis subactum: insuper beta ex vino cocta imposita: caro quoque. Manantia vero hucera, sebum cum medulla vituli in vino decoctum, fel caprinum cum melle rubique succo: vel si serpant, finum etiam prodesse

Conficitur sic: Auripigmenti denarios sex aeris aquam X. tres, Eloterii X. 4. chartae combustae cineris X. 3. Ex his tritis quum opus, cochlearia tria rosae cyatho permisceantur, et lintea carpta in eo tinguntur, atque ista huceri superponantur. Hoc medicamentum cito et sine ulla mora expurgat sordidissima hucera, ac sanat. HARD.

Arrhenico. Vulgo, ut patet, arsenice. Cave ne celeberrimum virus tam incaute aut sumas, aut porrigas. Quamquam non eodem pericula applicanti ac potanti. Fieri tamen potest, ut arrhenico tacta pars humanitatis delicatior eo deveniat irritatio: nis, ut spasmus et mors sequatur. A.

Fel. Ita rescripsimus op^o eod. Reg. 2, in quo myrrha diserte legitur: in Reg 4 et Chifflet. ac murra, vetusto more, pro myrrha. In libris hactenus editis, at muria, praevertit. Plin. Val. II, 41, ad verendorum vitia: *Fel item bubulum*, inquit, cum alumine Aegyptio. ad crassitudinem mellis subactum illinitur, etc. Marcell. Emp. xxviii, p. 230: *Permisto alumine ei myrrha, fel bubulum ad crassitudinem mellis, subactum, et illitum, ea quae vetricis serpant, mira celeritate persanat: supra etiam beta vino recte imponitur.* Habbarrhamianus Aegyptius, cap vi, fel bubulum per

se adiscit ad virilium hucera, nihil praeteres adicit. HARD.

Caro quoque. Bavis, ex vino cocta et imposita. DALEC. — *Caro.* Bubula videlicet, aut vaccina. Marc. Empir. xxxiii, pag. 229: *Caro vaseina recens vetro imposita, hucera eius et epiphorae mire sanat*, etc. H.

Sebum cum medulla vituli, etc. Mixtio qua laxior sit in dies caro, ita ut non mirandum, si putredo aequatur. A.

Vel caprinum cum melle rubique succo. Fel in aphographo nostro, non vel. PIST. — *Fel caprinum.* Sic Reg. 2 cod. et quem Pintianus vidit: non ut hactenus editi, vel caprinum, quasi sebum subintelligi hic quoque ex antecedentibus oporteat. Confirmat Q. Serap. cap. xxxvii, de ulscenis medendis, pag. 149: *Obsecro si pone locos nova vulnera carpent, Horrentum manna curantur fronde ruborum.* Est paulo apte: *Languidus antiquo purgatur penis Iaccho, Ac super illinitur secundae felle capellae.* et Marc. Emp. xxxiii, pag. 229: *Fel caprinum, inquit, cum melle, vetricis doloribus, hucerbisque illitum prodest.* H.

Finum etiam prodesse cum melle dicunt. Vox ultimum non est in optimo, et suspicor inculcatum ab aliquo, qui parum meminisset passim Plinio finum dici neutro genere, quum et ex prode, cum superposita virgula

cum melle dicunt, aut cum aceto, et per se butyrum. Testium tumor sevo vituli, addito nitro cohibetur: vel fimo eiusdem ex aceto decocto. Vrinae incontinentiam cohibet vesica aprina, si assa mandatur. Ungularum apri vel suis cinis potioni inspersus. Vesica feminae suis combusta ac pota: item hoedi, vel pulmo: cerebrum leporis in vino. Eiusdem testiculi tosti, vel coagulum cum anserino adipe in posita: renes asinini in mero triti potique. Magi verrini genitalis cinere potio ex vino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili, ac verba adlicere, ne ipse urinam faciat, ut canis, in suo cubili: Rursus ciet urinam vesica suis, si terram non attigerit, imposita pubi.

liceret ei facere iam prodesse quam prodest. Sed Plinii fuerat: *fimum etiam prodest cum melle aut cum aceto*. Sic cap. 17: *Melancholicis fimum vituli in vino decoctum remedio est*. GAON.

Testium tumor cum sevo vituli addito nitro cohibetur. VOAS. expungit tū cum: et eo non aegre caret oratio. In quatuor alijs deest vox tumor, latens scilicet in praepositione. GAON. — Testiens. Marc. Emp. xxxiii, pag. 228: *Adepi vituli, et nitri modicum, una permixta, et cerotri modo inposita testiculis, tumores omnes et dolores persanare dicuntur*. H.

Vrinae. Sext. Plat. vii, de apro, t. 10, ad urinae incontinentiam: *Vesicam apri assutam da ad mundecandum, et curantur*. Idem de terrina vesica Marc. Emp. prodidit, xxvi, p. 184. HANO.

Ungularum. Diosc. Eupor. II, 101: *Τὸς δὲ ὑποφύνας ἰσθμὸν διὰ... ἀκρωτίδας ἐπὶ... κοιλίας σου μετὰ μελίσσας, τὸ αὐτό*. Sic etiam Plin.

Val. II, 40. At Marc. Empir. parum sibi constans, modo dysuriae, modo urinae incontinentiae hoc medicamentum assignat. Nam cap. xxvi, p. 181: *Ungularum aprugnarum, inquit, exustarum cinis potioni inspersus, plurimum urinae difficultates iuvat*. At pag. 184: *Vaguet aprugni, aut, exusti, tritique, in potione sumpti efficaciter submeulis prosunt*. H.

Item, Caprae vesicam Marc. Emp. anteponit. Qui urinam tenere non poterit, inquit ille cap. xxvi, pag. 185, *caprae vesicam comburat, et cinerem eius ex aqua cum vini potione bibat*. HANO.

Cerebrum leporis in vino. Plin. Val. II, 40, et Marc. Emp. cap. xxvi, p. 184. HANO.

Eiusdem. Adclores proxima laudati. HANO.

Magi. Marc. Emp. cap. xxvi, pag. 185: *Verrini genitalisusti cinerem bibere debent ex vino, qui urinam continere non possunt. In cubili canis urinam faciat, qui urinam non potest*

LXI. Sedis vitiis praeclare prodest fel ursinum cum adipe. Quidam adiciunt spumam argenti ac thus. Prodest et butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsae res statuunt, ut sint illitu faciles. Praeclare medetur et taurinum fel, in linteolis conceptis, rimasque perducit ad cicatricem. Inflationibus in ea parte, sebum vituli, maxime ab inguinibus cum ruta: caeteris vitiis medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum condylomatis per se. Item fel lupinum ex vino. Panos et apostemata in quacumque parte sanguis ursinus discutit: item taurinus aridus tritus. Praecipuum tamen remedium traditur in calculo onagri: quem dicitur, quum interficiatur, reddere urina, liquidiorum initio, sed in terra spissantem se. Hic adalligatus femini, omnes impetus discutit, omnique suppuratione liberat. Est autem rarus inventu, nec ex omni onagro, sed celebri remedio. Prodest et urina asini cum melanthio.

continere: dicatque dum facit, Ne in cubili suo urinam, ut canis, faciat, Eadem habet et Plin. Valer. III, 40. HARD.

LXI. Prodest et butyrum. Ad tumores, mariscas, et condylomata. DAL. — Prodest. Marc. Empir. cap. xxxi, pag. 222: Butyrum et adeps anserina, et oleum rosaceum, permixta, pulcherrime prosunt ani vitiis. H.

Modum ipsae res statuunt. Crassitudinem, et ut vulgo aiunt, consistentiam. DATOC. — Modum. Mensuram rerum singularum: eam enim crassitudinem tantum desiderant, ut possint esse illitu faciles. H.

Praeclare. Diosc. II, 96: Αποθερπνύει τὰ ἐν δακτυλῷ μέγας οὖλῃ. Sedis hucera persanat, et ad cicatricem perducit. HARD.

Ita recte Reg. 1, 2, Colb. Ch. non, ut sere editi, conceptis. Linteola cepto dixit Marc. Emp. xxxi, pag. 227. HARD.

Inflationibus. In sede, in ano. H. Caetecis. Marc. Emp. xxxi, p. 222:

Sanguis caprinus cum polenta impositus, ani vitium omne persanat. H.

Item. Marc. Emp. l. c. H.

Condylomatis. Condyloma sit, quum exanthemate colloso muliebris atque anus laborare. AL.

Panos. Plin. Vall. III, 27. H.

Item taur. Diosc. II, 97, ubi taurinum sanguinem cum polenta impositum, duritias discutere et emollire ait. HARD.

Urina. Cum urina. HARD.

Impetus discutit. Humorum collectiones, a quibus panni sunt. DAL.

Et ungulae equinae cinis cum oleo et aqua illitus. Sanguis equi, praecipue admissarii: et sanguis bubulus: item fel. Caro quoque eisdem effectus habet calida imposita: et ungulae cinis ex aqua aut melle: urina caprarum: hircorum quoque carnes in aqua decoctae: aut simum ex his cum melle decoctum: verrinum fel: urina suum in lana imposita. Femina atteri adurique equitatu notum est. Vtilissimum est ad omnes inde causas, spumam equi ex ore, inguinibus illinere. Inguina et ex huiusmodi causa intumescunt. Remedio sunt equi setae tres totidem nodis alligatae intra huiusmodi.

LXII. (xvi.) Podagris medetur ursinus adeps, taurinumque serum pari pondere et cerae. Addunt quidam hypocisthida et gallam. Alii hircinum praeferrunt serum cum limbo caprae, et croco, sinapive, vel caulibus ederae tritis, ac perdicio, vel flore cucu-

— Omnes. Epiphoras. Vide quae de hac voce diximus, XX, 97. II.

Et. Marc. Emp. xxxii, pag. 226, et Plin. Val. III, 27. II.

Sanguis. Iidem auctores proxime laudati. HARR.

Aut. Ex hircis. Sic etiam Plin. Val. loc. cit. et Marc. Emp. xxxii, p. 224. HARR.

Fel ursinum sive verrinum. Fel verrinum, in vetere codice, caetera redundant. PIET.

Urina. Marc. Emp. xxxii, p. 226. HARR.

Femina atteri. Intertriginem vitium Latini appellant, τὸ τριχμα. DAL.

Vtilissimum. In libris ad hunc diem editis, ex ore, inguinibusque. At quis spumam equi, quaeso, vidit ex inguinibus? Feminibus atteritis inguinibusque illini, sententia eius loci est.

Plin. Val. II, 43: Si autem ex equitatu, inquit, femina vexata sunt, spuma equi ex ore sinuibus illinitur, et inguinibus imponitur. Brevius Marc. Emp. cap. cxxii, pag. 225: Si ab equitando vexata fuerint inguina, aut intertrigines dolebunt, spuma equi fricentur, statim remediabuntur. II.

Inguina et ex ulcerum. Inguina bubonis occupantur ex ulcerum causa, quae in pudendis, pedum digitis, malleolis sunt. DAL.

LXII. Podagris. Totidem verbis Plin. Val. III, 14, et Marc. Empir. xxxvi, pag. 250. HARR. — Nulla lineae utilitas. Caeterum nec recentiorum scientia in sananda podagra utilis. AJ.

Alii hircinum praeferrunt serum. Sig et Dioscorid II, 94, et Marc. Emp. xxxvi, pag. 244. HARR.

Cum. Diosc. II, 99. HARR.

mëris silvestris. Item bovis simum cum aceti faece. Magnificant et vituli, qui nondum herbam gustaverit, simum: aut per se sanguinem tauri: vulpem decoctam vivam, donec ossa tantum restent: lupumve vivum oleo cerati modo incoctum: sebum hircinum, cum helxines parte aequa, sinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin et ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo fimo fervente, utilissime tradunt. Articulorumque vitii fel ursinum utilissimum esse, et leporis pedes adalligatos. Podagras quidem mitigari pede leporis viventis abscisso, si quis secum assidue habeat. Perniones ursinus adeps,

Item. Marc. Empir. xxxvi, p. 242. Habbarrhamanus Aegyptius, interprete Echellenai, cap. vi, pag. 47: *Vaccæ stercus contusum et commixtum cinere, ac oleo mibactum, obducatur podagrae, curabit illam. II.*

Magnificent. Habbarrhamanus, c. vi, pag. 48: *Si stercore vitulae, statim atque nascitur, et quæ nihil aliud comederit, præter lac matrum, oblines pedes laborantis podagra, non mediocrem percipiet utilitatem: curat adhuc omnes pedum dolores. II.*

Vulpem. Sext. Plat. cap. vii, de vulpe, tit. 12, *Ad morbum articulorum: Vulpis vi-a in amplo vase decocta, donec ossa relinquat, mire sanat, si saepius in aquam in vase quis descenderit, etc.* Marc. Emp. xxxvi, pag. 250: *Vulpem ex aqua coquito donec mollescat, et ex aqua percalata pedes assidue foveto: qua facto doloribus facile caveri hoc remedia quidem frequenter experti sunt. II.*

Cerati modo incoctum. Donec ad cerati crassitudinem oleum reducalur. DALG.

Fimi caprini cinerem cum axungia. Quin et Ischiadicos, etc. lu' archæ-

lypo nostro, fimi caprini cinerem cum axungia equina. Ischiadicos, etc. PINT. — Fimi. Plin. Val. XIII, 14. II.

Quin. Meminit huius moris Anthyllus ap. Aetium, serm. 12, c. 319, pag. 202: Nos, inquit, etiam huiusmodi urendi modo utimur: stercus caprinum siccum fervefacimus, eoque ventrem magni digiti affecti pedis perurimus, paulo infra unguem usque ad os ipsum ustione penetrante. Haec ipsa ustia extremæ coxendicæ afflictiones, et quæ nulli alii præsidio cedunt, dissolvit. II. — Hippocrates præcesserat, ludibus quidem magnificis efferens. Orienis prædicat, nec moras (id nomen medicamini). Syriam theriace vincet. Cf. circa hanc rem Ten Rhys et Kämpfer. Vana li. I. tamen omnia ne monere quidem operae est. A.

Articulorum. Marc. Emp. xxxiv, p. 234. Plin. Valer. III, 15. II.

Adalligatos. Quidam ratione fortassis eadem, somno conciliando, aegrorum pileo adnectunt. DAL.

Podagras. Marcell. Empir. xxxvi, pag. 246. HARR.

Perniones. Diosc. II; 94, et Marc. Emp. xxxiv, p. 236, ad verbum. Pro

rimasque pedum omnes sarcit: efficacius alumine addito: sebum caprinum: dentium equi farina: aprinum vel suillum fel: cum adipe pulmo impositus: etsi subtriti sint contusive offensatione: si vero adusti frigore, leporini pili cinis. Eiusdem pulmo contusis dissectus; aut pulmonis cinis. Sole adusta, sevo asinino aptissime curantur; item bubulo cum rosaceo. Clavos et rimas callique vitia, sinum apri vel suis recens illitum, ac tertio die solutum sanat: talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut cervinus. Attritus calceamentorum, urina asini cum luto suo illita. Clavos sebum bubulum cum thuris polline. Perniones vero corium combustum: melius si ex vetere calceamento: iniurias e calceatu, ex oleo corii caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini cinis, cum lilii bulbis decoctus, addito melle modico; item-

ursino anserinum adhibet Plin. Val. II, 51. HARD.

Efficacius. Idem Marc. loc. cit. II.

Cum. Apricus videlicet. Sext. Plat. cap. VII, de apro, lit. 4, ad pedes exulceratos a calceamentis: *Apri* pulmonem cum melle commixtum, ut malagma superpone pedibus, a calceamentis laesis et exulceratis; sanantur. HARD.

Pulmo impositus. Pulmo suis recens evulsus, et adhuc calens. DALLG.

Si subtriti sint contusive. Si perniones ex attritu, aut contusione geniti sint. DALLG.

Eiusdem. Marc. Emp. xxxiv, p. 232. HARD.

Clavos. Plin. Val. II, 52, et Marc. Emp. xxxiv, p. 233, ad verbum. II.

Aut. Huc pertinet quod habet Marc. Emp. xxxiv, pag. 232, in morbo lere simili: *Pulmo cervinus*, inquit, *impositus, et aspepe renovatus, ex calceamento*

laesos pedes sine dolore persanat. Suillo, agnino, ursino, attritus ex calceamentis contractor ab inflammatione defendi auctor est Diosc. II, 40. HARD.

Urina asini cum luto suo illita. Quod neciendo rigaverit et perfuderit. DALLG. Cum, Quod nempe ille neciendo perfuderit. HARD.

Clavos. Plin. Val. II, 52. II.

Perniones. Et attritus etiam calceamentorum, teste Oribasio de virt. simpl. II, pag. 62, ex graeco MS. Δέρματα παλαιά ἀπὸ τῶν καττομάτων καυδύστα, πρὸς τὰ ἐκ τῶν ὑποδημάτων ἔλκῃ, πανοσμήνως τῆς φλεγμονῆς ἀπλησί. Coria vetera e vetustis soleis, usta, ad ulcera e calceatu facta, sedata inflammatione praevenit: Oribasio praecivit Diosc. II, 51. HARD.

Iniurias e calceatu, etc. Cf. Marc. Empir. c. xxxiv, p. 232. II.

que omnia inflammata, et suppurationes. Sed podagricis prodest et articulariis morbis, e maribus praecipue vitulis. Articulorum attritis, fel aprorum vel suum, linteo calefacto impositum; vitulique qui nondum herbam gustaverit, simum; item caprinum cum melle in aceto decoctum. Ungues scabros sebum vituli emendat: item caprinum admixta sandaracha. Verrucas vero aufert vitulini fimi cinis ex aceto: asini urinae lutum.

LXIII. Comitiali morbo testes ursinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex lacte equino, aut ex aqua: item aprinam urinam ex aceto mulsq: efficacius, quae inartuerit in vesica sua. Dantur et suum testiculi inveterati tritique in suis lacte, praecedente vini abstinentia, et sequente continuis diebus. Dantur

Suppurationes minantia. In abscessum vergentia. DALAC.

Sed podagricis prodest, etc. Idem Marcellus xxxiv, p. 234, at Plin. Val. III, 45. HARD.

Item. Sext. Plat. v, de capro et capra, tit. 23, ad morbum articularum: Stercus caprae cum acerrimo aceto mixtum sanat. HARD.

Item capr. Sext. Plat. cap. v, de capro et capra, tit. 46, ad ungues leprosos: Ex aebo caprino admixta sandaracha cerotum superpositum sine tormento sanat. HARD.

Verrucas. Plin. Valer. III, 42. H.

Asini. Plin. Valer. loco cit. Marc. Emp. xxxiv, pag. 233: *Urina muli, vel mulae, vel asini, cum luto illita, et clavos abolet, et callus medetur.* Hanc vim et urinae canis cum suo luto assignat. Q. Seren. cap. xxy, de verrucis tollendis, p. 164, et idem Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 234. H.

LXIII Comitiali Επιουφίξιν Graeci

et ἐπὺν νόσον, Latini comitium, et comitalem, et sacrum morbum vocant: Testes aprinos ei morbo opitulari scribit et Plin. Val. II, 58. H.

Vcl. Idem Plin. Val. loc. c. Sext. Plat. cap. 7; de apro, t. 7, ad caducos: Testiculos aprī ex vino vel aqua potato, et curaberis. HARD.

Aprinos. Vulg. gall. lufles. Az.

Item aprinam. Sext. Plat. loc. cit. cap. 44, ad caducos: Lotium aprī cum oxymelite bibat, et remedium capiet. HARD.

Dantur. Quod de pulmone leporino Plinius, illud ipsum Sext. Plat. de corpore prodit, cap. 11: de lepore, lit. 6, ad caducos: Leporis cor sic cum derum cum parte tertia thuris mannae (hoc est, micorum thuris), trita ex vino albo de bibere per dies septem; liberat. His vero qui saepeus cadunt, dabis dictus 30. HARD.

et leporis sale custoditi pulmones, cum thuris tertia parte, in vino albo, per dies xxx. Item coagula eiusdem. Asini cerebrum ex aqua mulsa, infusum prius in foliis, semuncia per dies: vel unguarum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus. Item testes sale asservati et inspersi potioni, in asinarum maxime lacte, vel ex aqua. Membrana partus earum, praecipue si marem pepererint, olfactata accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui e mare nigroque cor edendum cum pane sub dio prima aut secunda luna praecipiant. Alii carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum, per dies xl bibendum. Quidam urinam equi aquae ferrariae ex officinis miscent, eademque portione et lymphaticis medentur. Comitialibus datur et lactis equini potus, lichenque in aceto mulso bibendus. Dantur et carnes caprinae in rogo hominis to-

Asini cerebrum ex aqua mulsa infusum prius in foliis. Hermolaus, in solis. Pintiani liber, in salti semuncia. Fortasse: infusum prius, in pulsa, semuncia per dies. Sic esp. sequenti: Caprae sevo in pulle alicacea et phthisin, et tussim sanari. Gn. — *Asini.* Habbarrhamanus Aegyptius, interprete Ecchellensi, esp. v, p. 23: Cerebrum asini propinquis epileptico, vel mente capto, ex aceto: curabitur. HARR.

In foliis. Sic Reg. 4, alique cum editis. In foliis brassicae: ut supra e. 56. HARR.

Semuncia. Forte per dies V vel: accepta quinarum nota ex vocula sequenti vel: sic enim superius, per dies 30. HARR.

Vel. Dioscor. II, 44, totidem verbis. HARR.

Membrana partus. Vulg. placenta. AII.

Sunt. Asino nempe. Cael. Aurel. Chron. I, 4, de epilepsia, Dant et tunc mandenda corda hominum, atque equorum, quorum crura quasi impetigines habent, sive caninorum, vel mulorum. HARR.

Lymphaticis medentur. Per intervalla succubibus, et insanientibus. DALRG.

Lychenque. Dioscor. II, 45, de lichenibus equorum, (Ποδόντες λαοί μετ' ἔξους, ἐπιληψίας ἰσχυροῦνται θεραπεύειν. Quid lichen sil, ex eodem Diosc. diximus, esp. 49. HARR.

Dantur. Sext. Plat. e. v, de capro et capra, tit. 5: Ad calculos: plane totidem verbis; ut et Plin. Valer. II, 68. Carnes caprinae sine ea exceptione de rogo hominis in epilepticorum cibatu commendat pariter Theod. Prisc. IV. HARR.

Morbum. Diosc. Eurr. I, 21. Sext. Plat. loc. cit. At si caducus vere da-

stae, ut volunt Magi. Sevum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, et in folliculo fellis reconditum, ita ne terram attingat, potum vero ex aqua sub limine. Morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel cervini usti nidor. Sideratis urina pulli asinini nardo admixto perunctione prodesse dicitur.

LXIV. Regio morbo cornus cervini cinis: sanguis asinini pulli ex vino. Item simum asinini pulli, quod primum edidit a partu, datum fabae magnitudine e vino medetur intra diem tertium. Eadem et ex equino pullo similiterque vis est.

LXV. Fractis ossibus praesentaneus maxillarum apri cinis vel suis. Item lardum elixum atque circumligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur unice caprinum simum ex vino vetere; aperit, extrahit, persanat.

LXVI. Febres arcet cervorum caro, ut diximus.

ducus est, caprinum cornu adustum naribus si sumpserit, mox cadet. Nempe quae male olenti, faciunt ut emittatilis cesset et cadet. HARO.

Sideratis. his qui ex paraplexie dimidium corpus resolutum habent. DALEC. — *Sideratis.* Totidem plane verbis Plin. Valer. III, 46. HARO.

LXIV. *Regio.* Dioscor. II, 63, et Sexti. Plat. c. 4, de cerco, n. 4. II.

Sanguis asinini pulli. Sanguis asini, in vetere codice: cetera redundant. PIST. — *Sanguis.* Sic Reg. 4 et editi. In Reg. 2: *Sanguis asini ex vino laptum.* HARO.

Item. Illud nimirum quod poleam appellari dictum est superius, c. 57. Haec plane ed verbum transcripsit Plin. Val. II, 59. HARO.

Quod primum edidit a partu. ὀστρον Aristoteles vocat: πωλεῖον alii ἀπὸ τοῦ πώλον, poleam. Stercoris in

variis animalibus diversa nomina vide apud Rhodig. lib. X, cap. ult. DAL.

Eadem. Plin. Val. loc. cit. HARO.

LXV. *Item lardum.* Ad verbum Plin. Val. III, 48. HARO.

Costis. Haec sursum totidem verbis. Plin. Val. II, 35, et III, 48. H.

LXVI. *Febres.* Lib. VIII, 50. Atque huc allusisse Martialem obiter illie indicavimus, quum facete luderet in lenonem uxoris suae: *Vix sine febre mori:* quum eum innueret velle cervorum ritu vivere et mori, qui et corvae gestitant, et febri carent. Neque enim heri primum istam eul hodie receptam esse vulgetamque paroemiam ex Artemidoro liquet, Onirocr. II, 42, apud quem destinato cuidam proco, et ex ariete cui inidebat delapso futurae mox coniugis adulterium portendi nonnemo his verbis arguitur: ὅτι γυνή σου παρ-

Eas quidem quae certo dierum numero redeunt, oculus lupi dexter salsus adalligatusque, si credimus Magis. Est genus februm, quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tradunt, si quis e vena auri asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquae hauerit. Quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, et ne recidant, non removeri septeno circuitu. Quis hoc, quaeso, invenire potuit? quaeve est ista mixtura? cur digitus potissimum bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescente luna occisae inveteratum sale, ex vino bibendum ante accessiones quartanae dixere. Idem Magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina illinunt digitos pedum, manibusque leporis cor adalligant. Coagulum ante accessiones propinant. Datur

νέου, καὶ τὸ λεγόμενον, κέρατα αὐτοῦ ποιήσει. Quod uxor tua moechabitur, et (quod vulgo dici solet) cornu tibi faciet. Festive usus est eo vulgi ioco, qui nummos cudit olim honori Gallieni Augusti, et Saloninae Augustae coniugis. Nam iste quidem apud Oconem inscribitur, p. 474: CORNELIA SALONINA AVG.)(IYNONI CONS. AVG. Iunoni Conservatrici Augustae. Ille apud P. Chamillart, GALLIENVS AVG.)(IYNONI CONS. AVG. Iunoni Conservatrici Augusti. Habet uterque nummus in aversa area effigiem cervi. Est autem Iuno, ut in apologia Homeri diximus, Fides coniugalitatis. Haec igitur Conservatrix Augustae dicitur esse, ne maritum faciat cervum: eademque Conservatrix Augusti, ne cervus sit, H. — Veror ut haec vera sint, omitenda tamen non ramos. Caeterum memento Veteribus creditum cervos febre nunquam implicari. A.

Eas. Sext. Plat. c. 8, de lupo, tit. 4: Ad quotidianas febres: Oculus

dexter lupi alligatus febres disant. Plinii verba summa fide reddidit Plin. alter Valer. III, 3. H.

Est genus. Αμφημερινός πυρετός, quotidiana febris, quae ex pituita provenit, materia frigida et gravi, nullumque diem intermittit. H.

Hoc. Plin. Val. in tribus heminis dixit III, 3. HARD.

Quartanis. Sext. Plat. cap. xviii de cata, hoc est, de fele, tit. 4, ad quartanam: Catae stercus cum ungula bubonis in collo vel brachio suspensum, post septimam accessionem, discutit quartanam. Auctor libri, qui Kiranidum Kirani inscribitur, II, pag. 76: Stercus felis cum oleo liliaceo immixtum, febres sanat. HARD.

Et ne. Et ne febris recurat, continendum usque in septimam accessionem. HARD.

Idem. Totidem verbis Plin. Val. III, 6. HARD.

Coagulum. Plin. Val. loco proximo citato. HARD.

et caseus caprinus recens cum melle, diligenter sero expresseo.

LXVII. (xvii.) Melancholicis fimum vituli in vino decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum. Itaque et veterosis datur. Phthisicis medentur, iecur lupi ex vino, macrae suis feminae herbis pastae lardum, carnes asininae ex iure sumptae. Hoc genere maxime in Achaia curant id malum. Fimi quoque aridi, sed pabulo viridi pasto bove, fumum arundine haustum prodesse tradunt. Bubuli quoque cornus mucronem exustam, duorum cochlearium mensura, addito melle, pilulis devoratis. Caprae sevo in pulte ex alica et phthisin et tussim sanari, vel recenti, cum mulso liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur, rutaeque ramo permisceatur, non pauci tradunt. Rupicaprae sevi cyathos, et lactis pari mensura, deploratum phthisicum convaluisse

¹ Cum melle diligenter sero expresseo, Verbum sero non agnoscitur ab eodem. Pistr.

LXVII. Melancholicis. Μελαγχολικοί, qui atra bile, furore, insania laborant: cuius affectionis species quaedam apud medicos hypochondriaca nominatur. Hæd. — Iungenda hysteris, et quae ab hysteria derivantur. Causa quæ dicebatur atra bilis: nunc genitium, nunc cerebri status. As.

Lethargicos. Αληθαργικοί, qui morbo laborabant, quem Latini veterum appellavit. Marcor est, et inexpugnabilis paene dormiendi necessitas, inquit Gels. III, 20. Dictum ἀπὸ τῆς ἀλθης, hoc est, ab oblivione: nam eo vitio memoriae sedes torpet. H. — Forte non inutiliter. Sed multa hodie

novimus quae acris sollicitent excitentque. As.

Caprini. Gels. III, 20: Hos aegros quidam subinde excitare nituntur his, quae per (lege, per quae) sterminata evocantur: et ex his, quae odore foedo movent: qualis est cruda lana succida, piper, veratrum, castoreum, acetum, allium, erpa: iuxta etiam galbanum incendunt, aut pilos, aut cornu cervinum, etc. Sic etiam Sext. Plal. cap. v, de capro et capra, t. 10, ad lethargicos. Et Plin. Val. III, 7. Hæd.

Macrae. Plin. Val. I, 61. H.

Carnes. Plin. Val. loc. cit. H.

Fimum. Vt hodie tubo scitili hauriunt tabaci fumum homines e plebe. Hæd.

certus auctor affirmat. Sunt et qui ~~saum~~ fimi cinerem profuisse scripserint in passo: et cervi pulmonem, maxime subulonis, siccatum in fumo, tritumque in vino.

LXVIII. Hydropicis auxiliatur urina vesicae apti paulatim data in potus: efficacius quae inaruerit cum vesica sua. Fimi taurini maxime, sed et bubuli, de armentivis loquor (quod bolbiton vocant), cinis cochlearium trium in mulsi hemina; bovis feminae in mulieribus, et ex altero sexu in viris, quod veluti mysterium occultarunt Magi. Fimum vituli masculi illitum: fimi vitulini cinis cum semine staphylis; aequa portione ex vino: sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, utique si lentisco pascantur.

LXIX. Igni sacro ursinus adeps illinitur: maxime

Pulmonem, etc. Hic ollam inos medicantibus fuit ut pulmo pulmonis, item iecinoris remedium haberetur: quoniam absurde, potest. Az.

LXVIII. *Hydropicis.* Sic libri omnes. Caprinam tamen urinam ad eundem usum laudet Dion. II, 99: αἰγῆς δὲ (οὐρῶν) ὕδρωνα τὸν ὡς αἰγῶν. H.

Fimi cervini, maxime subulonis, sed et bubuli, de armentivis loquor. In archetypo nostro *fimi taurini maxime, sed et bubuli, de armentivis loquor*; et paulo post, *fimi vitulini non fimi vituli*. Fimi. — *Fimi taurini maxime, sed et bubuli, de armentivis loquor.* Sic Vossianus, perinde ut Pintianus codex: nam *armentivis* tres quoque alii. Men. *armentis*. Gron.

De armentivis loquor. Quae in sermone viridibus pascuis aluntur. Dab. — *De Armentivis* (non *armentinis*), *armentivis*, et *armentalis*, idem so-

nat: bovem, equumve scilicet, qui sit ex armentis. Haad.

Bolbiton. Βόλβιτον, fimum bubulorum. Festus *bolbitate* Latinis hinc inflexum putat, quod significat puellae stercore inquinatae. Haad.

Fimum. Plin. Val. III, 42: Theod. Prisc. IV, ad hydropem: *Vituli masculi stercore cum aceto acri permixto, spissae venter liniendus est: tamen ut ante ipse hydropicus toto corpore dropaceatur: hoc est, dropace, quod est unguenti genus, liniatur.* H.

Sanguis caprinus. In cibo simpliciter. Dalec.

Efficaciorem. Sext. Plat. cap. 5, de capro et capra, lib. 47, ad hydropicos, non hircinum sanguinem, sed lotium commendat. H.

LXIX. *Igni sacro.* Erysipelas quo cutis exterior sanum occupatur. Az.

qui est ad renes; vitulinum simum recens, vel bubulum: caseus caprinus siccus cum porro: ramenta pellis cervinae delecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma, aut ungulae cinis. Eruptionibus pituitae, asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle et aceto in balineis, oleo remoto. Pusulis suilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus cervini cinis.

LXX. Luxatis recens fimum aprinum vel saillum: item vitulinum: verris spuma recens cum aceto: fimum caprinum cum melle: bubula caro imposita. Ad tumores simum-suillum in testa calefactum tritumque

Vitulinum. Plin. Val. III, 34. H.

Ramenta pellis cervinae. Plane totidem verbis Plin. Valerian. loc. cit. Haad.

Papulis. Papula, pusula est, sive tuberculum, quod ieiunae salivae desiccatione curatur. Papulis cuius exasperatur, rubet, leniterque eroditur. *Ardentes papulae*, Virg. G. III, 564, Haad. — *Papulas* censet Guettard (in Poinssinet, t. IX, pag. 750) illas esse cutis nigricantis maculas quas vulgus appellat *signes*. Utilitas e Pliniano praeccepto nulla. His enim maculis *organisatio*, ut vocant, defuit; quod vitium deleri non potest, ni et pars vitiosa deleatur. N.

Oleo remoto. Quo lavantium et balneum aduentium corpus ungebatur. Dalec.

Pusulis. *Papulis* habet Plin. Val. qui hunc locum describit III, 39; sed nihil interest. Haad.

LXX. *Luxatis.* Plin. Val. III, 47. H. — *Ridicula.* Nil in luxato membro exterior medicina prodest, nisi irritatio atque inflammatio sit: quod quanquam vitatur, non ideo reducitur

ter luxatio. Az:

Bubula caro imposita tumorem sanat. In vetere exemplari: *Bubula caro imposita ad tumores*: verbum autem sanat non legitur in eodem. Prax. — *Bubula.* Perturbata prius omnia ex interpolationis vitio et interpolatorum audacia, sic legebantur: *Bubula caro imposita tumorem sanat. Fimum suillum ... cum oleo duritiam ... tollit optime. Adeps ... illitus in his quas ... plurimum proficit. Fimum bubulum*, etc. Medicinam ei loco fecimus ope Reg. praesertim cod. 2, qui singulas, uti nos fecimus, sententias maiusculis litteris auspicatur. Adde Plin. Valer. III, 47, qui quum hunc locum transcriberet adrupta et convulsa medicinam e bubula carne retulit: ad tumores deinde fimum suillum, etc. Sic enim ille: *Luxatis vero recens fimum, vel aprinum, vel suillum, vel vitulinum impositum: verris spuma recens cum aceto illinitur: fimumque caprinum cum melle. Caro bubula ruptis convulsis illinitur. Fimum quoque suillum sub testa calefactus, et tritus cum oleo, mire adversus tumores facit.* Haad.

cum oleo. Durities corporum omnes mollit. optime adeps. e lupis illitus. In his quae rumpere opus est, plurimum proficit finum bubulum in cinere calfactum, aut caprinum in vino vel aceto decoctum. In furunculis sebum bubulum cum sale: aut si dolor est, intinctum oleo, liquefactum sine sale: similique modo caprinum.

LXXI. In ambustis ursinus adeps cum lilii radicibus: aprinum aut suillum finum inveteratum: setarum ex his e penicillis tectoris cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis cum cera et medulla cervina, vel tauri: finum leporis. Et caprarum finus sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum praestantissimum sit ex auribus taurorum, et genitalibus. Nec quidquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil aequae, quibusvis pellibus inveteratis, calceamentisque etiam decoctis. Rhodiaceum fidelissimum: eoque pictores et

In his quae rumpere opus est. In abscessibus quae recludere et aperiri est opus. Daler. — Conf. Diosc. II, 98. HARD.

Finum bubulum in cinere, etc. Minime: sit enim suppuratio, et pyrefactio crescit, quam minui in votis est. Ar.

Aut caprinum. Sexl. Plat. 5, de capro et capra, lib. 28, ad tumores: Caprinus stercus impositum non patitur coangere tumorem. H.

In. Totidem plane synonymis Plin. Val. III, 32. H.

LXXI. E. peds. Penicilli sunt, quibus parietes inalbantur. Est enim tectorum illinimentum istud, quod quasi pavementum est, incrustatioque, ex calce ul pluitum, aut e gypso. HARD.

Finum. Plin. Val. III, 36, ambustis

sanandis: Finus leporis et caprae illinitur aequis portionibus. H.

Glutinum praestantissimum, etc. Glutinum id ἐνισκόλλη ab effectu dicitur, ταυροκόλλη a materia, quoniam sit e tauri corio. Daler.

Nec. Plin. Val. c. c. ambustis sanandis: Glutini, taurinum remissum, sicut solet a fabris remitti, sine cicatrice sanat. H.

Prodest ambustis. Aqua calida dilutum et illitum. Diosc. Nam lentore suo inherescens mediocri colore coquit et sedat inflammationem. Arist. Problem. quest. 1, cap. 9. Dal.

Rhodiaceum. Nempe ad ambusta sananda glutinum Rhodiaceum imprimis valet. Dioscor. III, 104: Κόλλη, ἐν ἐνισκολλῶν καλεῖται, ἢ ταυροκόλλαν, καλλίστη ἐστὶ ἡ Ροδιακή, ἐκ τῶν βοτάνων βυρσῶν ἐκτιναζομένη. Est:

medici utuntur. Id quoque quo candidius, eo probatius. Nigrum et lignosum damnatur.

LXXII. Nervorum doloribus, fitrum caprinum decoctum in aceto cum melle, utilissimum putant, vel putrescente nervo. Spasmata, et percussu vitata, fimo aprugno curant, vere collecto et arefacto. Sic et quadrigis agendis tractos, rotave vulneratos: et quoquo modo sanguine contuso, vel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto utilius patent. Quin et in potu farinam eam ruptis, convulneratisque, et eversis, ex aceto salutarem promittunt. Reverentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Feruntque et Neronem principem hac potione recreari solitum, quum sic quoque se trigario approbare vellet. Proximam suillo fimo vim putant.

δι λυγρὴ καὶ διαχυρὴ ἡ τοιαύτη ἢ δι μιλαιὰ ἤττω... Περὶ ξανθὰ τε οὐκ ἐὰν φλυκτανοῦσθαι. Non patitur ambulans attolli in pusulas, etc. H.

Lignosum damnatur. Ligni modo durum et fragile: Apud Diosc. hoc non legitur. DALEC.

LXXII. Nervorum. Sext. Plat. esp. v, de capro et capra, tit. 25, *Ad nervorum contractionem.* Marc. Emp. cap. xxxix, p. 240 sq. H.

Nervorum doloribus. Memento et ligamina, et tendines apud Pliniam nervos audisse. Atqui si his vulnus illatum, ita ut iam non lateant teganturque, mel periculosum; item, acetum. Si spasmate vero laboraverunt, nil auxilii, at nil periculi e remedio. A.

Spasmata. Vulsas masculorum et visorum nervorumque fibras.

Fimo aprugno. Quod cynagetienum periti vocant *funécs du sanglier*, A.

Sanguine contuso. Factis contusionibus. Non quidem sanguis contunditur, sed in contusionibus sub cutem effunditur; ἀνυποδυσία. DAS.

Quin. Plin. Val. III, 47, plane ad verbum. HAAD.

Reverentiores. Plinii Valer. loc. cit. HAAD.

Quum sic quoque, etc. Manuscriptum exemplar habet, *strigaria*. Quod quidam exponunt circa partem, in qua ordo et series equorum ad cursum expeditorum, colloatur et disponitur, et procurrendi tempus, et signum expectans. Significatum vocis *striga* explicat Scaliger Append. Virg. DALEC. — *Quum sic quoque,* etc. In fine leg. *Quum sic quoque strigario approbati vellet*, ubi *strigarium* est τὸ γυμνάσιον equorum currilium. SALMAS. p. 56. — *Quum.* Quum sic quoque sanata facie equorum agilitati probari se vellet. Sic libri omnes editi cum Reg. 2, aliisque MSS. Est autem

LXXIII. (xviii.) Sanguinem sistit coagulum cervinum ex aceto: item leporis. Huius quidem et pilorum cinis: item ex limo asini cinis illitus. Efficacior vis e maribus aceto admixto, et in lana ad omne profluvium imposito: similiter ex equino capite et femine. Aut simi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus vel limi ex aceto. Hircini vero iocineris dissecti sanies efficacior: et cinis utriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque utris vinarii dumtaxat cinis, cum pari pondere resinae, quo genere sistitur sanguis, et vulnus glutinatur. Hoedinum

ille trigarj, qui circumsebitus trigas equarum agilarj. A trigis nomen habet: nam ut bigae, quadrigaeque, sic et trigae appellatae olim. In glossis Philoxeni, *Trigarium* locus est, in quo exercentur equi, Italiae *Marcheggo*; unde et Gallis *le marégo*: Τόπος ὅπου ἵπποι γυμνάζονται. P. Victor in descriptione urbis Romae, regione nona, *Trigaria septa* collocat, ubi et alter incertus auctor *Trigarium* habet. Tamen Reg. 4 cod. hoc loco *strigario* praefert, quod quidam magis probant. Favere certe Papias videtur in Vocabulario: *Striga*, inquit, *castrense vocabulum, vel intervallum turmarum, in quo equi striguntur*: unde et *strigoni* dicuntur corpore macilentio. H. — Aurigae famam Neroni placuisse nullus nescit, et hanc illi palmam delatum ut mimitae, ut euphoniae, ut poëseos: nam imperabat: atque nitens in his vatum animam et industriae rodem inertiam continisset! Conf. nostras *Racine* (Britann. aet. IV, sc. II). At.

Proximum. Plin. Val. ad verbum, III, 47. Harb.

LXXIII. Sanguinem. Marc. Emp. ad verbum, xxix, p. 222. H.

Item. Idem Marc. Emp. loc. cit. et Plin. Val. I, 64. H.

Huius. Plin. Val. III, 21, sanguini ex vulneribus sistendo: *Leporis pilis de subhis mento molliissimi imponuntur*. Harb.

Item. Theod. Prisc. de fluxu sanguinis narium, I, 12: *Fini asini combusti pulvere, cum oleo roseo mixto, collyria facta supponenda*. Auctor Kerenidum, p. 89: *Finus asini omnem fluxum sanguinis sistit*. Habdathemanus Aegyptius, interprete Echellenei, cap. v. pag. 25: *Mfactus recentis asini stercoris, sanguine e naribus sistit fluxum*. H.

Aut. Vaecae similiter, si Habdathemano fides, vi, pag. 47: *Stereus vaecae combustum; contusum, et subtractum melle apum; si obtinies naribus, sistet fluxum sanguinis illorum*. Harb.

Hircini. Sont. Plat. iv, ad capream id retulit, cuius est, ut silvestrium caeterarum, vis in medendo potentior, quemadmodum alibi monuimus. Sic enim ille, tit. vii, ad sanguinem fluentem: *Caprae fœcus combustum et aspernum, sanguinem sistit*. Et tit. 4, ad sanguinem de naribus fluentem

quoque coagulum ex aceto, et feminum eius combustorum cinis, similiter pollere traduntur.

LXXIV. *Hulcera* sanat in tibiis cruribusque adeps ursinus, admixta rubrica. Quae vero serpunt, fel aprugnum cum resina et cerussa: maxillarum apri vel suum cinis: fimum suum illitum siccum, item caprinum ex aceto subservefactum. Caetera purgantur et explentur butyro: cornus cervini cinere, vel medulla cervi, felle taurino cum cyprino oleo, aut irino. Fimum recens suum, vel inveterati farina illigitur vulneribus ferro factis. Phagedaenis et fistulis immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, vel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum vino: gangraenas ursinum fel penna illitum: asini ungularum cinis ea, quae serpunt hulcera inspersus. Sanguis equi adrodit carnes septica vi: item

tem: Caprae lectur contritum, et ex aceto in naribus offultum, sanguinem mire sistit. HAN.

LXXIV. *Hulcera.* Marc. Emp. totidem verbis haec omnia refert, c. xxxiv, pag. 232. H.

Quae. Marc. idem loc. cit. H.

Caetera. Marc. loc. cit. H.

Felle taurino cum cyprino oleo aut fimo caprino, aut hircino. Felle taurino cum cyprino, aut irino; in vetusto codice: caetera superfluent. PINT.

Aut. Sic Reg. 2 cod. et in quem Pintianus vidit. In editis, aut hircino. Quod quum minus belle congruere editores intelligerent, inseruere, aut fimo caprino, aut hircino: ex cyprino scilicet, anteriore voce rursum repetita, caprino temere excogitab. Plin. Val. II, 48, apud quem haec totidem verbis exstant, cum cyprino oleo, et

hircino habet, pro irino. Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 232, iterumque, p. 236: cum oleo cyprino, aut taurino dixit. HAN.

Phagedaenis. Plin. Valer. III, 22. HAN.

Carcinomata. Iisdem verbis Marc. Emp. IV, p. 42, et Plin. Val. III, 22. HAN.

Gangraenas ursinum, etc. Auctores laudati locis proxime citatis. H.

Asini. Iisdem locis proxime appellatis. HAN.

Sanguis. Idcirco in septica, sive erodentia medicamenta equorum admixtorum sanguinem addi auctor est Diosc. II, 97: Τὸ δὲ τῶν ἑχυνῶν ἵππων (αἷμα) σπηταῖς πλεονεχῶν. H.

Carnes septica vi. Supra modum excrecentes, τὰς υπερσπληνῶσις, DAL.

fimi equini inveterati favilla. Ea vero quae phagedaenas vocant in hulcerum genere, corii bubuli cinis cum melle. Caro vituli recentia vulnera non patitur intumescere: finum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis sordida hulcera, et quae cacoëthe vocant, e lacte mulieris sanat. Recentes vero plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle purgat hulcera. Quae vero serpant, cohibet sebum cum cera: item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoëthe, hoedi feminum cinis e lacte mulieris. Et ad carbunculos, suis feminae cerebrum tostum illitumque.

LXXV. Scabiem hominis, asininae medullae maxime abolent: et urinae eiusdem cum suo luto illitae. Butyrum etiam, quod in iumentis proficit cum resina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, ad-

Caro. Et de vitulina carne et de fimo bubulo plane subscribit Plin. Val. III, 20. HARD.

Feminum. Hunc locum Marcellus Emp. quum raptim cursimque legeret, non feminum vituli, sed fimi vituli cinerem legit, cap. iv, pag. 43: *Hulcera*, inquit, quae sordidata sunt, fimi vitulini cinere et quilibet lacte purgantur. HARD.

Recentes. Plin. Val. ad verbum, III, 20. HARD.

Caseus. Plin. Val. III, 22: *Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle purgatur*: Quae serpant, cohibet sebum cum cera: id etiam additis sulphure et pice purgat. H.

Et. Plin. Val. III, 30, *Suis cerebrum.* Marc. Empic. 33, *Verris cerebrum* dixit. HARD.

LXXV. *Scabiem.* Plin. Valer. III, 38. HARD.

Et. Q. Serenus, cap. vii, pag. 128: *Illos sudor, vel copia nobilis escant Saepa gravi scabie correptos asperat artus. Ergo lutum prodest membris adhibere fricatis, Quod facit ex ovino saccatus corporis humor. Nec putat tractare finum quod neula fudit. Ad stipulatur et Plin. Val. III, 38. H.*

In. In iumentorum scabie. H.

Glutinum. Dioscor. III, 104, glutinum taurinum pariter admonet in aceto resolutum, impelignes leprasque summae cutis abstergere. Sext. Plat. de tauro, cap. xii, tit. 23, ad faciem splendidam faciendam: *Membrum tauri in aceto maceratum, et illitum, splendidam facit faciem.* Quia scilicet ita maceratum, dat glutinum candidae carni idoneum. H. — Haec nauseam movent. Neque enim ampor: quo pacto in vita culta, et elegantias, ac luxuriam sectante, et

dita cale: fel caprinum cum aluminis cinere: boas finum bubulum, unde et nomen traxere. Cantum scabies sanatur bubulo sanguine recenti: iterumque, quum inarescat, illito, et postero die ablato cinere lixivio.

LXXVI. Spinæ ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: item caprae ex vino: coagulo quocumque, sed maximæ leporis, cum thuris polline et oleo, aut cum visci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras sebum asininum redacit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiciunt myrrham et mel, et crocū, aereaque pyxide condunt. Aliqui et florē aeris admiscent.

LXXVII. (xix.) Mulierum purgationes adiuvat fel tauri in lana succida appositum. Olympias Thebana

sint celebrata, quæ inopes et humanitatis ferme rudes, Ostiakes, aut Samoyedes, in deliciis habent. Az.

Boas finum bubulum. Rubra exanthemata, subsequētesque papulas: vulgo, *la rougeole*. DALEC.

Conum. Plin. Val. III, 38. II.

LXXVI. *Spinæ.* Spinæ ruborum ac similes aculei infixi corpori. H.

Item. Plin. Val. III, 49. H.

Coagulo. Haec ad verbum exscripsere Marc. Emp. cap. xxxiv, p. 233, et Plin. Val. loc. cit. H.

Cicatrices. Plin. Valer. III, 46. H.

Fel. Hoc medicamentum non ad qualihet; sed ad oculorum tantummodo cicatrices pertinet, ex Marcell. Emp. cap. viii, pag. 68: *Fel vituli, inquit, diligenter collectum ad eotyloe mensuram, in vas aereum mittitur, tenuisque igne admoto ita excoquitur, ut spissetur: deinde mellis boni tantum mittitur, quantum fellis illius de-*

cocti remanserit: adiciuntur postea myrrhae tritae drachmae duae, et croci una, et aeris flos paulillum: ac postea simul omnia diu coagitata ad tertias decoquantur: quod medicamen in pyxide aerea debet reponi, satis utile et lucomatis, et cicatricibus, et omnibus vitis oculorum, si assidue inde et opportune inungantur. H.

LXXVII. *Mulierum.* Nec appositum tantum, sed et potu iuvare auctor est Hippocrates, de Nat. Mol. lib. I. 405, pag. 413. Plinio fere Habbas rhamanus adspulatur, cap. vi, pag. 40, Ezechellensi interprete: *Ad provocanda menstrua, recipe pondus duarum drachmarum fellis tauri, ac tantundem granorum myrtis contundantur grana, liquefiant deinde in felle, et admisceantur cum melle apum: quo facto madesacito in huiusmodi mixtura lanam, indito vulne, statim provocantur menstrua.* HARR.

addit hyssopum et nitrum. Cornus cervina cinis potius. Item vulvas laborantes, illitu quoque: et fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vulvas et pilo cervino suffire prodest. Tradunt cervas, quum senserint se gravidas, lapillum devorare: quem in excrementis repertum, aut in vulva (nam et ibi invenitur) custodire partus adalligatum. Inveniuntur et ossicula in corde, et in vulva, perquam utilia gravidis parturientibusque. Nam de pumice, qui in vaccarum utero simili modo invenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus vulvas mollit; dolores earum, iecur. Carnes lupi edisse paritarius prodest; aut si incipientibus parturire sit iuxta qui ederit: adeo, ut etiam contra illatas noxias valeat. Eundem supervenire, perniciosum est, Magnus et leporis usus mulieribus. Vulvas

Hyssopum et nitrum. V. C. *Oesypum.* Diosc. Dal. V. obs. seq. — *Hyssopum.* Sic MSS. omnes, quos vidi-mus. Sunt qui *oesypum* legi malint, quod hanc vim pellendi menstrua Dioscorides *oesypo* asserat, II; 84: Καὶ ἡδύσθη, καὶ ἡδύσθη ἐν ἐπὶ πρὸς τοῖς πρὸς αἵματι. HARD.

Cornus. Muliebri profluvio mœderi eum cinerem auctor est Sext. Plat. cap. 4, de cervo, n. 6. H.

Item. Dioscorid. II, 63. H.

Cum. Sic Reg. t et editi. In Reg. 2 et Ch. cum opio. At lidem MSS. inferius, hoc. cap. opii. H.

Vulvas. Sext. Plat. cap. 4, de cervo, titul. 16, ad abortum: « Ex pilis cervinis suffumigabis, et mulier sanabitur, » HARD.

Tradunt. Sext. Plat. l. c. tit. 17, ad abortum: « Lapis, qui in vulva aut in ventriculo cervi invenitur, phylacterium est prægnanti, et perficit

ut partum perferat... Simili ratione ossicula inveniuntur in corde cervi, aut in vulva eius, quæ idem præstant. » HARD.

Inveniuntur et ossicula, etc. Nampe dura et ossæ castilago, qualis et cor suspensum continet, ideoque cordis os vocatur. DAL.

Diximus in natura boum. De hæc re agitur, lib. VIII, cap. 45. Ibi tamen pumicis huius sit mentio. DALSC. — *Diximus.* Lib. XI, 79: *Et in iuven-earum secundo ventre pilas rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: singulare, ut putant, remedium ægrotantibus, si tellurem non attigerit.* Illic Plinium Dalecampius pumicem non ἀμαρτρίματος temere inciderat. HARD.

Contra. Contra illata veneficia. H.

Noxias valeat. Veneficia quæ partus morantur. DAL.

adiuvat pulmo aridus potus: profluvia iecur cum Samia terra ex aqua potum: secundas coagulum: caventur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco et porri succo, vellere appositum, abortus mortuos expellit. Si vulvae leporum in cibis sumantur, mares concipi putant. Hoc et testiculis eorum, et coagulo profici. Conceptum leporis utero exemptum his quae parere desierint, restibilem fecunditatem asserre. Sed pro conceptu, leporis saniem et viro Magi propinant. Item virgini novem grana fimi, ut stent perpetuo mammae. Coagulum quoque ob id cum melle illinunt: sanguinem, ubi evulsos pilos renasci nolunt. Inflationi vulvae, simum aprugnum suillumve cum oleo illini prodest. Efficacius sistit farina aridi, ut aspergatur potioni, vel si gravidae aut puerperae torqueantur. Lacte suis potio cum mulso adiuvantur partus mulierum. Per se vero potum, deficientis ubera puerperarum replet. Eadem circumlita sanguine feminae suis, minus crescent. Si dolent, lactis asinini

Cum. Ad mulierum purgationes Samiam terram nigram acetabuli mensura potam ex aqua, commendat Hipp. de nat. mul. l. 29, pag. 179. HARR.

Secunditas coagulum. Tardantes. DAL.

Illitum quoque cum croco. Iecur leporis. DALB.

Si. Sext. Platon. cap. 11, de lepore, tit. 13, ut mulier masculum concipiat et pariat: « Leporis vulvam siccam derisam in polione vini bibant utrique, et mulier, et masculus. Nam si mulier sola biberit, androgyna nascitur: hoc est, nec masculus, nec femina. Item leporis testiculum post purgationem suam mulier si cum vino contritum accipiat, masculum pariet, Leporis coa-

gulum ad drachmas quatuor in portione datum vini, feminae de femineo, et masculo de masculino: et mox faciant coitum, et post abstinuant se, statim concipit, etc. a Q. Seren. cap. de conceptione et partu: *Irrita coniugii sterilitas si munera languent... Aut igitur leporis, consumit femina vulvam*, etc. HARR.

Et. Hoc refert se ex aliorum sententia Plinius abunde prodiit. Diosc. e contrario, II, 85, leporis coagulo conceptionem impedit significat. *Restibilis fecunditas*, ea est, quae insequentem quoque annum veluti restat. HARR.

Pl. VI non lument, crescantive, aut mollescant.

Torqueantur. Inflationibus ac tor-

potu mulcentur: quod addito melle sumptum et purgationes earum adiuvat. Sanat et vulvarum exulcerationes eiusdem animalis sevu inveteratum, et in vellere appositum duritiem vulvarum emollit. Per se vero recens vel inveteratum, ex aqua illitum, psilothri vim obtinet. Eiusdem animalis lien inveteratus, ex aqua illitus mammis, abundantiam facit: vulvas suffitu corrigit. Ungulae asinae suffitae partum maturant, ut vel abortus evocetur: nec aliter adhibentur, quoniam viventem partum necant. Eiusdem animalis simum si recens imponatur, profluvia sanguinis mire sedare dicitur. Necnon et cinis eiusdem fimi, qui et vulvae prodest impositus. Equi spuma illita per dies xl, prius quam primum nascantur pili, restinguuntur. Item cornus cervini decocto: melius, si recentia sint cornua. Lacte equino iuvantur vulvae collutae. Quod si mortuus partus sentiatur, lichen ex aqua dulci potus eiicit. Item ungulae suffitu, aut simum aridum. Vulvas procidentes butyrum infusum

minibus. DAL. — *Torquantur*. Conf. c. D. HARO.

Abundantiam. Lactis scilicet copiam. HARO.

Vulvas. Distortas, quum conversiones vulvae sunt. H.

Ungulae. Habbarrhmanus Aeg. interprete Echellensi, c. v, pag. 24: *Praegnantem mulierem si ungula asini suffles, emitit infantem mortuum, vel vivum*. HARO.

Pi. Ita ut etiam partus mortuos expellant. HARO.

Nec aliter adhibentur. Nisi foetus mortuus sit, aut instantem partu. DAL. — *Nec*. Nec nisi in suffitu adhibentur. HARO.

Eiusdem. Idem Aegyptius, loc. c. *Asini continuum stercore cum vino aut*

melle potum sanguinis eruptionem sistit: sive eruptio illa sit ex partibus inferioribus, sive superioribus, sive ex naribus, aut sanguis menstrualis, etc. HARO.

Equi. Sexl. Flal. cap. xvi, de equo, lib. 2: *Ne puero investi pili exeant: Equi spuma si puero investi pectinem (hoc est, pubem) linieris, pili eius non crescunt, nec generantur*. HARO.

Lacte. Habbarrhmanus, cap. ii, p. 47: *Lao equae recens et calidum ad hoc, si eo per modum elyptoris utatur mulier, vulvae curabit hucera*. H.

Collutae. Infuso elyptere: H.

Lichen. De hoc lichene dictum est cap. 49: HARO.

Item. Habbarrhmanus, cap. ii, p.

sistit. Induratam vulvam aperit fel bubulum rosaceo admixto, foris vellere cum resina terebinthina imposito. Aiunt et suffitu fimi e mare bove, procidentes vulvas reprimi, partus adiuvari: conceptus vero vaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus vexationem fieri, certum est. Hanc emendari Olympias Thebana affirmat felle taurino, et adipe serpentium, et aerugine ac melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, in purgationibus sub coitu aspersum vulvae, etiam duritiâ ventris emollit, et profluvium minuit umbilico peruncto: atque in totum vulvae prodest. Modum statuunt fellis pondere denarii, opii tertia, admixto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat: hoc in vellere imponunt. Masculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, servatur ad vulvas. Carnem vituli si cum aristolochia, inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum sevo, exulcerationibus vulvarum imposita prodest. Item, adeps vulpium, excrementumque felium: hoc cum resina et rosaceo impositum. Caprino cornu suffiri vulvam, utilissimum putant. Silvestrium caprarum sanguis cum palma

(17: Si lacte equino utatur mulier per modum suffumigii, addita equi ungula, educitur demortuus infans, vel adusta meretrix. Hoc ipsum equi axungiae, nisi vitiosus is locus est, Sext. Plat. adscribit, cap. xvi, de equo tit. 4: Ad mortuum partum: Equi axungia suffumigata elicit partum foras, et secunda sequitur. II.

Olympias. Habbarrhamanus, cap. vi, pag. 46, eo felle ad labrum vulvae appenso, ante coitum: donec vulva fel ad se trahat, id si fer fiat, fecunditatem spondet. II.

Vitulinum quoque fel, si in purga-

tionibus fuerit sub coitu aspersum vulvae. Vetus codex, Vitulinum quoque fel in purgationibus sub coitu, etc. reliqua superflua. PIET.

Tertia. Tertia denarii parte.

Excrementumque. Sext. Plat. cap. xviii, de cata, hoc est, de sele, tit. 2: Ad profluvium mulieris: Catae stercus cum resina et rosaceo suppositum reprimat. HARR.

Caprino. Habbarrhamanus, cap. ix, p. 65: Cornu caprarum si difficultate parienti laborans suffumigabitur, ut sumus ad labrum vulvae adscendat, facilius redditur partus. II.

marina pilos detrahit. Caeterarum vero fel, callum vulvarum emollit inspersum, et a purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothi vis efficitur; si evulsis pilis triduo, servetur illitum. Profluvium, quamvis immensum, urina caprae pota sisti, obstetrices promittunt; et si finum illinatur. Membrana caprarum in qua partus editur, inveterata, potaque sumpta in vino, secundas pellit. Haedorum pilis suffiri vulvas, utile putant, et in profluvio sanguinis coagulum bibi, aut hyoseyami semen imponi. E bove silvestri nigro si sanguine ricini lumbi perungantur mulieri, taedium Veneris fieri, dicit Osthanes. Idem amoris, pota hirci urina, admixto propter fastidium nardo.

LXXVIII. Infantibus nihil butyro utilius, per se et cum melle: privatim et in dentitione, et ad gingivas, et ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus infantium pavores prohibet, dentientique morbos: quod et pellis lupina praestat. Dentes quidem eorum maximi equis quoque adalligati, infatigabilem cursum

Palma marina pilos detrahit. Pilas θαλαττία ἀράκη: cuius meminit Galen. lib. I, κατὰ τόπον, sub fin. DAL. — Quam. Ita libri omnes, etiam MSS, quos quidem vidimus. Et recte utique: de palmis quae crescunt in Hispaniae maritimis, dictum est XII, 6. HARD.

Membrana. Sesi. Plal. c. v, de capro et capra, lit. 29, ad secundas ciciendae: Caprae secunda ex vino pota mulierum secundas eiiciet. H.

Haedorum pili suffiri vulvas. Proidentes, ut et aliis foedis odoribus. DARE.

Dicit Osthanes. Is fuit vir Petta, professione magus. GALEN. — Dicit Osthanes. Scribe sine aspiratione, Ostanes, ex omnibus. PINT.

PLIN. N. H. Tom. VIII

LXXVIII. Infantibus Plin. Vol. I, 42. HARD.

Infantibus nihil butyro utilius. Stomachus pueris delicatior: hec raro officii tenello corpori vel minibus eibus, irritationem nempe ciens: sed et quae vegetalia introducuntur saepe crescunt in canali; unde nec fluitabilis facile, et glomerantibus sese intestinis constipatio sequitur. Cui malo vitando non inutile mel, quo sumpto intestinorum cohaerentia solvitur; et butyrum quod laxat edulcoratque. AR.

Dens. Hanc vim oculis Habbarrhamanus adiudicat, c. xxiij, pag. 96: Oculus lupi dexter puero appendus, expellet ab illo timorem, qui et accidit in somnio. HARD.

M

praestare dicuntur. Leporum coagulo illito ubere sistitur infantium alvus. Iecur asini, admixta modice panace, instillatum in os, a comitialibus morbis et aliis infantes tuetur: hoc XL diebus fieri praecipiunt. Et pellis asini iniecta, impavidos infantes facit. Dentēs qui equis primum cadunt, facilem dentitionem praestant infantibus adalligati; efficacius, si terram non attingere. Lien bubulus in melle editur; et illinitur ad lienis dolores; ad hūlcera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritusque et illitus, hūlcuscula oris. Cerebrum caprae Magi per anulum aureum traiectum, priusquam lac detur, infantibus instillant contra comitiales, caeterosque infantium morbos. Caprinum simum inquietos infantes adalligatum panno cohibet, maxime puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctae gingivae, faciles dentitiones faciunt.

LXXIX. Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato

Leporum. Sext. Plat. cap. 11 de lepore, tit. 17, ad infantium venter fluxum: Leporis coagulum illinitum in umilae (hoc est, in mamma) mulieris, etc. HARP.

Dentes. Q. Seren. cap. 11 de infantibus dentientibus, pag. 101: Collo igitur molli dentes nectentur equini, Qui primi fuerint pullo crescente cadendi. Superstitiosus Sext. Plat. cap. XVI de equo, tit. 3, ad dentium dolorem: Equi dentes qui primuni nati fuerint, si dentem qui dolet, tetigerint, remedium erunt. Nam et si infans equi rostrum basiauerit, dentium dolorem non sentit: et nec equus mordebit infantem. Theod. Prisc. IV: Ad dentitionem infantium equinus dens auxiliatur. Pilioli nostri verba summa fide transcribit Plinius auctor Val. I, 42. H.

Cerebrum. Sext. Plat. c. IV de capra, tit. 46: Caprae cerebrum per anulum aureum traiectum si dederis infanti ad glutendum antequam laugat, efficit, ut nec caducus sit, ne phantasma incurrat. H.

Lacte. Q. Serenus, cap. 11, p. 101, de infantibus dentientibus: Aut ueris cerebrum gingivis illine porci. Aut leporis rureum bibitur cum lacte caprino. Vlm. Valer. 3, 42, Ad dentitionem, quando infantes dentunt: Lacte caprino et leporis cerebro gingivae perfrigantur. Sed et casio lacte idem praestari docuit Sext. Plat. 9, de cane, tit. 4, ad dentes infantum. Cerebro leporum, cap. 11, de lepore, tit. 2. HARP.

LXXIX. Som. fieri lep. Quidam superstitione conciliando somnos le-

arbitratur : vulgus et gratiam corpori in novem dies, frivolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle caprae, sacrificatae duntaxat, illito oculis, vel sub pulvino posito, somnum affici dicunt. Sudores inhibet cornus caprimcinis e myrteo oleo perunctis.

LXXX. Coitus stimulat fel aprugnum illitum : item medullae suum haustae : sebum asininum, anseris masculi adipe admixto illitum. Item a coitu equi Virgilio quoque descriptum virus, et testiculi equini aridi, ut potioni interii possint : dexterve asini testis in vino potus proportionem, vel adalligatus brachiali. Eiusdem a coitu spuma collecta roseo panno, et inclusa ar-

poris pedes nocturno pilleolo alligant. *Αντὶ ἀνὸ τοῦ λαίου* quidam dictum volunt ; iidem et *ἔρωτα ἀνὸ τοῦ ὀρέου*, indeque fieri ut leporia caro eibus ait *ἔρωταξός* : de quo Martialis. ep. in Gellium, lib. V, xxix ; et alterum in Alexandrum Severum postlæ *ἀνὸ τοῦ ὀρέου*. Rhodig. XXVI, cap. 30. Vide quae notata sunt supra, lib. VIII, cap. 55. DALL. Notandum tamen de pulchritudine tantum loqui Martialem ; et Erasmius hanc opinionem sic explicat, quod latine *lepus* et *lepos* aliquo pacto inter se conveniant. Eo. P.

Cato. Citatur a Dionede, I, pag. 358 : Cato ad filium, vel de Oratore : *lepus multum somni adfert, quā illum edūt*. HARD.

Magi. Sext. Plat. de cornu id narrat, non de felle. Sic enim ille, c. v de capro et capra, tit. 2 : *ad somnum : Cornu capreum capiti infirui, qui non dormit, suppositum vigilias in somnum convertit*. Virumque, ut remur, ex aequo folite ac imperstitiosum. HARD.

Vd. Hanc vim et cornu ipsi ca-

prino Habbarrhamanus adscribit, cap. ix, pag. 67 : *Cornu capri valde albi comburatur, involvaturque eius cinis in pauculo lineo, et supponatur capiti aegroti, qui non dormit, dummodo ipse id sciat, dormiet profecto, quamdiu involucri illud sub capite eius detinetur*. Nagae. HARD.

Sudores. Totidem verbis Plin. Val. III, 41. HARD.

LXXX. Sebum. Sext. Plat. cap. xiv de asino, t. 4 : *Asini adeps et anseris masculi mixtus, et ad anum appositus, concubitus praeparat*. H.

Virgilio, Georg. II, v. 280 : *Hinc demum hippomanes vero quod nomine dicunt Pastores, lentum distillat ab inguine virus. Hippomanes, quod saepe malae legere novercae, etc.* H.

Vt potioni interii possint. Vt potioni adspersi contriti possint. H.

In vino potus pro portione, vel adalligatus brachiali. In apographo nostro, in vino potus, portione adalligatus brachiali, forte non portione, sed pertinentive, ut paulo post : *equus perungi pertinentes partes*. PIST.

gento, ut Osthane tradit. Salpe genitale in oleum fervens mergi iubet septies, eoque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri a coitu urinam, lutoque ipso illini pubem. At e diverso muris fimo illito cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die, item haedinus.

LXXXI. (xx.) Mira praeterea traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum ungula (ut solet plerumque) si quis collectum reponat, singultus remedium esse recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur leporum equinae ungulae simile esse, et rumpi equos qui vestigia luporum sub equite sequuntur. Talis suum discordiae vim quamdam inesse. In incendiis si simi aliquid egeratur e stabulis, facilius extrahi, nec recurrere oves bovesque. Hircorum car-

Salpe genitale in oleum fervens. Adde pronomen id. Salpe genitale id in oleum fervens, ex eodem. PIST. — Salpe. Salpe obstetrix genitale asini mergi iubet, etc. HAAS.

Bialcon cinerem ex eodem bibi. Non Bialeon in cod. sed Diacon scriptum est; lego Dialcon, ex ipso Indice tam scripto quam impresso. PIST. — Bialcon. Haec vox in MSS. codicibus variis effingitur modis: Diacon, Bialcon, etc. Verius, ut remur, Dalion, de quo dictum est in Auctorum Indice. HAAS.

LXXXI. *Mira.* Idcirco dumtaxat ea prodit, quod sunt prodita, non quod vera putat. H.

Vestigium. Fœrea equi soles. H.

Simile, esse. Facultate, quae singultui medetur. DALC.

Rumpi equos. Dissilio abdomine. Aeliano, de Animal. I, cap. 36, si casu

equus lupi vestigium calcaverit, tempore corripitur. Quadrigae incitatas, si quis lupi talam subiiciat, ab equis eg calcato, immobilis curtus subicit. DALC. — *Rumpi.* Ilia equorum percidere ruptis intestinis. Obterpestor solum equos calcatis lupi vestigiis, scripsere Pamphilus; ἐκ τοῦ περὶ ποικίλων, in Geop. XV, 4, pag. 401, ὅτι λύκων ἔχον πατάσωντας ἵππων, τερπνοὶ τὰ θηρία. Aelian. H. A. I, 36; Phile, pag. 80, alique quos Plinius ipse sequutus est, cap. 44 libri huius. Simile istud Habeshamasi, cap. xxiii, pag. 96: *Equus si lupum lac conculeabit, statim concidet.* H.

Talis. Talos suum alunt concutit quodammodo discordiam. H.

Facilius. Facilius avocari e stabulis oves bovesque, nec eo deinde regredi. HAAS.

nes virus non resipere, si panem hordeaceum eo die, quo interficiantur, ederint, laserve dilutum biberint. Nullas vero teredinem sentire, luna decrescente induratas sale. Adeoque nihil omissum est, ut leporem surdum celerius pinguescere reperiamus. Animalium vero medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum simum ex vino infundendum. Bovi autem morbis serum, sulphur vivum, allium silvestre, ovum coctum: omnia haec trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem caballinam discocctam, potu suum morbis, mederi. Omnium vero quadrupedum morbis, capram solidam cum corio, et ranam rubetam discocctas. Gallinaceos non attingi a vulpibus, qui iecur animalis eius aridum ederint: vel si pelliculam ex eo collo inducta, galli inierint. Similia in felle mustelae. Boves in Cypro contra tormina, hominum excrementis sibi

Leporem surdum, etc. Nil in hoc miraculi. Si quis enim surdus lepus, pavore vix laborat, quo assiduo quatitur pavidissimum animalium genus; quo sit ut securior quotidie epuletur, pinguisque praeter caeteris evadat. At miror surditatem: nam vides aures in tubi acustici formam promissas: nec ulla alia melius perpelui causa quam auditus perfectio. *As.*

Si sanguis. Simile Habbarrham sui placilum, cap. xxviii de sue, pag. 108: *Stereore* admixtarii suis subtiliter confuso, et liquefacto in vino, si linietur ungula iumentis collisa, sanabitur. *II.*

Bovum. Cato de R. R. c. lxxi: *Bos*, si aegrotare coeperit, dato continuo ei unum ovum gallinaceum crudum, integrum facito devoret. Postridie caput ulpici conterito eum hemina vini facitoque ebibat, etc. Est sulem ulpicium alii genus, de quo suo loco diximus.

Columella, VI, 4, de vitiis bovum et medicinis: *Saepe etiam languor et nausea discutitur, si integrum gallinaceum crudum ovum ieiunis faucibus ineras, ac postero die spicas ulpici vel allii cum vino conteras, et in naribus infundas.* *HARD.*

Allium silvestre. Vulpicum. Cato. *DALEC.*

Animalis. Vulpis. *HARD.*

Boves. Vti de pantheris dictum est VIII, 41. Venit id in usum proverbii, teste Suida: Βοὺς Κύπριος ἐπὶ τοῦ χυδαίου καὶ ἀνασθέντος ἡ γὰρ τοὺς Κύπριους βόας κομπορυστῶν. *Bos* Cypricus. De homine futili et stupido. Nam boves Cyprum stercoreibus vesci feruntur. *Hesychius*: Βοὺς Κύπριος κομποράγος, σικκίος, ἀπάθαρτος. Ἐπαίει δὲ ἀπορίαν τῶν Κυπρίων. Καὶ Εὐδοξὸς ἀγνῶσκει δὲ κομπορυστῶν. *HARD.*

mederi. Non subteri pedes boum, si prius cornua pice liquida perungantur. Lupos in agrum non ecedere, si capti unius pedibus infractis, cultroque adacto paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo coeperit trahi. Aut si vomerem, quo prius sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, focus Larium, quo familia convenit, absumat: ac lupum nulli animali nociturum in eo agro, quamdiu id fiat. Hinc deinde revertemur ad animalia sui generis, quae aut placida non sunt, aut fera.

Non subteri pedes boum. Cato de R. liquida cornua infima unguis. Du-
R. c. LXXII: Boves, ne pedes subterant, Cornua pice liquida perungantur
priusquam in viam quoquam ages; pice Idem Cato, c. LXXII. DALEC.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXIX.

I.

Natura remediorum, atque multitudo instantium ac praeceptorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: quamquam non ignarus sim, nullius ante haec latino sermone condita, ancepsque lubricum esse re-

1. *Instantium.* Ex eorum quae proxime dicenda sunt, et eorum quae sunt ante occupata. Ita Ch. cod. quem secuti sunt praeter ceteris in quibus de praeteritorum legitur. Instantia sunt, ea de quibus dicere proximè incumbit: sic diem instare dicimus. Praecepta, quae sunt anticipata, ante occupata. Haan.

Quamquam non ignarus sim. MSS. *Naturae remediorum atque multitudo instantium ac praeceptorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere, quamquam non ignaros nulli ante haec latino sermone condita, ancepsque lubricum base rerum omnium novarum, et talium utique tam steriles gratiae tantorque difficultatis in promendo. Sic Vossianus et maiorem etiam partem Chiffetianus; neque aliter legendum*

est. *Praeceptorum* est anticipatorum, occupatorum: nisi malis *perceptorum*; Pintianus ex apographo: *ancepsque ac lubricum esse rerum omnium novarum principium.* Sed hoc condiderunt, qui non intelligebant *re lubricum* esse hic positum, ut quum dicitur *lubricum iuventutis.* Tò ac recte auscultit Gelenius. Neque id alii quatuor nostri agnoscunt. Goss.

Ancepsque ac lubricum esse rerum omnium novarum, talium utique quam steriles gratiae, difficultates in promendo. Scribo, *ancepsque ac lubricum esse rerum omnium novarum principium et talium utique tam steriles gratiae, tantaeque difficultatis, in promendo, ex nostro apographo.* Purr. — *Anceps.* Lubricum quasi substantive, non sine elegantia: sic lubricum

rum omnium novarum, talium utique, tam sterilis gratiae, tantaeque difficultatis, in promendo. Sed quoniam occurrere verisimile est omnium, qui haec cognoscant cogitationi, quoniam modò exoleverint in medicinae usu, quae tam parata atque pertinentia erant: mirumque et indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorum fuisse, et etiamnum saepius mutari, quum sit fructuosior nulla: Diis primum inventores suos assignavit, et caelo dicavit. Neque enim et hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. Ausit deinde famam etiam crimine, ictum fulmine Aesculapium fabulata, quoniam Tyndareum revocavisset ad

juventutis dicimus. Ab interpolatorum manu est, quod libri quidam praefervol, *auservol* et *lubricum*. H.

Sterilis. Haec quae sunt planissima, quaeque totidem omnino syllabis apicibusque representant velusta exemplaria omnia Reg. 1, 2, Ch. alia quae, miror neglecta ab editoribus Pliniani, ut tenebras nobis hoc loco meras offunderent, his verborum ambagibus: *quam steriles gratiae, difficultates in promendo*. H.

Sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui haec cognoscant, cogitationi. Puto legendum permutatis dictionibus: Sed quoniam occurrere est, verisimile omnium qui haec noscant cogitationi, sic enim fere est in eodem. PIRR.

Diis primum inventores, etc. Agnorum et Cheironem medicorum primos fecisse scribit Plutarchus in Symposiacis lib. III, Quaest. 1. DALEC. — *Idis*. Apollinem, Aesculapiumque intelligit. HARP.

Quoniam Tyndariden, etc. Thesidem Hippolytum Thesi et Hippolytes reginae Amazonum filium, ab equis discreptum scribit Plutarchus in Pa-

ralleis, Hist. 34. DALEC. — *Quoniam Tyndariden revocavisset ad vitam*. Archetypum nostrum non *Tyndariden* praefert, sed *Tyndareum*: scribo *Tyndareon* attica inflexione ex Luciano, qui ita nominat in lib. de Saltatione, ubi huius fabulae meminit: et Zenobio in Paraemias *Aesopi sanguis*; item Pindari interprete, cuius verba in Pythiis vinum est subiicere: *Alivut Aesculapium auro corruptum vitas restituisse Hippolytum mortuum*: alii *Tyndareon* malunt, alii *Capaneum*, alii *Glaucon*. Qui *Otphreum* sequi vult, *Hymenaeum*, *Stenichorum* praeter *Capaneum*, etiam *Lyargum*. Alii quod *Proctidas* tenuerit. Alii quod *Orionem*. *Philarchus*, quod *Phinei filius* curaverit. *Phirecydes*, quod eos qui *Delphis occumberent*, revocaret ad vitam. PIRR. — *Tyndareum*. Helicam et Clytemnestras paltem, de quo Hyginum consule, fabula 78, fol. 48. Ita restituimus id nomen opo codicis Reg. 2, cui suffragatur et is quem Pinellius vidit: in utroque enim *Tyndareum*, non *Tyndariden*, ut in editis, legitur. De hoc Tyndareo, praeter Hyginum, ut diximus in Nott. prio-

vitam. Nec tamen cessavit narrare alios revixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen dumtaxat remediis.

II. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum: tunc

ribus meminere Tzetze, chil. 40, Hist. 349, vers. 720, de Aesculapio: Νεκρούς ἀνέπλασαν αὐτὸν τινὰς ἀγαζώσασαι, Τυνδαρεῖον, Ἰππολύτου, εὖν σὺν ὀλέγοις ἔλλοις. Mortuos finxerunt quosdam ab eo exortatos, Tyndareum, Hippolytum; aliosque non paucos. Zenobius in Paroemi. Cent. I, n. 47, ubi de Aesopo: Οὗτος γὰρ θεοφιλὴς ἔργιστο ὁ Αἰσώπος, ὃς μὴδίσσεται αὐτὸν ἀνάβυσσιν, ὡς Τυνδαρεῖον, καὶ Ἰπποκλῆν, καὶ Ἰλαῦσον. Hic adeo carus exiit Diis, ut revocatum in vitam huic fabulenter, veluti Tyndareum, Heracleum, Glaucum. Apollodor. lib. III de Diis, ex diversis auctoribus eorum nomina colligit, qui revocati ad vitam ab Aesculapio ferebantur. Caponeum ac Lycurgum Stesichorus proferebat: Eriphylen et Hippolytum, is qui Naupactica conscripsit: Tyndareum, Panyasis: qui Orpheum suum secuti, Hymenaeum: Moesagoras denique, Glaucum Minois filium. H.

Opera sua: Sc. medicina. Dicuntur eundem a Celso, in praef. statim initio operis: Vetusissimus, inquit, medicinat auctor Aesculapius celebratur; qui quoniam adhuc iudem et vulgarem hanc scientiam paulo nobilius excoluit, in Deorum numerum receptus est. Huius deinde duo filii, Podalirius et Machaon, bello Troiano quicquam Agamemnonem secuti, non mediocre opem commilitonibus suis attulerunt: quos tamen Homerus, non in pesteletia, neque in variis generibus morborum aliquid attulisse auxilii, sed vul-

neribus tantummodo ferro et medicamentis mederi solitos esse proponit. Hæro.

Troianis temporibus. Machaon et Podalirio, Aesculapii filiis, in eam expeditionem profectis. Dalg.

Fama certior. Celsus in proœmio. Dalg.

II. Peloponnesiaeum. Bellum in Graecia longe atrocissimum, maximeque diuturnum, Athenienses inter et Peloponnesios: quod erupit ann. V. C. 300, ante Christum 454. H. — Nempe, si temporum ratio numeraliter tantum et remota paraphrasi dicatur, ab anno ante Christum natum 483 ad 431, nulli fama contigit qui medicae rei incumberet. Causa, si pauxillum attenderis, patet. Namque poëtis dumtaxat et sophis per id grande aëne tempora intervallum quo plus quam septena comprehenduntur saecula, mos fuit in medicalia inquirere. Vnde passim Hesiodo, Homero, Epimenidi, Thaleti, Pherocydae, Pythagorae, Alcmaeon, Empedocli, Pansaniae, Acroni, Epicharmio, Timaeo Locrensi, Euryphoni, Democedi, Democrito, etc. in nomine laus fuit, quod humanarum infirmitatum non expertes, sanantur aut sanaturis similes aliquando viderentur. Acronem ducem Empirici sectae; sententiarum Cnidiarum (quas Hippocrates laudat) Euryphon acriba censeri, medicina gymnastica ab Hecodico prolata, in vulgus frē, qui de diæta quoque (ad Eustath. lib. I in

eam revocavit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, et Aesculapio dicata. Is quum fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius Dei quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, excrripsisse ea traditur, atque (ut Varro apud nos credit) templo cremato, instituisse medicinam hanc, quae clinice vocatur. Nec fuit postea quaestus modus: quoniam Prodicus Selymbriae natus, e discipulis eius, instituens quam vocant ia-

liad. Comm. pag. 753). Medicis id accidit, ut per longam aetatem empirici, nihil amplius forant; quod quidem non poterat non fieri: si quid autem rationationibus omissis detexerant, id posteris tradebatur, ore tantum, nec litteris mandabatur. Ergo illorum nomen ad nos nec venit, nec potuit venire: postquam tamen litterarum crebrior fuit usus, nulla scripta in Aesculapii delubro servata Hippocrates tandem inivit, ac digestit. A.

Hippocrates. Natus Olymp. LXXX, ex ipso Aesculapii genere, quartus decimus ab illo, ut quidem vident II.

Mos. Et hunc Aegyptiis fuisse morem tradit Galenus, κατά γέν, V, 2, pag. 775, iuxta Memphim, in templo Vulcani. HARM.

Clinice vocatur. Cubicularia, lectularia, sic dicta ab invigendis et tractandis aegris decumbentibus. DALEC. — Cave aliquam unam dumtaxat medicinarum partem ea nomenclatione indigitari credita. Antiquis sic appellata tota medicina est, qualis Hippocratis fuit: quia medici est aegros cubantes ἐν κλίνῃ, in lectulo, invigilare ac curare. Inde clinices nomen. Inscriptio vetus apud Gruter. p. 400: P. DACE-
MIYS, P. L. ΕΡΩΣ. ΜΕΝΥΛΑ. ΜΕΔΙΚΥΣ, ΚΛΙ-

ΝΙΚΥΣ. ΧΙΕΥΕΚΥΣ. ΟΥΛΙΑΒΥΣ. Sed sic ac recens inscriptio. II.

Prodicus. Herodicus apud Plutarch. ex Platona, libro de his qui a nomine puniuntur. DALEC. — *Prodicus...* eius. Nempe Hippocratis. Ita libri omnes, etiam MSS. Dalecamp. tamen *Herodicus* emendabat, ex uescio quo Plutarchi loco, quem si vidit, praepostere haud dubie intellexit. Herodicum enim Hippocrates habuit, non discipulum, sed artis magistrum. Testis Ioh. Taisiez, chil. 7, hist. 155, vers. 959. Ο πύλας, ὁ καὶ δούτορος, γέγονεν. Ἰατροπάτας. Οὗτο κατὰ Ἡρακλείδαν τὰ λαμπὰ διδάσκει. Ο ἐν τῇ Σελυμβρίᾳ τῇ Ἡρόδιος οὖν τοῦτο. Scripsisse hunc Herodicum de diaeta, τὰ περὶ διαίταν, auctor est Eustath. in Iliad. I, p. 753. H.

Iatrolepticon. Vnguentarium, quae frictionibus, ac oleorum illitu morbos curat, et bonam valetudinem tuetur. Athleticam medicinae addidisse Plutarchus scribit. DALEC. — *Iatrolepticon.* Ἰατρολεπτικόν, quae unguentis et perfrictionibus medetur corpora morbis. Iatraliptae, quorum opera medici in unguendo, et reungendo utebantur: siye potius medici qui reungendo velle mediastinorum ubirent munus. HARM.

tralepticen, reuñctoribus quoque medicorum ac mediastinis vectigal invenit.

III. Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutavit, plurimumque et ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato c talentis donatus est a rege Ptolemaeo filio eius, ut incipiamus et praemia artis ostendere.

IV. Alia factio (ab experimentis cognominant em-

Mediastinis. Balneatoribus. Medicetinos pro balneatoribus Nookus accipit, quem secuti sumus. De hac voce Vossium vide in Etym. H.

III. *Horum placita, etc.* De Chrysippo et Erasistrato ebunda diximus in Auctorum Indice. De Erasistrato praeterea multa Appianus, in Syriac. pag. 427, sqq. H.

Chrysippus ingenti garrulitate mutavit. Iure nostras Leclerc, *hist. de la Med.* pag. 291. a Plinio contendit Chrysippos duo confundi, quorum alteri, Cnidio et medico non sat petet quid obitendum; alteri vero philosopho et Stoico potuit garrulitas exprobrari, siquidem de logica sole undecim volumina ultra trecenta. Caeterum Galenus, de Veh. sect. adv. Erasistr. tradit multe in medicina a Chrysippo noveta. Copf. Schults, *hist. Med.* pag. 361. Si V. Cl. Querlog credideris, quibus medicis id nominis fuit; priorem Rhodium, laudat Schol. Theocr. in Idyll. XVI; posterior vero Alexandri et Lagidae Soteris principatu celeberrimus Cnidius fuit. De hoc Noster. A1.

Aristotelis. Non natura tamen, sed adoptione filium modo fuisse ait Sextus Emp. edv. Mathem. cap. 42, pag. 51, ubi Pythiadem Aristotelis filiam

tribus viris nupsisse refert: primum quidem Nicatori, deinde Proclo, qui genus duxerat e Demerato Lacedaemoniorum rege: postremum Mithridati, Chrysippi discipulo, Erasistrati magistro: Χρυσίππου μὲν τοῦ Κνιδίου μαθητῆς, Ἐρασιστράτου δὲ ὑπογυντῆς. Ita Servium Galbam imp. a noverca sua adoptetum legimus apud Tranquillum, t. iv. H.

Hic Antiocho rege, etc. Vide quae diximus de Cleombroto, quem eundem esse cum Erasistrato coniecimus, lib. VII, cap. 37. Fuit is porro Antiochus, de quo nunc egitur, Seleuci Nicatoris F. quem amore Stratonicee novercae aegrum deprehendit, Erasistratus sanavit. Vide Valer. Max. lib. V, cap. 7; Macrob. lib. ult. Saturn. 45; Plutarchum in Demetrio, aliisque. Haec.

Centum. Monetae nostrae libris 240,000, ut diximus lib. VII, c. 39. Haec.

IV. *Alia factio ab experimentis cognominans empiricam; coepit in Sicilia Aerone Agrigentino, etc.* In vetusto codice, *Alia factio (ab experimentis cognominans empiricam) coepit in Sicilia Aerone Agrigentino, etc.* Fuit.

piricen), coepit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis physici auctoritate commendato.

V. Dissederuntque hae diu scholae: et omnes eas damnavit Herophilus, in musicos pedes venarum pulsu descripto per aetatum gradus. Deserta deinde

Empiricen. Εμπειρικὴ, secta medicorum dicitur, quae sola experientia utitur. Hæro.

Acrone. In quem illud est Empedoclis ep. recitatum a Laertio in Empedocle, lib. VIII: Ἀκρον ἱερὸν Ἀκρον Ἀκρον αὐτῶν πατὴρ ἄκρον Κρόνῳ χρονὸς ἄκρος πατὴρ ἄκρον ποταμὸς. *Acrone* summum medicum summo patre natum, In summa patria subnotus habet tumulus. De medicina hunc scripsisse sermone doctico, et librum unum de Victu smoctum, auctor est Suidas, verbo Ἀκρον. H.

V. Dissederuntque hae diu scholae: et omnes eas damnavit Herophilus. Quatuor nostri, Dissederuntque ex schola. Antiquior hardincōte. Lege: Dissederuntque hae diu scholae. Gæon.

Herophilus. Conf. Indice nostrum lib. I, fin. ubi de viro praelibatur; tum nota Eresistrato etiam praestitisse Herophilum anatomicae rei indagatorem sagacissimum; unde ferunt sibi Aegyptiis regibus hoc illi concessum, ut morte damnatos vivos secaret (Cels. praefat.), quod quidem non verum Tertullianus vehementer execratur de Anim. cap. x; Illius scripta aetas abolevit, non sine eruditorum dolore; nam contra prognostica Hipp. liberrime scripserat; et primus omnium sat exacte de pulsu egit: nam quae de Hoam-ti Singurum Imperatore feruntur, quem ajunt ante Hippoc. nat. 2000 anno de medicalibus, praesertim de pulsu, multa scripsisse, nemo hodie accipiet, Nec

ignaros tamen velim tum Herophilo, ut exacte de pulsu micante dictum, sic de pleno secus narratum, tum et sphymicae rei non prorsus expertem Hippocratem. Conf. de Haen et Zimmermanniani de experientia voluminis interpretem gallicum Le: febure de Villebrune. At,

In musicos pedes. Plin. supra, lib. XI, cap. 88: *Artetiarum pulsu* ... *Index fere morborum ut modulos certos legesque metricas* ... *descriptus ab Herophilo, medicinae vete miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertus*, etc. Martianus Capella, III: *Herophilus: aegrorum venas rhythmorum collatione pensabat.* Hæro.

In musicos pedes venarum pulsu descripto. Vetus est musicas notas sphymicis motibus applicare apud Tchinesea, quos aut Plinio legendo incubuisse, aut Herophilo, nequaquam credi par est: illos tamen constat organo musico humanum corpus comparantes, talem cecinisse earum partium, et viscerum harmoniam esse, ut facillime de interno statu ille dignosceret, cui oculi, lingua et in primis pulsu probe observaretur. Neoterici quoque id systematis suscitavit, quod diu sepultum in Europa laeuit: quos inter Marquet, Lotharingiae duci Leopoldo, a curando corpore assuetus; *Nouv. méth. facile et curieuse pour apprendre par les notes de la musique à connaître le pouls de l'homme*; et Buehoz, cuius dissertatio inauguralis versata in Semjo-

et haec secta est: quoniam necesse erat in ea literas scire, Mutata et quam postea Asclepiades (ut retulimus) invenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quae inter initia scripsit, illo mox recedente a vita, ad sua placita mutavit. Sed et illa Antonius Musa eiusdem auctoritate Divi Augusti, quem con-

stet hunc praetoluit titulum: *an a musica pulsuum diagnosis*. As.

Vt retulimus. Lib. XXVI, capp. 7, 8. HARD.

Themison. Egimus de eo in Auctorum Indice. HARD.

Qui quae inter initia scripsit, illo mox recedente a vita, ad sua placita mutavit. In eod. Seque inter initia ascripsit illi. *Max* procedente, vitia sua et placita mutavit: legendum reor, procedente avaritia. PINT. — Qui quae inter initia scripsit, Hermolaus, sed quae inter initia scripsit illo mox rec. a vita ad sua placita mutavit: aut, seque inter initia ascripsit, illo mox rec. a vita sua placita mutavit. Voss. seque inter initia ascripsit, illi mox procedente vitia sua et placita. Vt fere et Chiff. Forte: Auditor eius Themison fuit, seque inter initia ascripsit illi, mox recedentis a vita sua ad placita mutavit. Primum sese Asclepiadeum professus est; dein mortui placita mutavit ad sua. Men. et Acad. fuisse qui inter initia. Pintiani codex prorsus ut Vossianus. Geom. — Qui quae inter initia. Hermolai haec manu refecta. In Parmensi: Seque inter initia scripsit. Illo, etc. In Reg. 2, Pintiani cod. seque inter initia ascripsit illi: mox procedente vitia sua et placita mutavit. Coniectura Pintiani: mox procedente avaritia. Nostra: Seque inter vitia ascripsit illi: mox recedentis a vita sua ad pla-

cita mutavit. Primum sese Asclepiadeum professus est: illius deinde mortui placita mutavit ad sua. Sepsimus nos postea id iam occupasse Gronovium. HARD.

Sed et illa Antonius Musa eiusdem Augusti auctoritate. Scribendum forte, Sed et illa Antonius Musa eius discipulus, Augusti auctoritate. PINT. — Antonius. Diximus antea de eo lib. XIX, cap. 38. Sed hoc loco vel scribendum in contextu, vel subintelligendum sane videtur eiusdem auditor: ut sententia sit, Asclepiadis, ut Themisonem, ita et Musam auditorem fuisse. HARD. — Notandum praeterea non medica dumtaxat laude Musam celebem. Virgil. in Catalectis, nost. ed. l. V, pag. 178, ubi vid. not. Alter enim quis te dulcior esse potest? Cui Venus ante alios, divi, divumque sorores Cuncta neque indigno, Musa, dedere bona; Cuncta, quibus gaudet Phoebus, chorus ipseque Phoebi; Doctior o quis te, Musa, fuisse potest? O quis te in terris loquitur inuicem, uno? Clio nam certe, etc. As.

Augusti. Sueton. de Augusto, cap. LXXXI: Quam distillationibus iecur vitiatum, ad desperationem reductum, contrariam et encipitem rationem mendum necessario subit? quin solida fomenta non proderant, frigidis curari conatas, auctore Antonio Musa. HARD.

traria medicina gravi periculo exemerat. Multos praetereo medicos, celeberrimosque ex ijs Cassios, Calpetanos, Arruntios, Albutios, Rubrios. Ducena quinquagena HS annua mercede iis fuere apud principes. Q. vero Stertinius imputavit principibus, quod HS quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quaestu urbis fuisse numeratis domibus ostendebat. Par et fratri eius merces a Claudio Caesare infusa est: censusque, quanquam exhausti, operibus Neapoli exornata, heredi HS ccc reliquere, quantum ad eam aetatem Arruntius solus. Exortus deinde est

Multos praetereo medicos. Mirum inter medicos famosos praeteritum. Ceterum, de quo Cicero multis locis ad Atticum. Persius, Sat. III, vs. 65: *Sed quid opus Cratero magnos promittere montes?* Horatius, Sat. II, 3, vs. 164: *Non est cardiacus, Craterum dixisse putato, Ille aeger...* Porphyrius lib. πρὶ ἀρογῆς ἐμψύχων, memorata etiam rara historia servi eius, qui, quum caro ab ossibus discederet et deflueret novo inauditoque morbo, esu viperæ in modum piscis praeparatae sanatus est. Victor. lib. IX, cap. 42. Dal.

Cassios. Laudatur Cassius a Galeno xxiā rēq. lib. IX, cap. 4, pag. 614. Ingeniosissimus saeculi nostri medicus, inquit Cal. in praef. I, quem nuper vidimus, Cassius. Laudatur a Serib. Largo Comp. 420 et 476. Alius ab eo Cassius iatrosophista, cuius exstant quaestiones sive problemata 85 graece scripta, conversa a Gesnero in latinum sermonem. Hæd.

Calpetanos. Sic. Reg. 4, Calpitanos. In Reg. 2, Carpetanos. At in inscript. velutis apud Gruter. CALPETANVS. Hæd.

Ducena. Hoc est, quicquid quinquaginta

centia sestertia: vel, quod idem est, ducenta quinquaginta millia sesteritium: monetæ gallicæ, librae sunt, ut vocant, 25,000. Hæd.

Annua. MSS. Reg. 2, et Chiff. annuales mercedes, lectione haud ponenda. Hæd.

Imputavit. Id haberi beneficii loco voluit, quod hanc tantum mercedem a principibus posceret: quingenta sestertia; sive quingenta sesteritium millia, librae sunt gallicæ, 50,000: sexcenta, 60,000. Hæd.

Sexcena sibi quaestu, etc. Sexcentorum sesteritium quaestum faciebat in urbe, idque comprobabat numeratis domibus aegrotorum, quos invisebat. Hæd.

H-S CCC. Hoc est, trecentia sesteritium, vel si numeralibus notis expresseris quæ Arabum olim, nunc Europaeorum omnium sunt, sesteritium 3,000,000; quod ad gallicarum pecuniarum rationem si vocaveris, erit fere 5,876, 248 fr. 50. c. As.

Quantum ad eam aetatem Arruntius solus. In codice antiquo legitur, quadragena dena Arruntius solus. PIST.

Vectius Valens; adulterio Messalinae Claudii Caesaris nobilitatus, pariterque eloquentiae assecutor. Is eam potentiam pactus, novam instituit sectam. Eadem aetas Neronis principatu ad Thessalum transiit, delentem cuncta majorum placita, et rabio quadam in omnis aevi medicos perorantem: quali prudentia ingenioque, aestimari vel uno argumento abunde potest, quum monumento suo (quod est Appia Via) Iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum equarumque trigarii comitatio egressus in publico erat: quum Crinas Massiliensis arte geminata

Vectius. In inscriptionibus antiquis VETTIUS. De Vettio Valente adulterium cum Messalina coniuge Claudii Caesaris confesso, vide Tacit. Annal. lib. XI, pag. 169. Anthologias scriptae dicitur, in quibus et de annis climactericis egit. Scrib. Laeg. Comp. 76, eo se condiscipulo et familiari usum testatur. HARD.

Ad Thessalum. Trallianus is fuit, Methodicorum sectae fragno saeculi sui plausu conditor. Omnes ente se medicos, Hippocratem quoque, inscientiae eruebat, ut ex fragmento apperet epistolae eius ad Neroneum, quod referi Galen. meth. med. lib. I, cap. 2, pag. 3, t. X, quo capite Thessalum ipse inscitiae errogantiaeque insimulat. HARD.

Iatronicen. Iatronices, medicorum victor. HARD.

Nullus histrionum equarumque trigarii comitatio egressus in publico. In vet. cod. Nullus histrionum equarumque trigarii comitatio egressus in publico: sequitur continuo: erat: quum Crinas Massiliensis arte geminata: verbum erat scribendum cum maiore littera, ut sit initium sequentium, et lege sic: *Erat tunc Crinas Massiliensis.*

Is arte geminata, etc. PIST. — Nullus histrionum equarumque. Vult euctoritatem eius demonstrare per turbas in honorem eius assectantium: qua in re confert eum gretiosissimum apud plebem, sed histrionibus aurisque, qui Circensibus trigas equarum agitent; qua exercitatione Nero quoque ipse eius temporis Romanorum princeps in primis delectabatur. GELIUS. — Pantomimos egredientes in publicum etiam romani equites cingebant, quod fieri amplius Tiberius vetuit. Vide Tacit. Annal. lib. I, cap. 77: ne domos pantomimorum senator introires; ne egredientes in publicum equites romani cingerent. Vid. in nost. edit. tom. I, p. 149, ibique a Lipsio notata; tum cf. Seneccam, Epist. XLVII; et Quaes. Nat. VII, 32; praesertim insignem Tertulliani locum, qui hanc insaniam vehementer damnat, libello de Spectaculis; cap. 20, pag. 100. Ed. F.

Arte. Artes geminasse dicitur, quia mathematicam cum medicina copulavit: cuius generis homines iatropoi appellatos esse, auctor est Ptolem. in Tetrab. HARD.

Crinas Massiliensis... ad s. motus.

ut cautior religiosiorque, ad siderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando, horasque observando, auctoritate eum praecessit: nuperque centies HS reliquit, maris patriae, moenibusque aliis paene non minori summa exstructis. Hi regebant fata, quum repente civitatem Charmis ex eadem Massilia invasit, damnatis non solum prioribus medicis, verum et balineis: frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. Mersit aegros in lacus. Videbamus senes consulares usque in ostentationem rigentes. Qua de re exstat etiam Annaei Senecae stipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam novitate aliqua aucu-

Ex ephemeride mathematica captiosum vides non quidem indoctum, sed scientiae occultatorem et pro veris medicaminibus falsas, ut aiunt, influentias hianti popello ingerentem. Hoc diu aetate hac medis usitatum, dum partim astrorum vim quamdam esse credunt, partim amplificant verborum ambage magnifica. Vide Lescor, *hist. de la Méd.* p. 584. A.

Horasque. Sic etiam Petosiris olim, mathematicus Aegyptius de quo Iuvenalis, Sat. VI, v. 378: Capiendo nulla videtur Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris. HARD.

Centies HS. Hoc est, centies centena millia sesterium. Monetae gallicae libras efficiunt 4,000,000, seu millionem novum. HARD.

Patriae. Massiliae. HARD.

Aliis. Aliorum oppidorum. HARD.

Qua de re exstat etiam Annaei Senecae stipulatio. God. Men. Acad. *Adstipulatio.* Vossianus et Andeg. *adstipulatio*, id est, affirmatio de sese. Gron. — Seneca, epist. lxxi, pag. 268: *Memor artificii mei veteris, mitto me in mare, quomodo psychro-*

lotaam deoet. Et ep. lxxxiii, p. 360: *Ille tamen psychrolutes (hoc est, lavator in frigida, ψυχρολούτης) qui kalend. ianuarii in Euripum saltabant, etc.* Eadem est Horatii de se adstipulatio, affirmatiove, lib. I, ep. 45, v. 2, auctore nempe Antonio Musa qui calidas Baiarum aquas improbat: laudabat inprimis ψυχρολουσίας. Nam mihi Baia Musa supervacuas Antonius, et tamen illis Me facit ipisium, gelida quam perlucet unda Per medium frigus. HARD. — *Annaei Senecae stipulatio.* Lib. VII, epist. ad Lucilium: *Memor artificii mei veteris, frigidae cultor, mitto me in mare, quo modo psychrolotem deoet, gauopatus.* Et rursum lib. XIII: *Ille tantus psychrolutes, qui kalend. ianuarii Euripum salutabam, qui anno novo quemadmodum scribere, legere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire, primum ad Tiberim transtuli contra.* Mitto Horatium lib. I, epist. ad Vallam: *... gelida quam perlucet unda, etc.* Eo pertinet iocus Plauti in Rudente, Aedepol, Neptune, es baluator frigidus: *Com vestimen-*

pantes anima statim nostra negotiari. Hinc illae circa aegros miserae sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelicitis monumenti inscriptio, TURBA SE MEDICORUM PERISSE. Mutatur ars quotidie, toties inter-

is, posteaquam abs te abii, algeo.
DALEC.

Animas statim nostras negotiari. Vossianus, ut Pintiani, *anima statim nostra negotiari* Lege: *Nec dubium est omnes istos famam novitate aliqua aucupantes animae statim nostrae negotiari.* L. e. adducta in periculum vita nostra pecuniam quærere, disacrimon animae nostrae in negotio et quaestu habere. Nisi tamen malis statui, id est, salutem? nam *status* est salus rei familiaris, de quo usu vaticuli diximus ad Plinii minoris epistolas. Et stare, sistere, nisi eleganter est saluum esse, de quo ad Livium. Verum hæc puto et auctore nostro dignissimum. Gaon: — *Anima.* De vita ipsa nostra, non modo de fortunis, statim tibi quaestum instituire. Sic MSS. 1, 2, alique, non, ut editi, *animas statim nostras*: neque ut Gronovius coniecit, *Animae statum*, vel *statum* nostrae negotiari. Sic alin mercaturae genere *negotiari* dixit Colum. in præf. XII. II.

Accessio. Ne videatur alterius sententiae accessor tantum, et approbator *lueri*, non etiam *auctor*. Verbum id iuris est: accessorium vulgo dicimus, quod instar additamenti est, parvoque solet aestimari, si cum principali re conferatur. Ea voce rursum Plinius utitur, lib. XXXIII, cap. 2: *Smaragdus teximus calyce, aurum tam accessio est.* Quasi diceret, principalia luxuriae irritamenta nunc sunt smaragdi gemmaeque: aurum acces-

sorium est. Val. Max. lib. V, cap. 7, n. 2: *Nec accessor* (in quibusdam exemplaribus *accessin*) *gloriosae illius pompae, sed auctor spectatus est.* H.

Hinc illa infelicitis... perisse. Videatur ergo de medicis locus sollemnis in scena etiam persanthus fuisse; nec descivero recentiores: quorum de sales et scomenata omnia percurram, sat erit celeberrimum magni Cornelii vericulum excerpisse, qui narranti cuidam avunculum obisse, tres quamquam medicis curam sanando navarent, faceto colloquio illatus est: *Que voulez-vous qu'il fit contre trois? — Qu'il mourut.* As.

Turba. Vulgo id dictum Caesari Hadriano adscribitur. Verum ex isto Plinii loco, atque ex Dione Cassio, in extrema Hadriani historia, multo esse vetustius intelligimus. Senarius est, ut putant, Menandri Comici: *Πολλὸν ἰατρῶν εἰσοδος μ' ἀνέλεσται* Hæu.

Mutatur ars quotidie. Quid ergo dīasset, si aetate hac nostra natus, tot adspiceret scholas, tot methodos, tot systematum deliria. Neque hic Arabum, Paracelsi, Van Helmontū, Chymicistarum disciplinas cogitamus, sed quae recentior humanitas vidit, isomathematicos Stahliaistas, ontologistas, Brownistas, etc. etc. Pauci anni fluxere a mortuo Bichat, et multa in physiologica doctrina notata, quae secus dicta ac lactata videntur. Extincto Brownismo, Pinelliana invaluit methodus, nec sordida,

polis, et ingeniorum Graeciae flatu impellimur: palamque est, ut quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem illico vitae nostrae necisque fieri: ceu verò non millia gentium sine medicis degant, nec tamen sine medicina: sicut populus romanus ultra sexcentessimum annum, nec ipse in accipiendis artibus lentus, medicinae vero etiam avidus, donec expertam damnavit.

VI. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus convenit. Cassius Hemina, ex antiquissimis

quae Parisinarum scholarum dicitur. Mox omnium consensu celebrata et evagata late in vulgus Nosographia philosophiae; quae imperio vere posita, religio potius quam lex visa est medicis. At nunc, concussa undique, ut olim imperio, sic ruinae propior fertur, non probante victorem magis quam victum sapientium sententia: qui quidem pauciores quam quorum vox procul personet, dum non solent clamitare, ac, velut isti scituli, erudituli isti, lecta scandere, unde latius reboet fragor. Ne tamen medicae rei obstrictatores nos ex his suspicere, qui suffragamur utique comici palmario; haec enim viri ad Ludovicum XIV responsio fuit: *Medicina valde placet, modo abiit medicus. At.*

Interpolis. Interpolata, immutata. HARD. — *Flatu.* Vet. Dal. fastu, sed frigidius. Es. P.

Imperatorum illico, etc. Est apud iuriconsultos Alpheni responsum de patrono medico, qui sperabat si liberti sui medicinam don faceres, multo plures imperantes sibi habiturum: quo ex loco medicis, aegris, non aegris medicos imperare colligunt. Medico sane magis imperium

convenit; merces tamen, cuius gratia circumbulbat, dum aegris levissit, anctoramentum quoddam servitutum est. Quin etiam blandiri et assenari aegris, magnasque nos non molestias devorare, ut ipsis morigeretur, velut quaedam vis ac necessitas est, non secus, ac si regni tyrannive subesset imperio. Hoc pertinet locus Senecae, lib. VI, cap. 16 de Benef. *Quirere medico et praetori plus quiddam debeo, nec adeo minus illos mercede defungor? quia ex medico et praetore in amicum transeunt, et nos non ante quam reditus obligant, sed benigna et familiari voluntate. Itaque medico, qui nihil amplius quam manum tangit, et me inter eos quos perambulatur, ponit, in nullo affectu faciendum vitandaque praecipiens, nihil amplius debeo, quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem. Dyanxris, Amivers. I, cap. 51.*

Ceu vero non millia, etc. De Babylonis illud ipsum prodidere Herod. I, et Strabo XVI; de Bastitanis Hispaniae populis, item Strabo; de Hispanis antiquioribus, Euseb. Hist. lib. III, cap. 11. HARD.

Sicut populus romanus. Vide quae

auctor est, primum e Medicis venisse Romam Peloponneso Archagatum Lysaniae filium, L. Aemilio, L. Iulio coss. anno Urbis DXXXV, eique ius Quiritium datum, et tabernam in compito Acilio emptam ob id publice; vulnerarium eum fuisse e re dictum; mireque gratum adventum eius inilio: mox a saevitia secandi urendique, transisse nomen in carnificem, et in taedium artem omnesque medicos: quod clarissime intelligi potest ex M. Catone, cuius auctoritali triumphus atque censura minimum conferunt: tanto

disimus lib. XX, cap. 33. Haan.

VI. L. Iulio. Veterem scripturam regii codicis 8696 et Chiffletiani, quae est optima, quamvis abbreviata, fide integra repraesentamus. Libri editi habent, L. Aemilio, M. Livio coss. Atque ita etiam Cassiodorus et Zonaras. Prave: nam plebeia fuit gens Livia, nec consulatui gerendo habilis. Apud Livium historicum, XXII, cum L. Aemilio Paulo, M. Laelius consul legitur; pari errore. Nos veteris scripturae optimaec seculi vestigia, ita legendum esse coniecimus: L. Aemilio, L. Iulio coss. quoniam Iuliae gentis praenominia nummi veteres tantum tria exhibent: Caii, Lucii, et Sexti. Haan.

Quiritium. Vide quae de Quiritibus diximus ad librum XVI, pag. 57. Et adde, pro Quirite, Quirinum dixisse Plutarchum in vita Numa, pag. 61, ubi centum quinquaginta Patres ait, intra se ita partitos esse reipublice administrationem, ut singuli senis per noctem, totidemque per diem horis, his dicerent Quirino. Καὶ ἑκατονταπέντε αὖ μὲν ἡμέρας τῆς νυκτὸς, αὖ δὲ τῆς ἡμέρας Κυρίω. Loco Quirini verbi prae Amyot, gallicus interpres, *somme souverain*: ratus, opinor,

legendum esse κυρίως. Salmasius in Nott. ad Vopiscum, in vita Taciti imp. vocem hanc expungit, quae sententiam turbat, inquit, et prorsus alieno loco insidet. Motare alius dicitur Κυρίως in κύριον εἶναι. Nihil mutandum, quum sit plana sententia: ins reddidisse quemque senatorem per vices cuiuslibet in urbe Roma genito: cuius esset peculiare, ius Quiritium appellatum, et quem Quirinum pro, Quirite Plutarchus vocat. Haan.

Publice, i. e. publico sumptu.

Vulnerarium tum tradunt fuisse vocatum mireque. Chiff. Vossiaui tres. Acad. Gud. quum fuerit credunt mireque, sine τῷ vocatum. Sed neque credunt, neque tradunt, hic locum habet: pendet enim oratio ex τῷ Cassius Hemina auctor est. Lége: Vulnerarium eum fuisse e re dictum, mireque gratum adventum eius. Gron. — Vulnerarium. Qui vulneribus praesentim curandis operam suam addidit; ut ocularium dicimus, qui sanandis oculis. Cels. VI, 6; Scrib. Larg. comp. 37. Eo, P.

Tanto plus in ipso est. Adeo sunt plures aliae in eo doctae ac virtutes. Haan.

plus in ipso est. Quamobrem verba eius ipsa ponemus.

VH. « Dicam de istis Graecis suo loco, Marce filii : quid Athenis exquisitam habeam ; et quod bonum sit illorum litteras inspicere, non perdiscere, vincam. Nequissimum et indocile genus illorum ; et hoc putavatem dixisse : Quandocumque ista gens suas litteras dabit, omnia corrumpet : tum etiam magis, si medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes medicina. Et hoc ipsum mercede faciunt, ut fides iis sit, et facile disperdant. Nos quoque dicitant barbaros, et spurcius nos, quam alios opicos, appellatione foedant. Interdixi tibi de medicis. »

VIII. Atque hic Cato dcv anno urbis nostrae obiit, LXXXV suo, ne quis illi defuisse publice tempora, aut privatim vitae spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimam credimus? Minime hercules: subiicit enim qua medicina, et se, et coniugem usque ad longam senectam

Verba eius ipsa ponemus. Haec ex epistulis, quarum mentio apud Sextum Pompeium. DALC.

VII. *Vincam.* Evincam, arguam, demonstrabo. HARD.

Opicos. Opicus ἀπίκτονος, cui os spurcum. Opici populi Italiae fuerunt inhonesti, et obsceni, ut in vitium nomen abierit. Apollonius Edum liguriforem magistrum, opicum vocat. TURN. Advers. lib. X, cap. 42. DALC. — *Opicos.* Rudes, impolitos, simplices, more antiquo. Sic quosdam. Compellat Gellius. lib. II, cap. 41: *Hic ego ad nostros iuvenes convertor et, Quid, inquam, vos Opici, dicitis*

mihî? Et Tullius Tiro apud eundem Gellium, lib. XIII, 9: *Non ut nostri opici putaverint: quia scilicet sententia Plinius, lib. XVIII, cap. 66, quod nostri... imperitia appellare, dixit.* HARD.

Interdixi tibi de medicis: atque hic Cato. Desiderantur haec omnia in antiquo codice, praeter duo ultima verba. PINT.

VIII. *Ne quis.* Ne quis aut publice temporum ante actorem usum Romanis, aut privatim vitae longioris experientiam Catoni defuisse arbitretur. HARD.

perduxerit, iis ipsis scilicet, quae nunc nos tractamus; profiteturque esse commentarium sibi, quo medeatur filio, servis, familiaribus, quem nos per genera usus sui digerimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maxime vero quaestum esse immani pretio vitae, recusabant. Ideo templum Aesculapii, etiam quum reciperetur is Deus, extra urbem fecisse, iterumque in insula traduntur. Et quum Graecos Italia pellerent, diu etiam post Catonem, excepisse medicos. Augebo providentiam illorum. Solam hanc artium graecarum nondum exercet romana gravitas in tanto fructu: paucissimi Quiritium attingere, et ipsi statim ad Graecos transfugae: immo vero auctoritas aliter quam graecè eam tractantibus,

Quae. In Reg. 1, *quam nunc nostredamus*, in Reg. 2 et Ch. *quae monē nostrā seclonius*. HARD.

Per genera. Per genera nempe morborum, in quibus plurimus usus illius est. HARD.

Non rem. Non medicamenta per se damnabant. HARD.

Maxime vero quantum esse immani pretio vitae recusabant. Scribo, *Maxime vero quantum esse in manupretio vitae recusabant.* Quid sit manupretium Varro te docet. DAL. — Vulgatae sensus: Immani pretio licere hominum vitam volebant. In Reg. 2 cod. *Maxime vero quaestum esse manupretio vitae recusabant*: hoc est, aestimata pretio vita, vel acceptio pro vita pretio. Credo sincerius id elegantiusque. HARD.

Extra urbem fecisse. Vide causas apud Plutarchum in Quaest. Roman. quaest. 94. DAL. — *Extra.* Huius consilii causas investigat Plutarch. in Qu. Rom. pag. 286. II.

Iterumque. P. Victor in descript.

urbis Romae, regione XIV, quae trans Tiberim: In insula, aedes Iovis et Aesculapii, et aedes Fauni. Festus: In insula Aesculapio facta aedēs fuit, quod aegroti a medicis aqua maxime auterentur. HARD.

Excepisse. Nominatim appellasse medicos cum caeteris Graecis Urbe pellendos. Excipere hoc loco non est demere, secernere, vel eximere numero: sed nominatim cavere. Cuius significationis exempla plurima in Iureconsultiis occurrunt: atque in ipso Cicerone ad Q. Frat. I, ep. 1: *Nominatimque lex exciperet, ut ad templum monumentumque nostrum capere liceret*. HARD.

Augebo. Mandabo, inquit, litteris Istinis, quae medici ad hunc diem graecis. Ita fiet, ut illis facile careamus; providentque Romani magis ne sese in Urbem peregrinitas illa infundat. H.

Ad. Quoniam spreto latino sermone graecè etiam homines Romani

etiam apud imperitos expertesque linguae, non est. Ac minus credunt, quae ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola evenit, ut cuicumque medicum se professio statim credatur, quum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur, adeo blanda est sperandi pro se cuique dulcedo! Nulla praeterea lex, quae puniat inscitiam: capitale nullum exemplum vindictae. Discunt periculis nostris, et experimenta per mortes agunt: medicoque tantum hominem occidisse impunita summa est. Quinimmo transit convitium, et intemperantia culpatur: ultroque qui periire arguuntur. Sed decuriae pro more censuris principum examinantur: inquisitio per pa-

scripserunt, ut Sextius Niger, alii-
que. H.

Cuicumque medicum se professio statim credatur. Apud Veteres forte sic fuit. Sed temporibus nostris ille in ius rapitur, nec carcerem declinat quisquis illicito, nec probatus Medicinae facultati aliquem morbo liberavit. Hoc necessarium est, ut impone artem exerceant diplomate donati artifices. Conf. nostri Molière introduit macaronicum in optimo dramate, cui titulus *le Malade imaginaire*. A.

Nulla praeterea lex, quae puniat inscitiam. Nec dolendum. Si quis enim ignarus artifex, ille non huc vocandus, ubi difficillima omniura res in medio est. Stultus ille qui accersit, non aerelestus qui accersenti pareat. Barbarae et fetae gentis id legum genus foret: qualia olim Carthagine in imperatores edicta sauebantur qui rem minus prospere gesserant: nec emendatura fortunam, et militarium virorum robur in dies elevatura. Taceo de Anglia: quoniam

quis ignorat non ea tempestate ludiam ab iis subiectam, et in mare imperium prolatum, quae dira les vigeret? A.

Quinimmo. Quin etiam transit a medicis convitium in segrotos ipsos horum intemperantia culpatur. H.

Sed decuriae. Erant Romae decuriae quinque, in singulis 100 cives, qui iudices, non equites dicti. Constitutum erat, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri quoque paterno sestertia eorum census esset. Eius principum censura fiebat taximen, et inquisitio per parentes (sic enim legendum, non parietes) agebatur. Vide infra lib. XXXIII, c. 1. DAL. — Sed iudices qui sunt in decuriis allegendi, mos est a principibus examinari, qui censuram exerceant. De iudicum decuriis l. XXXIII, cap. 7. HARD.

Inquisitio per parietes agitur. Vid. per parentes, ut diximus: vel per partes. Quintil. lib. V, centumviralem parietes in hastas duas divisas meminit

rietes agitur: et qui de nummo iudicet, a Gadibus columnisque Herculis accersitur: de exilio vero non

Cognoscebant autem centumviri de haereditatibus, quaecumque de causa pelerentur, aive ab intestato, inofficioso, incesto, falso testamento. Haereditatis petitionem *centumvirale iudicium* vocat Iustinianus, l. ult. Cod. de haeredit. pet. Dividebatur in partes, aive hasas, sive consilia, siue tribunalia (tot enim nominibus utebantur) duas, vel quatuor, pari numero iudicum constantes. Plin. lib. 1, epist. 61: *Quadruplici iudicio bona paterna re-
petebat. Sedebant iudices centum et
octoginta: tot enim quatuor consilia
cōsuebantur.* Et paulo post: *Duobus
consiliis vicinus, totidem victi annus.* Marcellus l. si pars de inoff. testam. Papinianus l. quum filius de legat. 2. Quum filius divisio tribunalibus actionem, inofficiosi matris pertulisset, atque ita variae sententiae iudicum exatitassent. REGINALDES. — *Inquisitio.* Non per singulas duratant domos, de iudicum moribus inquiritur, explorantibus certis hominibus quid in quaque domo agatur: sed et auriti mittuntur emissarii, qui vel per ipsos parietes candidatorum sermones excipiant, subauscultentque. Hic est sensus: Formulam h. l. aliquam iuris latre iureconsulti alias eruditi, virique critici, falso arbitrati sunt. Quare librorum ornatum, etiam conditivorum, ut Reg. 1, 2, Colb. Ch. etc. constantissima lectione neglecta, alii per parentes, ut Dalecampius; alii per partes, ut Pitbocus, Advv. lib. II, cap. 19, pag. 444 atq. Grönovius, per patrias: alii aliter censuerunt: nemo ex his probabili sententia, quam nos omnino perspicue, ut quidem remur, ex simplici, neq. petita longius Plinianae orationis interpretatione e-

ruimus: loquutores ei accedendi, qui per parietes captabant candidatorum sermones ἀνακροτήτας Graeci vocabant, quibus Cyrus primum usus dicitur a Xenophonte, Hist. VIII. De his etiam Plut. πρὸς πολυμ. Iidem Graecis deinde πρυθῆτες. Curiosus a Latinis sequiore aevo nuncupati: de quibus multa Gothofr. in Coul. Theod. VI, 29, de curiosia, pag. 193, atq. Item *auriculares*, in Chronico Novaticensi, V, 3: *Illic denique mitteus auriculares et praecones, qui iustrent civitates et castella, ut homines inausculte loquerentur de eo.* In Gallia vulgo appellamus, des *écoutes*, ab auscultando: Item *des espions*, II.

Et qui de nummo iudicet. Atq. peris tribunos non temera legi 'et creati', sed magna cum diligentia et iudicio, ut potius a Gadibus columnaque Herculis, id est, ab ultimis caeteris, orbisque finibus accersantur. Vide Ascon. Paedianum. DAR. — *Et qui de nummo iudicet.* Scribendum potius *iudicet*, unde Index lapis. PIRZ. — *Et qui.* De levissimis pecuniae summis, nedum de vita et capite civium. Seneca de ira, III, 33: *Evocati e longinquis regionibus iudices sedent, iudicantur acrius iustior avaritia sit.* Mittantur, inquit, in cuiusque patriam, qui explorent qua fama et existimatione sint, quam municipibus suis probat: non enim tantum ex Urbe capiuntur et Italia, sed ex omnibus evocantur imperii partibus, qui de pecunia iudicent non magna. Corn. Balbum hoc loco indicat, Gadibus natum, de quo idem agit V, 5, et VII, 44. HAPH.

De exilio vero. Certus is magistratus non fuit, ut triumvirorum capitulum, ENGI ex senatu veteri insti-

nisi XLV electis viris datur tabella. At de indice ipso quales in consilium eunt, statim occisuri? Merito, dum nemini nostrum libet scire, quid saluti suae opus sit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena vivimus opera; perieruntque rerum naturae prelia, et vitae argumenta. Nihil aliud pro nostro habemus,

tuto solebant. Honorius et Theodosius postea sortito ad criminalium causarum iudicia vocari iusserunt, et de summis optimos legi. Nomine reorum delato et recepti, trigesimo post die iudex dabatur, qui quadragesimo tandem reum de tabula vel damnabat, vel absolbat. Vide Pithoeum *Advers.* lib. II, cap. 49. DAL. — *De exilio* vero. Datur tabella, hoc est, iudicium permittitur. Indices, inquit, de tabella, deliberatione prius domi habita: medici statim. Indices electi XLV, vel de eo ordine ac numero aliquot: medici qualescumque sine delectu. Indices, quasi de exilio tantum dicturi: medici occisuri. Indices, de reo ac facinoroso: medici de iudice ipso ac praetore pronuntiaturo. Vi nos, sic scribit Reg. 2 cod. cum Ch. In Reg. 4, non nisi de XLV electis viris. Descivere ab his editionum, quae hactenus in manus venerunt, concinnatores: qui quum ita scripsere, non nisi die XL quinque electis viris, non in Plinianum modo contextum novam scripturam, sed et in forum vetus, immanem novam iudiciorum formam inveaerunt. HARN.

Datur tabella. Tres dabantur: quarum prima A insculptum, h. e. absolvatur; secundae N, L. non liget; tertiae C, quod erat condemnati signum. Aliquando pro C, Θ; unde Persius: *Et potis es nigrum vitio*

profigere Theta. Ad Fr. Pollet, histor. Fori Rom. lib. V, cap. 8. AS.

At de iudice ipso quales, etc. Dalecampius h. l. male: De medico ipso (quem translate iudicem vocat, quia aegrum iudicat et morte damnat) statim occisuro (ita enim reponendum) nulli consultant, ei peritiae periculum faciunt. Omnino probanda lectio vulgarior; probanda Harduini interpretatio. AS. — *At de indice ipso quales, etc.* Puto mutandum esse verborum ordinem, et legendum: *At de iudice ipso statim occisuri quales in consilium tunc.* Nec legend. arbitror, *iudice, sed, ut dicit, indice, nec occisuri, sed occisuri, ut quaedam etiam exemplaria proferunt.* PIST.

Alienis pedibus ambulamus. Lecticarios, anagnostas et nomenclatores exprobrat. DALEC.

Alienis oculis. Anagnostarum, sive lectorum. HARN.

Aliena. Nomenclatorum. Habebant praesertim candidati comites, qui minoriter vocare unumquemque scirent, et occurrentium civium nomina suggererent, quos illi deinde honorifice salutarent. HARN.

Aliena vivimus opera. Medicorum. HARN.

Vitae argumenta. Instrumenta. Argumenta vitae appellant ea nomina, quibus vitae incolumitas continetur: unde his voluminibus medicinas re-

quam delicias. Non deseram Catonem tam ambitiosae artis invidiae a me obiectum, aut senatum illum, qui ita censebat, idque non criminibus artis arreptis, ut aliquis exspectaverit. Quid enim venenorum fertilius, aut unde plures testamentorum insidiae? Iam vero et adulteria etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Drusi Caesaris: item Valentis, in qua dictum est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis haec urbi timuit Cato, ut equidem credo, quam reginas. Ne avaritiam quidem ar-

petit. Horum iacere pretie et cognitionem negligi ab hominibus, iure queritur. Hæro.

Non deseram Catonem. Non relinquam Catonem, quem obici invidiae medicorum; non deseram senatum, qui ille censuit, pellendos Italia medicos: neque tamen quod medicis male velim, crimina artis illius causabor, ut aliquis facturum me facile crediderit: nec inmerito fortassis: nam quæ erant venenorum fertilior, etc. Hæro.

Ut Eudemi. Eudemus Liviae Drusi et Scieno corruptæ medicus, et ipse eiusdem criminis reus, Tiberii principis petu floruit. Tacit. Annal. IV, pag. 98: Sumitur in conscientiam Eudemus amicus ad medicum Liviae, specie artis frequens secretis, etc. Alius ab isto Eudemus medicus, cuius Galenus meministi. Livie, quæ et Livilla Suetonio, Drusi coniux, eius qui Tiberii imp. filius: Drusi Neronis filia, eius videlicet, qui eiusdem Tiberii frater fuit, eodemque Germanici Caesaris et Claudii imp. soror. Hæro.

In qua, etc. In Messaline, de qua dictum cap. 5. Hæro.

Non sint, etc. Non sint sane iste imputande arti, sed improbitali hominum potius. Nec videtur hæc causa

Catoniani odii. Neque enim, credo, magis hæc adulteria cum reginis immiserit urbi Ceto, quem reginas ipsas: nec minus reipublicæ malum, regina, quam fastidiae principis, adulterium. Hæro.

Non magis hæc urbi. Nusquam magis consentiens conapiransque omnium exemplarium, etiam MSS. fides, quam in huius vocis scriptura. Nihilominus Selmas. in præf. ad librum de homonymis, 52, atq. emendat, quam resinas: tum multa de resinata inventura offert, quæ ante enim Dalcampius commodiore loco protulerat, quoniam ab isto, quem tractamus, prorsus abhorret: ut vel nostra per se interpretatio argui, quæ nihil est planius; nihil ad scriptoris mentem accommodatum magis, præsertim quod nihil adhuc attingere se Plinius profitetur eorum quæ Urbi timuit ac reipublicæ, id quibus resinae: extremo dumtaxat hoc capite ab eo delibanda. Hæro.

Reginas. Imperantium uxores, quas nos imperatrices. Eas urbi Cato non timebat, de his nempe ne subdolutus quidem. At.

Ne avaritiam....rap. novindas. Novindas e nono die dictæ, quasi novendinæ (gall. marchés, foires); in

guam, rapacesque nundinas pendentibus satis, et dolorum indicaturam, ac mortis artham, aut arcana praecepta. Squamam in oculis emovendam potius, quam extrahendam: per quae effectum est, ut nihil magis prodesse videretur, quam multitudo grassantium. Neque enim pudor, sed aemuli pretia summittunt. Notum est ab eodem Charimide unum aegrum ex provincialibus IIS ducentis reconductum: Alconti

quibus omnia sunt venalia; huc omnes conveniunt mercato et vendendi causa. Sic rapaces medici avaritia ferventes lactic aegrum adstantes remedium auctorem faciebant. Ita quidem nunc rara sunt, si de Veterum pravis artibus cogitans saeculi cootuleris. Immo esutum nostris legibus est, ne quis medicus ab illo quem novissimo morbo implicitum sanare tentavit, pecunias aut dona testamento accipiat. *Ar.*

Pend. Dum mors instat. *H.*

Dolorum indicaturam. Pactum cum aegris pecuniam, ut eorum dolores sedentur. *Dalec.* — *Et dolorum indicaturam.* Indicatura, ut diximus in praef. ad Vespas. aestimatio, pretium, taxatura est. Iodicare vendentium verbum est, ut mercari ap. liceri emptoris. *Plaut.* in *Persa*, act. IV, sc. 4, v. 25: *12. Hanc eme alque ausculta mihi.* *ro. Modo ut sciam, quanti indicet.* Et v. 37, *14. Indica, fac pretium.* *ro. Tua merx est: tua indicatio est.* *Terentius* v. 409 et 412. Igitur iodiatura dolorum, taxatio est, sic ferè fieri solita. Levare hoc ganere morbi cupis? Totum dabis. Isto? tantum. *Habd.*

Ac mortis. Mortis artham eleganter vocat id quod veluti pignus pretii numerandi medico datur, stilim otcisuro. *Habd.*

Arcana praecepta. *Παράδοξα*, medicamenta secreta vulgi fidem et opinionem excedentia, quae non nisi ingenti pretio eculegantur, aut communicantur. *Dalec.*

Emovendam potius. Deorsum pellendam aciem, unde subire sursum posuit adhuc, et medici operam iterum flagitare. *Habd.*

Per quae effectum est. Quoniam medici, inquit, multa Romae artis auge licentia nefarie-admitterent; potius tamen esse coepit, ut plures essent, quam ut pauci. Quia enim pauci essent, pretia immodica aut stipulabantur ab aegris, aut quovis modo exprimebant. Neque enim deterrerent pudore, ut immensis mercedibus abstinereot: sed mutua, ut sit, aemulatione, minoris operas suas addicere tum coeperunt, quum multi eandem exercere artem. *H.*

Pretia. Pretia medicamentorum et operae suae minuunt. *H.*

IIS ducentis. Sestertilis nempe maioribus; ergo vulg. 200,000, sive quod idem censetur, 35,174 fr. 99. c. *Ar.*

Reconductum. Iterum conductum. *Habd.*

Alconti. Ille Pliniana aetate celeberrimus fuit, praesertim si quis enterocela, aut fracto osse laboraret. *Martialis*, lib. XI, epigr. 84: *Milori*

vulnerum medico HS C damnato ademisse Claudium principem; eidemque in Gallia exsulanti, deinde restituto, acquisitum non minus intra paucos annos. Et haec personis imputentur. Ne saecem quidem; aut inscitiam eius turbae arguamus, ipsorum intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diverticulis: imperiosam inedia, et ab iisdem deficientibus cibis saepius die ingestos, mille praeterea poenitentiae modis, culinarum etiam praeceptis et unguentorum mixturis, quando nullas omisere vitae illecebras. Invehi peregrinas merces, conciliarique externa pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem: non tamen hoc Catonem providisse; quum damnaret artem. Theriace vocatur excogitata compositio luxuriae. Fit ex rebus externis, quum tot remedia dederit natura, quae singula sufficerent. Mithridaticum antidotum ex rebus LIV componitur, interim nullo pondere aequali; et quarundam rerum sexagesima denarii unius

implicitas Alcon secat enterocelas, Fractaque fabrilē dedolat ossa manu.
AL.

Vulnere. Chirurgo, seu vulnerario medico. HARD.

HS C. Hoc est, sestertium centies (10,000 mai. 10,000,000 min.), 1,758,749 f. 50 c. AL.

Diverticulis. Diverticula eleganter appellat, quum per tot medicamentorum, et balinearum anfractus flexionesque, valetudo quaeritur quae simplici via potari commode potest. HARD.

Mille praeterea poenitentiae modis. Quum mille modis priora errata corrigunt, novisque cumulant.

Extrema pretia. Item argumentum tractatur; sed pressius, lib. XXIV, c. 1. Dicitur. — *Externi.* Pretia rerum

externarum. Ipse XXIV, 1: *Stalim compositionis et mixturae inexplicabiles decantantur. Arabi atque India in medio aestimantur; huiusque parvo medicina a Rubro mari impudata, etc.* HARD.

Theriac. *Θηριακόν*, medicamentum contra venenata; de cuius confectione dictum est lib. XX, cap. 400. HARD.

Mithridaticum. Mithridaticum antidotum, quod a Celso describitur, lib. V, cap. 23, rebus dumtaxat sex et triginta componitur. Apud Galen. de Antid. lib. II, cap. 9, omnino 44. H. — Verè antidotum Mithridaticum simplicius fuit teste Ammonico Sereno, qui id ē viginti rhutae foliis, salis particula quae siliquae tertia vis sit, nucibus duabus, duobus liem si-

imperata. Quo deorum perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. Ostentatio artis et portentosa scientiae venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam novere: comperique vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Versum haec ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quae timuit Cato, atque providit, innocentiora multo et parva opinatu, quae proceres artis eius de semet ipsi fateantur. Illa perdidere imperii mores, illa quae sani patimur, luctatus, ceromata, seu valetudinis causa instituta: balineae ardentes quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus validus exiret, obediensissimi vero efferrentur. Potus deinde ieiunorum ac

cubus aridis constare dicit. *As.*

Quo deorum perfidiam istam monstrante. Scribo cum interrogatione; ex vetusto codice: *Quo Deorum per fidem ista monstrante?* Vtitur isto interrogandi modo, et interim sine interrogatione, frequenter Quintilianus in Declamationibus; aliquando etiam suppressa praepositione; *Fidem vestram iudices.* *PINX.*

Comperique. Vide quae dicturus est inferius lib. XXXIII, cap. 38 sq. Et hunc medicorum errorem Dioscorid. prodidit, lib. V, p. 109. *II.*

Quae proceres artis eiusdem in semet ipsis fatentur. Quae proceres artis eius de semet ipsi fateantur, in eod. *PINX.*

Luctatus. De cerotate oleo, quod luctatores ungebantur, diximus lib. XXVIII, c. 43. Ideo vero ungebantur, ut membra emollita sine ullius rupturae periculo labores sustinerent: quod Lucianus περὶ γυμνασίου sic fere prodit: Χρίοντες ἑαυτοὺς (τὰ σῶ-

ματα) καὶ καταπαύσασθαι, ὥς εὖ το-
νῶσι περὶ γυμνασίου, etc. Negat ergo Plinius haec fuisse quondam valetu-
dinis causa instituta, sed luctus potius
et exercitationis. *H.*

Balineae. Ut crudelitatem depone-
rent, caldarii utebantur. *Horat.* lib.
I, ep. 6, v. 61: *Crudi tumidique la-
vemur.* *Iuvenalis,* Sat. I, v. 144: *Et
crutum pavonem in balnea portas.* Vide
quae diximus lib. XIV, cap. 28. *H.*

Efferrentur. Extincti vapore bali-
nearum efferrentur ad rogam. *H.*

Potus. De his Seneca, ep. 122: *Sati
non videntur tibi contra naturam vi-
vere, qui ieiuni bibunt, qui vinum re-
cipiunt inanibus ventris, et ad cibum
ebrii transiunt? Merum illud defe-
xerit, quod non innatat cibo, quod
libere penetrat ad nervos: illa ebrietas
invat, quae in vacuum venit.* *H.*

Ad pilorum eviratio instituta, etc.
Hoc παραυλῶν καὶ πύρρων vocant
Graeci, quae μαλθακοί, id est, molles

vomitōnes, et rursus perpotatiōnes, ac pilorum eviratio instituta resinis eorum: itemque pectines in feminis quidem publicati. Ita est profecto; lues morum, nec aliunde maior quam e medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, et oraculum: satis esse ingenia Graecorum «inspicere, non perdiscere.» Haec fuerint dicenda pro senatu illo, sexcentisque populi romani annis, adversus artem, in qua conditione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitaverim aliquibus fastidio futura, quae dicentur animalia: at non Virgilio fuit nominare formicas nulla necessitate, et curculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter praelia Deo-

evirantur et vulsi fiunt. Virilitatis autem etiam signum et iudicium pili. Resina autem pilari solitis olim nunc molles et effeminatos viros, nunc quibusdam sacris addictos, ut Isidis calvos, ex Veterum scriptis manifestissimum est. Iuven. Sat. VIII, 444, *resinata iuventus*, Martia]. xii, 32, 21: *Nec plena turpi matris olla resina. Summoenianae qua pilantur uxores.* Et x, apigr. 48: *Nuntiat octavam Phariae tua turba iuvencae, Et (alii Atque) pilata reddit inique, subitque cohors.* Haad.

Resinus. Glabros et depiles reddebant olim viros mollores, adulescentesque, picis illitu, vel resinæ. Vide apud Iuvenal. Sat. VIII, vers. 464, *Resinata iuventus*. Vide Constantin. in Lexicō verbo *Μύρρον*. Eviratio porro a Plinio appellatur, quoniam virilitatis signum est et indicium pili. Iul. Capitolinus in Pertinace pag. 56, *visā Samnitica Commodi imp. memorat, calefactandae resinæ ac picis*

devellendis hominibus ac laevigandis. Haad.

Itemque. Pecten in Lemnis locus est ubi pili nascuntur. Iuven. Sat. VI, 370: *Inguina traduntur medicis tam pectine nigro.* Et hos pariter depilabant. Vid. Martia]. lib. XII, ep. 32, 2f.

Publicati. Medicorum oculis expositi. Vel medicis, ut diximus, vel quem in publico matrona transiit, ut dictum est lib. VI, cap. 20. Vide quae tam ibi, tum lib. XI, c. 26, in Notis adiecit. H.

Nisi pretiosa non putant. Immensi pretio ex alio-orbe quaesita remedia. Haad.

Virgilio. De curculione Georg. I, vers. 486. De blattis, IV, eiusdem operis v. 243: *Lucifugis congesta cubilia blattis.* Ipse est versus, dempto uno pede.

Homero inter praelia Deorum, etc. Illados φ: Τῆρ' αἶ, ὃ κρυφύα, θεός ἐπὶ θυμῷ ἀνδρῶν, ὅσσους ἀγ-

rum improbitatem muscae describere: non naturae gignere ista, quum gignat hominem. Proinde causas quisque et effectus, non res, aestimet.

IX. Ordinemur autem a confessis, hoc est, lanis ovisque, ut obiter rebus praecipuis honos in primis perhibeatur. Quaedam etiam sic alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec deerat materiae pompa, si quidquam aliud intuëri liberet, quam fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinete phoenicis nidoque medicinis, ceu verò id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, vitae remedia post millesimum annum reditura monstrare. (II.) Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habere, postes a nubentibus attingi iubentes: praeterque

των ἔχουσιν; Dal. — Add. Illud. P. v. 570: καὶ οἱ μύκας θάρρος ἐνι στήθεσιν ἔντες, ἢτα, καὶ εὐρομελὴν μάλα παρ' ἑστέας ἀνδρῶν, ἰσχυρὰ δακτύλῳ, λατὸν τὲ οἱ αἰτ' ἀνθρώπων. Et ei muscae audaciam in pectoribus immisit: quae quamvis depulsa frequenter a corpore humano, mordere appetit: dulcisque illi sanguis hominis est. Afferit hic Dalecampius Homeri locum a proposito omnino alienum. HAND.

IX. Nec deerat materiae pompa. Immo legendum a contrario: Nec deerat materia pompae, ex antiquo exemplari. PIET.

Quam fidem operis. Quam ut fidem opus obtineat. HAND.

Post millesimum annum. Certum annorum numerum pro incerto ponit. Diversas Veterum sententias de phoenicis reversione attulimus I. X, cap. 2. HAND.

Postes. Aedium, in quas accedebat sponsa, ianua, marito illam operiente, lana cingebatur, et corona-

batur, lauroque multa ornabatur: postes etiam vittis lanceis contegebantur, quas ab introgressa tangi, mos erat, et adipe suillo oleoque, vel lupino ngi, ne quid venenum aut pestilens domui noceret: qua superstitione et tangi felle nigri canis domos insuebat, et genitale sub limine defodiebant. Alex. lib. II, cap. 5. Scribit idem ibidem, Sponsas, quum ex domo patris ad maritum prodibant, colum lana comptum et fuscum cum stamine gestare solitas. Quod testatur et Plutarch. ἡ γύμνη, in-quiens, ἀσπίδι μὲν ἡλανάτῃ, καὶ τῇ ἀτρακτῷ, additque, Quod propius huic loco est, ἰδίῳ δὲ τῇ θύρῃ περιστῆται τοῦ ἀνδρός. Nec praetereundum quod tradit Rhod. I. XXVII, cap. 14, in lanata pelle novae nuptus sedere solitas, vel more vetusto, quod pristis temporibus in pellium stratis dormirent, vel quod lanificium viro praestituras se eo symbolo pollicerentur. Plinius hic tacet cingulum ex ovis lana factum, quod novae

cultum et tutelam contra frigora, succidæ plurima præstant remedia ex oleo vinoque, aut aceto, prout quæque mulceri morderive opus sit, et adstringi, laxari, luxatis membris, dolentibusque nervis impositæ, et crebro suffusæ. Quidam etiam salem admiscunt luxatis. Alii cum lana rutam tritam adipemque imponunt. Item contusis tumentibusque. Halitus quoque oris gratiores facere traditur; confricatis dentibus atque gingivis, admixto melle. Prodest et

nuptæ in lecto vir solvebat: apud Verrium Flaccum. DALEC. — *Postes*. Sic MSS. omnes Reg. 1, 2, Colbert. aliique. R; citius tamen lortassis cingi. DALEC. laudatus Plut. Qu. Rom. pag. 271: *Ἐπὶ δὲ τῶν θύραιν περιστρίψαι τοῦ ἀνδρός*. Nova nuptia mariti ianuam lana coronat. Quo et Lucan. respexit, solennes nuptiarum ritus negative describens, lib. II, v. 355: *Festa coronato non pendunt limine seta, Infulaque in geminos discerpsit candida postes*. Attingi tamen haud penitus adspernandum: quam ritus ille tangendi postes lana ea fieri posuerit, qua colus instructa, quam novæ nuptæ secum deferebant, eodem auctore Plutarcho l. c. HARD.

Succidæ. Succidam lanam osæqum Varro a Nævio dici tradit, Festus et solocem. DAL. — *Succidæ*. Recena tonsæ. Vpde succida lana appellata sit, Varro docet, de R. R. lib. II, cap. ult. his verbis: *Tonguræ tempus inter æquinoctium vernum et solstitium, quam sudare inciperint oves: a quo odore recens lana tonsa succida est appellata*. A succo alii deduci malunt. Et succida vellera dixit Marialis, lib. XI, ep. 27: *Succida palliolo vellera quinque petiit*. Haec porro totidem quin Plinio verbis habet Diosc. lib. II, cap. 82: *Ἐπὶ στέφανον*.

ἀπομόλωνα ἐν ἀρχῇ πρὸς τράχηλα, θλάσματα, ἀποσώματα, περιώματα, ὀστέων κατάρματα, βρεχόμενα ἄραι καὶ ἰσχυρὰ ἢ οἶνον. Lanæ succidæ subveniunt inter incia vulneribus, contusis, disjunctis, lividis, et ossium fracturis, aceto, et oleo, aut vino imbutæ. HARD.

Suffusæ. Olei, aceti, vini liquore. DALEC.

Confricatis. Et horum quoque candori conferre haud parum succidam linam melle illitam, si perfricentur, auctor est Marc. Emp. cap. XIII, pag. 97. HARD.

Prodest. Plin. Val. III, cap. 9. Serapion, cap. 8 de phrenesi, pag. 129: *Illotis etiam lanis suffire memento, Cerritum, etc.* Cerritus dicitur, quasi Ceteritus, *Ἀττικὸς ἀγρὸς τριπλῆς*, quasi Ceteris ira et larvarum incursione animo vexatus. Haec vox Horatio nota, Plauto maxime familiaris. At non phreneticis modo, sed et lethargicis (qui morbus phrenesi contrarius est) prodesse suffitu lanam succidam auctor est Cels. lib. III, cap. 20, qui hanc inter ea annoverat, quæ odore foedo movent sic affectos. H. — Haec conveniunt quidem medicamina; pauci tamen e frepeticis incolumes evaderent, nisi quid amplius ferret. Similiter censendum de visibus quas No-

phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo: et alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin et h ulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnere ex vino, vel aceto, vel aqua frigida et oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in muliebribus malis inflammationes vulvae sedant. Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditaque mortuos partus evocat. Sistit etiam profluvia earum. At canis rabiosi morsibus inculcata post diem septimum sol-

ster lanae succidæ tribuit. Plinii Valeriani auctoritas plus valet, si cum iam laudato Leclerc, item Mercuriale, istius librum putet, a Nostri manu esse; labentis vero ætate aliquatenus auctum, et, quæ editorum solennis astutia, emendatum a quodam Valeriano, aut Valerio, sub hoc titulo potuit per scholas vagari, *C. Plinii Secundi de re medica liber a Valerio plenior factus*; dein brevitatis studio ac necessitate vocatum Plinium Valerium, aut Plinium Valerianum. Nota tamen diversum abesse doctissimum Guntz regis in Polonia archiatrum, cuius exstat dissertatio inscripta, *de auctore operis de re medica vulgo Plinio Valeriano adscripti libellus*. Lipsiæ 1736. Gallum quemdam Sibirium nomine hic scripti operis reum agit AJ.

Sanguinem. Gemium adhibendæ læne succidæ modum edocet: primum ut in naribus; alterum, ut in aure indatur. Sic etiam Q. Seren. c. xxxv, pag. 148: *Lana oleo madefit, sed novulum lota, rosato: Hæc datur in nares, vel claudit densius aures.* Explanatius potro Marc. cap. 3, pag. 55: *Lana succida concititur, in nares cum oleo rosaceo: et auriculae de lana*

succida obturantur, et ita sanguis profluens continetur. Ita verbis fere totidem Plin. Val. lib. I, cap. 26. Frustra igitur contra consensum omnium exemplarium ex dubiæ fidei vetusto codice profert. Dalecampius alteram lectionem, et alio modo indito in auribus. Allium in aure indere quid iuvet ad sistendum sanguinem, conciliere haud proclive est. Vultur hæc forma loquendi Plinius rursum Inferius, cap. 41: *Et alio modo lutea ovorum, etc.* HARD.

Quin et h ulceribus. Plin. Val. lib. III, cap. 22. HARD.

Vulnere. Plin. Val. lib. III, c. 20, et Q. Seren. cap. de vulneribus quibusdamque, etc. HARD.

Arietis vellera. Sexl. Flac. cap. vi, de ariete l. 2, ad locorum dolorem: *lana eiusdem nigra intincta in aqua, deinde in oleo, et supposita locis dolorem tollit. Et suffumigata, ante prolapsam vulvam reprimat.* H.

Succida. Q. Serenus, l. xxxv, pag. 148: *Menstruas immergo si profuit impete sanguis, succida lana natis rethoratur subdita curans: Mortua quin etiam producti corpora partu.* H.

At canis. Plin. Valer. lib. III, cap. 50. HARD.

vitur. Reduvias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida ferventibus tincta, quam calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatum praeligans. Laudatissima omnis e collo: natione vero Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt et desquamatis, percussis, lividis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis et aliis doloribus, stomachi inflammationi, ex aceto et rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambustis. Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas, auresque suppuratas. Ad haec de-

Reduvias. Quos Graeci, ut alibi diximus, *παρωνυχιας*, et Plinius ipse passim appellant. Theod. Prisc. lib. I, cap. 30: *Pardonychiae in initis lana ex aqua infusa imposita curantur, eaque frigidiore frequentius irriganda erunt.* HARD.

Eadem. Totidem verbis Marcell. Emp. cap. xxv, pag. 471 & Plin. Val. lib. II, cap. 36, et Q. Seren. c. xxvi, pag. 141: *Quum saevit peritis haerens iniuria lumbis, Aut pice cum molli nitrum, sulphurque et aetivum Succida lana rapit contacta calentibus isdem: Proderit hanc aegris crebro perducere membra.* HARD.

Articulos. Extremitates corporis, ut dictum est lib. XXVIII, cap. 47, perstringendo. Cels. I. IV, c. 4 de tussi: *Si ex faucibus interioribusque partibus sanguis processit... imponenda extrinsecus supra id quod dolet, lana succida ex aceto est, et id spongia subinde refrigerandum.* Erasiatrus horum trura quoque, et femora brachiaque pluribus locis deligabat. Id Asclepiades adeo non prodesse, ut etiam inimicum esset, proposuit. Sed id saepe commode respondere, experimenta testantur. Ne-

que tamen pluribus locis deligari necesse est: sed sat est infra inguina et super talos, humerosque humeros, etiam brachia. HARD.

Praeligans. Vinculis adstrictione valida dolorem excitantibus. DAL.

Succidam. Haec pariter Diosc. lib. II, cap. 182. HARD.

Capitis. Marc. Emp. lib. II, c. 37, ad capitis dolores, *Lanum de ovicula inter femora velles, et combures, et in aceto intingues, et supra tempora dolentis ligabis: lanam arietis de fronte velles, atque ex aceto fronti illines.* Vide etiam Diosc. lib. II, cap. 82, ubi haec verbis totidem exstant. H.

Ambustis. Ne absurditatis ipse virus: nam potuit abeunte lana in cinerem e vestigiis alkali quoddam colligi; neque ignoratur ambustis alkaliescentes materias continuo applicari, qualis est e sodio, potassio aut ammoniaco dissolutio. AS.

Et in oculorum medicamenta additur. Diosc. lib. II, c. 83, H.

Auresque. Marc. Emp. c. ix, p. 79. HARD.

Ad haec detonsam eam. Totidem verbis Diosc. lib. II, c. 83. H.

tonsam eam, alii evulsam, decisis summis partibus siccant, carpuntque, et in ficili crudo componunt, ac melle perfundunt, uruntque. Alii assulis tedae subiectis, et subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cineremque in labellis aqua addita confricant manu, et considerare patiuntur, idque saepius mutantes aquam, donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tunc cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissimeque genas purgat.

X. Quin ipsae sordes pecudum, sudorque feminum, et alarum, adhaerentes lanis (oesypum vocant) innumeros prope usus habent. In Atticis ovibus genito palma. Fit pluribus modis: sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concepta, aut, quibuscumque sordibus succidis primum collectis, ac lento igni

In ficili. Non cocto, *ἐν ἀψῇ χύτρας.* Diosc. l. c. HARD.

Alit. Diosc. l. c. *Σχιδανὴ δαδίων λεχνῶς, καὶ ἴσα ἑλλήξ,* etc. *Assulas tenues, et lanas vicissim intersternunt,* etc. *Absula, vel Astula,* ut alibi diximus, pari est ligni concisi minula. Egimus de ea voce lib. XVI, c. 25. HARD.

In labellis. In vasculis Dioscorid. *ἐν κεραυλῷ κρατῆρι,* in vase ficili: *Labellum ficile novum impleto polcis,* inquit Columella lib. XI, c. 43, hoc est, vas ficile. H.

Reponunt. Recondunt. H.

Vis eius septica. Poeni editorum infantium venas in capite lana succida inurunt, ut defluentem pituitam sistant. Pari consilio Acthiopes stultiminatorum frontem urunt; ut capitis et oculorum supervacuum humorem exsiccent. Alexander ab Alexandro, lib. II, cap. 25. DALEC.

Genas purgat. Palpebras. H.

X. Quin. Haec deinceps totidem

verbis Diosc. lib. II, cap. 54: *Οἶστρος δὲ ἄγεται τὸ ἐκ τῶν εἰτυπηρῶν ἱερῶν λινός, ὃ κατὰ πνεύμασι τοῦτο.* *Oesypum* dicitur e succidis lanis collecta pinguitudo, quae sic praeparabilis, etc. HARD.

In Atticis ovibus. Quae thymo nascuntur. DAB.

Sed probatissimum. Et hanc modum affert Diosc. l. c. Item auctor libri de simpl. med. ad Patern. tom. XIII, Opp. Galeni, pag. 4005: *Oesypum*, inquit, est quasi sordes et necus lanarum succidarum, quod hoc ratione colligitur. *Lanas succidas sordidissimas, et iam mox detritas mittimus in vas quod habent calidam aquam: et aquam succidimus, ut aliquantulum ferveat: deinde refrigeramus: et quod supernat in modum pinguedinis, abradimus manu, et in vase stanneo adsternimus: et sic ipsum vas aqua pluviali implemus, et rursus delimpidamus: et tunc oesypium reponimus.* HARD.

Lana. A feminibus et aliis. H.

in aeneo subfervefactis, et refrigeratis, pinguique quod supernatet, collecto in fictili vase, iterumque decocta priori materia: quae pinguitudo utraque frigida aqua lavatur, et in linteo saccatur, ac sole terretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, ut sordium virus oleat, et manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat ut cerussa. Oculis utilissimum contra inflammationes, genarumque callum. Quidam in testa torrent, donec pinguitudinem amittat, utilius tale existimantes erosis et duris genis, angulis scabiosis et lacrymantibus. Hulcera non oculorum modo sanat, sed oris etiam et genitalium, cum anserino adipe. Medetur et vulvae inflammationibus, et sedis rhagadiis, et condylomatis cum meliloto ac butyro. Reli-

In aeneo. Subintellige vase: neque enim hanc vocem probatae fidei codices habent. HANB.

Et in linteo. Percolatur, per colum transmittitur. — Libri omnes, tum editi, tum MSS. *siccatur*, manifesto errore, cuius vel ipsa oesipi concinnatio admonet: sed et auctores graeci pariter ac latini. Nam Diosc. lib. II, cap. 84, pingue illud quod supernatet, excolatum, elui aqua lubet, confricari, ut candidius reddatur: Εἰς οὗτο δὲ διπλάσαντες τὸ λίπος; πλύνουσιν ἐν ὕδατι ψυχρῷ ταῖς χερσὶν ἀνατρίβοντες... ὕλματα δὲ ἐ τοιοῦτος λευκότερος. Sic etiam Auct. libri de simplici med. ad Pat. tom. XIII Opp. Gall. p. 1003. HANB.

Siccatur. An *saccatur*? ut lib. XX, cap. 19, id est; per colum transmittitur. Dioscorides tamen habet, in fictilem patellam conici, quae aquam calidam habeat: linteo vas operiri, insolari, donec candida fiat et satis crassa. DAL.

Probatio. Tollidem verbis Dioscor. lib. II, cap. 48. HANB.

Oculis. Diosc. loc. cit. H.

Genarumque callum. Ciliorum, τῶν βλεφάρων. DALECAMF. — *Genarumque,* Palpebrarum, Diosc. Πᾶσι δὲ πρὸς βλεφάρων τετυλωμένα καὶ τριχόρρεοντα, *Ad palpebras callosas, et ciliorum defluvis laborantes.* Marc. Emp. cap. viii, pag. 70. HANB.

Quidam in testa torrent. Diosc. I. c. ad verbum. HANB.

Genis. Palpebris, angulis oculorum scabie laborantibus et lacrymas guttatim effluentibus. Eo. P.

Sed oris. Ita MSS. librique publici. At si Dioscoridem audimus qui haec caeteroquin verbis totidem repraesentat, *sed auris* potius scribendum, sane fuerit. Sic enim ille lib. II, cap. 84: Πρὸς τὰ ἐν αὐτῇ καὶ ἐν αἰσθήσιν ὅν χυμὸν στίχει. HANB.

Medetur. Diosc. pariter loc. cit. H.

quos usus eius suo loco digeremus. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatae per se tusæque in farinam et illitæ dentibus mire prosunt, etiam labantibus: gingivisque, si carcinoma serpat. Iam vero pura vellera, aut per se imposita caecis doloribus, aut accepto sulphure: et cinis eorum genitalium vitiiis. Tantumque pollent, ut medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia et pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quam arctissime praeligata, evulsa illa lana statim vescuntur. Traduntque quod extra nodum sit e cauda præmori.

XI. (III.) Lanæ habent et cum ovis societatem simul fronti impositæ contra epiphoras. Non opus est eas in hoc usu radícula esse curatas, neque aliud; quam candidum ex ovo infundi, ac pollinem thuris. Ova per se infuso candido oculis epiphoras cohibent,

Sordes. Q. Sereus, c. xv de dentium et oris vitiiis, pag. 134: *Si vero infandum proserpit ad Mima vulnus, Aut tu sune pilam, quæ candis hæret ovinis: Hæc siccata dabit mollis, et fracta, farinas: Huic et attritis tetrum mulocebitur huleus.* HANB.

Caecis doloribus. Internarum partium, vel quorum causa ignoratur. Idem Plinius cap. 43, quon coreos aut subitos dolores dixit, coecos interpretari subitos videtur. HANB.

XI. *Lanæ.* Plin. Val. I, 44: *Lana carminata cum albo ovi, et thuris pol-line, fronti applicatur, contra epiphoras oculorum.* H. — Hic de ovorum natura traditurus multa incipit. Cuncta persequi immensum foret, nec satis utile: nam patet fabulis et somniis meris fere omnia appendenda. De ovorum natura si quis medicus nunc inquirat, non iam medicamentum

ratio huic habetur quam hygiæna. Alimenta ergo ex ovis optima, ni crebrius quam par est, utare. Albumen facillime intra viscera concoquitur pueris, feminis et infirmis stomachis maxima idoneum. Vitellus præstat tum sapore, tum quod facilius concoquitur. Piscium, testudinum ova in delicis; quanquam piscium quorundam ovis inesse virus aiunt, non iure suo. AS.

Radícula. Το στρογγύλον. Nam, ut Dioscorides ait, Τοῦτο ἐπισηδύται χρώεται πρὸς κάθαρσιν τῶν ὀφθαλμῶν. Quidam inepte legit *rudícula*. DAL. — *Radícula.* Herba, quæ lavandis lanis succum habet. De ea ante egimus lib. XIX, cap. 48, II.

Ova. Diosc. II, 55, totidem verbis. Plin. Val. I, 44: *Ovi album infusum oculis, epiphoras curat, et urédines mitigat.* Item Sexl. Pl. parte II, cap.

urentesque refrigerant. Quidam cum croco praeferrunt, et pro aqua miscent collyriis. Infantibus vero contra lippitudines vix aliud remedium est, butyro admixto recenti, Eadem cum oleo trita ignes sacros leniant, betae foliis superilligatis. Candido ovorum in oculis et pili reclinantur Hammoniaco trito admixtoque. Et vari in facie cum pineis nucleis ac melle modico. Ipsa facies illita sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ovo occupentur, pusulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, et salis parum. Ulceribus vero ex ambusto, cum candido ovorum tostam hordeum, et suillo adipe, mire prodest. Eadem curatione ad sedis vitia utuntur: infantibus quidem, etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ovorum candido decocto cum cerussae denariorum duum pondere, pari spumae argenti, myrrhae exiguo, deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ovorum trito cum amylo. Ajunt et vulnera candido glutinari, calculosque pelli. Lutea ovorum

9, de gallina, tom. I. HARD.

Quidam cum croco praeferrunt. Marc. Emp. cap. VIII, pag. 62. H.

Eadem cum oleo trita, etc. Sexl. Plat. l. c. lib. 3, ad ignem sacrum: — Ovo crudo linies corpus, ubi fervor fuerit, et desuper folium betae impones: miraberis sanitatem. Sic etiam Plin. Vol. III, 34, ad verbum. HARD.

Ipsa facies. Diosc. II, 55: Τὸ δὲ λευκὸν αὐτοῦ... προσώπῳ τε ἀντιπικρῶν βῆτα τῆρα. Seneca in eam sententiam apposite, ep. 123, pag. 515: Omnium paedagogia oblita facie vehuntur, ne sol, aut frigus teneram cutem laedat: turpe est, neminem esse in comitatu puerorum, cuius tanta facies medicamentum desideret. HARD.

Ambusta. Quae sunt aqua ferventi

adusta. Totidem verbis Diosc. loc. c. Κατακαύματα οὐκ ἐξ ἐλκυσσώσεως παραχρῆμα ἐπιχρῶσθén. Ambustis confestim illitum, pusulas erumpere prohibet. Sic etiam Galen. de fac. simpl. med. lib. XI, pag. 309. HARD.

Ulcibus. Q. Seren. cap. LXI, de combusturis, pag. 162: Hordea vel franges atque ovi candida iunges: Adsit adeps porcae: mira est haec forma medelae. HARD.

Ad ignem sacrum. Plinius Valer. non trito videtur, sed trino legisse, vel terio. Nam III, 34: Igni sacro medendo: Ovorum irium, inquit, candidum cum amyli pari mensura imponitur. HARD.

Lutea. Ita fere Diosc. lib. II, cap. 54. HARD.

cocta ut indurescant, admixto croco modico; item melle et lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo et mulso lana oculis imposita, vel cum trito apii semine, ac polenta in mulso illita. Prodest et tussientibus per se luteum devoratum liquidum; ita ut dentibus non attingatur: thoracis destillationibus, faucium scabritiae. Privatim contra haemorrhoidum morsum illinitur, sorbeturque crudum. Prodest et renibus, vesicae rosionibus exulcerationibusque, et cruenta exscreantibus. Quinque ovorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum cinere putaminis sui, et papaveris succo, ac vino. Dantur coeliacis cum uvae passae pinguis pari pondere, et malicorii, per triduum aequis portionibus. Et alio modo lutea ovorum trium, lardi veteris et mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus, trita ad crassitudinem mellis, et quum opus sit, avellanae nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ovis pridie maceratis

Vel cum rosaceo et mulso. Plin. Val. I, 14. HARD.

Prodest... luteum devoratum liquidum. Videtur id esse quod vocatur *lait de poule*, nec iniucundum, nec inutile, quamvis vulgatissimum remedium. Liquido tamen vitello, addenda, ut emulsiō animalis hinc fiat, aqua, tum saccharum. Forma quaedam est istius remedii, quam *lœch jaune* vocant, quae oleis ditior est quam prior. A.

Thoracis. Ἰπὸς τριχυσμοῦς τραχυλῆς ἀρτερίας, καὶ αἵματος ἀαργωγῆς, καὶ κατάρρεως, καὶ θώρακος βίρυττομοῦς ἀπαρῆτι. Confert ad asperae arteriae scabritias, sanguinis reiectiones, destillationes, ac thoracis rheumatismos. Diosc. II, 55. HARD.

Privatim. Diosc. I. c. HARD.

Prodest. Diosc. I. c. Ἰπὸς κύστεως ὀγκμοῦς, καὶ ἔλκεσιν νεφρῶν, etc. HARD.

Cum iure putaminis sui. Scribo, cum cinere putaminis sui, ex apographo nostro. Piat. — Cum. In MSS. Reg. 1, cum infra. Reg. 2, et is quem Plinianus vidit, cum cinere, quod sincerum est. Nullus editis patrocinatur, qui cum iure prae se ferunt. Et quodius, anisabo, es ovorum putamine concinnari quae? qua pinguitudine? HARD.

Dantur. Simile medicamentum habet Marc. Emp. loc. cit. cap. XXVII, p. 193. HARD.

Et alio. Totidem ferme verbis M. Emp. I. c. et Plin. Val. II, 26. H.

in aceto. Sic et lientericis. Sanguinem autem reiicientibus cum tribus cyathis musti. Utuntur iisdem, ad liventia, si vetustiora sint; cum bulbis ac melle. Si stant et menses mulierum cocta, et ex vino pota: et inflationes quoque vulvae eruda cum oleo, aut vino illita. Vtilia sunt et cervicis doloribus cum anserino adipe et rosaceo. Sedis etiam vitiis indurata igni, ut calore quoque prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Item ambustis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exustis: tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt et tota lutea, quae vocant sitista, quum

Sic et lientericis. In eod. *Sic et lientericis.* Scribo, *Sic et lientericis.* Est lienteria morbus laevis intestinorum: de cuius duobus generibus et curatione, lege Paulum lib. III, et caeteros. *PATR.* — *Sic.* Autemque morbus est, quum intestine haerore fluunt: celerima scilicet transmissio, ac tota simul ciborum egestio, quum tales excernuntur, quales ingesti sunt: *λεῖτα ἔντερα*, intestinorum laevis, seu laevis. Cels. IV, 16: *Ex terminibus interdum intestinorum laevis oritur, quae continere nihil possunt, et quidquid assumptum est, imperfectum prolimis reddunt, etc.* — Sic restituimus ex indubitata coniectura, non uno argumento nixa. Nam neque *lientericis*, quod libri hactenus editi praeferunt, vox est nota Plinio, qui lienosos semper eut splenicis vocat: neque *lientericis* prodesse hoc medicamentum potest, quod nunc asseritur: lienteriae quod genus aliquod dysenteriae est, injure prodest. Theod. certe Prisc. II, parte 2; cap. 18, cui ultimus est, de dysentericis (ubi lientericis legi oportere perspicuum est, quum de lienterico eo capite sermo sit, ac nominatim id appelletur) *ova his in*

aceto cocta sorbilia convenire plene asseverat. Quamobrem ob similitudinem morbi, hoc loco coeliacis dysentericisque, de quibus proximo antea sermo fuit, lienterici commodè pubescuntur. Denique in Reg. cod. 1, *Sic et in lientericis.* In Reg. 2, et Colb. 3, *Sic et lientericis*, discrete scribitur, ex quo lientericis fingi oportere, facili coniectura est. Nec minus felix ipse emendandis Notis, quae falso Tironi ac Senecae adscribuntur apud Gruter. pag. 180: *Sinteria. Sinteriacus. Dissenteria. Dissenteriacus.* Legit: *Lienteria. Lienteriacus. Dysenteria. Dysenteriacus.* HARD.

Sunt. Sext. Plat. parte II, cap. 9 de gallina, tit. ad profluvium mulieris: — *Gallinae ovum totum comburatur et contras, et in vino mixtum illinitur restringit.* Haen.

Vtilia. Plin. Val. I, 54, H.

Sedis. Sic etiam Diosc. II, 54, H.

Item ambustis. Plin. Val. III, 36: *Ambustis sanandis.* — *Ova in aqua decoquantur: deinde in pruna torquentur, donec putamina eorum comburantur: tum lutea (scribo lutea) eorum ex rosaceo illinantur.* Haen.

Fiunt et tota lutea quae vocant sitista

triduo incubita tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ovorum cum gallae dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant. et dysenterieis pullos in ipso ovo decoctos, admixta vini austeri hemina, et pari modo olei polentaeque. Membrana putaminis detracta sive crudo, sive cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: siq. sit et dentifricium. Idem cinis et mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, ut recta, nec vi, nec pondere ullo frangantur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. Tota ova adjuvant partum, cum ruta, et anetho, et cumino pota e vino. Scabiem corporum ac pruritum oleo et cedria mixtis tollunt. Ulcera quoque humida in capite, cyclamino admixta. Ad puris et sanguinis excreationes

sta. Hermolaus schista emendavit, quum antea sicista legeretur. Ego video posse non minus recte legi *synchyta*, hoc est *confusa*, propter commisionem, lutei cum albo et tetro. PINT.

Quae vocant sitista. *Tartara*, altitia Graecis sonant, sive saginata, ut *statura*. Ita porro *Reg. t. cod.* In *Reg. 2*, ex vetustis editionibus *sicista*, quae vox nauci non est. Hermolaus *schista* rescripserat: quo auctore, obscurum. HARD.

Pulli ovorum. Ova suo pullo plena, resiccata; et in pulverem trita. DAL.

— *Pulli.* Pulli ovibus inclusi. H.

Putaminis. Sic auctor libri, qui Kiranidum Kirani inscribitur. H.

Sic. Q. Serenus, cuius verba retulimus *Fib. sup. cap. 49.*

Idem cinis et mulierum menses cum myrrha illitus sistit. In veteri *excm,*

plari, Idem cinis et mulierum menses cum myrrha, etc. PINT.

Tota. Q. Serenus de conceptione et partu: Ova etiam ratae et fragili misceantur anetho, Quae diluta simul vino atque exhausta medentur. Nec plane displicet tota ova legi, ut in Chiffi codice. At *Reg.* uterque tota. HARD.

Scabiem. Adit et Marc. Emp. c. iv, pag. 40, sed imprudenter scilicet: verbis illis e vino, quae clausula est superioris sententiae, in hanc transducta. *Ex vino;* inquit, et oleo, et cedria, pruritum scabiemque capitis tolli manifestum est, si ungatur assidue. HARD.

Ad puris, etc. *Plin. Val. I, 64:* Si ex alto praecipitati sunt... eruenta exscreantibus, quinque ovorum mediola cruda in vini hemina propinquantur: si et purulenta sint quae exspuantur, eo-

ovum crudum cum porri sectivi succo, parique mensura mellis Graeci calefactum hauritur. Dantur et tussientibus cocta et trita cum melle, et cruda cum passo oleique pari modo. Infunduntur et virilitatis, vitiis singula, cum ternis passi cyathis, amylique semunica a balineis. Adversus ictus serpentium cocta tritaque adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuvent notum est, quum transmeent faucium tumorem, calefactuque obiter soveant. Nullus est alius cibus, qui in aegritudine alat, neque oneret, simulque vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in panem subactis coeliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri utilius putant. Quo genere non alvos tantum, sed et menses feminarum sistunt:

dem tempore ovum crudum cum pari mensura succi porri sectivi sorbetur. Itemque Graeci mellis calefactum hauritur. HARD.

Dantur. Ad verbum Plin. Val. I, 58. Q. Serenus, cap. XVIII de tussi medenda: *Ovum molle teres domitum ferventibus undis, etc.* Cels. IV, 4, dat tussientibus ovum sortile sulphure adiecto potui primum aquam calidam, deinde invicem aliis diebus hanc, vinum. HARD.

Infunduntur. Ei imponi in ani vitiis Galenus iubet Euseb. I, 14, 16m. X. HARD.

Virilitatis. Pudentorum. II.

Adversus ictus serpentium, illinuntur. Si morsus innoxius, hoc est, qui laesa cute carnes tantum laceraverit, non ridiculum illini; sed ridiculum in primis, si venenato dente anguis pulset. Neotericis medelam invenerunt in volatili alcali, hodie ammoniac. Vld. Comm. Acad. Reg.

Scientiar. 1717. Quam tamen minus approbat Forstata, *Risende finiche sul veleno della vipera.* Lucc. 1769, in-8, et localia commendat. Ovorum aliqua est utilitas in venendum curatione, quae adstringentia nuncupant. A.

Maculatorum. Lib. X, cap. 80. HARD.

Talibus. Q. Serenus, cap. XXVII: *Cochleas autem rectis pane salubri, Quem madido farre efficies, ac molibus ovis; Quorum testu fero prius emollescat aceto.* Sic et Marc. Emp. c. XXVII, pag. 195; et Plin. Val. II, 33: *Ova pridie, inquit, in aceto macerantur: ex his et furing et aqua, panis coeliaci fit.* HARD.

Quidam. Q. Serenus, cap. XXX, de solutione ventris compescenda, pag. 145: *Si autem longo decurrent intima fluxu, Torridus ex vino cortex potabitur ovi.* Marc. Emp. similiter ad verbum, cap. XXVII, pag. 193, et Pl. Val. II, 33. HARD.

aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur. Et per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterumque cum trito pipere torrentur ad cohibendas alvos. Fit et dysentericis remedium singulare, ovo effuso in fictili novo, eiusdemque ovi mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebroque permixtis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc praesentius remedium erit. Alii eadem mensura pro oleo et aceto resinam adiciunt rubentem, vinumque: et alio modo temperant, olei tantum mensura pari, pineique corticis duabus sexagesimis denariorum, una eius quod rhum diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita ut cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, ova bina cum allii spicis quatuor una terendo, vinique hemina calefaciendo, atque ita potui dando. Et ne quid desit ovorum gratiae, candidum ex his admixtum calci vivae

Et per se lutea. Tolidem verbis Marc. Emp. l. c. Hfho.

Lutea ex iis decocta in aceto. Res vera: nam aceto solvitur carbonas e calce; nuda flexilem pelliculam manere iam patet. A1.

Iterumque. Marc. Emp. l. c.

Fit. Plin. Val. ad verbum, II, 22, et Marc. Emp. XXVII, 191. H.

Quod rhum diximus. Lib. XXIV, cap. 54. H.

Cum allii spicis quatuor una terendo. In libris hactenus editis, cum aliis piscis, perinde quasi cum piscium ovis gallinae ova permiscenda coeuerit. Sincera sectio quibusdam ante nos ex conjectura solvoluit: quibus tamen coniecturam stabilireot, argumenta deerant. Suppeditat ea nobis auctor haud potuitendus, qui e Plinianis floribus maximam vim in

suos hortos transtulit, Marc. Emp. cap. xxvii, pag. 192: *Cauliculos ex aceto coclos*, inquit, *allii spicas quatuor purgatas, ova incocta duo simul coctis, adice vini veteris heminam, et firvescatum medicamen dysenterico da bibendum.* Et pag. 195: *Dysenterico et torminoso, et qui iam corruptum sanguinem egerit, saluberri- mum medicamentum est tale. Allii spicae quatuor, et ova duo incocta in vinum teruntur, hisque additur vini veteris sextarius, et coquitur ad tertius, etc.* Hfho.

Candidum ex his admixtum calci vivae glutinat vitri fragmenta. Vere; ilem murrhinorum nostrorum, modo hoc placeat signari nomine vasa vulgo dicta porcelaines. Quotidie glutinum vocale latur ad haec resarcienda, quod e calce et albumine constat.

glutinat vitri fragmenta. Vis vero tanta est, ut lignum perfusum ovo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ovis tantum locuti sumus, quum et reliquarum alitum restent magnae utilitates, sicut suis locis dicemus.

XII. Praeterea est ovorum genus in magna Galliarum fama, omissum Graecis. Angues innumeri aestate convoluti, salivis faucium corporumque spumis artifice complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidae sibilis id dicunt in sublime iactari, sagoque oportere intercipi, ne tellurem attingat. Profugere raptorem equo; serpentes enim insequi, donec arceantur amnis alicuius intervenia. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, ut est Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentium, humani sit arbitrii. Vidi equidem id ovum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut aceta-

Videlur quoque ex eodem albumine praecipue constitisse caementum, quo Veterum monumenta non pauci tamdiu mansere. Az.

Vis vero tanta est, ut... aduratur. Quosdamtenus se res habet, ut Nostro placeat; notabiliore tamen phaenomeno; si alumen illud vestis. Az.

XII. *Angues.* Scimus hodieque serpentes generis diversi ac prope innumeras, in locum unum convolare, ab idibus Iulii ad idus Augustae, in Delphinatu Salsaudiaeque confinio, ad montem *la Rochette*: spumaque locum opplere, quae horrorem incutiat spectantibus. V. Nic. Chorier, hist. Delph. II, 91. Haro. *Anguinum.* Anguinum id ovum

appellatur. Haro.

Druidae. Serpentium ore ac sibilo. Haro.

Sagoque. Sagum, Nostro teale vestimentum est militare. Plura vide apud Voss. in Etymol. Haro.

Contra aquas fluitet. Si non lebenti amni cedat, sed adverso fluitet; etiam auro vinctum, si cerni haec ovi probatio est. Haro.

Tanquam congrua operationem. Tanquam contingere haec serpentium salivationem, ovisque partum, certis tempore humani sit arbitrii. Haro.

Operationem eam serpentium etc. Ovi partum, anguinum salivationem. Dal.

Crusta. Putamine cartilaginosa,

bulis brachiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium, ac regum aditus, mire laudatur: tantae vanitatis, ut habentem id in lite in sinu equitem romanum e Vocontis, a Divo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguinum et esseratorum concordia, causa videtur esse, quare exterae gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguinum fecerint. Neque enim cristatos esse in caduceo mos est.

XIII. De anserum ovis magnae utilitatis, ipsoque anserem dicturi hoc in volumine, debemus honorem et Commagenorum clarissimae rei. Fit ex adipē anserum: alioqui celeberrimi usus est: ad hoc in Commagene Syriae parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quae Commagene vocatur, obrutis nive vasis, odore iucundo, utilissimum ad perfrictiones, convulsiones, caecos aut subitos dolores, omniaque quae acopis curantur: unguentumque pariter, ac medicamentum

habens veluti cavitates crebras, quales sunt in brachiis polyporum. HARR.

Equitem rom. a Vocontis, etc. Vocontii Galliae civitas est: et ovorum genus, de quo loquitur, Gallia peculiare. GELF.

Caduceum. Το κηρύσιον, τὴν κηρύκην ῥάβδον. Multa de caduceo Rhodig. lib. XXI, cap. 16; multa Macroh. in Saturnal. Serpentes eos binos in summa caducei parte spiris circumplexos fuisse, tanquam adversa sibila efflantes, ὅπως καταπλωτίζονται, καὶ ἰσχυροτέρους, Graeci narant, τὸν στανδορόρον, ἰσχυρορόρον, στανδορόρον, fecialium insigne, ac legatorum, qui de pace facienda, contrahendo foedere, paciscendis induciis mittebantur. Hadr. Jun. lib. V, cap. 20. DALEC. — *Caduceum*. Cadu-

ceus, fecialium insigne, qui ad contrahendum foedus mittebantur. Virga fuit, cuius in summa parte angues spiris circumplexi, tanquam adversa sibila efflantes. HARR.

Neque, etc. Si cristati forent, bellum indicare viderentur, non pacem. HARR.

Cristatos esse in caduceo. Cristati quidam angues sunt. Crista galearum et cassidum ornamentum et insigne est. Si ergo caducei angues cristati forent, magis bellum indicarent, quam pacem. DALEC.

XIII. Fit illud medicamentum, quod Commagenum appellatur, ex adipē anserino, etc. HARR.

Commagene vocatur. Syriacum nardum esse putant: alii Comacum Theophrasti. DALEC. — *Quae Commagene*.

est. Fit et in Syria alio modo, adipe avium curato, ut diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo; phoenice elate, item calamo, singulorum pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter subservefactum. Fit autem hieme, quoniam aestate non glaciât: nisi accepta cera. Multa praeterea remedia sunt ex ansero (quod miror), aequae quam in corvis. Namque anser corvusque ab aestate in autumnum morbo conflictari dicuntur.

XIV. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehensæ, diximus. Eadem de causa supplicia annua canes pendunt inter aedem Iuventatis et Summani, vivi in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt

Forte, nardo Syriaca. HARD.

Curato. Modum curandi adipis edocuit lib. XXVIII, cap. 38.

Subservefactum. Subintellige, medicamentum. HARO.

Cera. Quæ odorem suavitatis minuit. DAL.

Aequae quam in corvis. Alii in capris. Quam sequatur statim corvusque, pra indubitatu habemus corvis unice veram lectionem esse. Eo. P. — Id miratur Plinius, quod ex animalibus morbo obnoxia tanta sit remediorum copia, anserem videlicet et capra (leg. corvo.) GELEN.

Namque anser. De corvo id ante delibatum, lib. X, cap. 15. Vide quæ ibi diximus in Notis. II.

XIV. De anserum honore. Lib. X, cap. 26. HARO.

Eadem. Ob Capitolium negligentius custoditum, ac paene silentio proditum, nisi vociferatus anser fuisset. HARO.

Supplicia annua canes pendunt. Augusto mense Romæ πανηγυρις canum

feri solitam Graeci scriptores memorant, urbis olim a Gallis captae monumentum, in epique ἀνυλάκτρος canes verberibus caesos, anseribus clare vociferantibus. Rhod. lib. XVII, c. 29. DALEC.

Iuventatis. Sic enim MSS. omnes, non Iuventutis. Sic etiam Cicero locutus non semel. Nizolium vide. Et in Nuthinis M. Aurelij Caesaris apud Tristatum, Deae ipsius effigies cernitur, cum Epigraphe ea ΙΥΥΖΤΑΣ. Huius aedis mentio apud Livium: situs prope Capitolium ipsam. P. Victor, in descriptione urbis Romæ, Regione VIII: Aedicula Iuventæ. Porta Carmentalis... Templum Carmentis, Capitolium, ubi opunium Deorum simulacra, etc. De Deo Summano, sive Deo summo manium, diximus II, 53. HARO.

Vivi in furca sambucea. Ex hoc loco Claudius Puteanus apud Ciceronem pro Roscio Amerino legendum putat, pro, crura suffringerent, cruci suffringerent. DAL.

priscorum mores. Catulos lactentes adeo pueros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum vice uterentur his. Genitæ Manæ catulo

Catulos lactentes adeo pueros existimabant ad cibum, ut etiam placandis numinibus hostiarum vice uterentur his. Genito mane catulo, res divina fit et in comis Drum etiam ponitur catulina. Pro genito mane catulo legend. Genitæ Manæ catulo res divina fit. Vide Bouchart. 692. DAL.—Catulos, Festus: Catulinam carnem catulisse, hoc est, comedisse Romanas Plautus in Satyrione refert. Græci quoque id fecisse sciunt ex Ananio puella, cuius verba recitat Athenæus, lib. VII, pag. 282. Apud alias gentes et hunc morem fuisse docet Galeo. de Alim. fac. lib. III, cap. 2. Est sana nunc quoque apud Canadenses. Quin et in aegrotantium cibo, perinde atque aviculæ, ab Hippocrate catulina caro commendatur, de Morbia, lib. II, text. 40, pag. 66: Επιστράτω οὐλοῦσα ἢ ἐρυσθησὶ καὶ θύρον ποιήσας τοῦ ζωμοῦ βορῆται, καὶ τῶν πρῶν φρυγέτω δότω. Deinde catulum aut aviculam coquat, et ius sorbeat, et de carnibus poulum edat. Et libro pariter, περὶ τῶν παθῶν, text. 41, pag. 186, ac libro denique περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν, text. 26, pag. 229, πρὸς σκύλακος ἐρῶν. Hæc.

Ad cibum. De esu caninæ et catulinæ carnis Hippocr. lib. II, περὶ διαίτης: Idem lib. περὶ τῶν ἐντὸς παθῶν lienosis præscribit: ὀψόριον δ' ἐχέτω πρὸς κυνὸς μεζονός. DAL.—Io America septentrionali, Canadenses canem edunt libentissime. Item teste Delisle, *Voyage en Sibirie*, Czerehiarum gens tota. A.

Hostiarum vice uterentur his. Lupercalibus canes infesti lupi immo-

labantur. Pro pecore et frugibus per Rubigalia, ut averteretur rubigo, lactens catulus, cuius exia thure et myrrha conspergebantur. Immolabantur et rufæ canes secundum Catulariam portam, ad placandum Caniculae aldus frugibus inimicum. Qua de re vid. Festus in voce Catularia. Caotium hoc sacrificium dicebatur, quod περισκυλισμὸν Plutarchus vocat in Romulo. Fiebat et cane Gynæciæ Deæ, quam Bonam Deam etiam vocabant, quum domi puer nasceretur; refereote Alex. ab Alex. lib. III, c. 42. Legimus quoque apud Pausaniam in Laconia, ephebos Lacedæmonios Enyalio Marti canis catulum mactasse: Colophonios vero Enodîæ Deæ sive Compitaliæ, sed eam nigrum. DAL.—De his sacrificiis conf. ad Rosin Ant. Rom. lib. IV, cap. 6, pag. 254; et cap. 42 extr. pag. 286. Ed. P.—*Hostiarum.* Vide quæ diximus sup. ad lib. XVIII. Et Pausaniam vide in Lacon. sive lib. III, pag. 187 sq. H.

Genitæ. Sic Dea appellabatur, quæ menstruis feminarum præerat: huic catulus immolabatur. — Prius legelatur, *Genito mane catulo*, contra codicum MSS. Reg. 4, 2, caeterorumque probatissimorum fidem, in quibus totidem plane apicibus ea lectio conspicua est, quam repræsentamus. Confirmat egregie emendationem Plutarchi. de Quæst. Rom. pag. 277: Διὰ τί τῇ καλονομένη Γενίτῃ Μῆνι κύνα θύουσι; Cur et quæ Genitæ Manæ vocatur, canem immolant? Nempe ut Græci Lucinæ; sic Genitæ Manæ Romani canem immolabant, pro his quæ domi nasce-

res diuina fit, et in coenis Deum etiamnum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse; Plauti fabulae indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil praestantius putant. Vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios usus ex eo mire landatos referemus suis locis.

XV. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Adversus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitumque: mures

rentur, *ὡπὶ τῶν οἰζονῶν*, inquit Plutarch. l. c. et pag. 280. Hanc esse arbitror Maniam Deam Matrem Larium, cui olim pro familiarum sospitate pueri mactabantur, ut refert Macrobius, Saturn. lib. I, cap. 7, pag. 221, eandemque Deam Meusam ab Augustino appellatam, de Civit. Dei, IV, 11. Et qui puerorum natalibus praeesse Dii credebantur, *Genitales Deos* prisca aetas vocavit. In nummo Crispinae Augustae apud Tristram. tom. I, pag. 780, GENITALIUM, dicitur. HAARD. — De τῇ Genitae ambigitur. Nam Harduinus deae id nomen tribuit, quae menstruis praefuit. Nos eam ipso, *Elect.* lib. III, de illa accipimus quae aut generationi, aut paritui. A. — Rosinus, Ant. Rom. lib. II, cap. 19, pag. 493, *Menam* ex Augustino loc. cit. vocat: *Iovis*, inquit, *filia haec Luna credita*, quippe graece Μῆν Luna dicitur. *Menam* idem Augustinus privignam Iunonis dixit. En. P.

Et in coenis Deus. In coenis quae in Deum honorem sunt, praecipue Larina. De his accipiendus Horatius Sat. II, 6, v. 65, etiam interpretes alio detorquent: *O noctrae coenaeque Deum*, quibus ipse, neque *Angeli* Larem proprium vescor, vernasque proceres. *Pasco libatis dapibus.* HAARD.

Aditialibus quidem epulis. Quam inaugurandi alicuius gratia, aut ob publicam laetitiam convivium indicabant, epulum aut coenam adiciebant. Tacit. lib. II, 65: *Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, foedri convivium adiecit, tractaque in multam noctem laetitia per epulas ac vinolentiam*, etc. Inde *adicialis coena*, ut lib. X, cap. 20. DAE. — Vellem hoc Scaligero non venissem in mentem. Sallis enim multos traxit etiam doctos viros. At sciant tirones *adiciales coenas* esse nugas meras. *Adiciales* dicendum, ut P. Faber, Gruterus, Lipsius monuere, ab aditu sacerdotii, vel adeundo sacerdotio. Veteres etiam *aditus aditi*, ut *senatus septoti* dicebant. Et interpres optimus Suetonius in Claud. esp. 12, qui *aditalem* interpretatur, quae daretur *pro introitu sacerdotii*. Gronovius in Tacit. loc. cit. DAE. — *Aditialibus.* De hac voce egimus lib. X, cap. 23. HAARD.

Plantae. Forte in Saturione, de qua Festus proxime appellatus.

Sanguine. Plin. Val. III, 53, ad verbum. HAARD.

XV. *Adversus serpentium ictus.* Ad verbum Plin. Val. lib. III, cap. 57. HAARD.

Mures disseci et impositi. Plin.

dissecti et impositi, quorum natura non est spernenda, praecipue in ascensu siderum, ut diximus, cum lumine lunae librarum numero crescente atque decrescente. Tradunt Magi, iocineve muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal. In homine quoque similiter valere, sed resolvi cyatho olei polo.

XVI. Mustelarum duo genera: alterum silyestre, distans magnitudine. Graeci vocant ictidas. Harum fel contra aspides dicitur efficax, caetero venenum. Haec autem quae in domibus nostris oberrat, et catulos suos (ut auctor est Cicero) quotidie transfert, mutatque sedem, serpentes persequitur. Ex ea in-

Val. l. cit. et Dioscorid. lib. II, cap. 74. HARR.

In ascensu siderum, ut diximus. Cf. l. II, 41, et lib. XI, 76. HARR.

XVI. Graeci vocant ictidas. Silvestras, hempe viverras: vulgo fureta. DALEC. — Graeci vocant ictidas. Vide quae diximus lib. XI, c. 109. HARR.

Harum fel contra aspides dicitur efficax, caetero venenum. Eius remedium vide supra lib. XXVIII, c. 40 ult. DAL. — Item inferius, cap. 33. HARR.

Haec autem quae in domibus nostris oberrat. Domestica, quae et vulgaris appellatur inferius, cap. 33. Belette Galli nuncupant Γαλῆ Graecis: quam de cibo dimicantem cum serpentibus murium venatricibus, ταῖς ὄφει ταῖς μυοθήραις scribit Aristot. Hist. Anim. lib. IX, cap. 9, p. 1026; propterea quod ipsa quoque eos venatur. Vide quae diximus supra lib. VIII, c. 41. Hoc Plautus allusit in Stichus, act. III, scen. 2; vers. 6: *Auspicio hodie hercule optimo exivi foras: Mustela murem mihi abstulit praeter pedes: Eam strenue obsonavit, spectatum hoc mihi est.* HARR.

Et catulos suos, ut auctor est Cicero. In admirandis suis id Cicronem scripsisse quidam putant, quorum mentio fit libro XXXI, cap. 2 et 4, huius operis. DALEC.

Transfert, mutatque sedem. Pro Cicronis loco, qui intercidit, nec in fragmentis nuper inventis exstat, Plauti locum subiicimus, in Stichus, l. c. vs. 43, ita scribentis: *Certum est mustelae posthac numquam credere: Nam incertiore nullam novi bestiam. Quia ipsa decies in die mutat locum.* HARR.

Serpentes persequitur. Adde et mures, unde fortassis nomen inditum. HARR.

Ex ea inveterata sale denarii pondus, etc. Plin. Val. III, 53: *Veneris prohibendis et expellendis: Mustela vulgaris inveterata drachmā binis potatur.* Sic etiam Diosc. II, 27: *Γαλῆ κατωίδιος περιελεχθῆσα, etc. Mustela, quae in domibus nostris oberrat, flammis ambusta; et exemptis interaenis sale inveterata, et in umbra siccata, binis drachmis in vino pota, contra serpentium genus omne praesentaneo remedio est.* HARR.

veterata sale denarii pondus in cyathis tribus datur percussis; aut ventriculus coriandro fartus inveteratusque et in vino potus. Et catulus mustelae etiam efficacius.

XVII. Quaedam pudenda dictu tanta auctorum asseveratione commendantur, ut praeterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia medicinae gignuntur: veluti cimicium animalis foedissimi, et dictu quodque fastidiendi natura, contra serpentium morsus, et praecipue aspidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quod dicant gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspidem; carnesque earum percussis plurimum prodesse. Ex his quae tradunt, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu

In cyathis tribus datur percussis. A bestia venenata, θηριοδίκτοις. H.

Ventriculus. Totidem verbis Diosc. l. c. H δὲ κοιλία αὐτῆς κορίν πληθύνει καὶ σκελετωθεῖσα, θηριοδίκτοις βοηθεῖ μνομένη. HAN.

Et catulus mustelae etiam efficacius. Nicand. in Theriac. p. 48.

XVII. *Veluti. Cimex Gallis pumicez Graecis κόρις. Dioscor. II, 36: Κόρις οὐ ἀπὸ κλίνης, cimices qui in cubilibus enascuntur. HAN. — Ergo cimex lectularius indicatus, quod entomum ex hemipteris, heteropteris, geocoryziis, ord. VII, sect. I, sum. (Cuv. Règne animal), est. De caeteris cimicibus, quales ex. g. C. marginatus, C. nugar, C. hyoseyami, taceo, neque his diris foetor, æterno quibusdam satis gratus. Foedum animal dicit, tum ob corporis maxime depressi planam omnino formam, et a tot insectorum elegantibus cupaturis recedentem (nam apud pictores convexa, aut quae in convexitatem*

eunt, pulchritudine valent, ac linea illa recta et brevissima ad scopum via properans, est ingrata), tum et ob graveolentiam et morsus tenacitatem, quem quo cimex modo exercent proboscide quadam exigua, luculenter Degeer, extulit. Caeterum de eiusdem virtutibus cave ne credas, etiam nostratis Poinaiet eximio alias adiutori Guettard, cui adversus hystericos, ut ait, vapores, utilis videtur, et si quae difficile parturiet, tum ut hirudo contumax, laesa cute, decideret, quod ipse infra Plinius. Az.

Et praecipue aspidum. Diosc. loc. cit. HAN.

Quo die id ederint, etc. Id animal nempe cimicem. HAN.

Morsibus. Aspidum scilicet. HAN.

Item. Haec hactenus ita divulsa distractaque fuerunt, ut ab his vocibus, sanguisugas adherentes, novae periodi sumeretur initium, ac praepostera interpunctione non sanguisugas adherentes faucibus, sed aspidas, de qui-

eorum abigere sanguisugas adhaerentes, haustasque ab animalibus restinguere in potu datos. Quamquam et oculos quidam iis inungunt tritis cum sale et lacte mulierum: auresque, cum melle et rosaceo admixtis. Eos qui agrestes sint, et in malva nascuntur, crematos, cinere permixto rosaceo infundunt auribus. Caetera quae de his tradunt, vomicae et quartanarum remedia, aliorumque morborum, quanquam ovo, aut cera, aut faba inclusos censeant devoran-

has ante proxima sermo fuit, ausitu cimicum abigi sensus foret. Errorem Marcell. Emp. rexit, cap. vi, pag. 421: *Ad eos, inquit, qui sanguisugas iuncti devorant, cimicum in carbouibus positorum fumus, remedio est: si ore hianti, et faucibus apertis excipiantur: cuius enim et expelli devoratus sanguisugae hae ratione certissimum est.* Certior quoque auctor Cornel. lib. VI, cap. 48, pag. 228: *Remedia ad haustam hirudinem.... potest etiam per fistulam deusti cimicis odor immitti, qui ubi superponitur igni, fumum emittit, et conceptum nidorem fistula usque ad hirudinem perfert, isque nidor depellit haerentem, etc.* Haan.

Haustasque ab animalibus restinguere in potu datos. Datis, non datos, in archetypo nostro, frequenti apud hunc auctorem loquendi modus, ut alius notavimus. Pict. — Dioscorides, loc. cit. *Σὺν αἵματι ἢ ὀξὺ ποθέντι βέλῳας ἐξάγουν.* Sanguisugos cum vino aut aceto potu cimices pellunt. Sic etiam Galen. *de Eccl. simpl. med. XI, p. 313, Haan.*

Agrestes... nascuntur. Non in malva tantum agrestes nascuntur. Nam norunt *Lygatum pyri, C. uniperimum, Lygatum hyocyami, C. brassicae, etc.* Quae nomina nores, sedem et

cibum indicant per se. Quae in malva hic dicitur nasci videtur esse *Lygatum pratensis* Fab. et Latr. A.

Vomicae et quartanarum remedia.

Vet. cod. vomitionum, non vomicae. Pict. — *Vomicae.* Sic libri editi, cum Colb. 3 cod. In Reg. 4, vomine. Reg. 2, et is quem Pint. vidit, vomitionum, quod periuste est. Marcell. Emp. esp. xvii, p. 425: *In ovo sorbili cimicem unam contritum icibus ignorans qui sorbeat, deinet vomere: hoc igne expertum est.* Haan. — Male Poinsonet vomitionum, ea nempe de causa quod vomicae illi adversetur cimex haustus. Euge quidem. Sed nec vomitioni. Melius, si huic scripturae favere decretum fuit, Empirici locum ab Harduino allatum excitasset, exscripsisset. Nec tacendum quo errore Harduinus unum et idem dixerit vomicam et vomitionem (adi ed. Hard. vulg. nam idem forte non intelligit de vomine, quod latinis nescit, et vomit.) Vomica enim fere omnes aciem esse parulentum tumorem quod nunc pulmones laborant, nunc iecur, interdum pleura. Hac Bayle consumptus periit. A. — Dion. loc. cit. *Κόρεται οἱ ἀπὸ κλίνας, ἐν τῷ μαστῷ βρώματι μετὰ χυμῶν τοῦ ἀριθμοῦ ζ', καὶ καταπίνονται πρὸ τῆς ἐνσημασίας, ἀπὸ οὗτοι τοὺς τεταρτάκις*

dos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinae cum argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquae dantes, puerilibus annis quaternos. Et in stranguria fistulae imposuere. Adeo nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. Quin et adaligatos laevo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in roseo panno. Rursus iis adversatur scolopendra, suffitque enecat.

XVIII. Aspides percussos torpore et somno necant,

Κοιταζ. Cimices qui in cubilibus enascuntur, numero septeni cum fabis in cibos additi, et ante accessiones devorati, quartana laborantibus auxilio sunt. HARD.

Lethargi. Q. Serenus, cap. LVII, de lethargia expellenda, p. 460: Quiddam dira lubet; septeno cimice trito Ut vitentur aquae, cyathusque bibatur carum: haec potiora putant, quam dulci morte perire. Plin. Valer. III, 7, Lethargici: Cimices septem, triti in aquae cyatho uno dantur, si videri si puer, eodem modo aquae, cimices quatuor. HARD.

Quoniam. Quoniam pollit soporem, quem aspidem morsus solet asserre. HARD.

Somnifica. Detineros ab aspidem prenu urgerique somno, scribit etiam Diosc. in Ther. 47. HARD.

Et in. Sic recte cod. Reg. 2, et Ch. non, ut editi haetenus libri, et stragoride fistulaeque. Marc. Empir. cap. XXVI, pag. 483: Cimex foraminibus ventrorum confectus, dolorei vesicae protinus tollit. Dioscor. II, 36: Δυσουπλάξ τε παύσσειν ενδύμηνος τῶ εδ-
ουπλάξ τῶ εδουπλάξ. Triti vero et urinae fistulae imponit, urinae diffi-

cultat medentur. HARD. — Immo et intus iniecerit vivas. (Dale, Pharmacolog.) optimum quidem irritamenti genus, ut dysuriae et δυσουπλάξ dolatibus non gravitatis parum insuper accedat. Santri homines, inviso medico, quales dicendum fuit! As.

Fistulae imponere. Veretis eamali. HARD.

In roseo, etc. Ita Reg. 2 et Chiff. non rosaceo, ut editi. Sic etiam Palladius I, tit. 35, roseum vocat. H.

Rursus iis adversatur scolopendra. Cimicibus. HARD.

XVIII. Aspides. Nicand. ad verbum in Ther. pag. 42, et Diosc. pariter in Ther. 47. H. — Quam nunc seram aspidem vocamus, vel oolubram, aspidem Lion. Dambenton asseruit minime noxam, Linnæo et nostrati Lacépède contrarius. Sed cuiusque in his sententiae, accedendum est, exie, nulla est aspidum nostratum et Aegyptiarum similitudo, quas e not. lib. scis esse colubrum Haja. Quod mox ait de innocuo veneni potu certum est, et de omnium ophidiarum venenis dicendum. Vnde Paylla ne mireris. Immo in id contende, ut iam omnes sciant quam nihil viperinum

omnium serpentium minime sanabiles. Sed et venenum earum si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit: inveteratum hulus, tardius. De caetero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica vis: itaque occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctarer in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scirem LXXXVIII vitae anno prodidisse, aspidum ictus efficacissime sanari, hausta a percussis ipsorum urina.

XIX. Basilisci, quem etiam serpentes ipsae fugiunt, alias olfactu necantem, qui hominem vel si adspiciat tantum, dicitur interimere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo et colore, dilutum cinuabari clariorem fieri. Tribuunt ei et successus petitionum a Potestatibus, et a Diis etiam precum, morborumque remedia, veneficiorum amuletq. Quidam id Saturni sanguinem appellant.

XX. Draco non habet venena. Caput eius limini

vius in intestinali tubo officiat, quod si in arterias aut venas penetraverit, periculum maximum est; nec iam timide ad exsurgendum id accedant, quod praestantissimum omnino remedium est, modo non serius ebibas. AJ.

LXXXVIII vitae anno. Sic Gron. Hard. et alii ante Broletti qui edidit LXXXIII.

A percussis ipsorum urinas. Immo potius a morsu, mordet enim aspis, non ictu perculit. DALC. — A percussis. Hoc est, a demorsu. Si mori ab aspidē suam ipsorum urinam ebibant. Diosc. II, 9: Οὐρον ἀσπίδων τοῖς ἰσθίον μόλις πρὸς ἔχιδνας δάγμματα ἀποδίδει. Hamanum urinam suam cuique bibere prodest contra viperę morus. Hase.

XIX. Basilisci. De eo egimus VIII, 33. Hase.

Serpentes ipsi fugiunt. Sibilu eius territi, lib. XXVIII, c. 12. DAL.

Olfactu necantem. Haliq et afflato, quo necat frutices, exurit herbas, rumpit saxa; lib. VIII, cap. 34. DAL.

Picis modo et colore dilutum, etc. Colore, non colore in vetusto exemplari; et paulo post, expavescente, non pavescente. PINT.

XX. Draco non habet venena. Multis tamen locis huius operis remedia scribuntur contra draconis morsus. DAL. — Draco. Vulnere potius quam veneno nocet. Alibi innoxius censebatur, in Africa vitiisus. Lucan. Pharsil. IX, vi. 727: Vos quoque qui cunctis innoxia memina terris Serpitis, aurato nitidi fulgore dracones, Pestiferos ardens facit Africa. Aelius serm. 13, cap. 34, de draconibus, p. 258: Animal hoc non iacit venena,

ianuarum subditum, propitiatis adoratione Diis, fortunatam domum facere promittitur. Oculis eius inveteratis, et cum melle tritis inunctos non pavescere ad nocturnas imagines, etiam pavidos. Cordis pingue in pelle dorcadum nervis cervinis adalligatum in la-certo, conferre iudiciorum victoriae. Primum spon-dylum aditus potestatum mulcere. Dentes eius illiga-tos pelibus caprearum cervinis nervis, mites prae-stare dominos, potestatesque exorabiles. Sed super omnia est compositio, qua invictos faciunt Magorum mendacia: cauda draconis et capite, pilis leonis e fronte, et medulla eiusdem, equi victoris spuma, canis unguibus adalligatis cervino corio, nervisque cervi alternatis et dorcadis: quae coarguisse non minus refert, quam contraria serpentibus remedia demonstrasse, quoniam haec morborum veneficia sunt. Draconum adipem venenata fugiunt; item, si

etc. HARR. — Vnde patet, non de eadem specie his semper sermonem fuisse. Quaedam cum magno nec venenato serpente communia in Africa habet minor, qui venenatis instructus dentibus fuit. A.

Primum spondylum. Primum apine articulum, qui cervici committitur; ut de hisena dictum est anteriore libro, cap. 27. HARR.

Dentes. Sic Reg. 1, 2, Colbert. et Ch. non, ut quidam editi, *pedibus*. Sic paulo antea, *Cordis pingue in pelle dorcadum*. HARR.

Cervino. Cervina pelle, nervis cervi et dorcadis alterna nexu sticta- gentibus. HARR.

Quoniam haec morborum veneficia sunt. Quem sensum habeat, non video: etsi veneficia pro eo, quod erant veneficia, resisterit Hieronimus. Scribe cum Voss. *quae coarguisse non*

minus refert (i. ut supra, prodesse; utile erit. Vulgo *refert*; sed Voss. *referret*) *quam contraria serpentibus remedia demonstrasse, quoniam et haec morborum veneficia sunt.* Quatuor alii saltem, rogeret. GRON. — Sensus, hoc admissio, erit: Quoniam haec bonos mores corrumpunt. Harduino placet Gronoviana coniectura. A.

Draconum. Hoc loco maxime grata est interpolatio audacia, inscitisque: sic enim in libris haecetous editis legebatur: *Draconum, adipem venenata fugiunt; item viris ichneumonum: ut et autis cinere in aceto perunctos.* Quae de Oedipus quidem intelligat. In Reg. 1, et *uricis tritis*. At in Reg. 2 diserte ac plane: *Draconum adipem venenata fugiunt; item urature ichneumonum; fugiunt et uricis tritis in aceto perunctos.* In quibus

uratur, ichneumonum; fugiunt et urticis tritis in aceto perunctos.

XXI. Viperæ caput impositum vel alterius quam quæ percusserit, sine fine prodest. Item si quis eam ipsam in vapore (baculo sustineat: aiunt enim præcanere: item si quis exustæ eius cinerem illinat. Reverti autem ad percussum serpentes necessitate naturæ, Nigidus auctor est. Caput quidem dissecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea devorari territa. Alii ipso toto capite utuntur. Fiunt ex vipera pastilli, qui theriaci vocan-

siacæ lectionis opert: vestigia: Cf. n. 7: HARR.

Item virus ichneumonum. Vasa item si uratur ichneumonum fugiunt, et urticis tritis inacet eis perunctis. Forte: Draconum adipem venenatam fugiunt et urticis perunctos. Semen urticæ contrarium cicutæ esse ex Nicandro scribit, lib. I, cap. 22. GRON.

XXI. Viperæ: Plin. Valer. III, 57, ad verbum. HARR.

Impositum. Illi scil. vulneri quod ipsa intulit. DALL.

Sine fine prodest. Nempe percussis a vipera. Negat tamen hoc esse verum, immo et experimentis adversari, Charasius lib. de viperis, pag. 108. HARR. — Merito quidem. Vere mœduntur læsæ causâsâ frequentia, ammoniacum, potissimum causticum, etc. Cf. Ahrah. Valer. Dissert. de antidoto novo advers. viperar. morsus præstantiss. in Augl. detecto, Wittenb. 1736, in-4°; Berflin (Ioh. Exsup.), Ergo specificum viperæ morsus antidotum alcali volatile. Paris. 1740, in-4°; Preßkorn, Diss. de ven. vip. Vindob. 1782, in-4°. Panlet, Observat. sur la vipère de Fontainebleau et sur le moyen de remédier à sa morsure; item

iam laudat. Fontana. AJ.

In vapore. Vel ardentis ligni, vel fervidæ aquæ. DALL.

Aiunt. Aiunt enim tunc viperam recanere, incantationem repellere. In libris hæcenus editis, præcanere. Qui interpolaverunt, adiecto etiam vocabulo, futura præcanere, rescripserunt. Nos eudicium hæcioritatem secuti, Reg. 1 2, præcanere: cui vocis quæ vis subsit, aperuimus libro anteriore, cap. 4. HARR.

Item si quis, etc. Galenus lib. de Ther. ad Pison. cap. x, pag. 944. H.

Caput quidem dissecant Scythæ. Caput quidam dissecant scite, in scripto sœdite. PIER.

Lapillum. Qui in potu sumptus veneni viti frangere credebatur. DALL. — Qui plagæ a serpente inflictæ imponi possit. HARR.

Alii. Q. Serenus, cap. XLVII, pag. 154: Quæ nocuit serpens, fertur caput illius apte Vulneribus itangi: sanat quem sauciat ipsa. II. — Falsa omnia. Neque ex his quidquam colligendum, nisi historiam stultitiæ humane desinanti. AJ.

Qui theriaci vocantur. Θυριακοί, ad venenatorum morsus sanandos con-

tur a Graecis, ternis digitis utrimque amputatis, exemptisque interaneis, et livore spinæ adhaerente, reliquo corpore in patina ex aqua et anetho dis-cocto, spinisque exemptis, et addita similagine, at-

cinnali. H. — Et hinc, procul dubio, famosæ theriacæ origo, quam Ne-ronis archiater Andromachus credi-tur invenisse, nondum apud recen-tiores cursum acceptam quo accipiendâ vere est. Pastillorum theriacorum in-bebat Andromachus inseri drachmas 24. (cf. Gal. de theriaca ad Pisoem). Nunc in Pharmaco polypharmaco ipi-scendo, si novissimæ Codicis editioni parere velis, quæ facultas! Parisinæ auspiciis in lucem emersit, pro 62 rebus, 72 theriacæ infusentis, vi-perinæ carnis 73 gramm. ingredi mos est, aequatura 8409. 6 summa. Cae-terum de theriaca sup. ipse Plin. nec ad h. l. notæ defuerunt. A.

● *Ternis digitis*, etc. A capite et a cauda ternis digitis amputatis. Ita Reg. codices 1, 2, et Ch. Editi, *quaternis*. Sed utrumlibet legas, exclamat Da-lecampius fabulosum esse, quod utrim-que certa mensura amputari extrema oporteat, uno scilicet Diose. in con-silium eius rei adhibito. At censuit tamen ita Andromachus senior, Ne-ronis medicus, apud Galen. de Anti-d. lib. I, cap. 6, p. 876. Censuit et Damocrates, ibidem cap. 15, p. 893. E service enim ternos digitos, e esuda amplius paulo præcidi iubet: Τῶν μὲν χιτράδων ἀποκοφόν, ὡς τρεῖς δακτύλους, Μικρῶν τε πλείους τῶν ἀπὸ τῆς οὐρæ μέρων, Πρῶτον κεφαλῆς μὲν εἴτα τὰς οὐρᾶς τότε. Censuit et Galenus ipse c. 8 eiusdem operis, p. 876: Ἀνταρκίς δ' ἐπὶ τῶν μεγάλων ἐχιδνῶν τὸ ἄρχει-ταινιόμακρον ἐκατέρωθεν ἵνα δακτύ-λωνός. Sufficit in magnis viperis id quod amputabitur iudicibus, quaternos ac-

quare digitos. Quod iterum repetit lib. de Ther. ad Pis. cap. 13, p. 950. Haen. — Optime Dalecampius hanc mensuram irridebat; melius tamen, si ipsum remedium irrisisset. A.

Livore spinæ adhaerente. Vena li-vida. Dalec. conj. H.

Anetho discocto. Albo iure, Galen. oleo, vino, sale, anetho, Dioscor. Dalec. — Et *anetho*. Ita senior An-dromachus, apud Galen. de Antid. lib. I, cap. 6, pag. 876, et de Ther. ad Pis. lib. I, cap. 7, p. 983; Ὑδρος ἐγχυόμενος ὅσος ἄρκιον ἔστιν ἀνέθου Κλωθὴς ἐχιδνῶν ἐκ τῆς συνθεμένης. Ante faciem muscos frondem graveo-lentis anethi, Et quantum totis est, providus indis aquæ. Haen.

Spirisique. Sic Andromachus, pag. 879, et Galen. ipse de Antid. lib. I, c. 8, pag. 879. Haen.

Similagine. Orobi facina, Galen. Dalec. — *Similagine*. Panis sicci ac bene pisti tantum addici Andromachus iu-bet, quantum necesse sit ad pastillos fingendos: Ἀνάλλου δ' ἐπὶ ταῖς βέ-λαις εὐεργέτης ἄρτου, ὅσπον τραῦσαι σάρκα δύναται τραχέος Πλάσασθαι. Galen. quique de Antid. lib. I, cap. 8, p. 879, panem purissimum ac fer-mentatum desiderat. Triticeum Da-mocrates, apud eundem l. c. c. 15, pag. 893: Ἀρτον τοῦ καθαροῦ τοῦ πυρίνου, πρόσμυγε καὶ λάχαν. Panis siliginis unciam unam Crito ibidem cap. 17, pag. 896: σιλαγίνου ἄρτου οὐγκία μίαν. Denique ex similagine ajucera papem cominatum ipse Ga-lenus lib. de theriaca ad Pis. c. 13, pag. 950: Ἀρτον ὡς μέλλου καθαρο-

que ita in umbra siccatis pastillis, quibus ad multa medicamenta utuntur. Significandum videtur e vipera tantum hoc fieri. Quidam purgatae, ut supra dictum est, adipem cum olei sextario decoquant ad dimidias. Ex eo, quum opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur, ut omnes bestiae fugiant eos.

XXII. Praeterea constat contra omnium serpentium ictus, quamvis insapabiles, ipsarum serpentum exa imposita auxiliari: eosque qui aliquando viperae iecur coctum hauserint, nunquam postea feriri a serpente. Neque anguis venenatus est, nisi per mensem lunam instigatus. Sed prodest vivus comprehensus, et in aqua contusus, si foveatur ita morsus. Quin et inesse ei remedia multa creduntur, ut digeremus, et ideo Aesculapio dicatur. Democritus quidem monstra quaedam ex his conficit, ut possint avium sermones intelligi. Anguis Aesculapius Epidauro Romam ad-

τάτου, καὶ ἀπὸ σπινθάρων τῆς καθαρῆς γυναικὸς μάγει τὸ σῶμα τρον, etc. HARR.

Quibus ad multa medicamenta utuntur. Quae prolux enumerat Andromachus p. 875 sq. et Galen. de ther. ad Pison. cap. 45 et 46. H.

Significandum. Quamobrem vipera imprimis ad Theriacam adsciscatur, disputat fuisse Galebus lib. I, c. 8, p. 940. HARR.

XXII. Praeterea. Sic scorpionem ipsum, tritum impositumque, vulgari quod Intulit remedio esse, scribit Dioscorides lib. II, capite 13. H.

Neque anguis, Communis omnihus Ophidianis nomen. Eo. P.

Si. Si foveatur ita confuso angue is qui morsos ab eo angue fuit. H.

Vt digeremus, et ideo Aescul. dicitur. Vt ordine ac serie dicturi sumus. Ita MSS. non, ut digeremus. H.

Monstra. Monstruosas compositiones, plenasque vanitatis. H.

Vt possint. Melampodem, aliosque finxit vetustas sermones percepisse avium: ut Helenus ille Virgilianus, qui sidera sensit, Et voluerum linguas, et praepetis omina pennae. H.

Avium sermones intelligi. Non Melampoda solum, sed et Chalcantem, Mopsam Italum, Tiresiam, Thaleiam, Apollonium Tyaneum avium sermonem assecutos fuisse tradunt. Hoc effatum vulgare in Oriente fuit, et in medii aevi historiis aut fabulis, quae quidem Asiaticae originis sunt, reperitur. A.

Anguis Aesculapius, etc. Dracones in veneratione fuisse, divinoque cultu honoratos, vide apud Aelianum lib. XVI, c. 2, et lib. XI, c. 44 de anima. Plutarchi lib. de Isid. et Osir. deos Minervae sacer est. Dracones sacros

vectus est: vulgoque paseitur et in domibus. Ac nisi incendiis semina exurerentur, non esset fecunditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod et in aqua vivit, hydri vo-

in Epidaurii Aesculapii templo educatos fuisse tradit Pausanias in Corinthiacis. DALC. — *Anguis*. Olim, inquit, allati sunt Epidaurio Romam angues, quod ex eo genere utiliores crederentur esse medicinae. Epitome Livii XI: *Quam civitas pestilentia laboraret, missi legati, ut Aesculapii signum Romam ab Epidaurio transferrent, anguem, qui et in navem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportavere: eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco aedes Aesculapii consecrata est. Vido Plutarch. in Q. Rom. pag. 286, et Auctorem libri de Viris illustribus, cap. 22. Contigit id ann. V. 378, Q. Fab. Gurgite II, C. Genucio Clepsina cons. ut quidem Fasti ferunt. Inter aera numismata maximi moduli e Theauro Regio, istud est insigne, n. 37, cui simile visum sibi fuisse in cimelio Cardinalis Buonecompagni narrat Spanhemius tomo I, pag. 217 novissimae editionis. ANTONINVS. AVO. PIVS. PP. TR. P. COS. III; cap. laureatum. Dextra nummi latere pons est, sub cuius forpice uno perijest navis: e prota serpens emicat. Ex adverso inscripta: Tiberis in amne sedens, arundinem lapa tenet, dextram serpenti ad venientem porrigit: retro, palatium est, cuius pro foribus est laurus arbor. Infra Aesculapii. HASE.*

Vulgoque. De Tiberii Sueton. esp. LXXII: *Erat ei in oblectamentis serpens draco, quem, ex consuetudine nunc sua cibaturus, etc.* HASE. — *Paseitur et in domibus*. Inhaesit, fa-

miliaris, domesticus: quales in balneis medicatis Aquarum prope Cameriacum multi gignuntur. DAL. — *Vulgoque paseitur et in domibus*. Multi colubri cicures fieri narrantur. E quibus coluber flagelliformis Daudin (*Col. mysterianus* Linn. *natix mysterianus* Laurenti, vulg. in Amer. *Coach whip snake*), coluber constrictor Linn. (*Black snake* Catesb. *Hist. nat. of Carol. tom. II, tab. 48*); coluber viridiflavus Lac. (*II, vi, 4*; vid. exempla sp. Valmont de Bomare), etc. Mart. l. VII, epigr. LXXXVII, v. 7: *Si gelidum collo necit Glaucilla draconem*. Confer Senec. de ira; Lucianum in Alex. AJ.

Non esset fecunditati. Extinctum demum fuisse id genus anguium Romae suadet allatus proxima Antonini Pii nummus, qui ipalus causa veterem morem revocatum esse testitur, ex agro Epidauri anguem advehendi Romam. Et senatusconsulto opus fuit, ut inferretur in Urbem et in Palatium anguis Epidaurio allatus. Crebri fuerit nummi percussi supremis Antonini Pii annis, cum haec epigraphae, AVO. PIVS. qui saepiuscula cum morbo tentatum fuisse testantur: H.

In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est. In urbe legit antiquum exemplar, non in orbe. Et pulo adiungenda haec duo verba praecedentibus: duo autem quae sequuntur, *terrarum pulcherrimum*, adiecta falso existimo. PIET.

Quod et in aqua vivit. Haec totidem verbis Nicander in Ther. p. 34,

cantur; nullis serpentium inferiores veneno. Horum iecur servatum adversus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stellionum veneno adversatur. Fit enim et e stellionibus malum medicamentum: Nam quum immortuus est vino, faciem eorum qui biberint lentigine obducit. Ob hoc in unguento necant eum, insidiantes pellicum formae. Remedium est ovi luteum, et mel ac nitrum. Fel stellionum tritum in aqua mustelas congregare dicitur.

XXIII. Inter omnia venenata salamandrae scetus maximum est. Caetera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt: ut omittam, quod perire conscientia dicuntur homine percusso, neque amplius admitti ad terras. Salamandra populos pariter necare improvidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, et eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito distans. Quinimmo si contacto

qui chersydrum dispari forma ab hydro descripsit antea, pag. 26. H.

Hydri vocantur. Vocantur et chersydri, quod in terra pariter degant, et in aquis: Latine, natrices, linguae, ut putant, geminae, ac, ut Aristides tradidit, voraces et gulci. *Myxus*: Rhod. lib. XXVI, cap. 5. DAL.

Stellion veneno. Nullus stellio venenosus, quanquam morsu aliquantulum nocet, praesertim si his dentibus instructus fuit, quibus impressio irritatio sub prima cute fit. AZ.

XXIII. *Salamandrae scetus maximus est:* Hoc etiam nostris temporibus rustici persuasum habent, qui leccetorum saevissimum varii varii nominibus proferunt, in Normann. *Mascon*, apud Lemov. et Pictav. *Mistil*, in Delphin. *Plavine*, in Narbon. II *blande*, Lugduni *Loberne*, in Bur-

gund. *Suisse*, apud Caenotam. vero et Armoricos *sourf*. De salamandris nos alias. AZ.

Pariter. Vno ictu. HARD.

Neque amplius admitti. Plin. supra II, 63, de terra: *Ille serpentem hominem percusso non amplius recipit, poenasque etiam inertium nomine exigit.* HARD.

Nam si arbori irrepsit. Et, Gesmoro ita referente, dicere soliti Narbonenses, si blanda (hoc est, ut e not. 4 vides, salamandra) in acervo tritici reperitur, totum ita infici, ut vel gallinae vescentes eo deinde intergant. HARD.

Nihil aconito distans. Interimendi celeritate, non similitudine virtutis: est enim calida aconito, vis, salamandrae frigida. HARD.

ab ea ligno vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est; vel si in puteum cadat. Quippe quum saliva eius quacumque parte corporis vel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanti veneni a quibusdam animalium, ut subus, manditur, dominante eadem illa rerum dissidentia. Venenum eius restingui primum omnium ab his quae vescantur illa, ex his verisimile est quae produntur; cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta: caetera adversantia diximus, dicemusque

Vel pede crusta, etc. Si vel extremo pede lignum salamandra contingat, in quo panis coquitur, eodem modo totum panem veneno inficit. HARD.

Omnis. Q. Serenus, cap. ix, pag. 129: Desinit expulsi morbo latitante capillus, Seu salamandra potens, miliaque obnoxia stans, Extremum capitis laevo deiecit hypnorem. Baderum vile in istud Marjia. l. 66, 7; Hoc salamandra totet, vel tota novacula nudet. Petron. in Satyr. p. 344: Quid diets tu, latro? quae salamandra supercilia tua exuasit? H.

Tamen talis, ac tanta vis veneni. Voss. *Tamen talis, ac tanti veneni, a quibusdam animalium ut subus manditur.* Pro subus quidam eibus, quaequedmodum et quatuor nostri. Et non proprie suum, sed efflorum quoque non nominatorum animalium id eum fecisse siliamentum suadere videntur verba mox sequentis. *Venenum eius restingui primum omnium ab his, quae vescantur illa, ex his vero simile est quae produntur, cantharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta.* Sic enim legendum: *Restingui Vossiani est et Chiffoliani, ut ei quo simile: ex his Vossiani; distinctionem ex sententia*

mutavimus. Respicit eulem hunc locum, quum scribit eodem capite infra: *Salamandris cantharides diximus resistere;* lib. XI tamen, capite 53: *Quin et subus serpentes in pabulo sunt.* Quamvis hic quoque varient et codices nonnulli: *Quin et his.* Sed utrobique subus contemnit Aristoteles, Hist. Anim. lib. IX, cap. 1: *Ὅπως δὲ γὰρ καὶ οἱ ποδῖμοι καὶ μὲν γὰρ, κατὰ βλάται, ἔτι καὶ ὡς ἀπερίστα: ἀπὸ γὰρ τῶν αὐτῶν ζώων ὃ δὲ δὲ ἐσθίου τοῖς ὄρεσι Πιντῖανι τοὺς ποταμοὺς ἔχοντες.* Ab his quae vescantur illa verisimile. Ex his vero similia sunt, quae produntur de cantharidum potu. Idem exhibet restingui. GROS.

Subus. Sic Aelium, H. A. lib. IX, c. 28, et Sext. Emp. Pyrrh. hypoth. lib. I, cap. 14, pag. 10: *Τὰς ὅς, αὖ δὲ χαίρουσι καὶ σαλαμάνδρας ἐσθίουσι.* HARD.

Ex his verisimile est. Verisimile esse intelligitur ex his quae produntur, cantharidum potu, aut lacerta, venenum eius pariter restingui. H. — Cf. de script. n. 8.

Cantharidum. Hunc locum inferius respicit, cap. 29, quum ait: *Salamandris cantharides diximus resistere.* HARD.

suis locis. Ex ipsa quae Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium exstinguat, si forent vera, iam esset experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, si detractis interaneis, et pedibus, et capite, in melle servantur, tradit: negatque restingui ignem ab iis.

XXIV. Ex volucris in auxilio contra serpentes primi vultures. Annotatum quoque minus virium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed etiam ferarum, latronumque, et regum ira.

XXV. Carnibus gallinaceorum, ita ut tepebant

Si forent vera. Dioscurides scribit, frustra credidit esse salamandram ignibus non uri. DAL. — Vide quae notata sunt de salamandra supra, lib. X, cap. 67, et Jacobi Palmecii Exerc. nuper editas, pag. 613.

XXIV. *Primi*, etc. In quibus tot orationes esse, quot sunt membra dixit Hieronymus adv. Iovin. II. H.

Pennarum. Aelian. H. A. lib. I, cap. 45, suffitu vulturum pennae ex cavis suis elici serpentes tradit. Τοῦ πῦρ πόσις ἢ θυμώτατος τις, ἀς ἀνθρώπων καὶ ἐκ φιδῶν; καὶ ἐξ ὧν τὰς ὀφθαλμοὺς προέξει ῥήματα. Fugari cum Plinio Sext. Plat. Part. II, cap. 2, de vulture. Plin. Val. III, 57; Q. Serenus, cap. XLVII, pag. 155. HARO.

Item cor eius alitis. Plin. Val. III, 57. Q. Seren. l. c. Namque potest diros praevertere morsus. Si igitur exsectum tardius vulture portes: Sext. Plat. loc. cit. c. II, de vulture, t. 6, adversus mala medicamenta. Cor vulturis ligatum in pelle lupina, si circa brachium habeas, nullum medicamentum tibi nocere poterit, nec ser-

pens, nec latro, nec alia molitia, nec quidquam phantasma senties. Auctor Kiranidum, pag. 120: Cor ipsiusque eius in pelle ligatum qui portaverit, fugiens erit daemoniacus, et maxime ferae: habebit autem et gratiam ad omnes homines, et in divitiis vivet: est autem et vulturianum ad omnem rem. Quae plenissima vanitatis arbitror asserenda tamen, ne ultro conficta a Plinio videantur. H.

XXV. *Carnibus.* Diosc. in Ther. 49 et 29, et prioris operis II, 52. Celsus, V, 27, adversus omnes morsus serpentium: Vivum gallinaceum pullum per medium dividere, et protinus caudam super vultus imponere, sic ut pars interior corpori iungatur. Plin. Val. III, 57: Carnibus gallinaceorum disceptorum, ita ut tepeant, extrahitur venenum. Nigidus lib. de animal. citante Gellin., VII, 9; Serpens si moniordus, gollina diligitur et apponitur. Est autem hic diligere, dividere, discindere, dissecare. Vido Festum et Nonium, HARO.

avulsae, appositis; venena serpentium domantur; item cerebro in vino poto. Parthi gallinae malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum praeclare medetur, et in multis aliis usibus mirabile. Pantherae leonesque non attingunt peruncos eo, praecipue si et allium fuerit incectum. Alvum solvit validius e veteri gallinaceo. Prodest et contra longinquas febres, et torpentibus membris, tremulisque, et articulariis morbis: in capitis doloribus, epiphoriis, inflationibus, fastidiis, incipiente tetesmo, iocineri, renibus, vesicae: contra cruditates, suspiria. Itaque etiam faciendi eius exstant praecepta. Efficacius enim cocti cum odore marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut poly-

Domantur. Quoniam foras extrahuntur, ac velut exsuguntur. DAT.

Item cerebro in vino poto. Petrichus in Ὠπιακοῖς, sive in lib. de serpentium venenis ac remediis, laudatus a Scholiaste Nicandri, in Ther. pag. 27, hoc ipsum statuit, ὅτι ἀπαλείῃ ὀφθαλμῶν τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Est autem Petrichus in albo anctorum, quia Plinius sequitur ac laudat. Sic etiam Diosc. H. cc. H.

Parthi. Plin. Val III, 57. H.

Et in multis aliis, etc. Podagrae depellendae ius illud adhibet Q. Serenus, cap. XLVII, p. 455: Gallinae iura intus. HARP.

Alvum. Dioscor. II, 53, et Galen, de fac. simpl. m. lib. III, cap. 45, pag. 70: Καὶ γὰρ τοὶ καὶ ὁ τῶν πρῶτων ἀλεκτρούων ζωμὸς ὑπάρχει τῆς γαστέρας, καὶ τοὶ τῆς σπλῆνός στελετικῆς αἰσῆς. Iterumque lib. de Ther. ad Pis. cap. IV, pag. 935. H.

Prodest. Q. Seren. cap. XLIX: Febris aut longis galli novae iura vestiti Subveniunt. HARP.

Et torpentibus membris. Stupori, tremori, quoniam pituitiam educit. DATAC.

Tremulisque. Q. Seren. l. c. Subveniunt etiam tremulis medicantia membris, galli iura scilicet. HARP.

Et articulariis morbis. Dioscor. II, 53: Ἀρμόζι δὲ πυματοῖς χρονίαις, ἀρθροῖς, ἀρθριτικοῖς, ἰσχυροῦς, ἰσχυροῦς. H.

Efficacius. Haec totidem fere verbis Diosc. l. c. HARP.

Odore. Brassica marina. H.

Aut cybio. Ita libri omnes. Pro cybio Dioscor. XLIX habet, quod et hic scribi fortassis salus fuerit, ut herbarum duosdam nomina censeantur, quibuscum gallinaei discoquantur. Sic enim et Diosc. Eius δὲ συνίσταται κράνην θαλασσίαν ἢ λινὴν ζωτίν, ἢ ἀνίσαν, ἢ πολυπόδιον. H. — Ni, ut facile crediderim, duplex eadem sit nomen indilum. Hodie Culeon Diosc. est erocus sativus Bau. Pin. 63, erocus sativus officinalis, v. officinarum carthamus Linn. sp. 50.

podio, aut anetho: utilissime autem in congiis tribus aquae ad tres heminas cum supradictis herbis, et refrigeratum sub dio dari tempestivis antecedente vomitione. Non praeteribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumunt id in se. Ita hoc venenum auri est. At gallipaceis ipsis circulo e sarmentis addito in collum, non canunt.

XXVI. Auxiliatur contra serpentes et columbarum caro recens concepta, et hirundinum: bubonis pedesusti cum plumbagine herba. Nec omitam in hac quoque alite exemplum Magicae vanitatis. Quippe praeter reliqua portentosa mendacia, cor eius impositum mammae mulieris dormientis sinistrae, tradunt efficere, ut omnia secreta pronuntiet. Praeterea in pugnam ferentes idem, fortes fieri. Eiusdem ovo ad capillum remedia demonstrat. Quis autem, quaeso, ovum bubonis unquam videre potuit, totum ipsam avem vidisse prodigium sit? quis utique experiri, et praecipue in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis prope videri possint, quae tradunt et de vesperthione: si ter circumlatus domui vivus, per fene-

Flori et semini vim purgativam tribuunt. A.

Tempestiva Recte valentibus. H.

Si auro liquescenti, etc. Iode excoctata ratio medicis est parandi iussula ἀλαμπύκη, cum carne gallinae, et auri foliis. Dalec. — Si a. liquescenti, etc. Vide in eam rem Aldrov. Ornith. lib. XIV, cap. 4, pag. 243. HARD.

XXVI. Auxiliatur. Sext. Plat. P. II, cap. 40 de columba, l. 3, Ad serpentium morsus: « Columba iheisa et imposita calida morsui, venena

quiniis capit, et sanare creditur. » H.

Plumbagine herba. Sic vocant dipsacum minorem silvestrem, echino parvo et rotundo. DAL. — De illa vide lib. XXV, cap. 97. H.

Cor. Idem, de ranat lingua prodidit Democritus, Plinio lib. XXXII, cap. 13. HARD.

Ad capillum remedia Ad tollendum capillorum deluvium. H.

Quis autem, quaeso, etc. Praeter rem id exclamat Plinius: facile enim ex eorum nido ovum haberi potest. DAL.

stram inverso capite infigatur, amuletum esse: privatimque ovilibus circumraptum tolies, et pedibus suspensum in supero limine. Sanguinem quoque eius cum carduo, contra serpentium ictus inter praecipua laudant.

XXVII. Phalangium est Italiae ignotum, et plurimum generum: unum simile formicae, sed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra; albis inoursantibus respersum guttis. Acerbior huius, quam vespae ictus. Vivit maxime circa furnos et molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc servantur mortui. Inveniuntur

Et pedibus suspensum, etc. Dalec. *ped. susp. sursum in superliminari.* Chiff. *suspensum in superlimine.* Voss. *suspensum super limine.* Neutri sursum. Scribe: *suspensum supero limine.* Plautus Bacchid. IV, 9: *Nunc superum limen scinditur muna, adest exitum Ilia.* Noster lib. XXXII, cap. 5, *stella marina vulpino sanguine insita, affixa limini superiori:* Conf. not. 7. Gnomon.

In supero limine. In libris haecenus editis, addita vocula una, alteraque corrupta, *suspensum sursum in superliminari.* Reg. 1, 2, et Chiffet. *superlimine.* Plin. (vid. not. supra), stellam marinam affixam limini superiori dixit superum limen, Plautus in Bacchid. II. aen.

Cum carduo. Cardui folio trito, vel semine. Dalec.

XXVII. *Phalangium est, etc.* Non igitur illud Apuli caeli animal est. Tarantolam vocant, cuius caustici moris inductum soporem musicis instrumentis discutiunt, etiam visum ita Dalecampio, caeterisque. Phalangiorum genera, quae Nicander enumerat, picta a Musco Caesareo Lambecius

protulit in Bibl. Caes. VI. In Indice huius libri, *Araneorum et phalangiorum genera XI.* H. — Optime Harduinus. Recentiores phalangia hoc aspidum genus aiunt, cui mandibulae corporis dimidio breviores in forcipes abeunt, abdomen amutum (hoc est, sine cauda, ἀσφύρον), pal্পae filiformes. Hinc diff. a galeodibus, cui mandibularum longitudo corpus excedit; a variis pinos et phryne, quarum pal্পae quoque forcipiformes; a scorpionibus quibus cauda; et ab araneis pr. d. mygalis trombidis, quibus unguiformes mandibulae, non forcipiformes. As.

Ymnem. Et inde Μυρμηκίων dictum a Nicandro in Thier. pag. 52, ubi eodem verbis describitur, quot et a Plinio. Aliis Μυρμηκονίδες, ut refert etiam Scholiast. pag. 34, et Μύρμηξ Πρακλιωτικός. Haro.

Et ad hoc servantur quous mortui inveniuntur. Et cortices eorum contriti et poti modentur. In velusto exemplari, *Et ad hoc servantur mortui. Inveniuntur et cortices eorum, qui triti et poti modentur.* PIST.

et cortices eorum, qui triti et poti medentur; et mustelae catuli, ut diximus supra. Aequae phalangion Graeci vocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangii nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inveniri dicantur intus vermiculi duo, adalligatique mulieribus cervina pelle ante Solis ortum, praestare ne concipiant, ut Caecilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum fecunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur et rhagion acino nigro similis, ore minimo sub alvo, pedibus brevissimis, tamquam imperfectis. Dolor a morsu eius qualis a scorpione. Urina similis araneis

Ut diximus supra Cap. 46. H.

Aequae. Alterum hoc phalangii genus, lupi nomine discretum a caeteris. Eginus de eo lib. XI, cap. 28. H.

Vis. Vis ea intendi conceptum, anno dumtaxat durat. H. — *Ex omni atocio.* Atocio dicitur medicamen omne quod sterilitatem inducit, et vim concipiendi adimit. Vox Dioscoridi familiaris in primis. Haas.

Quoniam. Abunde declarat se rem ipsam minus probare, cui non nisi certo casu veniam largiatur. Sed neque tum danda venia est. Nullo non tempore, ut Tertulliani verbis utar, in Apol. cap. viii, pag. 9: *Festinatio est homicidii, prohibere nasci nec refert natani quis excipiat animam, an nascentem disturbet*: homo est et qui est futurus. Etiam fructus omnis in semine est. Hippocrates in iureiurando, nemini mulieri daturum se pessum phlogion, hoc est, abortivum spondet. Haas.

Vocatur. Quartum genus phalangiorum. Páxon Graecis est parvus

acinus: παξ sive παξ acinus: inde nomen. Schol. Nicandr. pag. 33, in Ther. Παξ καλεῖται, δὲ τοῦ πύγι σταγυλῆς εἰσφύει. Haas.

Sub alvo. In quibusdam MSC. sub-albo, mendose. Error enim arguitur ex Nicandro, ita rhagion describente, in Ther. pag. 34: Εργα δὲ τοῦ αἵματος περιπαύσει φάλαγγος. Τὰ μὲν τ' ἐν βρογχίοισιν ἐπὶ τῷ μὲν αἰσθητῶς ὥς κίχεται, πρὸς τὴν ἐκαστοτέρου πόσιν ἴσπων. Γαστέρι δ' ἐν μάλιστα ὀδονῇ ἐκλήκειν ὀδύσει. Illo est, Gortaeo interprete: Nunc attende uolga, et vulnere dira phalangis Pestiferi: picro distinguitur ille colore, Qui Rhox nomen habet, pedibusque frequentibus: alvo Os illi in media, duro exitabile dante. Et Scholiastes in eum locum: Τὸ στάμα καὶ τοὺς ὀδόντας κατὰ τὴν μέσων τὴν γαστέρα ἔχει. Haas.

Dolor. Describitur is cuiusmodi sit, a Nicandro, loc. c. Haas.

Urina. Urina hominis demorsi plena filorum araneorum Scholiast. Nicandri in Ther. pag. 34, causam

textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Huius morsus genua labefactat. Peior utroque est caeruleus, lanugine nigra, caliginem concitans, et vomitus araneosus. Etiamnum deterior, a crabrone penna tantum differens. Hic et ad maciem perducit. Myrmecion formicae similis capite, alvo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathii duo genera habent: peior medium caput distinguente linea alba, et transversa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicans,

subdil, διὰ τὸ ἀκουσίως ἀποσπαρατ-
τίζειν, καὶ γόνυρρέειν τὸν δαχτύλον.
HARD.

Idem erat asterion, Quintum phalangii genus, de quo idem Nicand. in Ther. pag. 52: Ἀστέρειον δὲ πρὶν ἄλλο πικρότατον τοῦ δ' ἐπὶ νύκτι Λιγνυτὰ στιλβάνει, διανύτης ἐν χροῖ παύεται. Βρύξαντος δ' αἰθέριος ἐπιδραμεν ἄνθρωποι κίχνη. Εὐ δὲ κίχρος κεφαλῇ γούναυ δὲ γ' ὑπεύλαστο διαμά. Quae Gortaeus sic traostulit: Atvero Asterion dorni furore coruscum Virgatis splendet maculis, alboque relucet. Mox rigor a morsu pertentat membra, caputque Deinde soporatur, collapsaque genua fatiscunt. HARD.

Peior. Sextum genus, quod iisdem notis a Nicandro adumbratur, loc. c. Κυνέων δὲ τοι ἄλλο πικρότατον ἀνέστι Λιγνυτὸν, δεινὸν δὲ φέρεται καὶ ἐπὶ χροῖ νόγμα, Οὐτινα γυνύσαι προέδιν δὲ οἱ ἐν βάρος λαγναι. Νύξ δὲ περὶ προτάριος ἔσται δ' εἰρήνους δειροῦς Λιγνυτὸν ἀραχνύαντα. Νύξ δὲ οἱ ἐγγύς θάλασσαν. Hoc est, Gortaeo interprete: Caeruleus graditur pedibus, sublimior alter, Villosque hirpatus; dant tridua funera morsus; Si quatenus oppres- sit, luctantur corda dolore; Tempora caligant: et, qualis aranea, lentus Oro

redit vomitus, propereque in fata vocantur. HARD.

Et vomitus araneosus. In vomitu fila araneis similia. Schol. Nicandri in Ther. pag. 34: Οὐτὶ δ' ἕμερος ἔχου ὄψιν ἀραχνύων ἢ οὐτε λεπτὸς ἐστὶν ἑμοῖος τῇ ἀράχῃ. ἔστι δὲ γλισχρὸς κατὰ τὴν ἀφὴν, καὶ χυμώδης, ὅστις δὴ τὸ γλισχροῦ καλλὰ ἐν τῷ φάρμαγγι. HARD.

Etiamnum deterior. Septimum istud genus est, quod ὑπερταῖον Nicander appellat, loc. cit. Nam ὑπερταῖον Graeci crabronem appellaverunt, ut diximus lib. XI. HARD.

Myrmecion formicae, etc. Haec bis repetere videtur ex duobus diversis auctoribus, vel oblitus haec antea se scripsisse. Tu de Phalangiorum morsu vide Aelianum, de Animal. l. XVII, cap. 11. DAL. — Myrmecion. Genus octavum phalangiorum, formicae simile capite solo: non, uti primum genus, toto corpore. HARD.

Vesparum dolore torquet. Dolore nimirum simili ei quem vespaes inferunt. HARD.

Tetragnathii. Vel τετραγνάθει; a quadruplici maxilla. Totidem de his verba facit Aetius, serm. 13, cap. 17, pag. 251. HARD.

lentior. Minime autem noxius eodem colore, qui telas muscis in parietibus latissime pandit. Contra omnium morsus remedio est gallinaceum cerebrum cum piperris exiguo potum in posca. Item formicae quinque potae: pecudum simi cinis illitus ex aceto; et ipsi aranei quicumque, in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: ungulae arietinae cinere cum melle, mustelae catulo ut in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit, mus recens cum sale imponitur, aut fel vespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedium est, divulsus et impositus. Nam si praegnans momordit, protinus dissilit. Optimum, si imponatur qui momorderit. Sed et alios ad hunc usum servant in oleo, aut luto circumlitos. Est contra morsum eius remedio terra ex orbita. Ferunt enim non transiri ab eo orbitam, torpore quodam naturae.

XXVIII, Scorpionibus contrarius maxime invicem

Minime autem noxius. Undecimum id est postremum phalaagiorum genus. Id est qui ἀγρόαρος Nicandro dicitur, de quo eadem ille quae Plinius refert, pag. 65 in Ther. Ἀγρόαρος δ' ἐν τῶν φάλαγγων πεταγῶν, ἀγρόπ. Sed facilius nullo vanaescit plaga dolore. H.

Contra omnium morsum. Sexti. Plal. part. 2, cap. viii, de gallo, tom. 1, et Plin. Val. III, 56. Haad.

Muris. Ad verbum haec pariter Pl. Val. III, 55. Haad.

Et in serpentibus dictum est. Cap. 16. Haad.

Et ipse mus araneus. Totidem verbis Diosc. II, 73, et in Ther. cap. 26. Galenus quoque de fac. simpl. Med. XI, 1, pag. 314. Plin. item Val. I, c. Μυράλη Graecis dicitur, qui Latinis mus araneus, nostris musaranga.

Dentium haec ordo quadruplex. H.

Protinus dissilit. Discumpitur subito. Haad.

Est contra morsum. Q. Seren. cap. xviii, pag. 156: Si autem muris nocuit violentia caeci. Quae sola signavit volvens orbita plaustris, Illine: mira datur vili de pulvere cura. Sic etiam Plin. Valer. III, 55. E Graecis Aelianus, Hist. Anim. II, 37; Phile. de Propriet. Anim. cap. de mure araneo, pag. 112. Haad.

Ferunt. Vide quae dicta sunt, VIII, 83. Haad.

XXVIII. Scorpionibus. Vi stellioni vicissim scorpio contrarius est: nam uti dictum est, cap. 22; Scorpia tegunt stellionum veneno adversatur. Sic plagae scorpionis stellionem dissectum imponi utilitas docet Aetius, serm.

stellio traditur, ut visu quoque pavorem iis afferat, et torporem frigidi sudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, et ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atque ita illinunt. Hunc Graeci coloten vocant, et ascalaboten, et galeoten. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, et vescitur; quae omnia a nostris stellionibus aliena sunt.

XXIX. Prodest et gallinarum fimi cinis illitus, draconis jecur, lacerta divulsa, mus divulsus, scorpio ipse suae plagae impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quod manus palmam non feriunt, nec nisi

13, cap. 19, pag. 263: *Et in Africa, aut sicubi scorpiones sunt noxii, stellionem aridum ininetum oportet habere, inquit Scribon. Largus, comp. 164; cum praesens scilicet medicamentum.* HARD.

Ut visus quinget. Sic Galen. de Th. ad Pis I, 9, pag. 943; Aeliam. Hist. Anim. lib. VI, cap. 22, Ibid. lib. XII, cap. 4, alique. HARD.

Coloten vocant. Asyracum vocari ab Aegyptiis Galenus tradit de fac. simpl. Med. lib. X, cap. de. dracone marino, Dal. — *Hunc Graeci coloten.* Κωλότης, ἀσκαλαβότης ὄλεον δὲ αὐτὸν καὶ γαλεώτην. Hesych. H.

In Italia. Neque in Gallia, Germania, Angliave nascitur, ut iam antea monuimus, lib. XI, cap. 30. HARD.

Est enim hic plenus lentigine. Stellionis maculas, quas alij honestiores nomine stellae vocarunt, uode et stellionem ipsum aignat, lentigines Plinius appellat. Ovidius, Metam. V, vers. 460, de stellione: *Apiumque*

colori Nomen habet, variis stellatus corpore guttis. HARD.

A nostris stellionibus. Italici nimirum soli. E genere lacertorum est stellio uterque videtur, et ille Gragcise, et iste Italiae indigeon, ut dictum est lib. XI, cap. 30. HARD.

XXIX. Prodest. Adversus scorpionum morsus. HARD.

Scorpio. Aetius, sectm. 13, cap. 19, pag. 253: *Ad plagam autem scorpionem ipsum qui percussit, si inuestri queat, imposito.* Galenus item de fac. simpl. Med. lib. XI, cap. 1, pag. 314. Cels. V, 27, tit. aduersus ictum scorpionis: *Scorpio sibi ipse pulcherriusque medicamentum est.* Quidam contritum cum vino bibunt; quidam eodem modo contritum super vulnus imponunt: quidam super prynam eo imposito vulnus suffumigant, undique veste circumdata, na fumus dilabatur, tum carbonem eum super vulnus deligunt. HARD.

Aut potus in meri. Vide quae dicta sunt, XI, 30. HARD.

pilos attingere. Lapillus qualiscumque ab ea parte qua in terra erat, impositus plagae, levat dolorem. Item testa terra operta ex aliqua parte, sicut erat, imposita, liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt, et cavere ne Sol adspiciat. Vermes terrèni triti impositi prosunt. Multa et alia ex his remedia sunt, propter quae in melle servantur. Noctua apibus contraria, et vespis, crabronibusque, et sanguisugis: pici quoque Martii rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. Adversantur et locustarum minimae sine pennis, quos attelabos vocant. Est et formicarum genus venenatum: non fere in Italia. Solipugas Cicero appellat, solpugas Baetica. Iis cor vesperilionis contrarium, omnibusque formicis: salamandris cantharidas diximus resistere.

XXX. Sed in iis magna quaestio, quoniam ipsae venena sunt potae, vesicae cum cruciatu praecipuo. Cossinum equitem romanum, amicitia Neronis principis notum, quum is lichene correptus esset, vocatus ex Aegypto Medicus ob hanc valetudinem eius a

Sicut erat. Qua parte terra erat operta. *HARD.*

Vermes. Aelius, loc. cit: *HARD.*

Apibus. Apium iclibus, et vesparum, etc. *HARD.*

Adversantur. Pico nempe Martio. *HARD.*

Quos attelabos vocant. Ἀττελαβοὶ et ἀττελαβοὶ Graecis. Sic XVII, 38, quos Theophrastus ἀττελαβοὶ διακρίνει, ipse locustas reddidit, ut libi monuimus. In Indice Pliniano, *attelabis*. *H.*

Solipugas Cicero appellat. Frequenter in Sardiniae metallis. *DALC.* — *Solipugas.* Ita MSS. Reg. 4, 2, etc. De his egimus ad librum octavum. *H.*

Salamandris. Cap. 23 libri huius *HARD.*

XXX. *Sed in iis magna quaestio* An iis nil utendum necne, et an integris, an ademptis alis, capite, pedibus. *DALC.* — *Sed in iis,* etc. Plusne damni offerunt quum auxilii? quae ratio atque mensura in illis miscendis, quis in ebibendis aut applicandis modus? etc. *AL.*

Vesicae. Dioscorides quoque in Al. cap. 4, hunc vesicae cruciatum iis contingere auctor est, qui cantharides hauerint. Idem Aelius, serm. 13, c. 49, pag. 262. *HARD.*

Cossinum. Inscriptio vetus apud Gruterum, p. 513: COSSINI. AVG. LIB. A. RATIONIBUS. *HARD.*

Caesare, quum cantharidum potum praeparare voluisset, interemit. Verum illitas prodesse non dubium est, cum succo taminiae uvae et sevo ovis vel caprae. Ipsarum cantharidum venenum in qua parte sit, non constat inter auctores. Alii in pedibus et capite existimant esse, alii negant. Convenit tantum pennas earum auxiliari, in quacumque parte sit ve-

Verum illitas. Mare. Emp. cap. xix, pag. 129, et Plin. Val. II, 56. H.

Ipsarum cantharidum venenum, etc. Hippocrates, lib. IV, τῆς διατρῆς ὀφθαλμοῦ, pedes et caput detrahit: cuius iudicium Aetius sequitur. Galenus I. XI simplic. recitata historia medici cuiusdam sudacioris, qui infeliceiter dederat nunc corpora tantum, nunc alas, capita, pedes tantum, absque corporibus, integras se dare profectur, tanquam in capite, pedibus, alis vis quaedam sita sit, earum venarum obtundens. Rationem totam eam positam esse puto, primum in modo, ut grana tria solum vel quatuor impingerentur: deinde in mixtura, ut adideatur et quod urinam protrahat, et quod earum venarum mitiget: ac postremo in statu corporis aegrorum, ne dentur deploratis, quibus ob scirrhus viscerum morbus insanabilis est. Refert et non parum in his diligendis cura, quod tutiores et meliores sint alii collectae in tritico, versicolores, virgatae. DALL.

Alii. Galen. de Fac. simpl. Med. lib. XI, pag. 313, tom. XII, quosdam ait alas tantum pedesque in medicamenta addere: alios tantum corpora, velut Hippocratem inferius laudandum: se vero totas iniicere. Vide eiusdem comm. 4 in lib. Hippocrat. de Victu in acutis, tom. XI, p. 181. HALL.

Convenit.) Sunt qui earum alas ac

pedes, inquit Diosc. II, 66, πρὸ ἀντι-
δοτο εἶναι θέλιν τοῖς τοῖς ἰσχυροῖς.
Οἱ δὲ τὰ πτερὰ αὐτῶν καὶ τοὺς πόδας
τοῖς κινουμένοις ἀντιδοτοῦμαίον ἀν-
τὶ τοῦ πόνου. H. — Analyse chimique pe-
ritissimus Robiquet, per pulchris eisen
cantharidem observationibus hoc de-
crevit, nec viridi principio, nec nigro
insolubili neque luteo quod in aqua vel
alcoholo solubile, vim vesicantem in-
est, sed principio cuidam, ut aiunt, sui
generis, quod, candidum et cristalli-
num, aqua nequaquam solvit; sol-
vunt alcohol fervidum, aether, oleum.
Huic nomen cantharidina. Cantharidii
inest praeterea phosphates e calce,
e magnesia, allquantulum acidi tum
aetlici, tum urici, sed prioris minus.
Vicum tamen deest, si vetus cantha-
ris est. Videtur alii praecipue inesse
vis. Vnde Nostris aptissime:

*Meurs, il la faut, meurs! ô toi qui
recbles*

*Des dons puissans à la volupté chers:
Rends à l'Amour tous le feu que
tes ailes*

Ont à ce dieu dérobé dans les airs.
Ceterum dubitare lure potes utrum
nostra verè cantharis, *C. vesicatoria*,
Geof. S. H. *Lytta vesicatoria*, Fabr.
(*Meloe vesicatorius*), Nostro et anti-
quis nota fuerit, dum huic elytra
dant, quae lineae luteae oblique di-
stinguunt; quod magis *Miladro ci-
choreae* convenit: sed ille eundem
prope habet virtutes quas *lytta*. A.

nenum. Ipsae nascuntur ex vermiculo, in spongia maxime cynorrhodi quae fit in caule, sed secundissime in fraxino: caeterae in alba rosa, minus efficaes. Potentissimae inter omnes variae, luteis lineis, quas in pennis transversas habent, multum pingues: inertiores minutae, latae, pilosae: inutilissimae verò, unius coloris, macraeque. Conduntur in calice fictili non picato, et linteo colligato, congestae rosa matura, et suspenduntur super acetum cum sale fervens, donec per linteolum vaporentur, postea reponuntur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere. Eadem pityocampis, in picea nascentibus: eadem buprestis, similiterque praeparantur. Efficacissimae omnes ad lepras lichenasque dicuntur et menses ciere et urinam. Ideo Hippocrates et hydropicis dabat. Cantharides

In spongia maxime cynorrhodi. De cynorrhodi spongia diximus l. XXIV, cap. 74, et lib. XXV, c. 6. II.

Potentissimae. Haec totidem verbis Dioscorides lib. II, c. 65, H.

Conduntur. Dioscorides totidem verbis, et Galenus fere, locis citatis. II.

Non picato. Αχόνιστον vocat Dioscorides; τὸ μὴ πεκόνισμῶν δὲ βυλῶ, inquit, τίς ἀχόνιστον ἀγγεῖον; etc. Alias ἀπισσων vocat, de thalasso melite tractans lib. V, c. 16, quod contrarium est τῷ πεπισσωμένῳ. DALEC.

Vaporentur. Vapore aëli ferventis neceuntur. Dioscorides: Ατμῶ ζέοντος ὄζου δριμυτάτου... ἕως ἂν πυρῶσι. HARD.

Vis. Diosc. lib. II, cap. 66. H.

Eadem pityocampis. Vis eadem inest et pityocampis. Totidem verbis Diosc. loc. cit. Pityocampas alii pīporum erucas vocant: Plinius, picearum: scilicet πῖτρυς ipsi picea est, ut saepe monuimus lib. XVI, Gallis,

chenille de pin. Buprestis genus esse cantharidis, viscosi gustus et odoris, scribit Aëlius, (3, cap. 50, pag. 262, βούπρηστις et βουπρήστις. II.

Efficacissimae. Dioscorides loc. cit. et Marc. Empir. cap. xix, pag. 429. HARD.

Liguntur. Diosc. loc. cit. II.

Ideo. Libro de victu in morbis ac. i. 101: Πόμα ὑδρωπικῶντι. Κανθάρειας τρεῖς, ἀγελῶν τὴν κεφαλὴν ἐκάστης, καὶ πόδας, καὶ πτερὰ, τρεῖς ἐν τρισὶ κνῶθους ὕδατος τὰ σώματα, etc. H.

Hippocrates et hydropicis dabat. Lib. IV rationis victus in morbis acutis. DALEC.

Cantharides obiectas nunt; etc. Hoc est, hoc exprobratum, hoc vitio Catoni datum est, quod canth. vendidisset. Respexit ad hanc materiam Seneca lib. VI, cont. 4: *Vanum Cato vendidit: querita an proscripto licuerit emere, quod licuit Catoni vendere.* DAL.

obiectae sunt Catoni Vticensi, seu venenum vendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertius LX addixerat. Et servum autem struthiocamellinum tunc venisse sestertiis XXX obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus, quam est adeps anserinus.

XXXI. Diximus et mellis venenati genera: contra quod uluntur melle, in quo apes sint mortuae. Idem potum in vino, remedium est vitiorum, quae e cibo piscium gignantur.

XXXII. In canis rabiosi morsu tuetur a pavore aquae, capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus, in vase fictili novo, argilla circumlito, atque ita in furnum indito. Idem et in potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui et vermem e cadavere canino adalligaverunt: mensiruave canis in panino subdidere calici, aut intus ipsius caudae pilos

In auctione regia. In auctione bonorum Ptolemæi, regis Cypri, de qua Plutarchus in Cātene minore, p. 477. Haad.

Sestertiis LX. Sive, ut planior res fiat, sestertium sexaginta millibus: gallie. monetarum 11,000 fr. A.

Et servum autem. Struthionis servum ad multa esse medicamenta utile, etiam Phile prodidit, de Anim. Propriet. 28, πολλὰ καὶ ὀφελὴν ἔχοντα ὑπάρχοντα. Haad.

Tunc venisse sestertiis. In singulas libras. Haad. — *Sestertiis XXX.* Sive sestertium millibus triginta: monetæ galliæ libris 5500. Haec, seu illius indicatio seu aestimatio fuisse videtur in singulas libras. Haad.

XXXI. *Diximus.* Lib. XXI, cap. 44 sq. Haad.

XXXII. *In canis rabiosi.* Sext. Plat. cap. 13, tit. 29 de cane, et Plin. Val.

III, 50, ad verbum. H.

Quidam ob id edendum. Ita libri omnes, etiam MSS. Interpolatoris cuiuspiam coniectura est inutilis, quam Dalec. ex vatisto nescio quo exemplari assert: *quam ob id bibendum.* Nam reclamant praeterea auctores vetusti: Plinius Valer. lib. III, cap. 50 r. *Cinis capitis canini,* inquit, *illitus abigit aquae pavorem: nec caput canis devoratum.* Sext. Platon. cap. 13 de canis. tit. 20 ad canis rabidi morsus: *Quod rabidi canis et lectus coctum dato et qui morsus fuerit, sanat.* H.

Aliqui et vermem. Plin. Valer. loc. cit. Sext. Plat. de cane cap. 13, tit. 21 ad canis rabidi morsus: *Vermiculus canis mortui in collo suspensus sanat.* H. — Quin et quibusdam placuit sal depuratum canis rabidi! A.

Subdidere. In quo bibiturus seger. Sic libri omnes, etiam MSS.

combustos insuere vulnere. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant vero, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelae, quae abscissa dimissa sit, habentes. Est limus salivae sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multo tamen utilissime iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur a Graecis lytta, quo exemplo

Cor. Sext. Plat. de cane cap. ix, tit. 27, ne canes sint molesti: Cor canis si quis secum habuerit, canes ei molesti non erunt. HARD.

Non latrant vero. Hanc vim denti quoque Habbarrhmanus adscribit, cap. xxvi, p. 405: Dentem canis qui caninus dicitur, si quis appendet ex brachio, et inter canes transibit interdiu, vel noctu: nequaquam in eum latrabunt. HARD.

Aut caudam mustelae. Quae viva dimissa sit, post abscissam caudam. Aelian. Histor. Anim. lib. IX, c. 55. HARD.

Est limus salivae. Totidem verbis Plin. Val. lib. III, c. 50. H.

Hydrophobos. Υδροφόβος, aquas metuentes. De hac insanabili lue diximus lib. VII, cap. 63. Caes. Aurel. lib. III, c. 9, aquifugas dixit: glossae lymphatos. Synonymiae externae: cynolysson Caes. Aurel. phobodipson id. vulg. aerophobia, panophobia, vel pantophobia, cynantropia, brachypotia; angina spasmodica Fothergill, rabies furiosa Bosquil. toxicosis rabica Baumes, tetanos rabicus Girard. Theod. Prisc. lib. II, part. 4, cap. 8: Hydrophobicorum causam aliqui ex morbo

canis rabiosi, aliqui ex serpentium venire asseverant... Aërem acrem, veluti pluvium perhorrescunt. Vitare etiam bibendi consuetudinem tentant, etc. H. et A.

Multo tamen utilissime. Diosc. lib. II, cap. 49: Κυνός λυσσωδεντος ἡπαρ βιβρωσόμενον ὄντων ὑπὸ τῶν θυγῶντων ὑπ' αὐτοῦ, ἀπερρώτων ὕδροφοβίας τῶν πινόντων. Galen. Item de Fac. simpl. Med. lib. IX, cap. 4, pag. 299. Sic etiam totidem verbis Plin. Val. lib. c. ult. HARD.

Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur a Graecis lytta. Ollm lytta.

A Graecis. Sic MSS. omnes, et Parmens. editio, aliaeque fere. Quam affectus canum λῶσα vel λύττα sit, hoc est, rabies: etiam vermiculo ei, quod rabiem hanc concitari putant, id nomen fuit. Gratius in Cyneg. Namque subit nodis qua lingua tentacibus haeret, Vermiculum disore, mala atque incondita pestis. H. — Nullus h. l. vermiculus; sed videntur ad linguae frenum exsistere (nō fallitur Ant. Mat. Salvatori, Medicus Petropoli, epist. ad Morrichini, profess. romanum; cf. Diar. univ. sc. medic. sept. 1819) postulas albidac quas

infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circumlatus, datur morsis a rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurratur. Sed id devoratum anno tantum eo prodest. Aiunt et cristam galli contritam efficaciter imponi, et anseris adipem cum melle. Saliuntur et carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandae. Quin et necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum devoretur ex iis. Prodest et fimum gallinaceum, dumtaxat rufum, ex aceto impositum: et muris aranei caudae cinis, ita ut ipse, cui abscissa sit, vivus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto: vel pulli hirundinis combusti: membrana sive se-nectus anguim, vernatione exuta, cum cancro ma-scuro ex vino trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariisque, tingas necat. Tanta vis mali est, ut urina quoque calcata rabiosi canis noceat, maxime hulus habentibus. Remedio est fimum caballinum adpersum aceto, et calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem a cane mor-

sione post tredecim dies rumpun-tur; at hi, qui hoc observare (loc. in Russic. prov. Poltava), nono die eas rumpunt, eliciente aegro diligen-tissime humorem et rō *ixap* quod solum morbi causa ibi esse fertur. As.

Idem ter igni circumlatus. Sext. Plat. de cane, cap. ix, tit. 8 ad mor-sus rabidi canis. Hæro.

Anno tantum eo prodest. Annua vis medicamenti, ut et vermiculorum phalangii lanuginosi, cap. 4 huius lib. DALEC.

Aiunt. Plin. Val. ad verbum lib. III, cap. 50. Hæro.

Saliuntur. Plin. Val. loc. cit. H.

Quin et catuli necantur. Iisdem ver-bis Plin. Val. loc. cit. Hæro.

Ad sexum eius. Pro ratione sexus canis illius qui momorderit: nam si femina fuerit, et feminei pariter ge-neris catulus necandus: si masculus contra, et mas catellus. H.

Prodest. Plin. Val. loc. cit. H.

Glebula. Plin. Val. loc. cit. H.

Vernatione. Membrane, quanti an-guei verno tempore exuerunt. Ver-natio non ipsum hiccorum vetus, quo serpentes exuuntur, sed corii, seu membranæ, verno tempore abiectio. Cap. 35, ipsam corium est, H.

tum, usque in proverbium discordiae venisse. Qui in urinam canis suam egresserit, torporem lumborum sentire dicunt. Lacerta, quam hi sepa, alii chalcidicen vocant, in vino pota morsus suos sanat.

XXXIII. Veneficiis ex mustela silvestri factis, con-

In proverbium discordiae venisse. Velus proverbium est, *χλυν σὺς τὸν λίθον ἀγρυπνεῖσθαι* canis in lapidem aeviens: in eos qui mali cauum auctori non imputant, ut si quis iracundiae vitium iuventiae, non stultitiae tribuat. Plato, l. V, de Republ. eos qui caesos spoliant, facere ut canes ait, in lapidem aevientes, omisso eo qui lecit. Patricius in *armotum iudicio*, *Canis quum percussus est lapide, non tam illum qui se icit, quam eum ipsum lapidem quo icta est, peti.* Erasmus. In opinione vulgi fuit, quibus in sedibus esset lapis a caeae morsus, discordia, et lotestinis dissensionibus omnia perturbari. Itaque si quando viderent una habitantes discordes, risisque et iurgis inter se discerepantes et tumultuantes, lapidem a caeae morsum in ea domo familiarque esse dicebant. Val. — *In proverbium.* Fortassis ita dicebant in hominem conviciatorem ac rixosum: *Hic lapidem calcavit a caeae morsum.* Vide Erasmus Chilliad. IV, cent. 5, ad 25. Hano

Lacerta Scholiast. Nicand. in Ther. pag. 37: *Ἡ δὲ σὺς ομοία ἐστὶ τῇ σαύρῃ· καλεῖται δὲ καὶ χαλκίς.* Eychi δὲ ἐστὶ τοῦ σούτου χαλκίζουσας βάλδους· ἐντε δὲ ἐκτὸς παλαιστῶν. *Σὺς δὲ καλεῖται, παρὰ τὸ σήπειν τοὺς πληγίντας.* Γέγραπται δὲ ἐν Συρίῃ καὶ Αἰθίῃ, καὶ Κύπρῳ, καὶ διασπείρεται ἐν πάσαις. Genus igitur lacertae est his regionibus incognitum. Hano. — Herp-ii genus de quo ambigitur, dum saurium hi asse-

veraot, hī ophidium. Nos, cum pleisque, e sauriis esse credimus, nec dissentit Noster. Chalcidice, ut patet, propterea dictus est, quod minore quasi metallico corporea lorica expleodessit. Seps a graeco σήπεια, quasi virus effunderet, quo enata repente putrescerent. Aelian. lib. XVI, cap. 40: *Ἐκ τούτων οὗς πατάξῃ τὸ θηρίον, εὖτα ἀπὸ τοῦ τὸν ἑβὲ σήπει δὲ παραχρῆμα καὶ ἀναίρει τὰ χέρη.* Rem falsissimam esse demonstraverunt Sauvages, et Fr. Sett. al, ut placet, cum tridactylo saurio idem censendus est. Sed in Sardinia nunc quoque creditur vulnus inferre lethificum equabus? hōc libi nōtiem *Cielgna*. Hodiernus seps (nam hoc homioe etiam praeter antiquum sepa designatur) est sauriorum urobaenorum. Characteres: brevissimi pedes quatuor, squammarum imbricatio, corpus praeoogum, orvetino, simillimum. Quatuor praecipue norunt, pentadactylum nempe, tetradactylum, tridactylum et monodactylum. *Atass.*

Chalcidicen. Sic MSS. omnes. Et Dioscorid. lib. II, cap. 70: *Σὺς, ἣν εἶναι σάουρον ἐκάλουν Χαλκιδίκην, ἐν οἷῳ ποθῆται τοῦς ὕπ' αὐτῆς δεχόμενους ἰάται.* Et qui Dioscoridem totidem verbis exscripsit Galenus de fac. simpl. Med. lib. XI, cap. 4, p. 314. Hano.

• XXXIII. *Veneficiis.* Venenis ex illius felle paratis: ut dictum est cap. 16. Hano.

trarium est ius gallinacei veteris large haustum: peculiariter contra aconitum, addi parum salis oportet. Gallinarum simum dumtaxat candidum, in hyssopo decoctum, aut mulso contra venena fungorum boletorumque: item inflationes, ac strangulationes: quod miremur, quum si aliud animal gustaverit id simum, torminibus et inflationibus afficiatur: Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei aequa portione. Item contra mala medicamenta omnia asservatur cum Lemnia rubrica et spinæ albae succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquae bibantur: item mustelæ catulus, ut supra diximus, præparatus. Coagulum quoque agninum adversus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis apatum Ponticarum. Itaque spissatus servatur, vinoque diluitur. Quidam feminae anatis efficaciorē putant. Simili modo contra venena omnia, ciconia-

Ex mustela. Ex illius felle, quod efficax est contra aspidēs, caetero venenatum. Supra cap. 4 huius lib. DAL.
Gallinarum. Hoc bibi cum posca, evē dēvāpēp, iubet Dioscorid. in Alex. cap. 23, adversus fungorum venenatum. Cum melle lib. IV, cap. 83. HARD.

Venena fungorum boletorumque astringit. In scripto codice, contra venena fungorum boletorumque. Nam verbum astringit, superfluit. PINT.

Quum si aliud animal gustaverit. Colum. de R. R. lib. VI, c. 5: Cavendum est, ne ad præsepia bovum intret gallina perrepat: nam hoc quod dicitur, immittitum patulo, bubus est fere necem. HARD.

Sanguis. Sic Dioscor. in Alex. cap. 30. Calentem cum passio propinat Aetius, serm. XIII, cap. 53, pag. 263. Plin. Val. hunc locum expressit tot-

idem verbis, lib. III, c. 53. HARD.

Mustelæ catulus. In scitili novo eternatus, ut dictum est initio huius capituli. DALC.

Et supra diximus. Cap. 46. HARD.

Coagulum. Totidem verbis Plin. Val. lib. III, cap. 53. HARD.

Item sanguis. Plin. Valer. loc. cit. Auctor Kirscaldam, pag. 426: Anatidis sanguis validus: aut siccas, cum vino bibitus, salvat bibentem ab omni veneno, et eos qui a vipera mori sunt, sanat. HARD.

Anatum Ponticarum. Quæ scilicet multis medicatis herbis præcurant. DALC.

Ciconiarum. Plin. Valer. loc. citat. Auctor Kirscaldam, p. 429, hanc vim contra venena omnia echino adieciunt. Hoc est, interiori membranae ventriculi stomacae, HARD.

rum ventriculus valet, coagulum pecoris. Ius ex carne arietum privatim adversus cantharidas: item lac ovium calidum, praeterque iis qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum silvestrium simum privatim contra argenti vivi potum. Contra toxica, mustela vulgaris inveterata, hiniis drachmis pota.

XXXIV. Alopecias replet simi pecudum cinis cum oleo Cyprino et melle: item unguularum muli vel mulae ex oleo myrteo. Praeterea (ut Varro noster tradit) murinum simum, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, prius folio ficulneo

Caulis ius ex carne arietum. Verbum oculis desideratur in vetusto exemplar. PINY. — *Ius, etc.* Aetius serm. XIII, cap. 49, pag. 262, ad eos qui cantharidas hauserunt: *Danda etiam iura pingua porcina, aut ovilla, aut anserina: carnes etiam agninae, etc.* Scrib. Larg. comp. 189, ad cantharidas: *Adiuvant bene et ius pinguis agninum, etc.* HARD.

Praeterquam his qui buprestin aut aconitum biberint. Scrib. Praeterque his qui buprestin aut aconitum biberint, tum ea antiquo codice, tum etiam ex Dioscoride qui lib. VI prodesse lac adversus utrumque venenum tradit PINY. — *Praeterque, etc.* Praetereaque his qui buprestin hauserint. His vero eadem medicamenta scribit Dioscorid. In Alexiph. cap. 21, quae sunt iis accommodata, quibus exhibitae cantharides fuerint. Sic porro MSS. omnes habent: non, ut editi libri, praeterquam, contra, scriptoris mentem. HARD.

Contra toxica. Plin. Valer. ad verbum, lib. III, cap. 53. HARD.

XXXIV. *Item unguularum muli.* Ungulas asini ad alopecias commendat Aetius, lib. VI, cap. 55, pag. 232.

Muli iecur, Seat. Plat. cap. xv de mula, vel burdone, tit. 4. HARD.

Et Varro noster tradit. Sic Reg. 1. At in R. 2 sincerius; ut Varro narrat. HARD.

Murinum. Varroni subscribit Aetius loc. cit. Alex. Istr. lib. I, cap. 4, et Galen. de Ther. ad Pis. cap. ix, p. 942. Marc. Emp. cap. VI, pag. 45: *Stercus murinum cum aceto tritum ad alopecias unctis, etc.* HARD.

Muscerdas appellat. Suum, boum, murium stercus, sucerda, bucerda, muscerda, atque adeo hominis homerda prisca dictum est, ἀνὸ τοῦ ἀμυρδαίου, τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀμυρδαίον, dicta haec volunt, quod stercus praefoeditate amoveatur a conspectu. In vetari. Glossario, rotunda stercora struunt et ἀμυρδαίον vocantur. DASE. — *Muscerda, etc.* Merda, inquit Vossius in Etymol. generale est nomen. Vnus eo Horatius. Specialia sunt, muscerda, quo murium stercus signati ait Festus: sucerda stercus suillum. Vide in Glossis sucerda χοιρία χίμπος. Similia sunt capriecrda, bucerda, atque adeo homerda. Vide ibi plura. HARD.

Et muscarum capita. Marc. Emp.

asperatas. Alii sanguine muscarum utuntur. Alii decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartae, vel nucum, ita ut sit tertia pars e muscis. Alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt, quidam melle tantum. Nullum animal minus docile existimatur, minorisve intellectus: eo mirabilius est. Olympiae sacro certamine, nubes earum immolato tauro, Deo quem Myiodem vocant, extra

c. vi, pag. 46: *Muscarum capita contrita, et cum melle trita, capitique illita, mire alopecias tollunt.* Theod. Prisc. I, 2, de capillis cadentibus: *Capita muscarum cum melle contrita, par beneficium faciunt in continendo capillo: ut capilli, etiam post combustionem exeant, si fieri velis.* HAAR.

Prius folio ficulneo asperatas. Prius folio ficus perfricatas paulo asperius alopecias sanat. Aetius loc. cit. *Alopecia prius linteo perfricata, deinde levi scarificatione, aut caepis aut ficulneo foliis irritata, medicamentum cum frictione illines, etc.* Prisc. loc. cit. *Ficus folia stoca tundes, et cribellabis: et ex co pulvere loca confricabis, etc.* HAAR.

Quidam melle tantum. Quos Plin. Val. et Marc. Prisc. ante laudati sequuti sunt. HAAR.

Olympiae. Apud Eleos Olympia est, ut in geographiis vidimus, lib. IV, cap. 6. H. — Sic Aelian. lib. V, cap. 17: *Αἱ μυῖαι αἱ Πηγάτιδες, κατὰ τὴν τῶν Ὀλυμπίων ἑσπέρην, ὡς ἂν εἰποῖς, σπένδονται καὶ τοῖς ἀγχινομένοις καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις. ἱερῶν γοῦν καταδυμένων τοσούτων, καὶ αἵματος ἐκχυρόμενον, καὶ κρημαμένον χρόνῳ, αὐτὴ ἀρραβίζονται ἐκδοῦσαι, καὶ τοῦ γ' Ἀλφειῦ περιαιθύνται ἐς τὴν ἀντιπέραν ὁχθρὴν. Καὶ εἰσάγει τῶν γυναικῶν τῶν ἐπιχωρίων διαλλάττειν αὐτῇ ὀλίγον, εἰ μὴ ἄρα τι ἐγκρατέστε-*

ραι αἱ μυῖαι ἐκτίνει τῶν γυναικῶν ἀμαλγοῦνται τοῖς ἔργοις: τὰς μὲν γὰρ ὁ τῆς ἀγωνίας, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν σωφροσύνης νόμος ἱλαίνει τὰς γυναῖκας· αἱ δὲ μυῖαι ἐκδοῦσαι τοῖς ἔργοις ἀρίσταται, καὶ ἐν μὲν ταῖς ἱερουργίαις καὶ παρὰ τὸν τῶν ἁλίων χρόνον τὸν νεογμισμὸν ἐκδοῦσαι ἀπαλλάττονται. Αὐτὸ δ' ἄγων, αἱ δὲ ἐπιδημοῦσιν ὡσπερ οὖν καθόθεν τυχεύουσι ψηφίσμασι σφραγίδες, εἴτα ἐπιρρόθουσιν εἰς τὴν ἑλὴν αἱ μυῖαι αὐτὰς ὡς αἱ γυναῖκες. Cf. item XI, 8, ubi in Apollinis templo, si fabulae fidem adhibueris, postquam carum parte sua donatae sunt muscae, abscedunt, non ante reversurae, quatenus sacra peracta fuerint. Ar.

Quem Myiodem vocant. Levissimis de causis talia cognomina diis tributa, ut Herculi, Conopionos et Ipoctoni: Apollini, Erythibil, Smiasinei, Pornopionos. Vide Rhodig. lib. XI, cap. 7. Myiagrus autem hic dens dicitur lib. X, cap. 28. Morem eius sacrificii ab Hercule profectum narrant, qui quum in Olympia rem sacram diis fuere, muscarum infesta multitudine, Iovi ἀπομυῖα saceris fecit, ultra Alpheum illas abegit. Ex hac historia μυῖα, sive ἀπομυῖαν θεῶν, Iovem fuisse intelligimus. Apud Pausaniam, lib. VIII, nudius quae ad Alipheram Arcadiae celebrantur, heroi Myiagro res divina fit hostiis,

territorium id abire. Alopecias cinis e murium capi-
tibus, caudisque, et totius muris, emendat: præci-
pue si veneficio acciderit haec iniuria. Item herinacei
cinis cum melle, aut corium combustum cum pice
liquida. Caput quidem eius ustum per se, etiam ci-
atricibus pilos reddit. Alopecias autem in ea cura-
tione praeparari oportet novacula, et sinapi. Quidam
ex aceto uti maluerunt. Quae de herinaceo dicuntur,
omnia tanto, magis valebunt in hystrice. Lacertae
quoque, ut docuimus, combustae, cum radice recentis
arundinis, quae ut una cremari possit minutim sin-

ut eius implorato numine, inter im-
molandum a muscarum protervia luti-
sint. Herculis quidem sacellum, quod
in foro Boario fuit, muscae non in-
grediebantur. Invocabant et Cyrenen-
ses Achorem, vel ut Nasabrenus ait
Acaron muscarum deum, protinus ab-
eunte eo laedio. Nam in Actio tem-
plo Apollinis, quum paedegrycis sa-
era et salutationes in honorem dei
fuerant, nunciis bos immolatur, cuius
cruore *δακνομένηται*, placitae et solu-
rae evanescent, et aufugiant. Rhodig.
lib. XXIII, c. 30; Alex. ab Alex. lib.
I, cap. 13. Lepide Plantina in Meteoro-
tore, muscarum curiosum exploratorem
vocat: *Nequidquam abditi, abicon-
diti, abstrusus habebam; Musca est
meus pater: nihil potest clam illum
haberi*. Dal. — *Myrodem*. Μυρόδης
græce dicitur, qui et Μυράγος, de
quo vide quae diximus lib. X, c. 40.
Vide et Aelian. Hist. l. V, c. 47: H.

Alopecias. Auctor Kiranidum pag.
86: *Muris caput combure, cum adipe
porcino, vel ursino, et cinerem tere,
et iunge alopeciam, et sanabitur*. Ga-
lenus item de Ther. ad Pis. c. 9, pag.
247, Haap.

Item herinacei cinis. Haec totidem
fero verbis Philé de Propr. Anim. p.
108: *Τὸ ὄν γόνι ἰχθύος τῆς σαρδίνου
καυθέντος ἢ ἑστῆς νεαρὴ συντεθειμένη
ἐστὶ χρίσιν, ὅθεν ἀντὶ τοῦ καὶ ψιλλῶς
καλεῖται ἐπίχμα*. Et Alex. Iatr. l. I, c.
4: *Et cochini chetsei (hoc est, terre-
stris herinacei) cinis cum pice liquida
admixtus stercore capri: capillos ge-
nerat, et nitro sanat illinitus*. Item
Marc. Emp. c. vi, p. 46. Haap.

Caput. Marcell. Empir. l. c. Haap.
Et sinapi. Quo ad ruborem usque
fricetur cutis capitis. Dal. — *Et si-
napi*. Quo caput ante perfriceitur. Pro
sinapi caepam acerrimam Marc. Emp.
adhibet, c. vi, p. 45. Haap.

In hystrice. Est enim hystrix Afri-
canus herinaceus. Dal. — *In hystrice*.
Est enim hystrix silvestre herinaceo-
rum genus, lib. VIII, cap. 53: *Am-
plior vero in medico usu potentia est
feris eiusdem generis, ut Plinius ad-
monet cap. 42*. Haap.

Ut docuimus. Ea modo combustae
quo docuimus comburi oportere cap.
32. Haap.

Cum radice recentis arundinis. Ra-
dicem arundinis addit Aetius, lib. VI,

denda est: ita myrteo oleo permixto oineres capillorum defluvia continent. Efficacius virides lacertae omnia eadem praestant. Etiamnum utilius admixto sale, et adipe ursino, et caepa tusa. Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris discoquunt, contenti semel in mense ungere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrime explet: item gallinarum simum recens illitum. Corvi ovum in aereo vase permixtum illitumque deraso capite nigritiam capilli affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne et dentes simul nigrescant. Idque in umbra faciendum, neque ante quadriduum abluendum. Alii sanguine et cerebro eius utuntur cum vino nigro. Alii excoquunt ipsum, et nocte in concubia in plumbeum vas condunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro praeparata cute. Caustica vis earum, cavendumque ne exulcerent alte. Postea ad hulcera ita facta, capita murium, et fel

cap. 55, pag. 232, in medicamenta ad alopecias. HANB.

Pellium. Marc. Emp. cap. vi, pag. 46, et Plin. Val. lib. I, cap. 6. II.

Item gallinarum simum. Marc. Emp. cap. vi, pag. 45, et Plin. Val. lib. I, cap. 7. HANB.

Corvi. Manjel Phile, Intidem fere verbis de Anim. Propr. pag. 30: Ἰλλέν τοῦτο πιστός, ὡς μεταίρει τὰς τρίχας τοῦ κέρκυρος ἀδὸν συντεθεῖν τῇ μυρσίῃ. Χρὴ μὲν γὰρ, βασιλεῦ, τὸν δολοῦντα τὴν κόμην, Μύσαντα τὸν στόματι τότε συγκέχενον ἀείρει, Μὴ καὶ τὸ λευκὸν τῶν ὀδόντων αὐτίκα Τραπὴν μεταβῇ, τῇ βαρῇ προσημνῇ. Sed hoc fide dignum, quod ova eius pilos Permixta myrto denigrent. At qui suas Adulteras toti comas medicamine,

adipem ore contineat oportet, ne simul Nigrescat albam dentium cum orinibus, Infectione hac contrahens nigredinem. Sic etiam ad verbum Aelianus, Hist. Anim. l. I, cap. 48; Marc. Emp. cap. vi, pag. 46; Sesi. Plat. part. 2, cap. vi de corvo. Theod. Pric. lib. IV: Sane sub hora infectionis, oleum in ore habendum est, ne dentes nigrentur. HANB.

Permixtum. Agitation, HANB.

Concubia. Intempestia, quum omnes quiescant, vel concumbunt. Vix haec etiam Tullio nota. Graeci dicunt, νυκτός ἀμαρτώσεως, De in dubitamus vehementer an sit εἰς πρῶτον Plin. HANB. et En. P.

Caustica. Iisdem fere verbis Diosc. II, 69. HANB.

murium, et simum, cum elleboro et pipere illini iuvent.

XXXV. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo; aut veneratione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ovillo cum creta Cimolia, limbo capite, donec inarescat.

XXXVI. Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quae nudaе inveniuntur nondum peractae, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta: est autem calculi latitudine: quae adalligantur, et minutae fronti illinuntur tritae. Item oesypum: ossa e capite vulturis adalligata, aut cerebrum cum oleo et cedria peruncto capite et intus naribus illitis. Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, vel noctuae, idem praestat: gallinaceusque si inclusus abstinence die

XXXV. *Porrigines.* Haec mihi potior lectio visa est, Reg. 4 cod. auctoritate stabilita, quam Chiff. aut R. 2, in quibus *prurigines* scribitur. Quamquam et his posterioribus exemplaribus suffragantur auctores duo, sed non diligentissime omni ex parte castigati. Marc. Emp. iv, pag. 40: *Prurigines capitis discutit fel ovillum cum creta Cimolia, donec arescat: mirum est.* Totidemque verbis Plin. Val. lib. I, cap. 4. Sed *porrigines* utrobique scribi censemus oportere. H.

XXXVI. *Capitis doloribus.* Q. Seren. de medeando capiti: *Profuit et cochleis frontem tractare reiectis: vel, ut alii legunt, tractare minutis.* DAL. *Nondum.* Nondum plane conformatae et sine testa. HAN.

Peractae. Perfectae et iusta sua magnitudine absolutae. DAL.

Item oesypum. Sic totidem plane

apicibus syllabisque Reg. 2 cod. Prius legebatur: *Item aegypti ossa e capite, aut vulturis.* At abest ea vocula aut a libris omnibus conditiva. Oesypum et in aliis adhuc medicinis sequente capite adsciscitur. HAN.

Ossa. Plin. Val. lib. I, cap. 4, cuius lemma est, *Capitis aegritudines et medela: Ossa de capite vulturis, inquit, sub collo alligare prodest.* H.

Aut cerebrum. Sic Reg. 2 et alii: non ut libri editi, cum oleo cedring. Sic etiam Marc. Emp. cap. 4, pag. 36 ad verbum. Tamen cum oleo cedringo, Sext. Plat. part. 2, cap. 11 de vulture, tit. 2 ad capitis dolorem. Theod. Prisc. IV, de vulturis cerebro, mixto oleo perunctum caput: hoc tantum. HAN.

Cornicis. Totidem verbis Marcell. Emp. l. c. HAN.

Gallinaceusque. Plin. Val. l. I, cap.

ac nocte, pari inedia eius qui doleat, evulsis collo plumis circumligatisque, vel cristis: mustelae cinis illitus: surculus ex nido milvi pulvino subiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inventae ossiculum per aurem cum ebore traiectum, vel in pellicula canina adalligatum: quod remedium pluribus semperque prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo et aceto imposita, non nisi vulnere sanato, abscedit. Haec et vulneribus tonstrinarum sanguinem sistit. A cerebro vero profluentem, anseris sanguis aut anatis infusus; adëpsque earumdem alitum cum rosaceo. Cochleae matutino pascentis arundine caput praecisum, maxime luna plena, lineo panno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, et pilos caninos panno adalligant.

4 ad verbum, et Marc. Emp. loc. cit. HAN.

Surculus. Plin. Val. et Marc. Emp. H. CC. HARD.

Murina. Et hoc Plinii loco, Plin. alter Valer. lib. 4, cap. 4, et Marc. Emp. cap. 4, pag. 36, sunt corrigendi: quum in libris editis apud utrumque legatur, *Murenarum pellem*, pro *murinarum*: nequedum enim de piscibus, sed de terrestrium animalium medicinis tractatio nunc instituitur. HARD.

Limacis. Calculum vocat Marcellus Emp. cap. 4, p. 34: *Limaci*, inquit, *calculum quem in capite habet, tolle: quod non facile facies, nisi ei dum in via repit, caput subito abscideris: quem lapidem, quam diu locum habueris, nunquam ullum dolorem capitis senties.* HARD.

Per aurem cum ebore traiectum. Legendum forte, *Per aurem ut ellobion traiectum*, vel, si magis, *per aurium lobion traiectum*; nam in antiquo co-

dice *aurum*, non *aurem*, legitur. Significat autem *ellobion* in aures, et *lobos* extremam partem aurium. PIET.

Fractis. Plin. Val. lib. 1, cap. 4, et Marc. Emp. cap. 4, pag. 36. H.

Vulneribus tonstrinarum. Quae in tonsorum officinis recentia tractantur, vel tendendy radendoque sunt. DAL.

Cochleae. In libris adhuc vulgatis: *Adepsque... cum rosaceo coctus. Matutino pascentis hirundinis caput*, etc. In veteri Dalecampii exemplari, *matutino nascentis*: utrumque insulse. In Reg. 2, *coctae matutina pascentis arundine*, etc. quoniam vox ea *arundo* in libris veteribus quandoque adspiratur, etsi aliter Macrobius monet fieri oportere. Nostram emendationem stabiliant veteres scriptores duo, nihil ut esse certius queat. Primum Marc. Emp. cap. 4, pag. 36: *Cochleae matutinum rorem pascentis caput arundine praeciditur, et in linteolo licio alligatur, colloque suspenditur: continuo medetur.* Et Plin. Val. lib. 1,

XXXVII. Cerebrum cornicis in cibo sumptum, palpebras gignere dicitur: oesypum cum myrrha calidum specillo illitum. Idem praestare muscarum, si mique murini cinerem aequis portionibus, ut efficiatur dimidium pondus denarii, promittitur, additis duabus sextis denarii e sibi, ut omnia oesypo illinantur: item murini catuli triti in vino vetere ad crassitudinem acopi, Piles in his incommodos, evulsos renasci non patitur fel herinaei: ovorum stellionis liquor: salamandrae cinis: lacertae viridis fel in vino albo, Sole coactum ad crassitudinem mellis in aereo vase: hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali spumaque cochlearum.

cap. 4 de capitis aegritudinibus et medela: *Cochleae matutino se pascenti caput arundine praeciditur, et in lacteo licio alligatur, colloque suspenditur.* HARD.

XXXVII. *Palpebras gignere dicitur.* Piles palpebris sive genis adhaerentes. HARD.

Oesypum cum myrrha calidum penicillo illitum. Rectius in nostris apographo, specillo illitum. PINT. — *Oesypum cum myrrha calidum penicillo illitum.* Voss. *specillo iulatum.* Paulo post: *Specillo demisso in dextram partem si dexter oculus curetur.* Lib. VIII, cap. 53: *C. Julius medicus, dum unguis, specillum per oculum trahens.* Lib. XXXII, cap. 7: *Huius corporis humorem specillis deorsum claritatem oculis unguis narrans afferre.* Vti constituit Stigium. Gelenius. Vt et hoc loco Pintianus, Gron. — *Oesypum.* Prius *penicillo* legebatur. In Reg. 2 cod. *speculo*, Marc. Emp. *specillo.* *Glubris palpebris,* inquit cap. VIII, pag. 70: *piles induces, si oesypo quod sub arnis ovium nascitur, adiecta myrrha, pariterque in mortario trita, spe-*

cillo calido loca pilis nuda perduxeris. HARD.

Fimique. Theod. Prisc. lib. 1, cap. 40: *de causis oculorum: Si pruritus maior palpebras occupaverit, ut etiam capillos amittant... martium finis,* etc. HARD.

Duabus sextis denarii e sibi. Scrupula uno, si pro drachma denarium pendimus. DALEC.

Ad crassitudinem acopi. Ad crassitudinem eius medicamenti, quod confectis membris itinerum lassitudines et fatigationes levat. Aegyptii medici nuncupant. HARD.

Piles. In palpebris, sive genis. H.

Lacertae. In Chifflet. cod. *sola decoctum,* haud ita sincere. Mgrr. Emp. cap. VIII, pag. 70: *Pili ab oculis molesti erunt, potenter uteris hoc medicamento. Lacertae viridis fel misce cum vino albo, quantum sufflora extimaveris, et mitte in vas aereum, positumque ad solem tamdiu agita, donec crassitudinem mellis habeat: atque ex eo loca pilorum vulsorum unge.* HARD.

Hirundinis. Plin. Val. l. 1, c. 11. H.

XXXVIII. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli septem dierum emendari, specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur: in sinistram, si sinister: aut felle recenti asionis. Nocturnum est id genus, quibus pluma aurium modo micat. Suffusionem oculorum canino felle malebat, quam hyaenae curare Apollonius Pitaneus cum melle: item albugines. Murium capitum caudarumque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitui dicunt: multoque magis gliris aut muris silvestris cinere, aut aquilae cerebro vel felle. Cum Attico melle cinis et adeps soricis combusti tritus, lacrymosis oculis plurimum

XXXVIII. *Glaucomata.* Totidem syllabis. Marc. Emp. cap. viii, p. 67, et Sest. Plat. cap. ix de cane, lib. 23 ad glaucomata oculorum. H.

Nocturnum. De eo egimus lib. X, cap. 33. Haad.

Apollonius Pitaneus. Est autem Pitane Acolidis oppidum in Asia. Nam ut Tyanaei testimonio Plinius utatur, temporum ratio vix patitur. Ad hoc non memorentur ulla Apollonii Tyanaei in hoc genere scripta. Gel.

Item albugines oculorum. Postrema dictio desideratur in scripto codice: recte, praecessit enim paulo ante. Pint.

Murium. Sest. Plat. c. xxi de muribus, lib. 4 de oculorum dolore: *Murium capitum cinis in melle mixtus; strillatus per decem dies, facit oculorum claritatem.* Haad.

Multoque magis gliris. Sest. Plat. cap. xix de gliris, lib. 2 ad claritatem oculorum: *Gliris et sorices combusti, et cinis eorum melle admixtus, si inde quotidie mane gustant, sanabuntur.* Haad.

Aut muris silvestris. Marc. Empir. cap. viii, pag. 61: *Muris agrestis,*

id est, qui in campis invenitur, etc. Haad.

Cum Attico melle cinis et adeps soricis combusti. Voss. *Soricis cum stibi tritus lacrimosis oculis plurimum confert.* Itaque sequitur statim: *Stibia quid sit, dicemus in metallicis.* Sic enim legendum: non *stibi*, quod quid sit: non, et *stibi*, quod quid sit. Voss. *stibis quid est.* Pintiani quoque, *quid sit.* Supra, *additis duobus sexis deo nariis stibi.* Infra, *pro stibi ad scabiecinas.* Sic MS. non *stibio*. L. XXXIII, cap. 6, *ali stibi, alii alabastrum.* Sic iterum MS. non *stibium*. Acad. *cinis helechui lacrimosis.* Gud. *cinis alipeni tritus laer.* Andeg. *cinis alipeni tritus.* Men. *cinis allipeni tritus.* Ga.

Et adeps. Posteriora huius sententiae verba, quale delitescat in antecedentibus modum per se indicant. Itaque tametsi omnes codices MSS. vulgatae huic scripturae suffragantur, nihilominus *adeps soricis cum stibi*, legi oportere pertendimus, sequitur enim statim, *stibis quid est, dicemus.* Quae verba quoniam spectant, nisi de stibi actum sit in priorum orationis parte, dici non possunt. H.

confert: stibis quid est, dicemus in metallis. Mustellae cinis in suffusionibus: item lacertae hirundinisve cerebrum: quae etiam tritae coctaeve fronti illitae, epiphoras sedant, sive per se, sive cum polline, sive cum thure. Sic et solatis, id est, sole correptis prosunt. Vivas quoque cremare, et cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, utilissimum est. Lumentorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe eiusdem claritatem inunctis facit. Viperam vivam in fictili novo comburere, addito feniculi succo ad cyathum unum, et thuris manna una, atque ita suffusiones oculorum et caligines inungere, utilissimum est. Medicamentum ad echion vocatur. Fit et collyrium ex vipera: in olla putrefacta, vermiculisque enatis cum croco tritis. Exurit in olla cum sale; quem lingendo claritatem oculorum consequuntur, et stomachi totiusque corporis tempe-

Dicemus. Lib. XXXIII, c. 33. H.

Sic et solatis. pronunt. Quibus ex insolatu ephelides faciem et os maculant. DALRO. — *Sed et solatis.* pronunt. Acad. *sed et solatis i. correptis prosunt.* Vossiani tres et Gud. *sed et solatis, id est, sole correptis pronunt.* Et censeo prorsus Plinii esse, non interpretis, ut putare possis. Gaox. — *Id est.* Haec verba hactenus in editis libris desiderabantur, quae ex Reg. codd. + et 2, et Colb. 3, peno deprompsimus. Festus: *Solatum genus morbi maxime a rusticantibus dicitur.* Hoc tantum, De hoc genere morbi Celsus, lib. I, cap. 3: *Si quis exustus in sole est, huius in balneo protinus curandum est, etc. H.*

Viperam. Marc. Emp. viii, p. 61: *Vipera viva mittitur in vas novum fictile; et addicitur ei mucos feniculi cyathus unus, et thuris granum unum. Deinde vas obturatur argilla, et cir-*

cumlinitur, et in furnum ferventem mittitur, atque illico excoquitur, donec cinis fiat. Hoc de experimento hypochyses caliginisque potenter atque mirifice purgat. HARR.

Manna una. Mica, id est, grado. *Χάνδρον λεῖζαν.* Archigenes dixit apud Galenum, lib. III, κατὰ τὸν οὖν. DALEC.

Medicamentum id echion vocatur. A viperis nimirum, quas ἰχὺς Graeci vocant. HARR.

Fit. Marc. Emp. cap. viii, pag. 61. HARR.

Et stomachi totiusque, etc. Quid si legas, et stomachi totiusque corporis temperiem, ad veras aetates, etc. ut si quid Dioscorid. ait, *παντοτρόπως γινέσθαι τοὺς ἐσθίοντας*, qui vescuntur, longam senectutem agere.

Tempestivitates. Commodam temperiem. HARR.

stivitates. Hic sal et pecōri datur salubritatis causa, et in antidotum contra serpentes additur. Quidam et viperis utuntur in cibis. Primum omnium occisae statim salē in os addi iubent, donec liquescat: quatuor digitorum mensura utrimque praecisa, exemptisque interaneis discoquunt in aqua, aut oleo, salē, anetho, et omnibus aut statim vescuntur, aut pane colligunt, ut saepius utantur. Ius praeter supra dicta pediculos e toto corpore expellit, pruritusque etiam summae cutis. Effectum ostendit et per se capitis viperini cinis: utilissime oculos inungit; itemque adeps viperinus. De felle non audacter suaserim quae praecipiant, quoniam (ut suo loco docuimus) non aliud est serpentium venenum. Anguium adeps aerugini mixtus, ruptas oculorum partes sanat: et membrana siue se-

Donec liquescat. Addunt libri haec: us editi, *donec liquescent humor:* quam postremam vocem MSS. exemplarium nullum agnoscit. De viperarum esu ad vitae longitudinem, vide quae diximus ad lib. VII, cap. 2. H.

Quatuor. Earum venenum in folliculis reconditum ad dentium radicem. DALC.

Utrisque praecisa. Et a capite et a cauda. HARD.

Pane colligunt. Tritas et orobi farina exceptas colligunt, ac pastillos formant. Galenus l. de Theriaca. DALC.

Ius. E viperinis carnibus coctis. Falso prodi a nonnullis, esu viperarum pediculos procreari, scribit Dioscorides, lib. II, cap. 18. H.

Pediculos e toto, etc. Diosc. scribit quosdam putare viperarum esu pediculos procreari: id autem esse falsum ipse iam contendit, nullo iam repugnante. DAL.

Et per. Solus, sine alio medicamento. HARD.

Utilissime oculos inungunt. Itemque adeps anserinus. Utilissime oculos inungit item adeps anserinus, in vetusto codice. PRAT. — *Itemque.* Auctor Kirandidum, lib. II, pag. 75: *Adeps colidnaeus visum acuit, et omnem hebetudinem oculorum.* Dioscorides item, lib. II, c. 94. H.

De felle non audacter suaserim. Chifflet, et Voss. *audaciter*, quod ex Livio, *Sepeca* exque MSS. restitui-mus. Gud. et Menap. *non daticiter.* Andegav. *non dactiter.* GROS.

Vt suo loco docuimus. L. XI, c. 62, ubi vide quae diximus. H.

Anguium. Q. Serenus, cap. XIV de oculorum dolore mitigando, p. 133: *Augustus ereptis adipēs aerugine mi-ace; Hi poterunt ruptas oculorum ungere partes.* HAAS.

Ruptas. Ruptas tñleulās vocat ipse, lib. XXVIII, cap. 47. *Αγγυόβαλον* Graeci appellant, ut testatur Cels. VII, cap. 7, quum in aliqua curatione oculorum imprudenter cutis ex-scinditur, ut oculus non contegatur.

nectus veneratione eorum exuta si adfricetur, claritatem facit. Boae quoque fel praedicatur ad albugines, suffusiones, caligines: adeps similiter ad claritatem. Aquilae, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, mixto felle cum melle Attico inunguntur nubeculae; et caligationes, suffusionesque oculorum. Eadem vis et in vulturino felle est cum porri succo et

Tunc enim, revulsa superiore gena, oculo aperto, sicut lepores dormiunt. Oculorum cicatrices sanari aerugine scribit etiam Diosc. lib. V, cap. 92. Hæd.

Boae. Boa serpens est squamillis, inquit Festus, quem Graeci *ὄψας* vocant, a quo icti obturgescunt. In libris hactenus editis *ululae quaque fel*, reclamantibus licet libris omnibus, Reg. 2, Chiffet, aliisque, tum hoc loco, tum in Indice huius libri ac sequentis; nam *boae* vel *bovae* ubique diserte legimus: quum toto hoc libro mentio eius nulla fiat, ubi ab hoc loco diacesseris. Nequè vero ad medicinas avitum transgressura oratio sumere dicendi initium ab *ulula* debuit, sed ab *aquila* potius, quae volucrum regina dicitur, ut statim fiet. In Indice sane, utriusque libri mox appellati, nomina continentur animalium, ex quibus in ipso voluminis corpore medicinae repetuntur: in his post viperam *boa* appellatur, ut in hoc capite, in quo versamur. Quamobrem utriusque illius Indicis partem eam, quae nomina animalium complectitur, numerumque medicinarum ex eis, neque initio huius operis referre operae pretium visum est, et quod ab aliquo potius, velusto tamen, conscribatore contextam, quam a scribere ipso, tum censebamus, et adhuc

suspicamur haud levibus induci argumentis; et quod aptiora eo loco viderentur ea quae iherulmus, quibus tota series operis conspicua sit; neque amplius differre fas, quum et ad emendationem nostram constabiliendam id praeclare sociat, et premi quidquam, quod Pliniano e fonte manasse cuiuspiam possit videri, religio sit: idcirco alieno potius loco interea oportere censuimus, quam omnino nullo. Itaque in Indice libri XXIX, haec adduntur in fine, quae ea codd. Reg. 4, 2, et Colbert, summa fide representamus, numquam ante hac edita. H. — Illa autem in edit. hac ad calcem Argumenti, adieci-mus, ubi videnda.

Aquilae. Lib. X, cap. 3. De ea refert plura similia Aellan. Hist. Anim. lib. 1, cap. 42. Item Sext. Plat. part. 2, cap. 1 de aquila, tit. 4 ad suffusionem oculorum: *Aquilae felle mixto cum melle Attico inunges.* Plin. Val. lib. I, cap. 15; Marc. Emp. cap. viii, pag. 60, et Diosc. lib. II, cap. 96. H.

Eadem vis. Approbant hoc medicamentum e vulture Q. Serenus, Sext. Plat. Galen. xatæ tot. lib. IV, cap. 8, pag. 456; Plinius Val. lib. I, cap. 18, aliique. Sed pro porri succo marrubii quocum adiscunt: hoc est, pro *πράσινον πράσινον*. At nihil interest, nam ut alibi ex Celso diximus, congeneres habent eas facultates: ut succeda-

melle exiguo. Item in gallinacei felle ad argema, et ad albugines ex aqua diluto: item ad suffusiones oculorum, maxime candidi gallinacei. Fimum quoque gallinaceorum, dumtaxat rubrum, lusciosis illini monstrant. Laudant et gallinae fel, sed praecipue adipem, contra pusulas in pupillis. Has scilicet eius rei gratia sanguinant. Adruvat mirifice et ruptas oculorum tuniculas, admixtis schisto et haematite lapidibus. Fimum quoque earum dumtaxat candidum, in oleo vetere corneisque pyxidibus adservant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione significandum est, pavones fimum suum resorbere tradi, invidentes hominum utilitati-

nea videri medicamenta possint. Et vero Plinius ipse Val. lib. I, cap. 29, porci aucto per se intincto, leucomata et caligines oculorum tolli prodidit. **HABO.**

* Item in gallinacei felle alligato ad argema. Verbum alligato, superfluit ex eodem et paulo post, illini, non illinendum. **PIET.** — Conf. Marc. Emp. cap. VIII, pag. 61, et auctor Kiranidum p. 116. **HABO.**

Item ad. Q. Serenus, cap. XIV de oculorum dolore mitigando, p. 133: Fel quoque de gallo molitum simplice lymphâ, Exaciet plures dempta caligine virus. Expressius multo Marc. Emp. cap. VIII, p. 68, quem consule. At non felli modo, sed et sanguini haec vis inest, atque adeo maior, si fides vetustae inscriptioni apud Grut. p. 71: ΟΥΑΛΕΡΙΟΝ ΔΗΡΟΝ ΤΡΑΤΙΝ-ΤΗ ΤΥΦΛΟΝ ΕΡΗΜΑΤΙCΕΝ Ο ΘΕΟC ΕΛΘΕΙΝ ΚΑΙ ΔΑΒΕΙΝ ΑΙΜΑ ΙΕC ΔΑΚΤΥΛΟΝΟC ΔΕΥΚΟΥ ΜΕΤΑ ΜΕΛΙΤΟC ΚΑΙ ΚΟΑΛΥΡΙΟΝ ΚΥΝΤΡΙΒΑΙ ΚΑΙ ΕΝΙ ΤΡΕΙC ΗΜΕΡΑC ΕΠΙΧΡΙCΑΙ ΕΝΙ ΤΟΥC ΟΦΘΑΛΜΟΥC ΚΑΙ ΑΝΕΒΑΛΕΙΝ ΚΑΙ ΕΛΘΑΥΘΕΝ ΚΑΙ ΗΥΧΑΡΙCΤΗCΕΝ

ΔΗΜΟCΙΑ ΤΩ ΘΕΩ. Valerio Aprō militi caeco oraculum deus reddidit: veniret, et acciperet sanguinem ex gallinaceo candido, admixtoque melle collyrium faceret, quo per triduum oculos liniret. Et vidit, et venit, et publice deo gratias egit. Addit marmorea tabula id Antonino Pio principi consiliasse. **HABO.**

Laudant. Habdatharmanus, c. XL, pag. 128: Gallinarum fel oculis indidit, eorum remouebit lacrymationem, et curabit illos. Gallinae candidae fel ad oculorum vitia emendanda laudat Dioscorides lib. II, cap. 96. **H.**

Contra. Φυκτίζας et Φυκταβας medici pusulas vocant, quae sunt, quoties facta exulceratione, aut sine ea, in summa cornea tunica, tenuissima membrana sublimis, et in altum surgens, medium humorem conceperit ac seruat. Marc. in Diosc. lib. I, c. 130. De hoc motu genere multa Aelius lib. VII, cap. 29, pag. 260. **HABO.**

Has. VI adipem colligant. **H.**

Fimum. Marc. Emp. cap. VIII, pag. 68. **HABO.**

Invidentes. Ad pupillarum albugi-

bus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omnium vitiorum putatur: item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur et milvi iecur. Fimum quoque columbarum ex aceto ad aegilopas: similiter ad albugines et cicatrices. Fel anserinum, sanguis anatum, contusis oculis, ita ut postea oesypo et melle inungantur. Fel perdicum cum mellis aequo pondere: per se vero, ad claritatem. Hippocratis putant auctoritate adiici: quod in argentea pyxide id servari iubent. Ova perdicum in vase aereo decocta cum melle, ulceribus oculorum et glaucomatis me-

nes finum eum prodesse significat. Quia etiam si Sexto Platonico credimus, part. II, c. viii: *Pavonis finus potatus, caducos mirabiliter sanat. Ad epilepsiam linguae pavonum ac lusciniarum a Lampridio in Elagabalo commendantur.* HARD.

Accipiter. In unguento suo Marc. Emp. cap. viii, pag. 59, et Sext. Pl. part. II, cap. iii de accipitre, tit. ad suffusionem et caliginem oculorum. HARD.

Omnia vitiorum. Quae scilicet oculum male afficiunt. H.

Fimum. Sive, ut in Reg. 2, ad *aegilopia*. Inepta enim Chifflet. codicis lectio est, ad *alopecia*: nec paulo deterior Dalecampii emendatio, ad *alopecias*. Est enim capitis vitium *alopecia*, non oculorum, quorum in appellandis sanandisque morbis hoc capite Plinius nunc totus habitat. Sic etiam Marc. Emp. quem Plinius simiam alterum in medicina iure dixeris, cap. viii, p. 74: *Aegilopia*, inquit, emendat finus columbinus ex aceto coctus, et illitus. Cicatrices quoque oculorum et albugines mire detergit. HARD.

Ita ut postea oesypo. Non *hyssopo*, ut prius legebatur, Sic ipse initio huius

capitis, ut omnia oesypo illinantur. H.

Fel. Q. Seren. cap. xiv, pag. 133; Sest. Plat. part. II, esp. v de perdisco tit. 2; Auctor Kiramidum, pag. 134. Marc. Emp. cap. viii, pag. 60: *Perdisco fel mixtum melli Attico, caliginem tollit, si oculis apudae infundatur, sed cum modo et aequali mensura.* Adde et Diosc. lib. II, c. 96. HARD.

Per se vero ad claritatem, dorcados (Hippocratis ut putant) auctoritate adicitur quod, etc. Brevius in eodem, *per se vero ad claritatem. Hippocratis putant auctoritate adici quod, etc.* et paulo post mutato ordine, *columbarum, palumbium, turturum.* PARR: — *Per se.* Ita restituimus hunc locum, sequenti codices Reg. 1, 2, et enim, quem Plantianus vidit. Prius legebatur: *Per se vero ad claritatem dorcados. Hippocratis (ut putant) auctoritate adicitur.* Quum in MSS. iis, et *dorcados*, et voculo ut, et postrema vocis adicitur syllaba desit. Sed haud paulo lepidius est, quod Parmenius editionis curatores, pro *dorcados, Hippocratis, Dioscoridis et Aristotelis*, ediderunt. Credo, ut cruce Critici figerent, parsque una saltem vel ex hoc loco

dentur. Columbarum, turturum, palumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximie prodest. In columbis masculae efficaciorum putant. Vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam suo calore utilior est. Superponi oportet splenium et melle decoctum, lanamque succidam ex oleo ac vino. Earundem avium sanguis nyctalopas sanat: et iecur ovium; atque (ut in capris diximus) efficacius fulvae.

uno Dioscoridem Plinio vetustiorum esse omni ope contenderent. II.

Columbarum. Diosc. lib. II, cap. 97; Cels. lib. VI, cap. 6 sub fin. Plin. Val. lib. I, cap. 45. HARN.

Vena. Galen. de fac. simpl. Med. lib. 10, cap. 2, pag. 277; Sext. Plat. part. II, cap. 40 de columba, tit. 2 ad sanguinem in oculis ex ictu: *Columbae sanguis recisus, deinde infusus, optime facit. Debet autem vena aperiri quae in ascella eius est: imponitur et sanguis in lanula, et melle decocto mixta supra oculos, optime facit.* Marc. Emp. cap. VIII, pag. 67: *Sanguis columbarum de loco peniarum, eo momento, quo penna avellitur, oculis, dum adhuc tepet, debet infundi, qui ictu aliquo vulnerati, aut sanguine suffusi fuerint. Album quoque ovi incocti, cum croco trito, oculis superpositum, et lana alba succida involutum medetur.* Eadem serute repetit idem pag. 69. Vide quae diximus l. XI, cap. 89. Ex hoc porro loco ambigi non immerito potest, Num Habbashmanum, scriptorem Arabem, interpretes Echellensis satis intellexerit, qui ita latine reddidit, c. XXXI, p. 424: *Sanguis radicum plumarum palmarum columbarum, qui adhuc ad volatum se non elevarunt, instillatur in oculos, quibus accedit rubedo, aut percussio, proderit illis; et curabit.* Quam pro radice plumarum, alas di-

xisse auctor iure videri possit. Similifare verborum ambage, Theod. Prisc. lib. I, cap. 40 de oculorum caecis: *Si caesi, inquit, oculi, aut percussi, maculam sanguineam cum dolore provocarint, his columbi matre subducti repentinus sanguis infusus prodest quam maxime, si de pennis mollioribus exprimatur: ubi liquor tenuis tepidus infundendus est: item si in sadem hora ovium lana infusa superponatur.* HARN.

Quoniam suo calore utilior est. Immo quoniam in aliis partibus vestae non sic delectae ei nuda sunt. DALAC.

Superponi. Panniculus, seu fascia, qua frons oculive unguento illiti, ostenduntur, splenium vocatur. Item emplastrum ipsum, seu linteam; lanave quae excipi solent, illimine medicamenta, quae fronti vel oculis, superponantur. Martialis lib. II, ep. 29, v. 8: *Et numerosa linunt stellatam splenia frontem. Ignorans quis sit? splenia tolle, leges.* HARN.

Ut in capris diximus. Lib. XXVIII, cap. 47: *Id quoque refert arbitrantur, ut rutili coloris fuerit. Album tamen ovem Marc. Emp. antepont, cap. VIII, p. 71: Iecur ovillum, inquit, id est, ovis candidae dissectum, cum aqua madefactum, contritumque, et oculis superpositum, nyctalopas purgat.* HARN.

Decocto quoque eius oculos ablueri suadent: et medulla dolores tumoresque illinere. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis facere promittitur. Turturis finum albugines extenuat: item cochlearum cinis: finum cenchridis: accipitrum generis hanc Graeci faciunt. Argema ex melle omnibus, quae supra scripta sunt, sanatur. Mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuae. Ciconiae pullum qui ederit, negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe et melle cum oleo vetere, incipientes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena luna excaecant, restitutaque eorum acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle utuntur ad claritatem, et dolores, ac lippitudines et ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad oculorum remedia assumunt. Alii viridem includunt novo sicili: ac lapillos qui vocantur cinaedia, quae et inguinum tumoribus adalligari solent, novem signis signantes, et singulos detrahunt per dies. Nono emittunt laceratam: lapillos servant ad oculorum dolores. Alii ter-

Turturis. Marc. Emp. cap. viii, pag. 68. HARD.

Accipitrum generis hanc Graeci faciunt. Nempe tinnunculum, de quo vide lib. X, cap. 37. DALC.

Mel utilissimum oculis. Marcellus Empir. cap. viii, pag. 57. HARD.

Ciconiae. Marc. Emp. loco citato. HARD.

Hirundinum. Sest. Plat. part. 2, c. xii de hirundine: l. ii. 4; Auctor Kiranidum, p. 135; Marc. Emp. totidem verbis, loco citato, et Plin. Val. lib. I, cap. 18. E Graecis Galenus de loc. simpl. Med. lib. XI, pag. 311. HARD.

Lacertas, Zaïpas; gall. des lézards. HARD.

Ac lapillos qui vocantur cinaedia. In cinaedi piscis cerebro inventos. Lib. XXXVII, cap. 10. DALC. — Quae in Reg. 1. Zenidia. In Reg. 2, et Chifflet. Zenichia. Male. Memini horum lapillorum auctor Kiranidum, Elem. 10, pag. 361. *Kinaedius piscis marinus... Habet lapides duos in capite. Habet autem et alios duos in tertio spondylo vel nodo dorsi versus caudam, qui est potentissimus.* De his lapidibus ipse Plinius rursus inferius, XXXVII, 56. HARD.

Et singulos detrahunt. Extrahunt nempe e siciliis, et recondunt ad usum.

Alii terram. Ad verbum haec quo-

ram substernunt lacertae viridi excaecatae, et una in vitreo vase annulos includunt e ferro solido vel auro: quum recepissee visum lacertam apparuit per vitrum, emissa ea, annulis contra lippitudinem utuntur. Alii capitis cinere pro stibi ad scabritias. Quidam viridem longo collo in sabulosis nascentem comburant, et incipientem epiphoram inungunt: item glaucomata. Mustelae etiam oculis punctu erutis, aiunt visum reverti, eademque quae in lacertis et annulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viva dimittatur. Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stellionis capitis cum stibi eximie medetur. Aranei muscarii tela, et praecipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, in splenio aliquo, ita ut a puero impube et capiatur et imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, neve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus,

que Marc. Empir. cap. viii, pag. 67. HARR.

Excaecatae. Non oculis erutis, sed punctura arcus, seu scalpelli sectione humoribus evocatis: quos deinde per se nullo remedio adhibito, natura reparavit, visumque reddiderit. Vide Ephem. German. sive Miscell. Curios. tom. V, obs. 126, p. 163. H.

Et una in vitreo vase annulos includunt. Vossianus manu prima anel-
los: Gnos.

Ad scabritias. Genorum, τὰ τῶν βλεφάρων τραχύματα. DAL. — *Ad.* Sive ad scabiem oculorum. Scabiem adesse dicimus: Inquit Aetius, lib. VII, cap. 75, pag. 279, quando oculi halitiosi, rubri, et valde prurientes sunt, genaeque rubescunt, lacrymaeque salis et nitrosae distillant. Cels. lib. VI, c. 6, tit. ad oculos scabros: *Si vero scabri oculi sint, quod ma-*

xime in angulis esse consuevit, etc. HARR.

Mustelae. Hoc est, punctu excaecatis. Cave enim verbes oculorum totos erutos putes. HARR.

Erutis. Immo potius confectis. DAL.

Lacrymantibus. Marc. Emp. t. viii, pag. 67: *Caput stellionis combustum, et tritum, et mellis Attici admixtum, oculos lacrymosos inunctione assidue siccat, et sanat.* HARR.

Aranei. Qui telas muscis in parietibus tendit. HARR.

Imposita per frontem ad duo tempora, ita ut a puero, etc. Tris amplius verba habet nostrum apographon: *Imposita per frontem ad duo tempora, in splenio aliquo, ita ut a puero, etc.* PETR.

In splenio aliquo. Haec tria verba adiecitimus ex omnium MSS. Ad Reg. 2, alitque. HARR.

mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoque dicitur tollere inunctione aranens candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiam, cuius crassissimum textum est, in contignationibus fere, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabaci viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt.

XXXIX. Aures purgat fel pecudis cum melle: canini lactis instillatio sedat dolorem. Gravitationem adeps cum absinthio et oleo vetere: item adeps anserinus. Quidam adiiciunt succum caepae et allii, pari modo. Utuntur et per se ovis formicarum: namque et huic animali est medicina; constatque ursos aegros hoc

Albugines. Eisdem verbis Marcell. Emp. cap. viii, pag. 68. H.

Sed is etiam, cui crassissimum textum est. In Voss. abest a fronte *sed*: neque ulla est eius necessitas. Alii quatuor: *sed iam cuius*. GROS.

Scarabaci viridis. Marcell. Empir. cap. viii, pag. 67: *Scarabaeus coloris smaragdini, tantum beneficii oculis praestare dicitur, ut visionem ei acutissimum reddat, qui eum contemplatus fuerit assidue*. Caeterum, quis ille scarabaeus, exactae vix potest statui. H. et Ed. P.

Contuitu. Sic MSS. omnes. A singulari numero transit ad numerum multitudinis. Ut supra, hoc cap. *Laudunt et gallinae fel, sed praecipue adipem...* Has scilicet eius rei gratia agnoscant. HARD.

XXXIX. *Aures.* Totidem verbis Plin. Val. lib. I, c. 9, et Marc. Emp. cap. ix, pag. 75. HARD.

Canini. Auctores proxime laudati, totidem syllabis, *instillatio*, etc. H.

Gravitationem. Plin. Valer. loc. cit.

Marc. Emp. cap. ix, pag. 76, et Sext. Plat. cap. ix de cane, tit. 7, ad eos qui minus audiunt. HARD.

Item adeps anserinus. Sext. Plat. part. 2, cap. xi de anseri, tit. 2; Marcell. Emp. loc. cit. Quot. Serenus, cap. xiii, pag. 132. H.

Et allii. Disimus lib. XX, c. 23. HARD.

Utuntur. Hoc est, sine alio medicamento, nulla re iis admixta, sed solis adiutibus. Marc. Emp. cap. ix, pag. 82: *Ova formicarum contrita, et auribus instillata, quamvis obtusos audius adaperire creditur*. Et Plin. Val. lib. I, cap. 12, ad surdos, et qui graviter audiunt: *Ova formicarum contrita, surditatem aurium quam vetustissimam sanabunt*. H.

Constatque. Lib. VIII, c. 41: *Uvae, quum mandragorae mala gustare, formicas lambunt*. Vide Sext. Emp. Pyrrh. Hypot. 1, cap. 14, pag. 12. HARD.

Uros aegros hoc cibo sanari. Supra

cibo sanari. Anserum, omniumque avium adeps praeparatur, exemptisque venis omnibus patina novo fictili operta in sole, subdita aqua ferventi liquatur: saccatusque lineis saccis, et in fictili novo repositus loco frigidus: minus putrescit addito melle. Murium² cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus, aurium dolores sedat. Si aliquod animal intraverit, praecipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intraverit, adeps anserinus cum caepae succo. Gliris detracta pelle, intestinisque exemptis, disecquitur melle in vase novo. Medici malunt e nardo decoqui usque ad tertias, atque ita asservari: deinde quum opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat

lib. VII, cap. 27; Aelianus, Hist. Anim. lib. VI, cap. 3. DAL.

Murium. Auctor Kiranidum; pag. 86, et Plin. Val. ad verbum, lib. I, cap. 9. HARD.

Si aliquod animal intraverit. Q. Serenus, cap. XIII, pag. 132: Si vero incautus animal penetraverit aures, Proderit admixto pavidi fel muris aceto. Ac si lymphia nocens pervaserit, anseris aptus Immittitur adeps, cataparium non sine nioco, Qui gravis est oculis, sensum tamen auribus augeat. Sic etiam Plin. Val. ad verbum, loco citato. HARD.

Si aqua. Sexl. Plal. loc. cit. Plin. Val. et Q. Seren. locis citatis. E Graecis Galen. πικρὰ τὴν. lib. III, cap. 1, pag. 394. HARD.

Gliris. Masc. Emp. cap. IX, pag. 83. Plin. Val. lib. I, cap. 9: Gliri detrahatur pellis, et intestina eiusdem decoquantur in vase novo cum mellis heminis tribus, usque ad tertias, atque ita servantur; quum opus est, strigili medicamentum tepefactum infunditur. Sic etiam Scribon. Larg. Comp. med.

cap. 5 ad aurium dolorem, num. 39. HARD.

Strigili. Instrumenti loco strigil fuerit, quod ὀστρυγίτης Graeci vocant. DAL. — Strigili. Scrib. Largus, loc. cit. Sudeus tepens per strigilem in foramen auris dolentis infusus. Hieron. Mercur. Practicae I, cap. 40: Strigil est instrumentum una parte conchatum, qua humor in aurem immittitur. Depictam strigilem vide apud Laur. Fignorinum, l. de Servis, pag. 46, descriptam apud Apuleium in Floridis: Nonnullam strigileculam appellat, tecta fastigatione clausulae, flexa tubulatione lingulae; ut et ipsa in manu capulo moraretur, et sordor ex ea rivulo laberetur. Nempe in balneis strigili ferrea corporis sordes sudoremque detergebant. Per tubulationem quippe lingulae dilabebatur sordor. Lingulam autem vocat partem superiorem incurvam, quod nil non absimilis lingulae, oblonga, fornicata. Et hac strigilis parte medigi utebantur. Scribon. Larg. composit. 39: Ad auriculae tumorem... prodest herbae ur-

deplorata aurium vitia eo remedio sanari: aut si terreni vermes cum adipe anseris decocti infundantur, Item ex arboribus rubri oleo triti exulceratis et ruptis auribus praeclare medentur. Lacerti inveterati in aspendentium addito sale contusas et ab ictu laesas aures sanant; efficacissime autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda, aut multipeda dicta, animal est e vermibus terrae, pilosum, multis pedibus aronatum repens, tactuque contrahens se: oniscon Graeci vo-

opularis morbus sapens per strigilam in foramen auris dolentis infusus. Plin. lib. XXV, cap. 103: Onus autem opus strigili oleofactus infunditur. H.

Aut si terreni vermes. Dioscor. lib. II, cap. 73: Γῆς ἔντερον . . . ἐκπαθίοντα τῶν χυμῶν στίχτι διαθήσας ὡς τῶν χυματιζόμενα θεραπεύει. N. *ermes terreni decocti cum anserino adipe et instillati, affectis auribus medentur.* Q. Sereus, cap. xii, pag. 132, de aurium vitio: Si vero obtusa sensus remouetur in aure, Lumbricos terrae, seruntque ex anseris rano. Ex quoque: sic veterem poteris depellere morbum. Marcell. Emp. cap. 12, pag. 75: Terreni vermes cum anserino adipe, vel cum oleo decocti, sine dubio medentur auribus parulentis. Et pag. 79: Terreni vermes cum adipe anseris decocti infunduntur auribus ad iam deplorata vitia. Sic etiam Plin. Val. lib. 1, c. 9. HANU. — Non absudit Martialis, lib. XIV, epigr. xxiii, de auriscalpio: Si tibi morosa prurigine verminat auris, Aram damus tantis apta libidinibus. Quod Scalig. bene assequutus sic vertit: Εἰ σε κνισμὸς ἐνισαὶ χαλδόντων ὤτα, δίδωμι Ἐρῆς ταυτότατος ἄρματα περγαλῆας. A.

Item ex arboribus. Q. Sereus, loc. cit. *Annosa rubros si legeris arbore vermes, Ex oleo tere: sic tepidos infunde dolenti.* Marcell. Emp. cap. 12, pag. 80: Vermes ex quolibet arbore, rubri coloris, contriti cum oleo, et infusi, dolores aurium sedant, H.

Contusas. Sic Reg. 2, non, ut editi, contusi. Mor vero in Reg. 1 et Chiffi. ab ictu miseris aures. H.

Oniscon. His etiam nominibus Oniscon Graeci vocant, quamquam diversi sit generis. Oniscon etiam, inquit, sic Graeci vocant, πολύποδα scilicet sive multipedem. Differunt tamen: aliud enim millepeda pilosa est, quam aenatim repit: aliud oniscon, sive tylos, quem Caelius Aurel. l. 4, porcellionem vocat, multipedem alii et cutignem. Illa eruca est hirsuta, quae olera vitesque rodit, una obenilla. Iste, qui et τυλός et cutio a collisa et cornipactili cute appellatur (gall. cloporte), in locis fere humidis uliginosisque, et sub vasis aquariis repertus. Ob gentilitatem, ut Plinii verbis utar, similitudinemque nominum, utriusque simul natura tractatur: quod ipsi familiare esse iam asapius obseruavimus, ac

eant, alii tylen: efficacem narrant ad aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum et porri succo. Addunt et rosaceum, et in alteram aurem infundunt. Illam autem quae non arcuatur, sepa Graeci vocant, alii scolopendram, minorem, perniciosamque. Cochleae quae sunt in usu cibi, cum myrrha aut thuris polline appositae: item minutae, et latae, fracturis aurium illinuntur cum melle. Senectus serpentium fervente testa usta instillatur rosaceo admixto, contra

sibi aequale esse prae se ipse fert. Quod vero in ea indicis parte (quam retulimus in volum. primo, pag. 130 et seqq.), ex utroque genere confari unum videtur, vel eo mihi nomine supposititium sapere, non genuinum Plinell fetum ex videtur. H. — Hodie ex entomorum septa oniscum eiectionem crustaceis adiudicant, et iis quidem quae oculi immoti a caeteris distinguunt. A.

Effluat. De onisco, seu porcellione, affirmare id vere licet. Marc. Empir. cap. ix, pag. 75: *Bestiolae multipedes, quae contractae in globulos complicantur, in oleo excoctae, infusaeque auribus statim prosunt.* Et pag. 76: *Cuiones bestiolae sunt multipedes, cute dura et solida, quae tactae complicant se in orbem pilulae rotundissimae similem: Polypodae Graeci appellant: haec complures coctae cum oleo molli in vase ferreo, remedio sunt auribus laborantibus, si inde eurentur.* Scrib. Larg. cap. 5 ad aurium dolorem, comp. 36: *Item bestiolae multorum pedum, quae tactae conducunt se in orbem pilulas rotundissimae similem (κατακλιναίους ὄνους, aut κακλιναίους; Graeci hoc genus animalium vocant) oleo domestico complures infervescitae naso ferreo, bene sanant.* E. Graecia vero Dioscorid. lib.

II, pag. 37: *Καὶ πρὸς ἀνάλυσιν δὲ, λαίσι οὖν ποδῶν θερμαίνοντες ἐν καλῶν ῥόας; καὶ ἐνταρσίνης, ἀρρῶ-ζουον. Tritus et in cortice mali Punici, addito rosaceo, calfactus, ad aurium dolorem efficaciter instillatur. Quae cum Plinianis idem fere sonant.*

Has.
Et in alteram aurem infundunt. In illam nempe quae vitio nullo laboret. A.

Illam autem quae non arcuatur. Quae sive flexu tractuque decurrit. *Has.*

Saepe Graeci vocant. A sepe scolopendra diversissima est. Fallitur Plinius sane: at, ut vides, Σέψ nomen est vagum, venenatis plurimis attributum, quorum vis est σπηγνική. Haec scolopendra tertia est, quam fuisse describit, visam a se et observatam, Constant. in Λεξιῶν verbo, Σέψ-μύδρα. *Has.*

Cochleae. Totidem verbis Plin. Val. lib. I, cap. 9. Cochleae Africanas ad dolorem aurium ex plaga, cum melle thuris seu polline, commendat etiam Archigenes apud Galen. κατὰ τὴν lib. III, cap. 4, pag. 398. *Has.*

Item minutae, et latae, fracturis aurium, etc. Galen. de fac. simpl. Med. lib. XI, cap. 4, pag. 310. Plin. Val. ad verbum, lib. I, cap. 9. *Has.*

Senectus serpentium. Totidem verbis

omnia quidem vitia efficax, sed contra graveolentiam praecipue: aut si purulentae sunt, ex aceto: melius cum felle caprino vel bubulo, aut testudinis marinae. Vetustior anno eadem membrana non prodest; nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Item aranæ sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest; gryllus cum sua terra effossus et illitus. Magnam auctoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi quoniam retro ambulet, terramque terebret, stridat noctibus. Venantur eum formica circumligata capillo, in cavernam eius coniecta, efflato prius pulvere, ne sese condant: ita formicae complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quae abiici solet, inveterata, et in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est et quaedam pinguitudo blattae, si caput avellatur:

ae syllabis Plin. Val. lib. I, cap. 9. HARD.

Item aranei sanies. Marc. Emp. e^o ix, pag. 80: *Aranei triti humer expressus, et rosae liquidae, quantum videbitur, immixtus, lanaque molli madefacta, auriculae insertus, continuo dolorem relevat.* HARD.

Gryllus. Et γρύλλος; graece: noctris; in grillon. HARD.

Ventris. Plin. Valer. iisdem verbis lib. I, cap. 9, et Marc. Emp. cap. ix, pag. 81. HARD.

Est et quaedam. Plin. Valer. loc cit. Blattae etiam sine capite et pedibus et alis tritae et illitae linteolo, contusis auribus imponuntur. Blattarum hoc genus, foedum est. nauseosumque animal, noctu magis quam interdum in cellis vinatis apparens, circa latrinarum ora, in balneis uliginosisque aedium partibus, gryllos referens, qui noctibus aestate strident. Vide

Matth. in Dioscorid. lib. II, cap. 35, pag. 340. Lux istis adversissima, ita ut si noctu lumen inferatur repente, eelerrimo cursu refugiant. *Lucifugae blattae* Virgilio. Est et blatta alioqui, teste Paulo Diae. in Glossa, vermis purpureum genus, ipsaque adeo purpura: qua de acceptione vocis, Gothofredum vide in Cod. Theod. lib. X, tit. 20, pag. 513 sq. HARD. — Ex ὀφιοειδῆς gente blatta, et haec habet signa sui: corpus ovatum, longum, depressum atque desuper planatum; caput obitipum, breve; antennis setaceas, longas, articulis multis instructas; duplicem abdominis appendicem conicam, pedes compressos, longos; erura spinosa; articulos tarai quinquenplices. Odor dirus; nec lux illi placet, unde nomen supra citat. ex Virgil. *Lucifuga*. Multae Orientalia et Americam incolunt: in Europaea notissimae blatta America,

hanc tritam una cum rosaceo auribus mire prodesse dicunt; sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celerrime enim id pingue transire in animal fierique vermiculum. Alii binas ternasve in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribunt, et tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturae, priscorumque curae, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus myloecon appellavere, circa molas fere nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa et Pictor in exemplis reliquerunt. Ter-

bl. Orientalis, bl. Livida, bl. Gallica, bl. Laponica, bl. Germanica. *As.*

Hanc tritam una cum rosaceo, etc. Ad erosos dentes cum rosaceo calfactam auribus instillari, et dentium caverna indi praecipit Archigenes, lib. xxi. τόνον. *DALEC.*

Molles. Molles, insecta sunt oblonga et teretia, colore subrubra. Reperiuntur in axis et saccis farinarum. Avidissime luseinae iis vescuntur, illarumque cum a morbis familiaribus liberantur. Σαρογάγους quidam esse vocant, quod farina nutriantur. Dioscor. lib. II, cap. 38, ἐν ἀροκοπέοις εὐρισκόμενα appellat. Μύληοι, sive μύληοι, quae et μυλακρίδες, sive μυλακρίδες et μυλακρίδες, et Hesychio μυλακρίαι; scarabaeis, sive cicadis similes, in moletrinis, et pistrinis gignuntur, colore quidem nigro, sed ob farinam conspersam albicantes. Foetidae Graecis βόδιονται, quasi βόδιονται, vel βόδιοντόμναι, abominandae, in aggeribus terrenis et apricis inveniuntur, cimum modo putidae. *DALEC.*

Alterum. Μύληοι, sive μύληοι, quod in pistrinis gignantur. H. — Vayle fas conicere de blatta Laponica sermonem esse, quam Cl. vir Geoffroi de Saint-Hilaire (vide le. tom. I, pag. 381, num. 3) apud pistorum observavit. Apud Laponas piscem aridum populatur, quo vesci illi solent bibere tempore. *Blatt.* luteam quoque vulg. vocant. *As.*

Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa et Pictor in exemplis reliquerunt. In archetypo nostro: *His capite detracto attritas lepras sanasse Muscum pyoten in exemplum reliquerunt.* Forte legendum, attritis lepra. Etsi magis fere placet impressa lectio. *Pict.* — *Musa et Pictor in exemplis reliquerunt.* Acad. *muscam pictam.* Voss. duo ei *God. muscam picten.* Pintiani codex, *muscam picten.* Optimus, *Musa cum picten in exemplis reliq.* Forte: *Musa cum Pitanaea in exemplis reliquerunt.* Nam in auctoribus, quos hoc libro se sequulum tradit in Primo, *Apollonius Pitanaeus*, et appellatur idem supra hoc ipso

tium genus et odoris taedio invisum, exacuta clunæ, cum pisselaeo sanare ulcera alias insanabilia: strumas, panos: diebus viginti una impositas, percussa, contusa, cacoëthe, scabiem, furunculosque, detractis pedibus et pennis. Nos haec etiam audita fastidimus. At hercule Diodorus et in morbo regio, et orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina et melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi quidquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum ser-

capite. *Musa cum Pitanaeo reliquerit*: ut apud Liv. lib. XXI, cap. 60: *Ipsæ dux cum aliquot principibus capiuntur*. Gaon. — *Musa*. De Antonio Musa diximus, lib. XIX, c. 38. Illic mendum subesse remur, etsi constans ea sit editorum omnium librorum scriptura. Nam in Reg. 1, *Museum Pyeten*: in Reg. 2, *Museum pyeten* legimus: planè ut *Muscus*, sive *Musea*, pyctæ, hoc est, pugilis, fuisse nomen videatur, quem liber Exemplorum forte inscriptus, qualem Hygini fuisse in Auctorum Indice diximus, eo medicamento sanatum prodiderit. Sic *Euthymum pyetam* Plinius appellat, lib. VII, cap. 48. Suboluit mendum istud et antea Pintiano. Non placet interim Gronovii coniectura legentis, *Musa cum Pitanaeo*, Apollonio videlicet, de quo nos in Auctorum Indice. Abhorret enim ea ratio appellandi auctores, sola patria indicata, ab ingenio et consuetudine Pliniana. H. — Quidni suspicabimur latere in his *τὸ Pictor*, illum nimirum Q. Fabium, qui primus Romae historias condidit; quamquam nec historias solas condidisse videtur, siquidem (ut de capt. silcanus), rerum naturalium à Fab. Pictore scriptarum lib. 1 a Nonio laudatur cap. 12, num. 3, in voc. *Pi-*

cumnus. Sed et hi Rerum naturalium libri forte unum et idem opus cum Exemplis. Quid enim et in Italia Romana et hinc temporibus potuit aliud esse Rerum nat. liber, quam exempla? Certe *Pictor* melius quam *Picton*, quod graecitatem ne olet quidem (certe scribi debuisset *Pycton*). Nec Graeci nomen hic convenit: nullus enim Graecus operi nomen dedisset *Exempla*. An dices *Ἰλαράδωπατα*, aut aliquid tale ab illo scriptore dictum, quod Plinius per *τὸ Ex.* verterit? Sed h. l. non vertit, quem Musae opus laudat. A.

Detractis pedibus et pennis. Sic *Andramaschus*, lib. III, *παρα τῶν οὐγῶν* Galeni, et Archigenes, lib. V, laudant *αἰσπὰς ἔκτῃ πτερόν*. DAL.

Diodorus. Ita libri omnes. Forte rectius, Diodotus. Hano. — *Tantum potestatis habet... quidquid velit*. Quam ism non pauca iecerimus contra haec ex animantibus desumpta remedia, non possumus tamen nobis temperare quin et haec addamus non sordidiviçi Méral, *Dict. des Sciences médicales*, t. XXX, pag. 410, sic sgentis: *Nous n'étendrons pas davantage la nomenclature des produits que les mammifères fournissent à la matière médicale; nous n'avons guère fait que donner ce que Linnée et Peyrilhe ont*

vandum ad hos usus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis, aut rheumaticis. Infixa utique corpori illitas extrahere constat. Mel utilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuae sunt. Parotidas comprimit columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut avenacea. Noctuaeque cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculae aut parotidi; multipeda cum resinae tertia parte illita: grylli sive illiti, sive adalligati. At reliqua morborum genera medicinasque ex iisdem animalibus, aut eiusdem generis, sequenti dicemus volumine.

offre de plus important sur ce sujet : nous en avons pourtant assez dit pour faire connaître que cette science ne tire que fort peu de ressources des animaux mammifères. C'est surtout comme aliment qu'ils sont précieux pour l'homme ; sous le rapport pharmacéutique on les emploie moins de jour en jour. C'est à la marche philosophique de la médecine, qui tend à simplifier toutes ses branches, qu'on doit cette perfection ; car c'est perfectionner, que de retrancher de l'usage médical des substances inertes. As.

Infixa utique corpori illitas extr. constat. Marc. Emp. c. xxxiv, p. 233, et Plin. Val. lib. III, c. 49.

Mel utilissimum auribus quoque est, etc. VI oculis dictum est prodesse, cap. sup. Mel utilissimum oculis, in quo sunt apes immortuae. II.

Parotidas comprimit columbinum stercus, etc. Totidem verbis Plin.

Val. lib. I, cap. 13, et Marc. Empir. cap. xv, pag. 107 et 110. Libro IV, Reg. cap. 6, vers. 25, ubi venenulata dicitur quarta pars eabi stercoreis columbarum quinque argenteis, intellige columbinum intestinum cum suo stercore. HARD.

Noctuaeque cerebrum vel iecur cum oleo, etc. Ibidem auctores proxime appellati. Et Scrib. Larg. Comp. med. cap. xi ad parotidas, num. 43: Ad parotidas convenit noctuae cerebellum butyro mixtura, etc. HARD.

Multipeda cum resinae tertia parte illita, etc. Plin. Val. loc. cit. Marc. Empir. cap. xv, pag. 109: Multipedes outiones, qui in stercore nascuntur, quique contacti in globulos complicantur, adiecta tertia parte resinae, validissime triti, et magmatibus ite impositi, incipientes parotidas aperiant, et expurgant: maturatas vera persanant. HARD.

C. PLINII SECVNDI
NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXX.

I.

Magicas vanitates saepius quidem antecedente operis parte, ubicumque causae locusque poscebant, coarguimus, detegemusque etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso quod fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque seculis valuit. Auctoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanae mentis complexa in unam se redigit. Natam primum e Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse velut altiore sanctioremque Medicinam: ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quas maxime etiamnum

I. In paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur. Tria prima verba superioribus assuenda sunt: reliqua sic lege: Digna res de qua mira dicantur. PIST.

Tres. Medicinam, religionem, astrologiam. HAND.

Sanctioremque. Sic MSS. Reg. Colb. Thnan. Chiff. recte perperam in editis hactenus libris, sanctioremque quam medicinam. HAND.

Vires religionis, ad quas maxime etiamnum coligat humanum genus. H. I. Brerewoodum in scrutinio religio-

caligat humanum genus. Atque ut hoc quoque suggesserit, miscuisse artes mathematicas, nullo non avido futura de sese sciendi, atque ea e caelo. verissime peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigii adolevit, ut hodieque etiam in magna parte gentium praevaleat, et in Oriente regum regibus imperet.

num laudat Gesner, Chrestom. Plinian. p. 733, atque post doctissimum hierographum, si in 30 partes dividatur humanum genus, fore ut repariantur

Christianorum	5
Mahometicorum	6
Ethnicorum	49
SUMMA,	30

Vnde persacillima concludendum, quantopere ad religionem caliget humanum genus. Sed οὐδὲν ταῦτα πρὸς Αἰώνιον; quae enim Christianorum tam solemnis mentio Plinianis temporibus, ut Noster hos caligare circa divina pronuntiaverit, quibus fides non contigisset? Ne dubita viro atheo ridiculam rem visam religionem, et erroribus annumeratum non levissimis quidquid de Deo aut Diis vulgus olim credidit. Porro mentes omnes fere, etsi non vere religio, aliquid tamen a religione non absonum invaserat: hinc irrisio acris μακρολόγου, et ut neolericon verbis utamur, pessimistae. At.

Artes mathematicas. Ne h. l. tirunculus putet de matheseos hodiernae (les mathématiques) parte aut hac aut illa sermonem ire: nam, ut similima nomina, ita dissimiles res quam maxime. Mathematicorum quidem veterum circa numeros versabatur scientia, sed non hos duntaxat numeros, quorum praevia face εὑρίσκειν

ratio et planetarum cursus innolescat; dum persuasum hoc habent vel persuadent ceteris mortalium, futuros humanitatis eventus cognosci posse e siderum adspectu, situ, cursu, etc. etc. Hae artes mathematicae fuere. At.

Regum regibus. Non de omnibus qui hoc sibi nomen circumdederunt Plin. cogitat, sed de Parthorum regibus solis quibus id solemne fuisse, ut se βασιλεῖς βασιδῶν inscriberent, in nullo non Gasophylaceo numismatico multiplex iacet argumentum. (Cf. de hoc Ex. Spanheim, de Va. et Eraest. num. ant. Diss. VIII, pag. 459; s. It. 464, 477, 481). Quod ad rei veritatem attinet, Magos olim, duce et auspicio Zoroastri ingenio, post Cyrum et Cambysen, sub Dario Hytaspida, rerum potitos (cf. tum Justin. lib. I, tum et recentius repertos atque editos libros, in quibus de Magismo, Zend-Avesta, He-Gustape et Lobraspe, etc. etc. fusius requiritur), compressa tantillum grassantis Alexandri temporibus potentia, mox in consortium imperii assumptos, ubi Erza-viraph in somniis Zend-Avestam (a Graecis combustum) rursus intulisse dicitur, revelante iterum Deo, in Persia Arsacidum floruisse, res hodie nota e nummis, monumentis et orientalibus libris. Adiceret, vir antiquitatem bene edoctus (sed antiquitatem antiqui non iam probe noverant ac

II. Sine dubio illic orta in Perside a Zoroastre, ut inter auctores convenit. Sed unus hic fuerit, an postea et alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiae sectas clarissimam utilissimamque eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic

nos) imperio etiam et tunc potitos Magos, quum Smerdis vel Pseudosmerdis mortui Cambysis solum occupavit. Non enim aliud fuit fraus viri quam Magorum iam potentium natus ac consensus ad theocratiam instituendam; quod ubi felicissime assequuti sunt, sic occisime vane scere doluerunt. A.

II. *Zoroastre*. Eam primum Bactrianis imperasse credunt, temporibus Nemroth. Quidam *Zoroastrem* Abrahamum fuisse contendunt. Dal. — *Orta... a Zoroastre*. Nec a Zoroastre quem e melioris notae hierographis novimus magistri scribam fuisse, nec inventorem (nem inventor Hom, vel Oum, sive hic vere exstitit, sive hoc nomine quaedam vitorum et sacerdotum series, sed antiquorum designatur; tum linguae pehlvica sacerdos, et ap. Galliarum Aborigenas quoque Druidae magicæ rei scientissimi censebantur: ad. Ad. Pictet, *Culte des Cabires chez les anciens Irlandais*, Genè. 1824. p. 91), nec in Perside: nem bactria et Media ante ignem coluere et caelestes deos Ized, Amchadpanda, Pervers, quam hos cultus, haec sacra, et haec numine et nomina nosset Persarum barbaries, contra belluas et feras sat habens si feliciter pugnaret, divinarum rerum ne ulla quidem idea glisciente, nisi quam Fetichismus misere tårparet. A.

Sed unus hic fuerit. Arnobius qua-

tuor eius nominis viros agnoscit: Suidas quintum adiecit. Magiae inventorem Chamum eliqui volunt fuisse, Noëmi filium, qui quum ad Persas transisset, Zoroastrem se dici voluerit. Fuisse huic filium Chus, patriæ artium lacerdem ac nominis, Zoroastrem quoque cognominatum: a quo deinde quicumque Magiae studio se dedidere, Zoroastria quoque nomen sibi adaciverint. Eusebium vide de Praep. lib. X, pag. 484. Haan. — Mirum in modum excrescet qui lata vellet persequi: exacte quae de Zoroastre delirarunt; coniecerunt, variantibus cunctis de patria, de tempore, de nominis sensu, de cognominum numero. Hic satis est, si dixerimus in duas tamen praecipue hypotheses iri, nempe duos statuentium Zoroastres, ut Plinius mox et doctiss. Abb. Foncher, Comment. Ac. Insc. et Human. lit. t. XXVII, pag. 954, etc. tum unius illa omnia fuisse consentium, quae de Archimago palmaris circumferuntur, quales Ilyde, *Relig. vet. Pers.* Pococke, *Spec. Hist. Arab.* d'Herbelot; *Bibl. Orient.* Anquetil; *Vie de Zoroastre* (in *Zendavesta*) t. I, part. II, t. 70; Rhode, *Heilige Sage*; Kleuker, *Anhang am Zendavesta*. Adeunda de his praecipue gallica *Biographie Univers.* t. LII, p. 434, etc. ubi cuncta fera de Zoroastre brevissime et florentissime amicus noster V. Parisot perstrinxit. A.

et Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissime scripsit, et vicies centum millia versuum a Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum eius positis explanavit, praeceptorem, a quo institutum diceret, tradidit Azonacem, ipsum vero v millibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artemque tam longo aevo, commentariis non intercidentibus, praeterea nec claris, nec continuis successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum et Zaratam Medos, Babyloniosque Marmarum et Arabantiphocum, aut Assyrium Tarmoendam, quorum nulla exstant monumenta? Maxime tamen mirum est in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantumque operis ex eadem in Vlyssis erroribus, adeo ut totum opus non aliunde constet.

Sic et Aristoteles. Εὐ τῷ Μαγικῷ, cuius libri auctorem Laërtius facit in prooemio, pag. 1 sq. Et in libro de Zoroastre agi, testis quoque est Suidas. Sed is in Ἀντιθένης, ab aliis Aristoteli quidem, Antistheni vero ab aliis, Rhodoni denique a nonnullis librum eum asseri prodit. Sed utut est: et eius libri auctoris, et Eudoxi error ex ratione chronologica aperte arguitur. Obiisse enim Platonem scimus a diluvio vix annis bis mille. Hæro.

Azonacem. MSS. *Agonacem.* H.

Ipsium vero. Zoroastrem. H.

Quinque millibus annorum. Hunc Hermippi errorem sequutus est Hermodorus Platon. lib. de Disciplinis, teste Laërtio, in prooemio. Sequuti et alii; apud Pintarchum, lib. de Iside, pag. 369. Verum a diluvio ipso ad captam usque Troiam ne mille

quidem ac sexagenos annos intercessisse doceat periti omnes Cronographicae scientiae artifices. Suidas quingentis dumtaxat annis bello Troiano priorem Zoroastrem facit. Hæro. — Vid. not. 2 fin.

Zaratam. Forte Παζάρην, *Pazaratam*, cuius cum Osthane et Zoroastre meminit Diogen. Laërt. in prooem. p. 1. Hæro.

Babyloniosque. In his portentis nominum recitandis, sequuti sumus vetustiorum exemplarium fidem, Reg. Colb. Thoan. et Chiff. In libris vulgaris paulo aliter: *Babyloniumque Marmaridum, et Arabem Hippocum, Assyrium vero Zarmoncidam.* Pro *Arabantiphocum*, forte *Astrapsychum* legi satius fuerit quæsi cum Zoroastre, Osthane et aliis Laërtius nominat in Prooemio p. 1. Hæro.

Tantumque operis. Totius opera ex

Siquidem Protea et Sirenum cantus apud eum non

arte magica recitari in Vlyssis erroribus. *Harro.*

Protea. Oceani, et Tethydis filium, vaticinandi peritissimum, phocarum et piscium marinorum pastorem. Fuisse regem Aegypti narrat Herodotus, Menelaoque uxorem, Paridi ad se vi tempestatum appulso et diversato ereptam, cum universis opibus restituisse. Homerus Od. refert eum subinde alias atque alias formas assumpsisse prout libuisset. Huius mutabilitatis causam Diodorus refert ad Aegyptiorum principum consuetudinem, qui oratus et maiestatis gratia, tauri, leonis, draconis capite, arboribus, igne; et aliis hoc genus insignibus ornarentur. *Dal.*
— Siquidem. Vultus mutantem Protea, ut Horatius cecinit. De eo multa Virgil. Georgic. IV. De Sirenibus et Circe pleni pariter poetarum libri. Cur Proteus multiformis fingatur, discit ex Diodor. Sic. Bibl. I; p. 56. At apud Homerum reipsa Circe, natura ipsa est, secunda parens ciborum, ad opipare epulandum. Illis qui se ingurgitant, porcorum similes sunt. Circes palatium, hic ipse mundus universus est; hoc est, istud quod incolimus, terrae hemisphaerium. Circei Homerus *δολιχότατον*, dolosum vocat, Odys. A, vers. 33, quoniam dulcedine ciborum ad intemperantiam sensim inducit. Ancillas sive ministras quatuor habere dicitur Odys. K, vers. 348. Quatuor esse sunt anni tempestates. Mensam esse instrunt pane, carnibus et vino; Odys. M, vers. 29 sq. His postquam usus est temperate Vlysses, misit ei Circe benignum ventorum adflatum ad discessum; quod idem fuit ac si vates diceret, non prius solvisse navem, aut opipare vivere desisse Vlysses,

quam venio secundo ulsi passet. Circes nomen Homero placuit, ut illud sagae tribueret, quoniam nosset Marsos Italise populos, a Marsio Circes filio ortos, ut dietum est lib. VII, c. 2, incantandi arte pollere. De Sirenibus Homericis diximus ad lib. III, cap. 9. Proteus dein Homericus, homo est universim spectatus, qualis ante nos fuit; qualis est modo, qualis est post nostram aetatem futurus: unde et a Virgilio dicitur, nosse omnia vates *Quae sit, quae fuerit, quae mox ventura trahatur.* Senex ille quidem, nam ab eo condito durat: idem marinus, quippe variis iactatus curis, veluti in mare nautae: idem immortalis, *ἀθάνατος*, Odys. A, p. 385, neque enim moritur genus humanum, sed semper durat: maris profunda novit, Neptuni minister, quoniam maria pernavigat: eidem inde filia *Εὐδότης*, quae rerum experientia est. Circe ipsam phocae variae sortis et conditionis homines: gravem spirantes nidorem maris, quippe foeda multa et spurca patrant. Dormit ipse, quum sol medium caelum ascendit; quum fortuna dicitur prospera, tunc quiescit. Fit leo primum, deinde draco, et panthera, et sus, et aqua liquida, et arbor excelsa: quoniam alius alias imitatur feras, dum indomitis cupiditatibus obsequitur: et aliorum quidem fortuna dilabitur, aliorum crescit, instar excelsae arboris. De situ Pbari, quae Protei sedes, ex eiusdem Homeri sententia diximus ad lib. II, p. 87. *Harro.*

Sirenum cantus. Parthenopes, Ligya, Leucosae, filiarum Calliopes et Acheloi, de quibus Homer. Odys. M, *Dal.*

aliter intelligi volunt: Circe utique et inferum evocatione hoc solum agi. Nec postea quisquam dixit, quoniam modo venisset Telmessum religiosissimam urbem, quando transisset ad Thessalas matres; quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienae gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta, et solo Marte fulminante, miror equidem Achilles populis famam eius in tantum adhaesisse, ut Menander quoque litterarum subtilitati sine ae-

Et inferum evocatione. Ita Chifflet. codex, pro *inferorum*, ut est in vetustis editionibus. Vlyssæm quidem Circe invitavit ad descensum ad inferos: quod fuit idem ac si vates diceret, matura curiosum fuisse Vlyssæm fata sua prænoscendi, Odys. K, vers. 40. Propterea fingitur ille dicere, Odys. A, vers. 163, sibi necesse fuisse, *χρταία*, ad inferos se conferre, ubi Tiresiam, Thebanum fatidicum, consuleret. Fingi istud ab Homero oportuit, ut Vlyssæ ex Tiresia disceret, fuga sibi post interfectos in Ithaca tot viros nobiles, esse consulendum: Odys. A, v. 127. Eam vero fugam non oportuit post caedem narrari: quum finis et scopus poematis sit, oppressio mulctata: ac proinde ea animadversione in sceleratos elaudi poema debuerit. HARD.

Hoc solum agi. Magiae solum opus declarari. HARN.

Vchisset. Scilicet ars Magica. H.
Telmessum. Ad fines Lyciae positam, lib. V, cap. 27, celebrem sacerdotum collegio. DALZC. — *Telmessum.* Urbem in Cariae confinio, Lyciaeque positam, de qua lib. V, c. 28, qua in urbe excellit aruspium, disciplina, inquit Cicero, de Divin. I, 91. HARD.

Thessalas. Sagas et veneficas. Sic MSS. omnes, Reg. Colb. Chifflet. non ut libri vulgo editi, *Thessalas urbes.* Veneficas enim sagasque intelligit, quarum Thessalia plena olim: adeo ut Thessaliæ et Thessalis simpliciter ponatur pro maga. Lucan. lib. VI, vs. 451: *Abdunt superos alienis Thessalis oris: Carmine Thessalidum dura in praeordia fluxit, Non fuit, adductus amor.* HARD.

Quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienae gentis. Vossian. et Chifflet. *aliena gente.* Pintiani, *aliena genti.* Scribe, in nostro orbe *alienigena.* Sic Val. Max. lib. VII, cap. 3, *alienigenae religionis insignibus.* Florus, lib. II, cap. 48, *indigenam ex frumento potionem.* Gellius, lib. II, cap. 34: *neque vino alienigena, sed patrio usus.* GREN.

Alienae gentis. Magos enim Persae suos sapientes vocant. DAL.

Chironis. Achillis ille magister fuit, et ipse Thessalus, auctorque medicinae. HARD.

Achillis. Thessalis, quibus imperavit. Vnde dux Thessalus a Seneca appellatur non semel, *Mactanda virgo est Thessali busto ducis. Emicuit ingens umbra Thessalici ducis.* HARD.

mulo genitus, Thessalam cognominaret fabulam, complexam ambages feminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem e propinquo primum intulisse, ad vicina usque, superstitionem ac Medicinae profectum, si non experts sedes eius tota Thrace Magices fuisset.

Litterarum subtilitati sine aemulo genitus. Soccorum salibus, vel aliquid simile substituendum videtur in locum illorum verborum, litterarum subtilitati. PINT. — Alii leg. subtilitibus, alii futilitati. — *Litterarum sine aemulo genitus.* Dignissimum praeconium ipsarum Athenarum, quae docuerunt omnia, doctoré: quod quum Pintian. soccorum salibus vel aliquo simili mutandum censet, suam et litterarum subtilitatem eiurat. Si qui fuerunt autem, qui futilitati Plinium scripsisse vel per somnium cogitarunt, ipsi futilia insanum in modum aestimare voluerunt. GROS. — Querlou, not. ad Gall. interp. vers. t. X, p. 462, num. 25, dicitur credidisse significatum h. l. a Plinio eomœdiae altissimum et optimum genus, eomœdiam ethiesm, quae in pingendis moribus veris tota est. Ingeniosius, ni fallor, quam exactius. Nam ego hoc reor de poëtae eruditione hic sermonem esse. Qui carmen vulgares poëtae condunt, parum docti censentur, ac in loquendo parum diligenter: Menander contra eruditissimus vir fuit, nec, nisi eruditionis palmariae vir, ad partes vocandus fuit ut Thessaliae magice assignaretur. Caeterum res de Thessalia notissima et cunctis, Horatio, Apuleio, Luciano, aliis. AS.

Feminarum detrahentium Lunam. Apparatus veneficorum Thessalarum describitur apud Apul. et ut ille ait,

feralia officina, lib. III, Asini aurei: Omne genus aromata, ignorabiliter, laminae litteratae: infelicitum navium durantes elavi: defletorum et sepulcrorum cadaverum exposita multa ad modicum membra, hic nares et digiti, illic carnosae clavi pendentium, sive suspendio necatorum: alibi trucidatorum servatus cruor, et extorta dentibus ferarum trunca calvaria. His videlicet comparatis, ac decantatis fibris (pecudum) spirantibus, varto latice litabunt nunc rore fontano, nunc melle montano, multis etiam libantes, etc. DAL. — *Feminarum.* Thessalarum imprimis hoc opus fuit. Horat. Epod. 5, vs. 45: Quae sidera excantata voce Thessala, Lunamque carlo deripit. Vide quae diximus lib. II, c. 9. HARP.

E propinquo. Proasimia saeculis. DALEC. — *E propinquo primum intulisse ad vicinas usque superstitiones ac medicinae.* Voss. *E propinquorum primum pertulisse ad vicina usque superst. ac medicinae profectum.* Ut et Chiffi. fere. Forsan e propinquo eam primum protulisse ad vicinam usque superstitionem a medicina profectum. GROS. — *E propinquo.* E Thracia, ubi genitus Orpheus. HARO.

Si non experts sedes eius tota Thrace magices fuisset. In vetusto codice, si non ex Perside se vis tota in Thracen magices tulisset, rectius. Nam ex Perside ortam magicen ipse circa si-pem exipitis asserit: Tantis caerimoniis ut dedisse Persis videri possit. PINT.

Primus quod exstet, ut equidem invenio, commentatus de ea Osthanes, Xerxem regem Persarum bello, quod is Graeciae intulit, comitatus; ac velut semina artis portentosae sparsisse; obiter infecto quacumque commeaverat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maxime Osthapes ad rabiem, non aviditatem modo scientiae eius, Graecorum populos egit. Quamquam animadverto summam litterarum claritatem gloriamque ex ea scientia antiquitus et paene semper petitam. Certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato, ad hanc descendam navigare,

Primus exstat ut equidem invenio commentatus de ea. Vossius, pro antiq. script. primum quod exstet ut eq. iuv. com. est de ea Osthanes Xerxen regem invenio ex Pers. bello, forte ait: Primum, quod exstet, ut equidem invenio, commentatus est de ea Osthanes, Xerxen regem, ingenio rex Persarum: bello, quod is Graeciae intulit, comitatus: ac velut semina artis portentosae sparsit, obiter infecto, quacumque commeaverat, mundo. Osthane vocat ingenio regem Persarum velut sapientissimum inter Persas. Iuvat haec Pintianus, quod offert e libro suo: Primus quod exstet ut eq. iuv. commentatus est. Gaos.

Commentatus de ea Osthanes. Cyprianus de Idolis: Et magis inde est (a daemonibus) ad perniciose vel ludicra potentatus, quorum tamen praecipuus Osthanes formam dei veri negat conspici posse, etc. DAL. — Osthanes, etc. Οὐστάνης μάγος memorat Tatianus, oral. contra Graecos, pag. 472. Libri omnes MSS. aspirant Osthanes. Hunc Xerxis comitem fuisse Laërtius pariter iouit, in Prooem. pag. 1. IIAND.

Is Gr. intulit. Olymp. LXXVIII anno primo (480 a. C. n.), traiecit in Graeciam, qui annus Graecorum navali ad Salaminam victoria, et clade Persarum insignis fuit. HANN.

Certe Pythagoras, etc. De hac Pythagorae profectibus Laërt. in Pythag. VIII, pag. 214; Clem. Alex. Strom. I, pag. 302 et 304, aliisque. De Empedocle idem Laërtius in eius vita, VIII, pag. 230. A Democrito in Aegyptum ad Sacerdotes, in Persidem ad Chaldaeos, ad Gymnosophistas usque in Indiam, peregrinationem esse susceptam Laërtius ipse narrat in eius vita, lib. IX, et Clem. Alex. loc. c. pag. 303. Platonicae similiter peregrinationis mentio apud Laërt. in eius vita, III, 71: εἰς Αἴγυπτον παρὰ τοῦ προφήτου, et apud ipsum Platonem in Phaedone, referente Clem. Alex. loc. c. pag. 302. H. — Exsiliis verius... susceptis. Non metaphoricè quidem de Pythagora. Nam (ut Ovid. canit, Metam. lib. XV, vs. 61) Vir fuit hic ortu Samius: sed fugerat iura Et Samon, et dominos; odiosque tyrannidis exul, etc. Placet multis hunc a Polycrate ad amicum Astu-

exiliis verius, quam peregrinationibus, susceptis. Hanc reversi praedicavere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollobechen Coptiten, et Dardanum e Phoenice illustravit, voluminibus Dardani in sepulcrum eius petitis: suis vero ex disciplina eorum editis: quae recepta ab aliis hominum, atque transisse per memoriam, aequae ac nihil in vita mirandum est. In tantum fides istis fasque omne deest, adeo, ut ii qui caetera in viro illo probant, haec eius esse opera inficiuntur. Sed frustra. Hunc enim maxime affixisse animis eam dulcedinem constat: Plenumque miraculi et hoc, pariter utrasque artes effloruisse; Medicinam dico, Magicenque, eadem ae-

sim missum cum catenis, aliis liberum missum, sub hac conditione, ut insulam patriam non reverteretur. Inde Aegyptum, mox Asyriam, tum Olympicam et Peloponnesum, lustravit, in Graciam Magnam devoluturus tandem, quam moribus, legibus, artibus emendaret poliretque. A.

Apollobechen. A Copto, Aegyptiae Thebaidis oppido, unde et Coptites praefectura dicta. — *Apollobechen.* Haec sincera lectio est cod. Reg. Colb. Th. Chifflet. Depravata vulgatorum, *Apollonidem Coptidenem.* Audacior conjectura eruditorum, atque a vestigiis veteris scripturae alienior, *Apollonidem Horapionem*: qui de religione ac regibus Aegyptiorum et de extractione pyramidum multa literis consignasse legitur apud Theophilum Autiochenum ad Autol. II: *Απολλωνιδης ο και ὁράπιος ἱεραρχήτης*, ab Horo et Api Aegyptiorum numinibus appellatione deducta. HARO.

Dardanum e Phoenice illustravit. Colum. lib. X: *Dardaniacae veniant artes*, id est, magicae, ab hoc Dar-

dano, cuius commentariis perlectis doctissimus evasit Democritus Apuleius, vel quicumque alius post Zoroastrem magiae laude clarus exstitit. Euseb. II, *Προπαρασχ. Εἰς τὸ Δαρδάριος ὁ μύθος διὸν καταδιόχας τὰ μυστήρια.* Brod. lib. IV, cap. 10. Dat.

Voluminibus Dardani in sepulcrum eius petitis. Scribend. reor: *voluminibus Dardani in Cyprium petitis*, ut pronomén eius superfluum: alioquin non erit quo referre possimus, quod non multo infra sequitur, tanto recentior est Cypria. ΡΙΝΤ.

Suis vero ex disciplina. Auctor est Clem. Alex: Strom. I, pag. 303; Democritum, Babylonii scriptoris, cui Aelici nomen fuit, columnam interpretatum esse, ac suis operibus intexuisse. *Δημόκριτος γὰρ τοῖς Βαβυλωνίοις λόγους πεποίηται. Αἰγίται γὰρ τὴν Ακινάρεν στήλην ἱερικηνθεῖσαν, τοῖς ἰδίοις συντάξαι συγγράμματι. ΗΑΡΟ.*

Magiceque. Quam nos Magicam vocamus. Sic ipse Geometricen appellat, XXXV, 35, 9, quam nos Geome-

tate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Graeciae bellum, quod gestum est a ccc urbis nostrae anno. Est et alia Magices factio, a Mose, et Iamne, et Iotape, Iudaeis pendens,

triam dicimus: et Theologien pariter dixere Veteres, quam nos Theologiam nuncupamus. Hieron. ep. clv ad Paulam Urbicam: *Pro Logica nostri Theologien sibi vindicant*: sic enim habent libri MSS: non, ut editio nullo sensu, *theoricon*. In libris Hieronymi numquam Theologiam dici reperias, sed graece *theologian*. H. — Vix erant dignae synonymulae quae notarentur. Certe omnes norunt omnia haec quae desinunt in *ice* mera esse adiectiva, quae quum pronuntiarentur, supplendum fuit *τήχην*, aliquando, sed rarius, *τήχην Αι*.

Graciae De quo lib: super. diximus, cap. 2. HARD.

A CCC Urbis. Ante Christum ann. 254. HARD.

A Mose, et Iamne, et Iotape, etc. Is Iamneset in thanaturgia antagonista Mosei fuit coram Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, magna insignis, quo factum opior, ut Plinius Mosem quoque similiter magum fuisse putaverit. GELEX. — *A Mose*. Hic sequuti sumus MSS. codd. omnes et vetustissimas editiones, in quibus totidem litteris et apicibus scriptum est, ut edidimus. Primum hic et *Iamne* pro etiamnum editio Basileensis exhibet anno 1535. Quum autem etiamnum a Iudaeis, *Mose* et *Iotapea* pendens factio dicitur a Plinio, perseverantem eam usque ad sua tempora indicat, et veluti particulam sectae Iudaicae, ei addictam Numini, quod Mose, et edocti a Mose Iudaei coluerunt. Itaque designat hic Plinius quosdam de circumcunctis Iudaeis

exorcistis, quorum mentio est in Actis, 19, 13, quorum princeps sua aetate in Cypro fuerit Iudaeus nomine Lotapeas. Nam in Cypro hanc factionem viguisse testatur. Et est certe *Lotapeas* nomen hebraicum, לֹטְאֵי: quod hominem significat, Qui involvens se, operit se. Vim exorcismorum autem Plinius, homo atheus, magicae arti adscribit; et multiplici laborat errore: 1° quod *Mosen*, vatem sanctissimum in magorum numero reponit; 2° quod *Iamnem* in Aegypto Mosei antagonista pro Iudaeo habet; 3° quod *Iotape* pro Mambre scripsit: nam de Iamne et Mambre, scriptoribus Aegyptiis atque iisdem magis, qui Pharaonis iussu adversus Mosen portenta ediderunt, Eusebius, Praepar. lib. IX, pag. 411, ex Numenio Pythagorico. Ideo male cum illo Hebraeorum duce confunduntur, siquidem constat artes magicas et incantationes apud Iudaeos vetitas fuisse, et perperam vocari Iudaicam, quae vera fuit Aegypti magice. HARD. et Ed. P. — *Iamne*. Harduinus de Mose tantum loqui Plinium, non de Iamne asserit; sed non invenio a Dalecampio aliquid contra Iamnis appellationem ex membranis adduci. In 1 Ambros. lego: *Amisio etiam iam nunc et Lotape ad Iudaeis pendens*. Io II cum edit. 1469: *Amisio et Iamne et Iotapata Iudaeis pendens*. Primi scripturam magis corruptam nemo non videt; secundi et *Iamne* pro *Iamne* positum facile credam. Audiamus Gelenium, qui in emendatis codicibus legi asserit a *Mose, et Iamne, et Iotape* Iu-

sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non levem et Alexandri Magni temporibus auctoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit.

III. Exstant certe et apud Italas gentes vestigia eius in duodecim tabulis nostris, aliisque argumentis, quae priore volumine exposui. DCLVII demum anno urbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso coss.

dacis pendens. Is (vide supra in principio huius notae) ... *putaverit. Castigationem fefellit similitudo scripturae, ut pro et lausne legit etiamnum. Tertium nomen etiam typis excusa quaedam exemplaria habent, recte quidem mea sententia quoniam hebraeum sit, et apud hebraeos auctores reperiatur. Hoc usque Gelegius. Ismhem a Plinio memoratum esse illum, cuius Paulus apostolus mentionem ingerit, non dubitavit Antonius Possevinus; Iopateu vero sibi ignotum statetur. Antiquae editiones exhibent certe a Mose etiamnum, sed optime Gelenius animadvertit, si modo dixit est et alia, non opus est repetere etiamnum? Quod certe in auctore succoso minime reponendum, nec in principe editione occurrit. Alii pro Iotape legere malunt Iochabeta uti apud Iosephum Flavium, vel Iochaleda, ut in codd. Divi Hieronymi, Hermol. Barbarus, qui in editis pariter etiamnum Iotapea invenerat, legendum forte, inquit, non Lotapea, sed Iochabeta, sive Iochabeta ex Iosepho, qui matrem Mosis ita nominavit. Hieronymus Iochabeda. Potest et Iotopata: quoniam et urbs hoc nomine in Syria Iosepho est; a conditore, ut verosimile, est vocata. Magum autem fuisse Moesen insimulanti: sed eos secundo*

contra Apionem volumine Iosephus apertissima eoarguit. Qualis autem sit, quam paulo post Plinius Cypriam appellat: non ausim quidem contendere; sed de Christiana eum sensisse, ut suspicer, argumento est, quod apostolus Paulus eum Barnaba, qui et Cyprius erat, e Indaea navigavit in Cyprum; in eamque primum insulam novum mundo Christi nomen intulit. Rezzos.

Tanto recentior est Cypria. Hanc quidam intelligunt Christianismum, expositum Cypriis a Divo Barnaba. Quidam Paphiae Veneris sacerdotes. Val. — *Tanto rec. est Cypria.* Vidimus Hard. Cyprinae sectae principem innuere Lotapeam. Verum ego (ubi id nominis recipiatur) de homine Nostrum loqui, longe ante Vespasiani imperium vivente, iudicarem. Rezz.

III. *In duodecim tabulis.* Quarum verba retulit, lib. XXVIII, cap. 4. Hahn.

Quae priore volumine. Non proximo, sed anteriore, nempe octavo et vigesimo, cap. 4. Haad.

DCLVII demum. Ita Reg. 1, Colbert. 3, editque libri omnes. Quae annorum ratio plane congruit cum nostra Chronographia, hoc est, enim ea quam caeteris operis sui locis Plinius

senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur palamque fuit in tempus illud sacri prodigiosi celebratio.

IV. Gallias utique possedit, et quidem ad nostram memoriam. Namque Tiberii Caesaris principatus sustulit Druidas eorum, et hoc genus vatium medico-

nus constantissime sequitur, et quam docuit fere Petavius. Consentiant Casiodorus, Fasti Sicull, Iulips Obsequens. HARR.

Homo immolaretur. Vide quae adnotata sunt in lib. XXXVI, cap. 5. DALEC. — *Ne homo,* etc. Vide quae dicta sunt supra, lib. XXVIII, 3. Violavit igitur hoc senatusconsultum Caesar dictator, cuius iussu viri duo in Campo Martio a pontificibus et Sallia, velut in sacrificio, ἐν τῷ ὁμοθυμαδὸν ἱεροσυνέλευσιν, inquit Dio, l. XLII, iugulati, immolatique sunt, ἐνθάδ' ὄντων, ἱερόδωρον. HARR.

Palamque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Hoc a Galenio est. Academicus, *palamque in tempus siluit sacra.* Gnd. et duo Vossiani: *palamque in tempus sili ut sacra.* Sed Chifflet. et Voss. princeps: *palamque fit in tempus sili;* ut sacro prodigiosa celebratio. Hinc in olim vulgatis etiam illud siluit. Sed legendum *palamque fit in tempus id licita sacri prodigiosi celebratio.* Neque fert aliud, quod sequitur: *Gallias utique possedit:* nempe vel sacrum prodigiosum, vel celebratio sacri prodigiosi. GND.

IV. Gallias. Aequior Gallis Solinus hoc limide pronuntiat, nec obstringens fidem. *Infamatur,* inquit, *de Gallis agens,* cap. 24, pag. 44, *ritu incolarum, qui, ut aiunt, veri enim periculum ad me non recipio, detestabili sacrorum ritu, iniuria religio-*

nis, humanis litant hostiis. Dion. Halic. tradit eadem, Antiq. Rom. lib. I, p. 30. Lactant. Div. Inst. I, 21: *Galli Henom atque Teutateni humano cruore placabant. Nec Latini quidem huius immanitatis expertes fuerant. Siquidem Latialis Iupiter etiam nunc sanguine colitur humano,* etc. II.

Namque Tiberii, etc. De Druidis Tiberii iussu pulsas, obscure Tranquillus egit; et generatim, vel externarum caerimoniarum, vel Mathematicorum, hoc est, Astrologorum nomine designatis: *Externas caerimonias,* inquit in Tiberio, c. XXVI, *compevit... Expulsi et Mathematicos,* etc. Dio quoque, lib. LVII, pag. 612, ait Tiberii iussu magos, astrologos, aliosque, qui quocunque nomine divinationes exercerent, negatos esse. Tacit. Annal. II: *Facta de Mathematicis Magisque Italia pellendis senatusconsulta.* Verum in Claudio Tranquillus multo expressius c. XXV, *Druidarum religionem apud Gallos dirae immanitatis, et tantum civibus sub Augusto interdictam penitus abolevit.* Nempe quod Tiberius non obtinuerat, Claudius perfecit. De Druidarum moribus Caesarem vide, de Bell. Gall. VI. Quum vero Plinius hoc loco Druidas vates medicosque, alibi Magos aliterve appellat, ostendit eos non nisi Magos fuisse, qui ex Magice et Astologia, aliisque studiis medicinam exercerent. H. — Clare Lucan. et humanis lustrata cruribus arbores.

rūmque. Sed quid ego haec commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, et ad naturae inane pervecta? Britannia hodieque eam attonite celebrat tantis. ceremoniis, ut dedisse Persis videri possit. Adeo ista toto mundo consensere, quamquam discordi et sibi ignoto. Nec satis aestimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.

V. (11.) Vt narravit Osthanes, species eius plures sunt. Namque et aqua et sphaeris, et aëre, et stellis, et lucernis, ac pelvibus, securibusque, et multis aliis modis divina promittit: praeterea umbrarum, inferorumque colloquia: quae omnia aetate princeps Nero vana falsaque comperit: quippe non citharae

Cf. ἀντιστάτων c. Cl. xic. Chalesubriant, les Martyrs, lib. VIII, ubi Eudorus se narrat testem silvestrium sacrorum, iam in eo stantibus Eubagis ut Deo humana victimis gratificarentur suo. Caeterum ne dubita, ut impios et crudeles Druidas, sic et populum solites ludere, non illudem artibus quas in Perside, Aegypto, Graecis ac passim invenerant, sed simillimis indulgere, dum nempe et valetudini sese opitulaturos spondent et futura praesagiant. Feminis tamē hoc saepius in mandatis fuit: hinc Velledae, h. e. saeae, (nam Velleda non unius nomen, sed omnium quaecumque divinatoriae sese artis participes profitebantur). Ergo, ut non bene, si verba stricte presseris, Plinius Galliae Magiam tribuit, ita non perperam, si laxius verba sumi volueris, dum aperiendi futuri vanitatis Gallias quoque laborasse pronuntiat.

ΔΙΑΣ.

Et ad naturae inane. Vbi naturae fines, ultra quos inane, seu verius nihil est. HARD.

Britannia hodieque eam attonite celebrat. Aptius in nostro exemplari, attonita celebrat. PIER.

Qui sustulere monstra. Tertull. tamē in Apol. c. cap. 9: Ecce in illa religiosissima Aeneadarum urbe piorum, est Iupiter quidam quem ludis suis humano proluit sanguine. Sed de gladiatoribus, opinor, agit, non de sacrificiis. HARD.

V. Namque et aqua. Ex aquae ὑδρομαγνεία appellatur: ex aphaeris, sive pila, σφαίραμαγνεία: ἀστρομαγνεία ex aëre, in quo daemon invocatus, varias formas effigit, quae requisita denunciant: ἀστρομαγνεία ex stellis: λυχνόμαγνεία c. lucernis: ex pelvibus lebetibusque, λεχνομαγνεία: δεινόμαγνεία, ex securibus. Singularum rationes, quo quaeque modo fiant, expedire, non est ingenii, aut insti-

tragicque cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitis. Primumque imperare Diis concupivit, nec quidquam generosius valuit. Nemo umquam ulli artium validius favit. Ad haec, non opes ei defuere, non vires, non discentis ingenium, non alia, patiente mundo. Immensum et indubitatum exemplum est falsae artis quam dereliquit Nero: utinamque inferos potius et quoscumque de suspicionibus suis Deos consulisset, quam lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profecto sacra barbari licet, ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes eius, fuissent. Saevius sic nos replevit umbris.

VI. Sunt quaedam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina, aut cerni.

luti nostri. H. — Multa enim praeterea fiebant, ita ut bravus fuerit dicere quae divinantibus ansam non dederint (si quae sint) quam quae dederint. Cf. si vacat, Boissard, de Divin. V, pag. 45 sqq. et Poller, de Antiq. Gr. Quos si taedet aut piget evolvere, adi facillimum simul atque acerrimi irrisoris Rabelais lib. III, c. 25 (*Pantagruel*), ubi ille multa nominat, multa naso suspendit adunca, omissis tamen non paucis, quae in edit. Paris. 1823 (L. Janel), t. III, p. 394 sqq. expressa reperies. A.

Nemo unquam. Vide multa in eam rem apud Sueton. in Nerone, esp. XXXIX, H. A.

Alique non patiente mundo. Immensum et indubitatum exemplum est falsae artis, etc. Verbum *immensum* cum minore littera scriptum praecedentibus annectendum videtur; reliqua sic, ut reor, commodius legentur:

Alique non copiente mundo immensum. Indubitatum exemplum est, etc. Nam coniunctio et non est in codice antiquo. P. R. — Alique, etc. non alia quae mundus aegre ferbat. In MSS. Reg. Colb. Chiff. Quae non alia patiente mundo. H. A.

Et quoscumque... Deos. H. a. malos genios, vel δαίμονας.

Inquisitiones. Quae fieri in cives solebant, ut daemonum opa resciret, qui rei coniurationis in ipsum forent. H. A.

Saevis. Necesse illa illata, quos sibi esse infestis suspicabatur. H.

VI. Lentiginem hab. non obsequi numina, ut cerni non possint, forte hoc in illo, etc. Scribe. Lentiginem habentibus non obsequi numina aut cerni. Num obstitit forte hoc in illo? Ex nostro apographo. P. R.

Non obsequi numina, ut cerni non possint, Forte hoc in illo. Quanto ex-

Obstat forte hoc in illo? Nihil membris defuit. Nam dies eligere certos liberum erat: pecudes vero, quibus non nisi ater colos esset, facile. Nam homines immolare etiam gratissimum. Magus ad eum Tiridates venerat, Armeniacum de se triumphum afferens, et ideo provinciis gravis. Navigare noluerat, quoniam exspuere in maria, aliisque mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiam coenis eum initiaverat. Non tamen quum regnum ei daret, hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit, intestabilem, irritam, inanem esse, habentem tamen quasdam veritatis umbras: sed in his veneficas artes pollere, non magicas. Quaerat aliquis, quae sint mentiti veteres Magi, quum adolescentibus nobis, visus Apion Grammaticae artis, prodiderit cynocephalam herbam, quae in Aegypto vocaretur osirites, divinam, et contra

peditiu Vosgians: veluti lentiginem habentibus non obsequi nummum aut cerni. *Obstat forte hoc in illo?* Duo ahi et Gud. confirmant hactenus, ut praefereant aut cerni. Iuvat in parte Pintiani codex: sed nimium est illud: Num obstitit hoc forte in illo? Gaon.

Forte hoc in illo? Suetonius in Nerone, cap. 54. Dat. — Obstat. Ita Ch. recte. Figura est, quam rhetores πάλιν vocant. Obstitisse arbitramini lentiginem faciei, quo minus cerneret Deos vero magicis incantationibus evocatos. At nihil membris defuit. Statuq; fuit paene iusta, inquit Tranquillus l. 1. a Dalc. pulchro magis quam venusto, etc. H.

Nam hominem immo. etiam gratissimum. Melius: Iam hominem immolare gratissimum. Pict. — Nam hominem immolare etiam gratissimum Vos. ut Chifflet. homines. Participula

nam offendit non Pintianum modo, sed etiam alios. Iniuria, est enim eius usus, qualem notavimus ad Livium lib. XXIX, cap. 8. Neque aliter ipse Plinius hoc libro c. 14: Nam maria cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustela, vel etiam inveteratas erundae carnes, quis possit furens, etiamsi sit forte medicus? Gaon.

Tiridates. Victus a Corbulone, duce Neropis in Armenia, Roman venit: Armeniae tamen regnum ei datum a Nerone ipso, ex tribunali, refert Dialib. LXIII, pag. 718. H.

Et ideo provincis gravis. Per quam iter cum comitatu suo agebat. H.

Non tamen. Dio lib. LXIII, pag. 718. HARD.

Cynocephalam. Egimus de ea lib. XXV, 80. Osireos Taphen, hoc est. Osiridis sepulcrum, appellat Apul. c. 86. HARD.

omnia beneficia : sed si tota erueretur, statim eum qui eruisset, mori : seque evocasse umbras ad percontandum Homerum, quam patria, quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

VII. Peculiare vanitatis sit argumentum, quod animalium punctionum talpas maxime mirantur, tot modis a rerum natura damnatas, caecitate perpetua, tenebris etiamnum aliis defossas, sepultisque similes. Nullis aequae credunt exitis: nullum religionis capacius iudicant animal: ut si quis cor eius recens palpitansque devoret, divinationis et rerum efficiendarum eventus promittant. Dente talpae vivae exempto, sanari dentium dolores adalligato affirmant. Caetera ex eo animali placita eorum, suis reddemus locis. Nec quidquam probabilius invenietur, quam muris aranei morsibus adversari eas, quoniam et terra orbitis (ut diximus) depressa adversatur.

VIII. Caetero dentium doloribus (ut iidem narrant) medetur canum qui rabie perierunt, capitum cinis

Qua patria quibusque, etc. Apud Gell. III, cap. 11, Varro: *Ἐπὶ πόλει διερχομένη περὶ ῥίξαν Ομήρου Σπύρον, Πόδες, Κολογών, Σελήν, Ιός, Ἀργός, Ἀθήνας. Capella Homeri candida hanc tumultum indicat. Quod ara Ietae mortuo faciunt sacra. Versus hos longa oratione Magius exponit et explicat, III, p. CXXXI in lo insula extremum illic obisse, ut tradit Halicarnass. *ἀσθενεία καὶ μολιχία*, languens et imbecillitate virium: ut nil moerore, quod a piscatoribus aenigma hoc propositum solvere non potuisset, *Ὅσα δὲ ὅμην ληρούμεθα δ' οὐχ ὅλας ἡρώμεσθα*. Eius sepulchro Ietae versus hos insculperunt:*

Ἐνθάδε τὸν ἑρπὴν κεφαλὴν ἔκτα γαῖα καλύπτει, Ἀνδρῶν ἡρώων κοσμήτεα θεῶν Ομήρον. Cumanis et Ionibus τυφλοῦς ομήρους dici Plutarchus auctor est. HAN.

VII. *Caecitate perpetua.* Falsum: nam oculo, minimo quidem, uno tamen talpa pollet, ut mammalium caetera, duplici. AS.

Et si quis cor. Auctor Kiranidum, pag. 104: *Si quis autem cor eius (talpae videlicet), adhuc ea reptante, seu palpitante, transgulerit, praescientiam accipiet futurorum, et eorum quae in saeculo fuerint.* HAN.

Et diximus. Lib. anteriore, c. 27, HAN.

crematorum sine carnibus, instillatus ex oleo cyprino per aurem; cuius e parte doleant. Caninus dens sinister maximus, circumscarificato eo qui doleat; aut draconis os e spina; item enhydridis. Est autem serpens masculus et albus. Huius maximo dente circumscarificant. At in superiorum dolore duos superiores adalligant, e diverso inferiores. Huius adipe perunguntur, qui crocodilum captant. Dentes scarificantur ossibus lacertae e fronte luna plena exemptis, ita ne terram attingant. Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tarde dentientes adiuvat cum melle. Fit eodem modo et dentifricium. Cavis dentibus cinis e murino fimo inditur, vel iecur lacerorum aridum. Anguinum cor si mordeatur, aut alligetur, efficax habetur. Sunt inter eos, qui murem bis in mense iubeant mandi, doloresque ita cavere. Vermes terreni decocti in oleo, infusique auriculæ, cuius a parte doleant, praestant

VIII. *Circumscarificato.* MSS. omnes, *circumscarifato*: et mox; *circumscarifant*. et *scarifantur*. H.

Item enhydridis. Plin. XXXII, 26: *Enhydria vocatur a Graecis coluber in aquis vivens.* HAAR.

Colluunt. Sext. Platon. cap. ix de cane, tit. 24 ad dentium dolorem: *Dentem canis combure, et cinerem eius in vini hemina decoque, et ex eo gargariset, et sanabitur.* HAAR.

Cinis. Sext. Platon. loc. cit. tit. 26, ut dentes alne dolore crescant: *Dens canis combustus, et cum melle tritus, gingivas reprimi.* Appendi solam præcipi Habbarrhamanus Aegyptius, interprete Eechellenæ c. xxvi de cane, pag. 102: *Canis dens, qui caninus dicitur, appensus collo pueri; cuius*

adhuc non eruperunt dentes, pelle aliqua involutus; facilem reddit eorum eruptionem absque dolore ullo, aut nocuimento. HAAR.

Cavis. Q. Serap. cap. xv, pag. 314: *Exesos autem dentes si forte quereris, Vre finum niuris, patalis et hiantibus adde: Prodest et pulvis limbrici corpore testato.* Sic etiam Plin. Val. I, 36, et Marc. Emp. XII, p. 93. HAAR.

Vermes. Galen. de Fac. simpl. Med. XI, 4, p. 316. Marc. Emp. XII, pag. 94, liisdem verbis, HAAR.

Infusique auriculæ, cuius a parte doleant. Omnes quinque: *eius e parte.* VI Plauto: *et morbo valui, ab animo aeger fui.* Contra lib. XXII, cap. 22: *Infunditur a contraria aure in dolore dentium.* GAOS.

levamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus, ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuvat. Comburi autem oportet in testa. Prosumt et cum mori radice in aceto scillite decocti, ita ut colluantur dentes. Is quoque vermiculus, qui in herba, Veneris labro appellata, invenitur, cavis dentium inditus mire prodest. Nam crucae brassicae, eius contactu cadunt. Et e malva cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Arenulae, quae inveniuntur in cornibus cochlearum, cavis dentium illitae, statim liberant dolore. Cochlearum inanum cinis cum myrrha gingivis prodest: serpentis cum sale in olla exustae cinis cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinæ vernationis membrana cum oleo, tediaeque

Eorundem. Q. Serenus loco proxime allato. Marcell. Emp. I. c. Plin. Val. I, 36. HARD.

In testa. Marc. Emp. in testa condendi. HARD.

In aceto scillite decocti. Scyllitico, non scillite, recte. Nam vnoquod graece masculini est sexus, convenit haec terminatio in *es*. Acetum vero quum sit et latine et graece neutrius, non scilliten dixerim, sed scyllitium. PIST.

Is quoque vermiculus. Dictum id iam superius, XXV, 168. II.

Erucae brassicae. In MSS. vetusto more, *erucas*, pro *erucas*, ut alibi diximus. Ex hoc Plinii loco perperam, ut apparet, intellecto, scripsit Marcellus Empir. cap. XII, pag. 95, non erucas cadere contactu eius vermiculi, qui in Veneris labro invenitur, quae Plinii mens videtur esse: sed dentes ipsos, qui vitiosi sunt, erucæ contactu decidere: quia senilis, ut dicam quod sentio, huic loco accommodatior videri potest. Præter ut in mendo cubare Plinii contextum haud

immerito credas, legique oportere, Nam erucæ brassicae etiam contactu cadunt, exigua admodum mutatione voculae eius, in aliam satis affinem, etiam. Verba Marcelli haec sunt: *Bestiola, quae brassicæ innascitur, dens vitiosis saepe confrictus, intra dies paucos eliditur.* In MSS. tamen omnibus, eius constantissime legitur. II. — Nos cum Empirico facimus, rati de dentium casu sustinendum locum. Paraphrasis hæc foret: Nam quod attinet ad vermiculum erucæ in brassica nascentem, eius contactu cadunt. ARAS.

Arenulae. Totidem verbis Plin. Val. I, 36, et Marc. Empir. XII, p. 94. HARD.

Cochlearum. Pro myrrha mel adhibet Marc. Empir. XI, p. 89: *Cochlearum, inquit, inanum exustarum cinis cum melle, gingivis impositus, mire prodest, si sit haec assidua curatio.* HARD.

Anguinæ. Senecta seu pellis quam angues vere exuunt. HARD.

resina calefacta, et auri alterutri infusa: adiiciunt aliqui thus et rosaceum; eadem cavis indita, ut sine molestia cadant, praestant. Vanum arbitror esse, circa Canis octum angues candidos membranam eam exuere, quoniam neo in Italia visum est, multoque minus credibile in tepidis regionibus tam sero exui. Hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime dentes evellere tradunt. Et dens anguim adalligatus dolores mitigat. Sunt qui et araneum animal ipsum sinistra manu captum, tritumque in rosaceo, et in aurem infusum, cuius a parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete servatis, fistula salva, adacto dente vel gingiva scarificata, proiectoque ossiculo; statim dolorem abire tradunt. Item, fimo corvi lana adalligato, vel passerum cum oleo calefacto, et proximae auriculae infuso, pruritum quidem intolerabilem facit, et ideo tolerabilius est passeris pulorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto inficere.

IX. (iv.) Oris saporem commendari affirmant, murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiserunt quidam marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguae hulnera et labrorum, hirundines in mulso decoctae sanant. Adeps anseris aut gallinae rimas; oesypum cum galla;

Fistula. Osse, quae medullam fistulae in morem includit, integra H.

Item fimo corvi. Marc. Emp. cap. xii, p. 95, ad verbum. Sextus Platon. part. 2, cap. vi de corvo, lib. 3 ad dentium dolorem; *Corvo denti fimum si imposueris, dentem rumpit, et tollit dolorem.* HARR.

IX. Oris saporem. Plin. Val. I, 29

seq. et Marcell. Emp. xi, p. 88. H.

Admiserunt. Auctores proxime laudati. HARR.

Linguae. Sext. Plat. part. xii de hirundine, lib. 2 ad linguae vulnera et labiorum; *Hirundines in mulso* vel mulso, etc. Plin. Val. I, 30. HARR.

Adeps. Plin. Val. loc. cit. et Marcell. Empir. xi, p. 88. HARR.

araneorum telae candidae, et quae in trabibus parvae textuntur. Si ferventia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur.

X. Maculas in facie, oesypum cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vellere, quidam et butyrum addunt. Si vero vitiliginis sint, fel caninum prius acu compunctas. Liventia et sugillata pulmones, arietum pecudumque in tenues consecti membranas, calidi impositi, vel columbinum simum. Cutem in facie adeps anseris, vel gallinae custodit. Lichenas et murino simo ex aceto illinunt, et cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri praecipunt. Tollit ex facie vitia et cochlearum, quae latae et minutae passim inveniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlea-

Ferventia. Acris et sordidi humoris defluxus, nimirum si calidiore iure vel carne os exustum fuerit. Ferventia oris hucera ἀφθας vocant. Dal. — *Si ferventia.* Sic MSS. Reg. Colb. Th. non, ut quidam editi libri, excusserint. De ferventibus oris hucerbibus Dalecamp. haec accepit, quas ἀφθας Graeci vocant: aliena sane a mente scriptoris, quam nos, ut remur, attigimus, interpretatione. Confirmat etiam noster egregie Q. Sere-nus, esp. xv, pag. 154: Ora ambu-sta cibo sanantur lacte canino. Et Plin. Val. I, 30: Si ferventia os intus exu-serint, continuo sanantur gargariza-tione lactis canini. In iure id vinoque sorbendo fere contingit, quum cali-dius iusto est. Vi puera illi Plautino in Mil. act. III, sc. II, vs. 20: Pa. Neque tu bibisti? Lv. Di me perdant, si bibi. Si bibere potui. Pa. Qui iam? Lv. Quia enim obsorbi: Nam nimis calebat, amburebat gutturem, HARD.

X. *Maculas in facie.* Tolidum ver-bis Marc. Emp. xix, p. 430. HARD. *Asperrimum habetur.* Amore in-gratum, quoniam e huius flore apes colligunt. Dal.

Scobem cutis. Marcell. Empir. loc. cit. HARD.

Liventia. Sext. Plat. c. vi de arietē, tit. 4 ad livores et sugillationes: Pul-mo arietis coniunctus minutim, et im-positus, statim sanat, et nigrae etia-trices ad candorem perducit; et a oph-thalmicis laesos pedes sanat, HARD.

Lichenas. Marcell. Empir. c. xix, pag. 430; Plin. Valer. II, 56. H. *Et cinere herinacei ex oleo.* Plin. Val. loc. cit. HARD.

In hac curatione. Marc. Empir. c. cxix, et Plin. Valer. loc. c. HARD.

Tollit. Marc. Empir. esp. xix, p. 430. HARD.

Minutae. Vide esp. 6 et 4 huius libri. DALEC.

rum cinis spissat, calfacit smectica vi: et ideo causticis commiscetur, psorisque, et lentigini illinitur. Invenio et formicas Herculeas appellari, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia vitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabeo longipedi. Fallit inter herbas bovem maxime, unde et nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat. Haec cum hircino sevo illita lichenas ex facie tollit septica vi, ut supra dictum est. Vulturinus sanguis cum chamaeleonis albae (quam herbam esse diximus) radice, et cedria tritus, contextusque brassica, lepras sanat: item pedes locustarum cum sevo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum caepa tritus et subactus. Vtilissimum et in facie mel, in quo apes sint immortuae, praecipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto.

XI. Gravedinem invenio finiri, si quis nares mu-

Smectica. Abstergendi purgandique vi, α σμῆγμα, detergo. HARD.

Invenio. Totidem verbis Marcell. Empir. XIX, p. 129. Hisce formicis Herculearum nomen inditum ex re fuisse suspicatur Dalecampius, quod aiot caeteris grandiores et atiores. HARK.

Buprestis. Buprestis et silvestris oleris genus est, de quo sup. I. XXII, cap. 35. Frequens sane in Africa, auctore Luciano in Dipsadibus. HARD.

Vi supra dictum est. Lib. XXIX, cap. 10, ubi de cantharidibus, pityocampis, et buprestis, *Efficiatissimae omnes ad lepras, lichenasque.* Et paulo antea: *vis earum aculere corpus, crustas obducere.* HARD.

Quam herbam esse diximus. Lib. XXII, cap. 21. HARD.

Varos. Transulū incaute Marc. Emp. hoc medicamentum a varia ad varices, cap. XXXIV, p. 235: *Varices curat, inquit, adeps gallinaceus cum caepa trita impositus, vel perductus assidue.* Non ita Plin. Val. III, 41, ubi Plouium nostrum summa fide transcripsit. HARD.

Praecipue. Q. Seren. c. XII, pag. 131: *Cygnacos adipes hulari misceto Lyaco, Omne malum prope moluoso ex ore fugabis.* HARD.

Stigmata. Mart. Empir. IX, p. 430. HARD.

XI. *Gravedinem.* Graecis μίμνηξ, humoris a capite fluxio, sive pituita, quae nares claudit, vocem obtundit, tussim siccam movet. Gall. *fluxion, rhume.* Cels. IV, 2. — *Gravedinem.* Ita rescipimus, tum ex fide codd.

linas osculetur. Vva et faucium dolor mitigatur simo agnorum, priusquam herbam gustaverint, in umbra arefacto. Vva succo cochleae acu transfossae illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle: sic et tonsillis succurritur. Tonsillas et fauces lactis ovilli gargarizatio adiuvat. Multi-peda trita, sinum columbinum eum passo gargarizatum etiam cum fico arida ac nitro impositum extra, asperitatem faucium et distillationes leniunt. Cochleae coqui debent illotae demptoque tantum terreno conteri, et in passo dari potui. Sunt qui Astypalaeicas efficacissimas putent, et smegma earum. Lenit et gryllus infricatus: at si quis manibus, quibus eum contriverit, tonsillas attingat.

Reg. 2 et Ch. tum ex scriptorum auctoritate, quos antea retulimus ad I. XXVIII, cap. 15. Prius murinas perperam legebatur. HARD.

Si quis naves murinas. Emenda, *Murinas*. Vid. Reines. Var. Lectt. lib. III, c. 45, p. 585 et 586. PIXT.

Vva. Iisdem verbis Marc. Empir. cap. xiv, pag. 429. HARD.

Vva apco. Marcell. Empir. loc. cit. Succo cochleae acu transfossae illita vva sanatur: ita ut ipsa cochlea in fumo postea suspendatur. HARD.

Hirundinum. Marcell. Empir. cap. xiv, pag. 99: *Hirundinum exustarum cinis, usque ad periculum laborantis uvae, cum melle mixtus, potenter illinitur*. Sext. Platon. part. 2; c. xii, de hirundine, tit. 4 ad faucium dolorem. HARD.

Fimum. Marcell. Empir. cap. xii, pag. 102: *Fimum columbinum, ficus aridas, et nitrum tundes, eaque mixta extrinsecus appones: hoc medicamentum asperitatem faucium, distillationemque castigas*. HARD.

Cochleae coqui debent in lacte. Corrigo: *cochleae coqui debent inlotae*, ex apographo nostro: sic inf. cap. 6: *Est qui cochleis illotis protropum infundat*. PIXT. — *Cochleae*. In Reg. *inlotae*. In Reg. 2 *illotae*. Haec enim sincera huius loci scriptura est: *adulterina altera, quam libri omnes editi prae se ferunt, coqui debent in lacte*. Plin. Val. I; 45, de tonsillarum vitio: *Cochleae, inquit, coqui debent inlotae, deinde conteri, et in passo dari potui*. Marcell. Empir. xiv, pag. 402: *Cochleae, terra tantum excussa, inlotae coquantur: dehinc tritae cum passo Cretico adversum faucium molestias hauriuntur*. HARD.

Terreno conteri. Quod in illarum extrema parte coenosum conspicitur ac veluti lutosum. DÄL.

Et in iis smegma egrum. Trias prima verba desiderantur in velusto codice, PIXT.

Aut si quis manibus. Q. Soremus, c. xvii, pag. 426: *Quos autem vocitant tolles, attingere dextra Debebis, qua*

XII. Anginis felle anserino cum elaterio e melle citissime succurritur: cerebro noctuae, cinere hirundinis, ex aqua calida potio. Huius medicinae auctor est Ovidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quae ex hirundinibus monstrantur, pulli silvestrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparam cavis nidificantes. Sunt qui cuiuscumque hirundinis pullum edendum censent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum sanguine comburunt in vase et cinerem cum pane aut potu dant. Quidam et mustelae cineres pari modo admiscunt. Sic et ad strumae remedia dant: et comitialibus quotidie potu. In sale quoque servatae hirundines ad anginam una drachma bibuntur: cui malo et nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficacissimum pu-

Gryllus erit prenuante peremptus. Festus: Tolles tumor in faucibus, quae per diminutionem tonsillae dicuntur. Marc. Emp. cap. xv, pag. 105: Si quis gryllum manu contriverit, et ad tonsillas, vel suas, vel alterius, tenens ter applicuerit, tactu illo tumorem sanabit. HARD.

XII. Anginis. Totidem verbis Plin. Val. I, 52. HARD.

Cinere. Dioscorid. II, 80, et Marcell. Emp. cap. xv, pag. 105. H.

Sed efficaciores. Plin. Val. loc. cit. HARD.

Figura nidorum eas deprehendit. Nam aliae, quas apodas vocant, in parietum fissuris ova ponunt, nec nidos exstruunt. DAL. — *Figura, etc.* Describitur ea a Plinio. X, 49, his verbis: *Alterum genus hirundinum est rusticarum et agrarum, etc. H.*

Multo tamen. Ibidem fere verbis Marcell. Empir. cap. xv, pag. 107, et Plin. Val. I, 52. HARD.

Sunt, etc. Corn. Celsi similis haec oratio IV, 4: *Vulgo audio, si quis pullum hirundinis ederit, angina toto anno non periclitari: servatumque cum ex sale, quum is morbum urget, cohiberi, carbonemque eius coactum in aquam mulsam, quae potui datur, infricari et prodare. Id genus idoneos auctores ex populo habeat, neque habere quidquam periculi possit, quamvis in monumentis medicorum non legerim; tamen insensibilem huic operi meo credidi. Sic etiam Plin. Val. loc. cit. HARD. — Hirundinis quoque nidos apud Sineses et in finitimis tum insulis, tum peninsulae avidissime conquiri novimus, non eo quidem consilio ut hos potent, sed ut illa expriment gelatiosa ac mollia corpuscula quae in agglutinandis nidis misellae aves adiutarunt. AL.*

Strangulatos. Plin. Val. I. c. H.

Millepedam. Oniscum, sive porcellionem intellige, de quo lib. XXXX,

lent. Alii xxi tritas in aquae mulsae hemina dari per arundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt et maurem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor; remedio esse. Et corrigiam caninam ter collo circumdatam: fimum columbinum vino et oleo permixtum. Cervicis nervis et opisthotono, ex milvi nido surculus viticis adalligatus auxiliari dicitur. (v.) Strumis exulceratis mustelae sanguis: ipsa decocta in vino: non tamen sectis admovetur. Aiunt ex cibo sumptam idem efficere. Vel cineri eius sarmentis combustae miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies xxx oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vasculo servant, ad feminarum strumas. Veteres cochleae cum testa sua

cap. 39. Dioscorides II, 38, de vo genere: *Δαρυπιδίτης δὲ πρὸς πάλαιος συνυγχαυὸς ἀγέλαος*. Illi enim melle, angina correptis prosunt. HARB.

Alii. Plin. Val. I, 52, cui lemma inscriptum: *Anginae medendo*: *Milepedae*, inquit, numero viginti et una, tritae in aqua mulsa hemina, aut aceti, melle addito, deceduntur, donec lentescat totum quod coquitur, et sic imponitur. Et in alio genere morbi Marc. Emp. eodem medicamento usus, cap. xxxv, pag. 240. In locis humidis, inquit, et sordetis, sub lapidibus inveniuntur bestiolae multipedes; quae contraetiae contrahuntur, et reconduntur: ex his bestiolis xxi contritae cum optimo melle, et ex aqua potui per fistulam datae, paratioris medentur: ideo autem per fistulam potandae sunt, ne dentibus noceant, quos si contigerint, nigrescant. HARB.

Tradunt. Marcell. Emp. xv, pag. 109, et Plin. Val. I, 45. HARB.

Et corrigiam caninam. Auctores

proxime citati. Vetus est ad anginam curandam cistina limo Galeus, ipso teste; Simplicius X. HARB.

Surculus viticis. Sic Vossiani ambo, *viticis*. Olim *vitis*. Cap. 6: *pulsio uulturinus vitigineis lignis combustus*. Gaon. — Assensere Reg. 1, 2, Thuan. et alii: non *vitis*, ut editi. H.

Strumis. Sext. Platon. cap. xx de mustela, tit. 2. Marc. Emp. xv, pag. 109, et Plin. Val. III, 29, H.

Non tamen sectis. Si ulcus manu factum fuerit, tentante chirurgus illas excindere.

Quidam cor eius. Marc. Emp. cap. xv, pag. 107: Contra strumas, et feminis, et maribus utilissimum est, si cor lacertae viridis lupino degenteo clausum, in collo suspensum semper habeant. HARB.

Veteres cochleae. Plin. Valet. III, 29, strumis profligandis: Cochleae cum suis testis tritae ad hoc faciunt optime, quae salicibus adhaerent, H.

tusae illinuntur, maxime quae fruteetis adhaerent. Item cinis aspidum cum sevo taurino imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo: item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios, abscisis utriusque extremis artubus, adversus strumas prodest: vel cinerem bibisse in novo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effosum suadent: item simum columbarum per se, vel cum farina hordeacea, aut avenacea ex aceto. Talpae cinerem ex melle illinire. Alii iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, et triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alii praecidunt caput, et cum terra a talpis excitata tusum digerunt in pastillos; pixide starnea, et utuntur ad omnia quae intumescunt, et quae apostemata vocant. quaeque in cervice sint: vescique suilla tunc velant. Tauri vocantur scarabaei terrestres, ricino similes:

Item cinis aspidum. Plin. Val. l. c.
HARD.

Anguinus adeps. Plin. Valer. l. c.
HARD.

Edisse. Plin. Val. l. c. H.

Item simum columbarum. Idem merdicamentum et ad parotidas adhibitum est, lib. sup. c. 39, sub finem. Sic quoque Plin. Val. III, 29. H.

Talpae cinerem. Sext. Platon. cap. xxii de talpa, tit. 2 ad glandulas. Marcell. Empir. ad verbum, cap. xv, pag. 109, et Plin. Valer. l. c. H.

Alii iecur. Sic auctores proxime appellati. HARD.

Alii praecidunt. Plin. Valer. loc. cit. et Marcell. Emp. cap. xv, pag. 108. Nec dispar e talpa medicina laudatur ab auctore Kiranidem, pag. 104, ad parotidas, scrofulas, et quaevis apostemata. HARD.

Tauri vocantur scarabaei terrestres. Κάραβος vel ὀκράβος Arii. Hist. Animal. lib. V, cap. 49. Vulgo *cerfs-volants*. Dalec. — *Tauri*, etc. Nihil hi commune habent cum Lucanis scarabaeis, nostrisque cervulis volatilibus, de quibus dictum est XI, 34, quamquam ita Scaligero, Dalecampioque, et Constantino. Nam *ταυροπόδιος* scarabaeus erat tantum bovis in morem dixίπας, bicornis, ut tradit Horus, Hierogl. I, 10, pag. 14. H. — Bene Hard, quadricornem ratus hunc cervulum, quem nos hodie Lucanum cervulum nuncupamus. Quamquam non vere quatuor cornua, sed antennae duo, ut in caeteris entomis, tum maxillarium, nitrum in modum, praecipue in maribus, porrecta ibi-gitudo. Certe nobis videremur in errore cubare, si de insectis gigan-

nomen cornicula dedere. Alii pediculos terrae vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis, et similibus vitis, et podagris. Triduo non abluunt; prodestque haec medicina in annum; omniaque his adscribunt; quae nos in gryllis retulimus. Quidem et a formicis terra egesta sic uluntur. Alii vermes terrenos totidem, quot sint strumae, adalligant, pariterque cum his arescunt. Alii viperam circa canis ortum circumcidunt, ut diximus, dein mediam comburunt; dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus, quantum prehenditur ternis digitis: sic strumis medentur. Aliqui vero circumligant eas lino, quo praeligata infra caput viperam pependerit, donec exanimaretur, et millepedis utuntur, addita resinae terebentinae parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari iubent.

tibus id putaremus dici, quod ipse ait ad minuta corpuscula (quid enim aliud pediculi terrae pise carnes?) pertinere. Ergo. h. l. ne quiescis studiosius, quae entomi species a Nostro indicata. Certo aliquem ex Lamellicornium gente (aesta coleopteron pentameron) inquit; sed scarabaeidumne an Lucanidum quis dixerit? tantum abest, ut speciem assequare! Nec succurrit tō pediculos terrae aut terram, ab his egestam: hoc enim ad laryam tantum, non ad entomum omnibus et numeris et membris absofutum retulerim libens. Aa.

Ricino, similis. Colore, non magnitudine, aut figura corporis. Dal.

Nomen cornicula dedere. Vide posthac cap. 16 proximum, Dal.

Quidam et a formicis. Hoc remedium ad scabiem psoriticamque retulit Q. Serap. cap. vii, pag. 128: *Proderit ex oleo pulvis, quem congerit*

alio Dulcibus ex latebris patiens formica laborum. HARD.

Alii vermes. Plin. Valer. III, 29, ad verbum. Haap.

Et dixerunt. Hoc est, ternis utrimque, sive, et a capite et a cauda digitis amputatis, ut dictum est XXIX, 21. HARD.

Aliqui vero circumligant eas lino. Paulus, lib. III, cap. 26, ex suctoritate Galeni vult lino insectum esse purpura, idque valere ait ad *καπνισμὸν*, καὶ ὅσα ὑπὸς τῶν καπνισμῶν. Dal. — *Aliqui*, etc. Plin. Valer. totidem verbis loc. cit. Et hoc pertinet, quod habet Marcell. Emp., cap. iv, p. 108: *Caput viperæ linteolo colligatum, colloque suspensum, tollet optima sanant, aut prohibet innasci tynarchen.* HARD.

Et millepedis utuntur, etc. Plig. Valer. ad verbum, loco, cit. Haap. — Quod Ettmüller quoque, nescio quam

XIII. Humeri doloribus mustelae cinis, cum bera medetur. Ne sint alae hirsutae, formicarum ova pueris infricata praestant. Item mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium, sanguis e testiculis agnorum, qui castrantur: qui evulsis pilis illitus et contra virus proficit.

XIV. Praecordia vocamus uno nomine exta in homine; quarum in dolore cuiuscumque partis, si

vera, sit sibi experientia et usu compositum. Nec desunt qui millepedae Plinianae (vulg. *abbe* aut *divina* Linn.) alias, praeter ea dotes tribuant: nam videtur fuisse Vallisnerii antiscrophulosa, G. Forman Spiropana antarthritica, nostrati Liviero ad hoc idonea, ut bulera squalida detergat et mammarum tumores resolvat; diureticam, immo et lithonripticam canit Baglivi. Cf. insuper Frank, de asellia seu multipedis Dias inaug. resp. Birr. in-4°, Hidelb. 1679; I. Sigism. Henninger, de millepedis Dias in. in-4°, Argent. 1744; Dan. Niebel, de millep. Dias. in. in-4°, Hidelb. 1716; I. Fred. de Pré, de millep. formicis et lumbricis terrest. qualem usum haec insecta habeant in medicina, in-4°, Epsford. 1722; Cartheuser, de millep. Dias. in. chimico-med. in-4°, Francof. ad V. 14 iun. 1751; Lister et Neumann quoque tentaverunt millepedae analysin. chemicam, non sat prosperè. Felicior Thouvenel, cuius labores enarrare h. l. non est nostrum. Scitis si discerimus vere succo oniscorum inesse maritalem calcarem et potheolum, unde liquor vi pollet aperitivo, sed hoc modicissime. Vtuntur modo ipso succo asellorum, quos oniscos curaverunt, modo virgo albo cal infusi sunt diutius, interdum et pulvere postquam alcoholis vapore

interfectos sicaverunt. Ad.

XIII. Humeri. Marc. Empir. cap. xxviii, pag. 127. Humeri dolores mustelae exustae cinis tritus, et cum cera permixtus, ac subactus, et ceroli more impositus, mire sanat. Pro cera ovum substitet Plin. Val. lib. LV. HARD.

Ne sint alae hirsutae. Alae, ut puta, sic etiam tres Vossiani Gudianusque, et ibi stabulatur sacer hircus. Academicus et Pintiani, Italae (lib. XXXI, 10) olarum virus ex aqua quotidiano fectu. Gronov. — Ne, etc. In libris haecenus editis, ne sint molae hirsutae. Male; reclamantibus MSS. Reg. 1, 2, Colbert. et Thomeo. Notum satis alarum virus, ut Plinii verbis utar, XXXI, 40, quum hircum qlient. De his Horat. Epod. XII, vs. 5: An gravis hirsutis habet hircus in alis. HARD.

E testiculis agnorum qui castrantur. Voss. quum castrantur. Gron.

XIV. Pr. vocamus. Τὸν ἐν τῷ χρωσ significantionem Plinius potius, quam τὸν ὠνυχόειον reddidit. Dill. — Praecordia. Plin. Val. H. 45: Praevernū, inquit, praecordia appellamus, quae aliqui in plura dividunt vocabula, vocantes modo stomachum, ubi in causa sit, interdum iecur, interdum praecordia. HARD.

Quorum in dolore. Plin. Valer. II, 45, ad verbum. Marc. Emp. c. xxviii,

catulus lactens admoveatur, apprimaturque his partibus, transire in eum morbus dicitur: idque in exenterato perfusoque vino deprehendi, vitiatum viscere illo quod doluerit hominis: et obrui tales religio est. Hi quoque, quos Melitaeos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati saepius: transireque morbos aegritudine eorum intelligitur, plerumque et morte. (vi.) Pulmonis quoque vitii medentur et mures, maxime Africani, detracta cute in oleo et sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res et purulentis, vel cruentis exsoreationibus medetur.

XV. Praecipue vero cochlearum cibus stomacho: in aqua eas subfervescere intacto corpore earum oportet; mox et in pruna torreri, nihilo addito, atque ita e vino garoque sumi, praecipue Africanas. Nu-

pag. 196: *Haec explorari possit ex latentibus morbis, qui sit ille qui vixit infirmum, comprehensivumque qualitas vitii et pars viscerum possit, catulus fetus capis lactens die et nocte cum eo qui laborat, accumbat. Is postea secus inspicitur, translatusque in comorbus haud difficile notatur: ita tamen ut neget et lae de suo ore frequenter infundat.* - HAZO.

Perfusoque. In MSS. Reg. et Thr. non profuso, ut editi. Marcell. Emp. l. c. infundi lae iubet. Idem e. xxx, pag. 154: *exenteratum catulum perfundi vino.* HAZO.

Et obrui. Et terra obrui mortuos catulos e religione est. Plin. Valer. l. cit. de catulo aegris appposito: quo defuncto, inquit, obrui moris est. Marc. Emp. cap. xxvii, p. 196: *Eum tamen catulum, quum fuerit exsecus, obrui oportet.* Ipsi. Noster inferius, cap. 20, ubi eandem medicinam repetit: *Mori,* inquit, *et humari debere eos obrutos terra.* Q. Serenus,

cap. xxv, de praecordiis sanandis, p. 141: *Quin etiam catulum lactantem apponere membris Convenit: cumque malum transcurrere fortis in illum; Cui tamen extincto minus debetur luvandi. Humanae quoque vinctus mala tanta requantur, etc.* H.

Quos Melitaeos vocamus. A Melite, Illyrici maris insula, quae vulgo *Melita* nuncupant. DAZ.

Transireque. Marc. Emp. l. c. *Nec ab te est, si triduo idem catulus vivens cum aegro maneat: vitium enim aegri transire in eum usque adeo certum est, ut moriatur catulus, hominemque morbis latentibus relevet.* H.

XV. *Praecipue.* Totidem verbis Plin. Val. H. 45. HAZO.

Nihilo addito. Sic MSS. omnes. Plin. Val. has voces neglexit, quum caeteras summa fide transcriberet. HAZO.

Atque ita e vino. Marc. Emp. cap. xx, pag. 141: *Stomacho laboranti cochleae propunt, ut in aqua ferveant et sic carbonibus torquantur, atque ita ex*

resina calefacta, et auri alterutri infusa: adiciunt aliqui thus et rosaceum: eadem cavis indita, ut sine molestia cadant, praestant. Vanum arbitror esse, circa Canis octum angues candidos membranam eam exuere, quoniam nec in Italia visum est, multoque minus credibile in tepidis regionibus tam sero exui. Hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime dentes evellere tradunt. Et dens anguium adalligatus dolores mitigat. Sunt qui et araneum animal ipsum sinistra manu captum, tritumque in rosaceo, et in aurem infusum, cuius a parte doleat, prodesse arbitrentur. Ossiculis gallinarum in pariete servatis, fistula salva, adacto dente vel gingiva scarificata, projectoque ossiculo, statim dolorem abire tradunt. Item, fimo corvi lana adalligato, vel passerum cum oleo calefacto, et proximae auriculae infuso, pruritum quidem intolerabilem facit, et ideo tolerabilius est passeris pulorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

IX. (iv.) Oris saporem commendari affirmant, murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscunt quidam marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, necdum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguae hunc et labiorum, hirundines in mulso decoctae sanant. Adeps anseris aut gallinae rimas; oesypum cum galla;

Fistula. Osse, qua medullam fistulae in morem includit, integro. H.

Item fimo corvi. Marc. Emp. cap. xii, p. 95, ad verbum. Sextus Platon. part. 2, cap. vi de corvo, tit. 3 ad dentium dolorem: *Corvi denti fimum si imponeris, dentem rumpit, et tollit dolorem.* HARD.

IX. Oris saporem. Plin. Val. I, 29

seq. et Marcell. Emp. xi, p. 88. H.

Admiscunt. Auctores proxime laudati. HARD.

Linguae. Sext. Plat. part. xii de hirundine, tit. 2 ad linguae vulnera et labiorum: *Hirundines in melle vel mulso, etc.* Plin. Val. I, 30. HARD.

Adeps. Plin. Val. loc. cit. et Marcell. Empir. xi, p. 88. HARD.

araneorum telae candidae, et quae in trabibus parvae texuntur. Si ferventia os intus exusserint, lacte canino statim sanabitur.

X. Maculas in facie, oesypum cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cum rosaceo impositum vellere, quidam et butyrum addunt. Si vero vitiliginis sint, fel caninum prius acu punctas. Liventia et sugillata pulmones, arietum pecudumque in tenues conseci membranas, calidi impositi, vel columbinum fimum. Catem in facie adeps anseris, vel gallinae custodit. Lichenas et murino fimo ex aceto illinunt, et cinere herinacei ex oleo. In hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri praecipunt. Tollit ex facie vitia et cochlearum, quae latae et minutae passim inveniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlea-

Ferventia. Acris et sordidi humoris defluxus, nimirum si calidiore iure vel carne os exustum fuerit. Ferventia oris hucera ἀφθαξ vocant. DAT. — *Si ferventia.* Sic MSS. Reg. Coll. Th. non, ut quidam editi libri, excuserint. De ferventibus oris hucerbibus Dalecamp. haec recepit, quas ἀφθαξ Graeci vocant: aliena sane a mente scriptoris, quam nos, ut remur, attingimus. Interpretatione. Confirmat etiam nosler egregie Q. Sere-nus, cap. xv, pag. 154: *Ora ambu-sta cibo sanatis lacte canino.* Et Plin. Val. I, 30: *Si ferventia os intus exusserint, continuo sanantur gargarizatione lactis canini.* In iure id vinoque sorbendo fere contingit, quum calidius iusto est. Vi puera illi Plautino in Mil. act. III, sc. 11, vs. 20: *Pa. Neque tu bibisti? Lv. Di me perdant, si bibi. Si bibere potui. Pa. Qui iam? Lv. Quia enim absorpsi. Nam nimis calebat, ambirebat gutturem.* HARD.

X. *Maculas in facie.* Tolidem verbis Marc. Emp. xix, p. 130. HARD.

Asperrimum habetur. Amarore ingratum, quoniam e busi flore apes colligunt. DAT.

Scobem cutis. Marcell. Empir. loc. cit. HARD.

Liventia. Sexl. Plst. c. vi de ariete, tit. 4 ad livores et sugillationes: *Pulmo arietis consecus minutatim, et impositus, statim sanat, et nigrae efflu-trices ad candorem perdacit; et a cal-ciammentis lacros pedes sanat.* HARD.

Lichenas. Marcell. Empir. c. xix, pag. 130; Plin. Valer. II, 56. H.

Et cinere herinacei ex oleo. Plin. Val. loc. cit. HARD.

In hac curatione. Marc. Empir. c. cxxix, et Plin. Valer. loc. c. HARD.

Tollit. Marc. Empir. cap. xix, p. 130. HARD.

Minutae. Vide cap. 6 et 14 huius libri. DALEC.

rum cinis spissat, calfacit smectica vi: et ideo causticis commiscetur, psorisque, et lentigini illinitur. Invenio et formicas Herculanearum appellari, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia vitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabeo longipedi. Fallit inter herbas bovem maxime, unde et nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflamat, ut rumpat. Haec cum hircino sevo illita lichenas ex facie tollit septica vi, ut supra dictum est. Vulturinus sanguis cum chamaeleonis albae (quam herbam esse diximus) radice, et cedria tritus, contextusque brassica, lepras sanat: item pedes locustarum cum sevo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum caepa tritus et subactus. Vilissimum et in facie mel, in quo apes sint immortuae, praecipue tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto.

XI. Gravedinem invenio finiri, si quis nares mu-

Smectica. Abstergendi purgandique vi, α σμύγμα, detergo. HAAR.

Invenio. Totidem verbis Marcell. Empir. xix, p. 129. Hisce fortissimis Herculanearum nomen inditum ex re fuisse suspicatur Dalecampius, quod si alii caeteris grandiores et atriores. HAAR.

Buprestis. Buprestis et silvestris oleris genus est, de quo sup. l. XXII, cap. 35. Frequens sane in Africa, auctore Luciano in Dipsadibus. HAAR.

Vi supra dictum est. Lib. XXIX, cap. 30, ubi de cantharidibus, pityocampis, et buprestis, Efficacissimae omnes ad lepras, lichenasque. Et paulo antea: vis earum adlucere corpus, erutas obducere. HAAR.

Quam herbam esse diximus. Lib. XXII, cap. 24. HAAR.

Varos. Transtulit incaute Marc. Emp. hoc medicamentum a variis ad varices, cap. xxiv, p. 235: *Varices curat*, inquit, *adeps gallinaceus cum caepa trita impositus, vel perductus assidue.* Non ita Plin. Val. III, 41, ubi Plinium nostrum summa fide transcripsit. HAAR.

Praecipue. Q. Seren. c. xii, pag. 431: *Cygnacos adipem hilari misceto Lyneo, Omne malum prope maculoso ex ore fugabis.* HAAR.

Stigmata. Marc. Empir. ix, p. 130. HAAR.

XI. *Gravedinem.* Graecis μάρμαξ, humoris a capite fluxio, sive pituita, quae nares claudit, vocem obtundit, tussim siecam movet. Gall. *fluxion, rhume.* Cels. IV, 2. — *Gravedinem.* Ita rescripsimus, tum ex fide codd.

linas osculetur. Vva et faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquam herbam gustaverint, in umbra arefacto. Vva succo cochleae acu transfossae illita, ut cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle: sic et tonsillis succurritur. Tonsillas et fauces lactis ovilli gargarizatio adiuvat. Multipeda trita, fimum columbinum cum passo gargarizatum etiam cum fico arida ac nitro impositum extra, asperitatem faucium et distillationes leniunt. Cochleae coqui debent illotae demptoque tantum terreno conteri, et in passo dari potui. Sunt qui Astypalaeicas efficacissimas putent, et smegma earum. Lenit et gryllus infricatus: aut si quis manibus, quibus eum contriverit, tonsillas attingat.

Reg. 2 et Ch. tum ex scriptorum auctoritate, quos antea retulimus ad l. XXVIII, cap. 15. Prius murinas perpetim legebatur. HARK.

Si quis naves murinas. Emenda, *Mulinas.* Vid. Reines. Var. Lacti. lib. III, c. 45, p. 585 et 586. PIET.

Vva. Iisdem verbis Març. Empir. cap. XIV, pag. 120. HARK.

Vva succo. Marcell. Empir. loc. cit. Succo cochleae acu transfossae illita vva sanatur: ita ut ipsa cochlea in fumo postea suspendatur. HARK.

Hirundinum. Marcell. Empir. cap. XIV, pag. 99: *Hirundinum exustatum cinis, usque ad periculum laboranti cinis, cum melle mixtus, potenter illinitur.* Sexl. Platon. poet. 2; α. xii, de hirundine, tit. 4 ad faucium dolorem. HARK.

Fimum. Marcell. Empir. cap. XII, pag. 102: *Fimum columbinum, ficus aridas, et nitrum tundes, eaque mixta extrinsecus appones: hoc medicamentum asperitatem faucium, distillationemque castigat.* HARK.

Cochleae coqui debent in lacte. Corrigo: *cochleae coqui debent illotae*, ex apographo nostro: sic inf. cap. 6: *Est qui cochleis illotis protropum infundat.* PIET. — *Cochleae.* In Reg. *ilotae.* In Reg. 2 *illotae.* Haec enim sincera huius loci scriptura est: *adulterina altera, quam libri omnes editi prae se ferunt, coqui debent in lacte.* Plin. Val. I; 45, de tonsillarum vitio: *Cochleae, inquit, coqui debent illotae, dempte conteri, et in passo dari potui.* Marcell. Empir. XIV, pag. 102: *Cochleae, terra tantum excusso, illotae coquantur: dehinc tritae cum passo Cretico adversum faucium molestias hauriuntur.* HARK.

Terreno conteri. Quod in illarum extrema parte coenosum conspicitur ac veluti lutosum. DÄL.

Et in his smegma earum. Triä prima verba desiderantur in vetusto codice, PIET.

Aut si quis manibus. Q. Serenus, c. XVII, pag. 126: *Quos autem vocitant tolles, attingere destra Debebis, qua*

XII. Anginis felle enserino cum elaterio e melle citissime succurritur: cerebro noctuae, cinere hirundinis, ex aqua calida potio. Huius medicinae auctor est Ovidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quae ex hirundinibus monstrantur, pulli silvestrium. Figura nidorum eas deprehendit. Multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. Ita vocant in riparam cavis nidificantes. Sunt qui cuiuscumque hirundinis pullum edendum censent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum sanguine comburunt in vase et cinerem cum pane aut potu dant. Quidam et mustelae cineres pari modo admiscent. Sic et ad strumae remedia dant: et comitialibus quotidie potu. In sale quoque servatae hirundines ad anginam una drachma bibuntur: cui malo et nidus earum mederi dicitur potus. Millepedam illini anginis, efficacissimum pu-

Gryllus erit prenuante peremptus. Festus: Tolles tumor in faucibus, quae per diminutionem tonsillae dicuntur. Marc. Emp. cap. xv, pag. 106: Si quis gryllum manu contriverit, et ad tonsillas, vel nas, vel alterius, tenens ter applicaverit, tactu illo tumorem sanabit. HARD.

XII. Anginis. Totidem verbis Plin. Val. I, 52. HARD.

Cinere. Dioscorid. II, 80, et Marcell. Emp. cap. xv, pag. 105. H.

Sed efficaciores. Plin. Val. loc. cit. HARD.

Figura nidorum eas deprehendit. Nam aliae, quas apodas vocant, in parietum fissuris ova ponunt, nec nidos exstruunt. DAL. — *Figura, etc.* Describitur ea a Plinio, X, 49, his verbis: Alterum genus hirundinum est rusticarum et agrestium, etc. H.

Multo tamen. Hsodem fere verbis Marcell. Empl. cap. xv, pag. 107, et Plin. Val. I, 52. HARD.

Sunt, etc. Corn. Celsi similis haec oratio IV, 4: *Pulgo audio, si quis pulum hirundinis ederit, angina toto anno non periclitari! servatunque eum ex sale, quous is morbum urget, cocturi, carbonemque eius contritum in aquam mulsam, quae potui datur, infricari et prodesse. Id quoniam idoneos auctores ex populo habeat, neque habere quidquam periculi possit, quoniam in monumentis medicorum non legerim; tamen inserendum huius operi meo credidi. Sic ellam Plin. Val. loc. cit. HARD. —* Hirundinis quoque nidos apud Sinenses et in Baillimis tomisulis, tum peninsulis avidissime coquiri novimus, non eo quidem consilio ut hos potant, sed ut illa expriment gelatinosa ac mollia torquiscula quae in agglutinandis nidis misellae aves adunantur. AJ.

Strangulatos. Plin. Val. I, c. H.

Millepedam. Oniscum, sive porcellionem intellige, de quo lib. XXX,

tant. Alii xx tritas in aquae mulsae hemina dari per arundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt et aurem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor; remedio esse. Et corrigiam caninam ter collo circumdatam: sinum columbinum vino et oleo permixtum. Gervicis nervis et opisthotono, ex milvi nido surculus viticis adalligatus auxiliari dicitur. (v.) Strumis exulceratis mustelae sanguis; ipsa decocta in vino: non tamen sectis admovetur. Aiunt ex cibo sumptam idem efficere. Vel cineri eius sarmentis combustae miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies xxx oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vasculo servant, ad feminarum strumas. Veteres cochleae cum testa sua

cap. 39. Dioscorides II, 38, de eo genere: *Διτρυφιστός ἐστι πικρὸν πάλταρ ἐν πυρὶ χυμὸς αἰσθητός*. Illi cum melle, angina correptis prouunt. HARB.

Alii. Plin. Val. I, 52, cui lemma inscriptum: *Anginae medendo: Millepedae*, inquit, numero viginti et una, tritae in aqua mulsae hemina, aut aceti, melle addito, decoquantur, donec lentescat totum quod coquitur, et sic imponitur. Et in alio genere morbi Marc. Emp. eodem medicamento usus, cap. xxxv, pag. 240. In locis humidis, inquit, et sordidis, sub lapidibus inveniuntur bestiolae multipedes, quae contractae contrahuntur, et reconduntur: ex his bestiolis xxi contritae cum optimo melle, et ex aqua potui per fistulam datae, paralitidis medentur: ideo autem per fistulam potandae sunt, ne dentibus nocent, quos si congeriant, nigrescunt. HARB.

Tradunt. Marcell. Emp. xv, pag. 109, et Plin. Val. I, 45, HARB.

Et corrigiam caninam. Auctores

proxime citati. Vnus est ad anginam curandam citato limo Galenus, ipso teste; Simpl. X HARB.

Surculus viticis. Sic Vossiani ambo, *vitricis*. Olim *vitis*. Cap. 6: *pulvris vulturinus vitigineis lignis combustus*. GAON. — Assensere Reg. 1, 2, Thuan. et alii: non *vitis*, ut editi. H.

Strumis. Sexi. Platon. cap. xx de mustela, tit. 2. Marc. Emp. xv, pag. 109, et Plin. Val. III, 29, H.

Non tamen sectis. Si ulcus manus factum fuerit, tentante chirurgo illas excindere.

Quidam cor eius. Marc. Emp. cap. xv, pag. 107: *Contra strumas, et feminis, et maribus utilissimum est, si cor lacertae viridis lupino argenteo clausum, in collo suspensum semper habeant*. HARB.

Veteres cochleae. Plin. Val. III, 29, strumis prodigandis: *Cochleae cum suis testis tuas ad hoc faciunt optime, quae salicibus adhaerent*, II.

tusae illinuntur, maxime quae fruteetis adhaerent. Item cinis aspidum cum sevo taurino imponitur. Anguinus adeps mixtus oleo: item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios, abscisis utrimque extremis artubus, adversus strumas prodest: vel cinerem bibisse in novo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effosum suadent: item simum columbarum per se, vel cum farina hordeacea, aut avenacea ex aceto. Talpae cinerem ex melle illinire. Alii iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, et triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alii praecidunt caput, et cum terra a talpis excitata tusum digerunt in pastillos; pixide stannea, et utuntur ad omnia quae intumescunt, et quae apostemata vocant. quaeque in cervice sint: vescique suilla tunc velant. Tauri vocantur scarabaei terrestres, ricino similes:

Item cinis aspidum. Plin. Val. l. c.
HARD.

Anguinus adeps. Plin. Valer. l. c.
HARD.

Edisse. Plin. Val. l. c. H.

Item simum columbarum. Idem medicamentum et ad parotidas adhibitum est, lib. sup. c. 39, sub finem. Sic quoque Plin. Val. III, 29. H.

Talpae cinerem. Sest. Platon. cap. xxii de talpa, tit. 2 ad glandulas. Marcell. Empir. ad verbum, cap. xv, pag. 409, et Plin. Valer. l. c. H.

Alii iecur. Sic auctores proxime appellati. HARD.

Alii praecidunt. Plin. Valer. loc. cit. et Marcell. Empir. cap. xv, pag. 408. Nec dispar e talpa medicina laudatur ab auctore Kiranidum, pag. 404, ad parotidas, scrofulas, et quaevis apostemata. HARD.

Tauri vocantur scarabaei terrestres. Κάραβος vel ὀξάραβος Arist. Histor. Animal. lib. V, cap. 49. Vulgo *cersevolans*. DALEC. — *Tauri*, etc. Nihil hi commune habent cum Lucania scarabaeis, nostrisque cervulis volutibus, de quibus dictum est XI, 34, quamquam ita Scaligero, Dalecampioque; et Constantino. Nam *ταυροειδής* scarabaeus erat tantum bovis in morem *διεισπας*, bicornis, ut tradit Horus, Hierogl. I, 40, pag. 44. H. — Bene Hard. quadricornem ratus hunc cervulum, quem nos hodie Lucanum cervulum nuncupamus. Quamquam non vere quatuor cornua, sed antennae duo, ut in caeteris entomis, tum maxillarum mirum in modum, praecipue in maribus, porrecta longitudo. Certe nobis videremur in errore cubare, si de insectis gigan-

nomen cornicula dedere. Alii pediculos terrae vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis, et similibus vitiis, et podagris. Triduo non ablunt; prodestque haec medicina in annum; omniaque his adscribunt; quae nos in gryllis retulimus. Quidem et a formicis terra egesta sic uluntur. Alii vermes terrenos totidem, quot sint strumae, adalligant, pariterque cum his arescunt. Alii viperam circa canis ortum circumcidunt, ut diximus, dein mediam comburunt; dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus, quantumprehenditur ternis digitis: sic strumis medentur. Aliqui vero circumligant eas lino, quo praeligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur, et millepedis utuntur, addita resinae terebentinae parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari iubent.

tibus id putaremus dici, quod ipse ait ad minuta corpuscula (quid enim aliud pediculi terrae esse cernes?) pertinere. Ergo. h. l. ne quaesiticia studiosius, quae entomi species a Nostro indicata. Certe aliquem ex Lamellicornium gente (scita coleopterum pentameron) inquit; sed scarabaeidumne an Lucanidum quis dixerit? tantum abest, ut speciem assequare! Nec succurrit ratio pediculos terrae aut terram ab his egestam: hoc enim ad larvam tantum, non ad entomum omnibus et numeris et membris absolutum retulerim libens. Aa.

Ricino similes. Colore, non magnitudine, aut figura corporis. Da.

Nomen cornicula dedere. Vide positihae cap. et proximum. Da.

Quidam et a formicis. Hoc remedium ad scabiem psuritumque retulit Q. Serap. cap. vii, pag. 128: Proderit ex oleo pulvis, quem congerit

alte Dulcibus ex latebris patiens formica laborum, Haad.

Alii vermes. Plin. Valer. III, 29, ad verbum. Haad.

Et dixerunt. Hoc est, ternis utrimque, sive et a capite et a cauda digitis amputatis, ut dictum est XXIX, 21. Haad.

Aliqui vero circumligant eas lino. Paulus, lib. III, cap. 26, ea auctoritate Galeni vult lnum infectum esse purpura, idque valere ait ad napthodum, aut βαλάνιον τριχην. Da. — *Aliqui*, etc. Plin. Valer. totidem verbis loc. cit. Et huc pertinet, quod habet Marcell. Emp. cap. xv, p. 108: Caput viperæ linecolo solligatum, colloque suspensum, tolles optime sanat, aut prohibet innasci synactheque. Haad.

Et millepedis utuntur, etc. Plin. Valer. ad verbum, loco. cit. Haad. — Quod Ettmüller quoque, necio quam

XIII. Humeri doloribus mustelae cinis, cum bera medetur. Ne sint alae hirsutae, formicarum ova pueris, infricata praestant. Item mangonibus, ut languis tardior sit pubescentium, sanguis e testiculis agnorum, qui castrantur: quæ evulsis pilis illitus et contra virus proficit.

XIV. Praecordia vocamus uno nomine extra in homine; quorum in dolore cuicunque partis, si

vera, ait sibi experientia et usu compertum. Nec desunt qui millepedae Pliniana (vulg. *ad bellum aut curam* Lign.) aliss, praeter ea dotes tribuunt: nam videtur fraxi Vallisneri antiscrophulosa, Götman Spiessmann antarthritica, unguenti Rivieri ad hoc idonea, ut buloera squallida detergat et mammarum tumores resolvat; diureticam, intimo et lithontripticam canit Baglivi. Cf. insuper Frank, de asellis seu multipedis Diss. inaug. resp. Birr. in-4°, Hidelb. 1679; I. Sigism. Heuninger, de millepedis Diss. in. in-4°, Argent. 1744; Dan. Niebel, de millep. Diss. in. in-4°, Hidelb. 1746; I. Fred. de Pré, de millep. formicis et lumbricis terrest. qualem usum haec insecta habeant in medicina, in-4°, Erford. 1722; Cartheuser, de millep. Diss. in. chirmico med. in-4°, Francof. sâ V. 14 iun. 1751. Lister et Neumann quoque tentaverunt millepedae analysin chemicam, non aut prospere. Feliciôr Tbouvenel, cuius labores enarrare h. l. non est nostrum. Satis si dixerimus vere sutoe oniscorum inesse muretatem calcarem et pothealicum, unde liquor vi pollet apertiva, sed hoc modicissime. Videntur modo ipso succo aëllorum, quos calcandis curaverunt, modò visco albo cui infusi sunt diutius, interdum et pulvere postquam alcoholis vapore

interfectos sicaverunt. Hæ.

XIII. Humeri. Marc. Empir. esp. xxviii, pag. 127. Humeri dolorem mustelae exustae cinis tritus, et cum cera permixtus ac subactus, et ceroti more impostus, mire sanat. Procers ovum adhibet Plin. Val. lib. LV. Hæro.

Ne sint alae hirsutae. Alae, ut pulo; sic endia tres Vossiani Gleditsiusque, et ibi stabulatur sacer hircus. Academicus et Pintianus, Italae (lib. XXXI, 10) clarum virus ex aqua quotidiano fectu. Gronov. — Ne, etc. In libris hactenus editis, ne sint molae hirsutae. Male; reclamantibus MSS. Reg. 1, 2, Colberti et Thurneae. Notum istis alarum virus, ut Plinius verbis utar, XXXI, 40, quum hircum oleat. De his Horat. Epod. XII, vs. 5: *An gravis hirsutis cubet hircus in alis*. Hæro.

E testiculis agnorum qui castrantur. Voss. quum castrantur. Gron.

XIV. Pr. vocamus. Τὸν περιτρίχυν significationem Plinius potius, quam τὸν ὑπερκαυπῶν reddidit. DAL. — Praecordia. Plin. Val. H, 45: *Præversum*, inquit, praecordia appellamus, quae aliqui in plura dividunt vocabula; iocundus modo stomachum, ubi in causa sit, interdum iocor, interdum praecordia. Hæro.

Quorum in dolore. Plin. Valer. II, 45, ad verbum. Marc. Emp. c. xxvii,

catulus lactens admoveatur, apprimaturque his partibus, transire in eum morbus dicitur: idque in exenterato perfusoque vino deprehendi, vitiatum viscere illo quod doluerit hominis: et obrui tales religio est. Hi quoque, quos Melitaeos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati saepius: transireque morbos aegritudine eorum intelligitur, plerumque et morte. (vi.) Pulmonis quoque vitii medentur et mures, maxime Africani, detracta certe in oleo et sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res et purulentis, vel cruentis exsoreationibus medetur.

XV. Praecipue vero cochlearum cibus stomacho: in aqua eas subfervescere intacto corpore earum oportet; mox et in pruna torreri, nihilo addito, atque ita e vino garoque sumi, praecipue Africanas. Nu-

pag. 196: *Ne explorari possit ex latentibus morbis, qui sit ille qui verum infirmum, comprehendique qualitas vitii et pars viscerum possit, catulus foetae capis lactens die et nocte cum eo qui laborat, accumbat. In postea sectus inspicitur, translatique in eo morbus haud difficile notatur: ita tamen ut neget ei lac de suo ore frequenter infundat.* HARR.

Perfusoque. In MSS. Reg. et Thr. non profuso, ut editi. Marcell. Emp. l. c. infundi lac iubet. Idem c. xxx, pag. 154, exenteratum catulum perfundi vino. HARR.

Et obrui. Et terra obrui mortuos catulas e religione est. Plin. Valer. l. cit. de catulo aegris appposito: quo defuncto, inquit, obrui moris est. Marc. Emp. cap. xxxii, p. 196. Eius tamen catulum, quam fuerit excoctus, obrui oportet. Ipsi Noster inferius, cap. 20, ubi eandem medicinam repetit i Afoxi, laquit, et humari debere eos obrutos terra. Q. Serenus,

cap. xxv, de praecordiis sananda, p. 141. *Quin etiam catulum latentem apponere membris Conuenit: cum malum transcurrere fertur in illum: Cui tamen extincto munus debetur luvandi. Humano quis contactus mala tanta sequuntur, etc.* H.

Quos Melitaeos vocamus. A Melite, Illyrici maris insula, quae vulgo *Melita* nuncupant. DAA.

Transireque. Marc. Emp. l. c. *Nec ab eo est, si triduo idem catulus vivens cum aegro maneat: vitium enim aegri transire in eum usque adeo certum est, ut moriatur catulus, hominemque morbis latentibus relevet.* H.

XV. *Praecipue.* Totidem verbis Plin. Val. H, 45. HARR.

Nihilo addito. Sic MSS. omnes. Plin. Val. has voces neglexit, quam ceteras summa fide transcriberet. HARR.

Atque ita e vino. Marc. Emp. cap. xx, pag. 141: *Stomacho laboranti cochleae prunae, ut in aqua ferveant et sic carbonibus torrantur, atque ita ex*

per hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque observant, ut numero impari sumantur. Virus tamen earum gravitatem halitus facit. Prosunt et sanguinem excreantibus, dempta testa tritae in aquae potu. Laudatissimae autem sunt Africanæ: ex his Solitanae: Astypalaeicae, et Siculae modicae, quoniam magnitudo duras facit et sine succo: Balearicae, quas cavaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur. Laudatae et ex insulis Caprearum. Nul-
lae autem cibus gratæ, neque veteres, neque recentes. Fluviales et albae virus habent: nec silve-

ocnagaro sumantur, impari numero. Et pag. 306: Cochleas, sed veras Africanas, conditas ex sale, et paucis olei octas, sed non purgatis; qui ieiunus ternas aut quibus quotidie et frequenter sumptis, rarissimo stomachi dolore vexabitur. Certe si carbonibus testas sumantur, melius provent. H.

Prosunt et sanguinem excreantibus, etc. Marc. Emp. cap. xvi, pag. 120, ad excretionem cruentam remedium sic, Cochleas elixatas terantur, et ex aqua gelida a ieiuno bibuntur. Nec non ad idem cochleas illitæ ex aqua marina coquantur, et devorantur. H.

Laudatissimae autem sunt Africanæ. Quosdam exin Oritana, aut etiam Solitanae legere notat Hermolaus Barbarus. Ex Ghisl. quoque et Vet. notant: exin Solitanae, Astip, et Siculae, Voss ex Isolitanæ-Astypalaionæ et ne Siculae. Scriba ex his Solitanae: Astypalaicae, Aetnae Siculae modice. Ut non tantum Africanas dicit, sed etiam Solitanas in Africa: sic non modo Siculas, sed etiam Aetnaeas. Nota illa Κατάπηξ, Mela, lib. I, 6: Ιὸς ἀπὸ θάλασσης, aliquando ignobilis; nunc quia Iubæ regis fuit, et quod Caesarea vocatur, illustris. Sic igitur

et legendum lib. IX, 56: Africanas quibus secunditas: Isolitanæ, quibus nobilitas. Ut et apud Varronem de Re Rust. III, 44; ex Africa quæ vocantur Isolitanæ. Vbi solitanae reddiderunt. Gud. ex his solitanæ manu prima: ut et Voss. duo alii. Gacii. — Laudatissimae. Dioscor. II, 44, laudat impense Sardonias, Africanas, Astypalaicas, Siculas, Chias, et quæ in Alpibus Liguriae nascuntur, Haro.

Ex his Solitanae, etc. Sex ex Africanis, addit Noster, Laudatissimae Solitanae. Item sup, lib. IX, cap. 82, de cochleis: Africanas, inquit, quibus secunditas: Solitanae, quibus nobilitas. Vide quæ ibi diximus in notis. Haro.

Laudatae, etc. Inter eas quæ nascuntur in insulis, est, inquit, etiam aliqua commendatio earum, quæ nascuntur in Capreis, Tiberii principis arce nobilibus, ut dictum est lib. III, cap. 42. Haro.

Neque veteres. Neque nimium veteres, neque nimium recentes. H.

Fluviales. Dioscor. II, 44: Οὐκ ἔστιν ἄλλος ἰσχυρὸς, ὁδὸς γούτος. H.

Silvestres, etc. In cochleario minime clausas, aut pastas. Vide apud

stres stomacho utiles, alvum solvunt. Item omnes minutae. Contra marinae stomacho utiliores: efficacissimae tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quaecumque vivae cum aceto devoratae. Praeterea sunt quae aceratae vocantur, latae, multifariam nascentes, de quarum usu suis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inveterata et in-
spersa potioni: destillationes pectoris et humidam

Varronem, lib. III, cap. 44. DAT. — Olim: *Nec non silvestres stomacho inutiles, alvum solvunt.* Observandum est in V. deesse τὰ nec non; in Chiff. autem esse utiles, quod affirmant omnes nostri. Optime. Praecipuus: *neq silvestres stomacho utiles, alvum solvunt.* Nam τὸ Neo dissolvendum in Et non: quasi esset: et silvestres, non utiles stomacho, alvum solvunt. GRON. — Nec, etc. Sic Reg: 4 et 2, Colbeert. Th. In editis, *nec non silvestres*, etc. (vid. sup.), eadem sententia. In quibusdam e contrario, *nec non silvestres stomacho utiles*, legi aiunt. Male: nam praeter auctoritatem exemplarium, quae diximus, optimae notae, ipsa orationis series ei scripturae pugnat: sequitur enim statim: *Contra marinae stomacho utiliores.* Dioscorides quoque, II, 44: *Καὶ ὁ ταῖς ἀγνῶταις καὶ τοῖς θυμνίστοις προσεκκολλημένοις... ταρρακτικὸς ἐστὶ κοιλίας καὶ στομάχου, ἐμετοποιός.* *Silvestris vero quae vepribus... αἰθαρρεσὶ... alvum stomachumque turbat, et vomitiones ei.* Et mox: *ὁ θαλάσσιος δὲ καὶ ἀντρυπτός.* HARD.

Contra marinae. Dioscorid. II, 44, HARD.

Efficacissimae tamen in dolore stomachi laudatiores traduntur. Voss. efficacissimae si in dolore stomachi laudatis traduntur. Forts: tamen in do-

lore stomachi fluentis traduntur. Passim memini fluxionum stomachi. GREN.

Laud. trad. Subintellige et antecedentibus, in dolore stomachi. Ita Reg. 4 et alii, frustra nitente Piantano, tritas pro vivae inducere. Dioscorid. l. c. Ζῶσα δὲ ἡ σὰρξ κατὰ φύσιν τοῦ Αἰθουῶ μάλιστα, ἀλγυδύνας στομάχου παύει. *Vivae cochleae caro, et maxime Africanae, devorata, stomachi dolores mitigat.* Plin. Val. II, 15, cuius titulus est, praecordiorum dolori curandus: *Prompt item, inquit, vivae cochleae ex aceto devoratae.* H.

Quaecumque vivae cum aceto devoratae. Non vivae in antiquo codice, sed rite scribendum puto tritas. Nam et tritas aliquot in medicina usus habere tradit Dioscor. lib. II. PIST. — *Aceratae vocantur. Aceratae cochleae, aceris modu virgatae et discurrentibus lineis maculosae: vel tam exiguis et brevibus corniculis, ut fere nulla videri possint: ἀνὶ τῶν κεράτων.* Quidam legunt aceratae, nempe cerei coloris. *Cochleae rubrae vulgus appellat.* DATAC. — *Quae, etc. ἀκάρτοι, integrae, perfectae. Aceratarum porro cognomen nunquam alibi nobis occurrit: latorum saepius.* HARO.

Gallinaceorum. Probat hoc medicamentum Marc. Emp. xvi, pag. 116. Probat. et Plin. Valer. I, 58. H.

tussim, vel recens tosta lenit. Cochleae crudae tritae cum aquae tepidae cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Destillationes sedat et canina cutis cui libet digito circumdata. Iure perdicum stomachus recreatur.

XVI. Iocineris doloribus medetur mustela silvestris in cibo sumpta, vel iocinera eius. Item viverra porcelli modo inassata. Suspiriosis multipedae, ita ut ter septenae in Attico melle diluantur, et per arundinem bibantur. Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidae fiant: tunc melle miscent. Alii centipedam vocant, et ex aqua dari iubent. Cochleae in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines sunt, ex passi cyathis tribus singulae contritae cum sua testa et calefactae, in potu datae diebus plurimum novem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto unam. Sic et suspiria emendant et vomicas. Esse animal locustae si-

Cochleae. Plin. Valer. loco citato. HARD.

XVI. *Viverra porcelli modo inassata.* *Viverrida* forma diminutiva in apographo nostro. PIET. — *Item viverra*, etc. Haec totidem verbis Plin. Val. II, 45, et Marc. Emp. xxii; p. 456: *Viverra tosta*, inquit, *porcelli lactentis modo inassata, et cibo data, mire iocineroso succurrit.* HARD.

Et per arundinem bibantur. Ne dentibus noceant, quos alioqui nigrore inficerent, ut diximus cap. 42. H.

Omne enim vas earum nigrescit contactu. Pronomen *earum* non agnoscit velus codex. PIET.

Quidam torrent ex his sextarium.

Dele duo illa verba, *ex his, ex eodem.* PIET.

Cochleae. Totidem verbis Marcell. Empir. III, pag. 39, seq. et Plin. Val. II, 45. HARD.

Aliqui. Marc. Emp. l. c. et cap. xx, pag. 452. HARD.

Et vomicas. Marc. Emp. cap. III, pag. 40: *Sic etiam ad suspiria, et vomitus prodest.* Sic vomicam iterum Plinius, XXIX, 27, pro vomitione dixit. Et mox hoc ipso cap. pro purulentis excreationibus, ut quidem videtur. HARD.

Est animal locustae simile sine penis. Omnes quinque exae: deinde Voisiani duo, vocetur, et non habent ali-

mile sine pennis, quod troxalis Graece vocetur, Latini nomen non habeat, aliqui arbitrantur: nec pauci auctores hoc esse quod gryllus vocetur. Ex his xx torrer iubent, ac bibi e mulso contra orthopnaeas, sanguinemque expuentibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, et in cibo sumat: aut si tritae cum testis suis sumantur cum protropo: sic et tussi medentur. Vomica privatim sanat mel in quo apes sint demortuae. Sanguinem reiicientibus pulmo vulturinus vitigineis lignis combustus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumque iisdem portionibus potus mane atque vesperi in vino, si febres absint. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta sint.

XVII. Pecudis lien recens Magicis praeceptis super dolentem lienem extenditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hoc iubent eum in pariete dormitorii, eius tectorio includi, et

qui arbitrantur, et Gudizmus ac Men. Acad. non habeat aliqui vero arbitrantur: denique Voss. ut et Pini; et Chiffi. nec pauci auctores hoc esse quod grylli vocentur; Acad. Gud. Voss. alii duo: nec pauciores hoc esse quod grylli vocentur. Lege: esse animal locustae simile sine pennis, quod troxalis graece vocetur, latinum nomen non habeat, aliqui arbitrantur; nec pauci auctores, hoc esse, qui grylli vocentur. Gaon.

Quod troxalis. Sic in Indice scribitur ea vox, ex MSS. Reg. 1, 2, et Colbert. 3, quem Indicem exscripsimus ad lib. XXIX. Sic etiam Aelium. Hist. Anim. IV, 19, καὶ μὴ σιωπῶσαν τροχάλιδα, nec silentem troxalida: atrepere eam, ut gryllum, significat. HARD.

Aliqui arbitrantur: nec pauciores hoc

esse. In eodem, aliqui arbitrantur, nec pauci auctores hoc esse, etc. PIRRO.

Protropum infundat. Primarium, quod in lacum sponte fluit, minima tortivum. DAL.

Vomicae. Plin. Val. III, 23: *Apothemata interiora vomicae vocamus...* Vomicae sanat privatim mel in quo sint apes demortuae. Plinius noster, libro sup. cap. 11, puris et sanguinis excretaiones vocat, quae iste vomicae loc. cit. HARD.

Sanguinem. Iisdem fere verbis Plin. Val. I, 61 et 64. HARD.

XVII. Pecudis. Agn. Marc. Emp. ad verbum, cap. XLIII, pag. 166, et Plin. Val. II, 18. HARD.

Dormitorii. Cubiculi. HARD.

Tectorio. Calce, vel gypso, vel denique luto. De tectorii voce dixi-

obsignari annulo, terque novies carmen dici. Caninus si viventi eximatur, et in cibo sumatur, liberat eo vitio. Quidam recentem superalligant. Alii duum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignorant, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini et urticae addito melle, donec persanet. Eo liberat et lacerta viridis, viva in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medeatur, suspensa, ut egrediens revertensque attingat manu; cinis e

rius ad lib. XXVIII, 71. — In libris vulgatis perperam legitur, *tectove includi*. In Chiffi. *tectoriove*. Reg. 2 optime, *tectorio*. Marc. Emp. modo tectorium, modo lutum vocat. Nam cap. XIII, pag. 167: *Si quis agnum recens natum, inquit, confestim manibus dispartat, lienemque eius ubi extraerit, calidum super lienem dolentis imponat, ac fascia liget, et dicat assidue*. Remedio lienis facio; postero die sublatus de corpore eius parieti cubiculi in quo lienosus dormire solitus est, luto prius illito ut haerere possit, imponat: atque ipsum lutum XIII signatulis aget, ad singula dicens, lien! remedium facio, etc. Et pag. 166, ubi vim parem et lien! canino adscribit: *Caninus splen*, inquit, *reccens supra splenem hominis imponitur: dicente eo, qui apponit, remedium se spleni facere: postea splen intra parietem dormitorii cubiculi, tectorio, id est, capsula inclusus reponitur, et deasper ter novies signatur*. Sed vereor, ut tectorii voci quae vis subesset, probe intellexerit. HARD.

Caninus. Auctores proxime appellati, et Sest. Plat. de cane, cap. IX, tit. 4 ad splenem. HARD.

Quidam recentem superalligant. Voss. *superindigant alii duum dierum*

catuli, ut et Chiffi. cod. *Duum* et *Pinlianus*. Sed et Andeg. qui etiam *superilligant* cum Men. Acad. Gud. *Miram vero*, quod optimus etiam *dant arenam* pro *dant ignorant*. Goss. — *Quidam*, etc. Sest. Plat. loc. cit. *Quidam incisum fiamque, catulum supra splenem ponunt*. Catulum is integrum, lienem solum alii alligari praecipiunt. HARD.

Alii duum dierum. Marc. Emp. c. XIII, pag. 167, et Plin. Val. II, 18. HARD.

Vel herinacei lienem. Marc. ac Plin. Val. II, cc. Item Habdarrh. Aegyptius, cap. XXXII, pag. 113, sed adhibita simul cautione, quae minime sit aspernanda. *Ad curandum splenem*, inquit, *recipe herinaceum, iugula eorum laborante splene: accipe splenem eius, posito in elibano, sed remotum ab igne: relinque donec exsiccabitur, et arecet*. Quo facto praebere edendum ex illo splene laboranti, et non multum; quia tantum diminuetur splen patientis, quantum comedit ex splene herinacci. Quare cave, ne totum devoret, ne pereat. HARD.

Item cochlearum cinerem. Marc. et Plin. Val. II, cc. HARD.

Eo liberat. Plin. Val. loc. cit. et Marc. Emp. c. XIII, pag. 166. II.

capite bubonis cum unguento: mel in quo apes sint mortuae: araneus, et maxime qui lycos vocatur.

XVIII. Vpupae cor in lateris doloribus laudatur, et cochlearum cinis in plisana decoctarum, quae per se illinuntur. Canis rabiosi calvariae cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinus, capite ablato et intestinis, decoctus in vino cum papaveris nigri denarii pondere dimidio, eo succo bibitur. Lacertae virides, decisis pedibus et capite, in cibo sumuntur. Cochleae tres contritae cum testis suis, atque in vino decoctae cum piperis granis xv. Aquilae pedes evellunt in aversum a suffragine, ita ut dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister laevæ. Multipeda quoque, quam oniscon appellavimus, medetur denarii pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo

Qui lycos. Sive lupos. De hoc genere araneorum vide lib. XI, c. 28. — Hanc Plinius ait lienis vitio mederi. De eo ipso Dioscorid. II, 68: Ἀράχνη τὸ ζῷον, ὃ ὀλέων ἔνιοι ἢ λύκον καλοῦσι, συμμαλαχθεῖσα σπληνίῳ, καὶ ἐμπλασθεῖσα εἰς ὀδόντην, προστεθείσα μετώπῳ ἢ πρὸς τὰ πόδια, τριταυτὰς περιδίδουσι ὕγιάν. *Araneus, quem raptorem, aut lupum alii nominant, cum emplastro subactus, et linteo inductus, ac fronti aut temporibus impoitus, tertianas febras persanat.* An Plinius haec eadem raptim legens, apud graecos scriptores. ac priore solum parte contentus, Ἀράχνη τὸ ζῷον, ὃ ὀλέων ἔνιοι ἢ λύκον καλοῦσι, συμμαλαχθεῖσα σπληνίῳ, nec progressus ultra, affinitate vocum delusus, σπληνίῳ, quae vox ibi emplastrum sonat, ἀντὶ τοῦ σπληνός, hoc est, pro aplane acceperit, subit aliquando animum dubitare: ne affirmare omnino hallucinatum esse, expertia eius reliquo opere fides,

in vertendis Graecia, prohibuit. II.

XVIII. Vpupae. Plin. Val. I, 55: *Ad laterum dolorem: upupae earum (lege eor) in cibo laudatur.* Sic enim MSS. omnes. Haad.

Et cochlearum cinis. Marc. Emp. cap. xxiv, pag. 169, et Plin. Val. I. cit. Haad.

Lacertae virides. Plin. Val. II, c. 45. Haad.

Cochleae. Q. Serenus, c. xvi, de lumbis et renibus sanandis, p. 124: *Aut tres ex vino cochleas fervescere coques, Cumque his domibus franges. piperis quoque grana Ter quinque adicies: potuque uvaberis illo.* Sic etiam Marcell. Emp. Emp. cap. xxv, pag. 171, et Plin. Val. I c. Haad.

Evellunt in aversum. In contrariam partem atque est flexus pedum. II.

Quince. Lib. XXIX, cap. 39. II.

Vermem terrenum. Marc. Emp. ad verbum, cap. xav, pag. 174, et Plin. Val. II, 45. Haad.

ante fisso et ferro vincto impositum, aqua excepta perfundere et defodere, unde effoderis, Magi in-bent, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis affirmantes.

XIX. (VII.) Dysentericos recreant femina pecu-dum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ovil-lus vetus, serum ovium decoctum in vino austero. Hoc et ileo medetur, e tussi veteri. Dysentericis stel-lio transmarinus, ablatis intestinis et capite, pedi-busque ac cute, decoctus aequae et cibo sumptus. Cochleae duae cum ovo; utraque cum putamine contrita, atque in vase novo, addito sale et passi cya-this duobus, aut palmarum succo et aquae cyathis tribus subservefactis et in potu datis. Prosunt et com-bustae, ut cinis earum bibatur in vino addito resi-nae momento. Cochleae nudaе, de quibus diximus, in Africa maxime inveniuntur, utilissimae dysente-ricis, quinae combustae cum denarii pondere dimidii acaciae: exque eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtile, aut quolibet austero cum pari modo caldae. Quidam omnibus Africanis ita utuntur. Alit totidem Africanas, vel latas, infundunt potius: et si maior fluxio sit, addunt acaciam fabae magnitudine.

XIX. *Dysentericos.* Pulmoni vim-prem Marc. Empir. adscribit, esp. XXVII, pag. 190: *Dysentericos*, inquit, *recreant pulmo praudis, id est, ovis decoctus cum lini semine, ita ut et caro manducetur, et aqua illa potetur. H.*

Caseus. Marc. Emp. c. XXVII, et Plin. Val. II, 26. HARD.

Hoc et ileo medetur. Plin. Val. II, 83. HARD.

Decoctus. Vt iam dictum est ad lumborum dolorem, esp. sup.

Cochleae. Marc. Emp. loc. cit. et Plin. Val. II, 33. HARD.

Prosunt. Galen. de Fac. simpl. med. XI, 4, pag. 309; Plin. Val. II, 27 et 33. HARD.

De quibus diximus L. XXIX, esp. 36, statim initio. Eadem sermo cum Plinio tradit Galen. κατὰ τὸν. IX, 5, pag. 616. HARD.

Infundunt potius. Clysters immittunt. HARD.

Fluxio. Alvi fluxus. HARD.

Senectus anguium dysentericis, et tenesmis in stanno vase decoquitur cum rosaceo; vel si in alio, cum stanno illinitur. Ius e gallinaceo iisdem medetur: sed veteris gallinacei vehementius salsum ius alvum ciet. Membrana gallinarum tosta et data in oleo ac sale, coeliacorum dolores mulcet. Abstineri autem a frugibus ante et gallinam et hominem oportet. Fimum columbinum tostum potumque. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis et coeliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis, dysente-

Senectus. Iisdem fere verbis Marc. Emp. cap. xxvii, p. 194, et c. xxxix, pag. 202. Item Plin. Val. II, 24. H.

Vel si in alio, etc. Vel cum tubulo stanno linitur, etc. Nempe fistula e stanno parata sedi infunditur, praecipue in tenesmo, ut intestini pars extrema eo sublinatur. DALSC.

Ius. Praepostera interpunctione prius legebatur, sed veteris gallinacei vehementius. Salsum ius alvum ciet. Nos vero non probatos modo codices, Reg. Coll. et Th. sequuti sumus et Chifflet. praeterea, id quo eius sententiae verba ordine paulum immutato sic leguntur: sed veteris gallinacei salsum ius vehementius alvum ciet; verum etiam Diosc. ipsum, II, 53: Ο δὲ ζωμός τῶν παλαιῶν ἀλεπτρόνων δίδεται, inquit, πρὸς ἀποκρίν νοσήας ἐξελόντας δὲ τῇ ἐντόσθεϊ ἀντημβάλλειν ἄλας, etc. *Ius e veteris gallinaceo datur ad deciciendam alvum:* exemptis porro interaheis in eorum locum sal immittendus, etc. H.

Membrana gallinarum tosta. Ventriculi. DAL. — *Membrana, etc.* Explicatius aliquanto Dioscor. II, 53: Quae in gallinaceo, inquit, interna ventriculi parte membrana subternitur, eorum iustar firma ac pullucida,

quaeque inter coquendam excoirari solent, arefacta, tritaque, et in vino pota, στυμαχικαῖς, stomachicis confert. Negat hoc esse verum Galenus de Fac. simpl. med. XI, 1, p. 303. Contra Diosc. Plinioque Marc. Emp. subscribit, cap. xxvii, p. 193: *Membrana, quae est in ventriculo gallinae, siccata ac trita, et cum vino austero, coeliaco ieiunio potui data medetur: ita ut ipsa gallina prius vel biduo abstineatur a cibo, et qui potionem accipiturus est, ante diem frugum sit, et non coenet.* Sic etiam Plin. Val. II, 26. HARD.

Abstineri autem a frugibus ante et gallinam. Lego *Abstineri.* Vt lib. XXIX, c. 6: gallinaceusque si inclutus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat. Nec vero aliter scripti. GAON.

Fimum columbinum. Plin. Val. I. cit. ad verbum. HARD.

Caro palumbi in aceto decocta. Voss. palumbis. Et mox, palumbis ferus e posca decoctus. Et cap. 15, circumlato palumbis. Cap. 8, in palumbium ventriculo inveniantur. Cap. 11: Cinis palmarum aut interaheorum palumbis. GAON.

ricis: item merulae. Mel, in quo sint immortuae apes, decoctum.

XX. Gravissimum vitium ileos appellatur, Huic resisti aiunt discerpti vespertilionis sanguine: etiam il-lito ventre subveniri. Sistit alvum prium cochlea, sicut diximus in suspiriosis, temperata. Item cinis earum quae vivae crematae sint, potus ex vino austero. Gallinaceorum iecur assum, aut ventriculi membra-na, quae abiici solet, inveterata, admixto papaveris succo. Alii recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum, et per se ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus, e posca decoctus. Lien pecudis tostus, et in vino tritus. Fimum columbi-num cum melle illitum. Ossifragi venter arefactus

Item merulae. Cels. II, 30: *Quae res alvum adstringant: merula, palumbus, etc.* HARD.

Mel, in quo sint immortuae apes, decoctum. Suspiciaberis forsan deesse hic aliquid, quod dativis praecedentibus respondeat coeliacis, dysentericis. Certe si, ut merulae, et id mel-lis genus dysentericis prodesset, tunc merulae et mel praeterea viniculum foret, legereturque merulae et mel, vel item merulae, tunc mel, aut similia. ADAMS.

XX. Gravissimum. Quid sit vitium ileos, Celsus explanat his verbis IV, 43: *Intra ipsa vera intestina consti-tuant duo morbi, quorum alter in te-nuiore, alter in pleniore intestino est...* Dioecles Carystius tenuioris intestini morbum χρίδαζον, plenioris σίλφον nominavit. A plerisque video nunc il-lum priorem, σίλφον (hinc Plinius hoc loco sequitur) hunc πάλινον nomi-nari. Sed prior modo supra umbilico, nudo sub umbilico dolorem movet.

Fit ex alteratro loco inflammatio: nec spiritus infra transmittitur. Si superior pars affecta est, cibus: si inferior, stercus per os redditur, etc. Idem. l. II, 8: *Morbis intestini tenuioris, nisi resolutus est intra septimum diem, occidit.* HARD.

Ileos appellatur. Dolor aut inflam-matio gracilioris intestini. DALBE.

Huic resisti aiunt. Totidem verbis Marc. Emp. cap. xxvii, pag. 494, et Plin. Valer. lib. II, cap. 33. HARD.

Sistit alvum. Marc. Emp. c. xxvii, pag. 497. HARD.

Sicut diximus. Cap. 46. H.

Gallinaceorum. Plin. Val. II, 27. H.

Item palumbus ferus. Cels. II, 80. Marc. Emp. cap. xxvii, pag. 492, de-coqui ex passo iubet: e posca Plin. Val. II, 27. HARD.

Fimum columbinum. Marc. Empir. cap. xxvii, pag. 496, et Plin. Val. II, 27. HARD.

Ossifragi. Marc. Empir. cap. xv, pag. 443: *Contra dolorem stomachi...*

et potus, iis qui cibos non conficiunt, utilissimus, vel si manu tantum teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit et anatum muscularum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina lien ovium tostus, atque e vino potus: palumbus ferus ex posca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis sine pennis crematae potus. Quod praeterea traditur in torminibus, mirum est: anale apposita ventri transire morbum, anatemque emori. Tormina et melle curantur, in quo sunt apes immortuae: decocto. Coli vitium efficacissime sanatur, ave galerita assa in cibo sumpta. Quidam in vase novo cum plumis exuri iubent, conterique in cinerem, bibique ex aqua cochlearibus ternis per quadriduum: quidam cor eius adalligari femini: alii recens tepensque adhuc devorari. Consularis Asprena-

venter quoque ossifragi arefactus et porioni adspersus plurimum prodest. Et pag. 145: *Ossifragi venter made- factus, appositusque his, ad stam- cum, qui cibos non conficiunt, utilissi- mus est: vel etiam si tantum manu te- neatur, plurimum iuvat.* Conf. Plin. Valer. lib. cap. II, 45, cui titulus, praecordiorum datori curando. H.

Maciem enim facit. Emaciat, im- modica facilitate discutiendi. DAL.

Sistit. Plin. Val. II, 27, II.

Tormina sanat lien ov. tostus. Ver- bum sanat nec est in apographo na- stra, neque videtur esse necessarium. PINT. — *Tormina.* Cf. Plin. Val. II, 22. HARD.

Palumbus. Plin. Valer. loco citato. HARD.

Apodes ex vino. Hirundines gran- diores. DALER.

Anale. Marc. Emp. XXVII, p. 190,

et Plin. II, 22. Idem de rana ventri apposita Marcellus prodiit, pag. 196. HARD.

Coli. Diosc. totidem verbis II, 59. Q. Serenus, c. XXXII, p. 146, de colo sedando: *Mande galeritam voluerem quam nomine dicunt, etc.* Marc. Emp. c. XXXIX, p. 202: *Colo et omnibus inte- stinorum doloribus, et tam hominibus, quam iumentis ex hac re laborantibus, efficacissime subvenit avis galerita, quae gallice alaulela dicitur: sive ipsa assata in cibo sumatur, sive cum plu- mis suis eambusta redigatur in cine- rem: atque ex eo diligentissime trita terna cochlearia ex aqua calida potui per triduum dentur.* Et p. 207: *Cory- dalus avis, etc.* HARD.

Canularis Asprenat. damus. Duo istius nominis consules Plinii aetate exstiterunt, L. Nonius Asprenas, qui cum a Plotio suspectus est L. Rubel-

tum domus est, in qua alter e fratribus colo liberatus est, ave hac in cibo sumpta, et corde eius armilla aurea inclusa: alter sacrificio quodam, facto crudis laterculis ad formam camini, atque, ut sacrum peractum erat, obstructo sacello. Unum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia devorata conficiens. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt oculi interaneorum morbi, de quibus mirum proditur. Si catuli, priusquam videant, applicentur triduo stomacho maxime ac pectori, et ex ore aegri suctum lactis accipiant, transire vim morbi, postremo exanimari, dissectisque palam fieri aegri causas. Mori et humari debere eos obrutos terra. Magi quidem vespertilionis sanguine contacto ventre, in totum annum caveri dolorem tradunt: aut in dolore, si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

XXI. (viii.) Murino fimo contra calculos illinire

lio Plauto et C. Fusio Gemino, ann. post Christum nat. 29 (V. C. 782), mox P. Nonius Asprenas, qui anno 791 (post C. n. 38) consulatum gessit cum M. Aquilio Iuliano. Nec deest L. Nonius Asprenas, qui praefectus in Africam missus est ann. V. C. 765, unde non absurde coniectus et huic consulatum (subrogativum quidem) contigisse. Post defunctum Plinium alter Asprenas (sed ille L. Nonius Asprenas Torquatus) consul fuit ann. post Ch. nat. 94 et 128. A3.

Colo liberatus est. Coli dolore. H.

Vnum est ossifrago. Marc. Enpir. esp. xxxix, pag. 202: *Vnicum est intestinum ossifragi, mirae naturae, quod omnia devorata citissime conficit: huius pars extrema colligitur, et reponitur et quum opus fuerit, ventri laborantis alligatur: remedio mihi omnes*

intestinatorum dolores citissime sedat. Haab.

Si catuli. Vide quae dicta sunt c. 14: sunt enim in his paria ac plane gemina. Haab.

Transire vim morbi. Supra esp. 5 ultimo huius libri. Dater.

Magi. Marc. Emp. esp. xxvii, pag. 190, et esp. xxvii, p. 202. H.

Aut in dolore. Aut si venterculus dolet enipiam, liberatus is, si aquam bibat, unde pedes laverit. Marcell. Emp. esp. xxviii, pag. 202, *Si venterculus perversatus fuerit alieni, aquam bibat, unde pedes laverit suos.* H.

Per pedes fluentem haurire sustinent. Quum ii sordi abluuntur. Eodem aqua laudatur ad accendam lippitudinem, lib. XXXVII, c. 4. Dalec.

XXI. Murino. Dioscor. II, 98, murino fimo calculos expelli ait, si cum

ventrem prodest. Herinacei carnem iucundam esse aiunt, si capite percusso uno ictu interficiatur, prius quam in se urinam reddat: eos qui carnem ederint stranguriae morbum contrahere minime posse. Haec caro ad hunc modum occisi, stillicidia in vesica emendat: item suffitus ex eodem. Quod si urinam in se reddiderit, eos qui carnem ederint, stranguriae morbum contrahere traditur. Iubent et vermes terrenos bibi ex vino aut passo ad comminuendos calculos, vel cochleas decoctas, ut in suspiriosis. Eas-

thure et mulso bibatur. Plin. Valer. II, 39. Marc. Emp. xxvi, p. 176: *Ad urinae difficultatem, murino fimo summitatem veretri, vel imum ventrem illini prodest.* Hass.

Eos. Marc. Emp. cap. xx, p. 180: *Herinacei caro optime decocta, atque in cibo sumpta stranguriosis mire subvenit, et cito naturalem urinae cursum relaxat.* Hass.

Item suffitus ex eodem. Ex felle fieri suffitus praecipit Habbstrhamanus Aegypt. c. xxxii, p. 144: *Felle herinacei cum posiorum corticibus, si ter sub vestimenta suffumigabis laborantem dysuria, curabitur.* Hass.

Quod si urinam. Reddunt enim in desperatione urinam tabificam ac tergori suo carnique noxiam, ut dictum est lib. VIII, cap. 56. H.

Iubent. Plin. Val. II, 39. H. — Ad hunc lucum. In gall. interpr. Poinssinet exstat nota tum Querlonis, tum Maqueri. Quorum prior: *En anglicum medicamen quod dicitur of miss Stephens, ann. 1800 ante notam mulerculam laudatur ac describitur.* Posterior vero in Lexico chimico (tom. II, pag. 405), animadvertit vim omnem lithontripici Stephemii in saponem esse. Optime quidem; quae enim cochleae decoctae et verorum putamina

principio videbantur esse utilissima, ad id tantum usurpabantur, ut quae vera esset remediū compositio melius lateret. Hoc consiliū quoque multa identidem immixta quae nullius usus vere erant. Saponis vero minus absurde vis credebatur a doctis viris non parum conferre ad comminuendum calculum. Quanquam nunc experientia multis et lapidum vesicariarum analysi diligentissima fere compertum est, nec Stephemii pharmaco, etsi a senatu Britannico puella dono accepit 5,000 l. st. aliquid potentiae inesse, nec lithontripicum ullum vere exsistere in rerum natura, aut fingi posse. Legendus in primis Descamps, item Thénard, cui hoc chimicorum tentaminum corollarium exstitit, non posse calculos in vesica medicaminum ope comminui, posse vero impediri quominus quidam sunt: Quinam vero calculi? qui acidum uricum solent nucleum habere, et qui ex urate ammoniacali constant. A.

Vel cochleas decoctas uti suspiriosis. Scribe: ut in suspiriosis ex apographo. PIST.

Vt in suspiriosis. De quibus diximus c. 16. Sic etiam Plin. Val. loc. cit. Hass.

dem exemptas testis tritasque, tres in vini cyathis bibi, sequenti die duas, tertia die unam, ut stillicidium urinae emendent. Testarum vero inanium cinerem ad calculos pellendos. Idem hydri iecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. Lapillos qui in gallinaceorum vesica, aut in palumbium ventriculo inveniuntur, conteri, ac potioni inspergi. Item membranam e ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam, Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos et alias difficultates vesicae. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus. E nido hirundinum glebulam dilutam aqua calida

Testarum. Marc. Emp. c. xvi, p. 481, et Plin. Val. loc. cit. H.

Lapillos. Marc. Emp. c. xxvi, pag. 476: *Contra calculos et alias difficultates vesicae, lapillum qui in gallinacei vesica, aut palumbi ventriculo, etc.* Totidem verbis pariter Plin. Val. lib. II, c. 39. HARD.

Vesica. Ventre, aut potius ingluvie. Vrinaria enim vesica gallinacei carent. DALEC.

Item membranam. Marc. Emp. loc. cit. HARD.

Fimum. Q. Seren. c. xxxiii, p. 446. Plin. Val. loco citato: *Vesicae et calculo purgando: Fimus palumborum in oribitione ex faba fracta bibitur.* Sic etiam Marc. Emp. c. xxvi, pag. 481. HARD.

In faba sumi. Cum fabae lomento. HARD.

Similiter plumarum cinerem. Totidem syllabis Plin. Valer. loc. citat. HARD.

Et intestinorum. Ex palumbis. H.

E nido hirundinum. Nil hac emendatione nostra certius: nihil vulgata hactenus lectione iniquius. Sic enim libri prae se ferunt: *Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus e nido hirundinum.* Gryllum dilutum aqua calida. Quae, Deus immortalis, medicinae portentum! Palumborum cinerem e nido hirundinum peti quis vidit? aut inter medicamenta ex volucribus quae sita, gryllo dari locum quis approbet? quis quid dilutus sit gryllus, intelligat? *Derutum* Chillet. et Th. exhibent, sed peiore vitio. Emendationis doctores exstiteri duo; Marc. Empir. cap. xxvi, pag. 476: *Contra calculum, inquit, et alias difficultates vesicae, glebula de nido hirundinum diluta ex aqua, pota prodest.* Alter, Plin. Val. lib. II, cap. 39: *Vesicae et calculo purgando: De nido hirundinis glebula diluta ex aqua calida bibitur.* Et Plinius ipse non ex libro sup. cap. 432 ad morbum canis rabiosi glebulam commendat ex hirundinum nido illitam ex aceto. HARD.

Ossifragi ventrem arefactum. Turturis simum in mulso decoctum, vel ipsius discoctae ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest urinae: cicadas tostas in patellis: millepedam oniscon bibisse: et in vesicae doloribus decoctum agnorum pedum. Alvum ciet gallinaceorum discoctorum ius, et acrima mollit. Ciet et hirundinum simum, adiecto melle subditum.

XXII. Sedis vitiis efficacissima sunt, oesypum: quidam adiiciunt pompholygem et rosaceum: canini capitis cinis: senectis serpentis ex aceto: si rhagades sint, cinis fimi canini candidi cum rosaceo: aiuntque inventum Aesculapii esse, eodemque et verrucas efficacissime tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, sebum bovis. Procidentia ibi succus cochlearum

Ossifragi ventrem arefactum. Diosc. lib. II, cap. 58: Φίνες τὸ ὄρεσθαι, ὃ βουλίστι καλοῦσιν ὀσσιφράγον· τοῦτον ἢ κοιλία κατ' ἄλγυν ποτιζομένη, λίθους ἐξουρῖσθαι ποιεῖ· ἰστορεῖται. Marc. Emp. c. xx, p. 180: *Avis ossifragae ventriculus salutus, ut servari possit, aut exustus, et in pulverem reductus, cum vini potione datus, urinam efficaciter provocat.* Haad.

Turturis simum. Galen. Εὑπορ. lib. III, pag. 666: Ἄλλο θραῦον λίθους... Τρυγόνος ὀρνέου κόπρον παύσας, πάρεχει μετὰ μαλκράτον ποιεῖ γὰρ ἐξουρῖσθαι τοῖς λίθους. *Turturis avis stercois combustum ex mulsa praebere: catulcos enim per urinam elicit.* Imponi ceroli modo, non bibi, praecipit Marc. Emp. cap. xxvi, pag. 181, et Plin. Valer. lib. II, cap. 39. II.

Turdos. Plin. Val. loc. cit. II.

Cicadas. Idem Plin. Val. loc. cit. Dioscorid. lib. II, cap. 56: Τέττιγες ὅτεσι ἰσθόμενοι τοῖς περὶ τὴν κύστιν

ἀλγύμασι βοηθοῦσιν. Haad.

Millepedam oniscon bibisse. Millepedam dicere debuit. Vid. lib. XXIX, cap. ult. Dal. — *Millepedam.* Diosc. lib. II, cap. 37: Ἡοδόντες (ὄνοι) σὺν εἴνῳ βοηθοῦσι δυσουρίᾳ. H.

Et in vesicae doloribus. Marc. Emp. cap. xxvi, pag. 180, et Plin. Valer. loc. cit. Haad.

Alvum ciet gallinaceorum. Plin. Val. ad verbum, lib. II, p. 23. II.

Ciet et hirundinum simum. Plin. Val. loc. cit. Haad.

XXII. *Sedis.* Marc. Emp. c. xxvi, pag. 222. Haad.

Si rhagades sint. Marc. Emp. loc. cit. *Rhagadas*, inquit, canini capitisusti canis aspernus adiungit, et stercois albi canini, betaeque cinis insertus, similiter opitulatur. Sext. Plst. cap. ix de cane, lit. 16 ad rhagadas ani: *Stereus canis cum rosoco tritum et impositum, nure sanat.* H.

Procidentia alvi succus cochlearum

punctis evocatus illitu repellit. Attritis medetur cinis muris silvatici cum melle: fel herinacei cum vesperilionis: et anserinus cum cerebro, et alumine, et oesypo. Fimum columbinum cum melle. Condylomatis privatim araneus dempto capite pedibusque infricatus. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Haec et haemorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cochleas crudas tritas cum vino ammineo et pipere potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic et stellionem, adiectis huic papaveris nigri obolis tribus. Ruptis, convulsis fel ovium cum lacte mulierum. Verendorum

punctis evocatus illitu repellit. Procidendam, accusandi casu, in antiquo codice. PIST. — Procidenda abt nucus cochlearum. Quinque nostri; Procidenda ibi nucus cochlearum; quod ei nescio quo ex MS. ad marginem notatum. Ita scripsit Plinius. Ibi, puta in sede, culus de vitilis agere coeperat. Et sic paulo post, tetrus ibi huleribus. Cap. 12: Si in verendis sit caeterisque ibi huleribus. GROS. — Cum Gron. Harduinus facit, suffragantibus nempe MSS. Reg. 4, aliisque probatoribus: adiecitque similiter paulo post legi hoc capite, tetrus ibi ulceribus. AJ.

Fel herinacei. In libris hactenus vulgaris, vel herinaei legebatur: deerrantque hae voces, et anserinus cum cerebro. Mendum utrumque sustulimus, ope codicum Reg. Th. et Chiffli. Posterius etiam admonitu Marc. Emp. qui magnam operis sui partem ex Plinii verbis ac sententiis continnavit: sic enim ille, cap. xxxi, pag. 222: Adeps anserinus, inquit, cum eisdem cerebro, et oesypo, et alumine subigitur, et imponitur ani omnibus

causis. Quare et in Pliniano contextu, adeps anserinus rectius, quam et anserinus legas. HAZO.

Fimum. Cum Latina. Marc. Emp. cap. xxxii, pag. 224. HAZO.

Condylomatis. Ad verbum Plin. Val. lib. II, cap. 34. HAZO.

Ne acria perurant. Nec acrioris humoris fluxus sedem perurat. H.

Adeps anserinus. Ad condylomata haec pariter medicamenta adhibent Marc. Emp. cap. xxxii, p. 222, etc. cap. xxxii, pag. 225. Item Plin. Val. I. cit. Ad ani pruritus Galen. Eusop. lib. I, c. 44, p. 598. HARD.

Adeps cygni. Marc. et Plin. Valer. II. cc. HARD.

Haec et haemorrhoidas. Iidem auctores mox appellati. HARD.

Ischiadicis cochleas. Q. Seren. c. xxxviii de ischia, pag. 150: Aut in Aminaeo cochleas haurire Lyaco. Totidem verbis Marc. Emp. cap. xxv, pag. 171. HAZO.

Verendorum fornicationibus. Plane totidem verbis Marcell. Empl. cap. xxxiii, pag. 229 et 230, ac Plin. Val. lib. II, cap. 41. Quid sit formi-

formicationibus verrucisque medetur arietini pulmonis inassati sanies. Caeteris vitiis: vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua: sebum ex omento pecudis, praecipue a renibus, admixto cinere pumicis et sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustae ex aqua: mulae ungularum cinis: detis caballini contusi farina inspersa. Testibus vero, farina ex ossibus canini capitis sine carne tuis. Si decidat testium alter, spumam cochlearum illitam remedio esse tradunt. Tetrīs ibi hulceribus, et manantibus, auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleae latae, parvae, contritae ex aceto: senectus anguim ex aceto, vel cinis eius: mel, in quo apes

callo diximus lib. XXVIII, cap. 20, in fine. Sext. Plst. cap. vi de ariete, tit. 3 ad claviculos: *Liquoris arietis, quem de pulmone concoquens, stilla superposita, claviculos qui in manibus nascuntur, aut in veretro, illita tollit.* Claviculi e verrucarum genere sunt: nascunturque in manibus, pedibusque: pessimi, & albidior. H.

Carteris vitiis. Auctores proxime appellati haec totidem verbis habent, usque ad eum locum, testibus vero, etc. Marc. Emp. in primis, c. xxxii, pag. 226: *Arietis quam pinguisimi lana, plena suis sordibus, combusta, et in pulverem redacta, prodest plurimum si eo cinere ex aqua locum inguinum perfricaveris.* HARD.

Testibus. Sext. Plst. c. ix de cane, tit. 5 ad tumores testicularum: *Colvaria vasis trita et imposita, mire sanat.* HARD.

Si decidat testium alter. Turpiter propendat, et demittatur veluti laxatus. DAL. — Marc. Emp. c. xxxix, pag. 227, et Plin. Val. lib. II, c. 42. HARD.

Tetrīs. Marc. Emp. cap. xxxiii, p. 229. HARD.

Cochleae latae, parvae contritae ex aceto, vel cinis eius. Scribæ ex apographo nostro, *Cochleae latae, parvae, contritae ex aceto. Senectus anguim ex aceto, vel cinis eius.* PINT.

Contritae ex aceto, vel cinis eius. Ex Vel. adnotant egrum, Sed Voss. *Cochleae parvae latae contritae ex aceto, senectus anguim ex aceto, vel cinis eius.* Sic paulo superius: *canini capitis cinis, senecta serpentis ex aceto.* Et passim: *Cochleae minutae latae contritae illitae* cap. 13. Invenies et apud Pintianum. GRON.

Senectus anguim. Io libris hactenus editis: *Cochleae . . . ex aceto, vel cinis eius: caeteris, quae inseruimus, praetermissis.* Restituimus ea ope Reg. 2 aliorumque codicum: ipsa serie orationis ita postulante: quum sequatur: *statim vel cinis eius, quod ad cochleas, de quibus antea, referri nequit.* HARD.

sint immortuae, cum resina: cochleae nudaе, quas in Africa gigni diximus, tritae cum thuris polline et ovorum albo: tricesimoque die resolvunt. Aliqui pro thure bulbum admiscunt. Hydrocelicis stelliones mire prodesse tradunt, capite, pedibus, interaneis ademptis, reliquum corpus inassatum: in cibo id saepius datur: sicut ad urinae incontinentiam, caninum adipem cum alumine scisso, fabae magnitudine: cochleas Africanas cum sua carne et testa crematas potō cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei auctor est Anaxilaus. Panos aperit sebum pecu-

Cochleae nudaе, quas in Africa gigni diximus, tritae. Voss. *tritae*, Numquid *striatae*? Sed verius *aceratae*, ut c. 6, praeterea quae *aceratae* vocantur; ubi Voss. *everatae*; sed primo *E* supra scriptum *A* monstrat. Anaxilaus. GROS. — *Cochleae*, etc. Supra cap. 19, et lib. XXIX, c. 36. Marc. Emp. cap. XXXIII, pag. 230: *Cochleis, quae nudaе inveniuntur, acciuitur aliquid triti thuris, et albi ovorum: atque inde hucera testiculorum tumentia, et hydrocelae puerorum, sive ramices superliniuntur, ut modo glutinis adhaerescant, etc.* H.

Tricesimoque die resolvunt. Resolvuntur: sponte abscedunt, nec amplius haerent. DAL.

Hydrocelicis. Υδροχῆλη, hernia, rames aquosus, id est, cessantis humoris in partem aliquam scroti collectio, qui illic facit tumorem. *Tumidas hydrocelas* dixit Martialis, lib. XII, epigr. 84, vs. 3. De earum remedio tradit omnino eadem Plin. Val. lib. II, cap. 42. HARD.

Caninum. Praepostera interpunctione perturbata prius omnia sic legebantur: *In cibo id saepius datur, sicut ad urinae incontinentiam. Cani-*

num adipem, etc. Perinde quasi ad urinae incontinentiam stellio valeret, hydrocelicis cochleae, et quae sequuntur, prodesse. Contra Plin. Val. lib. II, cap. 40, cui titulus: *Incontinentiae urinae compescendae.* *Anserum etiam trium*, inquit, *linguae ase in cibo sumuntur.* *Cochleae Affricanae cum carne sua comburuntur, cinisque earum ex vino bibitur.* Et Marc. Emp. explanat magis, c. XXVI, pag. 424: *Vrinam*, inquit, *continet lac caninum, et uteps eius cum alumine datas, ita ut ut fabae magnitudine globulus qui datur. Cinis cochlearum Africanarum exustarum si potetur, urinae incontinentiam sedat. Anserum trium linguas inassatas si quis ediderit, urinae profluvium non patitur.* Haec sane omnia prodesse hydrocelicis nemo Veterum commemorat. Vrinae incontinentiae Plinius iterum, lib. XXXII, cap. 35. HARD.

Cochleas Africanas. Marc. Empir. cap. XXVI, pag. 484, et Plin. Valer. lib. II, cap. 48. HARD.

Anserum trium linguas. Auctores proxime laudati. HARD.

Panos. Marc. Emp. cap. XXXII, p. 224. HARD. — *Huc verc;* et sane non

dum cum sale tosto. Murinum finum admixto thuris polline, et sandaraca discutit. Lacertae cinis, et ipsa divisa imposita: item multipeda contrita, admixta resina terebinthina ex parte tertia. Quidam et sinopidem admiscunt cochleae contusae. Et per se cinis intantum cochlearum cerae mixtus, discussoriam vim habet. Finum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut avenacea illitum. Cantharides mixta calce panos sculPELLI vice auferunt. Inguinum tumorem cochleae minutae cum melle illitae leniunt;

XXIII. (ix.) Varices ne nascantur, lacertae sanguine pueris crura ieiunis a ieiuno illinuntur. Podagras lenit oesypum cum lacte mulieris et cerussa: finum pecudum, quod liquidum reddunt: pulmones pecudum: fel arietis cum sevo: mures dissecti impositi: sanguis mustelae cum plantagine illitus, et vivae combustae cinis ex aceto, et rosaceo, si penna illi-

raro in huiusmodi contumacissimis vesicantium emplastrorum utilissimum auxilium fuit. Debent haec tamen non promiscue ac temerario adhiberi. Iure nostras illae celeberr. Alibert pronuntiavit, ubi vitio herpetico humores fere omnes laborare, numquam non squammeum exanthema in eo loco saevire, cui cantharidinum pharmacum appositum fuit. Tum eas etiam famosi epispastici vis irritativa, ut gravissime laedat delicata corpora. At.

Murinum finum. Plin. Valer. ad verbum, lib. III, cap. 27. H.

Lacertae cinis. Ad verbum Marc. Empir. et Plin. Valer. locis citatis. HARD.

Item multipeda contrita. Sive potellio, qui obiscos. Totidem verbis Marcell. Empir. top. xxxii, p. 226. HARD.

PLIN. N. H. Tom. VIII

Et per se cinis. Et Marcell. Empir. loc. cit. HARD.

Finum columbarum. Idem Marc. Emp. c. xxxi, p. 224. HARD.

Inguinum tumorem. Q. Seren. cap. xxxvii, pag. 499; Sin autem existit durum tibi glandibus inguen, Proderit induci cochleas cum melle, mimat huiusmodi verbis Marc. Empir. c. xxxii, pag. 224, et Plin. Val. lib. II, c. 43. HARD.

XXIII. *Varices.* Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 232. HARD.

Podagras lenit oesypum. Marcell. Emp. cap. xxxvi, pag. 242. H.

Finum pecudum. Caprinum ad podagras laudat Dioscorid. lib. II, cap. 98. HARD.

Pulmones pecudum. Idem Marcell. loc. cit. HARD.

Et rosaceo. Dioscorid. lib. II, cap.

X

natur, vel si cera et rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed penna illinatur: simum gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita ut tertio die solvantur. Alii ex aqua illiniri malunt. Alii ipsos aceto mensura cum melle cyathis tribus, pedibus ante rosaceo perunctis. Cochleae latae potae tollere dicuntur pedum et articularum dolores. Bibuntur autem binae in vino tritae. Eadem illinuntur cum helxines herbae succo. Quidam ex aceto intrivisse contenti sunt. Quidam sale cum vipera cremato in olla nova, et saepius sumpto, aiunt podagra liberari. Utile esse et adipe viperino pedes perungi. Et de milvo affirmant, si inveterato tritoque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si

27, et Marc. Emp. cap. xxxvi, pag. 246. Hæp.

* *Finum gallinarum.* Marc. Empir. cap. xxxvi, pag. 242. H.

Vermium terrenorum cinis. Idem Marc. pag. 250. Hæp.

Sole cum vipera cremato. Sal is est, quem multis aliis locis piperinum vocat. Dalec.

Et de milvo affirmant. Milvi imprimis caput commineodit ad podagras Galen. de Theriaca ad Pis. lib. I, c. 9, pag. 913. Hæp.

Aut si pedes. Aut si pedes sanguine milvino perungantur, cum urtica trita. Prius sic legebatur: *Aut si pedes sanguineus . . . vel penis eorum.* In vetustis codd. si pedes sanguinem, vel sanguine. Emendat Dalecampius, si pedes sanguine tument. Etiam sanguinem defendi putat posse Quintiliani suffragio, pro sanguine maneat. Convellit ac labefactat eiusmodi conjecturas nostra interpretatio, de milvino sanguine, pro perungi cum urtica trita podagricos pedes, non

Plinius solum est auctor, sed et Marc. Emp. cap. xxxvi, pag. 246; *Urtica.* inquit, cum sanguine milvino, aut polvulorum permixta: atque ex eo pedes illis efficaciter sanantur. Et Plin. Val. lib. III, cap. 14: *Adipe viperino, sanguine quoque milvi pedes perunguntur.* Mox ubi *vel penis* corum libet vulgati exhibent, Dalecampius, *reponit, vel penis eius*, ut ad milvum spectare videatur. Ad quod auctore? Deinde quid verbis proxime sequentibus fiet, *quam primum nascentur et, quia et finis eorum?* Quanto veri similis sit, non eorum, sed palumborum, ut rescripsimos, legi oportere? audaci sane conjectura, sed ulique certa. Sic enim Marc. Empir. qui vetustissimos et maxime probatos Plinii codices sequutus est. *Columninae pinnas, inquit, maxime primum nascentes cum urtica, atque impositae, podagrae dolores levant.* Nam et ea quae proxime sequuntur apud Plinium, *quae et finis eorum articularum doloribus illinuntur*, ad colum-

pedes sanguine cum urtica: vel pennis palumborum, quum primum nascentur, tritis cum urtica. Quin et simus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis, mustelae, aut cochlearum, et cum amylo, vel tragacantha. Incussos articulos aranei telae commodissime curant. Sunt qui cinere earum uti malint, sicut fini columbini cinere, cum polenta e vino albo. Articulis luxatis praesentaneum est et sebum pecudis cum cinere e capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur sebum pecudum cum alumine: canini

hos etiam pertinere suctor est idem Marcell. cap. xxxiv, pag. 234: *Suctor columbinum*, inquit, *vel solum, vel cum ovo tritum, dolentibus articulis illitum prodest*. Quin et ipse Plinius de columbino stercore hoc locum egisse se satis liquido asseverat, quum paulo post subiicit: *Sane qui cinere... uti malint, sicut fini columbini cinere*, etc. HARD.

Sanguineum cum urtica. In utroque manuscripto exempl. legitur, *sanguineum*. In antiquissimo codice scriptum fuisse puto, *sanguineum*: nempe vel contracta scriptura, vel deletis litteris, et dormitaptem aut ignarum scribam, ex his notis effecisse sanguinem, quum legendum fuerit: *Et si pedes sanguine tuncant*. Apud Quintilianum in declamationibus aliquoties legimus *sanguinantes*, pro sanguine manantes, et cruore perfusos. *Sanguinantes pedes* quidam exponunt, gangraena, carcinomate, sordidus et malignis ulceribus tentatus cum sanguinis effluxu. Talibus urtica prodest, et peculiari vi sanguinem manantem sistit, praesertim e naribus. Sed is morbus plurimum differt a podagra, de qua hic agitur. Dicitur.

Incussos articulos. Totidem syllabis

apicibusque litterarum, Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 254. Sed Plin. Val. lib. III, cap. 45: *Incisos articulos aranei tela commodissime curat*. MSS. omnes, *incussos*. Recte. Q. Seren. c. liv, pag. 459: *Si vero caput infestus collisurit fetus, Ex aleo vesti vestia detrahbat araneus. Nasolet haec illino, hui quum sanarit, abire*. HARD.

Sicut fini columbini. Columbarum finum etiam vulneratis prodesse suctor est Galenus xxiix γελν, lib. III, cap. 6, pag. 729. HARD.

Articulis luxatis. Q. Serenus, cap. liv, pag. 459: *Quod si luxa suo decedent membra tuore, Vixere femineos, arnes, ac iungere seorum. Congruet et tali medicamine mota ligare*. Marc. Emp. c. xxxiv, pag. 235: *Articulis luxatis sebum pecudis quascunque cum cinere, de capillo muliebri factò medetur*. Et Plin. Val. lib. II, cap. 49: *Mulieris capillus quamplurimus in cinere reductus, admixto ovium adipe vetra: crosti modo illinitur*, etc. Et lib. III, cap. 45 ad nervos et articulos: *Sebum pecudis cum cinere capillorum mulieris*. II.

Pernionibus, etc. Marcell. Empir. cap. xxxiv, pag. 236. HARD.

capitis cinis, aut fimi murini. Quod si pura sint, hucera cera addita ad cicatricem perducunt: vel glirium crematorum favilla ex oleo: item muris silvatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: et cochleae, quae nudaе inveniuntur. Hucera omnia pedum sanat cinis earum, quae vivae combustae sint: fimi gallinarum cinis exulcerationes, columbini fimi ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris soleae crematae cinis, agnus pulmo et arietis sanat. Dentis caballini contusi farina privatim subluviem. Lacertae viridis sanguis subtritus, et hominum et iumentorum pedes subtilus sanat. Clavos pedum urina muli mulaeve cum luto suo illita: simum

Aut fimi murini. Plin. Valer. lib. II, cap. 54. HARD.

Quod si pura sint. Ita MSS. omnes. Frius editi, quod si putrida sint hucera. Plin. Val. lib. II, c. 50 sq. si plura sint hucera. HARD.

Vel glirium crematorum favilla. Vel glirēs cremati et in cinerem reducti cum octo. Libri omnes editi, vel gryllorum. MSS. Reg. 1, grillum. Reg. 2, et Chiff. grillum. Nos unius iraeiectione litterulae, glirium rescripsimus, auctore Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 232: Gliriam, inquit, vel scorium, vel vermium terrenorum cinis oleo impositus perniciem medetur. HARD.

Item muris silvatici. Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 232. HARD.

Vermium quoque terrenorum. Marc. idem loc. cit. et Plin. Valer. lib. II, cap. 54. HARD.

Hucera omnia. Haec omnia iidem auctores proxime appellati. HARD.

Attritus etiam calceamentorum. Dioscorid. lib. II, cap. 40 et 51; Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 236. II.

Agnus pulmo. Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 232. HARD.

Dentis caballini contusi farina. Sic Plin. Val. lib. II, cap. 54. H.

Subluviem. Τὸν παρυσυλάειν, Colur. lib. VII, cap. 5, de ove id usurpat. In homine is morbus est, quum sub ungue, cocta inflammatione, sanies alba colligitur: quod saepe mulieribus accidit, dum ioter consuendum se acu pungunt. Paronychiæ genus id mitius est, ac minus dolore vexat, nec primum articulum digiti corrumpit. Quidam redueias, τὰ πρι-pύτα, falso interpretantur DALL. — *Subluviem.* Quid hoc morbi genus sit, Marcell. Emp. explicat, cap. xxxiv, pag. 232: Dentes caballini tursi, hucera perniciem, si sint tumidi, utiliter curant. HARD.

Lacertae viridis sanguis. Plin. Val. loc. cit. HARD.

Clavos pedum urina. Marcell. Emp. cap. xxxiv, pag. 233, et Plin. Val. lib. II, cap. 52. HARD.

ovium. Iecur lacertae viridis, vel sanguis flocco impositus: vermes terreni ex oleo, stellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo: simum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas vero omnium generum urina canis recens cum suo luto illita: fini canini cinis cum cera: simum ovium: sanguis recens murinus illitus vel ipse mus diulsus: herinacei fel: caput lacertae, vel sanguis, vel cinis totius: membrana senectutis anguium: simum gallinaceum cum oleo et nitro. Cantharides cum uva taminia iutritae exedunt: sed ita erosas aliis, quae ad persananda hulcera monstravimus, curari oportet.

XXIV. (x.) Nunc revertemur ad ea, quae totis corporibus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse Magi dicunt domus totius, suscitae eo purificatae, contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitalique eius sub limine ianuae defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt foedissimum animalium in quaptum magnificent ricinum, quoniam uni nullus sit exitus sagi-

Iecur lacertae viridis. Marc. Emp. loc. cit. in *lanula*: et pag. 237, cum flocco impositus. HARD.

Vermes terreni. Marc. Emp. cap. xxxiv, pag. 237. HARD.

Cum viticis pari modo. Sic etiam MSS. Forte *urticis* rectius. Urticarum enim in clavis pedum sanandis creber apud Marc. Emp. usus: viticis plane nullus. Vide c. xxxiv, pag. 234 sq. HARD.

Simum columbinum. Marcell. Emp. loc. cit. et Plin. Val. lib. II, cap. 52. HARD.

Verrucas. Eisdem verbis Sext. Plat. cap. ix de cane, tit. 6 ad callos et verrucas tollendas; Marc. Emp. cap. xix, pag. 432, et Plin. Val. lib. III,

cap. 42. Q. Serenus, cap. lxxv de verrucis tollendis: *Id poterit vitium sanguis curare lacertae, Aut urina canis cum terra iudecta mulente.* H.

Fini canini cinis. Marc. Emp. et Plin. Val. locis citatis, qui et de signo ovium, et murino sanguine, Plinio pariter adstipulantur. H.

Caput lacertae. Galen. de fac. simpl. Med. lib. XI, pag. 303. H.

Simum gallinaceum. Plin. Val. lib. III, cap. 42. HARD.

Cantharides. Marc. Emp. cap. xix, pag. 429. HARD.

XXIV. Quoniam uni nullus sit exitus saginae, haec explanata uberius, XI, 40, H. — *Nec finis alia.* Sive

nae, nec finis alia quam morte, diutius in fame venturi. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate paucioribus dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nam si aeger ei respondeat qui intulerit, a pedibus stanti interrogantique de morbo, spem vitae certam esse: moriturum nihil respondere. Adiciunt, ut evellatur ex aure laeva canis, cui non sit alius quam niger color. Nigidius fugere tota dies canes conspectum eius, qui e sue id animal evellerit, scriptum reliquit. Rursus Magi tradunt, lymphatos sanguinis talpae aspersa resipiscere: eos vero qui a nocturnis Diis Faunisque agitentur, draconis lingua, et oculis et felle intestinisque in vino et oleo decoctis, ac sub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis vespertinisque liberari.

XXV. Perfrictionibus remedio esse tradit Nican-
der: amphibiaenam mortuam adalligatam, vel pellem
tantum eius. Quinimodo arbori, quae caedatur, adal-
ligata, non algeri caedentes, faciliusque succidere.
Itaque sola serpentium frigori se committit, prima
omnium procedens, et ante cuculi cantum. Aliud est
cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat ali-
tem illam, si dexter pes circumscribatur, ac vesti-
gium id effodiatur, non gigni pulices, ubicumque
spargatur.

XXVI. Paralytin caventibus pingua glirium deco-
ctorum et soricum utilissima tradunt esse: millepedas,

finis alius. Sic Maro, Aen. II, 554:
Haec finis Priami satorum. H.

XXV. Nican-
der. In Theriac. pag.
26 de amphibiaena: *ἢ δ' ἐνέχῃσι Πινῶ
θυσανθίσοντας, ὅτ' ἐν παλαιοῖσι ἀν-
γῶι Μάχῃσι ἐνιπροθέουσιν ὑπὸ χερσὶ
θᾶμντον,* etc. Sic pluribus illa Pelle

*sua prodest, Boreae quam flamme se-
gnes Obriguere manus, et victae fri-
gore torpent,* etc. H.

XXVI. Paralytin. Plin. Valer. lib.
III, cap. 13 ad verbum. H.

*Millepedas, ut in anginis diximus,
etc. Millepedarum nulla utilitas in*

ut in anginis diximus, potas phthisin sentientibus: lacertam viridem decoctam in vini sextariis tribus ad cyathum unum, singulis cochlearibus sumptis per dies, donec convalescant, cochlearum cinerem potum in vino.

XXVII. Comitialibus morbis oesypum cum myrrhae momento, et vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis avellanæ, a balineo potum. Testiculos arietinos inveteratos, tritosque dimidio denarii pondere in aqua vel lactis asinini hemina. Interdicitur vini potus quinque diebus ante et postea. Magnifice laudatur et sanguis prœdum potus: item fel cum melle, præcipue agninum. Catulus lactens sumptus, abscisso capite pedibusque, ex vino et myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodem modo, ut anguis, exiit, pota. Quidam, et ipsum arundine exenteratum inveteratumque bibendum dedere. Alii in cibo in ligneis verubus inassatum. Opere prætium est scire quomodo præcripiatur, quum exiit membrana hierna, alias devoranti eam, quoniam nullum animal fraudulen-

phibiseos periculo. Cf. not. sup. ad pag. 305. Coeterum ut hic de millepedis peragamus quæ dicere in animo est, notemus ad medicamenta eligi millepedarum *oniscum asell.* Linn. cui cauda in appendicem filiformem abit duplicem, vel *onisc. armadille*, cui id nominis propterea impositum fuit, quod periculi consuetudinis replicetur in sese, et in pilæ formam suam convolvat corpusculum. A.

Ut in anginis diximus, etc. Cap. 32. HARD.

Lacertam viridem. Plin. Valer. ad verbum I, 61. HARD.

Cochlearum. Plin. Valer. loc. cit. HARD.

XXVII. *Testiculos arietinos, etc.* Plin. Valer. lib. II, cap. 53, ad verbum, et Sext. Plat. cap. vi de ariele, tit. 7 ad caquos. HARD.

Magnifice. Plin. Val. l. 5. H.

Catulus. Plin. Val. loc. cit. H.

Quoniam nullum animal, etc. Vide quæ diximus in eam rem, lib. VIII, cap. 49. HARD.

tius invidere homini tradunt. Inde stellionum nomen aiunt in maledictum translatum. Observant cubile eius aestatibus. Est autem in loricis ostiorum fenestrarumque, aut cameris sepulcrisve: ibi vere incipiente fissis arundinibus textas opponunt casas, quarum angustis etiam gaudet, eo facilius exuens circumdatum torporem. Sed eo derelicto non potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis praefertur. Prodest et cerebrum mustelae inveteratum potumque et iecur eius: testiculi, vulvaeque, aut ventriculus inveteratus cum coriandro, ut diximus: item cinis: silvestris vero tota in cibo sumpta. Eadem omnia praedicantur

Inde stellionum nomen aiunt, etc. Maledicti et convicii loco id nomen obicitur homini improbo et fraudulento. Glossae veteres: *Stellio, xaxōpyos, xaxōponos*. Proprie autem stellionatus dicitur Iureconsultus, quum dolo quid factum, quum merces suppositae, quum impostura facta, etc. Vide Digest. lib. LVII, tit. 20, *Stellionatus* simul et Voss. in Etymol. Est stellionatus *xaxōpyos* Platoni, de Legibus, lib. IX. II. — Non male, ut reor, quoniam nec id certitudinis geometricae particeps, videtur a stellione stellionatum ducere; certe melius quam *Poisinet* a germanica voce *stehlen* quae furari est. In hac enim abundat *to h*, deest una e duabus *l*. Tum generalius dictum *nehmen*, quam ut apte stellionatus in specialitatem deducatur. *Ar.*

Maledictum translatum. Criminis notam et probrum. Stellionatus crimen id est, quum aliquid per dolum et imposturam fit. *VELLIAN.* — De comula ex Capro grammatico Cuiacius, Observ. lib. X, cap. 20. Theophrastus, lib. de invidis animalibus. *DAL.*

Est autem in locis ostiorum fene-

strarumque. Scribendum *loricis*, non *locis*, ex vetusto exemplari. *PARR.* — *Est, etc.* Ita Reg. 2, et Chiff. Editi male, in *locis*. Loricæ testaceae murorum, ostiorum, ac fenestrarum, prociecturae sunt, quas Galli vocant *coruiches*, quae transitum sepium, reiciuntque extra perpendicularum stillas. De his Virg. lib. II, cap. 8. H. *Torporem.* Senecam. *HARD.*

Et iecur eius. Dioscor. Edisp. lib. I, cap. 18; Plin. Val. lib. III, cap. 10. *HARD.*

Vt diximus. Lib. XXIX, c. 16. Sic etiam Diosc. loc. cit. *HARD.*

Item cinis. Q. Seren. c. LVIII de comitiali morbo, p. 161: *Aptus mustelae cinis est, et hirundinis urina.* H.

Tota in cibo sumpta. Caelius Aurelianus. Chron. lib. I, cap. 4 de epilepsia, ex aliorum sententia: *Item mandentam mustelam, sed longo desiacatam tempore*; id vero deinde improbat. *HARD.*

Eadem omnia praedicantur ex viverra. Vult eadem esse remedia et silvestri mustela, *viverra* appellata, quae ism e domesticâ commonstravit. *GÉLÈS.* — *Eadem, etc.* Eadem omnia

tur ex viverra. Lacerta viridis cum condimentis, quae fastidium abstergeant, ablatis pedibus et capite. Cochlearum cinis addito semine lini et urticae cum melle, unctu sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata cervinis nervis: vel lapilli e ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quod si pullus is detur incipienti in cibo, quem primum pepererit, quum quis primum tentatus sit, liberatur eo malo. Postea medetur hirundinum sanguis cum thure, vel cor recens devoratum. Quin et e nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, et adalligatus in perpetuum tueri. Praedicatur et iecur milvi devoratum, et senectus serpentium. Iecur vulturis

nia remedia parantur ex silvestri mustela, sive viverra, quae iam e domesticis demonstrato sunt. Plin. Val. lib. II, cap. 58. HARD.

Cochlearum cinis addito semine lini et urticae cum melle inunctos sanat. Lego: Cochlearum, cinis adiecto semine lini et urticae cum melle linotus sanat, ex apographo nostro. PIET. — Cochlearum. Ha Reg. 4. In libris vulgaris, inunctos sanat. In Chiff. linotus, male. Plin. Valer. lib. II, cap. 58 ad morbum comitalem: Cochlearum cinis addito lini semine et urticae ex melle illinitur cum sale. HARD.

Magis placet, etc. Qui magis proficiuntur. HARD.

Vel lapilli e ventre pullorum. Dioscor. lib. II, cap. 60. Sext. Plat. part. 2, cap. 21 de hirundine, lib. 3 ad caducos: Hirundines comestae caducos sanant. Item lapilli in ventriculis eorum reperti ei brachio alligati perfectos sanant. HARD.

Lapillum dare. Pullo, quem excluserint, tamquam omnium morborum

remedium. DALEC. — *Lap. dare.* Dare deglutendum. HARD.

Quod si pullus is detur incipienti in cibo, quem primum peperit, quum quis primum, etc. Paucioribus verbis nostrum exemplar: Quod si pullus is detur, quum primum tentatus sit, liberatur eo malo. PIET.

Ine. Quum morbus incipit.

Quem primum peperit, etc. Quem pullum primum hirundo peperit. Sic pullos eligit primae setulae Dioscor. lib. II, cap. 60, et Edmop. lib. I, cap. 49. HARD.

Postea medetur hirundinum, etc. Q. Seren. loc. cit. Aut cruor ex Progne mixtas cum polline thuris: Aut lapis ex nido, vasa quem congescit hirundo, Vellitur: et nexu fovet, attollitque iacentem. Sic etiam Plin. Val. lib. II, cap. 58. HARD.

Quin et e nido earum, etc. Q. Seren. et Plin. Val. locis citatis. HARD.

Iecur. Sext. Plat. part. 2, c. 2 de vulture, lib. 2 ad caducos: Vulturis iecur totum cum sanguine ipsius vultu-

tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor polli vulturini adalligatum. Sed ipsum vulturem in cibo dari iubent, et quidem satiatum humano cadavere. Quidam pectus eius bibendum censent, et in oerrino calyce. Aut testes gallinacei ex aqua et lacte, antecedente quinque dierum abstinentia vivi, ob id inveteratos. Fuere et qui viginti unam mouscas rufas, et quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

XXVIII. (XL.) Morbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarum pecudis denarii pondere cum myrrhæ momento, et vini byathis duobus: canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus prius aqua purificatis, dein colutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilae in vini cyathis tribus. Cinis plumarum aut interaneorum palumbis in mulso ad cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duo-

ris tritum, et per dies septem potum, conducis prodesse dicimus. Plinium transcripsit ad verbum Plin. alter Valer. lib. II, cap. 58. HARD.

Sed ipsum vulturem, etc. Plin. Val. loc. cit. HARD.

Aut testes gallinacei. Sext. Platon. part. 2, cap. 8, de gallo, tit. 2 ad eaducos: Galli testiculos constrictos cum aqua ieiunio dabis bibere: abstineant autem a vino diebus decem.... Debebunt autem testiculos sioci servari, ut quum fuerint necessari, continuo sumantur. HARD.

XXVIII. Morbo. Haec totidem verbis Plin. Val. lib. II, cap. 59. HARD.

Aut mammarum pecudis, etc. Sordes quas inter mammas habet, vel

inter femora, ut ait Sext. Plat. cap. 6 de arietē, tit. 6 ad morbum regium. HARD.

Myrrhae. Hoc est, myrrhae pusillo, ut Plin. Val. ait loc. cit. H.

Canini. Sic etiam praeter Plin. Valer. loc. cit. Sext. Plat. c. 9 de cane, tit. 16 ad morbum regium: Rabidi canis caput contusum et commixtum cum vino potatum mire sanat. HARD.

Gallina. Plin. Val. loc. cit. H.

Cerebrum. Sext. Plat. part. II, c. 5 de perdice, tit. 1 ad morbum regium. Et Plin. Val. loc. cit. H.

Aut interqueorum palumbis, etc. Plin. Val. loc. cit. Cineres interaneorum palumborum, cochlearia duo bibuntur ex mulso. HARD.

bus in aqua mulsa. Avis icterus vocatur a colore; quae si spectetur, sanari id malum tradunt, et avem mori. Hanc puto latine vocari galgulum.

XXIX. Phreneticis prodesse videtur pulmo petudum calidus circa caput alligatus. Nam muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelae, vel etiam inveteratas herinacei carnes, quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certè oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiose vitam ludificantur, acceperim. Praecipueque febrium medicina placitis eorum renuntiat. Namque et in XII signa digressero eam sole transmeante, iterumque luna: quod totum abdicandum paucis e pluribus edocebo. Siquidem crematis tritisque cum oleo perungi inheant aegros quum Geminos transit sol, cristis, et auribus, et unguibus gallinaceorum: si luna, radiis barbisque eorum: si Virginem alteruter, hordei granis: si Sagittarium, vespertilionis alis: si Leonem luna, tamaricis fronde, et adiiciunt, sativae: si Aquarium, e buxo carbonibus tritis. Ex istis confessa, aut certe

Avis icterus. Aetius lib. X, cap. 47, morbum hunc non ab ave dictum vult, sed ab oculis ictidis, seu verrae, auticoleribus. DAL. — *Avis.* Diximus de ea lib. X, c. 50. Ab ea ave, quod sit coloris fellei, Graecos dedisse huic morbo nomen, scribit Coel. Aurel. lib. III, cap. 5. II.

Hanc puto latine vocari galgulum. Galbulum a colore luteo appellari mavult Marc. Donatus in Suet. Thes. Critic. tom. VI, cap. 81, pag. 281, et post eum Salmas. in Not. ad Hist. Aug. pag. 227. HARD.

XXIX. *Phreneticis.* Q. Seren. cap. VIII, pag. 129: *Ex vitio cerebri phrenesis furiosa movetur, Amissaque refert frondens amentia virca. Conveniet*

calidis petudum pulmonibus apte Tempera languentis medicum redimere coronam. Sic etiam Plin. Val. lib. III, c. 9. HARD.

Nam non modo muris cerebrum dare potui ex aqua aut cinerem mustelae, aut etiam inveteratas herinacei carnes. Brevis in vetusto codice: *Nam muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelae, vel etiam inveteratas, etc.* PINT.

Quod totum abdicandum paucis exemplaribus docebo. Scribe, Quod totum abdicandum paucis e pluribus docebo. Ex eodem. PINT.

Radiis. Digiti in aversa parte pedis exstantibus, DALEC. — *Radiis,*

verisimilia ponemus, sicut et lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelae testiculis inveteratis, aut iocinere usto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant utile.

XXX. In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primumque ea, quae adalligari iubent: pulverem, in quo se accipiter volutaverit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longissimum. Pseudosphæcem vocant vespam, quae singularis volitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt: alii vero, quam quis eo anno viderit primam. Viperae caput abscissum in linteolo, vel cor viventis exemptum. Muris rostellum aurículasque summas roseo panno, ipsumque dimittunt. Lacertae vivae dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabaeum qui pilas volvit. Propter hunc Aegypti magna pars scarabaeos inter numina colit,

Calcaribus. Vide quae de ea voce diximus lib. XI, c. 407. H.

Olfactoriis. Ptarmicis, quae sterulamenta crient. DAL. — Olfactoriis. Odoramentis quae corroborent, et olfacta excitent: ὀσφραγντῆς vocat Dioscor. io Alex. cap. 17. Sic etiam Largus, Compend. med. 23, n. 404: Interdum olfactoriis reficere, etc. Iohann. de lanua: Olfactorium, ab olfactio; unde olfactoriolum, vas unguentarium muliebri, in quo odoramenta gestantur. HARO.

Aut iocinere usto. Plin. Valer. lib. III, cap. 7. HARO.

His quoque pulmonem pecudis, etc. Plin. Val. loc. cit. HARO.

XXX. Clinice. Quae aegris in lecto decumbentibus adhibetur, ratione victus, medicamentis, manus opera. DALEC.

Eorum remedia ponemus. Magorunt. HARO.

Pulverem in quo se accipiter volutaverit. Voss. pulverem, ubi se accipiter volutaverit. GROS.

Viperae. Plin. Valer. lib. III, cap. 6. HARO.

Muris. Plin. Valer. l. citat. Quartanae curandae: muri vivo rostellum primum, et auriculae summae praeciduntur, et in roseo panno alligantur, et ipse mus vivus dimittitur. HARO.

Qui pilas volvit. Qui pedibus solum subigit, et in pilas cogit, quas et pedibus volutat. In libris haecenus editis, pilulas, minus sincere. H.

Aegypti m. pars scar. etc. Vide supra cap. 5 huius lib. Plut. Porph. Horus; aliam praeterea eius venerationis causam reddunt, quod mares sint omnes scarabaei, nulla femina.

curiosa Apionis interpretatione, qua colligat solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suae ritus. Sed et alium adalligant magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dissectum utrique lacerto adalligant: caetera sinistro. Cor anguiam sinistra manu exemptum viventibus.

Hinc locus Ausonii in masculae Veneris sectatorem: *Perversae Veneris postico vulnere fessor, Lucilli votis subulo, pullo, premo, Non taurus, non mus erit, non hippocamelus, Non eaper, aut arics, sed scarabaeus erit.* Rhodig. lib. VIII, c. 5. Clemens Hypotyposeon VI, homines voluptatibus impensius deditos, et immersos, ac ebrios, tanquam cantharos in stercore volutari scribit. Dat. — *Propt. h. Aegypti magna pars scarabaeos.... solis.* Quoniam, quem sobolem procreare vult, bovis finem nactus, globulum eiusdem, cuius mundus figurae est, fingit: quem ubi ab ortu ad occasum aversa pedibus volutavit, solis eursum in caelo nemulatus, ipse rursum, ut orbi persimilem figuram edat atque exprimat, in ortum convertitur. Επειδὴν ὁ ἄσπερ βούληται περιστρέφασθαι, βοὸς ἀρόδευμα λαβών, πλάσσει σφαιροειδὲς παραπλήσιον τῷ κόσμῳ σχῆμα, etc. Hierus Apollo. Hierogl. lib. I, cap. 40. Habet his consequentia Porphyri. libro quem inscripsit, περὶ τῶν εἰσέχων ἀποχῆς, quae merito ridet Euseb. de Praep. Evang. lib. III, pag. 94. Hase. — *Propter hunc Aegypti magna pars scarabaeos, etc.* Praestat a Dalecampio allegata causa, quamquam nec hallucinatus omnino est Apion, sacerdotum verba et disciplinas proferens, et inter recentiores Creuzer solis iungina symbolica

explicari posse credidit scarabaeos tot in momiis et caeteris hypogaeon monumentis, dum antiquae censentur ad hoc post mortem destinatae, ut signa zodiaci perambulent; quae perambulatio ea icone innuitur, quae emblema solis vulgo dicitur. Quae interpretatio visa nostr. Cl. Jomard (*Deser. de l'Ég. Antiq.* vol. I, sect. x, pag. 377, 352) sententia potior. Sed in glyphis permultis generationem indicare visus scarabaeus. Vid. praecipue *Descript. de l'Ég. Antiq.* Pl. vol. II, pl. 86, 4, ubi triplex generator, supino trunco, stantibus tibis (ita ut rectum angulum efficiant inde linea dorsalis, linea femorum et tibiarum columna), semen eiacula- tur, duobus scarabaeis unicuique superpositis, quorum alter niger est, ruber alter. Generationis et creationis cognatio ac nexus, ut vocant, proximus est. Vnde scarabaeus symbolum visum est creatricis naturae et dei. Conf. praeter laudatos tum a Dalecampio, tum a nobis, auctores Porphyri. de Abstin. [V, 9, p. 327; Beckmann ad Aristotel. περὶ θαυμ. p. 268, 328; Schneider ad Aristotel. Hist. Anim. lib. V, cap. 17, p. 353. Azass.

Sed et alium adalligant magi. Lucanum, de quo lib. XI, c. 44. H.

Cui sunt cornicula reflexa Taurum supra vocavit cap. 5 huius lib. Dat.

Scorpionis caudae quatuor articulos cum aculeo, panno nigro, ita ut nec scorpionem dimissum, nec eum qui alligaverit videat aeger triduo. Post tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circumdant totidem nodis, ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limaçem in pellicula, vel quatuor limaçum capita, praecisa arundine. Multipedam lana involutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pennas germinent. Alios e spinosis fructis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleasque, quae nudae inveniuntur. Stellionem inclusum capsulis subiiciunt capiti, et sub decessu febris emittunt. Devorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptum, inveteratumque conteri, et in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alii sium drachma una in lactis caprini et ovilli, vel passi cyathis tribus, ante accessiones. Sunt qui totas censeant devorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarii cum piperis parimodo, Parthorum gentes in remedium quartanae bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phryga-

Post tertium circuitum. Post tertium febris circuitum id humo condat. II.

Condat. Humo sepiat et defodiat. HARD.

Erucam. MSS. omnes *erucam*, quod idem est. HARD.

Vermiculos, etc. Fiant hi e ligno. Vide supra lib. XI, c. 38. HARD.

Alii sium drachma una, etc. Ad verbum Plin. Valer. lib. III, c. 26. HARD.

Phrygionem. Fortassis animal, quod paulo antehac vocavit vermiculum e fructis lanuginosum, *φρύγιον*, fructus. Quidam legunt, *phrygion*: putantque animal id notissimum a Chry-

sippo fusius expositum non fuisse, et Plinium exemplari vitioso deceptum. DAT. — *Phrygionem.* *φρύγιον* quom derivari videtur a graeco *φρύγος*, *torrere*, *torrere*, credidit interpretas velut Dupin et hallucinatum Secundum in vertendo Chrysippo, et ligni fragmentum accipisse pro animali. VI nimis audacter; ita sane ingeniosus et vero simillimus in conjectura. Quae Harduius et ante Harduium Dalecampius hoc leni adscripserunt, tamen non sustulimus. Vtram in partem discedendum, lector, si tanti est, eligat. Memor quoque graecae originationis Querton subodoratus est,

nion adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal neque ille descripsit, nec nos invenimus qui novisset. Demonstrandum tamen fuit a tam gravi auctore dictum, si cuius cura efficacior esset inquirentis. Cornicis carnes esse, et nidum illinire, in longis morbis utilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miseria copia spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso, in splenio resinae ceraeque imposita utrisque

minus felicitat, iudicio nostro, salamandram φωρύγιον esse. Ep. P.

Demonstrandum. Appellandum a nobis id animal fuit, quod tam gravis auctor nominavit, ut detur aliorum diligentiae locus, si forte eorum cura in inquirendo felicitat futura est et efficiatur. HAARD.

Si cuiusquam cura efficacior esset ad inquirendum. Chifflet. inquirendas. Voss. si cuius cura efficacior esset, inquirendus. Lege, inquirentis. GROS. — Si, etc. Qua forma Maro, Aen. 41, 756: *Iude domum, si forte pedem, si forte fulisset, Me refero.* IL.

Cum ipso specu toto resina, etc. In antiquo exemplari, cum ipsa in spleno toto resina, etc. Forte legendum, splenio, non spleno. Verba item illa quae statim ante praecedunt, quoniam miseria spei delectat, Pliniana non puto. PIET. — *Tela cum ipso specu toto resina ceraeque imposita.* Acad. licum vocant delatum ipsos plene. toto resinas ceraeque imposita. Gyd. et Menap. licum vocant de lacu ipsos plene toto resinae ceraeque imposita. Andegav. licum vocant delatum ipsos plene toto resinae ceraeque imposita. Scribe: Quoniam miseria copia spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso, in splenio resinae ceraeque, imposita utrisque

temporibus et fronti praeest. Vel, in splenio cum resina ceraque. Cum ipso nemp araneo. In splenio (ut lib. XXIX, cap. 6), aranei muscarii tela, et praecipue spelunca ipsa, imposita per frontem ad duo tempora in splenio aliquo, etc. mirabiliter epiphoris videri dicuntur. Sic enim ibi Chifflet. et Voss. Andeg. etiam corruptus, invenit egregie siennas verum: *Aranei muscarii tela et praecipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora in spelco aquilo: et praecipue spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora in spelco aquile ita ut a puero, etc.* Vnus per errorem duorum codicum vice fungitur. Menap. quoque ad duo tempora in spelco aquile, Martial. II, 29, 9: *numerosa linunt stellantem splenia frontem.* Sic at Piant. sed male pro non Plinianis delet, quae corrigenda erant. GROS. — *Tela.* Tela cum praeco, in emplastro cum resina ceraeque imposita, Σπληνιον emplastrum esse iam saepe diximus. Consuli potest et Constan. in Lex. ubi de ea vocae verba multa. — *Quoniam.* Hunc locum ita refinximus ex vestigiis codicum Reg. 2 et aliquum. Nam in isto sic legitur: *Quoniam miseria copia spei delectat, anne aranei ... tela cum ipso in splenio resinae ceraeque imposita, etc.* In edi-

temporibus et fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter et aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viva in eo vase quod capiat. Quo genere et recidivas frequenter abigi affirmant.

XXXI. Hydropicis oesypum ex vino addita myrrha modice potui datur, nucis avellanae magnitudine. Aliqui addunt et anserinum adipem ex vino myrteo. Sordes ab uberibus ovium eundem effectum habent. Item carnes inveteratae herinacei sumptae. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

XXXII. (XII.) Igni sacro medetur oesypum cum pompholyge et rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere praestat, ut qui id fecerit, antequam incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cavernae suae tolli. Adeps anseris. Viperæ caput aridum asservatum et combustum, deinde ex aceto impositum. Senectus serpentium ex aqua illita a balineo cum bitumine et sevo agnino.

tis haecenus libris mendose: Quoniam miseria spei delectat, anne aranei... tela cum ipso specu toto reuina ceraque imposita, etc. HAND.

Et recidivas frequenter, etc. Subintellige febres, quae quum abscessisse creduntur omnino, reuertuntur. HAND.

XXXI. Ex vino myrteo. Si MSS. Reg. 1, 2, Chiffet. etc. In editis, et oleum myrton. HAND.

Vomitus quoque canum illitus ventri. F. illitos ventri aquam trahere promittitur. GRON — Vomitus. Sext. Platon. de cane, cap. ix, lit. 12 ad

hydropicos: Stercus canis sicum, et in potionem adpersum, hydropicos sanat. Item vomitus canis hydropico super ventrem pone: "statim incipiet per secessum aquam emittere. Sic etiam Plin. Val. lib. III, cap. 12. H.

XXXII. Vermes. Haec totidem verbis Plin. Valer. lib. III, cap. 34. De vermibus etiam consentit Q. Serenus, cap. xxi, de igni sacro dimovendo, pag. 152: Lumbrius terrae mixto inducitur aceto. HAND.

Adeps. Plin. Val. ad verbum loc. cit. HAND.

Senectus. Plin. Val. loc. cit. H.

XXXIII. Carbunculus simo columbino aboletur per se illico, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quae in melle sint mortuae, impositis: polentaque imposita inspersa. In verendis, caeterisque ibi hulceribus, occurrit e melle oesypum cum plumbi squamis. Item simum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera et quaecumque molliri opus est, efficacissime anserino adipe curantur. Idem praestat et gruum adeps.

XXXIV. Furunculis mederi dicitur araneus priusquam nominetur impositus, et tertio die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic ut terram ne postea attingat, ter circumdatus furunculo, toties expuentibus medente, et cui is medebitur. Ex gallinaceo simo, quod est rufum maxime, recens illitum

XXXIII. *Carbunculus.* Q. Seren. cap. iv de carbonis medela, p. 151: *Dulacidum latium cum lini semine iunges, Atque simum pariter Paphiae componit columbae: Hinc lino diruptas partes, et clausa venena.* Totidem verbis eum Plinio nostro Plinius alter Val. lib. III, cap. 30. HARR.

Item simum pecudum. Plin. Valer. lib. III, cap. 30; Sext. Plat. esp. v de capro et capra, tit. 26 ad carbunculos: *Stercus caprae cum mellis commixtum, et superpositum, carbunculos, qui in ventre nascuntur, discutit.* II.

Tubera et quaecumque molliri opus sit. Emolliri in antiquo codice, non molliri: et infra paulo, *circumdatus*, non *circundatur*. PONTAN. — *Tubera.* Sext. Plat. part. 2, cap. iv de grue, tit. ad duritiam et concretionem locorum: *Cruris adeps cum adipe anserino remissus, locorum (hoc est, matricis seu vulvae) duritias et concretiones discutit.* HARR.

XXXIV. *Ut terram ne postea attin-*

gat. Alii, non postea. Cicero ad Div. lib. XIII, cap. 54, *operamque des, quod fides tua patietur; ut soerus adolescentis rea ne fiat.* SC. de philosophis et rhetoribus apud Suetonium: *uti Romae ne essent. Deia, totiens expuentibus medente et cuius medebitur, non eo cui.* Et censeo dictum, *ut agrestium Regnavit populum.* Alioqui posses: *aut is medebitur.* Andeg. iam defecerat in illis, *Tubera et quaecumque molliri opus sit efficacius; usque ad cap. seq. muris cum melle aut cum vermium terrenorum qui et ossa extrahit.* GROS.

Ex gallinaceo simo. Q. Seren. e. xxxix, de furunculo medendo, pag. 150: *Practereaque simum ex gallo quod legeris albo, Imbribus ex acidis, fideus appone dolenti. Auribus aut pecudum molles expromito sordes, Vnguine quo fotis dabitur, medicina pillis.* Sext. Plat. part. 2, cap. viii de gallo, tit. 4 ad furunculos: *Gallistras rufum impositum furunculos*

ex aceto. Ventriculus ciconiae ex vino decoctus. Muscae impari numero infricatae digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Sevum ovium vetus cum cinere a capillis mulierum. Sevum arietis cum cinere pumicis et salis pari pondere.

XXXV. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Finum ovium cum cera. Murium cinis: cochlearum quoque: sic ut ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus.

XXXVI. Nervorum nodis medetur capitis viperini cinis ex oleo cyprino. Terreni vermes cum melle illiti. Doloribus eorum amphisbaena mortua adalli-

rupt, et dolorem tollit. Sic pariter Plin. Val. lib. III, cap. 32, ed verbum. Haas.

Ventriculus. Plin. Val. l. c. H.

Muscae. Digitus medicus vulgo appellatur, qui minimo est proximus: idem cucularis quoque dictus, quod eo mundentur aures. Plin. Veler. loc. citat. *digitus* minimo scripsit, quum hunc locum exscriberet. H.

Sordes. Plin. Val. loc. cit. H.

XXXV. *Ambustis.* Plin. Val. l. III, cap. 36; Theod. Prisc. lib. I, cap. 47, de ustione calidae, et ignis... Sic etiam stercus ovium curat incoensa similiter cum cerotario mixtum: et eandem ossa capitis incoensa aspersa operantur. Sic cochlearum cinis, etc. H.

Finum ovium. Plin. Val. et Theod. II. cc. Haas.

Cochlearum. Plin. Val. l. c. ut et Prisc. Haas.

XXXVI. *Nervorum nodis medetur capitis viperini cinis.* Verbum medetur, redundat ex eodem: recte: dictum est enim paulo ante. PARS. —

Nervorum nodis medetur capitis viperini cinis ex oleo Cyprino illitus. Voss. Acad. Gud. Men. non habent *to* medetur, quippe quod ex superioribus sit intelligendum. Dein Vossian. et Chifflet. *cinis in oleo Cypro*, sine *to* illitus. Sed et mox: *Dolores eorum amphisbaena mortua adalligata*, sine *to* tollit. Scribe: *Doloribus eorum.* Nam ei hic intelligendum *to* addatur. Goss. — *Nervorum*, etc. Haec totidem plane syllabis Marc. Emplr. xaxiv, pag. 237, et Plin. Val. l. III, c. 43. Nervorum porro nodum γάγγλιον Graeci; atque eadem et Latini vocant: hoc est, nodi elicuius contortionem, vel ex ictu, vel ex lassitudine. Vide Constant. in Lex. De huius vitii signis et curatione agit Sennert. Pract. lib. V, parte 4, cap. 35, pag. 832. Haas.

Terreni. Totidem verbis auctores proxime laudati. Haas.

Doloribus. Marc. Emplr. et Plin. Val. II. cc. Haas.

gata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritusque cum adipe suillo inveterato. Cinis e capite bubonis in mulso potus cum lilii radice, si Magis credimus. In contractione nervorum caro palumbina in cibis prodest et inveterata: herinacei, spasticis: item mustelae cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milvi iecur aridum tribus obolis in aquae mulsae cyathis tribus potum.

XXXVII. Reduvias, et quae in digitis nascuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulva decocta in oleo, superillito butyro ovillo cum melle. Item folliculus cuinslibet animalium fellis. Vnguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutae, aut locustae, cum sevo hircino. Pecudum sebum. Aliqui miscent viscum et portulacam, alii aeris florem et viscum, ita ut tertio die solvant.

XXXVIII. (XIII.) Sanguineum sistit in naribus se-

Adeps vulturinus. Q. Serenus, cap. LV, pag. 159: Si vero occidius nervos dolor urit inertes Vulturis excoisq adipes, etc. Sexti. Plat. parte 2., cap. 11, de vultura, tit. 5, ad nervorum dolorem, et articulorum. Marc. Empir. et Plin. Vell. II. cc. HARD.

In contractione nervorum. Q. Serenus, l. c. Sin autem subito repli-
cantur corpora morbo, Contractas re-
vocat nervos caro sumpta columbae.
HARD.

Herinacei. Hoc est, contractioni membrorum. Affine huic Habdarrhamani placitum, cap. xxxii, pag. 114: Recipe herinaceum, iugula et ongo-
que, donec dissolvatur: tunc eius adipe-
m et pinguedinem colabis, et repo-
nes apud te. Haec decoctione utatur,
qui dorsi aut genum doloribus labo-

rat, vel complicatione membrorum;
sanabitur. HARD.

Serpentium. Plin. Val. lib. III, c. 45. HARD.

XXXVII. *Reduvias.* Cutis circa ra-
dicem uugulum fissae eminentes ha-
cinias, τὰ τῶν δακτύλων πτερύγια.

Canini. Sexti. Plat. c. 11, de cane,
tit. 18, ad pterygia in digitis. H.

XXXVIII. *Sanguinem.* In Reg. 2,
illitum. At e velusto exemplari nescio
quod refert Dalecampius ex omni pe-
cude legi antius fortasse fore. Fru-
stra, vulgatam scripturam non co-
dice modo regio caeterisque, sed ex
Marc. Empirico constabiliente, cap.
x, pag. 85: Sistit sanguinem, inquit,
sebum ex omento pecoris naribus illi-
tum. HARD.

vum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maxime agninum, subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed et ipsae extractae testis. E naribus fluentem sistunt cochleae contritae fronti illitae: aranei tela: gallinacei cerebellum, vel sanguis, profluvia ex cerebro: item columbinus, ob id servatus concre-

Subductum. In mares attractum. *Dal.* — *Subductum.* Ita libri saepe omnes. At quid si *subactum* et *infusum* legas? Legisse profecto sic videntur, Marc. Emp. et Plin. Val. Ille esp. x, pag. 85: *Coagulum agninum ex aqua subactum, et infusum naribus fluentibus mire prodest.* Iste lib. I, c. 26, ad profluvium narium: *Coagulum anguinum mirifice facit, ex aqua subactum et infusum.* HARD.

Adeps anserinus. Marc. Emp. cap. x, pag. 85, infundi naribus iubet. Plin. Val. lib. I, cap. 25: *Ingeri pastillis.* HARD.

Cochlearum. Terra quae cochleis adherescit. Sic idem esp. xi, huius libri *de murem* praecipit, quod iis adheret. Sensum huius loci Pin-tianus habefactat, quum *terrenae* legi suadet. Nondum enim ex ipsis medicinis petitur, sed ex terra tantum iisdem adhacrente: mox ex ipsis, quum additur, *sed et ipsae*, etc. H.

Terrena. Leg. *terrenae*: nam et aquaticae sunt. Alii nihil mutant: *terrenumque* exponunt, terram quae oblitur et lutulens est illarum tests. Vide et supra cap. proximo alium *terreni* significatum in cochleis. *Dal.*

Sed et ipsae, etc. Scrib. Larg. corrip. esp. XLVI: *Iniicere intus norem aut mures oportebit cochleae vivae carnem per se, aut cum thuris polline tritum.* HARD.

E naribus. Q. Serenus, esp. xxxv, de profluvio sanguinis: Marc. Emp. et Plin. Valer. locis citatis. H.

Aranei telae suppositae. Dela postremum verbum, ex antiquo codice. *Pist.* — *Aranei.* Marc. Emp. cap. x, pag. 85: *Aranei tela opposita subvenit narium eruentis fluxibus.* H.

Gallinacei cerebellum, vel sanguinis profluvia. Melior lectio *sanguis* quam *sanguinis*, ut quaedam exemplaria praeferunt. *Pist.* — *Gallinacei*, etc. In libris haecenus editis, vel *sanguinis profluvia*. Male: nam et gallinacei sanguinem ad eos usus quoque commendat: quod non suctoritas modo vetustiorum codicum, imprimis Coll. suadet: quem sequenti sumus, sed et orationis series ipsa poscit, quum sequatur, *item columbinus*. Nam quod in libris editis legitur, *columbinus sanguis*, ex interpolatorum id officina est: quum vocem eam nulli manu exarati codices ibi exhibeant. De sanguine porro gallinacei id olim existimatum Galenus testatur, de fac. simpl. Med. lib. X, cap. 279, tom. XIII, prodesse nimirum ad sanguinis profluvium e membrana cerebri, *αἷς τῆς τοῦ πνεύματος αἰμορραγίας.* HARD.

Item columbinus sanguis. Superfluit *sanguis* ex veteri codice. *Pist.* — *Item*, etc. Q. Serenus, l. c. *Aut galli cerebro, vel sanguine tinge columbae:*

tusque. Si verò ex vulnere immodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ovorum cremati cinis impositus mire sistit.

XXXIX. Vulneribus medetur oesypum cum hordei cinere et aerugine aequis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentina valet. Erodit et hulcerum margines: carnesque excrecentes ad aequalitatem redigit. Explet quoque, et ad cicatricem perducit. Magna vis et in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro: aut in cinere ex ossibus feminum agnitorum, praecipue in his hulceribus, quae cicatricem non trahunt. Magna et pulmonibus praecipue arietum: excrecentes carnes in hulceribus ad aequalitatem efficacissime reducant. Fimo quoque ipso ovium sub testeo calefacto et subacto tumor vulnerum sedatur: fistulae purgantur sananturque: item epinyctides. Summa vero vis in canini capitis cinere: excrementa omnia spodii vice erodit ac persanat. Et mu-

Quod nisi supprimitur, sanguis potandus et ipse est. Marc. item Emp. cap. x, pag. 82. HART.

Si vero ex vulnere. Q. Serenus, cap. XLIV, pag. 153: *Adversus nimiam reserati vulneris amnes, sive sinu magno cum testis oritur ovi, Et reprimat fluidos viro medicamine curus.* Ad stipulatur etiam Marc. Emp. loc. cit. HART.

XXXIX. *Vulneribus.* In Reg. 2 et Ch. *ulceribus.* Apud Plin. Val. *hysopum*, mendose: *Sanguini ex vulneribus sistendo, hysopum*, inquit lib. III, cap. 21 (pro oesypum), *cum hordei farina sive cinere eius spatium praestet.* HART.

Magna. Totidem verbis Plin. Val. lib. III, cap. 22, HART.

Aut in cinere. Marc. Emp. cap. xv, pag. 42, eisdem verbis. H.

Magna. Ad verbum fere Marc. Emp. et Plin. Val. II. ce. H.

Fimo. Plin. Val. totidem syllabis lib. III, cap. 22, HART.

Sub testeo calefacto. Lege; *sub testeo.* Est autem testum, vas testaceum, sub quo placentiae coquuntur. Vilius haec voce Cato quoque cap. LXXVI. GELIUS. — *Sub testeo.* Sic MSS. Regg. Coll. Ch. non *testa.* *Testum* et *testus* antiquis vas fuit, sub quo panis coqueretur, plerumque aereus, ut Plinius docet lib. XXXII, cap. 26. Cato: *In foco calido sub testu coquito leniter.* Inde panis testaceo nomen. H.

Fistulae. Plin. Valer. loc. citato. HART.

rino fimo produntur. Item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum, et earcinomata persequitur multipeda trita, admixta resina terebinthina et sinopide. Eademque utilissima sunt in his hulceribus, quæ vermibus periclitantur. Quin et vermium ipsorum genera mirandos usus habent. Cosses, qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas vero combusti cum pari pondere anisi, et ex oleo illiti, Vulnere recentia conglutinant terreni; adeo ut nervos quoque abscissos illitis solidari intra septimum diem persuasio sit: itaque in melle servandos censent. Cinis eorum margines hulcerum duriores absumit, cum pice liquida, vel simblío melle. Quidam arefactis in sole ad vulnere ex aceto utuntur, nec solvunt, nisi biduo intermisso. Eadem ratione et cochlearum terrena prosunt: totaeque exemptae, tu-

Item mustelæ. Q. Serenus, cap. xxxvii, pag. 150: *At si iam uretri succedit fistula morbo, Mustelæ cinere immisso purgabitur hulus.* II.

Cosses. V. C. Cossi. Vermes ii sunt oblongi, colore cinerei, multis hinc illinc pedibus gradientes, corniculis in capite estantibus: ὄχις. Dalec. — Cosses. Marcell. Emp. cap. xlii: *Hulcera recentia, et universa vitia hulcerum in capite sanant vermes qui in arbore, cava vel putrida nascuntur, triti, et in pavulo impositi; iidem vermes combusti, et cum anetho fimo pari pondere triti et impositi, sanant etiam earcinomata.* Val. lib. III, cap. 22: *Vermes qui in ligno nascuntur, vocantur cosses, etc.* HARD.

Pondere. MSS. anisi. Plin. Val. et Marc. anethi, tum l. c. tum pag. 41. HARD.

Vulnere. Dioscor. lib. II, pag. 72, totidem verbis: Ἰὴς ἑντερα λεία, ἰπτιθίντα νεύρων ἀποκοπὰς πολλὰ,

Plin. Val. haec totidem verbis, lib. III, cap. 20, et Q. Serenus, cap. lv de nervis incisis, pag. 159: *Haud quisquam credet diascotos vulnere nervos Ad solitum rursus revocari posse vigorem: Sed prædeat terræ lumbricos indere tritos.* HARD.

Intra septimum. Sic MSS. non infra. Plin. Val. loc. cit. in die septimo. HARD.

Vel simblío melle. E Sicilia, Diosc. lib. II, cap. 101: Μελί... ἀπὸ τῆς Σικελίας σίμβλιον καλούμενον. HARD.

— Simblío melle. Quidam, simpliciter. Ego lego, Hyblaëo, ab Hybla monte Siciliae, Iavonio apud quemdam, sed nullius auctoris testimonio, tale mel fieri solitum in Sicilia et Cycladibus insulis. DAL.

Quidam arefactis, etc. Plin. Val. lib. III, cap. 20, totidem verbis. H.

Cochlearum. Terra quæ cochleis adhaeserit, ut diximus sup. cap. H.

Totaeque. Testis exemplis, Ad ver-

sae et impositae, recentia vulnera conglutinant, et nomas sistunt. Herpes quoque animal a Graecis vocatur, quo praecipue sanantur quaecumque serpunt. Coclidae prosunt eis cum testis suis tuisae: cum myrrhâ quidem et thure, etiam praecisos nervos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus in sole magnopere prodest: item gallinaei cerebrum recentibus plagis, sale viperino in cibo sumpto, tradunt et hulcera tractabiliora fieri, ac sanare celerius. Antonius quidem Medicus: quum inoidisset in sanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miraue celeritate persanabat. Troxalidum cinis margines hulcerum duos aufert cum melle: item simi columbini cinis cum arsenico et melle, ea quae erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mire vulnera dicitur glutinare: quae vero vocantur cacoëthe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis: ulula avis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ovillum et mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuae emolliunt. Et ele-

bum haec Plin. Val. lib. III, cap. 20 et 22. Hæro.

Herpes. Eporthâ Graecis serpentes sunt, sive reptilia. Culus animalis id peculiare nomen sit apud Graecos, non liquet. Hæro.

Coclidae. Plin. Val. lib. III, cap. 20, ad verbum. Hæro.

Cum myrrhâ, etc. Diosc. lib. II, c. 44, et Plin. Val. loc. cit. H.

Sale viperino. De hoc sale dictum est sup. lib. XXVII H.

Antonius Musa medicus quum inoidisset. Voss. Antonius quidem med: quum inoidisset insanabilia ulcera. Vt et in parte Chifflei. Gaos. — Antonius. Omisere quoque nostri Antonii cognomen: recte, quum mox sequatur

medicus. — Antonius Musa. Fuit quidem is doctus ac facundus plurimum, tum etiam elegantis politique ingenii, quod ostendit ei Musae cognomen ideo tributum. Virg. in Catal. xiii, 5: *Cui Venus ante alios, divi, divaque sorores Cuncta, neque indigno, Musa, dedere bona.* Apud Eurip. in Nauplio (trag. quae non exstat) chorus eadem ratione Palamedem τὴν Μοῦσαν vocat. *Εὐάρε' ἐνάρετ' τὰν πάντας, ὦ Ἀργαί, τὰν εὐδὲν ἀλύτρευαν ἀνδρῶν Μοῦσαν.* SCAL.

Et elephantiaia. Q. Serenus, cuius verba retulimus lib. XXIV, cap. 41; Sext. Plat. cap. xx de mustela, tit. 4; Marc. Emp. cap. xix, pag. 430, et Plin. Val. lib. III, cap. 57. H.

phantiasin sanguis et cinis mustelae. Verberum vulnera atque vibices, pellibus ovium recentibus impositis obliterantur.

XL. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul ustis, cornuque cervino et cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis, quae subinde suffundantur, fere xiv diebus solidat: nec tardius cinis silvestris muris cum melle, aut vermium terrenorum, qui etiam ossa extrahit.

XLI. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, praecipue ex ariete, sebum ex nitro: lacertae

Recentibus. Recenter excoriatis: conspersis sale, rosis, myrtis, ul in usu est hodie apud medicos. DAT.

XL. *Articulorum.* Marc., Emp. cap. xxxiv, pag. 234, totidem verbis, et Plin. Val. l. III, cap. 45 et 48. H. Rosaceo. Subintellige, oleo. H.

Ossibus. Ad verbum Sext. Plat. c. ix de cane, tit. 22 ad fracturam. Plin. Val. lib. III, cap. 48: Caninum cerebrum linteolo illitum imponitur, superpositis lanis, quae subinde oleo suffunduntur, quarto decimo die solidat. Q. Seren. cap. tiv, pag. 458: Vis indigna novo si asperserit ossa fragore, Conveniet cerebrum blandi canis addere fractis: Lintea deinde, superque indutas neotere lanas, Saepius et succos consperget pinguis olivi: Bis septem credunt coalescere cuncta diebus. HAND.

Subinde suffundantur. Rosaceo, aut vino nigro, et austero. Galenus. DAT.

Nec tardius, etc. Plin. Val. l. cit. *Cinis silvestrium murium imponitur cum melle.* Cinis vero terrenorum vera

mium cum melle etiam minuta ossa extrahit. HAND.

Cum melle aut cum vermium terrenorum cinere. Cum melle aut vermium terrenorum cinere, in apographo nostro. PIST.

Aut cum vermium terrenorum cinere qui etiam. Voss. arguit volent: rō cum, item rō cinere: deinde habet, qui et ossa: Fuit nimirum multo rotundius: Nec tardius cinis silvestris muris cum melle aut vermium terrenorum, qui et ossa extrahit. Neque enim cinerem muris silvestris cum melle; aut loco mellis cum vermium terrenorum cinere id praestare vult, sed silvestris muris aut vermium terrenorum cinerem cum melle. Gud. Menap. et Acad. aut cum vernibus terrenis qui et ossa Andeg. ut disimus ad caput praecedens. GADs.

XLI. *Cicatrices.* Marc. Emp. totid. verbis, cap. xix, pag. 432, et Plin. Val. lib. III, cap. 46. Item Sext. Plat. cap. vi de ariete, tom. 4. H.

Sebum, Plin. Val. loc. cit. H.

viridis cinis: vernatio anguim ex vino decocta: finum columbinum cum melle. Item vitiliginis albas ex vino. Ad vitiliginem et cantharides cum rutae foliorum duabus partibus in sole, donec formicet cutis, tolerandae sunt. Postea fovere, oleoque perungere, necessarium: iterumque illinire, idque diebus pluribus facere, caventes exulcerationem altam. Ad easdem vitiliginis et muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum finum candidum, servatum in oleo vetere cornea pyxide: vespertilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem vero, bubonis cerebrum cum aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus, sedant: pruritus cochleae minutae, latae, contritae, illitae.

XLII. Arundines, et tela, quaeque alia extrahenda sunt corpori, evocat mus dissectus impositus. Praecipue vero lacerta dissecta, ut vel caput eius tantum contusum cum sale impositum. Cochleae ex his quae gregatim folia sectantur, contusae impositaeque cum testis: et eae quae manduntur, exemptae testis: sed cum leporis coagulo efficacissime. Ossa anguim

Vernatio. Plin. Val. loc. cit. *Sensus anguim*, etc. HARD.

Finum. Plin. Val. loc. cit. II.

Donec formicet cutis. Donec prurial cutis. Vide quae de ea voce diximus lib. XXVIII, cap. 20. H.

Ad easdem vitiliginis et muscas, etc. Vide Reines. Var. lect. lib. II, cap. 7, pag. 174. HARD.

Gallinarum finum candidum, servatum. Fini, non siquum, in vetusto codice. PINT.

Sed ante omnia sanguis. Plin. Val. lib. III, cap. 38. HARD.

Pruritus. Q. Seren. cap. VII de

prurigne, etc. pag. 129: *Pruritus autem soltos levat humor aceti, Sive maris rabidi sudor, cochleaeque minutae, Quorum contactu perimetur acerba libido.* Sic etiam Plin. Val. lib. III, cap. 39. HARD.

XLII. *Arundines.* Marc. Emp. ad verbum, cap. XXXIV, pag. 233, et Plin. Val. lib. III, cap. 49. H.

Praecipue. Auctores proxime laudati cum Theod. Prisc. lib. I, p. 23. HARD.

Et eae quae manduntur. Haec pariter Plin. Val. l. c. HARD.

eundem cum coagulo cuiuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur et cantharides tritae cum farina hordei.

XLIII. (xiv). In mulieribus malis membranae a partu ovium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem usus habet. Locustarum suffitu stranguriae maxime mulierum iuvantur. Gallinaceorum testes subinde si a conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum, evocat membranae canum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis: fimum murinum aqua pluvia dilutum, mammas mulierum a partu tumentes reficit. Cinis berinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Facilius enituntur, quae fimum anserinum cum aquae cyathis duobus sorbuere: aut ex utriculo mustelino per genitale effluentes aquas, Vermes terreni illiti, ne cervicis scapularumque nervi

XLIII. In mulieribus malis. Vteri dolore, strangulatu, distorsione, et quum secundae morantur.

Sicut in capris retulimus. Lib. XXVIII, cap. 77: Membrana caprarum, in qua partus editur, inveterata, pectusque sumpta in vino, secundas pellit. HARD.

Maturat. Partum accelerat, quae vi ei mortuos in utero fetus expellit, ut auctor est Sext. Plat. cap. ix de cane, tit. 8. Abdarrhmanus Aegyptius, cap. xxvi, pag. 102: Lino caninum aequalibus vini et mellis temperato, partibus, propinabitur mulieri laboranti difficultate partus; statim emittet infantem, vivus sit, vel mortuus. HARD.

Fimum. Q. Serenus, cap. xxi, p. 138: Post partum tumidas intuste as-

surgere mammas. Interdum apocies: harum mala commemoratur Murinus fimum ex pluvio sedare liquore. H.

Tumentes. Ita Reg. 2. Hoc est, corrigit. HARD.—Reficit, Deplet, exhaust, levat. DAL.

Utriculo mustelino. Vesica. DAL.

Vermes terreni illiti in cervicis et scapulas ne nervi dolcant praestant. Scribe: Vermes terreni illiti ne cervicis scapularumque nervi dolcant praestant, ex vetusto codice. PINT.—Vermes terreni illiti. Ιαβλους vocal Numenius apud Athaenaeum lib. 2: Καὶ δὲ οὖτοι πνήσται δειλαῖος ὄντι παρ' ἄλλα δὲ αὖτε αἰγυλαιοὶ γυνήσιν· οὗτοι γὰρ τοῖσι κέκληνται, μέλαινα, γαμψάγοι, ἰστέρα γὰρ αὖ. DALC.

Ne cervicis. Ita Reg. 2, non, ut

doleant, praestant. Graves secundas pellunt in passu poti. Iidem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt et aperiunt, extrahuntque, et ad cicatricem perducunt: Lac devocant poti cum mulso. Inveniuntur et vermiculi, qui adalligati collo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: alias eniti non patiuntur. Cavendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleae in cibo sumptae accelerant partum: item conceptum impositae cum croco. Eaedem ex amylo et tragacantha illitae profluvia sistunt. Prosunt et purgationibus sumptae in cibo, et vulvam aversam corrigunt cum medulla cervina, ita ut uni cochleae denarii pondus addatur et cyperi: inflationes quoque vulvarum discutiunt exemptae, testis, tritaeque cum rosaceo. Ad haec Astipalaeicae maxime eliguntur. Alio modo Africanae binae tritae cum foeni Graeci quod tribus digitis capiatur, addito melle cochlearibus quatuor, illinuntur alvo, prius irino succo perunctae. Sunt et minutae longaeque, candidae cochleae, passim oberantes: eae arefactae sole in tegulis, tusaeque in

editi, in cervicis et scapulas, ne nervi, etc. HARR. — In cervicis et scapulas. Voss. Vermes terreni inliti, ne cervicis scapularumque nervi doleant, praestant. Lege: scapularumque, ut voluit Pintonius. Andegav. in cervicis scapularumque ne nervi.

Gravidis secundas pellunt. Graves, non Gravidis, in vetere codice. PINT.

— Gravidis secundas pellunt. Non gravidis quidem, sed puerperis et foetis. BALUC. — Graves. Molestas. Ita Reg. 2. In editis perperam, se ridicula, Gravidis secundas. HARR.

Iidem per se impositi. Seren, loc.

cit. de mammarum sanandis: Sin autem clausus penitus dolor angit acribus, Lumbricis terrae surgentes unge corymbos. HARR.

Devocant. Devocant. Plin. vertit, quod Graeci καταρνύμι. BALUC.

Cochleae. Q. Seren. esp. de conceptione et partu: Et cochleae manduntur edules. HARR.

Et vulvam aversam corrigunt. Conversam, quod fit strangulatione uteri. HARR.

Illinuntur alvo. Ad inflationes dissipandas. BALUC.

Sunt et minutae longaeque. Minutae

farina, miscentur lomento aquis partibus, candomque et laevorem corpori afferunt. Scabendi, desideria tollunt minutae et latae cum polenta. Viperam mulier praegnans si transcenderit, abortum faciet: item amphisbaenam, mortuam dumtaxat. Nam vivam habentes in pyxide, impune transeunt, etiam si mortua sit: atque asservata, partus faciles praestat vel mortua. Mirum, si non asservatam transcenderit gravida, innoxiam fieri, si protinus transcendat asservatam. Anguis inveterati suffitus mēstruā adiuvant.

XLIV. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus a puerperio removenda. Dant et in vino bibendam cum thure: aliter sumpta, abortum facit. Baculum, quo angui rana excussa sit, parturientes adiuvat: troxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu cava, tritusque admoveri: quod si redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilae repertus nido,

albula vocat Varro, lib. III, c. 14, easque afferri e Reatino sil, ut maximas ex Myricis. DAL.

Scabendi. Cap. sup. *Pruritus sedant coctile minutae, latae, contritae, illitae*. HARD.

Item amphisbaenam. Et hoc pariter refert Galen. de Theriaca ad Pison. cap. 15, p. 943. HARD.

XLIV. Protinus. Ne vulvas simul alligant. HARD.

Baculus quo angui rana excussa sit. Voss. Baculum. Sic lib. XXXII, c. 40: *Pulmone marino si confrietur lignum, ardere videtur adeo ut baculum praehueat*. Sic Gelen. et adfirmant tres Vossiani. Cicero de Finib. lib. II: *Bacillum aliud est inflexum et incurvatum de industria, aliud ita*

notum. Idem Ovidio suo plus semel restituit viri studijs incertum maior an meritis in rempublicam utrisque certe ingens, nec Ovidij magis quam omnium antiquitatis litterarum optimus vindex, interpret, aemulator ipse, in alijs fautor, suffragator, testis benevolentissimus, Nicolaus Heimsius. Gron. — Baculum. Ita MSS. non baculus, ut editi. HARD.

Quo angui rana excussa sit. Quo angui erepta sit rana. HARD.

Quod si redeuntem prehenderit. Quod si remanentem in tublime araneum manus apprehenderit. HARD.

Lapis aetites, etc. Sext. Pluton. part. 2, cap. 4, de aquila, tit. 2. Vide Inferius lib. XXXVI, cap. 39. HARD.

custodit partus contra omnes abortuum insidias. Penna vulturina subiecta pedibus adiuvat parturientes. Ovum corvi gravidis cavendum constat, quoniam transgressis abortum per os faciat. Fimum accipitris in mulso potum, videtur secundas facere. Vulvarum duritias et collectiones adeps anserinus aut cygni emollit.

XLV. Mammæ a partu custodit adeps anseris cum rosacéo et araneo. Phryges et Lycaones mammis puerperio vexatis invenere otidum adipem utilem esse: his quæ vulva strangulentur et blattas illinunt. Ovorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mixtus, et ceræ, stantes mammæ servat. Putant et ter circumductas ovo perdicis non inclinari: et si sorbeantur

Penna vulturina subiecta pedibus adj. part. Hæc totidem verbis Sexti. Plat. part. 2, cap. 2, de vulvere, tit. 7. HAARD.

Transgressus abortus asperos faciat. Vossian. et fere cod. Pintian. *Ovum corvi cavendum gravidis constat, quoniam transgressis abortum per os facit.* Præclare. *Transgressis* et Chiff. *Facit.* Gud. et Acad. et Vossiani duo. GROS. — *Transgressis abortum per os faciat.* Sic totidem plane apiculis Reg. 4 et 2 cod. In editis hæcenus libris perverse: *Transgressus abortus asperos faciat.* Plinius ipse, l. X, cap. 15 de corvis: *Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur: ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere: atque de totum, difficulter parere, si testo inferantur.* HAARD.

Fimum. Hippocrates de Morb. mulieb. lib. I, text. 125, p. 516: *ἰσχυρός δὲ ἔσποδον τριπλὴν ἐν εἰναι γλυκεῖ καὶ πικρῇ γάλακτι, καὶ τριπλάσια συ-*

νηναζέτω τῶ ἀνδρὶ. *Accipitris ster- eus in vino dulci terat, et ieiuna bibat, et tunc viro condormiat.* H.

Vulvarum. Sexti Plat. part. 2, c. xi, de anseris, tit. 2 ad duritiam locorum: *Adeps anseris illitus duritias et concretionem locorum discutit.* H.

XLV. *Mammæ a partu custodit, etc.* Ita fere Q. Seren. cap. xxi, p. 438: *Si castigata studium est servare papillas, Anseris aut sereni pariter cum lacte tepenti, Aut ovum illinito toleris quod gatrula perdix.* H.

Custodit adeps anseris. Ne, immo- dice turgant. DALZ.

Cum rosacéo et araneo. Ita MSS. Rectius palarim tamen, et ixiño. H.

Stantes mammæ servat. Ne flaccescant et corrugentur. DAL. — *Stantes.* Servat mammæ in statu suo, ne tumeant. Lib. XXVII, cap. 77: *Virgini novem finis grana propinant, ut stent perpetuo mammae.* H.

Inclinari. Molles et vietas demittit. DALZ.

eadem, fecunditatem facere: lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiem vulvarum, sedare, si cum cimice trito illinantur.

XLVI. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet; sed malis puerorum illitus non satis proficit, nisi aerugo, vel cicutæ semen postea inducatur; sic enim aut in totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem, et cerebro eorum profici putant. Est autem duplex, rubens utique et candidum. Aliqui sanguinem et iecur eiusdem admiscunt. Quidam in tribus heminis olei discoquant viperam, exemptis ossibus psilothri vice utantur, evulsis prius pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, utique mixto cerebro vespertilionis et lacte caprino. Item per se cinis. Lacte canis primi partus, evulsis pilis quos renasci nolunt, vel nondum natis, perunctis partibus, alii non surgunt. Idem evenire traditur sanguine ricini evulsi cani: item hirundinis sanguine vel felle (xv.) Ovis formicarum supercilia

XLVI. *Vespertilionum.* Q. Seren. cap. xxvii, p. 149: *Namque oculos infusa pilorum tela laceant.* Ergo locum crinis vulsi contingit aruere. Quam dat avis tremulis simulat quæ pellibus alas. Sic etiam Plin. Val. lib. III, cap. 62. HARD.

Sed malis puerorum illitus. Quos imberbes esse volumus. DALZC. — *Sed malis, etc.* Vide præcedentem notum. HARD.

Nisi aerugo. Sic MSS. Reg. 4, 2, alique: non, ut editi, nisi cruceæ. HARD.

Est autem duplex. Duplex est cerebrum, rubens anterioribus ventriculis, candidum cerebello posteriore. DALZC.

Quidam in tribus heminis. Hæc totidem verbis Plin. Val. lib. III, c. 52. HARD.

Discoquant viperam. Duo et exacte coquant, quoad coctura intabescat. DALZC.

Fel herinacei. Plin. Val. loc. cit. et Galen. Eûmp. I. II, c. 24. H.

Item per se cinis. Herinacei scilicet combusti ac triti in pulverem. H.

Lacte canis primi partus. Ita MSS. Reg. 4, 2, alique, in libris ad hunc diem editis coniectatur ista cum superioribus, additaque vocula legitur, *item per se cinis cum lacte canis.* Si per se, hoc est, solum prodest, quam ab remi, amabo, hoc etiam cum canis adscleitur? HARD.

denigrari cum museis tritis tradunt. Si vero oculi nigri nascentium placeant, soricem praegnantem edendum. Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere praestari admixto oleo.

XLVII. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, praesidio est agninum coagulatum ex aqua potum. Aut si coagulatio lactis acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitiones, cerebrum pecoris utilissimum est. Ossibus in capino fimo inventis, adustio infantium, quae vocatur siriasis, adalligatis emendatur: ramices infantium lacertae viridis admotae dormientibus morsu. Postea arundini alligata suspen-

Si vero oculi nigri. Q. Soreni. cap. v. p. 128: Si praegnantis asinus captivi soricis edat, Discitur fetus nigrantia lumina fingi. HARO.

Capilli, ne canescant, etc. Q. Soreni. cap. v. de capillo tingendo, p. 127: Lumbri quoque terrestres miscentur olivo, et iuvencem praestant redivivo flore capillum. Vbi nota differentiam auctorum: dum hi putant senectutem remedio vetari, hi autem sanari. A.

XLVII. Qui lacte concreto vexantur. Qui lacte quod e mammis nutricum sugunt concreto in grumos utuntur. HARO.

Coagulatio lactis. Coagulatio lactis in stomacho, ob eius frigiditatem. H.

Adustio infantium. Ardor, τὸ καύειν. Supra lib. XXII, cap. 21, distillatorem exponit lib. XX, cap. 3, ardorem, ut hic, vocat. DABO.

Siriasis. Formatur haec vox ἀπὸ τοῦ σείπειν, qui nunc solem significat: Lycophron in Cassandra, Εὐερεσάμενον νέον ἀπὸ τοῦ σείπειν ἄστρα: nunc stellam ardentissimam in sideris ἀστέρωνος, lingua, quasi ἑσπερος, κατὰ τὴν ἑστίαν; vel κατὰ τὸ

σείπειν, quoniam humorem nostri corporis vacuat, et inardit; vel quoniam αἴτιος τοῦ σείπειν: tum enim canes aperto rictu hiant; vel ἀπὸ τοῦ σείπειν, quod luceat et alceat; vel ἀπὸ τοῦ σείπειν, quod scintillat et tremula motu vibratur; vel ἀπὸ τοῦ σείπειν, quod immodica aestu cuncta rapiat atque desiccat. Virgil. Georg. IV, 426: Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos Ardebat. Euripid. in Ecuba, ὁ σείπειν ἔνθα πυρὸς γλῶσσαι ἀπὸ τοῦ σείπειν. Statius. In placido lothali Syrius igni. Ibycus Rhégiensis quaevis astra σείπειν nuncupavit, vel quasi τείπειν et navigantibus signis, vel quod universalis res τείπειν, id est, ἀπὸ τοῦ σείπειν. Quiddam apud Plautum in Trin. II, 4, 141, Solitalem morbum σείπειν esse putant: Tum autem Syrorum genus quod patientissimum et Homineum, nemo exstat qui ibi sex menses vixerit, Ita cuncti solituali morbo decidunt. DABO. — Verisimilior etymologia quae σείπειν commune olim astrorum nomen ἀπὸ τοῦ σείπειν deducit, solita litterarum σ et θ permutations. Eo. P.

ditur in fumo: traduntque pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliva illita infantium oculis, palpebras corrigit, gignitque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex uvis albo succo illitus per dies triginta medetur. Inveniuntur in corniculis cochlearum arenaceae duritiae: eae dentitionem facilem praestant adalligatae. Cochlearum inanum cinis admixtus cerae, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam e cerebro viperae. Cerebrum viperae illigatum pelliculae dentitiones adiuvat. Idem valent et grandissimi dentes serpentium. Eimur corvi lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est serio complecti quaedam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc prehendi. Id intelligi et quod sub cauda unam cavernam habeat. Id agendum, ut per aurum,

Postea arundini alligata suspenditur in fumo, etc. Non adalligata: nam adalligata vocare solet, quae Graeci πρίξιντα, superstitionis seire ac magica remedia, quae suspensa collo aut brachio alligata gestantur. GEL.

Palpebras corrigit. Palpebrarum pilos in cilijs reflexos, ac oculum pungentes. DALEC.

Cum thure ex ovi albo succo. Cum thure et ex uvis albis succo: in aliquo codice. PIET. — Ex uvis albo succo illitus. Sic MSS. omnes editi, ex ovi albo succo, quod est ineptum. H.

Inveniuntur in corniculis cochlearum. Vide supra cap. 3 proximam. DAL. — Inveniuntur in corniculis cochlearum. Conf. supra cap. 8: Arundinae, quae inveniuntur in cornibus cochlearum, earis deptium inditae, statim liberant

dolore. Vide quae ibi diximus. H.

Partes extremas prohibet. Extremam partem, anum, sedem, sphincterem. DALEC.

Dentitiones adiuvat. Dentilio, dentium emissio est, quum primum erumpunt. HARR.

Ad idem valent et grandissimi dentes serpentium. In apographo nostro: Idem valent et grano dentes serpentium. PIET.

Eimur corvi lana adalligatum. Pimum Habbarrthamanus Aegyptius, interprete Echellensi, cap. xii; p. 79: Stercus corvi maioris appenum laboranti tussi, illum amovebit. H.

Vix est serio complecti quaedam. Vix licet absque risu ac serio animum commemorare quaedam. HARR.

et argentum, aut ostrum mordeat vitium. Tum in calyce novo illigatur, et in fumo ponitur. Urina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabaeorum cornua grandia denticulata, adalligata his, amuleti naturam obtinent. Bovae capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui, si necem timeat, inopinantis praeciso capite exemptum, adalligatumque, mire prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem usum adalligari iubent, et limacis lapillum sive ossiculum, quod invenitur in dorso. Magnifice iuvât et ovis cerebrum gingivis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocymi succo impositus. Sunt vermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo haereat.

XLVIII. Somnos allicit oesypum cum myrrhae momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino et vino myrtite: avis cuculus laporina pelle

Scarabaeorum. Lucanotum videlicet, de quibus lib. XI, cap. 34. H.

Bovae capiti lapillum inesse tradunt, quem ab eo expui, etc. In vetusto exemplari, non bovis habetur, sed bove. Lego boae, et ab ea expui, non ab eo, idem praefert exemplar. Pinc. — Bovae. Vel Boae, ut dialymus lib. XXXIX, cap. 38. In R. 1 et 2, bove. In editis mendose, bovis. Neque de medicamentis hoc libro fere agitur, quae repeti ex quadrupedibus fas est, sed ex avibus tantum et insectis: de aliis obiter, ac veluti aliud agendo. H.

Limacis lapillum. Quae puda terpit, Dalec.

Cerebrum. Eliaum, Dal.

Sicut aures adeps anserinus: De infantium morbis nunc tota disputatio est: quamobrem id explicans Marc.

Emp. cap. ix, p. 84: *Anserina adeps* inquit, *adicta ocymi succo tepefacta, instillataque, dolores auricularum infantium sanat.* Haro.

In spinosis herbis. Vt diphaco. Dal.

Si quid ex cibo haereat. Ita libri omnes, etiam MSS. Hoc est, si apina aliqua, faucibus, vel os adhaerescat. Reponi hoc loco *exeat*, contra veterum exemplarium fidem, non probô. Haro.

Haereat. Lege exeat, ut quum dormientes aut vigiles lac evomunt. Vocant id nuptices caillotes. Dal.

XLVIII. Somnos. Q. Serenus, cap. lvi, pag. 160: *Dilue praeterea glomeramina, quae gerit intus Ciguas aries inter geminae coxendicis umbras: Inde soporati ducentur gutture potus.* Haro.

adalligatus: ardeolae rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putant et per se rostrum eiusdem effectus esse vino collutum. E. diverso somnum arceat vesperilionis caput aridum adalligatum.

XLIX. In urina virili lacerta necata, Venerem eius qui fecerit, inhibet; nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet et fimum cochleae et columbinum cum oleo et vino potum. Pulmonis vulturini dextrae partes Venerem concitant viris adalligatae gruis pelle. Item si lutea ex ovis quinque columbarum, admixto adipis suilli denarii pondere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo vel ova eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibi cineres cum adipe anseris et urino perunctis, si conceptus sit, partus continere: contra inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatisque pelle arietina tradunt. Item cuiuscumque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogunt concipere invitas setae ex

Ardeolae. Auctor Nicomidum, pag. 122 de ardeola: huius πάρος, hoc est, rostrum cum sanctorum felle in corio asinino si suspenderis ad collum vigiliantis, dormitabit. HARD.

E. diverso. Habdarrhamanus. Aegyptius, interprete Echellensi, cap. xxxiv, pag. 117: *Vesperilionem si panes in pulinari, nequaquam somnum capere poterit qui super illud declinat caput, quamdiu inibi erit vesperilio.* Oculis upupae vim plantae similem idem adscribit, cap. xxxv, pag. 119, si appendantur e lectulo. HARD.

XLIX. Venerem. Hoc est, qui aquam fecerit. In editis, audacior manu, eius qui biberit. HARD.

Passeres. Marc. Emp. huiusmodi verbis, cap. xxxiii, pag. 227. R. Moses citatus a Joh. Bapt. Porta, Phys. lib. VI, cap. 5, et Terpsicles laudatus a nobis superius, lib. X, c. 152. Denique Habdarrhamanus, cap. xv, p. 86. HARD.

Gallinacei. Sexi. Plat. port. 2, cap. viii de galle, tit. 3 ad concubium excitandum, et inhibendum: *Galli testiculis cum adipe anserino in arietina pelle brachio suspensi, concubium excitant. Suppositi loco cum ipsius sanguine, efficiunt ne concubant qui iacent.* HARD.

Item cuiuscumque galli gallinacei. Sexi. Plat. loc. cit. HARD.

cauda mular, si iunctis evellantur, inter se colligatae in coitu. Qui in urinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum et de stellionis cinere (si verum est) linamento involutum in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinem collectum flocco, suppositumque capiti mulierum, libidinem movere; aut anseris linguam in cibo vel potione sumptam.

L. Phthiriasin a toto corpore pota membrana se-
nectutis anguium triduo necat; ac serum exempto ca-
seo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mu-
stelae coagulo addatur, negant corrumpi vetustate,
aut a muribus attingi. Eiusdem mustelae cinis si de-
tur in ossa gallinaceis pullis et columbinis, tutos esse
a mustelis. Iumentorum urinae tormina vesper-
tilione adalligato finiuntur: verminatio ter circumlato verendis
palumbo: mirum dictu, palumbus emissus mori-
tur, iumentum liberatur confestim.

LJ. Ebriopsis ova noctuae per triduum data in vi-
no, taedium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecu-
dum assus pulmo praesumptus. Hirundinis rostri cinis
cum myrrha tritus, et in vino quod bibetur insper-

*Colligatae in coitu. Admotae coxae,
lumbis. Dalec.*

*Mirum et de stellionis cinere... li-
namento. Marc. Emp. cap. xxxiii, p.
227: Stellionis cinis, inquit, in luteo
obvolutus, sinistra manu portatus,
Venerem stimulat: transfatus, inhibet.
HARD.*

*L. Ac serum. Marc. Emp. cap. iv,
pag. 42: Serum, id est, equum lactis,
quae remanet facto caseo, si quis ad-
iecto aceto in potione aliquoties sum-
pserit, ita liberatur a pedunculis, ut*

*penitus extirpentur, nec postea in eo
renascantur. HARD.*

*Verminatio. Intestinalium dolores;
supra lib. XXVIII, cap. 44 ult. Dal-
— Verminatio. Vermes in interdigitalis
gigni desinunt, etc. Eginus de huius
voce lib. XXVIII, cap. 49: H.*

*Lh. Ebriosis. Noctuae ova comesta
facere ebriosos scribit Philostratus de
vita Apollonii, lib. III, cap. 42, pag.
147. HARD.*

*Ebrietatem. Dictum id iam antea
lib. XXVIII, cap. 80 est. H.*

sus, securos praestabit a temulentia. Invenit hoc Horus Assyriorum rex.

LII. Praeter haec sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Gromphenam avem in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, ut existimo. In eadem provincia est ophion, cervis tantum pilo similis, nec alibi nascens. Idem auctores nominavere subinguni, quod nec quale esset animal, nec ubi nasceretur, tradiderunt. Fuisse quidem non dubito, quum et medicinae ex eo sint demonstratae. M. Cicero tradit animalia biuros vocari, qui vites in Campania erodant.

LIII. (xvi.) Reliqua mirabilia ex his, quae diximus. Non latrari a cane membranam ex secundis canis habentem, aut leporis solum vel pilos tenentem. In culicum genere muliones non amplius, quam uno die, vivere, eosque qui arborarii pici rostrum ha-

LII. *Ophion* Musmona vocant L. VIII, cap. 49. Eius quoque mentio fit sub finem lib. XXVIII, cap. 42. Dalec.

Subinguni. Ita Reg. 2 et alii: et mox *biuros*, quasi *diuros*, hoc est, *licuodes*; non ut in libris haecenus editis, *sirulugum*, et *tyturos*. Quum vites erodi a biuris, Cicero dicat, id vermis genus esse arbitror, quod Graeci *ix* vocant. Hesychius 15, *ἰν-πύριον* et *ἀπιδίου* *ἰνδίου*, H.

Fuisse quidem non dubito, etc. Quis hic, vel invitus, non recordabitur viri, qui forte fabula incra at nomen, Astrali, de quo ea solum mentio iniecit: *Astratus fuit*. Ut ad Plinium revolvamur, liquet vel de his animalibus sermone esse qui numquam fuerant, vel qui nominibus variis, non varii revera, distingue-

banlur. Quae nomina forte aetate abolevit, credentibus non paucis deletas has animalium gentes: quod nulli intra historiae tempora accidisse in comperto est. A.

M. Cicero. In libris quos inscripsit de Rebus admirandis, qui interierunt. Hæd.

Tyturos vocari qui vites in Campania erodant. *Biuros*, in vetusto codice, quasi *bicquodes* dixeris, non *tyturos*, et paulo ante *indugum*, non *sirulugum*. Pist.

LIII. *Ex his*. Ex his animalium generibus, quorum haecenus medicinas attingimus. Hæd.

Muliones. Qui multis infesti sunt. Dal. — Vide quae de his diximus I, XI, cap. 49. Hæd.

Eosque qui arborarii, etc. Pici Mar-

beant, et mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eum, a quo cerebrum corvi acceperint in ossa. Pulverem, in quo se mula volutaverit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorex fugari, si unus castratus emittatur. Anguina pelle, et sale, et farre cum serpyllo contritis una, deiectisque cum vino in fauces bovis, uva maturescente, toto anno eos valere: vel si hirundinum pulli tribus ossis dentur. Pulvere e vestigio anguivm collecto, sparsas apes in alvos reverti. Arietis dextro teste praeligato oves tantum gigni. Non lassari in ullo labore, qui nervos ex alis et cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, quum vinum biberint. Ungulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam, quae non perroderetur a veneno Stygis aquae, quum

tii, qui arbores excavat, ut dictum est lib. X, cap. 20. HARD.

Sorex fugari. Simile istud Habdathammui commentum, cap. XLIV: Si murem ligabis in domo, omnes reliqui mures ab illa fugient, nec revertentur, quamdiu mus illi ibi ligatus erit. HARD.

Anguina pelle. Columella de R. R. lib. VI, cap. 4 de vitis boum, et medicinis. HARD.

Contritis uno die deiectisque. Contritis una deiectisque, in antiquo codice. PINT.

Sparsas apes in alvearia reverti. Alvos, non alvearia, in cod. et paulo post lassari, non lassescere. PINT.

Arietis. Dictum id iam antea lib. VIII, cap. 72. HARD.

Ungulas tantum mularum repertas. Plutarchus πρὸς πρῶτον ψυχρὸν de asini ungula intellexit. Idem in Alessandro οὐν χελὴν habet: ut et Ioannes Monachus in Historia. Vide lib.

1, cap. 103, et cap. 2 libri sequentis. Trogus vero equi, ut et Pausanias in Arcadibus: Curtius iumentis: Aelianus Scythicorum cornibus. Vox ἄσος similis vocabulo ἄσος, Tartassis Plinium detepit, ut pro asino, mularum mularumve diceret. Rhodig. lib. XXV, cap. 16. Dat. — *Ungulas*, etc. Vitruvium igitur Rhodiginus non legerat, qui lib. VIII, c. 3, pag. 163: Est in Arcadia Nonacris nominata terrae regio, quae habet in montibus e saxo stillantes frigidissimos humores. Haec autem aqua Στυγὸς ὕδωρ nominatur: quam neque argentum, neque aditum; neque ferreum vas potest sustinere: sed dissilit et dissipatur. Conservare autem eam et continere nihil aliud potest, nisi mulina ungula. Caeterum quae variationes in enarrando vasculo extiterint (nam equae, mulae, vel asini Scythici ungulam, ut e praeced. vides), ne tam mirete quam si de hoc

id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia revertemur.

unanimis esset consensus. Ungulam omnes clament cornipedis, omnes fumenti. Non forte tam absurde suspicabere quaedam revera immotuisse nonnulla (sed iis quam paucis!) acida vehementissima, ut id quod Neoterici dicitur fluoriscum, seu phthoricum (cuius haec vis est, ut et plumbea et argentea exurat, viam facturam, si transfuderis identidem), sed haec alto silentio, alta caligine pressa, donec num res videretur exposcere. Certe ex his potuit sive id iumentum ungula, sive in annuli clava pala, optime servari satis, ut mortem vel dares alicui, aut mitteres, vel ipse, ebiberes. Quod vero

aquam Stygiam vel Nonacriam dicerent, responsio fuit molestiam sua evulgarè arcana, aut aliquando haec venena arte humana posse misceri. A.

Magna Aristotelis infamia. Quem aiunt pecunia corruptum ab Antipatro, id consilii dedisse, tanti sceleris participem ac conscium. DALEC. — Vide Plutarch. loc. cit. et Curtium, lib. X, 40, § 16. Sed rumore id falso lactatum, ac vino potius atque ebrietate periisse Alexandrum, constantior hominum opinio fuit. H. — Conf. ad haec omnia Sainte-Croix, *Examen des Histoires d'Alexandre*. A.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXI.

I.

(1.) **A**quatilium sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, et per undas fluctusque ac reciprocos aestus, amniumque rapidos cursus improbas exercente virescunt nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus: quippe hoc elementum caeteris omnibus imperat. Terras devorant aquae, flammam necant, scandunt in sublime, et caelum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant: quae causa fulmipae elidit, ipso secum discordante mundo? Quid esse mirabilius potest aquis in caelo stantibus? At illae ceu parum sit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina, saepe etiam lapides; subeunt-

1. *Improbas exercente vires. Exercente, non exarcente; exemplar nostrum. PARR.*

Vitalem spiritum strangulant. Aërem: Ipse superius lib. II, cap. 43, varias tonitruum causas asserens: possent et repulsi siderum depressum, qui a terra meaverit, spiritum nube co-

hilium tonare, natura strangulante sonitum dum laxetur, edito fragore, quem erumpat. HAAK.

Saepe etiam lapides subeunt portantes aliena pondera. Trium prima verba ad superiora pertinent. Tum sequitur, Subeuntque portantes aliena pondera, ex eodem exemplari. PARR.

que, portantes aliena pondera. Eaedem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare ut fruges gignantur, arbores fruticesque vivant, in caelum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terrae quoque vires aquarum esse beneficii. Quapropter ante omnia ipsarum potentiae exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

II. (II.) Emicant benigne passimque in plurimis terris, alibi frigidae, alibi calidae, alibi iunctae, sicut

Subeuntque. Adscendant in sublime, Plin. lib. II, cap. 63, aquae subeunt in imbres, etc. HAZO.

II. Emicant benigne p. in pl. terris. Vbiue enim scatent, ea quae fidem fere excedat abundantia, illae aquae. Nam, ut de Francia sileamus quae huiusmodi fontes plus quam quingentas ostendit, et de Germania quae solae plures aquas continet quam ceterae Europae partes, quot et quibus encomiis digna in Anglia *Bath, Bristol, Twbridge, Buxton, Matlok, Chaltenham, Harrowgat, Scarborough;* in Helvetia, *Lucel, Baden, Avenhov, Pfeffers, S. Moritz;* in Italia, *Ischia, Gargitelli, Pisciarelli, Catara, Cappidia, Castiglione, Olmitello;* et in Hispania quae doctrinis et disciplinis medicis fere est adhuc terra incognita; *Arnedino, Albama, Ledesma, Preziguera, Boza, Benzaemo, Alange, Alcantara, Puerto-Ilano, Teruel, Parauillos-de-Xipca, Banaico del Salto, Puencaliente, Lago Tutto, Sacedon,* etc. etc. *Ar.*

Alibi frigidae. Frigidae iunctae calidis, quot discernente intervallo. Ita Reg. 4; et Colbert. 3, optime. In Reg. 2 cod. *imunctae*, mendose: Sequitur

nihilominus hunc similem Hermolao, et *iunctae* legit, interpretaturque pingues aquas, *Sexta Lampz.* Qua interpretatione nihil est, quod a mente scriptoris longius abhorreat: qui frigidas alibi aquas emicare ait, alibi calidas, alibi utraque conjunctionem, leuui eas a se invicem discriminante spatio. HAZO.

Sicut in Tarbellis. Horum oppidum, ut in Geographis diximus lib. IV, Aquae Augustae, sive Tarbellicae, Gallis *Acy's*, Gasconibus *Dacs* dicitur. Ab aquis calidis hoc loco scaturientibus id nomen inuenit. In suburbanis reliquiis vateris aquaeductus: in ipsa urbe in margine fontis equarum cardorum solia marginata; Romanae ibi magnificentiae vestigia. Vide Oihenartum in Notis Xag. n. pag. 67. H. — Sicut in Tarbellis Aquitanica gente, et in Pyrenaeis montibus. Aquis Tarbellicis, quae urbs hodie audit *Acy* vel *Dax* in praefectura Gallie, *de l'Arriège*, sunt plurimi (vulgo, ut ait, 58) fontes, quae quum singulae nomen suum habeant, distinguuntur tamen in tres classes, quarum primae appellantur *de Treix*; secundae, *de l'Hospital*; tertiae, *du Côt-*

in Tarbellis Aquitanica gente. et in Pyrenæis montibus, tenni intervallo discernente. Alibi tepidae egelidaeque auxilia morborum profitentes, et e cunctis animalium hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, urbesque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi provincia. Nusquam tamen largius quam in Baiano sinu non pluribus auxiliandi generibus, aliae sulphuris, aliae aluminis,

laudet. Quae max dicuntur Pyrenæorum montium aquae multae sunt, namque in praefectura des *Rasses-Pyrénées* occurrunt. Aquae Calidae (*Aigües-Caudes*), ubi fontes 5, quibus calor 22°-38°; Aquae-Bonae (*Aigües-Bonnes*), ubi fontes 3 (cal. 24°-26°); *Bagnères-Adorces*, font. 2 (cal. 15°-25°); *Cambo*, ubi fons sulf. et fons ferr. acid. tum in praefectura des *Hauts-Pyrénées*, *Bagnères*, fontes 10 (cal. 29°-47°); *Borèges*, fontes 3 (cal. 25°-36°); *Saint-Sauveur*, font. 4 (cal. 28°); *Cauterets*, fontes 10 (cal. 24°-41°); *Labaissière*, *Cap Véra*, *Casténo*, *Sainte-Marie*, etc. *Asap.*

Aquitanica gente. Vide Aristot. Problem. 43, esp. 1; Vitruvium, lib. VIII, cap. 3. *DAL.*

Alibi tepidas egelidaeque auxilia morborum conferentes. Voss. ut Pliniani: aliae tepidae egelidaeque auxilia morborum profitentes. Quod habet suum Vegerem. *GEOR.*

Auxilia morborum conferentes. Lego, auxilia morborum profitentes, ex antiquo codice. *PIET.*

Profitentes. Prae se ferentes. *H.*

Hominum tantum causa erumpentes. Iterum libet exclamare cum nostro Bolaeo, *Satir.* VIII: *Bois, prés, champs, animaux, tout est pour son*

usage. Quaequam h. d. non distent canis, equo, et caeteris animantium cicurum summopere aquas medicatas displicere. *AI.*

Augent numerum Deorum. Sunt enim Dii marini, Neptunus, Nereus, Oceanus. Sui Nymphae, Naxae, Nereides, Naiades, aliaque nomina, de quibus Gyrard. *Synt.* 5. *HASP.*

Puteolos in Campania. De eo oppido egimus in Geographica I, esp. 9. Nomen id habet sive a puteorum, quibus is ager abundat, frequentia; sive, ut nonnullorum opinio est, a putore squarum at aeris, sulphureo temper vapore gravis. Librum singularem de Balneis Puteolorum et Baiarum edidit Scipio Mazella, Neapolitanus. Baiana balnea laudat Cassiodor. eleganter, lib. VI, cap. 6. *H.*

Statyellas. De aquis Statyellorum, lib. III, esp. 7. De aquis Sextias eodem libro, esp. 5. *HASP.*

Aliae sulphuris, aliae aluminis. Quum aqua in imo transit per alumen, aut bitumen, aut sulphur, ut fuit Vitruvius explicat, l. VIII, cap. 3, pag. 157, *HARO.* — *Aliae sulphuris, aliae aluminis, etc.* Aliquid ism de mineralium squarum categoriis Seneca, in Nat. Quaest. III, cap. 2, ubi medicatae, ex quibus sulphuratae dicimus, ferratae, aluminosae. Nunc nos illi-

aliae salis, aliae nitri, aliae bituminis, nonnullae etiam acida salsave mixtura. Vapore quoque ipso aliquae prosunt. Tantaque eis est vis, ut balineas calefaciant, ac frigidam etiam in solis fervere cogant, quae in Baiano Posidiana vocantur, nomine accepto a Claudii Caesaris liberto. Obsonia quoque percipiunt. Vaporant et in mari ipso, quae Licinii Crassi fuere: mediosque inter fluctus existit aliquid valetudini salutare.

III. Iam generatim nervis prosunt pedibusve, aut coxendicibus, aliae luxatis, fractisve. Inaniunt alvos.

gentius scrutati et persecuti, hinc in thermale et frigidas dividimus, inde in sulphuratas, acidulas, ferratas, salinas, unde hoc aequalium syntagma:

I. *Aquae Min. Sulphuratae.*

Sulphuratae calidae.

a. Sulphuratae et calidae, e quibus exit gas hydrogenes sulphuratum, non praecipiti sulphure, dum acidis uteris.

β. Sulphuratae et calidae, e quibus gas hydrog. sulphur. sed praecipiti sulphure.

Sulphuratae frigidae.

γ. Sulphuratae frigidae, e quibus gas hydrogen. sulphur. praecipiti sulphure.

δ. Sulfuratae frigidae, e quibus gas hydrog. sulfur. non praecipiti sulphure.

II. *Aquae Min. Acidulae.*

Aquae min. acidulae thermale.

Aquae min. acidulae frigidae.

III. *Aquae Min. Acidulae ferratae.*

Aquae min. ferratae acidulae thermale.

Aquae min. ferratae acidulae frigidae.

IV. *Aquae Min. Salinae.* A1.

Quae in Baiano Posidiana vocantur.

tit. Voss. quae in Baie Posidiana vocantur, nomine accepto a Claudii Caesaris liberto. Passim in optimo libro ne significat neque: ex eo vè in factum. Solèbant autem quique, qui praedium illic haberet, Baia suas dicere. Vnde et Cicero lib. IX ad Div. 42: Gratulor Baia nostris, si quidem, ut scribis, salubres repente factae sunt. Nec aliter Plinius, lib. II, ep. 45: Quomodo te videres Murena? quomodo emptio nova? Sed et sic Sext. Pompeius apud Velleium, l. II: In Carinis mis se coenam dedit: quod eius paternae aedes pars esset Carinarum in Urbe, et in praetoria navi pasceret. Goss. — Quae, etc. Sic Reg. 4, aliquae optime: H.

Posidiana. A liberto Claudii, quem Posiden spationem vocat Suet. in Claud. cap. XXVII, HAAD.

Licinii. Marci Crassi, Romanorum ditissimi, qui periit in Parthis. H.

III. Inaniunt alvos. Bene. Plurimae aquae utilissimae sunt ad haec eluenda quae alvum impediunt, ad haec tollenda quae abdominalium viscerum tubos obstruunt; tum ad coquendum velocius cibum, accelerandas strinas, expellendos matricis humo-

Sanent vulnera. Capiti auribusque privatim medentur: oculis vero Ciceronianae. Digna memoratu villa est ab Averno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam vocabat Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum (ibi compositis voluminibus eiusdem nominis), in qua et monumenta sibi instauraverat, ceu vero non in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima, exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi, perquam salubres oculis,

res, solvendam amenorrhoeam, etc. etc. Praecipue censeatur hac laude Thermae Helvetiae, hodie *Baden*, etc. Apud gallicum oppidulum *Barèges* fontes decem sanant vulnera. Vid. infra cap. 6, not. 1. A.

Vulnera... medentur. Nil hac vulperum sanatione mirabilius quam praestant aquae Baregianae, de quibus sermo nobis fuit supra. Qua circa apud militares viros fama iis praecipua est. Nec illiusdise Bonneses (*Bonne, département des Basses-Pyrénées*), quae ob sanatos Joannis Albretis milites post celeb. proelium ad Paviam nominatae sunt *eaux d'Arquebuse*. A.

Ciceronianae. De hoc M. Tullii Ciceronis fonte laudatur Origg. lib. XIII, cap. 43: *In Italia fons Cicer (lege Ciceronianus) oculorum vulnera curat.* Villam in qua eae erant, Puteolanum suum Cicero vocitabat: alteram, ad Lucrinum, in collibus sitam, Cumanum amum. HARD.

Cicero. De Finibus, lib. V, cap. 41. *Constitimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficere-mus in Academia, maxime quod is locus ab omni turba id temporis vacuus est.*... Quam autem venissemus in

Academiae non sine causa nobilitate spatia; solitudo erat ea, quam vulperamus. Ciceronem imitatus est Hadrianus Imp. teste Spartiano, qui *Tiburtinam villam mire exedificavit ita ut in ea provinciarum et locorum celeberrima nomina inscriberet, velut Lyceum, Academiam, Prytaneeum.* HARD.

Athenarum. Fuisse gymnasii nomen Athenis Academiam, addidit Cicero Acad. Quæst. I, n. 17, quod nec Horatius, lib. II, ep. 2, nec Plinius, nec Tullii libertus Laeta Tullius hoc loco dixere. Graecis *Ἀκαδημία* et *Ἐκδήμια*. Vide Stephenum verbo *Ἀκαδημία*. Hinc solocetizare Claudi-um in octavo panegyrico intel-ligas, recentioresque omnes, qui penultimam huius vocis syllabam *Academia* corripunt. HARD.

Voluminibus. Academicorum quæstionum. HARD.

Monumenta. Reg. 1, 2, Coll. Chiff. In editis monumentum. HARD.

Antistio. Censui consultum C. Antistius Vetus, cum D. Laelio Balbo, sub Augusto, Urbis anno 758. Ex-stitit eius perhonorifica mentio in epi-stolis Ciceronis ad Brutum. HARD.

celebrati carmine Laureae Tullii, qui fuit a libertis eius, ut protinus noscatur etiam ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii. Ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, et non ibi tantum legi:

*Quod tua, romanae vindex clarissime linguae,
Silva loco melius surgere iussu viret:
Atque Academiae celebratam nomine villam*

Laureae. Alterum eius epigramma extat graece scriptum in Sappho, Antholog. lib. III, c. 25, ep. 64. II.

Vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate. Scribe, *Quia protinus noscatur etiam ministeriorum eius haustus ex illa maiestate, ex eodem.* Nonnulli ministrorum legunt, non ministeriorum: sed potest sustineri ministerium: ut quemadmodum famulatum pro famulis, et servitia pro servis poni solet, sic ministeriorum pro ministrorum hic positum sit: ut lib. VII, cap. 52: *Interim cum qui videbatur exstinotus plaudendo conuivisse ministeria*, hoc est ministros. *Purr.* — *Vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate* Vossian. *ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii: ponam enim, ut fere et, Chiff.* Ex quo quid tentariat, apparet in marginibus, *Pintian. quin protinus noscatur etiam ministeriorum eius haustus ex illa maiestate.* Mihi scribendum videbatur: ut *protinus noscatur etiam* (ipso scilicet Cicero) *ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii.* Tale est Iustini, lib. VI, cap. 43: *ut Alexandrum posset etiam in moriente matre agnoscere, Ministeriorum et Acad.* Godianusque et duo Voss. *Gros.* — *Vt protinus, etc.* Ut statim appareat, quantum vel ipsi ministri ac famuli hauserint, ex tantae maiestatis ingenio, neque ex Tullio. *Ministerium* pro ipsius mini-

stris dici, ut servitia pro servis translatum est. *Paulus: Urbica ministeria dicitur, etiam, quae extra urbem nobis ministrare conuegerunt.* Haec totidem plane syllabis apicibusque litterarum scriptura codicis Reg. 2, et illius quem Pintianus vidit: prope modum etiam et Chiffetian. quae vel ipsa interpretatione facili et expedita sese legentibus approbat. In libris hactenus editis omnino mendose legitur, *Vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate, voce ingenii extrita, vitiatique caeteris.* *Haseo.*

Quo tua Romanae, etc. Scribendum quod, non quo, ex eodem, sic etiam deposcente sensu. *Purr.*

Academiae. Hic mirabere forsitan de quantitate aut versus structura, et petes non semel quo nunquam pacto hexameter vel steterit, vel visus sit stare, quom putent multi Academiam, quasi graece Ἀκαδημία, et tertia longa censerit, et quarta brevissima. Nec id errorem dispulit, quod in Laureae patrolo ac magistro suo legissent *Atque Academiae* uulberferae, nam, aiunt h. loc. et non eliditur, et propletea corripitur potest, ut in his Virg. *An qui amant*, Ecl. VIII, fin. *ut ditius Hyla; Hyla, omne sonaret*, Ecl. VI, 44; *Et longum, formosus, vale, vale*, inquit, *Tola*, Ecl. III. Sed quis usus in tali casu Graeca fuerit, nihil hoc loco refert, et

*Nunc reparat cultus sub potiore Vetus :
 Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
 Languida quæ infuso lumina rore levant.
 Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
 Hoc dedit ; hæc fontes quum patefecit ope.
 Ut, quoniam totum legitur sine fine per orbeni,
 Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.*

IV. In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ quæ sterilitatem feminarum, et virorum insaniam abolere prodantur.

V. In Aenaria insula, calculosis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor millibus passuum : hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur : et in Venafrano, ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem, auctor est M. Varro : et in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus :

constat longam syllabam esse *mi*, ac vero elidi. Nil igitur vitii huic, veraculo. Et aliunde satendum elegantia et ingenii non parum in tota epigraphæ. As.

IV. In eadem Campaniæ regione. Isidor. Orig. XIII, cap. 43, hæc intidem fere verbis. Tacitus Ann. XII, 66: *In tanta mole curarum Claudius valetudine adversa corripitur, refovegitque viribus mollioris cæli et salubritate aquarum, Sinuessam pergit.* Fuere aquæ illæ in Sinuermann littore, ubi turris quam vocant *Torre de' Bagni*, iuxta eodem, cui nomen est *S. Maria a Caprara*. Vid. Catmill. Felice; Pellegri. *Campania Felice*, pag. 135. Hinc Silio Ital. VIII, 527, *Sinuessa tepens*. Harp.

V. Et quæ vocatur *Acidula*. Vitruv. lib. VIII, cap. 3, pag. 163: *Item sunt nonnullas acidulæ venas fon-*

tium, uti Campaniæ Teano.... aliisque locis pluribus, quæ hanc habent virtutem, ut calculos in vesicis, qui nascuntur in corporibus hominum, potionibus dissolvant. Deinde causas huius efficientiæ pluribus investigat. De Teani situ diximus in Geographiis, lib. III, c. 9. Exstant etiamnum aquæ illæ, et longe latèq; expelluntur, ad calculi dolores, in agro Colvenal, iuxta castellum vulgo *Francoledi* dictum, Holsten. pag. 256. Harp.

Gallo. Nulla huius fluminis mentio est apud Callimachum, qui nunc exstat. Harp. — Nec mirandum: nam de Gallo flumine debuit Callimachus narrare in hymno ad Cybalen, qui non exstat. Sescenta de dea, de deæ vi, potentia, mysteriis apud fanaticos celebrata: quæ Alexandrinæ poetæos mystas delectabant non parum. Aias.

sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat: quod in Aethiopia accidere his, qui e fonte rubro biberint, Ctesias scribit.

VI. Iuxta Romam Albulæ aquae vulneribus medentur: egelidae hæc: sed Cutiliae in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit, aptissimæ stomacho, nervis, universo corpori.

VII. Thespiarum fons conceptus mulieribus re-

Qui e fonte rubro. Senec. Nat. Quæst. lib. III, c. 3; Isidor. Orig. lib. XIII, cap. 43. Ovid. Metam. XV, 319: Cui non audita est obscenæ Salmaïs unda? Arthiopesque lacus? quos si quis fapeibus hausit, Aut furit, aut mirum patitur gravitate soporem. E Graecis, Antigonus ex Ctesia, Histor. Mirab. 165. Sotion in Excerptis, pag. 140; ex eodem: Κτησίας δὲ ἐν Αἰθιοπία κρήνην ἱστορεῖ τῇ χροῦματι κινεῖσθαι πάσας κελύβιν τοῦς δὲ πίνοντας ἀπ' αὐτῆς; πικρὰλλάττειν τὴν διάνοιαν ὥστε καὶ τὰ χρεῖζας πεπραγμένα ὁμολογεῖν. Ctesias in Aethiopia fontem esse narrat, cuius aqua cinna-baris colorem refert; bibentes vero ex eo mente alienati, ea quæ clam perpetraverunt, eloquuntur. HARD.

VI. Iuxta Romam. Harum meminit Strabo, Geogr. lib. V, pag. 238: Ἐν δὲ τῇ παλαιοῦ τούτῳ ὁ Ἀνίων δεικνύει, καὶ τὰ Ἀλβούλα καλούμενα περὶ ὁδὸν φωνὰ ἐν πολλῶν κρήνῳ, πρὸς πικρίας ὄψεως, etc. Hodie *Bagni di Tiburti*, salubres apud urbem Tiburtinam aquæ, quas Anio amnis excipit. Martialis, lib. I, epigr. 43: *Ite ad Hirculei gelidas ipsa Tiburis arces, Canaïque sulphureis Albulæ fumat aquis.* A sulphureis terræ venis lacteum colorem trahunt: inde nomen

Vitruv. VIII, cap. 3, pag. 457: *In Tiburtina via flumen (lege flumem) Albulæ.* Vide et Galen. de fac. simpl. Med. I, cap. 7. Via Appia in Ecclesia S. Benedicti, reperta inscriptio, quam Reinesius offert pag. 240: AD AQUAS ALBULAS. Et pag. 493: AQUAS ALBULAS SANCTISSIMAS, etc. HARD.

Sed Cutiliae in Sabinis. De Cutiliis aquis ad stomachicos salubribus, vide Cael. Aurel. lib. III, cap. 4 sq. in fine. Cels. lib. IV, cap. 5, in dissolutione stomachi, consistere in frigidis medicatisque fontibus, quales Cutiliarum Subutiliarumque sunt, salutare esse prodit. Nos de iis egimus lib. III, cap. 47. HARD. — Cutiliae. Coliscoliae, Straboni. Hæc salsa et aluminosæ sunt. DALG.

Suctu quodam corpora invadunt. Exsugere corpora, et propemodum videntur mordere. (Cl. not. 2.) H.

VII. Thespiarum fons. Urbis Boeotiae ad Heliconem sitae. Athen. lib. II, citat hæc ex Theophrasti libro de aquis. DAC. — Thespiarum. Hoc habet ex Theophr. Hist. lib. IX, c. 20, et Athen. lib. II, pag. 41: Εὐκρυῶν ὕδωρ γίνεται παχιδότριον ὥς ἐν Θεσπιαῖς ἐν Ἠβέρῳ δὲ ὕδατος. De Thespiis diximus lib. IV, c. 42. HARD.

praesentat: item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem setum Linus fons in eadem Arcadia, abortusque fieri non patitur. E diverso in Pyrrhaea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit.

VIII. Lacus Alphion vitilignes tollit. Varro auctor est, Titium quemdam praetura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ci-

Flumen. In MSS. omnes. Ελαπον Pausanias vocat in Arcadiciis. HAAR.

Custodit autem partem Linus fons. Flumen, non partem, in vetusto codice. Fortescribendum foetum. FRET.

Linus. Reg. 2, *Leuius fons.* Isidor. Orig. lib. XIII, cap. 34, *Lechnus.* HAAR.

In Pyrrhaea flumen. Fuit Pyrrha circa Maeclin absorpta Ponto: fuit et Locrorum, Delphi, et Amphrysos vicina, de qua hunc locum una cum Hermolao intelligendum puto. Fuit et Magnesiae, Euboeae, Iyctiae, Cariae: de quibus vide suis locis. Alii legunt ex Strabone, lib. IX: *Ερμιόλεον ad Pyraum, flumen, quod Amphrysus vocatur*, etc. Fuit autem Pyraus oppidum vicinum Thebis Phthiotidis. Apud Athenaeum, lib. II, legitur *Pyrrha*: apud Theophrastum, Hist. lib. IX, cap. 20, et de Caus. lib. II, cap. 8, *Pyra*. Straboni *Pyrrha* oppidum est Prygiae et Lesbii. DAL. — *In Pyrrhaea.* Sic Reg. 1, lq. Reg. 2, in *Pyrrha*, ut Athenaeus. Theophrast. de Caus. lib. II, cap. 8, p. 242, *πρὸς τὸν Πυρραῖον. Πυρραία* Stephano, *μὲν θάλασσαν, παρὰ τὰς Θεσσαλίας*: HAAR.

VIII. *Lacus Alphion vitilignes tollit.* Straboni I, VIII, Aniger, Alphicus dictus est, quia vitilignes sanat. Is autem e fonte Nympharum Anigrisidum aquas receptas in solum palu-

stre, et vaporoso halitu caliginosum stagnans effundit, atque adeo proximum litus arenosum, profundum efficit, piscesque insuaves, et cibo ingratos. Vide locum. Pro palude, aut stagno, *Lacum* Plinius dixit. DAL.

— *Lacus Alphion vitilignes tollit.* Ab hoc enim effectu etiam nomen invenit. Vitiligo enim ἀλφὴ Graecis dicitur. Geop. I, V; Tzetzes in Hygroph. Cassiod. pag. 164; Reines. Var. Lect. lib. I, cap. 28, pag. 118.

— *Lacus.* Sic Reg. 1, aliique. Neque is modus lacus, sed et Alpheus amnis ab hoc effectu sortitus id nomen videtur, teste Strabone, lib. VIII, pag. 347. Vitiligo enim Graecis ἀλφὴ dicitur. Ἀλφὸς δὲ καὶ λευκάς, inquit ille de Anigro amne, sive Minyio, καὶ λευκῆς ἵσται τὸ ἐνταῦθεν λευτρεν. ἔστι δὲ καὶ τὸν Ἀλφειὸν ἀπὸ τῆς τῶν ἀλφῶν θρασείας οὕτω παρανομασθῆναι. Lavacrum Alphei amnis, seu fontes a Plinio intelligi, simile veri est. HAAR.

Titium. Eumaeus, quem ioster scriptus a Triumviris declarat Dio, I, XLVIII, p. 375? HAAR.

Cydnus Ciliciae amnis podagricis medetur. Sic Altheus Nivius vulneribus et pecorum et hominum Rhodigius, lib. XXVII, cap. 14. DAL. — Vide Pollio de Architectura, lib. VIII, cap. 3; Tzetzes et Reines. supra locis laudatis. — *Cydnus.* Egimus de

id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia revertemur.

unanims esset consensus. Vagulam omnes clavant cornipedis, omnes infanti. Non forte tam absurde suspicabere quosdam revera innotuisse nonnullis (sed illa quam paucis!) acida vehementissima, ut id quod Neoterici dicitur fluorisum, seu phthoricum (cuius hæc vis est, ut et plumbea et argentea exurat, viam facturum, si transfuderis identidem), sed hæc alto silentio, alta caligine pressa, donec usum res videretur exposcere. Certe ex his potuit sive in famenti ungula, sive in annuli chrysa pala optime servari satis, ut mortem vel dāres alicui, aut mitteres, vel ipse eliberes. Quod vero

aquam Stygiam vel Nonacriam dicerent, responsio fuit volentiam sua evulgari arcana, aut aliquando hæc venena arte humana posse misceri. *At.*

Magna Aristotelis infamia. Quem aiunt pecunia corruptum ab Antipatro, id consilii dedisse, tanti sceleris participem ac conscium. *Daleo.* — Vide Plutarch. loc. cit. et Curtium, lib. X, 40, § 16. Sed rumore id falso lactatum, ac vino potius atque ebrietate perxisse Alexandrum, constantior hominum opinio fuit. *H.* — Conf. ad hæc omnia Sainte-Croix, *Examen des Histoires d'Alexandre.* *At.*

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXXI.

I.

(1.) **A**quatilium sequuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, et per undas fluctusque ac reciprocos aestus, amniumque rapidos cursus improbas exercente viresc nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus: quippe hoc elementum caeteris omnibus imperat. Terras devorant aquae, flammam necant, scandunt in sublime, et caelum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant: quae causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo? Quid esse mirabilius potest aquis in caelo stantibus? At illae ceu parum sit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina, saepe etiam lapides; subeunt-

I. Improbas exercente vires. Exercente, non exarcente, exemplar nostrum. PARR.

Vitalem spiritum strangulant. Aërem: ipse superius lib. II, cap. 43, varias tonitruum causas afferens: posse sit et repulsi siderum depressum, qui a terra meaverit, spiritum nube co-

hilitum tonare; natura strangulante tonitruum dum hincur, edito fragore, quum erumpat. HAAK.

Saepe etiam lapides subeunt portantes aliena pondera. Tri prima verba ad superiora pertinent. Tunc sequitur, Subeuntque portantes aliena pondera, ex eodem exemplari. PARR.

que, portantes aliena pondera. Eaedem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare ut fruges gignantur, arbores fruticesque vivant, in caelum migrare aquas, animamque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terrae quoque vires aquarum esse beneficii. Quapropter ante omnia ipsarum potentiae exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

II. (n.) Emicant benigne passimque in plurimis terris, alibi frigidae; alibi calidae, alibi iunctae, sicut

Subeuntque. Adscendant in sublime, Plin. lib. II, cap. 63, *aquae subeunt in imbres*, etc. HAZO.

II. *Emicant benigne p.* (n pt. terra. Vbiq. enim scilicet, ea quae fidem fere excedat abundantia, illae aquae. Nam, ut de Francia alicuius quae huiusmodi fontes plus quam quingentas ostendat, et de Germania quae solis pluris aquas continet quam caeterae Europae partes, quos et quibus encomia digna in Anglia *Bath, Bristol, Tisbury, Buxton, Malton, Cheltenham, Harrowgate, Scarborough*; in Helvetia, *Luescht, Baden, Alpnach, Pfeffers, S. Maurice*; in Italia, *Isochia, Gurgitelli, Pisciarcelli, Citaro, Capriate, Castiglione, Olmitello*; et in Hispania quae doctrinis et disciplinis medicis fere est adhuc terra incognita, *Arnedillo, Alhama, Ledesma, Prexiguera, Boza, Benzañemo, Alange, Alcantara, Puerto-Illano, Teruel, Paracuellos de Xiqua, Bauanco del Salto, Fuencaliente, Lago Tuto, Sacedon*, etc. etc. *Ar.*

Alibi frigidae. Frigidae iunctae calidae, tenet discernens intervallo. Ita Reg. 4, et Colbert. 3, optime. In Reg. 2 cod. *immetae*, mendose. Sequitur

nihilominus hunc similem Hermolaus, et *metae* legit, interpretaturque pingues aquas, *ὄξαρα λιπαρά*. Quis interpretatione nihil est, quod a mente scriptoris longius abhorreat: qui frigida alibi aquas emicare ait, alibi calidas, alibi utrasque coniunctim, tenui eas a se invicem discrimnante spatio. HAZO.

Sicut in *Tarbellia*. Horum oppidum, ut in Geographia distans lib. IV, Aquae Augustae, sive Tarbellicae, Gallis *Aey's*, Gaseonibus *Dacs* dicitur. Ab aquis calidis hoc loco scaturientibus id nomen invenit. In sub urbano reliquiae veteris aqueductus: in ipsa urbe in margine fontis aequum calidiorum aqua manantem; Romanae ibi magnificentiae vestigia. Vide Oiberartum in Notis Xagion. pag. 62. H. — Sicut in *Tarbellia Aquitania* gente, et in Pyrenaeis montibus. Aquis Tarbellicae, quae urbs hodie audit *Aey's* vel *Dax* in praefectura Galliae. *de l'Arriège*, sunt plurimi (vulgo, ut aiunt, 58) fontes, quae quum singulae nomen idem habeant, distinguuntur tamen in tres classes, quarum primae appellantur *de Teiz*; secundae, *de l'Hospital*; tertiae, *de Cdu-*

in Tarbellis Aquitania gente. et in Pyrenæis montibus, tenui intervallo discernente. Alibi tepidae egelidaeque auxilia morborum profitentes, et e cunctis animalium hominum, tantum causa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, urbesque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi provincia. Nusquam tamen largius quam in Baiano sinu non pluribus auxiliandi generibus, aliae sulphuris, aliae aluminis,

loubet. Quae max dicuntur Pyrenæorum montium aquae multae sunt, namque in praefectura *des Basses-Pyrénées* occurrunt. Aquae Calidae (*Aigues-Caudes*), ubi fontes 5, quibus calor 22°-38°; Aquae-Bonae (*Aigues-Bonnes*), ubi fontes 3 (cal. 24°-26°); *Bagnères-Adores*, font. 2 (cal. 15°-25°); *Cambo*, ubi fons sulf. et fons ferr. acid. tum in praefectura *des Hautes-Pyrénées*, *Bagnères*, fontes 10 (cal. 29°-47°); *Burèges*, fontes 3 (cal. 25°-36°); *Saint-Sauveur*, font. 4 (cal. 28°); *Cauterel*, fontes 10 (cal. 24°-41°); *Lobassière*, *Cap Véra*, *Cailéas*, *Sainte-Marie*, etc. *Azap.*

Aquitania gente. Vide Aristot. *Problm.* 13, cap. 1; Vitruvium, lib. VIII, cap. 3. *Dal.*

Alibi tepidae egelidaeque auxilia morborum conferentes. Voss. ut Pliniani: *aliae tepidae egelidaeque auxilia morborum profitentes.* Quod habet suam Vejerem. *Gaon.*

Auxilia morborum conferentes. *Lfgo.* *auxilia morborum profitentes*, ex antiquo codice. *Pist.*

Profitentes. Prae se ferentes. *H.*

Hominum tantum causa erumpentes. Iterum libet exclaimare cum nostro Boloæo, *Satir.* VIII: *Bois, prés, champs, animaux, tout est pour son*

usage. Quinquam h. d. non diffiteri canis, equus, bovis et caeteris animantium eorum summo per aquas medicatas displicere. *As.*

Augent numerum Deorum. Sunt enim *Dii marini*, *Nephtenus*, *Nerrus*, *Oceanus*. Sunt *Nymphae*, *Naxæ*, *Nereides*, *Naiades*, aliaque nomina, de quibus *Gyrald. Synt.* 5. *Hasz.*

Puteolos in Campania. De eo opido egimus in *Geographiæ* III, cap. 9. Nomen id habet sive a putenorum, quibus is ager abundat, frequentia; sive, ut nonnullorum opinio est, a putore aquarum et aeris, sulphurem semper vapore gravis. Librum singularem de Balneis Putenorum et Baisium edidit *Scipio Mazella*, Neapolitanus. Baisium balnea laudat *Cassiodor.* eleganter, lib. VI, cap. 6. *H.*

Statyellas. De aquis Statyellarum, lib. III, cap. 7. De aquis Sextiis eodem libro, cap. 5. *Hasz.*

Aliae sulphuris, aliae aluminis. Quam aqua in ima transit per alumen, aut bitumen, aut sulphur, ut fuit Vitruvius explicat, l. VIII, cap. 3, pag. 157. *Hasz.* — *Aliae sulphuris, aliae aluminis*, etc. Aliquid iam de mineralium aquarum categoriis *Seneca*, in *Nat. Quaest.* III, cap. 2, ubi medicatae, ex quibus sulphuratae dicimus, ferratae, aluminosae. Nunc nos dili-

aliae salis, aliae nitri, aliae bituminis, nonnullae etiam acida salsave mixtura. Vapore quoque ipso aliquae prosunt. Tantaque eis est vis, ut balineas calefaciant, ac frigidam etiam in solis fervere cogant, quae in Baiano Posidiana vocantur, nomine accepto a Claudii Caesaris liberti. Obsonia quoque percipiunt. Vaporant et in mari ipso, quae Licinii Crassi fuere: mediosque inter fluctus existit aliquid valetudini salutare.

III. Iam generatim nervis prosunt pedibusve, aut coxendicibus, aliae luxatis, fractisque. Inaniunt alvos.

gentius scrutari et persecuti, hinc in thermas et frigidas dividimus, inde in sulphuratas, acidulas, ferratas, salinas, quod hoc aequum synagoga:

I. *Aquae Min. Sulphuratae.*

Sulphuratae calidae.

a. Sulphuratae et calidae, e quibus exit gas hydrogenes sulphuratum, non praecipiti sulphure, dum acidis uteris.

B. Sulphuratae et calidae, e quibus gas hydrog. sulphur. sed praecipiti sulphure.

Sulphuratae frigidae.

γ. Sulphuratae frigidae, e quibus gas hydrog. sulphur. praecipiti sulphure.

δ. Sulphuratae frigidae, e quibus gas hydrog. sulfur. non praecipiti sulphure.

II. *Aquae Min. Acidulae.*

Aquae min. acidulae thermas.

Aquae min. acidulae frigidae.

III. *Aquae Min. Acidulae Ferratae.*

Aquae min. ferratae acidulae thermas.

Aquae min. ferratae acidulae frigidae.

IV. *Aquae Min. Salinae.* A.

Quae in Baiano Posidiana vocantur.

Vir. Voss. quae in hinc Posidiana vocantur, nomine accepto a Claudii Caesaris liberti. Passim in optimo libro ne significat mare: ex eo tamen in factum. Solebant autem quisque, qui praedium illic haberet, Baia suas dicere. Unde et Ciceronis lib. IX ad Div. 42: *Gratulor Baia nostris, siquidem, ut scitis, salubres repente factae sunt.* Nec aliter Plinius, lib. II, ep. 45: *Quomodo te veteres Maris tui? quomodo emptio nova? Sed et sic Sext. Pompeius apud Velleium, l. II: In Carinis mis se coenam dare: quod eius paternae aedes pars essent Carinarum in Urbe, et in praetoris navi pasceret.* Gæm. — Quae, etc. Sic Reg. 4, alique optime. H.

Posidiana. A liberto Claudii, quem Posidenipadonem vocat Suet. in Claud. cap. xxviii. Hæd.

Licinii. Marci Crassi, Romanorum ditissimi, qui perit in Parthis. H.

III. Inaniunt alvos. Bene. Plurimae aquae utilissimae sunt ad haec eluenda quae alvum impediunt, ad haec tollenda quae abdominalium viscerum tubos obstruunt; tam ad coquendum velocius cibum, accelerandas urinas, expellendos masticis humo-

Sanant vulnera. Capiti auribusque privatim medentur: oculis vero Ciceronianae. Digna memoratu villa est ab Averno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam vocabat Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum (ibi compositis voluminibus eiusdem nominis), in qua et monumenta sibi instauraverat, ceu vero non in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima, exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi, perquam salubres oculis,

res, solvendam amenorrhoeam, etc. etc. Praecipue censentur hac laude Thermenae Helvetiae, hodie *Baden*, etc. Apud gallicum oppidulum *Barèges* fontes decem sanant vulnera. Vid. infra cap. 6, not. 4. A.

Vulnera... medentur. Nil hac vulperum sanatione mirabilius quam praestant aquae Bareginiae, de quibus sermo nobis fuit supra. Qua circa apud militares viros fama iis praecipua est. Nec illudatæ Bonenses (*Bonne, département des Basses-Pyrénées*), quae ob sanatos Joannis Albretis milites post celeb. proelium ad Paviam nominatae sunt *eaux d'Argentanade*. A.

Ciceronianae. De hoc M. Tullii Ciceronis fonte Isidorus Orig. lib. XIII, cap. 13: *In Italia fons Cicer* (lege *Ciceronianus*) *oculorum vulnera curat.* Villam in qua eae erant, Puteolanum suum Cicero vocitabat: alteram, ad Lucrinum, in collibus sitam, Cinnam suum. HARD.

Cicero. De Finibus, lib. V, cap. 41. *Constituimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficereamus in Academia, maxime quod is locus ab omni turba et temporis vauius nept.... Quam autem venissemus in*

Academiae non sine causa nobilitata spatia; solitudo erat ea, quam volueramus. Ciceronem imitatus est Hadrianus Imp. teste Spartiano, qui *Tiburtinam villam mira exardificavit ita ut in ea provincialium et locorum celeberrima nomina inscriberet, velut Lyceum, Academiam, Prytanum.* HARD.

Athenarum. Fuisse gymnasii nomen Athenis Academiam, addidit Cicero Acad. Quest. I, n. 17, quod nec Horatius, lib. II, ep. 2, nec Plinius, nec Tullii libertus Laurea Tullius hoc loco dixere. Graecis *Ἀκαδημία* et *Ἐκδήμησις*. Vide Stephanum verbo *Ἀκαδημία*. Hinc solocitizare Claudianum in octavo panegyrico intelligas, recitatiorumque omnes, qui penultimam huius vocis syllabam *Academia* corripunt. HARD.

Voluminibus. Academicarum questionum. HARD.

Monimenta. Reg. 1, 2, Colb. Chiff. In editis *monumentum*. HARD.

Antistio. Gessit consulum C. Antistius Vetus, cum D. Laelio Balbo, sub Augusto, Urbis anno 758. Exstat eius perhonorifica mentio in epistolis Ciceronis ad Brutum. HARD.

celebrati carmine Laureae Tullii, qui fuit a libertis eius, ut protinus noscatur etiam ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii. Ponam enim ipsum carmen, dignum ubique, et non ibi tantum legi:

Quod tua, romanæ vindex clarissime linguae,

Silva loco melius surgere iussa viret:

Atque Academiae celebratam nomine villam

Laureae. Alterum eius epigramma exstat græce scriptum in Sappho, Antholog. lib. III, c. 25, ep. 64. H.

Vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate. Scribe, *Quin protinus noscatur etiam ministeriorum eius haustus ex illa maiestate,* ex eodem. Nonnulli ministeriorum legunt, non ministeriorum: sed potest sustineri ministeriorum: ut quemadmodum famulitium pro famulis, et servitia pro servis poni solet, sic ministeriorum pro ministrorum hic possumus ait: ut lib. VII, cap. 52: *Interim sum qui videbatur extinctus placendo concessisse ministeria*, hoc est ministros. PINT. — *Vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate* Vossian. ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii: ponam enim, ut fere et Chiff. Ex quo quid tentariat, apparet in marginibus. PINTIAN. *quin protinus noscatur etiam ministeriorum eius haustus ex illa maiestate.* Mihi scribendum videbatur: ut protinus noscatur etiam (ipso scilicet Cicero) ministeriorum haustus ex illa maiestate ingenii. Talis est Iustini, lib. VI, cap. 45: *ut Alexandrum posset etiam in moriens matre agnoscere, Ministeriorum et Acad.* Gudianusque et duo Voss. Græc. — *Vt protinus, etc.* Vt statim appareat, quantum vel ipsi ministri se famuli hauscint, ex tantæ maiestatis ingenio, nempe ex Tullio. Ministerium pro ipsis mini-

stris dici, ut servitia pro servis translationem est. Paulus: *Verbaque ministeria dicimus, etiam, quæ extra urbem nobis ministrare consueverunt.* Hæc totidem plane syllabis apicibusque litterarum scriptura codicis Reg. 2, et illius quem Pintianus vidit: prope modum etiam et Chiffetian. quæ val ipsa interpretatione facili et expedita sese legentibus approbat. In libris hactenus editis omnino mendose legitur, *Vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate,* voce ingenii extrita, vitiatique cæteris. Hæc.

Quo tua, Romanæ, etc. Scribendum quod, non quo, ex eodem, sic etiam deposcente sensu. PINT.

Academiae. Hic mirari forsitan de quantitate aut versus auctoritate, et petes non semel quo unquam pacto hexameter vel steterit, vel visus sit stare, quum putent multi Academiam, quasi græce *Ἀκαδημία*, et tertia longa cæneri, et quarta brevisima. Nec id errorem dispulit, quod in Laureae patroho ac magistro suo legissent *Atque Academiae unibefere*, nam, aiunt h. loc. ac non eliditur, et propterea corripitur potest, ut in his Virg. *An qui amant*, Ecl. VII, fin. ut *ditus Hybla*; *Hybla, omne sonaret*, Ecl. VI, 44; *Et longum, formosè, vale, vale*, inquit, *Sola*, Ecl. III. Sed quis usus in tali casu Græcis fuerit, nihil hoc loco refert, et

*Nunc reparat cultu sub potiore Vetus :
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ ,
Languida quæ infuso lumina rore levant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit ; hæc fontes quum patefecit ope.
Ut , quoniam totum legitur sine fine per orbem ,
Sint plures , oculis quæ modeantur , aquæ.*

IV. In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem feminarum, et virorum insaniam abolere produntur.

V. In Aenaria insula, calculosis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor millibus passuum: hæc frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: et in Venafrano, ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem, auctor est M. Varro: et in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus:

constat longam syllabam esse mi, ac vero elidi. Nil igitur vitii huic, veraculo. Et aliunde fatendum elegantia et ingenii non parum in tota epigraphæ. AZ.

IV. In eadem Campaniæ regione. Isidor. Orig. XIII, cap. 13, hæc totidem fere verbis. Tacitus Ann. XII, 66: *In tanta mole curarum Claudius valetudine adversa corripitur, febreque viribus mollior, cæci et salubritate aquarum, Sinuessam pergit.* Fuisse aquæ illæ in Sinuessano litore, ubi turris quæ vocant *Torre de' Bagni*, iuxta eadem, cui nomen est *S. Maria a Caprara*. Vid. Catm. Felice, Pellegrin. *Campania Felice*, pag. 135. Hinc Silio Ital. VIII, 527, *Sinuessæ tepens*. HARD.

V. Et quæ vocatur Acidula. Vitruv. lib. VIII, cap. 3, pag. 163: *Item sunt nonnullæ acidæ venæ fon-*

tium, uti Campaniæ Teano.... aliisque locis pluribus, quæ hanc habent virtutem, ut calculos in vesica, qui nascuntur in corporibus hominum, potionibus discutiant. Deinde causas huius efficientiæ pluribus investigat. De Teani situ disquis in Geographica, lib. III, c. 9. Eastant etiamnum aquæ illæ, et longe lateque expetuntur, ad calculi dolores, in agro Colvenal, iuxta castellum vulgo *Francolici* dictum, Holsten. pag. 256. HARD.

Gallo. Nulla huius fluminis mentio est apud Callimachum, qui nunc exstat. HARD. — Nec mirandum: nam de Gallo flumine debuit Callimachus narrare in hymno ad Cybelem, qui non exstat. Sexcenta de dea, de deæ vi, potentia, mysteriis apud senatricos celebrata: quæ Alexandrinæ poetæos mystas delectabant non parum. Aiaz.

sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat: quod in Aethiopia accidere his, qui e fonte rubro biberint, Ctesias scribit.

VI. Iuxta Romam Albulæ aquae vulneribus medentur: egelidae hæc: sed Cutiliae in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit, aptissimæ stomacho, nervis, universo corpori.

VII. Thespiarum fons conceptus mulieribus re-

Qui e fonte rubro. Senec. Nat. Quæst. lib. III, c. 3; Isidor. Orig. lib. XIII, cap. 13. Ovid. Metam. XV, 319: Cui non audita est obsecrans Sal-
monis uida? Aethiopesque lacus? quos
si quis sanctorum hausit, Aut furit, aut
mirum patitur gravitate soporem. E
Graecis, Antigonus ex Ctesia, Histor.
Mirab. 165. Sotion in Excerptis, pag.
140; ex eodem: Κτησία δὲ ἐν Αἰ-
θιοπία κρήνη· ἰσχυρὰ τῷ χρωματι
πυρρὰ καὶ παρὰ πηλὴν τοῦ δὲ πῦ-
ροντος ἀν' αὐτῆς; παραλλήλῃ τινι τῇ
διδόνειαν ὥστε καὶ τὰ χρωματὶς περὶ
γυμνα ὁμοιοῦται. Ctesias in Aethiopia
fontem esse narrat, cuius aqua cinna-
bari colorem refert: bibentes vero ex
ebrietas alienati, ea quæ clam per-
petraverunt, eloquuntur. HARD.

VI. Iuxta Romam. Harum memi-
nat Strabo, Geogr. lib. V, pag. 238:
Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τοῦτο π. Ἀνίου δὴ-
ξίμου, καὶ τὰ Ἀλβουλα καλοῦμενα πῶς
ἴσταν ψυχρὰ ἐκ πολλῶν πηγῶν, πρὸς
πρυμνίας ὄρους, etc. Hodie Bagni di
Tivoli, salubres apud urbem Tiberi-
nam aquæ, quas Anio amnis exci-
pit. Martialis, lib. I, epigr. 13: *Iter
ad Hæculæ gelidas quo Tiberis ar-
ces, Canaqui sulphureis Albulæ fumat
aquis.* A sulphureis terræ venis la-
cleum colorem trahunt: inde nomen

Vitruv. VIII, cap. 3, pag. 457: *In
Tiburina via flumen (lege fluvius)
Albulæ.* Vide et Galen. de fac. simpl.
Med. I, cap. 7. Via Appia in Ec-
clesia S. Benedicti, reperta inscriptio,
quam Reinesius affert pag. 240: AD
AQVAS ALBULAS. Et pag. 493: AQVAS
ALBULAS. SANCTISSIMAS. etc. HARD.

Sed Cutiliae in Sabinis. De Cuti-
liis aquis ad stomachicos salubribus,
vide Cael. Aurel. lib. III, cap. 4 sq.
in fine. Cels. lib. IV, cap. 5, in dis-
solutione stomachi, consistere in fri-
gidis medicatisque fontibus, quales
Cutiliarum Subcutiliarumque sunt, sa-
lutare esse prodit. Nos de iis egimus
lib. III, cap. 17. HARD. — Cutiline.
Coliscollæ, Straboni. Hæc salsæ et
aluminosæ sunt. DALEC.

Suctu quodam corpora invadunt. Ex-
ingere corpora, et propemodum vi-
deatur morderi. (Cf. not. 2.) H.

VII. Thespiarum fons. Urbis Boeo-
tiæ ad Heliconem sitas. Athen. lib.
II, citat hæc ex Theophrasti libro de
aquis. DAT. — Thespiarum. Hoc hi-
bet ex Theophr. Hist. lib. IX, c. 20,
et Athen. lib. II, pag. 41: Εὐναχίου
ἰδὼν γένετα παροργίζον ὡς ἐν Θε-
σπιάς ἐς Ἠλόρα δὲ ἄγονον. De Thes-
piis diximus lib. IV, c. 12. HARD.

praesentat: item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem fetum Linus fons in eadem Arcadia, abortusque fieri non patitur. E diverso in Pyrrhaea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit.

VIII. Lacus Alphion vitiliginis tollit. Varro auctor est, Titium quemdam praetura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ci-

Flumen. In MSS. omnes. Ελαπον Pausanias vocat in Arcadia. HARR.

Custodit autem partum Linus fons. *Flumen, non partum,* in vetusto codice. Forte scribendum *foetum*. PINT.

Linus. Reg. 2, *Linus fons.* Isidor. Orig. lib. XIII, cap. 31, *Lechnus*. HARR.

In Pyrrhaea flumen. Fuit Pyrrha, circa Maron absorpta Ponto: fuit et Locrorum, Delphis, et Amphrysio vicina, de qua hunc locum una cum Hermolao intelligendum puto. Fuit et Magnesiae, Euboeae, Lyciae, Clariae: de quibus vide suis locis. Alij legunt ex Strabone, lib. IX: *E Ἀμφυρῶν ad Pyrraeum, flumen, quod Amphrysus vocatur*, etc. Fuit autem Pyrraeus oppidum vicinum Thebia Phthiotica. Apud Athenaeum, lib. II, legitur *Pyrrha*: apud Theophrastum, Hist. lib. IX, cap. 20, et de Caus. lib. II, cap. 8, *Pyra*. Straboni *Pyrrha* oppidum est Prygiae et Lesbii. DAL. — *In Pyrrhaea.* Sic Reg. 4, in Reg. 2, in *Pyrrha*, ut Athenaeus. Theophrast. de Caus. lib. II, cap. 8, p. 242, *πρὸς τὴν Πυρραῖαν. Πυρραῖαν* Stephano, *μοῖρα Θεσσαλίας, παρὰ τῇ Θεσσαλίᾳ*. HARR.

VIII. *Lacus Alphion vitiliginis tollit.* Strabon. I, VIII, Aniger, Alphaeus dictus est, quia vitiliginis sanat. Is autem e fonte Nymphaeum Anigradium aquas receptas in solum palu-

stre, et vaporoso halitu caliginosum stagnans effundit, atque adeo proximum litus arenosum, profundum efficit, piscesque insuaves, et cibo ingratos. Vide lacum. Pro *palude*, aut *stagnis*, *Lacum* Plinius dixit. DAL.

— *Lacus Alphion vitiliginis tollit.* Ab hoc enim effectu etiam nomen invenit. Vitiligo enim ἀλγὴ Geneth dicitur. Geleu. I, V; Tzetzes in Bycophr. Cassiod. pag. 164; Reines. Varr. Lect. lib. I, cap. 28, pag. 418.

— *Lacus.* Sic Reg. 1, aliique. Neque is modò lacus, sed et Alphaeus amnis ab hoc effectu sortitus id nomen videtur, teste Strabone, lib. VIII, pag. 347. Vitiligo enim Graecis ἀλγὴ dicitur. Αλγὴς δὲ καὶ λυγὰς, inquit ille de Anigro amne, sive Μινύτι, καὶ λυγῆρας ἵσταντο τὸ ἐντεῖθεν. λυγρὸν γὰρ δὲ καὶ τὸν Αλφειὸν ἀπὸ τῆς τῶν ἀλγῶν θεραπεύσεως οὕτω παρωνομαζοῦνται. Lavacrum Alphaei amnis, seu fontes a Plinio intelligi, simile veri est. HARR.

Titium. Eumne, quem inter proscriptos a Triumviris declarat Dio, I, XLVIII, p. 375? HARR.

Cydnus Ciliciae amnis podagricis medetur. Sic Alibiatus Iuvius vulneribus et pecorum et hominum Rhodiginus, lib. XXVII, cap. 14. DAL. — Vide Pollio de Architectura, lib. VIII, cap. 3; Tzetzes et Reines. supra locis laudatis. — *Cydnus,* Egimus de

liciae amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassii Parmensis ad M. Antonium. Contra, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia sentiunt. Tungri civitas Galliae fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora, tertianas febres discutit, calculorumque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit, ac postremo rubescit. Leucogaei fontes inter Puteolos et Neapolim oculis et vulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari.

IX. Eudicus in Hestiaeotide fontes duos tradit esse: Cerónem, ex quo bibentes oves nigras fieri: Nelea, ex quo albas, ex utroque autem varias. Theo-

eo lib. V, c. 22. Vitruvius, lib. VIII, cap. 3, pag. 159: *Trœzeni omnino aliud genus aquae non reperitur, nisi quod Cibdeli habent: itaque in ea civitate, aut omnes, aut maxima parte sunt pedibus vitiosi. Ciliciae vero civitate Tarso flumen est nomine Cydnos, in quo podagrici crura maerentes levantur dolore*: HARO.

Trœzene. Achaiae oppido, ubi nulla alia aqua reperitur, quam metallica, praeter eam quam Cibdeli habent. VIRA.

Tungri. Quid civitatis nomine intelligi oporteat, alibi distimus: quod nempe nos vulgo communiter appellamus. Agit hoc loco de Spadanis aquis, salubritate celebratis, *les eaux de Spa*. HARO.

Fontem habet insignem. Eum fontem hodie vocant *le bain de Spaech*. DALEG.

Leucogaei. Ad Pansilypum montem, qui nunc quoque *Pontipo*. HARO.

Cicero. Fortassis Varro, qui admiranda scripsit, *τὰ θαυμαστά*. CAPPET. — Cicero. Ita MSS omnes. Sequitur est Tullium Origg. lib. XIII, cap. 43. HARO.

Reatinis tantum paludibus. Nihil mirum, quoniam in eius paludis exitu maximus crescit, l. II, c. 103. DALEG.

IX. *Eudicus*. Aristoteles de duobus fluminibus id tradit lib. πρὶ θάλας. ἀνορύ. DALEG.

Hestiaeotide. *Εστιάωδης* pars est Thessaliae, quondam Doris annuncipata. Vide alteram appellationem sortita sit, discit ex Strabone, l. IX, pag. 437. Iidorus Origg. lib. XIII, cap. 43, hoc ipsum referens, per Hestiaeotide Thessaliam dixit. H.

Melan. Lib. II, cap. 103: *Melae fluvius est Boeotiae, cuius potu oves nigrae fiunt, ut Cephesi albae*. DALEG. — *Nelea*. Prius legebatur in libris omnibus editis, *Melan, ex quo albas*. Quis vero inducat animum, ut exi-

phrastus in Thurijs Crathim candorem facere; Sybarim nigritiam bobus ac pecori.

X. Quin et homines sentire differentiam eam. Nam qui e Sybari bibant, nigriores esse, durioresque, et crispò capillo: qui ex Crathi, candidos mollioresque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint sibi candida nasci, ad Aliacmonem ducere: qui

stimet, inditum amol Melan, quod nigrum sonat, nomen fuisse, quod albas oves efficiat? In Reg. 1, melle. In R. 2, mellicam. Nda ex Antigono Carystio, LXXIV, Νελεα. Κίρων enim apud illum et Νηλεὺς vocantur: etai is memoriae lapsu, non. oves, sed mulieres ipsa eo potu nigrescere prodidit. De Ceronis aquis, qui pullum sive nigrum colorem asserant, Seneca Nat. Qu. lib. IH, cap. 25, p. 873: In Macedonia... est flumen, ad quod qui facere albas oves volunt, adducunt... At si illis lana opus fuerit pulla, puratus gratulus infector est; ad Ceronem eundem gregem appellant. Sed pro Ceroe, quem prius in eum Senecae textum Muretus iniecit, Peneus prius lectum esse, iam aptea monuimus, lib. II, cap. 106. Nelea, de quo nunc agitur, eundem esse Dalec. putavit, cum Melane Bonotiae omne, cuius poti nigras oves fieri Plinius asseruavit, lib. II, cap. 106. Falso. H.

In Thuria. Scholiastae Callimachi Crathia Bayius est Arcadiae: Herodoto, Achaeorum, a quo nomen habet Italicis: Pausaniae, Brutiorum: Lucaniae, Vitruvius Scholiastes Theocriti Idyllia v, ex Nymphodoro et Theophrast. ait, Κραθίδος ὄριον ἔστιν. Euripides in Troadibus, ὁ ἑσθλὸν χυτῶν ποτῶν Κραθίς non, ut perperam legitur, Κράνθις. Strabo,

PLIN. N. H. Tom. VIII

lib. VI, et ἑσθλοτέρησις et λευκοτέρησις ἀνθρώπων λευκοτέρους αἰτ, ποτὶς, καὶ ἄλλα πολλά πᾶν λέγειν. METAL. — Vibio Sequestro, auream comam facit. DALEC.

Crathim. Pecori asae, et luhus, esto. At capillis hominum flavum colorem inducit, teste Antigono, Hist. Mirabil. Auscult. cum Scholiaste Theocrit. Idyll. v, qui Theophrastum ipsum laudat auctorem, et Nymphodorum: Κραθίς: ὅ ἐστιν ἑσθλόν. Vide Crathia fluvius Vibio Sequestro, pag. 33, confinis Sybari, capillos facit aurei coloris. Ovidius item Metam. XV, v. 315: Crathia, et huic Sybaris nostris conterminus arvis, Electra similes faciunt auroque capillos. HARD.

X. Nam qui Sybarin bibant. Lege, nam qui e Sybari bibant, ex antiquo exemplari, ut quod paulo post sequitur: Qui e Crathide, candidos lego, qui e Crathi candidos, ex eodem. PINT.

Qui ex Crathi. Strab. lib. VI, pag. 263; lib. V animad. sup. tit. e. H.

Item in Macedonia. Vide Senecam Qbaest. Natur. lib. III, c. 25. DAI.

Qui velint sibi candida nasci. Pecora scilicet. Seneca Nat. Qu. I. IH, cap. 25, pag. 872: In Macedonia quoque, ut ait Theophrastus, est flumen, ad quod qui facere albas oves volunt, adducunt: quod ut alutius po-

Aa

nigra aut fusca, ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, et fruges quoque, sicut in Messapiis. At in Lusi Arcadiae quodam fonte mures terrestres vivere et conversari. Erythris Aleos amnis pilus gignit in corporibus.

XI. In Beotia ad Trophonium Deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert, inde nominibus inventis.

XII. In Cilicia apud oppidum Cesium rivus fluit

tapere, non aliter quam insectae mutantur. HARD.

At in Ispis. Nomen ei loco τῷ Λοῦσῃ. Narat eadem Antigoni. Caryl. Histor. Mirab. 452. Vique ex auctore libri de Mirab. Auscult: vel ex Aristot. a quo et Sotion in Excerpt. pag. 439: Εἰς Λοῦσῃ τῆς Ἀρκαδίας ἐκείνῃ Ἀριστοτέλης χρηρὴν τινὰ εἶναι, ἐν ᾗ μὲν χειρᾶν τῶν γινώσκων καὶ τούτων κοῦμῶν ἐν ἐκείνῃ τῶν δεικτῶν ποικιλιῶν. *Lusis Arcadiae fontem esse Aristoteles affirmat, in quo mures terrestres sunt, in eodem quo nate, et vitam degant.* Apud auctorem lib. de Mir. Ausc. Ex Κοῦμῶν δὲ τῆς Ἀρκαδίας, etc. mendose. Παρ. — *Lusis.* Ea unice lectio est probanda, "quoniam" variante (vid. not. ind.) apud diversos scriptura: nem haec vox monaxit a λούω, quae aptissima nominis originatione ut fons signetur: ac principio forte Λούω, vel Λούωσις fuit. Az.

Mures terrestres vivere et conversari. Aptior lectio, vivere et conversari. PINT.

Erythris. Aleos fluvius, lib. V, c. 31. Haro.

XI. *In Beotia.* Refert hoc pariter Isidorus, Orig. lib. XIII, cap. 43. De Orchomeno lacu diximus lib. XVI, cap. 86. Haro.

Ad Trophonium. Ad Trophonii fontem, iuxta Lebadium: de quo multa Mythologi. Haro.

Iuxta flumen Orchomenon. In nostro apographo; iuxta flumen Erienum, scribendum puti, iuxta flumen Eryneon, qui Locidis quidem est fluvius, sed in Cephaei Boeotiae fluxum exonerat, auctore Strab. lib. IX. Sequitur continuus: Duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter oblivionem affert, inde nominibus inventis. In eodem, E' ambobus fontibus alter memoriam: alter oblivionem affert: inde nominibus inventis. PINT.

Luſe, etc. Alter Ἀμνηστῆρ; hoc est, memoriae: alter Ἀλῆας, hoc est, oblivionis, appellatione: data. Vide Palisq. in Boeot. II.

XII. *In Cilicia apud opp. Cesium rivus fluit Nus,* etc. Vnde proverbium Κεῖνον οὐκ εἶναι. Quoniam autem paroemio-graphi in hebetes ac stupidos id dici solitum affirmant, εἰσωνικῶν lamen procul dotius accipiendus est, quoniam illud Sapientum octavus, aut ἀνδραγαθὺς Θαλῆς. Γελα. — *In Cilicia,* etc: Id primum nota non Κεῖνον, sed Κεῖνον legendum, dempto τῷ ρ. Ad paroemiam supra laudatam, Zenobius, Cent. 4, Prov. 51, Κεῖνον οὐκ εἶναι. Παρ. Παρομιᾶς ἀνθρώπων. Οὐκ

Nus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant; Zamae in Africa, quo canorae voces.

XIII. Vinum in taedium venire his qui ex Clitorio

καὶ παροῦσα γέγονε. Πόλις Κέκος τοῦν οὐκ ἔχουσα, ἐπὶ τοῦ τοῦν μὴ ἔχοντων. Vide Hieronymum et Suidam. At.

Nus. Νόος, quae vox Graecis mentem, sensum, intelligentiam, ingenium, astutiamque significat, factio scilicet ex re nomine. Hano.

At in Cea insula. Refragantibus licet exemplaribus oronibus, sive editis, sive manu exaratis, Chio insula pro Cea insula scribi oportere Dalecampius autumat; Vitruvii admonitu, a quo Plinius hoc accepisse visus est: ille enim lib. VIII, cap. 3, pag. 166. Item, inquit, aut in insula Chio fons, ex quo qui imprudenter biberint, fiunt insipientes: et ibi est epigramma insculptum ea sententia, etc. Addere et Isidorum potius, similiter scribentem Origg. lib. XIII, cap. 43. Sed utriusque mendosum codicem, non ex Plinianorum modo exemplarium consensu, sed ex Sotione, vel Aridone potius, haud temere coniecimus. Sic enim Sotion in Excerptis, pag. 141: Ἀπίστως δὲ οὐκ ἡπερωματιστὸς φιλόσοφος, ἐν τῇ Κίῳ (haud dubie pro Κέῳ) παγὴς πρὸς τὸν ὕδατος εἶδαι, ἀπ' ἧς τοὺς πίνοντας ἀναισθήτους γίνεσθαι τῆς ψυχῆς, εἶναι δὲ καὶ ἐπὶ ταύτης ἐνέγραμμεν τοιοῦτος, etc. Hano.

Zamae in Africa. Et a Vitruvio id traditum, lib. VIII, cap. 3, p. 166. Causam eius rei Agricola putat esse quod eae aquae infectae sint landarum, quae vocem purgat: lib. II de natura eorum, quae effluunt e terra,

pag. 143. De Zamae situ disimus lib. V, cap. 4. Hano.

XIII. Vinum in taedium venire his qui ex Clitorio lani biberint. Lego, Vinum in taedium venit his qui, etc. ex vetusto codice. PIR. — Vinum. Vitruvius, lib. VIII, cap. 3, pag. 164: In Arcadia vero civitas est non ignota Clitori, in cuius agris est spelunca profluens aquae, quam qui biberint, sunt abstemii. Plinius Isidorus sequitur Origg. lib. XIII, cap. 43. Non lacum, sed fontem Clitorium vocant Athen. lib. II, pag. 43. Sotion in Excerptis, pag. 193: Παρὰ Κλиторιάδης Ἰσιγονός πρὸς τὴν κρήνην, ἧς ὄταν τις τοῦ ὕδατος πίνῃ, τοῦ ὄλνου τῆς δόξης οὐ φέρει. Ἰσιγονός fontem esse in Clitoris scribit, cuius apudm si quis biberit, vini odorem ferre non possit. Ovid. Metam. lib. XV, vs. 322. Et Vibius Sequester, pag. 319. Reg. 2, in taedium; Reg. 1, taedio, et μοῖ, ait Eudoxus. In libris hactenus vulgatis, quae ex Clitoris lani biberint. At Eudoxus et Theopompus, etc. Nos Eudoxum a Theopompo coniungimus; hic enim iocundius suis cuique miraculo sanctior assignatur. Et vero Clitoris fontis a Stephano testis Eudoxus adhibetur; verbo Ἀζαρία, eumque rem ita litteris consignasse, prodit lib. VI, Γεῖς περίου. Egit ἔχον τῆς Ἀζαρίας, ἢ τοὺς γυναικῶν τοῦ ὕδατος ποτὶ μὲν τὰς ὁμῆς τοῦ ὄλνου ἀνέχεσθαι; etc. ἢ λέγουσι Μαιάμπεδα, ὅτι τὰς ἡσυχίας, ὅτι ἐκείνην, ἐξελθὺς τὰ ἀποκαθάρματα. Est autem Azania periphrasis Arcadiae, in qua Clitoris, seu fons

lacu biberint, ait Eudoxus: Theopompus, inebriari fontibus iis quos diximus. Mucianus Andri e fonte Liberi Patris, statis diebus septenis eius Dei vinum fluere, si auferatur a conspectu templi, sapore in aquam transeunte.

XIV. Polycritus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem nominis fonte Lycos; in Indiae terris fontem esse, cuius aqua lucernae ardeant. Idem Ec-

seu lacus. Eudoxum transcripsit Ovidius Metamorph. XV, v. 322: Clitorio quicumque sitim de fonte levavit, Vna fugit, gaudetque meris abstinere undis; Seu vis est in aqua calido sandraria visio; Sive quod indigenae memorant, Amithaone natus Proctidas atténit, postquam per cœrmen et herbas Eripuit furis, purgamina mentis in illas Mincit aquas, odiumque meri permansit in undis. HARD. — Vid. nost. Ovid. ed. t. IV, pag. 521. Ed. P.

Ex Clitorio lacu biberint.* Quae Ovid. Metamorph. XV, 322 (vid. not. 1), ait purgamina, hæc in Antigum flumen, sive Alphidum, ea iacta scribit Pausanias in Eliacis. At.

Quae diximus. Lib. II, cap. 106; Lyncestis aqua, quae vocatur goidula, vini modo tenuitatis facit. Item in Paphlagonia, et in agro Caleno. H.

Mucianus. Dictum id iam superius, II, 106. HARD.

E fonte Liberi Patris. Lib. II, c. 103. Idem et Pausanias in Eliacis. In Naxo fontem vini sapore fluere, adductum in lib. VII, c. 5. DALZ.

XIV. Polycritus explere, etc. Vide de auctore quae diximus in Auctorum Indico. Refert hæc quoque Vitruvius, lib. VIII, cap. 3, pag. 159:

Alia, inquit, per pingues terrae venae profluentes, uncti oleo trumunt: uti Solis, quod oppidum est Ciliciæ, flumen nomine Liparis, in quo nantes aut lavantes, ab ipsa aqua ungentur. Similiter Aethiopiæ lacus est, qui unctos homines efficit, qui in eo nataverint: et in India, qui sereno caelo emittit olei magnam magnitudinem. Vid. et Isidor. Orig. l. XIII, cap. 43. Plures alios fontes, qui quasi oleo perfusi videntur, ut in eis natantium, sive lavantium corpora uncti oleo videantur esse, Caesius recenset de Mineral. I, 6, cap. 11, pag. 95. HARD. — Hæc ob naphthica aut bituminosa quae aquis insunt immixtaque plerumque immixta. Nec in his quidquam potest miraculi. At.

Ciliciæ fontem. Vitruvius flumen esse nomen Liparum tradit. DALZ.

Theophrastus. Post Herodotum, laudatum a Sotione in Excerpt pag. 140. HARD.

Eiusdem nominis fonte Lycos. Lacum esse tradit Vitruvius. Solinus non longe abesse scribit ab Helitrapæa. DALZ.

Cuius aqua lucernae ardeant. Reg. 1, lucernae luceant. Reg. 2, et Chiff. cuius aqua luceat. HARD.

batanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur.

XV. Iuba in Trogodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsumque, ac deinde dulcem, totiesque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenum cubitorum. Idem in Arabia fontem exsilire tanta vi, ut nulla mora pondus impactum respuat.

XVI. Theophrastus Marsyae fontem in Phrygia ad Celaenarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Claeon et Gelon, ab effectu graecorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mucianus credit.

Theopompus, Solij in Excerptis, pag. 439: Περὶ Σκότουσας τῆς Θισσαίας, κρηνίδιον ἐστὶ μικρὸν, ὃ τὰ ἴλακ' πάντα θεραπεύει καὶ τῶν ἀλόγων ζώων, etc. Iuxta Scotusiam Thessaliae fons est exiguus, qui omnibus animantium vulneribus medetur. Glutinandis vim ipse ei adlit idem ex Isigono. Quae totidem verbis habet etiam auctor, lib. de Mirabil. Auscult. Harp.

In Scotussa, Macedoniae. Est et Scotussa in Thessalia. Dal.

XV. Iuba in Trogodytis lacum, insanum. In apographo nostro, Trogodytis, non Trogodytis, vera lectione: sic enim semper Strabo, ut notat auctor innotatus, qui alius selectis sive collectanea excerpsit. PIST.

— Iuba. Qui et Trogodytae appellatus sunt. Isidor. Orig. XIII, 43: *In Trogodytis lacus est: ter in die fit amarus, et deinde toties dulcis.* Harp.

Vi nullius non pondus impactum respuat. Ut nulla mora pondus im-

pactum respuat s. in eodem. PIST.

XVI. Marsyae. Isidorus loc. cit. quatuor erroro gemino, et Marsidae fontem vocat, et saxa generare, non egerere, proflit. Harp.

— Claeon. Ἀπὸ τοῦ κλαίειν καὶ γέλαει, quod flatum moveant ac risum. Dal. — Claeon, s. ab effectū. Vide gr. v. in n. praec. Quod flatum ille, iste risum moveat. Harp. — Claeon et Gelon. Scribe ἑλκυστήρι, huiusmodi Κλαίειν et Γέλαει, unde iam assequi potes quae fuerit narrandarum fabellarum origo et causa. Azara.

Cyzici. Isidor. loc. cit. H.

Fons Cupidinis vocatur... Mucianus credit. Sed ineptias Mucianus non paucas tradidit. Hunc fontem anilibus deliramentis et poeticiis annuera, vel his, si libuerit, fontibus quas Epici de Carolo et Caroll aetate narrantes excogitaverunt, dixeruntque in Ardenz niva latere: quorum ille amorem, hic inimicitiam hibeatium cordi iniicit, unde, ne plura, amantis Angaliae contem-

XVII. Cranone est fons calidus citra summum fervorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt et Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet. Circa margines vero pumicem faciunt aquae.

XVIII. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturae maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Caelius apud nos in Averno ait etiam folia subsidere: Varro,

ptor Rinaldus mox puellam deperit sequiturque, illa vero καὶ μὲν γέλυοντα, καὶ σὺ γέλυοντα δρώμεν. Ceterum si quis mythorum causas per velit scrutari, licet per me credat a quibusdam mixtas ista et temperatas aquas, ut modo ophrodisiacae censeantur (infuso v. g. cantliaridino pulvere), modò contrariae Veneri (dum ignum-castum, etc. humeri adiungunt), tum a pharmacorum tallium consarcinioribus has aquas dictas e fonte hoc, vel illò hausitas. *Alas.*

XVII. *Cranone.* Sic Athenaei epitomator, lib. II, pag. 42. H.

Sunt et Mattiaci. Mattiacas aquas laudat et Ammianus, lib. XXIX, p. 397. Nunc ibi oppidulum est Yisebada. *Idem.* in ditinne Moguntias, Moguntiam inter et Francolintum, in Veteravia. Vide Agricola, lib. de natura eorum quae effluunt ex terra, pag. 102. *Harb.*

Mattiaci in Germania. Vulgo Badeg. *Harb.*

XVIII. *Inter initia operis.* Lib. II, cap. 106. *Harb.*

Ctesias. Idem habet et Antigonus Carystius, cap. 161, pag. 184. Sotion

paulo aliter in Excerpt. p. 138: Κρήνη ἐν Ἰνδοῖς ἢ τοῦς καλυμμένους ἐπὶ τῶν γῆν ἐκβάλλει ὡς ἀπ' ὀργάνου, ὡς ἱεροπύη Κρήνη. *Fons est apud Indos, qui natantes non secus atque instrumendo quodam in terram eiectatur, ut auctor est Ctesias.* Plinium transcripsit ad verbum Isidor. lib. XIII, cap. 113. *Harb.*

Caelius. Et Sotion in Excerpt. pag. 141: Ἀσόντης ἐστὶ λίμνη ἐν Ἰταλίᾳ περὶ Κοῦμας, εἰς ἣν τὰ ἐκ τῆς περὶ αὐτῆς ὕλης ἐπιπτόντα πύλλαι ἢ κάρφη, ἀφανῆ γίνονται. *Bulcharras παραχρῆμα.* *Avernus Italiae lacus est circa Cumis, in qua folia atque festucae ex circumiacento silva decedentes, stagni submerguntur.* *Harb.*

Varro. Sequitur videtur fabula poëtarum: quod et Maronem fecisse Aen. VI, vers. 239, minime mirum: ubi de spelunca laevi proxima: *Quam super humid' ullas poterant impune volantes Tendere iter penni: talis sese halitus aris Fœnibus effundens supra ad convexa ferebat: Vnde locum Graui dixerunt nomine Avernum.* Avernus, quasi ἀφῆνς, ab α privativo, et ἕρως aris. Ridel hanc fabulam *Sirabo*, l. V, pag. 244. *Harb.*

aves; quae advolaverint, emori. Contra in Africae lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: item in Siciliae fonte Phinthia, ut Apion tradit: et in Medorum lacu puteoque Saturni. Fons Limyrae transire solet in loca vicina, portendens aliquid: mirumque quod cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolae cibo, quem rapiunt annuentes: si vero eventum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Bryazum alluit (hoc et templo et Deo nomen): cuius gurgitem perjuri negantur pati, velut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in

Aves, quae advolaverint, emori. Tale est Lyciae Plutonium descriptum a Strabone lib. XIII. DAL.

Contra. Ut in Asphaltite ludere, de quo diximus lib. X, cap. 45; legit hunc locum aliter. *Ibid.* Orig. lib. XIII, cap. 43: *Contra in Aloe locu per Porcidamum omnia fluitant, nihil mergitur.* Nostri codices manuscripti edijis suffragantur. HAN.

Et in Africae lacu, etc. VI et in Asphaltite, lib. II, cap. 103. DAL.— *In Asriote locu Apuscidamo, etc.* Celererrimum exemplar liquidum gravitatis est lacus Asphaltites, cuius aquis pondus specifice. si Clar. V. Marcet credideris, 4; 2444. Sed neque inde fas concludere omnia in teterrimo laevis superficie natare: hoc vix in plumbo aut argento liquefacto videre est. KAS.

Item in Siciliae fonte Phinthia. De quo haud dubie Seneca, quinquam tacito nomine, Natt. Quaest. lib. III, cap. 25, pag. 873. *Erat in Stelia, est adhuc in Syria stagnum, in quo notant lutes, et mergi proiecta non possunt, licet gravia, etc.* HAN.

Quem rapiunt annuentes. Commo-

dine lectio, quam rapiunt annuentes. PINT.

Hoc et templo. Credo, etiam et anni fuisse: nam Bryazon inter Bithylos amnes in Geographico appellatur, lib. V, cap. 43. HAN.

Cuius gurgitem. Sincerissima haec est scriptura. Reg. Z codicis aliorumque, quos corrumpere interpolatores pluribus modis; *Cuius gurgite periculi notantur pati, etc.* Bartholis, negantur. Sed Voss. *negantur*, id est, traduntur non pati ac sustinere posse lib. XX, cap. 5: *Habentes eam feriri a serpentibus negantur*, et similiter lib. XXII, cap. 21: *Habentes eam a serpentibus feriri negantur.* Sic et codex Pintiani. HAN. et Gabr.

Periculi notantur pati. Pericula quoque deprehendi, et certissimis poenis affici ad Palmyrorum lacum brevem, profundum, luridum: ad Acalinum fontem, quosdam Sardiniae, alium Tiansae propinquum: aequum Stygem Nonacridis, specum Palaeemonis iuxta Corinthum, historiis proditum est. Alexander ab Alexand. lib. V, c. 10. DAL.

Fontes Tamarici. De horum situ diximus supra, lib. IV, cap. 34. H.

auguriis habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In unum alveum coeunt vasto singuli amne. Siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis, citra suspicionem ullam aquae, quum sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proxime Lartio Lici-
niō legato post praeturam; post septem enim dies occidit. In Iudaea rivus sabbatis omnibus siccatur.

In auguriis habentur. Ita cad. Reg. 2, et is quem Plinius vidit, oratione magis dilucida, et quae citius finem obtineat, quam quae in editis hactenus libris irrepsit: *In unum alveum coeunt vasto amne. Singulis siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis.* HARD.

Singulis siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis. Vetus codex, *singulis siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis.* Non tamen displicet impressa lectio. PARR. — *Siccantur duodecim diebus, aliquando vicenis,* etc. Inter quiescentium fontium (font. intermittentes) iam supra lib. II, cap. 106 (pag. 413, etc.) exempla habes. Quibus adde, si libuerit, 1° Strongylocrenen (*fontaine Ronde*), in via quae ab urbe *Pontalier* ad *Torillan* fert (iste ferventis aquae est). 2. *Bulln-baru* in agro *Paderbornensi*, qui *Westphaliae* est. 3° *Engulerianus* (vide *Scheuchzer*, *Iter Alpin*, II, 26, 404), aquas a *Berney*. 4° In *Anglia*, *Torbairum* fontem (in com. *Devonensi*), et *Buxtonensem* (in *Derbeensi*). 5° iterum in *Francia* *Colmarsicum* (de *Colmar*), qui octies hora crescit. 6° Nec minus mirum *Fronzanchicum* (de *Gronzanche*), qui, quam quotidie alternis vicibus crescens ac, residens subducitur revertiturque, non horis 24 exacte conficit vices suas,

sed vigesimaquarta de xantem (50) addit. Conf. *Astruc*; *Hist. naturelle du Languedoc et de la Provence*, iterum *Schenchaer*, *Hydrograph. Helvetiae*, pag. 126; *Kant*, *Geograph. Phys.* lib. II, part. 2, pag. 224. A.

Dirum. Dicitur ominis. HARD.

Lartio. Egimus de eo XIX, 44. HARD.

Post septem. Libri editi hactenus: post praeturam post septem dies occidit. Nos ex *Chifflet*, cod. voculam enigm. adiecit: alteram ex coniectura sanavinus, occidit. Id enim dicunt illud est, quod eo prodigio praenuntium paulo ante annuit Reg. 1 dirum habet, ut editi, *Micom* Reg. 2, et *Chifflet*, male. HARD.

In Iudaea. *Iudorus* pariter *Origg.* lib. XIII, cap. 13, et *Elias* *Thiabites* *Iudaeus* in *Lexico Sambacion*. Nomen est fluvii de quo dicunt, quod per singulos dies hebdomadis tanto impetu currat, dempto sabbato, ut lapides magis moveat, neque possibile, ut quis transeat. Cuius hanc ferunt esse causam, decem tribus illis captivas detineri ut non possint exire inde neo sabbato, ne violent istud. Et *rabbam* (hoc est, *Rabbi Moser Ben Maïmon*) scripsit hunc esse fluvium *Gozam*... *Ceterum sapientes vocant eum Sabbaton, ab eo quod cesset, sive quiescat in Sabbato.* Vide *Carda-*

XIX. E diverso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem afferre in cibis: quod et circa Danubii exortum audiui, donec veniatur ad fontem, alveo appositum, ubi finitur id genus piscium. Ideoque ibi caput eius amnis intelligit fama. Hoc idem et in Lydia in stagno Nympharum tradunt. In Achaia ad Pheneum aqua profluit e saxis. Styx appellatur, quae illico necat, ut diximus. Sed esse pisces parvos in ea tradit Theophrastus, lethales et ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus et in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in

num de Subtil, lib. II. Iosephum nihil moror, qui diversus a Plinio fac-
terisque abijt, B. I. lib. VII, cap. 24.
ac sex diebus integris sigari, fluere
tantum septima asseverat. Holsiecius
in epistola de Sabbathio flumine,
Eleutherum flumen, esse putat, de
quo lib. V, cap. 47, aut rivulum certe
quem Eleutherus annis influentem
exceperit. Defecisse autem, sive ipsum
fluvium, sive potius miraculum illud
iam ante multa saecula, ac fortasse
statim post Hierosolymam excisam,
id indicio est, quod nemo recentio-
rum eius tanquam sibi visi memine-
rit. Haan.

XIX. Ctesias. Et Antigonus simili-
ter Hist. Mirab. cap. 181. Haan.

In Achaia. In Reg. 2, et Isid.
Orig. lib. XIII, cap. 23. In Chiff.
Inachia. In editis, in Arcadia: super-
vacua emendatione. Est enim Nona-
eria Arcadiae, ubi Styx a Vitruvio
collocatur, lib. VIII, cap. 3, p. 463,
proxima Pheneo, qui Achiae amnis
est: atque adeo eadem Stygis aqua,
et quae ad Pheneum, et quae ad No-
nariam aita. Vide Pausan, in Arcad.
Antig. Histor. Mirabilium, cap. 174;

Strab. lib. VIII, sub finem, aliosque.
Haan.

Styx appellata. Vide cap. ult. libri
precedentis, et lib. I, cap. 103. Vi-
truvius, lib. VIII, cap. 3. Vide et de
illa proliscentur commentationem apud
Paulum Leopardum, lib. IV, cap. 8.
Dalec.

Et diximus. Lib. II, cap. 106: et
lib. XXX vestr. Haan.

Cychros. Cychros, depravate. Legn,
Chropas vel Chropasqi. Sotidon, Θεο-
πομπος ἱστορεῖ κρήνην ἐν Χρωπῇ τῆς
Θράκης ἐξ ἧς τοὺς λουσαμένους πα-
ραχρῆμα μεταλλάττειν. Constant. ex
Turneb. Advers. lib. VI, cap. 13.
Aristoteles, lib. de Mirabil. *Puitas*
vocat, et fonticulum esse ait, non
hacum, quem Hist. lib. III; ψυχρὸν,
a frigidiitate eximia nominasse scribit.

Dal. — *Apud Cychros.* Consentient
omnia exemplaria, *Chropas* tamen;
non *Cychros* Sotion ex eodem Theo-
pompo scribit, nisi forte τῶν Χρω-
πῶν oppidum Κύρρι, ut Cilicium
Ζῆλος fuerit. Sic enim ille in Escrpt.
pag. 139: Θεοπομπος ἱστορεῖ κρήνην
ἐν Χρωπῇ τῆς Θράκης; ἐξ ἧς τοὺς
λουσαμένους παραχρῆμα μεταλλάττειν.

Leontinis tertio die, quam quis biberit. Varro ad Soracten in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum, sole oriente eum exundare ferventi similem: aves quae degustaverint, iuxta mortuas iacere. Namque et haec insidiosa conditio est, quod quaedam etiam blandiuntur aspectu, ut ad Nonacrin Arcadiae. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, utpote quum profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est: traduntque etiam aes hac ferrum erodi illa aqua. Profluit (ut indicavimus) brevi spatium: mirtumque, siliqua silvestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quae-

Prodit Theophrastus fontem apud Chropes in Thracia gentem, ex quo qui laverint, statim moriuntur. Vitruvius tamen lib. VIII, cap. 3, pag. 162: Est apud Cycchos in Thracia locus, ex quo non solum qui biberint moriuntur, sed etiam qui laverint. An Cycropas legi salus? Nam stictor lilius de Mirab. Auscult. in dē Kόχρωσι τοῖς Θραξὶ ἐπηΐτ (forte pro Kόχρωσι) κρηνίδεσσι ὅτινι ὁδὸν ἔχον, ὃ τῇ μὲν ὀφεί ζαχαρὸν καὶ διαφανές, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁρμαίνον ὅταν δὲ πίνῃ τὸ ζῆλον ἐξ αὐτοῦ, παραγγῆμα διαφθαίεται. HARD.

Lycus in Leontinis tertio die si quisquam biberit. Reclius in apographo nostro, Lycus in Leontinis tertio die quam quis biberit. PINT. — Lycus. Historicus, de quo nos in auctorum Indico. HARD.

Tertio die, si quisquam biberit. Voss. et Pintianus: Lycus in Leontinis tertio die, quam quis biberit. GRONOV.

Aves quae gustaverint, iuxta mortuas iacere. Vossian. aves, quae degustaverint. GRON.

Ad Nonacrin Arcadiae. Quae in montibus habet stillantes e saxo frigidissimos humores. VITR. — Ut ad Nonacrin Arcadiae. Vide quae ex Seneca retulimus, lib. II, c. 166. H.

Aliter circa Thessalica Tempe. Seneca Nat. Quaest. lib. III, c. 20, p. 872: Est autem noxia aqua in Thessalia circa Tempe quoniam et ferac et pecus omne devitat: per fixum et acutum: tanta vis illi inest, utiam durq molliendi, etc. De Orcho amoe Plinius agit hoc loco, de quo nos plura, lib. IV, cap. 15. HARD.

Ut indicavimus. Lib. IV, cap. 15, sub finem. HARD.

Mirtumque. Vitruv. lib. VIII, cap. 3, pag. 163: In Thessalia, fons est profluens, in quo fonte nec pecus ullum gustat, nec bestiarum genus ullum propius accedit: ad quem fontem proximo est arbor florens purpureo flore. Quid siliquae nomine intelligi oportet, vide XIII, 16, et XV, 26. H.

Fontem cum dicitur. Eutocan intelligit, anemem, quem Penens accipit, non recipit, sed olei modo superna-

dam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis poetae sepulchro, duo rivi confluant, alter saluberrimi potus, alter mortiferi.

XX. In Perperenis fons est, quamcumque rigat.

tantem brevi spatio portatum adli-
cat, poenales aquas, dirisque genitas,
atgenteis suis misceri recusans, lib.
IV, cap. 8. DALZG.

In Macedonia. Sic etiam Vitruv.
loc. cit. Non minus in Macedonia,
quo loci sepultus est Euripides, dextra
ac sinistra monumenti, advenientes
duo rivi concurrant in unum: accu-
mantes viatores praeparare solent, pro-
pter aquae bonitatem: ad rivum autem,
qui est in altera parte monumenti,
nemo necedit, quod piositiam aquam
dicunt habere. HAED.

Euripidis poetae sepulchro. Euripi-
dis sepulchrum Athenis monstrari,
sed κενόν, Pausanias scribit: Strabo in
Argivorum foro item κενότατον,
quod Palatium vocaverunt. Canibus
proscissus interit ad locum Borini-
scum, natura fristis et motibus, ocu-
lis in terram defixis, σκιδρωπὲς συμ-
σάμωζ, μισθόνος. Canes, a quibus
haeratus est, ipdigēge vocant *Ester-
rinea*, Homerus τραπέζης νόμος,
inquit, τραπέζης πύλας ὄρεζ. Eius
conditi sepulchrum, ut Lycurgi, de
caelo tactum. Rhodig. XXIV, 10.
DALZG. — E Nasonis dñs in Ibiu,
v. 592, quae nonnulla habent rari
ac paucis admodum noti, hi canes
dicuntur Dianae templum servasse.
En verba: *Vique cothurnatum votem
tutela Dianae, dilapset vigiliam te
quoque turba cavum.* AL.

XX. In perperenis. Straboni, lib.
XIII, prope Lyciae Hierapolin aqua

fontis tam facile in lapidem durecit,
ut qui eius rivos deducunt, septa ex
integro solidoque lapide conficiant.
Ad Gergoviam Arvernorum fons la-
pideum sibi pontem facit. Straboni
Perperenae Truadis oppidum cui vi-
cinum aeris metallum. Perpera Ly-
diae urbs Ptolemaeo. DAL. — Quae
hoc loco ait, simplicissima, nec dis-
finitatem ullam physicis crevit. Sed
notandum a Nostro et a Veteribus
cunctis non satis distingui petrifican-
tium aquarum naturam et inerustan-
tium. Priores, dum siliceas secum por-
tugulas, sed minutas, nec visu
pericias, devehunt, ligatae porae
penetrant, electisque demersorum cor-
porum prius, elementis, elementa
inggerunt crystallina; ordine molecu-
larum inecolunt. Sed inerustantium
aquarum evidential actio, qua sponte
eas deponunt, crustae instar, terre-
stres partes, quibus mixtae decurrunt.
Petrificantium exemplar maxime spe-
ciabile laeus ille quem Hibernia di-
xit *Laugh Neagh* (cui ex adde quas
quae suppeditavit Brickmann, *Han-
burgisches Mag.* II, 136; IV, 503,
etc.); inerustantium, fons ad Guan-
cam — Velleiam, balineae a Sancto Phi-
lippo dictae in Etruria, thermae non
procul a Turonibus, Tiburtina tra-
gemata (*dragée de Tivoli*), et Ca-
rolathermense (*Carlsbad*) aquarum
mirabile receptaculum, non ha-
mamaram artium opus, sed naturae
et ipsarum sponte crustas adstruen-
tium aquarum, Caricrum thermaicum

lapideam faciens terram: item calidae aquae in Euboeae Delio. Nam, qua cadit rivus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis delectae, coronae in fontem, lapides fiunt. In Colossis, flumen est, quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quaecumque flumine alluantur, saxa fiunt cum ramis. Destillantes quoque guttae in lapides durescunt in antris Coryciis: nam Miezae in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, quum cecidere. In quibusdam speluncis utroque mo-

aquarum saepiuscule incrustatio est.

Atas.

Fons est, qui quaecumque rigat lapideam facit terram. Pinliam lib. sine rō qui, et faciens pro facit. Voss. fons est quaecumque rigat lapidem faciens tr. item. Scribe: In Perpernia fons est, quaecumque rigat, lapideam faciens. Sequitur: Item calidae aquae in Euboeae Delio. Namque alius rivus. In quo merito notavit Salmasius Delium illud Euboeae ignorari, coniecitque in Euboeae Dio, ad Solinum, pag. 444. Gud. quoque et Académ. Menapiusque in euboeidion namque. Præstantine: in euboeae aedem pronom qua cadit rivus, tum altitudinis. Scribendum censeo: Fere idem calidae aquae in Euboeae Dianae promontorio: nam qua cadit rivus, saxa in altitudinem crescunt. Artemisium significat. Vulgatum est a Gelenio, quum legeretur, in Euboea. In Lesbeto. Ga.

Item calidae aquae in Euboeae Delio. Lege: Item calidae aquae in Euboeae Dio, vel Dio. Dio: Euboeae oppidum haud longe ab Ellopiis et Aedepis. SATM. — In Euboeae. Reg. 1, debio. Reg. 2. In Euboea eodem prona qua cadit, etc. Cossio. Salmas. p. 177, in Euboeae Dio, est, enim

Dio: Euboeae oppidum: additque altum illud fuisse haud procul Aedepis: quo haud leve opus prodit, geographicaeque rei amplexu. HARD.

In Eurymenis delectae coronae, Thesaliae, Hegataeo, Macedonise, Plinio. DALL.

Lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres. MSS. lapideae fiunt Deiole, flumen est colateres. Lego: In Colossis flumen est, quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. Est autem hoc quale Ovid. Metam. lib. 1; v. 433: quaeque diu steterant in montibus alni, Flactibus ignotis insultare carinae. Vt quidem illum scripsisse propemodum pro certo habemus: et si libri, in montibus altis. Eae seclae et mutatae, ut sint carinae. Sic lib. V, v. 455: et qua modo bractea genuit, Crura gerit. Gnon.

In Scyretico. In metallicis fodinis insulae Scyri. HARD.

Destillantes... quum cecidere: Stalactiton et stalagmiton differentias inuicem; quae in hoc similes sibi sunt, quod originem ex aquis trahant calcaria secum elementa devehentibus; distant vero in hoc quod partim in cameris et fornibus suspensionae haereant, partim cadant, plantas, arbores, animalia, vel, ne a Plinio asser-

do, columnasque faciunt, ut in Phansia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti sinu's exemplis.

XXI. (III.) Quæritur inter medicos, cuius generis aquæ sint utilissimæ. Stagnantes pigrasque merito damnant, utiliores quæ profluant, existimantes, cur- su enim percussuque ipso extenuari atque proficere. Eoque miror, cisternarum ab aliquibus maxime probari. Sed hi rationem asserunt, quoniam levissima sit imbrium aqua, ut quæ subire potuerit ac pendere in aere. Ideo et nives præferunt imbribus, nivibus-

rem, columnas et quicquid spectan-
tium mens somniat, repræsentantia.
De his infra fusius disputabitur, ad li-
bros in quibus mineralia dicuntur. At

Columnasque faciunt. Aristot. περὶ
θωρυ. ἀνοσμη. scribit, ὅτι ἀνέδρατον
ἐστὶν ὃ καλεῖται γλαφυρόν, καὶ ὅτι
ἐν τοῦτο ἀόνει, non, ut vulgo legi-
tur, ὅνει, πενήγασιν ἀπὸ τινος
σταλαγμῶν. DALLG.

Chersonesi. Est hæc Chersonesis
in Caria, Rhodo adversa, ubi Caidus
oppidum extrema eius obtinet. Me-
minit eius Seneca, laudandus a nobis
cap. 30. Hæc. — Præclarissimum
orbium est autem in Antiparo; nec
nos Galli contemnerē possumus de
specu calcarī ad Arcy, prope oppi-
dulum Vermauton. As.

Et hactenus contenti sinu's exemplis.
Exempla plura multo collegit Cæsius
de Mineral. lib. I, 6, cap. 10; pag.
404. Hæc.

XXI. Stagnantes. Columella I, 15:
*Deterrima aqua palustris, quæ pigro-
lupum repit; pestilens, quæ in palude
semper consistit. Illo idem tamen hu-
mor, quāvis moventis naturæ, tem-
poribus tamen hiemis edomitus imbri-
bus mitescit: ex quo earliestis aqua*

maxime salubris intelligitur, quod etiam
tenentati liquoris eluit periculis, etc.
Hæc.

Sed hi nativem. Praxagoras scilicet
Cous medicus antiquissimus, teste
Athenæo, II, 46; Athenæus ipse,
I, II, p. 42, aliusque. E Latinis, Celsus,
lib. II, c. 48: *Aqua levissima pluvialis*
*est, deinde fontana, tum ex flu-
mine, tum ex puteo: post hæc, ex*
nive, aut pluvia. Gravior his, ex lacu;
gravissima ex palude. Columella I, c.
Vastæ cisternæ hominibus, pisci-
næque pecoribus instruitur, collige-
ndæ quæ aquæ tandem pluviali, quæ
salubritati corporis est accommodatissi-
ma: sed ea sic habetur eximia, si
fucilibus tubis in contextam cisternam
deducuntur. Hippocrates lib. de ære
et aquis, cap. iv, pag. 497. Tom. VI,
Opp. Galeni: Τῶν ὑδάτων κορυφαῖα
τὰ ὄμβρια, καὶ γλυκυστῆρα, καὶ λα-
πρότῆρα, καὶ λεπτότῆρα. Hæc. —
Optimæ hæc de aquarum levitate, sc
gravitate. Quibus cf. quod nos infr.
(pag. 387). Sed nec illa quæ Co-
lumbell. addidit, negligenda, nempe
aquæ fucilibus tubis in cisternâ con-
textâ deducendam. Nam facillime
illis vitii laborant, quæ mox. Noster

que etiam glaciem, velut affinium coacta subtilitate. Leviora enim haec esse, et glaciem multo leviores aqua. Horum sententiam refelli interest vitae. In primis enim levitas illa deprehendi aliter, quam sensu, vix potest, nullo paene momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec levitatis in pluvia aqua ar-

describet, et in primis cillissima putredine. *As.*

Vclut affinium coacta subtilitate. Vclut ad extremum redacta subtilitate aquae, in glacie ac nive; ita ut maior alibi esse non possit. Reg. 1; ad infinium. Reg. 2; *vclut ad finitum.* Satiùs legi, *ad finium*, vel ut nunc vulgo scribimus, *affinium*? Vt sit sententia, perfici veluti gradibus quibusdam subtilitatem aquae: ut sit in nive maior, quam in imbris; in glacie, quam in nive: quam sunt ista tria cognata inter se et affinia. Sic paulo post Plinius hoc cap. cognatis et nivis coactis. *HARD.*

Sensu. Ventriculi graviter aut leviter sententis. *DALB.*

Nullo paene momento ponderis. Hoc falsum, Seneca, Quæst. Nat. lib. III, cap. 2. Habent præterea multa discrimina. Primum tactus, frigidae, calidaeque sunt. Deinde ponderis, omnes aut leves aut graves sunt. Signum id levitatis, si addatur caeteris aquae bonitatem indicantibus. *ἐλαφύτης τοῦ ὕδατος* Aëgiæta scribit. Athen. lib. II, Pirenes fontis in Coriotho appressam tradit, leviores fuisse deprehensam reliquis omnibus totius Helladæ. *DALB.* — *Nullo paene movimento,* etc. Inscriptio vetus ap. Grut. pag. 478. IMP. DIOCLETIANVS. C. AVG. FIVE. FELIX. FLVSINIS. OPERISVA. IN. COLLE. HOC. ENCAVATO. SARO. QUÆSITAM. AQVAM. IVGI. PROFLVIO. EX. TOPO. RIO. NATENTUM. INVENT. MAR.

SALVIOREM. TIERE. LEVIOREM. (Hoc est, ut remior, *Marcia salubriorem, Tiberio leviozem.*) CVRANTIS. ARGENTINIVS. STATERAM. IVDICATAM, ETC. *HARD.*

Nec levitatis in pluvia aqua. subtilis appareat. Plinius videtur credidisse vi tantum mechanica elatas aquas in sublime, ut lapides, ut plumbeas glandes, etc. quod quidem ap. dixit, I, II, c. 32. Sed fallitur partim. Solæ aquæ eo modo ascendunt et in altioreni aërem eunt, quæ ab ignivomis montibus eripuntur, et quas humana industria sursum tollit, aut impulit. Gutta vero pluvialis, ubi efficitur intra aërem, levissimum habet pondus specificum, non ob aquae ipsius iotrinsecum tantummodo pondus; sed quod vesicularis formæ guttulis cavis contingit. At antequam guttæ exstent, nil in aëre nisi vapor, qui, coactus, modo nubium, interdum nebularum sibi nomen adrogavit. Vulgo nubæ 1800 metra. supra terram volvuntur, nonnumquam tamen altius; sic Bouguer (quò tempore cum Gudin, de Jussieu, Lacordamine, iugente Regali Scientiar. Acad. Americam merid. devenit, quid penitulo pacillationum foret sub æquatoriali; observaturus), quidam cunctes vidit 700 metra. circiter supra cel. montis Chinboraco (6100 metr.) fastigium; et recentior Gay-Lussac; dum in Mongolfieira machina dispositus, et distat a terra fere 6000

gumentum est subisse eam in caelum, quam etiam lapides subire appareat, cadensque inficiatur halitu terrae. Quo fit ut pluviae aquae sordium inesse plurimum sentiat, citissimeque ideo calefiat aqua pluvia. Nivem quidem glaciemque subtilissimum elementi eius videri miror, appposito grandinum argumento, e quibus pestilentissimum potum esse convenit. Nec vero pauci inter ipsos e contrario ex gelu ac nivibus insaluberrimos potus praedicant, quoniam exactum sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certe liquorem

metr, multo altiores nubeculas sibi perspectas ait. Ex his, ne dubites id in causa esse praecipue, cur vapores aurum eant, quod leves sint praesens aqua vulgari; sed non ego negaverim mechanice quoque electricant vim egisse, dum possidet, ut aiunt, nubes in aërem tolluntur. Negativa vero demittuntur ad terram nebulae. *ALIAS.*

Quam etiam lapides subire apparent. Vi ventis ac turbidis arreptos in sublime, ut dictum est lib. II, c. 38. II.

Quo fit ut pluviae aquae sordium ipse plurimum sentiat. Hoc vero de pluvia quae post longam siccitatem prima e nubibus demittitur. Haec dum aërem traiecit, multi spiritus leviores secum abluunt, et impurissimam terram protulit. Sed caeterae purae. Imber e vaporibus. Quidquid autem turbidum et terra mistum est in his; id post volutationem longam, deorsum fertur ac cogitur in nebulas; quod superest, dissolvitur magis ac magis solis tactu; hinc pluvialibus guttulis orlo; unde vides quam purus esse eas necesse sit. *AL.*

Calefiat. Et corrumpatur, ac putrescat. *DAL.* — Calefiat. Igne subiecto. *FLAND.*

Apposito grandinum argumento. Si

quanta maxima subtilitas esse aquae potest, inquit, tanta est in glacie ac nive, eandem esse et grandinis conditionem oportere; quum nihilominus pestilentem aquae grandinae potum esse, vitae usum edoceat. *ILASP.*

Nec vero patet. Hippocrates, lib. de aëre et aquis, c. 4, p. 159. *TONF.* VI Opp. Galeni: Τὰ δὲ ἀπὸ χύματος προσηλαδίων... πορὰ πύκτα... τὸ μὲν αὐτῶν, λαμπρὸν, καὶ ζῶον, καὶ γλυκὺ, ἐκπίπτει καὶ ἀφανίζεται τὸ δὲ σκληροτάτων καὶ σταχυοειδέτατων, λαμβάνει. Quae vero aquae ex nive aut glacie fiunt, omnes pravae: nam quod in ipsis et alarum, et leve, et dulce est, excrevitur et evanescit: quod vero turbidissimum et ponderosissimum, relinquitur. Galenus item Constant. in Aphor. 24, tom. IX, pag. 209. Habet in eam rem multa elegantiae plenissima Seneca, Nat. Quaes. III. IV extrema, quanquam non ad Plinium, satis facientia. Hic enim declarat in luxuriant coaevalorum; Noster est in delicatissimi huius a nive potus dispicienda celebritate. Caeterum pon inuicem, guum vel ex hoc intelligi a nive temperata vina saepe ebibi, non, ut apud nos fit, in nive et glacie Tragus dulce iuncta. *FLAND.* et *AL.*

Minui. Nempe quum solvitur et

omnem congelatione deprehenditur, et rore nimio scabiem fieri, pruina uredinem, cognatis et nivis causis. Pluvias quidem aquas celerrime putrescere convenit, minimeque durare in navigatione. Epigenes autem, aquam quae septies putrefacta sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam Medici consentiuntur inutiles, alvo duritias facientes, faucibusque etiam limi non aliis inesse plus, aut animalium quae faciunt taedium, confitendum habent. Nec statim amnium utilissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusque plurimos salubres maxime. Quaedam igitur

et liquescit: quo argumento ellicitur, exspicasse et evaporasse id quod erat in aqua levissimum: quod gravissimum, id solum superesse. Hippocrat. loc. cit. Plinius ipse inter confessa ponit, lib. II, cap. 61: *Gelandi liquorem minimi, solisque glaciæ non eundem id veniri modum.* HARR.

Rore. Rubiginem. Plinius, I. XVII, cap. 44: *Caeleste frugum, vincarumque malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima haec in coacido tractu.* Vide et lib. XVIII, c. 68. HARR.

Pruina. Pruina est quae lapsa peridet ac gelat, nec sit nisi imminutio aëre ac sereno, *gelée blanche*, a perurendo dicta, quod fruges et virgulta petunt: unde his morbus herbarum et fruticum uredo dictus, *brûlure*, H.

Cognatis. Quoniam autem causae affines, quae nivem et quae rorem ac pruinae gignunt. HARR.

Pluvias. Hippocrat. loc. cit. p. 198. A quo dissidere Celsus videtur, lib. II, cap. 30, dum inter ea quae alvum adstringunt, aquam duram censet, id est, eam quae tarde putrescit, idem pluviam potissimum. HARR.

Celerrime putrescere. Aeginetae id

bonitatis certissimum signum. DALL.

Faucibusque. Rufus apud Aetium, lib. I, sect. 3, cap. 163, aquam pluviam distillationes generare scribit, praesertim si frigida bibatur. DALL. — *Faucibusque.* Fauces duritiae nimium ipsa illa et glandula affine, cognatumque. HARR.

Limis non aliis inesse plus. Limum esse colligunt e tectorum et canalium sordibus, per quos in cisternam defluunt. DALL.

Aut animalium quae faciunt taedium. Veratrorum ex aquae putredine nascentium. HARR.

Nec statim amnium. Haec fere totidem verbis, platis praeterea huius placiti causis, Hippocrat. loc. cit. 5. HARR.

Amnium utilissimos esse. Quae assidue fluxu exercentur. Πύξια xai ποτάμια νύκτα πρόσφατα είναι xai νεότερα, ἀπὸ τῶν δὲ ὄρων ἕως xai παλαιόν. Veteres crediderunt, ideoque palustrem aquam noxiam esse, fontanam et fluviallem perennem, salubrem. Rhodig. lib. XXVII, c. 3. DALL.

Quaedam igitur et huius generis optissimae aliae alibi. Scribo, Quae-

et huius generis aptissimae aliae alibi. Parthorum reges ex Choaspe et Eulaeo tantum bibunt: et eae quamvis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes, apparet: quoniam nec e Tigri, nec Euphrate, nec e multis aliis bibunt.

XXII. Limus aquarum vitium est: si tamen idem annis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur; sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amarae: et quae, quum sor-

nam igitur et cuius generis aptissimae? Aliae alibi. Ut ait interrogatio et responsio ex antiquo codice. Sic non multo post: Ex quoniam ergo genere maxime probabilis contingit? PIAT.

Parthorum reges ex Choaspe et Eulaeo tantum bibunt. Haec quamvis in longinqua comitantur illos. Idem ergo Choaspea et Eulaeus, sed alio nomine ubi primum oritur; alio ubi densus exoritur signari. SALM. — Parthorum reges ex Choaspe et Eulaeo tantum bibunt: et eae, etc. Solinus, c. XLVIII, pag. 68, a Plinio; Plinius, aliquem ab Herodoto, lib. I, Clio, num. 488, pag. 478: Ἀπὸ τοῦ Χοάσπης ποταμοῦ... τοῦ παρὰ Σούζα πόντος, οὗ πίνου βασιλεῖς, etc. Leviores cacteris Eulaei amnis aquam decima quinta parte esse, animadversum esse aiunt. Negat Athenaeus, lib. II, pag. 46, ex pondere aestimatum. HARO.

XXII. Limus aquarum vitium est. Sane et fere omnium fluvialium. Ille limus e terrestribus portiunculis constat, quas vi raptas et assiduo succussu minutatim divisas aqua devehit rapidissime, mox relictura ubi impetus deferbuerit. Nili, incrementi tempore, limus videtur cl. doctore Shaw esse aquosum voluminis 47134. Rhenus, quum intumescit maxime, volvit cum fluctu, teste Hartzoecker, 47100. A

luminia Flavi, vel Hoang-ho, aquis mediocriter turbulentis narrat Makartney, datum limi cl. doctore Barrow 47200. AS.

Tineas. Vulgo *termeilles*. DAT. — Tineas. MSS. Reg. 4, 2, *taenias*, quae vox vermiculos sonat, ut saepe diximus. HARO.

Ante omnia autem damnantur, etc. Lege: Ante omnia autem damnantur amara, et quae sorptae statim implent: quod evenit Troesene: nam nitrosas atque salinacidas in desertis, etc. Salinacidas non sunt simpliciter, αἱ ἀλμυρῆδες, aut ἀνικτῆδες, ut Graeci vocant fontes salios, sed acidi simul et salsi, acidae nimirum salinae. Plin. aliae sulphuris, aliae solis, aliae nitri, aliae bituminis; uno verbo salinacidas haec Latini vocarunt. SALM.

Amaras et quae scrobem statim implent. Quae vero illae sunt aquae, quae scrobem statim implent? Liber optimus habet, quae sorbem. Lege, quae sorptae statim implent. Hactenus οὐ πᾶν ad Solinum, pag. 445. Adeo placebat sibi, ut mallet ignorare omnium adhuc tractatorum codd. optimum esse Chiffletianum, et in eo legi sorbentem, quam levissimam coniecturam perdere. Vossianus Chiffletiano subscribit. GRON.

Et quae, quum sorbentur. Sic toti-

bentur, statim implent: quod evenit Troezenae. Nam nitrosas atque salmacidas in desertis Rubrum mare petentes, addita polenta, utiles intra duas horas faciunt, ipsaque vescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui coenum faciunt, quique malum colorem bibentibus: refert et si vasa aerea inficiunt,

dem plane syllabis apicibusque codex Reg. 2. In Reg. 4, et quae sorbens, statim implet. In Chiffi. quae sorbentem. In libris vulgatis, ridicule, et quae scrobem statim impleat. At praeter codicum fidem, haud minus sane certus emendandi auctor Atheoneus existit, lib. II, pag. 42: *Ex aquis multae, inquit, corpulentae sunt, ac velut iuncta quadam gravitate ponderosae, ut ad Troezenem, quae gustata statim implet: ὡς τὸ ἐν Τροίτῃ· τοῦτο γὰρ καὶ τῶν γενομένων εὐθύς ποιεῖ πλήρες τὸ στέμα.* HARO.

Quae scrobem statim implent. Effossa leviter terra, quoniam esse non perennibus venis scaturlunt, sed sub eximia terrae facie colatae, eius sordibus inquiantur. DAL.

Salmacidas in desertis Rubrum mare rubentes. Lego, atque salms: gustu salso ingratas ac iniucundas. Salmacides Graecis, quae molles reddunt, ac eviratos: qualis Halicarnassii fons fuit, memoratus ab Ovidio, Strabone, Vitruvio. Huic lectioni adstipulatur Vitruvius, lib. VIII, cap. 3. Vide Scal. in Auson. *Vidit semivirum fons Salmacis Hermaphroditum.* DAL. — *Salmaculas in desertis Rubrum mare, etc.* Acidulas simul atque salmas. Legitur haec vox etiam apud Plin. Val. Salmasium, Reinesiumque nil moror, qui salmacidas legi voluūt: perinde ac si non eadem vis foret et vocis istius salmacidas, quae esse

potest alterius, *salinacidus*. Nam et salmeotum pro salsamento dixisse Veteres, ex Ioh. de Ianua scimus. Sed et Glossae Philoxeni Salmacidum retinent. *Salmatia aqua, ἄλμυρον ὕδωρ, salmacidam, ἄλμυρον, salmacidus, ἄλμυρος, ἀλώδη.* Et priore parte: *ἄλμυρος, salmacidus, salms, ἄλμυρον, salmacidum, etc.* HARO.

Addita. Paxamus in Geopon. lib. II, cap. 4, pag. 35, aquarum vitium emendari suadet, hordeo contuso in aquas iniecto, quod in linteolo prius illigatum: ἢ κριθὰς κίψαντες, καὶ σις βάρης ἐνδύσαντες, καταθώμεθα ἐν τοῖς ὕδασι. HARO.

Polenta. Graeci poleotam dicunt ἔλιγον, hordei torrefacti farinam. EO. P. — Cassianus, lib. II, cap. 4. DALEG.

Damnatur in primis fontes. Cf. Vitruvius, lib. VIII, cap. 4. DAL. — *Damnatur in primis fontes.* Consentit et Galen. A. IX, Coem. 5 in aphorism. pag. 211. HARO.

Refert et si vasa aerea inficiunt, etc. Interest etiam plurimum, ut in vase aereo maculam non faciat, et legumina cito coquat. In libris hactenus editis, aere. In Reg. 2, aere. Nos aerea ex indubitata coniectura, quam firmat etiam egregie Palladius in Augusto, lib. IX, tit. 10, pag. 137: *Aquam vero novam sic probabis, inquit: in vase aereo nitido sparges, et si maculam non fece-*

aut si legumina tarde percoquunt, si liquatae leniter terram relinquunt, decoctaeque crassis obducunt vasa crustis. Est etiamnum vitium non foetidae modo, verum omnino quidquam resipientis, iucundum sit illud licet gratumque, et ut saepe, ad viciniam lactis accedens. Aquam salubrem aeri quam simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquae iucunde olentis in Mesopotamia, Chabura. Fabulae rationem asserunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. De caetero aquarum salubrium sapor odorve nullus esse debet.

XXIII. Quidam statera iudicant de salubritate,

rit, probabilis iudicetur. Vitruvius, lib. VIII, cap. 5: Si fons novus fuerit fons, et in vas Corinthium, sive alterius generis, quod erit ex aere bono, ea aqua sparsa mandam non fecerit, optima erit. Athen. lib. II, pag. 46, indicium aquae bonae id statuit esse, si vasis aeneis affusa, nulla ea aerugine inficit, τίς χαλκίον ἔγγος ἐγγράμμενος οὐ ποῦν τὸ ἴδιος. HARD.

Aut si legumina tarde percoquant. Palladius in August. lib. IX, tit. 40, pag. 137: Aquam vero novam sic probabis... Decocta aeneo vaseculo, si arena vel limum non relinquit in fundo, utilis erit: item si legumina cito valebit excoquere, vel si colore pellucido, carens inusco, etc. Praeivit Palladio Celsus, inferius a nobis laudandus. HARD. — Optima haec. Quae sit de facili leguminum coctione, his adfectionum hodie et facilem asponis salutationem. Illa nempe aqua non probatur, quae sapor aut, difficili, aut nullo modo solvitur. Δε.

Si liquatae leniter terram relinquunt. Si effusae non ab ea combibantur. DILEC.

Est etiamnum vitium. Aristot. lib. de sensu, cap. 4. DAL.

Aquam salubrem. Nempe ut sit aeque saporis omnis omnino expers, styque aërem esse necesse est, ut ne sit noxius. Plinius, lib. XV, cap. 32: Sentiri quidem aquae saporem ullum succumve vitium est... odor ipse nullus est aquae: aut si sentitur, omnino vitium est.

Vnus in toto orbe. Adde ei puteum Mothoniae in Peloponneso, aquae Cyzicenum unguentum resipientis, cuius Pausanias meminit in Messeniis, circa finem. Item Athenaeus, lib. IV, pag. 284. HARD.

XXIII. Quidam statera iudicant. Ut Erasistratus, qui Apud Athen. lib. II, cap. 46, inconsideratos esse, fallique eos tradit, qui statera bonitatem aquarum exquirunt: quoniam, Inquit, si aqua ex Amphiarai fonte, quae saluberrima est, cum aqua Eratritia vitiosa componitur, nullum profecto ponderis discrimen intercedit, ὅτις οὐδ' αὖτις διαφορὰ κατὰ τὸν σταθμόν. Vide vetustam inscriptionem Diocletiani Augusti superius a nobis allatam, cap. 24. Item lib. V,

frustrantē diligentia, quando perrarum est, ut levior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quae calefiat refrigereturque celerius. Quin et haustam vasis, ne manus pendeant, depositisque in humum, tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maxime probabilis continget? Puteis nimirum, ut in

pag. 588. HARN. — *Quidam statera indicant de . . . ut levior sit aliqua.* Cum hoc loco illa fungenda quae ipse prius (2. 21) nullo paene momento ponderis aquis inter se distantibus. Distant tamen, sed momento levi, quatenus nec levisimo nec stateram fallente. Sed nobis sciemur aptiora instrumenta esse in promptu, quam prius aevi indagatoribus fuit. Caeterum Erasistratus, apud Athen. lib. II, idem quoque anevertat, Symples. epist. XX, stateram describit hydrosopicam, sic: Τῇ φιλοσόφῳ. Οὕτω πᾶν πέπραχεν πειρώμενος, ὥστε ὑδροσκοπίου μοι δαΐ· ἐπίταξεν αὐτὸ χαλκευθῆναι τε καὶ συνωνυθῆναι. Σωλὴν ἔστι κυλινδρικός, αὐλοῦ καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος ἔχων. Οὗτος ἐπὶ τίνος αἰθέρας δέχεται τὰς κατατομάς, αἷς τῶν ὑδάτων τὴν βροχὴν ἐξετάζομεν. Εμπωματίζει γὰρ αὐτὸν ἐκ θατέρου πύκτος κατὰ θέσιν ἔσθην ἐγκείμενος, ὥς εἶναι κοινὸν βῆτιν ἀμφοῖν, τοῦ κώνου τε καὶ τοῦ σωλῆνος· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐστὶν τὸ βαρύλλιον. Οὔτε οὖν εἰς ὕδωρ καθὼς τὸν αὐλόν, ὁρᾷ· ἐστῆξι, καὶ παρῆξι σοὶ τὰς κατατομάς ἀριθμῶν· αἱ δὲ τῆς βροχῆς εἰσι γνωρίσματα. Diligentissime aquas pensitaverunt, tum physices, tum chymicae peritissimi recentiores. En numeri, secundum Cl. V. Bergmann, specifice tantum ponderis ratione habita.

Aquae stillatae 1000.

Aqua: e fonte, quum

maxime purae 1001 ad 1005.

Aquae fluviae 1010.

Aquae marinae 1012.

Aquae stagnantis 1102. AR.

Certior subtilitas, inter pares, etc. Sic Athenaeus, lib. II, cap. 24: ὕγιανόν. Quod ex Hippocrate rursum confirmat, p. 26, Hippocratis ipsius testimonio, petito videlicet e lib. V, aphorism. 26, pag. 220. Tom. IX Opp. Galeni, Ὑδὼρ τὸ ταχέως θερμαινόμενον, καὶ ταχέως ψυχόμενον, κρυφότερον. Leviozem Galenus in eum locum accipi putat oportere, non quae minus ponderis habebat: id enim vel iudice trutina potest intelligi: sed quae ventri minus gravis, citiusque permeet. Contra Celsus ex statera diiudicat, II, 18: *Levis pondere pares sunt, eo melior quaeque est, quo celerius ex ea legumina percoquuntur.* HARN.

Quin et haustam vasis. Quin et e vase in quo sit decocta, haustam minoribus vasis aquam . . . iisque huius depositis, tepescere statim affirmant. HARN.

Ne manus pendeant. Pleura obscuritatis oratio. Sententia videtur esse, utraque manu vas arripere oportere: neutram esse pendendam. Lectioni tamen vulgatae suffragantur codices manu exarati, quos vidi, omnes. H.

Puteis nimirum. Avicenna, I, 4, damnat. DAL.

oppidis constare video: sed his, quibus exercitatio-
nis ratio crebro haustu contingit, et illa tenuitas co-
lante terra. Salubritati haec satis sunt. Frigori et opa-
citas necessaria, utque caelum videant. Super omnia
observatio una, eadem et ad perennitatem pertinet,
ut illa vado exsiliat vena, non e lateribus. Nam ut
tactu gelida sit, etiam arte contingit: si etiam ex-
pressa in altum, aut e sublimi deiecta, verberatu cor-
ripiat aera. In natando quidem spiritum continentibus
frigidior sentitur eadem. Neronis principis inventum
est, decoquere aquam; vitroque demissam in nives
refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiiis

Frigori. Vt frigida sit aqua, prae-
terea necessaria est opacitas. H.

Vt illa vado exsiliat vena. E putei
medio, imoque fundo, non e late-
ribus. HANÖ.

Expressa. Vt in aquis salientibus
evenit. HANÖ.

Verberatu. Reg. 2, et Chifflet. ver-
beratu eodem sensu. HANÖ.

Neronis principis inventum est, etc.
Suetonius: *Dum clandestinus ad vil-
lam introitus pararetur, aquam e sub-
iecta lacina potaturus manu hausit,
Et haec est, inquit, Neronis decocta.*
Vide Athen. lib. III. Iuvén. Sat. V,
49: *Si stomachus domini fervet vi-
noque ciboque, Frigidior Scythicus
petitur decocta pruina.* DÄL. — Mar-
tial. lib. II, epigr. 85: *Vimine clausa
lasi niveae custodia coctae,* etc. Hoc
est, ampulla, seu lagenä vitrea aquae
decoctae, et nivibus refrigeratae,
viminibus supertextis armata ac mu-
nita. Idem, lib. XIV, epigr. 116:
Quo tibi decoctae nobile frigus aquae?
Vbi ne dubites eo consilio ab argu-
tissimo vate scriptum nobile, ut im-
peratoris summa dignitas innueretur,
et exquisita regiae gulae voluptas.

Hinc *saccus nivarius*, et *colum niva-
rium*, apud eundem, XIV, epigr.
104: *Attenuare nives norunt et lintea
nostra: Frigidior colo non salit unda
tuo.* Caeterum ne ea his tyranno im-
precere! Melius aume facisset, si in
talibus ludis, quoniam haec iam ro-
mana conditio erat, ut rerum politi
nil agerent honestum, vitam con-
sumpisset! A.

Sine vitiiis nivis. Aquam ex disso-
luta et colliquefacta nive pessimam,
et corporibus perniciosissimam esse et
iampridem Aristoteles quasi oraculo
reddidit, et eorum qui palato obse-
qui, quam illius auctoritatem sequi
malunt, quotidiana experimenta de-
clarant, inquit Murel. Val. lect. lib.
IX, cap. 9, pag. 229. Incommoda
igitur, quae nivis potum sequuntur,
fugere, et tamen aestivis mensibus
frigidum bibere qui volunt, yasis
duplicibus uti solent, e tenuissima
laminae eq. artificio factis, ut vinum
aut aquam, quae potui paratur, omni
quidem ex parte nix ambiat, sed
eorum tamen neutrum contingat, ne-
que cum eis commisceatur: ita fit,
ut neque bibant nivem, et tamen

nivis. Omnem utique decoctam utiliore esse convenit: item calefactam magis refrigerari, subtilissimo invento. Vitiosae aquae remedium est, si decoquatur ad dimidias partes. Aqua frigida ingesta sistitur sanguis. Aestus in balineis arcetur, si quis ore teneat. Quae sunt haustu frigidissimae, non perinde et tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt.

XXIV. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma praefonio urbis, Marcia est, inter reliqua Deum munere urbi tributa. Vocabatur haec quondam Aufeia, fons autem ipse Pitonia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum: transit

nihilominus frigidum bibant, quam si biberent nivem. Lepide Martialis in eam rem, XIV, epigr. 117: *Non potare nivem, sed aquam potare rivum. De nivis commenta est ingeniosa sitis.* Quae sint vitia nivis et glaciei, Hippocrates expedit sphor. xxiv, cap. 5. H.

Item calefactam. Aristoteles, Meteorol. lib. I, cap. 42, pag. 445: *Συμβάλλεται δ' ἐν τῷ πρὸς τὴν ταχυτέτα τῆς πῆξως καὶ τὸ προθερμάνεσθαι τὸ ὕδωρ βάλλον γὰρ ψύχεται.* Διὸ πολλοί, ὅταν τὸ ὕδωρ ψύξαι ταχὺ βουλησώσιν, εἰς τὸν ἥλιον τιθίσαι πρῶτον. *Nam nihil facit ad concretionis celeritatem praecedens aquae concalcfactio: Quandoquidem quae prius insaluit, ocyus refrigerari aequale. Quos circa multi quam colidam celerius refrigerare volunt; prius insolant. Negal tamen Cabeus experimentum id esse verum, in eum Philosophi locum.* HADD.

Aqua frigida iuncta sistitur sanguis. Voss. *ingenta.* Plautus in Pseudolo, act. I, scen. 21: *Tu qui urnam habes, aquam ingere.* Hoc lib. c. 7,

e patels ac fonte aquam in salinas ingerant. Deinde idem, *Aestus in balineis.* Gron.

Aestus. Sic infra de sale, cap. 54: *Aestus balinearum convalescentes ut tolerare possint, linguae subditus praestat.* HADD.

XXIV. *Marcia.* In Caellum, et Aventinum montes eam Nerva deduxit: post Diocletianus super portam Esquilinam in suas thermas. DAL.

Aufeia. Mallem *Saufeia*, id enim gentis romanae nomen. H.

Pitonia. Sic MSS. non *Piconia*. Vide quae diximus lib. II. H.

Transit. Sic Vibius Sequester laudatus a nobis loc. proxima cit. Hinc Statius Silvar, lib. de Baln. Etrusci: *Marsaque nives et frigora ducens Marcia.* Obrutis de iade temporis progressu canalibus fornibusque, quibus haec aqua tam longo viarum intervallo Romam ducatur, factum est, ut viri eruditi, Holstenius et Fabrellus de Aquaeduct. diss. 2, p. 118, hanc Marciae aquae originem aequae inter Ephulas habendam censerint, atque Alphei amantis ocul-

Marsos et Fucinum lacum, Romam non dubie petens. Mox in specus mersa, in Tiburtina se aperit novem millibus pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius, unus e regibus. Postea Q. Marcius Rex in praetura. Rursusque restituit M. Agrippa.

XXV. Idem et Virginem adduxit ab octavi lapidis diverticulo duobus millibus pass. Praenestina via. Iu-

tos mentus. Primus, eius ortus reputant li a Tiburtino, unde se rursus aperire mox Plinius ait. Cursum omnem explanat accurate Idem Fabretus loc. cit. HARD.

Fucinum lacum. E Fucino lacu εξίνωας, non, ut legitur, είνωας, et Ρωμῆν ποτίειν, καὶ παρὰ τ' ἄλλα ὕδατι εὐδοκίματον, Strabo scribit lib. V. DALAC.

Mox specus mersa. Mox in specus mersa, in vetusto exemplari. PINT.

Ancus. Exstat quidem certe in Cimelio nostro et apud Pstimum in Marcia gente nummus, cuius ex parte adversa, rex Ancus depingitur, ita curante Philippo Marcio, qui trahebatur ab eo originem: Aquaeductus in averna signatur, cum epigraphe, ΡΩΜΗΤΤΑ. ΑΩΥΑ. ΜΑΧ. HARD.

Postea. Qui ab Anco Marcio pariter Romanorum rege ducebat genus: Plutarchus in Coriolano, pag. 243: Μάρκιος δ' ἦσαν καὶ Πόπλιος, καὶ Κοίντος, οἱ κλειστόν ὕδωρ καὶ πόλιν αὐτὸν ἐν Ρώμῃ καταγαγόντες. De Marcio et Agrippa iterum XXXVI, 24. HARD.

Rursusque restituit M. Agrippa. A. V. 720, L. Sempronio Atratio, L. Scribonio Libone coss. ex Dione; lib. XLIX, pag. 416: Ο τὴν Ἀγρίππας τὸ ὕδωρ τὸ Μάρκιον ἀνομοσύνων, ἐκδι-
κῶν φθορὰ τοῦ ὕδατος, καὶ ἀναστή-

σας δαπάνης αἰστέ, καὶ ἐνὶ πολλὰ τῆς πόλεως ἀνομήτους. Agrippa aquam Marciam, quae propter corruptos canales defecerat, suis sumptibus reparavit, ac per multas urbis partes deduxit. HARD.

XXV. Idem et Virginem. Id ab Agrippa factum, ann. V. C. 735, G. Senjio Saturnino, Luc. Lucretio coss. refert Dio, lib. LIV, pag. 528, et aquam eam Augustam ab eo fulvae appellatam. Virginalē aquam quibus impensa summi Pontificis Pius IV et Pius V, populusque romanus restitui curaverint, narrat opusculo singulari Luc. Pactus IC. de Restitutione aquae Virginis, in lib. de Mens. et Ponder. Libellum singularem eodem argumento tituloque inscripsit et Aug. Stenhus Eugubinus, S. Sedis Apostolicae Bibliothecarius. Virginem et Marciam versiculo completitur Martialis, lib. VI, epigr. 42: Cruda Virgine, Marciae mergi, Quae sem candida, tam serena luet, Ut nullas ibi suspicetis undas, etc. HARD.

Diverticulo. Transversa semitis, quae sunt a latere viae militaris. DAL.

Praenestina. Sive, ut Frontinus ait, octavo lapide vias Collatinae: quod eodem recidere demonstrat Idem Fabretus, erudito opere de Aquaeductibus, Dissert. III, p. 169. H.

ita est Herculaneus rivus, quem refugiens Virginis nomen obtinuit. Horum amnium comparatione, differentia supra dicta deprehenditur, quum quantum Virgo tactu, tantum praestet Marcia haustu. Quamquam utriusque iam pridem urbi periit voluptas, ambitione avaritiaque in villas ac suburbana detorquentibus publicam salutem.

XXVI. Non ab re sit, quaerendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in convallibus maxime, et quodam convexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi

Virginis. Aliam alii appellationis huius causam afferunt. Cassiodor. Varr. form. VII, esp. 6, *quia priora fluens unda, nullis polluitur sordibus.* Frontinus, l. de Aquaeduct. ex eo quod quaerentibus aquam militibus, puella virgineula quasdam venas monstravit: quas sequuti qui foderunt, ingentem aquae modum invenerunt. *ILIASO.*

Horum amnium comparatione. Si conferas, inquit, Marciae aquae profluentem rivum, seu verina amnem, cum aqua Virgine, intelliges discrimen superius memoratum, cap. 23; nempe alternari frigiditatis bonum a nativitate; nec quae sunt haustu aquae frigidissimae, easdem periode ac tactu esse. *HABD.*

Detorquentibus. Avertentibus et uberatis publicae copiam minuentibus ac praeripere quibus. *DAL.*

XXVI. Non ab re sit. Vitruv. lib. VIII, cap. 4; Pallad. in August. cap. VII. *DAL.*

Convexitatis. Deveni se declivis tumuli et collis fastigio. *DAL.* — Harduin. h. l. facit cum Dalecamp. sed male; nam haec interpretatio indicaret in fastigio vero sive montium sive ramorum (haec Neoterici vox in Orographia explicanda); quod nulli sit; nam hoc fastigio dividuntur

tantum aquae, unde illi nomen *partitio aquarum* (*ligne de partage des eaux*); al. verb. non inde aquae derivantur, sed utrumque derivantur tum dextrorsum, tum sinistrorsum, e convexitatis locis inferioribus. Quia ergo hic convexitatis cardo? Finge tibi lineam quae montis aut iugi declivitatem rectam repraesentet a radice ad hunc locum quo fons exiit; tum et lineam aliam quae eodem modo cursum aquae intra terrarum viscerum adhuc latentis, sed mox erupturae, repraesentet: quo loco eae lineae sibi occurrunt, et sese invicem secant (*recentiores dicimus point d'intersection*), hic convexitatis est cardo. Nisi forte, dum videtur antiquis mona non tam priama triangulum quam pyramis tetragonos (re vera neutrius formae est, sed polyedricae asymmetricae), pro finitore declivitatum (*l'arête des deux versans*), spectatur potissimum ab illa angulus solidus tetraedros, convexitatis cardo existimandus. *AJASS.*

Multi. Sin Geopon. auctor, lib. II, esp. 4, pag. 33, et esp. 5, pag. 37. Vitruvius item, lib. VIII, esp. 4, pag. 153. Pallad. in Aug. lib. IX, c. 8, pag. 136: *Maxime sub radicibus montium in septentrionali parte quae-*

septemtrionales ubique partes aquosas existimavere. Qua, in re varietatem naturae aperuisse conveniat. In Hyrcanis montibus a meridiano latere non pluit. Ideo silvigeri ab Aquilonis tantum parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes, undique vestiuntur, amnibusque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta Albi montes. Nihil ergo in his perpetuae observationis iudicabitur.

XXVII. Aquarum sunt notae, iuncus aut arundo, aut herba, de qua dictum est: multumque alicui loco

rentae sunt aquae quia in his locis magis abundant, utilioresque nascentur. HARD. — Male hoc loc. Mat. Gessner adducit Floratianum dist. (I. III, Od. III, vers. 55, 56): Qua parte debacchentur, ignes, qua nebulae pluviaeque rores. Nam, ubi censet vales, 1° a montibus septemtrion. nebulae ac pluvios rores ferri; 2° solas septemtr. partes aquosas existere, hoc sequitur, perspicue in loca magis ad septemtrionem vergentia hos humores tendere, non meridiem versus. Caeterum quam vana haec a Noatro memorata hypothesis, ipse exemplis demonstrat. E monte Fichtelberg exiliunt meridiem versus. Sala, ad auroram Aeger, Rode ad septemtr. ad occidentum Maenus (Mayn, vel Meia). AL.

Albi montes. Αἰσχροπαῖος. DAL. et HARD. — Ea de causa quod nivibus vel perpetuis, vel fere perpetuis candent. Res ubique nota et quae variis nominibus, non variante nomenclatorum mente, ansam dedit. Exemplum hic subiectione liceat paucis.

1. Veterum.

1° Albi montes, vel Αἰσχροπαῖος.

2° Argæus mons (hodie Argdagh, non ut plures scribunt Aagi-

dagh, vel Aagi-dogii. Rad. ἀργός, albus).

II. Recentiorum.

3° Mont-Blanc, in Helvetia.

4° Sierras-Brancas, Nov. Mex.

5° White-Mountains, Americ. Anglo-Amer.

6° Ellacouda, e montibus Gates, quae Dakhinsbadum sunt. AL.

XXVII. Aquarum, Vitruv. loc. cit. pag. 154: Signa autem, quibus terrarum generibus suberunt aquae, haec erunt: si imminuerunt nascentia, tenuis iuncus, salix erratica, alnus, vitex, arundo, edera, aliaque, quae eiusmodi sunt, quae non possunt nasci, nec ali sine humore. Solent autem eadem in lacunis nata esse... quibus non est credendum. Sed quibus regionibus ea terris, non lacunis, ea signa nascentur, non sata, sed naturaliter per se creata, ibi est quaerenda. Sic etiam auctor Geop. lib. II, cap. 4, pag. 32, et Casiod. Varr. lib. II, cap. 53. HARD. Herba. Tussilago silvestris, lib. XXVI, cap. 6. DAL.

Herba de qua dictum est. Boni Dalecarop. (not. 2). Et hicce est locus: Bechion, quae et tussilago dicitur. Duo eius genera: silvestris ubi nascitur, subesse aquas creant: et hoc ha-

pectore incubans rana. Salix enim erratica, et alnus, aut vitex, aut arundo, aut edera sponte proveniunt, et corrivatione aquae pluviae in locum humiliorem et superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebulosa exhalatio est, ante ortum solis longius intuentibus: quod ex edito quidam specularunt, prout terram mento attingente. Est et peculiaris aestimatio peritis tantum nota, quam ferventissimo aestu sequuntur, dieique horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercussus splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tanta intentione oculorum opus est, ut indolescant: quod fugientes ad alia experimenta decurrunt loco in altitudinem pedum quinque defosso, ollisque et figlino opere crudis, aut peruncta pelvi aerea cooperto, lucernaeque ardente concamerata frondibus, dein terra, si figlinum humidum ruptumve, aut in aere sudor, vel lucerna sine defectu olei restincta, aut etiam vellus lanæ madidum reperitur, non du-

bent signum aquileges. HARD.

Et abtus et vitex aut hedera. EChiffet. porrigunt; aut vitex aut arundo. Nostri quinque aut vitex aut arundo aut hedera. GAOR.

Augurio. Id Vitruvius paulo explicatius loco proxime allato. Idem Palladius in August. lib. IX, tit. 8, pag. 435: HARD.

Certior. Tradidit hæc et Vitruvius, lib. VIII, cap. 4, pag. 452. Tradidit etiam Palladius l. cit. et auctor Geop. loc. citato, pag. 35. HARD.

Qualis. Qualis sit repercussio radiorum solis ex quovis loco. HARD.

Lota. Experimenta hæc totidem verbis leges apud Vitruvium, lib. VIII, cap. 4, pag. 452 sq. et apud Palladium loc. c. pag. 436. Sic etiam

auctor Geop. lib. II, cap. 4, pag. 32 sq. et cap. 5, pag. 44. HARD. — *In altitudinem pedum quinque.* Cubitorum trium, unius latitudine. Paxamus in altitudinem pedes quinque, latitudinem tres. DAL.

Concamerata. Pallad. loc. cit. *Tunc supra fossae labra crata fracta de virgis ac frondibus, additaque terra, spatium omne coopariatur,* etc. HARD.

Aut etiam vellus lanæ. Oleo scilicet, *ἑλαιο διαχρησάτω*, inquit auctor Geop. loc. cit. HARD.

Quidam et igne. Vitruvius, loc. cit. pag. 453. Pallad. loc. cit. *Item si in eo loco focum feceris, et terra vaporatu humidum fumum nebulosumque ruerit, aquas inesse cognoscas.* HARD.

hie promittunt aquas. Quidam et igne prius excoquant locum, tanto efficaciore vasorum argumento.

XXVIII. Terra verò ipsa promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non fere sunt perennes. Figularis creta semper adimit spes. Nec amplius puteum fodiunt, coria terrae observantes, ut a nigra descendat ordo supra dictus. Aqua semper dulcis in argillosa terra, frigidior in topho. Namque et hic probatur. Dulces enim levissimasque facit, et colando continet sordes. Sabulum exiles limosasque promittit. Glarea incertas venas, sed boni saporis. Sabulum masculum, et are-

Tanto efficaciore vasorum argumento. Multo utique efficaciore argumento, quod ex vasis duximus, si figillum humidum, ruptumve, aut in aere sudor. HARD.

XXVIII. In nigra. Vitruvius loc. cit. In terra autem nigra sudores et stillae exiles inveniuntur. HARD.

Figularis creta semper adimitur spes.

Plato in suis legibus vetuit aquam e vicini puteo quemquam haurire, ut prius eam in fundo suo ad cretam usque quaevisisset: πρὸς τὸν χεῖραρον. Victorius, lib. XIII, cap. 45. DAL. — *Figulari creta semper adimitur spes.* Voss. ut et Chifflet. *Figularis creta semper adimit spes. Lege. spem.* In Andeg. rursus hic lacuna a verbis, fodiuntur aestuaria quae gra. usque ad cap. 6, fecisse post consulatum meminimus. Gron. — *Figularis.* Vitruv. loc. cit. pag. 152: In creta tenuis, exilis, et non alta est copia: ea erit non optimo sapore. Pallad. loc. cit.

Creta tenues, nec optimi saporis venas creduis. HARD.

Coria. Varias terrae quasi crustas observant, ut a nigro colore, qui co-

lor summae terrae ac supremae cutis, ad alios colores quo dictum est ordine descendatur. HARD.

Ordo supra dictus. A nigra ad maculosam: ab hac ad glaucum colorem. HARD.

Namque et hic probatur. Testis vel ipsa vetus inscriptio, quam superius attulimus, cap. 24. HARD.

Et colando continet sordes. Dum per tophum colatur, is sordes aquarum omnes recipit ac retinet. HARD.

Sabulum. Vitruvius loc. cit. Item sabulone soluto, tenuis: sed si invenietur, ea erit limosa et inusavis. Sic et Pallad. loc. cit. HARD.

Glarea. Haec deinceps totidem syllabis Vitruv. loc. citat. usque ad ea verba, oportet autem, etc. Pallad. item, loc. cit. HARD.

Sabulum. Durius compactiorisque naturae. Sic Pallad. loc. cit. *Sabulo maculas, et arena, et carbunculus, certas et ubertate copiosas.* Sic etiam Vitruvius, ut diximus. *Carbunculus* terrae genus est, de quo egimus antea, XVII, 3 HARD.

na, et carbunculus, certas stabilesque et salubres. Rubra saxa optimas, speique certissimae: Radices montium saxosae, et silex, hoc amplius rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores assidue respondere glebas, faciliusque ferramenta descendere. Depressis puteis sulphurata vel aluminosa occurrentia putearios necant. Experimentum huius periculi est demissa ardens lucerna, si exstinguatur. Tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiunt aestuaria, quae graviores illum halitum recipiant. Fit et sine his vitiis altitudine ipsa gravior aër, quem emendant assiduo linteorum iactatu eventilando. Quum ad aquam ventum est, sine arenato opus surgit, ne venae ob-

Masculum. Grandius, ἀδρῆστερον. Asperum, scabrum, subsescum, minus flavum, interpretantur quidam: durum et compactum metallici, ut feminam, solutum ac mollem. DAL.

Rigentes. Vitruvius, loc. citat. Sub radicibus autem montium, et in saxis silicibus, uberiora et affluentiores: eaeque frigidiores sunt, et salubriores. HASD.

Depressis. Haec pariter Vitruvius: lib. VIII, cap. 7, pag. 71: Calores, inquit, unde etiam sulphur, alumen, bitumen nascitur, aërisque spiritus immanes, qui, quum graves per intervalla fistulosa terras perveniunt ad fossionem putearum, et ibi homines offendunt fodientes, naturali vapore obturant in eorum naribus spiritus animales: ita qui non celerius inde effugiunt, ibi interimuntur. Hoc autem quibus rationibus cavetur, sic etiam faciendum. Lucerna accensa demittitur quae si permanserit ardens, sine periculo descendetur. Sin autem eripietur lumen vi vaporis, tunc secundum puteum dextra ac sinistra defo-

diantur aestuaria, etc. Transcripsit haec quoque Palladius, lib. IX in August. lit. 9, p. 136. Tractat egregie hoc argumentum Agricola de Re met. lib. VI, pag. 172. H. — Haec laudandum nota, sed a recentioribus digesta distinctaque clarius, illustr. viro quem chymicae artes nunc lugeant, Davy, occasionem dederunt excogitandae lampadis, quam ipsius nomine signavit in metallifodinis. ALESS.

Sulphurata. Bituminosa addit Palladius. DALSC.

Aestuaria. Spiramenta. Gall. des soupiroux. HASD.

Altitudine. Nam pressio maior fit in parte aëris columnae infima: sed praeterea stagnatio aëris clausi causa est cur noxius fiat: quod sensit Nöbler, dum mox de ventilatione aliquid iacit. AZ.

Assiduo l. iactatu eventilando. Vide Agricol. de Re met. VI. DAL.

Sine arenato opus surgit, ne venae obstruantur. Ita Reg. 2, et Chifflet. cod. Male editi, sine arena opus sur-

struantur, Quaedam aquae vere statim incipiente frigidiore sunt, quarum non in alto origo est: hibernis enim constant imbribus: quaedam Canis ortu, sicut in Macedoniae Pella utrumque. Ante oppidum enim incipiente aestate, frigida est palustris: dein maximo aestu in excelsioribus oppidi riget. Hoc et in Chiò evenit, simili ratione portus et oppidi. Athenis Enneacrunos nimbose aestate frigidior est, quam puteus in Iovis horto. At ille siccitatibus riget: (iv) maxime autem putei circa Arcturum. Non ipsa aestate deficiunt, omnesque quadriduo eo subsidunt. Jam vero multi hieme tota, ut circa Olympum, vere primum aquis redeuntibus. In Sicilia quidem circa Messanam et Mylas hieme in totum inarescunt fontes; aestate exundant, amnemque faciunt. Apolloniae in Ponto fons iuxta mare aestate tantum superfluit, et maxime circa Canis ortum: parcius, si frigidior sit aestas. Quaedam terrae imbribus sicciores fiunt, velut in Narniensi agro: quod Admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

git. Sensus est, inum parietem, qui puteum inferne ambit, lapidibus tantum aliis super allos aggestis et collocatis strui, sine lotrita calcis et arenae, ne venae aquarum obstruantur. Tradita haec quoque a Vitruvio, lib. IV, cap. 7, pag. 172: *Quam ad aquam erit perventum, tunc sepiatur structura, ne obturentur venae. H.*

Simili. Vt in portu scilicet eius insubae incipiente aestate frigida aqua sit: in excelsioribus oppidi partibus maximo aestu riget. HARD.

Athenis. De hoc fonte agimus lib. IV, cap. 11. HARD.

Maxime. Athenis scilicet. H.

Circa Arcturum. Arcturi exortum, qui fars, accidit idibus septembris, ut

dictum est lib. XVIII, cap. 74. H.

Nam ipsa aestate deficiunt. Scribe cum minore, et adjuunge superioribus: non ipsa aestate deficiunt, ex apographo nostro. PINT.

Vt circa Olympum. Athania riget maxime putei circa Arcturi ortum, ad principium mensis septembris. DAL.

— *Vt circa Olympum.* Sic etiam MSS. omnes, quos quidem vidi. Gronovius ex Voss. circa Olynthum: H.

In Sicilia quidem circa Messanam et Mylas. Hoc verum esse Fazellus in iis oris natus testatur, de rebus Siculis Decad. I; l. IX, c. 48. H.

Siccitate lutum, etc. Quum arena post imbres in luti duritiem glebasque coit; quae mox, imbre adva-

XXIX. Omnis aqua hieme dulcior, aestate autem minus, autumno minime; minusque per siccitates. Neque aequalis annium plerumque gustus est, magna alvei differentia. Quippè tales sunt aquae, qualis terra per quam fluunt; qualesque herbarum, quas lavant, succi. Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem et influentes rivi, ut Borysthenem, vicique diluuntur. Aliqui vero et imbre mutantur. Ter accidit in Bosphoro, ut salsi deciderent, necarentque frumenta: toties et Nili rigua pluviae amara fecere, magna pestilentia Aegypti.

XXX. Nascuntur fontes decisis plerumque silvis, quos arborum alimenta consumebant: sicut in Hae-

nientia, solvuntur: post effusos imbres iterum colit ac durescit. H.

Latum fieri prodeus. Bene h. l. Harduinus. Vide tamen quae notavit P. Merula super Enn. pag. 389. A.

Imbre pulverem. Primum e caelo cadente. Nam tum, verberato solo, arenae pulvisculum commovet ei exilit. DALG.

XXIX. *Hieme dulcior.* Quia crebris imbribus diluitur ac dulcescit. DALG.

Quippe tales sunt aquae, qualis terra per quam fluunt. Ita Vitruvius, lib. VIII, cap. 4, pag. 166. Plinius, lib. II, cap. 106, § 12: *Lacus Sinuani in Asia circuminscente abinthio inficitur.* HARD.

Ergo iidem amnes. De Hypani idem quod Plinius de Borysthene, prodit Vitruvius, lib. VIII, cap. 3, pag. 160: *In Ponto est flumen Hypanis, inquit, qui a capite profuit circiter mill. et sapore dulcissimo: deinde, quum pervenit ad locum qui est ab ostio ad millia cxx, admiscetur ei fonticulus oppido quam parvulus. Is quum in eum influit, tantum magnitudinem*

fluminis facit amaram: ideo quod per id genus terrae, et venas unde sandaraca foditur, ea aqua marando perficitur amara. HARD.

Toties. Ter agros. Nili aquis irrigatos, pluviae amarus fecere. Narrat hoc ipsum Athenaeus, lib. II, p. 42, ex Theophrasto. HARD.

Nili rigua pluviae amara fecere. etc. Conf. Athenaeus, lib. II, p. 24. DALG.

XXX. *Sicut in Haemo.* Seneca Nat. Quaesl. lib. III, c. 11, pag. 869: *Fuit aliquando aquarum inops Haemus: sed quum Gallorum gens a Casandro obsessa in illum se contulisset, et silvas cecidisset, ingens aquarum copia apparuit, quae videlicet in alimentum suum nemora ducebant; quibus excisis, humor, qui desit in arbusta cinnami, superfusus est: Sed pace Theophrasti dixisse liceat: non hoc est simile veri: quia fere aquosissima sunt, quaecumque umbrosissima, etc. HARD.* Sane res falsa; namque multis hodie experimentis in utroque haemispherio constat, ex-

mo, obsidente Gallos Cassandro, quum valli gratia silvas cecidissent. Plerumque vèro damnosi torrentes corrivantur detracta collibus silva, continere nimbos ac digerere consueta. Et coli moverique terram, calumque summae cutis solvi, aquarum interest. Proditur certe in Creta expugnato oppido, quod vocabatur Arcadia, cessasse fontes, amnesque qui in eo situ multi erant: rursus condito post sex annos emerxisse, uti quaeque coepissent partes coli. (v.) Terrae

cisis silvis, suppleri fere semper aquas. Exempla in primis praeclara sunt insulae Pogonia (si hoc nomine las indicasse la Barbuda), et Tabagonis (Tabago), quarum feracitas in illa deficientibus silvis valde imminuta est; in hac verò fere tota oriri iudicatur e luxuriantium nemorum multitudine; tum insulae a Viridi prom. (du Cap Vert) nomen mutatae, quae azulis silvis fere steriles evaserunt; item multi annos in America septemtr. praesentim in his partibus quas hodierna aetas Provinciae Foederatis adiunxit, eo minores facti, quo acrior laboriosiorque colonorum industria in colendis agris, succidendis saltibus, etc. Az.

Cassandro. Macedoniae regis. H. — Filio Antipatri, qui in Macedonia vices gessit Alexandri, dum victor per Orientem grassaretur. Gallorum prior iocursus iunuitur, qui circa Olympiad. cxx. in Thraciam duce Cambaule (ad. Wernsdorff, *Histor. Galat.* item Beck, *Hist. mund. et gent.* tom. II, pag. 47; tum Guthrie, *Hist. Nov.* lib. V, cap. 3, pag. 459) factus est. Az.

Proditur. Seneca, loc. cit. Idem (Theophrastus) ait, circa Arcadium, quae urbs in Creta insula fuit, fontes et lacus subtilisse, quia, desierit coli

terra, diruta urbe; postea vero quam cultores receperit, aquas quoque rede-
pisse. Cautum siccitatis hanc ponit, quod obdurnerit constructa tellus, nec potuerit imbres inagitata transmittere, etc. HARD.

Terrae. Seneca et istud loco cit. Saepe motu terrarum itinera (fluminum) turbantur, et rana intersciunt aquas, quas retentae novos exitus quaerunt, et aliquo impetu faciunt, aut ipsius quassatione terrae aliunde alio transferuntur... hoc accidisse ait Theophrastus in Coryco monte, in quo post terrarum tremorem nova vis fontium emerit. H. — Et ipse No-
ster, lib. II, cap. 84: *Varia eduntur opera, alibi emissis annibus, nonnunquam etiam ignibus calidisque fontibus*, etc. communis est utrique, si fallor, auctor Theophrastus, qui de hac re in lib. de aquis videtur egisse: sed praecesserat Stagirita, Meteor. lib. I, cap. 43, et de Plantis, cap. 2, ubi Πόλλαις, ait, δεικνύουσιν στίχοι ποταμούς. Ladonem terrae motu effusum specialius disserens Idem Anabæus memorat. In Islandia, nivali, ut omnes norunt, et eadem ignibus terra, fontes qui dicuntur Geysirci (Geysers) effudit quoque Hecpeus faecor. Item, in Madagascarica insula, e montis ignivomi iugo

quoque motus profundunt, sorbentque aquas: sicut circa Pheneum Arcadiae quinquies accidisse constat. Sic et in Coryco monte amnis erupit, posteaque coeptus est coli. Illa mutatio mira, ubi causa nulla evidens apparet: sicut in Magnesia calidas factas frigidas, salis non mutato sapore. Et in Caria, ubi Neptuni templum est, amnis qui fuerat ante dulcis, mutatus in salem est. Et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis finum redolere per Olympia: verique simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Chersoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur et colores aquarum; sicut Babylone lacus aestate rubras habet diebus xi. Et

columna aquae exiit, quam vigesima abhiuc leuca navigantes conspiciunt. A.

Circa Pheneum Arcadiae. Theophrast. Histor. lib. III, c. 1, et I. V, cap. 5, Seneca, Quaest. Nat. I. III, cap. 11. Sumpta haec esse puto ex amisso libro Theophrasti nepi τῶν ὁδῶν, quem Athenaeus citat, II. DALEC.

Sicut in Magnesia calidas factas frigidas, alias non mutato sapore. In vetusto exemplari, sicut in *Magneside calidis, factas frigidas salis non mutato sapore.* Quam lectionem confirmat quod statim sequitur, *ante dulcis mutatus in salem est.* PIRT.

Et in Caria. Hoc ipsum refert Athenaeus, lib. II, pag. 42, ex Theophrasto. HARD. — Sed ubi Cariae hic locus? hoc praefinire operae prelium fuit: nec praefinit. Videtur tamen fuisse id templum in littore, tum si fluvialium aquarum mutationem, tum si ipsius dei naturam reputaveris, qui in maritimis praesertim coli debuit. A.

Arethusam. De eo fonte diximus lib. III, cap. 14. HARD.

Per Olympia. Vide Strabon. lib. VI, pag. 270. Seneca, Quaest. Nat. lib. III, cap. 26, pag. 474: *Quidam fontes certo tempore purgantia eleant: ut Arethusa in Sicilia, quinta quaque aestate per Olympia. Inde opinio est Alpheum ex Achaia eo usque penetrare, et agere sub mare cursum, nec ante quam in Syracusano littore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia sunt, victimarum sterus secundo, traditum flumini illic redundare. Hoc et a te traditum est in poemate, Lucili carissime, et a Virgil. qui alloquitur Arethusam: Sic tibi, quam fluetus subterlabere Sicanos, Doris amara nam non intermisceat undam.* HARD.

Rhodiorum. Seneca, l. c. § 5, p. 474: *Est in Chersoneso Rhodiorum fons, qui post magnum intervallum temporis, foeda quaedam turbidus ex intimo foudat, donec liberatus eliquatque est.* HARD.

Sicut Babyloniae lacus aestate. Voss.

Borysthenes aestatis temporibus caeruleus fertur, quanquam omnium aquarum tenuissimus: ideoque innatans Hypani. In quo et illud mirabile. Austris flantibus superiorem Hypanim fieri. Sed tenuitatis argumentum et aliud est, quod nullum halitum, non modo nebulam emittat. Qui volunt diligentes circa hoc videri, dicunt aquas gravioras post brumam fieri.

Babylone. Gron. — Scut. Athen. lib. II, pag. 42. HARD.

Borysthenes. Athenaeus, loco cit. HARD.

Ceruleus fertur. Iscaçiq; Athenaeus, Is aquae eius color est, nullo modo infectae. Sic et Rhodopus quum purus fuit, nempe, suo colore, partibus anni reliquis e cinereo candicans, vel ob arenas quas loca obradit vicinis, et secum auferit, vel permixtum nivis liquidae humorem. DAL.

Ideoq; innatans Hypani. Ex τοῖς Borysthenes, flantibus Aquilonibus, inquit Athenaeus, loco citato, Borysthenem supernatat: Hypanis Austris. HARD.

Superiorem Hypanim fieri. Hypani, non Hypanim, in antiquo eodice. PINT.

Sed tenuitatis argumentum. Vide quae de Nili simili fere dote diximus lib. V, cap. 40. HARD.

Quod nullum halitum. Lipsius cap. ult. lib. II in Thessalicae fluvio, quem ob in Anauroton nominaverunt, idem observari tradit. Quin et auctor, lib. V, cap. 9, scribit Nilum aurum nulam exspirare. Arrianus in Periplo Euxini Ponti Phasin omnium fluviorum quos novisset lenissimum esse tradit. Levitatis indicium esse, tum in pondere, tum quod mari non immisceretur, sed supernaret. Brod. V, 28. HARD.

Et Borysthenes aestatis temporibus ... aquas gravioras post brumam fieri.

Vix monere h. l. necessarium est occidentalem Hypanim intelligi (qui hodie Doug), non Eoum, qui incolunij fere nomine Kouban dicitur (nam Υπερος, dempta terminatione, erit Υπερ, Hypan, Houpan, Koupan et Kouban, quarum mutationum nulla non frequentissima occurrit). Quod ad rei veritatem atinet, de minoris annis aqua nil traditur satis dignum ad quod vel haereas, vel elopeas; de maiore (Borysthenes nimium) unanimi aiunt undas lutulentas et turbulentas: quod facile concilies, tum ex affluentium multitudiae (nam Borysthenes, quanquam cursu vix duodecies centena u. r. perlustraverit; rapit vim aquarum, quae parum abest quin fidem excedat), tum e piscium natura, quorum incolatu celebritatem apud γαστρεπιδόρους natus est (cyprinorum, luciorum, plosorum, acipenserum, ruthenorum, etc.). Caeterum neque hoc omiserim, cataractis multis nobilem fluvium censeri; unde potes credere nonnullis saltem locis illimes aquas et vitreas occurrere, quod forte satis fuit, ut coloni in Olbia (quae urbs eo loco sita fuit, quae ambo amnes confluant) novam patriam commenderent, et hyperbolicis narrationibus mire extollerent. AL.

XXXI. (vi.) Caetarum a fonte duci fictilibus tubis utilissimum est crassitudine binum digitorum, commissuris pyxidatis, ita ut superior intret, calce viva ex oleo laevigatis. Libramentum aquae in centenos

XXXI. Caetarum. Vitruvius, lib. VIII, cap. 7, pag. 168: *Ductus autem aquae sunt generibus tribus: rivis, per canales structiles, aut fistulis plumbeis, seu tubis fictilibus, etc.* Et pag. 171: *Multo salubrior est ex tubulis aqua, quam per fistulas: quod per plumbum videtur esse ideo vitiosa, quod ex eo obrussa nascitur; haec autem dicitur esse nocua corporibus humanis: ita, si quod ex eo procreatur, id est vitiosum, non est dubium quin ipsum quoque non sit salubre.* Itaque minime fistulas plumbeis aqua duci videtur, si volumus eam habere salubrem. Saporem quoque meliorem ex tubulis esse, etc. Consentit et Palladius in Aug. l. XI, tit. 9, pag. 137. Haab.

Duci fictilibus tubis. Nam et rivis per canalium structuram ducitur, et per fistulas plumbeas, et per ligneos tubos. Dalec.

Commissuris. Inpeturis tubulorum in morem pyxidum ex una parte angustioribus. *Lingulatis* eodem sensu dicit Vitruvius, loc. cit. p. 170: *Sin autem minore non potuimus aquam ducere, ideo erit faciendum: tubuli crasso corio ne minus digitorum duorum fiant ex testa, sed ita ut hi tubuli ex una parte sint lingulati, ut alius in alium ire convenireque possint.* Tum coagmenta eorum calce viva ex oleo subacta sunt illinenda, etc. Palladius, loc. citato: *Sed quod est salubrius et utilius, fictilibus tubis quam ducitur, duobus digitis crassi, et ex una parte redantur angusti ut palmi spatium unus in alteram possit intrare: quas iuncturas*

viva calce oleo subacta debemus illinere. Haab.

Ita ut superior intret. Superioris sine lingulato. Dalec.

Laevigatis. Illitis. Haab.

Libramentum aquae. Aquam librant, dum altitudinem loci e quo colligitur, cum loco in quem deducitur conferunt, sive lineis rectis id fiat, sive obliquis. Dalec. — *Libramentum aquae in centenos pedes sursum elici minimum erit.* Haec integra non sunt, Academ. in centenos pedes siciliis invenierit. Quid, siciliis minuerit. Men. sicilici minuerit. Vossian. sicilici minis imuerit. Forte, sicilici minimum erit. L. XIII, cap. 45: *Item a Nomio Ti. Caesaris liberto nomen trahentibus, tribus siciliis intra quatuor pedes, totidem intra semipedem crassitudinis.* Ibidem, *mensiam quatuor pedes sextante et sicilico excedentem.* Quarta pars culusque unciae, sicilius est; hic pollicis, triens digiti. Plus requirit Vitruvius, lib. VIII, cap. 7: *Si canalibus ut structura fiat quam solidissima, solunque rivi libramenta habeat sustingata, ne minus in centenos pedes semipede, eaque structurae conformentur, ut minime sol aquam tangat.* Vbi annotat Philander aetatis nostrae libratores in sexcentis pedes tantum deprimere pollicem, id est, quatuor sicilicos in centenos scitulum. Sic et e suo Pintianus. Gron. — *Libramentum.* Declivitas aqueductus, a fonte usque in centenos pedes, ut minimum debet esse sicilici, hoc est, quartae partis pollicis. Descensus aquae a

pedes sicilici minimum erit: si cuniculo veniet, in binos actus lumina esse debebunt. Quam surgere in

fonte seu capite, ad eum locum quo deducenda est. Hinc aquam librare, deducere est, Gallia, *prendre le niveau*. Hinc etiam, ut Festus ait, *de-librare*, est aquam sulco derivare: ubi delirant qui *delirare* ibi reponere nituntur: quamquam *libra* sulcum significat. Nam vel *series* elementorum, quam Festus sequitur, *delibrare* ibi legi monet oportere. Antecedit enim *delibrare*, subsequitur *delirare*: quas inter voces suas et hunc *delibrare* locus debetur: non isti, *delirare*. Itaque *libra* altitudinem aquae, fastigiumque significat, unde illa deducitur: viamque omnem quae decurrit. Frontinus de Aquaed. lib. I. *Aquae omnes diversae in Urbem libris perveniunt*, id est, altitudinis ac viae... *Altissimus Anio est nuper, proxima Claudia, tertius locum tenet Italia, quartum Tepula dehinc Marcia, quae capite etiam Claudiae libram aequat*. — Ita totidem plane syllabis apicibusque, cod. optimae aetatis Reg. 2, et Colb. 3, et is quem Pintianus vidit. Hanc autem vocem coquere Plinii editores quum minime possent, *sumum eliei* commenti sunt, non aliena modo, sed contraria plane sententia. Vt minimam porro declivitatem aquae ductus sicilico Plinius definit, hoc est, ut diximus, quarta pollicis parte: sic maiorem Vitruvius semipede toto, praesertim quum aqua ducitur per canales stuetiles: *Si canalibus*, inquit lib. VIII, c. 7, pag. 168, *ut structura fiat quam solidissima, solumque rivi libramenta habeat fastigata, ne minus in centenos pedes semipede, etc.* Semipede integro Palladius in Augusto. Plinium sequuntur libratores huius aetatis, qui in pedes quadringentos

pollice tantum uno deprimunt aquae ductum, hoc est, quatuor sicilicis. H.

Si cuniculo veniet. Si canali struetili ducatur aqua. HARD.

In binos actus. Lumina, spiramenta sunt, sive aestuaria, *des coupures*. Nullus toto opere ad hunc diem existit inquinatio locus, sive praeposteram interpretatione, sive interpolatione criticorum. Nos sincerum repraesentamus, qualem MSS. exhibent, Reg. 2, et is quem Pintianus ante nos vidit, alique. Prius sic debeatur: *Si uno cuniculo veniet, in binos actus laminae esse debebunt, per quas surgere in sublime opus fuerit, et plumbo. Subit altitudinem, etc.* Qua oratione perturbatus nihil, alieniusve a bonamente, dici aut cogitari potest. Vitruvius, ut alias saepe, nunc Plinium defendit. Is enim iisdem ferè verbis rem explanat, lib. VIII, c. 7, p. 169: *Si terrenum*, inquit, *aut areosum erit solum, parietes cum camera in specu aternantur, et ita perducantur: puteique ita sint actus*. Nam qui cuniculus Plinio dicitur, opus illud est struetile, quod parietum nomine cum camera a Vitruvio designatur. Lamina Plinio sunt qui putei Vitruvio nunc appellantur alias aestuaria, quibus respirare possit perfluens aqua, et vis spiritus relaxetur, ne conclusus aëre coësum aquae moretur: quae spiramenta alias idem columnaria nominat, ut Philander monet. H. — Actus vero, quod spatium, Nostro teste, lib. XVIII, c. 3, sic nuncupabatur, quod ad hoc conficiendum boves agerentur uno impetu iusto, vel protelo, id est, uno tractu vel tenore, fuit pars iugeri dimidia, hoc est, aequavit pedes romanos 14,400, gallicarum mensuratum

sublime opus fuerit, e plumbo veniat. Subit altitudinem exortus sui. Si longiore tractu veniet, subeat crebro descendatque, ne libramenta pereant. Fistulas denum pedum longitudinis esse legitimum est: et si quinariae erunt, sexagena pondo pendere: si octonariae, centena: si denariae, centena vicena, ac deinde ad has portiones. Denariae appellantur, cuius laminae latitudo, antequam curvetur, digitorum decem est, dimidioque eius quinaria. In omni amfraetu collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est: item castella, prout res exiget.

33^{lineis}, 28^{p.}, 96^{p.}, vel 12^{p.}, 60^{lin.}, 40^{decim.}, 89^{cent.}, 6^{mill.}); nam singulo lateri pedes contingerant romani quidem 120. A.

Quam. Salicentem aquam intelligit, un jet d'eau. Nam.

Fistulas denum pedum. Et ut facilius, ac maiore vi cuerat. DALEC. — *Fistulas.* Tubulos plumbeos. Vitruvius lib. VIII, cap. 7, pag. 16, haec totidem fere verba. II.

Et si quinariae erunt. Haec portione cuius digito laminae nondum curvae pondo librae XII respondent. DAL. — *Et si quinariae erunt.* Minima haec fuit fistularum latitudo maxima, quam denariae forent. Lex antiqua apud Frontinum de Aqueduct. lib. I: *NE. CYF. EORVM. QVTVS. AQUA. DARETVR. PUBLICA. IVS. ESSET. ISTA. QVISQVA. GINTA. PEDES. ELVS. CASTELLI. EN. QVO. AQVAM. DVCKERENT. LAXIOREM. FISTVLAM. SVPIORIB. QVAM. QVINARIAM.* Modulos fistularum varios, et eorundem iconem exhibet Alex. Donatus, lib. III, cap. 48, pag. 294. II.

Si octonariae. Rotundo numero absolutoque Plinius utitur: aliter Vitruvius loc. citat. pag. 170: *Si octonarii, pondo XCVI.* II.

Denariae. Vitruvius loc. citat. *Ex latitudine laminarum, quot digitos habuerint, antequam in rotundationem flectantur, magnitudinem ita nominum concipiunt fistulas.* Namque quae lamina fuerit digitorum decem, quina fistula perficitur ex ea lamina, vocabitur denaria; similiterque reliquae. Discrepare tamen a Vitruvio Frontinus videtur de Aquaed. I. II.

Vbi dometur impetus. Et vehementioris spiritus, et aquae collusae et decurrentis. DAL.

Item castella. Castellum, receptaculum est, quod aquam publicam recipit, auctore Vlpiano, Pand. XLIII, de aqua quotid. et aestiva. Gall. in regard. Vitruv. lib. VII, c. 7, pag. 170: *Inter actus ducentos non est inutile castella collocari: ut si quando vitium aliquis locus fecerit, non totum omneque opus contundatur, et in quibus locis factum sit, facilius inveniat: sed ea castella neque decursu, neque in ventris planitie, neque omnino in vallibus, sed in perpetua fiant aequalitate.* Qui horum efficiendorum curam haberent, in vetustis Inscriptionibus ap. Reines. pag. 572, et apud Gruter. pag. 501, CASTELLARI appellantur. Exstat de eare senatusconsultum apud Frontin. de

XXXII, Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse demiror, quum alioquin lavari calida frequenter induceret: videlicet quia medicina tunc non erat haec, quae nunc aquarum perfugio utitur. Est autem utilis sulphurata nervis, aluminata paralyticis, aut simili modo solutis: bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem

Aqueduct. I: NR. CVI. PRIVATO. AQVAM. DVCKER. BWIA. FVVELICH. LICERET. VTI-
QVE. OMNES. II. QVIVS. AQVAE. DVCKER-
DAE. IVS. ESSET. DATVM. EX. CASTELLIS.
DVCKERET. ANIMADVTERENTQVE. CVRA-
TORIS. AQVARYM. QVIVS. LOCIS. INTRA.
EXTRAQVE. VEREM. APTE. CASTELLA. PRI-
VATIL. FACERE. POSSRET. EX. QVIVS. AQVAM.
DVCKERET. QVAM. EX. CASTELLO. COM-
MYREM. ACCEPISSEST. A. CVRATORIS. G.
AQVARYM. Olim dividiola appellata,
victore Festo: *Dividiola antiqui dicebant, quae nunc sunt castella, ex quibus a rivo communi aquam quisque in suum fundum ducit. II.*

XXXII. *Homerum e. fontium mentionem.* Meminit Iliad. X: Κρόνῳ δ' ἔκτανον καλλιρόω, ἔνθα δὲ πηγαὶ δοκαὶ ἀναΐσσουσιν Σκαμάνδρον δινήμενός. II μὲν γὰρ θ' ὕδατι λυγρὸν ῥέει. DAL. — *Homerum.* Si unum e Scamandriamnis fontibus exceperis, cuius aquam Ictipidam commendat, Iliad. X, v. 147. HARD.

Lavari calida frequenter. Odys. Θ, τίματα τ' ἰζηροῖσιν, λούεσθαι τε θεοῖσιν, ἔνθα δὲ πηγαὶ δοκαὶ ἀναΐσσουσιν Σκαμάνδρον δινήμενός. Iliad. K. Odys. Δ legitur ἰς τε Σκαμάνδρου βαυεῖ. DAL. — *Lavari.* Vide quae diximus XXV, c. 38. II.

Videlicet, quia medicina tunc non erat haec. Converte verba, *Videlicet quia medicina haec non erat tunc, ex*

antiquo codice. PINT. — Bene Plinius. De medicinalium aquarum historia, cf. *Diet. des So. Méd.* tom. XXXIII, p. 416. A.

Sulphurata. Sulphur ipsum ad nervorum vulnera laudat Galen. lib. III, κατὰ γένν. HARD. — Non sol exacte; nam proprie valent sulphurata ademicorum morborum curationem. Vere aluminata, et generaliter salina ferme omnia, paralyticis prosunt. A.

Aluminata. Gal. κατὰ γένν. et κατὰ τόν. lib. VII. HARD.

Aut simili morbo solutis. Voss. limit modo: neque aliter tres alii, qui nobis servantur. GSON.

Qualis Cutilia. Hanc quoque commendat Cacl. Aurelian. Chron. lib. III, cap. 2. De eius situ diximus lib. III, cap. 17. HARD.

Valis est bibendo atque purgationibus. Voss. utilis non est in Voss. quippe repetenda sensu e superioribus, ut legatur: *Est autem utilis sulphurata nervis, aluminata paralyticis aut simili modo solutis; bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia est, bibendo atque purgationibus.* Gud. Aencl. Menap. *qualis utilis est bibendo.* Vides τὸ ὕδατι corruptum esse ἐκ τοῦ Cutilia; deinde utramque vocem admissum. Vitruv. lib. VIII, c. 3: *Sulphuroni fontes nervorum labores reficiunt, etc. Aluminosi, quum dissoluta membra corporum paralyti aut aliqua vi morbi, etc. Bi-*

earum: quod est inimicissimum: namque paulo diutius, quam balineis, uti oportet, ac postea frigida dulci, nec sine oleo discedentes: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiiis. Quippe et vastitate odoris capita replentur, et frigore infestantur sudantia, corporum parte mersa. Similis error, quam plurimo potu gloriantium: vidique iam turgidos bibendo: in tantum ut anuli integerentur cute, quam reddi non posset hausta multitudo aquae. Nec hoc ergo fieri convenit sine crebro salis gustu. Utuntur et coeno fontium ipsorum utiliter: sed ita, si illitum sole inarescat. Nec vero omnes quae sint calidae, medicatas esse cre-

tum: nisi autem interioris corporis vitia potionibus purgando mederi. Est autem aquae frigidae genus nitrosum, in Pinnæ Vestinae, Cutilis, aliisque locis similis, quod potionibus depurgat. Gaon.

Plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum. Tamen plurimis in locis solent thermarum praefecti aegros diutissime mergere. Nobilissimum in Helvetica prov. Valais oppidulum Leuk vel Loech exemplum erit; quibus in balineis quum aegrotantes assueverint trium hebdomadam spatio subire aquas, iubentur die prima horam consummere in lavando, secundo duplum, tertio tres, et sic crescente cum diebus horarum numero, donec octavus dies octo horas eaigat; quod et nonus, decimus et quinque qui sequuntur: tum sexto et decimo septem horae in aqua effluunt duodevigesimo sex, undevigesimo 5, vicesimo 4, etc. Quia hebdomade singuli dies octo horas eaigunt, haec vulgo audit alia mensio (semaine de haute baignée). As.

An postea frigida dulci. Voss. dul,

ceri, an mulceri? Menap. Gud. et Ac. frigida dulcedine, sine. Gaon.

Similis error, quo quidam plurimo potu. In eodem, Similis error quam plurimo potu gloriantur; scribo gloriantium, non gloriantur. PINT. — Similis error quo quidam plurimo. Voss. et Pintianus, error quam plurimo. Scribe: Simili errore quidam plurimo potu gloriantur. Menap. Gud. et Acad. similis error quodam. Pintianus: Similis error quam plurimo potu gloriantium. Gaon.

Salis gustu. Qui ad excreationem intestina stimulat. Dal.

Utuntur et coeno fontium utiliter. Vere; nam hoc fit in multis locis, ex gr. Silvanez, Rutenorum pago, in hac Galliae meridion. prov. quae nunc audit dép. de l'Aveyron: quorum thermarum luto pingui et viscoso hucera, et sciatica laborantium membra, sanantur feliciter. Notissima omnium tamen urbs Saint-Amand, in prov. gall. départ. du Nord, dum lotosarum, sic aiunt, balnearum usu mirabiles curationes sunt. As.

dendum, sicut in Segesta Siciliae, Larissa, Troade, Magnësia, Melo, Lipara. Nec decolor species aeris argentiue (ut multi existimavere) medicaminum argumentum est: quando nihil eorum in Patavinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur.

XXXIII. Medendi modus idem et in marinis erit, quae calefiunt ad nervorum dolores, ferruminandas fracturas, ossaque contusa: item corpora siccant, qua de causa et frigido mari utuntur. Praeterea est alius usus multiplex, principalis vero navigandi phthisi affectis, ut diximus, aut sanguinem egeren-

Sicut in Egesta Siciliae. Legendum alterutro modo, aut *Egesta*, cum diphthongo prima, aut *Segesta*. Vtrotque enim modo geographi et historici usurpant. In vetere item codice *Sicilia* legitur, non *Siciliae*: quod non magis opere displicet, ut sint duo aufferendi casus: *Segesta, Sicilia, Larissa, Troade*. PIST. — In *Segesta*. Ita MSS. recte, cum Parm. ed. Hermolaus perperam correxit *Egesta*. H.

Argenti. Aquis inticti et immersi, quas medicatas esse nos putamus. D.

Patavinis. Quorum aqua, quam vis ei medica inest, nihil a vulgari, vel odore, vel colore differt. De his fontibus egimus lib. II, cap. 106. H.

XXXIII. *Ad nervorum dolores.* Sic Q. Serenus, cap. IV, pag. 199: *Si vero occultus nervos dolor urit inertes, Convenit et pelagi calidis perfundier undis.* Diosc. lib. V, cap. 19 de aqua marina: *Θαλάσσιον ὕδωρ ἀντιρροιστικόν. ἀπαζον τοῖς νεύροις καὶ τοῖς ὀστέοις*, etc. Ad podagium vel sic commendat Marc. Emp. cap. XXXVI, pag. 247: H.

Ferruminat et fracturas ossaque contusa. Id velut exemplari, ferruminata ac fracturis ossa: legendum forte,

ferruminant et fracta cruris ossa: reliqua redundant. PIST. — *Ferruminantes fracturas ossaque contusa.* Voss. *ferruminata fracturis ossa contusa item corpora ad siccanda:* Eodem modo Men. Gad. et Acad. nisi quod hic *ferruminantia*. Fortasse: *quae calefiunt ad nervorum dolores, ferruminandas fracturas, ossa contusa, item corpora ad siccanda.* Pintiani codex, *ferruminata ad fracturis; ipse ferruminant, et fracta cruris ossa, item corpora ad siccando.* Gaon. — *Ferruminandas:* Ad fracturarum fascias idcirco marinam aquam Hippocrates adhibet, πρὸς ὀστεὺς διακρίνας, lib. de liquidorum usu, c. 3, pag. 445, tom. VI Oper. Galeni. Haad.

Vt diximus. Lib. XXIV, c. 6. DAL. — *Vt diximus.* Lib. XXIV, cap. 19, et lib. XXVIII, cap. 14. Cels. Corn. lib. III, cap. 22: *Quod si mali plus est, et vera phthisis est... opus est, si vires patiuntur longa navigatione, caeli mutatione, sicut ut densius quam id est, ex quo discedit aeger, petatur. Ideoque apissime Alexandriam ex Italia iter, etc.* Haad.

tibus: sicut proxime Annaeum Gallionem fecisse post consulatum neminimus. Neque enim Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem navigandi. Quin et vomitiones ipsae instabili volutatione commotae plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris medentur, omnibusque, propter quae elleborum bibitur. Aquam vero maris per se efficaciorē discutiendis tumoribus putant medici, si illa decoquatur hordeacea farina ad parotidas. Emplastris etiam, maxime albis, et malagmatis miscent. Prodest et infusa

Aut sanguinem egerentibus. Plin. Iun. Ep. V, 49, § 5: *Dum Zosimus, inquit, libertus meus intente instanterque pronunciat, sanguinem reiecit, atque ob hoc in Aegyptum misus a me, post longam peregrinationem confirmatus rediit super. II.*

Annaeum. Iunium Annaeum Gallionem, Scoecae philosophi fratrem, cuius mentio apud Tacitum, Annal. lib. 45, p. 263. Quo anno consulatum gesserit, cum in consulum Fastis non censetur, obscurum est. H. — Vnde tamen non sequitur falso huoc a Nostro inter consules relatum; namque saepius subrogatorum consulum de ulla quidem sit mentio. Item de ipso Annaeo existimandum, quem conatat consulatu ornatum, nec quo anno satis constat, quamvis oculo saurde ad a. Ch. 62 res videantur referenda: Caeterum nota est omnibus quidem post Lipsium et Cl. V. de la Tour Rezzonico habitum Gallionem natu maiorem. (Cl. in oostri Senecae vol. I, Diss. praemissa, cap. 2, pag. xix), quamquam cel. Plutarchi interpres Amyot minorem somnivit. A.

Neque enim Aegyptus prae se petitur. Plinius tamen Secundus, lib. V, Ep. 49, quendam sanguinem reicientem

in Aegyptum se misisse refert in caelo illo potius quam in navigatione spem habens. Ibrod. lib. VI, cap. 25. Vide Celsum, lib. III, cap. 22; Aurelianum, lib. I, cap. 44. Dal.

Instabili. Navis, qua vehimur, agitatione. HARR.

Pectoris. Hippocrat. lib. IV, Aphorism. 44. Dal.

Aquam. Plin. Valer. lib. III, cap. 47. HARR.

Si illa. Dioscorides, lib. V, c. 49, et Marc. Emp. lib. XV, pag. 107. H.

Decoquantur hordeacea farina. Diosc. miscetur cataplasmati ex hordeacea farina. Dal.

Emplastris. Diosc. loc. cit. H.

Maxime albis. Quoniam aquae marinae salugo maxime dealbat omnia, praecipue ceram. Dal.

Prodest. Ad tumores nimium ac parotidas, ac caetera quae mollienda sunt ac discutienda. Crebro lectu, hoc est, crebris, ut loquitur Cacl. Aurel. lib. II, cap. 3: *Aquarum supercaden-tium illisionibus, quas Graeci καταδυσσεις vocant.* Et lib. I, cap. 4: *Aquarum illisio est, quam patientes partes percussae mutari coguntur.* Itemque lib. IV, cap. 7: *Aquarum illisio patientibus locis, quam Graeci καταδυσ-*

crebro ictu. Bibitur quoque, quamvis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilemque atram, ut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam et in quartanis dedere eam bibendam, et in tenesmis articulariisque morbis asservatam, et in hoc vetustate virus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustam, nullaque dulcium mixtura corruptam, in quo usu praecedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miscent. Qui puram dedere, raphanos supermandi ex

quoniam vocant. Nugantur qui, cerebro ictu, hic reponunt, invitis etiam MSS. HARD.

Crebro ictu. Leg. *cerebro icto*. Galeno meth. sub finem lib. VI, in vulneribus capitis membranae valentissima remedia, sustinent. DAT.

Bibitur. Dioscorides, fere totidem verbis loc. cit. II. — *Bibitur quoque, quamvis non sine iniuria stomachi.* Bene; nam hodie quoque hemicis annumeratur marina aqua. In insula vulgo dicta de Paques, homines tamen vulgo marina utuntur impuac. Caeterum quid in causa cur bibatur periculose, in comperto est, nempe multo sale eam infici; quamquam unde hic sal ne tam evidens, nec examinasse nostri consilii est. Ad hoc, amaritudo non eum sale confundenda est; nam quo altius demergeris, haustus aquae, eo dulcior humor et salis plenior. Quod ad vim medendi attinet, ut multa in his quae Veteres de aquis marinis cecinerint falsa, sic multa aut vera, sive vtro propterea. Certo efficacissima est in his morbis perianapdis, qui lymphatici vulgo dicuntur. Ad hydrophobiam quoque fertur valere. Sed hoc in incerto. AS.

Non sine iniuria stomachi. Quem corrodit, Diosc. HARD.

Alterutra. Superne, vel inferne vomitu, aut per alvum. H.

Et in tenesmis. Mare. Emp. c. xxi, pag. 203. Plin. Val. lib. II, cap. 24, cui titulus, ad tenesum: *Aqua marina*, inquit, ex alto hauritur, servaturque, ut vetustate vires accipiat: postea bibitur cum vino et aceto; vomitum praecedente. HARD.

Articulariisque. Cels. lib. IV, c. 24, de articularum doloribus in manibus, pedibusque. *Aquam marinam, vel nuciam duram* servare facere oportet: deinde in pelvem conicere: et quam iam homo pati potest, pedes demittere, etc. HARD.

Et in hoc vetustate virus deponentem. Sincera et aine potabili aqua si reponatur virus exult. Sunt qui decoctam recondant. Diosc. DALE.

Aliqui. Cels. lib. II, cap. 42, de eiectione: *Tunc immittenda in alvum est, si levi medicina contenti sumus pura aqua: si paulo valentiori, multa.* Aeris autem est marina aqua, vel alia sale adiecto; atque utroque decocta commodior est. HARD.

Tunc quoque acetum aut vinum. Q. Serenus, cap. de quartana, p. 157: *Prodest et potus, sed multus, Doridis humor.* HARD.

Qui puram dedere. Sic libri omnes

mulso aceto iubent, ut ad vomitiones revocent. Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem tumori fovendo non aliud praeferunt. Item pernionum vitio antè hucera. Simili modo pruritibus, psoris, et lichenum curationi. Lendes quoque et tetra capitis animalia hac curantur: et liventia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fovere plurimum prodest. Quin et ad ictus venenatos salutaris intelligitur,

MSS. quoque vidimus cum Ch. et Parmensi editione. Frobenius, et omnes deinde cum sequuti, qui partem ediderunt. Haud recte. Pura hic aqua intelligitur, quae per se et sola datur, hoc est, quae nulla sit dulcorum mixtura corrupta. Sic Plin. Val. lib. II, cap. 24, „ad tenesimum: Aliqui vero, inquit, aquam marinam per se dant; sed raphanos supermandi iubent ex mulsa et aceto, ut vomatur. Sic puram aquam Cels. lib. II, cap. 12, mulsaè opponit, et ei quæ fenum graecum, vel malva decocta sit. H.

Vt ad vomitiones revocent. « Vt illi vomitus facilius, qui tenesimi causas effundat, » inquit Marc. Emp. cap. xxiv, pag. 203. H.

Clysteribus quoque marinam, etc. Marc. Emp. cap. xxiv, pag. 196: Torminosi saluberrime aqua marina per clysterem infunditur, si molestia diutina fuerit. Plin. Val. lib. II, cap. 25: Aqua marina calida clysterio infunditur. Denique Diosc. lib. V, cap. 19: Πρὸς τὰ κινώματα ἐνέμμενον, χλιαρὸν, καὶ πρὸς σπέρους θύρρως. Ad movendas deiectiones tepefacta clysteribus infunditur: ad tormina vero calens. H.

Testium quidem tumori fovendo. Si et flatuosus, vel serenosis. DAL. — Testium. Q. Serenus, cap. xxxvii, p. 149: Et pumidos testes Nervia nym-

pha coirent. Marc. Emp. cap. xxxiii, pag. 228: Testiculū tumentes aqua marina rationabiliter foventur. Sic etiam Theodor. Prisc. lib. I, cap. 25. H.

Item pernionum. Dioscor. totidem verba, lib. V, cap. 19: Ἀπὸ τοῦ χιμύλου πρὸ τοῦ ἐλκεῖν. Theodor. Prisc. l. I, cap. 28, de pernionibus: Pernionibus, qui cum pruritu sunt, aquae marinae foveas satis prodest. H.

Simili. Diosc. item, φάρμακον καὶ λειχάνων, etc. H.

Lendes. Plin. Valer. lib. I, cap. 4, Lendes et alia capitis tetra animalia quae nocent, lotionem aquae marinae necantur. Q. Serenus, c. 6, de phthiriasi arcenda, pag. 128: Unda maris lendes capiti deducit iniqua, Et quidquid crebri defendit sibi capilli. H.

Et liventia. Diosc. loc. cit. H.

Quin et ad ictus venenatos salutaris intelligitur. Qui refrigerationem et tremorem afferunt. Diosc. DALSC. — Quin. Diosc. loc. cit. Καὶ πρὸς τὰ τῶν θηρίων δόγματα, ὅσα τρώπια καὶ φυγμὸς φέρει, μάλιστα δὲ σκορπίων, καὶ φάλαγγιον, καὶ ἀσπίδων. Salutaris quoque est ad venenatorum morsus letisive, quae quidem tremores perfriktionesque inferunt: maxime vero scorpiorum, phalangiorum, aspidumque. HAD.

ut phalangiorum et scorpionum: et ptyade aspidē respersis. Calida autem in his assumitur. Sufficitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque et choleram calida infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt marina calefacti. Mammæ sororiantes, præcordia, maciemque corporis piscinæ maris corrigunt. Aurium gravitatem, capitis dolores, cum aceto ferventium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrime exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanasque emolliunt.

XXXIV. Nec ignoro, hæc mediterraneis super-
vacua videri posse. Verum et hoc cura providit, in-
venta ratione, qua sibi quisque aquam maris face-

Ut phalangiorum et scorpionum. Morsus a cane rabido Septemtrionalia maris accolæ quum ter sub fluctibus demerserunt, a rabie tutos esse putant. DIAL. G.

Ptyade. Πτυάς, hoc est, sputatrix: species quedam aspidis est, cuius et Aegieeta meminit: ab inspuendo corporibus veneno, nomen traxit. H.

Sufficitur. Calefactæ vapor excipitur. Dioscor. loc. citat. de aqua marina: Υπατρίζοντων δὲ θερμὸν ὑδρωπικῶς, παραλῆγας, καὶ δυσκολῶς παρηγορεῖ. HARD.

Tormina. Dioscor. loc. cit. ut iam diximus. HARD.

Mammæ. Festus: Sororiantæ marmæ dicuntur pycellarum, quum primum tumescunt, ut fraterculare puerorum. Plaut. in Frivolar. 9: Tunc papillæ primis Sororiant; illud volui dicere, fraterculabant. Dioec. I. V, cap. 49: μαστῶν παρηγόρευτος, mammæ nimio lacte surgentes. HARD.—Mammæ sororiantes. Ob nimium incrementum demissæ, et mutuo coniunctæ: lactis abundantia sic distentas, ut mutuo se

contingant, et tanquam sorores osculentur. Feminas ea mammarum deformitate indecoras ὀνυφαίης ait Synesius. DIAL. — Omnia paria fratres aut sorores Latini vocabant. Sic, manum lævam sororem dexteræ dicit Agorastocles apud Plantum, Pœnol. III, 4, 9. Ne credas tamen male semper et necessario hanc sororationem accipi. Aptè illa vox in Politiani iam-bitos dimetros fluxit: Nam quæ tibi papillæ Stant floridæ, et protuberant Sororiantes primulæ. Vbi vides quam caute quidem, sed eleganter, vir antiquitatis florem solitus præcerpere, adolescentulæ hoc tribuerit. AZ.

Maciemque. Hoc verborum ambitu phthisin intelligit, sive tabem, et malum corporis habitum. Diosc. loc. cit. Καὶ ταῖς χροναῖς ἀρχαῖαις τοῦ σώματος. ὀνυφαῖα τὸ δ' αὐτοῦ λεγέται. HARD.

Aurium. Diosc. sup. cit. HARD.

XXXIV. *Inventa ratione, qua sibi quisque aquam maris faceret.* Maris Veteribus fuit ὀπαστίρα, crudior, quam lib. I Gynaecion Hippocrates γλυκίστην

ret. Illud in ea ratione mirum, si plus quam sextarius salis in quatuor aquae sextarios mergatur, vinci aquam, salemque non liquari. Caetero sextarius salis cum quatuor aquae sextariis, salsissimi maris vim et naturam implet. Moderatissimum autem putant, superdictam aquae mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita et nervos excalescat, et corpus non exasperet.

vocat, nempe minus salsa. Allera $\epsilon\upsilon\chi\alpha\rho\alpha\tau\epsilon\varsigma$, matura Columellae, iusto salis pondere confecta. Maturitatis indicium est Gal. Simp. lib. IV, quod ovum innatet. Tertia $\epsilon\chi\alpha\rho\alpha\tau\epsilon\varsigma$ Archigeni, I, 4, $\mu\epsilon\tau\alpha\epsilon\tau\epsilon\tau\epsilon\varsigma$ in remediis quae phthiriasi conveniunt $\delta\epsilon\upsilon\tau\epsilon\epsilon$, $\delta\iota\mu\upsilon\pi\alpha$ Galeno supra cit. loco, dura Celso l. IV, cap. 9: merata, vehementissime salsa. In eam sal ingestus non liquecit, nec minuitur, sed integer in spora permanet, Galeno. Verum Columella maturae muriae experimentum id esse dicit, et si caseus dulcis demissus non pessum eat: quum enim caseus ionat, maturitatem suam habet. Dalec. — Sic apud Neotericos aquarum medicantium imitatio multiplex fit; quod quidem et magis arduum fuit, nec sine chymiae recentioris auxilio processisset satis feliciter. An tamen Veterum industriae in fingenda aqua marina eadem felicitas contigerit, potest dubitari: quum nec satis nosset quid in his aquis solutum detineretur (nempe hydrochlorates tum e sodio, tum e magnesio, sulphates e sodio, e magnesio, e calce, carbonates e calce, e magnesio, acidum carbonicum), et circa veras relationes ponderum cagerent. Certe salis vulgaris quartam fere partem potest aqua solvere; sed multum abest quin ita se res habeat. Nam aqua continet

In Oc. Atlant. prope Ifess. 4746
In mari Hyberna. prope prov. angl. *Cumberland*, 4740
In sinu Bothnico, ab 4740 ad 4730
In Oc. Atlan. prope Gall. 4732
In Aulone Britannico, 4730
In mari septentr. prope Thamesis aetuarium, 4729
In Interuo, quinque m. p. a Melita, septentr. versus, 4727
Ibid. sed prope urbem Castiglione, 4724
In freto Kattegat, prope *Vorberg*, 4716
In Islanda tractu, ab 4712 ad 4710
Non procul littore Norvegico, ab 4710 ad 477
Quum vero iusserint adhiberi cyathos 8 pro 4 sextariis, hoc est, cyathos 2 pro uno sextario; cyathus vero sit pars duodecima sextarii, duplex cyathus pars sexta (476), vides quantopere a vera temperatura antiquorum crasis ablit. A7.
Quum quatuor aquae sextariis mergatur. Scribendum, in quatuor aquae sextarios mergatur, ex vetere codice. P177.

Salsissimi [maris vim et naturam implet. Adde particulam, quae vimque et naturam implet, et paulo post, excolescit, non excolescit. P177.

XXXV. Inveteratur: et quod vocant thalassomeli, aequis portionibus maris, mellis, imbris, ex alto et ad hunc usum advehunt, fictilique vase et picato condunt. Prodest ad purgationes maxime sine stomachi vexatione, et sapore grato et odore.

XXXVI. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vini aegris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis, iisdem vitiis, quibus vinum, nec iisdem utilitatibus.

XXXVII. Quia saepe navigantes defectu aquae dulcis laborant, haec quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa navim vellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur: item demissae reticulis in mare concavae e cera pilae, vel vasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata corpora et hominum et quadrupedum, natando in cuius libeat generis aqua, facillime in artus redeunt. Est et in metu peregrinantium, ut

XXXV. *Inveteratur.* Haec solidem fere verbis Plin. Val. lib. II, cap. 23; et Diosc. lib. V, cap. 20: Θαλασσομέλι δοκίμον καὶ χερμαὶ ἀνδρικοῦς, etc. HARD.

XXXVI. *Hydromeli.* Vide quae de eo dicta sunt XIV, 29, et XXII, 51. HARD.

Cum melle temperabatur. Dulus partibus aquae pluviae veteris et una mellis. Diosc. DALEC.

Iisdem. Plin. lib. XXII, cap. 64, de hydromelie, seu squa mulsu: Longa vetustate transit in vinum.... stomacho inutilissimum, nervisque contrarium. Damnat et in egrotantium potu hydromeli Diosc. V, 47. HARD.

Quibus vinum. Nervos enim lentat, ac caput. DAU.

XXXVII. *Quia saepe navigantes...* demonstrabimus. *Expansa,* etc. Recentiores quoque dulcorandae huius aquae operam dederunt; sed sola habemus ad hunc scopum attingendam via vera distillatio est, quae in impensis maiores rapit, quam quas sapientiores republicae aut navarchi libenter et vulgo suscipiant. Ergo, ut non desperandum, sic certe ultra expectandum, donec commoda aquarum maximarum defaecatio in praesto sit. AZ.

Item demissae reticulis. Vide quae de Arado et Ormuzia diximus II, 406. HARD.

tentent valetudinem aquae ignotae: hoc cavent e balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo.

XXXVIII. Muscus, qui in aqua fuerit, podagris illitus prodest: item oleo admixto, talorum dolori tumorique. Spuma aquae affricu verrucas tollit. Nec non arena littorum maris, praecipue tenuis et sole candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordinemur autem, ut in reliquis, a principalibus eorum, quae sunt sal et spongia.

XXXIX. (VII.) Sal omnis, aut fit, aut gignitur: utrumque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino aë-

Frigidam suspectam hauriendo. Sic enim gustatu protinus vitiosam qualitatem deprehendunt. DALZG.

XXXVIII. *Muscus.* De musco marino certe Diosc. idem prodit IV, 99: Ἰσὶον θαλάσσιον, πικρὸν πρὸς ψλγυμονάς καὶ ποδάγρας, etc. HARD.

Spuma aquae a. v. tollit. Forte non inutilis: sed quid in causa? sal. Nulla non pars salis aquae eadem virtute polleret, si pollet spuma. AL.

Nec non arena littorum maris. Totidem verbis Diosc. V, 267: Ἀμμος ἢ παρὰ τοῖς ἀλγυμονάσι πυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἐξικμάζει τὰ ὑπερώδη σώματα περιχυνόμενα δίχα χειρῶς. *Arena littoralis sole servata hydropicorum corpora renecat, si caput tenuis ea undique obruantur.* Cael. Aurelianus, III, 8, Chron. de hydropse: *Item, inquit, ex arena littoris sole ignita torrenda corpora: hiemis vero tempore igne praetorrenda, etc.* Theod. Prisc. lib. II, part. 2, cap. 19 de hydropicis: *Et de arena calida in littore*

haec loca ventris sub umbilico detergere, maximum interdum est beneficium, Cels. III, 21, ubi de aqua inter cutem: *Evocandus est sudor, non exercitatione tantummodo, sed etiam in arena calida, vel laconico, vel alibano, etc.* Graeci hanc curationem παρόπτησιν et ψαλγυμὴν appellant: de qua abunde idem Cael. Aurel. edisserit, Chron. II, 4, de paralyti. HARD.

XXXIX. *Sal.* Sal omnis, inquit, aut nativus est, aut facitius. Nativus vel in terra, vel extra terram reperitur. Qui in terra est, aut in montibus caeditur, aut foditur in campis, aut ab eorundem arenis extrahitur. Sal vero qui gignitur extra terram, fontibus, fluviis, mari, lacubusque continetur. HARD.

Aut fit. Aut facitius est, aut nativus. Cf. not. 4. HARD.

Coacto. Deasato humore sub terra, unde effoditur, caediturque, ut mox dicitur. HARD.

stivis solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu qui Cocanicus vocatur, et alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantum inhaerescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur, et usque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quod tantumdem nocte subvenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est: Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis littoribus ac scopulis relictæ. Hic omnis rore densatur, et est acrior qui in scopulis invenitur. Sunt etiamnum naturales differentiae tres. Namque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale exaestuant: sicut ad Cytium in Cypro, et circa Memphin, extrahunt e lacu; dein sole siccant. Sed et summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu. fluente, ut apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos et Armenios. Præterea apud Bactros amnes Ochus et Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt et in Africa lacus, et quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem et

Qui Cocanicus vocatur. Stagnum Cocanicum haud procul hostio Dirilli amnis, latere Siciliæ meridionali. Fazellus, Decad. I, lib. V, cap. 2, pag. 119. HARD.

Aliud etiam in eo mir. Spuma hæc salia, seu spuma maris arida est, ἀλὲς ἄχρη dictæ Diosc. lib. V, cap. 127; rapentum videlicet, purgamentumve maris spumosum, quod in exilibus petris reperitur, eiusdem cum sale facultatis, ἐπίψημα ἀλὲς ἀπρόδους ἐπιστάμενον ἐν τῶν πετρελίων, etc. Vide Agricola, de nat. fossil. lib. III, pag. 208. HARD. — Non differit

ille sal a reliquo: nec mirum, si quotidie aliquid salis formetur in lacubus, qui amnium multorum aquas accipiunt, nec exitum præbent. Pars lunc abit in vapores, pars in salem. AJASS.

Sed et summa fluminum. Amnium, lacuum, fontiumque salis elenchum vide apud Agricola, de natura eorum, quæ effluunt e terra, lib. I, pag. 99. HARD.

Sunt et in Africa lacus. Est et prope Carcassonem, vulgo *Marsonnette*. DALEC.

calidi fontes, sicut Pagasaei. Et hactenus habent sa genera ex aquis sponte provenientiâ. Sunt et montes nativi salis, ut in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo caeditur renascens: maiusque regum vectigal ex eo, quam ex auro est atque margaritis. Effoditur et e terra, ut palam est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem caeditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Gerrhis Arabiae oppido muros domosque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. In-

Calidi fontes. Talis et fons in vico Monspensuli vicino, quem incolae vocant *Balerve*. DALEC.

Sunt et montes, etc. Exscripsit hunc locum Isidorus, Orig. lib. XVI, cap. 2. Caeditur hodieque copiosius in Carpatho Hungariae monte, aliisque quae Agricola recenset de nat. Foss. III, pag. 207. HARN.

Lapicidinarum modo caeditur. Lapicidinarum, in vetusto exemplari, non lapicidinarum. PIST.

Maiusque regum vectigal ex eo est quam ex auro atque. Vossian. et Chiffletian. *quam ex auro est atque.* Scribe: *maiusque regum vectigal ex eo quam ex auro est atque margaritis.* GAON.

Effoditur. Etiamnum ad secundum a Cracovia Poloniae lapidem, aliisque in locis, effodi salem, Agricola refert, loc. cit. HARN. — Celebrerrimae omnium salifodinae Wielicza eadem in Polonia. AZ.

Gerrhis. Libri omnes hactenus editi habent, *Carrhis Arabiae*, quae urbs illa est videlicet Crassi clade nobilis. In Reg. 4, *Gerrhis*. Nos *Gerrhis* rescripsimus, quod oppidi nomen in littore Arabiae Felicis, quae soli oriente obvertitur, alluiturque Persico sinu. Qua emendatione certior esse nulla potest. Auctor enim Strabo, lib. XVI,

pag. 166: Γῆρρα Χαλδαίων ἐνγῶδον ἐκ Βαβυλῶνος εἰκρόντων τὴν ἀλμυρίδα, καὶ ἔχοντων ἀλῆνας τῆς εἰκίας, ἃς ἐπισθάν λεπίδες τῶν ἁλῶν ἀρισταμέναι κατὰ τὴν ἐπίκρυσιν τὴν ἐκ τῶν ἡλίων, συνιχθεὶς ἀποπέπτουσι, κατὰββαίνοντες ὕδασι πικρὰ τοῖς τοίχοις συνέχουσι. Διάγου δὲ τῆς θαλάττης διακοστίου σταδίου ἡ πόλις, etc. *Gerrha, quam Chaldaei tenent Babylonia extorres, loca salsa et domos ex sale factas habitantes: has quam salis squamæ propter solis ardorem abscedentes continuo cadunt, crebro aquis adspargunt, atque eo pacto continuitatem parietum tutantur. Haec urbs stadiis cc a mari distat. Plinius ipse in Geograph. lib. VI, cap. 32: Sinus Gerrhaicus Gorra quinque mill. pass. amplitudine, turre habet ex salis quadratis molibus. Quin, et tota hodie insula, quae Ormus dicitur, nec abest longissime ab eo littore, nihil est praeter durum candidumque salem, ex quo ipse conficiuntur aedes, ut diximus lib. II, cap. 104. Isidor. Orig. lib. XVI, c. 2, hunc Plinii locum exscribens, oppidi nomen praetermisit.* HARN.

Ferruminantes. Conglutinantes adspersione aquae, quae mox in salem concresecat. HARN.

venit et iuxta Pelusium Ptolemaeus rex, quum castra faceret. Quo exemplo postea inter Aegyptum et Arabiam, etiam squalentibus locis, coeptus est inveniri, detractis arenis: qualiter et per Africae sitientia usque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco et ipso, quia sub arenis inveniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinae utilis. Probatur quam maxime perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod levissimus intra specus suos, in lucem universam prolatus, vix credibili pondere ingravescat. Causa evidens, cuniculorum spiritu madido sic adjuvante molientes, ut adjuvant aquae. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellavimus, nec non et Cyprio mire simili. In Hispania quoque citeriore Egelastae caeditur, glebis paene translucentibus, cui iam pridem palma a plerisque medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal,

Qualiter et per Africae sitientia. Isidem verbis Isidorus, Orig. lib. XVI, c. 2. Plinius ipse, V, 5: Domos sale montibus suis exciso, cum lapide, construunt. HARD.

Crascens. Ex humore splasato, quem interdiu fervidus sol non absumpsit. DAL.

Hammoniaco. Deprehendis h. loco originem veram nobilissimi salis qui nunc apud omnes Europae gentes audit ammoniacus. AL.

Probatur. Dioscor. lib. V, cap. 426: Αμμωνιακόν τῷ γένει, εὐαγυρόν τε καὶ εὐδαίει τῶν διαφόρων ἔχον. Hammoniaco natione, quod quidem et fandi facile potest, et rectis est scissuris. HARD.

Pt adjuvant aquae. Quae iniecta pondera gestitant, et nobis ea movere conantibus levis praebent. HARD.

In Hispania quoque citeriore. Solinus, cap. xxvii, pag. 43, de Hispania: non coquunt ibi sales, sed effodiant. Gellius, lib. II, cap. 22, ex Catone: Est in his regionibus mons ex sale mero magnus: quantum demas, tantum aderescit. Sic etiam Isid. Orig. lib. XVI, cap. 2. Huc lepide Sidonius alludit, lib. IX, ep. 42: Venit in nostras a te profecta pagina manus, quae trahit multam similitudinem de sale hispano, in iugis caeso Tarraconensibus; nam recensenti lucida et salsa est. HARD.

sterilis est, nihilque gignit; et in totum sponte nascens intra haec est. Factitii varia genera. Vulgaris plurimusque in salinis, mari adfuso, non sine aquae dulcis riguis, sed imbre maxime iuvante, ac super omnia sole multo, non aliter inarescens. Africa circa Uticam construit acervos salis ad collium speciem: qui ubi sole lunaque induruerit, nullo humore liquescunt, vixque etiam ferro caedantur: Fit tamen et in Creta sine riguis, in salinas mare infundentibus: et circa Aegyptum, ipso mari influente in solum (ut credo), Nilo succosum. Fit et e puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitumen liquidum cogitur, oleo simile, quo et in lucernis utuntur: hoc detracto subest sal. Et in Cappadocia e puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. In Chaonia excoquunt aquam ex fonte, refrigerandoque salem faciunt inertem, nec candidum. Galliae Germaniaeque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.

Et in totum sponte nascens inter haec est. Scribe, intra haec est, ex antiquo codice. PIST. — Et in totum, etc. Et omnino haec sunt nativi salis genera. HARD.

Non sine aquae dulcis riguis. Mons-pesudi ex sola maris aqua conficitur, sed imbre cadente citius spissatur, dum imber non abluat diutius, sic enim liquatur. DALEC.

Sine riguis. Sine mixtura aquae dulcis, sola marina aqua adfusa in salina. HARD.

Ipsa mari influente. Ipsum mare, inquit, sua vi influens in Aegypti solum, abit in salem. HARD.

Nilo. Nilo aquis nitrosis irrigatum. HARD.

Prima densatio. Aqua e puteis Babylone hausta et in salinas ingesta

primum densatur, in bitumen, etc. HARD.

In Chaonia. Sic libri omnes atiam manu exarati, quos vidimus. Dalecampius tamen ex nescio quo veteri exemplari, aliter, sed candidum, contraria plane sententia non modo menti scriptoris, sed et Philosophi, a quo is accepit, Meteor. lib. II, pag. 658, ubi de Chaonio illo sale disputans, εἰς δὲ τὴν θάλασσαν, inquit, ἀσθενέστεροι τῶν ἄλλων, καὶ πλείους ἐδύνασθαι ἐμβληθέντες. καὶ τὴν χρεῖαν οὐχ ὁρῶντες λαμβάνει. Hoc genus satis imbecilliorum quam cetera virtutem obtinet largiusque adhibitum gustum ingratum suavit: colore item non atque candido existit. HARD.

Ardentibus. Salis ita conficiendi rationem Agricola edocet de re met. lib. XII, pag. 450. HARD.

XL. Hispaniae quadam sui parte e puteis hauriunt, muriam appellant: et illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quercus optima, ut quae per se cinere sincero vim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita infuso liquore salso, carbo etiam in salem vertitur. Quicumque ligno conlit sal, niger est. Apud Theophrastum invenio, Vmbros arundinis et iunci cinerem decoquere aqua solitos, donec exiguum superesset humoris. Quin et e muria salsamentorum recoquitur, iterumque consumpto liquore ad naturam suam redit: vulgo e maenis iucundissimus.

XLI. Marinorum maxime laudatur Cyprius a Salamina: de stagnis Tarentinus, ac Phrygius, qui Tattaeus vocatur. Hi duo oculis utiles. A Cappadocia

Aquam salsam infundunt. Maris, ut nitrosos et saldos cineres eluant. DAL. XL. *E puteis.* Aquam salsam quam lignis infundunt. HARO.

Muriam appellant. Vulgo ap. Sequanos, *mure* et *murette*. DAL.

Vmbros. Sane Vmbros vetusta omnia exemplaria referunt, ut ipse fatetur Hermolans, Reg. 4, 2, Colb. etc. ut mirari subeat cur libri omnes editi, Imbros vel Imbrios exhibeant, ut de Imbro Thraciae insula id intelligatur, quod de Vmbria, Italiae populis accipiendum est. Testis Aristot. Meteor. II, 3, pag. 553: Τοσούτον ὁ ὕπερον γίνεται καὶ ἐν Ουμβρικαῖς ἔστι γὰρ τις τόπος ἐν ᾧ πρὶν ἔχει ἀλλαντὸς καὶ σχοίνος. Τοῦτων οὖν κατακλιόμενοι, καὶ τὴν τέρας ἐμβαλλόμενος αἱ ὕδρες ἀφ' ἐφουσιν ὅταν δὲ λήσῃσι τι τοῦ ὕδατος, τοῦτο φυχθὲν; ἄλλω γίνεται πλεθός. Aliud haec rei proximum Vmbri malitur: quendam enim locum habent, in quo arundines et iunci nascuntur, quarum cinerem decoquere aqua soliti sunt, donec exiguum superesset humoris;

qui ubi refrigit, in salis copiam solet evadere. II. — Conlicat gallicus interpres de Vmbria Indicis sermonem esse (de quibus iam supra lib. VI, cap. 20, verba feci), seu de actolis insulae Ombriae (de qua sup. eod. lib. cap. 32). AL.

Humoris. Quem langiore coctura in salem densarent. DAL.

Quin et e muria. Muria salsugo est, in qua salsamenta innatant, hoc est, pisces ceteraque id genus, quae sale condiantur, ad diuturnum usum, *la saumire*. HARO.

Vulgo. E maenis sale conditis, salsugine seu muria decocta, iucundissimus sal eximitur. HARO.

XLI. *Marinorum.* Diosc. lib. V, c. 126. HARO.

Ac Phrygius. Dioscor. loco citato. Εν τοῖς λεγομένοις δὲ καὶ τὰ λιμνῶνα προφρίτιον εὐτανάστειον δὲ αὐτοῦ ἔστι τὸ Φρύγιον, καλούμενον δὲ Ταρταῖον. HARO.

Qui Tattaeus vocatur. Straboni lib. XII, post Galatiam, Austrum verrus

vero qui in laterculis affertur; cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Citieum appellavimus. Itaque a partu ventrem eo cum melanthio illinunt. Salsissimus sal qui siccissimus: suavissimus omnium Tarentinus atque candidissimus: et de cæterò fragilis, qui maxime candidus. Pluvia dulcescit omnis. Suaviorem tamen rore faciunt; sed copiosum Aquilonis flatus. Austro non nascitur. Flos salis non fit, nisi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exsilit Tragasæus; neque Acanthius ab oppido appel-

latus est nomine Tatta, Cappadociae majori vicinus, iuxta Morimeneon in Phrygia maiori. DAL.

Qui in laterculis affertur. Minutus, qui in lacu siccatur. DAL. — *Qui in laterculis*, etc. Tubulis e laterculis coctili, aut simili vase. Ita MSS. omnes. HARD.

Citieum. Cap. 39. HARD.

Itaque a partu ventrem eo cum melanthio illinunt. De melanthio supra dictum est, lib. XX, cap. 17. Sed pessime hanc plantam iungere umbilico applicari puerperarum; namque habetur *ἰμμεναγωγός*, et *γαλακτοποιός*; eo vero tempore nec menstrua provocanda sunt, nec lactis abundantia. DAL.

Flos. Sic appellabant tenuissimum. Savillae instar, levissimum candidissimumque salē; de eo inferius, c. 42. Neque is porro, neque omnino utilis sal minutatim dissolutus in igne crepitat, aut exsilit. Vide Agricolarum de nat. Foss. lib. III, pag. 209. H.

In igne nec crepitat, nec exsilit. Legendum: *In igne nec crepitat Tragasæus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec ullius spuma, aut od ramenta tenuis.* At quid aliud salis ramentum, nisi sal tenue? SALM. — *In igne*, etc. Isid. Orig. lib. XVI, c.

2. Sali Tragasæo in Troade tributum impositum scribit Athen. lib. III, c. 73. Strabo, lib. XIII, p. 665, eodem in tractu, haud procul Hamaxito, de quo lib. V, cap. 33 diximus, salinas Tragasæas locat: *Τὸ Τραγασίων ἀλωπέγιον αὐτόματον τοῖς ἐτησίαις πηγόμενον πρὸς Ἀμαζήτω, ubi sal sponte sua cogitur spirantibus Eteisi.* Consentit etiam Galenus de fac. simpl. Med. lib. XI, cap. 2, pag. 316. In Reg. 4, *Tragasæus*. In Reg. 2, *Tragasæus*. Errat Stephanus; qui Tragassas, et Tragasæum salē in Epiro locat. HARD.

Tragasæus. A Tragassa Epiro, Acanthius ab Acantho, Macedoniae urbibus. Tragassae, Stephano in Epiro locus, ex Tragasso dictus, cuius Neptunus fecit mentionem, ut ibi in Italio campo sal nasceretur. Est et apud Athenaeum in Troade sal Tragasæus, cui quum vectigal Lyximachus imposuisset, evanuit, et vectigali mox sublato succrevit rursum. Rhodig. lib. IX, cap. 42. Hadrian. Iunius, lib. III, cap. 9, eandem historiam recitat, et multas praeterea eiusdem argumenti. DATAT.

Acanthius. Ab Acantho, Macedoniae oppido, de quo dictum est lib. IV, cap. 47. HARD.

latus: nec ullius spuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exsilit. Sunt et colorum differentiae. Ruber Memphi, rufus est circa Oxum. Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris, ut imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, translucidus et odoratissimus. Ad medicinae usus, antiqui Tarentinum maxime laudabant. Ab hoc quemcumque e marinis: ex eo genere spumeum praecipue. Iumentorum vero et bovm oculis, Tragasacum et Baeticum. Ad obso-

Nec ullius spuma, aut ramentum.
 «Nec ullus ex spuma aut ramento,» in vetere codice. FWR. — *Nec ullius spuma*, etc. Subintellige, salis. Vide Agricola loco proxime citato. H.

Agrigentinus. Solini paraphrasis, cap. v, pag. 20: *Salem Agrigentinum si igni iuxteris, dissolvitur ustione: cui si liquor aquae proximaverit, crepitat veluti torreatur.* Futilis Menesii coniectura in Antigonom, pag. 488, ut inde intelligitur; qui legi sused, *Agrigentinus ignium impatiens.* Ignium patiens dicitur, quod in igne non crepitat, nec exsilit. Augustin. de Civit. Dei, lib. XXI. cap. 5 et 7: *Agrigentinum Salem ait, quum fuerit admotus igni, velut in aqua fluescere: quoniam vero aquae, velut in igne crepitare.* HARD.

— *Ignium patiens.* In igne non crepitans. Cur sal crepitet, vid. ap. Arist. Problem. 42 et 43, cap. 11. DALG.

Ruber. Ibid. Origg. lib. XVI, cap. 2. HARD.

— *Centuripis.* Isidorus loco citato. HARD.

Circa Gelam. Isidorus loco citato. HARD.

Tanti splendoris, ut imaginem recipiat. Sic Vox. sic Academicus, sic Gudanius, sic Menapius, non plus

minusve littera. Itaque mallem temperasse Salmasium ad Solinum, pag. 416, scribere, corrupte in omnibus libris Plinianis legi, *ut magnitudinem recipiat: temperasse inde conficere, ut imaginum similitudinem recipiat.* Sane in Andegav. ei mihi occurrit: *ut magnitudinem recipiat: sed id detrahendo, non addendo erat curandum.* Librarius, qui male acceperat ei fecerat *uti, ex magnem, quod sine sensu erat, fecit magnitudinem.* GAON.

In Cappadocia. Sic Isidorus loco cit. At Solinus, cap. v, pag. 220: *In Pachyno adeo splendidus et lucidus, ut imagines reddat.* Quo id auctore prodatur, incertum. In MSS. et apud Isidorum, *croceus.* HARD.

Spumeum. Levem ei, veluti pugnificosum, ac fistulosum spongiae modo; aut marinae spumae. DAL. — *Spumeum.* Spumam maris intelligit, seu spumam salis; ut humores aiunt, de qua Dioscor. lib. II, cap. 127. H.

Iumentorum. Et hominum similiter oculis Plin. Valer. adhibet, lib. I, c. 48: *Sal fixum, inquit, tritum, admixto melle Attico inunges, et caliginem tollit.* HARD.

Oculis. Caligantibus, maculosis, ungue impeditis. DAL.

nium et cibum utilior, quisque facile liquescit: item humidior: minorent enim amaritudinem habent, ut Atticus et Euboicus. Servandis carnibus aptior acer et siccus, ut Megaricus. Conditur etiam odoribus ad-ditis, et pulmentarii vicem implet, excitans avidi-tatem, invitansque in omnibus cibis; ita ut sit pec-uliaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quaesitus garo. Quin et pecudes armentaque et iumenta sale maxime sollicitantur ad pastum, multo largiore lacte, multoque gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule vita humanior sine sale non quit degere: adeoque necessarium elementum

Exeitant. Expressit hoc ipsum carmine Huetius in poematio de sale: *Pulsa fames, et amor salibus revocatur edendi, Obtusoque abest fustidia longa palato.* HARD.

Ita ut sit peculiaris. Ita ut in omni-bus condimentis vis eius peculiariter sentiatur. Idcirco et in gari esu, in primis quaeritur. HARD.

Inter innumera condimenta. Plurichus condimentum condimentorum vocat, ut mox dicitur. DAT.

Ita est in mandendo. MSS. Reg. 2, et Chiffet. iterum in mandendo. H.

Quin et pecudes armentaque et iumenta sale maxime sollicitantur ad pastum, etc. Vide quae dicturi sumus inferius, sub lineam cap. 34, H. — *Quin et pecudes,* etc. Hoc notissimum est; unde non satis dolendum eo pretii annonam salis in Gallia nostra devenisse, ut vix eo satis utantur agricolaе, quum nec in praesepti sacco salis plenus toties offerre possent, quoties utilis res futura sit; nec egena praeta spargere sale. Multa quidem praeta iam particulas salinas contineant, et haec exquisitissima; sed non haec dos aut felicitas omnibus contigit. AR.

Multo largiore lacte. Aristot. Hist. Anim. lib. VIII, cap. 43, pag. 909, et Isidor. Orig. lib. XVI, c. 2. Neque id Virgilium latuit Georg. III, 394, ita canentem: *At, cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes Ipse manu, salsaque ferat praecipibus herbas. Hinc et amant fluvios magis, ac magis ubera tendunt, Et salis occultum re-ferunt in lacte saporem.* HARD.

Ergo hercule vita humanior sine sale nequit degere. Vossiani tres, *hercules;* turn Opt. et Andeg. non quit degere. Et profecto saepe sic maluerunt, lib. VII, c. 45, bituminum equarum alioquin ac lenta natura, etc. non quit sibi avelli: ut correxit Salmasius ad Solinum, p. 27, et succinnat quatuor nostri lib. XXXI, cap. 40: quod in terrestribus volucribusque fieri non quit. L. XXXIV, c. 8, de Apoxyomeno: *nude gratum Tiberio principi: non quivit temperare sibi in eo.* Sic Vossianus. At Dalecam. quasi tanti sit, corrigit: *qui nequit.* Eodem cap. de Apollodoro: *crebro perfecta signa frangentem, dum satiare cupiditatem artis non quit;* ideo Itanium cognominatum. Sic iterum Vossianus. Vulgo, *nequit artis et ideo;* sed nec

est, ut transierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur: omnisque vitae lepos et summa hilaritas, laborumque requies non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiam militiaeque interponitur, salariis inde dictis, magna apud anti-

copulativa opus esse ostendit illud Flori lib. II, cap. 7, *an idem temporis liberat gentes, ideo impatientes iugi*. Cic. ad Div. lib. VII, epist. VI: *Qui ipse sibi sapiens prodesse non quit, nequidquam sapit*. Vbi etiam vitiant. GAON.

Vt transierit intellectus ad voluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur. Pro tribus illis dictionibus, quoque nam ita, substituo scommata, audacter quidem, sed forte non infelleiter. PRAT. — *Vt*, etc. Vt id nomen salis intelligamus transisse etiam ad voluptates animi significandas, non ad potatū tantum gustum. HANO.

Nam ita sales. Catullus formosam mulierem habendam non putat, quae venustate careat, ac salē, id est, lepore et argutia. Plutarchus, Sympos. lib. V: *Αἰὲ τοῦτ' ἴσως, οἷ, καὶ κάλλος γυναικὸς τὸ μὴτ' ἀργὸν, μὴτ' ἀπλοῦνον, ἀλλὰ μετρημένον χάριτι, καὶ κινητικόν, ἀλμυρὸν καὶ ὀρεῖν καλοῦσι*. Victorius, lib. XII, cap. 43. Salis usum ante bellum Trojanum multis incognitum fuisse, his versibus Homerus indicat, Odyss. Δ: *οἱ οὐκ ἴσασσι θαλάσσαν Ἀνέρες, οὐδέ θ' ἄλσσει μετρημένον εἶδαρ ἔδουσι*. Eustath. putat ἄπρην δηλοῦσθαι ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ οὐδαμῶς ἔλδης οἴσασιν, οὔτε θαλάσσιον, οὔτ' ὀρεῖν, οὔτε τὸν ἄλσθον, quod refert et Pausan. in Attica. Brod. VI, 3. locus est Plauti lepidus in Cas. III, 2, 8, de secho satuo et insulso, *Non coactor vilis empti et modus, qui venit salis*;

nempe hic salem carum esse oportet, alioqui emeret sibi hic seges tam insulsus, stolidus, ineptus. DAL. — *Nam.* Sal enim, vel sales, urbanitas est, iocus, argutia, lepos. Hinc librorum sales, sal humanitatis, protervi urbanive sales, sal dicendi et facetiae, similiaque, quae latine perfit notunt. Vates idem, qui proxime laudatus a nobis, admodum scite: *Denique non nostros commendat gratia mores, Ni fuerint tincti salibus: frigemus inepti: Nullus homo, nulla ingrato sermone venustus: Aversas fugiunt Charites, Venus ipsa facessit, Et formosa suavi praecludit Nympha cubile. Adde sales verbis, o non indocte posita, Si quis mausura speras de carmine famam*. HANO.

Vitae lepos. Homerus salem ideo θεῖον divinum vocat. Plato in Timaeo diis charissimum, plerique χάριτι. Rhod. lib. XXVII, cap. 24. Catullus, *Nulla in tam magno corpore mica salis*, id est, gratiae, et Veneris, non ut Quintilianus putat, lib. VI, cap. 3, ridiculi. Plutarch. in Sympos. *κινδυνεύουσι γὰρ οἱ ἄλεις τῶν ἄλλων ὄφρα εἶναι καὶ ἡδυσμα· διὰ χάριτας εἶναι προσεχόμενοι αὐτούς*. Brod. lib. VI, cap. 42. DALE.

Salariis. Salaris nomine proprie significabatur tributorum militarium et ductum annona: forte quod nihil victui magis necessarium quam sal: vel quodalaria percipientes, inde se alerent. Ich. de Janus: *Salarium*: a sale dicitur, *salarium*, id est, sit-

quos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariae viae, quoniam illa salem in Sabinos portari convenerat. Ancus Marcius rex salis modios sex mille in congiario dedit populo, et salinas primus instituit. Varro etiam pulmentarii vice usos veteres, auctor est: et salem cum pane esitasse eos proverbio apparet. Maxime tamen in sacris intelligitur auctoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa.

pendium, reditus... diarium quotidianum, cibarium victus: unde legitur, quod olim poëtae vivebant de communi salario, id est, stipendio. Idem qui supra Huetius: Temporibus sale constabant stipendia prisca: Ilino et perpetuum mernere Salaria nomen. Priscæ Romulidum plebi, sanetoque scutu Munera grata salis donavit Marcius Ancus: Primus et instituit populo gaudente salinas. HARD.

Salariae. Consentit Verrius Flaccus, qui apud Festum Salariam viam ait, incipere a porta quae nunc Colina a colle Quirinali dicitur. *Salaria autem, inquit, propterea appellabatur, quod impetratum fuerit, ut ea liceret a mari in Sabinos salem portari.* H.

Ancus Marcius rex salis modios. Brevius in scripto codicis: *Ancus Marcius rex modior salis in congiario dedit populo.* PINT.

In congiario. Congiarium populus accipiebat, donarium miles. DAL. — *In congiario.* Ioh. de Janua: Congiarium, id est, beneficium, donatio imperatoris, quod quilibet imperator favorem populi captans adhibebat, ut largior videretur in donis. Congiarium in nummis Augustorum populo romano datum saepe occurrit, sed non ante Nerōnem. Sub Titō occurrit imprimis duo: prior est exquisitissimus integerrimusque, inquit Medio-

barbus: T. CAESAR, VESPASIANVS. PONT. TR. P. COS. II. X. COM. TER. P. R. IMP. MAX. DAT. Titus Caesar in suggesto sedens, stante dea Liberalitate, dat congiarium: ante suggestum, cive in alterius sinum largiter effundente. Sic interpretare: CONGIarium TERTium Populo Romano IMPensis MAXimis DATum. Alter est eiusdem Titī iam Augusti: IMP. T. CAESAR, VESP. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII. X. CONGIAR. TER. P. R. IMP. P. DAT. Aereus est inter Arsehotanos tab. XXIX, num. 10. Lege: Congiarium tertium Populo Romano IMPensis Propriis DATum. HARD.

Esitasse enim salem cum pane. Superior lectio scripti codicis, et sales cum pane esitasse eos proverbio apparet. PINT. — *Esitasse.* Ad hunc morem et ad hoc proverbium respexisse Horatius videtur, Sat. II, 11, 17: *Cum sale panis Latrantem stomachum bene leniet.* HARD.

Vt proverbio apparet. Iluc pertinent proverbium duo. Alterum ἀλά λειχεν, salem lingere. Persius, Sat. V, vs. 137: *Eheu Baro, regustatum digito terebrare salinum Contentus perages, si vivere cum Iove tepulis;* alterum ἀλά αἰ τραπεζῶν μὴ παραβαίνεν, salem et mensam ne praetercas. Vide Erasmus, DALC.

Mola salsa. Farre tosto et sale ad-

XLII. Salinarum sinceritas summam fecit suam differentiam, quamdam favillam salis, quae levissima ex eo est et candidissima: appellatur et flos salis, in totum diversa res, humidiorisque naturae, et crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore quoque ingrato, seu gari, dissentiens a sale, non modo a spuma. Aegyptus invenit, videturque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quod olei quamdam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. Adulteratur autem tingiturque rubrica, aut plerumque testa trita: qui fucus aqua deprehenditur, diluente factitium colorem: quum verus ille non nisi oleo resolvatur, et unguentarii propter colorem eo maxi-

dito, qua hostiae conspergebantur. Molam salisam Homerus, Odys. Σ, ἀκτὴν ἀλφειῶν vocat hoc versu, καὶ τὰ μὲν ἐν πυρὶ βιάλλει πολλὸν ἀλφειῶν ἀκτῆ. Oύλοχόρην etiam Graeci vocant. Varroni in Aboriginibus mola simpliciter hordeum. Grumit, inquit, tepido lacte sātter mola maectatus porcus: nempe hordeo sarginatus. DAL.—Sive. Molam salisam vocabant fœr tostum addito sale. Ovidius, Fast. I, vers. 427: Inde vocor Ianus: cui quum cereale sacerdos imponit libum mixtaque farræ sali. Et vs. 337: Ante, deos homini quod conciliare valeret, Fær erat, et pari lucida mica salis. HARD.

XLII. Appellatur. Quanquam differt omnino a flore salis. Haec totidem fere verbis Dioscorides, lib. V, cap. 429. Hodie nostis pharmacopolis salariisque incognitus. HARD.

Aegyptus. Dioscorides, loco cit. HARD.

Et sandilus. Dioscorid. Επιστάται δὲ κίναυς τρεῖς, stagnis quibusdam innatat. HARD.

Optimum. Dioscorides, loco citato, ὑπολέταρον caeteris similiter anteponit. HARD.

Est enim etiam in sale pinguitudo. Ideo lucernae melius ardent sale inlecto. Macrobius, Saturnal. lib. VII; Aristoteles, Problem. cap. 23; Plutarch. Symp. Quæst. 4. DAL.

Adulteratur. Το δὲ ἐμύλτων ἡ θόρυβος ἔχον, φαῦλον ἢ γητῶν. Fucus rubrica, aut grumatus, improbat. Dioscorides, loc. cit. HARD.

Qui. Ετι τὸ ἀνέκταν ἰλαχὺ συναίσταται μὲν τὸ διδιδμαμένον δὲ ἐκ μύρου καὶ ὕδατος. Praeterita perus et sincerus non nisi oleo resolvitur: adulteratus, non nulla ex parte etiam aqua diluitur. HARD.

Diluente factitium colorem. Deluente in apographo nostro, non diluente, rectius. PIST.

Propter colorem. Ad colorem unguentis emplastrisque addendum: μύρου καὶ ἐμπλάστρου καὶ μύρου εἰς χρώειν, ὡς καὶ τὰ ποδῶν. Dioscor. loc. cit. Vitur eo et ad flavum co-

me utantur. Canitia in vasis summa est: media vero pars humidior, ut diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, alvum solvit in vino et aqua acopis et smegmatis utilis. Detrahit et ex palpebris pilos efficacissime. Faeces imae concutuntur, ut color croci redeat. Praeter haec etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distans.

XLIII. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocavere, intestinis piscium caeterisque

lorem capillis inducendum Alex. Iatros. lib. XI. HARD.

Canitia in vasis. Macidus suctus. DASEO. — *Canitia.* Floris eius pars summa in vasis cana est: media humidior. HARD.

Vt diximus. Huius rei nusquam alibi mentionem fecit. Obliviosus hic Plinius. DAL. — *Vt diximus.* Paulo ante, initio huius capituli. HARD.

Floris. Totidem verbis haec Dioscorides, loco citato. HARO.

Sudorem. Dioscorides, loco citato. HARO.

Alvum solvit. Dioscorid. loc. cit. Κούλιος παρακτικόν οὖν αἶμα καὶ ὕδατι ληθῆν, alvum turbat, etc. II.

Acopis et smegmaticis utilis. *Acopis et smecticis utilis,* in scripto codice. Quam sectionem veram esse nemo graece doctus dissimulabit: confirmatur etiam Pauli Aeginetae auctoritate lib. VII, ubi de smecticis medicamentis agit, et paulo post feces imae, redundat verbum imae. PICT. — *Acopis.* Μίγνυται καὶ ἀκόποις, καὶ σμῆγματι πρὸς τριχῶν λειπτυσμόν. Additus et acopis, et smegmatis: quae extenuandorum pilorum gratia componuntur. Diosc. loc. cit. HARO.

Salsugo. Salsilaginem esse puti maris affert in areas salinarum hu-

morem, qui sub salis crusta liquidus manet, nec in salis naturam densatur. DALEC.

XLIII. *Garon.* Latini liquoris: Caelius Aurelianus, Chronic. lib. III. Vopiscus in Aureliano, Oxygaron Apicio, liquamen acetosum. Cuius, Observ. lib. IX, cap. 9. DALEC. — *Quod garon.* Qua id arte pararetur, docet auctor Geop. XX, extr. Γαρῶν ποιήσεις. Τὰ ἔγκυατα τῶν ἰχθύων βάλ- λεται εἰς σκεῦος, καὶ ἀλλεῖται... καὶ ἐν ἡλίῳ ταριχεύεται πυκνῶς θανατού- μενα. Όταν δὲ ταριχευθῶσι τῇ θερμῇ, ἐξ αὐτῶν γάρος οὕτως αἱρεῖται. Κορε- νὸς μακρὸς πυκνὸς ἐντίθεται εἰς τὸ μεστὸν ἀγγεῖον τῶν προσηρμένων ὀψα- ρίων, καὶ εἰσρεῖ τὸ γάρος εἰς τὸν κο- ρένον, καὶ οὕτως διὰ τοῦ κορένου διηθηθῆν, ἀνακαυθῆναι τὸ καλούμενον λικουαμέν, τὸ δὲ λοιπὸν πύημα γίνε- ται ἀλιξ. *Intestina piscium iniciuntur in vas et saliantur...* et in sole in- veterantur, frequenterque versantur. Post- quam vero per calorem fuerint in- veterati, Garum ex ipsis hoc modo tol- litur: cophinum lingua imponitur in vas plenum praedictorum piscium, In- fluitque garum in cophinum: atque sic per cophinum percolatum liquamen appellatum garum suscipiunt: reli- quum vero retinimentum, alex efficitur,

quae abilienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce quem Graeci Garon vocabant: capite eius usto, suffitu extrahi secundas monstrantes. (VIII.) Nunc e scombro pisce laudatissimum in Carthagini Spartariae cetariis: Sociorum id appellatur, singulis millibus nummum permutantibus congios fere binos. Nec li-

et vocatur. Cari meminit Martial. l. VIII, epigr. xxvi, vs. 7: *Sed coquus ingentem piperis consumet acervum, Addet et arcano mixta Falerna garo.* Vsum eius hodieque esse Constanti-nopoli Bellonius prodidit. H.

Quae abilienda essent, sale mace-ratis. Vt sanguine, branchiis, capi-tibus, praesertim garorum et lyco-stomorum. DALE.

Graeci. Iterum Plinio, XXXII, 53, garus. Pisciculus ignotus. Id. Origg. lib. XX, cap. 3: *Garum est liquor piscium saluus, qui olim conficieba-tur ex pisce, quem Graeci γάρου vo-cabant. Et quamvis nunc ex infinito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, a quo initium sum-pit.* HARD.

E scombro. De hoc Strabo, lib. III; Athen. lib. II; Horat. Sat. II, VIII, 45: *... his mixtum ius est; oleo, quod prima Venafri Pressit cella; garo de succis piscis Iberi.* DALE. — Nunc e scombro, etc. Laudatissima haec mu-ria fuit, propriaque divitum. Mar-tialis, lib. XIII, epigram. cxi, pag. 721, cui titulus, *Garum scombrorum*: vel, ut habet, Aldina editio, *Garum sociorum*. *Exspirantis adhuc scombri de sanguine prima Accipe saecorum; munera cara, garum.* Ilorat. (vid. init. notae) garum laudat de succis piscis Iberi, hoc est, scombri, quem ex Hispania petebant, insulaque Scom-braria inde dicta prope Carthaginiem.

Auctor Strabo, lib. II, pag. 459: II τοῦ Ἡρακλίου νῆσος ἢ πρὸς Καρ-χιδόν, ἢ καλοῦσι Σκομβραρίαν, ἀπὸ τῶν ἀλισκομένων σκόμεριων, ἐξ ὧν τὸ ἀριστον ἐκινᾷται γάρου. H.

Carthagini. De eo Carthaginiis co-gnomine diximas, lib. XIX, cap. 7. HARO. — Cetariis. De ea voce egi-mus, lib. IX, cap. 49. II.

Sociorum id appellatur. Archige-nes, lib. II, παρὰ τήνους Hispanum vocal, Asclepiades eodem libro ni-grum, παρτίον Paulus, lib. III, c. 59. *Fecorum, Martialis in Xenii, Exspirantis adhuc scombri de san-guine primo Accipe saecorum, mu-nera prima, garum.* Quanquam ibi fastosum quidam legere malunt, ut ad raritatem et prestigium referatur. *Archaeum*, idem, lib. VII, *Sed co-quus ingentem piperis consumet acervum, addet et Archaeo mixta Falerna garo.* Αἰματίον γάρου vocal Con-stantianus, lib. XX, quasi sanguiculum dicas. Ταρτχρὸν vocal Pherecrates comicus in Triptolemo. DAL. — So-ciorum. Cum viris eruditis, Biscola, Radero, Caesio, Aldrovando, cete-risque, existimamus id nominis ob-tinuisse garum, quod a sociis populi romani nempe Hispani Romam de-ferretur: vel a societate publicano-rum, qui vectigal garo impositum exigent: quo sensu lib. XXXIII, c. 39, ex adulterato minio praedam esse societati dixit. Placuit haec sententia

quor ullus paene praeter unguenta maiore in pretio esse coepit, nobilitatis etiam gentibus. Scombroquidem, et Mauretania Baeticaeque Carteia, ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur et Clazomenae garo, Pompeiique et Leptis: sicut muria Antipolis ac Thurii, iam verò et Dalmatia.

XLIV. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata faex. Coepit tamen et privatim ex inutili pisciculo, minimoque confici. Apuam nostri, aphien Graeci vo-

iam ante Galeni scholiastae in lib. *κατὰ τόπων*. HARP. — Priori coniecturae nos facimus, quoniam non de omnibus Hispanis dictum fuisse cenacimus rō sociorum, sed de Carthaginis incolis; conf. de hoc garo, praeter Horat. lib. II, Sat. viii, vers. 46, Auson. Epist. xxi; Petron. Satir. cap. 36; Apicius, de arte Coquin. lib. VII, esp. 7, et 43. Annaeus, qui de Dalmatorie omnia, epistol. xcvi: Quid? illud sociorum garum, pretiosam malorū piscium sanem, non credis urere salsa tibi praecordia? ALARS.

Et Maureūnia, Baeticaque, et Carteia: ex Oceano intrantes, Baeticae non Baetica, legendum ex vetusto codice, recte. Nam Carteia Baeticae urbs est, PIRR.

Antipolis. Fuit Galliae Narbonensis oppidum, ut in geographicis diximus. Meminit Martialis, XIII, disticho 403, de muria: *Antipolitani, fatcor, nun filia thyraei: Essem si scombro, non tibi missa forem*. Muriam seu garum e thynno inferioris notae ac pretii fuisse significat: e scombro, pretiosius. HARP.

XLIV. Vitium. Quid sit alex, intelliges non ex h. l. sed etiam ex auctore Geopon, superius laudato, Me-

minit Martialis, lib. III, epigr. lxxviii: *Et putri carpas alece natantes*. Horat. Sat. II, iv, 73: *Ego facem primus, et alleo... Inventor puris circumposuisse catillis*. HARP. — Alex! Piscosum salsamentum a suo liquamine nondum separatum. Plaut. in Poen. V, 5, 31: *Tunc hic amator aules esse, alex viri?* quasi viri sex, indigne qui vir habeatis. DAL. — Coepit tamen et privatim, etc. Altera eius vocis acceptio: ut non faex garum solum, sed et muria vilior e pisciculis minutis alece sit appellatum. HARP.

Inutili pisciculo, minimoque confici. «Ex mutilo pisciculo, minutoque confici.» Quidam sic legunt, et iis verbis significari putant garum paratum ex encrasicholis, vulgo *Auchois*. Ii enim sole conditi in optimam garum liquescunt. At ne garum corrumperetur, semper vulso capite conduntur: sic enim una cum capite fel, hepar, intestina, viscera eximuntur et abiciuntur. DAL. — Ex inutili. Ad nihil aliud utili. Ita MSS. omnes: non ut quibuscumque placuisse intelligo, ex mutilo. HARP.

Apuam: Egimus de ea l. IX, cap. 74. De eo genere piscium paroemia efflata, apud Athen. lib. VII, Zeno-

cant, quoniam is pisciculus e pluvia nascitur. Foro-
iulienses piscem ex quo faciunt, lupum appellant.
Transiit deinde in luxuriam, creveruntque genera ad
infinitum: sicuti garum ad colorem mulsi veteris;
adeoque dilutam suavitatem, ut bibi possit. Aliud vero
castimoniarum superstitioni etiam, sacrisque Iudaeis

hinc, Suidam, aliosque: ἀπὸς ἐς
πῦρ. Hæro.

E pluvia nascitur. E spuma imbribus excitata, quum aqua multa e caelo decidit; Aristot. Histor. lib. VI, cap. 15, 'quamobrem ἀπὸς vocatur. DALLÆ. — Perquam absurdo etymo, sed ad cūsus absurditatem maxime proclives Vēteres semper fuerunt. Quid enim a vero longius accedit quam hæc ἀπὸς in ἀρ-ὸς divisio? Cæterum aphyas a limo aut pluvia, nullo gignente, nasci opinio olim obtinuit, generationi, ut aiunt, spontaneæ maximè favente ignorantia, immo et hoc etymi commentū, a privativō α ἐτ φῶς. Elegantissime hæc error expressus est ab Oppiano, Halieut. I, 766, etc. Ὡς δὲ καὶ ἀπε-
θανὲς ἀπὸς οὐρανὸς οὐρανὸς οὐρανὸς
ἐγγεγάσκει ἀρ' αἵματος οὐδὲ τοκῆων.
Οὐτε γὰρ ἐκ νεφελῶν Ζηνὸς γένος ἀμ-
βρον ἀπὸς Ἀθήρων ὑπὲρ πέντοιο καὶ
ἀσχετον... Ex δὲ φέρονται ἀδίσπρατοι,
εἰκαλοὶ εὐλαῖς... Item Cynegel. II,
568. Cæterum memento Clariss. V.
Cuvier, vias aphyas nil præter ova
piscium maiorum, dum τὰν ἐθιότητῃ
in corpuseulo minimo iam non agno-
scunt-prisci observatores. As.

Lupum. Piscem tamen intellige, ab eo lupo disparem, de quo actum est lib. IX, cap. 28. Apud potius, villæ-
rique pisciculorum turbae congene-
rent: immo apud ipsam, quam ab
oris scissura λυκόστομον Aelianus ap-

pellat, Hist. Anim. lib. VIII, c. 18.
Ex siluro tamen quoque confectum
liquamen, garum appellat Caelius
Aurelianus, Chron. lib. II, cap. 1,
de paralyti. Hæro.

Ad castimoniarum superstitionem.
In casto Cereris erant, qui Cereri
operabantur. Festus in voce *minuitur*.
Id autem fiebat summa temperantia
et continentia: quamobrem ἀγνείων
Δῖμοι, puriter facere Cereri dice-
bant. Quamvis iis diebus adeo avara
frugalitatis et parsimoniae lex esset,
tamen permittabatur id gari genus.
DALLÆ.

Iudæis. Qui abdicantur hoc loco,
vel *aquamān* habentibus legunt, et
vim sententiæ afferunt, et conjectu-
ræ plus quam conditorum codicum
auctoritati tribuunt. Quæ sint tamen
ea Iudæa sacra, cærimoniarumque ad
castimoniam institutæ, nondum est
nobis sane compertum. Scimus Levi-
tici cap. xi vetitum Iudæis piscium
esum qui squamis carerent: non ta-
men omnium, sed eorum qui carti-
laginei (σιλάχῃ hæc Græci nomi-
nant) quique molles: non eorum
etiam qui contexti cruentis tentibus,
aut testis conclusi duris, quales sunt
ostreae, cammarique, hic appellati.
Auctor Porphyrius, lib. IV de Ab-
stinentiâ, p. 163: Πᾶσι γὰρ μὴ ἀπα-
γορευτο ὡς ἐσθλείν, ἢ ἰχθύων τῶν
ἀφελιδώτων ἢ σιλάχων καλοῦσιν Ἕλλη-
νες. Legendum haud dubie, *sacrisque
Iudæis*. Hæro.

dicatum, quod fit e piscibus squama carentibus. Sic alex pervenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum iocinera: innumerisque generibus ad saporem gulae coepit sal tabescere. Haec obiter indicata sint desideriis vitae: et ipsa tamen nonnullius usus in medendo: namque et alece scabies pecoris sanatur, infusa per cutem incisam: et contra canis morsus draconisque marini prodest. In linteolis autem conceptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque morsum prodest, maximeque crocodili, et hulceribus quae serpunt, aut sordidis. Oris quoque et aurium hulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoque, sive illa salsugo, spis-

Dicatum. Legend. abdicatum. Iudaei namque piscibus squama carentibus abstinent. Garum id fortassis est, quod voce a garo deforma, non caviari quasi gaviarii nuncupamus. Paratur ex ovis acipenserum (vulgo esturgeonus) sale conditis in ceteriis Boësthenis, Phasidis, Tanais. Eius loco Iudaei nunc ovis Cyprinorum, conditis eodem modo, vescuntur. *DALG.*

Sic alex pervenit ad ostreas. Plautus apud Festum in Narita, Nuplexe, *καμαρόν*; *εχινούριον*, echinos sagittales in vivariis, conchas in piscinis. *SCALIG.* — Sic Muria, inquit, vel muriae faece condita ostreae, echini, urticae, etc. Sic vero condita, a Plauto *murietica*, Festo teste, nuncupantur: *Nerita*, inquit, est genus piscis *mirati*. Plautus: *Murietica autem video in vasis stantem: Romanam neritam, et cammarum, et tagenita, Echinos fartos, conchas piscinarias.* Nam quae Plinio ostrea, Plauto

neritas sunt, ostrei genus: echinos deinde fartos, sive sagittatos in vivariis, conchas in piscinis, uterque laudat. Pro tagenia vero, quae vox a Scaligero in Varrone maxime hic probatur, forte *cuidia* legi satius fuerit: *αἰδία* enim urticam sonat, quo de piscium genere diximus lib. IX, cap. 68. *HARD.*

Tabescere. Pullescere in muria vel alece. *HARD.*

Contra canum. Diosc. lib. II, c. 34. *HARD.*

Muria quoque. Muriam, sive, ut apud Festum legitur, *muricem*, salem etiam durum appellarunt, Servius: *Virgines tres vestales maxime ex nonis maiis ad pridie idus maius alternis diebus spicas adorea in corbibus meariis ponunt, easque spicas ipsae virgines torrent, pinunt, molunt, atque ita molitum condunt.* Ex eo sarre virgines ter in auto molam faciunt, *hypercalibus, vestalibus, idibus septembribus, adicoto sale cocto et sale*

sat, mordet, extenuat, siccatur. Dysentericis utilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, coeliacis veteribus, infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquae marinae vicem pensat.

XLV. (ix.) Salis natura est per se ignea, et inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora vero astringens, siccans, alligans: defuncta etiam a putrescendo vindicans, ut durent ita per secula. In medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens. Stomacho tantum inutilis, praeterquam ad excitandam aviditatem. Adversus serpentium morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: adversus

duro. Scat. — Muria. Muria nempe salsamentorum, de qua distingas cap. 40. Ἀλμὴ Diosc. lib. V, cap. 128. Et illa praeterea salugo, de qua c. 42. HARD.

Spissat. Adstringit, et extenuat pariter: quas vires nec Diosc. ipse a muria abiudicat, quum salis ei effectus adscribit loc. cit. Ἀλμὴ τὴν αὐτὴν τοῖς ἄλλοις ἔχει ἐνέργειαν. Sali enim is, cap. 126, vim adstringentem extenuantemque attribuit, στύπτειν καὶ ἰσχυροποιεῖν. Quare quum Dalocarpium hoc loco Plinium ineptiarum arguit, suam ipse ineptiam prodit. H.

Dysentericis. Dioscor. loco citat. Ἀσθενέστερον δὲ τὸ ἐστὶ τοῖς κατὰ νόμον ἔγκυσμα, καὶ ἰσχυρὰ τοῖς χρόνιοις, Dysentericis utiliter infunditur, quorum intestinum nome (hoc est, ulcus), corripuit: itemque Ischiadicis iam diuturno dolore vexatis. Cels. lib. IV, c. 15, de terminibus, id est, dysenteria. Themison muria dura quam asperissima utendū memoriae prodidit. HARD.

Fotu. Totidem verbis Diosc. loco citato. HARD.

XLV. *Corpora.* Locum hunc Isid. Orig. XVI, 2, ad verbum exarripuit. HARD.

Alligans. Contrahens, συσπείλουσιν, δύνανται ἔχει κατασταλτικὴν. Diosc. DAL.

In medendo. Diosc. V, 126: δύνανται δὲ ἔχειν... στύπτειν τε καὶ σφαιρῶν, καὶ ἀποκαθαίρειν, καὶ διαχυτικὴν, ἐν δὲ κατασταλτικὴν, καὶ ἰσχυροποιεῖν, etc. *Adstringens,* abstergens, repurgans, dissolvens: inasperque reprimens, extenuans et crustas inducens. HARD.

Adversus. Dioscor. totidem verbis, loc. cit. Πρὸς δὲ σκορπίων πληγὰς, σὺν λινοσπόρῳ πρὸς δὲ ἔχυν δάγματι, σὺν ὀρίανῳ καὶ μέλιτι, καὶ ὁσώπῳ, πρὸς δὲ κεράσιον, μετὰ πίστεως ἢ κεδράς ἢ μέλιτος: πρὸς δὲ σκολῶνδρας δάγματι, σὺν μέλιτι καὶ ὄξει πρὸς δὲ σφηκῶν πληγὰς... σὺν σιτάτι μυσχίῳ. HARD.

Adversus scorpionum. Theod. Prisc. lib. I, cap. 22: *Scorpionum vero percutus, sales fristi et cum oleo contriti, loco appositi, curantur.* HARD.

scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: adversus crabrones vero vel vespas; similiaque, ex aceto. Ad heterocraneas; capitisque hucera, et pusulas, papulasve, et incipientes verrucas, cum sevo vitulino: item oculorum remediis, et ad excrescentes ibi carnes, totiusque corporis pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id collyriis emplastrisque additur. Ad haec maxime probatur Tattaenus, aut Caunites. Ex ictu vero suffusus cruore oculis sugillatisque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, utque foveantur salsugine. Ad haec Hispaniensis eli-

Cum quarta parte lini seminis. Notum apographum: cum aqua parte lini seminis; et paulo post, et vespas, non vel vespas. PINT.

Ad heterocraneas. Dioscor. loc. cū. Desini versiculo επερσπριανς παραλαϊν Q. Seren. Portio si capitis morbo tentetur acuto. Ημικρανειν πλιι nuncupant. HARD.

Pustulas. Ψυδράκια, Diosc. Ruellius vertit, glōidas capitis pustulas. DAR.

Item oculorum remediis. Diosc. l. c. Στέλλουσι καὶ τὰς ἐν ὀφθαλμοῖς ὑπερχὰς, καὶ πτερύγια τέκνουσι, καὶ τὰς ἄλλας δὲ ὑπερσπαρώσεις αἰρούντι. II.

Ad haec maxime probatur Tattacus aut Caunites. In vetusto codice: ad hoc maxime probatur et Teus et Caunites. Puto scribend. et Τῆος et Caunites, a duplici civitatibus, Teo Ioniae, Anacreontis poetae natalibus clara, et Cauno Catiae, quae est finitima Ioniae. Nec res latent quae hic Hermolaus, et alibi alii de sale Tattacus et Tragaeo tradunt. PINT. — Quis ergo in sententiam aliam cel. criticus decessit, ni misere παραδεξιμανής et novitatis unde unde extricandae studiosus. Nos

de lacu Tatta nulli dubitamus, tum quod Teos illi gloria non paleparium nomen, tum quod Lyconiae atidae quidem et infecundae solitudinis non ea saltem lande orbantiae quod talem praebant. Antiquissimus testis Strabo, qui lacus multos pronunciat, hoc in regione existisse, upde sal. abunde hauriretur; quorum alter in loco hodie incognito Orkaoriki, alter oppidulo vel castello Pignio proximus, longe tamen spatiosior feraciorque Tatta (ἡ Τάρτα). Ille in hac Asiae minoris parte adspectabatur quae olim Phrygiae maioris fuit, mox Lyconiae (nam Phrygiae maioris meridionalia in Lyconiae provinciae formam invenerunt, sub Galatia, confini Morimepe Cappadocum). Conf. e recentiorum viatorum turba Pococke, tom. III, pag. 434, et Tavernier, Voy. t. I, l. I, cap. 7, qui et de campis adiacentibus copiose agit, ac monet Dualag his esse nomen indigena linguae, quod laetiae idem sonat cum salinis campis. AL.

Sugillatioque, etc. Faciei sugillationibus, πρός ὀπίσθια προσώπου. Diosc.

gitur, contraque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Privatim sugillationibus in linteolo involutus, crebroque ex aqua ferventi impositus. H ulceribus oris manantibus in linteolo concerpto. Gingivarum tumori infricatus. Et contra scabritiem linguae fractus comminutusque. Aiunt dentes non erodi, nec putrescere, si quis quotidie mane ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idem, et furunculos, et lichenas, et psoras emendat cum passa uva, exempto eius ligno, et sevo bubulo, atque origano, ac fermento, vel pane, maxime Thebaicas. Hic et ad pruritus eligitur. Tonsillis et uvis cum melle prodest. Quicumque ad anginas: hoc amplius, cum oleo et aceto eodem tempore extra faucibus illitus cum pice liquida. Emollit et alvum in vino mixtus innoxie: et taeniarum genera pellit in vino potus. Aestus balinearum convalescentes ut tolerare possint, linguae subditus praestat. Nervorum dolo-

Reels hunc locum et feliciter Plinius vertit. DARG.

Privatim sugillationibus, etc. Sugillata facie tollere eum melle, scribit Didac. loc. cit. HARD.

Hulceribus. Quas ἀφθας vocant: his eum potentia erematus sal inspergitur. Diosc. loc. c. HARD.

Gingivarum. Sic MSS. omnes. Diosc. l. c. γῶλιν πλάσσει dicit, hoc est, humida gingivarum villis, diffuentes humores gingivas. HARD.

Aiunt dentes non erodi, Plin. Val. I, 36, et Marc. Emp. XII, p. 93. II.

Lepras. Diosc. ad verbum fere, l. c. HARD.

Hic et ad pruritus eligitur. Ad sedandos pruritus quemlibet salem ex oleo et aceto infriatus ad ignem Dioscor. adhibet, dum sudor provocetur. HARD.

PLIN. N. H. Tom. VIII

Tonsillis et uvis. Diosc. l. c. H. Quicumque ad anginas. Subintellige utiliter adhibetur. Sic Diosc. loc. cit. Συναγχερός τε κοπίσσει, σὺν μέλιτι καὶ ὄξυ καὶ ἐλαίῳ διαχρίσμενος. H.

Emollit et alvum, etc. Sic totidem syllabis apicibusque litterarum MSS. Reg. 2, aliique. In Reg. 4, innoxia. In libris hactenus vulgatis interpolata lectio: *Emollit et alvum in vino potus*. Idem noxia, et tinearum, etc. H.

Et taeniarum. Læmbriicorum.

Aestus. Hoc ipsum de aqua frigida superius affirmavi, cap. 23: *Aestus in balneis aroetur, si quis ore teneat*. HARD.

Nervorum. Sacris inditum salem sola dolores mitigare testatur etiam Diosc. l. c. Πυρεὶν τι ἢ δι' αὐτῶν ἐν σαρκί, πρᾶνται δὲ ἀληγμῆται. Πυρεὶν est sudatio alica; calidarum rerum

Ee

rem, maxime circa humeros et renes, in saccis aqua ferventi crebro madefactus levat. Colum. torminaeque et coxarum dolores potus, et iisdem saccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle et oleo tritus, ibi maxime usurpanda observatione, quae totis corporibus nihil esse utilius sale et sole dixit. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc praecipuum dicatur in podagris. Tollit et clavos pedum; item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pusulasque reprimat. Ignibus vero sacris, h ulceribusque quae serpunt, ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cum uva taminia. Phage-

appositu excitatur. Et Theod. Prisc. II, part. 4, c. 40, de spasmodis, conveniet etiam locis ipsis de salibus callidis adhibere stacellos, etc. HARD.

Maxime usurpanda observatione. Celsus, lib. II, cap. 17; Aurelianus, lib. V, cap. 4, tard. pass. DAT.

In saccis aqua ferventi crebro madefactus. Sic libri omnes editi, et R. 2, prior manu. Recentiore, candefactus: quam scripturam et Reg. 4 et Chiff. prae se ferunt, non satis probabiliter: aqua ferventi enim madefieri salem simul et inclescere, naturae rerum consentaneum est: vel sic candescere, non est intellectu facile. HARD.

Candens. Fervidus. Observa: nial ferrum latum et candens intelligat, sacco impressum, quale describit Aurelianus. DAT.

Podagras. Dioscor. I. c. II.

Ibi maxime observanda usurpatione, qua quidem totis. Scribendum ex Ch. usurpanda observatione: et haec duo vocabula eodem et Voss. et Pintian lib. auctoribus delenda versu altero praecedenti, ubi particula maxime male his inculcandis occasionem dedit.

Deinde Voss. quae totis: item, dixitque cornea videmus. Lego, ibi maxime usurpanda observatione, quae totis corporibus nihil esse utilius sale et sole dixit. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Quatuor nostri, quae totis corporibus nihil esse utilius dixit. GSON.

Nihil esse utilius. Iulidorus XVI, 2. HARD.

Itaque cornea videmus corpora. Arida, sicca, non mollia. Catull. eam. XIII, vs. 42: Atqui corpora sicciora cornu. Aut, si quid magis aridum est, habet, Sole, et frigore, et esuritione. HARD.

Ambustis. Diosc. loc. cit. Πρὸς πυρκαυστά δι' οὗ διαίτη ἐπιτεθέντες, οὐκ ἴσμεν φλυκταίνουσθαι. Ambustis igni cum oleo impositus, pusulas erumpere non patitur. HARD.

Ignibus. Diosc. I. c. Ερυστιέλαια δι' καὶ ἱερπταὶ ἰσχυροὶ, μετ' ὧν κατὰ τοὺς ἰσχυροὺς, ἢ κατὰ τοὺς ἰσχυροὺς. Sic libri omnes. Et Pliniani MSS. editique codices, hyssopo, non oesypo. HARD.

Phagacenis h ulcerum, etc. Sic restitimus ex fide codicum Reg. 2,

daenis hulcerum, tostum cum farina hordei, superimposito linteolo madente vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt, ex oleo et aceto infricatus iuvat: et fatigatos ex oleo. Multi et hydropicos sale curavere, fervoresque febrium cum oleo perunxere, et tussim veterem linctu eius discutere. Clysteribus infudere ischiadicis. Hulcerum ~~et~~ crescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita ut paverentur ante hic hulcera. Bibitur et contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina et melle: item extuberationibus. Dentium dolori cum aceto fatus, et illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior utiliorque.

in quo tostus et ex vestigils Reg. 4 et Colb. 3, in quibus totus legitur: non ut in editis, tritus. Pavel Dioscor. V, 126, similiter præcepit inspergi phagedænis tostum salem cum polept: καὶ πρὸς ψαγιδάνας οὖν ἀλπίω χικαυμένοι καταπλάσσονται. Haad.

Morbo regio. Dioscor. l. c. II.

Multi et hydropicis, etc. Diosc. l. c. καὶ πρὸς τὰ οἰδήματα τῶν ὑδρωπικῶν. Theod. Prisc. II, part. II, cap. 19: de hydropicis: Si vero multus humor ex putrefactis eorum cornibus aggregatus ventrem satis adimpleverit, saccullos ex totis salibus sub umbilico locis admoveo. Haad.

Crocodilorum morsibus. Diosc. l. c. καὶ κροκοδείλλοθεν τοῖς βοηθοῦσιν, ἐνδίδντες εἰς ὀθόνιον λατοί; καὶ βαπτόμενοι εἰς ὕδωρ, στυγόμενοι τῷ μέρει τοῖς ἐνδέρμοις. Crocodilorum morsibus auxiliatur tritus, in linteolo involutus, et in acetum intinctus, fasciit insuper additus, quibus partes affectae construantur. Haad.

Ita ut paverentur ante, etc. Sen-

tentis huius loci est, a multis olim ista morsibus crocodilorum adhiberi, salem in linteolis ex aceto solitum, ut ante hoc medicinae genus hic ubi morbus infectus esset, hulcera vehementer paverent. — *Multi, etc.* His postremis verbis ad hanc diem naevus adhaesit, qui crucem Dalecampio caeterisque finxit, dum tollere voluerunt. Legebatur enim, ita ut batuerentur antichae. MSS. omnes, ita ut paterentur ante hic. Nos levi admodum immutatione, nec infelici plane Mi-perva, ut remur, ita ut paverentur ante hic hulcera. Haad.

Bibitur. Dioscor. loc. cit. Haad.

Luxatis. Diosc. l. c. totidem verbis. Haad.

Extuberationibus. Carnis videlicet supervacuis excresecitibus, ὑπερπαραχύασι. Diosc. loc. cit. Haad.

Ad omnia autem spuma, etc. Ad verbum Aetius, II, 76. Sputa salis est, quam spumam maris aridam alii nuncupant: Diosc. ἀλὲς ἄχνη, eiusdem cum sale efficientiae, V, 127. H,

Sed quicumque sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmatis ad extenuandam cutem levandamque. Pecorum quoque, scabiem et boum illitus tollit: daturque lingendus: et oculis iumentorum inspuitur. Haec et de sale dicta sint.

XLVI (x.). Non est differenda et nitri natura, non multum a sale distans: et eo diligentius dicenda, quia palam est et Medicos, qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quemquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate convallibus, quod vocant halmyraga. Minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata numquam multum factiliatum est, et iam pridem in totum omissum. Aquae vero nitrosae pluribus locis reperiuntur; sed sine viribus densandi. Optimum copiosumque in Litis Macedoniae, quod vocant Chalastri-

Acopis. Ad lassitudines discentiendas, *κόποι λυτήσις*. Dioscor. loc. c. De acopis egimus l. XXIII, c. 45 H.

Item smegmaticis ad extenuandam autem. Scribo, item smegmatis ad extenuandam cutem, ex scripto codice. De smegmatis vero quae cuti admota absterguunt, exterrunt, extenuant, et discutiunt, Paulus lib. VII. PIER.

Daturque lingendus. Vide Plutarch. Quaest. Nat. pag. 942: *δὲ τι παραβάλλουσι τοῖς θέρμασι ἑλὰς οἱ νομίαι;* Cur pecori pastores salem proponunt? Et Arist. Histor. Anim. VI, 49, pag. 773. Vide quae superius dicta sunt, cap. 41. HARR.

XLVI. Et nitri natura. Nitrum nostrum, quod salpetrae nominamus, *le salpêtre*, idem plane est cum Veterum nitro, sed aliquanto tamen inferioris notae. Non observare Veteres hanc nitri efflorescentiam e

muris atque pavimentis, uti nos facimus, quum illi haberint in agris apertis, quibus caremus. Vide Guil. Clarke Anglum, in opusc. de nomine et natura nitri, cap. 4, pag. 20, et c. 2, pag. 24. HARR.

Theophrasto. In aliquo ex his operibus quae intercederunt. H.

Halmyraga. Ἀλμύραγα, nomine ducto partim ex sapore, quem habet subsalsum, partim ex eo quod erumpit e terra, ac sponte efflorescit. H.

Agrium. Ἀγρίον, silvestre. H.

Nam quercu cremata. Ut salem e quercu pariter cremata fieri dictum est superius, cap. 40. HARR.

Sed sine viribus densandi. Sed quae coctura insolatave in nitrum minime densari possunt. DARR.

Litis Macedoniae. Cytis. Val. Chytas. Geographi collocant in ore sinus Macedonici, ubi est promontorium

cum, candidum; purumque, proximum sali. Lacus est nitrosus, exsiliante e medio dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa canis ortum novenis diebus, totidemque cessat, ac rursus innatat, et deinde cessat. Quo apparet, soli naturam esse quae gignat: quoniam compertum est, nec soles proficere quidquam, quum cesset, nec imbres. Mirum est et illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum neque augeri; neque fluere. His autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciunt: aquilones deterius, quia validius commovent limum. Et hoc quidem nascitur.

In Aegypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosumque est. Fit paene eodem modo quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Hae, cedente Nilo, madent succo nitri xl diebus continuis, non (ut in Macedonia) statis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statimque ut densari est coeptum,

Chalastraeum. Dat. — In Litis. Libri omnes ad hunc diem editi, in *Clytis*. Ex vetere nescio quo exemplari, profert Dalecamp. *Clytis*. Neutrum in censu urbium huiusce tractus locum nomen habet, si Geographis omnibus fides. In MSS. Reg.^{ti}, 2, aliisque, in *Clytis*. Nos *Litis* rescripsimus, haud dubia conjectura? est enim Lete, sive *Lité*, ut diximus lib. IV, cap. 17, Macedoniae oppidum semotum a mari, cuius in agro ille nitri ferax, quod veteres scriptores Chalastraeum, sive Chalastrium, appellarunt, ab oppido Chalastra, quod est in proximo sinu, e quo evehebatur. HARD.

Et hoc quidem nascitur. Hactenus de nitro nativo, sequitur factitium. H.

Nitrum autem nitrariis. Nili aquis, quae nitrosae sunt, in nitrariis infusis, sive derivatis: ibi solis ardore decoctae vertuntur in nitrum: sicut aqua maris, aut alia salsa, in salinas infusa, calore solis coquitur, et mutatur in salem. HARD.

Excedente Nilo siccantur, etc. Pauciora verba in vetustis codice: *Hae cedente manent succo nitri*: caetera redundanti. PIR.

Vt in Macedonia. Vt in *Litis* Macedoniae, quemadmodum paulo antea dictum est: ubi fit nitrum circa Canis ortum novenis tantum diebus, totidemque cessat, ac rursus innatat, et deinde cessat. HARD.

rapitur, ne resolvatur in nitrariis. Sic quoque olei natura intervenit; ad scabiem animalium utilis. Ipsum autem conditum in acervis durat. Mirum, in lacu Ascanio, et quibusdam circa Chalcida fontibus, summas aquas dulces esse potarique, inferiores, nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum: et ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tamquam ad inficiendas purpuras tincturasque omnes. Magnus et vitro usus, qui dicitur suo loco.

Nitrariae Aegypti circa Naucratis et Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores.

Sic quoque olei, etc. Its MSS. Forte rectius, Hic quoque; hoc est, etiam in nitro, ut in sale dictum est, cap. 42, est olei quaedam pinguitudo. Hanc certe detrahunt a nitro, qui putrem igniarum ad bellica tormenta ex eo parant; idque suo more sicut, dégradassent le salpêtre. H.

Mirum in lacu Ascanio. Aristoteles sic eius aquas nitrosas esse tradit, ut vestes demersas abstergant, earumque maculas et sordes eluant. Is autem lacus Prusiae est, lib. V, cap. 31, ultim. Dal.

Inferiores. MSS. quidam, interiores, eadem sententia. Haro.

Et ideo spuma melior. Albert. M. Mineral. V, 7: Nitri spuma, seu flos, aequit, subtilioris est, substantiae et virtutis, quam ipsum nitrum, etc. Vi in salinis, sic etiam in nitrariis, tenuissimum, et levisimum, spuma, sive flos appellatur, sed multo frequentius spuma. Grasci ἀπὸν νίτρον plerumque vocant; aliquandoque et ἀπὸν νίτρον. Haro.

Ad aliqua tamen sordidum. Subintellige, optimum est, vel eligitur, ac vel ipsi spumae, seu flori antepositur. Haro.

Magnus et nitro usus. Lego, Magnus et vitro usus, qui dicitur suo loco. Id est, ad vitrum; quod enim promittit suo loco dicturum, id lib. XXXVI, cap. 16, in mentione vitri dicit. Geies. — Magnus, etc. Ad conficiendum vitrum; cui nitri admixtio utilis, ut dicitur lib. XXXVI, cap. 65, sq.

Nitrariae egregiae Aegyptiis, etc. Brevius in vetusto exemplari, Nitrariae Aegypti circa Naucratis et Memphim solebant esse. Penr. — Ism ab apto commentatore, supra, lib. V, de Aegypti nitrariis aliquid delibatum est, quae et urbi, et monti, et praefecturae, vel nomo nomen dedere. Oppidulum (nam diminutivo, ut aint, vocabulo fas videtur h. l. uli) Nitria sedit. In D. Hieronymi opp. Vnde Psae-Coptica, h. e. Aegyptiacae linguae, dictitatum Phuphosem suspicatus est vir ingenio et eruditione in his princeps Champollion n. m. alioquin Jassus non se repertum id nominis in Neocoptica voluminibus quae ab illo nocturna versata mani, versata diurna, nemo nescit. Mons autem nuncupabatur Ptolemaeus Amphiossem (Πτολεμαῖος Ἀμφιόσσημ);

Nam et lapidescit ibi in acervis: multique sunt cumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his vasa, nec non frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quae inveterari volunt, illo nitro utuntur. Sunt ibi nitrariae, in quibus et rufum exit a colore terrae. Spumam nitri, quae maxime laudatur, antiqui negabant fieri, nisi quum ros cecidisset, praegnantibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiamsi caderet. Alii acervorum fermento gigni existimare. Proxima

nec de eo allet Socrates; Hist. Eccl. aut Nicephor. Callist. Nemo vero, ut id graecae appellationis contigit, Νιτρώρις; (vid. not. ad lib. V), ita praeterea id Autochthonum lingua impositum fuit Πναιπιήσομ. Haec praefectura, si e Strabone decreveris, qui videtur diligentia Secundum praestitisse, supra Momemphim (non Memphi) fuit. Nitrum vero e lacubus colligebatur, qui in longa valle ac angusta frequentes cernuntur. Cf. praesertim inter multos Andreossi, *Mém. sur la vallée des lacs de natron*, in rarissima eademque eruditissima sylloge *Décade égyptienne*, tom. II, p. 93 sqq. Az.

Multique sunt cumuli. In libris haecenus editis, *tumuli*. In Reg. 2, *cu- nudi*. Reg. 4 et Chifflet. *cumuli*. Recte: nam et antecedit, *Lapidescit in acervis*; et sequitur statim, *faciunt ex his vasa*, ex cumulis utique saxeis nitri, non ex tumulis, nisi tumulos colles intelligis, *Βουβός*. H.

Faciunt ex his vasa. Vt apud nos fit: soda, quae nihil aliud est, quam nitrum factitium, impurum, grave, fuscum, lapidosum, quale Aegyptium fuisse paulo ante dixit Daase.

Liquatum cum sulphure. Vt vasa pingant, quemadmodum figuli nostri solent soda et lithargyro simul fuis sua fictilia obtinere. Dal.

Ad ea quoque, etc. Ad ea quae in diuturnum usum asservare lubet, ut ea quae sale coniunguntur: pro sale utuntur nitro. Sic defunctorum corpora condiebant, teste Herodoto, Enterpe II, pag. 121, ut carnibus nitro absumptis, cutis sola cum ossibus superesset. Hahn.

Quae inveterari videntur. Vt mortuorum corpora. Herodot. illo nitro utuntur; nempe in tumulis coagesto et durato. Dal.

Spumam nitri. Ἀπὸ τοῦ σίτρου, ab ea differt ἀπὸνιτρον, nempe nitrum cum spuma sua adhuc confusum ac commixtum. Dal.

Incitatis. Sic MSS. omnes: hoc est, proximis partibus quas et incientes Veteres appellarunt. Vide quae de ea voce egimus lib. XI, cap. 84. H.

Alii. Alii ex acervis fermentescentibus gigni spumam eam existimare. Sic MSS. Reg. 2 et Ch. recte. Alii, *operimentorum*: qua sententia, non satis intelligo. H.

Proxima. Exscripsit hunc locum Isidor. Orig. XVI, 2. H.

aetas Medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis mobilibus distillans. Specus eos colycas vocant: dein siccant sole. Optimum putatur Lydium; probatio, ut sit minime ponderosum, et maxime friabile, colore paene purpureo. Hoc in pastillis affertur. Aegyptium in vasis picatis, ne lique-

In speluncis. Leg. *in speluncarum mobilibus*, id est, saxosis crepidinibus et antris. Quidam legunt, *mollibus*, id est, tophaeis, quod tophus longe sit mollior et saxo et lapide. In structurarum et aedificiorum cameratis fornicibus, praesertim subterraneis, ex humore in cemento cum calce mixto, stillat succus nitreus, oblongis stris, friabilis, aridus, gustu saluus, et fervidus, ab Asiatico nitro parum, vel nihil discrepans. Nostri vocant *salpêtre*. DAL. — Ex his persuasum multi hoc habent, spumam nitri et aphronitrum apud Veteres minime distingui solere. Favet Dioscorid. lib. V, cap. 131. Nec diligentior Martialis, dum lib. XIV, epigr. LVIII: *Rusticus es? nescis quid graeco nomine dicar, Spumâ vocor nitri. Graecus es? aphronitrum* (vel, cum aliis libris, *ἀφρόνιτρον*). Sed Galeus vult, de Simpl. lib. IX, spumam nitri, quod et florem nitri, *ἄνθος νίτρον*, appellat, si nullam fuisse albae ei triticeae strinae; *ἀφρόνιτρον* vero coactum et compactum, ubi nihil vides quod strinae prae se speciem ferat. Ex his facile colligendum apud vulgus synonymiam duarum vocum existisse, non apud peritiores, tum florem vel spumam nitri esse nostrorum hydro-carbonatem e sodio (*hydrocarbonate de soude*), vulg. *nitron* (quem raro admodum invenis *χρυσάλλωδε*, saepe vero in minutuli pulveris formas lapsum), at aphro-

nitron non abesse ab hac nitratis potassici (*nitrate de potasse*), vulg. *nitre*, vel *salpêtre*, varietate quam acicularem cognominant. Haec, ut acis, saepissime in muris, rupibus calariis, arenis, etc. occurrit. Nec tamen inficias iverim aliquando etiam de potassico nitrate *χρυσάλλωδε* cogitatum, sed rariis, quum has vel iu prismatum hexaedrorum, vel in rectangularium tabularum symmetriam evotes formas non natura obtulerit, sed homani ingenii pertinacia extorserit. AI.

Specus eos colycas vocant. Leg. *specus eos cochlacas* vocant. Cochlas, sive coehlas, sive *κόχληξ*, nunc testudo est, fornix, camera: nunc lapis; silex, glareâ, flumine congesta et attrita. Testudinatos eos incolae *coehlas* vocabant. DAL. — *Colycas*. In MSS. Reg. 4 et 2 *colligas*. Credo *colligas* scribi oportere: nomenque docti a rotunda forma molium saecurum, unde succus nitrosus in libis specubus manat. Nam et *κόλλιχα* et *κόλιχα* penes rotundos Graeci vocabant: Hesych. et Jul. Pollux, lib. VI, cap. 44, pag. 286. HARD.

Optimum. Dioscor. V, 131: *Ἀφρόνιτρον δὲ νίτρον ἄριστον μὲν εἶναι δεξιὸν κοινώτατος καὶ πικρόδους, εὐθρόνους τε καὶ ἐμπόρμους... οὗτος ἐστὶν ὁ ἐκ Φιλαδέλφειας κομίζομενος; τῆς ἐν Αὐδίᾳ δευτερίου δὲ ὁ Αἰγύπτιος.* HARD.

Liquescat. Humoris contactu, vel aëris occursu, DAL. — *Ne liquescat.*

scat. Vasa quoque ea sole inarescentia perficiuntur.

Nitri probatio, ut sit tenuissimum et quam maxime spongiosum fistulosumque. Adulteratur in Aegypto calce:prehenditur gustu. Sincerum enim facile resolvitur; adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorem vehementem. Vritur in testa opertum, ne exsulet: alias igni non exsilit nitrum: nihilque gignit aut alit, quum in salinis herbae gignantur, et in mari tot animalia, tantum algae. Sed maiorem esse acrimoniam nitri apparet, non hoc tantum argumento, sed in illo, quod nitrariae calceamenta protinus consumunt; alias salubres, oculorumque claritati utiles. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eo celerrime sanantur: ibi facta, tarde. Ciet et sudores cum oleo perunctis, corpusque emollit. In pane salis vice utuntur Chalastraeo: ad raphanos Aegyptio: teneriores eos facit: sed obsonia alba et deteriora, olera viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccatur, exulcerat. Vtile his, quae evocanda sint, aut discutienda, et

Terrei vasi et humidi figlini contactu. HASD.

Nitri. Sic V, 430, nitrum illud caeteris anteponeit, quod leve, λευκόν, et roseo colore aut candido, perforatumque, et quasi spongiosum; fistulosumve quiddam, κατατρυπαλόν, σινοει σπογγώδης τε.

Quum in salinis herbae gignantur. Aelian. Hist. Anim. lib. XIII, cap. 3, has recenset, hrys, phyeia, vites, uvas, brassicas, mea, quae et capillos, sive trichas vocant. His pisces vescuntur. DALSC.

Tantum algae. Non gignatur, subaudi. DAL. — Tantum olgae. Ex variis herbarum generibus tantum algae in mari nascuntur: quum tot illud

pariat animalia: tot herbas salinae ferant. HASD.

Chalastraea. Omnium praestantissimo, iudicio Platon. et Plutarchi. DAL.

Ad raphanos Aegyptio. Ad brassicas. Illas enim viridiores facit, quod paulo post ait, et teneriores, cocturae faciliores, nec tantum eas, sed et papes, si opponantur, Plutarch. Symp. lib. VI, Quaest. 49; Theophr. de Caus. lib. VI, cap. 44. DAL.

Olera. Brassicam, ut dictum est lib. XIX, cap. 41. Apicius, III, 1: Omniae olus smaragdinum fiet, si cum nitro coquantur. De raphanis nitro sparsa dictum est lib. XIX, c. 26. H.

Vtile. Dioscorid. V, 434, misceri pariter ait emplastris discutientibus,

lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pusulisque. Quidam in hoc usu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balineis utuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride, adiecto oleo viridi. Extenuat et cicatrices oculorum, et scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum, in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Ungues decoctum cum passo in mali punici calyce adiuvat: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere coluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes

extrahentibus, extenuantibusque: Μένονται καὶ διαπορήτικαί, καὶ ἐπισπαστικαί.... ἐκπύοντες, καὶ λιπυρῶσαι. HARD.

Genarum. Palpebrarum HARD.

Item contra argema oculorum. Ungues decoctum cum passo. Chiffi. et quatuor nostri, argemas. Voss. argemam. Poles excusari, ut cum seruli schema, et imperatae schemae. Ipse, lib. XXIX, 6: Item in gallinacei felle ad argemam et albugines. Sic Vossianus et ex parte Chiffiei. Mox: Argema ex melle omnibus, quae supra scripta sunt, sanantur. Scribe sanant. Refert enim haec ex opinione quorundam: ut paulo ante suadent; promittitur, unde suspicor et extenuare scribendum. Gud. quoque et Acad. sanantur: Acad. Argema et ex melle: Posterior aetas multo in his suis licentior. Marculphus, lib. 4, form. 4, et sanctum chrisma singulis, si voluerint postulare, pro reverentia loci sine pretio concedat. Sic edidit Cl. Bignonius. Sed in membranis antiquissimis legi, sanctum chrisma. Vossianus etiam nescit rō cum; habet autem, adiuvat ad claritatem, sine rō nitrum, quod nec in Chiffi. est. For-

fasse: item contra argemas oculorum, albugines, decoctum passo in mali punici calyce. Adiuvat ad claritatem visus cum melle inunctum. Sic lib. XX, 5: Succo et cicatrices oculorum, et albugines et argema inungere. Lib. XXII, 25: Hoc ad uerem stimulantem et ad oculorum argema, albugines. Pari et hic syndelo Voss. l. XXVIII, 6: contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices argema. Nisi malis iunges, pro uigues. Nec frustra adicitur praepositiō, quam et Acad. manu secunda ingenio adscriptam. Vide ad Livium, lib. XXIX, 1. Ga.

Ungues. Pterygia oculorum, la maille en l'œil. En. P.

In mali punici calyce adiuvat nitrum, etc. In apographo nostro, in mali punici calyce adiuuat. Ad claritatem visus cum melle inunctum, et paulo post, Creta Cimolia; non. Cimolia creta. PERT.

Claritatem. Diosc. loc. cii. HARD.

Item cum porro decoctum. Certe quidem ad colorem nitidum reducere dentes nitrum cum porro viridi coctum, et pro dentifricio sumptum, auctor est Marc. Emp. cap. xiii, p. 97. HARD.

dentes crematum dentificio ad colorem reducit. Capitis animalia et lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus et tinnitus discutit siccum additum. Vitilignes albas cum Cimolia creta, aequo pondere ex aceto, in sole illitum emendat. Furunculos admixtum resinae extrahit, aut cum uva alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitae in toto corpore cum axungia: contraque canis morsus, addita et resina initis cum aceto illinitur. Sic et serpentium moribus, phagedaenis, et huiusmodi quae serpunt aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illiniturque. Discutit et tormina, si decoctum bibatur pondere drachmae cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo et aceto perunetorum: et contra algores horroresque prodest; manibus pedibusque confricatis cum oleo. Comprimit et pruritus suffusorum felle, maxime cum aceto datum. Succur-

Nigrescentes. Marc. l. c. HARB.

Capitis. Marc. Emp. cap. iv, pag. 43, ad pedunculos necandos nitrum Alexandrioum ioprimis commendat. HARB.

Auribus. Dioscor. V, 431; Plin. Val. I, 9, et Marc. Emp. c. ix, pag. 79. HARB.

Sordes. Dioscor. et Plin. Val. verbis totidem, loc. cit. HARB.

Furunculos. Plin. Val. III, 32. Dioscor. loc. cit. Αναστομα δὲ καὶ δοθέντες ἀναλγηθὲν περιποδίζον ἴσχυον. Resina exceptum terebinthina furunculos aperit. HARB.

Contraque canis morsus. Hoc totidem verbis Plin. Val. III, 54. Diosc.

loc. cit. pro resina aminum adipem, vel suillum adhibet. HARB.

Hydropicis. Diosc. l. c. Ματὰ σῶμα δὲ, ὑδρωπικῶν ἰσχυρὰ καὶ ἀνάλγητα.

Discutit, etc. Totidem verbis Dioscorides loc. laudato, atque ita Marc. cap. xxviii, p. 201. HARB.

Suffusorum. Morbo regio, siue atque, laborantium. HARB.

Cum aceto. MSS. Reg. 1, 2, Colb. 3, Ch. alique, cum aceto insudatum. Forie, instillatum. Vel quod verius arbitror, in sudato, hoc est, in sudatione: subintellige, ex antecedente sententia, confricatum. HARB.

Succurrit. Diosc. loc. cit. totidem

rit et venenis fungorum ex posca potum : aut si bu-
prestis pasta sit, ex aqua, vomitionesque evocat. His
qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In fa-
cie quoque exulcerationes sanat cum melle et lacte
bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritumque
illinitur. Infunditur ventris et renium doloribus, aut
rigori corporum, nervorumque doloribus. Paralyti
in lingua cum pane imponitur. Suspiriosis in ptisana
sumitur. Tussim veterem sanat flore, mixto galbano
resinae terebinthinae, pari pondere omnium, ita ut
fabae magnitudo devoretur. Coquitur, dilutumque
postea cum pice liquida sorbendum in angina datur:
flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in
sole iucundus est. Regium quoque morbum extenuat
in potione vini. Et inflationes discutit: sanguinis pro-
fluvium e naribus sistit ex ferventi aqua vapore nari-
bus raptō. Porriginem alumine permixto tollit: ala-

verbis. Galenus item de Fac. simpl.
med. IX, 3, p. 265. HARD.

Aut si buprestis. Hausta, vel de-
glutita, Diosc. loc. cit. πρὸς βουπρε-
στῆς, σὺν ὕδατι. HARD.

His, etc. Diosc. ad verbum loc. c.
HARD.

Infunditur. MSS. omoes, *infundi-*
tur urceis et renium, etc. Hoc est,
infunditur ex urceis. H.

Paralyti. Diosc. loc. cit. πῶς πῶς
καὶ ἄστυ ὠπλίζουσ ἐπὶ τῶν τὴν γλῶτ-
τῶν παραλελυμένων. HARD.

Regium quoque morbum in vino
extirminat potum. Io eod. *Regium*
quoque morbum extenuat in potione
vini. PINT.

Porriginem. Ita. rescripsimus ad-
monitu Reg. cod. 1, etj caeteri, li-
brique editi ad huc diem omnes,
pruriginem exhibent. Aliud porrigo,

aliud prurigo est. Illa capitis, haec
reliqui corporis vitium est: pruriti
sanando vel leviendo medicinas ex
nitro petitas ante recensui: nunc
est sermo de porrigine quae caput
infestat. Testis Plin. Valer. I; 4, cui
titulum inscripsit, de phthiriasis et
porriginis curatione. Nitrum, alu-
mini mixtum, capiti infricatum, por-
rigines tollit. Marc. Empir. cap. iv,
pag. 40, pruriginis capitis, pro por-
rigine insolentius dixit: Nitrum alu-
mini admixtum pruriginis capitis tol-
lit; si inde frequenter fricetur, et lave-
tur. HARD. — Porriginem alumine
permixto tollit. Emendandi favet mire
Gronovii cod. Voss. dum partem
hui. cap. a verb. *Addita et resina*
iniuncta cum aceto illinitur (p. 450, l.
9), repetitam iuserit l. XXXII, c.
5; utroque autem loco habetur, *Por-*
riginem alumine permixto tollit. A.

rum virus ex aqua quotidiano fotu: hulcera ex pituita nata cetera permixtum: quo genere nervis quoque prodest: coeliacis infunditur: perungi ante accessiones frigidas nitro et oleo multi praecepere; sicut adversus lepras, lentigines: podagricis in balineis uti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis: sal nitrum sulphuri concoctum in lapidem vertitur.

XLVII. (xi.) Spongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distin-

Perungi. Diosc. loc. cit. II.

Sal. De nitro ipso loquitur, quod et sal nitrum quidam vocabant, quod haud multum a sale distaret, ut dictum est initio huius capituli. Hoc illud ipsissimum est quod paulo ante Plinius de saxels nitri acervis dixit, Aegyptiorum artes et laborem describens: *Faciant ex his vasa, nec non frequenter liquatum cum sulphure eoquentes in carbonibus.* H. et DAL.

XLVII. *Spongiarum.* Lib. IX, 69: *Ἰκάρω.*

Quidam eas, etc. Sequitur est eos auctores Diosc. V, 138: *Τῶν δὲ σπόγγων, inquit, τοὺς μὲν ἄρβεννας ἐκλειπὸν τινὰς λεπτορῆτους, καὶ πυκνοὺς ὄντας, ὡς τοὺς σκληροτέρους, τράγους ὠδόμεσαν· τοὺς δὲ θήλειας, οἱ ἰσχυρότεροι τοῖς προσηρημένοις δικάσσονται.* *E spongiis alias nonnulli mares appellare, quae sunt tenuibus fistulis, ac spissae, demacae, e quibus rursus duriores iragos nominaverunt: alias vero feminas, quae contrario atque antedictae modo se habent.* Nostri contra primum genus, seu mares vocant, *éponge femelle.* HARD. — Non sane veriores. Nam spongiae, etsi animalibus has annumeraveris (quae hodie sententia principatum obtinuit), animalium ultimae sunt, et in albo eulium vel scala (ut aiunt) relegatae,

infra multa quae sunt hermaphrodita, immo infra multa quae plantarum instar gignuntur. Ergo, spongiis virilitatem contigisse, spongiis femineum sexum dicente nunc quoplam, omnes rident. Si quis tamen exactius velit quid de his probe innotescat doceri, necesse fiet ignaros nos et inscios agnoscere. Sane Italus zootomista Vico, quem de spongiarum historia optime meritum nullus negaverit, in epist. ad I. Strange, dum multa de spongia sua *antiquitate* narrat, non musculos solum et heros in illis exsistere proclamat, sed et ovaria, sed et seminiferos tubos, etc. Minus luxuriat diligentissimus vir Olivi in conjecturis et zootomica divinatione; quippe qui, dum cum Vico in hoc concepit, quod mucosa eademque gelatinosa pars spongiarum primis gigni solet, non tamen corpuscula haec lutea ac sphaerica accipit temere pro ovis, nec lacteum in vasculis humorem vult sperma esse, quo alantur et explicentur ova. Spongiarum basin quasi pullulare, et ramos quasi sponte separari, non absurde colligunt ex quibuscumque visis; et haec rerum naturae minime repugnantis speraveris. Iure, tunc clarius perspectum et aliquando demonstratum iri. AZ.

guunt. Alias ex his mares existimavere, tenui fistula, spissioresque, persorbentes, quae et tinguntur in deliciis, aliquando et purpura: alias feminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidae cura fiunt, e mollissimis recentes per aestatem tinctae salis spuma, ad lunam et pruinas sternuntur inversae, hoc est, qua parte adhaesere, ut candorem bibant. Animal esse docuimus, etiam cruore inhaerente. Aliqui narrant et

Alias ex his mares existimavere. Nostri duriores, et fistulis minoribus pertusas, mares vocant: molliores autem, laxiores, et amplioribus cavernis fistulosas, feminas. DALC. — Caeterum cf. not. sup. AL.

Persorbentes. Quae plus humoris exorbeni, ob corporis densitatem. DALC.

Candidae. Totidem verbis. Diosc. loc. cit. *Αικαλιονται δὲ αὐτῶν οἱ ἀπαλῶτατοι ἐν τοῖς καύματι, βραχόμυτοι τῇ ἐνὶ τῶν πετρῶν συνιστάμενῃ ἀλὲς ἄλγῃ, καὶ ἡλεκτόμενοι.* Emulsionis dicitur de τὸ μὲν κοίλον αὐτῶν ἄνω, καὶ τοῦ δὲ ἡ ἀπορροῆς. *Candidae* porro cura fiunt, quae nati inter eas mollissimae, si per acutivos ardores salis spuma petris adhaerescere tinguntur, et insolentur inversae, ita ut parte cava sursum spectent, qua vero parte resectae fuerint, deorsum. Dioscoridem, ut solet, Oribasius sequitur, XIII, pag. 232. H.

Pruinas. Ros potius. Aestale nulla pruina fit. DALC.

Qua parte. Qua resectae sunt, deorsum spectent. HARO.

Animal. Lib. IX, 69. HARO. — De spongiarum sanguine credat Iudaena Apella ... Sed verisimillimum est

spongas bene ad calcem animantium reici: quippe quae non solum, ut Aristoteles et multi alii senserunt, contrahuntur sub rapientis et evellentis manu; sed et orificiis constant absque contactu oscillantibus (al. verb. diastolen et systolen poris efficiunt). Quod et Italus Marsigli prius, mox in Anglia Ellis et Solander enuntiaverant, perpexit posthac optime nostras de Jussieu, et rursus de Blainville. Caeterum non animantibus appendendas spongas, sed vegetabilibus, praeter quosdam antiquos Rondelet, qui Aristotelem dixit fabulosum in spongiis describeudis, crediderunt Tournefort, Linnaeus, in System. nat. ed. priorib. Spallanzani (mox tamen eiuraturus ille sententiam), et nuperrime tir in onini aquabilium acienja maxime spectabilis Rastinesque. Notandi quoque tum Vico, qui in albo animantium spongas collocare altius multo quam par est, videtur (cf. supr.), et de Lamarck cum Italo Bianchi: quos si auctores sequare, dices spongas esse ignotorum polyporum numero accipendas. AL.

Aliqui narrant et auditu regi eas. Plutarchus, lib. de Sol. anim. spon-

auditu regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec avelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin et eas quae ab Aquilone sint genitae, praeferunt caeteris. Nec usquam diutius durare spiritum Medici affirmant. Sic et prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, et ideo magis recentes magisque humidas: sed minus in calida aqua, minusque unctas, aut unctis corporibus impositas: et spissas minus adhaerescere. Mollissimum genus earum penicilli: oculo-

gias ab animali, simili araneo, regi scribit. Spongotherem is vocat, quia monet ac indicat cibum aut insidias venantium adesse. DALC. — Plutarchi sententiam de animalculi partibus, industria, utilitate, fide ad regendam spongiam illuc mitte quo echeneida, quo balnearum musculum, quo aquali ductorem pisciculum, etc. Quanquam haec poësis non dedecet; et in nostratis Nep. L. Lemerrier comœdia epica *la Panhypocritade* miraris quae aqualus epormis, phoca, eschinels (id pisciculus apud poëtam nomen), Internum mare invicem colloquuntur. Nec tamen his fide narratis dubites causam, aut anam existisse rem verissimam, nempe in spongiae poris quaedam animalcula adaepta, ut ascidias; nam de polytis vix credo, etsi polypos a se in spongia visos, avulsos, satis diu servatos publice nuntiavit Peyssonel, eplst. ad Soc. Reg. ann. 1757. A1.

Usquam diutius durare. In aliis maris locis quam Aquilonis. DALC. — *Durare.* Spiritum illum nativum, quem e mari natalibusque suis conceptum, et fistulis additum celant, ut recte Dalecampius interpretatus est. HARD.

Spiritum. Hanc animadversionem a Dalecamp. mutiatam in praecedente exhibuit HARD.

Et ideo magis, etc. Subintellige ex superioribus *praeferunt caeteris.* Diosc. V, 138, novas quoque et recentes, ac minime pingues caeteris antepōnit: Ο κενός δὲ καὶ ἀκρῆς... εἰ δὲ παλαιός ἀχρηστός. HARD.

Minus in aqua calida. Quae salsuginem citius diluit, quam frigida. DALC.

Minusque unctas. Oleosa enim ac pinguis salsuginis vim obtundunt. DALC.

Mollissimum. Nostris, *éponge fine.* Sic Reg. 1 codex, et libri hactenus typis impressi. In Reg. 2 non aspernanda lectione, *penicillis*: ut sit sententia, non id ei generi nomen esse, sed penicillis aptandis concinnandisque id genus potissimum dici. Nam Plinius de hoc ipso genere agens, IX, 69: *Tenuē, inquit, deusumque, ex quo penicilli, Achilleum.* Nihil tamen moveo, quum extremo hoc capite penicillos in Lycia nasci dicat: ut ex tenuissimi generis appellatio propria esse videatur. H.

Penicilli. Achilleas Aristot. vocat lib. IX. DALC.

rum tumores levant ex mulso impositi. Iidem abstergendae lippitudini utilissimi; eosque tenuissimos et mollissimos esse oportet. Imponitur et spongiae ipsae epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De caetero recentes discutiunt, molliunt, mitigant: veteres non glutinant vulnera. Vsus earum ad abstergenda, fovenda, operienda, a fotu, dum aliud imponatur. Hulcera quoque humida et senilia impositae siccant: fracturae et vulnera spongiis uti-

Iidem, etc. Crematas ex aceto lippitudini aridae opitulari ait Dioscor. loc. cit. Haseo.

Veteres. Ita resitulum sequuti eodices Rsg. 1, 2, Colb. Ch. caeterosque MSS. vulgatam scripturam adspersali, cuius contraria sententia est, veteres conglutinant vulnera. Certe Diosc. II, 138, ubi recentes spongiis dixit conglutinare vulnera, veteres idem subiungit esse inutiles, αὐτὰ πάλαιός ἔχοντες. Haseo.

Ad abstergenda. Non tantum membra corporis, sed alia quaevis, ut mensas αἱ θρόνον; περισπῶντας Homero. Martial. lib. XIV, ep. 144: *Haece tibi sorte datur tergentis spongia mensis Pallas, expresso quam laevis imbre tumet*, Cui. Obs. XIII. Dal. — Quae Veteres de hac spongiarum dote iactant vera sunt. Neque enim vel agarico tanta vis inest ad haemorrhagias inhibendas quatenus spongiis incisa constat. Quidquid in profundo vulnere euncreverit, sanguis, ichor, sanies, pus, id spongia eluet. Spongia quoque utilissime uteris, si quando, adhibita cautione, ne cicatrix fiat hunc sinuatum aut fistulosum, exulurium, fisticulum apertum perstare euperis. Cerae tunc opem ad praeparandam spongiam vulgo adsciscunt:

non ita feliciter; nam lente, difficile nec sine multo calore dilatatur. Sed aquis optime spongia sicca immergitur; mos, ubi humor expressus est, relapsura in siccitatem suam, colligandaeque hinc et illinc funiculis, ita ut in cylindros minutulos abeat. Tum, prout eluendae pligae, solvito partem vel hanc vel illam spongiae; libera et sui iuris servat tamen captivae formam habitumque, h. e. rotunditatem; sed ubi saniem auferendam tetigerit, haec imbibitur, dilatatur; illa in aridam spongiam penetrat; vulnus autem fit mundum. Cf. si vacet, Ch. White, *An account of the topical application of the sponge of the stopping of haemorrhages*. Lond. 1762, in 8°; Van Wy, *Heelkundige meugelstoffen*. Amstelod. 1785; Sim. Zeller, *praktische Bemerkungen über den vorzügl. Nuts des Badesechwamms und des k. W. bry chirurg. oper. Verw. u. Verbl.* Vindob. 1797, in 8°, tum et Kriegel (Abrah.) *de spongiarum apud veteres usu*, Dissert. inaug. etc. Lips. 1734, in 4° A.

Dum, etc. Splenium exempli gratia, vel apparatus, ut vocant, la bande, ou l'appareil. Haseo.

Hulera. Dioscorid. loc. cit. Haseo.

lissime foventur. Sanguis rapitur in secundo, ut curatio perspicui possit. Et ipsae vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccae, nunc aceto adpersae, nunc vino, nunc aqua frigida. Ex aqua vero caelesti impositae, secta recentia non patitur intumescere. Imponuntur et integris partibus, sed fluctuone occulta laborantibus, quae discutienda sit, et iis quae apostemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis, alias aceto salso madidae, alias e posca. Si ferveat impetus, ex aqua. Eadem et callo, e salsa: at contra scorpionum ictus, ex aceto. In vulnerum curatione et succiduae lanuae vicem implent, nunc ex vino et oleo, nunc ex eadem. Differentia haec, quod lanuae emolliunt, spongiae coercent, rapiuntque vitia huculcerum. Circumligantur et hydro-picis siccae, vel ex aqua tepida poscave, utcumque blandioribus opus est operirive aut siccari cutem. Imponuntur et his morbis, quos vaporari oporteat, ferventi aqua perfusae, expressaeque inter duas tabu-

Sanguis. Sanguis spongia sorbetur, dum fit sectio. HAED.

Ex aqua vero caelesti impositae etc. Sic aut in scripto codice, non secta: ut ad praecedentia pertineat. PIST. = *Ex*, etc. Totidem verbis Plin. Val. III, 30. Secta recentia, sunt vulnera recentia, seu recens factae chirurgorum opera sectiones, a quibus spongiae arcent tumorem. HAED.

Sed fluctuone occulta. Seu fluxione. Sic libri MSS. Reg. 2, et alij, pro fluxione. Diosc. V, 138: τὰ δὲ πρὸς πύλιν, etc. In libris ad hunc diem editis inapte pressus, fluctuatione occulta. HAED.

Si fervet. Inflammatio, tumor, intus. HAED.

Eadem. Hoc est, ex aqua salsa. Na plane Reg. 2 codex et Coth. 3. Interpolatores sic edi hactenus curaverunt: eadem et callo salsa madidae, obscuro aut penitus nullo sensu: voce madidae ex superiore sententia temere huc iterum revocata. Dioscorides, l. laud.: καὶ τὸν οὖν δισκιστὸν, callos diducunt av dirimunt. HAED.

Rapiuntque. Attrahunt et combi-bunt.

Vitia huculcerum. Prurigo, saccos, sor-des, excrementa, saniem. DALEG.

Circumligantur. Plin. Val. III, 42, et Scrib. Larg. xxxiii, ad hydro-picos comp. 133: HAED.

Sic, etc. Aqua ferventi perfusae. HAED.

las. Sic et impositae stomacho prosunt, et in febris contra nimios ardores. Sed splenicis e posca ignibus sacris ex aceto, efficaciores quam aliud. Imponi oportet sic, ut sanas quoque partes spatiosae operiant: sanguinis profluvium sistunt ex aceto, aut frigida. Livorem ab ictu recentem ex aqua salsa calida saepius mutata tollunt, testium tumorem doloremque ex posca. Ad canum morsus utiliter concisae imponuntur ex aceto, aut frigida, aut melle, subinde humectandae. Africanæ cinis cum porri sectivi succo sanguinem reiicientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Privatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice urunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum

Ignibus. Plin. Val. ad verbum III, 24. HAAB.

Imponi. Val. Plin. loc. cit. H.

Sanguinis. Diosc. V, p. 438: *Επιγγοῖσι δὲ καὶ ἀλυσσάριον οὖν ὄζει.* Marc. Emp. cap. xviii, p. 83: *Ad sistendum sanguinem e naribus erumpentem: Proderit, inquit, et spongiae particulam praeseclam apte forfice, et ad amplitudinem narium figuratam, iniicere paulo pretius, aceto infectam, et interdum eodem asperiam.* HAAB.

Livorem. Marc. Emp. cap. xix, p. 434: *Spongia nova tum aqua salsa calida saepius imposita, miggillationes livoresque detergit.*

Testum. Ad verbum Marc. Emp. cap. xxxiii, pag. 227. HAAB.

Ad canum morsus. Plin. Val. III,

64, iisdem verbis et Theod. Prisc. III, 49. HAAB.

Africanæ. Marc. Emp. cap. xvi, pag. 120: *Spongiae Africanæ exustae cinis cum succo porri sectivi haustus empyricos sanat, hoc est, purulentas exscreaiones.* Plin. Val. I, 63, cui titulus est, *ad sanguinem exscreantes, et phthiricos offectos.* *Spongiae Africæ cinis, inquit, cum porri sectivi succo sorbetur.* De Africanis spongiis, IX, 69. HAAB. — *Africanæ.* Quas generantur in syrtibus. DALEC.

Omnium. Dioscorid. III, 438, totidem verbis. HAAB.

Aliqui. Hoc est, genus illud quod rarum Latini, Graeci *μακρόν* vocant, ut diximus IX, 69. HAAB.

Et oculorum, etc. Diosc. loc. cit. HAAB.

proficiente eo cinere contra scabritias genarum, crescentesque carnes, et quidquid opus sit ibi destringere, spissare, explere. Vilius in eo usu lavare cinerem. Praestant et strigilum vicem, linteolorumque, affectis corporibus. Et contra solem apte protegent capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere: Africanas, quarum firmitus sit robur: Rhodiacasque, ad fovendum molliores. Nunc autem mollissimae circa muros AntipHELLI urbis reperiuntur. Trogus auctor est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, unde ablatae sint spongiae. Polybius super aegrum suspensos, quietiores facere noctes. Nunc revertemur ad marina animalia et aquatilia.

Genarum. Palpebrarum. HARD.

Et quidquid, etc. Destringere, abstergere est: *spissare,* adstringere, ut saepe monimus. Diosc. l. c. καὶ ὅπου δὲ συμῆξι τι, ἢ σφύραι.

Destringere. Detergere, adstringere, replere. HARD.

Vilius. Diosc. loc. cit. HARD.

Praestant. Strigilli, hoc est, instrumento ferreo, aureo, argenteo, ebo-reove utebatur Veteres ad radendas corporis sordes, ad sudorem detergendum, praecipueque in frictinibus. Mart. XIV, ep. 51, cuius lemma, *Strigiles: Pergamus has misit: curvo destringere ferro;* Non tam saepe tēret lintea fullo tibi. H.

Africanas. Africanas, Rhodiacasque laudat Mare. Emp. cap. xxxvi, p. 246. Genus utrumque ad podagrum commendat Scrib. Larg. 41, comp. 158. HARD.

AntipHELLI. Urbs ea Lyciae est, ut diximus V, 29. H.

Circa Lyciam penicillos. Hodie a viro doctissimus nuncupatur spongia penicillus, genus a Lynceus non longissime distans et quod lichenis filiformis speciem propemodum referat. Sed quum id raro admodum et in Devonensibus oris (Anglici comitalus vulg. dict. *Devonshire*) dumtaxat piscati sint, vix credendum de his sermone Trogo fuisse, immo vix ad ullam spongiarum classem id referas bene. Crediderim potius aliquam alcyonem ab auctoribus rei notatum et visum, Caeterum cf. de tota haere Gémér. de Aqual. Sed de etymo nescio cuius scioli non curandum, qui penicillum a pene vult derivari, quasi hic aliquid faceret malacostraci genus, id cui nomen inditum *mentula marina*. Ar.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

[LIBER XXXII.]

I.

Ventum est ad summa naturae exemplorumque, per rerum ordinem: et ipsum sua sponte occurrit immensum potentiae occultae documentum, ut prorsus nec aliud ultra queri debeat, nec par aut simile possit inveniri, ipsa se vincente natura, et quidem numerosis modis. Quid enim violentius mari ventisve, et turbinibus, et procellis? quo maiore hominum ingenio in ulla sui parte adiuta est, quam velis remisque? Addatur his et reciproci aestus inenarrabilis vis, versumque totum mare in flumen. (1.) Tamen omnia haec, pariterque eodem impellentia, unus ac parvus admodum pisciculus, echeneis, appellatus,

I. Eodem. Ab eundem locum aequali vi navigium impellentis HAN.

Pisciculus echeneis appellatus in se tenet, etc. Exemplar nostrum: Pisciculus echeneis appellatur, cuncta in se tenet. Venti licet saeviant, procellae, imperat furori. Scribendum forte: cuncta vi sua tenet. Venti

licet saeviant, procellae, imperat furori. PIST.

De echeneide. Vide lib. IX, c. 25; Præcastorium, lib. de Sympathiis, cap. 8; Rondeletium, lib. XV de Piscibus, cap. 48; Aelianum de Animal. II, 47; Plutarch. Sympos. lib. II, cap. 17. DAL.

in se tenet. Ruant venti licet, et saeviant procellae, imperat furori, viresque tantas compescit, et cogit stare navigia, quod non vincula ulla, non ancorae pondere irrevocabili iactae. Infrenat impetus, et domat mundi rabiem nullo suo labore; non retinendo, aut alio modo, quam adhaerendo. Hoc tantulo satis est contra tot impetus, ut vetet ire navigia. Sed armatae classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnetur; velut e muris. Heu vanitas humana! quum rostra illa aere ferroque ad ictus armata, semipedalis inhibere possit ac tenere devincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse praetoriam navim Antonii properantis circumire et exhortari suos, donec transiret in aliam: ideoque Caesariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit et nostra memoria Caii principis ab Astura Antium renavigantis: ut res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidem novissime tum in Urbem reversus ille imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius morae admiratio, statim causa intellecta, quum

In se tenet. Reg. et Al. *in se tenuerat.* Coni. Pintianus, *vi sua tenebat.* Alii dant *ipse remoratur.* HARD.

Hoc tantulo. Sic Reg. 2 et Chiff. In editis *perperam, Haec tantilla est satis.* HARD.

Caii. Qui Germanici Caesaris filius, et idem Augustus fuit. De Astura et Antio, lib. III, 9; et infra vid. Dalecamp. De hoc Caii reditu in Urbem, et post quartum mensem dece et illala, Suet. in Caio, XLIX. HARD. et Al.

Astura. Flumine et insula Circeia proxima. DAL.

Antium. Antium (quondam Aphrodisium), civitas in rupe sita, maritima, ab Ostia distans stadiis 260,

portu carens, romanis imperatoribus ad otium et rerum urbanarum vacationem praecipue selecta, ideoque frequentissimis et ornatissimis aedificiis exculta. Adi Strabonem, lib. V. DALEC.

Auspicalis. In auspiciis valens plurimum. HARD.

Novissime tum in Urbem reversus ille imperator. Quis non videt postrema duo verba adiecta esse expositionis causa ab aliquo, ut aiunt, glossatore? PINT. — Malo antithesin rei ille imperator et suis. Caeterum cf. Harduin. in vol. 42. Al.

Suis telis. Potentissimorum libertorum niorum telis Praefectorumque

e tota classe quinquereimis sola non proficeret, exsiliensibus protinus qui id quaererent circa navim, invenere adhaerentem gubernaculo, ostenderuntque Caio, indignanti hoc fuisse quod se revocaret, quadringentorumque remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhaerens tenuisset, nec idem polleret in navigium receptus. Qui tunc posteaque videre, eum limaci magnae similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, quum de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, quum celebri et consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque eiusdem potentiae credi necesse sit. E nostris quidam latine remoram appellavere eum: mirumque e Graecis alii lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem, adalligato eo (ut diximus) prodiderunt; alii sale ad-

Prætorii, inquit Suetonius, lvi, vel Praetorianorum suorum. HARD.

Quadringentorum, etc. Quum quadringentos remiges, inquit, in sua classe Caius princeps haberet sibi obsequentes, pisciculus contra illud obsequium intercessit, et omnium studium reddidit emortuum: siquidem illius quinquereimis, qua Princeps vehabatur, progressu inhibito, caeterae simul detinebantur: quippe comites quinquereimis Principalis. Quod si fuere, ut verisimile est, in ea classe reliquae triremes, et remis singulis quaterni remiges attributi, consistit ea triremibus omnia triginta duabus. Nec maiorem eam esse profecto oportuit, quum esset ora tantum praenaviganda, ab Astura Antium: quod conlici spatium unius horae navigatione potuit. Quamobrem etiam apparetur vocatur a Plinio, ille Imperator,

qui extra navigationem eam numquam Imperatorem egit; nec in nummis suis gessit titulum IMP. nec a Plinio aliter appellatur, quam Caius Princeps: quamvis natalium iure praeesse exercitiis posset, et dici IMP. generalissime nō. HARD.

Quum de eo diceremus. Lib. IX, 41. HARD.

Nec dubitamus. Nec dubitamus, quin easdem vires habeant genera echeneidum omnia, quae suo loco diximus. HARD.

Apud Gnidiam. Recitata historia est IX, 41. HARD.

Conchas quoque eiusdem. Quod navem detinuerint portantem nuntios a Periandro, ut castrarentur nobiles pueri. Supra lib. IX, 25. DAL.

Ut diximus. Locum mox citato in nota 43. HARD.

servatum adalligatumque gravidis partus solvere, ob id alio nomine odyngolytem appellari. Quocumque modo ista se habeant, quis ab hoc tenendi navigia exemplo de ulla potentia naturae atque effectu, in remediis sponte nascentium rerum dubitet?

II. Quin et sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul, et e longinquo, vel si hasta virgave attingatur, quamvis praevalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam, quae odore tantum et quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remedium omnium momenti sperandum est?

III. Non sunt minus mira, quae de lepore marino traduntur. Venenum est aliis in potu, aut in cibo datus, aliis etiam visus. Siquidem gravidae si omnino adspexerint feminam, ex eo genere dumtaxat,

Odyngolytem. Οδύνολύτμν, κατὰ τὸ λέγει τὰς ὀδύνας; a solvendis doloribus gravidarum quibus opitulari in partu echeneis putabatur. Sic MSS. Reg. Colb. alique: non ut editi odyngolytem, HANB.

De ulla potentia naturae atque effectu. Voss. naturae ut quae et effectu. *Leges de ulla potentia naturae viget et effectu.* Andegav. naturae utque effectu. Gaoz.

II. *Torpedo.* Pauca iam attigimus de ea IX, 67. A.

Esse vim aliquam, quae odore tantum et quadam aura sui corporis afficiat, etc. Quid obscuritatis tū aura, quid salutaris tū odore, nunc omnes norunt, postquam experientias multas de torpedinis vi congressit Wahl et iuris publici fecit in comment. non sordido: *Of the electric property of the torpedo*, Lond. 1774. Iam tamen

clarissimo Bancroff, in haec torpedinis vim inquirenti de electrico principio suspicio incidere. Postea res clarius quoque demonstrata, electricam scintillam assequuta acie observatorum, sive noctu (Guisan), sive microscopii ope (Galvani). Sed de his omnibus vide Exc. V, ad calcem voluminis. A.

III. *De lepore.* Lib. IX, 72.

Venenum est aliis in potu. Tito rogante quo genere mortis obiturus esset, satis responsum, Vlyssis modo periturum ex τῆς θαλάσσης, nam pastinae iclu exanimatus est: Titus vero marini leporis veneno, Domitiani fratris fratre dato, Rhod. lib. XXVI, cap. 30. DAL.

Siquidem gravidae si omnino adspexerint feminam, etc. Commentarii loci sit Gesner de Aquatilib. p. 563: Quum ego piscium naturae varie-

statim nausea et reſundatione ſtomachi vitium fa-
tentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio eſt mas,
ob id induratus ſale, ut in brachialibus habeant. Ea-
dem res in mari et tactu quidem nocet. Veſcitur eo
unum tantum animalium ut non intereat, nullus pi-
ſcis: tenereſcit tantum, et ingrator, viliorque ſit.
Homines quibus impactus eſt, piſcem olent, hoc pri-

tatiſque cognoscendae ſtudioſiſſimus
piſcatorum forum, ſtudioſiſſime in-
ſpicerem, quumque piſcatores propo-
ſito praemio allecti certatim ad me,
ſi quid rari aut novi in mari eſſerent,
vel in litus eiectum reperiſſent, ad
me deferrent; ecce piſcator leporem
marinum cum aphyiis et loliginibus
in faucibus Malguriſis captum, nun-
quam a ſe alijs ante viſum, adſpectu
ſordo; qdore tecto, betae ſulcis in-
voluntum mihi offert. Quem quum
diligentius contemplerer, mihi mul-
tiſque qui merum una erant naiſeam
movit. Sed ne hac quidem a piſcis in-
ſpectione reſectus diſſeracham par-
teſque omnes internas ſedulo rimabar:
quum intervenit mulier quaedam de
mariti morbo me conſultura, cui
quum ad diſſectionem attentior non
reſponderem, odor piſcisque conſpe-
ctus vomitum diſſolutionemque ven-
triculi proſtius creavit, et de ventris
dolore (erat attem gravida) queri
coepit, ut iam abortus timendus foret.
Quem adſtringentibus emplaſtris ad
retinendum foetum ventri ſumbisque
admotis prohibui, et ut aliquot diebus
caneris veſceretur conſului. Permulti
ſunt huiusce rei locupletiffimi teſtes
viri boni et ſtudioſi qui ea quae dixi
ſymptomata et in ſe et in gravida
muliere experti ſunt et viderunt: ut
omnino ex his quae de lepore marino
Veterum litteris prodita ſunt, huic

noſtro competere experientia docuerit,
a qua ita ſum confirmatus, ut ab ea
ſententia deduci nunquam poſſim vel
debeam. Poſt menses aliquot alius ad
me delatus eſt, ſed lingua illa car-
noſa... carebat; os in dorſo nullum
erat; caeteris omnibus partibus inter-
nis, et externis omnino ſimilis. Hunc
de quo nunc loquor marem eſſe iu-
dico, alterum ſeminam, quod in ea
ſimile quid polyporum ovis reperi-
rim, etc. Haec quam incauta aut
credula experientia rimatus Geſſner,
movere vix eſt opus. AL.

In brachialibus. Brachialis, ſive ar-
millae, des bracelets. HARD.

Eadem res in mari et tactu quidem
nocet. In ſcripto exemplari: Eadem
res in mari. Nam et tactu quidem nocet.
PINX. — Eadem. Ex Reg. 1 et 2,
rectius, in marina: ut in ipſos piſces
exercere viſu eandem intelligatur,
quam in hominum genus, vel ipſo
tactu. HARD.

Veſcitur eo unum tantum animalium.
Athenaeus, lib. VIII, etiam ſcarum
lepores marinos venari; iſque piſci
trahit. DAL.

Tenerescit tantum. In mulſorum
carne maxime durities commendatur.
DAL.

Quibus. Quibus vel in cibo vel in
potu oblatus. HAAN.

Piſcem. Vide Dioſc. in Alex. c. 30.
HARD.

mo argumento veneficium id deprehenditur. Caetero moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertique temporis veneficium id esse, auctor est Licinus Macer. In India affirmant non capi viventem; invicemque ibi hominem illi pro veneno esse, ac vel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem amplio-rem multo, sicut reliqua animalia.

IV. Iuba in his voluminibus quae scripsit ad Caium Caesarem Augusti filium, de Arabia, tradit mitulos marinos ternas heminas capere. Cetos sexcentorum pedum longitudinis, et trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiae intrasse, pinguique eius mercatores negotiatos et omnium piscium adipe camelos perungi in eo situ, ut asilos ab his fugent odore.

Veneficium. Venenum. HARR.

Caetero moriuntur totidem diebus. Sic, apud Theophrast. Hist. IX, 16, sumpto aconito par spatium interitus est temporis intervallo, post quod id effossus fuit. DAL.

IV. *Mitulos.* Inepte quidam legebant, *vitulos*. Rondeletius, sed parum feliciter, cap. de phoca, reponendum censuit, *leporos marinos*. DAL. — *Mitulos.* Libri nunc manu exarati *vitulos* exhibent. Reg. 2 addit ei *marinor*. Sed *mitulos* haud dubie, ut editi praeferebant, scribi par est, quos in Arabia portentosae molis esse Iuba ait, quoniam ibi sunt omnia multo ampliora. Heminae mensura quum dicitur, significat cyathos sex, pondus vero drachmarum quindecim, ut diximus XXI, 109. HARR.

Cetos. Ita MSS. omnes Reg. Coll. alique. Singularem numero, ut Graeci τὸ κῆτος. Signitur enim, *pinguique eius, Flumen autem Arabiae*, ipsum est *flumen Saluum* a Plinio memoratum, VI, 32, et idem Mori Gehon, in Genesi 2, 13. HARR.

Pinguique eius negotiatores et omnium piscium. Voss. *pingit quia eius mercatores negotiatio et omnium. Men. et Gud. pinguique eius mercatores negotiator et omnium. Academ. pinguique eius mercatores negotiantes et omnium. Andegav. pinguique eius mercatores negotiator omnium.* Scribe: *pinguique eius mercatores negotiatos et horum piscium adipe camelos perungi.* Nam ad haec omnia ex superioribus intelligimus, *Iuba tradit*. Quod autem constanter hic legitur, *pinguique eius, ex eo nascas licet cetos supra dixisse Plinium non numero plurativum (ut existimarunt etiam accuratissimi viri), sed singulari, ut Graeci τὸ κῆτος.* Frustra quoque subilicij certum: nam cetos tuentur optimi codices. Adde huc, quae ad lib. XXI, 13 diximus. GAON.

Mercatores negotiatos. Sic edidimus, quum in Reg. 2 legatur, *mercatores negotiatio*. In editis, *negotiatos* tantum. HARR.

Et asilos. Insecti genus, de quo XI, 34. HARR.

V. (II.) Mihi videntur mira et quae Ovidius prodidit piscium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon inscribitur. Scarum inclusum nassis, non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput inserere: sed aversum caudae ictibus crebris laxare fores, atque ita retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda adiuvare nisus erumpentis. Lupum rete circumdatum arenas arare cauda, atque ita condi dum transeat rete. Muraenam maculas appetere ipsas,

V. *Halieuticon*. *Altreutikon* volumen, sive commentatio de piscatu. Non modò hoc loco, sed et inferius cap. 54, *Halieuticon* opus Ovidio Plinius asserit; nihilominus quod nunc existit sub eo titulo opus, plerimi Ovidio nunc illud abdicant, Gratio vindicare moliantur. HARR.

Scarum inclusum nassis, Aelian. *Hist. Anim.* lib. 1, cap. 4; Plutarch. lib. *de Solert. Animalium*. DALEC.—*Scarum inclusum nassis*, Oppianus quoque haec totidem verbis refert, *Halieut.* IV, 44, sqq. Ovidii verba haec sunt in *Halieut.* vs. 7: . . . *timor, omnibus hostem, Praesidiumque datum sentire, et noscere teli Vinque modumque sui: sic et Scarus arte sub undis. . . Non audent radiis obhiza occurrere fronte; Aversus crebro pimen, sed verberè caudae Laxans subsequitur, istumque evadit in aequor.* H.

Quem luctatum. Adnotavit et hoc Plutarchus, in lib. *de Solert. Anim.* pag. 977: Ovid. in *Halieut.* vs. 44: *Quin etiam si forte aliquis, dum pone nataret, Mitis luctantem Searus hunc in vimine vidit, Aversam caudam morsu tenet; atque trahenda Captivum texto socium de carcere solvit.* Vide et Aelian. *Hist. Animal.* lib. 1, c. 4. HARR.

Lupum rete. Ob eam causam apud Athenaeum *ἀλφειῶν ὁ πάντων ἰχθύων σαρπώτατος*. DAL.—*Lupum*, etc. Oppianus ad verbum haec quoque cecinit, *Halieut.* III, 424. Ovid. vs. 22: *Clarus rete lupus, quamvis immanis et acer, Dimotis cauda submissus sidit arenis.* Cassiod. XI, ep. 40: *Piscis lupus arenis se mollihus, ut plumbati lini insidias evadat, immergit: cuius ut superduata retia eius terga frustra diraserint, alacer, in undas exsilii, et vitati periculi gaudia liberatus agnoscit.* HARR.

Arenas arare cauda. Malletem legeres: *arenam sulcare cauda*. PIST.—*Atque ita conditum transire rete*. In vetere exemplari, atque ita condidam transeat rete. Scribo, atque ita condi, dum transeat rete. PIST.—*Atque*, etc. Sic restituimus ex vestigiis codicis Reg. 2, in quo legitur, atque ita condi, dum transeat rete. In libris vulgatis vitiose, obcuraque sententia, atque ita conditum transire rete. HARR.

Muraenam. Oppian. *Halieut.* III, vs. 127; Aelian. *H. A.* I, 33, Ovid. vs. 26: *Et muraena ferox, teretis sibi conscia tergi, Ad laxata magis conversa focamina retis, tandem per multos evadit lubrica flexu.* H.

consciam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec evadat. Polypum hamos appetere, brachiisque complecti, non morsu: nec prius dimittere, quam escam circumroserit, aut arundine levatum extra aquam. Scit et mugil esse in esca hamum, insidiasque non ignorat: aviditas tamen tanta est, ut cauda verberando excutiat cibum. Minus in providendo lupus solertiae habet, sed magnum robur in poenitendo. Nam ut haesit in hamo, tumultuoso discursu laxat vulnera, donec excidant insidiae. Murenae amplius devorant, quam hamum, admoventque dentibus lineas, atque ita erodunt. Anthiam tradit

Maculas. Foramina retia. H.

Polypum. Ovid. vs. 30: *At contra scopulis erinali corpore segnis Polypus haeret...* atque ubi praedam Pendentem setis avidus rapit, hic quoque fallit Elato calamo, quem demum emeris in auris Brachia dissolvit, populumque expulit hamum. HARV.

Aut arundine leqatum, etc. Quum lino piscatorio attollitur extra aquam, brachia tum laxa, dimittitque hamum. HARV.

Scit. Eleganter haec, Oppianus, ut caetera, Halieut. IV, 482; sqq. iterumque vs. 620. Ovid. vs. 37: *At mugil cauda pendentem verberat escam Excussamque legit.* HARV.

Nam. Plutarch. lib. de Solert. Animal. pag. 977. Ovid. vs. 38: *lupus acri concitus ira, Discursu fertur vario, fluctusque ferentes Prosequitur, quatitque caput, dum vulnere saevus Laxato carlat hamus, et ora patientia linquat.* HARV.

Murenae. Ovid. vs. 42. H.

Anthiam. In libris hactenus editis: *Pythens id tradit. Idem infixam hamo,* etc. Quod interpolatoris manum

sapit, qui ad murenam, de qua proxime antea sermo fuit, id pertinere rati, infixam scripsere, quum infixas scribi debuisset, quod de murena numero multitudinis oratio tota testatur. At MSS. Reg. 2; alijque, *Pithiasim tradit idem infixo homo.* Neque vero ad murenam haec spectare, sed ad anthiam piscem, quem in scriptorem Mursiliensem Pythiam, et amanuensem, et editores transformaverunt, plane pseudo-Ovidii oratio contestatur, libro videlicet Halienticon, vs. 45, ubi postquam de murena egit, transit ad anthiam statim, quod Plinii scilicet vestigiis insatiens facit: *Anthias his, tergo quae non videt, utitur armis, Vim spinæ novitque suae, versoque supinus Corpore lina secat, fixumque intercipit hamum.* Quod vero sibi ipsi praestare anthiam hoc loco vester pronuntiat, hanc officil vicem a ioculis accipere, alios sequutus auctor ipse iam Plinius asseverat, lib. IX, cap. 85. Irritus Aldrovandi conatus, qui de piscibus, lib. III, cap. 27, pag. 362, vulgotam scripturam defendere omni ope nititur. H.

idem infixam hamo invertere se, quoniam sit dorso cultellato, ei spina eaque lineam praesecare. Licinius Macer muraenas tantum feminini sexus esse tradit, et concipere e serpentibus, ut diximus: ob id sibilo a piscatoribus, tamquam serpentibus, evocari et capi: pinguescere iactu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eaque icta celerrime exanimari: at capitis ictu difficulter. Novacula pisce quae tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, et sine squamis, totusque capite constat.

VI. Milvago quoties cernatur extra aquam volitans, tempestates mutari, Trebins Niger auctor est. Xiphiam, id est, gladium, rostro mucronato esse: ab hoc naves perfossas mergi in Oceano ad locum Mau-

Quoniam sit dorso cultellato, etc. Lægo, quoniam sit in dorso cultellato ei spina, eoque, etc. ex vetere exemplari. DALEC.

Licinius: Aliter sentire Aristotelem vidimus, IX, 39. HARD.

Vt diximus. Lib. IX, 39. II.

Iactu. Agitatione aquae. Ita MSS. Reg. 1, 2, alique. Chiffi. Iactu: editi, Iactu. Vtrique male. II.

Easdem. Plinius ipse, XX, 98: Natura ferularum inmensis infestissima est: tactae siquidem ea moriuntur. HARD.

Novacula. Rhodi frequens hic piscis, et Melitae: in Maiorique quoque, Minoritaeque littore. Gallis, Hispanisque, rasor appellari, Rondeletius ait, qui visum a se testatur, V, 17, Veterum; praeter Plinium, nemo novit. HARD.

Qui orbis vocetur. Describitur is a Rondeletio, XV, 2. Venetis pesce Colombo appellari ait: eundemque in ostiis Nili capi subscribit Hippol. Sal-

vianus lib. de Hist. Aquat. fol. 209. Soli Plinio e Veteribus nominatus. HARD.

Totusque capite constat. Immo potius ventre. DALEC.

VI. Milvago. Sive milvus, de quo IX, 43. Quod porro de milvagine Trebins hoc loco affirmat, illud ipsum de loligine Plinius, XVIII, 87. HARD.

Xiphiam. De quo Ovid. in Iliacis. VI, 97: At durus Xiphias, ictu non minor ensis. Graecis Ξιφίας: Narbonensibus, *empéradur*: Massiliensibus et Italis, *pescer spada*. Maxilla superior quae ad duorum cubitorum longitudinem accedit, ossa denticis, gladii formam refert, quem Ξφος Graeci vocant: unde pisci nomen. Sic Aristot. ipse apud Athen. VII, p. 314. Vide Rondel. VIII, 15. HARD.

Ab hoc naves perfossas mergi. De hac re vide historiam apud Aelianum, Hist. Animal lib. XIV, cap. 23. DAT.

Ad locum Mauretaniae, qui Cotta

retaniae, qui Cotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines evolare ex aqua tradit, tanta multitudine ut navigia demergant.

VII. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Caesaris villis: sed quae veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliae castello, non procul Syracusis: item in Labrandei Iovis fonte anguillas: hae et inaures additas gerunt. Similiter in

vocetur. Lege: ad locum *Mauritaniae*, qui *Cota* vocetur. Notandum vero ita vocari, et promontorium, et ipsum sinum. Alibi Plinius, lib. XIX, cap. 4, simpliciter aestuarium vocat, non addito nomine. Is. Voss. in Melam, 48.

Qui. Sic lib. V, 4. HARD.

VII. *Cactaris*. Qualis *Balana* fuit, de qua Martial. IV, ep. 30, vs. 4 seqq. *Baiana* procul a lacu monemus, *Piscator*, fuge, ne nocens recedas. *Sacris* piscibus haec nantantur undae, *Qui* norunt dominum, manumque lambunt *Illam*, qua nihil est in orbe maius. *Quid* quod nomen habent, et ad magistri Vocem quisque sui venit citatus? etc. HANO.

In: Eloro. Ελωρον πόλις, prope Pachynum et Syracusas, teste Scylace in Periplo, pag. 3. Aelignus in H. A. XII, 30: Εν Χλωρῷ δὲ τῆς Σικελίας, ὅπερ ἦν πάλαι Συρακουσίων προύριον, lege ἐν Ελωρῷ. Stephanus, Ελωρος, πόλις Σικελίας, ἀπὸ Ελωρου ποταμοῦ, τοῦ κατὰ Πάχυνον, ὃς λέγεται τερασθὲς ἰχθὺς ἔχειν, ἀπὸ χειρὸς ἐσθόνοντας, etc. Et Apollodorum eius rei laudat auctorem. Adde et Nymphodorum Syracusium apud Athen. VIII, pag. 331.

In Labrandei Iovis fonte. Lego, *Labrandii*, non *Labradii*, quem ex vetusto exemplari, tum ex Stephano, cui Labranda vicius est Cariae. Con-

firmit id quoque Strabo quarto decimo, qui et mentionem facit templi Iovis. PIST. — Certe, ut e Pintiani nota perspicere est, prius in *Labradii* Iegebatur. In Reg. 2, *Labrandii*. Aelianus, *Histor. Animalium* lib. XII, cap. 30, inter ea stagna lacusve qui pisces cicures alant, hunc recenset: Καὶ ἐν τῷ ἱερῷ δὲ τοῦ Λαβράνδιου Διὸς ἵσται κρήνη διαιδούς νάματος, καὶ ἔχουσιν ὀρμίσκους χρυσούς, καὶ ἐλίσσεται χρυσὰ μύητοι καὶ ταῦτα. Herodotus in *Therapicore*: Εἰς Λαβράνδῃ ἐς Διὸς Στρατίου ἱερὸν. Stephanus: Λαβράνδῃ, νῶτον Καρίας· τὸ ἰδιωτὸν, Λαβράνδιον. Sic etiam Strabo, a quo Stephanus accepit. Aelianus ait hoc templum LXX stadiis ab urbe Mylasiorum distare, τῆς Μυλάσων πόλεως, Plutarch. tamen in *Quaest. Graecis*, pag. 301, *Αἰθραδέως Διὸς ἐν Καρίᾳ* simulnenum laudat, et pag. 302, ipsum Iovem *Αἰθραδέῃ τὸν θεόν*, HARD.

Anguillas. In *Arethusa* Siciliae cicures et sacras fuisse Aelianus tradit, *Histor. Animal.* lib. VIII, cap. 4. DASE.

Hoc et inaures additas gerunt. Idem traditur de muraena Crassi, quam sportum in flevis, et sepelivit. DASE. — *Hae et inaures additas gerunt*. Aelianus, H. A. XII, 30. Talis fuit et M. Crassi muraena, teste eodem Aeliano, H. A. VIII, 4. *Anguillus* eiusmodi

Chio iuxta Senum delubrum : in Mesopotamiae quoque fonte Chabura, de quo diximus.

VIII. Nam in Lyciae Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellant, ter fistula evocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, laetum

vidiase se in Chalcidis Arethusa, testatur Athenaeus, VIII, pag. 331. H.

In Chio. Ita libri omnes, etiam manu exarati. Num legi tamen in Ceo satius fuerit, peritiores iudicent. Nam de sacrificio a senibus fieri solito apud Ceos, Kεῖος, in templo utique, fanoque aliquo, antequam cicuta biberint, meminit Aelian. Var. Hist. III, 37. Haas.

De quo diximus. Lib. XXXI, cap. 22. Haas.

VIII. Nam in Lyciae. Varro, lib. III, cap. 47: *Nam ut Pausias, et caeteri pictores eiusdem artis, loculatas magnas habent arculas, ubi discolors sint ceras, sic hi loculatas habent pisces, ubi disparis discolors habeant pisces, quos proinde ac sacri sint ac sanctiores quam illi in Lycia, quos sacrificanti tibi, Varro, ad tibicinem graecum gregatim venire dicebas ad extremum litus atque oram, quod eos capere auderet nemo, quum eodem tempore offulas ludionum ibi corrosas vidisses, sic hos pisces nemo coquus in lus vocare audet*, etc. Apud Athen. I, XI, in Lycia fons est mari propinquus, Apalliai ὄρετ, dicit Polycharmon, divos Artemidoro, in quo piscibus e mari adnatantibus, qui oraculum adeunt, hostiarum primitias verubus ligebat transfixas offerunt, assidente sacerdote auguria captantes. Vides locum. Dalec. — Nam in Lyciae. Ita libri omnes, conditivi, ac publici. Quid si nihilominus in Lyciae Syrrhis

legatur? Nam hoc ipsum de pago, cui Syrrhis nomen, referunt Aelianus, Hist. Anim. VIII, 5, et Plutarch. de Solert. Anim. pag. 976. Situm eius in Lycia esse, Myram inter et Phellum: Πήρυμας δὲ, inquit Aelianus, χώραν τὴν Ἀντικκὸν μεταξὺ Μύρων καὶ Φελλοῦ, Σύρρη θύομα, ἐν ᾗ μαντεύονται τινες ἐν ἰχθύσι καθήμενοι, etc. Et Plut. Epit. καὶ περὶ Σύρρη πυνθάνομαι νόμον ἐν τῇ Ἀντικκίᾳ Φελλοῦ μεταξὺ καὶ Μύρων, καθιζομένους ἐν ἰχθύσι, ὥστερ οἰωνοῖς, διαμαντεύσθαι τέχνην τινά, etc. Hae Lyciae sortes Marconi sunt, Aen. IV, 344 et 377. Similia est locus alter portusve in Lycia, ubi ex piscibus augurium patebatur; divos ei portui nomen fuit, teste Polycharmon Lyciacorum II, apud Athenaeum, VIII, pag. 334. Similes et in Lydia (nisi Lycia scribendum sit) ex Varrone sortes, de Re Rust. III, 47, pag. 413. (Vid. init. notae). Haas.

Myris in fonte. Supra lib. XXXI, c. 2, fontis Limyrae meminit. Straboni, lib. XIV, et Myra ipso caelesto monte sita, et Limyra, clarissima sunt Lyciae oppida. Aelianus, Hist. An. I, VIII, c. 5, Lyciae pagum eum Syrrham vocat, positumque esse inter Myra et Phellum tradit. Dalec.

Quem, etc. Κούριος, ἀπὸ τῆς κουράε, a caesarie: oh quam et ἀξίπνοτος, intonsus, idem cognominatus est. Ita MSS. omnes. Ludit operam Alcibiades, qui Divum pro Curium hic repunit. Haas.

est consultantibus : caudis abigere , dirum. Hierapoli Syriae in lacu Veneris aedituorum vocibus parent vocati : exornati auro veniunt : adulantes scalpuntur : ora hiantia manibus inserendis praebent. In Stabiano Campaniae ad Herculis petram , melanuri in mari panem abiectum rapiunt : iidem ad nullum cibum , in quo hamus sit , accedunt.

IX. Nec illa in novissimis mira , amaros esse pisces ad Pelen insulam , et ad Clazomenas. Contra , ad scopulum Siciliae , ac Leptin Africae , et Euboeam , et Dyrrachium. Rursus ita salsos , ut possint salsa-menta existimari , circa Cephaleniam et Ampelon , et Paron , et Deli petras : in portu eiusdem insulae , dulces. Quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum , quem Lacedaemonii orthrageriscum vocant : grunnire eum , quum capiatur. Esse vero illam naturae accidentiam , quod magis miremur , etiam in locis quibusdam , apposito occurrit exemplo. Siquidem salsa-menta omnium generum in Italia Beneventi refici constat.

Consultantibus. Sic MSS. nostri. Ch. consultantibus. HARD.

Hierapoli. Narrat hanc rem Lucianus prolixè , libro de Syria Dea , pag. 4073. HARD.

IX. *Ad Pelen.* De Pele , seu Pela , dictum est ad V , 38. HARD.

Ad scopulum. Scopulum intelligit , qui in freto Siciliae est , qua dirimitur ab Italia : quo de scopulo , III , 14 : *In eo freto est scopulus Scylla.* H.

Et Ampelon. Macedonias oppidum , de quo IV , 47. Cretasene , de quo IV , 20 , intelligendus hic locus sit , obscurum est. H. — *Ampelon.* Sami promontorium. DALÆ.

Porcum. Rondel. l. XV , cap. 7. H.

Orthrageriscum. Ορθραγορίσκον. Vocis ejus originationem discite ex Aristocle , aliisque apud Athen. IV , pag. 140. Describitur a Rondeletio , XV , 7. Massilienses mole vocant : Hispani , bout. Narbonensium nonnulli , qui Hispaniam Provinciamque frequentarunt , utraque coniuncta appellatione molebont : Diversus hic a marino porculo , de quo IX , 47. HARD.

Esse. Quod porro pisces alibi dulces , alibi sint amari , sive salsi , contingere id naturae ex differentia soli , caelive , aut pabuli , affini etiam monstratur exemplo. HARD.

Refici. Iterum sale condiri , evanescente priore ponditura , ob mutationem

X. Pisces marinos in usu fuisse protinus a condita Roma, auctor est Cassius Hemina; cuius verba de ea re hic subiiciam: « Numa constituit, ut pisces qui squamosi non essent, ni polluerent: parcimonia commentus, ut convivia publica et privata, coenaeque ad pulvinaria facilius compararentur: ni qui ad polluctum emerent, pretio minus parcerent, eaque praemercarentur. »

XI. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud

eacii. Sic MSS. Reg. 2, Ch. Interpolatorum manu prius legebatur *recentia* effici constat. H. — *Recentia* effici constat. Sic evanescente sale, ut eo condita nunquam fuisse videantur. DALC.

X. Ni polluerent patrimonium. Vertranus apud Varroñem hic legit, *Numa constituit, ut pisces qui squamosi non essent, non polluerentur, commentus*, etc. Sextus Pompeius scribit pisces omnes squamosos polluceri praeter scarum. Lego, *polluerentur, scaris, caeremoniis*. Vide Scaliger, in Festum voce *Pollucere*. DALC. — Ni polluerent patrimonium. Ne coemerent ad epulas sacras deorum: parcimonia viam excogitavit, qua coenae deorum facilius compararentur. Vos hac voce Festus: *Pollucere merces quas liceat, sunt far, polenta... praes quibus est squama, praeter scarum*. Quae si cum Plinianis componas, conceptam his verbis legem a Numa intelligas: PISCES. QVÆL. SQUAMOSI, NON, SVNT, NEQ. POLLVCETO. SQUAMOSI, OMNES, PRAETER, SCARVM. POLLVCETO. Hard.

Parcimonia. Libri ad hunc diem editi, quibus et conditivi favent, sed hac parte vitiosi, ni polluerent patrimonium: commentus, etc. Ridicule. Certissima nostra coniectura est, quam Servius egregie stabilit, ad eum ver-

sunt Maronis, pauperque. Senatus Thura dabant, Aen. VIII: *Re vera pauper, inquit, per quod ostenditur parcimonia pro laude tunc habita. Et libri, Vatem tradunt a maioribus sacrificiis parcimoniam observatam esse. Itaque est ea Numae lex lata, ut sumptibus parceretur; eiusmodi enim pisces, ob raritatem, magno venibant. H.*

Ad pulvinaria. Pulvinar, lectus qui in templis stergeri consuevit, numini dicatus. HAN.

Ni qui. Dictum prius more, pro ne qui. Quae de re Vossium vide in Anthol. ne actum agam. H. — *Polluctum*. Alexander ab Alex. *pollinctum* legit; et funebrem coenam interpretatur a pollinciendo. Budaeus *polluctum* restituit, *Pollucere* ad sacra pertinet, libare, diis offerre, votivum epulum facere. *Polluctum* coena lauta, opipara, et splendida, qualis esse solet in acriis epulis. DALC. — *Pretio minus parcerent, eaque praemercarentur*. Pretium pecuniamve largius darent. Ne pecuniae non parcerent, ne pretio maiore ultro oblata, aemularem, ut dicitur, calcassent, incenderentque. HARD.

XI. De quibus Eib. IX, 94, sqq. H. *Tantum*. Etiam Isidoro, teste Origg. XVI, 8, Curdium, sic etiam libri

Indos in curalio: namque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem et in Rubro mari, sed nigrius: item in Persico vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stoechadas insulas, et in Siculo circa Aeolias, ac Drepanum: Nascitur et

omnes prisca habent, sive ut recentiores, corallium, et corallum, nomen retinet, *du corail*. HARR.

In curalio. Corallium inter gemmas recenset Theophr. libro *περί λαβών*, rubrum, rotundum, simile radici, ac cum eo comparat Indicam arundinem in saxum duratam. De corallio multa Orpheus libro *περί λαβών*. DALSC. — Sane haec olim opinio obtinuit. Sciebant tamen (vide et ipsum Nostrum infra) corallium vivere: atqui nullus lapis vivit; crescit tantum, nil amplius. Saltem igitur vegetabilium numero accensendum fuit corallium; quod Gesner, Bauhin, Tournefort, Donati, vel iussciunt, vel siverunt fieri: nec eoim distat hocce corporis a forma arborum, dum in altitudinem surgit gracile et teres sesquipedalem et in ramusculos luxuriat. Linnæi ed, priores madreporis annumeraverunt: præstantissimus Pallas Isidibus; nec multo post *Isis nobilis* vocatum est a Gmelin et Solander: sed nuperrime et merito ab Isidum gente amoveri iussit Delamarch, approbavitque omnibus fere rerum naturalium peritis alio referenda corallia. Ergo nunc a corallii principium ordini primo polypiferorum corticiferorum, si non tam polypi ratio habeatur quam polypiferae arboris; Actinozopariis compositus, si secus. Iam laudato Delamarch et Lamouroux prior ordinatio placet, nec abludivit Cuvier; posterius vero ex ingeniosissimo, de Blainville profecta est. AL.

PLIN. N. H. Tom. VIII

Gignitur... laudatissimum, etc. Optime hæc: nec Indico aut Erythraeo mari tantum inesse corallia scito, sed toti Pacifico, qua Polynesia insulas et Aulonas præbet. Vnde huic Oceano nomen quidam voluere dari *corallicum mare*; non inepte, modo de corallii pulchritudine contiguerint, quod his locis subfuscum et livens. Laudatissimum certe e Mediterranei freti, ut mox Noster ait, partibus variis, quarum præcipuas bene congerit, culpandus in hoc tamen quod Aegel maris nublitas sit et Messanici freti. Sed vid. inf. not. 11. AL.

Circa. Nec ibi solum, sed etiam tota Provinciae ora Stoechadibus apposita, probatissimum colligi scribit Hon. Bouche, Hist. Prov. 1, 8, pag. 49. HARR.

Et in Siculo circa Aeolias. *Cadix*, non *Helian*, in scripto codice. PINR. — *Circa.* Ita Chiff. codex. In Beg. 4, circa *Eulias*. In editis insulae, circa *Heliam*. HARR.

In Siculo circa Aeolias, ac Drepanum. Vere: potuisset adicere, quoniam de Siculo mari sermo erat, celeberrimo omnium et pulcherrimo corallio hoc fretum nobilitari. Id maris vulgo vocatur ager corallicus, ac velut silvestris vastitas, in tonsiles partes divisum est, quarum quæque totius campi decima pars est; nam decem annis videtur ad maximum pervenisse arbor corallia. Testatur tamen celeb. v. Spallanzani, vidisse se coralliferas arbores ex inexploratu

apud Graviscas, et ante Neapolim Campaniae; maximeque rubens, sed molle, et ideo vilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, colos viridis. Baccae eius candidae sub aqua ac molles; exemptae confestim durantur et rubescunt, quasi corna sativa specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si vivat. Itaque occupari, evellique retibus, aut acri ferramento praecidi. Qua de causa curalium vo-

luensque loco avulsas, quas crassiora vulgaribus grana commendarent, sed non pulchriora, neque vividius gratiusve rubentia. *As.*

Et ideo. Ita Reg. 2, recte. Vilissimum, non quia rubens, sed quia molle. Prius utilissimum legebatur. *Male. HARD.*

Forma. Haec quoque Solinus, cap. 12, pag. 16, et Isidorus, l. c. H.

Baccae. Sic etiam loquitur Isidorus loc. cit. Ex quo palam sit curalium quoniam quum ex aquis extraheretur, sectum in frusta, seu haccas, corni specie ac magnitudine, etiam tum quum sub aquis foret ac mollius crederetur, ne postquam attigisset auras, frangendo durities obstitisset. Cf. n. 11.

Exemptae confestim durantur et rubescunt. Passim ab antiquis creditum proditumque est, corallium herbaceam molliem habere sub aqua: experimento compertum vel tum saepeam ei inesse duritiem. Quare comminisci ausi sunt alii, vivere sub aquis corallium, tactu lapidescere: quas nugas dum Plinius recitat, non probat. *Aiunt*, inquit, *tactu lapidescere*, etc. Vnde Petr. Quinquar. de laud. Prov. II, f. 57. Ovidius: *Sic et corallium, quo primum contigit auras Tempore, durescit: molles fuit herba sub aquis.* Marbodaeus item lib. de Lapid. pret. cap. 20, de co-

rallio: et quod in medico magia, quam in vatibus mirum, Diosc. quoque, V, 139, qui id asseverate pronuntiat. *H.* — Monendus hic de pluribus lector. Non homoeomeria constat arbor corallica, sed duabus praecipue partibus, sc. axe et cortice. Axis durus et lapidi, etiam sub aqua, similis totusque calcaris; nam totus solvitur, si acido nitrico inieceris; at iate cortex seu albus, seu pallidus, quem sibi axis circumdedit, ut mollis ac fere gelatinosus dum vita perstat, sic aridus et friabilis post mortem, h. e. postquam ex aquis avulsus est axis. Atqui corallio vendibili abest iate cortex. Vnde vides quam facile error ignaras mentes invaserit! Quid, si reputaveris et ipsius axis extremo cuique ramusculum molliem quamdam competere. Caeterum cave ne hunc arboris corallicae corticem eundem putes cum cortice vero, omnibus sane *πολύποσι* communi, qui arborem creant et incolunt. Mollis hic quoque, nec colore absimilis, sed canales cylindricos habet, qui ab extremo ramusculo ad pedem arboris in longitudinem porrecti eunt, et luteo quodam autem distenti sunt, quos vir doctus, de Blainville extrema animalculorum ordini aggregandos esse censet. *As.*

Qua de causa curalium vocitatum. *Οτι ἐν αἰνι κενεῖται*, quoniam in

citatum interpretantur. Probatissimum quam maxime rubens, et quam ramosissimum, nec scabiosum, aut lapideum, aut rursus inane, et concavum. Auctoritas baccarum eius non minus Indorum viris quoque pretiosa est, quam feminis nostris uniones Indici. Aruspices eorum vatesque inprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque et decore et religione gaudent. Prius quam hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, ut perquam raro cernatur in suo orbe. Surculi infantiae adalligati, tutelam habere creduntur: contraque torminum ac vesicae et calculorum mala in pulverem igne redacti, potique cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine saepius poto tradunt. lienem quoque absumi. Sanguinem reiicientibus excreantibusve medentur.

mafi londetur. DAL.

Probatissimum. Haec totidem verbis Dioscorides loco laudato, et post eum Oribas. lib. XIII, pag. 228. H.

Religionum. Solin. cap. II, pag. 46, de cuculii rismulis: *Excuduntur ex illis multa gestamina. Habet enim, ut Zoroastres ait, materia haec quamdam potestatem: ac propterea quidquid inde fit, ducitur inter salutaria. Curatium alias dicunt: nam Metrodorus Gorgiam nominat. Idem quod resistat typhonibus, et fulminibus, affirmat.* Hoc carmine Marbodaeus expressit, loc. cit. de corallio: *Ex quo finguntur gestamina commoda multis: Quippe solutarius gestantibus ipse probatur: illius, ut dixit Zoroastres, mira potestas. Et sicut scribit Metrodorus, maximus unctor, Fulmina typhonas, tempestatesque repellit. A rate vel te-*

eto... Umbras daemónicas de Thessali monstra repellit. Colla suspensus pellit de ventre dolorem. Adde Geopon. suctorem, lib. XV, cap. 4, p. 406. HARD. — Meræ tabellae, et Schefferazadicis historiis appendendae. AL.

Tutelam. Adversus veneficia. H.

Contraque. Subscribit Plinio Diosc. V, 139. Petr. Quiqueranus loc. ante cit. fol. 58, a Galeno id vere proditum, multisque recentiore saeculo experimentis comprobatum sit: neque in eo solo genere morbi, sed et in plurimis aliis, sive appendam, sive tritum in pollinem, bibitumque, sive alio modo, valere plurimum. H.

Sed, etc. Dioscor. loc. cit. H.

Sanguinem. Diosc. loc. cit. Marcell. Emp. cap. XVI, p. 121, et cap. XVII, pag. 125. HARD.

Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis. Spissat enim ac refrigerat: hulcerum cava explet: cicatrices extenuat.

XII. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Graeci antipathiam vocant, nihil est usquam venenatius, quam in mari pastinaca, utpotè quum radio eius arbores necari dixerimus. Hanc tamen persequitur galeos. Idem et alios quidem pisces, sed pastinacas praecipue, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est aviditas ipsius veneni. Percussis vero ab ea medetur et hic quidem, sed et mullus, ac laser.

XIII. (III.) Spectabilis naturae potentia in his quoque, quibus et in terris et in aqua victus est, sicut et fibris, quos castores vocant, et castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis, quum capiantur, negat Sextius diligentissimus medicinae. Quin immo parvos esse substrictosque, et adhaerentes

Cinis. Diosc. loc. cit. Στόμα δὲ τῆ δουάμει, καὶ ψύχει ἐπισπικῶς. Κατασπῆλαι δὲ τὰ ὑπερφύοντα, καὶ οὐλὰς ἀμῆχει τὰς ἐν ὀρθαίμοις· πλεροῖ δὲ καὶ κοιδώματα καὶ οὐλὰς. Quae Plinius totidem paene verbis. H.

XII. *Dixerimus.* Lib. IX, cap. 72. Hæd.

Galeos. Egimus de hoc galeo cane IX, 70. Quod pari odio adversus pastinacas, atque mustelæ terrestres, quas Graeci γαλᾶς vocant, adversus serpentes feratur, galei nomen inditum ei Plinius credidit. H.

Et hic. Impositus plagae. Hæd.

XIII. *Sicut.* De his egimus VIII, 47. Hæd.

Quos castores vocant. Arist. Hist. Animal. lib. VIII, cap. 5; Aelian. Histor. Animal. lib. VI, c. 24. Dæl.

Et castorea. De quibus Virgil. Georg. I, *Vivonque Pontus castoreum,*

h. e., graveolentia, βαρυνόν, qualia maxime probantur a medicis. H.

Quum capiantur. Quidam, *quum captantur.* Sed nihil mutandum. H.

Negat Sextus diligentissimus. Credidit Apuleius, qui lib. I Asini, Thesalam veneficam scribit, aniatorem suum, quoniam alterius mulieris consuetudine usus fuisset, in castorem mutasse, ut amputaret sibi genitalia, si quando venatores insequerentur. Dæl. — Negat et Diosc. II, 26. Vide quae diximus VIII, 47. H.

Quin immo parvos esse substrictosque et adhaerentes spinæ, etc. Haec observatorem arguunt: nam fibro re quidem vera tam intime sub cauda lotus latet apparatus genitalis, ut via credideris posse a coniugio coitum exerceri. Retrolleum veretrum; testium duplex tumor intra inguinum vaginam conditus. Caetrum me.

spinae, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterrari autem renibus eiusdem, qui sint grandes, quum veri testes parvi admodum reperiantur. Praeterea ne vesicas quidem esse, quum sint geminae, quod nulli animalium. In his folliculis inveniri liquorem et asservari sale. Itaque inter probationes falsi, esse folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quod ipsum corrumpi fraude coniicientium gummi cum

mento falso persumum quibusdam antiquis in testiculis iacere castoreum. Et in feminis hanc substantiam reperire est. Nempe, quo cavo, inter caudae originem et geminum femur sito, genitale extremum, h. e. praeputium in maribus, in feminis clitoris et anus latent, in eodem glans duplex membratosa et pyriformis, quarum in altera sit secretio castorei. Has certe glandes infra designat vos *folliculi*; nec in ambiguo iam res potest remanere, quum abesse vesicam miratur; mirum sane, si de testiculis veris ageretur. Az.

Praeterea ne vesicas quidem esse. Vido not. supra. Cf. et hanc quae sequitur. Az.

In his folliculis. Non in ambobus. Nam in altero secretio fit humoris cuiusdam fuscii, unctuosi, a castoreo longe abeuntis; in alterius cellulis castoreum exstat. Structurae quoque differunt. Nam prior nil nisi vesica simplex vel sacculus; posterior cellulosa reticulataque quodammodo est. Illa a pube proxime abest; haec longius paulo enbat. Vtriusque liquor canalibus suis in genitalia decurrit, lubricatque sive glandem, sive murem. Aliud quoque utilitatis his subesse res est vero simillima; sed quid, in ancipiti est. Az.

Liquorem. Pinguem et oleosum. DALL.

Itaque inter probationes falsi. Itaque ut probetur castoreum verum et discernatur a falso, eligendi sunt folliculi seu testes gemini ex uno nexu pendentes: atque hoc ipsum fraude corrumpitur ab iis qui gummi coniiciunt, etc. Dioscor. II, 26: *Εκλέγου δὲ αἱ τοὺς συνισχυμένους ὄρχεις τὰ μὲν ἀρχαῖα... ἀλεῖναι δὲ τινες αὐτὸ, ἀμμωνιακὸν ἢ κόμμι συμπεριμεινόν αἵματι καὶ καστορέϊον γίνονται αἱ γύσσας καὶ ξηραίνοντες.* Porro testes semper eligit, quod sunt ex uno ortu connexti... *Ipsum quoque fraude corrumpunt nonnulli, Hammoniacum, aut gummi cum sanguine et castorio subactum in folliculum infundentes, et ita exsicantes.* HAZO.

Corrumpi fraude coniicientibus gummi cum sale Hammoniaco. Hermolaus Barbarus veterem lectionem esse monuerat non cum sale, sed cum sanguine: et eam se probare ex Dioscoride, qui haec ipsa fere ad verbum tradit. Ecce alius sive is Dalecampius est, qui ad marginem corrigitt: *corrumpitur fraude coniicientium, hoc ex Pint. cod. et Chifflet. gummi aut hammoniacum cum sanguine et castoreo, quoniam...* Voss. *coniicientium cum mimi cum sanguine aut hammoniacum.* Scribe: *quod ipsum corrumpi fraude coniicientium gummi cum sanguine aut ammoniacum.* Nam corrumpi mutandum non est, quum intelligatur,

sanguine, aut Hammoniacum: quoniam Hammoniacy coloris esse debeant, tunicis circumdati, liquore veluti mellis cerosi, odore graves, gustu amaro et acri, friabiles. Efficacissimi e Ponto Galatiaque, mox Africa. Sternumenta olfactu movent. Somnum conciliant, cum rosaceo et peucedano peruncto capite; et per se poti in aqua: ob id phreneticis utiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant; vulvarumque exa-

tradit Sextius diligentissimus medicinae. Gron.

Coniicientium. Haec, cod. Rag. 2 sincerissima lectio, quam fide summa totidem litterarum apicibus representamus, abdicata vetere, quam interpolatores sic concinnarant: Quod ipsum corrumpti fraude, coniicientibus gummi cum sale Hammoniaco. Favet Dioscorid. emendationi, ut in prioribus notis ostendimus. HARD.

Cum sang. ant Hammoniaco. Hammoniacy cum sanguine et castoreo subactum, ex Dioscoride. Vid. sup. not. 40.

Tunicis circumdati. Naturalibus suis tunicis circumdati. Dioscorid. id est, elytroide, quae utrique testi sua et peculiaris est. DAL. — *Tunicis.* Qui naturalibus tunicis perpetuo distinguantur, inquit Diosc. loc. cit. διαπαρσόμενα τε συνεχῶς φυσικῶς ὑπάρει. HARD.

Liquore. Dioscor. loc. cit. καὶ τὸ ἐντὸς ἔχειν κρηνοειδὲς, βαρύνον, βαρύνον, δριμύ, ἀντιπύον, εὐρεπτον. Liquore intus veluti ceroso, odoris gravis, ac viroso gustu, acri, et mordaci, friabili. HARD. — Revera castoreo, quale apud vivum animal constat hoc luesse, aut quale de modo exanimi colligitur, lutea, mellea vel sirupsosa soliditas, et odor gravisimus, qui multo minuitur, sed non evanescit, postquam exsui; quo

tempore in resinae formam naturamque componitur, solidescit et fit subfuscum. Quod ad compositionem spectat, quamquam aliquantulum variatur in enarranda chymica analysi, preest tamen e collatis disquisitionibus clarissimorum virorum Hildebrandt, Laugier, Bouillon de Lagrange, Thouvenel (*Mém. sur les substances animales médicamenteuses*, qui quidem codex praemio donatus est Burdigalae, 1778), Haas (Wolfgangii Ad Chr. *Analyse castorei chymica*, Diss. Erlangae 1795, in-8°) conicere id substantiae constare e resina, corpore adipoceroso, oleo volatili, materia extractiva tinctoria, gelatina, salibus quibusdam acidoque benzoico. AL.

Odoris gravis. Qua de causa virosa castorea Virgilius appellat. DAL.

Efficacissimi e Ponto Galatiae, mox Africae. Scribunt cum Voss. e Ponto Galatiaque, mox Africa. Statim Vossiani duo, et his eadem verba referens melior sternumenta. Gron.

Sternumenta. Sic Dioscorid. loc. c. HARD.

Item lethargicos. Cels. III, 20, cuius verba retulimus XXVIII, 67; Plin. Val. III, 7, et Diosc. loc. cit. Solo castoreo lethargicos esse curatos, vidit Ios. Schenkius, ipso prodeunte Obs. med. lib. I, pag. 67. HARD.

nimationes vel subditi. Et menses ac secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur et vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, nervorum vitiis, ischiadicis, stomachicis paralyticis, perunctis omnibus: vel triti ad crassitudinem mellis cum semine viticis, ex aceto aut rosaceo. Sic et contra comitiales sumpti: poti vero contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantum contra genera est mixturae. Quippe adversus scorpiones ex vino bibuntur: adversus phalangia et araneos, ex mulso, ita ut vomitione reddantur: aut ut retineantur, cum ruta: adversus chalcidas cum myrtite; adversus cerasten et presteras, cum panace, aut ruta, ex vino: adversus caeteras serpentes, cum vino. Dari binas drachmas satis est: eorum quae adjiciantur singulas. Auxiliantur privatim contra viscum ex aceto: adversus aconitum ex lacte, aut aqua: adversum elleborum album, ex aqua mulsa nitroque. Medentur et dentibus, infusi cum oleo triti in aurem, a cujus parte doleant: aurium doloribus melius, si cum meconio. Claritatem visus faciunt cum melle Attico inuncti. Cohibent singultus

Et menses. Totidem verbis Diosc. loc. cit. H. — Ex omnibus quidem, sive experientius, sive disputationibus compertum est antispasmodicam vim castoreo configisse. A.

Medentur et vertigini, opisthotonis, etc. Isdem fere morbis mederi scribit Dioscor. loc. cit. H. A.

Poti. Ex aceto Diosc. propinat l. c. Πίνεται δὲ σὺν ὄξει καὶ πρὸς ἱμνυματώσεσι, στρέψεσι, λυγμοῖς, θανάσιμα φάρμακα, contra inflationes, tormina, singultus, exitialia venena. H. A.

Contra. Contra diversa venenorum genera diversa mixtura est. H.

Quippe. Nicander in Th. p. 14. H.

Adversus chalcidas. De hoc lacertae genere diximus XXIX, 32. H.

Et presteras. Πρηστὴρ serpentis seu viperae genus ita appellatum ob incessantiae sitis ardorem, quem morsu creant. H. A.

Dari. Castorei. Ita Scrib. Larg. comp. 192: *Ad ixiam, quam quidem chamaeleonta vocant: item castorei.* *P. 2. (hoc est, denarios pondo duos, sive drachmas binas), dato ex vino cyathis quatuor, etc. H.

Eorum, etc. Rutae exempli gratia, vel panacis. H.

Auxiliantur. Diosc. l. c. Πίνεται δὲ σὺν ὄξει καὶ πρὸς ἰξίαν. H.

Cohibent. Diosc. loco citato. H.

ex aceto. Urina quoque fibri resistit venenis, et ob id in antidota additur. Adservatur autem optime in sua vesica, ut aliqui existimant.

XIV. (IV.) Geminus similiter victus in aquis terraque testudinum, effectusque par honore habendo, vel propter excellens in usu pretium, naturaeque proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinae, lutariae, et quae in dulci aqua vivunt. Has qui-

XIV. *Geminus similiter victus in aquis terraque*, etc. Vide Salmas. p. 4122. — Olim legebatur, effectus quoque pari honore habendi. — In apographo nostro, effectusque par honore habendo; sicque fere habent Romana et Parmensia exemplaria. PINT.

Pretium. Ad intestina variae supellectilii opera. Earum cortices sive putamina secabantur in laminas, quibus lecti vestirentur et repositoria, l. IX, cap. 41. DAL.

Naturaeque. In Reg. 2, figuratur proprietatem. Rectius, ut opinor. De forma testudinum diximus IX, 42. Hoc tamen et hic obiter adiicimus ex Pausania, in Atticis, pag. 43, marinas testudines a terrestribus magnitudine tantum ac pedibus differre: pedes enim his esse, quales marino vitulo: *Εἰσι δὲ αἱ θαλάσσιαι, πλὴν μεγέθους καὶ ποδῶν, ὅμοιαι ταῖς χερσαῖαις ποδας δὲ ἰσικέτας ἔχουσι ταῖς βόαις.* HARD.

Sunt ergo test. genera, terrestres, marinae, lutariae, etc. Hodie patet, vel silentibus nostris his notis, talium nomenclaturarum usum iam nullum esse, nec posse aliquid verae et commodae divisionis ex animalium patria efflorescere. Ergo testudines vulgo in quincuplex genus distribuunt, nempe testudinum propriarum; emydam, chelydum: cuius tamen divisione, si

quis dichotomiarum studiosior fuerit, ratio sic se habet:

Herpeton ordo II: Chelonii.

A. Quibus digiti facile visibiles et veri pedes.

a. Osseo tegumento, duro et corneo.
α) In convexitatem magis arcuata carapace, pedumque parum distincta (*testudines*, quod genus primum).

β) Minus convexa carapace, pedibus distinctis, sed

β¹ Modo its magno tegumento, ut corpus totum, et caput, et pedes recipiat (*emydes*, quod genus secundum).

β² Modo non ita magno tegumento, ut haec recipiat (*chelydes*, quod genus tertium).

b Non osseo et corneo tegumento, sed molli et ea crassissima cute (*trionyches*, quod genus quartum).

B. Quibus digiti non distincti membrana una adligantur, et in pinnae formam eunt (*chelonides*, quod genus quintum).

Ex his tamen hoc nota, non a rerum natura longissime Plinianam divisionem abire: nam quas marinas vocat, haec chelonides sunt, quas terrestres, testudines; quas lutarias et dulcium aquarum accolae emydes trionychesque: nam de chelydum genere silentium videtur, quoniam non hucusque in hoc genere species igno-

dam e Graecis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriae, Magicisque artibus refutandis, et contra venena salutare produntur. Plurimae in Africa. Hae ibi amputato capite pedibusque, pro antidoto dari dicuntur: et ex jure in cibo sumptae, strumas discutere, lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem visus facit, suffusionesque oculorum tollit. Et contra serpentium omnium et araneorum ac similium venena auxiliatur, servato sanguine in farina pilulis factis, et quum opus sit in vino datis. Felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodest; et scorpionum plagae instillari. Tegumenti cinis vino et oleo subactus pedum rimas hulceraque sanat. Squamae e summa parte derasae, et in potu datae, Venerem cohibent. Eo magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Urinam earum aliter quam in vesicis dissectarum, inveniri posse non arbitror: et inter ea hoc quoque esse, quae portentosa Magi demonstrent, adversus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. Ova durata illinuntur strumis, et hulceribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus.

tueril (nempe *testudo fimbriata* Gmel. vel *matamata* quae in Guianicis omnibus degit). *As.*

Emydas. *Εμύδας*, *Arist.* et *Phavorinus*: *ἐμύδας* *Archigenes* apud *Galenum* vocal *κατὰ τὸν*. II, 2, p. 381. *HARD.*

Item comitiales morbos. Auctor *Kirani* pag. 458: *Χελώνης* quoque *terrestis sanguis* potus *epilepticos* iuvat, et ab *echidna* vel *scorpione* percussos *summe* iuvat. *Diosc.* similiter,

II, 97. *HARD.*

Sanguis. *Plin.* Vsl. I, 40. *HARD.*

Felle. Auctor *Kirani* pag. 458: *Fel cicatripes et leucomata cum melle summe* iuvat. *Tota vero combusta, et cum melle sumpta, vetustissima leucomata mundat continuo: et dolorem nubesulasque illita sanat, etc.* II.

Tegumenti, etc. *Marc. Emp.* XXXIV, p. 232: *Tegumen* conerematur, etc. II.

Marinarum carnes. *Mures marinos* *prisci* appellarunt, hinc *Flautus* festive

Marinarum carnes admixtae ranarum carnibus contra salamandras praeclare auxiliantur. Neque est testudine aliud salamandrae adversius. Sanguine alopeciarum inanitas, et porrigō, omniaque capitis hulcera curantur. Inarescere eum oportet, lenteque ablui. Instillatur et dolori aurium cum lacte mulierum. Adversus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem sanguis heminis tribus, aceti hemina, vino addito: his et cum hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut sit quod devoretur fabae magnitudine. Haec singula et matutina et vespertina dantur, dein post aliquot dies bina vespera: Comitilibus instillatur ore diducto, his qui modice corripiantur. Spasmo cum castoreo clystere infunditur. Quod si dentes ter anno colluantur testudinum sanguine, immunes a dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quasque orthopnoeas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat, et anginas, et omnia

sic piscatores vocat, quod illarum modo, velut animalia quaedam ἀψίδια, partim in aquis degant, partim in terra: *Salvete mures maritimi, conchitae atque hamiotae, Pamelica hominum natio.* DALEC.

Sanguine. Q. Serenus, cap. ix, de fluore capillorum, pag. 330: *Fel testudineo magis permulso cruoire.* Archigeos ap. Galen. κατὰ τὸν I, 2, p. 329: ἡ χελώνη θαλασσινὴ αἵματι κατὰ τοῦ, ἐκπνέουσα, laudatissimus enim est. HARO.

Et porrigō. Q. Serenus, e. iv, inter remedia porrigini depellendae, pag. 127: *Prodest et tarda demptus testudine sanguis.* HARO.

His et cum hordeacea farina. Co-

mitialibus morbis etiam cum farina hordeacea. HARO.

Et vespertina dantur. Reg. 2, et vespera: ut mox, bina vespera. H.

Quod si dentes per annum colluantur testudinum. Scribe, *Quod si dentes ter anno colluantur*, etc. ex eodem. PIRT.

Orthopnoeas. Auctor Kiranidum, p. 158: *Marinae testudinis sanguis ... cum pulitibus conditus, et potus, orthopnoeam sanat.* HARO.

Fel testudinum claritatem oculorum facit. Dioscor. II, pag. 95, et Galen. κατὰ τὸν IV, 8, pag. 456. HARO.

Tonsillas. Diosc. l. c. Πρὸς συνάγην, καὶ τὰς ἐν τῶν παιδῶν νοσήσιν ἐν τῷματι HARO.

oris vitia. Privatum nomas ibi: item testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollitque. Idem cum vernatione anguim aceto admixto, unice purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscunt, decoctarumque carnum testudinis succum, addita aeque vernatione anguim. Sed vino testudinem excoquunt. Oculorum utique vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam. Marinae felle cum fluvialilis sanguine, et lacte, capillus mulierum inficitur. Fel contra salamandras, vel succum decoctae bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in coeno et paludibus viventium. Latitudo in his dorso pectori similis, nec convexo curvata calyce, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres namque in succensa sarmenta coniectae, dividendum se tegumentis rapiuntur: tum evulsae carnes earum coquuntur in aquae congio, sale modice addito: ita decoctarum ad tertias partes succus, paralyzin et articularios morbos sentientibus bibitur. Detrahit item

Item testium. Subintellige, nomas, hoc est, ulcera quae pascendo serpunt: vel vitia omnia, HARR.

Naribus. Ita MSS. omnes, et Plin. Val. II, 58: *Fel testudinis naribus illitum iacentem erigit.* Diosc. II, 96, iudicium movit: ἐπιληκτικὸς ἐν τῇ θάλασσά τῶν πυλῶν. HARR.

Sed diu in vino testudinem excoquunt. Sed vino testudine excoquunt, in eodem: caetera superfluunt. Et statim post, oculorum utique, non oculorum quoque. PINT.

Oculorum quoque vitia. Voss. *Oculorum utique vitia*, ul et Pintiani. GRON.

Suffusiones etiam marinae fel cum fluvialilis. Duo prima verba ad praecedentia attinent. Reliqua sic le-

gito; *Murinae felle cum fluvialilis sanguine, et lacte, etc.* ex eod. PINT.

Capillus mulierum. Duo prima verba superioribus applica, caetera scribe sic: *Fel contra salamandras vel succum decoctae bibisse, satis est.* Et statim, mutato ordine, lege, *Tertium genus testudinum est*, ex eod. PINT.

Inficitur felle. Luteo et aureo colore, sive flavo tingitur. DAL.

Nec convexo incurva calyce. Voss. *nec convexo curvata calyce.* Quod est, curvata. GRON. — *Nec convexo curvata, etc.* Nec convexum habet curvatumque tegumentum. HARR.

Articularios. Paulo aliter auctor Kiranidum, qui pag. 158: Χαλόν; παλυστρίων cum erroto rosaces

fel pituitas, sanguinemque vitiatum. Sistitur ab eo remedio alvus aquae frigidae potu. Ex quarto genere testudinum, quae sunt in omnibus, divulsarum pingui cum aizoo herba tuso, admixto unguento et semine lili, ante accessiones si perungantur aegri, praeter caput, mox convoluti calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quinta decima luna capi oportere, ut plus pinguium reperiat. Verum aegrum sexta decima luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus cerebro capitis dolores sedat: item strumas. Sunt qui testudinum sanguinem cultro aereo supinarum capitibus praecisis, excipi novo fictili iubent: ignem sacrum, cuiuscumque generis sanguine illini: item capitis hucera manantia, et verrucas. Idem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt tardius ire navigia, testudinis pedem dextrum vehementia.

XV. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse universitatem animalium, maiorisque miraculi: sed hoc utilius est vitae, contributa habere remedia, quum aliud alii prosit, aliud alibi facilius inveniat.

superillitum sibi calidas podagras summe sanare. HARD.

Pituitas. Quidam *pituitas* exponunt *ἰξανόμενα*, pituitae eruptiones: sanguinem autem vitiatum, in ecchymomata et livores effusum. Alvi diectionem potius intelligendum puto, quod ostendit proxime sequens oratio: sanguinem vitiatum, in grumos concretum. DALAC.

Ab eo remedio. Post illud remedium. HAN.

Instillatus cerebro capitis. In Reg. 2 eod cerebro: in libris haecenas editis,

cerebros capitis dolores: in Ch. *instillatus cerebro*. Posterius magis arripet. Archigenes apud Galeo. *κατὰ τὸν* II, 2, pag. 381, testudinis palustris sive lutariae sanguinem instillari incipiti iubet: *Χελώνης λιμναίας, ἣν τινες ἀκίδα καλοῦσιν, αἷμα ἐπιστάζει ἐπὶ τὸ βρῦγμα*. HAN.

Cuiuscumque. Cuiuscumque testudinum generis. HAN.

XV. *Contributa*. Ad eosdem morbos utilia. Quasi ad eandem tribum classemque pertinentia. Sic contributa oppida, quae sunt eiusdem iurisdic-

XVI. (v.) Venenatum mel diximus ubi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle sincero fastidium cruditasve, quae sit gravissima, incidat; testudinem circumcisis pedibus, capite; cauda, decoctam, antidotum esse, auctor est Pelops, scincumque Apelles. Quid esset scincus, diximus: saepius vero, quantum veneficii in menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, nullus. Item contra pastinacam et scorpiones terrestres marinosque, et dracones, et phalangia illitus sumptusve in cibo. Eiusdem recentis e capite cinis contra omnia venena, privatim contra fungos. Mala medicamenta inferre negant posse, aut certe nocere, stella marina vulpino sanguine illita, et affixa limini superiori, aut clavo aereo ianuae.

XVII. Draconis marini scorpionumque ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus earum e iure decoctarum, efficacissimus habetur. Sunt et servatis piscibus

etionis, ut vocant, quae eodem iura petunt, ut in Geographicis monuimus. HARD.

XVI. *Venenatum*. Lib. XXI, 44. HARD.

Quid esset scincus. Ita MSS. De scinco dixit VIII, 38, et XXVIII, 30. HARD.

Saeptus: Subintellige, diximus. Nemp. VII, 43, et XXVIII, 23, et alibi passim. HARD.

Contra, etc. Lib. XXVIII, 23: *Rythus Dyrachenus tradit . . . omnem vim talem resolvere, si nullum piscem secum habeant*. HARD.

Item contra pastinaca. Diosc. II, 24, et in Theriac. cap. 25, quod et experimento comprobatum a se nar-

rat Rondeletius, VI, 49, ubi multa offert in eam rem egregia. HARD. — Absurde. Sed de his iam dictum. AZ.

XVII. *Carnibus*. Draconis scilicet et scorpionum, quibus quomobrem nunc muliebri genus haud semel affingat, obscurum est. Sic enim MSS. omnes, editique libri. Ad stellam marinam certe, de qua paulo ante extremo capite superiore dictum est, pertinere haec minime posse, perspicuum videtur: nam et *etis* diei, non earum oportuisset: et ex dracone marino, hoc ipso loco remedia afferri, inter ea quae ex stellae marinae, et quae e falsamentis petantur; Index persuadet, consentientibus exemplaribus omnibus: *Ex stella marina, ex*

medicinae, salsamentorumque cibus prodest a serpente percussis, et contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita ut ad vesperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter a chalcide, ceraste, aut quassepas vocant, aut elope, dipsadeve percussis. Contra scorpionem largius sumi, sed non evomi salsamenta prodest, ita ut sitis toleretur: et imponere eadem plagis convenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud praesentius habetur. Privatim, contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta et contra canis rabiosi: vel si non sint ferro ustae plagae, corporaque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem et cybio effectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, qua ferit, venenum, ipse impositus, vel cerebro toto prodest.

XVIII. Ranarum marinarum ex vino et aceto decoctarum succus contra venena bibitur, et contra ranæ rubetae venenum, et contra salamandras. E flu-

dracone marino, ex salsamentis, etc. Scorpionis marini sebum appositum ipsius hepatis sanasse se auctor est Rondeletius VI, 49. **HARD.**

A serpente. Ab eo viperæ genere, quam presteræ vocant, inquit Diosc. II, 33: Ο δὲ οἰμοτάχως λεγόμενος... βοηθεῖ δὲ λαμβανόμενος τοῖς ὑπὸ ἐχέθνης, τῆς καλουμένης τρηπτήρος, δηχθεῖσι· δεῖ δὲ ὥς ὅτι πλείστον προσέροντας εἶναι ἀναγκάζειν μύειν πολὺν, καὶ ἡμῖν. Sed oportet vinum quam plurimum subinde haurire eogantur, ita ut vomitione reddatur. **HARD.**

Aut quas sepas vocant. Genus illud serpentis nunc intelligi, de quo diximus XXIII, 29. **HARD.**

Aut elope. In Reg 2, et Chifflet.

holope. In editis elope. Nicander in Ther. pag. 35, inter varia serpentium genera, sed quæ innocua sunt, ἑλοπας commemorat: et Scholiastes vetus in eum locum, pag. 24, ἀσθενεῖς interpretatur. **HARD.**

Imponuntur. Diosc. II, 33: Καταπλάσσεται δὲ καὶ ἐπὶ κυνοδέκτων ὠφέλιμος. **HARD.**

Draco. Totidem verbis Diosc. lib. II, cap. 15: Δράκων θαλάσσιος ἀκαπυχθεὶς, ἐπιτεθεὶς, ταμὲν ἐστὶ πρὸς τὴν ἐκ τῆς ἀκάνθης αὐτοῦ πληγὴν. **HARD.**

XVIII. E fluviatilibus. Dioscorid. iterum cum Nostris facit, lib. II, c. 28: Βάτραχοι ἀντιφάρμακόν εἰν ἱσπετῶν πάντων, ζυμυθέντες ἐν ἁλὶ

viatilibus, si carnes edantur iusve decoctarum sorbeatur, prosunt et contra leporem marinum et contra serpentes supra dictas. Contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranae venti linguam, nulla alia corporis parte adhaerente, ipsaque dimissa in aquam, imponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quaecumque interrogaverit, vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi, quae si vera sunt, multo utiliores vitae existimentur ranae, quam leges. Namque arundine transfixa natura per os, si surculus in menstruis defigatur a marito, adulteriorum taedium fieri. Carnibus earum in hamum additis, praecipue purpuras certum est allici. Iecur ranae geminum esse dicunt, obijicique formicis oportere: eam partem, quam appetant, contra omnia venena esse pro antidoto. Sunt quae in vepribus tantum vivunt, ob id rubetarum nomine, ut diximus, quas Graeci phrynos vocant, grandissimae cun-

και ἰλκία, τοῦ ζώου λαμβανόμενον ὀμώως. HARO.

Democritus. Simile est, quod de bubone superius retulit, XXIX, 26. HARO.

Nulla alia, etc. Si nulla alia parte corporis quam lingua, rana adhaerescat ei qui extrahit. HARO.

Supra cordis palpitationem. Ad mammam sinistram, quo cordis motus et pulsatio sentitur. DAL.

Quam leges. De adulteriis, et de pulcicitia; quales ab Augusto laetae, ut refert Tranquillus in eius vita, cap. XXXIV, HARO.

Namque arundine transfixa. Nam arundine transfixa per ranae pudenda, ad us usque, si surculus ille a marito defigatur in menstruis mulierum, futurum est ut mulier adulteria horreat. HARO.

Iecur. Vide quae diximus XI, 76. HARO.

Sunt quae in vepribus tantum vivunt. Lib. VIII, cap. 34. Rubetis, vitam esse et in terra et in humore antea scripsit. DAL.

Ut diximus. Lib. VIII, 48. H.

Quas Graeci phrynos vocant. Bufones quidam vocant, vulgus gallicum *cropeuds*. DALLÉ. — Diu bufonum et ranarum *ιδιότης* male perspectae sunt, et ipse Cuvier quasi aegre admiserat distinctionem. Nunc diligentior observatio asequens est characteras omnes, licetque distinguere. Nimirum utraque gens est *bathachidon anuron* (quae urodeli familiae opponitur); sed prior distat a posteriore, hoc, quod crura in ranis longiora sint corpore, minus longa quam corpora in bufonibus. Coeterae

ctarum, geminis veluti cornibus, plenae veneficiorum. Mira de his certatim tradunt auctores. Illatis in populum silentium fieri. Ossiculo, quod sit in dextro latere, in aquam ferventem dejecto, refrigerari vas, nec postea fervere, nisi exempto. Id inveniri objecta rana formicis, carnibusque erosis; singula in solium addi. Et aliud esse in sinistro latere, quo deiecto fervere videatur, apocynon vocari. Canum impetus eo cohiberi, amorem concitari, et iurgia, addito in potionem. Venerem adalligatum stimulare. Rursus a dextro latere refrigerari ferventia. Hoc et quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti, aliasque febres. Amorem inhiberi eo. Item ex his ranis lien contra venena, quae fiant ex ipsis.

XIX. Auxiliatur vero etiam efficacius colubra in aqua vivens: huius adipem et fel habentes qui crocodilos venentur, mire adjuvari dicunt, nihil contra bellua audente. Efficacius etiamnum, si herba potamogiton misceatur. Cancris fluviatiles triti potique ex aqua

differentiae sunt in his lingua (liberior quam in ranis), pustulae multae, imprimis parotides, tum anteorum digitorum laetitia plana et inaequalis. AJ.

Geminis veluti cornibus. Estuberantibus ossibus, in quibus oculi reconduntur. DAZAC.

XIX. Auxiliatur . . . colubra. Sic MSS. omnes, non coluber. In Indice huius loci, et infra, cap. 26, enhydria appellatur. HAN.

Coluber est in aqua vivens. Omnes quinque: Colubra in aqua vivens. Sed et quod praecedit Voss. Idem his ranis; deinde, auxiliatur vero etiam efficacius est. Alii quatuor: Item his ranis lienem, etc. auxiliatur iecur vero etiam efficacius. Menap. et Gud. quo-

que efficacius est, et Andegav. qui et auxiliatur. Luge: Idem, de his ranis lienem contra venena, quae fiant ex ipsis, auxiliari: cor vero etiam efficacius. Est colubra in aqua vivens. Malunt autem Veteres saepe colubras quam colubros. Sic infra, cap. 7: Enhydria vocatur a Graecis colubra in aqua vivens. Sic Pintiani, Chiffet. quatuor nostri. Cap. 9, non aliter, aquaticae colubrae. Idem puta tradunt auctores. GRON.

Huius adipem et fel habentes. In scripto exemplari, Huius adipe et felle habentes, etc. Verbum habentes putamus falso adiectum.

Cancris. Nicander in Ther. pag. 43, et Diosc. II, 42, totidem verbis. H. — Quae Noster l. l. congescit de can-

recentes, seu cinere adservato, contra venena omnia prosunt, privatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino: vel si non sit, caprino, vel quocumque. Addi et vinum oportet. Necant eos triti cum ocimo admoti. Eadem vis contra venenatorum omnium morsus, privatim scytalen, et angues, et contra leporem marinum, ac ranam rubetam. Cinis eorum servatus prodest pavore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsibus. Quidam adiiciunt gentianam, et dant in vino. Nam si iam pavor occupaverit, pastillos vino subactos devorandos ita praecipiunt. Decem vero cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt: et cum ocimo ipsos cineremve eorum percussis imponunt. Minus in omnibus his marinis prosunt, ut Thraşylus auctor est. Nihil autem aeque adversari serpen-

cris fluvialibus, non veteres duntaxat medici docuere, sed et recentiores multo. Quorum praecipui Sachs (Phil. Soc.), in sua *Γαμματολογία*, Francuf. et Lips. 1665, in-8°, cui cancerum usus pro panacea habitus; Laur. Hoberg, de *Askeris fluv. eiusque usu medico*, Upsal. 1715, in-4°, fig. Schulze (Io. Henr.) de *Cancer. fluv. usu medico*, Halae, 1735, in-4°, etc. Caeterum cancri nobiles (astacus marinus, cancer gammarus, cancer locusta, cancer pagurus, etc.) hoc praestant quod multa in se contineant gelatinosa, unde ius optimum et aptissimum seu eliendo, seu nutriendo corpori. Quod certe non plane inutile vel in phthisi, vel in dermicis affectibus. His Cel. Pinel iubebat vesci elephantias laborantes. Az.

Necant. Diosc. II, 42. H.

Privatim. Colum. VI, 17, p. 226: *Musque araneus, quem Graeci στύδιον*

λιν appellant, quamvis exiguis dentibus, non exiguum pestem molitur. Etiam et *μυγάλη* nuncupatur, ut alibi monuimus. Hærd.

Scytalen. Σκυτάλη, μυγάλη, seu μυγάλη, mus araneus. Columellæ (vide notam proxime praecedentem) serpens exitiosus. Lutan. Et scytale sparsis etiam nunc solis pruinis Exuvias positura suas. Dal.

Et contra leporem. Plin. Val. III, 54, et Diosc. l. c. Hærd.

Periclitantibus. Quos ὀφθαλμοβόους vocant, ut diximus VIII, 63. Theod. Prisc. II, part. 4, cap. 8: *Hydrophobicis dabo etiam cancerorum fluvialium pulverem combustorum.* H.

Quidam adiiciunt gentianam. Quos sequutus est Diosc. II, 42: H.

Nihil. Plin. IX, 51, de cancris: *Contra serpentium ictus medentur.* H.

PLIN. N. H. Tom. VIII.

Hh

tibus, quam canculos, suesque percussas hoc pabulo sibi mederi. Quum sol sit in Cancro, torqueri serpentes. Ictibus scorpionum et carnes fluviatilium cochlearum resistunt crudae vel coctae. Quidam ob id salsas quoque adservant. Imponunt et ipsis plagis. Coracini pisces Nilo quidem peculiare sunt sed et nos haec omnibus terris demonstramus. Carnes eorum adversus scorpiones valent impositae. Inter venena sunt piscium, porci marini spinae in dorso, cruciatu magno laesorum: remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore.

XX. Canis rabidi morsu potum expavescentibus, faciem perungunt adipe vituli marini. Efficacius, si medulla hyaenae, et oleo e lentisco, et cera misceatur. Muraenae morsus ipsarum capitis cinere sanantur. Et pastinaca contra suum ictum remedio est, cinere suo ex aceto, illito, vel alterius. Cibi causa extrahi debet e dorso eius, quidquid simile est cro-

Suesque percussas. Et si quando hyosciamm per imprudentiam depastio posteriores corporis partes resolutae fuerint. Aelianus, Var. Histor. lib. I, cap. 7. Dalec. — De suisbus agrestibus prodidit hoc Aelian. V. II. 1, 7. HARR.

Nilo qui lem peculiare sunt. Inter reliquos fluvios. Nam in alios nullos amnes e mari subeunt, quam Nilum: et in alio nullo fluvio sponte gignuntur, quam in Nilo, qui etiam in polude origini suae vicina multos creat, lib. V, c. 9. Strabo inter alios pisces Niloticos praecipue coracinum commemorat lib. XVII. In Danubio etiam capi, ac vivere, scribit lib. XIV, c. 23. — Dalec.

Sed et nos, etc. Haec quae tractamus, remedia. HARR.

Carnes eorum adversus scorpiones valent impositae. Coracinum piscem adversus formicas asporum valere scribit Palladius: quo loco in exemplari vitioso legitur, coracinam piscem. Rhod. lib. XII, cap. 5. Dalec.

Porci. In Indice huius loci, Porcelli sive porci, Lib. IX, 17, porculus marinus appellatur: etiamnum ab Italis, porcelletto: nostris esturgeon, ut diximus l. e. De sturione marino vide Rondelet, XIV, 9. pag. 413. Marini porculi meminit et Ambros. in Hexaem. Iudaeos tradens marinis vesci porcis, quam terrestribus abstineant. HARR.

XX. Canis. Plin. Val. III, 50, totidem verbis. HARR.

Si medulla hyaenae. Vel hyaenae corii particula panno illigata amari

co, caputque totum; et hanc autem, et omnia testacea modice collui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino veneficium restinguunt poti hippocampi. Contra dorycnium echini maxime prosunt: et iis qui succum Carpathii biberint, praecipue iure sumpto, Et canceri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur. Peculiariter vero contra leporis marini venena.

XXI. (vi.) Et ostrea adversantur iisdem. Nec potest

ὁδὸς τοῦτος circulator quidam affirmabat, teste Scribon. Largi, comp. 472. HARD.

Poti hippocampi. Apud Aelianum, lib. XIV, cap. 20, piscator Cretensis filios a canicula rabiosa morsos, hippocampis, abiectis ventriculo et intestinis, quae sunt venena perniciosissima, sanavit, partim assis et in cibo datis, partim cum aceto et mella tritis plaguesque impositis. DAL.

Et iis qui succum Carpathii biberint. Exemplar nostrum Carpathi praefert, non Carpathii: neutra lectio vera: scribendum Carpani, ex Dioscoride sexto, et Paulo Aegineta quinto: qui tamen Carpesiam vocat, non Carpasum: et statim verbum eius eradendum ex eodem, PIST. — Succum. Diosc. in Alex. cap. 43, Carpani succum vocat, τὸν τῆς Καρπάσου ὀνὸν, inter venena: nec quid sit satis liquet. HARD.

Et canceri marini. Diosc. in Alexiph. cap. 6. HARD.

Peculiariter. Plin. Val. III, 54, Locum huic miserabiliter depravatum Pintianus agnovit, quum sic legeretur: contra dorycnium efficax habetur. Initio deinde facto altius capitis a verbis proximè sequentibus: Peculiariter vero contra leporis marini venena et ostrea adversantur. Idem videtur,

nec potest videri... quum palma menaurum deū iam tribuitur illis. Vnde illud, quaezo, videtur irrepsit, quod nec Reg. 2, nec Ch. codex agnoscat. Caetera planissima sunt, nec egent Pintiani conjectura sic emendantis, Fidem nepotes vestram! Satis dictum est de his, ut sit interrogatio ducens ad negationem: quod subtilius certe excogitatum est, quam verius. IH.

Contra leporis marini venena et ostrea adversantur. Item videtur. Verbum ultimum non habent Voss Chifflet. Pintiani codex: qui omnes etiam ut et alii nostri quatuor, idem. Vnde Pintianus: Fidem, nepotes, vestram satis dictum est de his. Elegantius quam vere. Me quoque offendebat genus loquendi, adversari contra venena. Etsi haud ignorem Plauti in Merc. II, 3, 43: nolo adversari tuam adversus sententiam. Sed placet coniungi principium huius capitis cum fine superioris, hoc modo: Et canceri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur; peculiariter vero contra leporis marini venena. Et ostrea adversantur iisdem. Nec potest videri satis dictum esse de his. GRON.

XXI. Idem videtur, nec potest videri satis dictum, etc. Locus miserabiliter depravatus. Apographon nostrum; Nil ne potest videri, satis

videri satis dictum esse de his, quum palma mensarum divitum attribuitur illis. Gaudent dulcibus aquis, et ubi plurimi influunt amnes, pelagia parva et rara sunt. Gignuntur tamen et in petrosis, carentibusque aquarum dulcium adventu, sicut circa Grynium et Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maxime, ut in natura aquatilium diximus: sed privatim circa initia aestatis, multo lacte praegnantia, atque

dictum esse de his, etc. Legendum opinor: *Fidem nepotes vestram, satis dictum est de his, etc.* ul sit interrogatio ducens ad negationem. Quintilianus in declamationa, Caecus in limine: *Fidem vestram iudices, ut nobis praeit argumentum criminis nostri.* Et in Mathematica: *Fidem vestram, P. C. ne quid amplius de misera pietate aperetis, et alias subinda.* Hoc autem verbo *nepotes* et *nepotatores*, utitur frequenter Plinius, quum Romanorum mores luxumque incescit, ut paulo post: *Nec non inter nos nepotis cuiusdam nomenclatur, etc.* PINT.

Quum palma mensarum diu iam. Apud Macrob. lib. III Saturni: in pontificiae coenae apparatu primum apponuntur schini, ostreae crudae, pelorides, spondyli. DAL.

Mensarum. Ita Reg. 2, non, ul editi, *diu iam.* Macrob. Saturn. II, 9, pag. 355, de coena Pontificia. Confer notam proxima praecedentem.

Gaudent. Ibi enim dulciora, ampliora, melliorisque succi sunt. Athen. III, 92. HARD.

Et ubi plurimi influunt amnes. Vide lib. IX, cap. 54; Arist. Hist. lib. I, c. 6, et lib. V, cap. 45. DAL.

Pelagia. Quae in alto e scopulis petantur, et pala ferrea inde colliguntur: *que l'on pêche à la drague sur des rochers.* HARD. — Haec pala

ferrea vulgo dicitur *drague*. Sed cave ne ex obscuris at ambiguis Harduini sermonibus hoc colligas, posse, si quae scopulis adhaeserunt, ex iis abstrahi ostrea. Illud non viribus ullis Vincere, non duro poteris convellere ferro. Ex alto rapiuntur illa sola quae passim vagantur et in locis non invitis ambulant. Quod ait Nestor, *gaudent dulcibus aquis ac ibi plurimi influunt amnes*, bene ait. Vbi enim in vadosis littorum acuturiant aut influunt limphae dulces, his oestrae degunt avidissime et optimarum carniū sunt. Exempli praestant Nioeil et Louères, pagus gallicae provinciae cui nomen *département de la Charente inférieure*. De omnibus his caeteris conf. lexica de Rerum naturalium historis, hoc imprimis quod a Levraltianis prelis Argeotoral et Lutetia prodijt prodique in dies sciendum. AS.

Circa Grynium. Sic MSS. omnes. Tamen V, 32, *Grynia.* HARD.

Grandescunt sideris quidem ratione maxime. Luxatus est ordo verborum. *Legi, Grandescunt quidem sideris ratione maxime, ex vetusto exemplari.* PINT. — *Sideris.* Lunae ratione, ut dictum est lib. IX, cap. 50. HARD.

Circa initia aestatis. Tum melliora, suaviora, utilioraque ventriculo, prodidit Athen. loc. c. HARD. — *Multo lacte praegnantia.* Humorem intelligit

ubi sol penetret in vada. Haec videtur causa, quare minora in alto reperiantur: Opacitas cohibet incrementum, et tristitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa Hispaniae, fusca Ilyrico, nigra et carne et testa Circeiis. Praecipua vero habentur in

lacti similem, fetificum, quem in ostreariis compertum ex ostreis effluere tradidit, lib. IX, cap. 51. Tum temporis Athenaeus suavisima esse scribit, πλήρη, plena, θαλασσίοντα, mare sapere, non coenum aut limum. *Pat.* — *Multo.* Plin. IX, 74: Nuper compertum in ostreariis, humorem iis fetificum laetis effluere. Mense maio ac iunio grandescere ea, ac multo lacte praegnare Plinius docet; quod et experientia constat. *Haen.* — *Pessime.* Nam contra his mensibus et duobus qui sequuntur non sine incommodo ostrea deglutiveris, nisi haec quae dicuntur vulgo *huitrats*, h. e. ostreae parvulae, virgunculae, bimestres vel trimestres. Nam maiores, aestivo tempore, dum in propaganda gente sunt totae, seminis plenae fiunt, et idcirco macilentae, ac minus aspidae, nec gratiae palato, nec stomacho utiles. Ea de causa prohibentur id temporis piscatores ab ostreoso mari. Vnde proverbium: *Mensibus erratis (quorum nomini inest littera r) vos ostrea manducatis.* Sed Plinius hic de ostreorum bonitate ne hilum quidem. Haec ait circa aetatis ibitia grandescere, non fieri optima. Lac est segnen, sperna quo tunc lument; nec nos latet simili vocabulo masculorum piscium seminalem asperginem vocari; quam *laetem* sequiores Latini dicunt; nos *laetance.* *Asae.*

Haec videtur causa quare minora in aliis locis reperiantur. In vetusto exemplari, non in aliis locis habetur, sed in alto. Nam si grandia reperiantur

ubi sol penetret in vada, consequitur ut in alto, quo sol non penetrat, parva reperiantur. *Plin.*

Quare minora in aliis locis reperiantur. Nusquam tō locis. *Andeg. Men. Gud.* In aliis reperiantur opacitas prohibet. *Aend.* in aliis reperiantur opacitas inhihet. *Primatius:* causa ista quare minora in alto reperiantur opacitas cohibet. Quorum solum oculi, et ex *Chiff.* notarunt. Potest autem edidisse auctor: *Haec videtur causa, in situ alto quare minora reperiantur. Opacitas cohibet incrementum et tristitia minus appetunt cibos.* *Plinianum,* ut quod maxime, in situ alto. Vide ad lib. XXI, 31. *Gron.*

In alto reperiantur. Haec sincera lectio Reg. cod. 2, quam totidem apieibus summa fide representamus: qua nihil esse Plinianae sententiae congruentius potest. Nam si grandia reperiantur ubi sol penetret in vada, consequitur ut in alto quo sol non penetrat, parva pelagia reperiantur. Vidit hoc et *Pintianus* ex suo pariter exemplari: inde quam vana fluxaque fide in edendo Plinio versati sint priores apparet, qui sic exhibuerunt, *quare minora in aliis locis reperiantur.* *Haen.*

Et tristitia minus appetunt cibos. *Tristitia.* non *tristitia*, scribendum ex eodem. *Plin.*

Circeiis. Laudat id genus *Iuvenalis* infra, laudandus. *Catius* apud *Horat.* Sat. II, 4, v. 33: *Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini.* *Haen.*

quacumque gente spissa; nec saliva sua lubrica, crassitudine potius spectanda, quam latitudine: neque in luto capta, neque in arenosis, sed solido vado, spondylo brevi atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in alvo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eoque argumento generosa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent et pe-

Spondylo brevi atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in alvo, etc. Spondylus in ostrcis est τράχηλος Græcorum, quem vult brevem et callidum magis esse quam carnosum. Fibræ quas ambit crinis purpureus, sunt τὰ μυχώγια. SALM. — *Spondylo brevi.* Interioris carnis solido callo. DALZG. — *Spondylo.* Spondylus in ostrcis aliter = Græcia τράχηλος appellatur; collum scilicet ostreorum exterius, prope dorsum valvarum. H. — *Spondylo brevi atque non carnosu.* Debuisset Harduinus (qui sic eam sententiam emendavit quam in priori editione admiserat), monere triplicem esse de spondyli sensu apud doctos opinionem, nempe 1° Dalecampianam, qua pronuntiatur spondylum esse tendinem et crassissimum ostreæ ligamen; 2° Salmasianam, cui nunc favet Harduinus; 3° Venetillnam (vid. Plinium Gallie. ed. Polesiniet, tom. X, pag. 443, 449, etc. not.) quæ spondylum vult eundem esse cum ostreæ carne. Hanc nos respicimus, quod caro non carnosa esse nunquam possit; quod quidem absurdum sentiens ipse Venet. non arenoso pro non carnosu mutavit, sed perperam. Prima omnium interpretatio in hoc delinquit, quod semper ligamen minus in ostrcis carnosum est, tum quod nunquam laciniosum esse potest. Sed quod de τράχηλος dicitur,

h. e. de ea parte quæ dorsum sequitur, bene habet. Nam brevis trachelus arguit crassam ostream; non carnosus, illaeram (laesa enim caro per foramen ac vulnus emergit); non laciniosus, rupestrem ac volubilem quæ diu in petra versata, quidquid asperum eminebat in valvis amittit. Haec optima omnimodo est. AZ.

Nec fibris. Nec sit ostreorum spondylus laciniosus, aut sectus in fibras: et sint ostrea tota in alvo sui operculi. HARO.

Ambiente. Marginem ambiente circulo purpureo. HARO.

Purpureo. Circum lividum, hoc est, purpurei coloris appellat Martialis, VII, ep. xx, 2: Et ostreorum rapere lividos cirros. Quid Martialis interpres in hunc locum, quid Salmasius dicat in Solin. pag. 1127, non laboro. HAAN.

Calliblephara appellantes. Sic Hermannus, quum esset, callibia porata. Voss. Callibiae pharata. Andegav. et Gud. callibia, parata. Acad. callybia perata. Menap. callibie parata. Scribe: calliblephara appellantes. Nam calliblepharum est ipsum ornamentum: quo quæ insignita sunt, merito appellantur ostrea calliblepharata. GEOR. — *Calliblephara.* Καλλιόλεφαρα, quasi pulchris gentis, hoc est, valvis. In Reg. 2, callipharata, voce ignota vel corrupta. HARO.

reginatione transferrique in ignotas aquas. Sic Brundisiana in Averno compasta, et suum retinere succum, et a Lucrino adoptare creduntur. Haec sint dicta de corpore. Dicemus et de nationibus, ne fraudentur gloria sua littora: sed dicemus aliena lingua, quaeque peritissima huius censurae in nostro aevo fuit. Sunt ergo Muciani verba, quae subiiciam: «Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora Medulis,

In Averno compasta. Vsus eo verbo Plin. IX, 79: *Postea visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostrea: ac ne lis esse inter duos sapes, nuper excogitatum, famem longe advectionis a Brundisio compensare in Lucrino.* Lucrinum lacum Avernūque proximos fuisse, atque adeo fere communibus aquis attingasse, notissimum est. HANB.

Cyzicena. A Cysico, Hellepontii oppido: cuius ora tota ostreis celebratissima fuit. Vnde Catullus ad Priapum; Carm. 18, 3: *Nam te praecipue in suis urbibus colit ora Hellepontia, caeteris ostreosis oris.* Ἀστὴρ ὀστρεῶν in hoc ipso tractu maria laudat Clem. Alex. Paed. II, p. 140. HANB.

Lucrinis. Latus Lucrinus, prope Balas, de quo III, 9. Martial. V, 38: *Concha Lucrini delicatior stagni.* Et XIII, 82: *Ebria Baiano veni modo concha Lucrino.* HANB.

Britannicis. Haec sunt ostreae, quae Rutupino edita fundo. Iuvenalia appellat, Sat. IV, v. 141. Fuit enim Rutupinum littoale Britanniae oppidum, ut ex Ptolemaeo discimus: Circeis nata forent, an Lucrinum ad saxum Rutupinove edita fundo Ostrea, callicbat primo deprendere morni, Et semel adapeoni litus dicebat echini. H.

Edulis. Vetus codex, *Suaviora Adulitis.* In sinu maria Rubri op-

pidum Aduliton, conditum a servis Aegyptiorum, a dominis profugientibus. Populus Adulitae, lib. VI, c. 28. Invenio, sed nullius auctoris testimonio, et Edulies montes Tarraconensis Hispaniae, qui hodie *Monteaisio* vocentur. DAT. — *Medulia.* A Medulia, Galliae Aquitanicae populi, ad Garumnae ostia prope Burdegalam, Hodie *Médoc*. — In libris autem huius diei vulgatis, *Suaviora Edulis*, absurdè. Sinceram lectionem obscuris admodum vestigiis retinet Reg. 4 codex: at Colbertinus 3, plane perspicuis, quum in eo legatur, *suaviora Medullis.* Ostrea Medula, aive Medulla, aive Medollica, laudant celebrati viri, quotquot Burdegalae commorati sunt, Ausonius, epist. vii, pag. 144: *Ostrea Baianis certantia, quae Medulorum Dulcibus in stagnis refil maris aestus opimas.* Eadem Burdegalensis appellata ab ipsomet, ep. cxliij, 8: *Sed mihi prae cunctis ditissima, quae Medulorum Educat Oceanus, quae Burdegalensis nomen. Vsq̄ ad Caesaræas tulit admiratio mensis. Non laudata nimis, nostri, quam gloria vini... Proxima sint quocvis, sed longe proxima multo Ex intervallo, quae Massiliensia: portu Quae Narbo ad Veneris natat, cultuque parentis Hellepontiaci quae protegit aequor Ahydi, Vel quae Baianis pendent fluitantia pilis... Sunt et Avernorici qui laudent*

acriora Lepticiis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphanthenis, teneriora Istricis, candidiora Circeiensibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora esse ulla compertum est. In Indico mari Alexandri rerum auctores pedalia inveniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellavit: tantae magnitudinis intelligi cupiens, ut ter mordenda essent. Dos eorum medica hoc in loco tota dicetur. Stomachum unice reficiunt: fastidiis medentur; additque luxuria frigus obrutis nive, summa montium et maris ima miscens. Molliant alvum leniter. Eadem

ostrea Ponti, etc. Sidonius Apollinaris, VIII, ep. 42, ad Trigetium, pag. 241, quamquam subobscura oratione: *Veni, inquit, ad debellandos subiugandosque istos Medulicis nupellectilis epulones*. Omitto Sciligerum, caeterosque recentiores. Sensit ultimum huius loci, et feliciter emendavit ante aenos xxx, quam haec scriberemus, Camillus Pellegrino in *Campania Felice*, pag. 541. Nunc ea ostrea a Soluco, Medularum vico prope Garumnæ ostium, Solacensis cogoominantur, de Soluco. Notat Thucydus de vita sua, II, p. 23, esse ea optimi saporis, gratissimique gustus; adeo ut violarum odorem referre videantur: repertumque in famulatio suo gulosum puerum, qui centum amplius unus sine nausea deglutiret. HARR.

Lepticia. A Lepti, Africa civitate. HARR.

Lucensibus. Lucensis conventus in Hispania citeriore supra, lib. III, c. 3. Hodie vocari sicut *Maccaris de Catalogna*. DALZ. — *Lucensibus*. A Lucento, opioior, Hispaniae oppido, de quo III, 32. Istrica ab Istris, etc. HARR.

Coryphanthenis. Coryphanta, Bithyniae oppidum. Coryphas oppidum maritimum, lib. V, cap. 30. DAL.

Sed his neque dulciora. Circeiensibus. Haec ism Plinij verba, non Manciani sunt. HARR.

Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellavit. In vetere codice, *Nec nos inter nos nepotis cuiusdam nomen celaturi tridacna appellerit*. PINT.

Tridacna appellavit. Hoc est, quae edere non potes, ois triplici morso. Δάκνω, mordeo, graece sonat. H.

Stomachum. Ita. Diphilus apud Atheo. III, 90. HARR.

Summa. Nives e summis montium iugis petitas, ut in eis ostrea serveat, quae petuntur ex imo mari: quemadmodum servantur in sale pices. Pro sale obruuntur ostrea nive, in talis suis, ut frigidiora sorbeantur. H.

Molliant alvum leniter. Succo suo nitroso: sistant vero dura carnis suae pulpa. DALZ. — *Molliant*. Ipsa ostrea esse κοιλίας ὑπακτινὰ, ius quo decocta fuerint, ταπακτινὸν καὶ ὑπακτινὸν κοιλία; tradit Mnesitheus Athenaeus lib. de Eduliis, apud Athen. III, pag. 92. HARR.

quoque cocta cum mulso, tenesmo, qui sine exulceratione sit, liberant. Vesicarum hulcera quoque repurgant. Cocta in conchis suis uti clausa venerint, mire distillationibus prosunt. Testae ostreorum cinis uvam sedat, et tonsillas, admixto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarumque duritias, caput hulcera ex aqua; cutemque mulierum extendit. Inspargitur et ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque et eruptionibus pituitae ex aceto medetur. Crudae si tundantur, strumas sanant, et perniones pedum. Purpurae quoque contra venera prosunt.

XXII. Et algam maris theriacen esse, Nicander tradit. Plura eius genera, uti diximus: longo folio et latiore, rubente, aliave crispo. Laudatissima, quae in Creta insula iuxta terram in petris nascitur; ungendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit. E vino iubet eam dari.

Cocta. Abest a libris omnibus hactenus editis vox prior huius clausulae, cocta, quam ductu codicum Reg. 2 et Ch. restituimus, ad stipulantibus inprimis auctoribus geminis, qui hunc Plinii locum de periculo recitant; Marcello nimirum Emp. c. x, p. 87: *Ostrea, inquit, ita ut lecta sunt, adhuc testis suis clausa, in carbonibus coquantur, atque in cibo dantur ei, qui narium gravedinem patitur*; tum et Plin. Val. I, 28: *Ad stillationem narium ex humore: ostreae cum sua testa, ita ut electae sunt, in carbonibus coquantur, et in cibo dantur.* HARD.

Uti clausa venerint. Succo suo madentia, nec disclusis testae suae valvis exelata. DAL.

Distillationibus prosunt. Tenuibus: speciei quem gigant crassitie. DAL.

Testas. Quemadmodum et cinerem

e cochleis commenda) in eum nunc Q. Serenus, laudatus a nobis, XX, 74. HARD.

Et perniones. Sext. Plal. c. 4 de cervo, lit. 21; *ad perniones: Sebum cervinum combustum simul cum ostreae testa minuta et commixta, et factum quasi malagma impone: mire sanat.* HARD.

XXII. *Theriacen.* Hoc est, adversus serpentes prodensa. HARD.

Nicander. Loco citato a nobis, XXVI, 66. HARD.

Plura eius genera. Ex his generibus algae primum paleam Marinam vocant, secundum, *ζωρίδι*, est; tertium, alga lactuacea: quartum alga feniculata tinctoria, quam et scorpionum ictibus mederi dictum est lib. XXVII, cap. 7. DAL.

Uti diximus. Lib. XXVI, 66.

XXIII. (VII.) Alopecias replet hippocampi cinis, nitro et adipe suillo mixtus, aut sincerus ex aceto. Praeparant autem sepiarum crustae farina medicamentis cutem, et muris marini cinis cum oleo: item echini cum carnibus suis cremati: fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si vivae in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugae, quae in nigro vino diebus lx computruere. Alii in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium in vase plumbeo iubent putrescere totidem diebus, mox illini in sole. Sorna-

XXIII. *Alopecias*. Totidem verbis Diosc. II, 3: Ἰππόκαμπος θαλάσσιον ἐστὶ ζῷον μικρόν, οὗ καὶ ἅντος ἀνὰ λη- φθείσα ἡ τέσσα πύσση ὑγρὰ καὶ ἀξυγ- γίη ἢ ἀμαρακίνῃ μύρρῳ καὶ κατα- χρισθείσα, ἀλωπεκίας δασύνει. *Hip- pocampus marinus* est animalculum, cuius crematis cinis liquida pice vel azungia, aut amarantino unguento ex- ceptus, et illitus, alopecias emendat. Sic etiam Galen. de Fac. simpl. med. XI, 4, p. 312. De hippocampe multa Aelian. H. A. XIV, 20. Pingitur a Rondeletio, lib. de Insectis, cap. 9, pag. 114. Massiliensibus, *cheval et chevalot*. H. — Conf. quae supra delibavit Cel. Cuvier ad lib. X (init.) verba haec: *Equorum capita in tam parvis eminenti cochleis*. Nulla huius malacostraci et pisciculi cui apud He- centiores nomen hippocampus, simi- litudo est. A.

Aut sincerus ex aceto. Solus, per se, nulla re alia admixta, praeter acetum. HARN.

Praeparat autem sepiarum crustae farina medicamentis. Cutem replet et muris marini cinis. Aliter apogragrum nostrum; *Praeparant cutem sepiarum crustae farina medicamentis*

autem, et muris marini cinis. Ut superstat verbum *replet*, ex eodem. Ego vero et illud, *medicamentis*, falso additum suspicor. FIET. — *Prae- parant*. Medicamentis, quibus alo- pecia emendatur, suscipiendis, praeparatur ante cutis crusta sepiarum in farinam trita et illita. — *Prae- parant*. Sic Reg. 2. cod. et is quem Pintianus vidit: quorum ad amussim quae in editis depravata sunt, exi- genda hoc loco et corrigenda credidi, quum nec priora loco *cutem*, nec postea *replet*, ulli MSS. agnoscant, et impedita luxataque oratio ea ver- borum serie videatur. HARN.

Cutem replet. Hoc est, pilo vestit. DAL.

Ranarum. Sic Diosc. II, 28: Κόλυ- ρες αἱ βίτρατοι... καὶ ἀλωπεκίας δι- παρτέουσιν οὖν πύσση ὑγρὰ καταχρί- μνται. Et Alex. Iatros. I, 4, ad alo- pecias; *Ranarum cinis cum pice liquida illinitus*. Idem se experimento probasse testatur Rondeletius, lib. de Palm. cap. 2. HARN.

Alii. Totidem verbis Marc. Emp. VII, pag. 48, et Plin. Val. I, 7, de capillis denigrandis. HARN.

Sornatus. Sic MSS. Ignotum me-

tius tantam vim hanc tradit, ut nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrari dicat. Capitis hulceribus, muricū vel purpurarum testae cinis cū melle utiliter illinitur: conchyliorum, vel si non urāntur, farina ex aqua: doloribus, castoreum cum peucedano et rosaceo.

XXIV. Omnium piscium fluviatilium marinorumque adeps liquefactus sole admixto melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, et carnes oculorum supervacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius,

dicti nomen. Referunt hoc ipsum porro auctores proxime appellati.

Capitis. Marc. Emp. totidem verbis cap. iv, pag. 40, et Plin. Val. I, 5. H.

XXIV. Omnium. Et hic typorum errata, qui liquefactus oleo exhibent, ad MSS. fidem emendamus, praesertim Reg. 2, quem fide integra repraesentamus. Adjuvat Plinii transcriptor Marc. Emp. cap. viii, p. 62: *Adipes omnium fluviatilium piscium*, inquit, *in sole liquefactae, adiunctoque melle, inunctiōni adhibitae, mirifica oculis caligantibus prosunt*. Certiorque auctor Diosc. II, 94: *Τὸ δὲ τῶν ποταμίων ἰχθύων ἐξυστερίας ἐγχομένην, ἀποταξὶς ἐς ἡλίου καὶ μέλιτι μετέν. Fluviatilium piscium adeps inunctis oculis claritatem offert, si quidem in sole liquefactus, mellique admixtus fuerit*. Neque vero quemadmodum liquefieri oleo possit adeps, conficere in promptu est: Haseo.

Callionymi fel cicatrices. Oculorum scil. Galen. de Fac. simpl. med. X, 2, pag. 284. Errant qui discussam a Tobias patris caecitatem eo felle volunt. Callionymus enim marinus piscis est, et molis exiguae, nec multarum virinum: ille, quod Tobias usus, ingens, fluviatilis et fere ἀνθρωποπόρος. Si-

lurum potius esse crediderim, de quo IX, 17. Vide Bochart. de Aniro. part. II, lib. V, cap. 14, p. 748. Ad oculorum vitia universe callionymi fel commendat etiam Dioscor. lib. II, c. 96, Haseo. — Partim vere Harduinus; nec enim fides nobis persuadet callionymum eundem esse cum pisce qui discussit Tobias caecitatem. Sed nec quis illo piscis fuerit, quæremus, nedum e silurorum gente esse hunc decreverimus (oam in Bibliis non ita exacte describitur); nec de quo callionymo sermonem Noster habuerit, ipse clare hic indicat, Dupluct, in vers. suæ gall. margine vult intelligi de pisce, quem vulgo dicunt rat, vel tapecon, aut hocce in capto. Quidam esse putant barbier de mer. Sed hæc consultatur synonymis callionymi et uranoscopi, quam mox expresse effert Plinius. Conf. de hoc Esc. VI, p. 640, ad enicem huius libri. As.

Et carnes. Carnes in angulo oculorum excrecentes. Haseo.

Supervacuas consumit. Supra modum excrecentes, ut cicatrices in hulceribus felicitis, pterygia carnosae. Dal.

Nulli hoc piscium copiosius. Id ipsum tradit Arist. item et Aelianus, Hist. Animal. lib. XIII, cap. 4, quo

ut existimavit Menander quoque in Comoediis. Idem piscis et uranoscopus vocatur ab oculo, quem in capite habet. Et coracini fel excitat visum, Et marini scorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. Lepus marinus ipse quidem venenatus est, sed cinis ejus in palpebris pilos inutiles, evulsos cohibet. Et ad hunc usum utilissimi minimi: item pectunculi salsi triti cum

loco citatur versus Meandri, ex Messenia: Τθαμ' ἔχιν χολήν σε καλ-
λιονύμου Πάειν. Et Anaxippi in Epi-
dicazomeo, Εἰμὲ μὲ κινῆς, καὶ ποιεῖ-
σεις τὴν χολήν Ἀπασαν, ὥσπερ καλ-
λιονύμου ἔπει. *Habere censeo te cal-
lionymo fel copiosius. Et, Si moveris
me, feceris statimque fel fervere To-
tum, more collionymi.* DAL.—Nulli.
Arist. H. A. II, 48, pag. 265. H.

Menander. Io Messenia scilicet,
cuius fabulae versus huc pertineo-
les recitatur ab Aeliano, H. A. XIII, 4.
HARD.

Uranoscopus. Οὐρανοσκόπος, quod
oculos io superna corporis parte versus
caelum habenti. Idem nyctericus et hie-
ropomites appellatus. Describitur ele-
genter ab Oppiano, Hal. II, 262. H.
— Sic Oppianus de eo: Φράζο δ' ἄρρα-
δι' προφειρότατον ἡμεροκότην ἰχθύν,
ὃν παρὰ πάντας ἀεργότατον τίειν ἔλ-
μη. Τοῦ δ' ἦτοι κεφαλῆς μὲν ἄνω θέτρα-
πται ὑπερθεν ὀρματὰ, καὶ στόμα λάρ-
γον ἐν ὀφθαλμοῖσι μέσσοισιν. Αἰεὶ δ' ἐν
φαμάβοισι πανημέριος τετάχυσται Εὐ-
δων, νυκτὶ δὲ μόνον ἀνεγρεται ἡρ'
ἀλκίλῃται. Τοῦνεκα κίλῃται καὶ νυκ-
τερίς.... Cf. Solviani qui io *Hist.*
aquat. anim. item Rondelet, qui lib.
X, cap. 13, p. 305, iconem piscicali
exhibet. Vid. et Bloch. As.

Ab oculo quem in capite habet. Lego,
oculis, quos, nisi sit numeri ἐναλλαγή.
Lego praeterea, quos in superiori ca-
pite: alioqui hoc non foret eximium,
quum et alii pisces oculos io capite
habeant. DALSC.

Et coracini. Marc. Emp. cap. viii,
pag. 69: Corvi marini fel inunctione
adhibuitum caligines tollit, albugines,
et cicatrices extenuat, etc. HARD.—De
coracino dictum est supra, in notis
ad lib. X. As.

Et marini. Dioscor. II, 14: Τοῦ δὲ
θαλασσίου σκορπίου ἡ χολὴ ἀρμόζει
πρὸς τὰς ἐν ὀφθαλμοῖς ὑποχύσεις, καὶ
λευκώματα, καὶ ἀμβλυωπίας. H.

Eadem. Marc. Emp. c. viii, p. 67.
HARD.

Mullorum. Diosc. II, 24: Τρίγλα
συνεχῶς ἰοθυομένη ἀμβλυωπίας θανά-
κατασπινναπτικῇ ὑπάρχειν. Vide infra
cap. 41. HARD.

Lepus. Marc. Emp. c. viii, pag. 70,
et Diosc. II, 20. HARD.

Items. Quod pectunculus Plinius,
hoc verbis totidem tellinis Diosc. at-
tribuit, II, 8: Τελλίνας ταριχηραὶ
καίσιται καὶ τριβίσσαι δύναι, καὶ μετὰ
πυρρίξιν ἐπισταζόμεναι, τὰς ἐκτελθείσας
τὰν βλεφάρων τρίχας οὐκ εἶσιν αὐθις
ψυθῆναι. *Tellinae sale conditae ac ustae,
et ad laevorem conditae, tandemque*

cedria: et ranae, quas diopetes, et calamitas vocant, sanguis earum cum lacryma vitis si evulso pilo palpebris illinatur. Oculorum tumorem ruboremque sepieae cortex cum lacte mulierum illitus sedat: et per se scabritias emendat. Invertunt itaque genas id agentes, et medicamentum auferunt post paulum, roseoque inungunt, et pane imposito mitigant. Eodem cortice et nyctalopes curantur, in farinam trito et ex aceto illito. Extrahit et squamas eius cinis. Cicatrices

cum cedria instillatae, evulsos palpebrarum pilos renasci non patiuntur. Tellinas a pectunculis mitulisque seminavit Hippocrates, de diæta lib. II. Hano.

Quas Διοπετής rana vocatur, quam per imbres caelo delapsam, quasi a love missam, vulgus arbitrat. Sic Palladium τὸ Διοπετής καλούμενον ait Clem. Alex. in Protrept. pag. 30. Eademne θρυπητής, vel θρυονετής, quod arbores scandat, ut dicitur c. 29. Καλαμίτης, quae in arundinetis maxime vivit, omnium viridissima, ut dicitur cap. 42. Diversa duo ranarum genera Diosc. II, 28: Τῶν δὲ χλωρῶν βατράχων τὸ αἷμα ἐπισταθόμενον, κολλεῖ τὰς ἐπιπληθείας ἀπὸ τῶν βλεφάρων τρίχας φύεσθαι. Tamen hoc Galenus negat esse verum, de Fac. simp. med. X, pag. 279. Hano. — Diopetes et calamitas vocant. Διοπετής aliquas vere esse, hoc est, aliquas a love pluvi ac immitti (quae elim percrebuit) opioionem falsam esse docet Theophr. in fragmento περὶ τῶν ἀγρῶν φαινομένων. Alii legunt, Dryopites, in arboribus nascentes. Διοπετής aquationibus fere autumnalibus gignuntur. Valenc.

Cum lacryma. Apud Galen. lib. IV, κατὰ τέχνην, Archigepes remedium hoc ex Popia medico Laodicensi refert,

sed pro lacryma vitis, chamaeleon albus requiritur; et illic scribitur. D.

Vitis. Albae, ut paulo post, bryonia, Dioscoridi psilothrum est. Dax.

Oculorum. Pl. Val. I, 14: Corticis sepieae farina in epiphoris, ex lacte mulieris oculis circumlinitur. Marcell. Emp. viii, pag. 69: Sepiae testa interior, quae mollis est, diligentissime trita, et muliebri lacte permixta, atque inunctioni adhibita, supra dictis oculorum oculis prodest. Diosc. II, 23, de sepie: Τὸ δὲ ἀπ' αὐτῆς ὀστρακὸν σχηματισθὲν τις κολλῶντι ἀρμύζει πρὸς παράτρεψιν τραχέων βλεφάρων. Ipsius vero testa in collyria efformata, scabris genis perfricandis accommodatur. Os sepieae vocat Plinius, cap. 27, sq. quod in dorso pisce reperitur: ὀστρακὸν τὸ ἐν τῷ νώτῳ, Athen. VII. H.

Sepiae cortex. Qui spongiosus et calcareus, facillime conteritur. Az.

Genas. Palpebras. Hano.

Imposito mitigant nocie. Cum lacte. Dalec.

Eadem cortice et nyctalopes curantur in farinam trita et ex aceto illita. Masculino genere in vetusto codice semper legitur, eodem, trito, illito. Pinst.

Extrahit. Pl. Val. I, 18, sub finem: Ad maculas oculorum tollendas, sepieae testam diligenter in mortario Thebaico

oculorum cum melle sanat, pterygia cum sale et cadmīa singulis draohmis. Emendat et albugines oculorum iumentorum. Aiunt et ossiculo ejus genas, si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. Eundem comburi cum viperinis pellibus ranisque, et cinerem aspergi pōtioni iubent Magi, claritatem visus promittentes. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est corium; idemque nomen glutino eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non e corio, fieri di-

teres, et pulverem ipsius in oculos mittere. Ego vero squamas interpretor, non pterygia oculorum, de quibus mox secorim, ut Dalecampius; sed festucas, paleas, aut quidvis aliud simile, quod in oculis inciderit: his extrahendis dotem esse corticis sepiarum propriam dicit, confirmatque Idem inferius, cap. 43, quom vel ipsi telis aculeisque extrahendis huius corticis cinerem commendat. Haan.

Squamas. Oculorum. Squamas, vel πτερύγια, vel λευκώματα, ap. Diosc., vel surfures capitia πύρρα. Dal.

Pterygia. Dioscor. II, 23. H.

Emendat. Dioscor. II, 23: Ποιῶν δὲ καὶ πρὸς λευκώματα πτηνῶν ἀμυνσώμενον. Facit et praeclare iumentis ad oculorum albugines, et insuffletur. Etiam ad hominum oculos trasfert hanc vim Plin. Val. I, 20. Haan.

Ichthyocolla. Is est quem in Boryaliene capi, nullisque ossibus munitum esse, dixit IX, 47, cui a glutino, quod is praebet, alterum id nomen est inditum. H. — Ille dicitur quonque a Rondeletio exos esse, sed ridicule, Vid. Inf. not. 28. Al.

Quidam. Dioscor. III, 402: ἢ δὲ ἰχθυόκολλα λεγομένη πολλὰ ἐστὶν ἰχθύος κητῶν. Διαφέρει δὲ ἐν πόντῳ γινώσκμενη, οὕτω λευκὰ ... εὐ φοιρῶδης, τὰχιστα τακομένη. Ichthyocolla, hoc

est, piscium gluten, venter est piscis cetacci. Praestat natione Pontica, candicans ... minime scabra, et quae celerrime liquescit. Tale glutinum bodieque et e Ponto mittitur. Piscis nomen Dioscorides quom reticet, ichthyocollam dicit a glutino suo significat. Vide Aldrovand. de Piscibus, V, 4, pag. 565. H. — Ichthyocolla nunc seu piscium gluten fingitur ex ancipenserum husonum vesicula natatoria. Ergo hi magis videntur proximi verò fuisse qui καλέων ἰχθύος ichthyocollae basin esse volunt; nam vesicula haec pars intestinorum. Quod subiunserunt ἰχθύος κητῶδους, noli aut mirari aut nimis severe respuere: non enim apud Vetēres κῆτη aut κητῶδη cetacea nostra sunt. Κῆτος, non cetaceum solum aut phocae enormes, sed omnis piscis praegrandis; forte an nullus fere squalus, nullus chondropteryx, non κῆτος. Ergo acipenser, tum ob squammarum raritatem (nam patebat non assimilandos cuti squammosae clypeos eorum minutas), tum ob magnitudinem κητῶδης vero erat. Caeterum nec solum acipenserum genus ichthyocollam praestaret, nec sola vesicula; res est verò similima ex multorum piscium, et forte omnium, intestinīs et cute, squaminis p̄demptis, posse id glutinis optine

eunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum. Laudatur Pontica, candida, et carens venis squamisque, et quae celerrime liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua, aut in aceto nocte ac die: mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. Utilem eam in capitis doloribus affirmant, et tetanothris. Ranae dexter oculus dextro, sinistro laevus suspensi e collo nativi coloris panno, lippitudines sanant. Quod si per coitum ranae eruantur, albuginem quoque, alligati similiter in putamine ovi. Reliquae carnes impositae suggillationem rapiunt. Cancrī etiam oculos adalligatos collo mederi lippitudini dicunt. Est parva rana in arundinetis et herbis maxime vivens, muta ac sine voce, viridis, si forte hauriatur, ventres boum distendens. Huius cor-

confici; nec dubito si quis talibus experientis sedulo incuboerit, quin et ichthyocollae commercium velocissime mutaturus et opes magnas conparaturus. *Al.*

Utilem. Sic Diosc. l. c, ὡραῖα δὲ εἰς τὰς κεφαλικάς ἐμπλάστρους, καὶ λαμπράς δυνάμεις, καὶ εἰς τετάνωθρα τῶν προσώπων. *Utilem* est in emplastris cephalicis, leprarumque medicaminibus, et tetanothris, quae faciei cutem erugant et extendunt. Quum emplastris cephalicis utilem esse ait Dioscorides, considerandum amplius videtur, an non ea potius intelligat, quae peculiariter calvariae fracturis dicata sunt, quam quae capitis doloribus accommodata. *HARD.*

Tetanothris. Τετάνωθρα, sive τετάνωματα, a τ. τετάνω, sunt quaecumque ad laevigandam et erugandam hominis cutem praesertim in vultu conficiuntur. Tentipellia, a tendenda pelle Latini vocant. Vide Voss, in Etymol. *HARD.*

Ranae. Simile est quod habet Marc.

Emp. c. viii, pag. 67: Ranam de laeu prehendens, et spina oculos ei subtiliter eruat, atque in panno coecineo ligatos, oculis interioris eruentis superpones, cito medebitis. HARD.

Nativi coloris panno. Fusco, citra tincturam, lanae proprio colore. *DAL.*

Cancrī. Q. Serenus, cap. de oculorum dolore mitigando: *Viventisque nepae lumen gestatur amicum.* Nepa Sereno cancer est. Superstitiosius autem Marc. Emp. viii, p. 58: *Cancrī oculos subtiliter sublatus, et in phoenicio colligatus, colloque suspensus, lippitudini incipienti medetur, si tamen remedium a casto homine fiat. H.*

Est parva rana. Calamites infra, c. 10, quoniam inter arundines fruticesque vivat. *DAL.*

Muta ac sine voce. De hac vide Rondeletium. Rubetarum modo venenata est. Alia est dryophites viridis, descripta eodem capite. *DAL.*

Huius corporis humorem specillis, etc. Est autem specillum instrumentum inungendis oculis aptum: quemadmo-

poris humorem specillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre; ipsasque carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim coniectas in fictile novum iuncis configunt quidam; succoque earum, qui ita effluxerit, admiscunt vitis albae lacrymam, atque ita palpebras emendant, inutilibus pilis exemptis, acu instillantes hunc succum in vestigia evulsorum. Meges psilothrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentes, et ad hoc utebatur multis variisque per aquationes autumnii nascentibus. Idem praestare sanguisugarum ciniis ex aceto illitus

dum legimus lib. VII, cap. 53: *C. Iulius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens*. GALEN.—*Specillis*. Scalpellis, τὰς σκελὰς. Plinius legit, τὰς μέλαις. DAL.—*Specillis*. Instruendo ferro, vel cupreo, ut diximus VII, 54. *Acu cuprea* dixit Marc. Emp. VIII, p. 70: *Ranaculum viridem comprehensum*, inquit, *acu cuprea puncto, et sanguine eius excepto*, etc. Sanguinem hunc Plinius humorem vocat. HARR.

Ranas. Ita libri omnes editi. At MSS. Reg. 2, Ch. caeterique XVI, Colb. 3, in quo quindecim sine ulla notarum compendia. Quin et ipse Plinius inferius, cap. 47: *Eadem mensura*, inquit, *alii ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus*: hoc nimirum loco quem habemus prae manibus. Quia et ibi non quindecim, sed duodecim praefert Reg. 2, ut diximus suo loco. Quare non ranarum numerum signari ab eo hoc posteriore loco, sed parandarum modum existimamus. HARR.

Iuncis configunt quidam: succus earum qui ita effluxerit, admiscunt lacrymae, quae ex alba vite manat. Brevius et magis ex Pliniana digni-

tate in scripto codice: *Iuncis configunt quidam, succoque earum, qui ita effluxerit, admiscunt vitis albae lacrymam*. PIET.

Succoque earum, qui ita effluxerit, admiscunt lacrymas, quae ex alba vite emanat. Vassiani duo succoque; deinde melior, *admiscunt viti salvat lacrymam*. Scribe: *succoque earum, qui ita effluxerit, admiscunt vitis albae lacrymam, atque ita palpebras emendant*. Quod et Pliniano visum. GEOR.

Vitis. Cui psilothi quoque ab ea dote nomen est inditum, ut dictum est XXIII, 46. Est enim psilothrum, unguentum depilatorium. Pro albae vitis lacryma chamaeleonis foliis Theodorus Priscianus adhibet, I, 40: *Et chamaeleonis herbae folia sicca trita in pulverem et commixta sanguine ranarum viridum, post evulsionem capillorum pro collyrio inungimus*. H.

Meges. Chirurgus is fuit, de quo diximus in Auctorum inde.

Enecans. Enecans, sineusque putrescere in aceto. HARR.

Idem praestare sanguisugarum. M. Emp. cap. VII, pag. 74; Plin. Val. I, 24; Theod. Prisc. l. c. HARR.

putatur. Comburi eas oportet in novo vase. Idem taeninae jecur siccatum pondere x iv cum oleo cedrino, perunctis pilis novem mensibus.

XXV. Auribus utilissimum batiae piscis fel recens,

Idem taeninae jecur siccatum pondere X. IV. Taeniarum hepata anatomici tum facile scilicet ostenderint nobis quam culicem adipem: *thyriacum* volumus. Sic enim cap. 40: *Psilothrum est thymi sanguis, fel jecur*, etc. Tò X nota est χαλκού, seu aerei, quam Graeci ita figurabant. Vide Reines. var. lect. lib. II, cap. 7, pag. 174. H. — Item taeninae jecur siccatum. Sic Hermolaus aut *cheninae* pro vulgato *cheni*. Reinesius var. lect. II, 7, emendat *thyrii*. Vere, ut puto: nam Voss. *taeninae consiccatum*. Quod est, *thymi iocus siccatus*. Ita enim idem codex saepe pro *jecur*. Acad. *cheni jecur siccatum*. Acad. Men. et Godd. *theni*. Sed hoc vento proiecitur: idem *vir* eruditissimus, illustrare etiam ait Plinium de dosi medicamento seu pondere, quod non ab omnibus intelligi scimus. Illustrat autem ita: ut tò X notam velit esse χαλκού, sive aerei, quam Graeci sic figurant χ: proque ea latinos editores Plinii suae linguae, X quasi *ισοδυναμούντων* substituisse: chalcos autem seu aereos quatuor ponderare obolum, seu scrupulum dimidiatum. Ieiune admodum et non pro Reinesio: nam obolus (qui saepe dimidiatum est *scripulus*, non *scrupulus*) octo chalcos Athenis habebat. Galen. de Pond. Ο γάρ ὀβολός ἔχει Χ. καὶ Paul. Aeg. Ο γάρ ὀβολός κατέτα γ'. τὸ δὲ κατέτατον χαλκός δύο δισμοίρον, ὁ γάρ δισμός ἔχει χαλκός ὀκτώ. Cleopatra: ὀβολός ἔχει τέτταρον α' ἡμισυ, κατέτα γ', χαλκός η'. τὸ ἡμιωβόλιον ἔχει κατέτατον α' ἡμισυ,

PLIN. N. H. Tom. VIII

χαλκός δ'. Alius: ὁ χαλκός ἔχει ἡμιωβόλιον τὸ τέταρτον, ὥστε τοὺς τέτταρτος χαλκός ἔχειν τὸ ἡμιωβόλιον. Haec saltem communis et usitatissima ratio: etsi Plinius decem, alii sex chalcos interdum obolo assignent: Nec vero numerus X est nota chalci, sed X. a Poterat e Paulo ab Aegina posse: Πρωτον μὲν οὖν τὸ χ στοιχείον ἔχον ἐπικείμενον αὐτῷ τὸ τετταρτον, χαλκὸν σημαίνει. Denique Plinii editores, sive Latini, quos ille appellat, sive Galli, sive Germani, noverant, nihil exemplaribus eius esse vulgarius, quam per X significari X. denarium vel drachmam: et ita hic quoque pondere X. IV esse pondere denariorum vel drachmarum quatuor. Goss. — Item taeninae jecur siccatum. Ταῖνα piscis a Graecis vocatur, cuius meminit Epicharmus apud Athen. VII, pag. 325. Gaza vittam interpretatur: taeniam retinere Plinius maluit. A Narbonensis orae piscatoribus *Flamdo* vocari, auctor est Rondeletius, XI, 47, a colore rufo seu flammeo. In Reg. 2 et Colb. 3, *theni*: unde *thyrii* rescribi hoc loco quibusdam placet, quibus negre assentimur: H.

Pondere. Hoc est, denarium quatuor, sive drachmarum. Reines. Var. lect. II, 7, in hoc loco caecutiit. H.

XXV. Batiae. Ita MSS. Reg. t, 2, Colb. 3, et Chiffet. non *batia*, ut in editis. Index quoque huius loci, *batia*, βῆτος, sive βῆτις, raris est: a qua si batia discrepat, quid ea sit, incomperium nobis fatemur esse. H.

I i

sed et inveteratum vino: item bacchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum rosaceo infusum: vel castoreum cum papaveris succo. Vocant et in mari pediculos, eosque tritos instillari ex aceto puribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere prodest. Quidam aceto et nitro madefaciunt. Suntque qui praecipue contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis cyathum, mellis dimidio amplius, acetum cyathum in calyce novo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennae detersa, et postquam desierit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri succo prius mitigandas iidem praecipiunt. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorum fluviatilium succus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficacissime prodest. Pagotides muricum testae cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curantur,

Bacchi. Lego bacchi. Myxona, bacchum olim nominarunt, vel quis caput ut viso conspersum rubet circa labra et opercula branchiorum, vel quousiam ebriorum modo temere huc illic notando fertur:

Vel castoreum. Cels. VI, 7, ad sonitum aurium intra se ipsas, castoreum adhibet cum aceto, vel irino, vel laureo oleo: aut hinc mixtum castoreum cum succo hucum amararum. Harp.

Vocat. Ita MSS. Iam in hoc loco, tum in Indice, non pedunculos. Φύλαξ vocat Aristoteles, H. A. IV, 10, pag. 301. Hic ortus in maris profundo, Γένεται δὲ ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης. De his egimus IX, 71. Adde Aelian. Hist. An. IX, 7. H. ¹ Et per se conchylio infecta, etc. Crito lib. III, κατὰ τόνον, ποτὶ δὲ κοχχίλειον, quemadmodum eodem lib. Andromachus ποτὶ δὲ κοχχίλειον,

floccum sive tomentum laepe purpurea tinctae vocat. Aetius vocat ἱερὸν κοχχίλειον, tum etiam πτόγαν πορφύρεαν ἱερὴν. Alii πλάκα, πλάκα, σπόρον. Dal. — Et, etc. Conchyliatam lanam appellat Marc. Empir. cap. ix, pag. 75, quia aurem ocludi iubet, cui medetur. Harp.

Suntque. Marc. Emp. ad verbum, cap. ix, pag. 75, 77 et 82; Plinius item Val. I, 9. Harp.

Gari excellentis cyathum. Olim post excellentiam legebatur v. sociorum, quod nunc non habetur in vetere exemplari, et prorsus inutile est, quum alterutrum sufficiat ad gari excellentiam indicandam. Az.

Si tumeant aures. Plin. Val. I, 9, et Marc. Emp. ix, pag. 74. H.

Ranarum. Marc. Emp. cap. ix, p. 75, et Plin. Val. I, c. Harp.

Parotides. Totidem verbis Marcell. Emp. cap. xv, pag. 107 et 109. Plin.

XXVI. Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini scarificatis gingivis: cerebro caniculae in oleo decocto adservatoque, ut ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacae quoque radio scarificare gingivas, et in dolore utilissimum: Conteritur is, et cum elleboro albo illitus, dentes sine vexatione extrahit. Salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina marmoris, inter remedia est. Et cybia vetera eluta in novo vase, dein trita, prosunt doloribus. Aequè prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinæ combustae, tritæque, et illitæ. Decoquantur et ranae singulae in aceti heminis, ut dentes

Valer. I. 43, pro melle mulam ad-
sciscit. HARD.

XXVI.—Scarificandis. MSS. Reg. 2.
aliquæ, scarificatis; et mox scarificare,
ut alias monuimus. HARD.

Pastinacae quoque, etc.—Celsus; I.
V, cap. 9: Et planti piscis, quem pas-
tinacam nostri, τρυγάνη Graeci vo-
cant; aculeus torretur, deinde conte-
ritur, resinaque excipitur, quam denti
circumdatis hunc solvit. Dioscorides
quoque; lib. II, non absudit. DAL.

Radio. Caudali nimirum: nam qui
in cauda pastinacarum assurgit, utrim-
que dentatur terrae imaginem refert.
Caeterum ille pastinacae (*Raia pas-
tinaca* Linn.) hic sermo est. AD.

Salsamentorum etiam, etc. Galen.
ad finem lib. V, κατὰ τόνους, ad oris
iucundum odorem, dentiumque do-
lorem ac splendorem, salsamento-
rum cybique cinere utitur. DAL.—
Salsamentorum. Ad verbum Marcell.
Emp. cap. xiii, p. 97. HARD.

Et cybia. Habent ita sane libri
omnes et manu exarati, et typis ex-
cusi: nihilominus subesse mendum
haud temere suspicamur: nam quid
intersit novo an vetere vase eluantur,

non admodum liquet: utro coquan-
tur, plurimum interest. Quare illud
malim, quoniam elata scribi; si ulla
exemplaria suffragantur. Adstipulator
certe quidem coniecit huc no-
strae Marc. Emp. qui a Plinio vide-
tur hausisse quae tradit, XIII, p. 97:
Cybium optimum, inquit, ac vetu-
stissimum ollae includitur atque argilla
circumlinitur et furno ardenti obici-
tur, ut ad cinerem cybium extoquatur:
tunc adiecto Parto lapide contuso,
salsamenti supra dicti favilla conte-
ritur, hoc dentifricum ita bonum est,
etc. Galen. quoque κατὰ τόν. V, cap.
pag. 486: Τὸ δὲ ἐκ τοῦ κυβίου καὶ τῆς
ἐν χύτρᾳ προσβάλλουσι τοῦ παρμυ-
νίου, ἢ ἐμβίου καὶ ἰδίου γὰρ τὰς
τις χρῆται τῶ σποδίου, οὐκ ἀγνώ-
στου. Quidam salsamenta in olla exuta
ad medicamentum addunt, aut etiam
cybium: si quis enim eorum cinere
per se utatur, dentis dolorem non per-
cipiet. HARD.

Decoquantur. Sic Dioscor. II, 28:
Ὁπότερον καὶ ὀδονταλγίας συνεφέρε-
ται ὅταν καὶ ὄξος, καὶ διακλυθῇ-
ται. Decoctae in aqua et aceto den-
tium dolores collatione leniunt. H.

ita colluantur, contineaturque in ore succus. Si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Sallustius Dionysius, ut ex ore virus deflueret in acetum fervens, idque e pluribus ranis. Fortioribus stomachis ex iure mandendas dabat. Maxillaresque ita sanari dentes praecipue putant, mobiles vero supra dicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum praecisis pedibus in vini hemina macerant, et ita collui dentium labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alii denas in aceti sextariis tribus decoxere ad tertias partes, ut mobiles dentium stabilirent. Necnon xxxvi ranarum corda in olei veteris sextario sub aereo testis discoxere, ut infunderent per aurem dolentis maxillae. Alii iecur ranae decoctum et tritum cum melle imposuere dentibus. Omnia supra scripta ex marina rana efficaciora. Si cariosi et foetidi sunt, centum in furno arescieri per noctem praecipiant: postea tantumdem salis addi, atque ita fricari. Enhydrys vocatur a Graecis colubra in aqua vivens. Huius quatuor dentium superioribus in dolore superiorum gingivas scarifi-

Fortioribus stomachis ex iure edendas dabat. Quatuor scripti, mandendas. Optimus, mandendas, ut et Pintiani codex. Gron. — Haec iubentium mirabilis fuit à Simplicio: nempe a rana, si quarum crura postica ὀδονταλυσῶντο; denti appendantur, trahi principium doloris et in corpus herpeti descendere, unde mox in acetum migraret excederetque. Ergo, ut ranas aliquis dentibus laborans, impune ederet necesse hunc fortissimo stomacho pollere; namque hanc vim qua modo dentes misere vexabantur posse in stomachi delicatioris membranis pariter aevire. Haec confutare hodie non iam opus est. At.

Sub aereo testis. Sic omnes typi, cum Reg. 2 cod. MS. In Coll. 3, sub aerea testis. Harp.

Enhydrys vocatur a Graecis colubra in aqua vivens. Codices nostri hic quoque exhibent colubra, non coluber II. — Enhydrys Aristot. Histor. Anim. lib. I, cap. 4, Istra Plinio serpens aquaticus, natix, quem et hydrum vocat sequenti capite ab hoc altero, nisi mendosus locus sit. De hoc supra actum est, cap. 19. Istra canes fluviatiles Aelianus vocat, Hist. An. lib. XIV, cap. 24. Dal.

Gingivas scarificant. Libri manuscastrati, sed vitiose, scarifant. II.

cant, inferiorum inferioribus. Aliqui canino tantum earum contenti sunt. Utuntur et cancerorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est.

XXVII. Lichenas et lepras tollit adeps vituli marini: muraenarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur pastinacae in oleo decoctum: hippocampi; aut delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem sequi debet curatio, quae perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similis oleo fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testae cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutemque erugat, extenditque septenis diebus illitus, ita ut octavo candido ovorum foveatur. Muricum generis sunt, quae vocant Graeci coluthia, alii corythia, turbinata aequae, sed minora

Nam muricum cinis. Plinius Val. l. c. et Quint. Serenus laudatus a nobis, XXVIII, 49. HARD.

XXVII. Lichenas. Reg. 2 et Ch. solvit. Marc. Emp. cap. xix, p. 129: Adeps vituli marini imposita mentagiae plurimum prodest. Subscribit et Plin. Val. II, 56. HARD.

Muraenarum cinis cum mellis obolis ternis. Omnes quinque muraenarum: sic et cap. 8: Muraenarum mura et capitum cinis, non Chiffi. modo; sed Vossianus, Academicus et Gudianus, cap. 9: Moenae salae cum felle taurino illitae umbilico. Et, cinis ex capite muraenarum, Gaos. — Muraenarum: ha omnes typi cum Reg. 2. At Cplb. 3, muraenarum, quod. satius videtur. HARD.

Illitus. Et officinas, quoad exhulceretur pars. DAL.

Quidam delphini iecur in fictili torrent. Delphinus, non delphini, scribere, et verbum iecur detraxe ex

scripta lectione. PIER. — Quidam, etc. Reg. 2, et quem Pint. habuit, Quidam delphinum in fictili. Verum Plin. Val. II, 56, cui titulus est, Licheni arcendo: Item, inquit, delphini iecoris cinerem ex aqua. H. — Moa pro foveatur alii forsitan rectius foveantur. Ed. P.

Colyria. Quidam legunt, nec sine probabili coniectura, cochlidia, alii corythia, ut cochlidia quoniam minima sunt in muricum genere dicantur: corythia vero similitudine quam habent cum τῇ κόρυδι, id est, cum galea sive casside, a qua κορυμβολός Hector Homero dicitur. Talem conchulam pinxit Rondeletius ultimam ex quinque, cap. de turbinibus inter spongas viventibus: κορυμβία certa, a quo vocabulo duci posset κορυμβίων, concharum generis sunt, non muricum aut turbinatorum. Κορυμβία pro corythia Rondeletius legit, quod in marginibus verticibusque extremis

multo, efficaciora etiam, et oris halitum custodientia. Ichthyocolle erugat cutem, extenditque, in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, et subacta ad liquorem usque mellis. Ita praeparata in vase novo conditur, et in usu quatuor drachmis eius binæ sulphuris, et anchusae totidem, octo spumae argenteae adduntur, aspersaque aqua teruntur una. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur et lenti-
gini caeterisque vitis, et ossibus sepiarum cinis. Idem et carnes excrescentes tollit et humida hulcera. Psoras tollit rana decocta in heminis quinque aquae marinae: excoqui debet, donec sit crassitudo mellis (viii.) Fit in mari et halcyoneum appellatum, ex ni-
dis, ut aliqui existimant, halcyonum et ceycum: ut alii, e sordibus spumarum crassescens: alii e limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum, spissum, odoris asperi: alterum molle,

exstantibus aculeis armata sint. Aristotelis sporrhaldes. Hic murex genus est ad turbinatos omnes conchas. DAL. — *Coluthia*. Reg. 2, *colluthia*, alii *coryphia*. Index, *colytia*, sive *corytia*, haud satis sincere. Placet *corythia* dici ob similitudinem aliquam eorum muricem οὐ τῇ κόρυθῃ, cum galea vel casside. Neque admodum κορυθία displicet, quasi diminuti murices: unde et minores statim dicuntur a Plinio. Est autem murex de concharum genere, ut dictum est, l. IX. HARD.

Ichthyocolle. Auctor libri de Simpl. med. ad Patern. Opp. Galeni, tom. XIII, pag. 993: *Omnis ichthyocolle... et cutem extendit et splendendam facit*. HARD.

Dein contusa, colluta, et subacta. Verbum *colluta* non est in nostro exemplari: et paulo post, *tumida*

hulcera, non humida. PINX.

Medetur. Q. Scirequus, cap. xii, de tulia et faciei vitis propellendis, p. 431: *Sepiolae cineres ex unguibus omnia tollunt*. HARD.

Crassitudo. Chiff. *lenticudo mellis*. Reg. 2 et vet. Dalec. *lenticudo mellis*. HARD.

Fit in mari et halcyoneum appellatum, etc. Graecis ἀλκυόνιον et ἀλκυόνιον, Pharmacopolis, *spuma maris*, et *pala marina*. Huius effigies plures exhibet Aldovrand. de Metall. 4, pag. 212. HARD.

Et ceycum. Κήρυξ, halcyonum mas est. Vide Constantin. in Lex. verbo κήρυξ. HARD.

Quadam maris lanugine. Pruinosas lenitate ei flore. Sic vocat ἁλὸς ἄχνην. Homer. ἀποτῦναι δ' ἁλὸς ἄχνην. Virg. *salsa spumant aspergine coctes*. DAL. *Cinereum*. Galen. de Fac. simpl.

lenius, odore fere algæ: tertium candidioris vermiculi; quartum pumicosius: spongiaeque putri simile. Paene purpureum, quod optimum, hoc et Milesium vocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, ut exulcerent, purgent. Vsus tostis et sine oleo. Mire lepras, lichenas, lentigines tollunt

med. XI, pag. 316: Εστὶ δ' αὐτῶν ἐν μὲν πυκνὸν καὶ βαρὺ, καὶ μωχθρὸς κατὰ τὴν ὁσμὴν, ὅτε γὰρ ἐχθρὸν σακρῶν. Odoris pravi, olet enim pisces putridos. Hæd.

Alterum. Galen. loc. cit. Διότιρον δ' ἄλλο... κοῦρον, ἰσχυρὸν, ὁσμὴν πυκνὴν ἔχον. Hæd.

Tertium. Galen. loc. cit. Ἄλλο δὲ τρίτον, συνίσταται μὲν ἔστι τὸ σχῆμα παρακλήσεων, πορφυρεῖν δὲ τῇ χροίᾳ... ὁμαρῶνται δ' αὐτὸ Μιλήσιον. Dioscor. V, 136: Τὸ δὲ τρίτον συνολοκισθὲς ὑπάρχει τῇ τύπῃ, καὶ τῇ χροίᾳ ἱπποκρῶν, ὃ τίνας Μιλήσιον καλοῦσι. Tertium vermiculi forma, colore paene purpureum est, quod Milesium vocant. Hæd.

Quartum pumicosius. Galenus, loc. cit. Τίτρυτον κοῦρον καὶ ἰσχυρὸν, ἰσχυρὸς δὲ ἰσχυρὸς οἰστυπρὸς, leve et rariū, lanis succidia simile. Hæd.

Paene purpureum. Ab his verbis nova fuit instituenda oratio, quam priorum negligentia anterioribus verbis coniunxit: quum et is purpure color: et a Mileto cognomen, non quarto illi, seu postremo generi, sed tertio adjudicari debeat, Galeno teste et Diosc. locis allatis proxime. Aetius quoque in MSS. Πρὸς λίπρας, ἀλφύς, ψάρας, καὶ λειχήνας... τὸ δὲ Μιλήσιον λεγόμενον συνίσταται τῇ χροίᾳ, καὶ τῇ συστάσει μαλακόν, λεπτότατος πάντων ἐστίν. H. — Nec rubrum, aut rubeacens, nec ianthinum, sed candidum.

Nam acito muricis succum, modo huic conchylio valetudo contigerit, candore esimio notabilem; sed postquam aërem et solem combiberit, coloribus variis infectum, prius viridem, pallidum quid aut lotium, mox amaragdinum, inde fuscum et pcosnodum; excipit caeruleus color, ruber, purpureus vegetus. Primam et ultimam phasim Veteres in primis observavere; dixeruntque similiter purpureum pro candido et pro puniceo. Sic Horat. — purpurei colores. Tibul. Brachia purpureæ candidiora nive. Ovid. purpureoque sinus, (ubi cave ne de papillis dici putes). Virg. manibus date lilia plenis, Purpureos spargam flores; et alibi Purpureum mare, quod ne forte ad fluctuum phosphorescentiam retuleris, memento quoque apud Tullium legi: Mare purpurascit remis. As.

Viz. Haec pariter Galen. l. c. H.

Mire lepras. Diosc. Galenus et Aetius, ll. c. post Hippocr. de Morb. mul. II, text. 67, pag. 596. H. — Mire lepras. Sic libri profecto omnes: num glutino tamen, quam lupino legi praestabilius fuerit, peritiores viderint. Nam idem ad lichenas medicamentum scribitur, XXVIII, 50, non lupibo admixto, sed glutino. Lichenas oris, inquit, praestantissime vincit glutinum factum e genitalibus vinclorum, liquidum aceto cum sulphure vivo, etc. Hæd.

cum lupino, et sulphuris duobus obolis. Halcyoneo utuntur et ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est: Attalus thynni adipe recenti ad oris hucera.

XXVIII. Maenarum muria, et capitum cinis cum melle sanat strumas. Pungi piscis eius, qui rana in mari appellatur, ossiculo e cauda, ita ut non vulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percuterentur. Eadem vis et pastinacae radio, et lepori marino imposito, ita ut celeriter removeantur: echini testis contusis et ex aceto illitis: item scolopendrae marinae e melle: cancro fluviatili contrito vel combusto ex melle. Mirifice prosunt et sepiae ossa cum axungia vetere contusa et illita. Sic et ad parotidas utuntur, et sauri piscis marini iocineribus. Quin et

Attalus thynni recentioris adipe ad hucera: In nostro exemplari, *Attalus thynni adipe recenti ad oris hucera.* PIET.

XXVIII. *Maenarum.* Locum hunc sanavimus ducta codicum Reg. 4, 2, Colb. 3, et Chiffi. adversantibus licet typis, *maenarum* exhibent. Vi ad strumas modo, sic etiam ad anginas paulo post, hoc cap. maenarum cinis adiacitur. In Indica huius loci marnae non *maenae* libri omnes MSS. praefereunt. HARD.

Pungi. An caia potius? caret enim rana aculeo. Vide Rondel. XII, 48. HARD.

Eadem vis et pastinacae. Marcell. Emp. cap. xv, pag. 408: *Ass ossea, id est, spiculo trygonis, quae pastinaca dicitur, strumam saepius punge, statim arescit.* HARD.

Et lepori marino. Marc. Empir. l. c. *Lupus marinus (legē lepus), id est, piscis, tantae efficaciae est ad verum strumas, ut ad quamlibet partem*

corporis admixtus, strumarum vitium omne perianet. Et pag. 440: *Marini lepores oleo veteri injecti, bene faciunt discutiendis strumis, etc.* Scrib. Larg. comp. 80: *Ad strumas melius marini lepores oleo vetere necati faciunt, in plumbea pyxide clusi, quam diebus x. diligenter alligatam oportet habere. Postea ex ea pinna obtinenda sunt strumae superque eas pellis lanata non nimium tona, tegendi gratia, imponenda est. Principere autem oportet, ne quis hoc medicamento manus inquinat, aut inquinatas, priusquam laverit, ad os referat.* HARD.

Echini. Iisdem verbis Marc. Emp. xv, pag. 408, et Plin. Val. III, 28, 29. HARD.

Item scolopendrae marinae. Ei videlicet de qua IX, 67. II.

Cancro. Marc. Emp. loc. cit. ad verbum. HARD.

Mirifice. Idem ibidem. HARD.

Et sauri. Hoc est, lacerti. In libris haecenus vulgatis, et sauri. At

testis cadi salsamentarii tuis cum axungia vetere, muricumque cinere ex oleo ad parotidas strumasque. Rigor cervicis mollitur marinis, qui pediculi vocantur, drachma pota: castoreo pota cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo et sale, ut sorbeatur succus. Sic et opisthotono medentur, et tetano: spasticis vero pipere adiecto. Anginas maenarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus: hic et contra tonsillas prodest. Cancri fluxiatiles triti singuli in heminam aquae anginis medentur gargarizati: aut e vino, et calida aqua poti. Vvae medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsive, in cibo sumpti adiuvant.

XXIX. Vomitiones nulli inveterati tritique in portione concitant. Suspiriosis castorea cum Hammoniacy exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissima potu. Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto

in MSS. Reg. 1, 2, Colb. 3, *sauri piscis*: et in Indice huius loci ex omnibus MSS. *saurus*. Aeliano, Hist. XII, 25, σαῦρος, lacertus, inter pisces Rubri maris censetur. Meminere praeterea Aristoteles et Athenaeus. Plinius infra, cap. 53: *Sunt lacertorum genera*. H. — *Sauri* dicitur marini o cineribus. *Sauri*, non *sauri*, nec *sauri*, in eodem confirmatur et Athenaei auctoritate libro septimo. Pwv.

Quin et testis cadi, etc. Totidem verbis Marc. Emp. cap. xv, p. 109. HAN.

Spastica. Aliarum partium corporis privatis convulsionibus. DAL.

Anginas. Plin. Vol. 4, 52, ad verbum, et Marc. Emp. hic cit. H.

Cancr. In Graecia, Creta, Sicilia, Etruriaque frequentes; in Gallia Germanique nulli. Effigiem vide

apud Rondelet. de Pisc. fluvi. cap. 34. HARD.

Vvae. Eisdem verbis Plin. Vol. 1, 43. HAN.

XXIX. *Suspiriosis castoreum cum Hammoniacy exigua portione, etc. utilissime potatur.* Quatuor scripti, castoreo; tres, utilissima tota. Andeg. utilissima pota eadem potio. Praecipuus: castorea, tum utilissime pota. Scribe: *Suspiriosis castoreum cum Hammoniacy exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissima potu.* GAON.

Cum Hammoniacy exigua portione. Hammoniscum ipsum per se prodesse suspiriosis auctor est Scribon. Larg. Comp. 79. HARD.

Eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso calido: Vehementiores singultus, quorum importunitate aegri convelluntur. DALC.

mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo e iure decoctae in patinis ranae. Suspensae autem pedibus, quum destillaverit in patinam saliva earum, exenterari iubentur, abiectisque interaneis condiri. Est rana parva arborem scandens, atque ex ea vociferans: in huius os si quis exspuat, ipsamque dimittat, tussi liberari narratur. Praecipiunt et cochleae crudae carnem tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

XXX. (ix.) Iocineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, ut inde bibatur. Conchae longae carnes ex mulso potae cum aqua, pari modo: aut si febres sint, ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippo- campi tosti sumpti, tetheaeque similis ostreo in cibo

Suspensae autem pedibus, quum destillaverit in patinam, etc. Suspenduntur et a Salustio Dionysio, cap. 26, ut ex ore virus defluit, proxime praecedenti capite. DAL.

Exenterari iubentur. Exinterari, in vetusto codice. Notanda orthographia, quod videlicet latine dicantur interanea. PINT. — *Exenterari*. Reg. 2 et alii, *exinterari*, ab interaneis. H.

Est rana parva arborem scandens. Differt haec a rana viridi descripta loco citato. Rana haec dryophiles est Rondeletii. DAL. — *Est rana*. Δρυπητής, opinor, de qua cap. 24. H.

Praecipiunt et cochleae crudae carnem tritam. Plin. Valer. 1, pag. 64: *Ad excretionem cruentam. Cochleae elixae tenentur et ex aqua bibuntur.... Cochleae illotae ex aqua marina coquuntur, et ita devorantur.* Cochleae rursus cum testis suis tritae, addito croco, eduntur. HAAR.

Tussi cruenta. Sanguinis reiectione, τῇ τοῦ αἵματος ἀναγωγῇ, καὶ ἀναφορῇ. DAL.

XXX. *Conchae longae carnes ex mulso potae cum aqua, etc.* Σαλδῆνος, αὐλοῦ, δόνικος, ὄνυχος, tot nominibus a Graecis vocatur. DAL. — *Conchae*. In Indice huius loci, *Sivombur*, sive *concha longa*. Στρομβός genus conchae est, instar buccinae. Nicandri Schollastes: Τὸν στρόμβον διαγὼν δι' ἀρχαῖοι ὀστρακὸν τῶν κογχυλίων, οἷς ἔχρῳντο ἀντὶ σάλπιγγος, conchae genus quo tubae vice utebantur: ut apud poetam: dum personat aequora concha. Gusa apud Arist. turbinem vertit. HAAR.

Tetheaeque. Sic MSS. omnes, et huius loci Index. Graecis τὸ τέθης et τὰ τέθια, genus ostreorum est, vel fungorum potius, quod caeteris marinis propius a terra abest; παρὰ τὴν τεθῆν, ἥτοι γῆν' γινώθῃ γάρ ἐστὶ μάλλον τῶν ἄλλων θαλασσίων, inquit Eustath. in Iliad. II, pag. 109%. Xenocrat. lib. de alimento ex aquatilis, apud Orthes. II, pag. 458: *Tethea in limo nascuntur, et littoribus algae feracibus, inveniunturque in musco, alga*

sumptā: ischiadicorum, muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchae ternis obolis dilutae in vini sextariis duobus per dies quindecim.

XXXI. Alvum emollit silurus e iure, et torpedo in cibo. Et olus marinum simile sativo: stomacho inimicum, alvum facillime purgat: sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piscium ius.

et fucus: similiaque sunt fungo plantae marinae, etc. Hæd. — Quid τῆθος vel tethen ex hoc vix coniceris. Molle animal, si ex Pliniana appositione (similis ostreo) iudicaveris, zoophytum a Xenocrateo fragmento. Forte pluribus id nominis varie impositum. Conf. inf. Hodie tethydas adiectiva quidem denominatione Savigny in suo *Tableau syst. des ascidies*, ordinem primum classis huiusce appellat, tethyas vero idem Savigny, in *Comm. de aspondylis* (*Mém. sur les animaux invertébrés*) vocat familiam hanc ascidiarum sive aggregatorum, sive non aggregatorum quibus contigera, tum branchiae omnes eodem latere, tum officia nec sibi invicem adversa, nec branchialis cavitatis ope in se redeuntia. Tethyas (per i pro y) Donati (*Stor. dell' Adriatico*, pag. 62); de Lamarck (*Anim. sans vertèbres*, tom. II, p. 384, noviss. ed.) dixere genus phytozoariorum. Quarum tamen nomenclaturarum differunt. Celebratissima vero omnium homonymorum tethys Cuvieriana, quam quidem antehæ Columna, Rondelet. Alij, cum lepore marino eandem dixerant, posthæ Bradsch, de *quelqu. anim. marins*, pag. 54, bene iam descripsit sub fimbriae nomine, Nestrus vero accuratissime dilaseuit, narravitque *Ann. du Muséum*, I. XII, p. 263 (cf. et icon. tab. xlv). Nimiae

prolixitatis et intempestivæ forsan diligentiae rei nos essemus, si hic omnia diceremus. Junc vir doctus congestit ad hoc malacozoarium nudum; sit ergo satis enotasse hoc adscriptum diceron genti, ordine vero polybranchidum a Dr. de Blainv nudibranchidum a Cl. Cuvier; lectorumque ad Cuvierianam elucubrationem (In sylloge *Ann. du Mus.*) remisisse, cuius certe, nō spatium defecisset, in calce voluminis pars bona mandata esset typis. H.

Ischiadicorum. Sic Dioscor. II, 29, de siluri muria: ἰσχυδιόμυρα δὲ, ἰσχυδιόμυρος θηραπείῃσι. Galenus item, de Fac. simpl. med. XI, p. 318. H.

XXXI. *Alvum*. Silurus Dioscoridi similiter loc. eit. εὐχέλως, bonam facit alvum. Hæd.

Et olus. Plin. XX, 38: *Marina brassica vehementissime ex omnibus alvum ciet. Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima*. Hæd. — *Olus marinum*. Brassica silvestris in maritimis nascens; silvestris brassica sativæ quidem similis est, sed amara, hirsuta, candida: brassica vero marina sativæ omnino dissimilis, stomacho inimica propter acrimoniam: estur cum pingui carne. Hæc Plinius pro suo more oscitanter confudit. Dat.

Omnium. Diosc. II, 35: Ζαυρός δὲ ὁ ἐν τοῖς νεκρῶν ἰχθύων, καὶ λίαν ὀνυγρός, etc. *Recentium piscium ius*,

Idem et urinas ciet, e vino maxime. Optimum e scorpiōnibus et iulide, et saxatilibus, nec virus resipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo et sale. Purgant et cybia vetera, privatimque cruditates, pituitam, bilemque trahunt. Purgant et myaces, quorum natura tota in hoc loco dicetur. Acervantur muricum modo, vivuntque in algosis, gratissimi autumnō; et ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Aegypto laudatissimi. Procedente hieme, amaritudinem trahunt, coloremque rubrum. Horum ius traditur alyum et vesicas exinanire, interanea destringere, omnia adaperire, renes purgare, sanguinem adipemque minuere. Itaque utilis-

modo per se, modo ex vino potum, alyum subducit. H_{ABD}.

Optimum. Haec Iolideum verbis Dioscor. I. c. ἰδίως δὲ σκευάζεται πρὸς ταῦτα ὁ ἀπὸ τῶν σκορπίων, καὶ ἰουλίδων, καὶ περικίδων, καὶ τῶν ἁλίων πετρῶν ἀπαλῶν, καὶ ἀδριμῶν. Athen. VII, pag. 304, ἰουλίς e saxatiliū quoque generis est. A Liguribus girello, et a nonnullis etiam donzella dicta, teste Rondelgi. VI, 7. Vide et Hippol. Salv. cap. 219. H.

Cognō. Dioscor. ad verbum, loc. o. H_{ABD}.

Additis oleo et sale. Tale est album ius, toties a Galeno memoratum. D_{ALC}.

Purgant. Aristoteles μύας vocat, et Athenaeus; μύακας alii: myaces comestivae nomen est, mīfules, qui maiores, grandioresque: et myīstas, quae minores, complexum. De utrisque mox Plinius. H_{ABD}.

Myaces. Μύακας, generis nomen complectitur μύας, grandiores, ampliores, maiores, longiores. Si sunt Latinorum mytili. Continet et μύακας, sive ut legit Hermolaus, μυακας,

sive, ut Rondeletius, τοὺς μύακους, minores, rotundiores, Latinorum musculos. Athenaeus distinguit in mares et feminas, τοὺς καὶ τὰς μύας. Porro purgare, ut et peloridas, echinos, ostrea, Celsus scribit lib. II. D_{ALC}.

Acervantur. Plin. IX, 60, de purpuris: Congregantur verno tempore, mutuoque attritu lentorem cuiusdam aeris solvant. Simili modo et murices. Quod et Philosophus tradidit, ut diximus, qui et μύας pariter cōficare adicit, παρασκευάζει δὲ καὶ οἱ μύακ. H_{ABD}.

Et, etc. Sic de ostreis paulo ante, cap. 21: Gaudent dulcibus aquis, et ubi plurimi influunt amnes. H_{ABD}.

Multa dulcis aqua miscetur mari. Quoniam eorum succus alioqui, ut scribit Athenaeus, lib. IV, est σκληρῶς, id est, acer, mordax, ingratus. D_{ALC}.

Horum ius traditur alyum, etc. Cf. Athen. III, 86, sqq. Sic et Horat. Sat. II, 4, v. 27. Sed vid. not. 19. H_{ABD}.

Destringere. Detergere. H_{ABD}.

simi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulario, inflationibus. Item prodesse fellis, pituitae pulmonis, iocineris, splenis vitiiis, rheumatismis. Fauces tantum vexant, vocemque obtundunt. Hulcera quae serpant, aut sint purganda, sanant. Item carcinomata. Cremati autem, ut murices, et morsus canum hominumque cum melle, lepras, lentigines. Cinis eorum lotus emendat caligines; gingivarum et dentium vitia, eruptiones pituitae: et contra dorycnium aut opocarpathon antidoti vicem obliant. Degenerant in duas species: in mitulos, qui salem virusque resipiunt: myiscas, quae rotunditate

Item prodesse fellis. In Reg. 2, Colb. 3, et Ch. obesse, vitiiis scilicet obest, quum ea amolitur. HARP.

Pituitaeque pulmonis. Morbis pulmonis e bilioso et pituitoso succo genitis. DAL.

Cinis eorum potus emendat caligines. Lotus, non potus, in apographo nostro: cui lectioni suffragantur verba infra paulo sequentia: *lavantur quoque plumbi modo ad genarum crassitudines.* PINT. — *Cinis eorum potus emendat.* Nihil Diosc. Illinitur, aut instillatur convenientius. DALEC. — Sic quoque Reg. 2, et Pintjani codex. Hactenus editi et Colb. 3, potus, minus sincere, ut arbitror. HARP.

Et contra dorycnium. Scrib. Larg. Comp. 191: *ad dorycnion: Adiwtri debent laesi ab eo...* conchyliis omnibus crudis atque decoctis. HARP.

Opocarpathon. Carpathi succum, de quo cap. 20. HARP.

In mitulos. Μύσας. Horatius, ... *si dura morabitur abas; Mytilus et viles pellent obstantia conchae.* Athenaeus, lib. III, *μύτλος* interpretatur *τελλώνην*. Cato de Re Rustica, *CLVIII*, 1: *Alumum deicere hoc modo oportet: Sume*

tibi mutulorum lib. ii piscem capitonem. Victor. III, 13. DALEC.

Qui salem virusque. Geminus in hunc locum error irrepsit, meo quidem iudicio, quanquam de priore ampliandum censeo. Posterior extra omnem controversiam est: nam quod typi praefecerunt, *carne duriores*, manuscripti codices, Reg. 2, alique dissentiant, qui dulciores exhibent: neque ii modo, sed et Athenaeus ipse, cuius verba mox afferemus. Verum paulo ante, quum eadem conditiua exemplaria miro consensu salem retineant, *apillam* rescribere mihi religio fuit, etiam ita scripasisse intelligo Athenaeum, *geminum illud myaeum genus totidem ferme verbis* alioqui explanantem, III, pag. 87, ut non sit ovum ovo similis, quum sunt ista inter se, quae uterque praedit. Τὸν δὲ μύλον, inquit, ... οὐρητικώτεροι μᾶλλον, οἱ ἐνὶ τὴν κοιλίαν παρόντες. Εἰς δ' αὐτῶν ἵσται καὶ σκελλώδεις, καρχυδοὶ τε καὶ πρὸς τὴν γαστρὶν ἀπεσθῆς. Οἱ δὲ βλάπτουσιν τοῦτων καὶ θασαῖς ἔχουσιν, οὐρητικώτεροι μὲν αἱσὶ, καὶ τυχυλώτεροι τῶν σκελλώδων, ἀρρηρώτεροι δὲ διὰ τὸ τὸ

differunt, minores aliquanto atque hirtae, tenuioribus testis, carne dulciores. Mituli quoque, ut murices, cinere causticam vim habent: et ad lepras, lentigines, maculas. Lavantur quoque plumbi modo ad genarum crassitudines, et oculorum albugines, caliginisque; atque in aliis partibus sordida hulnera, capitisque pusulas. Carnes vero eorum ad canis morsus imponuntur. At pelorides emolliunt alvum: item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui vehementius volunt, addunt cucumeris sativi radicis siccatae drachmam, et aphronitri duas. Tetheae torminibus et inflationibus occurrunt. Inveniuntur hae in foliis marinis sugentes, fungorum verius generis, quam piscium. Eaedem et tenesum dissolvunt, renumque

μύτθες, etc. Musculi autem: ad urinam provocandam commodiores, et ad solvendam alvum: sed ex his quoddam mordaci et ingrato sapore scillam respere; vitium suum procreare, gustui displicere: haec autem minores, et foris hirtas, urinam magis ciere, et succum meliorem appetitare, quam quibus scillae gustus est, sed minus alere, tam quia magnitudine aliis pares non sunt, etc. Suboluit ante nos error iste Gesnero. II.

Myiscas. Leg. *myskoi* qui, etc. hirti. Rondel. myscos parvos μύσας hirtos esse dicit, quoniam testa foris nigra fere semper musco aut lanugine obducitur. Dat.

Mituli. Hoc vulgus in Gallia musculos vocat, des *muscles*; *myiscas*, dei *moules*. Haad.

Lavantur. Dioscor. II, 7: Μύτθες... καίεντες τὸ αὐτὸ ὁρῶσι τοῖς κήρυξιν. Ἰδιαιτέρον δὲ; πλεονέχοντες ὡς μὲν διδῶς, ὅρησι μὲν οὖν ὡς τὰ ὀφθαλμικά συν. μέλιτι, ἐκτὸς κόντες πρὸς τὰς βλαστὰς, καὶ σμῆχοντες λιπαρὰ μελά, καὶ τὰ ἄλλα ἐπισκροῦντα

ταῖς κήρυξιν. Quae verbis totidem Plinius. Haad.

Genarum. Palpebrarum. II.

Carnes. Diosc. loc. cit. et Galenus similiter, de Fac. simpl. med. XI, 4, pag. 299. Haad.

Item castorea. Pari modo sumpta et mensis client, et partus accubantes, quae eliciunt, teste Dioscorid. II, 26. Haad.

Qui vehementius volunt uti, addunt cucumeris sativi radicis siccatae drachmam. Verbum uti non legitur in vetusto codice: et siccatae, non siccae, scribendum. PEAR.

Cucumeris sativi radicis siccatae drachmam. Voss. siccare. Lege, siccatae, ut et Pottianus. Gub.

Tetheae. Leg. *tethyā*, et mox, haec, etc. *ingenia*. Plinius Graecorum neutrum genus tethyā vertit in femininum Latinorum. Notinis ratio est, quod τῆθῶν, id est; nutrimum mammis similia sign. Dater.

Inveniuntur. Vide quae disimus de his cap. sup. Haad.

vitia. Nascitur et in mari-absinthium, quod aliqui Seriphium vocant, circa Taposirin maxime Aegypti, exilius terrestri. Alvum solvit, et noxiis animalibus intestina liberat. Solvunt et sepie. In cibo dantur cum oleo, et sale, et farina, decoctae. Maenae salsae cum felle taurino illitae umbilico, alvum solvunt. Ius piscium in patina coctorum cum lactucis tenesum discutit. Cancri fluviatiles triti ex aqua poti, alvum sistunt, urinam cient, in vino alvum. Ademptis brachiis calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, singulis eorum drachmis. Ileos et inflationes castorea cum dauci semine, et petroselini, quantum ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor: tormina vero cum anetho ex vino mixto. Erythini in cibo sumpti sistunt alvum. Dysentericis medentur

Nascitur. Haec iam delibata superius, XXVII, 29. HARN.

Taposirin maxime Aegypti, exilius terrestri. Urbs haec sita erat extra insulam Deltaicam, nobis longe a Campioe flumine, sed occidentem versus. Dicebatur quoque olim Taphosiris, tum Busiris (Βούσιρις Herod. lib. II, cap. 60; Βούσιρις Strab. lib. XVII.) Verum nomen, Cl. Champollion min. iudice, Pousiri, unde nonnunquam Tappusiri (dum adiectivius praeficitur ta, artic. fem. ut in *Chompro*, vel *Fachompro*) et Taphousiri, quod Graeci praetulerunt dum hic Οσίριδος τάπον somniant, synonymiamque vocabulorum *Busiridos* et *Taphosiridos* eo de nomine esse volunt, quod in havis effligie sepultus diceretur Osiris. Verum quidem. Sed nec in hoc oppido certissime sepultus est; neque crediderit vir sanus ullos solitos Aegyptios graeca lingua ad deorum sepulturam nominandam uti; magis quam ad astro-

nomicas res docendas. A τάπον et Osiri hunc *Pousiri* et *Tapousiri* esse dicentur, quum *Sri*, vel *Siri* (graece Σίρις), a δίψα. *As*.

Et noxiis. Marc. Emp. cap. XXVIII, pag. 199. HARN.

Solvunt. Inter ea quae alvum movent, sepium stramentum Celsus adhauserit II, 29. HARN.

Maenae. Plin. Val. II, 23. H.

Ius. Totidem verbis Marc. Empir. cap. XXXIX, pag. 203, et Plin. Val. II, 24. HARN.

Cancr. Plin. Val. II, 27. HARN.

In vino alvum. Sic omnes edidi, cum Colb. 3. At Reg. 2 et Chiffi, in vino albo. HARN.

Ademptis. Simpliciore via Marc. Emp. cap. XXVI, pag. 177: *Cancr. testam*; inquit, diligenter teras, et vino subdules misceris, et copulam potionem dabis bibendam et qui calculi molestia laborabit.

Cum anetho: etc. Scilicet, ut contra inflationes petroselini semen, sic

ranae, cum scilla decoctae, ita ut pastilli fiant: vel cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus. Morbo regio salsamentum cum pipere, ita ut reliqua carne abstinenceatur.

XXXII. Lienī medetur solea piscis impositus: item torpedo: item rhombus vivus: dein remittitur in mare. Scorpio marinus necatus in vino, vesicae vitia, et calculos sanat. Lapis, qui invenitur in scorpionis marini cauda, pondere oboli potus: enhydridis iecur: blendiorum cinis cum ruta. Inveniuntur et in

contra lormina apethum, haud mol-
tum absimile, castoreis adfusetur.
Sic nos huic loco curationem adhi-
buimus ducti codicum Reg. 2 et Ch.
praesertim ita postulante orationis
serie. Typi ad hunc diem omnes,
cum aceto vino admixto, exhibent.
HARD.

Salsamentum. Praesertim ex asphyia,
et aliis tenellis pisciculis. DAL.

XXXII. Lienī Ita Reg. 2. In In-
dicē huius loci, ex MSS. omnibus,
Solea piscis rhombus. In Reg. 1, et
Colb. 3, hoc loco, item robur. Et
strombus tamen ex suo exemplari re-
ponere pro rhombus nllitur Pintianus.
Frustra est, Nañ/Marc. Emp, hunc
locum transcribens, cap. xxiii, pag.
465: *Solea piscis*, inquit, *aptem* im-
ponitur, vel torpedo, vel rhombus:
sed inpositus rursus vivus in mare
mittatur, mire prodest. Quin et in
absurda Plinii Valeriani lectione,
quaecumque est, vestigia haud ob-
scura extant, ex quibus erui sin-
cera possit: sic enim ille, II, 48:
*Splenis dolori solea piscis contra liga-
tur: Torpedorum et buxum, si vivi-
dum superligatur*, etc. Traiectae sunt
nempe litterae, in hunc modum re-
stituendae, *Torpedo, et rhombus*, etc,
HARD.

Item rhombus vivus. Strombus, non
rhombus, in antiquo exemplari: est
autem strombus piscis genus, ut con-
stat ex ultimo, capite huius volu-
minis et ex aliis scriptoribus. PINT.

Scorpio. Totidem verbis Plin. Val.
II, 39, et Marc. Empir. cap. xxvi,
pag. 481. HARD.

*Lapis, qui invenitur in ss. marini
cauda.* Mallet in capite legi Ronde-
letius; VI, 49. Reclamant omnia
exemplaria. Reclamat Plin: Val. II,
39: *Vesicae et calculo purgando:*
Lapillus, inquit, *qui invenitur in*
scorpionis marini cauda utiliter pota-
tur. Et luculentior auctor Marc. Emp.
cap. xxviii, pag. 481: *Lapillus, qui*
invenitur in scorpionis marini cauda,
tritum utiliter bibitur cum vino a stan-
guriis. HARD.

Blendiorum cinis. Magilum myxo-
num: de quibus lege Rondeletium.
Beleunos Oppianus vocat. DAL.—
Blendiorum. Ita Reg. 1 et 2, ac Col-
berl. 3. Et index huius loci ex om-
nium codicum fide, *blēdea*. In edi-
tis, *Menniogram.* Oppiano, I, 408,
βλέννο. Athenaeo, VII, pag. 288,
βλέννο. Describitur a Rondeletio
pisciculus pelagius, rarissimusque,
VII, 9, pag. 214. HARD.

Inveniuntur. Plin. Val. II, 39: *In-*

bacchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis praeclare medentur. Aiunt et urticam marinam in vino potam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Ova sepiae urinam movent, renumque pituitas extrahunt. Rupta convulsa canceri fluviatilis triti in asinino lacte maxime sanant: echini vero cum spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis hemina: bibitur donec prosit: et alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica et pectinum cibo. Ex his mares alii donacas, alii aulos vocant: feminas onychas. Vrinam mares movent. Dulciores feminae sunt, et unicolores. Sepiae quoque ova urinam movent, renes purgant.

veniuntur in braneis (lege bacchi) piscis capite quasi lapilli, qui poti ex aqua, calculosis praeclare medentur. HANB.

Ova sepiae urinam movent. Marc. Emp. ad verbum, cap. xxvi, p. 479. HANB.

Echini. Plin. Val. II, 39, et Marc. Emp. cap. xxvi, p. 477. H.

Modus. Hoc est, ut Plinii Valer. paraphrasi utar, singuli ex hemina vini bibuntur. HANB.

Ex his. Hoc est, e pectinibus. Pectinum autem vocabulo laxius abutitur, ut solenes quoque eo comprehendat. Nam de solenibus tollidem verba facit Diphilus Siphnius medicus, apud Athenaeum, III, pag. 90: Οἱ δὲ σωληνὲς μὲν πρὸς τινὼν καλοῦμενοι, πρὸς τινῶν δὲ καὶ αὐλοὶ, καὶ δόνακες, καὶ ὄνυχες, πολύχολοι, καὶ παχύχολοι, καλλώδιες. Καὶ οἱ μὲν ἄρρενες αὐτῶν παρθενικοὶ εἰσι, καὶ οὐ μονοχρόματοι. Εἰσι δὲ τοῖς λιθίωσι, καὶ ἄλλοις δυσουρούσιν εὐθετοὶ οἱ δὲ θήλειες μονοχρόματοί τε εἰσι, καὶ

γλυκύτιμοι. Quos nonnulli solenas vocant, quidam aulos, donacas, onychas, succi multum suppeditant, sed pravi ac glutinosi. Ex his mares, virgati, colorisque caerulei, calculosis et aegre meientibus opitulantur: feminae vero unicolores sunt ac dulciores. De synonymia vero si spectaveris, Dalecampium Inf. vide; a quo nominum omnium ratio probe enucleatur. H. et A. — Donacas. δόνακας, a figura cavae et crassae arundinis, quae apud fluvios nascitur: αὐλοῦς, quod tubae modo sculpti sint: ὄνυχας, a colore et figura extremis unguitibus nostris simili, quae de causa et δακτύλοι, id est, digituli vocantur, lib. XI, cap. 61, et huius libri cap. ultim. DAL.

Sepiae quoque ova. Paulo ante id iam scriptum fuit. DALEC. — Sepiae. Hanc clausulam vix Plinianam puto, quam proxime ante idem disertè effertur, Ova sepiae urinam movent, renumque pituitas extrahunt. H.

PLIN. N. H. TOM. VIII

Kk

XXXIII. Enteroceliciis lépus illinitur tritus cum melle. Iecur quoque aquaticae colubrae, item hydri tritum potumque, calculosis prodest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, evacuata prius alvo. Sedis attritus cinis e capite mugilum mullorumque: comburuntur autem in fictili vase: illini cum melle debent. Item capitis maenarum cinis et ad rhagadas, et ad condylomata utilis: sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum ibi coerces. Cancrorum fluviatilium cinis ex olea et cera, rimas in eadem parte emendat: itera et marini cancri polline.

XXXIV. Panos salsamenta coracini discutiunt: sciaenae interanea et squamae combustae: scorpio in vino decoctus, ita ut foveantur ex illo. At echinorum testae contusae et ex aqua illitae, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis utroque modo, sive discutere opus sit incipientes, sive concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentum: cerae et thuris drachmas xx, spumae argenti

XXXIII. *Iecur quoque aquaticae colubri.* Verbum quoque redundat, et *aquaticae colubrae* sexu feminino, in eodem, ut supra capite 7 (49, 26); *Euthydis* vocatur a Graecis *colubra in aquis vivens*: sic enim ibi legendum ex vetusto codice. PIST.

Item hydri tritum potumque. Ita Reg. 2, caeterique MSS. Anguidum genus id est, quod in terra et in aqua vivit, ut dictum est XXIX, 22. HARD.

Ischiadicos. Simile quod allatum supra, cap. 30. *Ischiadicorum* dolores lenit *muria siluri clystere infusa*. H.

Sedis. Marc. Emp. cap. xxxi, p. 222, etiam carnes horum decoctas,

cum melle subactas et impositas, prodesse scribit. HARD.

Procidentis. Procidentis sedis. H.

XXXIV. *Sciaenae.* Umbrae: Monopessulantis, *pois rey*, piscis regius. DALG.

At echinorum testae contusae. Plin. Val. III, 27. HARD.

Muricum. Totidem verbis Marc. Emp. cap. xxxi, pag. 225, et Plin. Val. I c. HARD.

Quidam. Haec syllabis plane totidem Plin. Val. III, 3. Hoc medicamentum Graeci *δια σερπάνων* vocant. HARD.

Cerae et thuris drachmas XX. Paulo libro VII describitur consectio *δια*

xl, cineris muricum x, olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluviatiles triti verendorum pusulas discutiant: cinis ex capite mae-
narum: item carnes decoctae et impositae. Similiter percae salsae e capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinae piscis cutis combusta. Haec est, qua diximus lignum poliri: quia et e mari fa-
briles usus exeunt. Prosunt et smarides illitae: item muricum vel purpurarum testae cinis cum melle: ef-
ficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos verendorum privatim salsamenta cocta cum melle re-
stinguunt. At testem, si descenderit, cochlearum spu-
ma illini volunt.

XXXV. Urinae incontinentiam hippocampi tosti et in cibo saepius sumpti emendant. Item ophidion pi-
sciculus congro similis cum lili radice. Pisciculi mi-
nuti, ex ventre eius qui devoraverit exempti, et cre-

τὴν οὐράριον hoc modo: *Cadmiae thuris*, sing. unc. 4, cineris ostreorum unc. III. Dat.

Prosunt. Plin. Val. l. c. II.

Cinis. Dioscorid. II, 131: καὶ τῆς μυτιδος δὲ κεφαλὴ καὶ οὐρ καὶ τὰς ἐν δακτυλῷ τιτυλωμένας ῥαγάδας κατακαυσθεῖσιν ἀρίστησι. *Maenae* quoque caput utrum, tritumque, si in-
spargatur, sedis rhagadas emendat. Galenus similiter de Fac. simpl. med. lib. XI, cap. 4, pag. 302. H.

Aut squatinae piscis cutis combusta. Dele verbum piscis ex antiquo co-
dice, et paulo post, *smarides*, non *amarides*, antiqua orthographia. P.

Haec est. Lib. IX, 14. *Apera* este integuntur, ut *squatina*, qua lignum et ebora poluntur: HARD.

Fabriles. Quae ad fabricam perti-
nent usus. HARD.

Item muricum. Haec Plin. Val. ad verbum, II, 41, et Marc. Emp. cap. xxxiii, pag. 239. HARD.

Carbunculos. Marc. Emp. et Plin. Val. II ce. HARD.

At testem. Plin. Val. II, 42. Noster ipse superius, XXX, 22: *Si decidat testium alter, spumam cochlearum illitam remedio esse tradunt.* H.

XXXV. Urinae. Sic MSS. omnes, si ipse Plinius, XXX, 22, ubi eadem genera morborum ordine persequitur: seminis incontinentiam, quam Rondeletius hic obtrudit, XIV, 5, inter illa non recensuit. H.

Item ophidion, etc. *Ophidion*, quod parvum serpentem dicas, diminuto nomine ab *ὄφις*, Mompellensibus *domella*, dicitur, ut auctor est Rondeletius, XIV, 2. HARD.

Ex ventre. Ex ventre piscis alto-
rius. HARD.

mati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent et cochleas Africanas cum sua carne comburi, cineremque ex vino Signino dari.

XXXVI. Podagris articulariisque morbis utile est oleum: in quo decocta sint ranarum intestina: et rubetae cinis cum adipe vetere. Quidam et hordei cinerem adiiciunt, trium rerum aequo pondere. Iubent et lepore marino recenti podagram fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maxime Pontici fibri. Item vituli marini; cuius et adeps prodest. Nec non et bryon, de quo diximus, lactucae simile, rugosioribus foliis sine caule. Natura est ei styptica. Impositumque lenit impetus podagrae. Item alga, de qua ipsa dictum est; observaturque in ea, ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancrique marini cinis ex oleo, item fluviatiles triti, sicque cinere et oleo subacti: et siluri adeps. Et in articulis, mor-

Iubent. Verbum verbo transcripsit Plin. Val. II, 40. Quin et ipse Noster XXX, 22: Sicut ad uinae incontinentium... cochleas Africanas cum sua carne et testa crematas; poto cinere. HARD.

XXXVI. Podagris. Marc. Empir. cap. xxxvi, pag. 246: *Utiliter in dolore perunguntur pedes oleo in quo decocta sint intestina ranarum. Ranarum quoque rubetae exustae cinis*, etc. Totidemque verbis et Plin. Valer. III, 14. HARD.

Item vituli marini. Ita MSS. omnes. Subintellige, pellibus calceari, vel ut MSS. habent, calcinari. Marcell. Emp. cap. xxxvi, pag. 246; *Vituli marini... pelle facta calciamenta, si quis in quotidiano usu habuerit, efficaciter podagrae morbo earebit.* Plin. Val. III, 14: *Podagrae depellendae: Adipe vituli marini, inquit, pedes*

perunguntur: cuius et pellibus calcinari conuenit. Galeosus item, Eupor. III, pag. 663: *Πρὸς ποδάγριαν. Φώκας ὀπρὺς, ἢ μόντος, ἢ λύκου, ἢ ἀλώπεκος, ἵαν τις ἱργάζηται, καὶ φορῇ ὑποδήματα, οὐκ ἀλγῆται τοὺς πόδας.* HARD.

Bryon. Alga lactucaeae. DAL.

De quo diximus. Lib. XXVII, 33; *Bryon marinum herba siue dubitatione est, lactucae foliis similis... Praecipua stecandi ei apiscandique vis, et collectiones omnes inflammationesque cohibendi, praecipue podagrae, etc.* HARD.

Item alga. Lib. XXVI, 66, et huius libri 22. HARD.

Perniones. Plin. Val. II, 49. Diosc. II, 39. HARD.

Cancricus. Marc. Emp. cap. xxxiv, p. 232, et Plin. Val. l. c. H.

Et in articulis. Ad verbum haec

borum impetus sedant ranae subinde recentes impositae : quidam dissectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, et concharum.

XXXVII. Comitiales, ut diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, asininove, aut cum Punici succo, quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas devorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His vero, qui saepius corripiuntur, clystere infusum mirifice prodest. Castorei drachmae duae esse debebunt, mellis et olei sextarius, et aquae tantumdem. Ad praesens vero correptis olfactu subvenit cum aceto. Datur et mustelae marinae iecur : item muris, vel testudinum sanguis.

XXXVIII. (x.) Febrium circuitus tollit iecur delphini gustatum ante accessiones. Hippocampi necantur in roseo, ut perungantur aegri in frigidis febribus. Et ipsi alligantur aegris. Item ex asello pisce lapilli, qui plena luna inveniuntur in capite, alligantur in linteolo. Pagri fluviiatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita ut quinque diebus eum qui alligaverit, non cernat aeger : ranae in trivio decoctae oleo.

Marcell. Empir. cap. xxxiv, pag. 236. HARD.

XXXVII. *Comitiales.* Lib. VIII, 49. Sic Plin. Val. II, 58, et Diosc. II, 85. Cael. Aur. Chron. I, 4, de Epilepsia : *Dant etiam bibendum lac asinum, cum sale, vel sanguine testudinis marinae, aut vituli marini : et non solum sanguinem, verum etiam coagula quae lacti miscentur.* Haec vero ipse deinde medicamenta demonstrat.

Castoreum. Plin. Val. ad verbum, loc. cit. HARD.

Castorei. Idem loc. cit. H.

Datur. Idem ibidem. H.

Vel testudinum sanguis. Cael. Aurel. loc. proxime allato; Scrib. Larg. Comp. 16. HARD.

XXXVIII. *Febrium.* Plin. Val. III, 3. HARD.

In frigidis febribus. Cum extremorum refrigeratione invadentibus. DAL.

Item ex asello pisce lapilli. Ad verbum Plin. Val. III, 3. Molari figura in aselli capite lapides reperiunt scribit Aelian. H. A. VI, 30. HARD.

Ranae. Sic MSS. omnes, non ex trivio. Sic etiam Plin. Val. III, 6, et Q. Seren. cap. 1, de quartana febre, p. 157 : *Sed prius est oleo partus fer-*

abiectionis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt qui strangulatas in oleo, ipsas clam adalligant, oleoque eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: et oleum, in quo intestina decocta sint. Maxime autem quartanis liberant, ablatis unguibus ranae adalligatae, et rubetae. Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucophaeo. Cancri fluviales triti in oleo et aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui et pipér addunt. Alii decoctos ad quartas in vino e balineo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui vero sinistram oculum devorari iubent. Magi quoque oculis eorum ante solis ortum adalligatis aegro, ita ut caecos dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus luscinae in pelle cervina adalligatos, praestare vigiliam somno fugato tradunt. In lethargum vergentibus coagulo balaenae, aut vituli marini ad olfactum utuntur. Alii sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur et spon-

vescere ranae in trivis, illoque artus perducere succo. HARD.

Et oleum. Quintus Serenus, cap. x, de humoribus (lege de horroribus), et perfrictionibus morandis, pag. 130: *Saepe ita pervadit vis frigoris, ac tenet artus, Ut viz quesito medicamine pulsa recedat, Si ranam ex oleo decoxeris, abice carnes: Membra fove.* HARD.

Maxime autem quartanis liberant. Plin. Val. III, 6, ad verbum. H.

Iecur. Plin. Val. loc. cit. HARD.

Cancr. Ad verbum Plin. Val. III, 3. HARD.

Magi quoque oculis eorum ante solis ortum adalligatis aegra, ita ut caecos dimittant. In scripto codice, *Magis oculis eorum ante solis ortum*

alligatis aegro, ita ut oecos dimittant; et paulo post, alligatos legito, non adalligatos: et confestim, in lethargumque vergentibus, dele coniunctionem. PINT. — *Magi quoque, etc.* Sic Reg. 2, et alii MSS. non carum, ut editi: et mox oecos, non oecas: ad caneros enim fluviales es pertinent. Plin. Val. III, 6: *Tertianas curandae. Cancr. fluvialis, inquit, oculi eruli alligantur, et ipse caner in aquam remittitur.* HARD.

Cum carnibus luscinae. Aelianus H. A. I, 43, de luscina: *Αἴθουσι δὲ καὶ τὰ κρέα αὐτῆς εἰς ἀγρυπνίαν λυσιτελεῖν, εὖς ἐτιμὰν κάρνης vigiliam fovere aiunt.* H. — *Luscinae.* Quoniam luscinae noctes totas insomnes canunt. DALLG.

dylus percae adalligatus: quartanis cochleae fluviales in cibo recentes. Quidam ob id asservant sale, ut dent tritas in potu.

XXXIX. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt et cardiacis. Cachecticis, quorum corpus maciè conficitur, tethea utilia sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, cum vino potus. Gravitati saporis occurrunt tactis naribus unguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoque carnes tritae, et in mulsi tribus hēminis pari modo aquae, aut si febres sint, ex aqua mulsa datae proficiunt. Item succus cancrorum fluvatilium cum melle. Ranae quoque aquaticae in vino vetere et farre decoctae, ac pro cibo sumptae, ita ut bibatur ex eodem vase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, et intestinis exemptis, reliqua carne ita condita, ut citra fastidium sumi possit. Cancrī fluviales ex iure sumpti, et phthisicis prodesse traduntur.

XL. Adusta sanantur cancrī marini vel fluvialis

Et spondylus per se adalligatus. Τράχνης Athenaei. Vide Rondeletium. DALG. — *Et spondylus per se adalligatus.* Scribendum percae, non per se, ex eodem, quod alii etiam annotarunt. PINT. — *Et spondylus,* etc. Σπώνδυλος, sive σπώνδυλος vertebra est spinos dorsal, ut omnes norunt. In libris hactenus editis per se, inepie, pro percae, ut in Reg. 2 cod. Colb. 3, et in eo quem Pintianus vidit. H. XXXIX. Strombi. Στράβιλος turbinis. Vide eundem. DALG.

Hydropicis. Plin. Val. III, 42, de hydropici: *Adeps delphini,* inquit, *ex vino bibitur, propter graecolentiam naribus obturatis, aut unguento optimo tactis.* HARD.

Saporis. Monet Dalocampius in quodam MS. legi *soporias* perinde quasi ait de lethargo sermo: quod quam inepiam sit, tum ex Plinii Valeriani verbis proxime allatis palam est, tum quod quae sequuntur remedia, ad hydropicos adhuc spectant. HARD.

Vel testudo decisis pedibus. Plin. Val. loc. cit. totidem verbis II.

Cancrī. Plin. Valer. loc. cit. hydropicis pariter auxiliari scribit phthisicis Aetius, lib. II, cap. 474, pag. 76. HARD.

XL. *Adusta.* Hactenus legebatur, *cum cancrorum fluvatilium cinera.* Inepie: quorum enim prodesse, dicatur cancrī fluvialis cinis, cum cancro-

cinere : et ea quae ferventi aqua combusta sunt. Haec curatio etiam pilos restituit cum ranarum fluviatilium cinere. Putantque utendum cum cera et adipe ursino. Prodest et fibrinarum pellium cinis. Ignis sacros restinguunt ranarum viventium ventres impositi : pedibus posterioribus pronas adalligari iubent, ut crebriore anhelitu prosint. Utuntur et silurorum capitum cinere, salsamentorum ex aceto. Pruritus scabiemque non hominum modo, sed et quadrupedum efficacissime sedat iecur pastinacae decoctum in oleo.

XLI. Nervos vel praecisos purpurarum callum,

rum fluviatilium cinere? Auctor emendandi existit Plin. Val. qui utriusque remedium meminit, III, 36: *Eis vero, inquit, quae ferventi aqua combusta sunt, ranarum cinis inspersus oleo prodest, ut etiam pilos reddat.* Et paulo post: *Canevorum mariuorum vel fluviatilium cinis ex oleo prodest ambustis.* De cactis idem prodidit et Theod. Prisc. I, 47: *De ustione calidae vel ignis.* HARR.

Prodest et febrī ranarum fellis cinis. Scribo, *prodest et fibrinarum pellium cinis*, ex vetusto codice. De fibrinis pellibus capite antecedente non longe a fine, *fibrinis quoque pellibus colicari*, etc. Mentio quoque earum paulo infra. PIER. — *Prodest et febrī ranarum fellis cinis.* Quatuor scripti: *fellium cinis*. Voss. *fibri ranarum pallium*. Nihil hic voluit de febrī, nihil de felle ranarum. Lege: *Prodest et fibrinarum pellium cinis*. Infra: *Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis*. Et hoc Pinthianus. GN. — *Prodest.* Nempe ad ambusta sananda. Sic totidem plane syllabis apocibusque litterarum Reg. 2 codex, et is quem Pinthianus laudat. Typi haecenus praescrunt, *Prodest et febrī*

ranarum fellis cinis, quo nihil dici absurdius potest: naque enim hic febrī locus, cui sanandae medicamenta iam omnia exhausta sunt cap. 38. Adstipulatur et Plin. Val. III, cuius lemma est, *Ambustis sanandis: Efficax est*, inquit, *fibrinarum pellium cinis*. Quod ex hoc ipso Plinii loco hausit. Fibrinarum pellium cinerem et ad sanguinis e nare profluvium Plinius commendat cap. 42. HARR.

Pruritus. Plin. Val. III, 39. H.

XLI. Nervos vel praecisos purpurarum callum. Intelligo autem operculum, quale et in terrestribus cochleis conspicimus, quoties intra calicem contractae suo succo victitant. GELEN. — *Nervos vel praecisos.* Leg. vel *praecisos id quo purpurae carum suum operiant.* His intelligit purpurarum τὸ πῶμα Galeno: τὸ κάλυμμα, ἐπικάλυμμα, ἐκπύωμα Arist. DAL. — *Purpurarum.* Sub illo operculo exserta lingua pasci purpurae solent. Carni haeret, ut unguis noster, duriusculum, nec tam siccum tamen quam testa: neque tam humidum, quasi cochlearum est, quod ex glutinoso humore, sive ex mace suo sibi ipsae consueunt. Pictum vide apud Rondelet. de Te-

quo se operiunt, tusum glutinat. Tetanicos coagulam vituli adiuvat in vino potum uboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles nervis invenio.

XLII. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitoque. De quo et haec traduntur: muriam ipsum ex sese emittere, et ideo non debere addi in coquendo: secari arundine: ferro enim infici, vitiumque trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum et ranarum illinunt cinerem, vel sanguinem inarefactum. Quidam ex ea rana, quam Graeci calamiten vocant, quoniam inter arundines fruticesque vivat, minima omnium et viridissima,

Testac. II, 2, pag. 64. A Diosc. II, 10, *δυνῆ* et *μύζα* vocatur, ut dicemus inferius, cap. 46. Haen.

Tetanicos. Ita resitutus duellu codicum Reg. II et Chiff. quum typi perperam edant, *lethargicos*. At nunc de nervorum vitis agitur, quorum non postremum tetanus est, de quo XXIII, 24. De lethargo dictum est paulo ante, cap. 38, neque lis potu vituli marini coagulum, sed olfactu prodest, ut ibi Plinius adnotavit. H.

— *Tetanicos coagulum vituli adiuvat in vino potum.* Ex Chiff. notant, *Tetanicos castoreum.* Voss. *Tetanicos coagulum vituli adiuvat ex vino intum.* Lege: *Tetanicos coagulum vituli adiuvat ex vino intum.* Lib. XXIII, 7: *Datur tetanicis et spasticis.* Lib. XXVI, 42: *Precedenti succo perunguntur spastici tetanici.* Mox Voss. duo: *Tremulos castoreum, si ex oleo perungantur, sine tō invat.* Gron.

Tremulos. Subintellige, adiuvat, ex antecedente sententia. (Cf. Gronovianam partem notae 2.) Sic etiam Marc. Emp. cap. xxxv, p. 237, II.

Mullos in cibo inutiles nervis invenio.

Quare et aciem oculorum eo cibo hebetari tradunt, ut ait ipse, cap. 24. Epilepticis olim interdicebant mullo- rum esu, teste Hippocrate de morbo sacro text. 2, pag. 325. Haen.

XLII. *Fieri.* Sic MSS. omnes, non *cieri*: et si sequitur proxime, *sisti*. Sanguinem fieri, gigni eo cibo significat, vimque hanc ei alimento inesse: ut proxime ante mullorum hanc doctem notavit, ut sint in cibo nervis inutiles. Haen.

Sisti. Plin. Val. III, 21. H.

Natura. Bonitate succi vel sic degenerate in cibis. H. — lubet Poin- sinet mutari interpunctionem, legi- que sic: *Vitiumque trahere. Natura desinente, ad sanguinem sistendum,* etc. non inepte. Duriusculum tamen videtur id initit *natura desinente*, duriusculum quoque *tō desinere pro deficere*, animo deseri: et omniaque vulgatae adhaeremus. As.

Minima omnium et viridissima cinerem fieri iubent. Tres membranae: *viridissima sanguinem cineremque fieri.* Voss. *viridissima sanguinem cinerem vel fieri.* Scribe: *sanguinem*

sanguinem cineremque fieri iubent. Aliqui et nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est; in calyce novo combustarum cinerem, si per nares fluat, iniiciendum. Diversus hirudinum, quas sanguisuga vocant, ad extrahendum sanguinem usus est. Quippe eadem ratio earum, quae cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed vitium; quod admittit semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinae. Multi podagris quoque admittendas censuere. Decidunt. satietate, et pondere ipso sanguinis detractae, aut sale adpersae. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quae causa vulnera insanabilia facit, et multos interimit, sicut Messalinum e consularibus patriciis, quum ad gentia admisisset. Invehunt virus remedio verso; maximeque rufae ita formidantur. Ergo sugentia ora forfici-

cineremque fieri iubent. Praecessit enim, raurum illinum cinerem vel sanguinem arfactum. Gron.

Quibus. Quiddam e limo matrumve utero adhaerescens, quod instar caudae sit. Harb.

Cucurbitularum. Quas Cels. II, 44, ul Plinius, cucurbitulas: cucurbitas, et cucurbitas ventosas, et ventosas simpliciter, nulloque adiuncto, Theodor. Prisc. appellat II, part. 2, cap. 5, et alibi: Galli, des ventouses. H.

Quod admittit semel desiderium. Praesertim aperiendis maricis. Dal.

Multi. Ita Q. Serenus, cap. XLIII, de podagra depellenda p. 453. Harb.

Decidunt. Reg. 2, satias, bene quoque, a recto satias. Terentio quidem, Lucretio, Livio, aliisque scriptoribus vox admodum familiaris. H.

Sicut. De quo Plin. X, 27, et nos ibi cum eo. Harb. — *Messalinum.*

Eius mentio fit, lib. X, cap. 22. H.

Quem. Reg. 2, ad genus. Harb. — MSS. Mediolanenses duo, testis Rezonico, ad genus; quod Poinsonet recepit in lestum. Aj.

Invehunt virus remedio verso. Inveniunt, non invehunt, in apographo nostro. Quid si scribas, in veneni virus remedio verso. Purr. — *Invehunt.* Remedium quod afferebant; vertitur sic in venenum. Harb.

Ergo sugentia ora. Monel Dalecampius ex vetere vel typo vel manuscripto legi commodum posse, *Ergo sugentium inferiora*, hoc est, partes inferiores: quam scripturam sequutus est Latius in edit. Elzev. Ita sane legi, si MS. ullus faveat, admodum proharim. H. — Emendatio minime hoc loco necessaria est. Non equidem cum gallico interprete Poinsonet credam *sugentia ora* nunc et idem esse

bus praecidunt: ac veluti siphonibus defluit sanguis; paulatimque morientium capita se contrahunt, nec relinquuntur. Natura earum adversatur cimicibus; et suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum picē liquida combustarum cinis, narium profluvia sistit, succo porri mollitus.

XLIII. Extrahunt tela corpori inhaerentia sepia-
rum testae ex aqua, salsamentorum carnes, cancro
fluviatiles triti, siluri fluviatilis, qui et alibi quam
in Nilo nascitur, carnes impositae recentes sive sal-
sae. Eiusdem cinis extrahit et adeps: et cinis spinae
eius vicem spodii praebet.

XLIV. Hulcera quae serpunt, et quae in his ex-
crescunt, ex capite maenarum cinis vel siluri coër-
cet. Carcinomata percarum capita salsarum: effica-
cius si cineri earum misceatur sal, et cunila capitata,

cum hirudinibus. Me iudice *sugentia* ora est *sugōra*. Sugentia ora ille praecidit qui corpus sugentium infra os, sed proxime, caedit. A.

Siphonibus. Fistulis, quales sunt e quibus emicant salientes aquae. H.

Natura. Vide quae dicta sunt XXIX, 47. HARD.

XLIII. *Extrahunt*. Marc. Emp. e. xxxiv, pag. 233, et Plin. Val. III, 49. HARD.

Canceri. Plin. Val. loc. cit. H.

Siluri. Dioscor. II, 29, de siluro: *καταχλασθῆναι δὲ ἢ σάφει τοῦ ταπεινοῦ, ἀνὸς πρὸς ἀνάγην*. H.

Alibi quam in Nilo nascitur. In *Matino*, vel ut alii legunt, *Rheno* Germaniae, supra lib. IX, cap. 25. DALSE. — *Quam*. Nam in Nilo nasci dictum est IX, 47. Etiam et in Dambo diximus ad lib. IX. M.

XLIV. *Hulcera quae serpunt et quae ex iis crescunt, ex capite ma-*

narum cinis. In scripto codice: *Hulcera quae serpunt, et quae, in iis excrescunt, capitis magnarum cinis*: ut non multo infra: *capitis maenarum cinis cum allio tritas*, etc. PIET. — *Hulcera*. Totidem plane syllabis Plin. Val. III, 22. HARD.

Ex iis excrescunt. Supervacua carne. Τῇ ὑπερσπαρῶσιν attolluntur. Dalsec.

Et cunila capitata. Sativa, ut quidem réor, quae et satureis dieta: a nonnullis ob similitudinem, thymbra: ob caecuminis fragrantiam, capitata, a Q. Seren. de splene curando, thymbra *καπαλωτή*. Ac thymbras speciem quam commemorant cephalotem, etc. H. — *Cunila capitata*. Cunila capitata Sereno *καπαλωτή*, polycnemum, cunilae hubulae, id est, origano foliis simile, sed ea re diversum quod umbellae loco in caecumio caulium corymbi caput habeat, acre et odoris iucundi. Quamobrem cuni-

oleoque subigantur. Cancrī marini cinis usti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc et fluviatilis sufficit cum melle, lineaque lanugine. Aliqui manant alumen melque miscere cineri. Phagedaenae siluro inveterato, et cum sandaracha trito: cacoethe, et nomae, et putrescentia cybio, vetere sanantur. Vermes innati ranarum felle tolluntur: fistulae aperiuntur, siccanturque salsamentis cum linteolo immissis. Intraque alterum diem callum omnem auferunt, et putrescentia hulcerum, quaeque serpunt, emplastri modo subacta et illita. Et alex-purgat hul-

lam ut origanum vocaverunt, capitatam vero ad origani differentiam. Vide quae adnotata sunt in lib. XX, cap. 16. Dal.

Ad hoc. Diosc. II, 42. H.

Lineaque. Sic eleganter linamentum appellat, seu tomentum lineum, quod vulneribus imponitur, *charpie*. H.

Sandaracha trito. Sandarachae olim fuit nomen inditum sulfati ex arsenico, minio atque melle (nostri *vermillon*). Porro cautissime his potnere uti; nam quidquid arsenici vel arsenicalis pharmaci hulceri applicueris, corrodit quidem citissime ac populatur vitium, corroderet mox carnes, donec gliscente gangraena, aut tollendum membrum foret, aut ipse aeger tolleretur. Al.

Cacoethe. Haec totidem verba Plin. Val. III, 22: Haec.

Vermes innati. Plin. Valer. ad verbum, loc. cit. De vernibus haec accipienda, qui hulceribus innascuntur. Haec.

Intraque alterum diem. Plin. Val. loc. cit. Haec.

Et alex p. hulcera. In libris hactenus vulgatis, *Et salpe expurgat hulcera*: atque ea voce *salpe* obstetricem

eam signari Rondeletius arbitratur, V, 23, de qua nos egimus in Auctorum indice: de pisce eius nominis accipiunt alii, quod sane multo verisimilius erat, quum sequatur, *Item cohinorum testae cinis*. Nos vero sic litem dirimimus, ut omnes cadere causa statuamus. Neque enim hic *salpe*, sed *alex* locum habet, de qua dictum est abunde XXXI, 44. In Reg. 2 cod. *Et halpex purgat*: unde litterula una extrita, *halex* superest, quo pacto hanc vocem vetusti alii codices praesentant. Alecem Plinius, quae salsamenti praestantissimi, sive gari, est imperfecta saez, ad hulcera sic modo commendat, ut proxime antea salsamenta ipsa his immitti praecipit: nec multo post cap. sq. alecem iterum deservessantam adhibet ad alios morbos. Sed, quod coniecturam nostram egregie constabit, Plin. Val. hunc locum summa fide transcribens III, 22: *Alece, loquill, linteolis conconceptis imposito, purgantur hulcera*: ut nullus sit iam reliquus de nostra emendatione dubitandi locus, *Alecem in linteolis conconceptis* idem Valerianus iterum adhibet, eiusdem libri cap. 51, ad morsum canis non rabiosi. H.

cera, in linteolis conceptis. Item echinorum testae cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutunt. Item mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantum utuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices fel scorpionis marini.

XLV. Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis maenarum cinis cum allio tritus: ad thymia crudis utuntur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritae illitae. Alex defervefacta unguium scabritiam, cinisque e capite maenarum extenuat:

XLVI. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus

In linteolis conceptis. Concepta linteola, ut alibi diximus, Carpiam sequior aetas appellavit: nostri deinde *charpie*, quae vox chirurgis nota: nam vulceribus igitur. Graecis medicis *porós* est, vel *τὸ πρὸς*. II.

Item echinorum testae cinis. Diosc. II, 2, de echini marini testa: *Κρεατῶν δὲ καθαίρει τὰ βυτάρη ἔλκη, καὶ καταστῆλκει τὰ ὑπερσπάρχοντα.* *Cremata testa, seu testae cinis, huloera sordida expurgat, eoque reprimat quae in huloeribus ipsis exorescunt.* II.

Item mullorum. Theod. Prisc. IV, 48, de carbunculis: *Mollissimi salsamentorum combustorum cinis adhibitus iuvat.* HARO.

Cicatrices. Plin. Val. III, 46. H.

XLV. *Verrucas.* Qui et glanis dicitur, IX, 67. HARO.

Capitis. Sic libri omnes editi, et Reg. 2, Colb. 3, aliique. In Ch. cum oleo: et Plin. Val. III, 42: *Ad verrucas, clavos, et callos. Caput maenarum cinere cum oleo trito alii codd. cum allio.* HARO.

At thymia crudis utuntur. Msenis videlicet. Ita MSS. omnes, Miror

Rondeletium, V, 43, haesisse in re tam perspicua: confessumque quid esset hic *crudis*, se non videre, ad *thymia sedis*, legi fore satius: quoniam Diosc. II, 34, ad callosas sedis rhagadas maenarum capitis cinerem inspergi iubet. Sed longe a rhagadibus seu fissuris ani discrepant thymia, sive thymi, hoc est, verrucae, sabae magnitudine, quae a colore thymi nomen habent. De vitilis sedis nihil hic auctor voluit. HARO.

Fel scorpionis marini rufi. Hicetius apud Athen: VII, pag. 320, scorpionum duplex statuit gentis: pelagium alterum, alterum in coenosis aquis degentem: et hunc nigricantem, illum vero rufum: καὶ ὁ μὲν πύλαγιος πυρρός, ὁ δὲ ἑτερος μελανύων. II.

Smarides. Diosc. II, 50: *Σμαρίδες ταριχηρᾶς ἢ κεφάλῃ καίαισα, ἔλκη στῆλαι ὑπερσπάρχοντα, καὶ νομᾶς ἴσθησι, ἤλους, καὶ θύμους ἀναλίσκῃ.* *Smaridis salitae caput exustum tritumque, exescentes in huloeribus carnes cohibet, nomasque compescit: clavos thymosque absumit.* II.

e iure sumptus, et smarides cum pisana sumptae, vel cum feniculo decoctae. Mammæ ipsas muricum vel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancrî fluviatiles illiti, vel marini, pilos in mamma, vel muricum carnes appositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammæ non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant vulvæ strangulatu oppressas. Item strombi in aceto putrefacti. Pericarum vel maenarum capitis cinis admixto sale, et cunila, oleoque, vulvæ medetur: suffitione quoque secundas detrahit. Item vituli marini adeps instillatu igni naribus intermortuarum vulvæ vitio: et cum coagulo eiusdem in vellere imponitur. Pulmo marinus alligatus purgat egregie profluvîa. Echini

XLVI. *Mammæ*. Viceratæ lacte, turgentes. Quod vitium intra lactationis tempora perscroquens occurrit. Adi Theod. Pr. III, 4. A1.

Cancrî fluviatiles illiti, vel marini. Demendum verbum illud *illiti*, ex antiquo exemplari, et panib post, *crescere mammæ; dele mammæ*. P.

Pilos in mamma. Vide quæ adnotata sunt in lib. XXVI, cap ult. DALEC.

Squatinæ. Sic typi, cum Reg. 2. In Chiff. *Squatinæ impositæ*. Rondel. XII, 24. experimento id se comprobasse ait, tota squatina mammis imposita, earum incrementum esse cohibitum duriusculasque redditas. HARD.

Linamenta. Linamentum (vox Celso familiaris) filum est, quod lino volvendo trahitur: qualia sunt ea ex quibus ellychnia confici solent. H. — Caeterum medicamen, ut caetera quæ de consulto prætermittimus, absurdum et inane, nil aliud, ni fallos, effuscitatis commendavit quam

nominum δελφίς et δελφύς, similitudo. Sic vidimus supra (lib. XXX), morbo regio mederi avem icterum adalligatum; nam ἰκτερός non avis solum, sed et morbus dicitur græca. A1.

Item strombi in aceto putrefacti. Strombi, non scombrî ibidem, ut supra etiam notatum est. PIET.

Item vituli. Hipp. de morb. mul. II, tom: 18, pag. 547, inter suffocatae vulvæ remedia, τὰς δὲ βίνας, inquit, διαλίσσας ἑλασσον φώκης, naves adipe vituli marini illinito. Pintianus in suo cod. legi igniaribus admonet, mendo, ut ex Hippocrate liquet minime iam obscuro. Huius coagulum quoque suffitus prodese in uteri strangulatu, scribit Diosc. Eûrop. II, 88. HARD.

Instillatur igni naribus. Instillatur igniaribus, in eodem. PIET.

Et cum coagulo eiusdem in vellere imponitur. Brevius in eodem, coagulo eiusdem in vellere imposita. PIET.

viventes tusi et in vino dulci poti. Sistunt et cancri fluviatiles triti in vino potique. Item siluri suffitu, praecipue Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancrī ex aqua poti profluvia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus stranguletur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosque partus utitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta et fuligine tritis, et in mulso datis potui. Iidem in iure cocti cum lapatho et apio, menstruas purgationes expediunt; lactisque ubertatem faciunt. Item in febris quae sit cum capitis doloribus et oculorum palpitatione, mulieribus in vino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest; contraque vulvam olfactum cum aceto et pice, aut subditum pastillis. Ad secundas etiam uti eodem prodest cum panace in iv cyathis vini: et a frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur, et periclitari partus si superferatur. Mirum et quod de torpedine invenio: si ca-

Sistunt. Ad fluxum pariter muliebrem sistendum, vinum Hippocrates praebeat, in quo cancri fluviatiles sint antea suffocati, lib. de nat. mul. text. 84, pag. 405. HARD.

Stranguletur. In enixu laborioso parturientis matris. DAL.

Hippocrates. Elux haec verba de Morb. muli. I, tom. 128, pag. 519: διαβόλιον, ἢν ἀποθάνῃ τὸ ἔμβρυον... Καρκίνους ποταμίους πέντε, καὶ λαπαθίου, καὶ πηγάνου ῥίζαν, καὶ αἰθέλλον ἀπὸ τοῦ ἵππου, τρίψασα ὁμοῦ πάντα, καὶ ἐνώσασα ἐν μελικράτῳ, ὑπαθρίων θείσῃ, πικρῷ ὕδατι ἐκ τρίτον. Cancros fluviatiles quinque, et

lapathi, et rutae radicem, et fuliginem de furno, omnia simul trita, et cum aqua mulsa unita, sub dio per noctem exponat, et leivnatēr bibāt. H.

Castoreum. Diosc. II, 26. II.

Vulvam olfactum. Strangulantem. DALEC.

Ad secundas. Diosc. l. c. non tamē ita accurate. HARD.

A frigore laborantibus. Gelatis, quod aceldii saepe in transitu Alpium nivosa sunt. DAL.

Partus. MSS. partu. — Laborantibus. Gelu torpentibus. HARD.

Si superferatur. Si sursum feratur ac supra caput. HARD.

piatur; quum luna in Libra sit, triduoque asserve-
tur sub dio, faciles partus facere postea, quoties
inferetur. Adiuvere et pastinacae radius adalligatus
umbilico existimatur, si viventi ablatus sit, ipsaque
denuo in mare dimissa. Invenio apud quosdam os-
tracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc
suffitum vulvae poenis mire resistere. Odorem esse
castorei, meliusque cum eo ustum proficere. Vetera
quoque hucera et caeoethe eiusdem cinere sanari.
Nam carbunculos et carcinomata in mulierum parte
praesentissimo remedio sanari tradunt cancro femina,
cum salis flore contuso, post plenam lunam, et ex
aqua illito.

XLVII. Psilothrum est thynni sanguis, fel, ie-
cur, sive recentia, sive servata. Iecur etiam tritum,
mixtaque cedria plumbea pyxide asservatum. Ita

Invenio. Operimentum illud certū
concharum generis est, quale in pur-
pura descripsimus, cap. 41. Diosc.
II, 10: Οὐκ ἴσθι πῶμα κογχυλίου,
ἐμποι τῷ τῆς πορπύρας. Et mox:
Εὐώδεις θυμώμενοι, καστορίζοντες
ποσὺς τῇ ὀσπῇ ἐγείρουσι δὲ καὶ οὗτοι
ὑποθυμιάδιντες τὰς ὑστερικῶς πνευ-
μῆνας καὶ ἐπιληπτικούς. Immo ipsum
esse purpurae, integumentum credi-
mus: quum nihil differre a purpura
conchylium arbitremur, ut diximus
IX, 53, et si refragari Dioscorides
videatur. HARD.

Vulvae poenis. Strangulationibus et
suffocationibus uteri. Εγείρει τὰς ὑ-
στερικῶς πνευμῆνας Diosc. DAL.

Vetera. Dioscorid. l. c. II.

*Nam carbunculos ... mulierum parte
praesentissimo remedio sanari tradunt.*
In vetere codice non mulierum legi-
tur, sed mulieribus. Legendum itaque

mibi videtur sic: *Nam carbunculos
et carcinomata in mulieribus parcae
praesentissimo remedio sanare tradun-
tur.* PIST.

*In mulierum parte praesentissimo
remedio sanari tradunt.* Pinianus ob-
servat in scripto esse mulieribus: ita-
que legendum sibi videri: in mulie-
ribus parcae praes. rem. sanare tradun-
tur. Sed si percarum ea vis est, quid
verbis fiet sequentibus, quae cancro
femina id fieri ostendere videntur?
Voss. muliebris. Cui voci una littera
demenda, ut sit: in muliebri parte
praesentissimo remedio sanari tradunt
cancro femina. Andeg. in mulieris
partu. Tres aliis, in mulieres partu.
Gaos. — In mulierum parte. In Reg.
2, cod. et Piniani, in mulieribus
parte. Forte, in muliebri parte, nempe
ἐν τῷ αἰδοίῳ, in muliebris locis.
HARD.

pueros mangonizavit. Salpe obstetrix. Eadem vis pulmonis marino: leporis marini sanguini et felli: vel si in oleo hic necetur. Cancris, scolopendrae marinae cinis cum oleo: urtica marina trita ex aceto scillite: torpedinis cerebrum cum alumine illita sexta luna. Ranae parvae, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissime psilothrum est, si recens illinatur: et ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta aëreis vasis. Eadem mensura alii ex quindecim ranis conficiunt psilothrum, sicut in oculis diximus. Sanguisugae quoque tostatae in vase fictili et ex aceto illitae,

XLVII. Mangonizavit. Ornastli et composuit ad alliciendos emptores: dum furo imberbes diu servavit. Mango est, ut ex Fabio discimus, II, 16, qui colorem falsum inducit insuapilis, quique verum robur ibani eorumdem argina mentitur. H.

Eadem vis est pulmonis marini, leporis marini sanguine et felle. Correxerunt sanguinis et fellis. Sed Vossianus duo: pulmonis marini; dein melior etiam sanguini. Scribo: Eadem vis est pulmonis marini, leporis marini sanguine et felle. Vt et Pinellianus. Gaen. — Eadem vis est pulmonis marini: leporis marini sanguine et felle. In epographo nostro: eadem vis pulmonis marini: leporis marini sanguinis et fellis. Et non multo infra: attingitque idem pavores, etc. de trabe partibuliam, qne. Pict. — Eadem. Aelian. Hist. Animal. XIII, 27, Hæd.

Leporis marini. Dioscorid. Kb. II, cap. 20. Hæd.

Scolopendrae. Diosc. II, 16: Σκολοπενδρά βαλσαμὰ ἐφελδίαζα ἐν ἑλαίῳ, καὶ καταχρησθῆσα, φλοιὸν τρίχας. In

oleo decocta et peracta pilos detrahit. Hæd.

Urtica marina. Dioscor. lib. II, cap. 20. Hæd.

Torpedinis. Et carnes quoque ipsae, teste Aelianoy l.c. Hæd.

Ranae. De qua cap. 24, quod caput lotum est in asserendis oculorum remediis, Q. Serenus, cap. xxxvi, pag. 149: Praeterea quascunque voles aversere oculos, Atque in perpetuum retivum ocludere tela, Corporibus vulsis saulem perducito ranas, Sed quae parva sit est, et ranae garrula quæst. Hæd.

Ex quindecim. Sic libri typis editi, cum Colb. 3. Al Reg. 2, ex duodecim, facili librariorum lapsu ex XV in XII, ut saepe monuimus. H.

Sicut in oculis diximus. Cap. 24. H. Sanguisugae. Q. Serenus, loc. cit. Nec non quas stagnis desecantibus haesit hirundo Sumitur, et vivens Samia torretur in olla: Haec acidis iungit permixta liquoribus artus, Arduamque velat rursus perarescere vitam. Plinius item Vol. I, 21, et III, 52. Hæd.

eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus urentium eas necat cimices invectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro usi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro evellendi prius sunt pili.

XLVIII. Infantium gingivis dentitionibusque plurimum confert delphini cum melle dentium cinis, et si ipso dente gingivae tangantur. Adalligatus idem pavores repentinos tollit. Idem effectus et caniculae dentis. Ulcera vero, quae in auribus, aut ulla corporis parte sunt, caprorum fluvatilium succus cum farina hordeacea sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriasque infantium spongia frigida crebro humefacta, rana inversa adalligata efficacissime sanat, quam aridam inveniri affirmant.

XLIX. Mullus in vino necatus, vel piscis rubellio, vel anguillae duae, item uva marina in vino putrefacta, iis qui inde hiberint, taedium vini affert.

L. Venerem inhibet echeneis, et hippopotami frontis e sinistra parte pellis in agnina adalligata, felve

Et suffitus. Reg. 1 et Gliff. *Hio suffitus.* Intricata oratio: sententia tamen non alia est, quam suffitu seu nidore sanguisugarum exustatum cimices necari: quod paulo ante peractum est, cap. 42. *Natura sanguiniferarum adversatur cimicibus: et suffitu necat eos.* Quare invector legi malim, quonquam in Reg. 2 cod. invector legitur. HARD.

XLVIII. *Quam aridam.* Eascentiam nimio calore capitis inflammati. H.

XLIX. *Rubellio.* Qui et erythimus gr. aevo nomine appellatur, IX, 23. HARD.

Item uva marina. De qua IX, 4. HARD.

L. *Venerem inhibet echeneis, et hippopotami,* etc. Ideo amatoria veneficiis solamur, ut dictum est IX, 41. HARD.

Hippopotami frontis e sinistra parte pellis in linteolo adalligata. Tres codd. *pellis in agnina alligata.* Andegav. *pellis in agnino.* Voss. ut Herimolai: *e sinistra parte pellis in agnina alligata.* Guon.

In agnina alligata. Sic Reg. 1, et alii: non, ut edidi, in linteolo. H.

Felvé. Galen. M, 27, pag. 636: *Χελέν νάρκωσι δὲν τις πίνῃ, τὸ μέριον ἀνίσταται ἰσχυρί.* HARD.

torpedinis vivae genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluxuatilium carnes sale adservatae, et in potu ex vino datae: erythini in cibo sumpti: iecur ranae diopetis vel calamitae in pellicula grævis alligatum, vel dens crocodili maxillaris, annexus brachio, vel hippocampus, vel nervi rubetae dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata.

LI. Equorum scabiem ranae decoctae in aqua extenuant, donec illiniri possit. Aiunt ita curatos non repeti postea. Salpe negat canes latrare, quibus in ossa rana viva data sit.

LII. Inter aquatilia dici debet et calamochnus, latine adarca appellata. Nascitur circa arundines tenues e spuma aquae dulcis ac marinae, ubi se miscent. Vim habet causticam: ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. Tollit et mulierum lentigines in fa-

Iecur ranae diopetis et calamitae. Vidi equidem certis locis tantum stumerum ranuncularum, ut cum imbre delapsi, vel certe ex imbre provenisse videri possent. Hos opinor hic diopetes vocari, quod Graeci δειπτες nominant, quidquid est ex aëre delapsum, quod a Iose demissum. GELN.

LI. *Aiuntque ita o. non repeti postea. E Salpe negat canes latrare.* Scribe detractis duobus particulis sic: *Aiunt ita curatos non repeti postea. Salpe negat, etc. ex scriptis codicib. Pter. r.*

LII. *Calamochnus.* Pericalomjitis Galeno, et limnestris calamachae. Vide lib. XVI, cap. 36, lib. XX, cap. 22. Dalec. — *Calamochnus.* Dixerunt de ea XVI, 66: Habet illius iconem Aldrovand. de Metall. II, 1, pag. 213. Vix ipsa adarca graeco vi-

detur, ἀδάρα; Dioscorid. V, 139. Καλαμώχνης, quasi arundinum lanug. Aliis calamachne, ἀρά τῆς ἀχύνος, a spuma. Vide Galen. de Fac. simpl. med. XI, 2, p. 315. H.

Marinae. Mariane salsae: Nascitur enim in paludibus, aut lacubus salis, in quorum vadis imis seaturit fons aliquis dulcis, non in mari vel contra in eadem aquis dulcibus, in quarum profundo salus fons emicat, ut in loca Maronitae prope Carcassonam Galliae. DAL.

Vin. Diosc. V, 137: Καλίου διέστει θηρίον. HAND.

Perfrictionum. Contra algores, horroresque frigidos, quales sepe in feбри sentiuntur. Scrib. Larg. Comp. 268: *Acopum ad perfrictionem, similitudinem, tensionem nervorum, itaque hinc non patitur perfringere artus.* HAND.

cie. Et calami simul dici debent: phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, et spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprii vero, qui et donax vocatur, cortex alopeciiis medetur ustus, et hulceribus veteratis: folia extrahendis quæ infixæ sint corpori, et igni sacro. Paniculae flos si aures intravit, exsurdat. Sepiæ atramenta tanta vis est, ut in lucerna addito Aethiops videri, ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta excocta aqua, potui data, suum morbis medetur: vel cuiusque ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeo ut baculum ita prae luceat.

LIII. (XI.) Peracta aquatiliū dote, nōn alienum

Tollit. Dioscorid. l. c. Hæro.

Phragmitis radix. Ad sepes facieudas utilis ob erasiliem et firmitatem. Eum esse volunt, quem ex Theophrasto Noater appellavit *ἡραξία*. DAL. — *Phragmitis radix.* Totidem verbis Dioscor. I, 114. De phragmite cæterisque generibus egimus XVI, 66, æqq. Hæc palita e calamis remedia totidem fere verbis ante præterita vide XXIV, 50. IL :

Cyprii. Dioscorid. l. c. H.

Folia extrahendis quæ infixæ sint corpori. Radix per se aut illita cum bulbis extrahit, quæ infixæ sunt corpori: folia trita et imposita medentur igni sacro; Dioscorides. DAL.

Paniculae. Plin. XXIV, 50: *Arundinum lanugo* illita moribus, obest auditui. Vide locum eum. II.

Aethiops. Nigros Aethiopum instar videri, mutata priore luceræ luce. Refert hoc et Sexti Emp. Pyrh. hypotyp. I, 14, pag. 10: *Καὶ τὸ γένος χαλόντις τὰς θρυαλλίδας ἐν χαλκῷ καὶ θερμῷ ὕδατι, ποιοῦσιν ὅτι μὲν χαλκός ἐστι δὲ μέλανες χαλκίζουσι τοὺς παρόντας, etc.* Præteriti-

giatores dum lucernas tingunt æruginē et sepiæ atramento, faciunt ut qui alunt, modo aeris colorem habere, modo nigri esse videantur. Similes nugas habet auctor Kiran. pag. 51. Hæro. — Cæterum qualis et quanta sepiæ atramento nigredo ait notum est. Ex aliquo alicuius sepiæ liquore Neoteriorum: *atramentum Sinense* confecti solere res est vero similis. AN.

Ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Volumine, non lumine, in vetusto exemplari: legendum forte, *velamine.* PINT.

Rubeta excocta et in aqua potui data suum morbis medetur. Rubeta excocta aqua potui data, etc. a in eodem, et confestim, cuiusque ranæ, non cuiuscunque. PINT.

LIII. *Peracta aquatiliū dote, nōn alienum ... eaque nominatim completi, quod in terrestribus volueribusque fieri non quit.* Sane avium non minus numerosa turba quam piscium, si species examinaveris: nam piscium fere 5200 nunc novimus, avium circiter 6000. Sed memento tum pi-

videtur indicare per tot maria, tam vasta, et tot milibus passuum terrae infusa, extraque circumdata mensura paene ipsius mundi, quae intelligantur animalia centum septuaginta quatuor omnino generum esse, eaque nominatim complecti: quod in terrestribus volucribusque fieri non quit. Neque enim omnis Indiae, Aethiopiaeque, aut Scythiae, desertorumve novimus feras aut volucres, quum hominum ipsorum multo plurimae sint differentiae, quas invenire potuimus. Accedat his Taprobane, insulaeque aliae Oceanum fabulosae narratae. Profecto conveniet non posse omnia genera in contemplationem universam vocari. At hercules in tanto mari Oceano quaecumque nascuntur, certa sunt, notioraque, quod miremur; quae profundo natura mersit. Vt a belluis ordiamur, arbores, physeteres, balaenae, pristos, Tri-

scium novorum plus inventum iri quam avium (nam terras fere omnes perlustravimus, non item omnes marium tractus, et fluvios et lacus novimus); tum de piscibus veris nos h. l. dicere, et Plinium de aqualibus cunctis, h. e. de mammiferis, non paucis crustaceis, mollibus, fere omnibus zoophytis, etc. Horum omnium numerus ultra 1200. Quomodo ergo Noster potest credere terrestrium animalium aut volucrum plus esse quam aqualium? quomodo, dum suspicatur tot latere ignotas feras aut aves intra Scytharum, Aethiopum, Indorum ignota deserta, non intelligit diversitatem et ubertatem eandem in mari atque omnibus esse? *At.*

Cepum. In quibusdam MSS. centum quadraginta quatuor, errore minime obscuro: quom enim, IX, 46, piscium species esse affirmet, ut diximus, CLIV, praeter crustis infecta

quae sunt XXI, ex utroque eo numero effici cognoscitur est CLXXI. Sed Plinii numerum aliter deinceps in immensum, qui de hoc argumento nostra aetate scripserunt. Et illud animadversione dignum, quod Plinius mox ipse ait, tantum se marina dicere: *HARD.*

At hercules in tanto mari Oceano, etc. Plinii saeculo detecta nondum erat America, atque adeo nec India Orientalis, quorum maria pisces quamplurimos a nostris diversissimos nutriunt. *DAL.*

Arbores. Arbor bellua, non stellae marinae genus maximum, memoratur lib. VIII, cap. 4. Ibidem Physeter, Triton et Nereis, ibidem c. 5. Tritonem describit Aelianus, Animal. lib. XIII, c. 24; Pausanias in Boeoticis; Alex. ab Alex. lib. III, cap. 8. *DAL.* — *Arbores.* De arboribus nihil compertum adhuc. De physetere, et

tones, Nereides, elephantii, homines qui marini vocantur, rotas, orcae, arietes, musculi, et alii piscium forma arietes, delphini, celebresque Homero vituli. Luxuriat vero testudines, et Medicis fibri, quorum e genere lustras nusquam mari accepimus mergi, tantum marina dicentes. Iam caniculae, dromones, cornutae, gladii, serrae: communesque mari, terrae,

de rotis, IX, 3; de balenis et prietibus, eodem libro, 2 de Tritonibus, Nereidibusque, de marino homine, et arietibus, eodem libro, 4; ubi et elephantorum mentio, quorum nemo Veterum meminisse, praeter Plinium, De orca, IX, 5; de musculo, eiusdem libri, cap. 88; de arietibus, aliter, vide quae diximus IX, 67; de delphinis, eodem libro, 7; de phogis, seu vitulis marinis, eo libro, 45. HARD.

Elephantii. Elephantum esse voluit rosmarum Olli Magni, sic dictum quod dentes exsertos habeat elephantum modo, e quibus capuli gladiorum sunt, ut ex ebor. Rotas describit auctor lib. VIII, cap. 4; Aelianus, Hist. Anim. lib. XIII, cap. 20; Iovius lib. de Piscibus. DAR.

Homines qui marini vocantur. Quales episcopus et monachus Rondestitii. Apud Psaroniam in Phocis Cleon Magnes refert marinum hominem se vidisse in litus eiecisse non breviorum quinque iugerum spatio, qui fulmine ictus conflagraverat. DAL.

Arietes. Arietes memorat auctor, lib. VIII, cap. 5. Arietem marem et feminam describit Aelianus, Hist. An. lib. XV, c. 2. Arietes prius loco hic appellatis quidam esse voluit arietis, bellicae machinae similes: aliorum vero pantopost nuncupatos, arietis quadrupedi, et cornibus et tergo. DAR.

Homero. Odys. A, 436, et alibi saepius. HARD.

Luxuriat. Subintellige celebres. V. IX, 43. HARD.

Medicis. De fibris, seu castorei usu in medicina dictum abunde cap. 43 huius libri. HARD.

Iam caniculae. De caniculis IX, 70. Dromones, cornutaeque, praeter Plinium, qui nominaret, nondum occurrunt: aliud enim videtur esse a dromonibus Plinianis Hesychii δρόμων, hoc est, parvus canes, μικρός κάρπιος, qui a Monsipeliensibus vulgo chevette nuncupatur: capitur in maris aestuariis, sagittae in modum per summam aquam decurrit: unde id ei nomen. Dromones Pliniani inter belluas, ut ipse ait, maioresque pisces, sive catasceos, censeri oportet. Gladium, serramque, nomina esse marinorum fruticum admonuit IX, 4. HARD.

Dromones. Dromones a cursu, marinae belluae genus. Aristot. Hist. lib. II, cap. 2, δροπιδος vocat, qui in Pontum aliunde excurrunt, thynnos, pelamidas, amias. Dromones Hesychio parvi canes, qui in maris aestuariis velocissime per aquam summam decurrunt. DAL.

Communesque. De hippopotamis, VIII, 39. De crocodilo eiusdem libri cap. 37. HARD.

amni, hippopotami, crocodili: et amni tantum ac mari, thynni, thynnides, siluri, coracini, percae. Peculiares autem maris, acipenser, aurata, asellus; acharne, aphyra, alopeciās, anguilla, araneus. Box, batis, bacchus, batrachus; belone, quos aculeatos voca-

Et amni tantum, De thynno dictum abunde IX, 47, sqq. Οὐυνίδες feminæ intelligendæ sunt. Quæ re inter se differant docet Aristot. apud Athen. VII; pag. 303. De siluro, eodem lib. cap. 47. De coracino, c. 24 eiusdem libri, ubi et de perca egimus. Coraciniq. Hesych. et Pansius asperdam vocant. Haad.

Acipenser etc., De acipensere dixi ad lib. IX; de aurata IX, 25; de asello eodem lib. cap. 28. Haad.

Acharne. Αχάρης Athenæo, VII, pag. 286, apud Aesium Thraciæ præstantissimus dicitur. Eisdem lib. VIII, pag. 356, Αχάρης scribitur, Rodæe visus e. Rondetio, a quo pingitur, V, 451. Haad.

Aphyra. De ea egimus lib. IX, cap. 74. De alopece, sive alopeciade, seu vulpe marina, IX, 66; Athen. VIII, pag. 356. De anguilla marina, Epicharmus in fabula, quas Muses inscripsit, teste Athenæo VII; pag. 297. De oreneo denique eodem lib. cap. 72. Haad.

Box. Piscis est tergo pieto, et vocalis, unde ei nomen, παρὰ τὴν βοῶν, inquit Athen. VII, pag. 286. Idem βῶξ, βόνξ, et βῶξ, a voce quam edit: ab oculis homin. similibus, βῶψ. Festus: Bonā, genus piscis: a boando, id est, vocem emittendo appellatur. In Gallia. Norbonæsi, bogue, teste Rondetio, V., 41. II.

Batis. Βατίς et βατός a Græcis apud Athen. VII, pag. 286, raris dicitur, de qua non nihil præstipavimus, IX, 40. A rubi, quem βατός

vocat, similitudine nomen traxit: est enim aculeis aspersus, præsertim in cauda. Vitroque illo vocabulo marem et feminam discriminari crediderim, ut de thynno et thynnide paulo ante dixi: Herychius enim, pag. 185 βατός; xai βατίς, ἰχθύος διασπένους ἀλλήλων. Haad.

Bacchus. Sic Rag. et Colb. 3, cum Ch. non bunchus. Egimus de eo IX, 28, de batraque, sive rana, IX, 7; de belone, sive acu, eodem libro, c. 57. Haad.

Belone, quos aculeatos vocamus. Scribendum videtur, non *aculeatis*, sed *acus aciculæ*: id enim significat vox græca belone: ostendimus quoque hoc lib. X. PARR. — *Belone*, quos *aculeatos* vocamus. Pinitianus legendum censet *acus aciculæ*: id enim significare græcam vocem βελόνα. Quasi hæserint metopriæ eius quæ scribit Hermolæus ad lib. XXXV, 14, his verbis: est autem belone, quam nos *acum* et *aciculam*, diximus. Sic ille. *Acus tenuis* e. Martisli novimus, lib. X, epig. 34, et Plinio ipso, lib. IX, 5: *Acus sive belone, una piscium dehiscente, propter multitudinem utero parit. Aciculam autem passim quidem in Læcis exhiberi video, ut diminutivum τῷ ὀστί: euctorem tamen eius vocabuli antiquum nomen reperi. Aciculam* Excerpto vet. Lexic. effarunt: *Αἰσά, βελόν. Αἰσάλη βελόν.* Et Constantini cod. I, 4, Th. de repudiis: *oportet eam usque ad aciculam capitis in domo mariti deponere. Sed vix est, ut non Acule*

mus balanus. Corvus, citharus, e rhomborum genere pessimus: chalcis, cobio, callarias, asellorum generis, ni minor esset: colias sive Parianus, sive Sexi-

et oculam his locis legendum sit: ut loquutos mihi veteres constat. Glossarium: βάλων,acula, acus. Cledonius id arte: *Hæc in diminutivo genus mutant, ut acus acula, hoc scutum hæc aculella, hoc pistrinum hæc pistrilla.* Accedit ipse Plinius infra lib. XXXIV, 13. Corruptum quoque in Glossis Isidori: *Acucula, aculus, solers, agnigala.* Scribendum: *Acriculus, acutus.* Eo vocabulo utitur Cicero Tuscul. III, ille acriculus Athenis senex Zeno, istorum acutissimus. Ergo et hoc Plinii loco malimus: *delonac, quas delas nos vocamus.* Pintianus; quod cecusit, et ostendisse ait se ad lib. X. Caput est illic 32, ubi de nidis alcyonum: *Nec unde confingantur, inveniunt.* Putant ex spinis aculeatis piscibus eniti vivant. Quæ translata sunt ex Aristotelis Hist. Animal. lib. IX, cap. 44: *Αποτίτται δὲ ἐκ τίνος συντίθεται τὴν νεοτίαν δὲ καὶ δὲ μάλιστα ἐκ τῶν ἀκανθῶν τῆς βελόνης.* ὧ γὰρ ἰχθυοπαγοῦσιν. Ergo Pintianus, ex spinis acus piscis. Et voluit tale qui haud dubie Plinius. Sed verba potius fuisse crediderim: *Putant ex spinis aculeatum, Gaon.*

Quos. Subintellige pisces. Haad.

Balanus. A similitudine glandis quærens, quæ βάλωνος dicitur, nomen habet auctore Athenæo, lib. III, pag. 91. In rivis sasorum degunt. Iconem vide apud Rondel. de Testac. 1, 30. Haad.

Corvus. Græcis κόραξ. Pingitur a Rondeletio, X, 7, pag. 296. Meminit eius Celsus, inter pisces cibi durisculi. II, 48. Rothagus capone. H.

Citharus, Romæ frequens, folio nominatus, teste Rondeletio, XI, 5,

Libri hætenus editi sic legunt, *citharus chromborum genera, cyprius chalcis.* Chrombri qui sint nemo novit, nec cyprium aut scombros ulli MSS. habent. Sic Reg. 2 et Ch. *citharus rhomborum genera pessimus chalcis, etc.* Unde perspicuum fit nihil esse nostra emendatione gerius; præsertim attestante Galeno de alim. Fac. III, 30, pag. 394, simillimum esse rhombo citharum: *Aristotele ap. Athen. VII, p. 305, alga vesci iis qui Romæ gustarunt, insuavi carne; unde Pherecrates; apud eundem Athen. pag. 306: ὁ ἀγασθὲς ἐστὶν ἐν κἀπαὶ τὶ κάρων.* Et Xenocr. lib. de alim. ex aquat. apud Orib. II, 58: *Citharus, rhombus lati sunt: rhombusque solidus est.... At citharus mali succi est, et stomacho non idoneus, etc. H.*

Chalcis. Est hæc marina chalcis nostræ sardina, ut diximus IX, 71. De cobione, seu gobio, eodem libro, cap. 83; de callaria, cap. 27 eiusdem libri, Haad.

Colias sive Parianus. Euthydemus Atheniensis, lib. de salsamentis, apud Athen. III, pag. 416, coliam parianam laudat: καὶ πλείονες ἐστὶν καὶ τὸ τροπὸς ἴσως πλείον. *Oppidulum Parium coliarum est incluta matrix.* Est autem Parium Hellespontii oppidum, de quo Plinius, V, 40. Coliam maiorem esse scombro scribit Hicesius apud eundem Athen. VII, pag. 321. Ipsi Athenæo; III, pag. 424, ὁ κολίας præstantissimus dicitur Amyclunus, atque ex Hispania quem Σίξτιον vocant. A Massiliensibus cogulos nuncupari, auctor est Rondeletius, VIII, 8. Sexitenus ab oppido Bacticae Εξ, sive Σίξ, ut diximus

tanus a patria Baetica, lacertorum minimi: ab iis Maeotici: cybium, ita vocatur concisa pelamis, quae

III, 3. Memit Martial. VII, ep. 78, ubi licertum pariter coliam vocat, ut ait Hordulnus, sed perperam, et errore manifesto. En. P.

Saxitanus a patria Baetica. Scribo, *Sexitanus*, a *Sexi* oppido Baeticæ Plinio, Ptolemaeo, caeteris. Favet et apographon nostrum: celebrat item Athenaeus salsamenta Sexitanæ ex auctoritate Strabonis, lib. III. Punt. — *Saxitanus a patria Baetica.* Vet. sive *Sexitanus*. Martialis VII, 78: *Quum Saxetani ponatur canda lacerti.* Iuvenalis Sat. XIV, 131: *contham ætativam cum parte lacerti.* Quæ sequuntur, sic lego, *Lacertorum æmulus: Ex hoc et concisa pelamide Maeotici paratur, quod cybium vocant.* Pelamis hoc nomen habet, quum post xi dies e Ponto in Maëtiū revertitur, *Cordyla* vero pelamis puilla est quum in Pontum e Maëtidē exit. *Cantharus*, etc. Fallit tamen Plinius, nam pelamis auctore Aristotele a mari in Pontum revertitur, *cordyla* vero e Ponto in mare exit: ut legendum sit, *nomen habet quum e mari in Pontum revertitur, cordyla vero puilla pelamis quum post xi dies e Ponto in mare exit.* DAL.

Minimi. Ita, Reg. 2, non minima, quod neque ari hoc loco patitur. II. *Ab iis Maeotici.* Colla Maeotici, inquit, Parianso Sexitanoque paulo grandiores. HAAS.

Cybium, ita vocatur... pelamis, quæ, etc. Stupendum, quod Plin. cybium inter piscium nomina referat: quum salsamentum sit, et pars piscis in quadam concisa, ac tessaræ figura. Vide Salin. pag. 1317. — *Cybium ita vocatur*, etc. Verno tempore thynni Pontum e mari per Euxipum sub-

euntes, ibi fetificant. Minutus fetus, qui quadragesimo post die redeuntes in mare comitatur, *cordylæ* vocantur. Eadem in mare reversæ et illæ augescentes, *pelamides* nominantur, tritones, orcyini, sive apolecti. Anno post tertio verno tempore, quum in Pontum revertuntur adulti, thynni sunt. Ex *cordylis* integris hebet salsamentum, de quo Mart. XIII, 1: *Ne toga cordyla, ne paenula dens olivæ*, etc. Ex *pelamidibus* (quarum maxime tritones et apolecti, quasi eximiae nuncupantur), concisis fiebant salsamenta *cybia*: quadratæ figuræ, et *cupata*, sive ea mutata in *ω*, *αφάη*, e læcis quæ ad caudam sita sunt macerrima, et nullo pingui grato. Plinius non satis hæc distinct. Suetonius Vespasianum ab Alexandrino ob sordes vocatum fuisse *Cybiaoten*, non, ut legimus, *Cybiototen*, ait, quasi Salsamentarium, e cogomine unius e regibus suis turpissimarum sordium, de quo Strabo, lib. XVII. Dares. — *Cybium.* Salin. in Solin. pag. 1317, facinus indignum exclamat, obtrudi a Plinio cybium inter piscium nomina, quum piscia pars quædam, salsamentumque sit. Scribat igitur dicam non Plinio modo, sed et Varroni de L. L. IV, pag. 21, ita scribenti: *Aquatilium vocabula animalium, partim sunt vernacula, partim peregrina. Foris muræna, quod præcipua, cybium, thynnus, cuius item partes græcis vocabulis omnes, ut melandrya, uræon. Festo quoque: Κύνειον genus piscis, quia piscantes id genus piscium velut aleam ludant.* Et in Græcis Oppiano, v. 383, inter pisces qui longe degunt a littore, *cybis* annuerant cum *orcyis*, hoc est,

post XL dies a Ponto in Maeotim revertitur: cordyla, et haec pelamis pusilla, quum in Pontum e Maeotide exit, hoc nomen habet, cantharus, callionymus, sive uranoseopus, cinaedi, soli piscium lutei: cnide, quam nos urticam vocamus, cancerorum genera, chamae striatae, chamae laeves, chamae pelorides, ge-

pelamides minimas cum maximis: Ορχύων γένος, καὶ κιννάδης, ἡδὲ κοιλίας. Certe quum μέλας τις et salsa menti e thynno Graecis, et thynni simul genus dicatur, ut Pamphilus refert lib. de Nominibus, apud Athen. III, pag. 424: μέλας τις δὲ τῶν γιγνόμενων ὀνόματι εἰδὸς ἔστιν, ὡς Πέλοπος ἐν τῇ περὶ ὀνομάτων παρασκευῇ καὶ ἔστι τὰ τμήματα αὐτοῦ λεγόμενα. Quidni et minoris thynni nomen cybium fuerit, et ex ipso salsamentum? Certe quae Plinius hoc loco habet, eā loquidem plane verbis apud Orisium leguntur, II, 58, fol. 29, ex Xenocrati libello, de alimento ex aquatilibus. *Pelamis exigua*, inquit, nascitur in Maeotide... *Cyblum*, hoc est: conioia pelamis, quae est, post quadraginta dies a Ponto in Maeotim revertitur, ori grata, et boni alimenti. HARD.

Cordyla. Vel *cordylla*, geminato L. Meminit Martialis. lib. III, ep. 2: *Cordyllas madida tegas papyro*. Et lib. XI, ep. 53: *Mox vetus, et tenui maior cordylla laetio*. Vide quae diximus IX, 48. HARD.

Cantharus. Aelian. H. A. I, 26; Κάναρος. Idem mira quaedam de cantharo refert XI, 25. Holus meminit obiter inter littorales Philosophus. H. A. VIII, Ip provincia Narbonensi paulo deflexo nomine *cantharo* nuncupant; Istine, cum Gory, scarabaeum dixeris. Vide Rondeletium, V, 4. Ovid. in Halieut. v. 103: *Cantharus ingratus succo*. HARD.

Callionymus. Καλλιόνομας et οὐρανοσκόπος, ut diximus cap. 24 huius libri. Massiliensibus *lapsoon*. Pingitur a Rondeletio, X, 13, p. 305. HARD.

Cinaedi soli piscium lutei. *Cinaedi* soli piscium Rondel. lib. VI, cap. 4° nam et caeteri quidam et cancelli, et leones flavi sunt: *απριουαῖος*, id est, cereos, vocat Athenaeus: *κρόφιος* *ξανθός*, Numenius. Dat. — *Cinaedi*. Crustis intestos excipit, quum pisces dicit. Sic IX, 48: *Piscium sunt species centum quadraginta quatuor: praeter crustis insecta, quae sunt triginta*. Sunt enim cancri et cancelli praeter flavi. Athenaeus *αλγερτάς* vocat VII, pag. 28 r. HARD.

Cnide: Κνίδα, urtica, de qua diximus supra; lib. IX, cap. 68, II.

Cancerorum. Carabi, astaci, caeterisque regnanti, IX, 51. H.

Chamae; *chamaelea*. Scribo, *chamae striatas*, *chamae laeves*, ex vetusto codice. Pint. —, *Chamae*. Sic Reg. 2 et Pintiani codex: in editis *perperam*, *chamaetrachēa*, *chamaelea*. *Chamae* Graecis *χέμας* e genere sunt concharum: hoc vero distant a caeteris, quod semper hiant, et testas apertas habent: unde eis nomen. Harum multae sunt differentiae. Rondeletius de Testaceis I, 8, ita distinguit, ut aliae laeves sint, aliae asperae: laevibus deinde *chamae*, *pelorides*, *glycymerides*que subiicit. HARD.

Chamae pelorides. Vel a magnitudine nomen habent, sunt enim quatuor-

neris varietate distantes et rotunditate: chamae glycymerides, quae sunt maiores, quam pelorides: coluthia sive corythia: concharum genera, inter quae et margaritiferae: cochleae, quarum generis pentadactyli; melicembales, echinophorae dicuntur quibus cantant: extra haec sunt rotundae in oleario usu cochleae: cucumis, cynosdextra. Draco: quidam aliud volunt esse dracunculum: est autem gerriculae similis:

diores: vel a Peloso Siciliae promontorio, ubi optima: ita Pollux: Graecia πελαγίδες, πελαγίας, et πελαγίαι. Gallis, *palourdes*. HAN.

Chamae glycymerides. Γλυκύμηριδες, a sapore dulci, minusque asalo nomen trahere. Testis Oribas. II, 58. Meminit harum et Macrobius in coena Pontificum; Saturn. II, 9, pag. 355. HAN.

Coluthia. E myricum genere, ut dictum est cap. 27 huius libri. HAN.

Cochleae. Lib. IX, 51. Πεντάδακτυλοι, quasi quibus diseretae digitis, sive acuminibus. Moa pro melicembales, echinophorae. Reg. 2, item helicymbalis, actinophorae legitur: quae postrema vox et in chiffletiano codice esse dicitur. Conf. not. 43. ff.

Melicembales. Lego μελικερβήλοι, meliceriballi. Est autem μελικέρβη, sive μελικέρβη, Gamae favius, purgamentum buccinorum et purpurarum, verno tempore simul coquantium; et salivario quodam lentore struem gignentium putaminibus ciccerum alborum cohaerentibus, et connexis similes. Vide Rondel. DAT.

In oleario vin. Quibus oleum decapulabant, vel in quotidianum usum hauriebant, capaces admodum, atque ita, ut quaedam aquae libras quater nas capiat. Vide Rondel. de Testac. II, 27, pag. 76. HAN.

Cucumis. Inter frutices myrinos censendus; ut dicitur IX, 4. Post cucumim, addunt libri vulgati cynopus, canimarus, quae nomina nec Reg. 2; nec alius bonae notae codex agnoscit. Cammari certe squillarum genere continentur: cynopus quis sit nemo novit. HAN.

Cynopus. Quidam legunt cynoglosson, memoratum ab Epicharmio, inter pisces apud Athenaeum: quidam *cucullus*, Plinio haetenus non dictum. DAL. — *Cynosdextra*. Legendum puto *synodontis*, ac reponendum in censu piscium, quorum nomen incipit a littera S. DAL. — *Cynosdextra*. Κυνός δεξιά, hoc est, canis dextra: forte zooplyton, hoc est, frutex marinus aliquis, ut manus marina. HAN.

Draco. Δράκων θαλάσσιος, Dioscoridi II, 15. Galli vivam vocant. H.

Quidam. Vult sive Rondeletius, X, 12. A suis laetum nominari dicit, laet. HAN.

Est autem graculo similis. Gerriculae, non graculo, in vetusto codice, ut sit diminutivum nomen a gerro, de quo paulo post in littera G. PIER. — *Est*. Sic Reg. 2 codex: non, ut editi, *graculo*, cum quo affinitatem draco nullam habere potest. Est autem gerricula, diminuta vox a *gerres*, de quo post pauca dicemus. HAN.

aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes, sicut scorpio laedit, dum manu tollitur. Erythinus, echeneis, echinus, elephanti locustarum generis nigri, pedibus quaternis bisulcis: praeterea brachia duo binis articulis, singulisque forcibus denticulatis. Faber sive zeus. Glaucisci, glanis, gonger, gerres, galeos, garus. Hippus, hippuros, hirundo, halipleumon, hippocampus, hepar, helacatenes. Sunt lacertorum genera: loligo volitans, locustae, lucer-

Erythinus, echeneis. De erythino vide supra lib. IX, cap. 23, de echeneide, eodem libro, cap. 54. II.

Elephanti. In locustarum genere, elephantos Plinius a Veteribus utitur appellat. HARD.

Faber. Diximus de eo IX, 23. II. *Glaucisci.* Γλαυκίσκος Athenaeo, VII, pag. 279. HARD.

Glanis. De eo egimus IX, 67; de gongro, sive congro, libro eodem, cap. 24. HARD.

Gerres. Meminit huius Martial. III, 77: *Teque iuvant gerres, et pelle melandrya ciana.* Et lib. XII, ep. 32, v. 45: *Fuisse gerres, aut imiles maestas Odis impudicus urci fatabatur.* Gericulism, hoc est, minorem gerram draconi maritimo, quam vivam vocamus, similem esse Plinius ante admonuit. HARD.

Galeos. De galeo IX, 70. Gaudem esse ignotum modulumus, XXXI, 43. HARD.

Hippus. Lego, *hippici*; nempe caneros littorales Phoenicise, tantae velocitatis ut eos cursu asequi facile non sit. DIL. → *Hippus.* De isto multa Atheneus, VII, pag. 304. Velant MSS. de legati ἵππας, quos esse e canerorum genere diximus IX, 51; de hippuro diximus IX, 24; de hirundine, eodem libro, 43; de halipleumone, cap. 71 eiusdem libri;

de hippocampo, cap. 23 huius libri. HARD.

Hepar. Hicarsi Opplano celebrati, Halieut. I, c. 446; Aelian. H. A. IX, 38, et Xenocrati apud Oribas. II, 58; Athenaeo, VII, p. 301. Hicarsi idem et λαβίς. Inter saxatiles pisces annumeratus a Diocle: similis pinguis creditus a Speusippo. A Rondeletio pingitur, V, 48, pag. 447. In hepatis capite lapillos reperti duos, Rhombi figura, splendore et colore conchylis, prodidit Hegesander apud Athea. III, 108. HARD.

Helacatenes. Athenaeo ἡλακτινές, VII, pag. 301: ἡλθός κτινός, ἡλτινός τις ταρχύου, pisces cetacei, idonei ad salsamenta. Mnesimachus apud eundem Athenaeum, IX, pag. 403, ἡλακτινός vocat: huius dubie a similitudine aliqua cum ἡλακτινός, h. e., muliebri colu. Elacatae sunt Columellae, VIII, 47, pag. 513. Itemque Festo, *Elacatena* genus salsamenti, quod appellatur vulgo, *melandria*: sic enim scribendum, non, *melandrea*. HARD.

Sunt lacertorum genera. Lacertus Graecis σαύρος dicitur: quibusdam nostris, *aiguille*: ab aliis, *bécasse* inquit Rondelet. VII, 5, 232. E lacertorum genere esse superius vidimus, teste etiam Martiale. *Byzantiacos lacertos* laudat Statius, Silv. IV, 9. H.

nae, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorum brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustae. Mullus, merula inter saxatiles laudata, mugil, melanurus, maena, meryx, muraena, mys, mytulus, myiscus, murex. Oculata, ophidion, ostrea; otia: oreynus: hic est pelamidium generis maximus, neque redit in Maeo-

Lodigo. De Iphigine, IX, 45; de locustis, IX, 50; de lucernis, eodem libro, capite 43. Haan.

Liparis. Αἰνάρη, habere nomen a pinguitudine videtur. At in Reg. 2 eod. et Ch. *lepris*, non *liparis*, legitur. Apud Hesychium λαλεῖς ἰχθῦς, sed qui nihil a physide differat, de qua inferius. Αἰνάρησιν ab Oppiano laudatur. Haen. III, v. 399. An ibi λαλεῖς, vel λαμπερός describi ex Plinio oporteat, peritiores viderint. H.

Lepus. De lepore marino, IX, 72, et huius libri cap. 3; de leonibus IX, 51; de his etiam vide Aelian. H. A. XIV, 9. Haan.

Mullus. De mullo IX, 30. H.

Merula. Aelian. H. A. I, 14: Κορύμβη δὲ θαλάσσιον ἴσθ' τε καὶ ἀγρίοις αἰ πέτραις, etc. Peritiores piscatores merle vocant: aliter alii. Vide Rondelet. VI, 5, pag. 472. H.

Mugil. De eo egimus IX, 26. H.

Melanurus. Μελανούρος. A caudae nigritie ei nomen. Confundit hunc cum oculata Rondel. V, 6, Plinius diversos pisces facit. Numenius in Halient. apud Athen. VII, pag. 313, pascorum ducem vocat. Haan.

Maina. Μαῖνα Athen. VII, p. 318. Hodieque a Gallis mendole, a Romanis mendola appellatur. Rondel. V, 43, pag. 438. Haan.

Meryx. Quum scari duo sint, alter ὄνις; alter αἰολός, οὗτος etiam μῆρυξ epitheto peculiari vocaverunt, quod latius utriusque maxillas dentibus solus ruminet. Daz. — *Meryx.*

In Reg. 2, *metis*: utrumque corrupta. Nam μέρυξ a ruminando deduci videtur: quum scarus infra appellandus ruminare solus piscium existimetur. Haan.

Muraena. De muraena IX, 23. Mys conchae genus, de quo, IX, 56; de mitis et myseis, libri huius c. 31; de muricibus, seu buccinis, IX, 61. Haan.

Oculata. Inter pisces, qui duriusculi sunt, augata, corvus, scarus, oculata, censentur a Corn. Celso, II, 48. Haan.

Ophidion. De ophidio diximus c. 35 libri huius: de ostreis cap. 21. H.

Otia. Αὐρες marinae, sive ἀντράδες ἔχρησε Rondeletii. Daz. — *Otia.* Graecis ὠτίς, de quibus Athen. III, 91. Latine auriculas dixeris. Αἰνάρη ὠτίαν vocat Arist. R. A. IV. Iconem Rondelet. exhibet de Testac. I, 4. H.

Oreynus. Ὀρεῦνος Athenaeus, VII, pag. 315. Θύρον μύρα, δὲ καλεῖται Ὀρεῦνον, inquit Archaetatus apud eundem Athen. VII, p. 304. Ὀρεῦνος μύραχης Oppiano, Halient. III, v. 432. Aelianus, H. A. I, 48: Ὀρεῦνος κινέων ἰχθῦς, etc. Narbonenses vocant ton. Haan.

Hic est pelamidium generis maximus. Hic est pelamidium generis maximus, tritoni similis, neque redit in mare, neque vetustate fit meliori. Sic emendandus locus. Nam quum oreynus Athenaeo carne sit dura, et senescentis corpora omnia duriora fiant, eum vetustate deteriorem fieri pro-

tin, similis tritoni, vetustate melior: orbis, orthragoriscus. Phager, phycis, saxatiliū: pelamis: earum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone, phorcus, phthitarus, passer, pastinaca: polyporum genera: pectines maximi et nigerrimi aestate, laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Alūni, Antil, in insula Alexandriae in Aegypto: pectunculi, purpuræ, percides, pinna, pinnoteræ. Rhina quem squatum vo-

habile est, contra naturam alioqum piscium. Non tamen satis attente Plinius orcyum, qui post cetaceum maximus thynnus est, cum tritone, in pelamidum genere, maiore sarda, minore quam apolectus, comparat. *Dal.*

Vetustate melior. Huic affert ætas ut est tritone melior: est autem triton, ut mox dicatur, ex eisdem pelamidibus generis magni. Interpretari aliter Orbius videtur, qui hoc ipsum de orcyo refert II, 58, fol. 29, ex Xenoer. lib. de Aquat. *Orcyus*, inquit, est pelamis magna, quæ in paludem non radit, tritoni similis sed quia diffidit vitatur, ideo insignem vetustatem fert, etc. *Har.*

Orbis. De orbe, cap. 5 huius libri; de orthragorisco, cap. 9, *Har.*

Phager. De phagro, IX, 24. De phycide, quæ inter saxatiles ab Athanasio quoque adnumeratur, VII, pag. 395, et III, pag. 355, nos egimus IX, 42. De pelamide, IX, 48. *H.*

Phorcus; phthitarus. Qui his nominibus pisces appellaret, nemo adhuc alius idoneus auctor occurrit. In Reg. non phorcus, sed porcus legitur. Haud dubie marinus porculus intelligitur, de quo IX, (7). *Har.*

Passer. De passere, IX, 36; de pastinaca, eodem libro, 40; de polypis eiusdem libri cap. 48; de pectinibus pariter lib. IX, 51. *Lauda-*

tissimos esse Mitylenis, auctor estiam Philyllius apud Athen. III, pag. 93. Arcestratus quoque, pag. 92: Τούτῳ δὲ πτεῖνας ἢ Μετυλήνῃ. *Har.*

In insula Alexandriae. Pharo, vel Canopo. Plinius, V, 34: *In insulam ante Asiam prima est in Canopico ostio. Nil, a Canopo Mendai gubernatore, ut ferunt, dicta. Altera iuncta ponte Alexandriae, colonia Caesaris Dictatoria, Pharos.* Diphilus Siphnius medicus apud Athen. III, p. 90, de tellinis agens: Τελλινῶν, inquit, γέγονται μὲν ἐν Κανόῳ πολλὰ, καὶ ὅτῳ τῆς τοῦ Νείλου ἀγρότερος πληθύνουσι, etc. iam superius, cap. 24 libri huius, pectunculis attributus a Plinio dotes observavimus, quas tellinis Dioscorides assignarat. Vtrique fortassis Alexandriae laudati. De pectinibus certe testis: Xenocrat. apud Orbi. II, 58: *Pectines optimi sunt ... Omnibus autem antecellunt Mitylenaci ...* His similes Ionium mare iuxta Illyrida, Etruriam, Salonas, Latium producit. Jam vero et Chios, et vicinæ insulæ, itemque Alexandria huiusmodi pisces ferunt. Pectines certe non horum dumtaxat locorum, sed et Tarenti laudat Horat. II, Sat. IV, v. 34: *Pectinibus potius iactat se molle Tarentum.* *H.*

Purpuræ. De purpura, IX, 60 sqq. *Har.*

Percides. Locum hic percides ha-

camus: rhombus. Scarus principalis hodie: solea, sargus, scilla, sarda: ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens: scomber, salpa, sparus scorpaena, scorpio, sciadeus, sciaena, scolopendra, smyrus, sepiæ, strombus, solen, sive aulos, sive donax, sive

bere posse vix adducor ut credam: quid enim discrepat percis a perca, quæ superius recensita est inter pisces amini marique communes? In Reg. 2. ed. *pegrides*, Hæm.

Pinna. De pinna et pimblera, IX, 68. Hæm.

Rhina. Sic Isidor. Orig. XII, 46: *Squatus dicitur, quod sit squamis nudus unde et eius cute lignum politur*. Græci *ρίνη* appellant. Glossæ *ρίνη*, *equatus*. Lege *equatus*. Vidu Voss. in Etymol. Egimius de eo IX, 40, et alibi passim. De rhombo eodem libro, c. 36. Hæm.

Scarus. Plin. IX, 29: *Nunc scaro datur principalis*. De *sarga*, IX, 36; de *sargo*, eodem libro, 30. *Scilla*, seu *squilla* potius, *σκιόει* Græcis, cuius genera plura affert Rondelet. XVIII, 6, seqq. Hæm.

Sarda. Hæc totidem verbis Xenocrati. apud Oribas. III, 430. Galen. de asim. Fac. III, 34; pag. 395, tom. VI, sic pelamidem appellari innuit, quum Sardiniam præternotat. Vi mirum sit a Græcis credi sardinas nostras hæc voce signari. De *sarda* et *cordyla* condendis Apicius, IX, 10, ex quo eiusdem generis esse, nempe *thyronum*, *sardam* *cordylamque* intelligas. Hæm.

Scomber. De *scombro*, IX, 39, et XXXI, 43; de *salpa*, eodem libro, 32. Hæm.

Sparus. Comicus vates apud Athen. III, 407, sartaginē simul imponit. *Καρίδα, γόρυν, κύνιδόν, νίπρην,*

σκόρπον. Dotes eius in cibis expedit Athen. VIII, pag. 355. Leonardi Rondeletius exhibet, V, 3. Nostris *aprolas*: Italia *aparlo* et *corlino*. H.

Scorpaena. Athen. VII, pag. 32, *διττὰρ σκεο* et colore, *σκόρπαιον* xxi *σκόρπον*, prodidit. Istum a Massiliensibus *scorpena*, ab aliis *rascanas* nominari, auctor est Rondeletius, VI, 49. Nomen habet non a scorpi terrestre simili formæ, sed a pungendi rila huius fere dispari. Hæm.

Sciadeus. Coracinus umbiger Rondelet. Dat. — *Sciadeus*. Sexu ætate discrepant, teste Athenæo, VII, pag. 322: *Σκιάδα*... *Νεομήτιος δὲ σκιάδα* αὐτὸν xxi. Sic paulo ante Plinius *thyonēs* et *thyonidas*, *scorpiomem* et *scorpenem*, separatim nominat. Nisi forte, pro *sciaena*, *symena* magis ariserit: Oppianus enim Halic. I, 429, præter *σκιάρων*, etiam *σκιάρων* habet: illam nuda saxa herbas intolere. *Σκιάρων* latine *umbra* inre appellavere. Galli vocant *maigre*. Hæm.

Scolopendra. De ea IX, 68; de *smyro*, seu *myro*, eodem libro, c. 39. Hæm.

Sepius, *seepini*, *strombus*. In apographo nostro, non *seepini* legitur, sed *septa*; ut legendum videatur *sepiæ*, cuius non sibi sit mentio, utique non prætereundæ. PIST.

Sepia. Sic MSB. omnes, ipso Plinio teste, non *seepini*, ut editi. Quinquam *σκιάρων* inter coenosos maris pisces annumerantur ab Op-

onyx, sive dactylus: spondylus, smarides, stella, sponsia. Turdus inter saxatiles nobilis: thynnus,

piano, Halient. I, v. 406. Σκινεὺς item a Dorionē, apud Athen. VII, pag. 302; de sepia nos egimus IX, 45. Haseo.

Strombus. De strombo, seu turbinē, diximus esp. 30 huius libri; de solene, esp. 32. Haseo.

Solen. Vide lib. XI, esp. 61, et huius libri esp. 9. De eo pisce Sophron mimbographus apud Athenaeum, σολῶν· γλυκύτερον πογγύλιον χερῶν γυναικῶν λεγόμενα. Leopard. X, esp. 22. Dalec.

Spondylus. Athen. III, pag. 87, τράχηλος. Macrob. Sat. II, 9, intra prima coenae Pontificiae fercula spondylos numerat. Pingnotur a Rondetio de Testac. lib. I, esp. 40. H.

Smarides. Σμαρῖται; quoque Diosc. II, 30, aliisque e genere μαγναγῶν. Haseo.

Stella. De stella, IX, 86; de sponsia eodem libro, esp. 69. H.

Turdus inter saxatiles nobilis. *Tomus Thuriacus*, quem alii *Xiphiam* vocant. Haec stupenda. Xiphias est canicula; suntque eius sive τῶν concisae et salitae pro integro pisce et vivo descriptae. Moria habent Graeci partes alimentorum magnorum eodem nomine appellare quo piscem, unde sumptae sunt. Saecius χύβη, quae frusta sunt quadrata pelamidis, vocavit *pelamides*. Sic τῶν; θεωρεῖται; frustum caniculae, quam et ἑσφίζαν dixere. Sic paulo ante: *Phaiger, phycis, saxatiliū, pelamīs, earum genere maxime apolectos* vocatur, etc. Atqui ἀπόλετος anbauiliendo τῶν pars grandior et selectior pelamidis confectae. Salm. 1317. — *Turdus*. Vide quae de eo diximus IX, 20. H.

Thynnus. Xiphias minor thrasus appellatur. Libri omnes vulgati, ex interpolatione Hermol. Barbari, sic habent, *Tomus Thuriacus*, quem alii, etc. Editi autē ipsum, in primis Venetiis 1572, et Parmae 1476, *Thynnus thrasus*. Codex item Colbert. 3 similiter. At Reg. 2, *thynnus thrasus*: quod visum est ante ponendum: ad stipulante inprimis Xenocrate; in lib. de alim. ex aquat. apud Oribas. II, 58, pag. 29: *Thrasus*, inquit, aut *xiphias cetaceus est piscis, et in frusta sedatur*, etc. Ab Hesychio θεωρεῖται idem et ἑσφίς vocatur. E xiphia pisces frusta demi, quae Thuriaci phosonii nomen haberent, auctor est Athenaeus, VI, pag. 274. Sed est ab eo, ut quidem videtur, dispar palpamentum: aut is xiphias, de quo nunc agitur, e minore genere: ut cardylx pelamis pusilla; nam xiphias grandior iterum scorum appellatur, seu diversus ab isto, ut thynnus a pelamide, cybio, orcyo, cordyla et apolecto. Plura de hoc pisce ut et de reliquis apud Xenocratem, distimus in Glossatio nostro nuper cum Xenocratis libello edito, cuius iterata editio iam prelum exercet. Haseo. — *Tomus Thuriacus*. Salisamenti genus fuit ex xiphia cetaceo, et ingenti pisce in frusta dissecto sale condita; quod ex Thuriis Romanis advehebatur. Nomen id graecum est ἀπὸ τοῦ τῆμιοςθας. Sic olim Veteres praecisum vocarunt carnis et viscerum dissectam partem. Lucilius frag. 5 lib. IV Satir. . . praecisū atque epulis capiuntur. opimis. Athenaeus, pag. 138, lin. 46: Πουρκίος παρὰ τοῦ κίτου θούλαν ἑλκύνοντων τριεθλόν

thranis, quem alii xiphiam vocant: thassa, torpedo, tethea: triton pelamidum generis magni: ex eo uraea cylia fiunt. Veneriae, uva, Xiphiae.

LIV. His adiciemus ab Ovidio posita nomina, quae apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Pontō nascuntur, ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: bovem, cercyrum in scopulis viventem, orphum rubentem, rhacinumque pullum, pictas mormyras, aureique coloris chryson. Prae-

την μὲν ἀνέειτο τοῦ ὄφου, καὶ μά-
λιστα τοῦ θουρανοῦ καλουμένου θα-
λασσίου κινῶς οὗτοι καλούμενοι: ac
rursum pag. 155, lin. 13, τοῦτον τοῦ
ἐχθρὸς μέρος ἐστὶ καὶ ὁ ὑπὸ Ρωμαίων
καλούμενος θούριος τέμνος, ὁδιστος ὡς
καὶ τρυφρώτατος. DAL.

Thassa. Sic MSS. Reg. 2 et Chiff. In editis, *Thassa*. Et δέττα vocabat Dorotheus Ascalonites, collectionis vocabulorum, lib. CVIII, apud Athen. VII, pag. 329. Aloia nostra esse ea Rondeletio videtur, VII, 15. H.

Torpedo. De torpedine, IX, 67. Tethea explicuimus c. 30 libri huius. HARD.

Triton. Meminit Xenocrates, lib. de alim. ex aquat. apud Orib. II, 53. Sed locus, ut videtur, est mutilus: Triton sectum cybium aegra vitiatum: solidius est cybio, in ceteris par. HARD.

Ex eo uraea. Οὐραίων κόβιον pul-
pamentum est caudae proximum,
quod eleganter describit Archestratus
apud Athen. VII, p. 303, ex thyn-
naeque grandiore, hoc est, e tritone,
parari iubet. HARD.

Veneriae. Ita MSS. Reg. 2; Colb. 3 et Chiff. In editis *arenae*, inepte. Egimus de conchis Veneris IX, 52. HARD.

Uva. De uva, IX, 4; de xiphia,

PLIN. N. H. Tom. VIII.

seu gladio, cap. 6 libri huius. H.

LIV. Ab Ovidio. In libro *Halieuticon*. Sed qui nunc Ovidii nomine eo titulo libellus inscribitur, inter poemata a Pithoeo edita, longe aevi sequioris est, ex ipsis Plinii verbis confectus. HARD.

Bovem. In libris vulgatis, *Bobgyrum*. In Reg. 2, Colb. 3 et Chifflet. *Bovem pergyrum*. Cercyrum ex eodem Pseudo-Ovidio rescriptissimus, in Halicut. v. 402: *Cercyrosque ferax scopulorum sine moratus*. Bovem quoque ipse auctore retinimus, v. 94: *Nam gaudet pelago, quales somnibrique, bovesque*. HARD.

Orphum. Idem Pseudo-Ovidius, v. 408: *Candharus ingratus succo: tum concolor illi Orphus, caeruleaque rubens trythmus in unda*. Meminit etiam Aelian. Hist. A. VIII, 20, pag. 930. Plinius ipse eum piscem appellat IX, 24. HARD.

Rhacinumque. Portentum id vocis est, nec MSS. quidquam iuvant: nec ipse Ovidius, mutilo, ut hunc est, imperfectoque opere.

Pictas. Idem Pseudo-Ovidius, v. 410: *Et rarus Faber, et pictas Mormyres, et auri Chrysophrys imitata deus: tum corporis Vmbrae Liventis ropidique Lupi, Percaque, Tragi-
que; Quin laude insignis caudae M-*

M m

terea percarn, trugum, et placentem cauda labrum, epodas lati generis. Praeter haec insignia piscium tradit channem ex se ipsa concipere, glaucium aestate numquam apparere, pompilum qui semper comitetur navigiorum cursus, chromin qui nidificet in aquis. Helopem quoque dicit esse nostris incognitum undis: ex quo apparet falli eos, qui eundem aci-

laurus, etc. Auctor Kiranidum, pag. 43: *Mormyros piscis marinus comestibilis et parvus*. Μόρμυρος et μέρμυρος apud Athen. VII, pag. 313. Nunc quoque mormo, in Gallia Narbonensi, teste Rondeletio, V, 22. Quid si porro hoc non parvum trugum, sed percarn, trugum, ex Pseudo-Ovidio legi iussero? HARR.

Cauda labrum. Vide an legendum labroem, id est, lupum: an potius mugilem-χυλόβα, labrum a magnitudine labrorum vocaverit. DAL.

Epodas lati generis. Quidam epodas lotorum generis. De lato pisce, eoracino simili, multa Rondeletius et Athenaeus. DALB. — *Epodas*. Idem Ovidius, v. 426: *Tunc epodas lati, tum molles tergore ranae*. HARR.

Channem. Idem Pseudo-Ovidius, v. 408: *Et ex se Concipiens channe gemino, fraudata parente*. Vide quae diximus IX, 22. HARR.

Glaucium. Idem Ovidius, v. 417: *Ac nunquam aestivo conspectus sidere glaucus*. Dictum id iam ante IX, 25. HARR.

Pompilum. Ita plane et Opplanter, Hallenf. I, 196, pluresque alii apud Athen. VII, pag. 283 sq. Pseudo-Ovidius, v. 400: *Tunc comes rostrum, tractique per aquora ulci, Qui semper ipsum sequeris, Pompile, interis*. HARR.

Chromin. Vide quae diximus ad I. IV. HARR.

Helopem. Idem Ovidius, v. 96: *Et pretiosus helops nostris incognitus undis*. Auctor Kiranidum, pag. 45: *Elops est piscis magnus, similis glaucio*. HARR. — Conferenda hic est palmaria nostratis Cuvier nota 4 ad lib. IX, cap. 29: Affirmabimusque iam audacter, quod expresse minus vir in zoographia facile princeps: nempe acipenserem esse revera sturionem vulgarem, helopem vero sturionem ruthenum. Hic quidem rarior ac diu fere incognitus fuit: unde nec mirum Romae degenti Ovidio acipenseres solos visos, et exsulant in Euxina ora saepe oblatos ruthenos. Nec inficias Iverim aliquando ante exilium Nasonis impositum ruthenum italicis mensis et romanis. Sed centeni fere acipenseres pro singulis ruthenis, uno tamen nomina obtinente, nec distinctione facta specierum. Porro quid simplicius? unum genus fuit ruthani acipenserisque vulgatis; et bene erat mercatori si uno atque eodem nomine vulgarior piscis signaretur: quo nobilior meliorque, sed multo rarior; ergo dum non distinguunt artis quid sit genus, quid species, hi acipenserum nomen imponent helopi; hi helopis acipenserebus: posthac distinguunt, intelliguntque differre ambas species, sed rongenere esse non sentiunt. AR.

Qui. Quam Pseudo-Ovidius elopem accernat ab acipensere: de isto enim

penserem existimaverunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere. Sunt praeterea a nullo auctore nominati, sudis latine appellatus, Graecis sphyraena, rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed non degener. Appellantur et pernae concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimae. Stant velut suillo crure longo in arena defixae, hiantesque, qua limpitudo est, pedali non minus spatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et hyaenam piscem vidi in Aenaria insula captum. Exeunt praeter haec purgamenta aliqua relatu indigna, et algis potius annumeranda, quam animalibus.

v. 132: *Tuque peregrinis acipenser nobilis iudis.* HARO.

A nullo auctore nominati. Mirum quod scribit Plinius, sphyraenas, et pernas ab auctore nullo fuisse nominatas, quum sphyraenarum auctores omnes Graeci meminerint, pernaeque pinnarum sint genera celebrata a Graecis, et hyaenas tursiones esse quidam magnae auctoritatis censent. DALLG.

Sudis. Quod rostro similitudinem sudis referat, hoc est, pali exarati: quum ob emsam et σφύρα Graecis. Quum amplissimus sit dicitur esse et rarus, non is esse videtur quem Arist. σφύραϊον vocat, Hist. Animal. IX, autque esse gregalem. HARO.

Appellantur. Meminit Beda in suis Grammaticis Expositionibus: pernamque Latinis idem sonare existimat, ut videtur, quod Graecis πύραν. Verba eius oppono: PERNA QVAE

MULTO MAIOR EST OYSTERIS, EX CUIUS VELLERIBUS VESTIS CONFICITUR. E geminis nascor per Pontu. caerulea conchis, Vellera setigera produciens corpore fulva: En chlamydem populi, nec non et pabula pulchrae Confero: sic duplex fusi perfolia tributum. A perna ulique perula diminuta voce sequior aetna dicit: unde nos conchiam margaritifera, naïre de perles, deinde appellavimus. Chron. Casini, III, cap. ult. Coppetellae de pernis, hoc est, de conchis istis. HARO.

Pedali non minus spatio. Quantum byssus cui alligatae haerent, longitudine sua permittit. DALLG.

Intus. Spondylus callus interior est, quo testae suae caro ostrearum sive concharum adherescit. H.

Et hyaenam. Apud Aelian. VII, p. 326, crebra piscis hyaenae mentio ex vetustioribus poetis. HARO.

EXCURSVS I

DE BUPRESTIDE,

QVIS SIT, AN VENENATVS, etc.

Ad ea Plinii verba, lib. XXVIII, cap. 21:

*Peculiariter valet contra venena, quae data sunt
 è marino lepore, buprestique, etc.*

Par l'énoncé du sujet de ce mémoire, j'ai déjà pu, messieurs, vous inspirer quelque intérêt, et me concilier votre attention. Je dois vous entretenir d'un insecte fameux dans l'antiquité, connu sous le nom de bupreste. D'une part, on crut qu'il recelait un puissant venin, et les lois infligèrent la dernière des peines au malheureux qui l'employait dans le dessein prémédité d'attenter à la vie de son semblable. D'autre part, on supposait dans cet insecte des propriétés salutaires, et, dès le temps d'Hippocrate, il était compris dans la matière médicale. Quand on admettrait que nos ancêtres eussent été, à cet égard, esclaves des préjugés, une curiosité louable ne nous inviterait-elle pas à rechercher pour notre propre instruction le principe de ces erreurs?

Vous n'ignorez pas, messieurs, combien il est difficile, particulièrement en histoire naturelle, d'établir avec exactitude et sur des raisons solides la correspondance qu'ont les dénominations anciennes avec les nôtres. Les renseignements que nous avons sont en général si vagues, si insignifiants, quelquefois si mensongers, que tout le fruit de nos veilles se borne souvent à de simples inductions, à des conjectures plus ou moins heureuses. Au nombre de ces matières obscures qui exercent la patience et la sagacité des critiques est celle que je vais traiter. Votre équité et votre indulgence me font donc espérer que vous n'exigerez pas de moi une démonstration rigoureuse.

L'examen de l'opinion qu'a émise sur le même sujet un de nos plus célèbres entomologistes, Geoffroy, a donné lieu au travail que j'ai l'honneur de vous offrir. Dans son Histoire des Insectes, tom. II, pag. 437, il applique aux coléoptères, avec lesquels Linné avait composé les genres *cicindela*

et *carabus*, le nom de bupreste, avançant, sans le motiver, qu'ils avaient été ainsi désigné par les Anciens, et que d'ailleurs le mot *carabus* n'est que celui de *scarabæus* défiguré. Ne voulant pas adopter un sentiment arbitraire, j'ai recouru aux autorités qui pouvaient m'éclairer, savoir les auteurs grecs et latins où il est fait mention du bupreste. Après avoir comparé les divers passages relatifs à cet animal, je me suis formé une opinion différente, et dont voici les bases.

Présentons d'abord les faits, en donnant une analyse aussi claire et aussi succincte qu'il me sera possible de ce que les Anciens écrivirent sur cet insecte. Aldrovande et Monfét avaient rassemblé fastidieusement une grande partie de ces matériaux. Je renverrai à leur ouvrages les personnes que cette sorte d'érudition n'est pas capable de rebuter.

Le premier de ces naturalistes observa qu'aucun auteur ancien ne dépeignait le bupreste sous des traits distinctifs, et il déclara ingénument (*de Insect.* lib. IV, p. 488) que malgré les recherches les plus soigneuses il n'avait pu découvrir l'animal qui portait ce nom. Nonobstant un tel aveu il écrivit et présenta sous la même dénomination trois insectes; dont le premier est la cicindèle champêtre, *cicindela campestris* de Linné, le second une espèce d'harpale voisine du *fucius* de Fabricius, et dont le troisième me paraît du moins encore indéterminable. Monfét (*Insect. Theatr.* p. 445) fit de la même cicindèle une cantharide, et de trois espèces de carabes autant de buprestes. (*Ibid.* p. 442). Mais peu d'accord avec lui-même, ou n'ayant aucun principe fixe, il rangea trois autres carabes avec les scarabées. Une septième espèce de carabes; la plus grande de celles que nous ayons en Europe, et que je présume devoir être rapportée au *carabus scabronus* de M. Olivier, ou le *carabus tauricus* de Pallas, y fut placée (pag. 459) dans le genre cantharus. Monfét la recut des environs de Constantinople, et M. Olivier l'y a aussi observée, mais elle est plus commune dans la Tauride.

La dénomination de bupreste ne fut pas exclusivement consacrée à des insectes. Elle désigne encore une plante légumineuse dans les écrits de Théophraste, de Galien et de Pline l'Ancien. Celui-ci (*Histor. Natur.* lib. XXII, cap. 22) accuse les Grecs de légèreté ou d'inconséquence, puisque, suivant lui, ils estimaient beaucoup cette plante, soit comme aliment, soit comme antidote, et que néanmoins son étymologie (erèvéboeus) annonçait un poison. *Buprestim magna inconstantia Graeci in laudibus ciborum etiam habere: undeque remedia tanquam contra venenum praeferunt, et ipsum nomen indicio est bœuti certum venitum esse, quos dissilire degustata fateantur.* Induit en erreur par la dénomination du mot *buprestis*, Pline donne à une plante des qualités vénéneuses qu'elle n'avait pas, et qui ne sont propres qu'à un animal du même nom. Il a l'air d'ignorer ce qu'il nous apprendra lui-même dans ses livres suivants de son Histoire naturelle. Dalcéchamp remarque dans ses notes sur ce passage, qu'Hésychius met sur l'antépénultième syllabe du mot *buprestis* un accent aigu quand il s'agit de la plante, et sur la pénultième un accent circonflexe pour désigner l'animal. (*Hist. Nat.* lib. XXII, c. 22, p. 526): cette différence d'accentuation était l'équivoque.

Les philologues ont un peu varié sur l'étymologie du mot bupreste, qui a lui-même éprouvé des alterations dans la latinité du moyen âge. Mais tou-

jours est-il constant que les auteurs les plus anciens, Pline notamment, ont désigné par là un animal qui fait mourir les boeufs, n'importe de quelle manière, ou que ce fût par inflammation, comme le pensent quelques interprètes, ou que ce fût par une rupture de la peau, ainsi que d'autres l'entendent. Le mot composé crève-boeuf, *quos dissilire*, etc. dit Pline, me paraît rendre de la manière la plus simple le sens de celui de *bupreste*.

Les auteurs grecs et latins qui parlèrent du bupreste ne l'envisagèrent que sous les rapports de son usage dans la médecine et de ses qualités nuisibles. Ils pensèrent qu'il était inutile de décrire un objet commun, et dont la connaissance devait être familière à tout le monde; telle fut aussi leur manière de voir pour la plupart des productions naturelles. Suivant Pline l'Ancien (*Hist. Nat.* lib. XXX, cap. 4), qu'Isidore de Séville copia dans le douzième livres de ses Origines, le bupreste est un animal rare en Italie, semblable à un scarabée à longues pattes; caché dans les herbes, il trompe les regards, ceux du boeuf spécialement, d'où vient le nom de cet insecte; dévoré par celui-ci, et ayant atteint son fiel, il excite dans son corps une telle inflammation qu'il crève. *Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabæo longipedè. Fallit inter herbas, bovem maxime, quæ et nomen invenit: devoratunque, tacto felle, ita inflammat ut rumpat.* Poinçonnet de Sivry traduit le mot *felle* par celui de foie; mais il est évident que Pline distingue ces deux parties dans le chapitre trente-septième du livre onzième de son Histoire naturelle.

Nicandre, auteur grec qui vivait environ deux siècles avant Pline, disait aussi dans ses *Alexipharmques* que le bupreste est un poison mortel pour les vaches et les veaux qui l'avalent, et que telle est l'origine du nom que les pâtres lui avaient donné. Les chevaux qui mangeaient cet insecte périssaient également, et avec les mêmes symptômes, si nous devons en croire Hiérocles, cité par Aldrovande. Élien (*Hist. Anim.* lib. IV, cap. 49), après avoir parlé, et de la même manière que Pline, des funestes effets que produit le bupreste, ajoute qu'il a la vertu de la cantharide, et qu'il lui ressemble. Dioscoride (lib. II, cap. 52) et Galien, d'après lui, avaient fait la même comparaison. Au rapport de Lucien (*Dipsal.*), il est très-commun dans la Libye, contrée qui fut toujours pour les Grecs et les Romains la région des monstres et des animaux malfaisants. Je pourrais citer d'autres auteurs, mais qui ne nous instruisaient pas davantage, parce qu'ils ne font que répéter ce que leurs prédécesseurs ont écrit. Aristote n'a point parlé du bupreste. Peut-être l'a-t-il confondu avec les cantharides, auxquelles les auteurs grecs l'ont assimilé.

D'après le témoignage de Nicandre et de Dioscoride, celui qui prenait intérieurement le bupreste, soit dans son état naturel, soit préparé en breuvage, ressentait dans la bouche une odeur fétide et un goût désagréable de nitre. Il éprouvait de violentes douleurs dans l'estomac et dans les intestins. La vessie était attaquée, le flux urinaire n'avait plus cours, et la peau du ventre, par l'effet d'une tension extraordinaire, comparée à celle d'un tambour, et que les Grecs appelaient pour cette raison tympanite, offrait les signes extérieurs de l'hydropisie.

On était si généralement persuadé que le bupreste fournissait un violent poison, que l'autorité civile crut devoir punir de mort celui qui l'emploierait,

ainsi que la chenille du pin, avec des intentions criminelles. *Qui supresten vel pityocampen, tanti facinoris consoci, aut mortiferi quid veneni ad, novem accelerandum dedit, iudicio capitali et poenæ legis Cornelie afflictor* (*Bu-dæus in Pandectis*, cité dans Monfét, *Insect. Theatr.* p. 142).

C'était une application de la loi connue dans la jurisprudence romaine sous le titre *Cornelia de Falso*; et qui n'était elle-même qu'un recueil de lois rendues par le dictateur Sylla contre les faussaires d'actes publics, les faux monnayeurs, les assassins, les empoisonneurs, etc.

Je n'exposerai point le détail des traitements que les médecins ordonnaient aux personnes qui avaient été empoisonnées avec cet insecte; je ne parlerai pas non plus des secours que l'on ordonnait en pareille circonstance aux animaux domestiques. Ceux qui seront curieux de connaître ces remèdes les trouveront dans les ouvrages de Dioscoride, de Plinè, de Galien et dans le traité de l'Art vétérinaire de Vegèce. Ces traitements ne différaient point essentiellement de ceux que Boërhaave a indiqué contre le poison des cantharides; on faisait usage de délayants, de vomitifs, de substances grasses, huileuses et émollientes, d'acides, etc. Les Anciens employaient surtout le mout et la pulpe des figues.

Considéré quant aux propriétés médicales, le bupreste avait encore une grande affinité avec les cantharides, soit dans la préparation, soit dans le but pour lequel on s'en servait. Il fallait, suivant Hippocrate, lui arracher la tête, les ailes et les pattes. Il le prescrivait isolément ou combiné avec différentes drogues, suivant la nature des cas. Il l'ordonnait spécialement dans les maladies des femmes, afin, par exemple, de provoquer ou de rétablir leur écoulement périodique, de dissiper les écoulements utérins, etc. On lui attribuait une vertu éminemment stimulante; une qualité septique, etc. On l'appliquait extérieurement avec divers mélanges pour résoudre les squirres, les concrétions muqueuses, et pour guérir les dartres vives, les chancres, etc. Dioscoride torréfiait légèrement les insectes, en les exposant à la vapeur de cendres chaudes sur un creble. Galien les faisait macérer dans du vinaigre. On verra, pour d'autres détails pharmaceutiques, les compilations d'Aldrovaude et de Monfét.

Tels sont, messieurs, les faits principaux que l'antiquité nous a transmis sur le bupreste; et d'après lesquels je dois établir mon opinion. Mais avant de tirer parti de ces faibles moyens, je vous ferai part d'une observation relative à mon sujet, et qui jette sur lui quelques rayons de lumière. Selon, dans son voyage du Levant intitulé : *Observations de plusieurs singularités de choses remarquables*, etc. liv. I; chap. 45, pag. 91, dit avoir vu au mont Athos une sorte de cantharide semblable à l'espèce officinale, mais jaune, plus grosse, fort puante, et se nourrissant indifféremment de ronces, de chicorées, d'orties, de conises et de plusieurs autres plantes. Les Caloyers l'appellent *voupristi*, dénomination presque absolument la même que celle de *buprestis*, prononcée à la manière des Grecs, et qui, au rapport de Belon, a une signification identique. Cet insecte occasionne de grands ravages aux habitants du mont Athos, l'herbe sur laquelle il s'est posé, faisant périr à la suite d'une enflure les chevaux et les animaux ruminants qui s'en sont nourris. Je soupçonne que l'insecte de Belon est un mylabre de Fabricius,

genre qui, d'après un passage de Dioscoride et de Pline, renferme les cantharides auxquelles ces auteurs supposaient le plus d'efficacité. Il paraît même que dans le royaume de Naples l'on se sert aujourd'hui du mylabre à la place de notre cantharide (*lytta vesicatoria* de Fabricius). L'observation de Bélon nous prouve que les Grecs modernes ont retenu la dénomination primitive de bupreste, et qu'ils l'appliquent à un insecte de la famille des cantharides, ainsi que le faisaient Dioscoride et Galien.

Maintenant que j'ai recueilli toutes les données que pouvait m'offrir l'étude des Anciens, il ne me reste plus qu'à les faire valoir pour la solution de la difficulté qui a été l'objet de mes recherches. On m'accordera j'espère 1° que le bupreste est un insecte ailé, ou du moins pourvu d'élytres. Hippocrate nous en a convaincus; 2° que cet insecte est même de l'ordre des coléoptères, car Pline le rapproche des scarabées et Élien de la cantharide; 3° qu'il a en général les propriétés de ce dernier coléoptère, qu'on le destinait aux mêmes usages médicaux, et qu'on neutralisait l'activité de son pouvoir par des procédés semblables; 4° que cet insecte est herbivore, puisqu'il se trouve habituellement dans les lieux où paissent les animaux domestiques, parmi les insectes et dans le foin; 5° que les organes du mouvement ont peu d'énergie, attendu qu'il ne sait point se soustraire, au moyen du vol ou de la course, à la dent meurtrière de ces mêmes animaux, qui d'ailleurs sont assez lents dans l'action de manger; 6° enfin que le bupreste habite plus particulièrement les pays chauds, comme on le voit en comparant le passage de Pline avec celui de Lucien.

Nous savons que les coléoptères du genre mâloé de Linné ont toutes les propriétés qu'on attribuait au bupreste. Mais les possèdent-ils exclusivement?... Dans la série des insectes de cet ordre, on ne pourrait guère citer pour autre exemple que les cicindèles et les carabes. Il est, en effet, certain que plusieurs de ces coléoptères jettent par la bouche et par l'anus une liqueur très-âcre; mais ils sont carnassiers et très-agiles à la course. A l'exception de quelques espèces qui ont les arbres pour domicile, ils ne se tiennent pas sur les végétaux; ce n'est qu'accidentellement qu'on les y remonte, et dès que le plus petit danger les menace, ils se laissent tomber à terre, et fuient très-promptement. La plupart aiment à se cacher sous les pierres, dans les trous et les lieux souterrains. Aussi je ne sache pas que les habitants de la campagne leur aient jamais imputé les accidents dont on accusait les buprestes. Si on mit autrefois au nombre des compositions médicales quelques espèces de cicindèle ou de carabe, comment et depuis quelle époque a-t-on cessé d'en faire usage? Nos ancêtres ne conservèrent-ils pas avec l'attachement le plus scrupuleux, avec une sorte de respect religieux, presque toutes les formules et les recettes qu'une ancienne tradition leur avait laissées? Pourquoi, à l'égard de l'emploi de ces insectes, auraient-ils abandonné une pratique qu'ils suivaient si aveuglément et depuis tant de siècles? Ne voyons-nous pas les préjugés et les vices de cette routine opposer encore de nos jours une prescription abusive aux progrès de nos lumières?

Parmi les substances de notre matière médicale, aurions-nous quelque insecte dont la dénomination primitive serait mécon nue? Si tout ce qu'on rapporté du bupreste lui convenait, si l'usage de cet insecte était général,

si on ne pouvait déterminer l'époque à laquelle il a été introduit, ne serait-il pas raisonnable de présumer que cet insecte est le vrai bupreste des Anciens, que les divers changements arrivés en Europe depuis la destruction de l'empire romain, bouleversements qui ont eu tant d'influence, ont effacé les traces de l'application nominale de cet insecte, que cependant, et sous différentes désignations modernes, il a conservé dans notre pharmacie les droits que lui valurent dans des temps reculés, et les écrits de plusieurs savants illustres, et l'opinion vulgaire.

Or, je crois, que le bupreste de nos pères de la médecine et de l'histoire naturelle est une espèce du genre mélœ de Fabricius ou de celui du proscarabée de Geoffroy. Je ne peux indiquer laquelle, pour la raison que je donnerai plus bas.

Les mélœs de Fabricius embrassent la division de mélœs aptères de Linné, et l'espèce la plus commune dans nos climats est appelée vulgairement *scarabée des maréchaux*, *ver de mai*, etc. Ils appartiennent à la famille des cantharides, et ont ainsi qu'elles trouvé place dans nos pharmacopées, celles surtout qui sont les plus surannées ou fort antérieures au période brillant de la chimie moderne. On a toujours cru que ces insectes avaient des propriétés plus ou moins analogues à celles de la cantharide. On les emploie encore aujourd'hui dans quelques cantons de l'Espagne au défaut et sous le nom de ce dernier coléoptère. Ils ont été regardés comme un spécifique contre la rage. Il paraît qu'en pris intérieurement ils occasionnent, du moins quelquefois, des symptômes fâcheux; et, quoique nous n'ayons pas, à ma connaissance, des faits bien positifs à cet égard, je pense néanmoins que les mélœs, à raison de leur proximité des cantharides, doivent nous être suspects, et qu'il y aurait de la témérité à rejeter entièrement des témoignages des Anciens, si ces insectes sont leurs buprestes.

Le fond de la couleur des mélœs étant noir, ou d'un noir bleuté, leurs pattes en outre ayant assez de longueur, Pline aura pu comparer grossièrement ces insectes à des sonneuses à longues pattes. Les naturalistes n'ignorent pas que dans l'enfance de la science on formait souvent des grou pes d'après des convenances générales de couleurs.

On a cru reconnaître dans notre mélœ ordinaire le *cantharoletus* ou *cantharus* de quelques auteurs anciens, et comme leurs *cantharus* représentent des scarabées de Linné, probablement les *ateuchus* de Fabricius, on a, par opposition, transformé en proscarabées les *anticantharus* ou les *vantharolethrus*.

Les mélœs sont herbivores, et se plaisent dans les pâturages, aux bords des haies et des chemins tapissés de verdure. Leur port est lourd, et ils marchent lentement, parce que leur abdomen, qu'ils traînent pour ainsi dire, est très-volumineux. Ils manquent d'ailes; et leurs élytres sont courtes. Ces parties, dans les premiers âges de l'entomologie, n'ayant pas été distinctivement distinguées, Hippocrate aura pu, dans ce qu'il dit au sujet de la préparation du bupreste, appeler ailes les organes qui sont maintenant des élytres.

Lorsqu'on saisit un mélœ, il contracte ordinairement les pattes, et semble opposer pour défense une humeur d'un brun jaunâtre, oléagineuse en apparence, corrosive, et qui suinte de quelques articulations du corps, des ge-

noux particulièrement. Aussi des naturalistes ont-ils nommé ce coléoptère *scarabée onctueux*. La nature l'ayant si mal partagé, quant à la faculté locomotrice, il n'est pas surprenant qu'il puisse être la victime de la voracité de l'animal domestique pâturant avec lui.

De même que les autres insectes de la famille des cantharides, les méloés sont plus répandus dans les contrées méridionales de l'Europe que dans celles du Nord. On les rencontre ça et là, mais pas en quantité, comme les cantharides, et la plupart des espèces disparaissent avant la fin du printemps. Ne serait-ce pas ce qui aurait fait dire à Pline que le bupreste est rare en Italie ?

Pour qu'il fût possible de déterminer l'espèce dont se servaient les Anciens, il faudrait avoir parcouru les pays qu'ils habitaient, et y avoir remarqué l'espèce dominante. Peut-être employaient-ils indifféremment tous les méloés indigènes. Sans vouloir décider, j'observerai qu'en Espagne, en Barbarie, et peut-être dans les autres parties méridionales de l'Europe, le méloé *laevigata* de Fabricius paraît y remplacer le méloé *proscarabaeus* du Nord. Cette dernière espèce est moins commune aux environs de Paris, et plus au Midi, que celle que M. Panzer a nommée *tecta*.

On pourrait m'objecter que certaines espèces de mylabres et de zonitils de Fabricius, autres coléoptères vésicaux, satisfont aussi bien que le méloé aux conditions du problème que j'ai tâché de résoudre. Mais j'ai dit plus haut que ces coléoptères répondaient en général aux cantharides des Anciens, et qu'ils les distinguaient des buprestes. J'ajouterai que les mylabres sont très-communs en Italie, tandis que la bupreste y est rare ou peu abondante, et que les méloés étant employés depuis un temps immémorial conjointement avec les cantharides, on ne peut expliquer le fait, si on n'admet pas que ces méloés sont les buprestes des Anciens. Enfin les mylabres et les zonitils se trouvent dans les lieux secs et arides, et souvent sur les fleurs composées; les cantharides, ou les *lytta* de Fabricius, rongent les feuilles des arbres et des arbustes. Or, ces habitudes se concilient moins que dans notre hypothèse avec le texte de Pline : « *Scarabaeus longipedi simillimum*... fallit inter herbas. » Au surplus, je croirais toujours avoir détruit une erreur assez générale parmi les entomologistes, et avoir prouvé qu'il faut chercher le bupreste dans la famille des coléoptères vésicaux.

Les buprestes des auteurs grecs et romains étant dans mon opinion nos méloés, Geoffroy a trop légèrement substitué le premier nom à celui de *enrybus*. Les insectes de ce genre sont carnassiers sous la forme de larve et en état parfait, au lieu que les *carabos* d'Aristote subissaient leurs métamorphoses dans les bois secs, et devaient y puiser leur nourriture. D'après le passage où il compare leurs antennes à celles des lépidoptères, et suppose toutefois que la leçon du texte soit exacte, je présumerais qu'il désigne des insectes de la famille des capricornes, ou des *serambyx*, et probablement les espèces qu'on nomme *heros*, *cerdo*, qui font beaucoup de tort aux arbres. Les anciens naturalistes n'observaient guère que les insectes utiles ou dangereux, encore fallait-il qu'ils fussent assez grands et assez communs pour frapper leurs regards.

Les mêmes considérations m'obligent à rejeter le sentiment de Camus, qui, dans ses Commentaires sur l'Histoire naturelle des Animaux d'Aristote, tom. II, art. *Criquet*, propose de rendre toujours le mot *carabes* de ce naturaliste par celui de *locusta*, sauterelle. Les insectes de ce nom, ainsi que les autres orthoptères, ne vivent point dans les bois, et leurs nymphes sont toujours agissantes, ce qui est contraire au texte d'Aristote.

LATHEILLE, *Mém.* (in Syll. period. cui titulus, *Annales du Muséum*, tom. XIX, pag. 429 sqq.)

EXCVRSVS II

DE MEDICINAE INCVNABVLIS ET TOTA APVD
VETERES HISTORIA.

Ad ea Plinii verba, lib. XXIX, cap. 41

Plura de ipsa medendi arte cogunt dicere, etc.

Partout où l'homme s'est réuni en société, les blessures, les maladies externes et internes auxquelles chacun est sujet, à raison des lois de notre organisme, durent exciter la sollicitude générale : l'idée de la médecine naquit de cette sollicitude. Des moyens plus ou moins ingénieux furent imaginés ; des remèdes plus ou moins efficaces durent apparemment être tentés au hasard. Lorsque le succès couronnait l'un de ces moyens ou l'un de ces remèdes, ceux-là, sans doute, furent d'abord conservés dans la mémoire, et transmis ensuite par tradition aux générations suivantes : Dès lors, il exista une sorte de médecine empirique. L'histoire des faits n'a pu être recueillie que long-temps après les premières notions dont il vient d'être parlé. Ce fut probablement bien plus long-temps encore après cette seconde époque, que l'homme put, en comparant les faits anciennement recueillis, avec ceux qui se présentaient à ses yeux, en tirer des inductions susceptibles de le guider dans le traitement.

Dans la longue enfance des sociétés, il ne pouvait y avoir d'autre enseignement médical que celui de la communication de la connaissance des moyens mécaniques et des propriétés des médicaments, qui avaient antérieurement été employés avec succès dans la curation des blessures et des maladies. La science n'existait point encore, il n'y avait pas même de médecins ; car, tant que les hommes furent très-rapprochés de l'état de nature, la médecine dut être un art commun. Ce n'est que dans les sociétés nombreuses, policées, et dont l'industrie est déjà variée, que l'on peut admettre l'existence de professions distinctes. Dans l'état de choses que nous supposons, chacun était donc médecin à son tour, et conseillait à celui dont il voyait les souffrances, le remède qu'il savait avoir réussi, ou dont les propriétés étaient attestées par les traditions. Hérodote nous apprend que, de son temps encore, les Babyloniens, les Chaldéens et d'autres peuples, n'a-

yaient pas de médecins. Lorsque quelqu'un devenait malade, il se faisait transporter sur la place publique; les passants qui avaient éprouvé un mal semblable au sien, ou qui avaient observé le même accident, la même affection sur d'autres personnes, donnaient au patient les remèdes que leur suggéraient leur jugement et leur mémoire. Il n'était permis à quiconque soit de passer auprès d'un malade sans l'interroger sur la nature de ses souffrances. Cet usage, long-temps après l'époque dont parle Hérodote, subsistait encore en Assyrie, en Lusitanie, dans les Asturies, etc.

Les premiers hommes qui, s'élevant au-dessus du vulgaire, firent une étude spéciale de la médecine, et obtinrent des succès en exerçant, furent élevés au rang des dieux; on leur consacra des autels, et les prêtres qui les desservaient devinrent médecins eux-mêmes; en rendant les oracles de la divinité que le peuple venait consulter. Aussi, pendant long-temps, l'exercice de la médecine fut exclusivement dévolu au sacerdoce; il en était une dépendance. L'art était enseigné sous le parvis: cet enseignement s'exerçait par les ministres des autels, qui l'environnaient de pratiques et de cérémonies occultes et mystérieuses. Cet art grossier chez les peuples encore barbares, ne se composait que d'un mélange de mysticité, de superstitions et de notions du plus abject empirisme, dont les prêtres, dominateurs avides, se réservaient la connaissance exclusive.

Ainsi se passent les choses chez tous les peuples trop peu avancés dans la civilisation pour être éclairés des lumières de la philosophie. L'on voit encore de nos jours chez les sauvages de l'Amérique, chez ceux des Terres Océaniques, chez les habitants de la Sibérie, etc. les hommes revêtus des fonctions sacerdotales exercer exclusivement la médecine.

Premières traces de l'instruction médicale. Les remarques que faisaient les prêtres de l'antiquité sur les effets des médicaments, et même sur la marche des maladies, n'étaient pas perdues pour leurs successeurs; ils inscrivaient leurs observations sur les murs des temples qu'ils desservaient. En Égypte, ces murs étaient couverts de recettes et de descriptions des maladies. Cette méthode se propagea, sans doute, des Égyptiens chez les Grecs; où elle existait depuis qu'Esculape eut été déifié. La même chose avait lieu chez les Israélites; où, du temps de Moïse, et même avant ce législateur, les lévites seuls avaient guéri la lèpre, et possédaient le droit exclusif d'exercer la médecine.

Les prêtres grecs avaient perfectionné la méthode observée par les Égyptiens; ils faisaient graver dans leurs temples les noms des malades qu'ils avaient guéris, le genre de l'affection et l'espèce de traitement au moyen duquel on était parvenu à soulager chacun de ces malades. Cürter, *De incrementis artis medicæ, per expositionem ægrotorum in vici publicæ et templi*, in 4°, Lipsie, 1749, a fait connaître plusieurs tablettes votives, qui ont été découvertes dans l'île du Tibre. Voici le texte de ces tablettes, auxquelles nous joignons la traduction qu'en a donnée le savant auteur de l'Histoire de la médecine, M. Kurt Sprengel.

Αὐταῖς ταῖς ἡμέραις Γάβω καὶ τυρὼ ἐχρημάτισον ἰθεὺς ἐνὶ ... ἱερὸν βῆμα καὶ προσκυνῶσαι, ἅτα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἰθεὺς ἐνὶ τῷ ἀριστερῷ καὶ δεξιῷ τοῦς σὺντε δακτύλους ἐπὶ τῷ βήματι; καὶ ἀραι τὴν χεῖρα καὶ ἐπιθεῖναι ἐνὶ τοῦς

ἰδόντες ὀφθαλμούς καὶ ὄραν ἀνέβλεπε τοῦ θεοῦ παρρησίᾳ καὶ συγκαταρούμενοι
ἐπὶ ζωῇ ἀρετῇ ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ οὐδατοῦ ἡμῶν Ἀντωνίου.

« Ces jours derniers, un certain Calus qui était aveugle, apprit de l'oracle qu'il devait se rendre à l'autel, y adresser ses prières, puis traverser le temple de droite à gauche, poser ses cinq doigts sur l'autel, lever la main et la pincer sur ses yeux : il recouvra aussitôt la vue en présence et aux acclamations du peuple. Ces signes de la toute-puissance du dieu se manifestèrent sous le règne d'Antonin. »

Οὐαλίριος Ἀπερ στρατιώτης τυφλὸς ἔχρημάτισεν ὁ θεὸς εἶδέν καὶ λαβεῖν αἶμα ἐξ ὀλεκερυνόντος ἱνικαῦ μετὰ μέλιτος καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπιχρίσται ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς καὶ ἀνέβλεψεν καὶ ἐβλέπεν καὶ νύχαριετσαν δημοσίᾳ τῷ θεῷ.

« Un soldat aveugle, nommé Valérius Aper, ayant consulté l'oracle, en a reçu pour réponse, qu'il devait mêler le sang d'un coq blanc avec du miel, et en faire un onguent pour s'en frouter l'oeil pendant trois jours : il recouvra la vue et vint remercier le dieu devant tout le peuple. »

Αἶμα ἀναφέρουσι βουλικῷ ὀφθαλπισμένην ὑπὸ παντός ἀνθρώπου ἔχρημάτισεν ὁ θεὸς εἶδέν καὶ ἐκ τοῦ τρεβόμενου ἀρεὶ πόκκους ἐπὶ τοῦ θεοῦ, καὶ γαγῆν μετὰ μέλιτος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, καὶ εἰσῆν καὶ εἶδεν δημοσίᾳ νύχαριετσαν ἐμπροσθεν τοῦ θεοῦ.

« Julien paraissait perdu sans ressource à la suite d'un trachement de sang : le dieu lui ordonna de prendre sur l'autel des graines de pomme de pin, de les mêler avec du miel, et de manger pendant trois jours cette préparation : il fut guéri, et vint remercier le dieu devant tout le peuple. »

Λουκίος πλουρητικῷ, καὶ ὀφθαλπισμένην ὑπὸ παντός ἀνθρώπου, ἔχρημάτισεν ὁ θεὸς εἶδέν καὶ ἐκ τοῦ τρεβόμενου ἀρεὶ τίερην καὶ μετ' οἶνου ἀναφέρουσι καὶ ἐπιθῆναι ἐπὶ τὸ πλερὸς, καὶ εἰσῆν καὶ δημοσίᾳ νύχαριετσαν τῷ θεῷ, καὶ ὁ θεὸς ἀντιχάρη αὐτῷ.

« Lucius était atteint d'une pleurésie, et on désespérait de ses jours : le dieu, qui lui apparut en songe, lui ordonna de prendre de la cendre sur l'autel, de la mêler avec du vin, et de se l'appliquer sur le côté : il fut guéri et vint remercier le dieu devant le peuple, qui lui souhaitait toutes sortes de prospérités. »

Il n'est pas douteux que l'usage, qui subsiste encore chez les chrétiens grecs et catholiques de l'Europe, de consacrer des ex-voto dans les églises en commémoration des guérisons obtenues, tire son origine de la coutume des Païens, dant nous venons de parler.

Telle fut l'instruction médicale pendant une longue suite d'années. De tous les temples fameux par les prodiges que savaient opérer leurs desservants, celui d'Esculape à Epidaure, fut le plus utile à la science médicale. Les Asclépiades, descendants et ministres de ce dieu, grouaient le dépôt des connaissances relatives à l'art qu'ils cultivaient avec une distinction toute particulière, et préparèrent ainsi les succès et la gloire du grand Hippocrate, qui, lui-même, étoit issu de ces prêtres illustres.

Enseignement public de la médecine dans la Grèce, dans les écoles philosophiques. Avant la venue du père de la médecine, la philosophie, dont les progrès suivaient ceux de la civilisation, avait déjà dérobé au vanchisme les plus importants secrets dont se composait alors la médecine. Les philosophes,

afin d'en perfectionner la théorie, étaient parvenus à entretenir avec les Asclépiades, sous les portiques du temple, des relations suivies, au moyen desquelles ils se pénétraient de la doctrine consacrée par l'expérience; ils communiquèrent ensuite publiquement à leurs élèves tout ce qu'ils avaient eu l'adresse de s'approprier dans ces entretiens. C'est ainsi que Thalès, Pythagore, Empédocle, après de semblables noviciats, sous les portiques sacrés, enseignèrent la médecine dans les écoles philosophiques de la Grèce. Ces illustres professeurs n'exerçaient point l'art de guérir; mais à l'époque où ils florissaient, et même long-temps après, les sciences médicales étaient une partie intégrante de la philosophie.

C'est surtout Pythagore qui rendit le plus de services à la médecine. Il répandit l'éclat le plus brillant sur l'instruction médicale, dans la célèbre école qu'il avait fondée à Crotone, où il s'était retiré après ses voyages, préférant cette ville, dont le climat était délicieux, à Samos, sa patrie. Le premier, il enseigna la physiologie; il s'occupa beaucoup d'exposer les règles de la diététique, et celles qui sont relatives à l'hygiène; il fit connaître la propriété des médicaments dont on faisait usage à cette époque. Pythagore, outre les études qu'il avait faites dans les parvis des temples d'Esculape, avait acquis la connaissance de tant de choses, par de longs voyages en diverses contrées, et particulièrement dans l'Asie Mineure, dans la Phénicie et dans l'Égypte, que ses disciples furent de tous les médecins de cette période les plus habiles pour le traitement des maladies internes; et les médecins de Crotone, leurs successeurs, jouirent pendant long-temps de la réputation d'être les premiers de la Grèce.

Nous n'exposons point ici la philosophie de Pythagore; elle est étrangère au sujet de cet article. On sait que les Crotoniens le regardaient comme un envoyé des dieux; sa figure noble et patriciale, son éloquence entraînante, ses manières affectueuses, étaient faites pour lui gagner les cœurs et justifier une pareille idée. La sobriété était une des principales règles de sa philosophie, et la première condition qu'il exigeait de ceux qu'il admettait dans l'ordre secret et mystérieux dont il était le chef. Il eut une idée d'une haute philosophie, en faisant entrer, comme un des éléments de l'art de gouverner les hommes, la médecine, qu'il arracha ainsi des mains des prêtres spéculateurs et fanatiques, qui s'en servaient comme d'une arme redoutable au vulgaire.

Après Pythagore, Anaxagore, Démocrite, Héraclite, Eutychron et quelques autres moins célèbres enseignèrent la médecine dans les écoles philosophiques; et, malgré les erreurs que l'on peut reprocher aux doctrines des uns et des autres, erreurs inséparables du temps où ils vécurent, on ne saurait se dissimuler que ces philosophes firent faire de grands progrès à la science dans plusieurs de ses parties.

École d'Hippocrate. Hippocrate, fils d'Héraclide, fut le véritable fondateur de la médecine, et mérita de la postérité les surnoms les plus glorieux. Il était le dix-septième descendant d'Esculape, et naquit à Cos, pendant la quatre-vingtième olympiade, quatre cent soixante ans avant l'ère vulgaire, et mourut l'an trois cent soixante-dix-sept ans avant Jésus-Christ, selon quelques historiens, ou l'an trois cent soixante-dix, selon quelques autres.

Il n'est pas douteux qu'Hippocrate n'eût beaucoup profité de l'expérience de ses ancêtres qui, durant trois cents ans, avaient desservi les temples d'Esculape. Il est incontestable que les tablettes votives, conservées dans ces temples par leurs soins, lui ont fourni une partie des observations qui enrichissent ses ouvrages sur la marche et la nature des maladies. Toutefois, en admettant cette opinion vraisemblable, qui oserait en argumenter pour affaiblir la haute idée que tous les médecins de tous les siècles ont conçue du génie d'Hippocrate ? Chaque page de ses immortels écrits n'atteste-t-elle pas le talent étendu, l'observateur rempli de sagacité, le praticien judicieux et habile, le médecin vraiment philosophe ? Ce grand homme, privé de ressources de l'anatomie, dépourvu de ces lumières que la connaissance des lois physiologiques, inconnues de son temps, peuvent seules répandre sur la médecine, semble avoir deviné, dans la profondeur de son génie, les choses dont la réalité ne devait être dévoilée que bien des siècles après lui. Hippocrate enseigna beaucoup de vérités ; il consacra peu d'erreurs, parce qu'il dédaigna les théories hypothétiques qui régnoient de son temps dans les écoles philosophiques, et qu'il prit constamment pour guide l'observation des faits pathologiques et celle des phénomènes de l'organisation humaine.

Hippocrate eut un grand nombre de disciples, auxquels il enseigna la médecine sans rétribution. Voici les qualités qu'il exigeait du médecin : « On le connaît à son extérieur simple, décent et modeste ; il doit avoir de la gravité dans le maintien, de la réserve avec les femmes, de l'affabilité et de la douceur pour tout le monde ; la patience, la sobriété, l'intégrité, la prudence, l'habileté dans son art, sont ses attributs essentiels. Que les médecins aient sans cesse présents à la mémoire les conseils de ce divin législateur. Ne cherchez, leur dit-il, ni les richesses, ni les superfluités de la vie ; guérissez quelquefois gratuitement, par le seul espoir de la reconnaissance et de l'estime des autres. Secourez, si l'occasion s'en présente, l'indigent et l'étranger ; car, si vous aimez les hommes, vous aimerez votre art. Lorsque vous êtes invité à discuter sur une maladie, par les assistants, n'usiez point de grands mots ni de discours étudiés et pompeux : rien ne déceit plus l'incapacité ; c'est imiter le vain bourdonnement du frelon. Dans une maladie qui laisse à choisir plusieurs moyens curatifs, le plus simple et le plus commode est celui que doit prendre un homme éclairé qui ne veut point en imposer. »

Notre estimable collègue, M. Renaudin, auquel nous avons emprunté la traduction de ces deux morceaux (*Biogr. Univers.* article *Hippocrate*) ajoute, après le premier, « ne croirait-on pas voir Hippocrate lui-même dans ce portrait ? » Et après le second : « ce morceau suffirait pour faire aimer Hippocrate et lui mériter l'honorable surnom de *divin vieillard*, que les Anciens lui ont décerné d'une voix unanime. »

Il est probable qu'Hippocrate enseigna la médecine dans les différentes parties de la Grèce qu'il habita ; mais c'est surtout à l'école de Cos qu'il appartient spécialement. Il convient d'enrichir cet article du serment que ce sage instituteur exigeait de ses élèves.

« Je jure par Apollon, par Esculape, par Hygie et par Panacée ; je jure par tous les dieux et déesses de tenir religieusement la promesse solennelle à laquelle je m'engage.

« J'honorerai, comme mon propre père, le maître qui m'aura enseigné l'art de guérir; je lui témoignerai ma reconnaissance en pourvoyant à tous ses besoins; je considérerai ses enfants comme les miens, et je leur enseignerai la médecine, s'ils ont le dessein d'embrasser cette profession.

« J'agirai de même envers tous ceux qui se seront engagés par le serment que je prête; mais je n'en admettrai aucun autre à mes leçons, à mes discours, et aux exercices de ma profession.

« Je prescrirai aux malades le régime que j'aurai jugé convenable à leur situation, d'après mes facultés et mon jugement; je les préserverai de tout ce qui pourrait leur être préjudiciable.

« Aucune séduction ne pourra me déterminer à donner du poison à qui que ce soit; jamais, non plus, je ne donnerai de conseil criminel, de même que je n'aurai jamais de part à l'avortement forcé d'aucune femme.

« Mon unique but sera de soulager et de guérir les malades, de répondre à leur confiance, et d'éviter jusqu'au soupçon d'en avoir abusé, spécialement à l'égard des femmes.

« Je conserverai religieusement l'intégrité de ma vie, et l'honneur de mon art.

« Je ne taillerai point les malades atteints de la pierre; mais je laisserai aux personnes qui se chargent de cette opération le soin de la pratiquer.

« Quelle que soit la maison où je sois appelé, j'y entrerai dans la seule intention d'y secourir les malades, m'abstenant de toute injure à leur égard et de toute corruption, spécialement de toute action libidineuse, soit que j'aie à traiter des hommes ou des femmes, des hommes libres ou des esclaves.

« Si, pendant le traitement, ou même après la guérison, je venais à découvrir, sur la vie des hommes, des choses qu'il importe de ne pas divulguer, je les regarderai comme un secret, et je m'imposerai le silence le plus absolu à leur égard.

« Puisse-je, religieux observateur de mon serment, recueillir le fruit de mes travaux, et parcourir une vie heureuse, sans cesse embellie par l'estime générale! Si je deviens parjure, que le contraire m'arrive.

On comptait, à l'époque où vivait Hippocrate, et après ce grand médecin, diverses écoles célèbres par l'enseignement public de la médecine. Celle de Cos est la plus illustre de toutes, sans doute parce qu'elle eut l'honneur de former Hippocrate; viennent après, l'école de Cnide, qui passe pour la plus ancienne; celle de Rhodes, celle de Cyrène et celle de Cratote, rendue fameuse par Pythagore, et ensuite par ses disciples, spécialement par Démocède.

A ces époques, un seul médecin enseignait toutes les parties de la médecine et formait une école. Il examinait, sans le concours d'autrui, ses élèves, et, lorsqu'il leur reconnaissait la capacité suffisante, il leur accordait le droit d'exercer à leur tour et d'enseigner.

Après la mort d'Hippocrate, ses fils Thessalus et Dracon, et Polybe son gendre, continuèrent la gloire de l'enseignement et celle de l'école de Cos; ils propagèrent les belles doctrines de leur père; ils altérèrent toutefois cette doctrine, en y introduisant les hypothèses et les subtilités empruntées de la physique de Platon.

École philosophique de Platon. Platon n'exerçait point la médecine ; il enseigna cette science à l'imitation des philosophes ses prédécesseurs. Il vint après Hippocrate, et ne profita point de son exemple. Justement célébré par l'étendue de ses connaissances philosophiques, par la sagesse et l'élevation de son esprit, Platon créa une théorie médicale, entièrement spéculative ; il défigura la philosophie naturelle en y introduisant toutes les subtilités, toutes les chimères d'une fausse métaphysique, et il s'éloigna constamment de l'observation et de l'expérience ; il fut le fondateur de la secte dogmatique. Ses idées erronées sur les éléments, sur la formation du corps de l'homme, sur la nature de l'âme, etc. eurent un succès déplorable ; elles se sont propagées chez les Grecs, les Egyptiens, les Romains ; les Arabes ; et, parvenues jusqu'à nous, elles ont, pendant plus de vingt siècles, opposé d'invincibles obstacles à la découverte de la vérité.

École d'Aristote. Aristote vint aussi peu de temps après Hippocrate, et, philosophe comme l'était Platon, il enseigna la médecine avec plus d'utilité que ce dernier. Aristote est peut-être l'homme le plus étonnant des temps antiques par l'étendue, la profondeur et l'universalité de ses connaissances : l'histoire naturelle, tous les genres de littérature, la physique, la médecine, l'astronomie, la politique, son génie embrassait tout ; mais sa dialectique était captieuse, et donnait aux sophismes brillants, au moyen desquels il expliquait les choses dont il ne pouvait avoir une connaissance exacte, dans l'état où étaient alors les sciences, un air de vérité qui fut souvent funeste aux progrès de l'esprit humain. Comme celle de Platon, la philosophie d'Aristote a traversé les siècles ; elle a régné dans toutes les écoles jusqu'aux temps les plus modernes ; elle présidait encore à notre éducation dans la dernière moitié du dix-huitième siècle.

Ce grand homme fut utile à la médecine, en propageant les connaissances anatomiques qui existaient de son temps, et en y ajoutant de nouveaux faits. Il exposait la structure du corps humain, d'après les dissections qu'il pratiquait sur les animaux et sur les oiseaux spécialement. Il fut le précurseur d'Hérophile, dans cette partie de l'enseignement médical.

Théophrasté, sorti de l'école d'Aristote, enseigna l'histoire naturelle, et spécialement la botanique ; mais ses observations ont rarement trait à la médecine.

École d'Alexandrie. L'école de Cos, qui, après Hippocrate, avait vu briller dans l'enseignement Praxagore, Plistoniceus et quelques autres, eut la gloire de produire Hérophile. Ce médecin peut être désigné comme le vrai fondateur de l'anatomie. Il quitta la Grèce de bonne heure pour voyager, et se rendit enfin dans la ville d'Alexandrie, où déjà, depuis long-temps, les sciences étaient cultivées avec zèle et protégées. Hérophile y établit une école où il enseigna la médecine et toutes ses parties, avec un éclat qui lui attira des auditeurs des pays les plus éloignés. Les historiens et les médecins de l'antiquité lui accordent unanimement la gloire d'avoir élevé l'anatomie au nombre des sciences. Le premier, il bannit les spéculations de l'étude du corps humain. Il soumit cette étude à l'expérience. Tous les témoignages les plus authentiques nous apprennent qu'avant lui nul n'avait disséqué des cadavres humains. Celse et Tertullien ajoutent que Ptolémée Logus, qui

L'avait autorisé à faire ses dissections, malgré les préjugés qui rendaient de pareilles expériences odieuses, livra des criminels vivants à Hérophile, et sur lesquels celui-ci étudia les secrets de l'anatomie et de la physiologie. Tertullien évalue à six cents le nombre des victimes sur lesquelles Hérophile eut le barbare courage de s'exercer: aussi disait-il que cet anatomiste féroce avait baï l'homme, bien qu'il eût été avide de le connaître. Plusieurs écrivains modernes ont essayé de justifier Hérophile, ainsi qu'Érasistrate, qui vint après lui, de l'accusation intentée contre eux d'avoir eu la férocité d'expérimenter sur l'homme vivant. Mais ces deux médecins ne sont pas les seuls auxquels on reproche d'avoir donné ces affreux exemples de cruauté. Mondini, le premier des modernes qui ait renouvelé l'art de disséquer les cadavres humains, et après lui d'autres anatomistes de ces époques, ont aussi été publiquement accusés, par leurs contemporains, d'avoir disséqué des criminels vivants. Quoi qu'il en soit, et quels qu'aient été les moyens employés par Hérophile, il est certain qu'il enrichit l'anatomie de nombreuses découvertes; il décrivit, avec une grande exactitude, les différentes parties de l'œil; il reconnut, par la dissection, la plupart des membranes de cet organe, et leur donna des noms qui sont restés, comme ceux de *réine*, d'*arachnoïde*, etc. Il opéra le premier la cataracte par extraction du cristallin. C'est à ce médecin que les physiologistes durent la connaissance exacte des nerfs du cerveau. Il démontra que ces nerfs président exclusivement à ceux des mouvements de notre corps qui dépendent de notre volonté. Hérophile regardait le cerveau comme l'origine des nerfs; ce qui donne une idée de l'habileté avec laquelle il disséquait. Parmi les nombreuses découvertes que fit cet anatomiste, il convient de parler de celles des pulsations artérielles. La doctrine qu'il nous a laissée sur le pouls est fort ingénieuse. Jusque-là, cette partie importante de la physiologie avait été inconnue. On a reproché à Hérophile d'avoir poussé les choses trop loin, dans sa théorie sur le pouls, et d'en avoir rendu l'étude impossible pour quiconque n'est à la fois musicien et géomètre; car il distingue dans le pouls un rythme en quelque sorte musical; soumis à des calculs au moyen desquels il serait possible d'y reconnaître une cadence et une mesure relative à l'âge, au sexe, au tempérament, etc. de chaque individu. Hérophile est le premier qui ait eu l'idée d'ouvrir des cadavres, afin d'étudier la nature et le siège de la maladie sous laquelle ils avaient succombé. Il convient donc de lui attribuer, d'après le témoignage de Pline, l'invention de l'anatomie pathologique, si négligée par la suite, et sur la connaissance de laquelle doit se fonder désormais toute médecine philosophique. Hérophile était de la secte des dogmatiques: le premier d'entre eux il recommanda l'emploi des médicaments, dont il faisait un usage peut être immodéré. Il enseigna cette erreur de son maître Praxagore, que toutes les affections du corps résultent des humeurs. Fallope, l'un des plus grands anatomistes du seizième siècle, disait que contredire Hérophile, en anatomie, c'était contredire l'Évangile. En effet, bien qu'il eût été un grand médecin et un habile chirurgien, ce sont ses découvertes en anatomie, l'exactitude de ses descriptions, qui l'ont immortalisé. La plupart des noms qu'il imposa aux organes qu'il a décrits, sont encore consacrés de nos jours. Hérophile eut un grand nombre de disciples qui formèrent une secte dite des *Hérophili-*

Liens, et qui propagèrent par l'enseignement sa doctrine jusqu'au temps du galénisme. Les plus célèbres des Hérophiliens furent Philinus, Sérapion, Apollonius, Glossius, Héraclide de Tarente.

L'école d'Alexandrie, après la mort d'Hérophile, eut un soutien digne de ce grand homme; ce fut Érasistrate, qui, comme lui, avait le goût de l'anatomie, et contribua à ses progrès. Il était de l'école de Cnide, et fut attiré à Alexandrie par Ptolémée Philadelphie. Les Ptolémées, prédécesseurs de celui-ci, avaient fondé cette bibliothèque célèbre, dont la perte est encore l'objet de nos regrets. Philadelphie, ainsi que ses ancêtres, y avait joint un musée où un grand nombre de savants étaient entretenus aux frais de l'état. Ils y enseignaient, à une multitude d'élèves, la médecine, l'anatomie, et les autres sciences physiques et naturelles que l'on cultivait dans ces temps.

Érasistrate, qui brilla dans cette école, laissa aussi après lui de nombreux sectateurs qui enseignèrent sa doctrine. Parmi les plus remarquables on compte Strabon de Beryte, Straton de Lampsaque, Lycon de Troas, Apollonius de Memphis, etc.

C'est vers cette époque que des médecins se vouèrent à l'exercice spécial de la chirurgie, et d'autres à celui de la pharmacie. Mais les études étaient toujours communes aux uns et aux autres.

Ce fut à Alexandrie que la chirurgie fut d'abord cultivée avec succès; on y pratiqua les plus grandes opérations; les procédés opératoires furent perfectionnés. Philosène s'y distingua par sa dextérité. On cite, après lui, le chirurgien Héron, qui enseigna le premier que l'épiploon se trouve souvent compris dans la hernie ombilicale; Gorgias, Ammonicus, surnommé le lithotomiste, parce qu'il se livrait exclusivement à l'opération de la taille; Sostrate, qui fut aussi un lithotomiste célèbre de cette époque. L'opération de la lithotomie est la partie de la chirurgie que l'on pratiqua avec le plus de succès à Alexandrie. Cette école est aussi remarquable par le soin qu'elle mit à perfectionner les appareils chirurgicaux. Parmi les chirurgiens qui eurent le plus de part aux travaux de ce genre, l'histoire nomme Amyntas de Rhodés, auteur d'un bandage pour la fracture des os propres du nez. Périgène est auteur d'un bandage de tête qu'on appelait *casque*, et du *bec de cigogne* propre à la luxation de l'humérus. Paucrate et Nilés imaginèrent le *plinthium*, espèce de caisse carrée, garnie de poulies, qu'on employait à la réduction des luxations de l'humérus. Nymphodoce inventa le *gloucome*, bolte propre à la réduction des fractures des membres.

Enseignement de la médecine chez les Romains. Les écoles de la Grèce, particulièrement celle d'Alexandrie, fleurirent jusqu'à l'époque de l'invasion des Romains. Mais alors, avec la liberté, s'écroulèrent les édifices; élevés par tant de beaux génies aux lettres, à la philosophie et aux arts. Rome, qui jusqu'alors ne connaissait d'autre gloire que celle des armes, et dont la littérature se bornait à l'éloquence de la tribune, dans le forum et au sénat; Rome vit fleurir dans son sein les sciences philosophiques et les beaux-arts, qui avaient pris naissance dans les terres classiques de la Grèce et de l'Égypte. On sait que la république romaine comptait déjà six siècles d'existence et de gloire, sans qu'aucun médecin y eût exercé son art. Le premier qui osa s'y établir fut un citoyen du Péloponèse, du nom d'Archagathus. Ce

médecin fut d'abord favorablement accueilli des Romains ; mais ils le lapidèrent ensuite, au rapport de Pline, parce que les opérations chirurgicales qu'il pratiquait au moyen du fer et du feu révoltèrent ce peuple ; qui jusqu'alors n'avait vu couler le sang que dans les combats ou sous la hache des licteurs. Rome, après la mort d'Archagathus, fut pendant cent cinquante ans abandonnée des médecins. Ce n'a été qu'au temps de Pompée et de César qu'il en vint quelques-uns de l'Asie. Le premier d'entre eux-ci fut le Grec Asclépiade. Il commença d'abord à se faire connaître par des leçons de rhétorique qui furent très-suivies. Cicéron, avec lequel il était uni d'amitié, l'avait engagé à débiter dans la carrière de l'éloquence. Bientôt Asclépiade ouvrit des cours de médecine qui obtinrent un grand succès. Son école, la première que Rome vit s'élever dans son sein, ne tarda pas à devenir célèbre ; il en sortit Étienne de Byzance, Ausidius de Sicile, Nicom d'Agrigente, Artorius, qui fut le médecin et l'ami d'Auguste ; Clodien et Nicécratus. Asclépiade fut aussi le maître de Thémison, qui se rendit célèbre dans l'enseignement médical, et qui fut le fondateur de la secte des méthodistes, ou plutôt des solidistes.

Parmi les nombreux élèves et les sectateurs de Thémison, la postérité nomme l'affranchi Musa, qui eut la gloire de guérir Auguste, périssant victime des remèdes échauffants et stimulants, et sur lequel il employa avec le plus heureux succès la méthode antiphlogistique, particulièrement les bains froids. Musa obtint, à l'occasion de cette cure, le titre de chevalier romain ; on lui érigea une statue d'airain dans le temple d'Esculape. Ce médecin est le premier qui ait fait usage, comme remède, de la chair de vipère. La médecine lui dut beaucoup de recherches sur les propriétés des diverses substances médicinales. Il composa un grand nombre de formules contre diverses maladies, telles que les affections catarrhales, les fièvres quartes, les douleurs néphrétiques, l'ozène, les maladies des yeux, les ulcères de mauvais caractère, etc.

Le lithotomiste Mégès fut un célèbre chirurgien. Le premier il réduisit la luxation du genou en devant. On lui doit la détermination des signes diagnostiques de certaines affections serofuleuses. Il était de l'école de Thémison. Mais le plus illustre des élèves de ce professeur fameux fut sans contredit A. Cornélius Celse, médecin philosophe, chirurgien savant, littérateur érudit. Celse est l'écrivain le plus élégant, le plus correct de tous les auteurs latins dont s'honore notre art : il a été surnommé le Cicéron de la médecine.

Sous les règnes de Trajan et d'Adrien l'enseignement médical parvint à une haute splendeur. Soranus d'Éphèse, élève de l'école d'Alexandrie, était alors le chef de l'école des méthodistes dans la capitale du monde. Non seulement il enseignait avec un talent supérieur les préceptes consacrés, mais il faisait avancer plusieurs parties de la pathologie externe et interne. Il possédait des connaissances anatomiques peu communes dans le siècle où il vivait. Toutefois Soranus mêlait à l'exposition du vrai des idées populaires et superstitieuses qui ternirent sa gloire.

De tous les médecins de l'école de Rome, Galien, qui de Pergame était allé étudier l'anatomie à Alexandrie, où cette science, depuis Hérophile, n'avait cessé d'être cultivée et de faire plus ou moins de progrès ; Galien

fut incontestablement le plus savant et le plus habile. Il enseigna l'anatomie avec éclat ; mais la jalousie qu'excita parmi ses confrères la grande supériorité qu'il avait sur eux ; tant sous le rapport des talents que sous celui de l'esprit, le détermina d'abandonner trop promptement une carrière dans laquelle il ne brilla que pendant peu de temps. Ce médecin qui, pendant toute sa vie, avait cultivé l'anatomie, et qui en fait souvent l'apologie dans ses écrits, fut plus favorable à cette science, en inspirant à ses lecteurs le désir de l'étudier, que par les progrès qu'il lui fit faire. En effet, Galien a découvert peu de choses en anatomie, sans doute parce qu'il n'eut jamais l'occasion de disséquer des cadavres humains. C'est sur les singes qu'il s'exerça le plus ; et c'est en disséquant ces animaux qu'il signala plusieurs muscles inconnus jusqu'à lui. Galien fut également médecin et chirurgien habile ; mais, pendant son séjour à Rome, il n'y pratiqua que la médecine, selon l'usage de son temps. Toutefois, dans les occasions urgentes, il opérait et ne dédaignait pas de saigner ses malades.

Après la belle époque de Galien, l'enseignement médical tomba dans un état de décadence dont il ne se releva plus. La cause de cette dégradation fut incontestablement due à l'introduction de la magie, de l'astrologie et de toutes les absurdités de la théosophie orientale dans l'enseignement et dans la pratique de la médecine.

FOUQUIER-PRECAU, in voc. *Instruction médicale* In magno rerum medicalium Thesuro, cui titulus *Dictionnaire des Sciences médicales*, tom. XXXII, pag. 44 sq.

EXCVRSVS III

DE VULGARIORE SALE,

H. E. MURIATE DE SOUDE, VEL CHLORÛRE.

Ad ea Plinii verba; lib. XXVI, cap. 39-46:

Sal omnis, aut fit, aut gignitur, etc.

Si la partie minéralogique de l'histoire de ce corps présente peu de faits remarquables, il n'en est pas de même des parties géognostique, géographique, technique et économique de cette histoire; elles sont très-étendues. Le nombre prodigieux d'ouvrages et de mémoires qu'on a publiés sur cette seule substance, prouve suffisamment son importance et l'intérêt qu'on a mis à la bien connaître.

Le sel marin se présente naturellement sous deux états différents.

1.º Sous forme solide, granuleuse, fibreuse ou massive; 2.º tenu en dissolution ou dans les eaux continentales, soit courantes, soit stagnantes, ou dans les eaux marines.

La position géognostique dans ces différents états est nécessairement très-différente. Cependant, la position des sources d'eau salée ayant les plus grands rapports avec celle du sel marin rupestre, nous réunirons ici les circonstances de leur histoire géognostique.

Le sel marin rupestre a peut-être été déposé dans les couches de l'écorce du globe à trois époques différentes, savoir:

Dans les terrains primordiaux de sédiment.

Dans les terrains de sédiment inférieurs ou moyens.

Dans les terrains de sédiment supérieurs.

Les deux positions extrêmes sont et très-rares et très-incertaines. La moyenne est au contraire la plus commune, la plus généralement admise et la mieux connue.

Mais, dans une question géognostique de cet intérêt, il ne suffit pas d'avoir reconnu la classe de terrain à laquelle le sel marin appartient, il faut encore arriver à le placer avec toute la précision possible dans celui ou dans ceux des terrains de cette classe auquel il peut appartenir plus spécialement.

Or, en admettant dans la classe des terrains de sédiment inférieur de l'Europe, commençant au lias et se terminant par la bouille filicifère, la série de formation suivante, en allant des plus nouvelles aux plus anciennes, on a, comme on le sait, au-dessous du calcaire oolithique jurassique et quelquefois avant le lias,

1. Le grès à carreau jurassique, marneux et ferrugineux (*Eisenlettinger Sandstein*, OYENHAUSEN).
2. Le lias, dont le calcaire à griphé fait partie, avec ses marnes et son charbon de terre.
3. Le grès à carreau du lias avec ses marnes bigarrées (*Keupersandstein*) et son gypse.
4. Le calcaire conchidien (*Muschelkalk*).
5. Le grès bigarré (*Bunter Sandstein*), avec ses marnes et son gypse.
6. Le calcaire pénée (calcaire alpin, *Zechstein*).
7. Les schistes bitumineux, les pséphites, etc.

C'est dans cet intervalle, et même seulement entre les nos 2 et 6, que tous les géognostes placent le terrain ou plutôt la roche salifère. Ils ne diffèrent que sur trois circonstances: 1.º dans quelle position précise ou dans quelle roche de ces terrains se trouve la formation ou les formations salifères, s'il y en a deux? 2.º Y a-t-il dans cet intervalle deux dépôts ou formations de sel marin séparés par des roches de nature et d'origine différentes? 3.º Le sel marin rupestre et les marnes salifères qui produisent les sources salées, sont-ils dans des positions séparées, ou ne sont-ce que les parties sans position distincte et constante d'une même masse?

Nous nous occuperons d'abord de la première question.

Je pense avec le plus grand nombre des géognostes qui se sont occupés de cette question, MM. Buckland, de Humboldt, Voltz, Kleinschrod, Oyenhausen, etc. que les roches salifères sont placées dans la formation qui est entre le lias et le grès bigarré, et qu'elles y sont comme les roches subordonnées.

Les descriptions les plus détaillées, telles surtout qui ont su caractériser les roches par les fossiles qu'elles renferment, laissent peu de doutes sur cette position, et la question ne devient embarrassante que quand les roches, qui font partie des séries supérieures et inférieures aux dépôts salifères, viennent à manquer ou sont inconnues. C'est dans ces circonstances qu'on enfonce ou qu'on relève plus ou moins le dépôt de sel marin, suivant que ce sont les roches supérieures et les roches inférieures qui sont réduites, et dans ce cas on place ce dépôt beaucoup au-dessus ou au-dessous du calcaire conchidien.

En prenant pour type ou point de comparaison des pays où ce calcaire ait été bien déterminé au moyen des corps organisés fossiles qu'il renferme, comme le département de la Meurthe, le pays de Bade et le Wurtemberg, et où des fouilles et des sondes ont pu faire reconnaître clairement la nature des roches qui recouvrent le sel marin et la position de ce minéral par rapport à ces roches, ainsi que cela s'est offert dans les travaux de recherche et d'exploitation des terrains salifères qu'on vient de citer, on reconnaît que le dépôt de sel marin est situé principalement dessus ou dedans les calcaires conchidiens.

Cette position est confirmée, 1.º par des observations faites aux environs de Durrheim, dans le pays de Bade, ainsi qu'à Sulz, Heilbronn et Wimpfen, sur le Neckar, dans le royaume de Wurtemberg, par MM. Mérian, Kleinschrod, Steininger, Keferstein, Langsdorf, Boué, Oyenhausen, Schubler et d'Alberti: 2.º par ce qu'on connaît sur le sel marin de Norwich,

comté de Chester en Angleterre, et par l'opinion de M. Buckland et des autres géognostes anglais; 3.º par ce qu'on sait sur la position et les circonstances géologiques de celui de Hallein en Salzbourg. Nous pouvons même ajouter à ces autorités celle de M. de Charpentier; car, quelque les dénominations que ce géognoste donne aux roches qui supportent et recouvrent le dépôt salifère soient bien différentes de celles que nous venons de rapporter et semblent indiquer un tout autre terrain, et par conséquent une position géognostique très-différente, on ne peut guère douter que la synonymie des roches désignées par ce géognoste, et autrefois à peu-près de même par MM. de Buch, Mérian et Keferstein, ne puisse être établie de manière à faire coïncider les observations de M. de Charpentier et leur résultat avec ce que nous venons d'exposer sur la position du sel marin, soit dans les lits marneux et gypseux qui recouvrent le calcaire conchidien, soit dans ce calcaire même, soit quelquefois au-dessous de lui.

Ainsi le grès rouge de ces auteurs paraît être le grès bigarré. Leur calcaire ancien (*Zechstein*) ou calcaire alpin, serait le calcaire conchidien.

Le gypse salifère, subordonné à cette roche, est le terrain salifère placé ou dans des lits qui forment le passage du lias au calcaire conchidien ou dans ce calcaire ou dans les premières assises du grès bigarré et du gypse qui lui est subordonné.

Enfin, le calcaire du Jura, qu'on a confondu avec le calcaire conchidien, est bien notre calcaire jurassique, placé, comme le dit M. de Charpentier, immédiatement sur son grès bigarré, c'est-à-dire, sur notre calcaire à gryphée; circonstance qui contribue à établir l'analogie des deux roches.

Cette apparente anomalie, qui, d'ailleurs, n'a pas été partagée par M. Boué, etc. n'offre donc aucune exception, et nous pouvons conclure avec la plus grande probabilité que « le terrain de sel marin principal et peut-être unique de l'Europe occidentale, est placé dans la partie supérieure du terrain de sédiment inférieur, dans les marnes bigarrées qui recouvrent immédiatement le calcaire conchidien, et même assez souvent dans les lits moyens de ce calcaire. »

Les roches de grès, dit M. Kleinschrod, celles de marnes bigarrées, renfermant du sel marin accompagné de gypse, sont des circonstances générales sur tout le globe, et cette association ne présente de différence que dans le rapport des quantités. Tantôt le sel marin est la roche dominante, tantôt, enfin; c'est la marnes argilleuse et le grès dans lesquels le sel marin n'est plus manifesté que par la saveur.

Maintenant, que la principale position géognostique du sel marin rupestre est suffisamment établie, nous allons examiner toutes les circonstances qui appartiennent au sel marin du terrain de sédiment inférieur.

Il se présente dans ces terrains ou en bancs puissants, ou en lits, ou en amas, ou en veines, ou disséminé d'une manière peu visible dans les roches argilleuses et marnées qui en font partie.

Les bancs; ou amas de sel marin, ont souvent une très-grande puissance ou épaisseur, quelquefois même une puissance telle qu'on n'a pu les traverser en entier, telle est, par exemple, la masse immense de Wierliczka, dont l'épaisseur est encore inconnue. Dans les cas ordinaires, cette puissance

varie depuis quelques centimètres jusqu'à 42 et 45 mètres. Lorsque les lits sont minces, ils sont multipliés; mais il paraît que dans aucun cas les lits, couchés ou bancs, n'ont une très-grande étendue, que leurs deux surfaces n'offrent même qu'un parallélisme trompeur, et que, quand on peut les explorer sur plusieurs points, on y remarque des renflements et de tels rétrécissements, que le sel marin disparaît entièrement sur certains points; cette circonstance semble indiquer que ce minéral n'est pas déposé en couches à surface parallèle, mais plutôt en masses à peu-près lenticulaires, de grandeur, et d'épaisseur très-variées et comme placées à côté les unes des autres à des distances inégales, entre les assises des terrains qui les renferment. Toutes les mines de sel marin rupestre qu'on a pu observer sur une certaine étendue, ont indiqué cette disposition.

Le sel marin est ainsi, comme on l'a dit, répandu en petits amas ou petites veines dans les marnes calcaires ou argileuses qui accompagnent et précèdent les grandes masses. Quelquefois le terrain salifère ne le présente même que de cette manière, les grandes masses manquent. Enfin le sel marin est tellement disséminé dans ces roches, qu'il y est invisible. Cette disposition constitue le terrain de marnes argileuse-salifère (*Salzhon*), qui précède les amas de sel marin rupestre ou qui se montre quelquefois seul: on y place l'origine des sources d'eau salée, si communes dans des pays où on ne connaît encore aucune trace de sel marin, quoiqu'on l'y ait souvent cherché.

Le terrain salifère est souvent à peu-près horizontal ou faiblement incliné. Non seulement sa stratification n'est pas uniforme dans son épaisseur, mais elle est encore très-irrégulière dans son allure, offrant des amas poissants, purs et presque sphéroïdaux, à côté de dépôts brouillés, sinués même, où le sel marin ne se montre plus qu'en petites veines contournées. (Hallein près Salzbourg).

Les roches et minéraux qui l'accompagnent, offrent un exemple remarquable de généralité et de constance. Ce sont, dans l'ordre de leur présence la plus habituelle :

1. La *marnes argileuse*, et quelquefois la marnes calcaire brunâtre. La première est susceptible de s'imprégner d'une grande quantité d'eau, lorsqu'elle est mise à découvert et en contact avec ce liquide. Alors elle se gonfle et augmente tellement de volume, qu'elle ferme en peu de temps les galeries et autres cavités qu'on a ouvertes dans les terrains de sel marin rupestre, et qu'elle exerce sur les parois verticales des grandes cavités une pression telle qu'elle peut former de vastes plafonds, qui se soutiennent d'eux-mêmes et sans aucune étaie. (Hallein près Salzbourg).

Les marnes argileuses sont presque toujours colorées en brun ou en rougeâtre: elles présentent de nombreuses ondulations; leurs lits mêmes sont très-fragmentaires, et leurs fragments offrent des surfaces comme polies par le frottement.

2. Le *gypse sélinite*, saccharoïde, fibreux ou compact, pur ou mêlé d'argile, gris ou rougeâtre, et le plus souvent de cette dernière couleur, en lits ou continus, ce qui est assez rare, ou interrompus par des renflements et des rétrécissements, en petits amas, en veinules ou rognons, enfin, dans

une disposition qui paraît représenter en petit la manière d'être du sel marin en grand.

3. La *keraténite*, rougeâtre, laminaire et lamellaire, mêlée plus ou moins abondamment avec le gypse ou avec le sel marin lui-même.

4. Le mélange de toutes sortes de sels, qu'on a nommé *polyhalite*.

5. Le *bitume*, peu visible, mais manifestant sa présence par son odeur et ses autres propriétés dans toutes les roches et dans presque tous les minéraux de la formation.

6. Le *lignite* en petits morceaux ou amas, répandant une odeur particulière, qu'il communique au sel marin et qui lui a fait donner le nom de lignite à odeur de truffe (*Wieliczka*).

7. Le *soufre* en petits amas ou en cristaux.

On trouve encore associé au sel marin ou dans les roches, soit argileuses, soit gypseuses, qui l'accompagnent immédiatement, du *quars sinople*, (*Almengranilla* en Espagne) de l'*arragonite*, de l'*epsomite* capillaire ou cristalline, de la *glauberine*. (*Villarubin* près d'Ocaña).

8. Quant à la question des débris organiques qui accompagnent ce minéral dans son propre gisement, elle est beaucoup plus difficile à résoudre, parce qu'il faut distinguer ceux qui se trouvent dans les terrains qui recouvrent les mines de sel marin rupestre, et qui n'ont aucun rapport avec le terrain salifère, de ceux qui font partie des terrains au milieu desquels la formation du sel marin est placée et qui se présentent très-naturellement dans ce terrain, tels que les *gryphés*, les *végétaux filiciformes* et autres débris organiques, qui appartiennent au lias et au grès bigarré, et de ceux qu'on peut rencontrer dans les argilles salifères, interposées entre les dépôts de sel marin ou dans le sel marin lui-même. Or, la présence de corps organiques dans cette roche est très-incertaine, et l'espèce de ceux qu'on y indique n'est pas toujours clairement déterminée.

Ainsi, les os d'éléphant qu'on cite dans les terrains des mines de sel marin paraissent appartenir aux terrains de transport qui le recouvrent, et être sans relation géognostique avec la formation de sel marin.

Les coquilles marines qu'on cite dans d'autres mines, appartiennent probablement au lias ou au calcaire concidien qui enveloppe le dépôt de sel marin.

Mais il n'est pas du même du lignite et des coquilles bivalves qu'on a trouvés dans les mines de sel marin de *Wieliczka*, etc. ces corps étaient bien évidemment dans la masse même du sel ou au moins dans les marnes salifères qui alternent avec lui, et ils appartenaient directement à l'époque et aux circonstances de sa formation.

On a remarqué que les plantes qui croissent généralement sur les bords de la mer, et qui sont principalement le *triglochin maritimum*, le *salicornia*, la *salicola kali*, l'*aster tripolium*, le *gloux maritima*, le *chritum maritimum*, etc. se trouvent aussi dans le voisinage des mines et des sources de sel marin, même de celles qui sont le plus enfoncées dans l'intérieur des terres.

L'intérieur des mines de sel marin, lorsqu'on est arrivé à une certaine profondeur, et qu'on a dépassé, en creusant, les lits de marne argileuse, se fait remarquer par l'absence, quelquefois complète, de toute eau souter-

raine, au point que les masses de sel marin sont tellement sèches, que la poussière qui résulte de leur abattage devient incommode pour les ouvriers. On a remarqué également que l'intérieur de ces mines n'avait aucune mauvaise influence sur la santé des ouvriers; elles passent même généralement pour être salubres.

Le sel marin fontinal (ou les sources salées), se présente à très-peu de chose près de la même manière que le sel marin rupestre, et dans des terrains qui ne diffèrent pas géologiquement de ceux qui renferment ce sel.

On croit avoir remarqué que les sources salées sortaient en général des parties les plus supérieures des terrains salifères, principalement des marnes argileuses salées (*Salzhon*). Il est facile d'en attribuer la cause à l'obstacle que ces marnes mettent au passage des eaux souterraines dans les parties inférieures du terrain: il paraît qu'il y a réellement des cas où les sources salées ne sont ni accompagnées ni même suivies de sel marin rupestre, et où elles prennent tout le sel qu'elles contiennent dans les marnes salées, qui constituent alors les seules roches de terrain salifère.

Tantôt les eaux pluviales ont une assez grande influence sur l'abondance et la force des eaux salées, tantôt elles n'en exercent presque aucune. Ces sources tarissent par un grand froid et augmentent par la chaleur, sans que la pluie ou la sécheresse paraissent influer sur ces différences. La pression atmosphérique paraît aussi modifier l'abondance ou la rareté de ces eaux. (STAUPE).

Tels sont les phénomènes généraux et les particularités de la position du sel marin rupestre et fontinal, qui appartient aux formations de calcaire conchidien et de grès bigarré des terrains de sédiment inférieurs. Mais on croit avoir reconnu deux autres époques de formation de sel marin: l'une serait beaucoup plus ancienne et appartiendrait aux terrains primordiaux de sédiment; l'autre serait beaucoup plus nouvelle et ferait partie du terrain de sédiment inférieur.

On rapporte à la première le sel marin de Bex, celui de Cardonne, etc.

Le sel marin de Bex est en effet interposé dans des roches qui ont tous les caractères minéralogiques des calcaires et même des travertins des terrains primordiaux de sédiment, et M. de Charpentier n'hésite pas à les rapporter avec le sel marin et la karsténite qu'elles renferment, à cette époque géognostique. Mais si, comme cela paraît probable d'après les observations et l'opinion de M. Keferstein, de M. Studer, etc. et j'ose ajouter, d'après les observations que j'ai publiées sur les terrains de Fis et des Diablerets, tous les terrains des Alpes doivent être relevés, c'est-à-dire, rapportés à une époque géognostique beaucoup plus récente qu'on ne le présumait, les terrains de Bex rentreraient alors dans la série des terrains de sédiment inférieurs et moyens.

Quant à ceux de Cardonne, ils nous semblent encore trop peu connus pour qu'on puisse avoir une opinion plausible sur leur époque de formation.

M. Beudant rapporte aux terrains de sédiment supérieurs, mais à la partie la plus basse ou la plus ancienne de ces terrains, et par conséquent la plus voisine de la craie, le sel marin rupestre de Wieliczka et du pied des Carpathes: il le place dans la formation d'argile plastique et de lignite, qui

appartient à ce terrain. Nous exposerons les faits qui font la base de cette opinion, en décrivant ces mines célèbres.

Les mines de sel marin rupestre ne paraissent pas avoir de position déterminée par rapport à leur élévation ou aux chaînes de montagnes.

On connaît des couches puissantes de ce minéral à une assez grande profondeur au-dessous du niveau de la mer (la mine de Wieliczka est creusée à 260 mètres au-dessous du sol); on en connaît d'autres à une élévation considérable (celle de Hallein près Salzbourg est à 1000 mètres au-dessus de la mer; le roc salt d'Arbonne en Savoie est à plus de 2000 mètres.)

On avait cru que ces dépôts étaient toujours situés au pied des chaînes de montagnes du terrain primordial, parce qu'en effet on connaît un bien plus grand nombre de terrains salifères dans cette position que dans les pays de plaine; mais ceux qu'on a découverts en Lorraine, dans le pays de Bade, dans le Wurtemberg, prouvent que leur position n'est point déterminée par un tel voisinage; et si on les trouve plus ordinairement près des hautes montagnes, cela vient de ce que le terrain qui les renferme est plus près de la surface de la terre, au pied des montagnes, que dans les plaines formées de terrains plus récents et recouverts quelquefois de terrains de transport très-épais.

Les généralités qu'on vient de présenter vont recevoir leur confirmation des détails de localités dans lesquels nous allons entrer.

Principales mines de sel marin rupestre et fontinal.

Nous confondrons dans cette énumération géographique les sources ou fontaines salées avec les mines de sel marin, la position géognostique de ces deux manières d'être du sel marin étant la même.

L'Espagne présente un assez grand nombre de sources salées et quelques mines de sel marin rupestre. Bowles avait déjà fait remarquer que ces terrains salifères étaient presque tous situés dans des lieux élevés et que les sources sortaient généralement du pied des chaînes de montagnes, et notamment des Pyrénées.

Une des mines de sel marin les plus célèbres de l'Espagne est celle de Cardonne ou Cardonna en Catalogne, près la montagne de Montserrat. On a entièrement ignoré pendant long-temps sa position géognostique; on l'a attribuée d'abord à la formation primordiale cristalline, et ensuite à celle de sédiment, c'est-à-dire, aux terrains de transition. Cette opinion, qui était fondée sur la nature cristalline de la roche et des gypses qui l'accompagnent, et sur ses rapports apparents avec les terrains de sédiment des environs, est celle, ou du moins était celle de M. Cordier en 1816. Nous allons donner la description de ce gîte d'après lui: on examinera ensuite s'il convient de le rapporter à la formation générale du sel marin des terrains de sédiment inférieurs ou moyens.

La surface du plateau sur lequel est bâtie la petite ville de Cardonne est élevée, d'après les observations barométriques faites par M. Cordier, de 414 mètres au-dessus de la Méditerranée. La montagne de sel paraît comme isolée et indépendante au milieu d'une vaste étendue de terrain calcaire ou

de grès de San Miguel-del-Pay et du Montberrat. Ses formes tranchantes et ses couleurs rouge et blanche la font facilement distinguer du terrain de sédiment qui l'entoure en forme de fer à cheval ouvert à l'orient dans la vallée de Cardenero. Ce cirque, qui a environ 3 kilomètres de longueur sur un de large, présente presque partout des escarpements. La montagne de sel qui occupe les deux tiers de l'aire du cirque, surpasse à peine 100 mètres de hauteur. Sa forme générale est celle d'une masse irrégulière allongée en dedans, bordée d'escarpements et hérissée de pointes et de crêtes saillantes. Cette masse, presque dépourvue de végétaux, est composée : 1.º de sel marin rupestre à structure lamellaire ou laminaire, tantôt limpide, tantôt coloré en rouge ou en brunâtre, tantôt mêlé de petits cristaux de gypse, ou souillé d'argile grise ou blenâtre ; 2.º de gypse mêlé de karsténite. Le sel marin limpide, qui est le plus pur, forme à peine le dixième de la masse. Le sel marin et le gypse sont disposés en couches verticales et parallèles courant de l'E. N. E. à l'O. S. O. c'est-à-dire, dans le sens de la plus grande longueur du cirque. Quelques renflements de couches et quelques sinuosités altèrent le parallélisme en petit, mais point en grand. Les bancs de gypse ne se mêlent pas avec le sel marin.

Les bancs de calcaire de sédiment qui l'entourent se relèvent de toutes parts vers la masse saline, comme pour s'appuyer sur elle ; ils l'auraient enveloppée, s'ils eussent été prolongés, et dans le vallon circulaire qui sépare les deux terrains, on voit sur quelques points le terrain salin s'enfoncer sous la terrain de sédiment.

Ce dernier terrain est composé des roches suivantes : 1.º de grès micacé ou grès à gros fragments de quartz, et de roches granitiques ou rouges et à grains fins ; 2.º de schistes argileux, rouges, verts ou gris, parsemés de paillettes de mica ; 3.º de calcaire compact gris-foncé, mêlé de parties de schiste vert et de particules de mica, dans lequel on ne découvre aucun vestige de corps marin ; 4.º de calcaire argileux gris-verdâtre, micacé, également sans coquilles, mais renfermant des débris végétaux charbonnés. Ces roches alternent différemment entre elles, mais néanmoins les grès paraissent dominer dans la partie inférieure du système.

Cette disposition semble indiquer le terrain de grès bigarré mêlé de ces poudingues qui l'accompagnent, comme dans les Vosges, et d'un calcaire qui pourrait être analogue soit au calcaire conchidien, soit au lias. Le mica, la marne et les végétaux charbonnés semblent indiquer de préférence ce dernier terrain, et ramener le terrain de sel marin à la formation générale de cette roche. C'est l'opinion de M. Kleinschrod, qui l'a appuyée de toutes les inductions et de toutes les preuves les plus puissantes. C'est aussi celle de M. Stewart-Trail, quoiqu'il rapporte le terrain environnant à la formation de transition ; mais il admet alors que le sel marin est sur le terrain et non pas dessous. L'opinion de M. Kleinschrod, sur l'époque géognostique du terrain environnant, et sur les rapports de la roche salifère avec ce terrain, nous paraît la plus vraisemblable.

En Espagne, on cite encore la mine de sel de Servato, dans les Pyrénées mêmes (Bowles) ; et la source de Salinas, entre Vittoria et Mondragon, dans l'endroit le plus élevé du Guipuscoa.

On trouve dans la Manche, à Almengranilla, une masse semblable à celle

de Cardonne; elle a 70 mètres de diamètre, est mêlée de gypse, et recouverte de ce même sel pierreux qui renferme ici du quartz simple cristallisé; au-dessus sont des poudingues siliceux et une couche de calcaire.

Les mines de sel gemme qui s'exploitent à Pozo, près de Burgos, en Castille, ont un gisement remarquable; elles sont placées dans un immense cratère. M. Fernandès y a trouvé des pierres poncees, des pouzolanes, etc. (Proust).

On trouve aussi du sel marin dans les collines qui sont entre la Sierra-Morena et Madrid, près d'Aranjuez et d'Ocaña. C'est à Villa-Rubia, près de ce dernier lieu, que se trouve la glauberite disséminée dans le sel marin.

FRANCE. On ne connaissait point en France de mine de sel marin avant la découverte de celle de Vic, mais on y indiquait un assez grand nombre de sources salées, parmi lesquelles nous citerons celles : — De Salles, au pied des Pyrénées, près d'Orthes, dans le département des Basses-Pyrénées. Le terrain est calcaire. On trouve du gypse aux environs de la source. — De Salles, au sud de Toulouse, dans le département de la Haute-Garonne. — De Salins et Montmorot, dans le département du Jura; dans le premier endroit l'eau tient environ 0,15 de sel. — De Dieuze, Moyenvic, Château-Salins, dans le département de la Meurthe. Ces sources tiennent environ 0,13 de sel l'une dans l'autre. On remarque que ces sources salées, au nombre de vingt environ, sont à peu de distance les unes des autres : les premières au pied de la chaîne du Jura; les secondes au pied des Vosges. Le produit de ces salines sert à l'approvisionnement de la Suisse. — On trouve près Lampertsloch, dans le département du Bas-Rhin, les sources de Sultz.

On cite encore des sources salées, non exploitées, dans le département de la Côte-d'Or; un petit lac salé près de Courthenon, dans le département de Vaucluse, et des sources salées assez nombreuses, mais abandonnées, dans le département des Basses-Alpes, entre Castellane et Tallard (J. d. M.). Il y en a dans celui de l'Yonne; aux Andreux et à Camarade, dans celui de l'Arriège, etc.

Mais l'intérêt et l'importance de ces sources salées sont bien diminués depuis la découverte de la masse puissante de sel marin rupestre près de Vic, non loin de Lunéville, dans le département de la Meurthe. Cette découverte récente, dont les résultats sont si importants pour la géognosie et pour l'économie politique, demande que nous entrions dans quelques détails à son sujet.

Le gîte de sel marin de Vic a été découvert, en mai 1819, par un sondage qui avait pour objet de rechercher de la houille. Il ne paraît pas qu'on pensât alors à la présence d'un gîte salifère dans ce canton, quoique deux choses eussent pu le faire présumer. Premièrement l'existence des nombreuses sources salées de cette partie du pied de la chaîne des Vosges; secondement l'analogie géologique que Guetlard avait fait remarquer, dès 1762, entre le terrain des salines de ce département et celui de Wieliczka en Pologne, analogie qu'il ne se contente pas d'indiquer comme en passant, mais qu'il développe de la manière la plus explicite.

Les sondages ont été assez multipliés pour qu'on ait pris un idée de l'étendue du terrain salifère.

Le banc de sel marin le plus voisin de la surface du sol est à environ 50 mètres de profondeur, et la plus grande profondeur à laquelle on ait reconnu cette substance, a été de 110 mètres, sans qu'on sache jusqu'où elle s'étend, puisqu'on n'est pas parvenu à l'extrémité inférieure du terrain salifère.

On a dû éviter de traverser tous les terrains qui recouvrent le gîte de sel marin, en sorte que ce n'est que par analogie géologique qu'on avait présumé et même établi que ce gîte était inférieur au calcaire conchidien qui se montre aux environs de Lunéville et de Vic. Mais de nouvelles observations, dirigées principalement sur l'inclinaison des couches et sur leurs rapports de nature minéralogique avec celles qui, dans d'autres lieux, laissaient voir la superposition directe, ont forcé d'admettre que ce sel marin est supérieur au calcaire conchidien de ce terrain, et que, si ces deux roches se montraient ensemble dans le même point, comme cela s'est trouvé en Wurtemberg, le sel marin serait placé au-dessus du calcaire conchidien.

Le dépôt de sel marin a été reconnu par différents trous de sonde, sur une étendue d'environ treize lieues carrées; il est recouvert de marne bigarrée et de grès coloré, mêlé de gypse et de lits de marne salifère, sur une épaisseur de 68 mètres. Au-dessous de ses roches, qui n'ont aucun caractère précis ni du calcaire conchidien ni du grès bigarré, se rencontrent les bancs de sel marin, au nombre de quatre principaux. Le troisième a 44 mètres de puissance; l'épaisseur du quatrième n'est pas connue, parce qu'aucun motif d'exploitation n'a encore engagé à traverser ce dernier lit.

La nature, la texture, la couleur et la disposition des roches de marne calcaire argileuse et sableuse, qui recouvrent le sel, présentant des caractères tout-à-fait semblables à ceux du grès bigarré, ont été la cause de l'erreur qui a été commise au sujet de ce grès et de la position trop enfoncée ou trop ancienne qu'on a attribuée au sel.

Ce sel est traversé de quelques veines de gypse et de karatérite, et mêlé çà et là de polyhalite. Il a une structure cristalline très-nette; il est tantôt limpide et tantôt coloré en rouge et en gris: le sel limpide et blanc ne forme pas la dixième partie de la masse; celui qui est parfaitement limpide est aussi absolument pur. Ce sel limpide, tacheté de points rouges et gris, ne renferme que 0,007 de substances étrangères. Le maximum du corps étrangers que renferme le sel demi-gris, le plus abondant des sels qu'on puisse employer directement aux usages économiques, ne renferme encore que 0,040 de corps étrangers et donne, étant pulvérisé, une poudre assez blanche. Les corps étrangers renfermés dans ce sel sont, en général, des sulfates de chaux, de soude et de magnésie, de l'argile bitumineuse et de l'oxide de fer. On n'y a reconnu aucun sel à base de potasse.

Le sel marin rupestre de Vic est beaucoup plus pur que le sel marin des marais salants qu'on considère comme le moins mélangé, et qui contient cependant 0,025 à 0,05 de matières étrangères, et, à plus forte raison, est-il plus pur que plusieurs sels gris des marais salants qui renferment jusqu'à 0,15 de corps étrangers.

Savoir. — On connaît en Savoie des sources salées et des roches salifères remarquables par leur position et par plusieurs particularités géologiques.

Les premières sont celles qui alimentent les salines de Moutiers et qui ont leur origine à 1 kilomètre de cette ville, dans la commune de Salins. Ce sont des sources gazeuses et thermales à $+ 35^{\circ}$. Le bouillonnement qu'elles font voir, à leur sortie des roches, est dû au dégagement de l'air et du gaz acide carbonique qu'elles renferment.

Le terrain des montagnes d'où elles sortent immédiatement est rapporté généralement au terrain primordial du sédiment, composé de schiste argileux et de phyllade pailleté, recouvert presque partout, et à une grande hauteur, de calcaire gris, grenu, quelquefois compacte, mais jamais coquillier. Les courbes de ce terrain montrent un très-grand désordre. Des masses considérables de gypse sont adossées à ces montagnes; ce gypse est mêlé d'argile et renferme du cuivre gris, du quartz, quelquefois du sel marin. Il se couvre, dans les parties abritées de la pluie, d'une efflorescence blanche de sulfate de magnésie, mêlée d'une petite quantité de muriate de soude.

Ces eaux salées sont généralement composées,

De gaz acide carbonique libre	1,00000 parties.
De muriate de soude	0,00075
— de magnésie	0,04058
De sulfats de chaux	0,06030
— de magnésie	0,00251
— de soude	0,00055
De carbonats de chaux	0,00100
— de fer	0,00076
De muriate de fer	0,00012
	0,00010 (1)

Elles déposent ces deux dernières substances en grande quantité, dès qu'elles ont le contact de l'air. Elles ne varient point, ni dans leur abondance, ni dans leur composition, ni dans leur température (Laxivac).

On voit, non loin du bourg Saint-Maurice, dans le même arrondissement, le roc salé d'Arbonne, qui est situé à une grande élévation = 2188 au-dessus du niveau de la mer, et par conséquent dans la région des neiges perpétuelles. Ce rocher est une masse de gypse saccharoïde et de karsténite pénétré de sel marin. Il est quelquefois entièrement lié au schiste. On extrait ce sel par dissolution. La partie gypseuse de la roche, qui est très-peu dissoluble, reste, après le lessivage, poreuse et légère.

ASOTZSKAN. — Les seules mines de sel gemme d'Angleterre, sont celles des environs de Northwich, dans le comté de Chester. Ces mines ont été découvertes en 1670. La première couche de sel est à 40 mètres de profondeur. Les couches varient d'épaisseur : elles sont comme ondulées, et alternent avec les couches d'argile, avec lesquelles elles sont placées. M. H. Holland, qui les a décrites, les considère comme des amas couchés. Le sel en est tantôt rouge et tantôt limpide. Le terrain qui les recouvre est composé

(1) Berthier, Journal des Mines, vol. 22, pag. 170.

de terres d'argile rouge, de grès grossier, d'argile bleue, de chaux sulfatée et d'argile endurcie, toutes roches qui peuvent très-bien se rapporter aux marnes bigarrées inférieures au lias; mais on n'a vu, ni dans leur intérieur, ni au-dessus, aucun débris de corps organisés. M. H. Holland le fait remarquer expressément. Le produit annuel d'une seule de ces mines est de 50 à 60 mille tonneaux de sel, du poids de 20 quintaux chaque. (†) L'ensemble de leur produit est beaucoup plus considérable que celui des mines si renommées de Wieliczka. Ces couches sont exploitées par galeries élevées. On laisse des piliers de sel disposés symétriquement pour soutenir le toit, ce qui donne à ces souterrains un aspect imposant.

Les sources salées du même pays sont connues plus anciennement que le sel gemme. Lorsque les mineurs, qui les cherchent, percent avec la sonde la couche d'argile qui les recouvre, ces sources jaillissent avec une grande force.

Le sel retiré des mines de Northwich a besoin d'être dissous pour être purifié. Cette opération se fait à Liverpool. On le dissout dans l'eau de mer, et on le fait évaporer par les moyens qu'on indiquera plus bas. Il ne se dépose point de chaux sulfatée dans cette évaporation. Ce sel contient en général beaucoup de magnésie.

On connaît aussi depuis bien long-temps des sources salées à Droitwich, dans le Worcestershire. Leur position géologique paraît être la même que celle de Northwich.

ALLEMAGNE. — L'Allemagne est riche en mines de sel, et surtout en sources salées. Il y en a presque partout, depuis la Westphalie et le bord de la mer Baltique, dans le Poméranie, jusqu'en Souabe et en Autriche. On en compte environ soixante qui approvisionnent toute l'Allemagne. Nous allons indiquer les salines principales, en allant du nord au midi et de l'occident à l'orient.

En Westphalie, les salines de Rhême, à peu de distance de la rivière d'Emme, elles sont situées dans une plaine. On concentre l'eau par la graduation.

On remarque dans le pays d'Henovre les salines de Lunébourg, situées dans la ville même. Elles viennent des sources qui sortent du pied d'une colline gypseuse qui est près de la ville. L'une de ces sources, nommée *Kriefs* et *Krafsquelle*, sort immédiatement du gypse. Elle est à près de 3 degrés. La pesanteur de cette eau est de 1,194 à 1,153 centigr. — Près de Brunswick est la saline de Salzsdalen, dont la source est située à 70 mètres de profondeur.

On retrouve dans le Holstein, près de la ville de Ségeburg, une colline gypseuse, isolée au milieu du terrain de sable de transport qui compose la plus grande partie de ce pays. Elle ressemble à celle de Lunébourg; elle contient, comme elle, de la boracite et de la kersénite, et paraît placée sur le terrain salifère, ou au moins liée avec lui; car, à 16 kilom. de distance, à Oldeshoë, sur les bords de la Trave, on voit une source d'eau salée sortir, au milieu des marais, du sable qui constitue la partie superficielle de ce terrain.

(†) M. Fictet dit 4000 tonnes de sel par an.

Quelques parties solides du sol qui se montrent au jour près Lunenbourg et non loin de Séeberg, indiquent assez clairement le terrain du craye ; mais on ne peut dire si ce terrain est inférieur aux collines de gypse salifère, ou si celles-ci, faisant partie du terrain-très-inférieur à la craie, ne s'élevaient pas au-dessus de cette roche, comme en le perçant. Ce qui paraît certain, d'après les observations de Deluc, de M. Steffens, et d'après ce que j'ai vu au Séeberg, c'est le voisinage du terrain de gypse salifère et du terrain de craie déterminé par les silex et par les corps organisés fossiles.

Les gîtes de sel marin nouvellement découverts dans le duché de Bade, près de Dürreheim, dans la forêt Noire, et dans le royaume de Wurtemberg, près de Jaxtfeld, de Wimpfen et de Rappensau, vallée du Neckar, ont eu le double avantage de donner sur la position géologique de ce minéral des renseignements nombreux et précis, et de confirmer les bonnes théories géologiques, c'est-à-dire les généralités qui se déduisent de faits bien observés, puisque ce n'est point par hasard qu'on a fait cette découverte, mais en se dirigeant d'après des principes de géognosie. On n'a connu la succession des couches qu'au moyen du sondage ; mais les trous de sondage ont été assez multipliés et assez exactement faits et suivis, pour qu'on ait pu déterminer que le terrain salifère était composé, comme dans le Meurthe, d'une suite alternante de masses argileuses et sableuses, diversement colorées (que les mineurs du pays nomment *kruper*), de gypse, de calcaire marneux fétide, de calcaire magnésien poreux, etc. que le sel marin était situé au-dessous du lias et des marnes bigarrées sur le calcaire concidien, et quelquefois entre les couches de ce calcaire, très-bien caractérisé à Friedrichshall par les coquilles fossiles qu'il renferme.

Le terrain salifère paraît être recouvert, vers l'est de Dürreheim, par une roche sableuse verdâtre, qui se lie avec la molasse de Suisse, et qui est recouverte, comme elle, par l'aggrégat nommé *gompfolite* (*gompfoluc*). C'est à 126 mètres de la surface du sol qu'on a rencontré les premières couches du sel marin (Spx.).

On n'a pas cherché à exploiter la masse même du sel ; on a trouvé plus économique de recueillir les eaux saturées qui sortent des trous de sonde, pour en obtenir le sel marin par évaporation.

Parmi les salines du duché de Magdebourg, nous remarquerons celles de Schönebeck, près de cette ville, et celles de Halle. Ses eaux sont assez riches en sel pour qu'il ne soit pas nécessaire de les concentrer par la graduation.

On trouve en Haute-Saxe, dans le comté de Mansfeld, les salines d'Artern, à six lieues d'Eisleben. Elles donnent jusqu'à 40 mille quintaux par an, et laissent déposer beaucoup de chaux sulfatée. — Celles de Kolberg et de Graiswald, sur les bords de la mer Baltique, dans la Poméranie. — Dans le Haut-Rhin, en Hesse, les salines d'Allendorf, sur le Werra. L'est de ces salines est de 4 à 6 degrés. — Celle de Naugelmin, célèbre par la bonté et la pureté de son sel en gros cristaux, qui renferme, d'après M. Wurtz, 4,3 de muriate de chaux, et qui cependant n'altère pas l'humidité de l'air. — Dans la Franconie, vers le nord de ce pays, celles des Khäfen et de Schmalldale.

On doit remarquer que beaucoup de ces salines sont situées dans un pe-

rondiement d'environ 15 myriamètres, en prenant la ville d'Hanovre pour centre. Dans les plaines qui sont au pied des montagnes du Harz et du Thüringerwald, on ne connaît point de mines de sel gemme.

Il faut maintenant se transporter au midi de l'Allemagne, au sud des montagnes de la Bohême, des cercles de Haute-Saxe et du Haut-Rhin, pour retrouver du sel marin. Il y a, en effet, des mines de sel ou des sources salées en Souabe, en Bavière, dans le Tyrol, dans le Salzbourg et dans la Haute-Autriche.

Les mines du Tyrol sont situées sur une montagne très-élevée, à deux lieues de la ville de Hall, sur l'Inn, près d'Innsbruck. Le sel gemme y forme des amas irréguliers, renfermant des fragments du schiste et de la marne argileuse salifère, qui est la base de la montagne. Le point le plus élevé du terrain salifère est à 4,400 mètres au-dessus de la ville d'Innsbruck, et par conséquent à environ 4,600 mètres au-dessus de la mer (L. DE BOUË).

Ce sel est exploité d'une manière particulière. On pénètre dans la masse au moyen de galeries parallèles. On forme des digues dans ces galeries; et on y introduit de l'eau, qu'on laisse séjourner de cinq à douze mois. Lorsque l'eau est saturée, on la retire par des tuyaux, et on fait évaporer cette dissolution.

On trouve dans le pays de Salzbourg la mine de sel marin de Dürrenberg, à une lieue de Hallein, sur la Salza; c'est une des plus riches de l'Allemagne; la montagne qui la renferme est composée de schistes marneux argileux salés, que l'on exploite absolument comme ceux de Hall, dans le Tyrol; l'eau n'y séjourne que deux ou trois semaines: on ne laisse aucun pilier dans la gaverne immense qu'ont formée les galeries successives qui ont été creusées. — La saline de Berchtesgaden, près des deux premières, est exploitée de la même manière; mais elle contient plus de sel gemme en masse. — On citera encore celle de Reichenhall, qui a trente-quatre sources exploitées, contenant depuis une partie et demie jusqu'à trente parties de sel sur cent livres d'eau (NEVEU, J. B. M.).

En général, la nature des terrains salifères en Tyrol et en Salzbourg paraît être la même, et pourrait être facilement rapportée aux règles de position géognostique reconnue. Ainsi le terrain inférieur, ou qui sert de base au dépôt des marnes argileuses salées, au sel marin rupestre et au gypse, peut être rapporté au calcaire pénelin (*scabechu*), et peut-être même au calcaire conchidien. C'est une question qui n'a pas encore été résolue. Des marnes bigarrées, analogues à celles de la Lorraine, le recouvrent; et, à peu de distance de ce même terrain, peut-être au-dessus (à Traunstein), se présente la glauconie crayeuse (*Greensand*) très-bien caractérisée.

Les mines de sel marin fontinal ou rupestre gisent généralement en Autriche, dans une chaîne calcaire qui accompagne les Alpes au nord, et qui est beaucoup plus escarpée du côté de la plaine que du côté des montagnes (L. DE BOUË).

On trouve aussi du sel près d'Ausée, dans la partie occidentale de la Styrie; et, tout près de ce lieu, mais dans la Haute-Autriche, on en ex-

pioite à Gröndén, Ischel et Hallstadt. On vient de trouver dans ce dernier endroit la glaubérite rougeâtre dans le sel marin (Guselin).

Les sources salées de Bex, en Suisse, faisant partie maintenant du canton de Vaud, sont célèbres par la beauté des travaux souterrains que l'on a faits pour rechercher ces sources profondes, les rassembler et les amener à la surface de la terre. L'époque de formation du terrain dans lequel elles sont situées, la manière dont elles y sont placées et les rapports de ce terrain avec ceux qui l'avoient, ont été le sujet d'opinions très-différentes.

On les a d'abord regardées comme sortant d'un terrain schisteux qui contenait quelques filets de sel gemme et qui enveloppait de gros blocs de calcaire. On présumait que le terrain salifère était encaissé dans du gypse mêlé de marne argileuse. M. de Charpentier a fait voir que ce terrain était composé de puissantes couches de gypse salifère et de calcaire, alternant ensemble et disposées en forme de bassin. Il a cru pouvoir regarder la masse, ou les bancs de gypse, comme appartenant à la krssténite, et n'étant devenu gypse hydro-sulfaté qu'à sa surface; il rapporta tout le terrain à la formation de transition; ce qui établirait pour le sel marin une époque de formation très-différente de celle des autres mines qu'on a décrites.

Mais, d'après de nouvelles observations sur les terrains alpins et leur époque de formation; d'après la description donnée par M. de Charpentier du terrain de Bex, inférieur au gypse, et de celui qui le renferme, description qui apprend que le calcaire argileux qui compose ce terrain, renferme des bellerophites, des ammonites et des échinites, on est porté à le regarder comme faisant partie des terrains de sédiment moyen ou des assises supérieures des terrains de sédiment inférieur; par conséquent, à le rapporter, soit à l'époque des grès bigarrés, soit à celle du calcaire conchodien, soit même à celle du lias, et à ramener ainsi le terrain salifère de Bex à la grande période des terrains salifères, qui serait toujours la seule qu'on ait bien constatée.

Le terrain salifère de Bex renferme dans ses parties marneuses du soufre natif, qui est en petits amas ou en enduit dans les filons ou veines de calcaire spathique qui parcourent le calcaire marneux. Ce soufre a été, à Sublin, près de la saline de Bexieux, l'objet d'une petite exploitation. Les eaux salées sont à différents degrés de salure depuis 0,01 jusqu'à 0,27. On gradue toutes celles qui sont au-dessous de 0,17. On comptait, en 1821, dix-sept sources; qui fournissent ou purent fournir, dans le courant de cette année, environ 6,800 quintaux métriques de sel marin.

ITALIE. Il y a un terrain salifère en Toscane, dans les collines qui sont au sud de Volterra. Ces collines sont composées, à leur sommet, d'un terrain de transport marin et de marne argileuse appartenant au terrain de sédiment supérieur. Vers leur base et immédiatement au-dessous du terrain précédent, se montre le terrain gypseux et salifère, composé de calcaire compacta fin, de marnes argileuses, de macigno. Le gypse est blanc, cristallin, translucide, connu et recherché sous le nom d'albâtre de Volterra, et en gros nodules péponaires et même métriques, engagé dans le macigno. C'est de dessous ce terrain gypseux que sortent toutes les sources salées.

Il est assez difficile de dire à quelle formation on doit attribuer ce ter-

min salifère. Si on le rapporte aux couches inférieures de lias, il faut admettre que tous les terrains et roches intermédiaires entre le calcaire grossier et le lias manquent entièrement dans cette partie des Apennins.

Les sources sont recueillies et traitées pour en extraire le sel dans une fabrique qui est entre Volterra et Pomarance.

On cite parallèlement des sources salées près de Naples et dans la Calabre citérieure, près d'Alta-Monte, au pied des Apennins; la chaux sulfatée accompagne aussi ces sources. — En Sicile, dans le milieu et vers l'ouest, de cette île, près de Capri-Giovanni, Calatrabetta, Ragalmutin, la Catolice, etc. (Guzzi).

HONGRIE ET POLOGNE. On vient de voir que le plus grand nombre des sources salées et des mines de sel gemme se trouvent au pied des chaînes de montagnes. Les mines de Transylvanie, de la Haute-Hongrie, de Moldavie et de Pologne apportent de nouveaux exemples à l'appui de ce principe général. Ces mines, extrêmement nombreuses et très-importantes par leur étendue, par les masses de sel qu'elles renferment et par leur produit, se trouvent le long de la chaîne des monts Carpates, disposées à peu-près également des deux côtés de cette chaîne. Elles l'accompagnent dans une étendue de plus de deux cents lieues, depuis Wieliczka en Pologne vers le nord, jusqu'auprès de Forkszan ou Rymnik en Moldavie, vers le sud.

La bande de terrain qui renferme les mines de sel ou les sources salées a près de quarante lieues de large dans certains points. On y compte environ seize mines de sel exploitées, quarante-trois indices d'autres mines non exploitées, et de quatre cent vingt à quatre cent trente sources salées. Les plus remarquables parmi ces mines ou ces sources sont: au nord-est de la chaîne et en allant du nord au sud, celles de Wieliczka, Bochnia, Sambor en Pologne, et quelques sources dans la Bukovine et la Moldavie, notamment près d'Ockna. Au sud-ouest de la chaîne, et en suivant la même marche, celles de Sowa, près d'Éperies, en Haute-Hongrie; de Marmarosch, en Hongrie; de Dees, de Torda, de Parajd et de Visackna, près d'Hermanstadt, en Transylvanie, etc.

Les mines de sel gemme de Wieliczka, près de Cracovie, et celles de Bochnia, qui en paraissent une dépendance, sont célèbres par les relations souvent trop brillantes qu'en ont données presque tous les voyageurs. Elles sont très-anciennes, étant exploitées depuis l'an 1251. Elles n'ont d'ailleurs rien de plus remarquable que les autres, si ce n'est d'offrir une exploitation très-étendue dans les masses de sel gemme dont les dimensions sont encore inconnues.

Ce terrain salifère, situé dans une plaine, n'étant recouvert que par des terrains meubles qui n'offrent aucun caractère précis ni géologique, ni zoologique, n'ayant jamais été entièrement traversé, en sorte qu'on ignore sur quelle roche il est immédiatement placé, ne peut être rapporté avec certitude à aucune époque géologique déterminée.

Le terrain salifère proprement dit est recouvert par un terrain meuble, composé de sable, de cailloux roulés et de marne sableuse. C'est dans ce terrain, étranger à la formation salifère, qu'on a trouvé quelquefois des débris de grands mammifères.

Au-dessous paraît immédiatement la masse de marne argileuse salifère

qui renferme le sel marin en blocs plus ou moins volumineux, disséminés dans la marne.

On y reconnaît trois dépôts principaux : le premier, en descendant, se renferme que des masses de sel scellées d'argile et de sable, on l'appelle *sel vert* ; le second est composé de masses de sel marin plus pur, qu'on nomme *spina* ; le troisième, qui n'a jamais été traversé complètement, est composé de masses de sel marin encore plus pur, à structure laminaire on le nomme *subit*.

Les marnes argileuses, placées entre le premiers et denzième dépôts, renferment en débris organiques des coquilles marines bivalves, qui ressemblent à des tellines, et des coquilles microscopiques, analogues aux genres *Rotalite*, *Réculite*, etc.

Si le sel renferme des débris organiques d'animaux, ils doivent y être très-rares, puisque M. Beudant n'a pu avoir une connaissance précise d'aucun exemple authentique, mais il contient une très-grande quantité de fragments de lignite, ou bois bitumineux, passant à l'état de jayet.

La masse de sel sur place, et les échantillons qu'on en a extraits depuis peu de temps, répandent une odeur nauséabonde d'animaux mollusques que M. Beudant compare à celles des truffes.

Ce terrain salifère contient peu de minéraux étrangers ; le gypse y est rare, la karsténite y est aussi rare et s'y montre sous une forme particulière, qui lui a fait donner le nom ridicule de *pietre de tripe* ; elle est en plaques minces, à texture compacte et repliés sur elle-même en nombreuses sinuosités.

On ne trouve pas de soufre dans ces mines, mais on en cite à quelque distance, et on assure même qu'il est combiné avec la chaux, à l'état de sulfure dissoluble dans l'eau.

M. Beudant rapporte les grès des montagnes voisines au grès houillier, et comme leurs couches paraissent plonger sous le terrain salifère, il place ce terrain immédiatement au-dessus du terrain houillier. Il considère le terrain meuble supérieur comme analogue au macino molasse des terrains de sédiment supérieur. Les coquilles bivalves, les coquilles microscopiques de la marne argileuse salifère, et les lignites du sel marin, semblent rappeler les débris organiques du calcaire grossier et de l'argile plastique, et il paraît, d'après ces circonstances, que le terrain salifère de Wialitica appartient aux assises inférieures du terrain de sédiment supérieur.

Ces circonstances sont en effet assez remarquables et d'une assez grande valeur pour appuyer l'opinion de M. Beudant ; cependant je me permettrai de demander si la valeur de ces caractères est assez grande pour donner à cette immense formation de sel marin une position géologique tout-à-fait différente de celle qu'on lui a reconnue dans le reste de l'Europe. D'abord, rien ne paraît prouver évidemment que les grès des montagnes voisines appartiennent à la formation de houille éliefère ; mais, en admettant ce rapprochement, en admettant même que ce grès plonge sous la masse de sel marin, cela ne donne à cette masse aucun titre à une supériorité différente de celle des autres terrains salifères. Les marnes argileuses supérieures, le gypse et la karsténite qui les accompagnent, le lignite du sel, peuvent être tout aussi bien rapportés aux marnes bigarrées et aux lignites de lias

qu'aux argiles plastiques. Le lias renferme dans ses lits marneux des lignites en morceux épars, comme ceux que l'on cite dans le sel marin de Wieliczka, et l'odeur de truffes a été retrouvée dans des roches calcaréo-charbonneuses, qui appartiennent précisément aux terrains de cette grande époque géognostique, puisqu'ils font partie du terrain oolithique, qui est de peu supérieur au lias.

Dans la mine de Bochnia, le sel se présente en couches dès le commencement, et non sous la forme de rognons. Les couches d'argile ou de sel sont ondulées, et ne sont pas d'une épaisseur égale. Le sel est tantôt brun, tantôt rougeâtre, et quelquefois limpide; ces couleurs ne sont pas non plus disposées en zones parallèles. On y trouve du sel marin fibreux en très-beaux échantillons (TOWSON).

A Thorda, la masse de sel est divisée en couches horizontales, mais ondulées. Ces couches ont des deux à trois centimètres d'épaisseur. Les plus inférieures sont aussi les plus sinueuses (J. ESMARK).

On descend dans les mines de Wieliczka par six puits qui ont quatre à cinq mètres de diamètre. Ces puits ne vont que jusqu'à soixante-quatre mètres de profondeur; la mine a été approfondie jusqu'à trois cent douze mètres, ce qui établit son fond à cinquante mètres au-dessous du niveau actuel de la mer.

Le terrain est en général assez solide pour se soutenir sans boisage. On a pratiqué dans la masse même du sel des travaux nombreux. On voit dans ces mines une écurie, des chapelles, des chambres, dont toutes les parties, telles que colonnes, autels, statues, etc. sont en sel. Les puits et les galeries sont parfaitement secs, et on y trouve plutôt de la poussière que de la boue. Il y a cependant des sources d'eau douce et d'eau salée (TOWSON), et surtout des espèces de lacs résultant de l'accumulation des eaux souterraines; ces lacs sont assez grands pour qu'on puisse les parcourir en bateaux. Il paraît que l'air n'y est point aussi mauvais que dans la plupart des mines de sel; mais les ouvriers n'y demeurent pas, comme l'on dit quelques personnes (TOWSON). Il s'amasse dans certaines parties de la mine du gaz hydrogène, qui s'y enflamme (GERTSCH).

Le sel s'exploite en gradins montants. On en forme des parallépipèdes du poids de quarante à quarante-cinq kilogrammes, ou des cylindres que l'on met dans des tonneaux (GERTSCH). Cette mine produit environ cent vingt mille quintaux de sel par an.

On cite près d'Okna, en Moldavie, une montagne de sel qui laisse voir ce minéral à en dans plusieurs points.

Les mines du sud-ouest de la chaîne des Carpathes paraissent plus multipliées et dispersées sur une plus grande surface de terrain que celles du nord-ouest. Elles sont en général très-superficielles; quelques-unes même de celles de la Transylvanie le sont tellement, que des gardes sont chargés de recouvrir le sel de gazon, lorsqu'il est mis à découvert par les pluies. Cependant ces masses sont si épaisses, qu'on n'en a jamais atteint le fond. Quand on cesse l'exploitation à cent soixante mètres, c'est que l'extraction du sel devient trop coûteuse. On a poussé l'exploitation jusqu'à cent quatre-vingt-dix mètres dans le comté de Marmarosch. Ces mines contiennent aussi beaucoup de pétrole; et le sel qui les renferme est aillonné de toutes parts

de rivières : le limon qui est interposé entre l'eau et le sel s'oppose, dit-on, à la dissolution de ce dernier.

A Paroïde en Transylvanie, il y a une vallée dont les bords et le fond sont de sel pur. On y voit des murs de sel de soixante mètres et plus d'élévation. La mine d'Éperies a cent quatre-vingts brasses de profondeur, c'est-à-dire, environ trois cents mètres. On a trouvé, dans les mines de sel de Martisroch, de l'eau renfermée dans la masse même du sel.

Les mines au sud-ouest des Carpathes sont généralement exploitées par des puits. Il y en a toujours au moins deux dans chaque mine ; l'un pour les ouvriers, l'autre pour l'extraction du sel. La masse de sel est exploitée en gradins montants ; ce qui produit des cônes vides au milieu des couches. Les échelles se prolongent perpendiculairement jusqu'à la base de ces cônes, en sorte qu'elles sont dans cette partie absolument isolées. La plus grande partie de la masse s'extraît ainsi, en laissant des espaces vides qui sont coniques, et qui communiquent entre eux par des galeries. Le sel y est si abondant, qu'on ne paie aux mineurs que les masses de sel qui passent quarante kilogrammes ; les autres sont rejetées comme inutiles (De Baux). Quand l'eau incommoder les ouvriers, on l'extraît dans des sacs de cuir pour la jeter hors la mine.

Les Transylvaniens et les Moldaviens retirent le sel des fontaines salées, comme le faisaient autrefois les Gaulois et les Germains, en jetant l'eau de ces fontaines sur des brazier ardents (Townson).

Scandinavie. On ne connaît aucune mine de sel, ni source salée, en Suède et en Norvège.

Russie. La Russie d'Europe et la Russie d'Asie renferment un grand nombre de sources salées, de mines de sel, et principalement de lacs salés. Ce dernier gisement est particulier au sel de ce pays ; on ne l'observe pas dans les autres parties de l'Europe.

Nous citerons, dans la Russie d'Europe, les salines très-riches de Balachna, sur les bords du Volga ; le lac salé de Tor, au nord et vers les limites de la petite Tartarie ; les lacs salés semblables dans la Crimée, et qui paraissent appartenir au même système.

Dans la Russie d'Asie, les salines très nombreuses de Permle, au pied des monts Poyas ; une mine de sel gemme, à quatre-vingts kilomètres (environ quatre-vingts verstes) de Yena-Tayevska, dans le désert qui est entre le Volga et les monts Ourals.

Russie d'Asie, et Sibirie. Dans le gouvernement d'Astracan, au nord de la mer Caspienne, aux environs d'Orenbourg et dans le pays des Baschkirs, les lacs salés sont très-communs ; l'eau, en s'évaporant pendant l'été, offre le sel cristallisé à leur surface et sur leurs bords. Lorsque cette eau est très-concentrée, elle a une couleur d'un rouge foncé. Le sel qui s'y forme a souvent cette couleur. Il répand alors une odeur de violette assez remarquable. Tel est le lac salé d'Elton, situé au-dessus d'Astracan, dans l'angle remuant que fait le Volga. Les Kalmouks le nomment *lac doré*, parce qu'il paraît tout rouge lorsque le soleil frappe dessus. Le lac de Bogdo, situé à peu-près dans le même lieu, donne un sel parfaitement blanc, qui ne contient point de sulfate de magnésie, et que l'on préfère à celui du lac d'Elton (Pallas). C'est aussi près d'Astracan qu'est la mine d'Iletaki, celle-

les par la quantité de sel qu'elle fournit. Le sel est situé à peu de profondeur; l'argile sur laquelle il repose est très-dure. Le terrain qui le recouvre est sablonneux, et criblé de trous remplis d'une eau saturée de sel (PALLAS). On trouve en Sibérie une mine de sel gemme sur la rive droite du Kapten-dei, et quatorze salines sur celle du Kawda. On en trouve d'autres dans le gouvernement de Kolivan et aux environs d'Irkoutsk, près le lac Baïkal, dans le milieu même de la Russie d'Asie. Enfin, les pays voisins de la mer Caspienne sont tellement imprégnés de sel marin, qu'aux environs de Gourief, les beuillards, la rosée qui s'attache aux habits et le suc des plantes sont salés (PALLAS).

TARTARIE. Chez les Tartares Mongols, le sol est pénétré de sel marin; ces peuples le lessivent, et font évaporer la dissolution pour en obtenir le sel.

CHINA. La partie de la Chine qui avoisine la Tartarie, contient des mines de sel marin; le terrain est aussi fortement imprégné de cette substance.

On trouve du sel disposé de la même manière sur presque tout le plateau de la grande Tartarie, au Tibet, dans l'Inde, et surtout en Perse, où l'on voit des plaines très-étendues couvertes partout d'efflorescences salines, notamment auprès de Bender-Congoun.

PERSE. L'île d'Ormus, à l'embouchure du golfe Persique, paraît être un rocher de sel. On trouve cette substance en masses solides, près de Balach, sur les frontières orientales de la Perse; dans la Médie, aux environs d'Ispahan; dans les montagnes qui environnent Komm, au nord d'Ispahan, etc.

TURQUIE D'ASIE. Il y a encore du sel marin en Géorgie, près de Teflis; on y exploite les carrières de sel comme celles de pierres de taille, et les blocs qu'on en retire se transportent sur le dos des bœufs (TOURNEFORT) en Arménie. En Carmanie: celui-ci est si dur, qu'on l'emploie dans la construction des maisons des pauvres gens (CHARDIN). En Natolié: le sel de ce dernier pays provient d'un lac qui se dessèche en certaines saisons.

ARABIE. L'Arabie, comme toutes les plaines arides, ne manque pas de sel; on le trouve même, dit Pline, en masses si solides, près de Gerris, qu'on en bâtit des maisons, en humectant ces masses au moyen d'un peu d'eau, afin de les coller ensemble.

AFRIQUE. Quoique le sel soit très-abondant dans les pays que nous venons de citer, on peut dire qu'il est encore plus répandu en Afrique; ce qui contribue à faire présumer que les plaines arides des pays chauds ont quelque influence sur la formation de cette substance.

Non seulement toutes les plaines et les déserts sablonneux de l'Afrique sont imprégnés de sel marin, au point que la plupart des fontaines peu nombreuses que l'on y trouve donnent une eau salâtre, qu'il n'est pas possible de boire, mais on le trouve encore en masses souvent considérables dans un grand nombre d'endroits, parmi lesquels nous citerons les suivants.

ABYSSINIE. Au sud de l'Abyssinie, et au pied des montagnes qui séparent ce pays de celui des Nègres Gallas, le sel est en masses solides et sèches.

FEZZAN ET SAHARA. Le sommet des montagnes qui bordent le désert à l'ouest du Caire, présente un plateau immense couvert d'une masse de sel; les mottes de cette substance sont volumineuses, dures et extrêmement de

sable (F. HOOGMAAN). A l'ouest du désert de Sahara se trouvent les grandes salines de Tegaza, sur la frontière sud-est du désert de Zuenziga, à peu de distance du cap Blanc. Elles sont exploitées par des Maures, auxquels on est obligé d'apporter à manger. Ces salines fournissent les sels blancs et colorés qui sont transportés par les caravanes à Casnah et à Tambouctou, pour l'approvisionnement des états nègres; car il paraît qu'on ne trouve pas de sel dans la Nigritie proprement dite. Les mines de sel répandues dans cette partie de l'Afrique que les Anciens nommaient la Libye, ont été fort bien indiquées par Hérodote (1); et c'est dans cette contrée qu'on trouvait, suivant cet historien, des habitations construites en sel, comme celles de la Carmanie et de l'Arabie (HEZARN). Outre ces salines, il paraît qu'il en existe encore d'autres sur les frontières méridionales du grand désert de Sahara. Leur produit est également vendu aux Nègres des bords du Niger ou Joliba (MUNGO-PARK).

BASSARIE. En Barbarie, dans le royaume de Tunis, le mont Had-Delfs, à l'extrémité orientale du lac des Marques, est entièrement composé de sel très-solide, rouge ou violet. Le lac des Marques et les plaines qui l'environnent, contiennent aussi beaucoup de sel (SHAW).

Les lacs entourés de montagnes, qui sont à Arzew, près d'Alger, sont salés; ils se dessèchent en été, et laissent sur leur fond une grande masse de sel (SHAW).

CAP VERT. Plusieurs des îles du cap Vert ont des mines de sel; telle est l'île de Bons-Vista: d'autres ont des marais salants naturels, telles sont celles de Mai et de Sal.

CÔTE OCCIDENTALE D'AFRIQUE. On trouve des marais salants naturels, et exploités par les Nègres, sur presque toute la côte occidentale d'Afrique; et des mines de sel gemme dans le pays de Bamba, au royaume de Congo.

CAP DE BONNE-ESPÉRANCE. De sel n'est pas moins commun auprès du cap de Bonne-Espérance et dans l'intérieur des terres, chez les Hottentots et chez les Cafres. Kolbe avait déjà remarqué qu'il s'y formait à la manière du nitre. On trouve des lacs salés à l'est du Cap, sur les frontières de la Caffrie. Ces lacs ont, sur leur fond, des couches épaisses de sel gemme diversement coloré. Il y a dans le même lieu des sources d'eau salée (BARNOW).

AMÉRIQUE SEPTENTRIONALE. Les mines de sel marin de l'Amérique septentrionale, qui consistent presque uniquement en sources salées, commencent à être mieux connues. Ces sources sont, suivant M. Van Kleeffer, généralement plus riches en sel que celles d'Europe. Elles sortent d'une roche sableuse que l'auteur rapporte au grès rouge, et qui contient du gypse et un combustible charbonneux qu'on désigne sous le nom de bouille.

On n'indique encore aucun gisement bien déterminé de sel marin rupestre. Le major Long a vu, dans son voyage aux montagnes rocheuses, des masses de sel de dix à quinze kilogrammes; mais les sources salées se montrent en grand nombre dans diverses parties de ce continent. Ainsi dans le

(1) Liv. IV, § 181.

Kentucky, entre Limestone et Lexington, derrière les monts Alleghanya, des sources salées coulent naturellement à la surface du sol, mais plus ordinairement on a dû les chercher en perçant des puits dans ces terrains, et surtout dans ces lieux marécageux nommés Licks, où les bisons et les élans venaient autrefois par centaines lécher le sol argileux imprégné de sel marin : en perçant ces puits au travers des couches, il se dégage quelquefois, et avec violence, une telle quantité de gaz hydrogène, que le travail en est interrompu. Du bitume pétrole accompagne quelquefois l'eau salée. A Liverpool, dans l'Ohio, un puits d'eau salée a donné en le perçant un demi-baril de pétrole par jour.

Dans le territoire d'Arkansas, près des sources septentrionales de la rivière de ce nom, il existe une véritable saline naturelle : ce sel forme sur le sol des prairies des incrustations d'une épaisseur et d'une solidité remarquables. Il y a des sources salées dans le même lieu.

Dans le Missouri il y a des sources salées au lieu dit *Boon's-slick*, et sur les rives du Scioto, du Tennessee, de la Kenhawa, de Big-Sandy, et de différentes autres rivières à l'ouest des Alleghanya. Le gypse et la marne argileuse rouge se montrent souvent dans le voisinage de ces sources.

En Virginie, sur le grand Kenhawa, à cinquante milles au sud de l'Ohio, il y a de grandes salines. On en cite également dans le Kentucky, dans le pays des Illinois, dans l'Ohio. Un puits près de Zanesville, sur le Muskingum, à deux cent treize pieds de profondeur et donne quatre-vingts tonnes (*Bushels*) de sel marin par jour. Dans la contrée de Jackson, sur le Scioto, il y a des puits d'eau salée qui ont trois cents pieds de profondeur.

Les sources salées ne sont ni moins nombreuses, ni moins productives dans les états de New-York. Les plus importantes sont les salines près du lac Onondaga et de Monteruma, dans le canton de Cayuga. Les sources sont dans le voisinage du canal qui lie la rivière d'Hudson au lac Érié (1).

AMÉRIQUE MÉRIDIONALE. En Californie, il est en masses très-pures et très-solides. Dans l'île de Cuba. Dans celle de Saint-Domingue, aux environs du Port-au-Prince, dans une montagne voisine du lac Xaragus ; il y a aussi des salines très-productives dans la plaine de l'Artibonite. Derrière le cap d'Araya, vis-à-vis la pointe occidentale de l'île nommée la Marguerite.

Pérou. Au Pérou, il y a beaucoup de mines de sel gemme en masses fort dures. Ce qu'il y a de remarquable dans leur position, c'est qu'elles sont situées dans la partie la plus élevée de ce pays, telle que le Potosi. La couleur la plus ordinaire de ce sel est le violet jaspé (*Ulloa*). Il y a aussi des plaines salées en Amérique : on en cite une très-étendue, aux environs de Lépis, vers l'extrémité septentrionale du Pérou.

Costa. Au Chili, dans les provinces de Copiapó et de Coquimbo, qui sont les plus voisines du Pérou. Enfin, à la pointe même de l'Amérique, près le pays des Patagons, on trouve, près le port de Saint-Julien, un marais salé de deux milles de long.

Tels sont les principaux lieux du globe où l'on trouve du sel marin. On le rencontre encore, mais en moindre quantité, dans des fontaines d'eaux

(1) Ces détails sont extraits de la minéralogie de Cleveland, édition de 1822, page 130.

minérales qui renferment en même temps d'autres sels. Nous donnerons pour exemple les sources de Belaruc, de Bourbonne, de Bourbon-Lancy, de Lamotte, etc.

Les mers, lacs et marais salés ont une position géologique, une origine et des particularités tout-à-fait différentes de celles que présentent les mines et les sources.

La mer est, comme le fait observer Kirwan, la mine la plus abondante de sel marin, puisque ce sel forme environ la trentième partie de cette masse immense de liquide; il y est assez également répandu, lorsque d'ailleurs aucune cause locale ne peut troubler cet équilibre. La plus grande proportion de sel marin est de 0,038, et la plus faible d'environ 0,032, mais le développement de ces notions appartiennent plus à l'histoire de la mer qu'à celle du minéral dont il s'agit ici (voyez Océan, tom. XXXV, p. 302 et 304).

Les terrains salés, c'est-à-dire, qui renferment du sel marin disséminé dans leur masse et qui ne s'y manifeste que par la saveur ou par les propriétés chimiques, ont avec les lacs salés la plus grande analogie. Ces derniers semblent être le résultat du lessivage naturel des terrains salés; or, la présence constante du sel marin dans les mêmes lacs, lors même qu'on en exploite les eaux, semble indiquer que le sel marin n'a pas été entièrement enlevé de ces terres par le lessivage, ou bien qu'il s'y reforme successivement, ou bien enfin, qu'il se forme dans les lacs eux-mêmes. La seconde cause paraît et la plus vraisemblable et la plus ordinaire.

Les contrées, dont le sol contient du sel marin, sont généralement situées dans les climats chauds. Elles renferment ordinairement de vastes plaines, tantôt peu élevées au-dessus du niveau de la mer (les environs de la mer Caspienne, la Perse, auprès de Bender Congour, les déserts d'Afrique, etc.), et tantôt situées sur des plateaux (le Mexique; la couche salifère n'a que 8 centimètres) Elles sont généralement composées de terrains meubles assez arides et presque dénués de végétation.

Le sel marin ne s'y trouve jamais seul; il est constamment accompagné de oïtre, en sorte que l'histoire des terrains salpêtrés est inséparable de celle des terrains salés.

Les lacs salés se trouvent en général dans les mêmes contrées que les terrains salifères. Ils ont plusieurs caractères assez remarquables.

Ces lacs n'ont aucune communication avec la mer; ils reçoivent en général des cours d'eaux plus ou moins nombreux; mais aucun n'en sort ni même ne les traverse: en sorte que, quelque petite que soit la quantité de sel marin que ces cours d'eaux puissent tenir en dissolution, comme ils se rendent constamment dans les lacs, et que l'eau n'y diminue que par évaporation, le sel qui y est amené s'y accumule au point de saturer les eaux et de cristalliser en plaques épaisses dans la saison où la chaleur réduit par évaporation la masse de ces eaux.

Les eaux ainsi réduites prennent en général une couleur rougeâtre; elles répandent souvent une odeur particulière, approchant de celle du bitume ou de la térébenthine; odeur qu'on reconnaît également dans presque toutes les usines où l'on évapore des eaux de sources salées.

Outre le sel marin, ces eaux renferment aussi souvent du gypse, du nitre, du natron, du sulfate de soude, des muriates terreux divers, etc. tel est celui de Loonat, à 40 milles de Jaureb, dans le district de Bérar aux Indes orientales (J. E. ALEXANDER).

Nous ne donnons point de nouveaux exemples de cette position du sel marin parce que nous en avons rapporté déjà un assez grand nombre dans l'énumération géographique des pays qui fournissent ce sel, quelle que soit son origine.

Exploitation, fabrication et usage du sel marin.

Quoique le sel marin soit assez ordinairement employé par petites doses, son usage est si général, et si habituel, qu'on fait pour l'assaisonnement seul une immense consommation de cette substance. On en emploie une quantité encore plus considérable pour les salaisons, c'est-à-dire, pour conserver, par son moyen, différents aliments tirés des animaux et même quelque végétaux. Considéré sous ce dernier point de vue, il est d'une grande importance, puisque plusieurs genres d'industrie et de commerce en dépendent. On a donc dû chercher à l'extraire avec le plus d'économie possible de tous les lieux où la nature nous l'offre avec une bienfaisante profusion.

Les mines de sel gemme sont exploitées comme nous l'avons indiqué plus haut; lorsque le sel qu'elles produisent n'est pas pur, on est obligé de le faire dissoudre dans l'eau pour le purifier.

Si l'eau de la mer est, ainsi qu'on l'a dit, la mine la plus vaste de ce sel, elle n'est pas la plus riche, et si l'on fallait employer uniquement la chaleur des combustibles pour en obtenir le sel, cette substance serait portée à un prix trop élevé. On extrait donc le sel de l'eau de la mer de deux manières: 1. par la seule évaporation naturelle; 2. par l'évaporation naturelle combinée avec l'évaporation artificielle.

Dans le premier cas, on fait cette extraction au moyen des *marais salants*: ce sont des bassins très-étendus, mais très-peu profonds, dont le fond est argileux et fort uni; ils sont pratiqués sur le rivage de la mer. Ces marais ou bassins consistent: 1. en un vaste réservoir placé en avant des marais proprement dits et plus profond qu'eux; ce réservoir communique avec la mer par un canal fermé d'une écluse: on peut, sur les bords de l'Océan, le remplir à marée haute, mais les marées sont plutôt un inconvénient qu'un avantage pour les marais salants; 2. en marais proprement dits, qui sont divisés en une multitude de compartiments au moyen de petites chaussées. Tous ces compartiments communiquent entre eux, mais de manière que l'eau n'arrive souvent d'une case dans la case voisine qu'après avoir fait un très-long circuit, en sorte qu'elle a parcouru une étendue quelquefois de 4 à 500 mètres avant d'arriver à l'extrémité de cette espèce de labyrinthe. Ces diverses parties ont des noms techniques très-nombreux, très-singuliers, et qui diffèrent dans chaque département. Ces marais doivent être exposés aux vents de N. O., de N. ou de N. E.

C'est en mars que l'on fait entrer l'eau de la mer dans ces bassins étendus. Elle y présente une vaste surface à l'évaporation. Le réservoir antérieur est

destinée à conserver l'eau, afin qu'elle y dépose ses impuretés et qu'elle y subisse un continuellement d'évaporation; cette eau doit remplacer celle des autres bassins à mesure qu'elle s'évapore. On juge que le sel va bientôt cristalliser, quand l'eau commence à rougir; elle se couvre peu après d'une pellicule de sel qui se précipite sur la sol. Tantôt on lui laisse déposer son sel dans les premiers compartiments, tantôt on la fait passer dans des cases où elle présente encore une plus grande surface à l'air. Dans tous les cas on retire le sel sur les rebords des cases pour l'y faire égoutter et sécher. On la recueille ainsi deux ou trois fois par semaine vers la fin de l'opération.

Le sel obtenu par ce moyen participe de la couleur du sol sur lequel il est déposé, et, selon la nature du terrain, il est blanc, rouge ou gris: on appelle aussi ce dernier *sel vers*. Le sel de mer a l'inconvénient d'être amer, si on l'emploie immédiatement après sa fabrication. Il doit ce goût au muriate de chaux et au sulfate de soude qu'il renferme. L'exposition à l'air pendant deux ou trois ans le débarrasse en partie de ces sels étrangers.

Les marais salants sont presque aussi multipliés que les mines et que les sources salées. Ceux de Portugal passent pour donner le sel de meilleur qualité: il est en gros grains presque transparents; on le préfère en Irlande pour les salaisons de bœuf. Les sels les plus estimés après celui-ci sont ceux de Sicile, de Sardaigne et d'Espagne. Les sels de France sont appropriés à d'autres usages, notamment à la salaison du poisson. Il y a des marais salants sur les bords de la Méditerranée; dans le département des Bouches-du-Rhône, et dans celui de l'Hérault près d'Alquermort. C'est dans ce dernier lieu que sont les marais de l'écaille. La suite des opérations diffère un peu de celle que nous avons décrite; mais les principes sont les mêmes. Sur les côtes de l'Océan on compte ceux de la baie de Bourgneuf, ceux du Croisic, ceux de Brotagne, de la Tremblade et de Morenne, département de la Charente-Inférieure.

Dans la seconde manière d'extraire le sel de l'eau de la mer, on forme sur le rivage une esplanade de sable très-unie, que la mer doit couvrir dans les hautes marées des nouvelles et des pleines lunes. Dans l'intervalle de ces marées, ce sable, en partie desséché, se couvre d'efflorescences de sel marin; on l'enlève et on le met en magasin. Lorsqu'on en a une suffisante quantité, on le lave dans des fosses avec l'eau de mer, qu'on sature ainsi de sel marin: on porte cette eau dans des bassins de plomb assez étendus, mais peu profonds; on évapore, par le moyen du feu, l'eau surabondante, et on obtient le sel marin d'un beau blanc. Ce procédé est mis en usage sur les côtes du département de la Manche, près d'Avranches.

On assure qu'on peut aussi concentrer l'eau de la mer par la gelée: la partie qui se gèle contient beaucoup moins de sel que la partie qui n'est pas gelée; mais on ne peut pas l'obtenir par ce moyen à plus de 16 à 17 degrés (WALL), ou 9 à 10 (LANGACRE). Il faut, d'après les observations de M. Bischoff, une température de -5,3 degrés pour geler une eau salée à 9 degrés de saturation, et -17 degrés R. pour la geler lorsqu'elle est à 27 degrés, c'est-à-dire, complètement saturée; mais ce moyen insuffisant, qui a été essayé à la saline de Walloë en Norwège, a été abandonné à cause de son peu d'efficacité et des manipulations dispendieuses qu'il entraînait. On ne pourrait pas employer le procédé de la congélation pour l'eau des fontaines

salées qui renferment du sulfate de magnésie, parce que ce sel décompose, à la température de la glace, le muriate de soude. Il se forme du sulfate de soude et du muriate de magnésie: sel déliquescent qui gêne la cristallisation du sel marin et en altère la qualité. (GARR)

Les Romains ont employé un autre procédé dans leurs salines de Cervis et d'Ostie. Ils accumulaient le sel en monceaux et brûlaient des roseaux à l'entour; la surface du sel se durcissait et semblait se vitrifier, en sorte que l'eau des pluies glissait dessus sans dissoudre le sel. L'eau de la masse, ne pouvant plus s'évaporer, entraînait, en s'écoulant, tous les sels déliquescents: ce qui rendait le sel plus pur et plus sec. (P. S. Georgio).

Enfin, à la saline de Walloë en Norwège, on se sert de bâtiments de graduation pour concentrer l'eau de la mer. On l'amène par ce moyen, et par l'addition d'un peu de sel de Norwich, au point de saturation, qui est de 26 degrés 8', lorsque le sel est pur, et qui monte jusqu'à 32 degrés lorsque le sel est impur, et on l'évapore dans des poêles. (Voyez plus bas la description de ce genre d'extraction).

Lorsque l'eau des fontaines salées est assez chargée de sel pour contenir au moins 15 parties de sel sur 100 parties d'eau, c'est-à-dire, pour être à 15 degrés, on se soumet immédiatement à l'évaporation. Les poêles ou bassins dans lesquels on fait cette opération, sont quelquefois en plomb, mais plus ordinairement en fer. Elles sont très grandes, mais peu profondes. Il y a cependant certaines dimensions qu'on ne doit pas dépasser, si l'on veut réunir l'avantage du travail en grand et de l'économie du combustible avec celui de la sûreté du travail et du succès. Il paraît que le maximum de ces dimensions est pour des poêles rectangulaires de 7 mètres de large au plus, sur 13 à 14 mètres de long. Leur fond est plat et uni, quoique composé de plusieurs pièces, mais dans plusieurs salines, ces pièces de fer ont des rebords repliés à angles droits qui sont en saillie à l'extérieur de la poêle. C'est au moyen de ces rebords que ces pièces sont réunies très-exactement et solidement par un ciment composé d'étoupe, de cheux-vifs et d'eau salée saturée, et par des écrous à vis. Le fond, des poêles est sujet à se courber; on le soutient, ou avec des piliers, qui sont, ou en terre cuite ou en fonte, qui, montant du foyer, gênent et le service et la vue, ou au moyen de chatoes qui lient ce fond avec des pièces de bois placées horizontalement au-dessus des poêles.

Les tôles qui composent ces poêles sont en fer ou battu ou laminé. Les premières ont semble avoir quelques avantages sur les secondes, mais on ne sait pas s'ils sont réels, et s'ils ne tiennent pas plutôt à la qualité du fer qu'à la manière dont il a été étendu.

Pendant l'évaporation il se dépose du sulfate de chaux que les ouvriers appellent *schelot*. Il faut l'enlever avec soin; on place sur les bords de la poêle, pour le recevoir, des petites poêles plates et en tôle nommées *eugelots*; on retire les eugelots au moment où le sel commence à cristalliser; mais ce moyen est insuffisant. Vers le fin du *sahnage*, le sel, mêlé de chaux sulfatée, s'attache fortement au fond de la chaudière et forme une croûte ou écaille assez difficile à enlever: M. Nicolas a proposé de le dissoudre avec des eaux peu chargées de sel. Cette écaille, qui contient beaucoup de chaux sulfatée, est si dure, qu'on la jette souvent comme inutile. M. Unger en a tiré un

parti très-avantageux, en la pulvérisant sous des brocards, et en dissolvant le sel qu'elle renferme dans l'eau même de la source salée, qui devient par ce moyen beaucoup plus forte. Ces écailles sont produites par les sels que l'eau abandonne et qu'elle dépose au fond de la chaudière, en passant dans cette partie de la poêle de l'état liquide à l'état gazeux. Si l'on évaporait sans ébullition, cet effet n'aurait pas lieu. (ROHMERT, J. de Phil.).

M. Cleiss, inspecteur des salines de Bavière, a introduit une méthode d'évaporation qui paraît prévenir la plupart de ces inconvénients. Un atelier d'évaporation est composé de six poêles disposées sur deux rangs et ayant des usages différents. La poêle du milieu du rang de derrière est la plus petite; elle est échauffée par la réunion des cheminées des foyers des autres poêles. Elle se nomme poëlon. L'eau salée, après y avoir déposé ses impuretés, passe dans la poêle de graduation, plus basse que le poëlon et placée sur le rang de devant; elle y est tenue dans un état constant d'ébullition. L'eau s'y concentre jusqu'à 20 degrés, et y dépose une partie de son schelot ou chaux sulfatée. De la poêle de graduation l'eau salée passe dans les poêles de préparation, situées aux deux extrémités du rang de derrière: elle y bout aussi constamment, se concentre complètement et laisse déposer tout son sulfate de chaux. Alors on la fait passer dans les poêles de cristallisation encore plus basses que les précédentes, et placées aux deux extrémités du rang de devant. L'eau y bout à peine et le sel y cristallise. Chaque poêle, à l'exception du poëlon, a un foyer particulier, dont les tuyaux de fumée entourent les bords de la poêle. Les poêles sont placées deux par deux dans des chambres en planches bien jointes, qui les enveloppent complètement. Ces chambres sont basses et leurs plafonds sont percés dans le milieu d'une ouverture terminée par un tuyau, au moyen duquel la vapeur aqueuse se dégage avec rapidité. On a remarqué qu'on trouvait dans cette méthode d'évaporation une économie de plus du tiers du combustible. (*Bulletin de Sciences*, n. 90).

Tantôt on évapore l'eau jusqu'à siccité: cette circonstance est rare; il faut, pour qu'elle ait lieu, que la fontaine salée ne contienne que du muriate de soude. Plus ordinairement on laisse des eaux-mères, nommées mères. Ces eaux-mères contiennent principalement des sels déliquescents, qui sont des muriates de chaux et de magnésie: ces sels, en augmentant la masse des eaux-mères, augmentent aussi l'emploi des combustibles, et rendent le sel marin amer et déliquescent. M. Gren propose de les décomposer en grand par l'addition de la chaux et du sulfate de soude. Il se précipite dans ce cas deux substances, dont l'une est insoluble, c'est de la magnésie; et l'autre est peu soluble, c'est du sulfate de chaux. L'eau salée peut être alors entièrement évaporée; le sel que l'on obtient est pur et sec.

Enfin, on cherche toujours dans ces opérations à économiser le combustible. La forme des fourneaux et la dimension des poêles sont calculées pour atteindre ce but important.

On remarque une odeur assez agréable dans la plupart des ateliers où se fait l'évaporation des eaux salées. Il paraît qu'elle vient de la petite partie de bitume qui est presque toujours mêlée au sel dans ses mines.

Lorsque l'eau de fontaines ne contient qu'une petite quantité de sel, l'é-

vaporation artificielle coûterait trop, s'il fallait y soumettre la masse d'eau telle qu'elle est donnée par la nature; il faut donc la concentrer par un procédé moins cher.

On sait que, pour favoriser et accélérer l'évaporation d'une liqueur, il faut lui faire présenter beaucoup de surface à l'air. Pour remplir cette indication, on élève par des pompes l'eau salée à une hauteur de 9 mètres environ, et on la fait tomber sur des murailles de fagots qui ont cette hauteur; l'eau qui est distribuée avec égalité sur ces fagots par des conduits et par des robinets, s'y divise à l'infini, et éprouve dans sa chute une évaporation considérable. La même eau est élevée souvent plus de vingt fois pour être amenée au degré de concentration nécessaire. On appelle cette opération *graduation* l'eau, et on nomme *édiments de graduation* les murailles de fagots d'épine dont nous venons de parler.

Ces murailles sont couvertes d'un toit qui les met à l'abri de la pluie; elles ont environ 5 mètres d'épaisseur, et quelquefois plus de 400 mètres de longueur. Elles doivent présenter leur flanc aux vents dominants.

L'état de l'atmosphère influe considérablement sur la rapidité de la concentration; un vent frais, sec et modéré, lui est favorable; tandis qu'un temps lourd, humide et brumeux, ajoute quelquefois de nouvelle eau à l'eau salée. Un vent trop violent enlève beaucoup d'eau salée.

L'eau, en se concentrant, dépose sur les fagots une couche de sclénite ou chaux sulfatée, qui devient à la longue si épaisse, qu'il faut les renouveler.

L'eau, amenée à 26 ou 27 degrés par la graduation, est évaporée complètement dans les poëles, comme nous venons de la décrire.

On a employé à Moutier un procédé qui, diminuant encore l'emploi du combustible, rend l'opération moins coûteuse. Lorsque l'eau a été concentrée par la graduation, ensuite par l'évaporation artificielle, au point d'être amenée à près de 30 degrés, qui est le terme voisin de celui de la saturation pour les eaux salées impures, on la fait couler le long d'un grand nombre de cordes suspendues perpendiculairement. Ces cordes se couvrent d'une couche de sel, qu'on enlève lorsqu'elle a acquis environ 5 centimètres d'épaisseur. On peut faire une semblable récolte deux à trois fois par an.

Enfin, on a essayé à Artern, en Saxe, d'obtenir du sel des sources salées par la seule action du soleil, sans l'emploi d'aucun combustible. On concentre l'eau par la graduation; on l'expose ensuite au soleil dans des caisses en bois, élevées au-dessus du sol et très-plâtes. Ces caisses sont recouvertes d'un toit de planches, qu'on ôte et qu'on remet à volonté.

On peut encore gradner jusqu'à un certain point les eaux faibles, on les laisse séjourner dans un réservoir profond. La masse inférieure d'eau est quelquefois portée par ce moyen de 0,01 à 0,14 (Struvé, Roumer).

Tels sont les principes des différentes méthodes d'extraction du sel marin. Ce sel est répandu dans le commerce, tantôt sous la forme de grains, tantôt sous celle de pains. On fait des pains en pressant le sel en grains dans un moule, et en l'agglutinant au moyen d'un peu d'eau; on les fait ensuite sécher à l'air; ils se transportent plus facilement sous cette forme. C'est

ainsi que l'on façonne une partie du sel à Montmorot, dans le département du Jura.

Nous avons déjà indiqué quelques-uns des usages du sel marin : ce sont aussi les plus connus de tout le monde. Non seulement ce sel est pour les hommes un assaisonnement agréable et sain, mais presque tous les animaux herbivores l'aiment, et paraît leur être très-salutaire. Le sel a encore quelques autres usages particuliers et assez singuliers. Il rend le bois qu'on laisse séjourner dans ses dissolutions presque incombustible : on croit même en Pétse qu'il le garantit de l'attaque des vers, car on saupoudre de sel les pignons de charpente des édifices. (CHARDIN)

Il sert de monnaie en Abyssinie; il y passe de main en main sous la forme de briques, qui valent à peu près 4 fr. 25 cent. (BAUCA)

Il paraît très-probable que les colonnes de verre fossile, dans lesquelles les Abyssiniens renfermaient les momies de leurs parents, au rapport d'Hérodote, n'étaient autre chose que des masses de sel gemme, substance très-commune dans cette partie de l'Afrique, comme on l'a vu plus haut.

Le sel était regardé par les Anciens comme absolument contraire à la végétation; on faisait la cérémonie de semer du sel dans un champ qu'on voulait frapper de stérilité. L'expérience journalière vient à l'appui de cette opinion. Cependant le sel est aussi regardé comme amendement, lorsqu'on ne l'emploie qu'à petites doses. Beaucoup d'agriculteurs enlèvent le sable salé des bords de la mer, ou bien achètent les résidus des salines, pour amender leurs terres. (PICOT)

Le sel marin est employé directement dans quelques arts chimiques. Il sert à donner un vernis assez beau à certaines poteries de grès. On le jette dans le four au moment où les poteries sont cuites, et où le four est au plus haut degré d'incandescence. On ferme toutes les issues. Le sel, en se volatilisant, fait fondre la surface de toutes les pièces, et la couvre ainsi d'un vernis brillant, solide, et inaltérable.

BAUGHMAN, art. *Sel marin*, dans le *Dictionnaire des Sc. naturelles*.

EXCURSVS IV

DE NITRO,

QVI APVD DOCTIORES NOMEN NITRATE E POTASSIO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXXI, cap. 46:

Non est differenda et nitri natura, etc.

NITRATE DE POTASSE. (Synonymie: nitre, salpêtre, salpêtre de houssage, quand il est effleuré à la surface des murs; cristal minéral et sel de peunelle, quand il a été fondu au feu).

Composition.

	Bergman.	Kirwan.	Richter.	Wenzel.	Langier.	Bérard.	Berzelius.
Acide	33	44	46,7	52	38	51,36	53,45
Potasse	29	51,8	53,3	48	62	49,64	46,55
Eau	18	4,2					

Préparation.

On peut le faire en unissant l'acide nitrique au sous-carbonate de potasse; mais ce sel existant dans la nature, on ne le prépare jamais en grand par ce moyen: nous décrirons le procédé qui est suivi en France; après que nous aurons examiné les propriétés du nitrate de potasse et les circonstances où ce sel, ainsi que les nitrates de chaux et de magnésie, se forment dans la nature.

Eau du nitrate de potasse dans la nature.

La nature nous présente d'assez grandes quantités de nitrate de potasse. Ainsi, dans plusieurs contrées de l'Espagne, de l'Inde, de l'Amérique méridionale, etc. il se montre en petits cristaux blancs à la surface du sol, surtout

pendant les chaleurs qui succèdent aux pluies. Nous le trouvons dans le sol de nos bergeries, de nos étables, de nos caves; dans les parties des murs calcaires de nos maisons, de nos clôtures, etc. qui sont constamment imprégnées d'eau; souvent nous le voyons apparaître en efflorescences blanches à la surface de ces murs; et parce que, dans cet état, on le recueille dans quelques pays avec des houelets, on l'a appelé *nitre de houeage*.

Il est facile de s'expliquer l'origine des efflorescences de nitre à la surface du sol et à la surface des murs dans les temps chauds et secs qui succèdent aux pluies ou aux temps humides. En effet, qu'un sol, qu'un mur, plus ou moins perméable à l'eau, contiennent de petites portions de nitre, disséminées dans toute leur masse où elles sont dissoutes dans l'eau, soient exposés à une atmosphère assez sèche pour qu'ils puissent perdre de l'eau, il arrivera nécessairement que le sel, qui a perdu l'eau qui le tenait en dissolution, se déposera à la surface du sol, du mur, où l'évaporation s'est faite, et que, d'après la tendance qu'ont les liquides à se distribuer également dans toutes les parties d'une masse qui leur est perméable et qui sont susceptibles de mouiller, ce nouveau liquide plus ou moins chargé de nitre se portera du centre à la surface, qui tend continuellement à la sécheresse; dès-lors, tant qu'il viendra du liquide à cette surface, il se déposera du nitre, et comme l'évaporation se fait lentement, les molécules du sel se disposeront de manière à former des cristaux.

De la formation du nitrate de potasse dans la nature.

Le nitrate de potasse se rencontre, 1.º dans les lieux presque toujours inouverts où il paraît, ou moins au premier aspect, ne pas y avoir de matières organiques; 2.º dans les lieux où il y a certainement des matières organiques.

S'il nous est impossible aujourd'hui d'expliquer d'une manière précise l'origine du salpêtre dans les premiers lieux, nous pouvons affirmer que dans les second lieux le salpêtre s'y produit tous les jours. Mais si les circonstances de ce phénomène, qu'on nomme *nitrification*, ont été assez bien déterminées pour que nous soyons en état d'accélérer la formation du nitre; et d'augmenter jusqu'à un certain point la quantité du produit, il faut convenir que la théorie de la nitrification n'est point encore complète: c'est ce qui sera évident, d'après ce que nous allons dire de la formation du nitre dans les endroits où se trouvent les matières organiques.

Les conditions absolument nécessaires à la production de l'acide nitrique, dans les lieux dont nous venons de parler, sont, 1.º la présence d'une matière organique azotée, qui peut être d'origine animale, ou végétale; 2.º la présence d'une base alcaline, telle que la potasse, la chaux, la magnésie, qui doit être à l'état de sous-carbonate, et si ce sous-carbonate, comme celui de chaux, est à l'état de pierre à bâtir, il faut que cette pierre soit poreuse; car si elle était compacte comme le marbre, elle serait impropre à la nitrification. Il en est de même, suivant Thouvenel, de la potasse et de la chaux à l'état caustique: les pierres calcaires, siliceuses, tendres, les craies argilleuses,

les marnes, etc. sont très-disposées à se salpêtrer; 3.º le contact de l'oxygène atmosphérique; 4.º une température de 35° à 25°; 5.º la présence d'une portion d'eau suffisante pour humecter les matières et pour donner aux éléments de la matière organique la facilité de se prêter aux mouvements qu'ils doivent éprouver nécessairement pour se transformer en de nouveaux produits. Une trop grande quantité de liquide affaiblirait trop l'influence de bases alcalines en même temps qu'elle faciliterait trop l'altération de la matière organique, surtout si la température dépassait 25°.

D'après ce que nous venons de dire, on conçoit :

1.º Pourquoi la nitrification est impossible aux températures où l'eau est solide.

2.º Pourquoi, dans un sol, la nitrification n'a plus lieu à 4 ou 2 mètres de profondeur, c'est-à-dire, à une profondeur où l'oxygène atmosphérique ne pénètre qu'avec difficulté.

3.º Pourquoi, dans les mers, elle s'arrête à 3 ou 4 mètres au-dessus du sol; hauteur où les mers sont généralement secs.

4.º Pourquoi, dans tous les lieux exposés à un courant d'air où l'évaporation est rapide, la nitrification ne se produit pas.

5.º Pourquoi, dans les villes, les rues basses, étroites, et tortueuses, sont les lieux les plus favorables à la production du salpêtre.

Aujourd'hui on pense assez généralement que l'azote de l'acide nitrique provient des matières organiques, tandis que son oxygène vient de l'air atmosphérique, et que leur union a lieu sous l'influence alcaline du sous-carbonate de potasse ou de chaux, lorsque l'azote, à l'état naissant, rencontre l'oxygène-humide.

On pense encore que les matières organiques éprouvent des altérations qui nous sont inconnues avant que leur azote forme de l'acide nitrique.

Des nitrières artificielles.

On appelle *nitrières artificielles*, des mélanges de matière propres à produire du nitre, quand elles seront placées dans des circonstances convenables.

Suivant M. Gay-Lussac, il faut, pour produire 100 kilogrammes de salpêtre, 75 kilogrammes de matières animales sèches, ou au moins 300 kilogrammes de ces matières dans leur état naturel, en supposant que tout leur azote soit converti en acide nitrique, et en outre une quantité d'alcali représentée par environ 88 kilogrammes de potasse du commerce, de qualité moyenne.

D'un autre côté, comme les matériaux salpêtrés fournissent au plus 0,05 de salpêtre, et terme moyen 0,02, il faudrait mêler par 100 p. de matières terreuses susceptibles de se salpêtrer, et humides comme l'est une bonne terre de jardin, 6 p. environ de matières animales fraîches : le mélange devrait être fait successivement par parties.

Enfin, pour avoir 100 kilogrammes de salpêtre par an, il faut, suivant Thouvenel, laisser 800 pieds cubes de matières salpêtrées, ce qui suppose

une masse de 24000 pieds cubes, par la raison qu'une première nitrification, durant ordinairement trois ans, il faut dans une exploitation réglée laisser chaque année un tiers des matières salpêtrées.

On construit des nitrières couvertes et des nitrières exposées à l'air libre.

Nous allons successivement parler de la manière de les établir; mais aujourd'hui tous les savants qui ont réfléchi aux avantages dont elles peuvent être pour le propriétaire, s'accordent à regarder ces avantages comme étant trop faibles pour qu'on exécute des nitrières sur une grande échelle; de petites nitrières, formées avec des matières qui n'ont pas ou que très-peu de valeur, sont susceptibles d'être exploitées avec quelques profits par des fermiers ou par de petits propriétaires de biens ruraux qui ne veulent négliger aucun bénéfice; telles sont les nitrières en Suède.

1. Des nitrières couvertes.

En général, on dispose les matières qu'on veut nitrifier en couches de 3 pieds d'épaisseur, en murs ou en pyramides.

En Suède il n'est pas un cultivateur qui n'ait une nitrière couverte, dont nous devons la description à M. Berzelius.

« Dans une petite cabane en bois, dit cet illustre savant, et dont le plancher est aussi en bois, et quelque fois en argile bien comprimée et bien compacte, on met un mélange de terre ordinaire, de sable calcaire ou de marne et de cendres lessivées, et on arrose ce mélange avec de l'urine de bœufs ou de vaches. Pendant l'été on remue cette masse une fois par semaine, et pendant l'hiver une fois chaque deux ou trois semaines; cela se fait en ménageant un petit espace le long d'un côté de la cabane, et en rejetant la terre une fois vers le côté gauche, l'autre fois vers le côté droit, en prenant soin de ne pas comprimer la terre dans le nouveau monceau que l'on forme. Le monceau a ordinairement deux et demi à trois pieds de hauteur sur toute l'étendue que la cabane comporte. La cabane est pourvue de volets, que l'on ferme pour empêcher le soleil d'y pénétrer. »

Nous allons faire connaître maintenant le procédé de nitrification qui a été proposé par le comité consultatif des poudres et salpêtres de France.

1° On choisit une terre légère, où le sous-carbonate de chaux domine. Si les localités ne permettent pas de s'en procurer, on mêlera à une terre meuble des cendres de toutes espèces, des plâtres, des mortiers de démolitions, etc.

2° (a) Si l'on peut se procurer, à peu de frais, des fumiers, on les mêlera avec la terre par lits successifs de 5 à 6 pouces d'épaisseur; on les arrosera de temps en temps avec de l'eau de fumier. Quand la matière sera convertie en terrau, on la mettra en couches de 2 pieds et demi à 3 pieds d'épaisseur sur un sol couvert, où on pourra la remuer aisément. On l'arrosera ensuite avec des eaux de foin, des urines, de manière à lui donner le degré d'humidité de la terre d'un jardin bien cultivé. Tous les quinze jours on retournera la couche, et on tiendra le hangar fermé pour que l'évaporation ne se fasse pas trop rapidement.

Après dix-huit mois on arrosera, non plus avec de l'eau de fumier, mais seulement avec de l'eau pure, afin que pendant les six derniers mois les matières animales aient le temps de se détruire.

(b) Si l'on n'emploie pas le fumier, on mettra la terre dans une étable, on la recouvrira d'une litière abondante; au bout de quatre mois on enlèvera le fumier, on retournera la terre, on la recouvrira de 8 à 9 pouces de nouvelle terre, puis de litière; au bout de quatre mois on enlèvera le fumier, on remuera la terre, et on la recouvrira encore de 8 à 9 pouces de nouvelle terre; enfin, après quatre mois, on enlèvera le fumier, et la terre préparée sera transportée sous un hangar pour qu'elle s'y nitrifie.

Quand on a des matières animales, il est avantageux de les diviser et de les mêler intimement aux terres que l'on destine à la nitrification.

2. Des nitrères à l'air libre.

Elles consistent en un mélange de terre et de fumier, de plantes herbacées, de menues branches, dont on fait des murs de 2 à 3 pieds d'épaisseur sur 6 à 7 de hauteur. Ces murs sont garnis d'un toit de paille.

Le comité consultatif conseille, 1° d'orienter les murs dans la direction du vent dominant de la pluie; 2° de les arroser souvent, surtout avec des eaux peu riches en matières propres à la nitrification; 3° de faire entrer dans la composition des murs de menus branchages de plantes ligneuses: par ce moyen, les murs acquièrent de la solidité, et en même temps ils deviennent moins compactes; 4° de préparer les terres qu'on mêle au fumier, de la même manière que celles qui servent aux nitrères couvertes; 5° de faire les murs de manière qu'une face soit unie, tandis que la face opposée soit en gradins et en forme de gouttières: les arrosages se faisant sur cette face seulement, l'eau pénètre toute la masse du mur, et le nitre produit vient d'effleurir sur l'autre face, où il est facile de l'enlever.

Extraction du nitrate de potasse; matériaux salpêtrés.

1. Nature des matériaux salpêtrés.

Ils se composent de matières insolubles dans l'eau et de matières qui s'y dissolvent; ces dernières sont:

Du nitrate de potasse,

— de chaux,

— de magnésie;

De l'hydrochlorate de chaux,

— — de magnésie;

Du chlorure de potassium,

— de sodium;

Du sulfate de chaux,

Et des matières organiques.

Le *nitrate de potasse* est d'autant plus abondant, que les sels de potasse étaient plus abondants dans la nitrification, en supposant toujours que la proportion de ces sel n'excédait pas celle où la nitrification est possible : en général, le *nitrate de potasse* domine sur le *nitrate de chaux* dans les terres des étables et des bergeries.

Nitrate de chaux. Presque toujours ce sel domine dans les pierres calcaires salpêtrées. D'après Thouvenel, il se produit avant celui de potasse ; mais ensuite il est décomposé par le sous-carbonate de potasse ou quelque autre sel de cette base : 100 parties de *nitrate de chaux*, décomposées par 57,08 p. de potasse pure ou 108 p. environ de potasse du commerce, donnent 422,6 p. de *nitrate de potasse*.

Nitrate de magnésie. Il n'existe communément qu'en très-petite quantité dans les matériaux salpêtrés : à Paris, les matériaux salpêtrés contiennent 33 de *nitrate de chaux*, 5 de *nitrate de magnésie* et 25 de *nitrate de potasse* ; 100 p. de ce sel, décomposées par la potasse, donnent 435,4 de *nitrate de potasse*.

Hydrochlorate de chaux. Il se rencontre ordinairement dans les matériaux où il y a du chlorure de sodium et de la craie, et cela ne doit pas étonner, puisque M. Berthollet a fait voir que ces matières, en réagissant ensemble, donnent lieu à du sous-carbonate de soude qui s'effleurit, et à de l'hydrochlorate de chaux : 100 p. de sel, décomposées par 84,4 de potasse, donnent 433,5 de chlorure de potassium.

Hydrochlorate de magnésie. Il est toujours en faible proportion dans les matériaux salpêtrés : 100 p. décomposées par 98,2 p. de potasse, donnent 455,2 p. de chlorure de potassium.

Chlorure de sodium. Il accompagne toujours le *nitrate de potasse*.

Chlorure de potassium. Suivant M. Gay-Lussac, il existe rarement avant la nitrification dans les matériaux salpêtrés ; il ne se forme qu'à l'époque où il y a du *nitrate de potasse* formé : alors celui-ci, en réagissant sur de l'hydrochlorate de chaux, produit une certaine quantité de chlorure de potassium.

2. Choix des matériaux salpêtrés.

Les salpêtriers sont dans l'usage de juger de la richesse des matériaux salpêtrés, d'après leur saveur amère et piquante plus ou moins grande ; mais comme cette épreuve exige de l'habitude et qu'elle n'est pas toujours sûre, il est préférable de lessiver un poids donné de matériaux salpêtrés réduits en poudre, et de juger, par le poids du résidu du lavage évaporé, la proportion réelle du salpêtre qu'il contiennent.

3. Lessivage des matériaux salpêtrés.

On écrase les matériaux salpêtrés, soit avec des battes, soit avec des moulins, on les passe à la claie, puis on les lessive dans des tonneaux dont

l'un des fonds a été enlevé; ils sont garnis, tout près du fond qui reste, d'une chantepleure en bois. On a ordinairement 86 tonneaux disposés en nombre égal sur trois rangs, qu'on appelle *bandes*: on commence par mettre un lit de paille au fond des tonneaux, puis on les remplit de matériaux salpêtrés de manière qu'ils dépassent de quelques pouces l'ouverture du tonneau; on y verse ensuite une quantité d'eau suffisante pour pénétrer également toute la masse des matériaux salpêtrés contenue dans les tonneaux de la première bande A; après dix ou douze heures on ouvre la chantepleure, la liqueur de lavage s'écoule dans un réservoir n.º 1.

On verse sur les tonneaux de la bande A une quantité d'eau pure égale à celle de l'eau salpêtrée qu'elle a fournie; après trois ou quatre heures, on ouvre la chantepleure, et cette eau s'écoule dans le réservoir n.º 1, où elle se mêle avec le premier lavage.

Un troisième et un quatrième lavage se font comme le second; mais leurs eaux sont réunies dans un réservoir n.º 2.

Quatre lavages suffisent généralement pour épuiser une bande: on enlève les matières lavées, et on les remplace par des matières neuves.

Dans les ateliers on distingue les eaux de lavage par les dénominations,

1.º *D'eaux de cuite*, quand elles sont bonnes à évaporer: elles doivent marquer de 10.º à 14.º à l'aréomètre;

2.º *D'eaux fortes*, quand elles doivent passer encore une fois sur des terres neuves; pour être transformées en eaux de cuite: pour qu'une eau soit réputée eau forte, il faut qu'elle marque au moins 4.º;

3.º *De petites eaux*, quand elles marquent seulement de 1 à 2.º

La bande A des tonneaux étant épuisée, on passe successivement sur la bande B,

4.º Les *eaux fortes* du premier et second lavage: par ce moyen elles deviennent eaux de cuite;

2.º La moitié des *petites eaux*;

3.º L'autre moitié des *petites eaux*.

Par ce moyen les *petites eaux* deviennent des *eaux fortes*.

4.º De l'eau pure;

5.º De l'eau pure.

Ces deux derniers lavages donnent de *petites eaux*.

Quant à la bande C, on commencera par y passer les *petites eaux* de la bande A, qui ont été transformées en eaux fortes par leur passage sur la bande B, ainsi qu'elles deviennent eaux de cuite; après quoi on procédera à l'épuisement des matériaux de la bande C, comme on a procédé à celui de la bande B.

Nous renvoyons, pour de plus grands détails, à l'instruction sur la fabrication du nitre qui a été publiée en 1820 par le Comité consultatif des poudres et salpêtres de France.

4. *Saturation des eaux salpêtrées.*

On verse dans les eaux de cuite assez de sous-carbonate de potasse en dissolution dans l'eau, pour précipiter toute la chaux et la magnésie qui étaient unies aux acides nitrique et hydrochlorique. Par ce moyen les eaux de cuite ne contiennent plus que du nitrate de potasse et des chlorures de sodium et de potassium; plus, une petite quantité de sous-carbonate de chaux et de magnésie, et des matières organiques.

À la place de sous-carbonate de potasse, on peut employer, pour saturer les eaux salpêtrées, le sulfate de potasse, ou, en qui revient au même, un mélange de chlorure de potassium et de sulfate de soude; mais, avant d'employer ces substances, il faut préalablement décomposer les sels magnésiens par l'eau de chaux.

(a) *Emploi du sulfate de potasse.*

On verse la dissolution aqueuse dans les eaux salpêtrées; le sulfate de chaux qui se produit alors, n'est point aussi facile à séparer que le sous-carbonate de chaux qu'on obtient lorsqu'on fait usage de sous-carbonate de potasse. Lorsqu'on emploie 79,3 de sous-carbonate de potasse, il faut 100 p. de sulfate de potasse.

Le *sulfate de potasse* ne doit être employé que quand on en a neutralisé l'excès d'acide par la craie ou par une lessive de potasse.

(b) *Emploi du chlorure de potassium, mêlé au sulfate de soude.*

Ces sels doivent être mêlés par le rapport de 93 à 89, employés en dissolution dans l'eau.

5. *Évaporation ou cuite des eaux salpêtrées.*

L'évaporation s'opère dans deux vaisseaux de cuivre: le premier est une chaudière placée sur un fourneau; le second est un bassin tellement disposé, qu'il est chauffé par la chaleur qui se dégage du foyer où la chaudière est placée, et de plus qu'il porte un robinet, au moyen duquel on peut faire couler le liquide qu'il contient dans le premier vaisseau. La capacité du bassin est la moitié de celle de la chaudière.

Quand les deux vaisseaux sont chargés d'eau de cuite, on chauffe le fourneau: on a soin de faire arriver autant de liquide du bassin dans la chaudière qu'il s'en évapore dans celle-ci. Dès que l'ébullition commence, il se forme des écumes, qu'on enlève avec une écumoire et qu'on verse dans un baquet placé au-dessus de la chaudière sur deux traverses de bois: le baquet est garni d'une chanterelle, par laquelle s'écoule le liquide contenu dans les écumes; quand celles-ci sont égouttées, on les réunit aux matières

qu'on veut préparer à la nitrification. En même temps que les écumes se forment, il se dépose des sous-carbonates de chaux et de magnésie, qu'on reçoit dans un chaudron placé au fond de la chaudière; ce chaudron est pendu à une chaîne, et la chaîne est attachée à une corde qui passe sur une poulie fixée au-dessus de la chaudière. On retire le chaudron chaque fois qu'on le suppose rempli de dépôt; on cesse de le remettre dans la chaudière, lorsqu'on aperçoit que le dépôt est couvert de chlorure de sodium cristallisé.

A mesure que le chlorure de sodium se dépose, on l'enlève avec des écuemoires et on le met dans un panier placé au-dessus de la chaudière, pour qu'il s'égoutte. Le chlorure de sodium est constamment mêlé de chlorure de potassium.

L'eau est concentrée au degré convenable, lorsqu'elle marque 80.° à l'aéromètre, ou, ce qui revient au même, lorsque, en laissant refroidir cinq mesures, il reste, après la cristallisation, une mesure d'eau mère.

Avant de décanter la cuite, on la laisse reposer pendant quelques heures, puis, en évitant d'entraîner des chlorures qui se sont précipités au fond, on la transvase dans des bassins de fer, de cuivre, ou dans des cuves de bois, qui sont placées dans un lieu frais: par le refroidissement le nitrate de potasse cristallise; on décante l'eau-mère, on fait égoutter les cristaux, on les détache du fond des cristalliseurs, on y jette quelques arrosoirs d'eau froide.

Pour les laver davantage il suffirait de les mettre dans une caisse avec $\frac{1}{5}$ ou $\frac{1}{4}$ de leur poids d'eau. Après vingt-quatre heures on décanterait le liquide, et on laisserait égoutter le salpêtre, qui alors ne perdrait que 3 à 4 pour 100.

Les eaux-mères du salpêtre peuvent être réunies aux eaux de cuite, tant qu'elles ne contiendront pas assez de matières organiques pour s'opposer à la cristallisation du nitre: dans ce cas il faut les jeter sur les terres des nitrifiers.

Comme les chlorures de sodium et de potassium peuvent retenir de 0,05 à 0,20 de nitre, il faut les mettre dans une chaudière avec $\frac{1}{5}$ ou $\frac{1}{4}$ de leur poids d'eau, élever la température de 40 à 50.°, puis faire égoutter le résidu. L'eau contiendra presque tout le nitre avec environ $\frac{2}{5}$ de son poids de chlorure: on la réunira aux eaux de cuite; les chlorures une fois lavés, pour en séparer un peu de sel cuivreux, peuvent être employés pour la nourriture des animaux.

*On voit que la séparation du nitrate de potasse est principalement fondée: 1.° sur ce que le chlorure de potassium est à peu-près aussi soluble à chaud qu'à froid, tandis que le nitrate de potasse est beaucoup plus soluble à chaud que ne l'est le chlorure de potassium.

Les salpétriers ne suivant point encore les procédés que nous venons de décrire, d'après l'instruction publiée par le Gouvernement, nous allons dire quelques mots de l'essai du salpêtre livré à l'État par les salpétriers, et des moyens employés pour le purifier en grand.

Essai du salpêtre.

Nous devons à M. Riffault un procédé très-simple pour déterminer exactement la proportion du nitrate de potasse pur qu'il contient. Ce procédé consiste essentiellement à traiter un poids donné de salpêtre par une solution de nitrate de potasse pur; celle-ci dissout tous les sels du salpêtre, excepté le nitrate de potasse.

1.º *Préparation de la liqueur d'essai.* On commence par purifier le salpêtre, en le lavant avec de l'eau de pluie. Pour un kilogr. de salpêtre pesé avant le lavage, on mettra 4 k, 5 d'eau, dont on élèvera la température de 25 à 30.º, avec une suffisante quantité d'eau bouillante; on agitera les matières et on les laissera refroidir; par ce moyen on aura une liqueur saturée à une certaine température. Cette température devra être constante pendant tout le temps que durera le contact de cette liqueur avec le salpêtre qu'on essaie.

2.º On met dans un bocal 400 gr. de salpêtre; on verse dessus 1/2 litre d'eau saturée de nitre; on agite pendant un quart d'heure; on laisse reposer. Quand le sel est déposé, on décanta la liqueur sur un filtre de papier placé dans un entonnoir de verre.

3.º On verse sur le salpêtre 2 1/2 décilitres d'eau saturée; on agite pendant un quart d'heure, puis on verse le tout sur le filtre.

Si l'on avait raison de croire que l'échantillon cédât à l'eau plus de 240 gr. de sel, il faudrait faire un troisième lavage avec un 1/2 litre d'eau saturée.

4.º Le salpêtre resté sur le filtre étant bien égoutté, on ôte la filtre de l'entonnoir, on l'étend sur un papier gris, en ayant soin que le nitre soit également répandu sur sa surface; on place le papier gris sur un boisseau qui contient des corps absorbants, tels que de la craie sèche, des cendres, recouverts de rognures de filtre.

5.º Après vingt-quatre heures on enlève le salpêtre de dessus le filtre, on le met dans le bocal où il a été pesé, on le fait sécher doucement au bain de sable jusqu'à ce qu'il n'adhère plus au verre; puis on le pèse pour savoir combien il a perdu. A cette perte il faut ajouter 8 gr. (ou 2 pour 100), qui représentent: 1.º le nitre provenant de l'eau saturée, qui s'est évaporée; et 2.º quelques matières insolubles.

*Purification du salpêtre.**Dissolution.*

On met 600 kilogr. d'eau dans une chaudière, et 4200 kilogr. de salpêtre qui a été livré par des salpêtriers: on chauffe doucement pendant douze heures, puis on augmente le feu et on ajoute, à plusieurs reprises, 2400 kilogr. de salpêtre; on agite les matières; on écume le liquide bouillant; on enlève tous les chlorures qui n'ont pas été dissous. On ajoute de l'eau

froide, puis 1 kilogr. de colle de Flandre dissoute dans l'eau chaude ; on agite, on écume : on ajoute, à diverses reprises, jusqu'à 400 kilogr. d'eau.

Cristallisation.

Lorsqu'il ne se forme plus d'écumes et que la liqueur est bien claire, on retire le feu, et quand la température est descendue à 88°, on transvase la liqueur avec des puisoirs et des bassines à main dans le cristalliseur, dont le fond est formé de deux plans inclinés égaux, dont la partie inférieure se trouve au milieu du cristalliseur ; puis on agite la liqueur avec des rabots, pour troubler la cristallisation et obtenir du nitre en petits cristaux, que l'on ramène avec des râteliers sur les bords du cristalliseur, où on en fait des tas pour que le nitre puisse s'égoutter ; on enlève ensuite le sel égoutté avec des pelles percées en écumoire, et on le verse dans des caisses où il doit être lavé. La cristallisation dure de six à sept heures. Nous reviendrons sur les eaux-mères du nitre.

Lavage.

Les caisses où l'on a porté le nitre cristallisé sont percées de trous à leur fond, et ces trous sont fermés par des broches. On arrose le sel qu'ont vué laver : 1.° avec de l'eau saturée de nitre ; 2.° avec de l'eau pure : ces liquides restent deux ou trois heures avec le sel, après ce temps on ôte les broches. On cesse de laver lorsque l'eau écoulée en dernier lieu a la densité de l'eau saturée de nitre à la température de cette même eau.

En général, le premier lavage et le premier tiers du second sont réunis aux eaux-mères du nitre, pour être évaporés ensemble ; le reste des lavages sert à laver de nouveau salpêtre.

Dessication.

Le nitre lavé est séché dans un bassin sous lequel passe la cheminée du fourneau où la chaudière est placée. On a soin de l'y remuer avec des pelles de bois, pour qu'il se sèche également, et qu'il ne se prenne point en masse ; après la dessication on passe le nitre dans un tamis de laiton.

3000 kilogr. de salpêtre donnent de 1750 à 1800 kilogr. de salpêtre propre à la préparation de la poudre. On le renferme dans des futailles.

Traitement des eaux-mères du nitre réunies aux premières portions des lavages.

On les concentre de la même manière que les lavages des matériaux salpêtrés : on les écume ; on enlève les chlorures à mesure qu'il se déposent par la concentration ; puis on clarifie avec la colle, on écume, on enlève les chlorures. Quand la liqueur est clarifiée, on ajoute de l'eau froide, on

enlève les chlorures qui se sont déposés; on ajoute du souscarbonate de potasse; on laisse déposer le précipité, et quand la liqueur est à 85°, on la décante dans le cristalliseur, où l'on en trouble la cristallisation. Quant aux eaux-mères des cristaux, elles sont encore l'objet d'un nouveau traitement.

Lorsque les eaux-mères du nitre, dont nous venons de parler, contiennent une grande quantité d'hydrochlorate de chaux, M. Longchamp a proposé, avant de les faire évaporer, d'en précipiter la chaux par le sulfate de soude. (CURVASOL ad voc. *Nitrates*.)

Gisements, localités et usages du nitre.

Le nitre est très-abondamment répandu dans la nature; mais il se présente toujours à la surface de la terre ou dans l'intérieur des cavernes où l'air peut circuler, ou au moins facilement pénétrer. Il n'y a peut-être pas d'exemple de nitre trouvé dans l'intérieur des bancs d'une roche quelconque; cela s'est vu tout au plus dans quelques fissures, qui avaient probablement communication avec l'air extérieur. Dolomieu a remarqué que les édifices de Malte, qui sont construits en calcaires crayeux, tombent en efflorescence dès qu'ils ont été touchés par l'esu de mer.

Le nitre est un des sels minéraux par excellence, mais il se trouve aussi dans les lieux inhabités. La nitrière naturelle la plus importante est celle qui fut découverte, en 1783, par l'abbé Fortis à Molfetta, dans la Pouille au nord-ouest de Bari, sur l'Adriatique. Cette nitrière s'est formée dans un enfoncement conique produit au milieu de bancs calcaires coquilliers, par suite d'un affaissement ou de tout autre accident. Ce gîte, nommé *Poulo*, pouvait fournir, suivant l'estimation qui en a été faite lors de sa découverte, environ quarante mille quintaux de ce sel, et l'on avait lieu d'espérer qu'une seconde récolte en produirait davantage encore, ainsi que toutes celles qui se succèderaient. Dolomieu parle d'un grand nombre de cavités, dont chacune renferme environ cinquante mille quintaux de nitre, et qui sont situées près *Latara*, dans le royaume de Naples. On en cite aussi de plus ou moins abondantes à *Gravina*, à *Arthemusa*, *Miservino*, *Massufra*, *Montrone*, *Natara*, etc. Le fameux souterrain de Syracuse bâti par Denis le Tyran s'est changé en une grande nitrière, que l'on exploite.

Le nitre est extrêmement commun en Asie; il s'effleurit avec profusion à la surface de la terre au Bengale, en Perse, en Arabie et dans plusieurs cantons de l'Inde et de la Chine, particulièrement à la surface des plaines qui entourent Pékin: on en transporte jusqu'en Europe, où il est fort estimé. L'Égypte, les environs du cap de Bonne-Espérance et plusieurs déserts de l'intérieur de l'Afrique, le produisent journellement. L'Amérique, et particulièrement les environs de Lima, le Tucuman et la province de Kentucky, produisent aussi une grande quantité de nitre en efflorescence, et c'est même de cette dernière localité que l'on extrait celui qui sert à la fabrication de la poudre à canon des États-Unis.

Le nitre qui se trouve dans la haute Hongrie a cela de particulier, qu'il

se présente en dissolution dans les eaux de plusieurs sources, ce qui est assez rare ; et l'on assure qu'il est si abondant, qu'on pourrait en retirer une fois plus que l'Inde n'en fournit à toute l'Europe. Ces sources nitreuses se chargent probablement de ce sel en traversant le plateau qui règne le long de la rivière de Samos, dans une étendue de soixante-douze lieues, et elles le déposent ensuite dans le sable, d'où on l'extrait, par lessivage et évaporation, dans un grand nombre d'ateliers destinés à cette fabrication. L'Espagne, la France et enfin presque toutes les contrées du monde, quelles que soient leur latitude et leur température, sont plus ou moins bien pourvues de ce sel, soit dans les parties arides et désertes, soit dans l'intérieur des bâtimens des villes ou des campagnes.

Le nitre est un excellent fondant ; l'on s'en sert dans la purification des métaux, dans les essais en petit et dans plusieurs opérations docimastiques.

BRAND, art. *Nitre*, dans le *Dict. des Sc. nat.*

EXCVRSVS V

DE TORPEDINIS VI ELECTRICA.

Ad ea Plinii verba, lib. XXXII, cap. 2.

Torpedo; si hasta virgave attingatur, etc.

Parmi les nombreuses merveilles que présente aux yeux du naturaliste la classe si variée des habitants des eaux, une des plus étonnantes, sans aucun doute, est cette puissance invisible à l'aide de laquelle certains poissons atteignent leur proie ou repoussent leur ennemi, frappent avec la rapidité de l'éclair, renversent avec la violence de la foudre.

Depuis des siècles la torpille est connue pour posséder cette force surprenante. Platon, presque contemporain d'Hippocrate, fait dire à Socrate dans un de ses dialogues : *Tu m'as éourdi par tes objections, comme la torpille, poissons de mer aplati, étourdit ceux qui la touchent.* Elle est encore aujourd'hui comme autrefois un sujet de terreur et d'étonnement pour le vulgaire, et la réputation de cet animal s'est tellement répandue, même parmi les classes les moins instruites des différentes nations du monde, que son nom est devenu populaire, et la nature de ses qualités, vraies ou fausses, le sujet d'un grand nombre de proverbes; mais si l'on a, d'un côté, observé avec soin ses propriétés, on est, de l'autre, resté long-temps incertain sur la place qu'on devait lui assigner dans la vaste classes des êtres animés.

Linnaeus a rangé la torpille dans son grand genre des raies, sous la dénomination de *raja torpedo*, qui a été adoptée généralement par les ichthyologistes jusque dans ces derniers temps. Mais depuis un certain nombre d'années déjà, soit dans le cours qu'il fait au Jardin de Roi, de Paris, soit dans sa Zoologie analytique, le professeur Duméril a séparé les torpilles des raies, pour en faire un genre particulier sous le nom de *Torpedo*, nom qui se présente à plusieurs reprises dans les oeuvres de Pline le naturaliste.

Ce genre, qui renferme plusieurs espèces, a été adopté par M. G. Cuvier. Comme celui des raies, il appartient à la famille des *plagiostomes*, de l'ordre des *trématopnés*, parmi les poissons chondroptérygiens téléostiens, et peut être ainsi caractérisé :

Squelette cartilagineux; opercules et membranes des branchies nulle; quatre nageoires latérales; bouche large, située en travers sous le museau; corps disséjoide, plat, circulaire, lisse, nu; trous des branchies ouverts en dessous; queue courte et charnue; catopes distinctes.

PLIN, N. H. Tom. VIII.

Qq

Il devient, d'après cela, facile de séparer les *torpilles des raies*, des *rhina*, des *rhinobates*, des *myliobates*, des *pautenagues*, des *céphaloptères*, qui ont la queue longue; et des *squatines*, des *rotusettes*, des *requins*, des *lamies*, des *marteaux*, des *grisetts*, des *émissoles*, des *pélerins*, des *aodons*, des *centracons*, des *aiguillats*, qui ont les trous des branchies ouverts sur les côtés. (Voyez ces divers noms de genres, ainsi que *plaglostomes* et *trématopnés*.)

Parmi les espèces de torpilles que Linnæus avait confondues entre elle, nous citerons les suivantes:

La torpille orientale: *Torpedo narke*, *rafa torpedo*, Linn. corps très-aplati, presque ovale; deux nageoires dorsales; cinq ouvertures branchiales de chaque côté, peu nue, sans aiguillons ni épines; nageoire terminale de la queue obliquement coupée; surface supérieure du corps d'un brun cendré ou d'un rouge jauôtre, avec cinq grandes taches arrondies, d'un bleu d'azur changeant en gris, entourées d'un grand cercle brunâtre, et une multitude de petites macules blanchâtres; dessous du corps d'un blanc grisâtre; tête à peine distincte et terminée latéralement par deux productions qui vont rejoindre les nageoires pectorales; ouverture supérieure des évents entourée d'une membrane plissée et comme dentelée; une grande quantité de pores muqueux le long du trajet de la colonne vertébrale; dents très-courtes.

La torpille femelle est un peu différente du mâle, et, dans les deux sexes, l'âge paraît n'avoir d'influence que sur les dimensions et les teintes.

Ce poisson ne parvient pas à un volume considérable, bien différent en cela de la *raia batia* et des *céphaloptères*. Bien rarement il pèse plus de soixante livres, et l'individu, long de quatre pieds et large de deux pieds et demi, que prit dans la baie de Tor, Walsh, membre du parlement d'Angleterre et de la société royale de Londres, n'en pesait que cinquante-trois.

Il fréquente assez communément la Méditerranée et la partie de l'Océan qui baigne les côtes de l'Europe. Nous trouvons donc tout naturel qu'Aristote ait fait mention de cet animal et qu'Athénée en ait parlé, puisque ces auteurs étaient Grecs et pouvaient avoir eu occasion de l'observer.

On le rencontre aussi dans le golfe Persique, dans la mer Pacifique, dans l'Océan Indien, auprès du cap de Bonne-Espérance et dans beaucoup d'autres lieux.

Dans la mer de Nice, selon M. Risso, il habite les profondeurs vaseuses. Ailleurs il recherche les endroits sablonneux, et se cache même, dit-on, dans le gravier abandonné sur le rivage.

Il vit de petits poissons, et l'on assure que parmi ceux-ci il préfère les loches de rivière.

Les détails qui précèdent une fois connus, il nous reste à nous occuper de la faculté particulière que la torpille a reçue de la nature, faculté en vertu de laquelle elle accumule dans son corps et fait jaillir avec rapidité ce même feu électrique que l'antique poésie, si ingénieuse, si féconde, si riche en vérités, a mis entre les verres de l'aigle, que l'art du physicien excite dans nos laboratoires, et qui, condensé dans les hautes régions de l'éther

sphère, resplendit dans les nuages et alloune la cime sourcilieuse des monts. L'identité est parfaitement constatée, non seulement par la nature des commotions que l'animal, doué de ce pouvoir magique, fait éprouver à ceux qui le touchent imprudemment, mais encore parce qu'on évite ces commotions, en ne communiquant avec lui qu'à l'aide de corps isolants, enfin parce qu'en le mettant en rapport avec la bouteille de Leyde, celle-ci se charge comme avec une machine électrique.

Mais les organes, qui dans la torpille distillent un fluide si actif, ont beaucoup plus d'analogie avec la pile galvanique qu'avec la bouteille de Leyde.

Quoi qu'il en soit, la torpille imprime une commotion soudaine et paralysante au bras le plus robuste qui s'avance pour la saisir, à l'animal le plus vigoureux qui veut la dévorer; frappe d'engourdissement la proie dont elle veut s'emparer, annihile tout à la fois les efforts de ceux qu'elle attaque et de ceux contre lesquels elle se défend, semblable à ces sirènes enchantées, dont la mythologie poétique des Grecs avait placé l'empire au milieu des flots ou près des rivages des îles désertes.

Redi, le premier, chercha à acquérir sur les phénomènes auxquels la curieuse faculté de la torpille donne lieu, des connaissances plus nettes et plus exactes que celles des savants qui l'avaient précédé, et donna ainsi l'exemple aux observateurs, dont les expériences se sont multipliées avec le temps, et méritent de notre part un moment d'attention.

Voici d'abord ce que remarqua l'illustre Italien sur une torpille que l'on venait de pêcher. À peine l'eût-il touchée et serrée avec la main, qu'il ressentit dans cette partie un picotement, qui gagna les bras et l'épaule, et qui fut suivi d'un tremblement désagréable et d'une douleur accablante et aiguë dans le coude, en sorte qu'il fut presque immédiatement obligé de lâcher prise. À chaque nouveau contact, la même impression se renouvela; mais la douleur et le tremblement diminuèrent graduellement, à mesure que la mort de l'animal approchait; mort qui arriva décidément au bout de trois heures, et qui entraîna l'abolition des facultés engourdissantes qui s'étaient manifestées pendant toute la durée de la vie.

Mais ce n'est pas seulement, comme on pourrait le croire d'après cette narration de Redi, lorsque la torpille est très-affaiblie et près d'expirer, qu'elle ne fait plus ressentir de commotion électrique; il arrive souvent qu'elle ne donne aucun signe de sa puissance invisible, quoiqu'elle jouisse de toute la plénitude de ses forces. En 1814 j'ai remarqué ce fait sur les côtes de la Méditerranée; mais, avant moi, en 1777, le comte de Lacépède l'avait noté d'après des observations faites sur trois ou quatre poissons de cette espèce, qui avaient été pêchés à La Rochelle depuis peu de temps, et qu'on tenait pleins de vie dans de grands baquets remplis d'eau; il fut près de deux heures à les toucher et à les manier en différents sens, sans qu'ils lui fissent éprouver aucun coup. Réaumur rapporte également qu'il toucha impunément, et à plusieurs reprises, des torpilles qui étaient encore dans la mer, et qu'elles ne lui firent éprouver leur vertu engourdissante que lorsqu'elles furent fatiguées en quelque sorte de ses atouchements réitérés. Au reste, et nous en croyons cet excellent observateur, la sensa-

tion qu'on éprouve alors est très-différente des engourdissements ordinaires; on ressent, dit-il, dans toute l'étendue du bras une sorte d'étonnement qu'il est difficile de bien peindre, mais qui a quelque rapport avec la douleur que l'on éprouve lorsque l'on s'est frappé rudement le coude contre quelque corps dur.

Les observations de Réaumur sont consignées dans les *Memoires de l'Académie royale des Sciences de Paris* pour l'année 1714. On trouve aussi dans ce Recueil la relation donnée par le même savant d'une expérience propre à offrir une idée du degré de force auquel s'élève le plus souvent l'électricité que sécrètent les organes du poisson dont nous parlons. Il mit une torpille et un canard dans une vase qui contenait de l'eau de mer et qui'était recouvert d'un linge, de manière à ce que le canard ne pût point s'envoler, mais conservât la faculté de respirer très-librement: au bout de quelques heures on le trouva mort, foudroyé, pour ainsi dire, par son ennemi.

Après Réaumur, la science de l'électricité récemment créée occupa tous les esprits, on chercha à en accroître le domaine. Le docteur Bancroft soupçonna que la vertu de la torpille se rattachait à la même cause que les phénomènes électriques, et Walsh, savant Anglais membre de la Société royale de Londres, démontra cette identité par de nombreuses expériences qu'il fit dans l'Ile de Rhé, et qu'il répéta à La Rochelle en présence des membres de l'Académie de cette ville.

Nous allons présenter un récit fort court de ces expériences qui sont consignées dans un mémoire publié à Londres en 1774 sous le titre de: *Of the electric property of the Torpedo*.

On posa une torpille vivante sur une serviette mouillée; on suspendit au plafond de la chambre où elle était placée, deux fils de laiton, à l'aide de cordons de soie, qui devaient les isoler; auprès de la torpille étaient huit personnes, isolées aussi par le moyen de tabourets montés sur des pieds de cristal.

Tout étant ainsi disposé, un bout d'un des fils de laiton fut appliqué sur la serviette mouillée qui soutenait l'animal, et l'autre bout fut plongé dans un premier bassin plein d'eau. Une des personnes présentes plongea un doigt d'une main dans ce bassin, et un doigt de l'autre main dans un second bassin également rempli d'eau; une seconde personne plaça de même un doigt d'une main dans celui-ci, et un doigt de l'autre main dans une troisième, et ainsi de suite les huit personnes présentes communiquèrent l'une avec l'autre par le moyen de l'eau contenue dans neuf bassins. Alors Walsh plongea dans le dernier bassin un bout du second fil métallique, et ayant fait toucher l'autre bout au dos de la torpille, il établit ainsi à l'instant un conducteur de plusieurs pieds de contour, et formé sans interruption par le ventre de l'animal, la serviette mouillée, le premier fil de laiton, le premier bassin, les huit observateurs, le second fil de laiton et le dos de la torpille.

Les portions animées du cercle conducteur, c'est-à-dire les huit individus qui avaient eu le courage de mettre les doigts dans l'eau des bassins, res-

sentirent soudain une commotion, qui ne différait de celle que fait éprouver la décharge d'une batterie électrique, que par sa moindre force, et cependant Walsh, qui ne faisait point partie de la chaîne conductrice, ne reçut aucun coup, quoiqu'il fût beaucoup plus près du centre du danger que les huit autres personnes.

Qui peut se refuser à voir ici la parfaite identité de l'électricité et de l'action stupéfiante de la torpille?

Lorsque ce même animal était isolé, il faisait éprouver à plusieurs personnes, isolées aussi, jusqu'à quarante ou cinquante secousses successives dans l'espace de quatre-vingt-dix secondes : ces secousses étaient sensiblement égales, et chaque effort pour donner ces commotions était accompagné d'une dépression marquée des yeux, qui, très-saillants dans leur état naturel, rétrahaient alors dans leurs orbites.

Les mêmes expériences ont démontré la fausseté d'une opinion émise autrefois par Ksempler, dans ses *Amonitates exoticæ* (1712, pag. 514) savoir que l'on pouvait, en retenant son haleine, se garantir de la commotion que donne la torpille.

Cette précaution est absolument inutile, et plusieurs personnes ont confirmé en cela les observations faites par Walsh.

Enfin dans le cours des séances expérimentales entreprises par ce savant Anglais on remarque encore que toutes les substances propres à laisser passer facilement le fluide électrique, transmettaient rapidement la commotion produite par la torpille, tandis que tous les corps appelés *non conducteurs* opposaient à sa puissance un obstacle insurmontable. Ainsi, par exemple, en touchant l'animal avec une baguette de verre ou avec un bâton de cire à cacheter, on n'éprouvait aucun effet; mais on était frappé violemment, lorsqu'on employait dans le même but une barre de métal ou un corps très-mouillé.

Les recherches des physiciens, depuis cette époque, n'ont fait que confirmer les observations intéressantes de Walsh. Spallanzani est entièrement d'accord avec lui. Il a reconnu que lorsqu'on place la torpille sur une plaque de verre, elle donne un coup beaucoup plus fort; mais il n'a point été plus heureux que lui pour découvrir l'étincelle au moment du choc. Cette gloire était réservée au célèbre Galvani, qui l'a distinguée à l'aide du microscope, et qui rapporte ce fait dans des Mémoires adressés à Spallanzani, et imprimés à Bologne en 1797. Dès 1792 Gulsan, néanmoins, qui répéta avec soin les expériences de Walsh, de Williamson, d'Ingenboux, etc. sur ce sujet, avait dans l'obscurité aperçu la lumière de l'étincelle électrique. (Voyez ГИМНОТ.)

Si, de ces recherches faites avec sang-froid et discernement, nous passons à ce qu'ont dit les anciens médecins sur les propriétés de la torpille, nous y trouverons beaucoup d'exagération. Ainsi Ambroise Paré, qui avait fort bien indiqué l'espèce d'engourdissement que cause la torpille *à la main de ceux qui touchent seulement le retz où elle est prise*, croit que celui qui y a touché en peut mourir. Mais ce n'est point tout; un être aussi singulier ne pouvait manquer d'occuper une place parmi les substances médicamenteuses.

Hippocrate en conseille la chair rôtie aux malades atteints d'une hydropisie consécutive à une affection du foie; Pline la recommande comme laxative; Dioscoride la faisait appliquer sur la tête dans les céphalées chroniques et dans les rhumatismes. Galien et ses successeurs, Paul d'Égine et Avicenne, suivent en cela Dioscoride, mais recommandent que l'animal, soit vivant, ce que veut aussi Marcellus Empiricus. Scribonius Largus dit que l'affranchi Antéroüs fut guéri de la goutte par une semblable application, et Aëtius, l'Amydéan, assure que lorsque la torpille est morte, elle ne guérit plus les douleurs.

Ne nous étonnons donc point de voir, de nos jours, les Abyssins lier sur une table leur fébricitants et leur appliquer ce poisson à l'état de vie sur tous les membres successivement. Cette opération fait cruellement souffrir, mais elle est, dit-on, véritablement fébrifuge.

On faisait aussi jadis entrer la chair de la torpille dans certaines préparations pharmaceutiques : c'est ainsi que nous trouvons dans Nicolas Myrepsé et dans Alexandre de Tralles la composition d'un cérat adoucissant dont elle fait la base, et que l'on recommandait contre la goutte et les rhumatismes articulaires.

Élien dit que la même chair macérée dans le vinaigre est un dépilatoire.

Nous venons de voir la torpille jouir de facultés bien extraordinaires; nous avons rapporté quelques-unes des opinions tout aussi extraordinaires auxquelles ces facultés ont donné naissance, et nous pouvons affirmer qu'autrefois, à plus juste titre encore que de nos jours, on avait raison de s'écrier: *O coecos hominum mentes!*

Et en effet, abandonnant la sphère des hypothèses, les médecins et les naturalistes de nos jours ont du moins, et d'une manière toute rationnelle, voulu trouver l'organe de la torpille où s'élaborait cette électricité particulière. Ils l'ont décrit, ils ont pu expliquer son action, et ils ont ainsi fait faire quelques pas à la physiologie des animaux.

Cet organe, double et symétrique, placé de chaque côté du crâne et des branchies, s'étend depuis le bout du museau jusqu'au cartilage demi-circulaire qui borne en avant l'abdomen, entre les téguments de la partie supérieure de l'animal, ceux de sa face inférieure et les nageoires pectorales.

Un tissu cellulaire dense et serré, et quelques fibres aponévrotiques courtes et droites, le fixent aux parties environnantes, et spécialement au bord du cartilage dont nous avons parlé. Deux aponévroses, l'une à fibres longitudinales, l'autre à fibres transversales, recouvrent sa face supérieure. C'est la dernière de ces aponévroses qui semble constituer la trame de l'organe proprement dit; un très-grand nombre de prolongements membranaires se séparent au effet de sa face inférieure, et sont disposés de manière à former des prismes traux perpendiculaires à la surface du poisson, et qui ont d'autant moins de hauteur qu'on les examine plus loin de la ligne médiane de l'animal.

Le nombre des pans de ces prismes varie beaucoup sur un même individu; quelques-uns en ont six, d'autres cinq, et d'autres en-

core seulement quatre. On en voit de réguliers, mais la plupart ne le sont point.

Leurs parois sont demi-transparentes et étroitement unies à celles des prismes voisins par des fibres transversales, non élastiques.

Chacun d'eux est, en outre, divisé intérieurement en plusieurs loges par des diaphragmes horizontaux, formés par les replis d'une membrane muqueuse mince, déliée, transparente et abondamment arrosée par des vaisseaux sanguins.

Chacune des loges est remplie par un fluide particulier.

Dans les torpilles adultes on compte par organe près de douze cents de ces prismes creux; mais à un âge moins avancé on n'en trouve que quatre à cinq cents, et dans les très-jeunes sujets seulement environ deux cents.

Chaque organe est traversé par des artères, des veines et des nerfs si gros que leur volume a paru à Hunter aussi extraordinaire que les phénomènes auxquels ils donnent lieu. Ces nerfs se ramifient à l'infini et dans toutes sortes de directions, tant entre les tubes que sur les cloisons qui en partagent la cavité, puis semblent s'épanouir dans le mucus gélatineux qui les remplit. Ils viennent de la huitième paire.

Fr. Redi et son disciple Lorenzini, les premiers qui s'occupèrent de l'anatomie de la torpille d'une manière un peu soignée, prirent les tubes nombreux dont nous venons de parler pour autant de petits muscles qu'ils appelèrent *musculi falcati*. Mais John Hunter, Walsh, le comte de Lacépède, et le professeur Geoffroy Saint-Hilaire ont donné de cet appareil électrique une description bien plus complète que celle de l'école italienne, et qui ne nous paraît laisser que fort peu de chose à désirer.

On ne saurait s'empêcher de reconnaître ici une sorte d'appareil galvanique, une véritable pile de Volts, dont les nerfs et la pulpe muqueuse et les feuilletés aponévrotiques sont les éléments. Or, l'on doit concevoir l'énergie avec laquelle agit ce grand assemblage d'environ deux mille quatre cents tubes.

Accusons donc seulement le peu de progrès qu'avait encore alors faits la physique expérimentale, des erreurs dans lesquelles sont tombés Redi et quelques autres observateurs, quand ils ont voulu expliquer le mode d'action de ces organes. Ainsi l'auteur italien dedit nous venons de rappeler le nom, se conformant aux principes admis de son temps, a supposé que des myriades de corpuscules, sortant continuellement du corps de la torpille, mais plus abondamment dans certaines circonstances que dans d'autres, engourdissaient les membres dans lesquels ils s'insinuaient, soit parce qu'ils s'y précipitaient en trop grand nombre à la fois, soit parce qu'ils y trouvaient des routes peu appropriées à leur forme.

Borelli a attribué la commotion que l'on éprouve en touchant la torpille, aux percussions répétées que ce poisson exerce, pendant qu'il s'agitte, sur les ligaments des articulations et sur les tendons.

Réaumur, qui vint ensuite, démontra la fausseté de l'opinion de Borelli; mais n'en avança point une meilleure. Ayant remarqué que le dos de l'animal est légèrement convexe et qu'il s'aplatissait au moment où la commotion allait être donnée, il pensa que par la contraction lente qui est l'effet de l'aplatissement, la torpille bandait, pour ainsi dire, tous ses ressorts, rendait plus courts tous ses cylindres, et augmentait en même temps leurs bases; puis que tout à coup les ressorts se débandaient, les fibres-longitudinales s'allongeaient, et celles des cloisons se raccourcissaient, ce qui poussait en haut le mucus contenu dans les tubes, en sorte que le doigt qui touchait alors l'animal recevait un coup ou plusieurs coups successifs de chacun des tuyaux sur lesquels il était appliqué.

Dans le Journal de Physique pour le mois de septembre 1772, on voit que le docteur Godefroi Wils Schilling, à la suite d'une dissertation en anglais sur le pian, a publié le détail d'expériences qu'il a faites sur la torpille et qui lui ont fait croire que la cause de la commotion qu'elle produit existe dans le magnétisme. Il a avancé que l'aimant attirait ce poisson comme il attire le fer, et que pour rendre toute sa vertu à une torpille épuisée, il suffisait de jeter de la limaille de fer dans l'eau dans laquelle elle nageait.

Sous le rapport bromatologique, les Anciens avaient une tout autre opinion que les Modernes au sujet de la chair de la torpille, et s'accordaient à la regarder comme un bon aliment, comme un élément de mets agréable; c'est du moins ce que nous apprenons dans Platon et dans Athénée. De nos jours elle passe pour malsaine; elle sent, au reste, la vase et est fort molle. On la vend cependant habituellement dans les marchés d'Italie.

La torpille Galvani: *torpedo Galvani*, Risso. Corps roux en dessus, sans aucune tache, ni traits, ni points, bordé de noir sur les côtés; ventre d'un blanc roussâtre; queue fort épaisse.

Cette torpille, de la taille d'un demi-mètre, habite en toutes saisons les profondeurs vaseuses de la plage de Nice, où on l'appelle vulgairement *dormigliona*.

Elle dégage plus de fluide électrique que les autres espèces, et a été, par M. Risso, consacrée à perpétuer la mémoire du célèbre Galvani.

La torpille unimaculée: *torpedo unimaculata*, Risso. Corps d'un fauve isabelle en dessus, avec des points étoilés blanchâtres, et une tache centrale d'un Bleu bleu, entourée d'un cercle gris; devant de la tête comme festonné; yeux roussâtres, dents fines; évents grands, sans dentelures; queue mince et allongée.

Les appareils électriques sont ici à peine visibles et ne donnent que de fort légères secousses.

Cette espèce, dont la chair est blanche et d'une saveur agréable, habite les mêmes localités que l'espèce précédente, et est plus petite qu'elle.

La torpille marbrée: *torpedo marmorata*, Risso. Corps couleur de chair, marbré de taches et de bandes sinuées d'un brun fauve, ce qui

le rend comme-pigré en dessus; ventre blanc varié de rougeâtre; dents aiguës; iris d'un rouge de rubis; prunelles noires; évents entourés de sept dentelures; trous branchiaux en forme de croissants; nageoire caudale arrondie.

Cette espèce est presque aussi grande que la torpille de Galvani, et offre des appareils électriques très-visibles.

Elle fréquente les profondeurs sablonneuses de la mer de Nice, où, comme la torpille vulgaire, on l'appelle *tremoulina*.

HISTOL. CLOQUET, art. *Torpille*, dans le *Diet. des Sc. nat.*

EXCURSVS VI

DE CALLIONYMO.

Ad ea Plinii verba, lib. XXXII, cap. 24:

*Callionymi fel cicatrices sanat ... idem piscis
et uranoscopus vocatur, etc.*

Similem in mari piscatorum exercet, quem Graeci eoque sequuti scriptores latini *οὐρανόσκοπον*, caeli spectatorem, alii vero propter hoc ipsum, ut videtur, nomen *καλλιόνυμον*, quasi pulchri nominis piscem appellant. Plin. XXXII, cap. 24: « Callionymi, inquit, fel cicatrices sanat, et carnes oculorum supervacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimavit Menander quoque in comoediis. Idem piscis et uranoscopus vocatur ab oculo, quem in capite habet. » Idem, eodem libro, cap. 53: « callionymus, sive uranoscopus, cinaedi, soli piscium lutei. » De loco Diphili apud Athenaeum, VII, pag. 356, dubitari potest; vulgati enim libri habent: *οὐρανόσκοπος δὲ καὶ ὁ ἄγνος καλούμενος ἢ καὶ καλλιόνυμος βασις* quasi de duobus diversis piscibus sermo sit: contra vero Rondeletius legendum putabat *ὁ καὶ ἄγνος ... βασις* ut omnia ista nomina de uno uranoscopo dicantur. Xenocrates de alimento ex Aquat. § 9, simpliciter uranoscopus, galeos, caniculas, et similes inter pisces male sanos recenset. Hesychius in Glossario *ἡμροσκοῖτης, ὁ καλλιόνυμος ἰχθύς* eoque nomine ab Oppiano, Halieut. II, vs. 200 seqq. describitur piscis marinorum omnium segnisissimus et voracissimus, cuius inexhaustam cibi cupiditatem usque eo procedere poeta ait, quod cibo onustus in terram se abiecerit, et quispiam alius piscis humi stratum occiderit. Argumentum ventris insatiabilis hoc esse, quod si quis ei capto cibum edendum obiecerit, suam salietatem tamdiu superare constatur, dum cibus exaggeratus in os redundet. Hunc interdum in arena absconditum dormire, noctu vero surgere et praedam ventri quaerere; atque inde etiam vespertilionem ab aliis appellari. Ex quibus verbis perspicimus rationem nominis *ἡμροσκοῖτης*, quod *κλέπτην*, latronem ex Hesiodo interpretatur Hesychius, quoniam latrones de nocte praedandi causa surgunt, interdum quiescunt, vespertilionum instar. Igitur idem piscis est, quem variis Graeci nominibus *καλλιόνυμον, οὐρανόσκοπον, ἡμροσκοῖτην* et *νυκτερίδα* vocarunt. Aristotel. Hist. Anim. VIII, 13, callionymum inter pisces saxatiles et littoreos nominat; altero vero loco, II, 15, de felle eius haec

tradit: ἔχει δὲ καὶ ὁ καλλιώνωμος ἐπὶ τῷ ἡπατι, *semper* ἔχει μεγάλου οὗς ἰχθύων, ὡς κατὰ μέγεθος. Eadem ex Aristotele refert Aelianus, Hist. Anim. XIII, 4, sed paulo auctiora, quam in nostris hodie libris leguntur. Hunc, inquit, Aristoteles ait in dextro lobo iecoris copiosum fel situm habere, iecur autem ipsum ad laevum latus collocatum, Gyllius in sua Aeliani versione iecur ad dextrum latus collocat; sua, an codicis sui fide, nescio. De re ipsa postea videbimus, iam formam corporis et speciem externam proprius inspicimus, ut quemnam eorum piscium, quos nunc cognitos habemus, intelligendum esse pulemus, argumentis certis et elaris doceamus. Oppianus igitur unus scriptorum veterum piscis formam ita depingit: Τὸ δ' ἔσθ' ἀπαλῆς μὲν ὤμα ὑπερβὴν ὀμματα, καὶ στόμα λαβρὸν ἐν ὀφθαλμοῖσι μέσσοις, i. e. hic oculus in capite summo sursum versos habet, os vero immodicum inter medios oculos positum, Quibus ex indicis Belonius et Rondeletius coniecit, ut puto, certissima collagerunt uranoscopum esse eundem piscem, quem Veneti *doeca in capo*. (os in capite) hodie appellant, Linnaeus vero uranoscopum scabrum. Is enim magnus, aspero et reliquo corpore latiore capite ranas piscatrici quodammodo similis, os, non ut reliqui pisces ante caput, sed supra habet, magnum et patens, cuius quasi operculum est maxilla inferior, aurum valde attracta, ut inter oculos iuncta esse videatur. Oculi ipsi supra caput positi recta caelum intuentur. Nam draconculus, rana piscatrix, raia, pastinaca, rhombus, passerus, buglossi, sepiæ, polypus, oculos quidem et ipsi habent supra caput positos, sed pupillæ latera spectant, non sursum ad caelum. Recte igitur uranoscopus dictus est, quem Galenus de Usu Part. III, 3, etiam invitum caelum semper suspicere ait, ne scilicet quisquam nimia ambitiosus sibi persuadeat, ideo hominem arectum incedere, ut caelum adspicere possit. Eadem de causa ad uranoscopum refert Gesnerus glossam Hesychii ἀνωδώρας, βερίχρος ὁ ἰχθύς ὑπὲρ ὀφθαλμῶν. Sed diversus esse videtur βερίχρος, seu βερίχρος, quem alibi idem Hesychius inter cetaceos pisces refert, ex eorum tamen numero, quos paulo antea propter verticalem oculorum in capite situm una nominavimus. Hepar uranoscopi, teste Belonio, pallidum, stomacho incumbit, eiusque maior pars sinistram occupat latus. Vesicula fellis in formam lacrymae rotundae sub dextra hepatis lobo conspicitur, mucis avellanae magnitudinis, humoremque continet oleosum. Rondeletius vero hepar candidum ab eiusque parte exteriori pendente felle vesiculam admodum magnam, pro ratione corporis, felle oleum colore et consistentia referente plenam describit: quae quidem omnia fidem Aristotelis apud Aelianum non modo non infringunt, sed etiam confirmant. Reliquorum internorum viscerum atque intestinorum descriptionem non satis accurate institutam, nec distincte explicatam exhibent Belonius et Rondeletius, ut adeo voracitas piscis exinde argui satis tuto non possit. Noctu enim veluti latronem in mari grassari tradit Oppianus, quod faciunt etiam plerique pisces rapaces. Interdum eum latere idem narrat, et testatur praeterea nomen χαμμοδῶρας, i. e. in arena latens, quod Hesychius servatum prodidit, et vespertilionis, quod Linnaeus nescio quo iure lophio Americano tribuit. Sed de nocturnis uranoscopi atrociniis quum propter magnam eius segnitiam, tum imprimis propter artificium, quo ventri suo praedam quaerit, a Rondeletio primo ob-

servatum et descriptum, dubito. Oritur ex oris ea parte, quae inter linguam et maxillam inferiorem intercedit, membrana initio latiuscula, sensim in carnosam rotundamque apophysis desinens, extra os propendens, qua pisciculos in luto abditus eodem quo rana piscatrix modo allicit allectosque davorat. Eandem quoties lubet retrahit et exserit, veluti serpens linguam. Accedit huc testimonium Bruunichii in Ichthyologia Massiliensi, pag. 19: »Maxillae, inquit, inferioris labio latus adhaeret membrana producta in filamentum angustum, tenue, longitudine pollicem superans, quo forsitan in mari piscatur. » Quod vero ibidem vir doctissimus haec ab auctoribus historiae piscium non esse observata addit, in eo quidem erroris eum facile convincet allatus a nobis Rondeletii locus. Post Brunnichium hanc ipsam membranam cum pluribus brevioribus cirrhia per omnem inferioris maxillae marginem dispersa annotavit Ant. Gouan in Hist. Piscium, pag. 148. Atque equidem ex hac gemina piscandi solertia factum inprimis puto, ut bodie Graeci Constantinopolitani uranoscopum βάρραχον, ranam, Smyrnienses vero βούρον, vel λύχνον, vel lucernam, appellent, ut testatur Forskael in Descript. Animal. pag. 14. Fere est, ut verear, ne hac nominum perturbatione, quam antiquam reor, Oppianus etiam in eum errorem inductus fuerit, ut in rana piscatrice, seu lophio piscatorio Linnsei, radium inferioris maxillae solum commemoret. Quod vero uranoscopus etiam λύχνος, lucerna, audit, eius quidem nominis rationem non video. Ita tamen etiam Itali quidam *lucerna di. petre* eum vocant, teste Gesnero. An fortasse in tenebris lucet? Genuenses *un prête*, i. e. sacerdotem, dicunt, quod caelum suspiciat, ut solent, qui preces ad deum fundunt; quos imitantur incolae littoris Normanniae et Britanniae Gallicae, quorum illi *prêtres*, hi vero *prêtres* vocant, referente Du Hamel de Piscatu, tom. XI, pag. 245, qui praeterea aliud eiusdem piscis nomen vernaculum *crados* vel *grados* annotavit. Romani *misoria* communis nomine uranoscopum et cottum gobionem appellant, propter magnam formae similitudinem, quae etiam clarissimum Pallas permovit, ut generi callionymorum, quo recte una cum Ant. Gouan et L. Th. Gronovio uranoscopus comprehendit, statim genus cottorum veluti maxime cognatum subiungeret. Massilienses, teste Belonio, *raseassa bianca*, quasi album scorpionem, dicunt: Brunnichius in Ichth. Mass. p. 19, *rasquasso Manco*, ut etiam nomen scorpinae porci Massiliense, pag. 32, male scriptum habet, vulgare vero et obscurum *tapecon* vel *raspecon* iam exolevisse refert.

IO. GOTTLIEB SCHNEIDER.

MAG-2006479

TABVLA RERVVM

QVAE IN HOC OCTAVO VOLVMIINE CONTINENTVR.

C. Plinii Secundi Naturalis Historiae lib. XXVIII.	7
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae lib. XXIX.	183
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae lib. XXX.	276
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae lib. XXXI.	359
C. Plinii Secundi Naturalis Historiae lib. XXXII.	452
Excursus I. De Buprestide	548
Excursus II. De medicinae incunabulis et tota apud Veteres historia	556
Excursus III. De vulgariore sale	567
Excursus IV. De nitro	596
Excursus V. De torpedinis vi electrica.	609
Excursus VI. De callionymo	618

OCTAVI VOLVMINIS FINIS.

Facultate oblena

